DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Prof. Dr.
Mehmet Semih GEMALMAZ

TÜRKİYE'DE ÖLÜM CEZASI (1920 – 2000)

ZİHNİYET, İNFAZLAR, MEVZUAT, YARGI ve SİYASET

Cilt I

Beta

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: https://rantey.org

Prof. Dr.
Mehmet Semih GEMALMAZ

TÜRKİYE'DE ÖLÜM CEZASI (1920 – 2000)

ZİHNİYET, İNFAZLAR, MEVZUAT, YARGI ve SİYASET

Cilt I

Beta

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://ra

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Prof. Dr.
Mehmet Semih GEMALMAZ
İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Türkiye'de Ölüm Cezası (1920-2000)

Zihniyet, İnfazlar, Mevzuat, Yargı ve Siyaset

Cilt I

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Prof. Dr.
Mehmet Semih GEMALMAZ

Türkiye'de Ölüm Cezası (1920-2000)

Zihniyet, İnfazlar, Mevzuat, Yargı ve Siyaset

Cilt I

Beta

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yayın No : 1081
Hukuk Dizisi : 425

1. Bası - Ocak- 2001 - İSTANBUL

İSBN: 975 - 486 - 989 - X (Takım No.)
975 - 486 - 985 - 7 (Cilt No. I)

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş.'ye aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanuni iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

Baskı - Cilt : Beta Basım A.Ş.
Vize/KIRKLARELİ
Kapak Tasarım : Gülgonca Arslanyılmaz

Beta BASIM YAYIM DAĞITIM A.Ş.
Himaye-i Etfal Sokak Talas Han No. 13-15
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel : (0-212) 511 54 32 - 519 01 77
Fax: (0-212) 513 87 05 - 511 36 50
e-mail: betakitap@betakitap.com
www.betakitap.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ölüm cezası karşıtlarına
sabırlı ve kararlı mücadeleleri için
saygıyla...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TEŞEKKÜR

"Türkiye'de Ölüm Cezası (1920-2000): Cilt I, Zihniyet, İnfazlar, Mevzuat, Yargı ve Siyaset" ve «Türkiye'de Ölüm Cezası (1920-2000): Cilt II, İnfaz Kararları / Kanunları ve Meclis Tutanakları» başlıklı iki ciltlik bu çalışma, üç yıla yaklaşan sürede yürütülen hazırlıkların sonunda nihayet yayınlanma aşamasına geldi. Bundan memnuniyet duyuyorum.

Bu çalışma, bir bakıma, 1993'te yayınlanan ve üçüncü basısı 1995 yılında yapılan "Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı" (Kavram Yayınları, İstanbul) başlıklı kitabımın, yaşam hakkı ekseninde ve Türkiye özelinde bir devamı niteliğindedir.

Mevcudu tükenen ve güncelleştirilmesi gereken anılan kitabın yeni basısı için çalışmaya başladığımda, Türkiye'nin ölüm cezası sorununa ilişkin bir bölüm yazmayı kurgulamıştım. Ancak konunun ilkin öngördüğümden daha çetrefil ve kapsamlı olduğunu, doktrinde de büyük ölçüde ihmal edildiğini fark ettim. Bu konuda da ülkede yıllar boyunca eksik ve hatalı bilgi dolaşımı söz konusuydu ve buna bir son verilmesi gerekliydi. Birilerinin, deyiş garip kaçmayacak ise, olası eksikler riskini peşinen göğüsleyerek, külfetli bir arşiv çalışması hamallığını üstlenmesinin zamanı geçmekteydi; çoktan gecikilmişti. Bir anlamda böyle bir işe soyundum denilebilir. Araştırmacıların iyi bildikleri gibi, mesele sadece binlerce sayfayı bulan belgelerin ve diğer kaynakların bulunması, taranması ve okunması değildir. Bunları sistemli bir bütünlük içinde tasnif etmek, yerli yerine oturtmak ve nihayet değerlendirmek gerekir. İşte bu nedenle kitapta veriler, Değerlendirme ve Belgeler olarak iki ciltte toplanmıştır

Kitabın zamanlaması da uygun düştü. Çünkü son bir yıldır, ölüm cezası sorunu daha belirgin biçimde hem yetkili çevrelerin hem de kamuoyunun gündemine girdi. Kitabın hazırlığı bu oluşumun daha öncesine dayansa da, yayınlanması zamanının, ülke gündem maddelerinin birisi ile çakışması hoş bir rastlantı oldu. Yazar, güncel tartışmalara, bu çalışmanın somut, nesnel ve belgeli bilgi sunabileceği umudunu taşımaktadır. Ayrıca, konu üzerinde daha yetkin inceleme yapacak potansiyel araştırmacıları teşvik edebileceği ve çalışmalarına katkıda bulunabileceği ölçüde bu kitap yazarının gözünde amacına ulaşmış olacaktır.

Yazar, ölüm cezasına ilkesel olarak karşıdır. Anılan tavır öyle gizli kapaklı da değildir. Bilimsel ve mesleki periyodiklerde, gazetelerde yayınladığı çok sayıdaki yazısında, katıldığı toplantılarda görüşünü uzun süreden bu yana dile getirmiştir. Bu durum başka, belgelerin nesnel olarak değerlendirilmesi başkadır. Yapılan iş de bundan ibarettir. Yazar değil, kitapta konuşan, ana materyali resmi belgeler olan kaynaklardır. Amaç sultasını kurmuş spekülasyonlara karşı veri sunulmasıdır. Bu yüzden bırakınız kemikleşen ön yargıları, bu çalışmada ön kabulleri de sorgulama ve geçerliliğini irdeleme dürtüsü belirleyici olmuştur. Böylelikle, Türkiye'nin ölüm cezası patolojisinde sorumlu adresin hemen her kesim olduğu görülebilmiş ve gösterilebilmiştir.

Kitabın hazırlanması süresi içinde Türkiye, tarihinin en büyük doğal felaketlerinden birisini yaşadı. Bunun çalışmayı geciktiren etkisi de oldu. Bir çok kütüphane bir süre hiç kullanılamaz hale geldi. Bir bölümünde ise depremden kaynaklanan sorunlar halen aşılabilmiş değil. Bununla birlikte, İÜ Hukuk Fakültesi kitaplığı kısa sürede kendini toparladı, hizmet vermeyi sürdürdü. Deprem nedeniyle İÜ Merkez Binasında Fakülteye tahsis edil-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://anitey.org

miş katta bulunan odalarımızdan zorunlu göçe tabi tutulduk. Payıma, Kütüphanenin bir odasına sürgüne gitmek düştü. Pek hayırlı oldu. Fakültemiz Kütüphanesinin tümü güleç yüzlü çalışanları, alışkanlıklarından caymadılar ve araştırmacılara kolaylık sağlamakta cömert olmaya devam ettiler. Ben de yararlandım. Onun için ilk teşekkürüm onlaradır.

Belki de deprem değildi vuran. Daha önceden vurgun yemişti üniversite. Akademik unvan yolcusu bir kesimin zorunlu yazmaları bir yana, küçümsenmeyecek sayıda akademisyen araştırma yapma defterini çoktan dürmüş, dedikodu üretme hazzının sarmalına düşmüştü. Epeydir akademik tartışma rafa kaldırılmıştı. Pek kıymeti kalmamıştı üretmenin. Bilimsel üretim için nesnel ihtiyaçlar olan bilgi kaynaklarına ulaşma ve bulguları tartışma gerekleri karşılanmak zorundadır. Bu çerçevede, Prof. Çetin Özek'e bana zaman ayırma inceliğini gösterdiği için teşekkür borçluyum.

Sonra, her yıl yeni bir bilgi açlığı ile karşımızdaki sıraları dolduran öğrencilerimle zaman zaman tartışma olanağı yarattık. Herhalde karşılıklı yararlandık. Onlara da teşekkür etmeliyim.

İki öğrencimi ve meslektaşımı ise özellikle belirtmek durumundayım. Yüzlerce sayfamın bilhassa düzeltme okuması işini tamamen üzerimden aldılar; bana zaman yarattılar. Dilemem ama ürkerim ki, bu kitabı başından sonuna kadar okuyan ilk ve belki son iki kişi olan Gülay Arslan ve Burak Gemalmaz'a teşekkür az bile kalır. Üstelik keyifli bir çalışma mekanında birlikte bir sürü bilgiye ulaştık, öğrendik, ve galiba konunun özelliğinden ötürü duyduğumuz üzüntüyü de paylaştık.

Bir de, avukat meslektaşların deneyim ve birikimlerinden yararlandım. Kaynak sağlamaktan takıldığım konularda görüşlerini açıklamaya dek değişik biçimlerde yardımcı oldular. Özellikle Ergin Cinmen ve Bahri Belen'i dostlukla anıp, buradan teşekkürlerimi göndermeliyim.

Kitabı Beta Yayınevi basmayı üstlendi. Rahmi Arıkan'a süreci kolaylaştırdığı için teşekkür ederim. Yeter Şahin ise, nasıl becerdi bilemiyorum ama, binlerle ifade edilen sayfaya çeki düzen verirken gülümsemesini sürdürdü ve bu külfetli işin üstesinden hakkıyla geldi. İçten bir teşekkür de ona ulaşmalıdır.

Bu benim yayınlanan yirminci kitabım. Onun için, "mutat bitirişle" ifadesini kullanmamı haddini bilmezlik saymazsanız, önceki Teşekkürlerde yer alan şu son paragrafı yineleyebilirim.

Çalışmanın eksiklerinin tüm sorumluluğu sadece yazarına aittir. Buna mukabil, madem ki alenileşti bir kez, artık okurundur o. Okuma ödevi ve eleştirme sorumluluğu okurun, eleştirilme hakkından yazarın yararlanabilmesi için ön koşuldur.

Prof. Dr. Mehmet Semih Gemalmaz

İstanbul, Aralık 2000

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ XXX

BÖLÜM I

I) TÜRKİYE'DE ÖLÜM CEZASINA KAMUOYUNUN BAKIŞI 3

A) ÖLÜM CEZASI VE KAMUOYUNUN TAVRI 3

a) Anket Sonuçları 3

i) Hürriyet-Kamar Anketi (1988) 3

ii) HUDER- Denge Araştırma Anketi (1997) 4

TABLO 1) İdam cezasına taraftar ya da karşıt olma (Nisan 1997) 4

1) Tablo 1'e ilişkin açıklama 4

TABLO 2) Yaş gruplarının idam cezasına bakış açılarının dağılımı (Nisan 1997) 4

2) Tablo 2'ye ilişkin açıklama 5

TABLO 3) Cinsiyet gruplarının idam cezasına bakış açılarının dağılımı (Nisan 1997) 5

3) Tablo 3'e ilişkin açıklama 5

TABLO 4) Eğitim gruplarının idam cezasına bakış açılarının dağılımı (Nisan 1997) 6

4) Tablo 4'e ilişkin açıklama 6

TABLO 5) Deneğin idam cezasının uygulanmasını istediği suç türleri (Nisan 1997) 7

5) Tablo 5'e ilişkin açıklama 7

TABLO 6) Deneğin, 24/12/1996 genel seçiminde oy verdiği siyasal partiye göre ölüm cezasına ilişkin yaklaşımı (Nisan 1997) 8

6) Tablo 6'ya ilişkin açıklama 9

iii) Hürriyet- A&G Araştırma Anketi (1999) 9

TABLO 7) Ölüm cezasının kaldırılıp kaldırılmamasına verilen yanıtların dağılımı (Mayıs 1999) 10

TABLO 8) Bu sonuçların, deneklerin kendilerini yakın hissettikleri siyasal partilere göre dağılımı ise şöyledir (Mayıs 1999) 10

iv) 1988, 1997 ve 1999 tarihli kamuoyu araştırmaları sonuçlarının karşılaştırılması 11

TABLO 9) 1988, 1997 ve 1999 tarihli anket sonuçları "ölüm cezası kaldırılmamalı" görüşünde keskin bir yükselmeyi göstermektedir 11

1) Tablo 9'a ilişkin açıklama 11

b) Diğer veriler 12

i) Anayasa oylamaları sonuçları bir veri sayılabilir mi? 12

ii) İnfazların askıya alınması, kamuoyu istencinin yansıması sayılabilir mi? 13

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

B) TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN, ÜNİVERSİTELERİN, HUKUK ÇEVRELERİNİN VE SİYASAL PARTİLERİN ÖLÜM CEZASI SORUNUNA YAKLAŞIMINA ÖRNEKLER 15

a) Anayasa yapım sürecinde sivil toplum örgütlerinin sunduğu görüş ve yansıttığı tavır 15

i) 1961 Anayasasının hazırlanması evresinde sunulan Anayasa Taslaklarında ölüm cezası 15

1) AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsünün Anayasa Ön Tasarısı 15

2) İÜ Anayasa Komisyonunun Anayasa Ön Tasarısı 15

ii) 1982 Anayasasının hazırlanması evresinde sunulan Anayasa Taslakları ya da Görüşlerde ölüm cezası 16

1) Üniversitelerin sunduğu taslaklarda ölüm cezası 16

2) Diğer sivil toplum kuruluşlarınca getirilen önerilerde ölüm cezası 17

2a) Sendikalar: Türk-İş ve TİSK 17

2b) Meslek kuruluşları: TMMOB, Odalar Birliği, TZOB, Gazeteciler Cemiyeti, TTB 18

3) Yüksek yargı organlarının sunduğu Görüşlerde ölüm cezası 19

4) Ara sonuç: Suskunluk ölüm cezası yanlılığı işaretidir ve bu tavır MGK yıldırısından bağımsızdır 20

b) 1990'lar: Olağan rejimde, akademik kuruluşlar, siyasal partiler ve sivil toplum örgütlerince sunulan önerilerde ölüm cezası 21

i) AÜSBF tarafından Adalet Bakanlığına sunulan Anayasa Değişikliği hakkında Fakülte Görüşü (1991) 21

ii) 1993'de Siyasal Partilerce TBMM Başkanlığına sunulan Anayasa Değişikliği Taslaklarında ölüm cezası 21

TABLO 10) *1993'de Siyasal Partilerin sunduğu Anayasa Değişikliği Taslaklarında ölüm cezası* 22

1) Tablo 10'a ilişkin açıklama 22

1a) AY (md.15) bağlamındaki öneriler 22

1b) Anayasa (md.17) bağlamındaki öneriler 23

1c) Anayasa (md.87) bağlamındaki öneriler 24

iii) Sivil toplum örgütlerince TBMM Başkanlığına sunulan Anayasa Değişiklik Önerilerinde ölüm cezası 25

1) Sermaye/İşveren kesimi örgütleri: TÜSİAD ve TİSK 25

1a) TÜSİAD 25

I) "Yeni Anayasa İçin" başlıklı Rapor (1992) 25

II) "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" başlıklı Rapor (Ocak 1997) 26

III) "Türkiye'de Demokratik Standartların Yükseltilmesi – Tartışmalar ve Son Gelişmeler" Raporu (Aralık 1999) 28

1b) TİSK (1993 Raporu) (1993 ve 1999 tarihli açıklamalar) 29

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantev.org

2) İşçi kesimi örgütleri: TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ 30
2a) TÜRK-İŞ, 1990 Raporunda da 12 Eylül Rejimindeki yaklaşımını sürdürmüştür 30
2b) HAK-İŞ, 1992 Anayasa Kurultayı ve 1993 tarihli Anayasa Önerisinde ölüm cezası konusunda suskundur 31
3) Basın çevresi örgütü: Basın Konseyi (1991 Anayasa Önerisi) 31
4) Ara sonuç: Toplumun değişik kesimleri 1990'larda da ölüm cezasına kararlı karşı çıkışı sergilememiştir 32
iv) Diğer sivil toplum örgütleri tarafından kamuoyuna açıklanan çalışmalarda ölüm cezası 32
1) İSMMMO, "Türkiye'nin Demokrasi Sorunu" Raporu (Mart 1997) 32
2) İHV, "Demokrasi ve İnsan Hakları Raporu"(Kasım 1997) 33
3) TOBB, "Anayasa Değişikliği Önerisi" (Mayıs 2000) 33
C) 1985-2000 EVRESİNDE İNFAZLARI AŞKIYA ALMA SİYASASININ MADDİ TEMELLERİ 34
a) İç etkenler- demokratik toplumsal muhalefetin yükselmesi 34
i) Kayıp kişiler olgusu 35
ii) Yasadışı infazlar ve faili meçhul cinayetler 37
1) Bağımsız araştırmacılarca ve insan hakları kuruluşlarınca ortaya konan verilere örnekler 38
2) Resmi kuruluşların ortaya koyduğu veriler: TBMM Araştırma Komisyonu Raporu (1993) ve Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 39
3) Basında yer alan haberlerden örnekler 40
TABLO 11) DYP Genel Başkan Yardımcısının 1993-1999 dönemi için açıkladığı Faili Meçhul Cinayetler bilançosu (Mayıs 2000) 41
iii) İşkence uygulamaları sonucunda ve gözaltında ölüm 41
b) Dış etkenler 43

BÖLÜM II

II) ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİ BİLANÇOSU 49
A) BASINDA VE DİĞER ÇALIŞMALARDA YER ALAN BİLGİLER 49
a) İnfazlara İlişkin Çelişkili ve Hatalı Bilgi Verilmesinin Basında Yer Alan Örnekleri (1965-2000) 49
b) Yayınlanan Çeşitli Araştırmalarda ve Doktrinde Birbiriyle Çelişen Bilgilerin Verilmesi 53
i) Akademisyenlerin çalışmalarından örnekler 53
ii) Bağımsız araştırmacıların çalışmalarından örnekler 55
c) 1997 Tarihli Araştırmanın Ortaya Koyduğu Veriler 56
B) RESMİ KAYNAKLARDA, ADALET BAKANLARININ AÇIKLAMALARINDA, BİLİMSEL ÇALIŞMALARDA, BAĞIMSIZ ARAŞTIRMALARDA ve BASINDA YAYINLANAN VERİLERDE İNFAZ BİLANÇOSUNA İLİŞKİN TUTARSIZLIKTAN ÇIKARTILABİLECEK SONUÇLAR 62

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

C) 1920-2000 DÖNEMİNDE ÖLÜM CEZASI MAHKUMLARI ve İNFAZLAR HAKKINDA VERİLERİN BÜTÜN OLARAK DÖKÜMÜ 64
a) 1920-1961 Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları ve İnfaz İstenci Tasarrufları 64
TABLO 1) 1920-1961 Döneminde Mahkumlar ve İnfazlar 64
b) 1962-2000 Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları ve İnfaz İstenci Tasarrufları 67
TABLO 2) 1962-2000 Döneminde Mahkumlar ve İnfazlar 67
c) 1920-2000 Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları ve İnfaz İstenci Tasarrufları 71
TABLO 3) 1920-2000 Döneminde Mahkumlar ve İnfazlar 71
D) ASKERİ MÜDAHALE, FİİLİ REJİM VE ÖLÜM CEZASI UYGULAMASI 74
a) Fiili Rejimler ve İnfazlar 74
i) 27 Mayıs 1960 Rejimi 74
ii) 12 Mart 1971 Rejimi 74
iii) 12 Eylül 1980 Rejimi 74
iv) İnfazlar açısından fiili rejimler arasında karşılaştırma 74
b) Siyasal Suçlu Mahkumların İnfazlarının Zemini Olarak Adli Suçlu Mahkumların İnfazları 75
TABLO 4) Fiili rejim evresinde siyasal ve adli suçlu mahkumların infazları 76
TABLO 5) Fiili rejimi izleyen sivil yönetim evresinde siyasal ve adli suçlu mahkumların infazları 76
TABLO 6) 27/05/1960-25/10/1984 dönemi infazlarında zamanlama 76
c) Fiili Rejim-Sivil Rejim Etkileşimi Işığında İnfazların Askıya Alındığı Evreler 77
TABLO 7) 27/05/1960 ile 27/10/2000 arasındaki 40.5 yılda ölüm cezasının uygulanmadığı evreler 78
E) OLAĞAN REJİMİN ve İSTİSNAİ YÖNETİM USULLERİNİN YÜRÜRLÜKTE BULUNDUĞU DÖNEMLERDE ÖLÜM CEZASI UYGULAMASININ KARŞILAŞTIRILMASI 80
a) İstisnai yönetim usulleri Cumhuriyet tarihinin yarısında yürürlükte olmuştur 80
b) Olağanüstü ve olağan rejimlerde ölüm cezası uygulaması 80
TABLO 8) 1925-2000 Evresinde De Iure İstisnai Yönetim Usulleri (Sıkıyönetim-Olağanüstü Hal) ve De Facto Rejim Yürürlükte Bulunurken Ölüm Cezasının Uygulanması 81
TABLO 9) 1925-2000 Evresinde Olağan Rejim Yürürlükte Bulunurken Ölüm Cezasının Uygulanması 81
TABLO 10) Olağan Rejim ile İstisnai Yönetim Usulünün Yürürlükte Olduğu Dönemlerde Ölüm Cezası Uygulamalarının Yüzde Olarak Karşılaştırılması 82

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BÖLÜM III

III) ÖLÜM CEZASI MAHKUMLARI TARAFINDAN İŞLENEN CİNAYETLERİN MAĞDURU OLAN MAKTULLER BİLANÇOSU 87

A) MAKTULLERİN ÖZELLİKLERİ 87

a) Maktullerin sayısı 87

TABLO 1) İnfaz Kararı/Kanunu ve mahkum ile maktul sayılarının dökümü 87

i) Tablo 1'e ilişkin açıklama 87

1) 1925 – 1961 dönemi bilançosu: 544 mahkum ve 686 maktul 87

1a) Bir toplu katliam örneği: 15 Yunanlı mültecinin 1941 yılında topluca katledilmesi 88

2) 1962 – 1984 dönemi bilançosu: 111 mahkum ve 165 maktul 89

3) 1925 – 1984 dönemi bilançosu: 655 mahkum ve 851 maktul 90

b) Maktullerin cinsiyeti 91

TABLO 2) İnfaz Kararı/Kanunu ve mahkum ile cinsiyetine göre maktul sayılarının dökümü 91

i) Tablo 2'ye ilişkin açıklama 91

1) 1925 – 1961 dönemi bilançosu: 488 erkek ve 198 kadın maktul 91

2) 1962 – 1984 dönemi bilançosu: 103 erkek ve 46 kadın maktul 91

3) 1925 – 1984 dönemi bilançosu: 591 erkek ve 244 kadın maktul 92

c) Maktullerin yaşı ve çocuk-yetişkin olması 93

Tablo 3) İnfaz Kararı/Kanunu ve mahkum ile çocuk ve yetişkin olmalarına göre maktul sayılarının dökümü 93

i) Tablo 3'e ilişkin açıklama 93

1) 1925 – 1961 dönemi bilançosu: 54 çocuk ve 632 yetişkin maktul 93

2) 1962 – 1984 dönemi bilançosu: 13 çocuk ve 152 yetişkin maktul 93

3) 1925 – 1984 dönemi bilançosu: 67 çocuk ve 784 yetişkin maktul 94

d) Kadın maktullerin maruz kaldığı suç teşkil eden eylemlerin sınıflandırılması 94

TABLO 4) Maktullerin hangi dürtü ile işlenen ya da ne tip suç teşkil eden eylemin kurbanı olduğu 94

e) Çocuk maktullerin maruz kaldığı suç teşkil eden eylemlerin sınıflandırılması 95

BÖLÜM IV/A

IV/A) TÜRK HUKUK DÜZENİNDE ÖLÜM CEZASI YAPTIRIMI 99

A) TBMM BİRİNCİ DÖNEMİNDE MECLİSTE MUHALEFET ve ÖLÜM CEZASI SORUNU 99

B) 29/04/1920 TARİH ve 2 SAYILI "HIYANETİ VATANİYE KANUNU" ve ÖLÜM CEZASI 100

a) Hıyaneti Vataniye Kanununun kabul edilişi 100

b) Hıyaneti Vataniye Kanununda yapılan değişiklikler 101

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rafiley.org

C) 11/09/1920 TARİH ve 21 SAYILI "FİRARİLER HAKKINDA KANUN" ve ÖLÜM CEZASI 103
a) Firariler Hakkındaki Kanunun kabul edilişi ve Meclisteki ölüm cezasına ilişkin tartışma 103
b) Firariler Hakkında Kanun, İstiklal Mahkemelerinin kurumsallaştırılmasına zemin oluşturmuştur 105
D) 01/03/1926 TARİH ve 765 SAYILI "TÜRK CEZA KANUNU" ve ÖLÜM CEZASI 106
a) Adalet Bakanının ve Adalet Komisyonu Sözcüsünün tasarıyı sunuşları 106
b) Tasarı hakkında eleştirel görüş ve Adalet Bakanının yanıtı 108
i) Feridun Fikri Düşünsel ölüm cezasının kaldırılmasını öneriyor 108
ii) Adalet Bakanının sert biçemli yanıtla ölüm cezasını savunması 109
iii) Zaman içinde Düşünsel'in ölüm cezası karşıtlığından vazgeçmesi ve infazlara onay vermesi 111
c) TCK'da ölüm cezası öngören normlara ilişkin doktrinde yer alan verilere örnekler (1937-1997) 112
d) TCK'da ölüm cezası geçen hükümlerde yapılan değişiklikler 114
i) İlgili yasaların dökümü 114
ii) Tablo ve grafikle değişikliklerin gösterilmesi 117
1) TCK'nın ölüm cezası öngören maddeleri 117
TABLO 1) TCK'nda Ölüm Cezası Öngören Maddeler ve Değişiklik Yapan Kanunlar 117
TABLO 2) TCK'da Ölüm Cezası Öngören Maddeler Toplamı ve Uygulanma Süreleri 118
2) TCK'da ölüm cezası öngören maddelerdeki değişimin grafiği 119
e) 03/12/1951 tarih ve 5844 sayılı Kanun ile TCK'da yapılan değişiklikler 120
i) TCK (md.141)'e ölüm cezası yaptırımının eklenmesi 120
ii) Kanunun Gerekçesi: "Sınıfsız bir toplum kurgulamak olası değildir" 121
iii) DP milletvekili Arif Nihat Asya ölüm cezasını savunuyor: "Zaten imkan olsa da birkaç kızıl sallandırılmış olsa idi, kızılar bu kadar şımarmazdı. Milletin hiç olmazsa sembolik olarak iki komünisti asılmış olarak görmek hakkıydı." 122
f) *De facto* rejim dönemlerinde gerçekleştirilen TCK değişiklikleri 123
i) 27 Mayıs Rejimi: TCK'da 06/07/1960 tarih ve 15 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler 123
1) İnfazda 65 yaş sınırının kaldırılması 123
2) Vatana ihanet suçunun kapsamında genişletme 124
ii) 12 Mart Ara Rejimi: TCK'da 28/09/1971 tarih ve 1490 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler 125
iii) 12 Eylül Rejimi: TCK'da 07/01/1981 tarih ve 2370 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler 126
g) 21/11/1990 tarih ve 3679 sayılı Yasa ile TCK' da yapılan değişiklikler 126
h) TCK Tasarılarında ölüm cezası 129

Üretisel PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

i) 1940 tarihli TCK Tasarısı 129
ii) 1958 tarihli TCK Tasarısı 129
iii) 1987 ve 1989 tarihli TCK Tasarıları 130
iv) 1997 tarihli TCK Tasarısı ve "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi"nin etkisi 132
E) 22/05/1930 TARİH ve 1632 SAYILI "ASKERİ CEZA KANUNU" ve ÖLÜM CEZASI 134
a) AsCK'unda Ölüm Cezasının Tanınması 134
i) AsCK'nda ölüm cezası öngören hükümlere ve yapılan değişikliklere ilişkin yasaların dökümü 136
ii) Tablo ve grafikle değişikliklerin gösterilmesi 137
1) AsCK'nda ölüm cezası 137
TABLO 3) AsCK'nda ölüm cezası öngören maddeler ve değişiklik yapan Kanunlar 138
TABLO 4) TCK'da yapılan değişikliklerin AsCK'nun ölüm cezası öngören maddeleri bakımından etkisi 139
TABLO 5) AsCK'da ölüm cezası öngören maddeler toplamı ve uygulanma süreleri şöyledir 139
2) AsCK'da ölüm cezası öngören hükümlerdeki değişimin grafiği: 140
b) AsCK'unda ölüm cezası öngörülen maddelerin ve yapılan değişikliklerin incelenmesi 141
i) Ölüm cezasına AsCK'nun maddelerinde doğrudan yer verilmesi 141
ii) Ölüm cezasına AsCK'nun TCK'ya yaptığı yollama ile yer verilmesi 144
F) ÖLÜM CEZASI YAPTIRIMINA YER VEREN DİĞER KANUNLAR 148
a) 1932 tarih ve 1918 sayılı ve 1933 tarih ve 2313 sayılı Kanunlar 148
i) 07/01/1932 tarih ve 1918 sayılı "Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun" 148
ii) 12/06/1933 tarih ve 2313 sayılı "Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun" 149
b) 18/01/1940 tarih ve 3780 sayılı "Milli Korunma Kanunu" 150
i) MKK'na ölüm cezası yaptırımının eklenmesi ve Meclisteki kabul edilişi 150
ii) Prof. Velidedeoğlu: "İçtimai bünyemiz için ölüm cezasının lüzumlu olduğu şüphesizdir" 152
c) 18/08/1960 tarih ve 62 sayılı "İnkılap Mahkemeleri Hakkında Kanun" 152
d) 12/04/1991 tarih ve 3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu" 154
i) Hıyaneti Vataniye Kanununda ölüm cezası öngören maddelerin kaldırılması 155
ii) TMK'nın, TCK'da ve TCK'ya atıf nedeniyle AsCK'da yaptığı değişiklikler 155
iii) Ölüm cezası öngören bazı suçların terör suçu kapsamına sokulması 156
iv) Yasadışı infazlara kapının aralanması 156
e) 04/07/1995 tarih ve 4114 sayılı Kanun ile değişik 31/08/1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanunu 157
G) 01/10/2000 TARİHİ İTİBARİYLE TÜRK HUKUK DÜZENİNDE ÖLÜM CEZASI 158

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

a) Farklı veriler 158
b) Doğru döküm 159

BÖLÜM IV/B
IV/B) 1920-1984 DÖNEMİNDE MECLİS TARAFINDAN HAKLARINDA İDAM İSTENCİ ÜRETİLEN MAHKUMLARIN ÇARPTIRILDIKLARI CEZANIN YASAL DAYANAĞI 163
A) MECLİS TARAFINDAN HAKLARINDA İNFAZ İSTENCİ ÜRETİLEN MAHKUMLAR ve ÇARPTIRILDIKLARI ÖLÜM CEZALARININ YASAL DAYANAĞI 163
a) 1920-1929 Dönemi 163
TABLO 1) 1920-1929 Döneminde, Karar ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı 163
i) Tablo 1'e ilişkin açıklama 164
b) 1930-1939 Dönemi 165
TABLO 2) 1930-1939 Döneminde, Karar ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı 165
i) Tablo 2'ye ilişkin açıklama 165
c) 1940-1949 Dönemi 167
TABLO 3) 1940-1949 Döneminde, Karar ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı 167
i) Tablo 3'e ilişkin açıklama 167
d) 1950-1959 Dönemi 170
TABLO 4) 1950-1959 Döneminde, Karar ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı 170
i) Tablo 4'e ilişkin açıklama 171
e) 1960-1969 Dönemi 172
TABLO 5) 1960-1969 Döneminde, Karar/Kanun ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı 172
i) Tablo 5'e ilişkin açıklama 172
f) 1970-1979 Dönemi 174
TABLO 6) 1970-1979 Döneminde, Kanun ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı 174
i) Tablo 6'ya ilişkin açıklama 174
g) 1980-1989 Dönemi 175
TABLO 7) 1980-1989 Döneminde, Kanun ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı 175
i) Tablo 7'ye ilişkin açıklama 175
B) MECLİS TARAFINDAN HAKLARINDA İNFAZ İSTENCİ ÜRETİLEN MAHKUMLAR BAKIMINDAN 1920 - 1984 DÖNEMİ ÖLÜM CEZASI HÜKÜMLERİNİN TOPLU OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ 177
a) 1920-1984 Dönemi 177
TABLO 8) 1920-1984 Döneminde, Karar ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı 177

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi http://rantey.org

i) Haklarında infaz istenci üretilen mahkumların % 90.23'ü TCK ve % 2.51'i AsCK uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır 178
ii) Haklarında infaz istenci üretilen ölüm cezası mahkumlarına TCK'nın ilgili maddelerinin uygulanması dağılımı 178
1) Haklarında infaz istenci üretilen ve TCK'dan hüküm giyen mahkumlara, TCK'nın ölüm cezası öngören sadece 6 maddesi uygulanmıştır 178
2) Haklarında infaz istenci üretilen mahkumların % 91'ine TCK (md.450)'den ceza verilmiştir 179
3) Haklarında infaz istenci üretilen mahkumlara TCK (md.450)'nin bentlerinin uygulanma sıklığı 180
TABLO 9) TCK (md.450)'nin bir bendi uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumların sayısı 181
TABLO 10) TCK (md.450)'nin iki bendi uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumların sayısı 182
TABLO 11) TCK (md.450)'nin üç bendi uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumların sayısı 182
TABLO 12) TCK (md.450)'nin dört bendi uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumların sayısı 183
TABLO 13) TCK (md.450)'nin beş bendi uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumların sayısı 183

BÖLÜM IV/C
IV/C) İNSAN HAKLARI BELGELERİ İLE ULUSAL MEVZUATTA YAŞAM HAKKI VE ÖLÜM CEZASI 187
A) ULUSALÜSTÜ İNSAN HAKLARI BELGELERİNDE YAŞAM HAKKI VE ÖLÜM CEZASI 187
a) Bildiriler 187
i) Evrensel İnsan Hakları Bildirisi 187
b) Ölüm cezası istisnasını tanıyarak yaşam hakkını düzenleyen Sözleşmeler 188
i) BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi 188
ii) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 188
c) Ölüm cezasının kaldırılmasına özgülenen Protokoller 190
i) MSHS'nin "Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan İkinci Seçmeli Protokolü" 190
ii) AİHS'nin 6 Numaralı Protokolü 191
d) Ölüm cezası yasağı getiren diğer belgeler 192
i) BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 192
ii) BM İnsan Hakları Komisyonu Kararları (1997/12), (1998/8), (1999/61) ve (2000/65) 194
e) AGİT Belgeleri 195
f) Avrupa Birliği Belgeleri 195

PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

i) Avrupa Parlamentosu Temel Haklar ve Özgürlükler Bildirisi (1989).....195
ii) AB Bakanlar Konseyi Bildirisi (1998) ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000) 196
B) ULUSAL HUKUK DÜZENLERİNDE ÖLÜM CEZASINI KALDIRMA EĞİLİMİ 197
a) Dünyada gözlenen genel eğilim: ölüm cezasının kaldırılması 197
b) Avrupa Konseyi üyesi Devletlerde ölüm cezası 198

BÖLÜM V/A
V/A) ÖLÜM CEZALARININ AFFINA, DÖNÜŞTÜRÜLMESİNE YA DA KALDIRILMASINA İLİŞKİN TASARRUFLAR VE GENEL OLARAK AF SİYASASI.....205
A) CUMHURİYETİN KURULUŞ VE KURUMSALLAŞMA EVRESİNDE AF ve ÖLÜM CEZASI (TBMM'nin I.-IV. Dönemleri 23/04/1920-23/12/1934).....206
a) Genel Olarak Af Tasarrufları ve Özel Olarak Ölüm Cezası Mahkumlarının Cezalarını Affeden, Dönüştüren ya da Kaldıran Tasarruflar 206
i) TBMM I. Dönemi – (21/04/1920-16/04/1923) 207
TABLO 1) TBMM I. Döneminde Çeşitli Hapis Cezalarına Mahkum Edilenler İçin Çıkartılan Af Kanunlarına Örnekler.....208
1) Tablo 1'e ilişkin açıklama 212
TABLO 2) TBMM I. Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları İçin Çıkartılan Bireysel Af Kanunları 213
1) TBMM I. Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları İçin Çıkartılan Bireysel Af Kanunlarının Metinleri 214
2) Tablo 2'ye ilişkin açıklama 216
2a) Mahkumların kişisel özellikleri, sayısı, işledikleri suç ve affın kapsamı 216
2b) Affa ilişkin listelenen 9 Kanunun, toplam Kanunlar içindeki yeri 217
TABLO 3) TBMM I. Döneminde Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Affeden, Dönüştüren ya da Kaldıran Kararlar: 218
1) TBMM I. Döneminde çıkartılan ölüm cezalarını affeden, dönüştüren ya da kaldıran Kararların metinleri.....219
2) Tablo 3'e ilişkin açıklama 225
2a) Ölüm cezalarını affeden, dönüştüren ya da kaldıran Kararlarda, mahkumların sayısı, işledikleri suç ve affın kapsamı 225
2b) Ölüm cezalarını affeden, dönüştüren ya da kaldıran Kararların, toplam Kararlar içindeki yeri 225
2c) TBMM I. Döneminde, ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararlar ile İnfaz Kararlarının karşılaştırılması 226
ii) TBMM II. Dönemi – (11/08/1923 – 26/06/1927).....227
TABLO 4) TBMM II. Döneminde Çıkartılan Çeşitli Af Kanunlarından Örnekler 227
TABLO 5) TBMM II. Döneminde Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlar Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org 228

1) TBMM II. Döneminde çıkartılan ölüm cezalarını başka cezaya dönüştürme Kararlarının metinleri 228
2) Tablo 5'e ilişkin açıklama 230
2a) TBMM II. Döneminde ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararlarda, mahkumlar ve dönüştürülen cezalar 230
2b) TBMM II. Döneminde ölüm cezalarını affeden ya da kaldıran Karar yoktur 230
2c) TBMM II. Döneminde, ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararların, toplam Kararlar içindeki yeri ve Dönüştürme Kararları ile İnfaz Kararlarının karşılaştırılması 231
3) Tablo 5'deki Kararların değerlendirilmesi 231
3a) 176 ve 284 sayılı Kararlarla kadın mahkumların yaşamının bağışlanması 231
I- 05/12/1925 tarih ve 176 sayılı Kararın alınışı 231
II- 01/12/1926 tarih ve 284 sayılı Kararın alınışı 232
III- 176 ve 284 sayılı Kararların değerlendirilmesi: mahkumların kadın olmaları nedeniyle yaşamlarını bağışlamak, objektif ölçüte dayanmakta mıdır? Uygulama bu yönde bir teamül geliştirildiğini göstermekte midir? 233
3b) Suçu işleme tarihinde 15 yaşında bile olmayan ölüm cezası mahkumunun Meclisin 1926 tarih ve 200 sayılı Kararı ile ölümden kurtulması 235
I- 23/01/1926 tarih ve 200 sayılı Kararın alınışı 235
II- Suçu işleme tarihinde 15 yaşında bile olmayan küçüğü idama mahkum eden mahkeme, cezasını dönüştüren Meclis ve 54 yıl sonra 18 yaşından küçük olduğu şüphesi olan mahkumun idam edilmesi ..236
3c) 06/05/1926 tarih ve 239 sayılı Kararda, Meclisin kendisini yargı organı yerine koyması ve cezanın tahvilinde "muvafıkı nesafet olacağı" gerekçesinin, keyfi ve eşitliksizci uygulama gerçeğini gizleyememesi 237
iii) TBMM III. Dönemi – (01/11/1927 – 26/03/1931) 238
TABLO 6) TBMM III. Döneminde Çıkartılan Çeşitli Af Kanunlarından Örnekler 239
TABLO 7) TBMM III. Döneminde Çıkartılan ve Hapis Cezası Mahkumlarına İlişkin Af Kararlarından İki Örnek 240
1) 1928 tarih ve 447 sayılı ile 1929 tarih ve 502 sayılı Meclis Kararlarının metinleri 240
2) Tablo 7'ye ilişkin açıklama 241
2a) Af yetkisinin hapis cezası mahkumları için de objektif olmayan biçimde kullanıldığı örnekler vardır 241
I- 447 ve 502 sayılı Meclis Kararlarında mahkumlar, suç ve yasal dayanak 242

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

II- 447 ve 502 sayılı Kararların alınışı ve sonucu (mağdurun bilahare tashih edilen yaşı, mahkumun cezasının af yoluyla indirimini gerektirir mi?) 242
2b) 447 ve 502 sayılı Kararlar arasındaki çelişki, af tasarruflarının objektif dayanaktan yoksun olduğunu göstermektedir ve bu Kararlarla da çelişen 532 sayılı Karar 244
TABLO 8) TBMM III. Döneminde Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlar 245
1) TBMM III. Döneminde çıkartılan ölüm cezalarını başka cezaya dönüştürme Kararlarının metinleri 245
2) Tablo 8'e ilişkin açıklama 246
2a) TBMM III. Döneminde ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararlarda, mahkumlar ve dönüştürülen cezalar 246
2b) TBMM III. Döneminde, ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararların, toplam Kararlar içindeki yeri ve Dönüştürme Kararları ile İnfaz Kararlarının karşılaştırılması 247
3) Tablo 8'deki Kararlara ilişkin değerlendirme 247
3a) Meclisin, Menemen olayı ölüm cezası mahkumlarından Ildsının cezalarını 2'şer yıl hapse çeviren 02/02/1931 ve 611 sayılı Kararı 247
I- 02/02/1931 tarih ve 611 sayılı Kararın alınışı 247
II- Meclisin 611 sayılı Kararı alması, 595 sayılı Kanuna aykırıdır ve dayatma nedeniyle Meclis devreye girmek zorunda kalmıştır 248
III- Ölüm cezalarının hapse tahvilinin "adalete muvafık olacağı" gerekçesi, kapsamı belirli, objektif ve inandırıcı ölçüt müdür? 249
aa) Mahkumların kişisel özellikleri tahvil istencinde dikkate alınmış değildir 249
bb) Mahkumların eylemleri ve suça iştirak dereceleri tahvil istencinde dikkate alınmış değildir 249
bb1. Cezaları dönüştürülen mahkumların hükümde sabit görülen eylemleri (toplantılara katılmak ve bazı şerikleri evinde ağırlamak suretiyle suça iştirak etmek) 249
bb2. Ölüm cezasının infazına karar verilen Musevi Jozef'in mahkeme hükmünde sabit görülen eylemi (alkışlayarak isyanı teşvik etmek) ve Jozef'in affa layık görülmemesi çelişkisi 250
iv) TBMM IV. Dönemi – (04/05/1931 – 23/12/1934) 251
TABLO 9) TBMM IV. Döneminde Çıkartılan Çeşitli Af Kanunlarından Örnekler 252
TABLO 10) TBMM IV. Döneminde Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlar 252

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1) TBMM IV. Döneminde çıkartılan ölüm cezalarını başka cezaya dönüştürme Kararlarının metinleri 253
2) Tablo 10'a ilişkin açıklama 253
2a) TBMM IV. Döneminde ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararlarda, mahkumlar ve dönüştürülen cezalar 253
2b) TBMM IV. Döneminde, ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararların, toplam Kararlar içindeki yeri ve Dönüştürme Kararları ile İnfaz Kararlarının karşılaştırılması 254
3) Tablo 10'daki Kararlara ilişkin değerlendirme 254
3a) 22/06/1931 tarih ve 639 sayılı Kararda, Meclisin kendisini yargı organı yerine koyması ve cezanın tahvili için "inadalete muvafık görülmek" gerekçesinin boşlukta kalması 254
3b) 04/05/1933 tarih ve 755 sayılı Kararda, Meclisin cezayı tahvil ederken somut hiçbir ölçüt ortaya koyamaması ve mahkum hakkındaki hükmün oybirliği ya da oyçokluğu ile onanmasından hareketle bir ölçütün geliştirildiğinin söylenemeyeceği 256
b) TBMM I.-IV. Dönemlerinde Çıkartılan Bazı Af Kanunlarının İncelenmesi 257
i) 05/12/1921 tarih ve 168 sayılı "Affı Umumi Hakkında Kanun" 257
ii) 19/12/1921 tarih ve 170 sayılı "Hıyaneti Vataniye Mücriminden Bir Kısmının Aflarına Dair Kanun" 258
1) 170 sayılı Kanunun kapsamı 258
2) 170 sayılı Kanunun uygulaması bağlamında Meclis Kararlarından örnekler 259
2a) 170 sayılı Kanunun çeşitli hapis cezalarına mahkum edilenler hakkında uygulanması 259
2b) 170 sayılı Kanunun ölüm cezasına mahkum edilenler hakkında uygulanmasına ilişkin Meclis Kararları 259
iii) 31/03/1923 tarih ve 318 sayılı "Mahkum Askeri ve Sivil Üsera Hakkında Affı Umumi İlanına Dair Kanun" 262
iv) 18/10/1923 tarih ve 356 sayılı "İzalei Şekavet Kanunu" (eşkıyayı öldüren hakkında takibat icra edilmeyeceği ve teslim olan çete mensubunun cezasının tecil edileceği) 262
c) Lozan Andlaşması ve izleyen Af Kanunları 263
i) 24/07/1923 tarihli Lozan Andlaşması ve Affa İlişkin Açıklama ve Protokol 263
ii) 26/12/1923 tarih ve 391 sayılı "Affı Umumi Kanunu" ile 20/03/1924 tarih ve 445 sayılı Kanun 264
1) 391 sayılı Kanundan mahkumların yararlanmasına ilişkin örnekler 265
1a) Örnek bir – Meclisin 12/01/1924 tarihli Birleşiminde kabul edilen ve toplam 12 mahkuma ilişkin dosyaların Adalet Bakanlığına iadesi 265
1b) Örnek iki – Meclisin 23/05/1926 tarihli Birleşiminde kabul edilen Adliye Encümeni mazbatası 266

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

2) 391 sayılı Kanundan mahkumların yararlanamamasına ilişkin örnekler 267
2a) Örnek bir - TBMM'nin 26/05/1927 tarih ve 343 sayılı Kararı (Aftan yararlanıp bilahare adam öldürenin idamı) 267
2b) Örnek iki - TBMM, 23/06/1927 tarih ve 356 sayılı Kararı (391 sayılı Yasada öngörülen sürede teslim olmadığı ve sonradan yakalandığı için aftan yararlanamayanın idamı) 268
d) 16/04/1924 tarih ve 487 sayılı "Affı Umumi Kanunu" 269
i) 487 sayılı Kanunun kapsamı 269
ii) 487 sayılı Kanunun uygulamasına ilişkin örnek 270
1) Meclis önündeki idamı dosyasının Başbakanlığın 14/12/1924 tarih ve 3/336 sayılı geri çekme tezkeresi ile geri alınması 270
e) 26/10/1933 tarih ve 2330 sayılı "Af Kanunu" 270
B) TBMM V. – XI. DÖNEMLERİNDE (01/03/1935 – 25/05/1960) ÇIKARTILAN AF KANUNLARI 273
a) 02/08/1944 tarih ve 4627 sayılı Kanun 273
b) 14/07/1950 tarih ve 5678 sayılı Kanun (yabancı uyruklulara bahşedilen atıfetin Türk vatandaşlarından esirgenmesi) 274
c) 14/07/1950 tarih ve 5677 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" 275
i) 5677 sayılı Kanunun kapsamı ve görüşülmesi sırasında Meclisteki tartışma 275
ii) 5677 sayılı Kanundan yararlanan mahkuma örnek - Hadra Güngör'ün ölüm cezasına çarptırılması hakkında Meclis Adalet Komisyonunun 23/11/1949 tarihli Raporu 277
iii) 5677 sayılı Kanundan, yargısız infaz emrini veren Orgeneral Muğlalı da yararlanmak durumundaydı 278
C) TBMM IV - XI. DÖNEMİNDE, ÇEŞİTLİ SUÇLARDAN HAPSE MAHKUM OLAN ve ÖZELLİKLE KAMU GÖREVLİLERİ İÇİN ÇIKARILMIŞ BİREYSEL AF KANUNLARIDAN ÖRNEKLER 282
a) Failî usule aykırı gözaltına alarak hürriyeti tahdit fiilinden mahkum Jandarma Yüzbaşısı Sabahattin Beyin affı – (24/04/1930 tarih ve 1594 sayılı Kanun) 282
b) Faile kötü muamele yapmaktan mahkum Jandarma Yüzbaşısı Abdürrezzak Gürbüz'ün affı – (02/02/1942 tarih ve 4189 sayılı Kanun) 283
c) Asılsız haber yayma suçundan mahkum emekli general Ali İhsan Sabis'in affı – (20/02/1948 tarih ve 5189 sayılı Kanun) ve izleyen seçimde Meclise milletvekili olarak girmesi 285
d) Hakaret etmek ve tokat atmaktan mahkum Albay Osman Nuri İnceler'in affı – (30/06/1948 tarih ve 5231 sayılı Kanun) 286
e) Hakime hakaret suçundan mahkum Albay İsmail Hakkı Seskir'in affı – (10/06/1949 tarih ve 5437 sayılı Kanun) 287
f) Köylüleri angaryaya sevk etmek için jandarma zoruyla merkeze getirtip nezarette alıkoyduran Kaymakam İbrahim Argun'un affı – (11/02/1950 tarih ve 5529 sayılı Kanun) 288

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

g) Amirine fiili taarruzda bulunmaktan, amirine hakaret etmekten ve vazifeyi suiistimalden çeşitli cezalara mahkum üç yüzbaşının affedilmeleri – (23/03/1950 tarih ve 5636, 5637 ve 5638 sayılı Kanunlar) 289

h) Tek partili dönemle siyasi hesaplaşma göstergesi olarak eski Ekonomi Bakanı Sırrı Bellioğlu'nun affı – (16/05/1951 tarih ve 5765 sayılı Kanun) 291

i) Faile kötü muamele yapmaktan mahkum Jandarma Başgediklisi Ali Galip Büyükkoçak'a ait cezanın kısmen affı – (17/02/1956 tarih ve 7080 sayılı Kanun) 292

j) Zanlıyı takip ederken ateş açarak ölümüne sebebiyet vermekten mahkum Kıdemli Başçavuş Akif Ali Polat'ın affı - (02/12/1959 tarih ve 7390 sayılı Kanun) 294

D) TBMM V. – XI. DÖNEMLERİNDE ÇIKARTILAN ve ÖLÜM CEZALARINI BAŞKA CEZAYA DÖNÜŞTÜREN KARARLAR (1935-1960) 296

a) TBMM V. – XI. Dönemlerinde (01/03/1935-25/05/1960) Çıkartılan ve Ölüm Cezalarını Hapis Cezasına Dönüştüren Meclis Kararları 296

TABLO 11) TBMM V. - XI. Dönemlerinde (1935-1960) Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlar 296

i) TBMM V.-XI. Dönemlerinde çıkartılan ve ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararların metinleri 297

ii) Tablo 11'e ilişkin açıklama 299

iii) Ölüm cezaları hapse çevrilen mahkumların kişisel özelliklerine, Encümen mazbatasına ve Meclis görüşmelerine ilişkin bilgi 299

1) 05/06/1935 tarih ve 891 sayılı Karar 299

2) 16/03/1942 tarih ve 1278 sayılı Karar 300

3) 17/05/1943 tarih ve 1338 sayılı Karar 301

4) 26/04/1944 tarih ve 1394 sayılı Karar 302

5) 09/05/1947 tarih ve 1527 sayılı Karar 304

6) 21/06/1948 tarih ve 1615 sayılı Karar 305

7) 06/02/1953 tarih ve 1825 sayılı Karar 307

8) 29/01/1958 tarih ve 2098 sayılı Karar 308

E) TBMM I. – XI. DÖNEMLERİNDE ÇIKARTILAN ve ÖLÜM CEZALARINI BAŞKA CEZAYA DÖNÜŞTÜREN KARARLARIN TOPLU OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ (1920-1960) 310

a) Ölüm Cezalarını Başka Cezaya Dönüştürme ile Yerine Getirme Kararlarının Karşılaştırılması 310

TABLO 12) TBMM I. - XI. Dönemlerinde (1920-1960) Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlar ile Ölüm Cezalarının İnfazına İlişkin Kararların Oranı 310

i) Tablo 12'deki verilerin değerlendirilmesi 311

1) TBMM I.-IV. Döneminde, İnfaz ve Tahvil Kararları ile Mahkum sayılarının karşılaştırılması (1920-1938 yıllık süre) 311

İnsan Hakları Merkezi

2) TBMM V.-XI. Döneminde, İnfaz ve Tahvil Kararları ile Mahkum sayılarının karşılaştırılması (1935-1960 arasındaki 25 yıllık süre) 312
3) TBMM I.-XI. Döneminde, İnfaz ve Tahvil Kararları ile Mahkum sayılarına ilişkin verilerin topluca değerlendirilmesi (1920-1960 arasındaki 40 yıllık süre) 313
3a) Kararlar sayısından hareketle değerlendirme 313
3b) Mahkum sayısından hareketle değerlendirme 313
b) Ölüm Cezalarını Dönüştürme Kararlarında Adalet Komisyonunun ve Meclisin İstençlerinin Karşılaştırılması 314
Tablo 13) TBMM I. – XI. Dönemlerinde Çıkartılan ve Ölüm Cezasını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlarda Meclis Adalet Komisyonunun ve Meclisin İstençleri 314
i) Tablo 13'deki verilerin değerlendirilmesi 317
1) TBMM I.-XI. Döneminde, Tahvil Kararlarında Adalet Komisyonu ve Meclis İstençlerinin karşılaştırılması (1925-1960 arasındaki 35 yıllık süre) 317
F) 1963'den 1980'e AFFA İLİŞKİN TASARRUFLAR 319
a) 23/02/1963 tarih ve 218 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" 319
b) 03/08/1966 tarih ve 780 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" ve Değişiklik Yapan Kanunlar 319
i) 780 sayılı Kanunun Kapsamı 319
ii) 780 sayılı Kanundan yararlanarak idamdan kurtulanlar 320
c) 15/05/1974 tarih ve 1803 sayılı "Cumhuriyetin 50 nci Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" 321
i) 1803 sayılı Kanunun Kapsamı 321
ii) 1803 sayılı Kanunun Uygulanmasına İlişkin Örnekler 322
1) 1970 –1974 evresinde dosyaları Meclise havale edilen ölüm cezası mahkumlarının 1803 sayılı Af Kanunundan yararlanması: Gündemden adı çıkan asıldığı ile kalmıştır 322
2) 1803 sayılı Kanundan yararlanan mahkumun işlediği ikinci cinayet nedeniyle ölüm cezasının infazı 323
2a) 21/01/1983 tarih ve 2784 sayılı "Ahmet Mehmet Uluğbay Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun" 323
3) 1803 sayılı Kanundan yararlanan mahkumun cinayete kurban gitmesi ve katilin idamı 323
3a) 17/08/1982 tarih ve 2702 sayılı "Eşref Özcan Hakkında Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun" 323
3b) 28/12/1982 tarih ve 2763 sayılı "Kazım Ergün Hakkında Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun" 324
G) TBMM 1. (12.) – V. (16.) DÖNEMLERİNDE (1961-1980) ÇIKARTILAN ve ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMEMESİNE İLİŞKİN KANUNLARIN TOPLU OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ 325
a) Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmemesi ile Yerine Getirilmesi Kanunlarının Karşılaştırılması 325

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

TABLO 14) TBMM I. (12.) - V. (16.) Dönemlerinde (1961-1980) Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Cezalarının Yerine Getirilmemesine İlişkin Kanunlar ile Ölüm Cezalarının İnfazına İlişkin Kanunların Oranı.....325
i) Tablo 14'deki verilerin değerlendirilmesi 325
I) TBMM I. (12.)-V. (16.) Döneminde, ölüm cezalarının İnfazı ve Yerine Getirilmemesi istencini ortaya koyan Kanunlar ile Mahkum sayılarının karşılaştırılması (1961-1980 arasındaki 18 yıl, 11 ay; 16 günlük süre)..325
b) Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmemesi Kanununda Adalet Komisyonu ve Meclis İstençlerinin Karşılaştırılması 326
Tablo 15) TBMM I. (12.) – V. (16.) Dönemlerinde Çıkartılan ve Ölüm Cezasının Yerine Getirilmemesi Kanununda Meclis Adalet Komisyonunun ve Meclisin İstençleri 326
i) Tablo 15'deki verilerin değerlendirilmesi 327
H) 1984 –2000 DÖNEMİNDE AFFA İLİŞKİN TASARRUFLAR 329
a) 11/03/1986 tarih ve 3267 sayılı Kanun 329
b) 07/12/1988 tarih ve 3506 sayılı Kanun 331
c)12/04/1991 tarih ve 3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu" 332
d) 06/06/1991 tarih ve 3756 Kanun.....333
İ) *DE FACTO* REJİM DÖNEMLERİNDE AF TASARRUFLARDAN ÖRNEKLER.....335
a) 27 Mayıs Rejimi 335
i) 27 Mayıs Rejiminde af çıkarma yetkisi MBK'ne aitti 335
ii) 27 Mayıs Rejimi evresinde çıkartılan Af Kanunları 336
1) 27 Mayıs Rejiminde çıkartılan Af Kanunlarının genel bilançosu 336
2) 26/10/1960 tarih ve 115 sayılı "Af Kanunu" ve bunda değişiklik yapan 18/11/1960 tarih ve 134 sayılı Kanun 337
iii) Yüksek Adalet Divanınca ölüm cezasına çarptırılan 12 siyasi mahkumun cezalarının Milli Birlik Komitesi tarafından müebbet ağır hapis cezasına çevrilmesi 337
1) Yüksek Adalet Divanının 15/09/1961 tarihli hükmü 337
2) MBK'nın 15/09/1961 tarih ve 75 sayılı Kararı 338
3) 27 Mayıs Rejiminde af ve ölüm cezalarını başka cezaya dönüştürme konusundaki Kararlar ile ölüm cezalarının yerine getirilmesi Kararlarının karşılaştırılması 339
2a) Dönem içinde Karar formundaki işlemler arasında İnfaz Kararlarının yeri 339
2b) Dönem içinde İnfaz Kararları ve Tahvil Kararları karşılaştırması 339
2c) Dönem içinde Karar formundaki işlemler arasında, çeşitli cezalardan mahkumlar için çıkartılan Af Kararlarının yeri 339
iv) Ölüm cezaları MBK tarafından ömür boyu hapis cezasına çevrilenlerin durumuna etkisi bakımından, 1962 tarih ve 78 sayılı ile 1965 tarih ve 579 sayılı Af Kanunları 340
v) 27 Mayıs Rejimi *de facto* erkleri ölüm cezası yanlısı istence sahipti 342

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

b) 12 Eylül Rejimi 345
i) Yargıcı tartaklamaktan mahkum astsubay hakkında af tasarrufu 345
1) 15/03/1983 tarih ve 2804 sayılı "Hasan oğlu 1954 doğumlu Piyade Astsubay Üstçavuş (1976-54) Mehmet Demircioğlu Hakkında Özel Af Kanunu" 345
1a) Mahkumun suçu işleyiş şekli, Af Kanunu Teklifi ve Gerekçe.....346
1b) DM Adalet Komisyonu Raporlarında istenç ve MGK tarafından yapılan yönlendirme 346
1c) Teklifin ve Raporun DM'nin 10/02/1983 ve 10/03/1983 tarihli Birleşimlerinde görüşülmesi ve benimsenmesi 347

BÖLÜM V/B
V/B) 1961-1967 DÖNEMİNDE DOSYALARI MECLİS ÖNÜNE GELMESİNE KARŞIN İNFAZ KANUNU ÇIKARILMADIĞI ve BÜYÜK BÖLÜMÜ 1966 tarih ve 780 sayılı AF KANUNUNDAN YARARLANDIKLARI İÇİN İDAMDAN KURTULANLAR 353
1. Ali Osman Özden (MM'nin 20/11/1961 tarihli 12. Birleşimi) 353
2. Recep Oruç 357
3. Veysel Aslan 359
4. İsmail Kiraz 360
5. Mehmet Aksoy 361
6. Hasan Çalımcı (Calımcı) 361
7. Bekir Zeybek 362
8. (Elyas) İlyos Noel Fransuva Soris (Şovris) 363
9. Durmuş Karakoç 365
10. Aşir Öztürk 365
11. Mustafa Kömür 367
12. Cevat Baş 368
13. Ali (Halim) Baydar 368
14. Müdür Kaçmazhan 369
15. Kaçak (Kaçar) Çelik, Abdülmecit Taşdemir, Abdülgani Karasu ve Mehmet (Nurettin) Demir 370
16. Şerife Balsüzen ve Kamil Söylemez 372
17. Mehmet Börekçi 374
18. Mehmet Şen 375
19. Hüseyin Bilgin 376
20. Ali Özen 377
21. Mehmet Dikbıyık (Ayıboğanı) 378
22. Hüseyin Yavuz 378
23. Salt Şen ve Muharrem Karahatıl.....380
24. İsmail Kalkan 381
25. Salih Özel 382
26. Osman Salar 382
27. Durmuş Avcı 383

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

28. Hasan Hüseyin Der 383
29. Ahmet Atila Yeten ve Enver Arslan 383
30. Mehmet Yama ve Zehra Yama 384
31. Osman Yurdusever 384
32. Molla Yiğitel 385
33. Osman Afacan ve Halil Sakınmaz 385
34. Hasan Yalvaç 385
35. Rüştü Dal 386
36. Mehmet İnanç 386
37. Muzaffer Cullas (MM'nin 20/07/1966 tarihli 115. Birleşimi) 387
*** MİLLET MECLİSİNİN 28.12.1966 TARİHLİ 25. BİRLEŞİMİNDE, TOPLAM 36 MAHKUMU KAPSAYAN 32 DOSYANIN, 09/08/1966 TARİH VE 780 SAYILI AF KANUNU UYARINCA DURUMLARININ İNCELENMESİ AMACIYLA MECLİSTEN GERİ ÇEKİLMESİNE İLİŞKİN BAŞBAKANLIK TEZKERESİ (3/534) 387

BÖLÜM V/C

V/C) 1970-1974 DÖNEMİNDE DOSYALARI TBMM ÖNÜNE GELMESİNE KARŞIN İNFAZ KANUNU ÇIKARTILMADIĞI ve 1974 tarih ve 1803 sayılı AF KANUNUNDAN YARARLANDIKLARI İÇİN İNFAZDAN KURTULAN ÖLÜM CEZASI MAHKUMLARI 393

*** Mehmet Yama ve Zehra Yama (MM'nin 05/03/1966 tarihli 65. Birleşimi) 393
1. Hüseyin Sesli (MM'nin 16/01/1970 tarihli 26. Birleşimi) 394
2. Ahmet Güneş 395
3. Muharrem Gürbüz ve Bayram Gürbüz 396
4. Ahmet Güneş 397
5. Adil Kalfa 397
6. Rasim Topçu 398
7. Sadullah Tüfekçi 399
8. Mehmet Özcan 399
9. Aziz Güçlü 399
10. Ziya Yılmaz 400
11. Hüseyin Ören 401
12. Hüseyin Şahin 401
13. Alim Gümüş 402
14. Akil Erkartal 402
15. Süleyman Çelik 403
16. Abidin Demirbağ 404
17. Selami Kodal 404
18. Mustafa Cinas 404
19. Mustafa Çelenoğlu 405
20. Muharrem Aydın 406
21. İbrahim Ertekin 406
22. Murat Arman 406
23. Musa Akkuş 406

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

24. Mustafa Ayyıldızoğlu 408
25. Şeref Dadanlı ve Murat Kırca 408
26. Reşit Can 409
27. Seydi Tosun 409
28. İbrahim Genç 409
29. Burhan Erkılıç 410
30. Ömer Algı 410
31. Süleyman Kılıç 410
32. Mehmet Zeki Çönger (MM'nin 16/04/1974 tarihli 66. Birleşimi) 411

BÖLÜM V/A

V/A) 12 EYLÜL REJİMİNDE ÖLÜM CEZASI 415

A) 12 EYLÜL REJİMİNDE ÖLÜM CEZASI – İNFAZ KANUNLARI, İNFAZLAR VE MAHKUMLAR 415

a) 12 Eylül Rejiminde Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanunlar ve İnfazlar 415

TABLO 1) Yıl, Kanun ve Mahkumların Sayısına Göre Sınıflama 415

i) Tablo 1'e ilişkin açıklama 415

b) 12 Eylül Rejimi İnfaz Kanunlarında Mahkumların Cinsiyeti 416

TABLO 2) Yıl, Kanun ve Mahkumların Cinsiyetine Göre Sınıflama 416

i) Tablo 2'ye ilişkin açıklama 417

1) 12 Eylül Rejimi erki aslında kadın mahkumlar hakkında da infaz istencine sahipti 417

2) 12 Eylül 1980 ve 27 Mayıs 1960 Rejimlerinde infaz istencinin mahkumların cinsiyeti açısından karşılaştırılması 417

c) 12 Eylül Rejiminde Haklarında İnfaz İstenci Ortaya Konan ve Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Adi ve Siyasi Suçlu Olması 418

TABLO 3) Yıl ve Mahkumun Adi/Siyasi Suçlu Olmasına Göre Sınıflama 418

i) Tablo 3'e ilişkin açıklama 418

1) 12 Eylül Rejimi erki infaz istencinin dağılımında, siyasi suçlular adi suçlulardan ve sol görüşlüler sağ görüşlülerden fazladır 418

2) İnfazların, 12 Eylül Rejiminde siyasi suçlulardan ve 27 Mayıs Rejiminde adi suçlulardan başlatılmasının olası nedenleri 419

d) 12 Eylül Rejiminde Haklarında İnfaz İstenci Çıkartılan Mahkumların Kişisel Özellikleri: (yaş, sabıka, medeni hali, eğitim ve iş/meslek) 421

TABLO 4a) 1980 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Siyasi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri 421

TABLO 4b) 1981 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Siyasi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri 422

TABLO 4c) 1982 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Siyasi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri 423

TABLO 4d) 1983 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Siyasi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri 424

Ücretsiz PDF kitap arşivi: http://...org

i) Tablo 4a-4d'ye ilişkin açıklama 425
1) Siyasi suçlu mahkumların tümü bakımından ortak ve genel özellikler 425
2) Sağ ve sol siyasi görüşlü mahkumların kendi grubu içinde değerlendirilmesi ve bu iki grubun birbiriyle karşılaştırılması ışığında özellikler 425
2a) Sağ görüşe mensuplar: 425
2b) Sol görüşe mensup olanlar: 426
2c) Sağ ve sol görüşe mensup olanların karşılaştırılması: 426
TABLO 5a) 1981 ve 1982 Yıllarında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Adi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri 427
TABLO 5b) 1983 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Adi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri 428
i) Tablo 5a-5b'ye ilişkin açıklama 429
1) Adi suçlu mahkumların tümü bakımından ortak ve genel özellikler ..429
ii) Tablo 4a-4d ile Tablo 5a-5b'deki verilerden hareketle, adi ve siyasi suçlu mahkumların kişisel özelliklerinin kıyaslanması 429
1) Farklılıkların belirginleştiği alanlar – yaş, medeni hal ve eğitim 429
2) Farklılıkların silikleştiği alanlar – sabıka, iş/meslek 430
e) 12 Eylül Rejiminde Cezaları İnfaz Edilen Mahkumların Yaşı 431
TABLO 6a) Yıl, Kanun ve Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Yaşına Göre Sınıflama (en genç, en yaşlı ve yaş ortalaması) 431
i) Tablo 6a'ya ilişkin açıklama 431
TABLO 6b) Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Yaşı ve Adi/Siyasi Suçlu Olmasına Göre Sınıflama 432
i) Tablo 6b'ye ilişkin açıklama 433
1) Örnek 1- Ölüm cezası infaz edilen en genç mahkum: Erdal Eren (siyasi suçlu) 433
2) Örnek 2- Ölüm cezası infaz edilen en yaşlı mahkum: Duran Bircan (adi suçlu) 435
f) 12 Eylül Rejiminde Mahkumların Ölüm Bekleyiş Süresi 437
TABLO 7a) Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Ölüm Bekleyiş Süresine Göre Sınıflama 437
i) Tablo 7a'ya ilişkin açıklama 437
1) Ölüm bekleyiş süresinin yıllara göre farklılaşmasında etkenler 437
TABLO 7b) Mahkumların Ölüm Bekleyiş Süresinin Adi Suçlular Bakımından Sınıflanması 438
i) Tablo 7b'ye ilişkin açıklama 438
1) Örnek 1 – En kısa ölüm bekleyiş süresini yaşayan adi suçlu: İsmet Şahin (Kanun No. 2506) 438
2) Örnek 2 – En uzun ölüm bekleyiş süresini yaşayan adi suçlu: Hüseyin Çaylı (Kanun No. 2776) 439
TABLO 7c) Mahkumların Ölüm Bekleyiş Süresinin Siyasi Suçlular Bakımından Sınıflanması 440

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

i) Tablo 7c'ye ilişkin açıklama 440

1) Örnek 1- En kısa ölüm bekleyiş süresini yaşayan siyasi suçlu: Serdar Soyergin (Kanun No. 2932) 440

2) Örnek 2- En uzun ölüm bekleyiş süresini yaşayan siyasi suçlular: Selçuk Duracık ve Halil Esendağ (Kanun No. 2934) 441

g) 12 Eylül Rejimi İnfazlarında Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı 442

TABLO 8a) 1980 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Çarptırıldıkları Cezanın Yasal Dayanağı 442

TABLO 8b) 1981 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Çarptırıldıkları Cezanın Yasal Dayanağı 443

TABLO 8c) 1982 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Çarptırıldıkları Cezanın Yasal Dayanağı 444

TABLO 8d) 1983 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Çarptırıldıkları Cezanın Yasal Dayanağı 445

i) Tablo 8a-8d'ye ilişkin açıklama 447

B) 12 EYLÜL REJİMİ ORGANLARINDAN MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ'NİN İNFAZ İSTENCİ 449

a) MGK'nın infazlara karar verme yetkisinin sorgulanması 449

b) MGK'nın infaz istenci, bir yasayla birden çok mahkumu kapsayacak şekilde aceleciydi 451

TABLO 9a) Bir yasa ile iki mahkumun infazı 451

TABLO 9b) Bir yasa ile üç mahkumun infazı 451

TABLO 9c) Bir yasa ile dört mahkumun infazı 451

i) Tablo 9a-9c'ye ilişkin açıklama 451

c) MGK'nin haklarında ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verdiği mahkumların sayısı, cezası infaz edilenlerden fazladır 452

TABLO 10) İnfaz Kanunu Çıkartılmasına Karşın Ölüm Cezaları Yerine Getirilemeyen Mahkumlar ve Nedenleri 452

i) Tablo 10'a ilişkin açıklama 453

d) MGK'nin infaz istenci pratiği hukuksal, siyasal ve ahlaksal açıdan sorumludur 453

i) Haklarında infaz tasarrufu gerçekleştirilemeyen ölüm cezası mahkumları 453

1) Birinci kategori - Hukuksal başvuruları nedeniyle kazandıkları zamandan yararlanarak infazdan kurtulanlar 453

2) İkinci kategori - Kaçtığı ve yakalanmadığı için infazdan kurtulanlar 454

3) Üçüncü kategori – Kaçtığı ve bilahare silahlı çatışmada öldürüldüğü için hakkında infaz işlemi yapılamayanlar 454

4) Dördüncü kategori – DM infaz istencini kanun tasarısını benimseyerek ortaya koymasına karşın MGK tarafından onaylanmadığı için infazdan kurtulanlar 454

C) 12 EYLÜL REJİMİ ORGANLARINDAN DANIŞMA MECLİSİ'NİN İNFAZ İSTENCİ 457

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

a) DM'nin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisi.....457
i) Danışma Meclisi İçtüzüğü (md.86): Norm ve tartışmalar 457
ii) İnfaz Kanunlarının görüşülmesi sırasında İçtüzük (md.86)'nın yeniden gündeme getirilmesi 459
1) 12/09/1982 tarih ve 2630 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin görüşmede DM'nin yetkisinin sorgulanması.....460
2) 22/04/1982 tarih ve 2660 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin görüşmede DM'nin yetkisinin sorgulanması.....461
iii) Bir hukuksal boşluk: Ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verildiğinde mahkumun çekeceği ceza sorunu 463
1) DM İçtüzüğü (md.86)'nın görüşülmesi sırasında sorunun gündeme getirilmesi 463
2) 22/04/1982 tarih ve 2660 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin görüşmede sorunun tartışılması.....464
3) Sonuçsuz kalan bir girişim: "647 sayılı Kanuna Bir Madde İlavesine Dair Kanun Teklifi"nin görüşülmesi sırasında sorunun yeniden tartışılması (Aralık 1982).....465
3a) Kanun Teklifi ve Gerekçesi:.....465
3b) DM Adalet Komisyonunun Raporu ve DM Genel Kurulunda görüşülmesi:.....466
3c) DM tarafından benimsenen Kanun Teklifine ilişkin basında yer alan eleştiri: "Ergastolo ya da Zindan".....468
3d) DM tarafından benimsenen Kanun Teklifinin MGK tarafından onaylanmaması ve olası nedenler:.....469
b) DM, infaz istencinin kolayca üretildiği platform işlevini gördü.....471
i) DM'nin infaz istenci toplamı, MGK'nin infaz istencinden fazladır.....471
1) Danışma Meclisi Adalet Komisyonu 471
1a) DM Adalet Komisyonunun kompozisyonu: 471
1b) DM Adalet Komisyonu üyelerinin infaz istenci: 472
TABLO 11a) 1982 Yılında DM Adalet Komisyonu Raporlarında İnfaz İstencinin Üyelere ve Oyun Niteliğine Göre Dağılımı.....472
I- Tablo 11a'ya ilişkin açıklama 474
TABLO 11b) 1983 Yılında DM Adalet Komisyonu Raporlarında İnfaz İstencinin Üyelere ve Oyun Niteliğine Göre Dağılımı.....475
II- Tablo 11b'ye ilişkin açıklama 477
1c) 1982 ve 1983'de çıkartılan İnfaz Kanunları için hazırlanan DM Adalet Komisyonu raporlarının toplu analizi: 477
I- 1982 ve 1983 yılları verilerinin birlikte değerlendirilmesi:.....477
1d) 1982-1983 döneminde çıkartılan İnfaz Kanunlarına ilişkin DM AK Raporlarında Çekimser ve Muhalif Oy Gerekçelerinin Yeri 478
I- Çekimserlik Gerekçelerine ilişkin istatistiksel veriler 478
aa) 1982 yılında çıkartılan İnfaz Kanunları için hazırlanan DM AK Raporlarında çekimserlik gerekçelerin.....478

Üretsiz PDF Kitap Arşivi - https://cantev.org

bb) 1983 yılında çıkartılan İnfaz Kanunları için hazırlanan DM AK Raporlarında çekimserlik gerekçeleri:....479
II- Muhalefet Gerekçelerine ilişkin istatistiksel veriler 480
aa) 1982 yılında çıkartılan İnfaz Kanunları için hazırlanan DM AK Raporlarında muhalefet gerekçeleri:....480
bb) 1983 yılında çıkartılan İnfaz Kanunları için hazırlanan DM AK Raporlarında muhalefet gerekçeleri:....480
1e) 1982-1983 döneminde çıkartılan İnfaz Kanunlarına ilişkin DM AK Raporlarında Çekimser ve Muhalif Oy Gerekçelerinin İçeriği ve Analizi 481
I- Toplam 7 farklı Gerekçe metni bulunmaktadır: 481
II- Gerekçelerde ileri sürülen görüşlerin değerlendirilmesi 481
aa) Gerekçelerde, ilgili dosyadaki mahkum ve durumu değil, genel söylem öne çıkmıştır....481
bb) Ölüm cezasına ilke olarak karşı çıkılıp çıkılmadığı meselesi....482
bb1. Şerafettin Yarkın - ilkesel karşı çıkış istikrarlı tavır ahşla somutlaşır....482
bb2. Beşir Hamitoğulları – dinsel motifli argüman ilkesel karşı çıkışın dayanağı değildir 482
cc) "Suç işleme tarihi ile infaz istenci arasında uzun zaman geçmiş olması" argümanı ile infaza karşı çıkış 483
dd) "Düzen sağlandıktan sonra infazlar yararsızdır" argümanı ile infazlara karşı çıkış 485
dd1. Serda Kurtoğlu - En çok sayıda Çekimser Oy kullanmak ölüm cezasına ilkesel karşı olmanın göstergesi değildir 485
ee) "Ölüm cezası etkili, caydırıcı ve ıslah amacı bulunan bir ceza değildir" argümanı ile infazlara karşı çıkış 486
ff) "Ölüm bekleyişi olgusu haksız eziyettir" argümanı ile infazlara karşı çıkış 488
ff1. Bekir Sami Daçe - Muhalefet Gerekçesi ("Hükümlüye her gün idamı yaşatmak Devletin hakkı değildir") 488
ff2. Ölüm bekleyişi argümanını daha önce dile getiren DM üyesi: Fikri Devrimsel – 2660 sayılı Kanunun görüşülmesi ("Hükümlünün, 'İnfaz ne zaman yerine getirilecek?' diye gece gündüz beklemesini düşünebiliyor musunuz?")....489
gg) "DM'nin infaza karar verme yetkisinin bulunmadığı" argümanı ile infazlara karşı çıkış 490
1f) 1982-1983 döneminde DM AK ve DM Genel Kurulunun benimsediği, ancak MGK tarafından onaylanmayan infaz istenci örneklerinde DM AK Raporlarının incelenmesi:....491
TABLO 12) MGK tarafından onaylanmayan DM infaz istencinde, DM Adalet Komisyonu Raporları....491

Bu Tez Merkezi Arşivi - https://rantey.org

I- Örnek 1- Mahkum Dudu Gül'e ilişkin AK Raporu 491
II- Örnek 2- Mahkum Şevkiye Erşen'e ilişkin AK Raporu 492
2) DM Genel Kurulu 492
2a) DM kompozisyonu: 492
2b) DM'nin infaz istenci üretim mesaisine ilişkin genel bilanço: 494
2c) DM üyelerinin infaz istencini araştırmada kaynaklar: 494
2d) İnfaz kanun tasarılarının görüşülmesinde Açık Oylama ile tecelli eden infaz istenci: 495
TABLO 13a) Açık Oylama ile Tecelli Eden İnfaz İstencinin, DM Üyesi ve Oyun Niteliğine Göre Sınıflanması 496
I- Tablo 13a'ya ilişkin açıklama 497
TABLO 13b) Açık Oylanan İnfaz Kanun Tasarılarının Görüşülmesinde İnfaz İstencinin, Mahkumun Niteliği ve DM Üyelerinin Görüş Açıklayıp Açıklamamasına Göre Sınıflanması 498
II- Tablo 13b'ye ilişkin açıklama 498
aa) AK Raporlarının DM Genel Kurulunda Okunması 498
bb) AK Raporlarına ekli Çekimserlik Gerekçelerinin Okutulmasına Tahammülsüzlük ve Usulsüzlük 498
bb1. 2631 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporu 499
bb2. 2643 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporu 499
bb3. 2792 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporu 499
cc) AK Sözcüsünün DM Genel Kurulundaki Görüşmede Açıklama Yapıp Yapmadığı 500
dd) DM Üyelerinin İnfaz Kanununun DM Genel Kurulunda Görüşülmesi Sırasında Söz Alıp Almadığı: 500
TABLO 13c) Açık Oylamada Sergilenen İnfaz İstencinin Kadın Üyelerin Kullandığı Oylara Göre Dağılımı 502
III- Tablo 13c'ye ilişkin açıklama 502
aa) Açık oylamadaki istenç bildirimlerinden hareketle DM kadın üyelerine ilişkin açıklama 502
aa1. Cavidan Tercan (Bütün infazlara evet oyu kullanan hekim) 503
aa2. İmren Aykut: (İnfaz yanlısı üyenin siyasette yükselişi) ..503
aa3. Tülay Öney (Kadın üyeler arasında infaz yanlılığında üçüncü sırada) 503
aa4. Türe Tunçbay: (İnfaz karşıtı Tunçbay'ın maruz kaldığı saldırgan tavır) 504
aa5. Nermin Öztuş 506
2e) DM Genel Kurulunda El Kaldırmak suretiyle tecelli eden infaz istenci ve DM üyelerinin görüş açıklaması 507
TABLO 14a) 1982'de El Kaldırarak Oylanan İnfaz Kanun Tasarılarının Görüşülmesinde İnfaz İstencinin, Mahkumun Niteliği ve DM Üyelerinin Görüş Açıklayıp Açıklamamasına Göre Sınıflanması: 507
I- Tablo 14a'ya ilişkin açıklama 507

Ücretsiz PDF Kitap Merkezi - https://rantey.org

aa) DM AK Raporlarının okunması....508
bb) DM AK Sözcüsünün Konuşma Yapıp Yapmadığı....508
cc) DM Üyelerinin Söz Alıp Almadığı....508
dd) İnfaz aleyhinde görüş açıklayan DM üyeleri....509
ee) İnfaz lehinde görüş açıklayan DM üyeleri....509
TABLO 14b) 1983'de El Kaldırarak Oylanan İnfaz Kanun Tasarılarının Görüşülmesinde, İnfaz İstencinin Mahkumun Niteliği ve DM Üyelerinin Görüş Açıklayıp Açıklamamasına Göre Sınıflanması....509
II- Tablo 14b'ye ilişkin açıklama....510
aa) DM AK Raporlarının Okunması....510
bb) DM AK Sözcüsünün Açıklama Yapıp Yapmadığı....511
cc) DM Üyelerinin Söz Alıp Almadığı....511
III- 1982-1983 Yıllarına ilişkin Tablo 13a ve 13b'deki verilerin birlikte değerlendirilmesi....512
aa) AK Raporlarının DM Genel Kurulunda okunması....512
bb) AK Sözcüsünün DM Genel Kurulundaki görüşmede açıklama yapıp yapmadığı....512
cc) DM üyelerinin İnfaz Kanununun DM Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında söz alıp almadığı....513
cc1. İstatistiksel döküm....513
cc2. DM üyelerini söz almama tercihine yönlendiren olası etkenler....513
ii) DM, MGK yönlendirmesine sadece hukuken değil, fiilen de açık ve tabi idi....516
1) Evren'in yaptığı konuşmalar....516
2) DM üyelerinin infaz lehine görüş açıklarken Evren'in konuşmalarına dayanmaları....519
c) DM Genel Kurulunda ölüm cezası karşıtlığı fikrinin dile getirilmesi güçtü....520
i) Genel Kurula sunuşlar....521
1) DM'nin 25/02/1982 tarihli 60. Birleşimi: *Ertuğrul Alatlı* – "Terörizmle mücadeleye dair gündem dışı" konuşma....521
2) DM'nin 01/03/1982 tarihli 61. Birleşimi: *İhsan Göksel*'in yaptığı konuşma ile *Alatlı*'yı eleştirmesi....522
3) DM'nin 03/03/1982 tarihli 62. Birleşimi: İnfaz Kanununun görüşülmesinde *Halil Gelendost*'un yaptığı konuşma ile *Alatlı*'yı eleştirmesi....523
ii) Bazı kanun tekliflerinin görüşülmesi sırasında açıklanan görüşler....524
1) 647 sayılı Kanuna ek madde ilavesi hakkında Kanun Teklifinin DM'nde görüşülmesi sırasında, Prof. Hamza Eroğlu tarafından Teklif sahiplerine yöneltilen suçlama....524
iii) İnfaz Kanunlarının DM'nde görüşülmesi sırasında infaz karşıtlarını sindirme amaçlı söz alışlar....526

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

1) Ölüm cezası ile yetinmeyip "Yargısız İnfaz"ları savunan DM üyesi: T. Fikret Alpaslan 526
2) "Suçluyu kesin olarak toplumdan çıkarmak" ve "bedel ödetmek" gerekir argümanları 527
d) DM infaz istencinin MGK tarafından onaylaması hızı ve kullanılan olası ölçütler ile doğurduğu sorunlar 528
TABLO 15 – Kronolojik Açıdan DM'nin İnfaz İstenci ve MGK'nin Bunları Onaylaması Süratı 528
i) DM Birinci Yasama döneminde infaz istencinin kronolojik açıdan ve DM-MGK ilişkisi ışığında değerlendirme 529
ii) DM İkinci Yasama döneminde infaz istencinin kronolojik açıdan ve DM-MGK ilişkisi ışığında değerlendirme 530
iii) DM infaz istencinin MGK tarafından onaylanması süratinde belirleyici etkenler ve ortaya çıkan sorun 531

BÖLÜM VI/B

VI/B) 12 EYLÜL REJİMİ EVRESİNDE ÖLÜM CEZASI İNFAZINDAN KURTULANLAR 535

A) HUKUKSAL BAŞVURULARI SONUCU KAZANDIKLARI ZAMANDAN YARARLANARAK İNFAZDAN KURTULAN MAHKUMLAR 535

1. Necdet Sözbir 535
2. Ahmet Erhan 538
3. Mehmet Onur Miman 541
4. Gürsel Baştaş, Burhanettin Doğan ve Haydar Yılmaz 545
5. Mehmet Ali Uslu 547
6. Harun Kartal, Arslan Tayfun Özkök, Aslan Şener Yıldırım, Ahmet Fazıl Ercüment Özdemir, Saadettin Güven ve Bekir Altın 549
7. Erhan Buldanlıoğlu 553

B) DM İNFAZ KANUN TASARISINI BENİMSEDİĞİ HALDE MGK TARAFINDAN ONAYLANMADIĞI İÇİN İNFAZDAN KURTULAN MAHKUMLAR 554

1. Dudu Gül 554
2. Şevkiye Erşen 559

BÖLÜM VI/C

VI/C İNFAZ TUTANAKLARI VE DARAĞACINDAN MEKTUPLAR 565
1) Necdet Adalı (07/10/1980 tarih ve 2309 sayılı Kanun) 565
NECDET ADALI'nın YAZDIĞI MEKTUP 565
2) Serdar Soyergin (24/10/1980 tarih ve 2322 sayılı Kanun) 566
İNFAZ ZAPTI 566
SERDAR SOYERGİN'in YAZDIĞI MEKTUP 567
3) Erdal Eren (12/12/1980 tarih ve 2322 sayılı Kanun) 569
ERDAL EREN'in YAZDIĞI MEKTUP 569

Üzerinde PDF Arşivi - https://rantev.org

4) Kadir Tandoğan (23/06/1981 tarih ve 2476 sayılı Kanun) 571
KADİR TANDOĞAN'IN YAZDIĞI MEKTUP 571
5) Mustafa Özenç (19/08/1981 tarih ve 2505 sayılı Kanun) 572
İNFAZ SÜRECİNDEKİ DURUMUNA İLİŞKİN TUTANAK 572
MUSTAFA ÖZENÇ'in YAZDIĞI MEKTUP 573
6) Ali Aktaş (Ağtaş) (21/10/1983 tarih ve 2785 sayılı Kanun) 575
İNFAZ SÜRECİNDEKİ DURUMUNA İLİŞKİN TUTANAK 575
TUTANAK 576
ALİ AKTAŞ (AĞTAŞ)'ın YAZDIĞI MEKTUP 577
7) Ahmet Kerse (28/01/1983 tarih ve 2793 sayılı Kanun) 579
İNFAZ SÜRECİNDEKİ DURUMUNA İLİŞKİN TUTANAK 579
ÖLÜM CEZASI İNFAZ TUTANAĞI 580
AHMET KERSE'NİN YAZDIĞI MEKTUP 582
8) Selçuk Duracık (03/06/1983 tarih ve 2834 sayılı Kanun) 583
TUTANAK 583
SELÇUK DURACIK'ın YAZDIĞI MEKTUP 584
9) Halil Esendağ (03/06/1983 tarih ve 2834 sayılı Kanun) 587
TUTANAK 587
HALİL ESENDAĞ'ın YAZDIĞI MEKTUP 588
10) Fikri Arıkan (26/03/1982 tarih ve 2643 sayılı Kanun) 592
TUTANAK 592
11) Levon Ekmekjian (28/01/1983 tarih ve 2794 sayılı Kanun) 594
TUTANAK 594
12) Hıdır Aslan (03/10/1984 tarih ve 3049 sayılı Kanun) 596
HIDIR ASLAN'ın YAZDIĞI MEKTUP 596
13) İlyas Has (04/10/1984 tarih ve 3052 sayılı Kanun) 597
TUTANAK 597
İLYAS HAS'ın YAZDIĞI MEKTUP 599

BÖLÜM VII/A

VII/A) MECLİSİN ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİ 603

A) TBMM'NİN ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER 603

a) Anayasalar 603

i) 1921 Anayasası 603

ii) 1924 Anayasası 603

1) AY (md.26) ve normun kabul edilişinde Meclisteki tartışma 603

2) 1924 Anayasasının yürürlüğü evresinde çıkartılan ve ölüm cezalarının yerine getirilmesi ya da tahvili Kararlarına ilişkin Encümen mazbatalarında ve bunların Mecliste görüşülmesi sırasında AY (md.26)'ya ilişkin tartışmalar 605

2a) Çalışan ikinci görüş 605

PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

I- Meclis sadece cezanın infaz edilmesine ya da edilmemesine karar verir; mahkeme gibi dosyayı inceleyemez 605
II- Anayasa (md.26) ile (md.54) arasında çelişki yoktur ve Meclis ölüm cezası dosyasını adli hata tespiti dahil ayrıntılı biçimde inceleyerek infaz ya da tahfif ve tahvilin gerekçelerini ortaya koymak durumundadır 606
aa) Örnek bir - 1942 tarih ve 1278 sayılı ölüm cezasının hapse tahvili Kararı 606
bb) Örnek iki - 1943 tarih ve 1338 sayılı ölüm cezasının hapse tahvili Kararı 609
3) 1925 tarih ve 595 sayılı Kanunun Mecliste görüşülmesi sırasında AY (md.26)'nın tartışılması 610
4) Muş mebusu sabıkı Mahmut Sait Beyin idam kararları hakkında TBMM I. Döneminde verdiği kanun teklifinin görüşülmesine gerek olmadığına dair Encümen mazbatasının Mecliste kabul edilmesi (1926) 610
iii) 1961 Anayasası 611
1) Norm ve Gerekçesi 611
2) Doktrin ve AYM Kararı 611
iv) 1982 Anayasası 612
1) Norm 612
2) DM Anayasa Komisyonunun hazırladığı Anayasa Tasarısında öngörülen düzenlemeler ve madde gerekçeleri 613
3) MGK Anayasa Komisyonunun Yaptığı Değişiklikler 615
v) Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisinin niteliği 616
1) İnfaza karar verme ve özel af çıkartma yetkileri bağlamında sorunun ele alınışı 618
2) Meclisin kararında gerekçe gösterip göstermemesi sorunu 618
vi) Ölüm cezasının infaz edilmemesine karar verildiğinde mahkumun çekeceği ceza sorunu 620
1) Anayasalar, uygulama ve sorunlar 620
1a) 1924 Anayasası evresi: uygulama ve doğurduğu sorunlar 620
1b) 1961 Anayasası evresi: uygulama ve doğurduğu sorunlar 622
1c) 1982 Anayasası evresi: uygulama ve doğurduğu sorunlar 624
2) İnfaza karar verme yetkisinin hangi organa tanınmasının isabetli olacağı sorunu 624
b) Meclis İç Tüzükleri 626
i) De iure rejimlerde ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verme yetkisi 626
1) 1927 tarihli TBMM Dahili Nizamnamesi 626
2) 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü 627
3) 1996 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü 629
3a) 1996 İçtüzüğü (md.92) 629

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

3b) Normun yol açtığı bazı tartışmalar 630
ii) De facto rejimlerde ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verme yetkisi 632
i) 27 Mayıs Rejimi 632
1a) 1960 tarihli 1 ve 157 sayılı Yasalarla MBK'ne tanınan yetki 632
1b) MBK, Temsilciler Meclisi ve Kurucu Meclis İçtüzükleri 633
2) 12 Mart Ara Rejimi 634
3) 12 Eylül Rejimi 634
B) MECLİSİN ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİ HUSUSUNDA KARAR VERME YETKİSİNE GÖNDERME YAPAN KANUNLAR 635
a) 1921 Anayasası Dönemi 635
i) 29/04/1920 tarih ve 2 sayılı Hıyaneti Vataniye Kanunu 635
ii) 31/07/1922 tarih ve 249 sayılı "İstiklal Mehakimi Kanunu" 636
b) 1924 Anayasası Dönemi 637
i) Türk Ceza Kanununun ilgili düzenlemeleri 637
1) 1926 tarihli TCK (md.12)'nin orijinal formu 637
2) 1953 tarih ve 6123 sayılı Kanunla TCK (md.12)'de yapılan değişiklik 637
ii) Askeri Ceza mevzuatında ilgili düzenlemeler 638
1) 22/05/1930 tarih ve 1631 sayılı Askeri Muhakeme Usulü Kanunu 638
2) 25/10/1963 tarih ve 353 sayılı "Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu" 638
c) 1961 Anayasası Dönemi 638
i) 13/07/1965 tarih ve 647 "Cezaların İnfazı Hakkında Kanun" ve 03/05/1973 tarih ve 1712 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik 638
C) TBMM'NİN ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİNİ KALDIRAN YA DA DARALTAN DÜZENLEMELER 640
a) 1925 ve 1926 Tarihli Toplam 4 Adet Meclis Kararı 640
i) 04/03/1925 tarih ve 117 sayılı Meclis Kararı: Diyarbakır İstiklal Mahkemesine idam yetkisinin verilmesi 640
ii) 20/04/1925 tarih ve 136 sayılı Meclis Kararı: Ankara İstiklal Mahkemesine de idam yetkisinin verilmesi 642
iii) 25/10/1925 tarih ve 168 sayılı Meclis Kararı: Ankara İstiklal Mahkemesine tanınan idam yetkisinin kalıcı hale getirilmesi 644
iv) 18/05/1926 tarih ve 247 sayılı Meclis Kararı: Ankara ve Diyarbakır İstiklal Mahkemelerinin görev sürelerinin ve idam yetkilerinin uzatılması 645
b) 1925 tarih ve 595 sayılı ile 1935 tarih ve 2884 sayılı Kanunlar 645
i) 31/03/1925 tarih ve 595 sayılı Kanun: Divanı Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrası 645
1) 595 sayılı Kanunun kapsamı ve görüşülmesi sırasında Meclisteki tartışma 647

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantev.org

2) 595 sayılı Kanunun uygulanmasına ilişkin örnekler 647
2a) Örnek 1 - 595 sayılı Kanunun geçmişe etkili olarak uygulanması: Dosyası Meclis önünde bulunan üç ölüm cezası mahkumuna ilişkin evrakın geri çekilmesi (Meclisin 09/04/1925 tarihli Birleşimi) ve mahkumların Meclisin Kararına gerek kalmaksızın idam edilmeleri 648
2b) Örnek 2 - 595 sayılı Kanunun keyfi olarak uygulanmaması: Menemen olayı ve infazlar (1931) 648
2c) Örnek 3 - TBMM'nin 18/06/1956 tarih ve 1969 sayılı Tefsir Kararı: Kore'de çocuk öldüren Türk askeri 650
ii) 25/12/1935 tarih ve 2884 sayılı "Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun" 650
c) Askeri Ceza Mevzuatı: 1930 tarih ve 1631 sayılı ile 1963 tarih ve 353 sayılı Kanunlar (Meclis onayının istisnaları) 652
i) 22/05/1930 tarih ve 1631 sayılı "AsMÜK" ve TBMM'nin 1956 tarihli Kararı 652
ii) 05/10/1963 tarih ve 353 sayılı "AsMKYUK" 653
D) TBMM'DE ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE İLİŞKİN TASARRUFUN "KARAR" YA DA "KANUN" İLE YAPILMASI SORUNU 654
a) Norm ve uygulama 654
b) 1927 tarih ve 376 sayılı İnfaz Kararı görüşmesinde Meclisteki tartışma 656
E) MECLİSİN ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİNİ KALDIRMAYA YÖNELİK GİRİŞİMLERİN YENİDEN CANLANDIRILMASI (1983-1995) 659
a) 1983-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi 659
i) 12 Eylül Rejiminin mirası: Meclis önünde biriken yüzlerce idam dosyası ve çözümü Meclisi devreden çıkartmakta bulan anlayış 659
1) Hükümetin bulduğu çözüm: "Meclis karar vermez ise hükümler otomatik infaz edilsin" 659
2) Adalet Bakanı önerdiği çözüm içinde Türk mevzuatında "siyasi suç" kategorisinin varlığını kabul ediyor 660
3) Önerilen çözüm "ölüm bekleyişi olgusunu" dikkate almıyor 660
ii) Hukuk çevrelerinin ANAP Hükümeti önerisine yönelik eleştirileri 661
b) 1991 sonrasında aynı eksende devam eden görüş açıklamaları 662
F) MECLİSİN ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİNİN KULLANILMASI PRATİĞİ BU KONUDA BAZI ÖLÇÜTLERİN GELİŞTİRİLDİĞİNİ GÖSTERMEKTE MİDİR? 663
a) Verilerin özetlenmesi 663
b) "Siyasal takdir" ile "sosyal yerindeliği" belirlemenin objektif dayanağı olabilir mi? 664
G) TBMM ÖNÜNDE ÖLÜM CEZASI DOSYALARI (1987-2000) 666
a) 1987 -2000 döneminde TBMM önüne gelen ölüm cezası dosyalarına ilişkin veriler 666
b) Meclis önündeki ölüm cezası dosyaları gerçeğinden çıkartılabilecek bazı sonuçlar 672

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BÖLÜM VII/B

VII/B 1925-1984 DÖNEMİNDE TBMM'NİN ÖLÜM CEZALARININ İNFAZINA İLİŞKİN İŞLEMLERİNİN ORGANLARA, MİLLETVEKİLLERİNE VE KULLANILAN OYUN NİTELİĞİNE GÖRE İNCELENMESİ (27 MAYIS VE 12 EYLÜL FİİLİ REJİMLERİ HARİÇ) 677

A) ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERİLEN MAHKUMLARA İLİŞKİN DOSYALARDA MECLİS ADALET KOMİSYONU İSTENCİNİN AÇILIMI 677

a) 1925-26/05/1960 Dönemi 677

TABLO 1) 1925-26/05/1960 Döneminde Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verilen Mahkumlara İlişkin Dosyalarda Meclis Adalet Komisyonu İstencinin Açılımı 677

i) 1925-26/05/1960 döneminde Adalet Komisyonu raporlarında oyçokluğu ile istencin ortaya konduğu dosyalar 679

1) Komisyon raporlarında oyçokluğu ile infaza evet kararı verilen dosyalar 679

2) Komisyon raporlarında oyçokluğu ile infaza hayır kararı verilen dosya 685

ii) Tablo 1'deki verilerin değerlendirilmesi 686

b) 1962-1980 Dönemi ve 1984 Yılı 687

TABLO 2) 1962-1980 Döneminde ve 1984 Yılında Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verilen Mahkumlara İlişkin Dosyalarda Meclis Adalet Komisyonu İstencinin Açılımı 687

i) 1962-1980 döneminde ve 1984 yılında Adalet Komisyonu raporlarında oyçokluğu ile istencin ortaya konduğu dosyalar 687

ii) Tablo 2'deki verilerin değerlendirilmesi 691

c) 1925-1960 ve 1962-1980 Dönemleri ile 1984 Yılı Verilerinin Birlikte Değerlendirilmesi 692

TABLO 3) 1925-1960, 1962-1980 Dönemleri ile 1984 Yılında Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verilen Mahkumlara İlişkin Dosyalarda Meclis Adalet Komisyonu İstencinin Toplu Sonucu 692

i) Tablo 3'deki verilerin değerlendirilmesi 692

TABLO 4) 1925-1960, 1962-1980 Dönemleri ile 1984 Yılında Meclis Adalet Komisyonu Raporlarında Oyçokluğu ile Ortaya Konan Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesi İstencinin Üyelere ve Oyun Niteliğine Göre Dağılımı 693

ii) Tablo 4'deki verilerin değerlendirilmesi 696

1) AK Raporlarında "çekimser oy" kullanan üyeler ve bu yöndeki istencin açıklanma sıklığı 696

2) AK Raporlarında "muhalif oy" kullanan üyeler ve bu yöndeki istencin açıklanma sıklığı 696

B) ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERİLEN MAHKUMLARA İLİŞKİN DOSYALARDA MECLİS GENEL KURULU İSTENCİNİN AÇILIMI 698

a) 1925-26/05/1960 Döneminde Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine İlişkin Kararların Oluşturulmasında Millet Meclisi İstencinin Açılımı 698

TABLO 5a) 1925-1929 Döneminde Millet Meclisince Çıkartılan İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde İstencin Milletvekillerinin Söz Almaları ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması.....698
TABLO 5b) 1930-1939 Döneminde Millet Meclisince Çıkartılan İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde İstencin Milletvekillerinin Söz Almaları ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması.....700
TABLO 5c) 1940-1949 Döneminde Millet Meclisince Çıkartılan İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde İstencin Milletvekillerinin Söz Almaları ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması.....704
TABLO 5d) 1950-26/05/1960 Döneminde Millet Meclisince Çıkartılan İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde İstencin Milletvekillerinin Söz Almaları ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması.....706
b) 1962-11/09/1980 Döneminde ve 1984 Yılında Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine İlişkin Kanunların Çıkartılmasında Millet Meclisi İstencinin Açılımı.....710
TABLO 6) 1962-11/09/1980 Döneminde ve 1984 Yılında Millet Meclisince Çıkartılan İnfaz Kanunlarının Görüşülmesinde İstencin Milletvekillerinin Söz Almaları ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması.....710
c) 1925-26/05/1960 ve 1962-11/09/1980 Dönemleri ile 1984 Yılı Verilerinin Birlikte Değerlendirilmesi.....714
TABLO 7) 1925-26/05/1960, 1962-11/09/1980 Dönemleri ile 1984 Yılında Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verilen Mahkumlara İlişkin Dosyalarda Meclis Genel Kurulu İstencinin Toplu Sonucu.....714
i) Tablo 7'deki verilerin değerlendirilmesi.....714
1) İnfaz Kararı/Kanunu bakımından değerlendirme: Toplam idam kararlarının % 92'sinde Mecliste hiçbir tartışma yapılmamıştır.....714
2) Mahkum sayısı bakımından değerlendirme: Toplam mahkumların % 92'sinin idamı kararında hiçbir milletvekili söz almamıştır.....714
d) 1925-26/05/1960 ve 1962-11/09/1980 Dönemleri ile 1984 Yılı Verilerine Göre Üzerinde Tartışma Yapılan Dosyalarda Söz Alan Milletvekilleri ve Açıklanan Görüş.....715
TABLO 8) 1925-26/05/1960, 1962-11/09/1980 Dönemleri ile 1984 Yılında Üzerinde Tartışma Yapılarak Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verilen Mahkumlara İlişkin Dosyaların, Söz Alan Milletvekillerine ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması.....715
i) Tablo 8'deki verilerin değerlendirilmesi.....717
1) Söz alan milletvekilleri sayısı ve açıklanan görüş bakımından değerlendirme: Konuşan toplam 132 milletvekilinin % 46'sı infaz lehinde, % 28'i aleyhinde görüş açıklamıştır.....717

BÖLÜM VIII
VIII) YÜRÜTME ORGANININ ÜRETTİĞİ SİYASA VE ÖLÜM CEZASI (1920-2000).....721
A) TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLARI VE DÖNEMLERİNDE ÖLÜM CEZASI.....721

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantem.org

a) Türkiye'de Cumhurbaşkanları 721
TABLO 1) Türkiye'de Cumhurbaşkanları ve görev süreleri 721
TABLO 2) Türkiye'de Cumhurbaşkanlarının seçilme tarihleri ve aldıkları oylar 722
TABLO 3) Ölüm cezası infazlarının Cumhurbaşkanlarının görev dönemlerine göre sınıflandırılması 723
i) Tablo 3'e ilişkin açıklama 723
1) Dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkarılması işlemi yapılmayan 4 Cumhurbaşkanı 723
2) Dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkarılması işlemi yapılan 6 Cumhurbaşkanı 724
3) Mahkum sayıları bakımından Cumhurbaşkanları dönemleri 726
B) TÜRKİYE'DE HÜKÜMETLER ve DÖNEMLERİNDE ÖLÜM CEZASI 727
a) Hangi Hükümet Döneminde Kaç Ölüm Cezası İnfazı 727
TABLO 4) Türkiye'de Hükümetlerin Görev Sürelerine Göre İnfaz Tasarruflarının Dağılımı 727
i) Tablo 4'e ilişkin açıklama 732
1) Dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan 15 Başbakan ve 30 Hükümet 732
2) Dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılmayan 11 Başbakan ve 21 Hükümet 734
C) 1983-1990 DÖNEMİNDE YÜRÜTME ORGANI MENSUPLARININ ÖLÜM CEZASINA YAKLAŞIMI 735
a) Cumhurbaşkanı K. Evren ve ANAP Hükümetleri 735
i) Cumhurbaşkanı K. Evren'in açıklamaları 735
ii) TC 45. ve 46. ANAP Hükümetleri (13/12/1983- 09/11/1989) evresi 736
b) Cumhurbaşkanı T. Özal ve ANAP Hükümetleri 737
c) ANAP III. ve IV. Hükümetleri Döneminde Meclis İçi Siyasal Muhalefet, DYP ve S. Demirel 742
D) 1993 SONRASINDA ÖLÜM CEZASI İNFAZLARINI BAŞLATMA GİRİŞİMİ 744
a) Eksenin kaydırılması, zihinlerin bulandırılması 744
b) DYP-SHP Koalisyon Hükümeti (25/06/1993-05/10/1995): İdam tehdidinden idam kararının eşiğine gelinmesi 745
i) Siyasal figürler, güvenlik ve yargı bürokratları ile sermaye çevreleri idamların başlatılmasını istiyorlardı 745
ii) SHP'li Adalet Bakanının bürokratı, 1991 yılında çıkarılan kanunla ölüm cezası 10 yıl hapse dönüştürülmüş Hüseyin Taşkın'a ait dosyanın Meclis Adalet Komisyonu önüne gönderilmesini sıradan usul hatası sayıyordu 748
iii) Meclis Adalet Komisyonu son infazdan 9 yıl sonra Seyfettin Uzundiz'in ölüm cezasının yerine getirilmesi raporunu görüşmesiz olarak ve oybirliği ile benimsiyordu 749
iv) "İlkircildi" SHP Genel Başkanı 751

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantev.org

v) Demokratik toplumsal muhalefetin tavrı 752
vi) Gümrük Birliğine giriş kapısı önünde DYP'nin dile getirdiği "imaj zedelenmesin" söylemi 753
vii) Dört Türk vatandaşının Suudi Arabistan'da ölüm cezalarının infazına engel olunamaması 753
c) TC 54. Hükümeti (RP-DYP Koalisyon Hükümeti) (28/06/1996-30/06/1997) 754
i) Hükümet ortakları RP ve DYP birbirlerini yalanlıyorlar 754
E) ÖLÜM CEZASINI KALDIRMA GİRİŞİMİNİN TIKANMASI (1997 - 1999) 757
a) Cumhurbaşkanı S. Demirel ve TC 55. Hükümeti (ANAP-DSP-DTP) 757
i) 55. Hükümet (30/06/1997-11/01/1999) ve 1997 tarihli TCK Tasarısının akıbeti 757
ii) PKK şefinin İtalya'da gözaltına alınması ve ölüm cezasını kaldırma meselesinin yeniden gündeme gelmesi 759
1) Cumhurbaşkanı S. Demirel'in tavrı 759
2) Hükümet içinde çatlak: DSP'nin ve ANAP'ın yaklaşımları 761
2a) DSP ve B. Ecevit'in yaklaşımı 761
2b) ANAP'ın izlediği siyasa 763
3) Hükümete dışarıdan destek veren CHP'nin politik manevraları 765
4) Meclis içi muhalefetin tavrı: FP ve DYP 765
4a) Fazilet Partisinin tavrı 765
4b) DYP'nin tavrı 766
5) Basına yansıyan tartışmalar 767
5a) Ölüm cezasının kaldırılması girişimini destekleyen açıklamalar 767
5b) Ölüm cezasının kaldırılması girişimine karşı çıkılmasına örnek: AYM eski Başkanının açıklaması 768
5c) İpe-sapa gelmez bir öneri: "Ölüm cezasını önce kaldıralım, tadeden sonra yeniden yürürlüğe koyarız" 768
b) TC 56. Hükümetinin (DSP) (11/01/1999- 18/04/1999) ve ANAP'ın tavrı ..769
c) 18/04/1999 genel seçimleri ve TC 57. Hükümetinin (DSP-MHP-ANAP Hükümeti) kurulması 770
i) Cumhurbaşkanı S. Demirel'in açıklamaları 771
ii) 57. Hükümet Ortaklarının Tavrı: Görüş Ayrılığının Günyüzüne Çıkması: 772
1) Başbakan Bülent Ecevit ve DSP'nin yaklaşımı 772
2) Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli ve MHP'nin yaklaşımı 773
3) ANAP'ın ve Genel Başkan Mesut Yılmaz'ın yaklaşımı 775
iii) 57. Hükümet Döneminde Meclis İçi Muhalefetin Tavrı 775
iv) Basında yer alan tartışmalar ve genel olarak basının tavrı 776
F) ÖLÜM CEZASINI KALDIRMA GİRİŞİMİNİN CANLANDIRILMASI (1999 - 2000) 778
a) Ölüm cezasının kaldırılması girişiminin canlandırılmasında etkenler 778
i) PKK şefinin ölüm cezasına mahkum edilmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurulması 778

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ii) Türkiye'nin AB tam üyeliğine adaylığının kabul ve ilan edilmesi.....778
iii) Yurt dışındaki bazı sanıkların iadesi taleplerinin, ölüm cezası gerekçe gösterilerek reddedilmesi.....779
b) Ölüm cezasını kaldırma için zemin ve kamuoyu oluşturma çabaları 780
i) Devlet top yekün çıkış yolu arıyor.....780
1) Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Hükümeti ve Parlamentoyu yönlendirmesi.....780
1a) Cumhurbaşkanının Haziran 2000 tarihinde Hükümete ilettiği mesaj: "AB ve Avrupa Konseyi dayatmadan ölüm cezasını kaldırın" 780
1b) Cumhurbaşkanının Ekim 2000 tarihinde Parlamentoya ilettiği mesaj: "Ölüm cezasının kaldırılması için Anayasa değişikliğini beklemeye gerek yok" 781
1c) Cumhurbaşkanının verdiği mesajın önemi: "Ölüm cezasını kaldırın" diyen ilk Cumhurbaşkanı.....782
2) Dışişleri Bakanlığı, İnsan Hakları Üst Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu: Çelişen raporlarda uzlaşma paydası olarak ölüm cezasının kaldırılması 783
3) Genelkurmay Başkanın devreye girmesi: "Asker ölüm cezasının kaldırılmasına karşı değil" 784
ii) 57. Hükümetin, Öcalan dosyası ile demokratikleşme gereği arasında sıkışması 786
1) Başbakan Ecevit ve Adalet Bakanı Türk'ün açıklamaları.....786
2) Hükümet ortağı MHP ve ANAP'ın ölüm cezasının kaldırılmasında gönülsüzlükleri 787
iii) Meclis içi muhalefetin tavrı: FP ve DYP 791
iv) Valilerin, "İnsan hakları insan olana gösterilir" demeçleriyle süreçte yerini alması: 793

BÖLÜM IX

IX) YARGI ORGANININ ÜRETTİĞİ SİYASA ve ÖLÜM CEZASI 797
A) YARGI ORGANLARI ÖLÜM CEZASINA HÜKMETMEYE DEVAM ETMEKTEDİR ..797
a) Gerek *de iure* istisnai yönetim usullerinin uygulandığı, gerekse *de facto* rejimin geçerli olduğu evrelerde, mahkemeler çok sayıda ölüm cezası hükmü vermiştir 797
b) Olağan rejimde, olağan yargı yerleri ve olağan yargılama usulleri geçerli olduğunda da çok sayıda ölüm cezası hükmü üretilmektedir 799
i) Fiili rejimin şedit cezalandırma siyasası olağan rejime geçildiğinde de etkisini sürdürmektedir 799
ii) Olağan rejimde de iddia makamları yoğun biçimde ölüm cezası isteminde bulunmaktadır 800
iii) Olağan rejimde mahkemeler çok sayıda ölüm cezası hükmü vermeyi sürdürmektedir 806
1) Basında yayınlanan listelerden örnekler 806

Ücretsiz PDF Kitaplar için: www.kantey.org

2) Adalet İstatistiklerindeki ve diğer bilimsel araştırmalardaki verilerden örnekler 808
3) Sivil toplum örgütlerince ortaya konan verilere örnek: TİHV 1995 Raporu 809
4) Toplu ölüm cezası hükmüne örnek: Sivas davası ve 33 idam 809
5) Ara sonuç 811
B) ANAYASA MAHKEMESİ VE ÖLÜM CEZASI 813
a) Anayasa Mahkemesinin 01/07/1963 tarihli kararı ve sonuçları 813
b) Anayasa Mahkemesinin 08/04/1972 tarihli kararı 815
C) MECLİS ÖNÜNE GELEN BAZI ÖLÜM CEZASI DOSYALARINDA DİKKATİ ÇEKEN ÖZELLİKLER 818
a) Sanığın yaşı problemi 818
i) Suç tarihinde 15 yaşında bile olmayan sanığın ölüm cezasına mahkum edilmesi (1926) 818
ii) İnfaz Kararı çıkartıldığında 66 yaşında olan ölüm cezası mahkumu (1939) 818
iii) Hüküm zamanında 65 yaşını doldurmasına birkaç ay kalan ölüm cezası mahkumu (1956) 819
iv) 18 yaşından küçük olduğu ileri sürülen mahkumun kemik grafisinin alınmaksızın hüküm tesisi (1980) 820
b) İşkence altında ikrara dayanan hükümle ölüm cezasına mahkumiyet 820
i) Şiddetli biçimde dövülen sanıkların ikrarı ile ölüm cezası mahkumiyeti ve idamdan Meclis Kararı ile kurtuluş (1935) 820
ii) "Cumhuriyet devrinde bu kadar sopa olur mu?" şikayetine konu dayak altındaki ikrarla ölüm cezasına mahkumiyet ve İnfaz Kararı (1944) 822
iii) "İkrarın başka delillerle pekleştirilmiş olması halinde, ikrarın konusu olan davada, işkencenin varlığının araştırılmasında ne gerek ne de yarar vardır": Askeri Yargıtay (1980) 823
c) Yürütme organından Meclise yönlendirme: "Muameleyi bir an evvel sonuçlandır" 824
i) Şerik hakkında duruşma yapılabilmesi için İnfaz Kararının ivedilikle çıkartılmasını telkin eden Başbakanlık tezkeresi (1941) 824
d) Yargılama süresi, sürati ve hüküm ve ilamda oyçokluğu-oybirliği 825
i) 12 yıl süren yargılamada, 6 kez bozulan hükmün 7 nci incelemede onanması (1942) 825
ii) 105 sanıklı davada 10 gün süren yargılama sonucu 37 ölüm cezası mahkumiyeti (1931) 825
iii) Üç kez bozulan ölüm cezası hükmünün dördüncü incelemede oyçokluğu ile onanması (1933) 825
iv) Tek bir duruşma yapılarak ölüm cezasına mahkumiyet (1963) 826
e) Ölüm cezası mahkumunun suç ortağı hakkında hükmün kesinleşmesini beklemeyen acelecilik 826
i) Şerik hakkındaki hükmün kesinleşmesini beklemeksizin hüküm dosyasının Meclise gönderilmesi: Örnek (1943) 826

Elektronik PDF Kitap (pdf) - https://rantey.org

ii) Şerik hakkındaki hükmün kesinleşmesini beklemeksizin hüküm dosyasının Meclise gönderilmesi: Örnek 2 (1955) 827
f) Delillerin takdiri 827
i) Ulus meydanında satılan kitaptan ötürü casusluk suçundan ölüm cezasına mahkumiyet (1955) 827
g) Yargılamada usule ilişkin yerleşik içtihatlara istisna getirilmesi 828
i) Avukatı bulunmayan, nüfus kaydı getirtilmeyen ve akli durumu müşahede altına alınarak tespit edilmeyen sanığın ölüm cezasına mahkumiyeti (1957) 828
h) Maktuller yabancı olunca, yargılama hızlanıyor mu? 831
i) Alman uyruklu maktuller, ölüm cezası vermeyin diyen maktul yakınları, sanıklara hızlı yargılama ve ölüm cezasına mahkumiyet (1964) 831
ii) Avusturya büyükelçisinin eşini ve kızını öldüren ölüm cezası mahkumu (1983) 832
D) 1962-1984 DÖNEMİNDE HAKLARINDA İNFAZ KANUNU ÜRETİLEN MAHKUMLARIN DAVALARINDA SUÇUN İŞLENME, HÜKÜM VE İLAM TARİHLERİ, YARGI YERLERİ ve YARGILAMA HIZI 833
a) 1962-1972 Döneminde Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Yargılama Hızının Saptanması 833
i) 1962 833
TABLO 1) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumun Davasında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri 833
1) Tablo 1'e ilişkin açıklama 834
1a) Ortalama yargılama süreleri 834
1b) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri 834
ii) 1963 834
TABLO 2) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri 834
1) Tablo 2'ye ilişkin açıklama 836
1a) Ortalama yargılama süreleri 836
1b) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri 837
iii) 1964 837
TABLO 3) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri 837
1) Tablo 3'e ilişkin açıklama 839
1a) Ortalama yargılama süreleri 839
1b) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri 839
I- Adliye mahkemeleri 839
II- Askeri mahkemeler 840
iv) 1971 840
TABLO 4) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri 840

1) Tablo 4'e ilişkin açıklama 841
1a) Ortalama yargılama süreleri 841
1b) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri....842
v) 1972 842
TABLO 5) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davasında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri....842
1) Tablo 5'e ilişkin açıklama 842
1a) Ortalama yargılama süreleri 842
1b) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri....843
vi) Toplu Sonuç (1962-1972) 843
b) 1980-1983 Döneminde Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Yargılama Hızının Saptanması 843
i) 1980 843
TABLO 6) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri 843
1) Tablo 6'ya ilişkin açıklama 844
1a) Örnek davalarda yargılamanın aşamaları 844
I- 2308 sayılı Kanun 844
II- 2309 sayılı Kanun....845
III- 2322 sayılı Kanun 845
IV- 2360 sayılı Kanun 846
1b) Ortalama yargılama süreleri 846
1c) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri 847
ii) 1981 847
TABLO 7) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri 847
1) Tablo 7'ye ilişkin açıklama 848
1a) Örnek davalarda yargılamanın seyri ve aşamaları 848
I- 2466 sayılı Kanun 848
II- 2473 sayılı Kanun....848
III- 2505 sayılı Kanun 849
1b) Ortalama yargılama süreleri 849
1c) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri....849
iii) 1982 850
TABLO 8) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri 850
1) Tablo 8'e ilişkin açıklama 851
1a) Örnek davalarda yargılamanın seyri ve aşamaları....851
I- 2631 sayılı Kanun 851
II- 2643 sayılı Kanun....852
III- 2694 sayılı Kanun....853
IV- 2695 sayılı Kanun 855
1b) Ortalama yargılama süreleri 856

1c) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri....856
I- Adliye mahkemeleri 856
II- Askeri mahkemeler 857
iv) 1983 857
TABLO 9) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri 857
1) Tablo 9'a ilişkin açıklama 859
1a) Örnek davalarda yargılamanın seyri ve aşamaları 859
I- 2785 sayılı Kanun 859
II- 2793 sayılı Kanun 860
1b) Ortalama yargılama süreleri 861
1c) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri....861
I- Adliye mahkemeleri 861
II- Askeri mahkemeler 861
v) Toplu Sonuç (1980-1983) 862
c) 1984 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Yargılama Hızının Saptanması 862
i) 1984 862
TABLO 10) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri 862
1) Tablo 10'a ilişkin açıklama 862
1a) Örnek davalarda yargılamanın seyri ve aşamaları 863
I- 3049 sayılı Kanun 863
II- 3052 sayılı Kanun 863
1b) Ortalama yargılama süreleri 864
1c) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri....864

BÖLÜM X

X) BİLİM VE HUKUK ÇEVRELERİNİN ÖLÜM CEZASI SORUNUNA YAKLAŞIMI 867
A) ÖLÜM CEZASININ TARAFTARLARI VE İLERİ SÜRÜLEN GEREKÇELER 867
a) Basında yayınlanan makalelerden örnekler 867
i) Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu (1944, 1970 ve 1977) 867
ii) Prof. Nurullah Kunter (1953 ve 1956) 869
iii) Coşkun Kırca (1988) 871
iv) Mete Göktürk (1998) 872
b) Bilimsel ve mesleki periyodiklerde yayınlanan çalışmalardan örnekler 873
i) Esat Adil Müstecaplıoğlu (1937) 873
ii) Prof. Nurullah Kunter (1942 ve 1980) 873
iii) Sıtkı Tunçer (1953) 876
iv) Haklı Demirel (1956) 876
v) Necdet Yalkut (1964) 877
vi) A. Pulat Gözübüyük (1982) 877
vii) Eriş Gürsel (1991) 878

viii) Ersan Şen (1998) 880
c) Değerlendirme 880
B) ÖLÜM CEZASI KARŞITLARI VE İLERİ SÜRÜLEN GEREKÇELER 882
a) Basımda yayınlanan makalelerden örnekler 882
i) Doç. Turhan Tufan Yüce (1964) 882
ii) Mustafa T. Yücel (1965) 883
iii) Prof. Uğur Alacakaptan (1966) 883
iv) H. Basri Akgiray (1971) 884
v) Çetin Altan (1980 ve 1981) 884
vi) Semih Günver (1985) 885
vii) Prof. Sahir Erman (1995) 886
viii) Prof. Bülent Tanör (1997) 886
b) Mesleki ve bilimsel periyodiklerde yayınlanan çalışmalardan örnekler 887
i) Osman Nuri Uman (1942) 887
ii) Prof. Tahir Taner (1953) 887
iii) Prof. Faruk Erem (1954, 1962) 887
iv) Mustafa T. Yücel (1964) 888
v) Prof. Uğur Alacakaptan (1968) 889
vi) Ümit Hassan (1972) 889
vii) Prof. Öztekin Tosun (1978) 890
viii) Prof. Bahri Savcı (1978 ve 1980) 892
ix) Yargıtay Başkanı Doç. Sami Selçuk ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer (2000) 893
x) Prof. İçel, Prof. Sokullu-Akıncı, vd. (1997, 2000) 894
c) Değerlendirme 895

SONUÇ 897
KAYNAKLAR 903

GİRİŞ

Yaşam hakkı- ölüm cezası:

Ölüm cezası sorunu, diğer tüm hakların ve özgürlüklerin ön koşulu niteliğini taşıyan ve temel hakların başında gelen "yaşam hakkı"nın önemli alt başlıklarından biridir. Yaşam hakkı, konusu bakımından, birey yaşamının düzeyi, kalitesi gibi "yaşama standartları" ile ilgili değildir. Çerçevesi belirlidir; kişinin hayatta olup olmaması temel eksendir. Başka deyişle, yaşam hakkı bireyin yaşıyor olması, soluk alıp vermesi maddi gerçekliği üzerinde yükselir. Bunun devamı olarak, bir yandan tarihsel gelişimin belli aşamasının yansıması sayılmak gereken, kişinin yaşamından keyfi biçimde yoksun bırakılmaması şeklindeki ön güvenceyi sağlamaya çalışırken; diğer taraftan da, tanınan ölüm cezası istisnasının yaşam hakkının özünü, varlığını yok ettiğini tespitle, bir yaptırım olarak ölüm cezasının olmazlığı fikrine zemin oluşturur.

O halde, ölüm cezası sorunu aslında iki düzlemde açığa çıkmaktadır. Gerek ulusal hukuk düzenlerinde gerekse ulusalüstü insan hakları belgelerinde somut gelişim eğrisi bu cezanın kaldırılması doğrultusunda olmakla birlikte, henüz evrensel ilga aşamasına gelinemediği bir olgudur. Dolayısıyla, bu cezanın yürürlükte bulunduğu hukuk düzenlerinde, kişinin yaşamından keyfi biçimde yoksun bırakılmamasını sağlamaya yönelik düzenlemeler ve önlemler, uygulama alanının daraltılması gibi çeşitli alt sorunlar, özü itibariyle ölüm cezası sorununun bir boyutunu oluşturmaktadır. Öte yanda ve ilkini tamamlayan unsur olarak, bu cezanın bütünüyle yürürlükten kaldırılması sorunu da meselenin ikinci boyutudur. İkinci boyut bağlamında, ölüm cezası yerine öngörülecek cezalar, ilgili mahpuslar için öngörülecek infaz rejimi, ceza politikası ekseninde "suç olmaktan çıkarma", "cezalarda insanileştirme" türünden alt başlıklar göze çarpmaktadır.

Çalışmanın konusu ve araştırmanın kapsadığı zaman dilimi:

Bu çalışma konusu itibariyle, Türkiye'de ölüm cezası sorunu üzerinde odaklaşmaktadır. İncelemenin kapsadığı zaman dilimi ise, 1920-2000 arasındaki seksen yıllık evredir.

İncelemede, ölüm cezasının niteliğine ilişkin teorik tartışmaların yinelenmesi hedeflenmemiştir. Gerçi, ulusal hukuk doktrininde bu konuda ileri sürülen görüşlere ilişkin örneklerin verildiği bir bölüm bulunmaktadır. Ancak, bundan amaç daha çok, çalışmanın zaman sınırını belirleyen seksen yıllık süreç içinde akademik çevrelerin meseleye yaklaşımını tespit etmek, deyiş yerinde ise bir fotoğrafını çekmektir.

Çalışmanın planı:

Kitap önce, iki Kısım olarak kurgulanmıştır. Birinci Kısım "Değerlendirme" ve ikinci Kısım ise "Belgeler" olarak düşünülmüştür. Çalışmanın hacminden kaynaklanan teknik zorunluluklardan ötürü, anılan iki Kısım, iki cilt olarak yayınlanmaktadır.

Kitabın birinci cildini oluşturan "Değerlendirme" bahsi kendi içinde 10 ana Bölüme ayrılmıştır. Aşağıda bu Bölümlerin kapsamına ilişkin kısa bilgiler verilmektedir. Burada her bir Bölümün başlıklarını yinelemeksizin konuları itibariyle özetleyerek belirtilirse şunlar söylenebilir. Kamuoyunun Tavrı; İnfazlar Bilançosu; İdam Edilenlerin Öldürdüğü Mağdurlar Bilançosu; Ulusal Mevzuatta Ölüm Cezası; her bir bağımsız bölüm olan Yasama, Yürütme ve Yargı Organları ve Ölüm Cezası; Af ve Ölüm Cezası; *de facto* rejim özelinde 12 Eylül Rejimi ve Ölüm Cezası; ve nihayet Doktrin ve Ölüm Cezası konuları incelenmiştir. Bu Bölümlerin bazılarında ise, yine kendi içinde birbirini izleyen Alt-Bölümlere yer verilmek suretiyle, o bahiste ele alınan konunun değişik boyutları ve yönleri daha ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir.

Kitabın ikinci cildinin içerdiği "Belgeler" bölümünde ise 1920 ila 1984 arasındaki süreçte Meclis tarafından çıkartılan İnfaz Kararları/Kanunları metinlerine yer verilmiştir. Kararlar/Kanunlar, yıl esas alınarak tasnif edilmiştir. Ayrıca, her bir Kararın/Kanunun al-

tında, "Derleyenin notu" başlığı altında özellikle Meclis Tutanaklarından taranarak çıkartılan ilgili bilgiler belgeli olarak gösterilmiş, metinleri verilmiş, açıklaması ve değerlendirmesi yapılmıştır. Dolayısıyla, Belgeler, salt ilgili metinlerin bulunduğu değil, bunun yanı sıra o belgeler üzerindeki açıklama ve tahlillerin de yer aldığı Kısımdır.

İkinci ciltte yer alan veriler iki amaca hizmet etmektedir. İlkin, muhtemel okur ve müstakbel araştırmacılar için, ilgili malzeme toplu olarak sunulmaktadır. Öte yanda, Belgeler Kısmındaki veriler, Değerlendirme Kısmındaki tespitlerin kaynağı işlevini görürken, Değerlendirme Kısmı da Belgelerin bir tür okuma anahtarıdır.

Ulusal kamuoyunun ölüm cezası sorununa yaklaşımı:

Bilindiği üzere bu konuda da yaygın ve genel kabuller bulunmaktadır ve geçerliliğini kanıtlayacak dayanaklar gösterilmeksizin geniş halk kesiminin ölüm cezasına taraftar olduğu görüşü ileri sürülmektedir. Hatta o kadar ki, sıklıkla, "sokaktaki insanın", üç-beş kişiyi bir yerlerde sallandırmanın gerekli olduğu görüşünü dile getirdiği; bunun da halkın bu cezayı benimsediğinin göstergesi sayılmak gerektiği dile getirilmektedir. Burada da sorun, bir kez daha, varsayılanın doğru olup olmadığını tespittir.

Bu konuda yapılan şu spekülatif yaklaşımlar da zaman zaman dile getirilmektedir.

İlki, kadınların erkeklere göre ölüm cezası karşıtlığında daha yüksek bir oranı yansıttığı varsayımıdır. Hemen yanıtlanmadır ki, bu varsayım Türkiye özelinde geçerli değildir. Her ne kadar veriler sınırlıysa da, çalışmada ulaşılabilen kaynaklardaki bilgiler ortaya koymuştur ki, her iki cinsiyet grubunda bu ceza taraftarları yüzdeleri birbirine oldukça yakındır.

İkinci varsayım, gençlerin yaşlılara göre daha fazla oranda bu cezanın karşısında olduğudur. Keza bu da teyit edilmemektedir. Yani, yaş kuşağına bağlı olarak, cezaya taraftar ya da karşıt olmakta, Türkiye özelinde anlamlı bir oransal farklılık tespit edilememektedir.

Üçüncü varsayım, kişilerin sahip oldukları ideoloji yahut savundukları ya da yakın hissettikleri siyasi görüş açısından meseleye yaklaşılarak, genellikle sol görüşe mensup olanların sağ görüşe mensup olanlara göre daha yüksek oranda ölüm cezası aleyhinde bulunduklarıdır. Tıpkı "ilerici" "gerici" gibi bilimsel olmayan tasniflere yöneltilecek eleştirilerden payını alacak olsa da, yalınlaştırmak üzere, sol görüşün mevcut düzende "değişiklik" isteyenler tarafından ve sağ görüşün ise mevcut düzenin sürdürülmesi yanlısı "muhafazakar" çevrelerce temsil edildiğini varsayacak olursak, teorik bir uslamlama ile, ilk grubun ölüm cezası karşıtları kümesini daha yaygın temsil etmesi gerektiği sonucu çıkartılabilir. Buna karşılık, sadece son 15-20 yıldaki bu ceza karşıtlarının siyasal profilinin kimlenmesine indirgenmeksizin, yani seksen yılın bütünü dikkate alınarak değerlendirilecek olursa, kendini "solcu" gören ve öyle ifade eden kayda değer sayıda kişinin de ölüm cezasına hiç olmazsa net biçimde karşı çıkmadığı, hatta buna örneklerin günümüz Türkiye'sinde bile görülebildiği tespit edilmektedir.

Halkın ölüm cezası hakkında ne düşündüğünü öğrenmenin akla ilk gelen en kestirme yolu, bu konuda halk oylaması türünden araştırma sonuçlarına başvurmak olabilir. Türkiye'de bu konuda bugüne dek kapsamlı ve ülke sathına yaygın olarak yapılmış alan araştırması bulunmamaktadır. Eğer bunun istisnası sayılabilecek ise, son üç-beş yıl içinde bazı araştırma şirketlerinin yaptıkları dar ölçekli ve bu konuya da münhasır olmayan kamuoyu yoklamaları sonuçları vardır ve bunlar yayınlanmıştır. Ancak bunların kamu oyu eğilimini ne kadar yansıtabildiği tartışmaya açıktır. Bu çalışmada, çekinceler belirtilerek, anılan araştırma sonuçları da verilmiştir.

Kaldı ki, ölüm cezası özelinde böyle bir kamuoyu yoklaması yapılması kendi başına bir mesele iken, bu çalışmanın *Yürütme Organının Ürettiği Siyasa* bölümünde ayrıntılandırıldığı üzere, Türkiye'de bilhassa ölüm cezasını saklı tutma yanlılarının zaman zaman dile getirdiği ve "ilgayı yokuşa sürme" taktiği izlenimini veren, kaldırma ya da yürürlükte tut-

manın halk oylaması yapılarak belirlenmesi şeklindeki önerinin yöntem açısından isabetli olup olmadığı da ayrı bir tartışma konusudur.

Öte yanda, bu konuda Anayasa oylamalarının bir fikir verip veremeyeceği olasılığı düşünülebilir. Bu husus da değerlendirilmiş, sağlıklı bir kaynak olarak mütalaa edilemeyeceği sonucuna varılmıştır.

Geriye, toplumun bir biçimde sesi olduğu, bir kez daha işaret edelim "varsayılan" sivil toplum kuruluşlarınca, bunların temsilcilerince yapılan çalışmalar, açıklamalar ve yayınlar kalmaktadır. Bu noktada ise, bambaşka ciddi bir sorun bizi karşılamaktadır. Anılan kuruluşlar, yekpare, homojen nitelikte değildir. Aksine, toplum içinde farklı çıkar çevrelerini temsil etmektedirler. Çalışma yaşamı alanına bakılırsa örneğin, işçi ve işveren örgütleri farklı beklentilerin odak noktalarıdır. Üniversiter çevreler ve örgütler, meslek odaları/birlikleri, basın-yayın alanındaki örgütlenmeler, değişik ilgi ve uzmanlıklara yönelen vakıf ve dernekler, hatta Meclis içinde temsil edilen ya da edilmeyen siyasal örgütlenmeler ve son yıllarda belirgin bir ilgi odağı olmaya başlayan ve tüm bu yerleşik kurumsallaşmadan farklı "birliktelik modelini" deneyen "sivil inisiyatifler" gibi çok geniş bir yelpazede yer almaktadır bu oluşumlar.

Dolayısıyla, daha adlandırılması bile başlı başına sorgulanmaya muhtaç bütün bu "sivil toplum" çevrelerinin, ölüm cezası özelinde takındıkları tavrı zorunlu olarak ayrı ayrı ele almak ve sonra da bütünleştirerek bu spesifik sorunda bir ortak paydada buluşup buluşmadıklarını tespit etmek bir ön gerekliliktir. Kaldı ki, Türkiye özelinde, sivil toplum çevrelerinin, hakikaten "sivil zihniyetin" sözcüsü olup olmadıkları ön meselesini de bıkıp usanmadan irdelemek mümkün, hatta gereklidir.

Ayrıca dikkat edilmesinde yarar olan bir husus ise, hangi kuruluş ya da çevre olursa olsun, konuya ilişkin görüşlerin alenileştirildiği dönem ile o evrede toplumun ve ülkenin gündeminde belli konuların, duyarlıkların, etkileşimlerin ortaya çıkmasına yol açan genel iklimdir.

Bu çalışmanın tespite yöneldiği varsayımlardan biri, sivil toplum kesimleri arasında ölüm cezasına karşıtlık bakımından genel bir uzlaşma paydasının çok uzun yıllar boyunca ve hatta günümüzde bile mevcut olmadığıdır. Bu öngörü doğrulanmıştır.

Bir diğer tespit, bilhassa *de facto* rejimler olmak üzere ve fakat bununla sınırlı kalmayarak, otoriter, baskıcı rejim evreleri, ölüm cezası yanlısı devlet dışı örgütlerin bu görüşlerini daha güçlü biçimde dile getirmesine zemin hazırlamaktadır. Aynı olgu, tersi yönde de, eğer ifade etme olanağı halâ mevcut ise, ölüm cezası karşıtı çevreleri suskun kalmaya, suskun kalmayanları da daha temkinli, ürkek tavır almaya icbar etmektedir.

Fiili rejim döneminde, sermaye/işveren çevreleri ile akademik çevreler, şaşırtıcı (belki de değil) bir gerçeklik olarak ölüm cezasını açıkça savunmak ya da mevcut durumu onama anlamına gelen bir sessizlikle geçiştirmek yollarıyla koşut bir tavır sergilemiştir. Bunun somut ve çarpıcı örneği, 12 Eylül Rejimi sırasında görülmüştür.

Araştırılan bir başka soru, son 15 yıldır parlamentonun ölüm cezalarının yerine getirilmesi işlemlerini fiilen askıya almış bulunması olgusunun, genel olarak kamuoyunun ölüm cezalarına karşı çıkmasından beslenen bir oluşum olup olmadığıdır. Başka deyişle, bu cezaya ilişkin kamuoyunun varsayımsal tepkisi, halkın siyasal temsilcileri oldukları kabul edilen parlamenterlerin infazları askıya alma siyasasına zemin oluşturup oluşturmadığı meselesi irdelenmektedir. Bu husus, çalışmanın Yasama Organının Ürettiği Siyasanın irdelendiği bahiste açıklanan çok sayıdaki veriyle de kanıtlandığı üzere, siyasal aktörlerin ve bilhassa Meclisteki temsil edilen siyasal partilerin yansıttığı siyasal söylemde aslında yanıtını bulmuştur. Görünen odur ki, infazları fiili askıya alma siyasası, en azından son birkaç yıldır AB tam üyelik süreci nedeniyle gündemde olan yönlendirmeler hariç, eğretidir. Hemen eklemek uygundur ki, bu tespit, son iki yılda önemli gündem maddesi olan PKK şefinin yakalanıp, yargılanması ve ölüm cezasına mahkum edilmesi ile kamuoyunda beliren duyarlıktan bağımsız olarak geçerlidir.

Bir genel gözlem olarak, kamuoyunun çoğu kez ve çoğunlukla ölüm cezasının lehinde olduğunu söylemek için veriler bulunduğu gibi, özellikle son 20 yılda aleyhte olanların sayısında da giderek yükselen bir eğrinin bulunduğuna işaret eden veriler vardır.

Ölüm cezası karşıtlığı temasını işleyen demokratik toplumsal muhalefetin (dikkat edilirse söylenen, ne Meclis içi siyasal muhalefet ve hatta ne de, azınlıkta kalan istisna hariç Meclis dışı siyasal oluşum ve örgütlenmeler değil, "toplumsal muhalefet"tir) söylemini daha yüksek sesle ve daha geniş bir taban bularak dile getirmesinin arkasında yatan etkenleri de düşünmek gerekmektedir. Bu çalışmada, olası etkenler, "iç etkenler" ve "dış etkenler" şeklinde sınıflandırılarak ele alınmaktadır.

İç etkenler arasında öne çıkan unsur, başta 12 Eylül Rejimindeki yaygın ve yoğun ölüm cezası mahkumiyetleri ile infazları olmak üzere, son yirmi yıla damgasını vuran sistemli temel hak ve özgürlük ihlallerinin doğurduğu tepki olabilir. Bu çerçevede yaşam hakkı ile işkence görmeme hakkı eksenli ihlaller olgusuna dikkat çekilebilir. En son 1980-1984 dönemindeki resmi ölüm cezası infazları bir yana, son 15 yılda yükselen ve azalan ivmesiyle gelgitli de olsa varlığı tüm ağırlığı ile ulus üzerine çöken "yasa dışı infazlar", "faili meçhul cinayetler", "kayıp kişiler olgusu" türünden en şedit yaşam hakkı ihlalleri gizlenemez ya da küçük gösterilemez boyutlara ulaşmıştır. Keza, yaygın ve yoğun işkence ve kötü muamele pratikleri de (ki, bunların bir bölümü de mağdurların ölümü ile neticelenmiştir), önü bir türlü alınamayan (ya da alınmayan) uygulamalar olmuştur. Bunlara bir de, hapishanelerdeki ölümler, kötü muamele, açlık grevleri ve ölümle sonuçlanması, güvenlik kuvvetlerinin müdahaleleri ve ölümle sonuçlanması olaylarını eklemek mümkündür. İşte bütün bu yoğun yasaya, hukuka aykırı sindirme siyaseti, kendi toplumsal tepkisini doğurmuş, bilemiş ve keskinleştirmiştir. Bu çalışmada, anılan hak ihlallerine ilişkin resmi ve gayri resmi kaynakların sunduğu veriler de sergilenmiştir.

Dış etkenler arasında göze çarpan gelişme ise, yine yaşam hakkı ve işkence yasağı ihlalleri başta olmak üzere, bunları tespit ve tescil eden uluslararası düzlemdeki hukuksal kararlar ve yaptırımlar ile büyük ölçüde bunlara da dayanan siyasal karar ve yönlendirmeler olmuştur. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesinin, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin, BM İşkenceye Karşı Komitenin, BM İşkence Özel Raportörünün, BM Kayıp Kişiler Çalışma Grubu ve Raportörünün, vb. çok sayıdaki kararı, hükmü, raporu bu süreçte alenileşmiştir. Ayrıca, özellikle AB tam üyeliği ekseninde AB organları tarafından düzenlenen belgeler ve üyelik koşulları arasında belirtilen kriterler de öne çıkmıştır. Ölüm cezasının kaldırılması ve kaldırılana dek infazları askıya alma siyasasının sürdürülmesi resmi belgeler düzeyinde Türkiye'den talep edilmiş; üyeliğin asgari koşullarından biri olarak belirtilmiştir. İşte bütün bu yönlendirmeler, bir yanda yetkili ulusal makamları ölüm cezasını kaldırma meselesini gündeme almaya, bu arada infazların askıya alınması halini devam ettirmeye sevk ederken; demokratik toplumsal muhalefete de bu doğrultudaki istemleri dile getirmekte ek bir güç vermiştir.

Genel bir sonuç olarak, bu çalışmada *Kamuoyunun Ölüm Cezasına Yaklaşımının* ele alındığı bölümde, hiç olmazsa, kamuoyunun tavrını yansıttığını iddia ederek ilginin ister lehinde ama daha çok da aleyhinde görüş beyan eden siyasal çevrelerin, köşe yazarlarının, ve benzerlerinin aslında sağlam dayanaktan yoksun spekülasyon yapmaktan öteye gitmedikleri belirginleştirilmiştir.

Ölüm cezası infazları bilançosu:

Bu araştırma, itiraf etmeli ki, özellikle yoğunlaştığı son üç yılı bulan hazırlık süresinin erken evresinde değilse de, belli bir aşamadan sonra ve sonuçta ortaya çıkan ürün olarak, bir ölçüde savgın da sayılabilir, ın nedenle. Türkiye'de, gerek resmi kaynaklı açıklamalar, gerekse bağımız araştırma ve yayınlarda açığa çıktığı üzere, ne İnfaz Kararları ve Kanunlarının ne de ölüm cezaları yerine getirilen mahkumların sayısının tutarlı ve sağlıklı bir dökümü bile ortaya konulabilmiştir. Tablonun vahametini pekiştiren unsur ise, bu çalışmada gerçekleştirilmeye çaba harcanan tarama ve araştırma temelli ya da nitelikli

ürünlerin, söylemek abartılı olmayacaksa, ulusal hukuk doktrininde hemen neredeyse bütünüyle ihmal edilmesidir. Son yıllarda, o da çoğunlukla bağımsız araştırmacıların gayretiyle yayınlanan çalışmalar, bu kısır döngüyü kırmaya yönelik iyi niyetli ve olumlu girişimler olmasına karşılık, bunlarda da ciddi bilgi hataları görülmektedir. Sonuç olarak, ölüm cezası istenci işlemleri ve mahkumlarının sayısı gibi bir basit veri hakkında dahi, hatalı ve sorumsuz bilgi dolaşımı, meydanı boş bulduğu için, bu ülkede yıllarca süre gitmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, başarılabildiği ölçüde, hatalı bilgilerin kaynakları gösterilerek elestirilmiş ve doğru olduğu düşünülen veriler, yine belgesel kaynaklarına referans yapılmak ve dahası bunların metinlerine de yer verilmek suretiyle bir bilanço çıkarılmıştır.

Çalışmada ulaşılan sonuca göre, 1920-2000 arasındaki seksen yıllık evrede Meclisin çıkardığı toplam 567 infaz Kararı/Kanunu ile toplam 717 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konmuş ve bunlardan 712'sinin cezaları infaz edilmiştir. Toplam 5 mahkumun cezası çeşitli sebeplerle infaz edilmemiştir.

Bu 717 mahkum sayısına, aşağıda ayrıca açıklandığı gibi, İstiklal Mahkemelerince mahkum edilenlerin idam edilmesi başta olmak üzere, Meclisin infaza karar verme yetkisinin devre dışı kaldığı hadiselerde idam edilen mahkumlar dahil değildir.

Toplam 717 mahkumun 702'si erkek ve 15'i kadındır.

İdamdan kurtulanlar:

Haklarındaki ölüm cezası hükmü kesinleşerek dosyaları Meclise havale edilen mahkum sayısı, infaz istenci üretilen mahkum sayısından çok daha yüksektir. Bunu saptamak için, Meclis Tutanaklarının taranması gerekmiştir. Çalışmada 1961-1967 ve 1971-1974 dönemlerinde bu kategoriye giren mahkumlara ilişkin listeler oluşturulmuştur. Aynı doğrultuda, 12 Eylül Rejimi süresinde infazdan kurtulanlar ile bu rejimin hemen sonrasında dosyaları Mecliste olmasına karşın infaz kanunu çıkartılmadığından idam edilmeyen mahkumlara ilişkin olarak da listeler çıkartılmıştır. Mahkumların isimleri, toplam sayısı ve bunlara ait dosyaların Meclise geliş tarihleri, vb. bilgileri içeren ayrıntılar, belgelerine yollama yapılarak ve metinleri verilerek gösterilmiştir.

Ayrıca infazları fiilen askıya alma siyasasının yürütüldüğü 1980'lerin sonları ile 1990'lı yıllarda, basında ve çeşitli araştırmalarda yayınlanan, o tarihler itibariyle Meclis önünde bulunan ölüm cezası dosyaları ile bunların kapsadığı mahkum sayıları hakkındaki bilgiler de kronolojik olarak verilmiştir.

Bu mahkumların yaşamlarını kurtaran, dosyaları hakkında Meclisçe karar verilmemiş ve daha sonra çıkartılan af kanunlarından yararlanmış olmalarıdır. Ekleyelim ki, çalışmanın Af tasarruflarına özgülenen bölümü içinde, 1920-1980 arasındaki sürede çıkartılan bireysel ya da toplu olsun, genel yahut özel af kanunları irdelenirken, bunlardan yararlanan ölüm cezası mahkumları da belirtilmiştir.

Dosyaları Meclise gelmesine karşın belli bir süre içinde işlem yapılmayan bu ölüm cezası mahkumlarının varlığı kaçınılmaz biçimde şu sorunu gündeme getirmektedir.

Büyük ölçüde aynı dönemde dosyaları Meclise gönderilen ve fakat işleme tabi tutulduğu için infaz istenci üretilen mahkumların idam edilmeleri ile, bir biçimde sıra gelmediği ya da Adalet Komisyonunca işlem yapılmasına karşın Genci Kurulda görüşülmediği yahut görüşülmesi geciktiği için sonradan çıkan Af Kanunlarından yararlanan mahkumların idamdan kurtulmaları arasındaki çelişki nasıl izah edilebilecektir?

Belki biraz abartılı ifadedir ama söylenebilir ki, adeta torbadan ismi çıktığı için bazı mahkumlar asılırken, daha talihli olanların bir kısmının bu akıbetten sıyrılması arasında "bedeli yaşam olan çelişki", herhalde ne mantıken, ne adalet ilkesi bakımından ve ne de kamu vicdanındaki yansısı açısından kolayca açıklanamaz. Buradan çıkarılması gereken sonuç, elbette mahkumların tümünün cezalarının infazı yoluyla değil, yaşamı yok eden cezanın tümü bakımından infaz edilmemesi yoluyla eşitlik olmalıdır.

Maktullerin/mağdurların bilançosu:

Ölüm cezası infazları dökümünün çıkarılması ne denli önemli ise, bundan daha belirgin biçimde ihmal edilmiş bir alan olan ölüm cezası mahkumlarının işledikleri cinayetlerin "mağduru olanların", yani maktullerin bilançosunun doğru biçimde ortaya konulabilmesi de bir o kadar önem taşımaktadır.

Bu çaba, sadece mağdurlar bütününün niceliksel çerçevesini saptamaya yönelik değildir. Birkaç başka işlevi daha vardır. Bunların başında, mağdurların cinsiyeti, yaşı, vb. gibi hususlarda daha net bilgi edinilmesi gelmektedir. Bununla bağlantılı olarak, mahkumların suç işleme motifleri hakkında da bilgilenme olanağı doğmaktadır. Böylece, Türkiye'de ölüm cezası infaz edilen mahkumların ne kadarının adam öldürme suçunu işlediği, bu eylemleri başlıca hangi saik altında gerçekleştirdiklerinin yanı sıra, mağdur kitlesinin genel profili, hangi kesimlerin *niçin* bu suçların kurbanı olduğu ve dolayısıyla olma potansiyelini daha fazla taşıdığı, suçlulukla mücadelede hukuksal, sosyal, eğitsel, vb. önlemlerin hangi alanlarda kesifleşmesinde yarar olabileceği türünden meselelerin irdelenmesine katkıda bulunabilecek veriler de ortaya çıkmaktadır.

Ulusal mevzuatta ölüm cezası:

Çalışmada, Türk Hukuk Düzeni içinde son seksen yıllık evrede, suç ve suçlulukla mücadele aracı olarak üretilen ceza mevzuatında ölüm cezası öngören düzenlemeler belirlenmiştir.

Araştırmanın ortaya koymayı hedeflediği kabullerden birisi de, mevzuatta şedit cezalara yer verilmesi ve bunun çok uzun süre yürürlükte tutulması eğiliminin saptanmaktır. Şu hususları hatırlatmak mümkündür. Tıpkı infaz istenci işlemlerinin dökümünde olduğu gibi, mevzuatın taranması bakımından da, doktrinde bir çok çalışmada hatalı bilgilerin verildiği görülmektedir. Bu bağlamda önceki yayınlara bazen açık atıf yapılarak, bazen de tümden atıfsız şekilde hatalı bilgiler sıklıkla yinelenmiştir. Hatta, *zaman zaman* bu kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan ve basında yayınlanan haber ve yorumlar yoluyla hatalı ve eksik bilgi kamuoyuna da mal olmuş, neredeyse kanıksanmıştır. Bu durum iki kez şaşırtıcıdır. Çünkü, ilgili mevzuatın doğru dökümünün çıkarılması uğraşı, infaz belgelerinin taranması ile karşılaştırıldığında, görece daha kolay bir iş olmak gerekirdi.

Çalışmanın ölüm cezası öngörülen mevzuatına ilişkin bölümünde şu soruya yanıt aranmıştır. Yasama organı suçları ve cezaları belirlerken, şedit unsurları belirgin bir mevzuat üretim siyasasını benimsemiş ve istikrarlı biçimde sürdürmüş müdür? Bunu göstermek üzere, ceza mevzuatında ölüm cezası öngören hükümlerin sayısı ve bunların yürürlükte bulunduğu süreler çıkartılmış, belgeleriyle değerlendirilmiş ve nihayet okura kolaylık sağlayacağı umularak grafiklerle belirtilmiştir.

Bu eksende doktrindeki ciddi bir diğer eksiğe işaret edilmelidir. Örnek olsun, TCK'da 1990 tarih ve 3679 sayılı Kanunla yapılan değişiklikte görüldüğü üzere, ölüm cezasına yer veren madde sayısında görece bir düşüş olduğu saptanmaktadır. Bu durumu bir çok yazar, istisna oluşturan bazı yayınlar hariç (ki bunlarda da, argümanın istatistiksel veriyle kanıtlanması yoluna gidilmemiş, bir genel ifade ile yetinilmiştir), şedit mevzuat üretim sürecinde siyasal istenç dönüşümünün göstergesi olarak yansıtmak eğiliminde olmuştur. Halbuki, ölüm cezası kaldırılarak yerine ömür boyu hapis cezası öngörülen bu hükümler, abartısız gerçekliktir ki, TCK tarihinde hemen hiç uygulanmamış maddelerdir. Nitekim,

- Toplam 717 mahkum içindeTCK uyarınca hüküm giyenler, % 90.23;

- Aynı toplam içinde AsCK uyarınca hüküm giyenler ise, % 2.51'dir.

Yukarıdaki veriyi tamamlayan bilgi şudur. Haklarında infaz istenci ortaya konan ve TCK uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumlara, TCK'nın sadece toplam 6 maddesi uygulanmıştır. Bunlar, (md.125, 133, 146, 149, 418 ve 450)'dir.

Kaldı ki, bunlardan (md.133) ve (md.418) sadece 1'er mahkum için uygulanmıştır.

Üstelik, 1955 tarih ve 1940 sayılı Kararda bir mahkum hakkında hüküm tesis edilirken, TCK (md.133) ve AsCK (md.56/A-D) birlikte uygulanarak sanık casusluk suçundan ötürü hüküm giymiştir. Yani (md.133) tek başına uygulanmış da değildir. Öte yanda, (md.125) toplam 2 mahkuma ve nihayet (md.149) ise toplam 4 mahkuma verilen cezaların dayanağı olduğuna göre, sistemli, yoğun ve yaygın uygulama alanı bulan hükümlerin esas olarak iki adet olduğu, yani md.146 ve 450'nin bu işlevi yerine getirdiği açığa çıkmaktadır.

Burada hatırlatmak gerekir ki, uygulama alanı bulan 6 maddenin TCK'da yer alış süreleri şöyledir:

- (*md.125, 146, 149 ve 450*), TCK'nın çıkarıldığı 1926'dan 2000'e dek geçen *74 yıldır* ölüm cezası yaptırımını içeren haliyle yürürlüktedir.
- (*md.133*)'e ölüm cezası, 1936 tarih ve 3038 sayılı Kanunla eklenmiştir ve o tarihten bu yana, yani *64 yıldır* yürürlüktedir.
- (*md.418*)'e ölüm cezası 1953 tarih ve 6123 sayılı Kanunla eklenmiştir ve 1990 tarih ve 3679 sayılı Kanunla yapılan değişikliğe kadar, yani *37 yıl* boyunca yürürlükte kalmıştır.

O halde, ölüm cezasının alanını daraltma yönünde parlamentoda siyasal istenç bulunduğu izleniminî sırf yasa maddelerinin sayısındaki azalmaya dayandırarak yaratmaya soyunan doktriner çalışmalar, hem sıradan kolaycılığın doğurduğu sakıncayı içermektedir, hem de açıkça tahlil açısından özürlüdür. Onun içindir ki, bu çalışmada soruna bilimsel açıdan net bir yanıt verebilmek amacıyla, ulaşılabilen belgelerdeki bilgilerden hareket edilerek, hakkında İnfaz Kararı ya da Kanunu çıkartılan mahkumların hangi yasanın hangi maddesine dayanılarak ölüm cezasına çarptırıldıkları araştırılmıştır. Kitabın bir bölümünü oluşturan bu inceleme sonunda, yukarıda belirtildiği şekilde, şedit cezaları saklı tutma siyasasından bir dönüşün söz konusu olmadığı doğrulanmıştır.

Yasama organının ürettiği siyasa ve ölüm cezası:

Bu husus aynı zamanda araştırmanın ana materyaline işaret etme fırsatını da vermektedir. Mahkemelerce verilerek kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi, Türkiye siyasal-hukuksal düzeninin özgün bir yönü olarak, parlamentonun infaz istencini ortaya koyan işlemi yapması koşuluna bağlıdır. 23/04/1920'de Meclisin açılışından itibaren kullanılan bu yetki, Cumhuriyetin ilanı sonrasında 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında da düzenlenmiştir. Bununla birlikte, genel kuralın istisnasını teşkil eder mahiyetteki düzenleme ve uygulamaların varlığı da söz konusudur. Başka deyişle, Meclisin infaza karar verme yetkisini devreden çıkartarak, hükmün ardından doğrudan cezanın infazını olanaklı kılan mevzuat da, buna dayalı pratikte de görülmüştür. İşte bu araştırmada, parlamentonun infaz istencini ürettiği işlemler, yani 1920-1961 devresindeki İnfaz Kararlarının ve 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle başlayan ve halen süre giden süreçteki İnfaz Kanunlarının taranıp dökümünün çıkartılması bir ön çalışma olarak yapılmıştır.

Meclisin infaza karar verme yetkisine istisna getiren ölüm cezası infazları, çalışmanın dışında bırakılmıştır. Bilindiği üzere, bunun belirgin ve kitlesel uygulaması, Cumhuriyetin kuruluş dönemine denk düşen 1920'li yıllarda faaliyet gösteren İstiklal Mahkemeleri tarafından verilen ölüm cezaları ve izleyen infazlardır. Bu konuda daha önce yapılmış ve yayınlanmış araştırmalar bulunmaktadır. Ayrıca, İstiklal Mahkemeleri uygulamasının dışında, özellikle askeri ceza mevzuatı uygulaması olarak ölüm cezasının infaz edildiği örnek de bulunmaktadır. Dolayısıyla okurun bu kitaptaki verileri, ilgili bahislerde ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, yukarıda anılan çalışmalarda ortaya konmuş dökümün üzerine eklenmesi gereken sonuçlar olarak değerlendirmesi gerekmektedir.

Daha garibi, döneminde yürürlükte bulunan istisnai rejim ve hüküm tesis eden mahkeme açılarından bakıldığında teknik hukuk bağlamında Meclisin infaz istenci işlemi yapmasına gerek bulunmamasına karşın, yine de Meclis tarafından İnfaz Kararı çıkartıl-

mış bütünüyle yasaya aykırı uygulama da vardır. Bunlar da, kitabın ilgili bölümlerinde, belgeleriyle gösterilmiş ve açıklanmıştır.

Meclis tarafından çıkartılan İnfaz Karar ve Kanunları, kronolojik olarak ve orijinal belgesindeki metni ile, bu çalışmanın ekini oluşturan İnfaz Belgeleri bölümünde verilmiştir. Böylece olası araştırmacıların, benzeri bir tarama külfetini yeniden üstlenmeksizin bu belgelere ulaşmaları olanağı sağlanmaya çalışılmıştır.

Ne var ki, sadece Karar ve Kanunların taranması, sistemleştirilmesi ve verilmesi yeterli değildir. Çünkü, Karar ve Kanunlardaki bilgiler, bu çalışmada irdelenen çeşitli konular için veri sunmak bakımından yetersizdir, eksiktir, içerik itibariyle tutarlı ve istikrarlı bir bütünlük de arz etmemektedir. Bu durumda, çalışmanın daha külfetli boyutunu oluşturan bir başka tarama yapmak zorunluluğu belirmiştir. Yapılan iş, konuyla ilgili Meclis tutanaklarının taranması olmuştur.

Bu çerçevede, iki aşamalı işlem söz konusudur. İlki, Meclise gelen ölüm cezası dosyasının iletildiği ilk adres olan Meclis "Adalet Komisyonu/Adliye Encümeni" tarafından o dosyalar için hazırlanan "raporların/mazbataların" tek tek incelenmesi ve değerlendirilmesidir. İkincisi ise, Adalet Komisyonunca hazırlanan raporların Meclis Genel Kurulunda görüşülmesi ve oylanması işlemlerine ilişkin tutanakların taranmasıdır. Böylelikle, Çalışmada, 1925-1984 dönemindeki İnfaz Kararları ve Kanunlarından hareketle, Meclisin infaz istencini ortaya koyduğu işlemler bir bütün olarak ortaya çıkartılmıştır. Böyle bir tarama ile ilk kez, Meclisin kaç infaz kararı işleminde mahkumun yaşamına son verme istencini açıklarken tartışma yaptığı saptanabilmiştir. Ve yine ilk kez, bu işlemler bütünü içinde tartışmalı olan oturumlarda kaç milletvekilinin söz aldığı; bunların kimler olduğu ve açıkladıkları görüşün içeriği tespit edilmiştir.

Ürkütücü ve düşündürücü bir sonuca ulaşılmıştır. Meclis Genel Kurulu, toplam İnfaz Kararları/Kanunlarının ezici bir çoğunluğunda, hiçbir parlamenter söz almaksızın ve bir tartışma yapılmaksızın infaza onay vermiştir. Mazbata okunmuş, işaret oyuna sunulmuş ve birkaç dakika içinde kabul edilmiştir. Bu kadar basittir. Hatırlatalım ki, Meclisin bu genel tavrı, ne olağanüstü rejim dönemleriyle sınırlıdır, ne de mahkumun siyasi ya da adli suçlu olmasıyla belirlidir. Diğer söyleyişle, adeta otomatik onay merci olma fonksiyonu, hiçbir kriz halinin mevcut olmadığı olağan rejimlerde de sürmüştür; Cumhuriyetin erken döneminin özgün koşullarında da, yakın geçmişte de geçerlidir.

Eklemek gerekir ki, İnfaz Belgelerine ilişkin ikinci ciltte, her bir İnfaz Kararının ya da Kanununun altında, "Derleyenin notu" başlığı altında, bu raporlar ve görüşme tutanaklarındaki veriler hakkında ayrıntılı biçimde ve belge referanslarıyla bilgi verilmiş ve değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmanın olası okurlarını, çoğu kez şaşırtıcı ve önemli ayrıntılara rastlayabileceklerini hatırlatarak ve hacminden kaynaklanan zahmet nedeniyle okumama tuzağına düşmemelerini dileyerek, kitabın belgeler bölümüne hiç olmazsa bir göz atmaya davet etmek uygun olacaktır.

Yasama organı mensuplarının zihniyet ve tavırları bakımından dikkati çeken bir başka özellik ise, ölüm cezası aracına başvurulması işlemlerinde hukuksal ve objektif mülahaza ve ölçütlerden çok, siyasal ve sübjektif motifin öne çıktığı gerçeğidir. Bunu, siyasal suçlulara ilişkin dosyalar özelinde bulmak daha kolay olmaktadır. Ancak daha önemlisi, adli suçlu kategorisine giren bazı mahkumların dosyalarında da bu eğilimin ipuçlarını bulmak mümkündür.

O zaman şu soru tüm yalınlığı ve herhalde çarpıcılığı ile ortaya çıkmaktadır. Parlamentoda ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme işlemleri yapılırken parlamenterler hangi kriterleri kullanmışlardır? Meclisin infaza ya da infaz etmemeye ilişkin kararları analiz edildiğinde, objektif ölçütlerin varlığı saptanabilmekte midir?

Belirtilen sorulara, nesnel dayanaklarını göstermek suretiyle yanıt bulmak önemlidir. Çünkü, bugüne dek, örneğin, Meclisin anılan yetkisine ilişkin az sayıdaki değerlendir-

melerde ileri sürülen görüşlerin, bu araştırmada yapılmaya çalışılanın tersine, gerekli verileri bulup çıkarmaksızın ve onlara dayandırmaksızın, daha çok soyut ve teorik fikir yürütmeler mahiyetinde olduğu saptanabilmektedir. Bu durumda da, yine örnek olsun, Türkiye'de bu yetkinin Meclise tanınmasının hukuksal değil sadece tarihsel olduğu yahut bir çok ülkede geçerli olduğu gibi anılan yetkinin Devlet Başkanına bırakılmasının uygun olacağı ve benzeri türden açıklamalar büyük ölçüde soyut fikir jimnastiğinden ibaret kalmıştır.

Dahası, aynı problem, sadece Meclisin ölüm cezalarına karar verme işlemleri ekseninde açığa çıkmamaktadır. Bu çalışmanın bağımsız ve kapsamlı bir bölümünü oluşturan ve özel olarak *Ölüm Cezalarının Affı ya da Başka Cezaya Tahvili Tasarrufları ile Genel Olarak Af Siyasetinin* incelendiği bahiste gösterildiği üzere, af işlemleri bağlamında da objektif ölçütlerin bulunup çıkartılmasında fevkalade güçlük, dolayısıyla sorun bulunmaktadır. Meclis, hangi mahkumun yaşamını, niçin ve hangi objektif ölçüte dayanarak bağışlamaktadır?

Burada özellikle kastedilen, mahkumdan ve dosyasından bağımsız olarak, af siyasetini üreten otoritenin ileri sürdüğü genel argümanlardan çok, özel olarak somut dosyalarda ilgili mahkum ya da mahkumlar hakkındaki işlemin nesnel dayanağı meselesidir. İşlenen suçun türünden ve işleniş biçiminden tutun da mahkumun yaşına, cinsiyetine, eğitim durumuna, vb. dek uzanan bir dizi öznel ayrıntının, af işlemin yapılmasında referans olarak gösterilmesi başka bir durumdur. Benzeri özellikler arz eden dosyalar arasında farklı muamele olgusunu adalet ve eşitlik ilkesiyle telif etmek herhalde öncelikle mümkün değildir. Örneğin, bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine Meclisçe karar verilirken, söz alan bir milletvekili, maktulün arkadaşı olduğunu belirterek infaz kararının çıkarılmasını savunabilmiştir. Buna karşılık, ölüm cezası başka cezaya tahvil edilerek yaşamı bağışlanan bir mahkumun dosyasının Mecliste görüşülmesinde, yargı yerleri mahkum lehine hiçbir hafifletici sebep bulamamışken, bazı parlamenterler maktulün "kötü adam"ı olduğunu vurgulayarak mahkumun yaşamının bağışlanması sonucunu elde edebilmişlerdir. Yahut, bireysel af tasarrufları arasında bir çok örneği görüldüğü gibi, özellikle hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılmış bazı hükümlülerin sırf güvenlik bürokrasisi mensubu olmasından hareketle ve bunun da açıkça ifade edilmesi suretiyle affa mazhar kılındığı işlemler bulunmaktadır.

Hemen eklemek gerekir ki, yukarıdaki nesnel ölçütten yoksun dosya örnekleri tablonun sadece bir görünümüdür. Bunun tam tersine, sayıları az olmakla birlikte, mahkumun yaşamının Meclis tasarrufu ile bağışlandığı bazı örneklerde, yasama organı, hüküm tesis eden ve onu onayan yargı yerlerinin yaptığı bariz adli hataları saptamış ve işlemini buna dayandırabilmiştir. Örneğin, suçun işlendiği tarihte değil 18, 15 yaşını bile doldurmayan bir sanık hakkında verilen ve kesinleşen ölüm cezası dosyası önüne geldiğinde Meclis, durumu tespitle mahkumun yaşamını kurtarabilmiştir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, çalışmanın bir bakıma, TBMM'nin ölüm cezası sorunu ekseninde ürettiği siyasanın bir tarihi olduğu da düşünülebilir.

Yürütme organının izlediği siyasa ve ölüm cezası:

Bu çerçevede, önce, Türkiye'de Cumhurbaşkanları ve dönemlerinde çıkartılan İnfaz Karar/Kanunları saptanarak tasnif edilmiştir. Ardından, Türkiye'de Hükümetler ve onların görev dönemlerinde üretilen İnfaz Karar/Kanunlarının dökümü çıkartılmıştır. Ayrıca, yürütme organı mensubu siyasal figürlerin çok sayıdaki açıklamalarından örnekler gösterilerek, ölüm cezasına nasıl yaklaştıkları, ne denli benimseyip benimsemedikleri ve ifade ettikleri görüşlerinde tutarlı bir çizgiyi izleyip izlemedikleri belirlenmiştir. Cumhuriyet tarihinde yürütme organı temsilcileri, bir genel çizgi olarak, ölüm cezasını savunmak bakımından aslında istikrarlı olmuşlardır. Bu açıdan, yasama ve yürütme organları tarafından üretilen siyasa koşutluk arz etmektedir. Bu da çok şaşırtıcı sayılmaz. Hükümetler parlamentodan çıktığına, oradan destek alıp faaliyet gösterdiğine göre, ölüm cezasını içselleştirmede aralarında uyum bulunması olağan görülmelidir. Ayrıca, İdare cihazı içinde görev üstlenen bir çok figürün genel eğilimi de aynı doğrultudadır.

Burada hatırlatılabilecek bir husus şudur. Örneğin, bazı Başbakanların dönemlerinde İnfaz Kanunu çıkmamıştır ama, aynı siyasal figürün daha önceki ya da sonraki siyasal yaşamı içinde, ölüm cezasının yerine getirilmesine olumlu oy kullandığı görülebilmektedir. Yahut, Cumhurbaşkanı sıfatını taşıdığı görev döneminde bu yönde Kanun bulunmamasına karşılık, Başbakan olduğu dönemde infaza evet oyu veren siyasal aktörler de vardır. Bu ve benzeri durumları çeşitlendirip çoğaltmak mümkündür. O halde herhangi bir siyasal figür hakkında yansıttığı görüş bakımından fikir yürütülürken, sadece sınırlı zaman dilimi içinde belli bir siyasal sıfatı taşırken ne yönde açıklama yaptığını yahut ilgili işlemde rol oynadığını izlemek yeterli değildir; bunun yanı sıra, uzun siyasal yaşamı bütününde ölüm cezası konusunda hangi tavrı sergilediğini açığa çıkartmak gerekir. Çalışmada buna örnekler gösterilmiştir. Nitekim, yakın geçmişte Demirel, Ecevit, Özal gibi siyasal aktörler bu bağlamda hemen hatırlatılabilir.

Bu bahiste saptanabilen bir veri de, özellikle 1985-1995 arasındaki evrede çarpıcı örnekleri görüldüğü şekilde, ölüm cezası infazlarını yeniden başlatma tehdidine sıkça başvurulduğu gerçeğidir.

Yargı organı ve ölüm cezası siyasası:

Kullanılan ana materyalin, ulaşma olanaksızlığından ötürü somut dava dosyaları olmadığı yukarıda belirtilmişti. Bununla birlikte, bilhassa 1980-1984 döneminde haklarında İnfaz Kanunu çıkartılan mahkumların büyük çoğunluğunun dosyaları incelenmiştir. Ayrıca, istisna teşkil etse de, daha önceki dönemde hakkında İnfaz Kanunu çıkartılmış özellikle bazı siyasal suçluların dava dosyaları çeşitli yayınlarla ortaya konmuş ve değerlendirilmiştir. Bu çalışmada onlar da dikkate alınmıştır. Dolayısıyla, sınırlı veri tabanı ışığında, haklarında infaz istemi üretilen mahkumların dosyalarındaki ayrıntılardan hareketle bir genel değerlendirme yapmak mümkündür.

Yargı yerlerince izlenen siyasa ekseninde, genel ve yaygın bazı kabuller bulunmaktadır ve bunların geçerliliğini sorgulamak zorunludur. Bunlardan birisi, bazı yazarlarca ileri sürülen, mahkemelerin giderek daha az sayıda ölüm cezasına hükmetme eğilimini yansıttığıdır. Acaba bu varsayım gerçeği karşılamakta mıdır?

Sorunun yanıtı birkaç açıdan bakılarak araştırılmalıdır. Buna göre, örneğin, yargı yerleri hüküm üretirken içinde bulunulan zaman ve mekan kesitinde cari yönetim usulünün *de iure* "olağan" ve "olağan üstü" rejim olup olmadığı dikkate alınmak gerekir. Üstelik Türkiye özelinde, *de iure* istisnai rejim uygulaması, ilgili bölümde ayrıntılı biçimde açıklandığı gibi, seksen yıllık tarihin yarısına yakın bir süreyi kapsamaktadır. Yani Türkiye'de istisnai rejim, aslında olağanlaşmıştır. O halde, bir alt varsayım olarak, mahkemelerin de, istisnai yönetim usullerinin geçerli bulunduğu ikliminden bir biçimde etkilenip etkilenmediği, bu çalışmanın konusu çerçevesinde de sorgulanmaya muhtaçtır.

Önemle işaret edilmesi gereken bir diğer husus ise, yukarıdaki "*de iure*" nitelemesinden anlaşılacağı ve Türkiye tarihinin çarpıcı bir gerçekliği olduğu üzere, yürürlükteki hukuka aykırı olarak belli dönemlerde *de facto* rejimin söz konusu olduğudur. 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül Rejimleri bunun bilinen üç uygulamasıdır. Darbe erklerinin izlediği ürkütücü yıldırı siyasası, ölüm cezası infazları istatistikleriyle de kanıtlandığı gibi, de iure istisnai rejim dönemi infazları bilançosundan daha yoğundur. Üstelik, *de facto* rejimindeki yargılama enstrümanları, darbe erkinin müdahale ve yönlendirmesine, fiili durumdan öte de yasal olarak da belirgin biçimde açık bırakılmıştır. Dolayısıyla, ülkedeki bütün kurumlar ve kişiler üzerinde geçerli olduğu gibi, yargı yerleri bakımından da *de facto* rejimlerin yarattığı genel şiddet iklimi bir etken olmuştur. Nitekim, örnek olsun, resmi belgelerin ve açıklamaların sergilediği bir gerçeklik olarak, gerek iddia makamlarının ölüm cezası istemleri gerekse alt ve üst derece yargı yerlerinin ölüm cezalarına hükmetmesi ve bunların onanması pratikleri bakımından, 12 Eylül Rejimi süresi ve çıktılarıyla birlikte ele alınarak değerlendirildiğinde, Cumhuriyet tarihinin en şedit dönemlerinin başında gelmektedir.

İşte, yargı organının ürettiği siyasa irdelenirken, mahkemelerce ölüm cezasına gide-

rek daha az sayıda hükmedildiğine ilişkin ileri sürülen görüş, öncelikle araştırılması gereken bir varsayımdır. Bu çalışmada, söz konusu varsayımın yanlışlığı ortaya konulmaktadır.

Yargı yerlerinin ölüm cezası ekseninde izlediği siyasa bakımından sorgulanması gerekli bir mesele de, bu cezaya hükmeden mahkemelerin askeri ya da sivil olmasının bir farklılık doğurup doğurmadığıdır. Acaba askeri yargı yerleri adliye mahkemelerine göre daha çok sayıda ve yoğunlukta mı ölüm cezasına hükmetmektedirler? Seksen yıllık dönemde haklarında İnfaz Kararı ya da Kanunu çıkartılan mahkumların çok büyük bir çoğunluğu adliye mahkemelerince ve TCK hükümleri uygulanmak suretiyle hüküm giymiştir. Bu çalışma, bunu belgeleri, referansları ve istatistiki verilerin yer aldığı tablolar ile ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, sadece hüküm mahkemelerinin toplam içindeki sayısına bakarak yukarıdaki soruya net bir yanıt verilememelidir.

Öte yanda, ister adliye ister askeri mahkemeler olsun, ölüm cezasına hükmeden mahkemelerin bulundukları yer dikkate alındığında, bu cezanın uygulanmasının ülke coğrafyasında belli bölge ya da bölgelerde yoğunlaşıp yoğunlaşmadığı da üzerinde durulması gerekli meselelerden biridir. Bunu araştırmak üzere, çalışmanın İnfaz Belgeleri Ekinde her yılın sonunda çıkartılan Tablolarda, hüküm mahkemelerinin yerleri ile bunların askeri ya da sivil olup olmadığının dökümü çıkartılmıştır. Bunun önemi şuradadır. İstisnası görülmekle birlikte kural olarak yargılama suç yeri mahkemesince yapıldığı için, ölüm cezasını gerektiren suçların işlenmesi bakımından bunların belli bölge ya da bölgelerde artıp artmadığına ilişkin dolaylı bir görüş, hüküm mahkemelerini yeri itibariyle belirleyerek edinilebilir. Bu çalışmada, haklarında İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan mahkumlar için hüküm veren mahkemelerin ülkenin bütününe yayıldığı bulgulanmıştır. Örneğin, ülkenin görece olarak refah düzeyi, eğitim düzeyi, vb. gibi açılardan daha gelişmiş özellikler gösteren batı bölgelerinde de çok sayıda mahkeme çok sayıda ölüm cezası vermiştir.

Yargı bahsinde irdelenen alt başlıklardan birisi, İnfaz Kanunlarındaki bilgiler ile ulaşılabilen diğer belgelerdeki verilerden hareketle, suçun işlenme, hüküm verilme, hükmün onanma tarihlerinin tespit edilerek "yargılama hızının" ya da "yargılamanın ne kadar sürdüğünün" tespiti olmuştur. Bu araştırma için, özellikle 1962-1984 dönemi esas alınmıştır; zira yanıtı araştırılan sorular hakkında daha tam bilgi anılan dönem belgelerinden çıkartılabilmiştir. Bu bahiste yapılan Tablolarla, İnfaz Kanununun çıkartıldığı her yıl içindeki ilgili veriler yıllık dökümler olarak sergilenmiştir. Böylece, bir yandan yargılamanın süratı ve etkililiğine ilişkin somut veriler ortaya çıkmıştır, öte yandan da konu bağlamında askeri ve adli mahkemeler arasında bir fark olup olmadığı ile olağan rejim ve olağanüstü (ve fiili) rejimlerin yargılama pratiklerini karşılaştırmada kullanılabilecek ayrıntılar elde edilebilmiştir.

Yargı yerleri tarafından üretilen siyasa bağlamında üzerinde durulan bir başlık, yüksek yargı yerlerinin ölüm cezası sorununa yaklaşımıdır. Bu çerçevede, özellikle Anayasa Mahkemesinin (AYM), 1961 Anayasası döneminde verdiği bazı kararlar ele alınmıştır. Bilindiği gibi, 1961 Anayasası, yaşam hakkını düzenleyen hükümde ölüm cezası istisnasına yer vermiyordu. Bu dönemde iki temel argümana, adıyla adli, anılan istisnanın tanınmadığı ile ölüm cezasının yaşam hakkının özünü ortadan kaldırdığı gerekçelerine dayandırılan bu cezanın Anayasaya aykırılığı savını Anayasa Mahkemesi reddetmiştir. Ölüm cezasını Anayasaya uygun bulan AYM ise başlıca iki argüman kullanmıştı. İlki, Anayasada Meclisin yetkilerini düzenleyen maddede "kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme" yetkisinin de yer almasıydı. İkincisi ise, ölüm cezasının yaşam hakkının özünü zedelediğinin ileri sürülemeyeceği ve esasen AİHS (md.2)'de de ölüm cezası istisnasının tanınmış bulunduğu idi. Böylece yüksek mahkeme, bir uluslararası insan hakları belgesini, varlık amaç ve işlevinin tam tersi doğrultuda kullanmış oldu. Diğer söyleyişle, insan hakları belgesi normu, bir temel hakkı güvence altına almak, güçlendirmek, pekiştirmek için değil, bu hakkı olağan rejimdeki sınırlamaların ve hatta olağanüstü rejimde söz konusu olan kullanımı askıya almanın ya da sapmanın kapsam ve boyutunu da aşarak yaşam hakkının varlığını ortadan kaldıran ölüm cezası istisnasına geçerlilik tanımak amacıyla işlevselleştirildi.

Unutulmamalıdır ki, yüksek mahkemenin açtığı bu kanal, ölüm cezası hükümlerinin üretilmesine elverişli bir yargısal iklim yaratmıştır. Nitekim, bir yönüyle bu iklimin etkisi altında kalarak ve genel olarak da ulusal hukuk camiasına egemen olan hukuk kültürü ve zihniyetinin yansıması sonucunda, temyiz mahkemesi de ölüm cezası hükümlerinin onanmasında kullandığı kriterler ile bu yaptırımın yaygın biçimde uygulamasında rol üstlenmiştir. Örneğin, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül rejimleri evresinde özellikle siyasi suçlu bazı sanıkların yargılanmasında, mevzuatta ölüm cezası öngören bazı suç maddelerinin unsurlarında olaya tam oturmayan zorlama yorumlar ve eylemi maddeye sokma çabaları dikkati çekmiştir. Bu davalarda ölüm cezalarına hükmedilmiş, onanarak kesinleşmiş ve nihayet infaz istenci ortaya konularak cezalar yerine getirilmiştir. Ama uzun erimde, bu cezalar ve infazlar, hukuk çevrelerince eleştirildiği gibi, genel olarak kamu vicdanında da tasvip görmemiştir.

Ulusal hukuk doktrininde ölüm cezası ve akademik çevrelerin pozisyon alışı:

Yukarıda değinilen çeşitli bahisler bağlamında açıklandığı üzere, bu çerçevede iki temel eğilimi tespit etmek gayreti gösterilmiştir.

Birincisi, ülkenin önde gelen akademisyen hukukçularının kayda değer bir bölümü, çok uzun yıllar boyunca, ölüm cezasının yerindeliği ve gerekliliği fikrini benimsemiş, bunu yayınlarıyla alenileştirmiş ve bu yolla sadece yasama, yürütme ve yargı organı mensuplarını değil ve fakat geniş toplum kesimlerini de bu doğrultuda yönlendirmiştir. Üstelik bu akademisyenlerin, kitlesel eğitim yapılan Hukuk Fakültelerinde, uzun süreyle öğretim faaliyetinde bulundukları ve on binlerce öğrenciye şırınga edilen "hukuk formasyonu"nda bir payları bulunduğu her halde göz ardı edilemez. Onun içindir ki Türkiye'de, mahkum hakkında "babamın oğlu olsaydı yine ölüm cezasına hükmederdim" diyerek yansızlığını göstermeye çalışan yahut daha seyrek sayıda alenileşen örneklerde görüldüğü gibi, "ben ölüm cezasına karşıyım, ama kanunun gereği bu hükmü veriyorum" demek suretiyle hüküm tesis eden, onayan yargıçlar görülmüştür. Hukuk mekteplerinin verdiği diplomalar, belki de, hukukçu ile kanuncu arasındaki farkın silikleştiği bir ulusal hukuk camiası çoğunluğunun oluşturulmasına ve tescil edilmesine hizmet etmiştir. Bununla birlikte, her ne kadar gerçek anlamında azınlıkta kalmışlarsa da, ölüm cezası karşıtı fikri tutarlı ve ısrarlı biçimde dile getiren ve savunan bazı akademisyenlerin varlığı ve gördükleri hizmet yadsınamaz. Prof. Erem, Prof. Savcı, Prof. Alacakaptan hemen zikredilebilecek isimlerdir ve liste elbette ki bu isimlerden ibaret değildir.

İkinci belirgin eğilim ise, doktrinde ölüm cezası sorunu üzerinde yoğunlaşan çalışma ve yayınların ürkütücü boyuttaki cılızlığıdır. Eğer bilinçli denmeyecekse, motifleri araştırılmaya muhtaç bulunan, akademik çevrenin ciddi ihmaline uğramış konudur ölüm cezası. Üstelik, genel ve soyut lehte yahut aleyhte görüş beyanlarının dışında, özellikle arşiv taraması, somut dosya analizleri türünden akademik çalışmalar neredeyse hepten göz ardı edilmişe benzemektedir. Bu hususlara yukarıdaki diğer başlıklar altında da değinildiği için, sadece belirtmekle yetiniyoruz.

Belki şu da soğukkanlı biçimde sorgulanmaya açık bulunmaktadır. Ölüm cezası taraftarı akademisyenlerin bu cezayı gerekli ve haklı göstermek üzere ileri sürdükleri ve çoğunlukla da ithal edilen gelenekselleşmiş argümanlar ve formülleştirmelerin üstü biraz kazındığında saptanabildiği ve yer yer böyle bir kazıma işlemine bile gerek bırakmayan açık ifadelere de rastlanılabildiği gibi, ortaya atılan görüş oldukça yalın olmuştur: "Ölüm cezası arzu edilmez, fakat etkili bir ilaç olarak vazgeçilmezdir; özellikle de toplumun düzeyi ve koşulları bu yaptırımın saldı tutulmasını gerektirmektedir."

Nitekim, akademik çevrelerin incelterek ya da rasyonelleştirmeye çalışarak sunduğu bu temayı, siyasal figürler de basitleştirip döneme egemen söylem içinde sıkıkla kullanmıştır.

İmdi sorunlardan biri, akademik camiaya musallat olmuşa benzeyen bu seçkinci eda ve tavırdan kaynaklanmaktadır. "Bizler" ve "onlar"; akademisyenler, bilenler ve yönetenler

ile geniş yığınlar arasında öngörülen ayrışma. Böyle bir yaklaşımın yaşamın çeşitli alanlarındaki tezahürleri bir yana, özel olarak ölüm cezası sorunu, yani birilerinin yaşamına devlet aygıtı aracılığı ile resmen son verilmesi kudretine sahiplik açısından bakıldığında, ayrımcı özünün ürkütücülüğü daha da belirginleşmektedir. Formüldeki "bizim toplumumuzun düzeyi"ne tekabül eden, yalnızkat onu somutlaştıran sokaktaki insanın ölüm cezasını hak edebileceğini söylemekten başka nedir? Döneme egemen erkin, siyasal muhalefeti tasfiye aracı olarak kullanması da dahil, ölüm cezası genel bir yıldırı manzumesi içinde aslında sosyal tasfiyenin enstrümanıdır. Bu yüzdendir ki, ölüm cezası, bir rejimin, sadece siyasal tavır alışla başkaldırmaya soyunan evlatlarını değil, bu çalışmada ortaya konduğu üzere, ezici çoğunluğu yaşamlarındaki ilk ve tek suçu işlemiş çocuklarını da yok etmesini temin eden yaptırım olmuştur. İşte "onlar", bu çocuklardır.

***De facto* rejim ile ölüm cezası ilişkisi ve 12 Eylül Rejimi:**

Çalışmanın kapsamlı bir bölümü, 12 Eylül Rejiminde ölüm cezası konusuna ayrılmıştır. Burada da yapılan en basit araştırma, infaz kanunlarını ve cezalarını yerine getirilen mahkumların tespitidir. 12 Eylül döneminde ölüm cezalarının infaz edilmesine karar verilen mahkumların yaş, eğitim, sabıka, medeni hal gibi kişisel özellikleri, ilk kez kapsamlı biçimde sergilenmiştir. Mahkumlar, siyasi ve adli suçlu kategorisi bakımından da tasnif edilmiş ve bu iki grup birbiriyle karşılaştırılmıştır. Bunu tamamlamak üzere, sağ ve sol görüşe mensup siyasi mahkumlar da kendi grubu içinde kıyaslanarak mahkum ve suç profilleri mukayese edilmiştir.

Ayrıca, infaz istenci üretim organları olarak işlev gören Milli Güvenlik Konseyi (MGK) ile Danışma Meclisinin (DM) işlemleri mercek altına alınmıştır. Bugüne dek ciddi araştırmaya konu kılınmadığı için göz ardı edilen 12 Eylül idamları bilançosunda DM'nin sorumluluğu, sadece mevzuata bakılarak değil, bir yandan Genel Kurul öte yandan hiç üzerinde durulmamış DM Adalet Komisyonu (AK) tasarrufları ekseninde irdelenmektedir. Bu yapılabildiği içindir ki, örnek olsun, DM AK'nun ve DM'nin, infaz istencinin otomatik üretimi aracı haline geldiği; istisnai ve cılız bazı karşı çıkış girişimlerinin DM bünyesi içinde boğulduğu; infazları savunan bazı DM üyelerinin izleyen sivil rejim içinde siyasal ödüllendirilişi ve yükselişlerinin örnekleri tespit edilebilmiştir.

Dahası, DM'nin aslında, MGK'den daha çok MGK'cı olduğu da ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de, DM infaz istenci işlemleri toplamı, aslında MGK'nın bu işlemleri sayısından daha fazladır. Eldeyelim ki, gerek MGK şefinin bilahare yayınlanan anılarında açıklandığı, gerekse bu çalışmadaki bulgularla teyit edildiği üzere, MGK hiç olmazsa, özellikle siyasi suçlular bakımından "bir sağdan, bir soldan" idam istenci işlemi ile tarafsızlık görüntüsünü yaratmak gibi bir kaygı taşımıştır. DM'ne gelince, sağcı ya da solcu siyasi suçlular ya da adli suçlular haklarında olsun, önüne gelen her dosyayı İnfaz Kanun tasarısını benimseyerek MGK'na havale etmiştir.

12 Eylül fiili rejiminin, 27 Mayıs rejiminden önemli iki farkı, infazları siyasal suçlulardan başlatması ve siyasal suçlu idamlarının belirgin ağırlıdır. İkisini birleştiren ortak payda ise, ölüm cezaları yıldırısını yaygın biçimde uygulama suretiyle toplumu sindirmek istemeleridir. 12 Mart Ara Rejimi de, fiilen kapatılmayan ama teslim alınmış bir araç haline getirilen Meclis eliyle bu siyasayı izlemiştir.

Bu çalışmada, askeri müdahale ve fiili rejimin ölüm cezası pratikleri irdelenirken 27 Mayıs ve 12 Eylül rejimleri karşılaştırılmış ve iliki lehine ortaya konulan bir meşrulaştırma argümanının geçersizliği de ortaya çıkmıştır. Gerçekten de, 27 Mayıs Rejimi, üç siyasal suçlunun infazı dışında, ölüm cezası pratikleri bakımından hemen hiç eleştirilmemiştir. Bu o kadar yapılmamıştır ki, üç siyasal infazı yıllar boyunca işleyen sağ siyasal çevreler de eleştirilerini bu idamlarla sınırlı tutmuştur. Dahası, bizzat 27 Mayıs fiili rejimi aktörlerinin bir bölümü, bu çalışmada örnekleri verildiği üzere, Menderes, Polatkan, Zorlu'nun idamı kararının dönem içinde alınmış en hatalı tasarruf olduğunu belirterek, eğer öz eleştiri sayılacaksa, bunu yine bu üç mahkuma indirgeyerek yapmışlardır. Demokratik çevrelerin eleştiri yelpazesinin çapı da farklı olmamıştır.

Kuşku yok, bu iki fiili rejimin girdileri ve çıktıları arasında farklılıklar vardır. Ancak bu çalışma ölüm cezası özelinde odaklaşmaktadır ve çıplak bir gerçek ortadadır. 27 Mayıs Rejimi erki, toplam 21 İnfaz Kararı ile toplam 25 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi istencini açıklamıştır. Demek ki, dönemin son üç siyasal infazına dek, toplam 22 adli suçlu idam edilmiştir. Bu istenci üreten Milli Birlik Komitesi'nden başka bir organ değildir. O halde, ölüm cezası uygulaması bakımından, 12 Eylülü eleştirirken 27 Mayısı hak etmediği ve tarihsel gerçekliğe de karşılık gelmeyen bir görmezlikten gelme yoluyla dolaylı biçimde aklama, objektif dayanaktan yoksundur. Üç siyasal infaz kararını eleştiriye ve öz eleştiriye tabi tutup, 22 adli suçlu infazını unutma ya da unutturma, inandırıcılıktan da, tutarlılıktan da uzaktır.

Şunu da eklemek gerekir. 27 Mayıs rejiminde, izanı zorlayan hukuksal mütalaalar veren ve yıllar sonra bunu toplu infazları engellemek için yaptıklarını açıklayarak haklı göstermeye çalışan akademik çevreler, örnek olsun, ölüm cezası uygulaması alanını daraltan istisnaları devre dışına çıkarmayı rasyonelleştirirken; 12 Mart rejiminde sözde teknokrat kabinede yer almaktan sakınmayan akademik figürlere yahut 12 Eylül rejiminde MGK şefi kadar hararetli şekilde infazları savunan hukukçu Prof. Dr. DM üyelerine giden yolun taşlarını örmekteydiler. Bu kişilerin pozisyon alışlarını, sadece bireysel ya da ideolojik tercihlerinin sonucu olarak görmeye herhalde indirgememek gerekir. Karşımıza çıkan, bir bütün olarak sistemin ve tarihsel gelişimin ve kültürel dokunun yoğurduğu, biçimlendirdiği ve konumlandırdığı figürleridir ve o figürlerde tezahür eden zihniyettir. Onun için Türkiye'nin ölüm cezası patolojisinin kökleri, ister *de iure* ister *de facto* rejimler olsun, faturası sadece yasama, yürütme ve yargı organı mensuplarına çıkartılabilecek kadar sığ değil, daha derindedir ve entelektüel çevreleri de kapsamaktadır.

BÖLÜM I

TÜRKİYE'DE ÖLÜM CEZASINA KAMUOYUNUN BAKIŞI

I) TÜRKİYE'DE ÖLÜM CEZASINA KAMUOYUNUN BAKIŞI

Yaşam hakkı kategorisi, ölüm cezası sorunu, yasadışı infazlar ve kayıp kişiler olguları, ötenazi gibi her biri özel önem taşıyan alt başlıkları içermektedir. Diğer yandan da, işkence yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, adil ve usulüne uygun yargılanma hakkı gibi bağımsız başka hak kategorileri ile yakından bağlantılıdır.

Türk hukuk düzeninde yaşam hakkının kavranışı, düzenlenişi ve uygulaması irdelenmesi gereken bir sorun kümesidir. Cumhuriyet tarihi içinde yaşam hakkının kurumsallaştırılması süreci gelgitli bir gelişim eğrisine karşılık gelmektedir. Bunu saptamak için, deyiş hatalı olmayacak ise, konu çerçevesinde Türkiye gerçeğinin bir fotoğrafını çekmek gerekmektedir. Bu çalışma Türkiye'nin ölüm cezası sorunu üzerinde odaklaşmaktadır.

A) ÖLÜM CEZASI VE KAMUOYUNUN TAVRI

Ölüm cezasının saklı tutulması görüşü pek çok seçkin hukukçu ve akademisyen tarafından benimsenmiş ve savunulmuştur. Yasama, yürütme ve yargı organlarının ürettiği siyasa irdelendiğinde de, ölüm cezası yanlısı görüşün baskın olduğu kolaylıkla saptanabilmektedir.[1]

a) Anket Sonuçları

Kamuoyu çoğunluğunun ölüm cezasının ne saklı tutulması ne de kaldırılması eğiliminde olduğunu kesin biçimde gösterir veriler bulunmamaktadır. Aşağıda ayrıca örneklenen ve belli aralarla yayınlanan anket sonuçları ise, kamuoyu yaklaşımının gelgitli olduğunu ortaya koymaktadır.

i) Hürriyet-Kamar Anketi (1988)

1988 yılında *Hürriyet-Kamar'ın* yaptığı bir kamuoyu araştırması sonucuna göre, ölüm cezasına karşı olanlar % 60.2, taraftar olanlar % 28.0 ve bilmiyorum yanıtını verenler % 11.6 idi.

Bu veriler halkın parti tercihlerine göre değerlendirildiğinde şu sonuçlar elde edilmiştir: Ölüm cezasına karşı olanlar arasında kendilerini SHP'ye yakın bulanlar % 77.8, DYP'li olanlar % 50.9 ve ANAP'lı olanlar % 49.3 oranındadır.

Aynı araştırma ekseninde, "ölüm cezası kaldırılmalı mı?" sorusuna verilen yanıtların dağılımı ise şöyleydi: kaldırılmalı % 53.5, kaldırılmamalı % 27.5 ve bilmiyorum % 18.8.[2]

---

1 Gerek hukuk doktrininden gerekse yetkililerin açıklama ve yaklaşımlarından çok sayıda örnek, çalışmanın ilerideki bahislerinde verilmektedir.

2 *Hürriyet*, 04/12/1988. Bu araştırma verileri için ayrıca bkz., Reha Öz, Ben Devletim:

ii) HUDER- Denge Araştırma Anketi (1997)

Nisan 1997'de Hukuki Araştırmalar Derneği İstanbul Şubesi tarafından "Türkiye'de Yargı Sistemi" başlıklı bir kamuoyu araştırması yapılmıştır.[3] Araştırma, 408'i kadın (% 27.4) ve 1083'ü erkek (% 72.6) olmak üzere toplam 1491 denek üzerinden yürütülmüştür. İdam cezasına ilişkin sorular ekseninde şu sonuçlara varılmıştır.

TABLO 1) İdam cezasına taraftar ya da karşıt olma (Nisan 1997)

İdam cezasının uygulanmasına ait görüşler	%
Evet	29.2
Gerekli durumlarda	30.6
Hayır	37.9
Fikri yok	2.3
Toplam	100

1) Tablo 1'e ilişkin açıklama

Yukarıdaki veriye göre, ölüm cezasına "evet" ve "gerekli durumlarda evet" diyenlerin yüzde olarak toplamı % 59.8'e ulaşmaktadır. Demek ki, 1997 itibariyle ulusal kamuoyunun yaklaşık üçte ikisi ölüm cezasına taraftar bulunmaktaydı.

Buna karşılık, bu cezaya muhalif olanların payı ancak yaklaşık % 38'e çıkmaktadır. Yandaş ve karşıtlar arasındaki % 22'lik fark, ulusal kamuoyunun belirgin çoğunluğunun 1990'ların sonlarında dahi ölüm cezasını benimsemeye devam ettiğini kanıtlamaktadır. Gerçi bunda son yirmi yılda ülkede yaşanan şiddet olaylarının yükselen eğrisi ve duyulan tepkinin bir payı bulunduğu yadsınamaz. Hangi kaynaktan gelirse gelsin yıldırı siyasasının, bireylerin öznel değerlendirme ve yaşamlarında da yıldırıya yatkınlığı en azından beslediği düşünülebilir.

TABLO 2) Yaş gruplarının idam cezasına bakış açılarının dağılımı (Nisan 1997)

Yaş grupları	18-24	25-34	35-44	45-54	55 +
Bakış açıları	%	%§	%	%	%
Evet	25.3	32.9	30.1	23.1	42.9
Gerekli durumlarda	34.2	27.1	31.7	30.1	24.7
Hayır	39.1	37.6	35.4	44.6	27.3
Fikri yok	1.3	2.4	2.8	2.2	5.2
Denek sayısı	447	425	356	186	77

Asarın, Türkiye'nin Ekonomik/Politik/Siyasal Yapısı 1980-1990, BDS Yay., İstanbul, Ekim 1992, sf:377-580, özellikle 579-580.

3 HUDER, Hukuki Araştırmalar Derneği İstanbul Şubesi, Türkiye'de Yargı Sistemi, Yayın No.1, Cilt 1, Nisan 1997, sf:134-156 ve aynı araştırmanın Özet başlıklı ekinde sf:34-36.

2) Tablo 2'ye ilişkin açıklama

Tablo 2'deki verilerden hareketle yaş grupları açısından değerlendirildiğinde ölüm cezasına "evet" ve "gerekli durumlarda evet" diyerek taraftar bulunanlar ile "hayır" ifadesiyle karşı çıkanların yüzde olarak dökümü ve karşılaştırması şöyledir:

Yaş grubu	Taraftar %	Karşıt %
18-24 yaş grubu	% 59.5	% 39.1
25-34 yaş grubu	% 60.0	% 37.6
35-44 yaş grubu	% 61.8	% 35.4
45-54 yaş grubu	% 53.2	% 44.6
55 ve üstü yaş grubu	% 67.6	% 27.3

Yukarıdaki veride dikkati çeken husus, ölüm cezası taraftarlığının 25-34, 35-44 ve 55 ve üstü yaş gruplarında daha yüksek olması ve en yaşlı gruba dahil olanlar arasında en yüksek düzeye ulaşmasıdır. En yüksek yaş grubunda yüzdenin belirgin şekilde artmasının hangi etkenlerle izah edilebileceği başka disiplinler çerçevesinde yapılacak araştırmaların konusudur. İdeolojik açıdan muhafazakarlık eğilimlerinin artması ve yaşlandıkça toleransın yükseleceğine ilişkin genel kabul bulan varsayımın tersine, başkalarının yaşam hakkı üzerinde daha keskin biçimde negatif yönde değerlendirme yapılması söz konusu olabilir.

TABLO 3) Cinsiyet gruplarının idam cezasına bakış açılarının dağılımı (Nisan 1997)

Cinsiyet	Kadın	Erkek
Bakış açısı	%	%
Evet	18.1	23.4
Gerekli durumlarda	32.8	29.7
Hayır	46.6	34.6
Fikri yok	2.5	2.2
Denek sayısı	408	1083

3) Tablo 3'e ilişkin açıklama

Yukarıdaki veriye göre, ölüm cezasına "evet" ve "gerekli durumlarda evet" diyen kadınların toplamı % 50.9'a ulaşmaktadır; aynı toplam erkek deneklerde % 53.1 olmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde, ölüm cezası taraftarı olmak açısından, kadın ve erkeklerin yüzdeleri birbirine yakındır. Kadınlar, erkeklere göre, bu cezayı doğrudan "evet" diyerek değil, "gerekli durumlarda" uygulanmasını daha çok benimsemektedirler.

Öte yanda, kadınlar arasında ölüm cezasına karşıt olanların yüzdesi (% 46.6), erkeklere (% 34.6) göre daha yüksektir. Karşıt olmak bakımından iki cinsiyet grubu arasında belirgin bir farklılaşma (% 12'lik fark) göze çarpma-

sına karşın, yukarıda belirtildiği üzere, "evet" ve "gerekli durumlarda evet" toplamı dikkate alındığında, anılan farkın şaşırtıcı biçimde azaldığı (farklılık % 2.2'ye düşmektedir), iki grubun birbirine yaklaştığı görülmektedir.

O halde bir genel sonuç olarak, kadınların ölüm cezasına, sırf cinsiyet özelliklerinden ötürü erkeklere göre daha fazlı karşıt olabileceği yönündeki bir varsayım, en azından yukarıdaki kamuoyu yoklaması ekseninde doğrulanmamaktadır.

TABLO 4) Eğitim gruplarının idam cezasına bakış açılarının dağılımı (Nisan 1997)

Eğitim grupları Bakış açısı	Okuma bilmiyor %	Okur yazar %	İlkokul %	Ortaokul %	Lise %	Üniversite %
Evet	22.2	21.7	34.2	29.1	22.9	36.5
Gerekli durumlarda	50.0	47.8	28.5	32.8	31.4	25.6
Hayır	27.8	30.4	34.2	36.2	43.5	35.5
Fikri yok	-	-	3.0	1.8	2.2	2.4
Denek sayısı	18	23	403	326	510	211

4) Tablo 4'e ilişkin açıklama

Yukarıdaki tabloya göre, yine "evet" ve "gerekli durumlarda evet" yanıtları toplamı dikkate alındığında, okuma bilmeyenlerin % 72.2'si, okur yazarların % 69.5'i, ilkokul mezunlarının % 62.7'si, ortaokul mezunlarının % 61.9'u, lise mezunlarının % 54.3'ü ve üniversite mezunlarının % 62.1'i ölüm cezasına taraftardır.

En yüksek oranda ölüm cezası karşıtlığının lise mezunları (% 43.5), en düşük oranda ölüm cezası karşıtlığının ise okuma bilmeyenler (% 27.8) arasında çıktığı görülmektedir. Ölüm cezasına karşı olanların, okuma bilmeyenlerden başlayarak üniversite mezunları dahil eğitim durumuna göre ortalama değerleri, lise mezunları istisna, birbirine yaklaşıktır, (% 32.82 ortalama değer çıkmaktadır). Ölüm cezası karşıtlığında lise mezunlarının, diğer beş grubun ortalamasıyla kıyaslandığında (%43.5'e % 32.82), yaklaşık % 10'luk bir farklılıkla önde bulunması da ilgi çekici bir veridir.

Bu bağlamda akla gelebilecek olan, öğretim düzeyinin yükselmesiyle ölüm cezasına karşı çıkma arasında doğru orantılı bir ilişki bulunduğu varsayımı, bu anketin verileriyle doğrulanamamaktadır.

TABLO 5) Deneğin idam cezasının uygulanmasını istediği suç türleri (Nisan 1997)

Suç türleri	%
Adli suçlarda/(irza tecavüz, uyuşturucu ticareti, kaçakçılık)	24.7
Devlet yolsuzlukları	9.1
Vatana ihanet/(terör, bölücü hareketler)	21.4
Cinayet	8.0
Siyasi suçlar	0.7
Diğer	1.0
Fikri yok	34.9
Toplam	100

5) Tablo 5'e ilişkin açıklama

Yukarıdaki tabloya göre, hangi suça bu cezanın uygulanması gerektiği hususunda en yüksek oranı, % 34.9 ile bu konuda bir fikri bulunmayanlar grubu oluşturmaktadır.

Siyasi suçlarda ise, ölüm cezasının uygulanmaması gerektiği doğrultusunda, yüksek bir yüzde ile genel bir görüş birliği oluşmuş gözükmektedir. Ölüm cezası karşıtlığı fikrinin en kolay benimsenme zemini bulduğu alanın "siyasi suç" kategorisi olduğu dikkate alındığında, ortaya çıkan bu sonucun yadırgatıcı olmadığı söylenebilir. Ayrıca, Türkiye'de Cumhuriyet tarihi boyunca gerçekleşen idam uygulamalarının, özellikle siyasi suçlular ekseninde kamuoyu vicdanında tasvip görmediğine de işaret etmek gerekir. Bilindiği üzere, bunun kamuoyunda en fazla tartışılan iki örneği, 1961'deki Menderes, Polatkan ve Zorlu ile 1972'deki Gezmiş ve arkadaşlarının idamları olmuştur. Kaldı ki, siyasi suçlu sayılanların büyük bölümünün "adam öldürme suçunu" işlememiş olmaları da, bu mahkumların ölüm cezalarının hazmedilememesinde bir etkendir.

Buna karşılık adli suç ve vatana ihanet suçu ise, sırasıyla 24.7 ve % 21.4 ile, bu cezanın uygulanması gereken suç kategorileri olarak öne çıkmaktadır. Bunlarla karşılaştırıldığında, cinayet suçu kategorisinde % 8.0'lik bir veri elde edilmesi de ilginçtir.

Tablo 5'e konu olan soru ve suç türü kategorileri aslında çok isabetli gözükmemektedir. Örneğin adli suç ile cinayet yahut vatana ihanet ile siyasi suçlar kategorilerinin birbirlerinden ayrılma kriterleri tartışılabilir niteliktedir. Üstelik, deneklerin ezici çoğunluğunun hukuk formasyonundan uzak bulunması, teknik hukuksal bilgiyi gerektiren suç tipine ilişkin bir soruya sağlıklı yanıtların verilmesini güçleştirmiş olabilir.

Bununla birlikte, genel olarak, üzerinde görece en kolay fikir yürütebilecek cinayet suçu ekseninde, bu cezanın uygulanması hakkındaki düşüncenin düşük yüzdede olması, bu suçun Türk toplumunda kavranışına iliş-

kin dikkate değer bir veri sayılabilir. Üstelik, Cumhuriyet tarihi boyunca yerine getirilen ölüm cezası mahkumiyetlerinin büyük çoğunluğunun adam öldürme suçu eksenli olduğu dikkate alındığında, cinayette idamın gerekliliği düşüncesinin bu ankette öne çıkmamış olması üzerinde ayrıca durulması gereken bir veridir.

Hatırlatalım ki, adam öldürme suçunun özel bir halini oluşturan ve ölüm cezasını gerektiren kan gütme saiki ile işlenmiş cinayetler[4] ile sosyo-kültürel kodlar olarak "namus ve şerefi koruma" uğruna işlenen cinayetlerde, gerek suçluların kendilerine bakış açılarında, gerekse kamuoyunun bu suçluları değerlendirmelerinde esneklik söz konusudur. Daha açık ifade ile, sosyal düzen içinde bir sapma olarak nitelendirilen ve yasalarda suç olarak düzenlenen bir davranış ile, sosyo-kültürel açıda bu eylemin beklenen yahut bir biçimde onaylanan nitelikte olması arasındaki farklılık çeşitli araştırmalarla tespit edilmiştir.[5] Bu durumda, Tablo 5'de gösterilen cinayet suçundan ölüm cezasının gerekliliğini savunanların yüzde olarak düşük çıkması, anılan saptamaları desteklemektedir.

TABLO 6) Deneğin, 24/12/1996 genel seçiminde oy verdiği siyasal partiye göre ölüm cezasına ilişkin yaklaşımı (Nisan 1997)

Parti	Evet	Gerekli durumlarda	Hayır	Fikrim yok	Toplam Kişi - %
ANAP	30.0	34.7	32.7	2.6	303 kişi % 20.3
CHP	12.6	34.6	50.8	2.1	191 kişi % 12.8
DSP	25.5	26.9	45.8	1.9	216 kişi % 14.5
DYP	31.5	29.0	35.7	3.7	241 kişi % 16.2
MHP	40.2	32.3	26.0	1.6	127 kişi % 8.5
RP	41.8	34.9	21.4	2.0	304 kişi % 20.4
Cevap yok	25.0	-	75.0	-	8 kişi % 0.5

[4] Mahmut Tezcan, Kan Gütme Olayları Sosyolojisi, AÜ Eğitim Fakültesi Yay, Ankara, 1972. Selahattin Keyman, "Kan Gütme Saiki ile Adam Öldürme", A. Güriz - P. Benedickt, Türk Hukuku ve Toplumu Üzerine İncelemeler, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, No.1, Ankara, 1974. Kan Davası-Seminer Çalışması, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 1975. Sulhi Dönmezer, "Kriminoloji Açısından Kan Gütme Saikiyle İşlenen Suçlar", İÜHF Mecmuası, C.XL, S.1-4, İstanbul, 1974, sf:1-13. Nevzat Gürelli, "Kan Davası Nedeniyle Adam Öldürmeler Konusunda Alınması Gereken Sosyal, İdari ve Hukuki Tedbirler Hakkında Rapor", İÜHF Mecmuası, C.XLI, Sayı 3-4, 1976, sf:109-119. Nermin Erdentuğ, Sosyal Adalet ve Gelenekler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977. Sulhi Dönmezer, Kriminoloji, İÜHF Yay.639, İstanbul, 1981 (6. Bası), sf:272-285.

[5] Tülin Günşen İçli, Türkiye'de Suçlular, Atatürk Kültür Merkezi Yayını 71, Ankara, 1993, sf:159-161. Artun Ünsal, Kan Davası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül 1995.

Diğer	21.2	15.2	63.6	-	33 kişi % 2.2
HADEP	4.4	7.4	86.8	1.5	68 kişi % 4.6
Toplam Kişi - %	436 kişi % 29.2	456 kişi % 30.6	565 kişi %37.9	34 kişi % 2.3	1491 kişi % 100

6) Tablo 6'ya ilişkin açıklama

Yukarıdaki tabloya göre, "evet" ve "gerekli durumlarda evet" diyerek ölüm cezası taraftarı olanlar arasında siyasal tercih bakımından % 76.7 ile RP ve % 72.5 ile MHP başta gelen iki partidir. Bunu, merkez sağda olduğu varsayılan ANAP % 64.7 ile ve DYP % 60.5 ile izlemektedir. Buna göre, Türkiye'de, siyasal yelpazenin merkez sağında ve sağda olan siyasal partilerinin seçmen ya da sempatizanlarının büyük çoğunluğu ölüm cezasını benimsemektedirler.

Merkez solda olduğu varsayılan DSP sempatizanı idam cezası taraftarlarının, "evet" ve "gerekli durumlarda evet" toplam yüzdesi % 52.4'e ulaşmaktadır. Yine merkez solda olan CHP sempatizanlarının aynı toplam yüzdesi % 47.2'ye çıkmaktadır. Demek ki, merkez soldaki siyasal partileri destekleyenler arasında da kayda değer oranda ölüm cezası taraftarı bulunmaktadır. Bütün bu veriler, merkez sağ ve sağdaki siyasal partileri destekleyenlere ilişkin veri ile bir araya getirildiğinde, ölüm cezası yandaşlarının karşıtlara göre çoğunluk teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Buna karşılık, ölüm cezası karşıtlığı konusunda en kesin tavır, % 86.8 gibi ezici bir farkla HADEP'i destekleyenler tarafından sergilenmiştir. Bunu % 50.8 ile CHP'li ve % 45.8 ile DSP'li seçmenler izlemektedir. "Diğer" kategorisi içinde ölüm cezası karşıtları da %63.6 ile yüksek bir orana çıkmıştır. Bu kategoride hangi partilerin olduğu açık olmamakla birlikte, bunların sol siyasal partiler olduğu varsayılabilir.

Merkez sağdaki siyasal partilerden ANAP ve DYP sempatizanlarının yaklaşık 1/3'ü; MHP'lilerin yaklaşık 1/4'ü ve RP'lilerin ise yaklaşık 1/5'i ölüm cezasına karşıdır. Demek ki, dinsel ya da milliyetçi ideolojiyi benimseyen seçmenler arasında ölüm cezasına karşıt olanlar, o gruplar içinde küçük bir azınlığı teşkil etmektedir.

iii) Hürriyet- A & G Araştırma Anketi (1999)

1998 sonbaharında PKK örgütü liderinin İtalya'da gözaltına alınması ve bunu izleyen olası Türkiye'ye iadesi tartışmaları sürecinde, ulusal kamuoyu, ölüm cezasının kaldırılmamasına yönelik bir genel tavır sergilemiştir. Gerek 55. Hükümet, gerekse diğer partilerin sözcüleri de, tıpkı Cumhurbaşkanı gibi, böyle bir kaldırmanın zamanlama bakımından doğru olmadığı görüşünü benimsemiştir. Yine bu süreçte, ulusal yazılı ve görsel basın, ulusal kamuoyunda gelişmelerden kaynaklanan tepkiyi, bir ölçüde de kontrolsüz biçimde işleyen haber ve programlara yer vermiştir.

Nitekim, PKK şefinin yargılanmaya başlanmasından kısa süre önce, 19/05/1999 tarihinde Hürriyet Gazetesinde yayınlanan bir anketin[6] ortaya koyduğu şu sonuçlar dikkati çekmektedir.

TABLO 7) Ölüm cezasının kaldırılıp kaldırılmamasına verilen yanıtların dağılımı (Mayıs 1999)

"İdam cezası kaldırılmalı" (Mayıs 1999)	
Kesinlikle katılıyorum	% 12.5
Katılıyorum	% 15.0
EVET	**% 27.5**
Katılmıyorum	% 23.8
Kesinlikle katılmıyorum	% 48.7
HAYIR	**% 72.5**

TABLO 8) Bu sonuçların, deneklerin kendilerini yakın hissettikleri siyasal partilere göre dağılımı ise şöyledir (Mayıs 1999)

Parti	"İdam cezası kaldırılmalı": Hayır	Kesinlikle
MHP	% 84.8	% 61.1
ANAP	% 77.4	% 48.8
DYP	% 71.7	% 54.3
FP	% 71.1	% 46.7
DSP	% 66.8	% 41.6

Aynı anket çerçevesindeki bir başka veriye göre, "Bir solcu parti olan DSP'nin seçmeni de üçte iki oranında idama karşı çıkarken, diğer sol parti CHP'nin seçmeni de idam kalksın diyor, (% 54.8)."[7]

---

6 *Hürriyet*, 19/05/1999, S:18385, sf:25, "Yandan fazlamız sağcı" başlığı altında verilen anket sonuçları. Bu Anket, Hürriyet Gazetesi tarafından A&G Araştırma Şirketine yaptırılmıştır. Şirket, anketi 1-4 Mayıs 1999 tarihleri arasında yapmıştır. Ankette, 18 yaş ve üstü, seçmen nüfusunu temsil eden 2448 kişilik örneklem kullanılmıştır. Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesinde, 43 il, 134 ilçe ve bunlara bağlı 132 mahalle ve 72 köyde, 1151'i kadın 2378 denekle hanede yüz yüze anket yapılmıştır.

7 Aynı ankette, Pişmanlık Yasasına ilişkin soruya verilen yanıtların dağılımı şöyledir, "Pişmanlık Yasası çıkarılsın: Kesinlikle katılıyorum % 16.2, Katılıyorum % 22.5, EVET % 38.7; Katılmıyorum % 28.4, Kesinlikle katılmıyorum % 32.9, HAYIR % 61.3. Ek bilgiye göre, En kesin 'hayır' cevabı MHP seçmeninden geliyor. Diğer sağ partilerle, DSP de çoğunlukla 'hayır' derken, CHP seçmeni % 60 oranında Pişmanlık Yasasına 'evet' diyor. Ankette diğer partiler adı altında toplanan HADEP, ÖDP, İP gibi partilerin seçmenleri de % 61.8 'evet' diyor."

iv) 1988, 1997 ve 1999 tarihli kamuoyu araştırmaları sonuçlarının karşılaştırılması

TABLO 9) 1988, 1997 ve 1999 tarihli anket sonuçları "ölüm cezası kaldırılmamalı" görüşünde keskin bir yükselmeyi göstermektedir

Ölüm cezası	1988 (Hürriyet)	1997 (HUDER)	1999 (Hürriyet)
Kaldırılmalı/hayır	% 53.5	% 37.9	% 27.5
Kaldırılmamalı/evet-gerekli durumlarda	% 27.5	% 59.8	% 72.5
Bilmiyorum	% 18.8	% 2.3	-

1) Tablo 9'a ilişkin açıklama

Ulusal kamuoyunun ölüm cezasının kaldırılmaması yönünde 1988'den 1999'a köklü bir dönüşüm sergilemesi üzerinde durmak gerekir.

1988'deki tavırda, şiddet olaylarının henüz başlangıç döneminde bulunulması (PKK eylemleri 1984'te başlamıştı); çok sayıda insanın yaşamına mal olan kanlı bilançonun henüz belirginleşmemiş olması ve nihayet 1980-1983 arasındaki 12 Eylül *de facto* rejimin kamu vicdanında izler bırakan çok sayıdaki infaz ve devlet şiddeti pratiğine duyulan tepki belirleyici olabilir.

Buna karşılık 1999'daki tavır alışta, ülkede son on beş yılına damgasını vuran[8] ve binlerce kişinin ölümüne yol açan şiddet olaylarının ve politikalarının sonuçlarından duyulan yıldırılmışlık ve buna karşı tepki; yakalanan PKK şefinin kimliğinde toplumsal husumetin odaklaşması; medyanın kamuoyunu oluşturması; Ekim 1984'ten bu yana infazları askıya alma siyasasının şiddet olaylarının süre gitmesinde bir ölçüde belirleyici olduğu yönünde serpilen bir inancın tohumlarının yeşermeye başlamış olması gibi etkenler rol oynamış sayılabilir. Dolayısıyla, 1998 sonu ve 1999'un ilk yarısında kamuoyunun yansıttığı ölüm cezası taraftarı eğilimi, açığa çıktığı olaylar manzumesinden yalıtarak anlamlandırmak ve bunun genel bir yaklaşım olduğunu, salt söz konusu tepkilere dayanarak ileri sürmek pek isabetli gözükmemektedir.

Bununla birlikte, genel olarak, sağcı siyasal düşünüşle ölüm cezası taraftarlığı arasında; tersten söylenirse, solcu siyasal düşünceyi benimsemekle ölüm cezası karşıtı olmak arasında bir bağ bulunduğu da dikkate alınmalıdır. Türkiye'de geniş kitlenin, kendisini ağırlıklı olarak sağ siyasal görüşe

---

8 Halbuki, yıldırı siyasası, ister bireysel ya da örgütlü şekilde devlet dışı kaynaklı olarak, isterse de devlet olarak açığa çıkmış olsun, Türkiye'nin en azından son 40 yılına damgasını vurmuş bir gerçekliktir. Dolayısıyla, yıldırının biçimlendirdiği kuşaklardan, onun şekli verdiği anlayış ve etkilenimlerden söz etmek, objektif ve sağlıklı bir tahlilin ön koşulu olarak gözükmektedir.

yakın bulduğu, seçim sonuçlarıyla da çok kere teyit edildiği üzere, bilinmektedir.

Nitekim, 18/04/1999 genel seçimleri sonrasında "seçmenin kendisini nasıl gördüğüne" ilişkin Mayıs 1999 başında yapılan bir anket sonucunun[9], Sağcıyım % 51.2, Solcuyum % 27.30 ve Merkezdeyim % 21.50 şeklinde çıktığı, yani ulusal seçmenin yarıdan fazlasının sağ siyasal eğilimli olduğu ortaya konmuştur. Üstelik, aynı ankete göre, kendini Aşırı Sağcı olarak kimleyen % 6.5'lik bir kesimin %3.6'sı, sol kategoride sayılan DSP'ye oy verdiğini açıklamıştır. Ankette, Aşırı Sağ dışında uçtan merkeze doğru Sağ 3, Sağ 2, Sağ 1 ve Ortanın Sağı şeklinde dört kategori daha oluşturulmuş ve bunların toplam sağı oluşturan % 51.2'lik bütün içindeki oranı % 44.7'ye karşılık gelmiştir. Ankete ilişkin haberde bu konuda bir açıklama yer almamakla birlikte, söz konusu % 44.7'lik sağcı kitle içinde de, solda sayılan partilere oy verenlerin olacağı açığa çıkmaktadır. Bu durumda, genel olarak Solcuyum diyen % 27.30'luk veriyi daha da aşağıya çekmek, yani % 51.2 olarak gösterilen Sağcı grubun yüzdesini daha yükseltmek mümkündür. Kaldı ki, % 21.50 olarak gösterilen Merkez grubu içinde de ölüm cezası taraftarları bulunacağı aşikardır. Sonuç olarak, Türkiye'de geniş bir kitle sağ siyasal eğilimlidir. Bu siyasal eğilim ve sayısal çokluk, ölüm cezasına taraftar olan kitlenin bu ceza karşıtlarına göre çoğunluğu oluşturduğu yönünde bir çıkarıma olanak vermektedir.

b) Diğer veriler

Kamuoyunun genel tavrını başka etkenleri de dikkate alarak değerlendirebiliriz. Bu çerçevede, 1961 ve 1982 Anayasalarının halk oylamasıyla kabul edilmesini ve ayrıca 1984'ten bu yana infazların askıya alınması verilerini irdelemek mümkün.

i) Anayasa oylamaları sonuçları bir veri sayılabilir mi?

Ölüm cezasını açıkça tanıyan hüküm de içeren 1982 Anayasasının 07/11/1982 tarihinde yapılan halkoylaması (daha doğrusu, plebisit) sonucunda % 8.63 redde karşılık % 91.17 ile kabul edilmesine[10] yollama yapılarak, kamuoyunun bu ceza yanlısı bir eğilim içinde bulunduğu iddia edilebilir.

Ancak, anılan plebisitin konusu ve gerçekleştirildiği antidemokratik koşullar dikkate alındığında, ortaya çıkan sonucu, ölüm cezasının saklı tutulması yönünde sağlıklı bir gösterge olarak yorumlamak doğru olmayacaktır.

---

9 Bkz., yukarıda dp.6.

10 Yüksek Seçim Kurulunun 13/11/1982 tarih ve 458 sayılı Kararına göre, 1982 Anayasasının halkoylaması (düzeltilmiş ve nihai) sonuçları şöyleydi: Seçmen listelerine kayıtlı olanların sayısı 20.690.914; Halkoylamasına katılanların sayısı 18.885.488; Katılma oranı % 91.27; Geçerli oyların sayısı 18.841.990; Anayasaya Kabul oyu verenlerin sayısı 17.215.559; Anayasaya ret oyu verenlerin sayısı 1.626.431 şeklinde idi; (RG, 20/11/1982, s.17874).

Kaldı ki, aynı uslamlama geçerli olacaksa, yaşam hakkını düzenleyen madde 14'de ölüm cezası istisnasına açıkça yer vermeyen, aynı maddede "insan onuruyla bağdaşmayan ceza konulamayacağını" hükme bağlayan ve ayrıca madde 11'de "yasanın, temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunamayacağı" ilkesini düzenleyen (ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermesini TBMM'nin yetkileri arasında sayan ve bu nedenle de 1961 Anayasası sistemi içerisinde çelişkili bir durum yaratmış olan md.64 hükmü bir yana bırakılacak olursa) 1961 Anayasasının da, halk oyuna sunularak, 3.934.370 hayır oyuna karşılık, 6.348.191 evet oyu ile kabul edildiğine[11] bakarak, bu kez tam tersi doğrultuda bir sonuç çıkarmak pekala olanaklıdır.

Dolayısıyla, ne 1961 ne de 1982 Anayasalarının halkoyu ile benimsenmesini, ölüm cezası konusunda kamuoyunun istenç açıklaması verisi olarak değerlendirmek isabetlidir.

ii) İnfazların askıya alınması, kamuoyu istencinin yansıması sayılabilir mi?

Bilindiği üzere, ulusal yargı yerleri tarafından verilerek kesinleşen ölüm cezalarının infazı, Türk hukuk düzeninin özgün niteliklerinden birisi olarak, özel bir rejime tabidir. Buna göre, TBMM'nin, ölüm cezasının yerine getirilmesi hakkında karar vermesi gerekmektedir.[12]

Türkiye'de 1984 sonundan bu yana parlamentonun infaz yasaları çıkarmadığına, yani infazların *de facto* askıya alınmış olmasına bakarak, bu cezanın kaldırılmasına yönelik bir gelişmeden söz edilebilir. Hatta, aynı gözlemden çıkarak ve parlamentonun toplum vicdanını temsil ettiği varsayılarak, bu olumlu eğilimden kamuoyu için de pay çıkarmak olasıdır.

1984 sonunun yukarıdaki vurguda başlangıç olarak gösterilmesinin nedeni, son iki infaz tarihinin Ekim 1984 olmasıdır. İlerideki bahislerde ayrıntılarıyla açıklandığı üzere, 12 Eylül 1980 ila Ekim 1984 arasındaki evrede, Türkiye'de toplam 50 kişinin ölüm cezası infaz edilmiştir. Bunlardan son iki infaz (19 ve 25 Ekim 1984), sivil denen yönetime geçildikten sonrasına (Turgut Özal'ın Başbakan olduğu ANAP Hükümeti ve bu partinin Mecliste baskın çoğunluğu tuttuğu döneme) denk düşmektedir.[13]

Ne var ki, böylesi bir değerlendirme hem fazlasıyla iyimserdir, hem de ileride çok sayıda örnek veriyle gösterildiği üzere, büyük ölçüde, gerçek du-

---

11 Yüksek Seçim Kurulunun 106 sayılı Kararına göre, 1961 Anayasasının halkoylaması sonuçları şöyleydi: Seçmen sayısı 12.735.009; Halkoylamasına katılan seçmen sayısı 10.322.169; Geçerli oy sayısı 10.282.561; Geçersiz oy sayısı 39.608; Evet oyu kullananlar 6.348.191; Hayır oyu kullananlar 3.934.370.

12 Bu konuda ayrıntılı bilgi çalışmanın aşağıda "Meclisin Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verme Yetkisi" başlıklı bölümde verilmektedir.

13 Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm Cezasının İlgasını Amaçlayan BM Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin İkinci Seçmeli Protokolü ve Türkiye'de Ölüm Cezası Sorunu", (kısaca, "İkinci Seçmeli Protokol"), İnsan Hakları Yıllığı, C:12, 1990, Ankara, sf:65-82, özellikle 73-82.

rumla çelişmektedir. Başka deyişle, yetkili organların bu bağlamda ürettiği siyasa dikkatlice izlendiğinde, resmi ölüm cezası infazlarının son 15 yıldır askıda bulunması, istikrarlı bir gelişim eğrisini göstermekten çok, belirsiz, sağlam olmayan, her an geri dönülebilecek bir durum olarak gözükmektedir. Kamuoyu açısından düşünüldüğünde ise, yakın geçmişte örnekleri de görüldüğü üzere, kolayca yönlendirilmeye açık geniş kitlelerin, net bir ölüm cezası karşıtı anlayış ve tavır sergileyemediği olgusu yadsınamamaktadır.

B) TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN, ÜNİVERSİTELERİN, HUKUK ÇEVRELERİNİN VE SİYASAL PARTİLERİN ÖLÜM CEZASI SORUNUNA YAKLAŞIMINA ÖRNEKLER

a) Anayasa yapım sürecinde sivil toplum örgütlerinin sunduğu görüş ve yansıttığı tavır

i) 1961 Anayasasının hazırlanması evresinde sunulan Anayasa Taslaklarında ölüm cezası

1) AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsünün Anayasa Ön Tasarısı

AÜSBF tarafından hazırlanan "Anayasa Ön Tasarısı"nda[14] (md.8)'de, yaşam hakkının tabii bir hak olduğu ve her türlü tecavüzden masun tutulacağı hükmü öngörülmekle birlikte, ölüm cezası hususunda bir ifade yer almamaktaydı.

Ancak, Tasarının "Yargılama" başlıklı Beşinci Bölümünde yer alan (md.92/3)'de, "Mahkemelerden çıkıp kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi Cumhuriyet Meclisinin kararına bağlıdır" düzenlemesi bulunmaktaydı. Buna göre, SBF Ön Tasarısı, yaşam hakkı maddesi içinde ölüm cezası istisnasını belirtmemekle birlikte, ölüm cezasının tamamen yasaklanmasını da önermemekteydi.

2) İÜ Anayasa Komisyonunun Anayasa Ön Tasarısı

İstanbul Üniversitesi Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan "Anayasa Ön Tasarısı"nın[15] "Kişi Hakları ve Vazifeleri" kenar başlıklı İkinci Bölümünde yer alan (md.10)'da, "Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını serbestçe geliştirme ve vücut bütünlüğünü ve vücut hürriyetini muhafaza hakkına sahiptir" hükmünü öngören birinci fıkradan sonra, "Kişinin bu dokunulmazlığı, kanunla açıkça gösterilen hallerde ve konulan usule göre verilmiş bir hakim kararı olmadıkça, hiçbir surette kayıtlanamaz" denilmekteydi. Burada da, ne ölüm cezası istisnası, ne de ölüm cezası yasağı açıkça ifadesini buluyordu.

İÜ Ön Tasarısının TBMM'ye ve diğer organlara ilişkin maddelerinin hiç birisinde ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisi hakkında hüküm yer almamaktaydı.

---

14 Server Feridun, Anayasalar ve Siyasal Belgeler, Aydın Güler Kitapevi, İstanbul, 1962, sf:152-167. Ayrıca maddeler sırasıyla önerilerin sistemli dökümü için bkz., Rona Aybay, Karşılaştırmalı 1961 Anayasası, Fakülteler Matbaası, 1963, sf:28-30, 90-94.

15 Server Feridun, agd., sf:167-205.

ii) 1982 Anayasasının hazırlanması evresinde sunulan Anayasa Taslakları ya da Görüşlerde ölüm cezası

1) Üniversitelerin sunduğu taslaklarda ölüm cezası

1982 Anayasasının hazırlanması sürecinde bazı üniversitelerce Anayasa Taslağı hazırlanarak Danışma Meclisine (DM) iletilmiştir. Bunlar arasında İÜHF; İÜSBF, AÜHF ve AÜHF-AÜSBF Ortaklaşa Hazırlanan Metin; İİTİA-SBF, AİTİA ve ODTÜ tarafından biçimlendirilen metinler dikkati çekmektedir.

Söz konusu taslak metinler, içerdikleri önerilerin demokratik rejim standartlarına uygunluğu açısından irdelemiştir.[16] Burada sadece, yaşam hakkının düzenlenişine, dolayısıyla ölüm cezası sorununa ilişkin yaklaşımı yönüyle değerlendirilmektedir.

AÜHF ve AÜSBF tarafından ortaklaşa hazırlanan "Anayasa Üzerine Görüşler" ve "Gerekçeli Anayasa Taslağı" başlıklı Aralık 1981 tarihli metinler[17] incelendiğinde, bunlardan ikincisinde, Kenar Başlığı "Kişi Dokunulmazlığı" olan (md.14)'de yaşam hakkının düzenlendiği ve (md.14/a,IV)'de "ölüm cezası verilemez" hükmüne yer verildiği görülmektedir. Maddenin Gerekçesinde de, ölüm cezası yasağının maddeye eklenmesinin, "yaşama hakkının mutlak bir değer olarak kabul edilmesinin bir sonucu olduğu gibi, gelişmiş dünyanın bugün artık ulaşmış bulunduğu uygarlık düzeyinin giderek zorunlu kıldığı bir anlayışın da ürünü" olduğu vurgusu yapılmaktadır. Meclisin yetkilerini düzenleyen (md.64)'de, Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisi çıkarılmıştır. Madde 64'ün Gerekçesinde, "ölüm cezasının varlığı benimsendiği takdirde, bunun yerine getirilmesine TBMM'ce karar verilmesi, ileri bir güvence hükmüdür. Ancak madde 14'de bu cezanın kaldırılması önerildiğinden, TBMM'nin görevleri arasında anılan hükmün sayılmasına gerek kalmamıştır" denilmektedir.

Buna karşılık İÜHF tarafından hazırlanan ve Şubat 1982 tarihli olarak DM Başkanlığına iletilen "Yeni Anayasaya İlişkin Görüş ve Öneriler" başlıklı çalışmada[18] açıkça ölüm cezasının kaldırılması önerisi getirilmemiştir. Her ne kadar bu metinde, önceki Anayasada mevcut haklardan herhangi birisinin çıkarılmasını gerektirir bir durum olmadığı ve hatta örnek olarak gösterilen BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinden hareketle bazı yeni hakların yeni Anayasaya eklenmesi doğrultusunda görüş açıklanmışsa da, örneklenen yeni haklar arasında ölüm cezası yasağı yer almamaktadır. Kaldı

---

16 Mehmet Semih Gemalmaz, Anayasada Olağanüstü Rejim-Demokratikleşmede Sivil Toplum, Kavram Yayınları, İstanbul, Eylül 1995, sf:41-59. Bülent Tanör, "Danışma Meclisine Sunulan Anayasa Raporlarında Anti-Liberal Eğilimler", Edip Çelik'e Armağan, Değişen Dünyada İnsan, Hukuk ve Devlet, Engin Yay., İstanbul, 1995, sf:353-364.

17 Gerekçeli Anayasa Önerisi, AÜSBF Yay.497, Ankara, 1982, sf:31-33.

18 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Fakülte Kurulunun Yeni Anayasaya İlişkin Görüş ve Önerileri, İÜHF Yay.646, İstanbul, 1982, sf:11-12.

ki İÜHF, "Ancak, seçim yapılırken ülkemizin ve toplumumuzun özellikleri göz önüne alınmalıdır" şeklinde ulusallaştırıcı bir tamponu, "bize göre demokrasi" kaydını vurgulamaktan da geri kalmamıştır.

Aynı dönemde, yeni Anayasa hakkında Görüşlerini DM'ne sunan üniversiter birimlerden olan İÜSBF, İstanbul İTİA-SBF, Ankara İTİA ve ODTÜ tarafından hazırlanan metinlerde de keza ölüm cezası yasağı açıkça önerilmemiştir.[19]

Buna göre, 1982 Anayasasının hazırlandığı 12 Eylül Rejimi evresinde, Türkiye'nin akademik kuruluşları ve çevrelerinin genişçe kesimi, bir ortak payda olarak, dönemin özgürlük karşıtı genel eğilimini yeniden üretmişler ve ölüm cezasına karşı çıkışı dile getirmemişler ya da getirememişlerdir.

2) Diğer sivil toplum kuruluşlarınca getirilen önerilerde ölüm cezası

1982 Anayasası hazırlanması sürecinde DM'ne iletilen Anayasa Taslakları ya da Görüşlerinin bir bölümü de, değişik kesimleri temsil eden ve kategorik olarak sivil toplum kuruluşları başlığı altında değerlendirilebilecek birimlerce biçimlendirilmiştir.[20]

2a) Sendikalar: Türk-İş ve TİSK

Bunlar arasında sendikaları temsil eden iki örgüt bulunmaktadır.

12 Eylül *de facto* rejimi tarafından kapatılmayan tek işçi örgütü Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) tarafından, haklar konusunda ayrıntılı biçimde durulmadığı gibi, özel olarak ölüm cezası meselesine de hiç değinilmemiştir.[21]

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından üretilen Görüş ise, işçi örgütününkine göre daha kapsamlıdır ve darbenin yarattığı ortamı fırsat sayarak, özgürlükleri mümkün olduğunca sınırlayan hükümleri Anayasaya yerleştirme önerileriyle doludur.[22] Bu yaklaşımın doğal sonucu olarak, diğer hususların yanı sıra, ölüm cezasının kaldırılması önerilmediği gibi, önceki Anayasadaki hakların çoğunun ağır kayıtlamalara tabi tutulması teklif edilmiştir. TÜRK-İş ve TİSK hakkında iki önemli hatırlatmayı da yapmak gerekir. TÜRK-İŞ, 12 Eylül Rejiminde sadece kapatılmama ayrıcalığına mazhar kılınmamıştır. Ayrıca, üst düzey bir yöneticisini, askeri hükümet niteliğindeki Başbakan Bülend Ulusu kabinesine "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı" olarak göndermiştir. TİSK'e gelince, bu işveren örgütü de önerilerini yeni Anayasaya sokturabilmekte ayrıcalıklı konumda idi. Zira DM Anayasa Komisyonunda yer alan 15 üyeden birisi olan Rafet İbrahimoğlu,

---

19 Yaşar Gürbüz, Anayasa, Görüşler, Taslak, Ekin Yay., İstanbul, 1982, sf:139-159, 160-162, 186-196, 197-210

20 Bu görüşlerin değerlendirme ve eleştirisi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, age., sf:59-74.

21 Yaşar Gürbüz, agd., sf:230-232.

22 Yaşar Gürbüz, agd., sf:233-253.

TİSK Genel Sekreteri idi ve Anayasada çalışma yaşamını düzenleyen hükümlerin biçimlendirilmesinde belirleyici rol oynamıştı.

2b) Meslek kuruluşları: TMMOB, Odalar Birliği, TZOB, Gazeteciler Cemiyeti, TBB

Meslek kuruluşları tarafından iletilen Görüş ve Öneriler incelendiğinde, liberal ya da karşıtı eğilimi yansıtmak bakımından aralarında bazı farklılıkların bulunduğu tespit edilmektedir. Örneğin,

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) tarafından DM'ne sunulan Görüş metninde[23] maddeler şeklinde değil de ilkeler olarak takdim edilen saptamaların, o evredeki diğer sivil toplum örgütlerinin önerilerine göre daha liberal unsurlar içerdiği teslim edilmelidir. Ne var ki, yaşam hakkı ve ölüm cezası yasağı üzerinde özel olarak durulmamış ve ilga yönünde öneri getirilmemiştir.

Buna karşılık, Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği (ODALAR BİRLİĞİ) eliyle hazırlanan Görüş metni[24], belirgin biçimde özgürlük karşıtı eğilimi ve sosyal devlet antipatisini yansıtan bir belgedir. Bu yönüyle, büyük ölçüde TİSK önerilerine koşut niteliktedir. Bu yaklaşımın doğal sonucu olarak, özgürlüklerin kayıtlanması ve Devlet erkinin güçlendirilmesi önerilirken, ölüm cezasının kaldırılması hiç gündeme getirilmemiştir.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) tarafından önerilen Görüş[25] de, anti-demokratik esası bakımından TİSK ve Odalar Birliği metinlerine koşuttur. Hatta, hukuk devleti ilkesinin asli unsuru olan Anayasaya uygunluk denetimini yok edecek şekilde Anayasa Mahkemesinin kaldırılmasını önermekten de geri kalmamaktadır. TZOB de, yaşam hakkı üzerinde durmamış, ölüm cezasının kaldırılmasından söz etmemiştir.

Gazeteciler Cemiyeti tarafından sunulan Görüşler[26], ilkece, TMMOB tarafından sunulan ve görece liberal unsurlar taşıyan öneriler grubuna dahil edilebilir niteliktedir. Bununla birlikte, Gazeteciler Cemiyeti önerileri, özellikle üzerinde durulan basın-yayın özgürlükleri ekseninde dahi sorunlu bazı yönler ve eksikleri içermekle kalmamakta ve daha vahimi hakların temeli olan yaşam hakkına hiç değinmemektedir. Dolayısıyla ölüm cezası meselesini de suskunlukla geçiştirmiştir.

Türkiye Barolar Birliği'nin (TBB) sunduğu Görüş, yukarıda örneklenen diğer kuruluşların önerileriyle karşılaştırıldığında hem daha kapsamlıdır hem de liberal unsurları daha belirgindir. Ancak bu çalışmanın konusu bağlamında TBB Görüşünün asıl önem taşıyan boyutu ölüm cezası sorunu üzerinde durması ve kaldırılmasını açıkça önermesidir. Aynen şöyle denilmektedir: "Hukuk, yaşama hakkına dokunulmazlığı kabul zorundadır. Ölüm ce-

---

23 Yaşar Gürbüz, agd., sf:256-261.

24 Yaşar Gürbüz, agd., sf:262-278.

25 Yaşar Gürbüz, agd., sf:279-290.

26 Yaşar Gürbüz, agd., sf:310-312.

zasının insan onuruna yaraşmayan ceza konamaz temel ilkesine aykırı olduğu kabul edilmelidir."[27]

Meslek kuruluşları önerileri arasında toplam 5 örgütün Görüşleri yukarıda konuyla ilintisi çerçevesinde özetlendi. Bunlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sadece birinin, TBB'nin, yaşam hakkı üzerinde durarak ölüm cezasının kaldırılmasını önerdiği görülmektedir. Diğerleri bu konuda tamamen suskundur.

3) Yüksek yargı organlarının sunduğu Görüşlerde ölüm cezası

1982 Anayasası hazırlıkları sürecinde, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından hazırlanan Görüşler de DM'ne iletilmiştir.[28]

Adı geçen organların sundukları Görüşlerin ortak paydası, dönemi kimleyen anti-demokratik iklime uygun olarak anti-liberal eğilimi yansıtmalarıdır.[29] Sadece birkaç örnek göstermek bu saptamayı kanıtlamaya yeterlidir. Örneğin, "Anayasada Devletin güvenliği ilkesi benimsenmelidir" (Yargıtay); "Parlamenter sistem 1961 Anayasası hükümleriyle parti tahakkümüne dönüşmüştür. Bu önlenmelidir" (Hak. Sav. Y. Ku.); Anayasada "özgürlüklerin kısıtlanması ve sınırlanmasında, TCK'nun 141. ve 142. maddeleri hükümlerine de yer verilmelidir", "Düşünce ve vicdan kanısının, eyleme dönüşmesi kamu düzeni ile bağdaşmaz", "Meslek grupları özel uğraş alanlarında bir siyasi parti gibi hareket edememeli, politik amaçlı güç ve eylem birliği girişiminde bulunamamalıdırlar" (Yargıtay); "Grev, ayaklanma anlamına gelemez", "Yürütme güçsüz bırakılmamalıdır" (As.YİM); kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının "Siyasetle uğraşamayacakları Anayasada belirlenmelidir" (Yargıtay; Hak. Sav. Y. Ku.); Anayasal denetim ekseninde, "Biçimsel denetime daraltma getirilebilir", "Çift Meclis kabul edilecekse Anayasa Mahkemesine gerek yoktur" (Hak. Sav. Y. Ku.); "Hakim ve savcıların aylık ve ödenekleri özel kanunla düzenlenir denmelidir" (Hak. Sav. Y. Ku.); "Her ülkede hemen hemen en fazla maaş alan kamu hizmetlileri hakimlerdir... Eğer evlatlarımıza daha mesut yaşayabilecekleri huzurlu bir ülke bırakmak istiyorsanız, hakim güvencesinin bir parçasını oluşturan ücret durumuna anayasal kökenli bir çözüm bulmak durumundasınız" (Anayasa Mahkemesi).

Yaklaşım böyle olunca, yüksek yargı organlarınca önerilen Görüşlerde, genel olarak insan hakları ve özel olarak da yaşam hakkı üzerinde odaklaşılmamış ve ölüm cezasının kaldırılması meselesine değinilmemiştir.

---

27 Yaşar Gürbüz, agd., sf:291-309, özellikle 296.

28 Mümin Kavalalı (derleyen/AY Komisyonu üyesi), "Danışma Meclisi Anayasa Komisyonuna Üniversiteler, Yüksek Yargı Organları, Valilikler, Kurum ve Kuruluşlardan Gelen Görüşlerin Sistematik Özeti", Yaşar Gürbüz, agd., sf:28-85. Yargıtay'ın önerisi için ayrıca bkz., *Milliyet*, 10/03/1982, "Yargısal denetim anayasada yer almalı" başlıklı Nilgün Tarkan imzalı haber.

29 Bunların değerlendirme ve eleştirisi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, age., sf:75-91.

4) Ara sonuç: Suskunluk ölüm cezası yanlılığı işaretidir ve bu tavır MGK yıldırısından bağımsızdır

12 Eylül Rejiminin yıldırı iklimi içinde biçimlenen 1982 Anayasasının düzenlenmesi evresinde akademik kuruluşlar, meslek örgütleri ve yüksek yargı organla rınca hazırlanarak DM'ne iletilen Görüşlerde belirgin özellik; Devleti birey karşısında güçlü kılmaya çalışan demokrasi karşıtı genel bir eğilimin varlığıdır. Bu nedenle, özel olarak haklar ve özgürlüklerin daha yoğun ve katmerli sınırlamalara tabi tutulması anlayışı öne çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Görüşleri alınan farklı çevrelerin, özgürlükçü ve insan haklarına dayanan demokrasi karşıtlığında bütünleştikleri; 1961 Anayasası karşıtlığında Milli Güvenlik Konseyi (MGK) ile paralellikleri saptanabilmektedir.

Özel olarak yaşam hakkı ekseninde değerlendirildiğinde ise, sadece iki birimin, AÜHF-AÜSBF Anayasa Önerisi ile Türkiye Barolar Birliği Görüşünde ölüm cezasının kaldırılmasını önerebildiği görülüyor. Adları geçen onlarca değişik kurum ve çevrenin ölüm cezası konusundaki suskunluğu; aslında bu mesele karşısında sergilenmeye çalışılan yansız bir tavır alışın göstergesi sayılamaz. İki nedenle: Birincisi, sözü edilen evrede ulusal mevzuatta ölüm cezası yürürlükte idi. İkincisi, en son 1972'de gerçekleşen infazlardan sonra fiilen askıya alınan ölüm cezalarının yerine getirilmesine, 1980 darbesiyle girilen fiili rejim içinde yeniden başlanılmıştı. Dolayısıyla, suskunluk, mevcut yasal ve fiili durumu kabulleniş, benimseme anlamına gelmiştir. Ve bu tasvip anlayışının oldukça geniş bir çevreyi kapsadığı açığa çıkmaktadır.

Bu noktada sorgulanabilecek bir mesele de şudur. Söz konusu çevreler, 12 Eylül Rejiminin yıldırı siyasasından ürktükleri ve fiili rejim erkinin husumetini üzerlerine yönlendirmekten sakındıkları için mi bu hassas konuda görüş açıklamaktan çekinmişlerdir? Her ne kadar, MGK'nin toplumun demokratik kesimlerine yönelttiği şiddet bir gerçeklik ve bundan ürkülmüş olması olasılığı mevcut ise de, görüş açıklayan çevrelerin büyük bölümünün genel olarak haklar konusundaki önerileri dikkate alındığında anti-özgürlükçü yaklaşımı benimsedikleri açığa çıkmaktadır. Bu durumda, ölüm cezası meselesindeki suskunluk da, yıldırıdan sakınmayı hedefleyen taktik tercihten çok, mevcut duruma karşı olmayışın işareti olarak değerlendirilebilir.

Üstelik böyle bir değerlendirmeyi destekleyecek iki veri de belirtilebilir. İlki şudur:. Yukarıda anılan kurum ve kuruluşlar, dönem içinde hiçbir şekilde demokratik toplumsal muhalefet çevreleri kadar şiddete maruz kalmamışlardır. Bunlar, MGK tarafından, her şeye karşın görüşlerine başvurulabilecek çevreler olarak mütalaa edilmekte, varlıklarını ve faaliyetlerini sürdürebilmekteydiler. İkinci veri ise, sivil rejime geçildikten sonra ve hatta 12 Eylül Rejiminden onlarca yıl sonra bile, bu çevrelere mensup çok sayıda yetkilinin hala ölüm cezası yanlısı görüşlerini açıkladıkları gerçeğidir.

b) 1990'lar: Olağan rejimde, akademik kuruluşlar, siyasal partiler ve sivil toplum örgütlerince sunulan önerilerde ölüm cezası

i) AÜSBF tarafından Adalet Bakanlığına sunulan Anayasa Değişikliği hakkında Fakülte Görüşü (1991)

1990'ların başında Anayasa Değişikliği konusundaki girişimler ve tartışmaların yoğunlaştığı görüldü. Bu çerçevede Adalet Bakanlığı çeşitli kurum ve kuruluşlara başvurarak bu konudaki Görüşlerini Bakanlığa iletmeleri isteminde bulundu.

AÜSBF de, "AÜSBF'nin Anayasa Değişikliğine İlişkin Görüşleri"[30] başlıklı bir çalışma yaparak Adalet Bakanlığına ulaştırmıştı. Söz konusu metnin 2/c numaralı paragrafında "Gitgide çağın gerisinde kalan ölüm cezası, kesinlikle yasaklanmalıdır" önerisi getirilmiştir.

Aşağıda ayrıntılı olarak gösterildiği üzere, aynı evrede değişik çevreleri temsil eden çok sayıda kurum ve kuruluşun sunduğu Değişiklik Önerileri ile kıyaslandığında, AÜSBF'nin ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik kesin ve net tavrı istisnai örnek teşkil etmektedir.

Aslında, AÜSBF, AÜHF ile birlikte,1982 Anayasasının yapım sürecinde DM'ne gönderdiği Gerekçeli Anayasa Önerisinde de aynı görüşü ifade eden tek akademik birim idi. Bu açıdan düşünüldüğünde, AÜSBF'nin ölüm cezasının kaldırılması yönündeki akademik görüşünü, 12 Eylül döneminde de, 1990'larda da açıkça savunmayı sürdürdüğünü teslim etmek gerekir.

ii) 1993'de Siyasal Partilerce TBMM Başkanlığına sunulan Anayasa Değişikliği Taslaklarında ölüm cezası

Şubat 1993'de TBMM'nde o dönemde temsil edilen siyasal partiler Anayasa Değişikliği önerilerini içeren Taslakları TBMM Başkanlığına sunmuşlardı. Önerilen bu metinler, TBMM Başkanlığınca hem tam metin haliyle, hem de maddelere göre tasnif edilen ayrı bir derleme olarak yayınlanmıştı,[31] Bu siyasal partiler ise, ANAP, BBP, CHP, DSP, HEP, MP, MHP, RP ve SHP idi.

Bu çalışmanın konusuyla sınırlı olarak irdelendiğinde üzerinde durulması gereken 1982 Anayasasının üç maddesidir. Bunlar, "Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması" Kenar Başlıklı olup olağanüstü rejimde ölüm cezalarının infazı dışında kişinin yaşama hakkını belirten (md.15/II); "Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı" Kenar Başlıklı olup yaşam hakkını, ölüm cezası istisnasını tanıyarak düzenleyen (md.17) ile TBMM'nin görev ve yetkilerini "Genel olarak" düzenlerken "mahkemeler-

---

30 "AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesinin Anayasa Değişikliklerine İlişkin Görüşleri", AÜSBF Dergisi (Prof. Dr. Muammer Aksoy'a Armağan), C.XLVI, Ocak-Haziran 1991, No.1-2, sf:481-485.

31 TBMM'nde Temsil Edilen Siyasi Partilerin Anayasa Değişikliği Tekliflerinin Karşılaştırmalı Metinleri, TBMM Başkanlığı, Mart 1993, toplam 511 sayfa, (kısaca, "TBMM/Mart 1993, agd." olarak gösterilecektir).

ce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme"sini de sayarı (md.87) hükümleridir.[32]

Anılan partilerin belirtilen AY maddeleri itibariyle getirdikleri öneriler sınıflandırıldığında şu tablo çıkmaktadır.

TABLO 10) 1993'de Siyasal Partilerin sunduğu Anayasa Değişikliği Taslaklarında ölüm cezası

Anayasa maddeleri	Aynen Bırakanlar ya da Teklif Vermeyenler	Değiştirenler	Kaldıranlar	Ekleyenler
15	ANAP; DSP; MHP	*BBP; HEP; MP; RP; DYP* (*); CHP; SHP	-	-
17	ANAP; BBP; DSP; DYP; HEP; MP; MHP	*RP* (*); CHP; SHP	-	-
87	BBP; CHP; DSP; DYP; HEP; MP; MHP	*ANAP; RP; SHP* (*)	-	-

(*) Tabloda italikle gösterilen partiler için aşağıdaki açıklamalara bakılmalıdır.

1) Tablo 10'a ilişkin açıklama

1a) AY (md.15) bağlamındaki öneriler

AY (md.15) bağlamındaki öneriler[33] irdelendiğinde, 3 partinin yürürlükteki maddeyi benimsediği, 7 partinin ise Değişiklik önerdiği saptanmaktadır. Ancak bunu dikkatle değerlendirmek gerekir.

RP'nin değişiklik önerisinde, istisnaya ilişkin ikinci fıkra olduğu gibi benimsenmektedir. MP, ileride teklifte bulunulacağını belirtmekle yetinmektedir. Böylece, konumuz bağlamında maddeyi aynen kabul eden parti sayısı 5'e çıkmaktadır.

Ayrıca, BBP, (md.12, 13, 14 ve 15) için ortak bir açıklama getirmiştir; ancak ölüm cezasını kaldırmaya ilişkin bir yaklaşım söz konusu değildir. DYP, (md.13, 14 ve 15)'i birleştirerek bir öneride bulunmuştur. Burada her ne kadar orijinal metin (md.15/II) çıkartılmışsa da, DYP ölüm cezası istisnasını asıl tanıyan (md.17)'yi aynen benimsediği için, ölüm cezasının kaldırılmasını önermemektedir. Bu durumda, maddeyi kural olarak benimseyen partiler 7'ye ulaşmaktadır.

Merkez soldaki partilerden CHP ve SHP de, (md.15)'de değil, (md.13)'de

---

32 TBMM'nin Ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisi ve bunun uygulanması bu çalışmanın VII/A ve VII/B bölümlerinde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

33 TBMM/Mart 1993, agd., sf:28, 30-31, 35-36, 500.

konuya ilişkin yaklaşımlarına açıklık getirmişlerdir. CHP, (md.15)'in yeniden düzenlenmesi gerektiğini söylemekle yetinirken; SHP, DYP gibi 13, 14 ve 15. maddeleri birleştirmiş ve DYP'ninkine koşut öneride bulunmuştur. Dolayısıyla, DYP için belirtilen tespit, SHP bakımından da, bu özel bağlamda geçerlidir. (Hatırlatalım ki, SHP ve DYP'nin md.15'de özdeş öneride bulunmaları, o sırada iktidarda olan Koalisyon Hükümetinin iki ortağı olmalarından da beslenmiş olabilir). Ancak, CHP ve SHP'nin (md.17) eksenindeki yaklaşımları dikkate alındığında, bu iki partiyi diğerlerinden ayrı yere koymak uygundur.

Nihayet HEP, (md.15/II)'nin çıkartılmasını önermektedir. Ama HEP, (md.17)'deki ölüm cezası istisnasını kabul edenler arasındadır.

Bu verilere göre, AY (md.15)'e ilişkin öneriler tek başına değil, (md.17)'ye ilişkin önerilerle birlikte mütalaa edildiğinde, anılan 10 partiden 8'i, Anayasanın ölüm cezasını tanıyan hükümlerinin muhafaza edilmesi yanlısı olmuştur.

1b) Anayasa (md.17) bağlamındaki öneriler

AY (md.17) ekseninde[34], ölüm cezası istisnasını öngören madde metnini aynen bırakan ya da teklif vermeyen siyasal parti sayısı ilk bakışta 7 olarak gözükmektedir. Bu siyasal partilerin, siyasal yelpazenin klasik ifadesiyle sağında, merkezinde ve solunda olduğu varsayılan görüşleri temsil ettiklerine dikkati çekmek gerekir.

Buna karşılık, aynı madde üzerinde Değişiklik öngören 3 partiden RP'nin önerisinde ise, ölüm cezası istisnasının kaldırılmasına ilişkin değişiklik bulunmamaktadır. O halde, RP'ni de, ölüm cezasını saklı tutma yanlısı grup içinde kabul etmek ve buraya dahil olan parti sayısını 8 olarak saymak gerekmektedir. RP'nin değişiklik önerisi, ölüm cezası ve silah kullanılması yetkisine ilişkin (md.17/son)'dan sonra gelecek yeni bir fıkrada "Bu yetki hiçbir şekilde kötüye kullanılamaz" hükmünü teklif etmesidir. Bu ifadeden de açıkça anlaşıldığı gibi, RP, ölüm cezasını kaldırma görüşünü savunmamaktadır.

CHP, (md.17)'ye değil, "Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması" Kenar Başlıklı (md.13)'e eklediği notunda, mevcut Anayasada "hak ve özgürlüklerin istisna, sınırlama ve kısıtlamaların kural haline dönüştüğü" tespitini yaptıktan sonra, "Bu nedenle Anayasanın İkinci Kısmında yer alan temel hak ve ödevler bölümü tümüyle gözden geçirilmelidir. Özellikle 13, 14, 15 ve 17/son maddeler yeniden düzenlenmelidir" görüşünü savunmuştur. Göndermesi yapılan (md.17/son), ölüm cezası istisnasına yer veren hükümdür. CHP, diğer bazı maddelerin yanı sıra (md.17/son) hükmünün yeniden düzenlenmesinden söz etmekle birlikte, bu Anayasa Değişikliği önerisi bağlamında ölüm cezasını tanıyan istisnanın kaldırılmasını açık biçimde ifade etmemiştir.

---

34 TBMM/Mart 1993, agd., sf.30-31, 39-41, 501.

SHP'nin (md.17)'ye ilişkin Değişiklik önerisi çok belirgindir. SHP, toplam 4 fıkradan oluşan maddenin sonuncu fıkrasını tümüyle kaldırmaktadır. Böylece, yaşam hakkının, ölüm cezası istisnasından arındırılması teklif edilmektedir.

Sonuç olarak, toplam 10 siyasal partiden 8'i, AY (md.17)'de ölüm cezası istisnasına yer veren hükümlerin yürürlükte tutulmasını savunmaya devam etmişlerdir. CHP dolaylı, SHP ise açık biçimde bu cezanın ilgası görüşünü ileri süren azınlığın temsilcileridir.

1c) Anayasa (md.87) bağlamındaki öneriler

AY (md.87) ekseninde öne rilerde[35] ise, yine ilk bakışta, 7 siyasal partinin maddeyi aynen koruma yanlısı olduğu görülmektedir.

Değişiklik öneren partilerden ANAP ve RP'nin teklifinde, maddenin bizi ilgilendiren Meclisin "ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme" ibaresi saklı tutulmaktadır. Bu durumda, Meclisin anılan yetkisini savunan parti sayısı 9'a çıkmaktadır.

Ancak, asıl ilginç olan SHP'nin durumudur. Çünkü, SHP'nin Değişiklik önerisi, maddedeki af yetkisine ilişkin olup ölüm cezasının infazına karar verme hususunu dışarıda bırakmaktadır. Oysa, SHP, AY (md.17/son) hükmünün kaldırılmasını önererek, ölüm cezası istisnasını bütünüyle çıkartmayı önermişti. Eğer, yaşam hakkının istisnasına yer verilmiyorsa, Meclisin anılan yetkisinin de AY'dan arındırılması hem mantıksal tutarlılık hem de hukuk tekniği bakımından gerekmektedir. Çünkü, (md.87)'deki ibare saklı kaldığı sürece, ölüm cezasının Anayasal dayanağı bulunduğu görüşünü savunanlar bakımından bir argüman canlılığını sürdürecektir. Hatırlatalım ki, 1961 Anayasası döneminde, yaşam hakkını tanıyan (md.14) ölüm cezası istisnası tanınmadığı halde, Anayasa Mahkemesi ölüm cezasının Anayasaya aykırılığı savını inceleyip reddederken, diğerlerinin yanı sıra, Meclisin belirtilen yetkisine yer veren (md.64) hükmünü de kendisine bir Anayasal dayanak olarak kullanmıştı.[36]

O halde, 1982 AY (md.87) bağlamında, SHP de, Değişiklik Önermeyen partiler arasındadır ve toplam sayı 10'a çıkmaktadır.

Buraya eklenmesi gereken bir husus CHP'nin yaklaşımı olabilir. AY (md.17/son)'un ilgasını dolaylı biçimde öneren CHP, (md.87)'de hiçbir değişiklik öngörmemektedir. Bunun bir çelişki olduğu sonucuna varmak mümkündür. CHP'nin bu yaklaşımının, SHP'ninkine koşut bir değerlendirmenin sonucu olması muhtemeldir. Ne var ki, üstte SHP önerisi bağlamındaki eleştiri, belirtilen olasılık geçerliliği ölçüsünde CHP için de söz konusu olmak gerekir.

---

35 TBMM/Mart 1993, agd., sf:218-219, 505.

36 AYM'nin 01/07/1963 tarih ve E.1963/207, K.1963/175 sayılı Kararına ilişkin değerlendirme için aşağıda "Yargı Organının Ürettiği Siyasa ve Ölüm Cezası" başlıklı bölüme bkz.

iii) Sivil toplum örgütlerince TBMM Başkanlığına sunulan Anayasa Değişiklik Önerilerinde ölüm cezası

1) Sermaye/İşveren kesimi örgütleri: TÜSİAD ve TİSK

1a) TÜSİAD

i) "Yeni Anayasa İçin" başlıklı Rapor (1992)

TÜSİAD, aşağıda incelenen 1997 tarihli Raporundan beş yıl önce, Anayasa reformu önerileri içeren "Yeni Anayasa İçin" başlıklı bir başka çalışmayı hazırlatmıştı. İÜHF ağırlıklı toplam dokuz öğretim üyesine hazırlatılan bu çalışma 17 Mart 1992'de tamamlanmış, TÜSİAD tarafından kamuoyuna duyurulmuş ve o dönemde gündemde olan Anayasa değişiklikleri tartışmaları çerçevesinde TBMM'ne de iletilmişti. Nitekim, TBMM, bu Rapor dahil, çeşitli kuruluşlar ve siyasal partilerce hazırlanan ve kendisine iletilen çalışmaları ve taslak metinleri bir kitapta toplayarak yayınlamıştır.[37] TÜSİAD'ın 1992 tarihli Raporu da, kamuoyuna yansıyan tartışma ve eleştirilere konu olmuştur.[38]

1992 tarihli Raporda, ölüm cezasının kaldırılması meselesine yaklaşım konusunda açık bir ifade yer almamaktadır. Raporda kullanılan yazım tekniği çerçevesinde madde önerilerinin öncesinde o hakka ilişkin tartışma ya da açıklama yapılmasına ilişkin bahisler bulunmaktadır. Ancak, ölüm cezası konusuna buralarda da hiç değinilmemiştir. Örneğin, "Kişi Dokunulmazlığı" kenar başlıklı 1982 AY (md.17)'nin ele alındığı bahiste, ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin bir düzenleme önerilmemiştir. İlk etapta, yaşam hakkının istisnası olarak ölüm cezasına bu madde içinde yer verilmemiş olması, 1982 Anayasasının mevcut düzenlemesiyle mukayese edildiğinde, olumlu bir adım izlenimini vermektedir.

Ne var ki, yukarıdaki saptamayı dikkatle karşılamak zorunludur. Çünkü, bu hususta benimsenen yaklaşımın ne olduğunu anlamak için, "TBMM'nin Görev ve Yetkileri"ni düzenleyen maddeye de bakmak gerekmektedir. TÜSİAD Raporunu hazırlayanlar, bu konuda 1982 AY hükmü yerine, 1961 AY (md.64) "ilk biçimindeki gibi korunmalıdır" görüşünü benimsemişlerdir. Nitekim "Madde Önerisi" başlığı altında da, anılan hüküm yinelenmiştir. Konumuzu ilgilendiren kısmıyla bu hüküm şöyleydi: "Kanun koymak, ...genel ve özel af ilanına, *mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek*, TBMM'nin yetkilerindendir." Demek ki, TÜSİAD 1992 Anayasa önerisi, TBMM'nin "ölüm cezalarının yerine geti-

---

37 TBMM Başkanlığı, TBMM Başkanlığı'na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve Ayrıca TBMM'deki Siyasi Partilerin Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler, TBMM Başkanlığı, 22 Şubat 1993. TÜSİAD Raporu için bkz, agd., sf:5-140.

38 TÜSİAD'ın 1992 tarihli "Yeni Anayasa İçin" başlıklı Raporunun eleştirileri için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Anayasada Olağanüstü Rejim-Demokratikleşmede Sivil Toplum, sf:120-128.

rilmesine karar verme yetkisini" düzenleyen hükmü aynen benimsemekle, ölüm cezasının tümden ilgası, anayasal sistemden bütünüyle çıkartılması anlayışını reddetmektedir. Hatta, TÜSİAD önerisinde, savaş zamanı-barış zamanı dualizmine vurgu yapılarak, bu cezanın hiç olmazsa, barış zamanı kategorisi içinde kaldırılması şeklindeki kısmi reform bile dile getirilmemiştir.

Bu noktada hatırlatılması gereken önemli bir husus, bu çalışmamız içinde ayrıntılarıyla gösterdiğimiz üzere, 1961 Anayasasının yürürlüğü evresinde, Anayasa Mahkemesinin, ölüm cezasının anayasa aykırılık savlarını reddederken, ana dayanak olarak yukarıda zikredilen AY (md.64) hükmünü kullanmış olduğudur. Başka deyişle, AYM, anılan kararında, (md.64)'ü, anayasa koyucunun ölüm cezasını saklı tutma istencinin varlığının ve bu cezanın Anayasanın kendi iç bütünlüğüne aykırı olmadığına ilişkin uslamlamasının temeli kılmıştı. Bütün bu veriler değerlendirildiğinde, TÜSİAD'ın 1992 tarihli Anayasa önerisi, 1997 tarihli Raporun sadece metnine bakarak edinilebilecek ilk izlenimden farklı olarak, ölüm cezasına karşı çıkmıyordu.

II) "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" başlıklı Rapor (Ocak 1997)

54. Hükümet döneminde, Ocak 1997 tarihinde, ülkenin önde gelen sermaye kesimi temsilcilerinin oluşturduğu TÜSİAD, "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" adlı bir raporu 20/01/1997 tarihinde kamuoyuna açıkladı.[39] Prof. Dr. Bülent Tanör'e hazırlatılan bu rapor, siyasal çevreler kadar kamuoyunda da tartışıldı.

Raporun "İnsan Hakları" başlıklı İkinci Bölümünde ikinci alt başlık "Kişi Dokunulmazlığı, Özgürlüğü ve Güvenliği" olup burada ele alınan konulardan birisi de "Yaşama hakkı ve ölüm cezası" idi. Ölüm cezasına ilişkin olarak ulusal ve uluslararası düzlemdeki gelişmeler konusunda kısa bir bilgi verildikten sonra, yazar, "Anayasada ölüm cezalarından söz edilmiş olması, bunların yasalardan çıkarılmasına engel değildir. Anayasadaki düzenlemeler bu cezaların konmasını zorunlu kılmak için değil, Anayasaya aykırı sayılmamalarını sağlamak içindir. Teknik olarak ölüm cezası nasıl bu Anayasaya aykırı değilse, kaldırılması da aykırı düşmez; hatta md.17/1'deki 'yaşama hakkı'nın gereğini yerine getirmek olur" değerlendirmesini yapmıştır. Bunu izleyen "öneri" kısmında şunlar yazılıdır: "6 Numaralı Ek Protokol kabul edilmeli; yasalardaki ölüm cezalarına ilişkin hükümler (hiç değilse 'savaş hali' dışında uygulanması söz konusu olanlar) yürürlükten kaldırılmalıdır."

Ne var ki, Raporda yer alan değerlendirme ve önerilerin bir kısmı, bazı çevrelerce "aşırı" bulunduğu gibi, bilahare TÜSİAD içinde de görüş ayrılığı

---

39 TÜSİAD, Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri, 20 Ocak 1997, sf:92-93; aynı Raporun İngilizce metni için bkz., Perspectives on Democratisation in Turkey, written by Prof. Dr. Bülent Tanör, Ajans Medya Reklamcılık A.Ş., İstanbul, January 1997, TÜSİAD Publication No. T/97 – 1 – 212, sf:110-111.

oluşmuş ve kimi üyeler Dernek patentli yayınlanan bu rapordaki görüşlere kısmen ya da tamamen katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Dahası, muhalif üyeler, Raporun, TÜSİAD ile çeliştiğini ve Raporu reddettiklerini açıklayarak, eğer Dernek yönetimi bu rapora sahip çıkarsa üyelikten istifa edeceklerini tehdidini dile getirdiler. Sonuçta TÜSİAD yönetimi geri adım atmak zorunda kaldı ve sorumluluğu yazarına yükleyerek, Raporun TÜSİAD üyelerini bağlamadığı kamuoyuna duyuruldu.[40]

Neresinden bakılırsa bakılsın, TÜSİAD'ın anılan Raporu, ölüm cezasının barış zamanında kaldırılması ile sınırlı olarak dile getirilmiş olsa da, siyasal çevrelerin ve 54. Hükümetin o evrede yansıttığı gelgitli siyasaya göre, çok daha net bir karşı çıkışı kamuoyunun gündemine getirmesi bakımından önem taşımaktadır. Hatta, doğrudan bir bağ kurmak güç olsa da, izleyen 55. Hükümet sırasında kısa süreli olarak yeniden gündeme gelen ölüm cezasının kaldırılması yönündeki siyasal tavra da, diğer etkenlerin yanı sıra, dolaylı bir itki oluşturduğu düşünülebilir.

Bununla birlikte, iki hususa da işaret etmek gerekir. İlki, anılan Raporun yayınlanmasını izleyen süreçte, TÜSİAD'ın 1999 sonlarına dek bu konuyu bir daha hiç seslendirmemiş olmasıdır. İkincisi, Raporun, TÜSİAD içinde çatlağa yol açması, bu sivil toplum örgütünün, aralarında ölüm cezasının kaldırılması da dahil, sahih ve Derneğin bir bütün olarak sahip çıkabileceği bir demokratikleşme istencini aslında tam olgunlaştırmamış olduğudur. Belki de, TÜSİAD, bu Raporu ölüm cezasına karşı olduğu bilinen bir akademisyene hazırlatmakla, hem Dernek bünyesi içinde hem de genel düzlemde bir tür siyasal ve toplumsal zemin yoklama arayışı içinde olmuştur.[41] Böyle bir varsı, TÜSİAD'ın yukarıda değinilen 1992 tarihli Anayasa önerisinin irdelenmesi ışığında sorgulanabilir.

Üzerinde durulması gereken son nokta, TÜSİAD'ın, 1992'den 1997'ye bu konuda gerçekte görüş değiştirmiş olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Yukarıda 1997 tarihli Raporu irdelerken açıklandığı üzere, hazırlanan bu son metin TÜSİAD içinde çatlağa yol açmış ve sonuçta o evredeki Dernek yönetimi de bu Rapora sahip çıkmaktan geri adım atarak, metni de, "TÜSİAD'ı bağlamayan" ve "yazarın şahsi görüşü"nü yansıtan bir belge şeklinde sunmuş olduğuna göre, aslında TÜSİAD, ölüm cezası karşıtı bir anlayışı örgütsel bir bütünlük arz eder nitelikte ne 1992'de ne de 1997'de savunmuştur.

Ancak 2000 yılının başında bu konuda TÜSİAD görece daha net tavır alabilmiştir.

---

40 *Hürriyet*, 09/04/1997, S:17615, sf:7, "TÜSİAD'ın demokrasi krizi yine alevlendi" başlıklı Mustafa Kutlay ve Oya Berberoğlu imzalı haber; *Radikal*, 09/04/1997, S:179, sf:13, "TÜSİAD rapordan çark etti" başlıklı Ahmet Çelik imzalı haber.

41 Nitekim, Rapora muhalefet eden kesimin öncülüğünü yapan işadamı Aydın Bolak, "Prof. Bülent Tanör'ün suçu bulunmadığını belirten Bolak, 'Bülent beyin düşünceleri belli. Burada yanlış olan hem TÜSİAD yönetiminin böyle bir kişiye rapor hazırlatması, hem de bu raporu sahiplenmesidir' dedi." Bkz., *Radikal*, 10/04/1997, S:180, sf:13, "Dönmeselerdi ayrılacaktık" başlıklı Ahmet Çelik imzalı haber.

III) "Türkiye'de Demokratik Standartların Yükseltilmesi – Tartışmalar ve Son Gelişmeler" Raporu (Aralık 1999)

TÜSİAD Aralık 1999 tarihinde kamuoyuna açıklanan ve yine Prof. Tanör'e hazırlatılan "Türkiye'de Demokratik Standartların Yükseltilmesi – Tartışmalar ve Son Gelişmeler"[42] başlıklı bir çalışmada, diğer hususların yanı sıra, yaşam hakkı ve ölüm cezası meselesine değinmiştir.

Bu çalışmada, 1997 tarihli Rapora atıfla "idam cezasının yaşama hakkının özüne dokunması ve 1984'den beri ülkemizde zaten yerine getirilmemesi" olmak üzere başlıca iki gerekçeye dayanılarak "ölüm cezası uygulamasına son verilmesinin önerildiği" hatırlatıldıktan sonra, geçen üç yıl içinde ölüm cezalarına karşı Türkiye'de yükselen tavrın netlik kazandığı, uzmanların bu cezaya karşı olduklarını açıkladıkları, TCK tasarısında bu cezanın kaldırıldığı, "ancak pratikte henüz bir ilerleme olmadığı" belirtilmektedir. Raporda, bu bağlamdaki öneri aşamasında ise şu görüşlere yer verilmiştir:

"Ölüm cezalarına savaş ve yakın savaş tehlikesi durumu dışında son verilmesinin en kestirme çözümü olarak, AİHS'ye Ek 6 No'lu Protokolün kabulü yolu görünmektedir. Bu yapılabildiği takdirde, TCK'da ayrıca tek tek ayıklama ve değişiklik yapma gereği duyulmayacaktır. Ancak, ilgili suçların cezasının ne olacağına ilişkin tek maddelik bir yeni yasaya ihtiyaç olduğu da açıktır."

Yukarıdaki önerinin önemi, ölüm cezasının kaldırılması görüşünü vurguluyor olmasıdır. Eksiği ve zaafı iki noktada açığa çıkmaktadır:

İlki, doğrudan önerinin içeriğidir. Ölüm cezasının koşulsuz ve istisnasız ilgası fikrini savunma düzeyine gelmemiştir. Bu meselede hangi mülahaza ile olursa olsun istisnayı tanıyan her yaklaşım, son çözümlemede, ölüm cezasına ilkesel olarak karşı çıkılmamasının bir tezahürüdür. Kaldı ki, Anayasa ve yasalarda bu cezayı düzenleyen hükümleri ayıklamayı ve kaldırmayı bir kenara bırakıp, bir ilk etap işlem olacağı kabul edilecek olsa bile, sadece AİHS 6 Numaralı Protokolün onaylanmasını önermekle yetinmek isabetli gözükmemektedir.

---

42 TÜSİAD, "Türkiye'de Demokratik Standartların Yükseltilmesi – Tartışmalar ve Son Gelişmeler", Aralık 1999, Yayın No. TÜSİAD-T/99-12/274, toplam 175 sayfa, özellikle sf: 118-119. Bu arada hatırlatalım ki, TÜSİAD, 1999 tarihli Raporu resmen kamuoyuna açıklamadan kısa bir süre önce, bir tür zemin yoklaması sayılacak bir tavırla, anılan Raporun başlıca unsurlarını *düzenlediği Yüksek İstişare Konseyi toplantısı* sonunda basına duyurmuştur. Buna ilişkin haberde, TÜSİAD'ın, 1997 Raporundaki toplam önerilerinden 27'sinin gerçekleştirildiği, aralarında ölüm cezasının kaldırılması da bulunan 17'sinin ise gerçekleştirilmediği bilgisi verilmektedir. Ayrıca, TÜSİAD yöneticileri ve ileri gelen üyelerinin yaptığı açıklamalarda, demokratikleşmenin Türkiye'nin ertelenemez bir sorunu olduğu ve hemen kısa süre önce 1999-2000 Adli Yılının açılış konuşmasını yapan Yargıtay Başkanı Sami Selçuk'un aynı doğrultuda çok önemli açıklamada bulunduğu belirtiliyordu. Dolayısıyla TÜSİAD'ın, o tarihte tamamlanmış olduğu anlaşılan 1999 Raporunu resmen duyurmadan önce, Yargıtay Başkanının konuşmasını da dikkate alarak, kendi raporlarının ana hatlarını bir zamanlama mülahazasıyla basına sızdırdığı anlaşılmaktadır. Açıklama ve haber için bkz., *Milliyet*, 11/09/1999, S:18622, sf:7, "Demokrasi talebi büyüyor" başlıklı ve Eylem Türk imzalı haber.

İkinci nokta ise, bu değerlendirmenin boşlukta bıraktığı şu soruda açığa çıkmaktadır. Raporu hazırlayan Prof. Tanör'ün, savaş zamanı istisnasını tanımakla birlikte, hiç olmazsa barış zamanı içinde ölüm cezasının kaldırılması görüşünü istikrarlı biçimde açıkladığı bilindiğine göre, asıl mesele TÜSİAD'ın tavrında bir belirginleşme olup olmadığı hususunda toplanmaktadır.

1997 Raporu sonrası TÜSİAD üyeleri arasında ortaya çıkan ve kamuoyuna yansıyan görüş ayrılığı, bu son Rapor sonrasında, varsa bile hiç olmazsa alenileşmemiştir.[43] Dolayısıyla, 1999 Raporuna sermaye çevresi örgütünün sahip çıkmayı, en azından görünen politika olarak kabul ettiği söylenebilir. Bunda olası bir etken de herhalde, ölüm cezasını koşulsuz ve istisnasız reddeden AB standartlarına Türkiye'nin uyum sağlaması gerektiğini TÜSİAD'ın fark etmiş olmasıdır. Nitekim, 1999 Raporunun "Demokrasi İçin Katkıya Devam" başlıklı Sunuş yazısında TÜSİAD, "esasen AB adaylık sürecinde, ilk etapta sağlanması gereken Kopenhag kriterlerinin önemli bir bölümü bu çerçeve içinde ele alınacak çalışmaları kapsamaktadır" denilmek suretiyle belirtilen tespiti teyit eder açıklamada bulunmaktadır.

Eklenmelidir ki, TÜSİAD, 1997 Raporu sonrasında kendi içinde beliren görüş ayrılığını, 1999 Raporunun Sunuşunda, anılan Raporun "amacı ve ana mesajı itibariyle TÜSİAD'ın görüşlerini yansıttığı, ancak içerdiği destekleyici görüş ve ayrıntıların, şimdiye kadar yapılmış olan TÜSİAD çalışmalarında olduğu gibi, tartışmaya açık olduğu ve üyeleri bağlayıcı nitelikte olmadığı ifade edildi" argümanıyla bir tür haklılaştırmaya çabalamaktadır. Ne var ki, böyle bir çekincenin önemli bir sonucu vardır. 1999 Raporundaki barış zamanı için bu cezanın kaldırılması önerisi, TÜSİAD bakımından ana mesajı itibariyle arkasında durulan bir görüş müdür, yoksa konjonktür değişikliği söz konusu olması halinde ileri sürülebilecek türde üyeleri bağlamayan bir ayrıntı görüş mü sayılacaktır?

1b) TİSK (1993 Raporu) (1993 ve 1999 tarihli açıklamalar)

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun (TİSK) 09/02/1993 tarihli "Anayasa Değişikliğine İlişkin Konfederasyonumuz Görüşleri"[44] başlıklı metinde, genel olarak 1982 Anayasasına sahip çıkıldığı ve 1961 Anayasası reddiyesinin devam ettiği görülmektedir. TİSK'in 1993 tarihli Önerileri, 1982 Anayasası hazırlığı evresinde sunulan görüşlerine büyük ölçüde koşuttur.

---

[43] Nitekim basında çıkan değerlendirmelerde, TÜSİAD'ın 1997 Raporu sonrasında ürkek ve ikircikli tavrı eleştirilerek, 2000 Raporunu bilinçli şekilde savunması, gündemde tutması gerektiği ve belki bu şekilde AB'ye giden yolun kısalmasında rol oynayabileceği ileri sürülmüştür. Cengiz Çandar, "Demokrasi tartışmaları", *Sabah*, 10/02/2000, S:4984, sf:21.

[44] TBMM Başkanlığı, TBMM Başkanlığı'na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve Ayrıca TBMM'deki Siyasi Partilerin Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler, TBMM Başkanlığı, 22 Şubat 1993. TİSK Raporu için bkz, agd., sf:210-222.

TİSK, yaşam hakkını ve dolayısıyla ölüm cezası istisnasını düzenleyen madde ile ilgili diğer maddeler hakkında bir Değişiklik önerisi sunmamaktadır. Böylece, ölüm cezasının yürürlükte tutulması doğrultusundaki yaklaşımı benimsemektedir.

Nitekim, DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılarak gözaltına alınmaları süreci ülke gündemindeyken, TİSK Başkanı Refik Baydur, 16/11/1993 tarihinde yaptığı açıklamada, TBMM'ndeki bazı milletvekilleriyle ilgili olarak Başbakanın "hissiyatına" katıldıklarını[45] belirttikten sonra, "eşkıyanın layık olduğu şekilde cezalandırılması beklentisi" içinde olduklarını söyledi ve gazetenin bu haberi "TİSK: Teröre İdam" başlığı altında sunuşunda da açığa çıktığı üzere, ölüm cezası infazlarını beklediklerini dile getirdi.[46]

Nitekim TİSK, Şubat 1999'da PKK şefi hakkındaki yargılama nedeniyle ölüm cezası meselesi bir kez daha ülke gündeminde iken, bu konudaki yaklaşımını dile getirenler arasında yerini aldı. TİSK Başkanı, "sırf bölücübaşı Abdullah Öcalan için idam cezasının kaldırılmasına karşı olduklarını belirtti. Baydur, 'Bu konuda Öcalan'ın durumundan bağımsız olarak karar verilmeli. Neticede, idam cezasının kaldırılıp kaldırılmayacağı referandumla halka sorulsun' dedi. Baydur, ABD örneğini vererek şöyle dedi: 'Bu ülkede demokrasi de var, idam cezası da'..."[47]

2) İşçi kesimi örgütleri: TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ

2a) TÜRK-İŞ, 1990 Raporunda da 12 Eylül Rejimindeki yaklaşımını sürdürmüştür

TÜRK-İŞ, Mart 1990 tarihinde, Anayasa değişikliklerine ilişkin önerilerini içeren bir metni TBMM Başkanlığına ve ANAP, SHP ve DYP Genel Başkanlıklarına iletmiştir. Bu metinde Anayasanın toplam 9 maddesine ilişkin öneriler bulunmaktadır ve bunlar esas olarak çalışma yaşamını düzenleyen normlardır.[48]

Dolayısıyla, genel olarak özgürlükler rejimine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme içermediği gibi, özel olarak da yaşam hakkı/ölüm cezası eksenli

---

45 Ayrıntılı bilgi için bkz., aşağıda, "Yürütme Organının Ürettiği Siyasa ve Ölüm Cezası (1920-2000)" başlıklı Bölüm.

46 *Sabah*, 17/11/1993, S:2718, sf:26, "TİSK: Teröre İdam" başlıklı haber. *Cumhuriyet*, 17/11/1993, S:24878, sf:14, "İşadamları terör vergisine hazır" başlıklı haber.

47 *Hürriyet*, 24/02/1999, S:16301, sf:35, "TİSK: İdam için referandum yapılsın" başlıklı Süleyman Demirkan imzalı haber. TİSK'in açıklamasında yer verdiği ölüm cezasının kaldırılmasının referanduma sunulması önerisi, aslında, aynı doğrultuda gerek siyaset çevrelerinin gerekse bazı sivil toplum örgütleri temsilcilerinin daha önce dile getirdikleri önerilere koşuttu. Bu tür öneriler ve bunlara yönelik eleştirilere ilişkin örnekler, bu çalışmanın ilerideki bahislerinde örneklenmektedir.

48 TÜRK-İŞ Raporu için bkz., TBMM Başkanlığı'na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve Ayrıca TBMM'deki Siyasi Partilerin Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler, agd., sf:141-160.

hükümler üzerinde durulmamıştır. TÜRK-İŞ, 12 Eylül Rejiminin ardından sivil rejim içinde altı yıl geçmesine karşın, temel hak olan yaşam hakkını ve ölüm cezası sorununu gündemine almamayı sürdürmüştür.

2b) HAK-İŞ, 1992 Anayasa Kurultayı ve 1993 tarihli Anayasa Önerisinde ölüm cezası konusunda suskundur

HAK-İŞ, 27-29/02/1992 tarihlerinde bir Anayasa Kurultayı düzenlemişti.[49] Bu Kurultaya çok sayıda akademisyen ve parlamenter katılarak görüşlerini açıkladılar. Anayasanın bir çok boyutu üzerinde durulmasına karşın, yaşam hakkı/ölüm cezası meselesi konuşanlar tarafından dile getirilmemiştir. HAK-İŞ Genel Başkanı Necati Çelik'in yaptığı Sunuş konuşmasında, özel olarak Anayasanın toplam 8-9 maddesi üzerinde durmuş ve önerilerini açıklamıştır. Ancak bunların hiçbirisi AY (md.17) ve (md.87)'de yer alan ölüm cezasına ilişkin hükümler hakkında değildir.

HAK-İŞ de, TBMM Başkanlığına 1993'de sunduğu "Yeni Anayasa Çalışmalarında Esas Alınması Gereken Görüş ve Önerilerimiz"[50] başlıklı çalışmada, TÜRK-İŞ'in raporuyla kıyaslandığında, daha kapsamlı olmakla birlikte yine esas olarak çalışma yaşamına ilişkin normlarda odaklaşmıştır.

Bu metinde de, AY (md.17/son)'daki ölüm cezası istisnası ile Meclisin yetkilerine ilişkin (md.87) ele alınmamış, hiçbir değişiklik önerisi getirilmemiştir. Bununla birlikte, AY (md.15) ekseninde öneride, mevcut metindeki ikinci fıkranın çıkartıldığı görülmektedir. Ne var ki, buradaki öneri kendi içinde eleştiriye açık olduğu gibi (örneğin, istisnai rejimde, hakların sadece kısmen değil, tamamen durdurulması düzenlemesinin saklı tutulması), ölüm cezasının asıl Anayasal dayanağını oluşturan normlar özelindeki suskunluk, HAK-İŞ'in de bu cezaya karşıt olmadığını kanıtlamaktadır.

3) Basın çevresi örgütü: Basın Konseyi (1991 Anayasa Önerisi)

Basın Konseyi tarafından 1991 yılında bazı akademisyenlere hazırlatılan ve TBMM'ne gönderilen "Anayasada Son Değişiklik Önerileri"[51] başlıklı çalışmada, ağırlıklı olarak "basın ve ifade özgürlüğüne ilişkin Anayasa değişikliği önerileri" üzerinde durulmuştur. Nitekim, formülleştirilen ve gerekçeleri de eklenen maddeler arasında, bu çalışmanın konusunu ilgilendiren (md.17) ve (md.87) bulunmamaktadır.

Konuyla ilintili sayılabilecek AY (md.15) eksenli öneride, ikinci fıkra çıkarılmıştır. Üstte açıklanan HAK-İŞ önerisi için geçerli eleştirilerin benzeri Basın Konseyi önerisi bakımından da geçerlidir. Bu örgüt, sonuç olarak, ölüm cezasının kaldırılmasını anılan Raporda dile getirmemiştir.

---

49 HAK-İŞ Anayasa Kurultayı, 27-29 Şubat 1992, HAK-İş Eğitim Yayınları No.15, Ankara, 1992, toplam 493 sayfa. Hak-İş Başkanı N. Çelik'in konuşması, sf:15-22.

50 HAK-İş Raporu için bkz., TBMM Başkanlığı'na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve Ayrıca TBMM'deki Siyasi Partilerin Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler, TBMM Başkanlığı, 22 Şubat 1993, sf:163-208.

51 Basın Konseyi Raporu için bkz., agd., sf:223-230.

4) Ara sonuç: Toplumun değişik kesimleri 1990'larda da ölüm cezasına kararlı karşı çıkışı sergilememiştir

Yukarıda örnekleri verilen birimlerin önerileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sivil toplum kuruluşları arasında ölüm cezasının kaldırılmasını koşulsuz ve istisna tanımaksızın önerenlerin azınlıkta kaldığı saptanmaktadır. Bu gözlem bir kaç sonucu çıkarmaya elvermektedir.

Birincisi, özel olarak ölüm cezası meselesi karşısında örnekleri verilen çeşitli kuruluşların tavrı en hafif deyişle ikircikliidir. Kuruluşların büyükçe bölümü suskundur. Sözlük anlamında yaşamsal önem taşıyan böyle bir meselede suskunluk, en temkinli ifadesiyle, yürürlükteki mevzuatın saklı tutulmasına yönelen üstü örtük bir rıza niteliğindedir. Barış-savaş zamanı ikiciliğini tanıyarak, ilki için kaldırmayı önermek de, hiç olmazsa kısmi rızadır.

İkincisi, örneklenen örgütlerin yaklaşımlarından hareket edildiğinde, bu bölümün başlığı olarak kullanılan "sivil toplum kuruluşları"nın, ölüm cezası meselesiyle sınırlı bir çerçevede ele alındığında, ne kadar sivil oldukları sorusunun kaçınılmaz olduğudur. Buna bağlı olarak, anılan örgütlerin, kolaycı bir kategorileştirme yapılarak "sivil toplum kuruluşu" kavram öbeği içinde gösterilip gösterilemeyeceği sorusu ortaya çıkmaktadır.

Üçüncüsü, anılan çevrelerin, gerçekte ve geniş ölçekte toplumu ne denli temsil edebildikleri sorusu gündeme gelmektedir. Bunların, kamuoyunun, geniş halk yığınlarının, doğrudan ya da dolaylı biçimde sesi olup olamadıkları sorgulanmaya muhtaçtır. Bu örgütler, temsil ettikleri özel çevrenin temsilcisidirler ve öyle olmaları da eşyanın doğasına uygundur. Bu noktada sorun, farklı çıkar çevrelerinin, bir arada yaşamanın temel ortak paydalarında buluşup buluşamadıklarında odaklaşmaktadır. Ölüm cezası meselesi özelinde değerlendirildiğinde, demokratik toplumsal muhalefetin, yukarıda anılan kuruluşların çoğundan farklı olarak bu cezanın kaldırılmasını savundukları ve özverili çaba harcadıkları bilindiğine göre, bu iki gruba mensup çevreleri dikkatle birbirinden ayırt etmenin isabetli olacağı sonucu çıkmaktadır.

iv) Diğer sivil toplum örgütleri tarafından kamuoyuna açıklanan çalışmalarda ölüm cezası

1) İSMMMO, "Türkiye'nin Demokrasi Sorunu" Raporu (Mart 1997)

1990'ların ikinci yarısında, İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası'nın (İSMMMO) istemi ve girişimiyle, TÜSİAD'ın hazırlattığının benzeri bir Rapor hazırlanmış ve "Türkiye'nin Demokrasi Sorunu" başlıklı bir kitap olarak yayınlanmıştır. Bu çalışmada, barış-savaş zamanı ikiciliğine yer verilmeksizin, ölüm cezasının bütünüyle kaldırılması önerisi getirilmiştir.[52]

---

52 Mehmet Semih Gemalmaz, Türkiye'nin Demokrasi Sorunu, İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Yayınları No.17, İstanbul, Mart 1997, sf:39-43, 111.

İSMMMO Raporunun TÜSİAD Raporundan farkı, sadece ölüm cezasının tümüyle kaldırılması önerisi getirmesinden ötürü değildi. Ayrıca, hazırlanan bu Rapora, hem hazırlatan örgüt (yani İstanbul şubesi) hem de bunların birliğini oluşturan merkezi örgüt (Türkiye Muhasebeci Odaları Birliği, TÜRMOB) olarak arka çıkılmış idi.[53] Bu açıdan düşünüldüğünde, her ikisi de birer sivil toplum kuruluşu sayılabilecek TÜSİAD ile İSMMMO ve TÜRMOB arasında, hem demokrasi anlayışı hem de özelde ölüm cezası konusunda ciddi anlayış farklılıklarının bulunduğu açığa çıkmaktadır.

2) İKV, "Demokrasi ve İnsan Hakları Raporu" (Kasım 1997)

İktisadi Kalkınma Vakfı tarafından Kasım 1997'de kamuoyuna açıklanan "Demokrasi ve İnsan Hakları" [54] başlıklı çalışmada, özellikle Türkiye-AB ilişkileri perspektifinden bakılarak bu bütünleşme sürecinde Türkiye'nin alması gereken önlemler üzerinde durulmaktadır.

Raporun İnsan Hakları başlıklı bölümünde, ayrımcılık yasağı, ifade-basın özgürlüğü, toplanma-örgütlenme özgürlükleri, azınlık hakları ve hukuk önünde eşitlik ile adil yargılanma hakkı üzerinde durulduğu saptanmaktadır. Ancak Raporun hiçbir bölümünde, hakların temelini oluşturan yaşam hakkı ve bu eksende ölüm cezası sorununun ele alınmadığı görülmektedir. İKV Raporunun şaşırtan yönü, AB Hukuku konusunda uzmanlaşan sivil toplum örgütlerinden biri olan İKV'nin, AB üyeliğinin bir bakıma ön koşulu haline gelen aday ülkede ölüm cezası yaptırımının bulunmaması kuralını, demokratikleşme ve insan haklarına ilişkin öneri ve değerlendirmelerde bulunduğu çalışmasında ihmal etmiş olmasıdır.

3) TOBB, "Anayasa Değişikliği Önerisi" (Mayıs 2000)

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Mayıs 2000'de bir "Anayasa Değişikliği Önerisi" hazırlattı. Basmda çıkan habere göre, bu metinde, DGM'lerin kaldırılması, Cumhurbaşkanının yetkilerinin daraltılması, seçilme yaşının 25'e düşürülmesi, olağanüstü rejimde yetki kanuna dayanılmaksızın KHK çıkarılması uygulamasına son verilmesi gibi bir dizi önemli ve ciddi iyileştirim öngörülmekteydi.

Ayrıca, Anayasa Önerisinde, ölüm cezasının kaldırılması da ifadesini bulmuştu.[55]

---

53 Nitekim bu Rapor, basma ve kamuoyuna çeşitli toplantılarla duyurulurken, sadece İSMMO Başkanı Yahya Arıkan değil, toplantılara bizzat katılan TÜRMOB Genel Başkanı Mustafa Özyürek de Raporun arkasında olduklarını açıklamıştı. *Cumhuriyet*, 28/03/1997, sf:5, "Çare kitlesel muhalefette" başlıklı haber. *Cumhuriyet*, 08/04/1997, S:26116, sf:15, "Demokrasiyi toplumsal muhalefet getirir" başlıklı haber. Nokta Dergisi, 6-12 Nisan 1997, S:15, sf:14-17, "Türkiye'nin demokrasi sorunu" başlıklı ve Güçlü Özgan-Cemal Subaşı imzalı haber.

54 İKV, "Demokrasi ve İnsan Hakları", İKV Yayınları No.147, İstanbul, Kasım 1997, toplam 143 sayfa.

55 *Sabah*, 31/05/2000, S:5095, sf:11, "Ölüm cezası kalksın" başlıklı haber. Bu haberden kısa bir süre önce TOBB Başkanı Fuat Miras'ın da aralarında bulunduğu 9 işadamının görüşlerini yansıtan gazete haberi ise, *Sabah*, 11/05/2000, S:5075, sf:10, "Siyase-

C) 1985-2000 EVRESİNDE İNFAZLARI ASKIYA ALMA SİYASASININ MADDİ TEMELLERİ

Ölüm cezası sorununu ülke gündeminden temelli olarak çıkartma çapından yoksun bulunan infazları askıya alma siyasası eğretidir ve bir dizi iç ve dış etkenin sonucudur.

a) İç etkenler- demokratik toplumsal muhalefetin yükselmesi

İç etkenler arasında, belki de başta, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile başlayan fiili rejim evresinde, ileride "12 Eylül Rejimi ve Ölüm Cezası" başlıklı bölümde istatistiksel dökümü gösterildiği üzere, çok sayıda ölüm cezası infazının doğurduğu toplumsal hoşnutsuzluk gelmektedir. Gerçekten de, Cumhuriyet tarihi içinde bu sorunun kamuoyunun gündeminde görece daha yoğun ve daha geniş kesimlerin ilgi konusu olarak yer alması, 12 Eylül rejiminin sona ermesiyle belirginleşmiştir.

1983 genel seçimleri sonrasında sivil rejime geçilmesiyle kurulan ANAP hükümetine ve yeni oluşan TBMM'ne çok sayıda "genel af dilekçeleri" ulaştırılmaya başlandı. Adalet Bakanlığına iletilen bu dilekçeler, Bakanlık tarafından TBMM Başkanlığına ve oradan da TBMM Adalet Komisyonuna sevk edildi. Örneğin, TBMM'nin 10/01/1984 tarihli 19. Birleşiminde, TBMM Başkanlığına gönderilen Adalet Bakanlığının sırasıyla 30/12/1983, 04/01/1984 ve 06/01/1984 tarihli üç yazısı okutulmuştur. Bu belgelerde, "Cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulardan bazıları ile muhtelif vatandaşlarımızdan alınan genel af isteklerini kapsayan" dilekçelerin gereği yapılmak üzere Meclise havale edildiği yazılıdır. Bu üç yazıya, belgelerin yukarıda gösterilen tarih sırasıyla, 130 adet, 12 adet ve 18 adet olmak üzere toplam 160 adet "genel af dilekçesi" eklidir.[56] Bu dilekçelerin kapsamına, sadece hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkum olanlar değil, ama aynı zamanda ölüm cezasına hükümlüler ile bu ceza isteniyle davaları derdest olup tutuklu bulunanlar da girmektedir. Görüldüğü üzere, görece sivil rejime geçilmesiyle birlikte ulusal kamuoyu, genel af çıkarılması ve infazların durdurulması için siyasal iktidarı ve parlamentoyu yönlendirmek çabasını daha belirgin biçimde sergilemiştir.

Ancak, kamuoyunun oluşan tepkisi sadece 12 Eylül rejimi infazlarına ve hak ihlallerine dayalı değildir. 1960-1980 döneminde yaşananları da herhalde dikkate almak gerekir.

---

tin gündemi demokratikleşme: İşadamları istikrarın devamlılığı için siyasetçilerden, hukuk ve demokratikleşmeye yönelik kararlar almalarını bekliyor" başlıklı Nur Öztürk imzalı olarak yayınlandı. Burada işadamları, Hükümetin devamlılığını istikrarın unsuru olarak gösterirken, hukuk alanında da sivil anayasa ve demokratik yasalar konusunu öne çıkartmaktaydılar. Bütün bu yaklaşımlar, Türkiye'de sermaye çevresinin, uluslararası sermaye ile bütünleşmenin bir ön koşulu olarak demokratik rejim gereğini dile getirmeye başladığını göstermektedir. Nitekim yukarıda TÜSİAD Raporları bahsinde verilen açıklamalar da bu hususu teyit eden diğer örneklerdir.

56 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama yılı: 1, Cilt: I, 24/11/1983 tarihli 1 inci Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34 üncü Birleşime kadar, Ankara, 1984, sf:275.

Örneğin, Mart 1979'da yayınlanan bir araştırmada[57] şu veriler ortaya konmuştur: 1968-Şubat 1979 evresinde işlenen *siyasal cinayetlerin* yıllara göre dökümü: 1968-2; 1969-9; 1970-19; 1971-22; 1972-22; 1973-15; 1974-27; 1975-37; 1976-108; 1977-319; 1978-879 ve (sadece Ocak-Şubat) 1979-93. Böylece, siyasal cinayetler sonucu toplam 1552 kişi yaşamını yitirmiştir.

1989'da yayınlanan bir başka kitapta ise, 1974-12/09/1980 döneminde Türkiye'de siyasi nedenlerle öldürülen ve tespitlere göre toplam 5388 kişiyi kapsayan bir liste çıkartılmıştır.[57a]

1999 yılında yayınlanan bir başka çalışmada Türkiye'de son kırk yılda gerçekleşen kitlesel katliamlar ayrıntılı olarak incelenmiştir.[58] Kahramanmaraş, Malatya, Çorum ve Sivas katliamları irdelenerek bilanço çıkartılmıştır. Örneğin, 1974-1980 döneminde Malatya'da işlenen siyasi cinayetlerde toplam 101 kişi öldürülmüştür. Aralık 1978'de Kahramanmaraş katliamında saptanabilen ölü sayısı 111'dir. Aynı araştırmada 1980 öncesinde Çorum'da işlenen siyasal cinayetlerin saptanabilen kurbanlarının toplam sayısı 59 olarak gösterilmiştir. 1993'de Sivas'ta gerçekleşen katliamda ise 35 kişi ölmüştür.

1990'ların ikinci yarısında devletin çeşitli birimlerine çete/mafya türü örgütlerin sızdığı, birçok kamu görevlisinin bunlarla işbirliği yaptığı, devletin gerek 12/09/1980 darbesi öncesinde, gerek 12 Eylül *de facto* rejimi sırasında ve gerekse de 1980'li ve 1990'lı yıllarda cinayet suçlularını birçok operasyonda kullandığı açığa çıkmıştır. Bu veriler ışığında, 1960'ların sonlarından 12/09/1980 darbesine kadar olan evrede gerçekleşen ve çoğunluğunun faili bulunamayan ya da yargılanırken yahut mahkum olduktan sonra kaçan/kaçırılan siyasal cinayetlerin sorumlularını ve dolayısıyla bu siyasal cinayetleri de, ölüm cezası ve infazlar karşıtı kamuoyu duyarlığının ve tepkisinin oluşmasında bir etken olarak tespit etmek gerekir.

Kamuoyu tepkisine yol açan etken yalnızca ölüm cezalarına çokça hükmedilmesi ve infazlardan ibaret değildir. Özellikle 1990'lı yıllarda kayıp kişiler, yasadışı ya da yargısız infazlar şeklinde adlandırılan uygulamaların sıklık ve yaygınlık kazanmış olması da bir diğer etken olarak değerlendirilebilir.

i) Kayıp kişiler olgusu

Kayıp kişiler olgusu[59] ile toplumsal tepkinin yükselmesi arasında bir bağlantı kurmaya yönelik değerlendirmeyi gerekçelendirebilmek için, ilkin, kayıp kişiler kategorisine giren olayların yoğunluğunu saptamak gerekir.

---

57 Orhan Apaydın, Kim öldürüyor, niçin öldürüyor?, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Mart 1979 (İkinci bası), sf:122-244.

57a Tayfun Mater (Derleyen), Devrimci Yol Savunması: 12 Eylül Öncesi ve Sonrası, Simge Yayınevi, Ankara, Ocak 1989, sf: 569-726.

58 H. Nedim Şahhüseyinoğlu, Yakın Tarihimizde Kitlesel Katliamlar, İtalik Yayınları, Ankara, Nisan 1999, sf:75-80, 169-175, 250-251, 291-294.

59 Mehmet Semih Gemalmaz, "İnsan Hakları Hukukunda Kayıp Kişiler Olgusu", *Eurensel*, 04/09/1995, S:90, sf:2.

Bu çerçevede, *kayıp kişiler* konusunda ileri sürülen çok sayıdaki savı ya da olayları doğrulama testine tabi tutup ayıklamak suretiyle yapılmış bir çalışmanın sonucuna yollama yapılabilir. Buna göre, sadece 1991-1994 yılları arasındaki 400'den fazla kayıp iddiasından, yalnızca 104 olaya ilişkin 136 kayıp iddiası, konu ekseninde saptanmış ve değerlendirilmiştir.[60]

Başka çalışmalarda ise 1980-1995 arasındaki evreyi kapsayan bir tarama sonucu toplam 108 kişinin şüpheli biçimde ortadan kaybolduğu sergilenmiştir. Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından hazırlanan bir raporda şu veriler ortaya konmuştur: 12/09/1980 ile 12/09/1995 arasındaki evrede toplam 108 kişi şüpheli biçimde ortadan kaybolmuştur. Bu 108 kişinin 10'u 12/09/1980 ile 1991 yılı başına kadar olan dönemde, 3'ü 1991'de, 8'i 1992'de, 25'i 1993'de, 52'si 1994'de ve 10'u (12/09/1995'e kadar) 1995'de ortadan kaybolmuşlardır.[61]

TİHV'nın 1996 yılı Raporunda ise, 12/09/1980 ila 31/12/1995'e kadar geçen 16 yıllık sürede toplam 157 kişinin ortadan kaybolduğu verisi yer almaktadır. Vakfın 1995 yılı raporunda bu kategoride adına yer verilen 2 kişinin sonradan yaşadığının ortaya çıktığı ve 1 kişinin de cesedinin bulunduğu belirtilerek, anılan üç kişinin ismi çıkartılarak liste güncelleştirilmiş ve düzeltilmiştir.[62]

Türkiye İnsan Hakları Derneği (İHD) tarafından Nisan 1995'te yayınlanan veriye göre, gözaltında kayıpların yıllara göre dağılımı şöyledir: 1980-1990 döneminde 13 kişi; 1991'de 4; 1992'de 8; 1993'te 23; 1994'te 26 kişi. Aynı veride, 1994'te gözaltında kayıp iddiaları toplamı 299 kişi ve 1995'te (Ocak-Mart) 28 kişidir.[63]

Esasen, kayıp kişiler olgusunun 1990'lı yıllarda belirgin olarak gün yüzüne çıkması, bu uygulamanın yaygın, yoğun ve bir bakıma aleni hale gelmesinden ötürüdür.[64] Kayıp kişiler sorunu, bir diğer açıdan da, Ekim 1984'ten sonra ara verilen resmi ölüm cezası infazlarının boşluğunu ikame etmek siyasasının yansıması olarak değerlendirilebilir.

Kayıp kişiler uygulaması 1990'lı yıllarda o derece belirginleşmiştir ki, 1995 yılında dönemin insan haklarından sorumlu Devlet Bakanlığı, bu sorunun Adli Tıp konusuyla ve bu kuruma ilişkin sorunlarla bağlantısını ku-

---

60 Gökçen Alpkaya, "Kayıplar Sorunu ve Türkiye", AÜSBF Dergisi, Cilt:50, Sayı:3-4, Haziran-Aralık 1995 (Prof. Dr. Turan Güneş'e Armağan), AÜSBF Basımevi, Ankara, 1997, sf:31-63, özellikle 41.vd.

61 TİHV, İşkence Dosyası: Gözaltında ya da Cezaevinde Ölenler-12 Eylül 1980-12 Eylül 1995, TİHV Yay.5, Ankara, Mart 1996, sf:71. (Kısaca, İşkence Dosyası/1996 olarak gösterilecektir).

62 TİHV, 1996 Türkiye İnsan Hakları Raporu, TİHV Yay.18, Ankara, Eylül 1998, sf:364-368.

63 İHD, İnsan Hakları Bülteni, S:73-74, Mart-Nisan 1995, sf:16, "Gözaltında kayıplara son" başlıklı yazı. İHD, Haziran 1995'te "Kayıplara Son Kampanyası" başlatmıştır.

64 Mehmet Semih Gemalmaz, "1991 Türkiye'sinde İnsan Hakları", Türkiye İnsan Hakları Raporu, TİHV, Ankara, 1992, sf:15.

rarak bir rapor yayınlamıştır. Bu rapora göre, 01/01/1994 ile 09/06/1995 arasındaki 18 aylık evrede Adli Tıp kurumuna toplam 290 kimliksiz ceset intikal etmiş ve bunlardan 273'ünün kimliği hiç teşhis edilememiştir. Toplam 290 cesetten ölüm nedeni hiç saptanamayanların sayısı ise 88'dir. Rapora göre, 18 aylık sürede kimliksiz bulunan ceset sayısının 290 olduğundan hareketle, "bu on yıllık bir süreye uygulandığında, 2000-2500 civarında bir rakam elde edilmektedir; yani, kayıp insanların sayısı ile kimliği belirsiz olarak gömülen cesetlerin sayısı arasında bir yakınlık, bir benzerlik vardır".[65]

Türkiye'deki kayıp kişiler patolojisi, bu konuda BM bünyesinde oluşturulan "Zorla ya da İstekdışı Kayıplar Çalışma Grubu"nun yayınladığı raporlarla da uluslararası düzlemde ortaya konmuştur.[66] Bu Grubun 12/01/1998 tarihli Raporunda yer alan bir çizelgede, 1980-1997 arasındaki on yedi yıllık kayıp verilerinin Türkiye özelindeki dökümü şöyleydi:

- Hükümete iletilen toplam kayıp olan sayısı 153'tür.
- 10'u kadınlara ilişkin olan bu olayların 83'ü askıdadır (% 54.2).
- 70 kayıp olayından 31'ine (% 44.3'üne) hükümet, 39'una (% 55.7'sine) ise hükümetler-dışı kuruluşlar açıklık kazandırmıştır.
- Durumlarının aydınlatıldığı tarihte kaybolan kişilerin durumu ise şöyledir: 46 kişi (% 65.7) serbest bırakılmıştır, 13 kişi (% 18.6) gözaltındadır ve 11 kişi de (% 15.7) ölmüştür.[67]

ii) Yasadışı infazlar ve faili meçhul cinayetler

Yaşam hakkı ihlallerine ilişkin bir başka veri ise, aynı evrede, *yasadışı infazlar* şeklinde kategorileştirilen uygulamaların da yoğunlaşmış olmasıdır.[68]

Ayrıca, ilgili çevrelerce *faili meçhul cinayetler* olarak sınıflandırılarak dökümü çıkartılan olaylar kümesi de bu çerçevede hatırlatılabilir.

---

65 DYP-CHP koalisyon hükümeti sırasında 1995 yılında İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı tarafından hazırlanan bu Rapor tam metin olarak *Bizim Gazete*'de, 18-21/09/1995 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Bu rapor ve diğer verilerin değerlendirilmesi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Türkiye'nin Demokrasi Sorunu, İstanbul Serbest Muhasebeci-Mali Müşavirler Odası Yay.17, İstanbul, 1997, sf:41-42.

66 Bu konuda yeni ve ayrıntılı Türkçe bir çalışma için bkz., Mesut Gülmez, "İnsan Haklarının Korunmasında İlk Konusal Özel Denetim Yöntemi: Kayıplar Çalışma Grubu", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt.19-20, 1997-1998, Ankara, sf:23-64.

67 Mesut Gülmez, agm., sf:47; 57.

68 Mehmet Semih Gemalmaz, "Yasadışı İnfazlar ve Hukuk", *Sosyal Demokrat Dergisi*, Ekim 1993, S:66, Ankara, sf:14-15; aynı yazarın, "Süre giden yasadışı infazların zemini", *Evrensel*, 20/11/1995, S:167, sf:2; Halit Çelenk, "Yaşama Hakkı ve Yargısız İnfaz", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, XVII, S.162, 1993, sf:32-43; Helmut Oberdiek, "Keyfi Cinayetler Hakkında Sesli Düşünceler-Tartışma", *İnsan Hakları Bülteni*, S.63/64, 1994, sf:40-41. Ayrıca siyasi cinayetler ve kayıp kişiler olgusu hakkında çeşitli ülkelerde görülen uygulamalara ilişkin olarak bkz., Amnesty International, Getting Away With Murder: Political Killings and Disappearances in the 1990s, AI, London, 1993.

1) Bağımsız araştırmacılarca ve insan hakları kuruluşlarınca ortaya konan verilere örnekler

1987 yılında yayınlanan bir araştırmada, 1980 öncesinde öldürülen ve failleri bir türlü ortaya çıkarılamayan toplam 13 aydının katledilmeleri olayları üzerinde duruluyor ve aslında suç mihrakları belirgin olmasına karşın faillerin yakalanamadığı açıklanıyordu.[69]

Bir diğer araştırma örneği olarak, TİHV'nın yıllık raporlarında yer alan bazı veriler burada belirtilebilir.[70]

- (Diğer kategoriler altında ortaya çıkan ölümler hariç tutularak), *faili meçhul cinayetler* sonucu öldürülenler: 1989 başı ile 1991 sonu-42; 1992-362; 1993-467; 1994-423 ve 1995-166'dır.
- *Yargısız infazlar* (1991 başı – 1995 sonu): Ev ve işyeri baskınında ölenler-195; Göstericilere ateş açılması sonucunda (Nevroz olayları hariç) ölenler-104; Dur ihtarı, rast gele ateş açma ve sağ yakalama sonrası öldürülenler-402; Genel toplam-701.

TİHV'nın 1996 yılını kapsayan Yıllık Raporunda ise, 1995 raporunda yer verilen ve yukarıda gösterilen istatistiksel verilere ek olarak, sadece 1996 yılında ve büyük bölümü Olağanüstü Hal Bölgesinde olmak üzere toplam 113 kişi daha *faili meçhul cinayetler* sonucu öldürülmüştür.[71] Bu veriye göre, 1989 başı ile 1996 sonu arasındaki toplam yedi yıllık süre içinde faili meçhul cinayete kurban gidenlerin toplam sayısı 1573'e çıkmaktadır.

Keza, aynı rapora göre 1996 yılında *yargısız infazlar* kategorisine giren olaylar sonucu meydana gelen ölümlerin sayısal dökümü şöyledir: Ev ve işyeri baskınında ölenler-42; Göstericilere ateş açılması sonucunda (Nevroz olayları hariç) ölenler-4; Dur ihtarı, rast gele ateş açma ve sağ yakalama sonrası öldürülenler-52; Genel toplam-98.[72] Yalnızca 1996 yılına ilişkin olan bu rakamı yukarıda dökümü çıkartılan 1991-1995 dönemi yargısız infazlar sonucu ölümler toplamı olan 701 sayısına eklediğimizde 799 kişinin bu yolla yaşamını yitirdiği açığa çıkmaktadır.

Cumhuriyet tarihine yargısız infaz uygulamasının çarpıcı bir örneği olarak geçen olay, general Mustafa Muğlalı'nın, Van'ın Özalp ilçesinde 33 vatandaşın kurşuna dizilmesi emrini vermesi ile yaşanmıştır. General Muğlalı, 1950 yılında 20 yıl hapse mahkum edilmiş, ancak aynı yıl çıkartılan 5677 sayılı Af Yasasından yararlanmıştır. Bkz., "Af ve ölüm cezası" bölümü içinde "1950 tarih ve 5677 sayılı Af Kanunu" başlıklı bahis.

69 Ümit Sezgin, Aydınlanmamış Cinayetler, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987. Yazarın irdelediği olaylardaki maktuller şunlardı: Doğan Öz, Ümit Kaftancıoğlu, Kemal Türkler, Orhan Yavuz, Alın Özdemir, Cevad Yurdakul, C. Orhan Tütengil, Ümit Doğanay, Bedri Karafakioğlu ve Bedrettin Cömert.

70 TİHV, 1995 Türkiye İnsan Hakları Raporu, TİHV Yay.14, Ankara, Şubat 1997, sf:169-172, 176.

71 TİHV, 1996 Türkiye İnsan Hakları Raporu, TİHV Yay.18, Ankara, Eylül 1998, sf:169-230, özellikle 228-230.

72 TİHV, agr., sf:231-276, özellikle 233.

Bu göstergeler, ölüm cezası infazlarına ara verilmesi boşluğunu bir anlamda dolduran uygulamalara işaret etmektedir.

2) Resmi kuruluşların ortaya koyduğu veriler: TBMM Araştırma Komisyonu Raporu (1993) ve Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü

İstatistiksel veriler bizzat TBMM Araştırma Komisyonu çalışmalarıyla da saptanmış, doğrulanmış ve yayınlanmıştır. TBMM'nin 09/02/1993 tarih ve 217 sayılı Kararı ile *"Ülkemizin Çeşitli Yörelerinde İşlenmiş Failli Meçhul Siyasal Cinayetler Konusunda Meclis Araştırma Komisyonu"* kurulmuştur. Bu Komisyonun çalışmaları sonunda bir rapor hazırlanmıştır. Bu Rapora göre, "Komisyonun görev süresi içerisinde ilgili Bakanlıklarca bildirilen failli meçhul cinayetlerin toplam sayısı 908'dir. 259 failli meçhul cinayetle ilgili olarak Diyarbakır ili ilk sırada yer almaktadır. Bunu sırasıyla, 155 ile Mardin, 145 ile İstanbul, 125 ile Batman, 34 ile Şırnak, 25 ile Malatya, 23 ile Adana, 15 ile Tunceli izlemektedir".[73]

Öte yanda, 1997 başında basında yayınlanan ve Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünün sadece 1995 yılı verilerinden derlenen bilgilere göre, 01/01/1995-31/12/1995 tarihleri arasında Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) Başsavcılıklarına failli meçhul olaylara ilişkin toplam 2401 dosya gelmiştir. Bu sayı, önceki yıllardan devredilen 11264 dosya ile toplam 13665 rakamına ulaşmıştır. Aynı haberdeki verilere göre, DGM'lerde 1995'de failli meçhul dosyalardan 255'i aydınlatılmış, 34'ü ise zaman aşımından işlemden kaldırılmıştır. Diyarbakır DGM Başsavcılığı toplam 11699 failli meçhul dosya ile ilk, Konya DGM ise 22 dosya ile son sırada yer almaktadır. DGM başsavcılıklarının toplam iş yükünde failli meçhul olaylara ilişkin dosyaların oranı, % 56.4 olarak belirlenmiştir. [74]

Keza, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün 1998 yılı verileri artan eğriyi bir kez daha teyit etmiştir. Buna göre, 01/01/1998-31/12/1998 arasındaki bir yıllık sürede ülkede faaliyet gösteren toplam 8 DGM Başsavcılıklarına, toplam 1625 failli belli olmayan dosya geldiği; bu sayının önceki yıllardan devir olan 16.765 dosya ile toplam dosyalar içinde % 65.2'lik yer tutarak 18.390'a ulaştığı saptanmıştır. Bu habere göre, Emniyet birimleri, DGM'lerde bekleyen 18 bin 390 dosyadan ancak 150'sinin failini bulabildi. Failli meçhul dosyaların DGM'lere dağılımı ise şöyle: Diyarbakır DGM – 10 981; Van DGM 3126; Erzurum DGM 2081; Malatya DGM 1249; Ankara DGM 495; Adana DGM 297; İzmir DGM 127 ve İstanbul DGM 34.[75]

---

73 TBMM Failli Meçhul Cinayetler Araştırma Komisyonu Raporu (Taslak), BSP İstanbul İl Örgütü Yay., İstanbul, 1995, sf:68. TBMM Araştırma Komisyonunun hazırladığı bu raporun nihai biçim verilerek Meclis tarafından ilgili yasama dönemi sonuna dek yayınlanması, Devleti suçladığı gerekçesiyle bazı parlamenterlerce engellenmiştir. Söz konusu Rapor, Birleşik Sosyalist Parti tarafından yayınlanmıştır.

74 *Bizim Gazete*, 11/02/1997, S:522, sf:1, "DGM'lerde 13665 failli meçhul olay dosyası var" başlıklı A.A. kaynaklı haber.

75 *Milliyet*, 18/07/1999, S:18567, sf:17, "Failli yok, dosyası var" başlıklı Gökçer Tahincl-

3) Basında yer alan haberlerden örnekler

1997 başında basımda yer alan ve tekzip görmeyen bir habere göre, Temmuz 1991 ile Ocak 1997 arasındaki evrede toplam faili meçhul cinayet sayısı 1500'ün üstünde olmuştur.[76] Bu habere göre, daha sonra DYP milletvekili olarak parlamentoya seçilen Ünal Erkan'ın 11/07/1991-09/02/1992 tarihleri arasındaki Emniyet Genel Müdürlüğü döneminde 42; Erkan'dan sonra göreve atanan Yılmaz Ergun'un 30/06/1993'e kadar görev yaptığı yaklaşık bir buçuk yıllık evrede, 1992'de 346, 1993'te 179 olmak üzere toplam 525; Ergun'un ardından bu göreve getirilen Mehmet Ağar'ın Ekim 1995 seçimlerine kadar geçen yaklaşık iki yıllık sorumluluk döneminde, 1993'te 288, 1994'te 423, 1995'te 119 olmak üzere toplam 830; Ağar'dan sonra birkaç ay bu görevi yürüten Cemil Serhatlı'nın döneminde toplam 13 ve nihayet bu görevi Serhatlı'dan sonra üstlenen Alaattin Yüksel'in sorumluluk döneminde ve sadece 1996'da yaklaşık 100 faili meçhul cinayet işlenmiştir.

Mayıs 2000 tarihinde, dönemin Meclis içi muhalefetindeki DYP'nin Genel Başkan Yardımcısı Hayri Kozakçıoğlu basına yaptığı açıklamada, istatistiksel dökümünü vererek faili meçhul cinayetlerin 1997'de en alt düzeye inmesine karşılık 1999'da yeniden arttığını ileri sürdü. Eski OHAL Bölge Valisi Kozakçıoğlu, faili meçhul cinayetlerin adi suçlarda azalırken siyasi olaylarda yükseldiğini belirtti.

DYP Genel Başkan Yardımcısının açıklamasından hareketle gazetede yayınlanan siyasi ve adi nitelikli öldürme olaylarının 1993-1999 dönemi bilançosu şu şekilde verilmiştir.[77]

---

oğlu imzalı haber. Bir yıl sonra aynı konuda başka bir haber yayınlanmıştır. *Milliyet*, 24/05/2000, S:18878, sf:18, "18 bin 383 faili meçhul daha var" başlıklı G. Tahincioğlu imzalı haber. Aynı muhabirin yaklaşık bir yıl önceki haberinin, Uğur mumcu suikastı dahil 7 faili meçhul cinayet zanlılarının yakalanması üzerine, güncelleştirilerek yinelendiği görülmektedir.

76 *Hürriyet*, 20/01/1997, S:17536, sf:35, "Meçhul'de Ağar rekoru" başlıklı haber.

77 *Milliyet*, 12/05/2000, S:18866, sf:18, "Siyasi faili meçhuller artıyor" başlıklı haber. Ayrıca, *Cumhuriyet*, 12/05/2000, S:27246, sf:4, "Kozakçıoğlu açıkladı: 7 yılda 472 siyasi faili meçhul olay" başlıklı haber. Cumhuriyet'teki haber de verilen rakamlar hatalıdır.

TABLO 11) DYP Genel Başkan Yardımcısının 1993-1999 dönemi için açıkladığı Faili Meçhul Cinayetler bilançosu (Mayıs 2000)

Yıl	Faili meçhul		Faili firarda		Faili yakalanan		Toplam	
	Siyasi	Adi	Siyasi	Adi	Siyasi	Adi	Siyasi	Adi
1993	163	162	25	39	222	564	410	666
1994	168	130	26	34	264	515	458	679
1995	47	153	8	63	94	474	149	690
1996	36	122	7	83	69	1107	112	1312
1997	13	148	5	113	35	1173	53	1414
1998	19	157	2	103	45	1215	66	1475
1999	26	124	8	74	36	1156	70	1354
Toplam	472	996	81	509	765	6105	1318	7610

Yukarıdaki Tabloda gösterilen rakamların, her şeyden önce, gerek insan hakları örgütlerinin gerekse de resmi organ olan Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünün verileri ile yine basında daha önce yayınlanmış rakamlarla uyumlu olmadığını belirtmek gerekir. Büyük olasılıkla DYP Genel Başkan Yardımcısı, eski Emniyet mensubu olmasından da yararlanarak verileri bu birimden edinmiştir. Açıklamada dikkati çeken bir husus da, DYP'nin Hükümet olduğu dönemlere ilişkin olan rakamların, diğer kaynaktakilerle karşılaştırıldığında daha düşük gösterilmesidir.

Belirtilen çekincelerle okunduğunda bile, 1993-1999 arasındaki 7 yıllık dönemde Türkiye'de faili meçhul kalan öldürme olaylarının ürkütücü boyutta olduğu görülmektedir. Buna göre, siyasi ve adi nitelikli faili meçhul öldürme olayı toplam sayısı 1468 rakamına ulaşmaktadır. Aynı dönemde faili yakalanan toplamı 6870'dir ve faili meçhul, firarda ve yakalananların toplamı da 8928 olmaktadır.

iii) İşkence uygulamaları sonucunda ve gözaltında ölüm

Yaşam hakkına ilişkin bu ağır ihlal tablosunun, özellikle işkence ve kötü muamele uygulamaları ve gözaltında ölümler olmak üzere diğer insan hakları ihlalleri ile bütünleşmesi, toplumsal hoşnutsuzluğun güçlenmesine yol açmıştır.

Örneğin, Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın, 12/09/1980-12/09/1995 arasındaki evreyi kapsayan derlemesine göre, bu yılların bütününü kapsayacak şekilde gözaltında ya da cezaevinde ölenlere ilişkin olarak şu veriler sergilenmiştir: Gözaltında-cezaevinde ölenler ve öldürülenler-419; Cezaevlerindeki açlık grevlerinde ölenler-15; İşkence sonucu hastalanıp ölenler-26; Genel toplam-460. Bu toplam 460 işkence sonucu ölüm olayından 190'ı, 12/09/1980 ile 12/12/1983 tarihleri arasında *de facto* rejim iktidarı döneminde; 162'si 13/12/1983 ile 20/10/1991 tarihleri arasındaki ANAP iktidarı döneminde ve 108'i ise DYP/SHP/CHP koalisyon hükümetleri döneminde meydana gelmiştir. Ölenlerden 359'u siyasal nitelikli suçlar, 101'i ise adli olaylar nedeniyle gözaltına alınan ya da cezaevine konulan kişilerdi. Gözal-

tında ya da cezaevinde ölen 419 kişiden ancak 70'inin işkenceyle öldürüldüğü mahkeme, savcılık ya da başka yetkili makamlar tarafından kabul edildi. 9 kişi ise işkence ve insanlıkdışı muameleleri protesto için intihar etti. Açılan davalar sonucunda sadece 26 ölüm olayı ile ilgili mahkumiyet kararı verildi. 6 ölüm olayında ise ölüme yapılan işkencenin yol açtığı mahkemelerce kabul edildi ancak sanık emniyet görevlileri hakkında delil yetersizliğinden beraat kararı verildi.[78]

TİHV'nın 1996 yılı Raporunda, sadece 1996 yılında, işkence sonrası gerekli tedaviyi göremediği için toplam 6 kişinin öldüğü belirtilmiştir. Aynı raporda, 1990-1996 arasındaki 6 yıllık evrede işkence uygulamalarına ilişkin döküm şöyle verilmiştir: (toplam rakamlar) İşkence görenler: 6066; Rapor alanlar: 1871; Kadın: 1208; Tecavüz/taciz: 238; Çocuk:265.[79]

Öte yanda, basında bu konuda yayınlanan haberlerin ardı kesilmedi. Örneğin, 28/12/1998 tarihli gazete haberlerinde gözaltında ölenlere ilişkin liste verilmiştir. Bu konuda Radikal Gazetesinde toplam 13 kişilik bir liste yayınlanırken, Cumhuriyet Gazetesinde toplam 16 ismi içeren bir listeye yer verilmiştir.[80]

Demokratik toplumsal muhalefet, diğer konuların yanı sıra, yaşam hakkını ihlal eden uygulamalara karşı da, daha örgütlü, yüksek sesli, geniş katılımlı ve bir ölçüde, sürekliliği olan bir mücadele yürütmeye başlamıştır.

Örneğin, Türkiye İnsan Hakları Derneği, 1987'de genel af ve ölüm cezasının kaldırılması için bir ulusal kampanya yürütmüş ve 10 Aralık 1987 günü Meclise, 130.000 imzalı bir dilekçe sunarak, toplumun bu istemini iletmiştir. Buna karşılık, bu tür kampanya girişimlerinin sonuçları her zaman başarılı olamadı. Tipik bir örnek olay 1991'de yaşandı. Bir gazetede çıkan haber şöyleydi: "İzmir Barosunun, anayasa ve yasalardaki ölüm cezasına ilişkin hükümlerin kaldırılması amacıyla 'bir milyon imza' hedefine giriştiği ve üç aydır sürdürdüğü kampanyada sadece 20 bin 462 imza toplayabildi. Baro Başkanı Sabri Kurt, beklenmedik sonucu, 'Toplumumuz, ölüm cezasının kaldırılması için gerekli duyarlığı göstermedi' şeklinde yorumladı; 20 bin de olsa, toplanan imzaları ileride Meclise sunacaklarını bildirdi. İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Nevzat Helvacı, 'Milletten oturduğu yerde imza beklenip, üstelik isim de istenince sonuç böyle olur. Toplumda idama karşı duyarlık olsaydı, bu ceza zaten çoktan kalkmış olurdu' dedi."[81]

---

78 TİHV, İşkence Dosyası/1996, sf:49-51.

79 TİHV, 1996 Türkiye İnsan Hakları Raporu, sf:328-329.

80 *Radikal*, 28/12/1998, S:807, sf:5, "Gözaltında ölümler" başlıklı haber; *Cumhuriyet*, 28/12/1998, S:26745, sf:19, "Gözaltında şüpheli ölümler" başlıklı haber. Her iki gazetedeki haber de 26/12/1998 tarihinde İstanbul Emniyetinde gözaltında iken resmi makamlarca intihar ettiği ileri sürülen Hüseyin Uzun isimli bir şüphelinin kuşkulu ölümü üzerine yayınlanmıştır ve verilen listelerdeki isimlere bu kişi dahil değildir.

81 *Güneş*, 24/03/1991, sf:3, "İdama hayır'a 20 bin imza" başlıklı haber.

b) Dış etkenler

Ölüm cezası infazlarına *de facto* set vurma siyasası, öte yanda, uluslararası baskının, Türkiye'ye yöneltilen eleştiri ve istemlerin de bir yansımasıdır.

Nitekim, Türkiye'nin tarafı bulunduğu insan hakları sözleşmeleri ile kurulan organlar, yaptıkları denetimler sonucu, bilhassa işkence yasağı ve yaşam hakkı ihlalleri ekseninde Türkiye'yi mahkum eden birçok karar üretmiştir.[82] Bunlar, sözleşmeler temelinde hukuksal sonuçlar doğuran nitelikte dir. Ayrıca bu kararların, uluslararası düzlemde siyasal, diplomatik, ekonomik ve hatta askeri alanlarda, doğrudan ya da dolaylı biçimde açığa çıkan yansımaları bulunduğu da bilinmektedir. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Birliği (AB), vb. gibi uluslararası ve bölgesel örgütler eliyle, Türkiye'nin insan hakları karnesini eleştiren siyasal nitelikli çok sayıda tasarrufun gerçekleştirildiği açıktır.[83] Anılan girişimlerin yol açtığı uluslararası yalıtılma ve dışlanma olasılığına karşı Türkiye, uluslararası siyasa üretim yetisini artıracak adımları atma gereksinimini duymaktadır.

Ek olarak, Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu (Nisan 1987) yapması örneğinde olduğu gibi, uluslararası çevrelerle bütünleşme gi-

---

82 Örnek kararlar için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararları: 1, İHD Yay., İstanbul, Kasım 1995; Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararları: 2, İHD Yay., İstanbul, Şubat 1996; Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararları: 3, İHD Yay., İstanbul, Nisan 1996; Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Önünde Türkiye -1: Kabuledilebilirlik Kararları, Beta Yay., İstanbul, Ekim 1997; Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Önünde Türkiye -2-: Nihai Raporlar, Beta Yay., İstanbul, Ekim 1998. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'ye karşı yapılan başvurularda verdiği kararlardan 12'sinin Türkçe metinlerini içeren bir derleme için bkz., İnsan Hakları Kararlar Derlemesi (editör, Osman Doğru), Cilt 2, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, Ekim 1998.

Bunların dışında, Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesinin yetki, işlev ve etkinliklerinin yanı sıra, Türkiye'ye ilişkin olup "Kamuya Duyuru" şeklindeki ağır yaptırım uygulaması anlamına gelen raporlarıyla ortaya konan veriler için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, Kavram Yay., İstanbul, 1994, sf:351-399. Bu Komitenin 1992 tarihli Kamuya Duyurusunun Türkçe yayınlanan ilk metni ve değerlendirmesi için bkz., M. S. Gemalmaz, "İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesinin Açıkladığı Türkiye Raporu (19 Aralık 1992) ve Çıkartılması Gereken Dersler", Ankara Barosu Dergisi, Yıl:50, 1993/1, sf:89-112. Türkiye hakkındaki gerek 1992 gerekse 1996 tarihli Raporlarının irdelenmesi de dahil, Komitenin faaliyetlerini değerlendiren yeni bir çalışma için bkz., Mesut Gülmez, "İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi ve Türkiye'ye Yönelik Açık Bildirimleri", Amme İdaresi Dergisi, Cilt:31, Sayı:1, Mart 1998, sf:13-44.

83 Türk basınında da yer alan bir haber örneklenebilir. Habere göre, "Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Daniel Tarchys; Arnavutluk, Türkiye, Ukrayna ve Rusya'nın idam cezasını kaldırmasını istedi. Britanya'nın, idam cezasının kaldırılmasıyla ilgili Avrupa Sözleşmesi'nin 6 Numaralı Protokolünü imzalaması dolayısıyla açıklama yapan Tarchys, 40 üyeli Avrupa Konseyi'nin idam cezasından arındırılması gerektiğini söyledi. Letonya'nın idam cezasını kaldırmak üzere olduğunu hatırlatan Tarchys; Türkiye, Arnavutluk, Rusya ve Ukrayna'nın idam cezasını kaldırmasını istedi", *Radikal*, 28/01/1999, S:838, sf:11, " Türkiye'ye idam uyarısı" başlıklı haber.

rişimlerinin, diğer alan ve konuların yanı sıra, insan hakları boyutunu da içeren hukuk reformu yapma zorunluluğunu dayattığı ortadadır.

1999 yılının ilk yarısı içinde, Avrupa Konseyi'nde sürdürülen ölüm cezalarının kaldırılmasına yönelik çalışmalar ekseninde, sorun Türkiye ile bağlantılı olarak da gündeme gelmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Daimi Komitesi, 26/05/1999 tarihinde, üye ülkelerde ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik hazırlanan bir raporu ve buna bağlı tavsiye kararını kabul etmiştir. Ulusal basına yansıyan haberlere göre, anılan raporu hazırlayan Liechtensteinli Reneta Wohlwend, Türkiye'de yargılanması gündemde olan PKK şefi Abdullah Öcalan'ın idam edilmesi halinde, Türkiye'nin üyeliğinin tartışılabileceği görüşünü açıklamıştır.[84]

Keza yine aynı evrede, Almanya İçişleri Bakanı Otto Schily, Öcalan'ın yargılanması ile ilgili olarak Welt am Sonntag gazetesinde yayınlanan açıklamasında, Öcalan'ın idama mahkum edilmesi halinde bu cezanın infaz edilmemesi gerektiği görüşünü dile getirmiştir.[85]

Aynı olay ekseninde Temmuz 1999'da ulusal basına yansıyan haberlerde, çeşitli çevrelerin bu cezanın yerine getirilmemesi yönünde Türkiye'ye mesajlar ilettikleri belirtiliyordu. Bunlar arasında, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, İspanya Meclisi, İtalya ve Yunanistan Başbakanlarının açıklamaları bulunmaktaydı.[86]

Bu çalışmanın Yürütme Organının izlediği siyasanın incelendiği bölümde ayrıntılı olarak gösterildiği üzere, 1999'un sonu ile 2000 yılı içinde, ölüm cezasının kaldırılması meselesi Öcalan olayı ekseninde tartışılmaktan bir ölçüde çıktı, ancak özellikle AB'ye tam üyelik süreci nedeniyle iç hukukun AB standartlarına uyumlaştırılması bağlamında canlılığını sürdürdü. Bu çerçevede de, bu cezanın ilgası yönündeki özellikle AB kaynaklı telkinler Türkiye'ye iletilmeye devam edildi.

Nitekim Ekim 2000 içinde, Türkiye'nin AB üyeliğine giden süreçte Kasım 2000 başında açıklanacağı duyurulan "Katılım Ortaklığı Belgesi" görüşmelerinde Türkiye'nin "2002'den önce idam yerine ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası" getirileceği şeklindeki söz veriminin teyidi olarak biçimlenecek Ulusal Belgede de 2001 yılının sonuna kadar ölüm cezasının yapılacak TCK Değişikliği ile yürürlükten kaldırılacağı hususunun yer alacağı ba-

---

84 *Radikal*, 27/05/1999, S:957, sf:5, "Türkiye'ye 'idam' tehdidi" başlıklı (aa) kaynaklı haber.

85 *Sabah*, 30/05/1999, S:4728, sf:32, "Otto Schily: İdamı infaz etmeyin" başlıklı haber.

86 *Radikal*, 01/07/1999, S:992, sf:6, "Avrupa bastırıyor" başlıklı haber. *Star*, 01/07/1999, S:113, sf:1 ve 18, "Allah hepsinin Apo'sunu versin" ve "Haçlı korosu" başlıklı haber. *Akşam*, 01/07/1999, sf:11, "İtalyan küstahlığı" başlıklı haber.. *Milliyet*, 01/07/1999, S:18550, sf:16, 17, "Asmayız sözü başağrısı", "Asker: Karar siyasilerin", "Çiller: Öcalan için idam kaldırılamaz" başlıklı haberler. *Sabah*, 01/07/1999, S:4760, sf:30, "İkiyüzlü Avrupa" başlıklı haber. *Cumhuriyet*, 01/07/1999, S:26930, sf:1 ve 19, "Batı'dan baskı" başlıklı haber. *Hürriyet*, 01/07/1999, sf:1 ve 26-27, "Tarihi tartışma: Asılsın mı, asılmasın mı?" başlıklı haber ve yorumlar.

sında yayınlandı.[87]

Beklenen «Katılım Ortaklığı Belgesi» 08/11/2000 tarihinde açıklandı ve öngörüldüğü gibi, diğer hususların yanı sıra, ölüm cezası konusunda da AB beklentisi bir kez daha vurgulandı. Belgede, kısa vadeli ödevler arasında, ölüm cezasının kaldırılması yerine, 1984'den bu yana izlenen «ölüm cezası infazlarının askıya alınması» halinin devam ettirilmesi istenmekteydi.[88] Bu ifade, «ilga talebinin» rafa kaldırılması anlamına gelmiyordu; nihai beklenti ya da koşul geçerli kalıyordu. İfade farkı, büyük ölçüde, Türkiye'ye bu konuda zaman tanıma arayışından kaynaklanmaktaydı. Zaten taraflar arasında yürütülen müzakerelerde Türkiye, hazırlanan TCK Tasarısında ölüm cezasının kaldırılmış olduğunu, bu tasarının yasalaşmasıyla sorunun çözüme bağlanacağını açıklamıştı.

Sadece KOB'nde değil, AB Komisyonu tarafından hazırlanan Türkiye'nin katılımına ilişkin «İlerleme Raporu 2000»'de de «Üyelik kriterleri / Politik kriterler» başlığı altında ölüm cezasının halen ilga edilmemekle birlikte, infazları askıya almaya ilişkin de facto moratoryumun sürdüğü; ilgaya ilişkin yasanın zamanlaması konusundaki tartışmaların ise sürmekte olduğu belirtiliyordu.

---

87 *Radikal*, 25/10/2000, S:1474, sf:1 ve 7, "AB'ye idam sözü" ve "İdam 2001'de kalkacak" başlıklı Deniz Zeyrek imzalı haber. *Hürriyet*, 25/10/2000, S:18905, sf:27, "İdam kalkacak sinyali" başlıklı Uğur Ergan imzalı haber. Ayrıca bkz., *Hürriyet*, 26/10/2000, S: 18906, sf: 25, «İdamın kalkacağını taahhüt edeceğiz» başlıklı Uğur Ergan imzalı haber. Aynı tarihli basında, AB organı olan Avrupa Parlamentosu'nun ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin bir karar tasarısı hazırladığı, bunun AB tarafından bir etik hedef olarak benimsediği haberi de yer almaktaydı; bkz., *Radikal*, 26/10/2000, S: 1475, sf: 9, «Evrensel moratoryuma doğru» başlıklı Duygu Leloğlu imzalı haber.

88 *Radikal*, 09/11/2000, S: 1489, sf: 1 ve 11, «İyi çalışmalar Türkiye» ve «Yol belli, ilerleme şart» başlıklı Deniz Zeyrek ve Duygu Leloğlu imzalı haber. *Milliyet*, 09/11/2000, S: 19046, sf. 23, 25, 27. *Cumhuriyet*, 09/11/2000, S: 27427, sf: 8 ve 9. *Sabah*, 09/11/2000, sf: 1 ve 27, «Süremiz kısa, işimiz çok» başlıklı Fikret Aydemir imzalı haber. *Hürriyet*, 09/11/2000, S: 18920, sf: 1 ve 30, «Sancılı başlangıç» başlıklı haber.

BÖLÜM II

ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİ BİLANÇOSU

II) ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİ BİLANÇOSU

Cumhuriyet tarihi, bir bakış açısıyla, ölüm cezası mahkumiyetlerinin ve infazlarının da bir tarihidir.

A) BASINDA VE DİĞER ÇALIŞMALARDA YER ALAN BİLGİLER

a) İnfazlara İlişkin Çelişkili ve Hatalı Bilgi Verilmesinin Basında Yer Alan Örnekleri (1965-2000)

Akşam Gazetesinde 1965 yılında yayınlanan bir makalede şu istatistiksel bilgi verilmekteydi: "1963 yılında infaz edilen ölüm cezalarının miktarı 20'dir; bu miktar 1962'de 1; 1961'de 9 ve 1960 yılında ise 18 idi. 1936 yılından bu yana verilen ölüm cezaları hükümlerinin yıllık ortalaması 11'i bulmaktadır."[1] Bu veriye göre, 1960 ila 1963 arasında toplam 48 infaz gerçekleştirilmiştir. 1936'dan o tarihe dek yıllık ortalama 11 rakamı gösterildiğine göre, 1936-1965 arasındaki 29 yıllık evrede toplam 319 ölüm cezası hükmü verildiği şeklinde bir sonuç çıkartılabilmektedir.

Cumhuriyet Gazetesinin 1987 yılında dönemin Adalet Bakanı'nın açıklamasına atfen verdiği habere göre, **1937-1987** arasındaki elli yıllık evrede gerçekleştirilen ölüm cezası infaz sayısı 415'tir.[2]

Yine *Cumhuriyet*'te bu kez 1989 tarihinde yayınlanan başka bir haberde, Adalet Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı'nın verilerine göre, **1937-1989** arasındaki elli iki yıllık sürede toplam 443 kişinin ölüm cezasının infaz edildiği bilgisi yer almıştır.[3] Bu rakam hatalıdır.

1990 tarihinde *Hürriyet* Gazetesinde yayınlanan bir haberde ise, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Masası eski sorumlusunun hazırladığı bir rapora atıfla, Türkiye'de, **1937-1984** yılları arasında en az 415 kişinin idam edildiği bilgisi yayınlanmıştır. Haberde, bunların 14'ünün kadın olduğu ve idam cezasının, oranlı biçimde siyasal suçlulara uygulandığı saptaması dikkati çekmektedir.[4]

---

1 Mustafa T. Yücel, "Ölüm Cezası", *Akşam*, 31/08/1965, sf:2.

2 1937-1987 dönemi verisi için bkz., *Cumhuriyet*, 30/06/1987, S:22575, sf:8.

3 1937-1989 dönemi verileri için bkz., *Cumhuriyet*, 19/09/1989, S:23374, sf:14, "Ölüm cezasının soğuk bilançosu" başlıklı Turan Yılmaz imzalı haber. 1987 ile 1989 arasında hiçbir ölüm cezası infazı yapılmadığı biliniyor. Buna göre, aynı gazetenin, Adalet Bakanına atfen 30/06/1987 tarihinde vermiş olduğu, 1937-1987 dönemine ilişkin 415 infazın yapıldığı bilgisi ile 19/09/1989 tarihli nüshada sunulan toplam 443 infaz gerçekleştirildiği haberi çelişmektedir.

4 *Hürriyet*, 04/02/1990, S:15023, sf:3 ve 23. Haberin alıntı yaptığı raporu hazırlayan kişi Helmut Oberdiek'tir. Anlaşıldığı kadarıyla bay Oberdiek, raporunda, Türkiye Adalet Bakanı'nın 1987 yılında yaptığı açıklamada yer verdiği "toplam 415 infaz" bilgisini esas almış; ancak daha sonra yine basında çıkan başka bilgilerle bu rakam arasındaki çelişkiyi değerlendirerek, infaz rakamını "en az" nitelemesi ile temkinli biçimde ifade et-

1993 yılında *Sabah* Gazetesinde yayınlanan bir haberdeki rakam daha da farklıdır. Buna göre, 1993 başı itibariyle, **69 yıllık** Cumhuriyet tarihinde, resmi kayıtlar toplam 555 kişinin ölüm cezasının infaz edildiğini ortaya koymaktadır.[5] Bir başka hatalı bilgi de budur.

31/10/1993 tarihli *Cumhuriyet* Gazetesinde çıkan bir haberde de 1980-1984 arasında ölüm cezası infaz edilen 50 kişinin listesi çıkarılmıştır.[6]

Aydınlık Gazetesi 1993 yılında yayınladığı bir makalede konuya ilişkin ayrıntılı bir döküm vermiştir. Buna göre: "**1. Dönem İstiklal Mahkemeleri**: Vicahi idam: 202; Müeccel idam: 982; Gıyabi idam: 79; Taliken idam: 35; Masluben idam: 135; **2. Dönem İstiklal Mahkemeleri**: Vicahi idam: 258; Gıyabi idam: 77; **3. Dönem İstiklal Mahkemeleri**: Vicahi idam: 166, Müeccel idam: 1479 olmak üzere çok sayıda idam kararı verilmiştir. **Şark İstiklal Mahkemeleri** ise, 12/Nisan/1925 - 7/Mart/1927 tarihleri arasında: Vicahi idam:338; Gıyabi idam: 213 kararı verilmiştir. **1923-1937 tarihleri arasında**, siyasal davalardan, Seyit Abdülkadir ve Arkadaşları Davasında 6; Şeyh Sait Olayları Davasında 47; İzmir Suikastı Davasında 18; Menemen Olayları Davasında 28; Dersim Olayları Davasında 7 olmak üzere 106 kişi hakkında verilen ölüm cezası kararı yerine getirilmiştir. **1937-1960 döneminde** 195 ölüm cezasının yerine getirildiğini görmekteyiz, (1937 yılındaki 18 sayısına Dersim Olaylarındaki sayının dahil olup olmadığını bilemiyoruz). **1960-1971 döneminde** Siyasal suçlu: 5; Adli suçlu: 64; **1971-1980 döneminde** Siyasal suçlu: 3; Adli suçlu:14; **1980-1983 döneminde** Siyasal suçlu: 24; Adli suçlu:23; **1984 yılında** 2 siyasal suçlu idam edilmiştir. Yine 1920-1961 tarihleri arasında 15 milletvekilinin idam edildiğini de ayrı bir gerçek".[7]

Aydınlık'ın yine 1993 yılında İHD Genel Başkanı'nın bir açıklamasına dayanarak verdiği haberde şu bilgi yer almaktadır: "Bilindiği gibi **1960-1971 dönemi** 5 siyasal, 64 adli olmak üzere 69 kişi; **1971-1980 döneminde** 200 siyasal 17 adli suçlu olmak üzere 217 suçlu; **1980-1984 döneminde** 24 siyasal ve 23 adli olmak üzere 47 kişi ve **1984 yılında** da 2 siyasal suçlu olmak üzere (toplam) 49 kişiye uygulanmıştır. Ölüm cezaları askeri iktidar dönemlerinde yerine getirilmiştir. Şu anda bir askeri yönetim yok. Koalisyon Hükümeti döneminde idam cezasının gündeme gelmesi siyasal bir tehdittir".[8]

---

miştir. Aynı doğrultudaki bilgi için ayrıca bkz., *Güneş*, 01/02/1990, S:4376, sf:1, "Af Örgütü: Artık darağacı olmasın" başlıklı haber.

5 1923-1993 dönemi verileri için bkz.; *Sabah*, 07/01/1993, sf:10, "Cumhuriyet tarihinde 555 kişi idam edildi" başlıklı haber. Ayrıca, "İdamda 50 yılın bilançosu" başlıklı haber için bkz., *Milliyet*, 09/11/1990, S:15443, sf:17.

6 *Cumhuriyet*, 31/10/1993, S:24861, sf:1 ve 17.

7 Kamil Ateşoğulları, "İdamlar Çözüm Değildir", *Aydınlık*, 11/11/1993, S:195, sf:2; ve bu yazıdaki bazı rakamlara ilişkin dizgi yanlışlarının "düzeltilmesi" için bkz; *Aydınlık*, 18/11/93, S:202, sf:2.

8 *Aydınlık*, 20/11/1993, S:204, sf:3; İHD Genel Başkanı Akın Birdal'ın açıklaması "İdam kararı siyasi davalara uzanıyor" başlıklı haber içinde yayınlanmıştır.

Cumhuriyet'in 26/11/1993 tarihli nüshasında yayınlanan bir haberde ise, 70 yıllık evrede ölüm cezası infaz edilenlerin sayısı 423 olarak gösterilmiştir. Haberin ayrıntıları şöyledir: "Cumhuriyetin ilanından yayın tarihine dek geçen **70 yıl içinde 423 ölüm cezası infaz edilmiştir.** Bunlardan 132'si siyasi suçluydu. **1925-1937 döneminde** toplam 112 kişinin idam kararı infaz edildi. **1938-27/Mayıs/1960'a kadar** 175 kişinin yaşamı darağacında son buldu. **27/5/1960-6/1/1961'e kadar** Milli Birlik Komitesi döneminde (7 ay 10 günlük sürede) 13 adli hükümlünün idam cezası infaz edildi. **06/01/1961 - 15/10/1961'e kadar** Kurucu Meclis döneminde 12 kişinin ölüm cezası infaz edildi. Bu kişiler arasında üç siyasi suçlu (Menderes, Zorlu, Polatkan) bulunuyordu. **15/10/1961-12/13/1971 döneminde** (9 yıl, 4 ay, 27 gün) 43 adli hükümlü ile 2 siyasi hükümlü (Fethi Gürcan, Talat Aydemir) asıldı. 1964 yılından 12 Mart darbesine kadar geçen sürede ise TBMM, idam kararlarını onaylamadı. **12/3/1971'den 14/10/1973 tarihine kadar** 14 adi hükümlü ile üç siyasi hükümlü asıldı. 14 adli idam, 3 siyasi hükümlünün idamına dayanak yapıldı. 14/10/1973'den 12 Eylül askeri darbesine kadar geçen süre içinde TBMM yine idam kararı vermedi. Bu dönemde Yargıtay'ın onamasına karşın 10 idam kararı Meclis gündemine alınmadı. Bu 10 kişinin infazı da 12 Eylül askeri darbesinden sonra gerçekleşti. **12/9/1980 ile 25/10/1981** tarihleri arasında, yani 1 yıl, 1ay, 13 günlük MGK döneminde 12 siyasi suçlu ile 1 adi suçlunun infazı gündeme geldi. **Danışma Meclisi döneminde**, yani 25/10/1981 ile 14/10/1983 tarihleri arasındaki 1 yıl, 9 ay, 20 günlük sürede ise 37 kişinin infazı gerçekleştirildi. Bunlardan 16'sı siyasi, 1'i ASALA örgütü militanı bir Ermeni ve 23'ü adi hükümlüydü. **6/11/1983 seçimlerinden sonraki ANAP döneminde** ise iki siyasal idam gerçekleştirildi. 7/10/1984'de İlyas Has ve 25/10/1984'de Hıdır Aslan darağacına gönderildi. Böylece 12 Eylül askeri döneminin idam bilançosu 49 kişi oldu. Cumhuriyet tarihimizde TBMM, 1940 ile 1951-1953, 1966-1970, 1973-1979 ve 1985'den bugüne değin 25 yıl idam cezalarını onaylamadı. Ancak, Seyfettin Uzundiz'le birlikte idam cezası yeniden TBMM gündemine geliyor." Yine bu çalışmada sunulan verilere göre, **son 33 yılda** (1960-1993), 39 siyasi, 97 adi olmak üzere toplam 136 kişinin ölüm cezası infaz edilmiştir. Burada sunulan bir diğer veriye göre ise, "Türk Ceza Yasasında 20 suçun karşılığı idam cezası. Bunlardan ikisi siyasi, 18'i ise adi suç."[9]

Ekim 1996 tarihinde *Hürriyet'te* yayınlanan bir haberde ise, "Cumhuriyet tarihi boyunca 588 kişi idam edildi" bilgisi verilmekteydi.[10]

Anka Ajansı tarafından Temmuz 1997'de yapılan bir araştırmaya göre, "1936 yılından bu yana Türkiye'de 613'ü aşkın kişi hakkında idam kararı verilmiş. Son idamın yapıldığı 1984 yılına kadar da, bunlardan 385'inin ce-

---

9 *Cumhuriyet*, 26/11/1993, S:24887, sf:6. Bu veriler, Deniz Teztel, Ayşe Yıldırım ve Emine Algan tarafından yayına hazırlanan ve 26/11/1993-04/12/1993 tarihleri arasında yayınlanan "İdam Dosyası" başlıklı yazı dizisinde yer almıştır.

10 *Hürriyet*, 24/10/1996, S:17448, sf:31, "İdama referandum" ve "60 dosya TBMM'de" başlıklı haber.

zaları infaz edilmiş."[11]

Ocak 1999 tarihinde *Cumhuriyet*'te yayınlanan bir yazı dizisinde ölüm cezası yeniden ele alındı.[12] Bu yazı dizisinde de infazlara ilişkin bazı bilgilere yer verilmiştir. Ne var ki, infaz bilançosuna ilişkin verilen bilgiler, yukarıdaki alıntılarla gösterilen ve aynı gazetede daha önce çıkan verileri ve dolayısıyla bazı bilgi yanlışlarını yinelemektedir.[13]

Şubat 1999 tarihli *Milliyet* Gazetesinde yer alan bir haberde ise, "İdam cezası, Türkiye'de 1984'ten bu yana uygulanmıyor. 14 Nisan 1925'ten 1984'e kadar toplam 423 infaz gerçekleştirildi" bilgisi verilmekteydi.[14]

20-26 Haziran 1999 tarihli *Nokta Dergisinde* yayınlanan bir yazıda ise, "Cumhuriyet tarihi boyunca 445 kişi idam edildi Türkiye'de. Bunların 114'ü 1925-1938 yılları arasında yapıldı. 195'i 1938-1960 yılları arasında, 69'u 27 mayıs 1960-1964 arasında gerçekleşti. 17'si 12 Mart 1971-1973, 50'si de 12 Eylül 1980-25 Ekim 1984 yılları arasında yapıldı. İdam cezasının en çok infaz edildiği yıllar ise, darbelerin yapıldığı yıllar. Nitekim, '60 Darbesi, 12 Mart Muhtırası ve 12 Eylül dönemlerinde toplu infazların yapıldığı ortaya çıkıyor. En son yapılan infaz olayının tarihi ise, 25 Ekim 1984. Ve o tarihten bugüne kadar idam cezası alan hükümlüler, ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkum ediliyor. Türkiye'de idam cezası, iç ve dış kamuoyundaki tepkiler yüzünden 15 yıldır uygulanmıyor." Burada yer alan gerek bazı istatistiksel veriler gerekse bazı bilgiler de, yukarıda örneklenen pek çok diğer yazıdaki gibi, ciddi hatalar içermektedir.[15]

---

11 Anka Ajansının Temmuz 1997'de yaptığı bu araştırmaya gönderme için bkz., Semra Somersan, "Dünyada idam cezası", *Radikal/İki*, 30/05/1999-Pazar, sf:4. Bu haberdeki bilgiler de sağlıklı olmaktan uzaktır.

12 *Cumhuriyet*, 07-08/01/1999, S:26755-26756, sf:6, ilki "Ölüm cezası tarih olacak" ve ikincisi "Geri dönüşü olmayan ceza" başlıklarıyla yayınlanan Miyase İlknur imzalı yazı dizisi.

13 Örneğin, Prof. Tanör'e atıfla, "1946 ile 1960 yılları arasında Türkiye'de bir tek idam infaz edilmemiş" denilmektedir ki, bu bütünüyle yanlıştır. Keza Miyase İlknur, (1961-1984 diye gösteriyorsa da doğrusu 1960-1984 olmalıdır), "Askeri rejim dönemlerinde ise, 39'u siyasi toplam 56 idam cezasının infaz edildiğini görüyoruz" şeklinde yazmıştır. Bu bilginin kaynağı olduğu anlaşılan Prof. Tanör'ün çalışmasında ise, aynı süre içindeki askeri rejim pratiğine ilişkin olarak, 56 adi, 39 siyasi olmak üzere toplam 95 infaz iradesi ifadesi yer almaktadır. Bizim tespitlerimize göre bu rakamın doğrusu 90 mahkumdur. Kaldı ki, gerek bu yazı dizisinde gerekse bu bahis içinde yukarıda alıntıladığımız basın haberleri ve yazılar içinde, infaz bilançosuna ilişkin ortaya konan verilerde ciddi eksikler ve hatalar bulunmaktadır. Biz bu çalışmamızda, ilerde ilgili bahislerde belgeleri ve referanslarıyla belirlemeye çalıştığımız üzere, bu hataları büyük ölçüde gidereceğini umduğumuz bir döküm çıkartmış bulunuyoruz.

14 *Milliyet*, 17/02/1999, S:18416, sf:22, "Öcalan'la gelen idam tartışması" başlıklı haber. Milliyet'te çıkan haberdeki 1925-1984 döneminde toplam 423 infaz gerçekleştirildi bilgisi, herhalde, yukarıda gösterildiği üzere, *Cumhuriyet*, 26/11/1993, S:24887, sf:6'da çıkan "İdam dosyası" adlı yazı dizisindeki veriyi esas almıştır. Bu rakam da, diğer örnekler için geçerli olduğu gibi, yanlıştır.

15 *Nokta*, 20-26 Haziran 1999, Yıl 18, Sayı 906, sf:16-22, "Türkiye'nin idam sendromu" başlıklı, Neşe Sarıdoğan imzalı yazı. Bu yazıdaki bazı hatalara hemen işaret edilebilir.

01/06/2000 tarihli *Hürriyet'te* yayınlanan yazısında Kurthan Fişek, "Adalet Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığının verilerine göre, Türkiye'de, son 62 yılda toplam 443 idam kararı infaz edilmiş" bilgisini verdikten sonra, "12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin hemen ardından, 20'si sol, 7'si sağ, 1'i yabancı uyruklu, 23'ü adi suçlu, toplam 51 kişi ipe gitmiş" demektedir. Fişek ayrıca, "Kurtuluş Savaşı sırasında kurulan 14 İstiklal Mahkemesi'nde, çoğunluğu casus ve asker kaçağı olan 1350 kişi idam edildi. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Şeyh Sait İsyanı, Atatürk'e İzmir Suikastı ve Şapka Kanununu ihlal yüzünden 360 kişi idam edildi" bilgisini vermektedir.[16] Bu bilgiler de, yukarıda örneklenen pek çok yayındaki veriler gibi hatalıdır.

b) Yayınlanan Çeşitli Araştırmalarda ve Doktrinde Birbiriyle Çelişen Bilgilerin Verilmesi

Basında çıkan haberlerin yanı sıra bazı araştırmacıların ve akademisyenlerin konuya ilişkin çalışmalarında da ölüm cezası infazlarına ilişkin olarak farklı veriler ortaya konmuştur.

i) Akademisyenlerin çalışmalarından örnekler

Kutbettin Akkan'ın 1965 tarihli makalesinde bu hususta da şu bilgi verilmekteydi:

"1936 yılından 1964 yılına kadar verilmiş bulunan ve derecattan geçerek kesinleşmiş olan ölüm cezalarından sadece 6 tanesinin Büyük Millet Meclisince ağır hapse tahvil edildiğini görmekteyiz...1936 yılından bu yana 8 kadın sanık hakkında ölüm cezası verilmiş, bunlardan 7'si yerine getirilmiş ve bir tanesi Büyük Millet Meclisince 30 sene ağır hapse tahvil edilmiştir. 1963 yılında verilmiş bulunan ve kesinleşen 12 idam cezasının 10 tanesinin yerine getirildiğini ve 2 cezanın ise Büyük Millet Meclisince müebbet hapse çevrilmiş olduğunu görmekteyiz."[17] Yine aynı makalede, "memleketimizde 1936-1958 devresi içinde ölüm cezalarının % 98.9'u yerine getirilmiş olduğu" belirtilmektedir.[18] Aynı araştırmacıya göre, 1938'de 33, 1939'da 42 kesinleşmiş ölüm cezası varken, 1950, 1951 ve 1952'de bunlar sıfıra inmiş ve 1953 ve 1955 yıllarında ise sadece birer ölüm cezası verilmiş ve infaz edilmiştir. Araştırmacı, anılan çalışmasının bir diğer bölümünde üstteki bilgiyi ayrıntılandırmıştır. Buna göre, "1950, 1951 ve 1952 yılında hiçbir infazın vaki olmadığını ve 1953'te 1, 1954'te 4, 1955'te 1, 1956'da 14, 1957'de 9,

---

Toplam 445 idam rakamı (1925-1984 arasında) yanlıştır. 1984'ten bu yana "idam cezası alan hükümlüler, ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkum ediliyor" ifadesi yanlıştır. Ölüm cezası mahkumiyetleri devam etmekte ve fakat infaz edilmemektedir.

16 Kurthan Fişek, "İdam cezasının alternatifi yargılı infazdır (2)", *Hürriyet*, 01/06/2000, S:18761, sf:27.

17 Kutbettin Akkan, "Avrupa Hukuk Sistemlerinde Ölüm Cezası", Adalet Dergisi, C:56, S:2, 1965, sf:143-187, özellikle 162-163. Ekleyelim ki, bu çalışmada yazarın gerek infazlara, gerek hapse dönüştürme tasarruflarına ve gerekse infaz yapılmayan yıllara ilişkin çıkardığı dökümde hatalar bulunmaktadır.

18 Kutbettin Akkan, agm., sf:181.

1958'de 5, 1959'da 7 ve nihayet 1960'da 20 idam cezasının yerine getirildiğini görmekteyiz."[19] Ekleyelim ki, bu çalışmada yazarın gerek infazlara ve ölüm cezasının hapis cezasına dönüştürülmesi tasarruflarına, gerekse infaz yapılmayan yıllara ilişkin çıkardığı dökümde hatalar bulunmaktadır. Burada tek tek hataları düzeltmek yerine, aşağıda infazlar bölümünde, referansları gösterilerek yıl bazında istatistiksel bilgiler verilmiştir.

Prof. Köksal Bayraktar'ın 1968 tarihli bir çalışmasında şu bilgi yer almaktaydı: "Türkiye'de ölüm cezası kararları belirli bir çizgide azalıp yükselmemektedir. Örneğin 1935'de 12 ölüm cezası verilmiş, çeşitli iniş çıkışlardan sonra 1939'da en yüksek sayıya (40'a) yükselmiş, ertesi yıl karar sayısı 2'ye düşmüştür. 1941'den sonra ölüm cezası kararlarında sürekli bir azalma görülmüştür. 1953-1959 yılları arasında da karar sayısı her yıl 3-7 arasında değişmektedir."[20] Bu istatistiksel verilerde de hatalar vardır. Çünkü, ne 1939 yılındaki infaz kararı sayısı 40'tır, ne de 1940 yılında 2'dir. 1939'da toplam 54 infaz kararı ile toplam 62 mahkumun ölüm cezasının infazı söz konusudur; 1940'da ise hiçbir infaz kararı çıkartılmamıştır.

Prof. Nevzat Gürelli tarafından 1976 yılında sunulan bir tebliğde, 1935-1975 yılları arasında ölüm cezası yerine getirilenlerin bir listesi çıkarılmıştır. Bu listeye göre, söz konusu evrede toplam 298 ölüm cezası yerine getirilmiştir.[21] Çıkartılan bu infaz listesi de eksiktir.

Prof. Öztekin Tosun ise 1978 yılında yayınlanan bir makalesinde şu bilgiyi vermiştir: Türkiye'de, 1935-1949 arasında yılda ortalama 12, 1950-1960 arasında yılda ortalama 6 ve 1960-1975 arasında ise yılda ortalama 4 ölüm cezası infazı söz konusu olmuştur.[22] Bu ortalama hesaplamaları da, gerçek infaz sayıları dikkate alındığında hatalıdır.

Prof. Ayhan Önder 1992 tarihli çalışmasında, "geçtiğimiz on beş yıl içinde ülkemizde 1980 yılında iki, 1980-1984 yılları arasında 53 ölüm cezası yerine getirilmiştir" bilgisini vermektedir.[23] Bu veri, ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki yasaları değil de doğrudan infazları kasteder şekilde kaleme alındığı için hatalıdır. Kaldı ki, önce 1980'de 2, sonra da 1980-1984'de 53 denmesi de yanlış bir ifadedir.

---

19 Kutbettin Akkan, agm., sf:162 ve 181.

20 Köksal Bayraktar, "Ölüm Cezası", Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yıl:2, S:3, 1968, sf:53-75, özellikle 68, dp.73. Yazar bu bilgi için, Mahkumlar İstatistiği, Ankara, (1935-1942), sf:18; Mahkumlar İstatistiği, (1943-1959), sf:56 ve Mahkumlar İstatistiği, (1959-1960), sf:6'ya yollama yapmıştır.

21 Nevzat Gürelli, "Ceza Kanunumuzun Elli Yıllık Uygulamasında Ölüm Cezasının ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların Değerlendirilmesi", *Değişen Toplum ve Ceza Hukuku* Karşısında TCK'nın 50 Yılı ve Geleceği, İÜHF Yay. No.511, İstanbul, 1977, sf:185-197, özellikle 188-190. Yazar bu verilere ilişkin olarak, 1965'e kadar olanlar için Adalet İstatistiği, Mahkumlar İstatistiği, Hükümlüler İstatistiği gibi resmi belgelere dayandığını, 1965 sonrası için ise RG'yi taradığını ifade etmiştir.

22 Öztekin Tosun, "Ölüm Cezası Sorunu", İstanbul Barosu Dergisi, C:52, S:4-6, 1978, sf:187-206.

23 Ayhan Önder, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Cilt:II-III, Beta Yay., İstanbul 1992, sf:534-535.

ii) Bağımsız araştırmacıların çalışmalarından örnekler

Ahmet Kahraman'ın 1994 yılında yayınlanan bir çalışmasında, infazlara ilişkin olarak, "kimi araştırmacılara göre, TC 70 yaşına gelene dek, 555 kişiyi ipe çekti. Kimileri, adaletin sayısal dökümünü 588 olarak veriyor" dedikten sonra, istatistiklerin birbirini tutmadığını belirlemektedir. Kahraman, "Gerçek şu ki, 'olağanüstü yetkilerle' donatılmış, olağanüstü mahkemelerin iştigal alanı ile işlevlerine bakıldığında, gün ışığına çıkan bu rakamların gerçeğin yanında devede kulak niteliğinde bile olmadığı görülüyor" değerlendirmesini yapmaktadır.[24] Ancak, Kahraman'ın çalışmasında, ne istatistiksel bir döküm vardır, ne de verdiği bilgilere ilişkin referanslar gösterilmiştir.

Ali Yıldırım'ın 1997 tarihli kitabında da bu konuda bazı rakamlar verilmiştir. Bu çalışmada, "1937-1960 yıllarını kapsayan Milli Şef ve Menderes iktidarları döneminde ikisi kadın olmak kaydıyla 195 kişinin idam cezaları infaz edilmiştir" şeklinde bir bilgi yer almaktadır.[25] Oysa, 1937-27/05/1960 döneminde bizim bulgularımıza göre, toplam 321 mahkum hakkında infaz kararı çıkartılmış ve cezaları yerine getirilmiştir. Yazarın kadın mahkumlara ilişkin verdiği sayı da hatalıdır. Çünkü, belirtilen dönemde toplam 9 kadın mahkum idam edilmiştir.

M. Ali Birand, H. Bila ve R. Akar imzalı 1999 tarihli çalışmada 12 Eylül Rejimi ile sınırlı olarak verilen bilgiye göre, bu dönemde yargılanan sanıklardan 7000'i hakkında idam cezası istendiği, mahkemelerin 517 kişiye ölüm cezası verdiği; bunlardan 259'unun dosyasının onaylanmak üzere Meclise sevk edildiği ve nihayet 6'sı adli, 9'u sağ ve 34'ü de sol görüşlü olmak üzere 49 mahkumun asıldığı bilgisi verilmektedir.[26] Ölüm cezası yerine getirilen mahkumlara ilişkin verilen bu bilgi de hatalıdır.

Cüneyt Arcayürek'in Kasım 1999'da yayınlanan ve bir dizi oluşturan kitaplarından birincisinde, 12/09/1980 ila 31/03/1983 tarihleri arasındaki evrede, idam cezasına mahkum edilenlere ilişkin olarak, 34'ü sağ, 79'u sol, 1'i bölücü, 3'ü belli değil şeklinde nitelendirilerek toplam 117 hükümlü sayısı verilmektedir. Yazar ayrıca, "idam cezasının 23'ü infaz edilmiştir. Diğerlerinin işlemleri devam etmektedir" demektedir.[27] Buna karşılık, aynı yazarın aynı diziden çıkan Mayıs 2000 tarihli üçüncü kitabında ise, yine 12 Eylül Rejimi dönemi için ölüm cezaları infazları hakkında şu bilgi yer almaktadır: İdamı istenin insan sayısı: 7000; ölüm cezası verilen: 517; Askeri Yargıtay'ın onayladığı: 124; Dosyası Mecliste bulunan: 259; İnfaz edilen: 50; İnfaz edilen sol görüşlü: 18; İnfaz edilen sağ görüşlü: 8; İnfaz edilen ayrılıkçı

---

24 Ahmet Kahraman, Darağaçları Gölgesinde Korku Cumhuriyeti, Tümzamanlar Yayıncılık, İstanbul, Eylül 1994, sf:13. Aynı yapıtın, Doruk Yayınları, Ankara, 1994 tarihli olarak genişletilmiş içerikle 3. Basısı yayınlanmıştır.

25 Ali Yıldırım, Bir Cellatın Anıları: Darağacında Kan Sesleri, Doruk Yayınları, Ankara, Ekim 1997, sf:116.

26 Mehmet Ali Birand-Hikmet Bila-Rıdvan Akar, 12 Eylül Türkiye'nin Miladı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, Şubat 1999, sf:240.

27 Cüneyt Arcayürek, Büyüklere Masallar-Küçüklere Gerçekler 1: Demokrasi Döneminde Üç Adam, Bilgi Yayınevi, Ankara, Kasım 1999, sf:200-203.

Ermeni: 1; Adi suçlular: 23.[28]

Şu saptamayı eklemek gerekir ki, bağımsız araştırmacı yazarların pek çoğunun çalışmalarında verdikleri bilgilerin referansının gösterilmemesi, hatalı ve yanıltıcı bilginin dolaşımını kolaylaştıran bir etki yaratmaktadır.

Öte yanda, kimi yabancı araştırmacıların Türkiye'ye ilişkin çalışmalarında da idamlar konusunda yanlış bilgi verildiği görülmektedir. Bir örnek, William Hale isimli bir İngiliz araştırmacının Türkçe'ye de çevrilen kitabından verilebilir. Yazar, 20-21/05/1963 tarihli Aydemir olayını irdelediği bahiste, yapılan yargılama sonunda sanıklardan 7'sinin ölüm cezasına çarptırıldığını belirttikten sonra, "Gerekli süreçler tamamlandıktan sonra, Aydemir ve Gürcan dışında, bütün ölüm cezaları infaz edildi. Gürcan 26/06/1964'te, Aydemir 5 Temmuz'da idam edildi" bilgisini vermektedir.[29] Halbuki, gerek 1963 gerekse 1964 tarihinde çıkartılan İnfaz Kanunlarına bakıldığında, yazarın sözünü ettiği olay ekseninde, Meclise sadece 4 mahkuma ilişkin ölüm cezası dosyası gelmiş ve uzun müzakerelerden sonra Meclis çıkardığı 23/06/1964 tarih ve 480 sayılı Kanun ile, "Talat Aydemir ve Fethi Gürcan haklarındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine ve Osman Deniz ve Erol Dinçer haklarındaki ölüm cezasının yerine getirilmemesine" karar vermiştir. Dolayısıyla yazarın ileri sürdüğünün tersine, sözünü ettiği 7 mahkumdan önce 5'inin sonra da 2'sinin olmak üzere tümünün idamı söz konusu olmamıştır.

c) 1997 Tarihli Araştırmanın Ortaya Koyduğu Veriler

Kamil Ateşoğulları tarafından hazırlanan ve ilk basısı 1997'de ikinci basısı da 2000 yılında yapılan bir araştırmada, ilgili verilerin dökümü çıkartılmıştır.[30] Bu çalışmanın da eksik bilgi içerdiğini peşinen belirterek, araştırmacının gün yüzüne çıkardığı veriler şu şekilde sınıflandırılıp özetlenebilir:

---

28 Cüneyt Arcayürek, Büyüklere Masallar-Küçüklere Gerçekler 3: Kriz Doğuran Savaş, Bilgi Yayınevi, Ankara, Mayıs 2000, sf:37. Yazar, age., sf:38'de ayrıca, 1980-1985 yılları arasında verilen cezalara ilişkin çıkardığı bir dökümde, 420 kişiye ölüm cezası verildiğini de belirtmektedir. Bu rakam ise yazarın, bir sayfa önce, 12 Eylül Rejimine münhasır olarak gösterdiği ölüm cezası verilen 517 mahkum sayısı ile bütünleşmemektedir. Kaldı ki, Dosyası Meclis önünde olarak gösterdiği 259 rakamı da belirsizlik içermektedir. Bunun hangi tarih itibariyle söz konusu olduğu anlaşılamamaktadır.

29 William Hale, Türkiye'de Ordu ve Siyaset: 1789'dan Günümüze, Hil Yayın, İstanbul, 1996, sf:148-149. Kitabın orijinali, Turkish Military and Politics, Routledge, London, 1994.

30 Kamil Ateşoğulları, Bir İnsanlık Suçu: Ölüm Cezası, Doruk Yayınları, Ankara 1997, sf:90-115. Yazarın aynı yapıtının 2. basısı, Belge Yayınları, İstanbul, 2000 tarihli olarak yayınlanmıştır.

TBMM tarafından onaylanan ölüm cezaları:

Evre: 05/01/1922 – 30/01/1960	toplam infaz: 479[31]
Evre: 27/05/1960 – 05/07/1964	toplam infaz: 70 (27 Mayıs rejimi ve izleyen yakın dönem)
Evre: 12/03/1971 – 06/05/1972	toplam infaz: 17 (12 Mart rejimi)
Evre: 12/09/1980 – 25/10/1984	toplam infaz: 49[32] (12 Eylül rejimi ve izleyen yakın dönem)
Evre: 05/01/1922 – 25/10/1984	toplam infaz: 615

Yukarıdaki infaz dökümüne şu veriler de eklenmelidir:

Menemen olayı (1931) sonrasında toplam 28 mahkumun ölüm cezası infaz edilmiştir.[33]

Dersim olayı (1937) sonrasında toplam 7 kişinin ölüm cezası infaz edilmiştir.[34]

---

31 1920-1926 döneminde İstiklal Mahkemeleri hükümleriyle ve 1931 yılında Menemen ve 1937 yılında Dersim olayları nedeniyle ölüm cezasına mahkum olup idam edilenler, belirtilen 479 rakamının dışındadır. Ayrıca, Ateşoğulları, 04/05/1938 tarih ve 3898 sayılı RG'ye atıf yapmış ve karşısında, *mahkumun ismini vermeksizin*, "(Tashihli)" notunu düşmüştür: ilk bası, sf:98, 2. Bası, sf:148'de bunu düzelterek, Ali Osman Koç isimli mahkuma ilişkin olduğunu belirtmiştir). Cezası infaz edilen bu kişi aslında listede bulunduğundan, yukarıda belirtilen toplam 479 infaz sayısına bu vaka dahildir.

32 Ateşoğulları, age., ilk bası, sf:115'de yazar, 12/09/1980 ila 25/10/1984 arasında toplam 50 kişi asılarak idam edilmiştir bilgisini vermiş ve sf:111-115'de bunlara ilişkin bir liste çıkarmıştır. Yazar, Süleyman Karaköse isimli mahkumu cezası infaz edilenler ve Hasan Karaköse isimli mahkumu ise cezaevinde daha önce öldüğü için cezası infaz edilemeyenler arasında göstermiştir (ilk bası, sf:111 ve 113, ikinci bası, 162). Halbuki, adı geçen Hasan Karaköse, cezası infaz edilen üç Karaköse'nin daha önce cinayete kurban giden kardeşidir. Bu cinayet sonrasında kan gütme saiki ile üç kardeş, kardeşlerini öldüren kişinin eşini ve oğlunu öldürmüşler ve bu nedenle ölüm cezasına çarptırılmışlardır. TBMM tarafından çıkartılan 2796 sayılı (RG, 04/02/1983, s.17949- 2. mükerrer) İnfaz Yasası üç mahkumu (Rıdvan, Cavit ve Süleyman Karaköse) kapsamaktadır ve Hasan Karaköse ismi 2796 sayılı Yasada geçmemektedir. Ayrıca, kitabın ilk basısında yazarın çıkardığı liste, 2784 sayılı İnfaz Yasası (RG, 21/01/1983, s.17935) uyarınca 22/01/1983 tarihinde ölüm cezası infaz edilen Ahmet Mehmet Uluğbay isimli mahkumun infazını içermemektedir. Sonuç olarak, 12/09/1980-06/12/1983 evresinde ölüm cezası infaz edilenlerin toplam sayısı 48'dir. Yazar, yapıtının ikinci basısında, sf:162-165'de, mahkum isimlerini ve rakamları düzelterek, 1980-1984 dönemi için 50 infaz bilgisini vermektedir. Ancak bu kez de 1980-1983 sonu evresi için "toplam 56 kişi hakkında ölüm cezası verilmiş" ifadesini kullanmaktadır ki bu hatalıdır. Doğrusu, anılan evrede çıkartılan toplam 41 İnfaz Kanunu ile toplam 53 mahkum hakkında infaz istenci ortaya konulmuş ve bunlardan 48'inin cezaları yerine getirilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., aşağıda "12 Eylül Rejiminde Ölüm Cezası" başlıklı bahis.

33 Kamil Ateşoğulları, age., ilk bası, sf:85-86.

34 age., sf:87-89.

Genel Sonuç:

Evre: 05/01/1922 –25/10/1984 toplam infaz: 650.
Yazarın verdiği bu rakam eksiktir.

İstiklal Mahkemeleri'nin 1920-1922 ve 1925-1926 döneminde verdiği hükümler sonrası ölüm cezası infaz edilenler de, belirtilen genel toplam 650 infaz sayısına eklenmelidir.[35]

Aynı araştırmanın bulgularına dayanıldığında, 1922-1984 evresinde infaz edilen toplam 650 kişiden 13'ünün kadın olduğu saptanabilmektedir. Bu infazlar 1931, 1934, 1936, 1938, 1939 (3 kişi), 1942 (2 kişi), 1943, 1960, 1962 ve 1972 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Bu döküm hatalıdır. Çünkü belirtilen evrede Türkiye'de toplam 15 kadın hükümlü idam edilmiştir.[36]

Yine aynı araştırmadan çıkan sonuca göre, 1922-1984 evresinde, bir yıl içinde hiçbir infazın yapılmadığı yıllar şunlardır: 1924; 1940, 1952, 1953, 1958, 1965-1970, 1973-1979. (1985'den 2000'e kadar olan evre de bu yıllar toplamına eklenmelidir). Ne var ki, bu dökümde hata vardır. Zira 1958 yılında çıkartılmış bulunan toplam 7 İnfaz Kararı ile toplam 7 mahkumun ölüm cezaları yerine getirilmiştir.

Söz konusu çalışmada, 1922-1984 döneminde, bir yıl içinde sadece tek bir mahkumun ölüm cezasının infaz edildiği yıllar olarak 1932 ve 1951 gösterilmiştir. Bilgi yanlıştır. Çünkü, 1932 yılında toplam 10 İnfaz kararı ile top-

---

35 İstiklal Mahkemeleri yargılaması sonucu ölüm cezasına mahkum edilenler ile bu cezası infaz edilenlere ilişkin yayınlanan araştırmalardaki veriler birbirini teyit etmemektedir. İlgili çalışmalardaki veriler sadece ölüm cezası toplam infaz sayısı açısından değerlendirildiğinde, ihtiyatlı bir rakam olarak 1000'i aşkın infazdan söz edilebilir.

36 Yukarıda gösterildiği üzere, 04/02/1990 tarihli *Hürriyet* Gazetesi'nde Af Örgütü raporuna yollama yapılarak yayınlanan habere göre, 1937-1987 döneminde toplam 14 kadın mahkumun ölüm cezası infaz edilmiştir. K. Ateşoğulları'nın araştırmasında ortaya çıkan veriye göre ise, 1922-1984 dönemini kapsar şekilde, bu sayı 13'tür. Bununla birlikte, anılan araştırmada, 16/05/1939 tarih ve 4209 sayılı RG'ye atıfla, cezası infaz edilenler arasında Didar Savaş isimli bir mahkum da belirtilmektedir. (bkz., Ateşoğulları, age., sf:99; 2000 tarihli yeni bası sf:149). Bu listede, diğer kadın mahkumların tersine, muhtemelen bir dizgi hatası sonucu bu kişinin kadın olduğu kaydı düşülmemiştir, (yeni basıda da aynı hata devam etmektedir). Cezası infaz edilen bu mahkum kadındır. Dolayısıyla, araştırmanın kapsadığı 1922-1984 döneminde infaz edilen toplam kadın mahkum sayısı 14'e çıkmaktadır, ki bu rakam, Af Örgütünün raporundaki veriyi teyit etmektedir. Ne var ki, gerek yazarın gerekse Af Örgütünün verdiği rakam hatalıdır.

Kutbettin Akkan'ın 1965 tarihli makalesindeki veriye göre ise, 1936-1964 döneminde, toplam 8 kadın sanık için ölüm cezası mahkumiyeti tesis edilmiş, bunlardan 7'si infaz edilmiş ve 1'i ise TBMM'nce 30 yıl ağır hapse çevrilmiştir. Kutbettin Akkan, agm., sf:163. Yanlış bilgidir. Çünkü, yazarın belirttiği 1936-1964 yılları arasında toplam 13 kadın mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi söz konusudur.

Prof. Nevzat Gürelli'nin 1976 tarihli çalışmasındaki veriye göre, 1939'da 1, 1942'de 1 ve nihayet 1963'de 1 olmak üzere toplam üç kadın mahkumun ölüm cezasının infaz edildiği görülmektedir. Nevzat Gürelli, agm, sf:188-190. Gürelli'nin verdiği rakamlar ise büsbütün hatalıdır.

lam 12 mahkumun cezaları infaz edilmiştir. 1951 yılı için verilen rakam doğrudur. Çalışmada, bir yıl içinde sadece iki mahkumun ölüm cezalarının infaz edildiği yıllar ise 1946; 1950 ve 1984 şeklinde belirtilmiştir ki, bu veri doğrudur.

Ayrıca, yazarın verdiği listeye 1922-1929 döneminde faaliyet gösteren İstiklal Mahkemeleri tarafından verilen ve infaz edilen ölüm cezalarını da eklemek gerekir. İhtiyatlı bir rakamla, bu infazların 1500-2000 civarında olduğu kabul edilebilir.[37]

---

[37] Mete Tunçay, "İstiklal Mahkemeleri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim yay., C.4, sf:938-943, özellikle 941. Örneğin, sadece ülkenin doğusundaki askeri harekat (isyan) bölgesinde Diyarbakır İstiklal Mahkemesi eliyle faaliyette bulunulan iki yıl içinde 5010 kişi yargılanmış, 2231 kişi mahkum olmuş ve bunlardan 420 kişi ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bu rakam, askerden kaçakları için ölüm cezasına çarptırılanları içermemektedir. Ankara İstiklal Mahkemesi aynı süre içinde 2436 kişiyi yargılamış, mahkum edilen 1093 kişiden 240'ı ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bu rakama aynı cezaya mahkum edilen asker kaçakları dahil değildir.

Daha kapsamlı döküm için ayrıca bkz., Ergun Aybars, İstiklal Mahkemeleri, Milliyet Yay, İstanbul, Eylül 1998 (2. Baskı). Aybars'ın bulgularına göre, üç yıl görev yapan Birinci Dönem İstiklal Mahkemeleri tarafından yargılananlardan 1054 sanık ölüm cezasına çarptırıldı ve idam edildi. Aybars'a göre, bu sayı elde edilen en az uygulamayı göstermektedir. İdam sayısı tahminen 1450-1500 olabilir noktını da düşmektedir. Bunlara ek olarak Aybars şunu tespit etmiştir: "2827 kişinin idamları askerden yeniden kaçmaları halinde uygulanmak üzere şartlı olarak affedildi (mücellen idam) ve ayrıca 243 giyaben idam hükmü verildi." Yazar, mücellen idam için bulduğu 2827 sayısının çok eksik olduğunu. Bu sayının tahminen beş binin üzerinde olabileceğini de belirtmektedir. Yazara göre, bulduğu 243 giyaben idam kararlarının da aynı şekilde gerçek rakamdan düşük olduğunu ifade etmektedir. Bkz., age., sf:164-165. İstiklal Mahkemelerinin ilkinci döneminde de çok sayıda idam, mücellen idam ve giyaben idam kararları verildiğini yazar vurgulamaktadır. Örneğin, 1926'da İzmir suikastı olayında yargılananlardan 18 kişi idam edildi; age., sf:393-394. Ayrıca, Ankara İstiklal Mahkemesince iki yıl içinde verilen hükümleri yazar şöyle çıkartmıştır: 1925-1926 tarihleri arasında, "Birinci yıl sonunda 76 vecahi, 52 giyabi idam kararı verildi. (1926-1927 dönemi) İkinci yıl sonunda idam sayıları vecahi olarak 150'ye yaklaşırken, giyabi kararlar 90 dolaylarında idi. Ancak asker kaçakları ile ilgili uygulanan karar ve sıkıyönetim mahkemelerinin uyguladığı idamlar bu sayıların dışındadır", bkz., age., sf:354, 400.

Zafer Üskül, Siyaset ve Asker, Afa Yay., İstanbul, 1989, sf:29-40; Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyetinde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması:1923-1931, Yurt Yay:1, Ankara, 1981, sf:169, vd.; Kamil Ateşoğulları, age., sf:69-84, Mehmet Semih Gemalmaz, "Historical Roots of Martial Law Within the Turkish Legal System: Perspectives and Texts", Turkish Yearbook of Human Rights, Vol.13, 1991, Ankara, sf:73-145; Sümer Kılıç (Yayına Hazırlayan), İzmir Suikastı: İddianame ve Kazım Karabekir'in Savunması, Emre Yay., İstanbul, Kasım 1994; Kılıç Ali, İstiklal Mahkemesi Hatıraları, Sel Yayınları, İstanbul, Haziran 1955.

A. Turan Alkan, İstiklal Mahkemeleri, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993. Buradaki verilere göre, Ekim 1920-Mart 1921 döneminde, Ankara İstiklal Mahkemesi (İM) 108 idam, 279 müaccelen idam ve 48 giyaben idam; Eskişehir İM, 57 idam, 594 müaccelen idam ve 20 giyaben idam; Isparta İM, 7 idam, 6 müaccelen ve giyaben idam; Konya İM, 2 idam, 1 müaccelen ve giyaben idam; Pozantı İM, 7 idam, Sivas İM, 12 idam, 109 müaccelen idam ve 1 giyaben idam; Kastamonu İM, 11 idam kararı vermiştir; bkz., age, sf:29-34. Temmuz 1921-Temmuz 1922 döneminde, Kastamonu İM, 5 idam, 3 mü-

Üstteki tablodan çıkartılabilecek bir sonuç şudur. Aşağıda ayrıca incelenecek olan askeri darbe ve fiili rejim ile ölüm cezası infazları ilişkisi ayrık tutulacak olursa, 1922-1984 dönemini kapsayan 62 yıl içinde, rejimin iç ve dış tehlike ya da kriz ile yüz yüze geldiği evrelerde, ölüm cezası infazlarının arttığı görülmektedir.

Ekleyelim ki, yazarın verdiği bilgiye göre, Menemen olayının gerçekleştiği 1931 yılında, 28'si olayla bağlantılı ve 25'i de olaydan bağımsız olarak toplam 53 infaz söz konusudur. Buna karşılık yazar, Dersim olayının gerçekleştiği 1937 yılında, 7'si olayla bağlantılı ve 15'i olaydan bağımsız olarak toplam 22 infaz yapıldığı bilgisini vermektedir. Bu yanlıştır. Doğrusu şöyledir: 1937 yılında, Dersim olayı nedeniyle cezaları infaz edilen 7 mahkuma ek olarak, Meclisin çıkardığı toplam 16 İnfaz Kararı ile toplam 17 mahkumun ölüm cezaları yerine getirilmiştir.

Öte yanda, toplam 62 infazla 1939; toplam 36 infazla 1941; toplam 34 infazla 1942 bilgisi verilmektedir. Bunlar doğrudur. Buna karşılık; 1943 yılı için toplam 27 infaz gösterilmektedir; hatalıdır, doğrusu 21 mahkum olmalıdır. 1944 yılı için toplam 9 infaz gösterilmektedir; hatalıdır, doğrusu 39 İnfaz Kararı ile 43 mahkumdur. Belirtilen yılların İkinci Dünya Savaşı dönemine denk düştüğü hatırlatılabilir. Yine bu dönemin, güvenlik mülahazalarıyla, bir dizi özgün önlemin yürürlüğe konduğu evre olduğu da bilinmektedir.

Cumhuriyetin kuruluş döneminin özgün koşullarına denk düşen ilk evre hariç, Cumhuriyet tarihinin en yoğun infaz dönemi 1930-1939; en düşük sayıdaki infaz dönemi ise 1970-1979 yılları olmuştur.

Belirtilen şedit cezalandırma siyasası aracılığıyla 1930-1939 evresinde yoğun biçimde başvurulmuş olması üzerinde çalışılması gereken bir veridir. Cumhuriyet rejiminin kurumları ve kurallarıyla kurulmasının 1920'lerin sonunda tamamlandığı kabul edildiğinde, 1930-1939 evresi, rejimin kurumsallaştırıldığı, dolayısıyla da meşruiyetinin pekiştirilmesine yönelik siyasala-

---

accelen ve gıyaben idam; Samsun İM, 485 idam, 1137 muaccelen ve gıyaben idam; Yozgat İM, 56 idam, 24 gıyaben idam kararı vermiştir; age., sf:41-44. Ekim 1920-Mart 1921'in genel toplamı: 5 İM, 31 bin zanlı, % 5 beraat, yaklaşık % 8'giyaben yada vicahen idam; age., sf:49. Nisan 1925- Mart 1927 döneminde, İsyan Bölgesi İM, 207 vicahen idam ve 217 giyaben idam olmak üzere toplam 420 idam kararı vermiştir. Buna ek olarak 131 idam kararı ise asker kaçakları için verilmiştir; age., sf:72. Aym evrede (Mart 1925-Mart 1926) Ankara İM, 138 idam kararı vermiştir; age., sf:83; İzmir Suikastı olarak bilinen olay sonrasında yapılan yargılama sonucu Mahkeme 15 idam kararı vermiştir; age., sf:90.

Öte yanda, bir başka çalışmada şu bilgi yer almaktadır: "01/10/1920 tarihinden 31/07/1922 tarihine kadar bu mahkemelerde 59.164 kişi muhakeme edilmiştir. Bunlardan 11.744 kişi haklarında ademi mesuliyet ve beraat kararı verildi. 1054 kişi idam edildi ve 2696 kişi hakkında da müeccelen idam kararı verildi. Bundan başka, 243 gıyaben idam, 1786 kalebent ve kürek cezaları verilmiştir." Bunun için bkz., İhsan Ezherli, Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877/1920). TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No.54, TBMM Basımevi, Ankara 1992, sf:65. Ayrıca bkz., Ahmed Nedim (hazırlayan), Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları: 1926, İşaret Yay.68, İstanbul, 1993, sf:xviii-xxodi.

rın üretildiği süreç olarak kavranabilir. Böyle düşünüldüğünde, meşruiyet pekiştirme ve şedit cezalandırma siyasaları arasında, Türkiye özgün vakası ekseninde, nasıl bir bağ kurulabileceği irdelenebilecek bir sorunsaldır.

Bu bağlamda, ileride "Türk Hukukunda Ölüm Cezası Öngören Mevzuat" başlıklı bölümde gösterildiği üzere, Türk Ceza Kanunundaki ölüm cezasını öngören suçların sayısını artıran 1936 tarih ve 3038 sayılı Kanun yahut bu cezanın infazında kolaylaştırıcı istisna alan yaratan 1935 tarih ve 2884 sayılı Kanun, kapsamı ve zamanlaması açısından birer örnek olarak hatırlatılabilir. Dönemin şedit cezalandırma siyasası ile Menemen ve Dersim olayları arasında elbette bir bağ kurmak olasıdır. Ancak daha temeldeki sorun, anılan bu iki olayın ya da benzerlerinin, Cumhuriyet tarihinin bütününe rengini veren baskıcı ve sert cezalandırma siyasalarının üretilmesi ve kullanılması olgusunu açıklamak için yeterli olup olmadığında düğümlenmektedir.

Çünkü, bir kriz olgusu ile ona tepki ve önlem şeklinde ortaya konan siyasa arasında kurulacak bağ, büyük ölçüde, meselenin görünen yüzü ile sınırlandırılmış bir yaklaşımdır. Her şeyden önce, kriz olgusu olarak takdim edilen olaylar kümesinin, tanısında ve tahlilinde sağlıklı sonuçlara ulaşılması gerekir. Ancak bu yolla, kriz ile önlemler ve siyasalar kümesi arasında sağlam bir nedensellik bağı kurulabilir.

B) RESMİ KAYNAKLARDA, ADALET BAKANLARININ AÇIKLAMALARINDA, BİLİMSEL ÇALIŞMALARDA, BAĞIMSIZ ARAŞTIRMALARDA ve BASINDA YAYINLANAN VERİLERDE İNFAZ BİLANÇOSUNA İLİŞKİN TUTARSIZLIKTAN ÇIKARTILABİLECEK SONUÇLAR

Görüldüğü gibi istatistiksel veriler arasında bir bütünleşme bulunmamaktadır. Adalet Bakanı'nın açıklaması resmi veri sayılacak olursa, 1937-1987 dönemi içinde 415 infaz gerçekleştirildiğini kabul etmek gerekecektir. Ancak Adalet Bakanının açıkladığı bu rakam da hatalıdır. Şöyle ki, bu çalışmada ulaşılan verilere göre, 1937-1987 döneminde Türkiye'de toplam 402 İnfaz Kararı/Kanunu ile toplam 463 mahkum hakkında infaz istenci ortaya konulmuş ve bunlardan 458'inin cezaları da yerine getirilmiştir.

Bir an için yukarıda çeşitli yayınlarda verilen istatistiksel bilgiler doğru kabul edilerek bunlardan ikisi esas alınsa şu rakamsal çelişki söz konusudur: 1937-1999 döneminde, Adalet Bakanına göre 415, Ateşoğulları'nın 1997 tarihli araştırması sonucuna göre ise 376 ölüm cezası infazı söz konusudur, (yineleyelim ki, her iki istatistiksel veri de hatalıdır). Sadece bu iki rakam arasındaki farklılaşma bile başlı başına üzerinde durulması gereken bir veridir.

Bu durumda şu sonuçları çıkarmak olanaklıdır:

- Adalet Bakanı kamuoyuna yanlış bilgi vermiştir, ya da
- Adalet Bakanlığında, dolayısıyla devletin elinde, daha öncesi bir yana, son altmış yıllık evreye ilişkin olarak bile, bu konuda sağlam istatistiksel veri bulunmamaktadır, ya da
- Ara sıra ileri sürülen, resmi her işlemin belgelendiği ve tutarlı biçimde arşivinin tutulduğu savı, en azından bu spesifik bağlamda, geçerli değildir, ya da
- İdare, ölüm cezası infazı gibi, hem son derece önemli hem de mahiyeti itibariyle istisna (dolayısıyla kaydının tutulması görece kolay) tasarruflara ilişkin olarak bile, usulüne uygun yönetim ilkesinin asgari gereklerini teminde kusurludur, ya da
- Anılan iki veri arasındaki farkın 39 olduğu dikkate alınınca, devlet, RG' de ilgili İnfaz Yasasını yayınlamaksızın, dolayısıyla yasal ve zorunlu gerekleri yerine getirmeksizin, 39 infaz gerçekleştirmiştir, ya da
- Basından izleyebildiğimiz kadarıyla, en azından yukarıdaki verilerin alenileştirilmesinin sonrasında, hiçbir parlamenter, Adalet Bakanına, söz konusu rakamın kaynağının ne olduğu ve rakamlar arasındaki kayda değer çelişkinin nasıl açıklanabileceği sorusunu yöneltmeyi gerekli yahut önem verilecek değerde görmemiştir, ya da
- Ulusal basın, yukarıda birçok örneği gösterildiği üzere, resmi infazlara ilişkin olup birbiriyle çelişen verileri haber konusu yapıp yayınlamasına karşın, rakamlar arasındaki tutarsızlığı ortadan kaldıracak şekilde, resmi makamlardan sağlam bilgi sunması ve bilgi kaynağını

da göstermesi isteminde bulunmamış; bu konuyu işlememiş ve takipçisi olmamıştır, ya da

- İnsan hakları çevreleri ve örgütleri, ölüm cezasının kaldırılması kampanyalarını zaman zaman yürütmekle birlikte, sözü edilen çelişkiyi vurgulamamış, kamuoyunun ve yetkili çevrelerin dikkatini bu hususa çekmemiştir ya da bunu yeterince önemli saymamıştır, ya da
- Akademik çevreler, diğer konularla karşılaştırıldığında görece seyrek sayılabilecek şekilde bu cezanın lehinde ya da aleyhinde görüş açıklayan çalışmalar yayınlamalarına karşın, gerek somut dosya analizi gerekse arşiv taraması türünde araştırmalara ağırlık vermemiş; dolayısıyla istatistiksel verileri ortaya koyacak ya da mevcutları teyit edecek bilgi üretiminin kaynağı olmamıştır, ve nihayet
- İlk bakışta belki basit bir rakamsal fark şeklinde algılanabilecek olan bu istatistiksel veri çelişkisi ve bunun süre gidiyor olması, arka yüzde daha derin bir sorunun işaret taşıdır: Birey yaşamına, yaşam hakkına gereken değer verilmemektedir.

Yukarıda dökümü çıkartılan ve gerek basında gerekse de çeşitli araştırmalarda yer verilen ölüm cezasına mahkum edilip bu cezaları infaz edilenlere ilişkin hatalı bilgileri düzeltme girişimi olarak bazı makaleler yayınlanmıştır.[38]

---

[38] Mehmet Semih Gemalmaz, "Türkiye'de Ölüm Cezası", Açık Sayfa, Haziran 2000, S.39, sf:8-9; "İdamların Sayısını Doğru Tutamayan Bir Yönetim Anlayışı", Açık Sayfa, Temmuz 2000, S.40, sf:22-23.

C) 1920-2000 DÖNEMİNDE ÖLÜM CEZASI MAHKUMLARI ve İNFAZLAR HAKKINDA VERİLERİN BÜTÜN OLARAK DÖKÜMÜ

a) 1920-1961 Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları ve İnfaz İstenci Tasarrufları

TABLO 1) 1920-1961 Döneminde Mahkumlar ve İnfazlar

Toplam İnfaz Kararı sayısı	**İlk Karar tarih ve sayısı**	**Son Karar tarih sayısı**	**Toplam Karar sayısı**
	21/10/1920 tarih ve 55 sayılı	15/09/1961 tarih ve 75 sayılı	473
Toplam mahkum sayısı	600		
İnfaz yapılmayan yıllar	**Yılların dökümü**	**Toplam yıl sayısı**	
	1924; 1940; 1952; 1953	4	
İnfazlı ve infazsız yılların karşılaştırılması	**Toplam süre**	**İnfazlı yıl %**	**İnfazsız yıl %**
	41	90.24 (toplam 37 yıl)	9.76 (toplam 4 yıl)
Yıllık ortalama infaz	**İnfazlı yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz**	**İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz**	
	16.21	14.63	
Aylık ortalama infaz	**İnfazlı yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz**	**İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz**	
	1.35	1.21	
Mahkumların cinsiyeti	**Kadın mahkum sayısı**	**Erkek mahkum sayısı**	
	13	587	
Hakkında İnfaz Kararı çıkartılan ilk kadın mahkum	**Karar tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**	
	03/12/1931 tarih ve 665 sayılı	Fatma Ana, 1905 doğumlu (26 yaşında), bekar, üç suç ortağı ile birlikte Ümmüşan isimli bir kadını öldürmüş	
Hakkında İnfaz Kararı çıkartılan son kadın mahkum	**Karar tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**	
	15/12/1960 tarih ve 30 sayılı	Durdu Sarıkaya, 1935 doğumlu (25 yaşında), suç ortağı ile birlikte Mahmut Sarıkaya'yı taammüden öldürmüş	
Hakkında İnfaz Kararı çıkartılan ilk erkek mahkum	**Karar tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**	
	21/10/1920 tarih ve 55 sayılı	Hasan oğlu Hakkı ve Hasan oğlu Celal	
Hakkında İnfaz Kararı çıkartılan son erkek mahkum	**Karar tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**	
	15/09/1961 tarih ve 75 sayılı	Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan, siyasi suçlu	

Tablo 1'in (1920-1961) devamı

Bir Kararla birden çok mahkum hakkında infaz istencinin ortaya konulması	**Toplam Karar sayısı**		**Toplam mahkum sayısı**	
	72		199	
Bir Kararla birden çok mahkum hakkında infaz istencinin açılımı	**2'şer mahkum hakkında**	**3'er mahkum hakkında**	**4'er mahkum hakkında**	**Daha fazla sayıda mahkum hakkında**
	55 Karar 110 mah.	8 Karar 24 mah.	6 Karar 24 mah.	(1 Karar, 5mahkum) (1 Karar, 8 mahkum) (1 Karar, 28 mahkum)

En kısa ölüm bekleyiş süresi	**Karar tarih ve sayısı**	**Mahkum sayısı**	**Ölüm bekleyiş süresi**
	15/09/1961 tarih ve 75 sayılı	2	1 gün
En uzun ölüm bekleyiş süresi	**Karar tarih ve sayısı**	**Mahkum sayısı**	**Ölüm bekleyiş süresi**
	12/12/1941 tarih ve 1263 sayılı	2	36 ay (3 yıl) ve 12 gün
Ölüm cezası infaz edilen ve haklarındaki belgelerde konuya ilişkin bilgi bulunan toplam 451 mahkumun ölüm bekleyişi sürelerinin ortalaması	gün hesabıyla: 230 gün ay hesabıyla: 7.65 ay ay ve gün hesabıyla: 7 ay, 20 gün		
Ölüm cezası infaz edilen en genç mahkum	**Karar tarih ve sayısı**	**Doğum**	**İnfaz tarihinde yaşı**
	22/05/1930 tarih ve 564 sayılı (5. mahkum)	1911	19
Ölüm cezası infaz edilen en yaşlı mahkum	**Karar tarih ve sayısı**	**Doğum**	**İnfaz tarihinde yaşı**
	23/06/1939 tarih ve 1126 sayılı	1873	66

Tablo 1'in (1920-1961) devamı

Ölüm cezası infaz edilen ve haklarındaki belgelerde yaş/doğum konusunda bilgi bulunan toplam 510 mahkumun yaş ortalaması	33.14		
Hakkında infaz istenci ortaya konan mahkumların kökeni/ yaşadığı yer/nüfus kayıt yerine göre sayısal dağılımı	**Köy**	**Nahiye, ilçe, il**	**Belli değil**
	403	169	28 *
Ölüm cezasına hükmeden mahkemeler	**Sivil mahkeme**	**Askeri mahkeme**	**Belli değil**
	427	23	23
TBMM tarafından Ölüm Cezasının Tahvili İstencinin ortaya konulduğu işlemler	**Toplam Karar sayısı**	**Cezasının tahvili istenci açıklanan toplam mahkûm sayısı**	**Toplam 485 Kararda Ölüm Cezasını Tahvil ve İnfaz Kararlarının %**
	22 **	43	Tahvil % 4.53 İnfaz % 97.52
Hakkında İnfaz Kararı çıkarılmasına karşın çeşitli sebeplerle infaz işlemi yapılamayan mahkumlar	**Karar tarih ve sayısı**	**Toplam Karar sayısısayısı**	**Toplam mahkum**
	-	-	-

* 1'i "göçebe" tanımlı olmak üzere toplam 28 mahkumun kökeni/yaşadığı yer ilgili belgelerden anlaşılamıyor. Bunların hemen tamamı 1920'li ve 1930'lu yıllardaki İnfaz Kararları belgeleri bağlamında söz konusudur.

** Ayrıntılı bilgi, çalışmanın "Ölüm Cezalarının Affına, Dönüştürülmesine ya da Kaldırılmasına İlişkin Tasarrufiar ve Genel Olarak Af Siyasası" başlıklı bölümde verilmiştir.

b) 1962-2000 Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları ve İnfaz İstenci Tasarrufları

TABLO 2) 1962-2000 Döneminde Mahkumlar ve İnfazlar

Toplam İnfaz Kanunu sayısı	**İlk Kanun tarih ve sayısı**	**Son Kanun tarih ve sayısı**	**Toplam Kanun sayısı**
	29/11/1962 tarih ve 126 sayılı	04/10/1984 tarih ve 3052 sayılı	94 Kanun
Toplam mahkum sayısı	117 mahkum (Bunlardan, 5 mahkumun cezası çeşitli sebeplerle infaz edilememiştir; Tablonun sonuna bkz.)		
İnfaz yapılmayan yıllar	**Yılların dökümü**		**Toplam yıl sayısı**
	(1965-1970=6 yıl); (1973-1979=7 yıl); (1985-2000=16 yıl)		29 yıl
İnfazlı ve infazsız yılların karşılaştırılması	**Toplam**	**süre İnfazlı yıl %**	**İnfazsız yıl %**
	39 yıl	25.6 (toplam 10 yıl)	% 74.4 (toplam 29 yıl)
Yıllık ortalama infaz	**İnfazlı yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz**		**İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz**
	11.7 (yaklaşık her yıl 12 infaz)		3
Aylık ortalama infaz	**İnfazlı yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz**		**İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz**
	0.97 (yaklaşık her ay bir mahkumun infazı)		0.25 (her dört ayda bir mahkumun infazı)
Mahkumların cinsiyeti	**Kadın mahkum sayısı**		**Erkek mahkum sayısı**
	2		115

Tablo 2'in (1962-2000) devamı

Hakkında İnfaz Kanunu çıkartılan ilk kadın mahkum	Kanun tarih ve sayısı	Mahkuma ilişkin bilgi
	27/08/1963 tarih ve 319 sayılı	Ümmühan Bebek, evli, üç çocuk annesi; 1928 doğumlu (35 yaşında), ev kadını, cahil, sabıkasız, maktulün gelini olan suç ortağı ile birlikte öz annesi Ayşe Arı'yı öldürmüş
Hakkında İnfaz Kanunu çıkartılan son kadın mahkum	**Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**
	08/07/1971 tarih ve 1430 sayılı	Kadriye Partici, 1947 doğumlu (24 yaşında), bekar, ziynet eşyasına tamaen suç ortağı ile birlikte Aysel Malseven'i öldürmüş
Hakkında İnfaz Kanunu çıkartılan ilk erkek mahkum	**Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**
	29/11/1962 tarih ve 126 sayılı	Kandemir İspahipala, 1931 doğumlu (31 yaşında), bekar, toplam 4 kişiyi öldürmüş
Hakkında İnfaz Kanunu çıkartılan son erkek mahkum	**Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**
	04/10/1984 tarih ve 3052 sayılı	İlyas Has, 1955 doğumlu (29 yaşında), siyasi suçlu, sol görüşlü

Tablo 2'nin (1962-2000) devamı

Bir Kararla birden çok mahkum hakkında infaz istencinin ortaya konulması	**Toplam Kanun sayısı**		**Toplam mahkum sayısı**	
	17		40	
Bir Kararla birden çok mahkum hakkında infaz istencinin açılımı	**2'şer mahkum hakkında**	**3'er mahkum hakkında**	**4'er mahkum hakkında**	**Daha fazla sayıda mahkum hakkında**
	12 Kanun 24 mah.	4 Kanun 12 mah.	1 Kanun 4 mah.	-
En kısa ölüm bekleyiş süresi	**Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkum sayısı**		**Ölüm bekleyiş süresi**
	24/10/1980 tarih ve 2322 sayılı	1		15 gün
En uzun ölüm bekleyiş süresi	**Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkum sayısı**		**Ölüm bekleyiş süresi**
	11/01/1983 tarih ve 1263 sayılı	1		95 ay (7 yıl, 11ay) ve 12 gün
Ölüm cezası infaz edilen toplam 112 mahkumun ölüm bekleyişi sürelerinin ortalaması	gün hesabıyla: 562 gün ay hesabıyla: 18.73 ay ay ve gün hesabıyla: 18 ay, 22 gün			
Ölüm cezası infaz edilen en genç mahkum	**Kanun tarih ve sayısı**	**Doğum**		**İnfaz tarihinde yaşı**
	12/12/1982 tarih ve 2360 sayılı	25/09/1961		19
Ölüm cezası infaz edilen en yaşlı mahkum	**Kanun tarih ve sayısı**	**Doğum**		**İnfaz tarihinde yaşı**
	08/07/1971 tarih ve 1431 sayılı	01/08/1914		57
Ölüm cezası infaz edilen toplam 112 mahkumun yaş ortalaması	28.67			
Hakkında infaz istenci ortaya konan mahkumların kökeni/ yaşadığı yer/nüfus kayıt yerine göre sayısal dağılımı	**Köy**		**Nahiye, ilçe, il**	
	77		40	

Tablo 2'nin (1962-2000) devamı

Ölüm cezasına hükmeden mahkemeler	Sivil mahkeme 69		Askeri mahkeme 25
TBMM tarafından Ölüm Cezasının Yerine Getirilmemesi istencinin ortaya koyulduğu işlemler	**Toplam Kanun sayısı**	**Cezasının Yerine Getirilmemesi istenci açıklanan toplam mahkum sayısı**	**Toplam 94 Kanunda Cezayı Yerine Getirmeme ve Yerine Getirme Kanunlarının%**
	1 (23/06/1964 tarih ve 480 sayılı Kanun)	2	Yerine Getirmeme %1.07 Yerine Getirme %98.93
Hakkında İnfaz Kanunu çıkarılmasına karşın çeşitli sebeplerle infaz işlemi yapılamayan mahkumlar	**Karar tarih ve sayısı**	**Toplam Karar sayısısayısı**	**Toplam mahkum**
	06/10/1980 tarih ve 2308 sayılı 06/10/1980 tarih ve 2309 sayılı 01/06/1981 tarih ve 2466 sayılı 12/03/1982 tarih ve 2603 sayılı 26/03/1982 tarih ve 2643 sayılı	5	5

c) 1920-2000 Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları ve İnfaz İstenci Tasarrufları

TABLO 3) 1920-2000 Döneminde Mahkumlar ve İnfazlar

Toplam İnfaz Kararı/Kanunu sayısı	**İlk Karar tarih ve sayısı**	**Son Kanun tarih sayısı**	**Toplam Karar / Kanun sayısı**
	21/10/1920 tarih ve 55 sayılı	04/10/1984 tarih ve 3052 sayılı	567
Toplam mahkum sayısı	717 mahkum (Bunlardan 5 mahkumun cezası çeşitli sebeplerle infaz edilememiştir.)		
İnfaz yapılmayan yıllar	**Yılların dökümü**	**Toplam yıl sayısı**	
	1924; 1940;1952; 1953= 4 yıl 1965-1970= 6yıl 1973-1979=7yıl 1985-2000=16yıl	33 yıl	
İnfazlı ve infazsız yılların karşılaştırılması	**Toplam süre**	**İnfazlı yıl %**	**İnfazsız yıl %**
	80yıl	%58.75 (toplam 47 yıl)	%41.25 (toplam 33 yıl)
Yıllık ortalama infaz	**İnfazlı yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz**	**İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz**	
	15.25	8.96	
Aylık ortalama infaz	**İnfazlı yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz**	**İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz**	
	1.27	0.75	
Mahkumların cinsiyeti	**Kadın mahkum sayısı** 15	**Erkek mahkum sayısı** 702	
Hakkında İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan ilk kadın mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**	
	03/12/1931 tarih ve 665 sayılı	Fatma Ana, 1905 doğumlu (26 yaşında), bekar, üç suç ortağı ile birlikte Ümmüşan isimli bir kadını öldürmüş	
Hakkında İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan son kadın mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**	
	08/07/1971 tarih ve 1430 sayılı	Kadriye Particl, 1947 doğumlu (24 yaşında), bekar, ziynet eşyasına tamaen suç ortağı ile birlikte Aysel Malseven'i öldürmüş	

Tablo 3'ün (1920-2000) devamı

Hakkında İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan ilk erkek mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**
	21/10/1920 tarih ve 55 sayılı	Hasan oğlu Hakkı ve Hasan oğlu Celal
Hakkında İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan son erkek mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**
	04/10/1984 tarih ve 3052 sayılı	İlyas Has, 1955 doğumlu (29 yaşında), siyasi suçlu, sol görüşlü
Bir Kararla/Kanunla birden çok mahkum hakkında infaz istencinin ortaya konulması	**Toplam Karar/Kanun sayısı**	**Toplam mahkum sayısı**
	89	239

Bir Kararla/Kanunla birden çok mahkum hakkında infaz istencinin açılımı	**2'şer mahkum hakkında**	**3'er mahkum hakkında**	**4'er mahkum hakkında**	**Daha fazla sayıda mahkum hakkında**
	67 Karar/Kanun 134 mah.	12 Karar/Kanun 36 mah.	7 Karar/Kanun 28 mah.	(1 Karar, 5 mahkum) (1 Karar, 8 mahkum) (1 Karar, 28 mahkum)

En kısa ölüm bekleyiş süresi	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkum sayısı**	**Ölüm bekleyiş süresi**
	15/09/1961 tarih ve 75 sayılı	2	1 gün
En uzun ölüm bekleyiş süresi	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkum sayısı**	**Ölüm bekleyiş süresi**
	11/01/1983 tarih ve 2276 sayılı	1 mahkum	95 ay (7 yıl, 11 ay) ve 12 gün
Ölüm cezası infaz edilen ve haklarındaki belgelerde konuya ilişkin bilgi bulunan toplam 563 mahkumun ölüm bekleyişi sürelerinin ortalaması	gün hesabıyla: 396 gün ay hesabıyla: 13,19 ay ay ve gün hesabıyla: 13 ay, 6 gün		
Ölüm cezası infaz edilen en genç mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Doğum**	**İnfaz tarihinde yaşı**
	22/05/1930 tarih ve 564 sayılı (5. mahkum)	1911	19
	12/12/1982 tarih ve 2360 sayılı Kanun	25/09/1961	19

Tablo 3'in (1920-2000) devamı

Ölüm cezası infaz edilen en yaşlı mahkum	**Karar/ Kanun tarih ve sayısı**	**Doğum**	**İnfaz tarihinde yaşı**
	23/06/1939 tarih ve 1126 sayılı	1873	66
Ölüm cezası infaz edilen ve haklarındaki belgelerde yaş/doğum konusunda bilgi bulunan toplam 622 mahkumun yaş ortalaması	30.90		
Hakkında infaz istenci ortaya konan mahkumların kökeni/ yaşadığı yer/nüfus kayıt yerine göre sayısal dağılımı	**Köy**	**Nahiye, ilçe, il**	**Belli değil**
	480	209	28
Ölüm cezasına hükmeden mahkemeler	**Sivil mahkeme**	**Askeri mahkeme**	**Belli değil**
	496	48	23
TBMM tarafından Ölüm Cezasının Tahvili istencinin ortaya konulduğu işlemler	**Toplam Karar Kanun sayısı**	**Cezasının tahvili / Yerine Getirilmemesi istenci açıklanan toplam mah. sayısı**	**Toplam 579 Karar/Kanunda Ölüm Cezasını Tahvil ve İnfaz Kararlarının %**
	23	45	Tahvil % 3.97 İnfaz % 97.92
Hakkında İnfaz Kararı/Kanunu çıkarılmasına karşın çeşitli sebeplerle infaz işlemi yapılamayan mahkumlar	**Kanun tarih ve sayısı**	**Toplam Kanun sayısı**	**Toplam mahkum sayısı**
	06/10/1980 tarih ve 2308 sayılı 06/10/1980 tarih ve 2309 sayılı 01/06/1981 tarih ve 2466 sayılı 12/03/1982 tarih ve 2603 sayılı 26/03/1982 tarih ve 2643 sayılı	5	5

D) ASKERİ MÜDAHALE, FİİLİ REJİM VE ÖLÜM CEZASI UYGULAMASI

Son kırk yılda *de iure* politiko-juridik düzenin, askeri darbeler ve onu izleyen *de facto* rejimlerden ötürü aralıklı olarak kesintiye uğradığı zaman dilimlerinde, ölüm cezasına gerek mahkemelerce hükmedilmesi, gerekse de bu cezaların infaz edilmesi eğrisinin yükseldiği görülmektedir.

a) Fiili Rejimler ve İnfazlar

Aşağıdaki veriler, fiili rejim erkinin doğrudan iktidarı elinde tuttuğu süre içindeki infazlarla sınırlıdır.

i) 27 Mayıs 1960 Rejimi

Evre: 27/05/1960 – 06/01/1961

(Milli Birlik Komitesi evresi) .....: infaz edilen mahkum sayısı: 13

Evre: 06/01/1961 – 15/10/1961

(Kurucu Meclis evresi.....: infaz edilen mahkum sayısı: 12

Genel sonuç: (27/05/1960 –15/10/1961)

(1 yıl, 5 ay, 12 gün) .....: toplam infaz edilen mahkum: 25

ii) 12 Mart 1971 Rejimi

Evre: 12/03/1971 – 14/10/1973

(12 Mart rejimi) (2 yıl, 7 ay, 2 gün).....: toplam infaz edilen mahkum: 17

iii) 12 Eylül 1980 Rejimi

Evre: 12/09/1980 – 25/10/1981

(Milli Güvenlik Konseyi).....: infaz edilen mahkum sayısı: 10

Evre: 25/10/1981 – 14/10/1983

(MGK+Danışma Meclisi) .....: infaz edilen mahkum sayısı: 38

Genel sonuç: (12/09/1980 – 06/12/1983)[39]

(3 yıl, 3 ay, 6 gün) .....: toplam infaz edilen mahkum: 48

iv) İnfazlar açısından fiili rejimler arasında karşılaştırma

- (27/05/1960 ila 06/12/1983) arasındaki

toplam süre .....: 23 yıl, 7 ay ve 13 gün

- Darbe ya da muhtırayı izleyen ve iktidarı doğrudan

ya da aracılı olarak fiili rejim erkinin elinde

tuttuğu toplam süre.....: 7 yıl, 3 ay ve 20 gün

---

39 12 Eylül 1980 Rejiminin biçimsel açıdan bitiş tarihi, genel seçimlerin yapıldığı 06/11/1983 değil, anılan seçim sonrası TBMM Başkanlık Divanının hukuken ve fiilen kurularak faaliyete geçtiği 06/12/1983'tür. Çünkü bu tarihe dek Milli Güvenlik Konseyi'nin eylemli ve doğrudan iktidarını sürmüştür.

- (7 yıl, 3 ay ve 20 gün) içinde ölüm cezası infaz edilen toplam mahkum sayısı.....: 89
- Fiili rejim dönemi toplamı (7 yıl) içinde yıllık infaz ortalaması. .....:12.7
- Fiili rejim dönemi toplamı (yaklaşık 88 ay) içinde aylık ortalama infaz sayısı .....: 1

Yukarıdaki verilere göre,

Özellik	Rejimin adı
En uzun süreni	12 Eylül Rejimi
En fazla sayıda infaz	12 Eylül Rejimi
Aylık infaz ortalaması	(12 Mart Rejimi): 0.5
	(12 Eylül Rejimi): 1.23
	(27 Mayıs Rejimi): 1.4
	(Üç fiili rejimin genel ortalaması): 1
En fazla sayıda siyasal suçlu infazı	12 Eylül Rejimi
En fazla sayıda siyasal olmayan suçlu infazı	12 Eylül Rejimi
Kadın mahkum infazı	27 Mayıs Rejimi (1 kadın mahkum infazı)
Darbenin yapıldığı yıl içinde ve fakat darbe öncesinde infaz olup olmadığı	27 Mayıs Rejimi (27/05/1960 darbesi öncesinde, Ocak 1960'da, toplam 6 infaz)

Çıkartılabilecek iki ara sonuç şu olabilir:

- Askeri darbe ve demokratik rejimi askıya alma ile ölüm cezalarını uygulama arasında doğru orantılı ve ilkinin diğerine yataklık ettiği bir ilişki bulunmaktadır.
- Ölüm cezası, fiili rejim erkinin, hukuka aykırı iktidar kullanımını dayatabilmek için başvurduğu en belirgin şiddet uygulama aracı işlevini üstlenmektedir.

b) Siyasal Suçlu Mahkumların İnfazlarının Zemini Olarak Adli Suçlu Mahkumların İnfazları

Her üç *de facto* rejim erki de anılan yıldırı siyasasının gerçek siyasal motifini örtmek çabasını göstermiştir. Bu amaçla, fiili rejime ön gelen belli bir süreden beri askıda tutulan ölüm cezası infazlarını başlatmış, kamuoyunu gerçek hedef olan siyasal suçluların infazlarına hazırlamaya gayret etmiştir. Bu uygulamanın kaçınılmaz mağdurları, fiili rejim öncesinde, siyasal olmayan suçlardan ölüm cezasına çarptırılanlar (adi/adli suçlular ya da halk dilindeki yaygın adlandırılışıyla "kader kurbanları") olmuştur.

TABLO 4) Fiili rejim evresinde siyasal ve adli suçlu mahkumların infazları

Evre	Siyasal suçlu	Adli suçlu	Diğer	Toplam mahkum sayısı
27/05/1960 - 25/10/1961 (27 Mayıs Rejimi)	3	22	-	25
12/03/1971 - 14/10/1973 (12 Mart Rejimi)	3	14	-	17
12/09/1980 - 06/12/1983 (12 Eylül Rejimi)	24	23	1 Ermeni Asala örgütü	48
Genel toplam	30	59	1	90

TABLO 5) Fiili rejimi izleyen sivil yönetim evresinde siyasal ve adli suçlu mahkumların infazları

Evre	Siyasal suçlu	Adli suçlu	Toplam mahkum sayısı
15/10/1961 - 05/07/1964 (27 mayıs Rejimi sonrası)	2	43	45
06/12/1983 - 25/10/1984 (12 Eylül Rejimi sonrası)	2	-	2
Genel toplam	4	43	47

TABLO 6) 27/05/1960-25/10/1984 dönemi infazlarında zamanlama

Yukarıdaki iki tablodaki bilgilere eklenmesi gereken bir diğer husus, siyasal ve siyasal olmayan suçtan mahkum olanlar bakımından infazların zamanlamasıdır.

Evre	Nitelenmesi	Siyasal suçlu (İnfaz tarihi)	Adli suçlu (İnfaz tarihi)
27/05/1960-15/10/1961	27 Mayıs Rejimi (Milli Birlik Komitesi ve Kurucu Meclis)	İlk infaz: 16/09/1961 Son infaz: 17/09/1961 Toplam infaz: 3 mahkum	İlk infaz: 21/12/1960 Son infaz: 05/08/1961 Siyasal infaza kadar infaz edilen sayısı: 22 mahkum
15/10/1961-05/07/1964	27 Mayıs Rejimini izleyen TBMM dönemi	İlk infaz: 27/06/1964 Son infaz: 05/07/1964 Toplam infaz: 2 mahkum	İlk infaz: 07/12/1962 Son infaz: 11/05/1964 Siyasal infaza kadar infaz edilen sayısı: 43 mahkum

Tablo 6'nın devamı

12/03/1971-14/10/1973	12 Mart Rejimi	06/05/1972 Toplam infaz: 3 mahkum	İlk infaz: 17/07/1971 Son infaz: 02/05/1972 Siyasal infaza kadar infaz edilen sayısı: 14 mahkum
12/09/1980-06/12/1983	12 Eylül Rejimi (Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi)	İlk infaz: 08/10/1980 Son infaz: 04/06/1983 Toplam infaz: 24 mahkum İlk siyasal olmayan infaza kadar infaz edilen siyasal suçlu sayısı: 9 mahkum	İlk infaz: 20/08/1981 Son infaz: 25/05/1983
06/12/1983-25/10/1984	12 Eylül Rejimini izleyen TBMM dönemi	İlk infaz: 07/10/1984 Son infaz: 25/10/1984 Toplam infaz: 2 mahkum	-

Yukarıdaki verilerden çıkartılabilecek ara sonuçlar şunlardır:

- Fiili rejim erki, ölüm cezasını uygularken, siyasal olmayan suçluların infazını, siyasal suçluların infazının bir tür örtülmesi, kamuoyu gözünde bunları siyasal niteliğinden arındırma aracı olarak kullanmaktadır.
- Üç fiili rejim erkinden ilk ikisi (27 Mayıs ve 12 Mart), siyasal olmayan suçluların infazlarını, siyasal suçluların infazlarından önce başlatmıştır; böylece siyasal infazlara bir tür zemin hazırlamıştır.
- Buna karşılık, 12 Eylül Rejimi erki, önce siyasal suçluların infazlarını başlatmış; ardından, bunu bir tür dengeleme ya da olası tepkiyi törpüleme kaygısıyla, darbe öncesinde mahkum edilmiş olan adli suçluların ölüm cezalarını yerine getirmiştir.[40]

c) Fiili Rejim-Sivil Rejim Etkileşimi Işığında İnfazların Askıya Alındığı Evreler

Üzerinde durulması gerekli bir diğer konu, yukarıda açıklandığı üzere, demokratik rejimin yürürlükte bulunduğu evrelerde, parlamentonun, bir tür *'de facto' moratoryum'* ile ölüm cezası infaz yasalarını çıkarmama eğilimidir.[41]

---

40 Esasen bu husus, 12 Eylül Rejimi *de facto* erki MGK'nin şefi Kenan Evren tarafından daha sonra açıkça ifade edilmiştir. Evren şöyle demiştir: "Solculardan çok asılmışsa, sol çok kuvvetliydi de onun için. İlk idam kararı geldi önümüze ve dedik ki, sadece iki, kaç tane çıkmışsa ikisini beraber yapalım. Sonra demesinler bize, bu gelen yönetim efendim sağcı tutuyor, solcu tutuyor gibi töhmet altında kalmayalım. Onun için böyle bir iki tane birden gelmişse, bir ondan bir ondan yapmak suretiyle infazını hemen onaylıyorduk". Aktaran, M. Ali Birand-H. Bila-R. Akar, age., sf:240.

41 Mehmet Semih Gemalmaz, The Institutionalization Process of the Turkish Type of Democracy: A Politico-Judicial Analysis of Human Rights, (kısaca, Turkish Type of Democracy), Amaç Publishers, İstanbul, 1989, sf:47-51

TABLO 7) 27/05/1960 ile 27/10/2000 arasındaki 40.5 yılda ölüm cezasının uygulanmadığı evreler

Evre	Süre
06/07/1964 – 16/07/1971	7 yıl, 10 gün
07/05/1972 – 08/10/1980	8 yıl, 5 ay ve 1 gün
26/10/1984 – 26/10/2000	16 yıl
Toplam süre	31 yıl, 5 ay ve 11 gün

Üstteki tabloya göre, 27/05/1960-27/10/2000 arasındaki 40.5 yıl içinde, hiçbir ölüm cezasının yerine getirilmediği yıllar şunlardır:

27 Mayıs Rejimi sonrası: 1965-1970 (6 yıl)

12 Mart Rejimi sonrası: 1973-1979 (7 yıl)

12 Eylül Rejimi sonrası: 1985-2000 (16 yıl)

Ne var ki, sivil rejime geçildikten sonra parlamentonun özellikle fiili rejimin antidemokratik etkilerine fazlasıyla açık bulunduğu süreçte, kolaylıkla infaz yasalarını çıkartmış olduğu da bir gerçektir. Yukarıda Tablo 5'de gösterildiği üzere, 15/06/1961 ila 05/07/1964 tarihleri arasında toplam 45 mahkumun, 06/12/1983 ila 25/10/1984 tarihleri arasında ise toplam 2 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirildiği görülmektedir.

O halde, TBMM'nin infaz yasaları çıkartmama uygulamasını çekince ile karşılamak ve bunu yaşam hakkının sağlam bir güvencesi olarak değerlendirmemek daha uygun olacaktır.

Temel hukuksal güvence, bu yaptırımın ceza mevzuatından bütünüyle çıkartılması ve Anayasada ölüm cezası yasağının açık hükme bağlanması olabilir. Bu noktada tartışılabilecek bir husus şudur: Ölüm cezası kaldırılmış olsa bile parlamentonun daha sonra bu cezayı yeniden yürürlüğe koyan yasa değişikliği yapabileceği usa gelebilir. Bununla birlikte, ölüm cezası bir Anayasa yasağı şeklinde düzenlendiğinde, olası Anayasa değişikliklerinin yasalara göre daha zorlu usullere bağlanmış olmasından ötürü, görece bir güvence temin edilmiş olacaktır.

Ayrıca, hatırlamak gerekir ki, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku belgelerinden bazılarında, örneğin Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 4 parag.3'de düzenlendiği gibi, bu konuda önemli kayıtlar bulunmaktadır. Buna göre, ölüm cezasını kaldıran devletlerin bu yaptırımı yeniden yürürlüğe koyması yasaklanmıştır.[42]

---

[42] İnsan hakları hukuku kurallarına aykırı da olsa, ölüm cezasını önce kaldırma sonra yürürlüğe koyma olasılığı. Kasım 1998'de İtalya-Türkiye arasında yaşanan PKK şefi Öcalan'ın Türkiye'ye iade edilmesi isteminin reddedilmesiyle ortaya çıkan gerilim sürecinde ulusal kamuoyuna da yansımıştır. Bir gazetede çıkan köşe yazısında, bu iadeyi sağlamak için, önce ölüm cezasının kaldırılması, ardından da ölüm cezasının yeniden

Anayasaya açık bir hüküm koyarak ölüm cezasını yasaklama güvencesini pekiştirebilecek bir adım ise, ölüm cezasını kaldıran insan hakları belgelerine ilgili devletin taraf olmasıdır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ivedilikle atması gereken adım, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ölüm cezasını kaldıran 6 Numaralı Protokolünün onaylanmasıdır.

yürürlüğe konması görüşünü işleyen bir yazı çıkmıştır. Bu düşünüş tarzının hukuksal ve siyasal açıdan isabetsizliği bir yana, hassas olan konularda bile bazen ne kadar yeterli bilgiye dayanmayan görüşlerin ileri sürülebildiğini göstermesi bakımından bir önemli anekdot olduğu düşünülebilir. Buna ilişkin örnek için bkz., ileride, Yürütme Organının izlediği siyasanın analiz edildiği bölüm.

E) OLAĞAN REJİMİN ve İSTİSNAİ YÖNETİM USULLERİNİN YÜRÜRLÜKTE BULUNDUĞU DÖNEMLERDE ÖLÜM CEZASI UYGULAMASININ KARŞILAŞTIRILMASI

a) İstisnai yönetim usulleri Cumhuriyet tarihinin yarısında yürürlükte olmuştur

Cumhuriyet tarihi, istisnai yönetim usullerinin kurumsallaştırılması ve yaygın ve yoğun biçimde uygulanması tarihidir aynı zamanda. Gerçekten de, Cumhuriyetin ilan edildiği 29/10/1923 ile 29/10/2000 arasındaki 77 yıllık sürede yaklaşık 39 yıl istisnai yönetim usulleri Türkiye'de yürürlükte olmuştur. Bu demektir ki, 77 yıllık sürenin % 50.65'inde ülke olağanüstü rejimle yönetilmiştir. Bu durumda, Türkiye özeli bakımından, olağanüstü yönetim usullerinin uygulanması, istisna ve geçici olmaktan çıkmıştır.[43]

İstisnai rejimin başlıca iki kategorisi uygulama alanı bulmuştur. Bunlar, 1924 ve 1961 Anayasalarının yürürlük evrelerinde "sıkıyönetim" iken, 1982 Anayasası döneminde "sıkıyönetim" ve "olağanüstü hal"dir. Hemen belirtmek gerekir ki, burada belirtilenler, *de iure* istisnai yönetim usulü çerçevesindedir.

Buna karşılık, 1960 ve 1980 darbelerini izleyen *de facto* rejim dönemlerinde de, fiili erk "sıkıyönetim" uygulamasına başvurmuştur. Her ne kadar, aynı terimle adlandırılmış olsa da, aslında *de iure* rejimin sıkıyönetimini, *de facto* rejimin sıkıyönetimi ile karıştırmamak gerekir. Çünkü ikincisinde, Anayasanın öngördüğü usuller çerçevesinde ilan edilmiş ve uygulamaya konulmuş sıkıyönetim söz konusu değildir. Tüm tersine, iktidara el koyan erk, oluşturduğu fiili durumla ülke yönetimini üstlenmiş ve şiddet politikasının aracı olarak sıkıyönetim adıyla takdim edilen keyfi ve yasa dışı yöntemlere başvurmuştur.

Sonuç olarak, Türkiye'de gerek *de iure* istisnai yönetim usulü gerekse doğrudan fiili rejim pratikleri vardır.

b) Olağanüstü ve olağan rejimlerde ölüm cezası uygulaması

Aşağıdaki Tablolarda olağanüstü ve olağan rejimlerde çıkartılan ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin toplam Karar/Kanun ile bunların kapsadığı mahkum sayılarının dökümü verilerek bir karşılaştırma yapılmaktadır.

---

[43] Ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Uluslaüstü İnsan Hakları Hukukunda ve Türk Hukukunda Olağanüstü Rejim Standartları, Beta Yay., İstanbul, 1994 (2. Bası), sf:257, vd.

TABLO 8) 1925-2000 Evresinde *De Iure* İstisnai Yönetim Usulleri (Sıkıyönetim-Olağanüstü Hal) ve *De Facto* Rejim Yürürlükte Bulunurken Ölüm Cezasının Uygulanması

Dönem	Toplam İnfaz Kararı/ Kanunu sayısı	Toplam mahkum sayısı
23/02/1925 – 25/12/1925	6	11
23/11/1926 – 23/11/1927	9	11
01/01/1931 – 08/03/1931	10	38
23/11/1940 – 23/12/1947	142	162
12/09/1955 – 07/06/1956	-	-
30/04/1960 – 01/12/1961	21	25
28/05/1963 – 21/07/1964	35	42
20/06/1970 – 16/09/1970	-	-
29/04/1971 – 26/09/1973	13	17
20/04/1974 – 05/08/1975	-	-
26/12/1978 – Eylül 2000 (Sıkıyönetim+OHAL)	43	55 (*)
Genel Toplam	279	361

(*) Söz konusu toplam 55 mahkumdan 5'nin ölüm cezaları çeşitli sebeplerle infaz edilmemiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi, çalışmanın "12 Eylül Rejimi ve Ölüm Cezası" başlıklı bölümünde verilmiştir.

TABLO 9) 1925-2000 Evresinde Olağan Rejim Yürürlükte Bulunurken Ölüm Cezasının Uygulanması

Dönem	Toplam İnfaz Kararı/ Kanunu sayısı	Toplam mahkum sayısı
26/12/1925 – 22/11/1926	5	5
24/11/1927 – 31/12/1930	38	59
09/03/1931 – 22/11/1940	157	188
24/12/1947 – 12/09/1955	23	27
08/06/1956 – 29/04/1960	37	38
02/12/1961 – 21/05/1963	3	3
22/07/1964 – 19/06/1970	-	-
26/10/1973 – 19/04/1974	-	-
06/08/1975 – 25/12/1978	-	-
Genel Toplam	263	320

TABLO 10) Olağan Rejim ile İstisnai Yönetim Usulünün Yürürlükte Olduğu Dönemlerde Ölüm Cezası Uygulamalarının Yüzde Olarak Karşılaştırılması

İster *de iure* isterse de *de facto* olsun istisnai yönetim usullerinin uygulandığı evre içindeki toplam İnfaz Kararı/Kanunu ve haklarında infaz istenci açıklanan toplam mahkum sayıları ile olağan rejim yürürlükte iken çıkartılan toplam İnfaz Kararı/Kanunu ve bunların kapsadığı mahkum sayıları karşılaştırıldığında şu sonuç elde edilmektedir:

Dönem	Toplam İnfaz Kararı/Kanunu sayısı	Toplam mahkum sayısı	Genel toplam içindeki %
Olağan rejim	263	320	% 48.52 Karar/Kanun % 46.99 mahkum
İstisnai rejim	279	361	% 51.48 Karar/Kanun % 53.01 mahkum
Genel toplam 1925-2000= 75 yıl	542	681	% 100

29/10/1923-29/10/2000 arasındaki 77 yıllık evrede, olağan rejim yaklaşık 38 yıl ve olağanüstü rejim ise yaklaşık 39 yıl sürmüştür. Genellendiğinde, anılan evrenin iki yönetim usulü yürürlük süresi bakımından % 50'lik paylara sahip olduğu görülmektedir.

Buna karşılık üstteki *Tablo 10*'da görüldüğü üzere, gerek çıkartılan İnfaz Kararı/Kanunu gerekse hakkında infaz istenci Meclis tarafından ortaya konulan mahkum sayıları yürürlükte bulunan yönetim usulü açısından karşılaştırıldığında, istisnai rejimdekilerin fazla olduğu saptanmaktadır. Aradaki fark, ortalama olarak % 3 istisnai rejim lehinedir.

Bu verilerden bazı sonuçlar çıkarmak olasıdır:

- İlk bakışta tespit edilen % 3'lük farkın çok büyük olmadığından hareketle bir değerlendirme yapılacak olursa, Türkiye'de ister olağan isterse de olağanüstü rejim yürürlükte olsun, genel ceza siyasasının en şedit aracına bel bağlanılması bakımından ölüm cezası uygulamasının bir ortak payda olduğu sonucuna varılabilir. Başka deyişle, başta yargı ve yasama organları olmak üzere devlet erki, ölüm cezası yaptırımını her iki yönetim usulü içinde de uygulamaktan, dolayısıyla ondan medet ummaktan geri kalmamıştır.
- Ancak söz konusu % 3'lük fark, diğer yandan da, istisnai rejimin yürürlükte olması halinde, bunu pekiştirmek üzere şedit cezalandırma siyasasının bir enstrümanı olarak ölüm cezası yaptırımına başvurulmasını kolaylaştırdığı ve teşvik ettiği sonucunu çıkarmaya elverir niteliktedir. Gerçekten de, mahkum sayısı bakımından istisnai rejim bilançosunda 41 mahkum fazlalık vardır.
- Buna eklenebilecek olan bir diğer sonuç ise, istisnai rejim erkinin

ölüm cezası uygulamasına ağırlık vermek suretiyle, toplumu sindirme siyasasında kararlı olduğunu sergilemek çabasını gösterdiğidir. Bu durum, özellikle *de facto* rejim sürecinde (27 Mayıs Rejiminde 25 mahkumun, 12 Eylül Rejiminde 48 mahkumun idamı) belirginleşmekle birlikte bununla sınırlı değildir. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk düşen 1940-1947 arasındaki *de iure* sıkıyönetim uygulaması döneminde 162 mahkum idam edilmiştir ki, bu rakam istisnai yönetim usulü evreleri arasında en yoğun örnektir.

- Ne var ki, ölüm cezası uygulamasının yalnızca istisnai yönetim usulü döneminde yoğunlaştığını ileri sürmek de, Türkiye deneyimi özelinde yanıltıcı olacaktır. Nitekim, 1931-1940 arasındaki olağan rejim süresinde 188 mahkum idam edilmiştir; (bu rakama, 1937 Dersim olayı sonrası idam edilen 7 mahkum dahil değildir). Bu toplam, 1940-1947 sıkıyönetiminin idam bilançosundan daha yüksektir. O halde, Türkiye'de olağan rejimin varlığı, ölüm cezası uygulamasında belirgin bir azalmayı doğru orantılı olarak sağlamış değildir.

BÖLÜM III

ÖLÜM CEZASI MAHKUMLARI TARAFINDAN İŞLENEN CİNAYETLERİN MAĞDURU OLAN MAKTULLER BİLANÇOSU

III) ÖLÜM CEZASI MAHKUMLARI TARAFINDAN İŞLENEN CİNAYETLERİN MAĞDURU OLAN MAKTULLER BİLANÇOSU

A) MAKTULLERİN ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde, araştırmada ulaşılabilen belgelerde maktuller konusundaki bilgilerin derlenip tasnif edilmesi yoluyla, 1920-2000 döneminde idam edilen mahkumlarca katledilen kişilerin, yani "maktullerin fotoğrafı" çıkartılmaya çalışılmaktadır.

a) Maktullerin sayısı

TABLO 1) İnfaz Kararı/Kanunu ve mahkum ile maktul sayılarının dökümü

Dönem	Toplam İnfaz Kararı / Kanunu sayısı	Toplam mahkum sayısı	Toplam maktul sayısı	Bir Karar/ Kanun içinde maktul sayısının açılımı					
				1 maktul	2 maktul	3 maktul	4 maktul	5 maktul	Daha fazla sayıda maktul
1925 1961	435	544	686	298 K 298 mak	81 K 162 mak	33 K 99 mak	12 K 48 mak	6 K 30 mak	5 K 49 mak
1962 1984	91	111	165	56 K 56 mak	18 K 36 mak	8 K 24 mak	3 K 12 mak	3 K 15 mak	3 K 22 mak
1925-1984 Toplam	526	655	851	354 K 354 mak	99 K 198 mak	41 K 123 mak	15 K 60 mak	9 K 45 mak	8 K 71 mak

K – 1925-1961 dönemi için Karar ve 1962-1984 dönemi için Kanun
mak. - maktul

i) Tablo 1'e ilişkin açıklama

1) 1925 – 1961 dönemi bilançosu: 544 mahkum ve 686 maktul

1920-1961 arasındaki evrede toplam 473 İnfaz Kararı ile toplam 600 mahkum hakkında ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmişti. Ancak, bu çalışmada ulaşılabilen belgelerin bazılarında bu bölümde araştırılan konu, yani idam edilenlerce öldürülen kişiler (maktuller) hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Bir kez, 1920-1924 dönemi dosyalarında hiçbir veri yoktur. 1925-1961 dönemi için ise, 1927 tarih ve 336 sayılı Karar ile 1939 tarih ve 1131 sayılı Kararda aslında maktul vardır, ancak belgelerden bunların sayısı anlaşılamamaktadır. Dolayısıyla bunlar hesaba katılmamıştır.

Ayrıca, aynı dönemdeki toplam 10 Kararda söz konusu mahkumların yaptıkları eylemler casusluk suçu ile diğer siyasi suç kategorisine girmekte-

dir, (1928 tarih ve 392 sayılı; 1942 tarih ve 1286 ve 1294 sayılı; 1943 tarih ve 1340 sayılı; 1944 tarih ve 1398 sayılı; 1947 tarih ve 1528 ve 1570 sayılı; 1955 tarih ve 1936 ve 1940 sayılı; 1961 tarih ve 75 sayılı Kararlar). Bu Kararlarda mahkumlar adam öldürme suçunu işlememişlerdir. Sonuç olarak sadece yukarıdaki *Tablo 1*'de dökümü çıkartılan Kararlarda maktule ilişkin açıklık vardır. Toplam İnfaz Kararı sayısının 435 olarak gözükmesinin nedeni budur. 435 Kararda adları geçen mahkum sayısı toplamı 544'dür.

1925-1961 döneminde bir Karar içinde 5 ve daha çok sayıda maktul bulunan dosyalar şunlardır:[1]

- 5 maktul olanlar: 1925 tarih ve 189 sayılı Karar (2 mahkum); 1930 tarih ve 575 sayılı Karar (4 mahkum); 1931 tarih ve 663 sayılı Karar (2 mahkum); 1956 tarih ve 2018 sayılı Karar (1 mahkum); 1961 tarih ve 46 sayılı Karar (1 mahkum) ve 1961 tarih ve 48 sayılı Karar (1 mahkum);
- 6 maktul olanlar: 1928 tarih ve 450 sayılı Karar (2 mahkum); 1939 tarih ve 1096 sayılı Karar (2 mahkum) ve 1939 tarih ve 1109 sayılı Karar (1 mahkum);
- 8 maktul olan: 1930 tarih ve 564 sayılı Karar (8 mahkum);
- 15 maktul olan: 1945 tarih ve 1471 sayılı Karar (2 mahkum).

Yukarıda dökümü verilen toplu katliamların mağduru maktullerin söz konusu olduğu dosyalarda, bu neticeye yol açan olay kurgusu ve ölüm cezası mahkumunun suç motifi incelendiğinde, bir iki istisnai olay dışında, diğer cinayet hadiselerinden ve suça yönelten saiktan farklı olmadığı görülmektedir. Üstteki Kararların bir çoğunda bu konuda bilgi bulunmamaktadır. Bilgi bulunanlardan, 1931 tarih ve 663 sayılı Kararda, 2 mahkum toplam 5 kişiyi, muhtar seçiminden kaynaklanan bir husumetle ve intikam hırsıyla öldürmüştür. 1939 tarih ve 1096 sayılı Kararda, yine 2 mahkum toplam 6 kişiyi, paralarını kumarda kaybetmelerinden kaynaklanan üzüntü ve hırslarına neticesi katletmiştir.

Buna karşılık, bir mahkumun birden çok kişiyi öldürdüğü ve fakat maktullerin, mahkumun farklı saiklarının neticesinde işlediği suçların mağduru oldukları örnekler de vardır. 1939 tarih ve 1109 sayılı Kararda 1 mahkum toplam 6 kişiyi öldürmüştür; ancak her bir cinayet farklı motiflerle işlenmiştir.

1a) Bir toplu katliam örneği: 15 Yunanlı mültecinin 1941 yılında topluca katledilmesi

Toplu katliamın tipik ve trajik örneklerinden biri de, 18/06/1945 tarih ve 1471 sayılı Kararda söz konusudur. Mahmut Baştuğ ve Adem Yılmaz isimli iki mahkum, 09/10/1941 tarihinde Çeşme'nin Kokar limanına çıkıp

---

1 Bütün bu toplu maktul içeren dosyalar ve Kararlara ilişkin bilgi için, çalışmanın İnfaz belgelerini içeren Ekinde ilgili yıllara ve Kararlara bkz.

Taşçukuruna kadar gelen biri kadın olmak üzere toplam 15 Yunanlı mülteciyi katletmişlerdir. Mahmut Baştuğ, eylemine Barbaros bucağı Karakol Komutanı Adem Yılmaz isimli onbaşı ile maiyetlerindeki müfrezeyi de katmıştır. Mültecilerin kolları bağlatıldıktan sonra iki mahkum da dahil olmak üzere önce 14 erkek mülteci kurşuna dizilmiştir. Mahmut Baştuğ, on sekiz yaşlarındaki kadın mülteciyi tek başına civardaki bir yere götürmüş, yarım saat kadar yanında tuttuktan sonra geri getirmiş ve ardından kadını da öldürtmüştür. Katliamın sonrasında 15 cesedi bir kuyuya atmışlar ve üzerlerine benzin dökerek yakmışlardır. Yanan ceset parçalarını ise atıldıkları kuyudan çıkartarak hazırlattıkları bir başka çukura gömmüşlerdir. Bilahare eylem anlaşılmıştır. İzmir Ağır Ceza Mahkemesinde yapılan yargılamada iki sanık TCK (md.450/5) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmışlar ve Yargıtay da hükmü 10/11/1944 tarihli ilamı ile onamıştır. Kesinleşen hüküm üzerine dosya Meclise gelmiştir. Meclis Adalet Komisyonunun 14/06/1944 tarihli Raporunda iki mahkum hakkındaki cezanın yerine getirilmesine oybirliği ile karar verildiği görülmektedir. Komisyonun anılan raporu Meclisin 18/06/1945 tarihli 75. Birleşiminde görüşülmüş, üzerinde hiçbir milletvekili söz almaksızın rapor okutulmuş ve oya sunulmuştur. Böylece Meclis 1471 sayılı İnfaz Kararını birkaç dakika içerisinde oylayarak çıkartmıştır.[2]

19/06/1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde çıkan haberde[3], dosyanın Meclise havale edildiği, Meclis Adalet Komisyonunun iki mahkum hakkındaki cezaların yerine getirilmesi yönünde hazırladığı raporunu Meclisin onayına sunduğu bilgisi yer almaktadır. Oysa Meclisin İnfaz Kararı tarihi 18/06/1945'dir. Dolayısıyla, 19/06/1945 tarihli Cumhuriyetteki haber hem geç kalmıştır, hem de eksiktir.

2) 1962 – 1984 dönemi bilançosu: 111 mahkum ve 165 maktul

1962-1984 döneminde aslında toplam 94 İnfaz Kanunu ile toplam 117 mahkum hakkında ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konulmuştu. Ancak bunlardan sadece, toplam 111 mahkumu kapsayan toplam 91 Kanunda maktuller hakkında bilgi vardır. Maktulün bulunmadığı 3 Kanunda (ki bunlar, 1964 tarih ve 480 sayılı; 1972 tarih ve 1586 sayılı ve 1984 tarih ve 3049 sayılı Kanunlardır) sırasıyla 2, 3 ve 1 olmak üzere toplam 6 mahkum söz konusudur. Bu 6 mahkumun tümü "siyasi suçlu" kategorisine girmektedir. Bunlar adam öldürme suçunu işlememişlerdir. Maktulün yer almamasının sebebi budur.

1962-1984 döneminde bir Kanun içinde 5 ve daha çok sayıda maktul bulunan dosyalar şunlardır:

---

2 18/06/1945 tarih ve 1471 sayılı "Hezargrath Ali oğlu Mahmut Baştuğ ve Düzce'nin Hamidiye Köyünden Mustafa oğlu Adem Yılmaz'ın ölüm cezasına çarptırılmaları hakkında" Karar, (RG, 25/06/1945, s.6040). Ayrıca bkz., TBMM Tutanak Dergisi, Devre VII, Cilt 18, Toplantı 2, 01/06/1945 tarihli 67. Birleşimden 29/06/1945 tarihli 80. Birleşime kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1945, sf:290 ve zaptın sonuna ekli 135 Sıra sayılı Basma yazı.

3 *Cumhuriyet*, 19/06/1945, S:7484, sf.1 ve 3, "Çeşme faciası: 15 mülteciyi öldürenler hakkındaki idam hükmü Yargıtay'dan geçerek Meclise geldi" başlıklı haber.

- 5 maktul olanlar: 1963 tarih ve 322 sayılı Kanun (1 mahkum); 1980 tarih ve 2308 sayılı Kanun (2 mahkum) ve 1983 tarih ve 2807 sayılı Kanun (1 mahkum);
- 6 maktul olan: 1964 tarih ve 373 sayılı Kanun (1 mahkum);
- 7 maktul olan: 1982 tarih ve 2694 sayılı Kanun (1 mahkum);
- 9 maktul olan: 1983 tarih ve 2794 sayılı Kanun (1 mahkum).

Tümü 12 Eylül Rejimi dönemi içinde olan üstteki Kanunlardan, 5 maktul bulunan 2308 sayılı Kanunda (2 sağ siyasal görüşlü mahkum, 1'i firar etti), 7 maktul olan 2694 sayılı Kanunda (1 sağ siyasal görüşlü mahkum) ve 9 maktul olan 2794 sayılı Kanunda (1 Ermeni Asala örgütü militanı mahkum) toplam 4 mahkum siyasi motiflerle adam öldürmüşlerdir.[4] Başka deyişle, bu Kanunlardaki toplam 21 maktul, siyasi cinayetlerin kurbanı olmuşlardır.

Buna karşılık, 322 ve 373 sayılı Kanunlarda sırasıyla 5 ve 6 olan maktullerin katili olan 2 mahkum adi suçlu kategorisine girmektedir. Ayrıca, 1983 tarih ve 2807 sayılı Kanunda adı geçen 1 mahkum, toplam 5 kişiyi, dedesinin öldürülmüş olması nedeniyle bir tepki olarak katletmiştir. Bu özelliği ile adi suç kategorisine girmektedir.

3) 1925 – 1984 dönemi bilançosu: 655 mahkum ve 851 maktul

1925-1984 döneminde, toplam 526 İnfaz Kararı/Kanunu ile ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konulan toplam 655 mahkum, toplam 851 kişiyi öldürmüştür.

5 ya da daha fazla sayıda maktulün bulunduğu Karar/Kanun toplam sayısı 17'dir. Toplam 17 Kararda/ toplam maktul sayısı ise 116'ya ulaşmaktadır. Buna, 1 Karar/Kanunda 4 maktul bulunan dosyalar da eklendiğinde, toplam 32 Karar/Kanun ve 176 maktul olmaktadır.

Bir Kanun ve bir maktul olanların sayısı 354'tür. Bu verilere göre, toplam 851 maktulün 354'ünde yani % 41.60'ında bir maktul var iken, 497'sinde yani % 58.40'ında iki ve daha çok maktul bulunmaktadır.

İki sonuç: İlki, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilen mahkumların sayısı, bu mahkumlar tarafından işlenen katil suçunun kurbanı olan maktullerin sayısından daha düşüktür. Ya da tersten söylenirse, maktuller, mahkumlardan daha fazladır. İkincisi, toplam maktullerin beşte üçü, birden çok maktulün bulunduğu hadiselerde yaşamlarını yitirmiştir.

---

[4] Bu Kanunlar hakkında bilgi için İnfaz belgeleri eldinde ilgili yıllara ve ayrıca ana metinde "12 Eylül Rejiminde Ölüm Cezası" başlıklı bölüme bkz.

b) Maktullerin cinsiyeti

TABLO 2) İnfaz Kararı/Kanunu ve mahkum ile cinsiyetine göre maktul sayılarının dökümü

Dönem	Toplam İnfaz Kararı / Kanunu sayısı	Toplam mahkum sayısı	Toplam maktul sayısı	Maktul cinsiyeti	
				Erkek	Kadın
1925-1961	435	544	686	488	198
1962-1984	87	106	149	103	46
1925-1984 Toplam	524	649	835	591	244

i) Tablo 2'ye ilişkin açıklama

1) 1925 – 1961 dönemi bilançosu: 488 erkek ve 198 kadın maktul

1920-1961 arasındaki evrede aslında toplam 473 İnfaz Kararı ile toplam 600 mahkum hakkında ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmişti. Ancak, 1920-1924 dönemi dosyalarında maktullerin cinsiyeti hakkında bilgi bulunmamaktadır. 1920-1924 dönemi dosyalarında hiçbir veri yoktur. 1925-1961 dönemi için ise, toplam 10 Kararda mahkumların yaptıkları eylem casusluk ve siyasi suç kategorisine girmektedir. Bu Kararlarda mahkumlar adam öldürme suçunu işlememişlerdir. Sonuç olarak toplam 544 mahkuma ilişkin toplam 435 Kararda maktullerin cinsiyeti konusunda veri vardır.

Buna göre, maktulün cinsiyetine göre tasnif yapıldığında 488 erkek ve 198 kadın maktul olduğu görülmektedir. Toplam maktul sayısı içinde (686),

- *erkekler* % 71.14,
- *kadınlar* % 28.86'dır.

2) 1962 – 1984 dönemi bilançosu: 103 erkek ve 46 kadın maktul

1962-1984 döneminde toplam 94 İnfaz Kanunu ile toplam 117 mahkum hakkında ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konulmuştu. Ancak bunlardan sadece, toplam 106 mahkumu kapsayan toplam 87 Kanunda maktullerin cinsiyeti hakkında bilgi vardır.

Bu dönemdeki 1964 tarih ve 480 sayılı, 1972 tarih ve 1586 sayılı ve 1984 tarih ve 3049 sayılı Kanunlarda adları geçen toplam 6 mahkumun tümü "siyasi suçlu" kategorisine girmektedir. Bunlar *katil* suçunu işlemediklerinden, dosyalarında maktul yoktur, dolayısıyla maktulün cinsiyeti konu-

sunda bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca, 1963 tarih ve 160 sayılı Kanun (1 mahkum ve 1 maktul) ve 1963 tarih ve 161 sayılı Kanun (1 mahkum ve 1 maktul); 1980 tarih ve 2308 sayılı Kanun (2 mahkum ve 5 maktul, siyasi motifli); 1983 tarih ve 2794 sayılı Kanun (1 mahkum ve 9 maktul, siyasi motifli) maktullerin sayısına ilişkin veri içermekle birlikte cinsiyetleri konusunda açıklık taşımamaktadır.

Maktullerin cinsiyetine göre tasnif yapıldığında 103 erkek ve 46 kadın maktul olduğu görülmektedir.

Toplam maktul sayısı içinde (149),

- *erkekler* % 69.13,

- *kadınlar* % 30.87'dir.

3) 1925 – 1984 dönemi bilançosu: 591 erkek ve 244 kadın maktul

1925-1984 döneminde, toplam 524 İnfaz Kararı/Kanunu ile toplam 649 mahkum hakkında ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konulmuştur. 649 mahkum, toplam 835 kişiyi öldürmüştür. 835 maktulün 591'i erkek ve 244'ü kadındır.

Bu durumda toplam maktul sayısı içinde (835),

- *erkekler* % 70.78,

- *kadınlar* % 29.22'dir.

Görüldüğü gibi, cinayet suçunun mağduru olmak bakımından kadınlar erkeklerden daha az sayıdadır. Bu açıdan düşünüldüğünde, kadın ölüm cezası mahkumları ile cinayet mağduru kadın maktuller arasında, yani erkeklere göre her iki kategoride de daha küçük sayıda olmaları açısından, genel anlamda bir koşutluk kurmak mümkündür. Bununla birlikte, mahkum statüsündeki kadınların mahkum sayısı bütünü içindeki payı ile, maktul kadınların toplam maktuller sayısı içindeki payı arasında önemli bir farklılaşma olduğuna da dikkat çekmek gerekir. Diğer söyleyişle, cinayete kurban gitmede kadınlar, katil suçunu işlemedeki kadınlardan çok daha fazladır. Üstelik, bir alttaki bahiste açıklandığı üzere, kadın maktullerin bir bölümü de "çocuk" kategorisine girmektedir.

c) Maktullerin yaşı ve çocuk-yetişkin olması

Tablo 3) İnfaz Kararı/Kanunu ve mahkum ile çocuk ve yetişkin olmalarına göre maktul sayılarının dökümü

Dönem	Toplam İnfaz Kararı Kanunu sayısı	Toplam mahkum sayısı	Toplam maktul sayısı	Maktülün yaşı			
				Çocuk		Yetişkin	
				Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1925 - 1961	36	55	100	39	15	23	23
1962 - 1984	9	10	16	8	5	1	2
1925 – 1984 Toplam	45	65	116	47	20	24	25

i) Tablo 3'e ilişkin açıklama

1) 1925 – 1961 dönemi bilançosu: 54 çocuk ve 632 yetişkin maktul

1925-1961 döneminde çıkartılan İnfaz Kararlarının 36'sında maktullerin çocuk olması hakkında bilgi yer almaktadır. Bu 36 Kararda toplam maktul sayısı 100 olup, bunların 46'sı yetişkin, 54'ü çocuktur.

Çocuk maktullerin 39'u erkek ve 15'i kadındır; toplam 54 çocuk maktul bulunmaktadır.

1925-1961 döneminde toplam maktul sayısı 686 olduğuna göre, bunların 632'si yetişkin ve 54'ü çocuk kategorisine dahildir. O halde, toplam maktul sayısı içinde (686),

- *yetişkinler* % 92.13,
- *çocuklar* % 7.87 olmaktadır.

2) 1962 – 1984 dönemi bilançosu: 13 çocuk ve 152 yetişkin maktul

1962-1984 döneminde maktullerin çocuk olduğu hakkında bilgi bulunan toplam 9 Kanun var. Bu Kanunlardan 6'sında (sırasıyla, 1963 tarih ve 312, 313 sayılı; 1964 tarih ve 457, 460 sayılı; 1982 tarih ve 2679 sayılı ve 1983 tarih ve 2775 sayılı Kanunlarda) maktuller sadece çocuk iken, 3 Kanunda (1962 tarih ve 126 sayılı, 1963 tarih ve 324 sayılı ve 1983 tarih ve 2807 sayılı Kanunlarda) hem çocuk hem de yetişkin maktul bulunmaktadır.

Çocuk maktullerin sayısı, 8'i erkek ve 5'i kadın olmak üzere toplam 13'tür.

1962-1984 döneminde toplam maktul sayısı 165 olduğuna göre, bunların 152'si yetişkin, 13'ü çocuk kategorisine girmektedir. Toplam maktul sayısı içinde (165),

- *yetişkinler* % 92.12,
- *çocuklar* % 7.88 olmaktadır.

3) 1925 – 1984 dönemi bilançosu: 67 çocuk ve 784 yetişkin maktul

1925-1984 dönemindeki toplam 851 maktulün 67'si çocuk ve 784'ü yetişkindir. Buna göre, toplam 851 maktul arasında,

- *yetişkinler* % 92.13,

- *çocuklar* % 7.87'dir.

Çocuk maktullerin 47'si erkek ve 20'si kadındır. Bu veriye göre, toplam 67 çocuk maktul arasında,

- *erkek çocuklar* % 70.15,

- *kız çocuklar* % 29.85'dir.

d) Kadın maktullerin maruz kaldığı suç teşkil eden eylemlerin sınıflandırılması

TABLO 4) Maktulelerin hangi dürtü ile işlenen ya da ne tip suç teşkil eden eylemin kurbanı oldukları

Suç tipi ya da motifi	Maktule sayısı	
	1925-1961 Dönemi	1962-1984 Dönemi
Hırsızlık, gasp gibi eylemler sırasında işlenen cinayetin kurbanı	52 maktule (1'i çocuk)	6 maktule
Cinsel motifli suç ekseninde işlenen cinayet kurbanı	29 maktule (6'sı çocuk)	13 maktule (4'ü çocuk)
Mala karşı + cinsel motifli olarak işlenen cinayet kurbanı	5 maktule	1 maktule
Kadın kaçırma suçu ekseninde işlenen cinayet kurbanı	7 maktule	6 maktule
Evlenmek ya da birlikte yaşamak isteğinin reddi üzerine duyulan infialle işlenen cinayet kurbanı	6 maktule	1 maktule
İntikam motifiyle işlenen cinayet kurbanı	22 maktule (1'i çocuk)	2 maktule (1'i çocuk)
Aile içi geçimsizlik sonucu ve/veya kadının evi terk etmesi üzerine ve/veya kıskançlık nedeniyle işlenen cinayet kurbanı	25 maktule	1 maktule
Para karşılığı yapılan cinayet suçunun kurbanı	4 maktule	-
Miras uyuşmazlığı sonucu işlenen cinayet kurbanı	6 maktule	-
Kan gütme saiki ile işlenen cinayet kurbanı	-	3 maktule
Kızının gayri meşru ilişkisine engel olmak istediği için işlenen cinayetin kurbanı	-	1 maktule
Toplam	156 maktule	34 maktule
Hangi dürtü ile işlenen suçun kurbanı olduğu hakkında net bilgi bulunmayanlar	42 maktule	12 maktule

e) Çocuk maktulelerin maruz kaldığı suç teşkil eden eylemlerin sınıflandırılması

1925-1961 döneminde çocuk maktule toplam sayısı 8'dir. Bunların yaşları ve mağduru bulundukları suçun motifi şöyledir: 1926 tarih ve 237 sayılı Karar, maktulenin yaşı belli değil, cinsel motifli suçun kurbanı; 1939 tarih ve 1150 sayılı Karar, 12 yaşında, intikam motifli cinayet kurbanı; 1941 tarih ve 1228 sayılı Karar, 12 yaşında, cinsel motifli suç kurbanı; 1943 tarih ve 1333 sayılı Karar, 8 yaşında, hırsızlık ve gasp suçunun yapılması sırasında işlenen cinayet kurbanı; 1944 tarih ve 1422 sayılı Karar, 8 yaşında, cinsel motifli suç kurbanı; 1945 tarih ve 1474 sayılı Karar, 3 yaşında, cinsel motifli suçun kurbanı; 1956 tarih ve 2034 sayılı Karar, 8 yaşında, cinsel motifli suçun kurbanı; 1957 tarih ve 2072 sayılı Karar, 5 yaşında, cinsel motifli suçun kurbanı.

1962-1984 döneminde çocuk maktule toplam sayısı 5'dir. Bunların yaşları ve mağduru bulundukları suçun motifi şöyledir: 1962 tarih ve 126 sayılı Kanun, yaşı belli değil, cinsel motifli suç kurbanı; 1963 tarih ve 313 sayılı Kanun, 6 yaşında, cinsel motifli suç kurbanı; 1964 tarih ve 460 sayılı Kanun, 11 yaşında, cinsel motifli suç kurbanı; 1983 tarih ve 2775 sayılı Kanun, 12 yaşında, cinsel motifli suç kurbanı; 1983 tarih ve 2807 sayılı Kanun, 16 yaşında, intikam alma dürtüsüyle işlenen cinayet kurbanı.

Yukarıdaki açıklamada cinsel motifli suçun kurbanı olan çocuk maktulelerin hemen tamamı, ırza tecavüz eylemine maruz kalmışlar ve ardından da suçun gizlenmesi dürtüsüyle işlenen cinayetin mağduru olmuşlardır.

BÖLÜM IV/A

TÜRK HUKUK DÜZENİNDE ÖLÜM CEZASI YAPTIRIMI

IV/A) TÜRK HUKUK DÜZENİNDE ÖLÜM CEZASI YAPTIRIMI

Türkiye'de yasama organı, Cumhuriyet tarihi boyunca, mevzuatında ölüm cezası yaptırımını içeren suçların sayısını artırma ya da en azından uygulamada en çok başvurulan ilgili hükümleri yürürlükte tutma yönünde bir siyasa izlemiştir. Bu saptamayı, aşağıda sunulan veriler ile temellendirmek olanaklıdır.

A) TBMM BİRİNCİ DÖNEMİNDE MECLİSTE MUHALEFET ve ÖLÜM CEZASI SORUNU

Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Sivas Kongresinde kurulduktan sonra, Mecliste Mustafa Kemal Paşanın öncülüğü ile, *Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Grubu* (ARMHG) oluşturulmuştu. Bu Grubun iç tüzüğü 133 milletvekilinin katılımı ile 10/05/1921 tarihinde toplanan genel kurulda kabul edilmiştir.

Ancak ARMHG'nun kurulmasından sonra bunun içerisinde yer almayan bazı milletvekillerinin girişimi ile 1922 yılı başlarında Mecliste İkinci Grup oluşturuldu. Bu ikinci grup daha çok muhalif milletvekillerinden müteşekkildi ve 1922 başlarında 60 olan üye sayısı aynı yıl sonunda 120'ye ulaşmıştı. İkinci Grubun kurulmasına öncülük eden Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey (Erzurum), Selahattin Bey (Mersin), Emin Bey (Canik) ve arkadaşlarıdır.

Hüseyin Avni Bey[1] ile yapılan bir konuşma 30/04/1923 tarihli Tevhidi Efkar Gazetesinde yayımlanmıştır. Bu konuşmadan anlaşıldığı kadarıyla, söz konusu İkinci Grubun bir programı da bulunmaktaydı. İşte bu Programın Hukuk-u Umumiye başlıklı bölümünde, bir dizi temel hak ve özgürlük sayıldığı gibi, bu çalışmanın konusu ile doğrudan ilgili bir hüküm de 10. bentte yer almaktaydı. Buna göre, "*Siyasi cürümlerde idam cezası yoktur*" hükmü getirilmişti. Ayrıca, 11. bentte, "Hiçbir kimse kanunen mensup olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye sevk olunamaz" ve 13. bentte ise "Müsadere, angarya, işkence, her nevi eziyet katiyen ve külliyen memnudur"

---

1 1887'de Erzurum'da doğan Hüseyin Avni Bey (Ulaş), 1912'de Hukuk Mektebini bitirdi. İstanbul Mebusan Meclisinin son dönemi için 19/01/1920'de yapılan seçimde Erzurum milletvekili oldu. 23/04/1920'de TBMM'nin açılışında hazır bulundu. Meclisin çeşitli komisyonlarında görev aldı. 10/05/1921'de Müdafaayı Hukuk Grubunun kurulmasında muhalefetteki ikinci grupta yer aldı. Kasım 1922'de Meclis birinci Başkan vekili seçildi. 01/03/1923'te bu göreve yeniden seçildi. Milletvekilliği sona erince İstanbul'a dönerek avukatlığını sürdürdü. 17/11/1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın İstanbul Yönetim Kurulunda görev aldı. 17/06/1926'da ortaya çıkartılan Mustafa Kemal'e suikast girişimi olayı nedeniyle tutuklandı. Ankara İstiklal Mahkemesince yargılandı ve 26/08/1926'da suçla ilgisi görülmeyerek beraat etti. 1948'de öldü.

şeklinde formülleştirilen ilkelere yer verildiği de görülmektedir.[2]

B) 29/04/1920 TARİH ve 2 SAYILI "HIYANETİ VATANİYE KANUNU" ve ÖLÜM CEZASI

a) Hıyaneti Vataniye Kanununun kabul edilişi

Vatana İhanet Yasası, Meclisin 25/04/1920 tarihli birleşiminde Mehmet Şükrü Bey[3] (Karahisar-ı sahip/Afyon) tarafından bir yasa önerisi olarak sunulmuştu. Bu önerisinde Mehmet Şükrü Bey, düşmanla işbirliği ya da bozgunculuk yapan kişilerin vatan haini sayılarak özel bir yasa uyarınca idam edilmelerini dile getirmişti.

Ertesi gün öneri Lahiya Encümeni tarafından Meclis genel kuruluna tek madde halinde sunuldu. Maddenin okunmasından sonra söz alanlardan Refik Şevket Bey[4] (Saruhan), Ceza Kanununda vatana ihanet başlıklı bir suç olmadığı, şimdi böyle bir suç tipi yaratıldığına göre cezasının ve ayrıca suçun ve cezanın önemi dikkate alınarak yargılama yeri, usulü ve kanun yolları hakkında özel hükümler konulması gerektiğini ileri sürdü. Bir diğer konuşmacı Hamdullah Suphi Bey[5] (Antalya) bir an önce sonuca varılması ge-

---

2 Türk Parlamento Tarihi : Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), I. Cilt, TBMM Basımevi, Ankara, 1994, sf:305-307.

3 1887'de Afyon'da doğan Mehmet Şükrü Bey (Koç) 1911'de Hukuk Mektebini bitirdi. 23/04/1920'de Meclisin açılışında (Karahisar-ı sahip/Afyon) milletvekili olarak hazır bulundu. Meclisin çeşitli komisyonlarında çalıştı. Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Grubunun kurulmasında muhalefetteki II. Grupta yer aldı. TBMM I. Döneminde yaptığı 9 tekliften Vatan Hıyanetine ilişkin olanı, 29/04/1920 tarih ve 2 sayılı Hıyaneti Vataniye Kanunu olarak ve Nafiz Bey (Canik) ile birlikte verdiği Vatan Hıyaneti Hükümlerinden Bir Kısmının Aflarına ilişkin olanı, 10/12/1921 tarih ve 170 sayılı Kanun olarak Meclisçe kabul edilerek çıkarıldı. Bu dönem sonunda milletvekilliği sona erdi. 1938'de öldü.

4 1885'te Midilli Adasında doğan Mehmet Refik Şevket Bey (İnce), Selanik Hukuk Mektebinden 1911'de mezun oldu. TBMM I. Dönemi için yapılan seçimlerde Saruhan milletvekili olarak Meclisin açılışında hazır bulundu. Meclisin çeşitli Komisyonlarında çalıştı; Anayasa Komisyonu Başkanlığı, Adalet Komisyonu Sözcülüğü yaptı. 21/09/1920'de Kastamonu İstiklal Mahkemesi Başkanlığına seçildi. 19/05/1921'de Fevzi Paşa başkanlığında kurulan İcra Vekilleri heyetinde Adliye Vekili oldu. Daha sonra 26/06/1921'den itibaren İçişleri Bakanlığına vekalet etti. Hukukun üstünlüğünü savunan konuşmalarıyla dikkat çekti. II. Dönemde aday olmadı. IV. ila VI. Dönemlerde ise yeniden Manisa milletvekili olarak Mecliste görev yaptı. 1945'te Demokrat Partinin kuruluşunda bu partiye girdi. İlk DP kabinesinde Savunma Bakanı, 1951 tarihli II. DP kabinesinde Devlet Bakanı oldu. 02/03/1951'de Bakanlıktan çekildi. 1955'te öldü.

5 1886'da İstanbul'da doğan Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver), Osmanlı Meclisi Mebusanının son döneminde Antalya milletvekili oldu. TBMM'nin açılışında hazır bulundu 15/06/1920'de İstanbul'daki Nemrut Mustafa Divan-y Harbi tarafından Kuvayı Milliyeci olarak diğer 15 kişi ile birlikte gıyabında idam cezasına mahkum edildi. 14/12/1920'de Maarif Vekili seçildi ve bu görevden 20/11/1921'de ayrıldı. I. Dönemde Meclisteki 10'u gizli oturumda 62 konuşma yaptı. II. Dönemde İstanbul milletvekili seçildi. 04/03/1925'te İkinci İsmet Paşa kabinesinde Milli Eğitim Bakanı oldu ve bu

reğine işaret ederek şöyle diyordu: "...Eğer inanıyorsak ki, memleketin son savunması için toplandık ve ülkenin bağımsızlığına ayaklananları ortadan kaldırmak ilk görevimizdir. Uzun düşünecek vaktimiz yoktur. Vatan savunmasına karşı gelenler dünyanın her tarafından hatta barış döneminde bile haindirler, asılarak cezalandırılırlar."[6]

Sonuçta 29 Nisan 1920 tarih ve 2 sayılı "Hıyaneti Vataniye Kanunu"[7] tasarısı, verilen önergeler de dikkate alınıp metin yeniden düzenlenerek yapılan görüşmelerin ardından kabul edilmiş ve yasalaştırılmış oldu.

1920 tarih ve 2 sayılı "Hıyaneti Vataniye Kanunu"nun 2. ve 3. maddeleri ölüm cezası öngörmekte idi.

- Madde 2: "Bilfiil hıyaneti vataniyede bulunanlar salben (*asılarak, MSG*) idam olunur. Fer'an zimethal olanlar ile müteşebbisleri Kanunu Cezanın kırk beşinci ve kırk altıncı maddesi mucibince tecziye edilirler."
- Madde 3: "Vaiz ve hitabet suretiyle alenen veya ezmenei muhtelifede eşhası muhtelifeyi sirren ve kavlen hıyaneti vataniye cürümüne tahrik ve teşvik edenlerle işbu tahrik ve teşviki suver ve vesaiti muhtelife ile tahriren ve tersimen irtikap eyleyenler muvakkat küreğe konulurlar. Tahrikat ve teşvikat sebebiyle maddei fesat meydana çıkarsa muharrik ve müşevvikler idam olunurlar."

b) Hıyaneti Vataniye Kanununda yapılan değişiklikler

Vatana İhanet Kanununda yapılan bazı değişiklikler ile ihanet suçunun kapsamına yeni unsurlar eklendi. İlki, Yasanın 1'inci maddesinde, 01/11/1922 tarih ve 308 sayılı BMM Kararı[8] ile saltanatın kaldırılmasının

---

görevini 19/12/1925'e kadar sürdürdü. IV. Dönem seçimlerine katılmadı. Büyükelçilik görevini üstlendi. 1945 başında yapılan VII. Dönem ara seçiminde İçel milletvekili seçildi. 1946'a CHP'den İstanbul milletvekili oldu. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden Manisa'dan bağımsız milletvekili seçildi. X. Dönemde (1954-1957) İstanbul milletvekili olarak görev yaptı, 1966'da öldü.

6 Türk Parlamento Tarihi : Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), I. Cilt, sf:119-121. Ayrıca bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, C.1, sf:63. Ayrıca bkz., İhsan Güneş, Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923), Türkiye İş Bankası Yay., Temmuz 1997, sf:262-265.

7 29 Nisan 1336 (1920) tarih ve 2 sayılı "Hıyaneti Vataniye Kanunu, (RG., 07/02/1337-1921, s.1), (Düstur, C.1, Tertip.3, sf:4). Biçime ilişkin bir ayrıntı olmakla birlikte şu husus da vurgulanmalıdır ki, 2 sayılı Yasa (md.13) "İşbu kanunun icrayı ahkamına Büyük Millet Meclisi memurdur" hükmünü taşımaktaydı. Bu istisnai bir durumdur. Nitekim, 2 sayılı Yasada değişiklikler yapan bir dizi yasada, "İşbu kanunun icrayı ahkamına Adliye Vekili memurdur" hükmü görülmektedir.

8 01/11/1922 tarih ve 308 sayılı "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hukuku Hakimiyet ve Hükümranisinin Mümessili Hakikisi Olduğuna Dair Heyeti Umumiye Kararı", (Düstur, Tertip.3, C.3, sf:152-153). Saltanatın kaldırılması adımı bilahare 03/03/1924 (1340) tarih ve 431 sayılı "Hilafetin ilgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti memaliki hariçine çıkartılmasına dair Kanun" ile (Düstur, Tertip.3, C.5, sf:668-669) ile tamamlanmıştır. Bu bağlamda izleyen adım Şeriye Mahkemelerini kaldıran 08/04/1924 tarih ve 469 sayılı kanunun çıkartılması idi.

ardından, 15/04/1923 tarih ve 334 sayılı Kanunun[9] çıkarılmasıyla gerçekleştirildi.

İkincisi, 1923 tarih ve 335 sayılı Kanun ile yapılan değişikliktir. Ancak bu usule ilişkin olup aşağıda ayrıca ele alınmaktadır.

Üçüncüsü, ölüm cezasını öngören vatana ihanet suçunun kapsamını genişleten bir diğer adım olarak, 25/02/1925 tarih ve 556 sayılı Kanun[10] ile yapılan değişikliklerle vatan hainliği suçuna yeni eylem türleri eklenmiştir. Böylece, bu suç için öngörülen ölüm cezası yaptırımının olası uygulanması çerçevesi genişletilmiştir.

Bu değişikliğin yapılması, tarihe Şeyh Sait isyanı olarak geçen olayın vuku bulduğu tarihe denk düşmektedir. Nitekim, 556 sayılı Kanunun Meclisteki öncelikle görüşülerek kabul edildiği 25/02/1925 tarihli 64. Birleşimde, Meclis önce, "Şark vilayetlerinin bazılarında bir ay müddetle İdarei Örfiye ilan olunduğuna dair Başvekalet tezkeresi (3/380)"ni ve ayrıca "Malatya Vilayetinde dahi bir ay müddetle idarei örfiye ilan olunduğuna dair Başvekalet tezkeresi (3/383)"görüşmüş, Başvekil Ali Fethi Beyin izahatı sonrasında sıkıyönetim ilanını müttefikan kabul etmiştir.[11] Ekleyelim ki, 556 sayılı Yasanın çıkarılmasından kısa bir süre sonra, Meclisin 04/03/1925 tarihli 69. Birleşiminde tartışmalı da olsa iki önemli adım daha atılarak, "Hareketi askeriye mıntıkasında ve Ankara'da birer İstiklal Mahkemesi teşkili hakkında başvekalet tezkeresi (3/386)" ile "Takriri sükun hakkında 1/638 numaralı

---

9 15/04/1923 tarih ve 334 sayılı "Hıyaneti Vataniye Kanununun Birinci Maddesinin Tadili Hakkında Kanun", (Düstur, Tertip.3, C.4, sf.81). 334 sayılı Yasa (md.1): "Hıyaneti Vataniye Kanununun birinci maddesi ber vechi ati tadil olunmuştur: Saltanatın ilgasına ve hukuku hakimiyet ve hükümranisinin gayrı kabili terk ve tecezzi ve ferag olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde mündemiç bulunduğuna dair 1 Teşrinisani 1338 tarihli karar hilafında veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veya tahriren veya fillen an kastin muhalefet veya ifsadat veya neşriyatta bulunan kesan vatan haini addolunur."

10 25/02/1925 (1341) tarih ve 556 sayılı "Hıyaneti Vataniye Kanununun Birinci Maddesinin Tadili Hakkında 15 Nisan 1339 tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun", (Düstur, Tertip.3, C.6, sf:107), (RG, 26/02/1925, s.85). 556 sayılı Yasa (md.1): "Dini veya mukaddesatı diniyeyi siyasi gayelere esas veya alet ittihaz maksadiyle cemiyetler teşkili memnudur. Bu kabil cemiyetleri teşkil edenler veya bu cemiyetlere dahil olanlar haini vatan addolunur. Dini veya mukaddesatı diniyeyi alet ittihaz ederek şekli devleti tebdil ve tağyir veya emniyeti devleti ihlal veya dini veya mukaddesatı diniyeyi alet ittihaz ederek her ne suretle olursa olsun ahali arasına fesat ve nifak ikası için gerek münferiden ve gerek müçtemian kavli veya tahriri ve yahut fiili bir şekilde veya nutuk iradı ve yahut neşriyat icrası suretile harekette bulunanlar kezalik haini vatan addolunur." Hükümetçe Meclise sevk edilen bu Kanun Lahiyasının Esbabı Mucibe Mazbatası ile buna ilişkin olarak Meclis Adliye Encümeninin Mazbatası için bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima II, Cilt 14, 15.2.1341 tarihli elli altıncı içtimadan 26.2.1341 tarihli altmış beşinci içtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, sf:309-311.

11 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima II, Cilt 14, 15.2.1341 tarihli elli altıncı içtimadan 26.2.1341 tarihli altmış beşinci içtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, sf:291, 306-309.

kanun lahiyası ve Adliye Encümeni mazbatası" da görüşülerek benimsenmiştir.[12]

Vatana ihanet suçunun kapsamı 27/05/1960 askeri darbesinden sonra çıkartılan 1960 tarih ve 15 sayılı Yasa ile de genişletilmiştir.[13]

Vatana İhanet Yasası, çıkarılmasından 71 yıl sonra,1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (md.23/a) ile yürürlükten kaldırılmıştır.[14]

C) 11/09/1920 TARİH ve 21 SAYILI "FİRARİLER HAKKINDA KANUN" ve ÖLÜM CEZASI

a) Firariler Hakkındaki Kanunun kabul edilişi ve Mecliste ölüm cezasına ilişkin tartışma

11/09/1920 tarih ve 21 sayılı Firariler Hakkında Kanun[15] (FHK), bağımsızlık savaşının özgün koşullarında ve bunun doğurduğu gerekler çerçevesinde çıkarılmıştır. Yasanın, asker kaçakları sorunu ile baş etmek üzere çıkarıldığı anlaşılmaktadır.

Ölüm cezası sorunu, FHK'nın Mecliste önerilmesi ve görüşülmesi sırasında gündeme gelmişti. Meclisin 18/08/1920 tarihli birleşiminde Dr. Tevfik Rüştü Bey[16] (Menteşe) ve Mustafa Necati Bey [17] (Saruhan) bir yasa öne-

---

12 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima II, Cilt 15, 28.2.1341 tarihli altmış altıncı içtimadan 17.3.1341 tarihli sekseninci içtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, sf:131-154. 04/03/1925 tarih ve 578 sayılı Takriri Sükun Kanunu, 04/03/1925 tarihli 69. Birleşimde 22 redde karşılık 122 kabul oyu ile çıkarılmıştır. 578 sayılı Yasa, (RG. 04/03/1925, s:87)'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Meclisin 02/03/1927 tarihli 39. Birleşiminde, "Takriri Sükun Kanununun iki sene müddetle temdidi hakkında kanun lahiyası (1/1073) ve Adliye Encümeni mazbatası" görüşülmüştür. Kanun lahiyası ve mazbatada, 578 sayılı Kanunun 2. Maddesinin "İşbu kanun 4 Mart 1927 tarihinden, 4 Mart 1929 tarihine kadar meriyülicradır" şeklinde değiştirilmesi öngörülmüştür. Başvekil İsmet Paşanın konuşmasından sonra hiçbir üye söz istememiş, oya konulmuş ve kabul edilmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 30, İçtima IV, 2.3.1927 tarihli 39. İçtimadan, 28.3.1927 tarihli 47. İçtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, sf:2-4, 6-9. Böylece çıkartılan 02/03/1927 tarih ve 979 sayılı "Takriri Sükun Kanununun İkinci Maddesini Muaddil Kanun" (RG, 03/03/1927, s.570) ile yürürlüğü 04/03/1929'a dek saklı tutulan 578 sayılı Kanun, bu son tarihten itibaren hükümsüz kalmıştır.

13 1960 tarih 15 sayılı Kanun aşağıda ilgili bahiste ayrıca incelenmiştir.

14 1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu aşağıda ilgili bahiste ayrıca incelenmiştir.

15 11/09/1920 tarih ve 21 sayılı "Firariler Hakkında Kanun", (RG, 21/02/1337-1921, s.3), (Düstur, Tertip.3, C.1, sf:61).

16 1883'te Çanakkale'de doğan Ahmet Tevfik Rüştü Bey (Aras) Beyrut Fransız Tıbbiye Mektebinden mezun oldu. İttihad ve Terakki Fırkasında politikaya girdi. TBMM V: Dönemi seçimlerinde Menteşe milletvekili olan Yarbay Mahmut Beyin Düzce'de ayaklanmacılar tarafından öldürülmesi üzerine boşalan bu milletvekilliğine 17/06/1920'de seçildi. Meclisin çeşitli Komisyonlarında çalıştı. 21/09/1920'de Kastamonu İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçildi ise de 11/10/1920'de Doğuda inceleme-

risi sundular. Bu öneride, BMM üyeleri arasından seçilecek ve sayıları 7'yi geçmeyecek bir Adli Heyet kurulması ve devrimin ruhuna ve bağımsızlığın korunmasına aykırı söz söyleyen ve eylem yapanlar hakkında soruşturma açılması ve yargılama sonunda suç sabit görüldüğü takdirde ölüm cezasına hükmedilmesi isteniyordu. Ancak öneri, söz konusu işlevi Vatana İhanet Yasasının gördüğü gerekçesiyle reddedilmişti.

Aynı birleşimde ayrıca, asker kaçaklarının ölüm cezası ile cezalandırılması ve kaçakları teşvik edenlerin ve saklayanların mallarına el konularak evlerinin yakılması ve kendilerinin başka yerde ikamete zorunlu tutulması ve bunların da gereğinde idam edilmeleri hakkında Reşit Bey ve Celal Bey (Saruhan) ve bazı arkadaşları tarafından bir başka yasa önerisi de görüşüldü. Ne var ki, bu öneri de, uygulamada bir yararı olmayacağı görüşüyle reddedildi.

2 Eylül 1920'de Milli Savunma Bakanlığınca hazırlanan benzeri nitelikli yasa tasarısı ("Firar Cerailmini İrtikâp Edenler Hakkında Kanun" tasarısı) ile konu yeniden gündeme geldi. Tasarı lehinde söz alanlar, yürürlükteki Askeri Ceza Yasası uyarınca verilen cezaların caydırıcı ve Divanı Harplerin bu konuda etkili olmadığı görüşünü savundular. Tasarı lehinde tavır alan Reşit Beye destek vermek üzere söz alan Abdülkadir Kemali Bey[18] (Kastamonu) *"korkup çekinmeye gerek yoktur. Gerekirse bu ülkeyi kurtarmak için 500-1000 kişi idam edilmeli ve bundan asla kaçınılmamalı"* görüşünü savundu. Karşı görüşü savunanlar arasında yer alan Hamdullah Suphi Bey (Antalya), öngörülen cezaların ağır olduğunu, sanıkların ailelerinin cezalandırılması-

---

ler yapmak üzere kurulan bir heyete seçildiği için Mahkeme üyeliği görevine başlamasından kısa süre sonra ayrıldı. Türkiye Komünist Partisinin kurucuları arasında yer aldı. Sağlık Bakanlığına vekalet etti. I. Dönemde 130 konuşma yaptı 2 kanun önerisi verdi. II. Dönemde İzmir milletvekili oldu. 1925'te kurulan İsmet Paşa kabinesinde Dışişleri Bakanı oldu. Bu görevini III., IV. ve V. Dönemlerde de sürdürdü. 11/10/1938'de kurulan ikinci Celal Bayar kabinesine alınmadı. 1939'da Londra Büyükelçiliğine atandı. Çok partili dönemde DP'yi destekledi. İnsan Hakları Cemiyetinin kurucuları arasında yer aldı. 1972'de öldü.

17 1892'de İzmir'de doğan Mustafa Necati Bey, 1913'te İstanbul Hukuk Mektebinden mezun oldu. I. Dönemde Saruhan milletvekili seçilerek Meclisin açılışında bulundu. Çeşitli Komisyonlarda görev yaptı. 21/09/1920'de Sivas İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçildi ve bu mahkemenin görevinin son bulduğu 17/02/1921'e kadar bu görevi sürdürdü. 03/08/1921'de Kastamonu İstiklal Mahkemesi Başkanı oldu. I. Dönemde 59 konuşma yaptı. II. Dönemde İzmir milletvekili seçildi. Bu evrede Adalet bakanlığı da dahil çeşitli Bakanlıkları üstlendi. III. Dönemde İsmet Paşa kabinelerinde Milli Eğitim Bakanı oldu. 1929'da öldü.

18 1889'da Adana'da doğan Abdülkadir Kemali Bey (Öğütçü) 1912'de Hukuk Mektebinden mezun oldu. I. Dönemde Kastamonu milletvekili seçildi ve Meclisin açılışında bulundu. 20/11/1920'de Pozantı İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçildi ve başkanı oldu. Bu Mahkeme 15/12/1920-Şubat 1921 arasında gezici olarak görev yaptı. Meclisteki Müdafaayı Hukuk Grubunun kurulmasında muhalefetteki ikinci grupta yer aldı. Milletvekilliği sona erince Adana'da avukatlık yaptı ve çeşitli gazeteleri çıkardı. Doğu Ayaklanmasından dolayı yargılanmasına karar verildi. Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılandı ve sonuçta siyasetle uğraşmaması kaydıyla beraatine karar verildi. 1930'da Suriye'ye geçti. 1939'da Türkiye'ye döndü. 1949'da öldü.

nın ise haksız bir tasarruf olacağını belirtti ve ayrıca ölüm cezalarının halk üzerinde olumsuz etki yaparak ulusal davaya zarar vereceğini ileri sürdü.[19]

b) Firariler Hakkında Kanun, İstiklal Mahkemelerinin kurumsallaştırılmasına zemin oluşturmuştur

FHK, olağanüstü yargı yeri niteliğini taşıyan İstiklal Mahkemelerini kurumsallaştırması açısından önem taşımaktadır, (md.1).

Nitekim, FHK'nın çıkarılmasının ardından TBMM'nin 18/09/1920 (1336) tarih ve 45 sayılı Kararı[20] ile İstiklal Mahkemeleri oluşturuldu. İlk etapta Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Pozantı ve Diyarbakır olmak üzere sekiz İstiklal Mahkemesi kuruldu.

FHK'da, 26/09/1920 tarih ve 28 sayılı Yasa[21] ile bir değişiklik yapıldı. Eklenen bir hükümle, orijinal formunda sadece asker kaçaklarını yargılamakla yetkili kılınan İstiklal Mahkemelerinin yargı yetki alanı genişletildi.

Bunun hemen ardından 13/10/1920 (1336) tarih ve 52 sayılı BMM Kararı[22] ile, "Askeri divanı harplerde bulunan casusluk ve hıyaneti harbiye mesailinin istiklal mahkemelerince rüyeti takarrür etti" hükmü getirilmiştir. Sonuç olarak, Vatana İhanet Yasasında öngörülen vatana ihanet suçu ile casusluk ve diğer bazı suçlar da İstiklal Mahkemelerinin bakacağı suçlara dahil edildi. Anılan suçların, ölüm cezası yaptırımına bağlandığını hatırlatmak gerekir.[23]

Firariler Hakkında Kanunda ölüm cezasına doğrudan yollama yapan bir hüküm bulunmamaktaydı. Bu husus, aynı zamanda FHK'nu da ilga

---

19 Türk Parlamento Tarihi : Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), I. Cilt, sf:363-368. Ayrıca bkz., İhsan Güneş, age., sf:266-268. Yukarıda ilgili dipnotta gösterildiği üzere, *Hamdullah Suphi Bey*, Nisan 1920'de Hıyaneti Vataniye Kanunu kabul edilirken "hainlerin asılmaları gerektiğini" söylüyordu. Buna karşılık, kısa süre önce, Şubat 1920'de kabul edilen Firariler Hakkındaki Kanunun görüşülmesi sırasında "ölüm cezalarının halk üzerinde olumsuz etki yaparak ulusal davaya zarar vereceğini ileri sürmesi" ise ilginç bir farklılaşmadır.

20 18/09/1920 (1336) tarih ve 45 sayılı "İstiklal mahkemeleri teşkili hakkında" Karar, (TBMM Kavanin Mecmuası, C.1, 3. basılış 25 Mart 1943, sf:422). Bu Karar şöyleydi: "Muhtelif menatıkta İstiklal mahkemeleri teşkili kabul edildi."

21 26/09/1920 tarih ve 28 sayılı "İstiklal Mahkemeleri Kanununun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun", (Düstur, Tertip.3, C.1, sf:78), (RG, 28/02/1921, s.4). İlginç bir husus şudur, 28 sayılı Yasanın adında "İstiklal Mahkemeleri Kanunu"ndan söz edilmesine karşın, o tarih itibariyle bu adla çıkarılmış bir yasa bulunmamaktaydı.

22 13/10/1920 (1336) tarih ve 52 sayılı "Casusluk ve hıyaneti harbiye mesaili hakkında heyeti umumiye kararı", (Düstur, Tertip.3, C.1, sf:99), (TBMM Kavanin Mecmuası, C.1, 3. basılış 25 Mart 1943, sf:423).

23 Dönemin yasalarına ilişkin genel bir değerlendirme için bkz., M. Saveci, "Birinci TBMM ve Hükümeti, Kısaca Kuruluşu ve Olağanüstü Kanun ve Kararlardan Bazıları", İdare Dergisi, Yıl.29, Mart-Nisan 1958, S.251, sf:49-77, özellikle 73-75.

eden, 31/07/1922 tarih ve 249 sayılı İstiklal Mahkemeleri Kanununda[24] açıkça düzenlenecekti.

Sonuçta, FHK, 11/09/1920 tarihinde kabul edildi ve böylece çok sayıda ölüm cezası hükmünün verilmesine ve bunların infazına yol açan İstiklal Mahkemeleri yargılamasının önü açılmış oldu.

D) 01/03/1926 TARİH ve 765 SAYILI "TÜRK CEZA KANUNU" ve ÖLÜM CEZASI

Kaynak İtalyan Ceza Yasasından farklı olarak ölüm cezası yaptırımını öngören hükümler de içeren TCK tasarısı 1926'da Mecliste görüşülürken, ölüm cezası sorunu tartışmalara konu olmuştu. 592 maddeden oluşan Ceza Kanunu Tasarısı 29/01/1926 tarihinde Meclise sunuldu ve 21/12/1925'de Adliye Komisyonuna iletildi. 01/03/1926 tarihinde Kazım Özalp Başkanlığındaki 64 üncü birleşimde Mecliste görüşülerek kabul edildi.[25]

TCK Tasarısını Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt[26] sundu ve savundu.[27]

a) Adalet Bakanının ve Adalet Komisyonu Sözcüsünün tasarıyı sunuşları

Adalet Bakanı, Mecliste TCK tasarısını sunuşunda doğrudan ölüm cezası sorununa değinmemekle birlikte şu hususlara işaret etmek gereğini

---

24 31/07/1922 tarih ve 249 sayılı "İstiklal Mehakimi Kanunu", (Düstur, Tertip.3, C.3, sf:108-110). 249 sayılı Yasa (md.14) ile, daha önce çıkarılan 21, 28 ve 65 sayılı Yasalar yürürlükten kaldırıldı. 249 sayılı Yasa ve onda değişiklik yapan 738 ve 868 sayılı Yasaların yürürlüğüne, 04/05/1949 tarih ve 5384 sayılı "İstiklal Mahakimi Kanunu ile tadillerinin yürürlükten kaldırılması hakkında Kanun" ile (RG, 11/05/1949, s.7204) son verildi.

25 01/03/1926 tarih ve 765 sayılı "Türk Ceza Kanunu", (RG, 13/03/1926, s.320).

26 1892'de İzmir'de doğan Mahmut Esat Bey (Bozkurt) 1911'de İstanbul Hukuk Mektebini bitirdi. 1912'de İsviçre'de hukuk doktoru derecesini aldı. TBMM'nin açılışında İzmir milletvekili olarak bulundu. 12/07/1922'de Rauf Bey kabinesinde İktisat Bakanı seçildi. I. Dönemde Mecliste 22 konuşma yaptı, 2 kanun önerisi verdi. 11/08/1923'te başlayan II. Dönemde yeniden İzmir milletvekili seçildi. 13/08/1923'te Ali Fethi Bey kabinesinde yerini korudu, 20/04/1924'te kabul edilen Teşkilatı Esasiye Kanununun hazırlanmasında önemli rol oynadı. 22/11/1924'te Ali Fethi Bey kabinesinde Adalet Bakanı oldu. 04/03/1925 ve 02/11/1925 tarihli İsmet Paşa kabinelerinde Adalet Bakanlığını yürüttü. II. Dönemde kabul edilen bir çok yeni yasanın hazırlanmasında öncü işlev gördü. Adalet Bakanlığından 25/09/1930'da ayrıldı. III. Ve VII. Dönemlerde de yasama görevini sürdürdü. 1943'te öldü.

27 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima III, Cilt 23, 1.3.1926 tarihli Altmış dördüncü İçtimadan 31.3.1926 tarihli Sekseninci İçtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, sf:4-19 ve TCK Layihası (1/783) ve Adliye Encümeni mazbatası için bkz., zaptın sonuna ekli, sf:1-64. Ayrıca, TCK'nın hazırlanması sürecine ilişkin bilgi, değerlendirme ve TCK Gerekçesi ile Adliye Komisyonu Raporu için bkz., Mehmet Emin Artuk, "1926 Tarihli Türk Ceza Kanununun Hazırlanışı", Gerekçeli Ceza Kanunları (Artuk-Gökçen-Yenidünya), Alkım Yayınevi, İstanbul, 1998, sf:51-77.

hissetmişti. Bakan önce, tasarının demokratik olduğunu vurguluyordu: "Denilebilir ki layiha, kanun mahiyetini iktisap ettikten sonra dünyanın en güzel eserlerinden biri olacaktır. Gayet demokratiktir ve Türk memleketinin, Türk milletinin, Türk inkılabının ihtiyaçlarına göre vücuda getirilmiştir." Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, bu sözlerinin hemen ardından şu saptamayı da yapıyordu:

> **"Arkadaşlar! Ceza Kanunumuz çok serttir. Çünkü inkılap çok kıskançtır. Fakat şunu Heyeti Celilenize temin edebilirim ki, sertliği ile beraber ilmi bir eserdir. Bundan korkacak olanlar ve korkması lazım gelenler Türk milletinin menfaatlerine, Türk milletinin hukukuna ve inkılabına karşı tekin olmayanlardır ve bunların korkması lazımdır. Fakat memleketimizi sevenler, bizden olanlar, Türk İnkılabına hayırhah olanlar, namuslu olanlar, bu sert Ceza Kanununda kendilerine bir masuniyet melcei bulacaklardır. Bu Ceza Kanunu namuslu insanlar için bir masuniyet hüccetidir. Korkacak olanlar arz ettiğim gibi tekin olmayanlardır. İnkılabın ve devletin manası tekin olmayanları, zorbaları, mütecavizleri korkutmaktır, ezmektir."**[28]

Adalet Bakanının konuşmasından sonra, Adalet Komisyonu sözcüsü Yusuf Kemal Tengirşenk[29] tasarı lehinde bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmada da ölüm cezasına doğrudan değinilmemişti. Bununla birlikte anılan sunuşun şu bölümü dikkat çekmektedir:

> "...Sekiz ay içinde, 1341 (1925) senesi mayısının ilk gününden 31 Kanunuevvel (Aralık) akşamına kadar Türkiye'mizde (85416) mahkumiyeti cezaiye vaki olmuştur: Buna bir sülüsünü (üçte bir) daha ilave edecek olursanız (120) küsur bine çıkar. Bunun içerisinden yalnız katli alsak: (759) katil kastiyle cerh ve tatili uzuv, (45) hataen katil, (2962) kasten ve taammüden katil vardır...Bu rakamları toplar ve seneğe iblağ için bir sülüsünü de zammederseniz memlekette senede 5200 katil oluyor...Sıhhiye Vekaletinin neşrettiği ihsaiyata nazaran 1339 (1923) sene-

---

28 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima III, Cilt 23, 1.3.1926 tarihli Altmış dördüncü İçtimadan 31.3.1926 tarihli Seksenînci İçtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, sf:4-19, özellikle 4-5. Ayrıca bkz., Türk Parlamento Tarihi: TBMM II. Dönem (1923 – 1927), 1. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları No.1, sf:527-528.

29 1878'de Kastamonu'da doğan Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk) 1905'te Hukuk Mektebini bitirdi. 1908'de İstanbul Barosu Başkanı oldu. 1913'te Paris'te hukuk doktorası diploması aldı. TBMM'nin açılışında bulundu. İlk Bakanlar Kurulunda İktisat Bakanı oldu. 30/01/1921'de Adalet Bakanlığına seçildi. 16/05/1921'de Dışişleri Bakanı oldu. 12/07/1922'de Rauf Bey kabinesinde Dışişleri Bakanlığına seçildi. Lozan konferansına katılacak heyette yer almak üzere Bakanlıktan istifa etti. I. Dönemde Meclisteki 67 konuşma yaptı. II. ve III. Dönemlerde Sinop milletvekili seçildi. 26/05/1930 ve 05/03/1931 tarihli İsmet Paşa kabinelerinde Adalet Bakanlığına getirildi. V. ve VI. Dönemlerde CHP'den, VII. Dönemde ise DP'den Sinop milletvekili seçildi. 19/07/1948'de Millet Partisi kurucuları arasında yer aldı, 27/05/1960 darbesinden sonra Temsilciler Meclisinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi temsilcisi olarak yer aldı. 1969'da öldü.

sinde Türk doğumunun Türk ölümüne nispeti binde sekizle binde altıdır. Yani binde sekiz doğum, binde altı ölüm vardır. 1340 (1924) senesinde binde on doğum vardır, binde sekiz ölüm vardır. İki seneyi alacak olursak binde iki bir fazlalık görürüz. **Nüfusumuzu on beş milyon farz edecek olursak, tezayüdü (artan) nüfusumuz senede yirmi yedi bin veya otuz bin oluyor; senede otuz bin adam kazanıyoruz. Bunun beş binini yalnız katilden kaybediyoruz. Onun için bunlara karşı cemiyet şiddetle, ehemmiyetle yürümek gerek ceza ahkamının ve gerek usulü mücazatı bunlara göre tertip etmek lazımdır. Arkadaşlar! Onun için bu lahiyada ahkam itibariyle belki şiddetler görüyorsunuz. Esas ittihaz edilen İtalyan Ceza Kanununun ahkamına nazaran bu şiddetler hafiftir.** Arkadaşlar, bir takım hususat hafifletilerek alınmıştır..."[30]

b) Tasarı hakkında eleştirel görüş ve Adalet Bakanının yanıtı

i) Feridun Fikri Düşünsel ölüm cezasının kaldırılmasını öneriyor

Tasarı hakkında eleştirel konuşmayı Dersim (Tunceli) milletvekili Feridun Fikri Düşünsel[31] yaptı ve ölüm cezasının kaldırılması gerektiğini ileri sürdü. Şu görüşlerin altını çizdi:

"...Efendiler; memleketimiz yeni bir mefkureye doğru süratli adımlarla yürürken tam manasıyla o mefkurenin ruhuna hulul ettiğimizi bilhakkın ve her veçhile göstermek için bazı kati adımlar atmak lazım geldiği kanaatindeyim.

Bunlardan birincisi, İtalya Ceza Kanununda olduğu gibi, idamın ilgası keyfiyetidir. (1000, sesleri). Malumaliniz İtalya Ceza Kanunu 1890 tarihinde tanzim olunmuştu. Fakat bu kanunun kabulü için geçen uzun bir zaman vardır ki, o zaman mütehassıslar, hukuku ceza mütehassısları, uzun uzadıya tetkikat yapmışlar ve idamın ikbasıyla ilgası taraftarları arasında mühim münakaşat cereyan etmiştir. Bu münakaşat neticesinde İtalya gibi cürmün adedi son dereceyi bulan bu memlekette de cemiyetin heyeti içtimaiyenin vücudun-

---

30 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima III, Cilt 23, 1.3.1926 tarihli Altmış dördüncü İçtimadan 31.3.1926 tarihli Seksenînci İçtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, sf:5-8, özellikle 7. Ayrıca bkz., Türk Parlamento Tarihi: TBMM II. Dönem (1923 – 1927), 1. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları No.1, sf:528-532.

31 1892'de İstanbul'da doğan Feridun Fikri Düşünsel 1914'te İstanbul Hukuk Mektebini bitirdi. 1923'te Paris'te hukuk doktoru unvanını aldı. TBMM II. Döneminde Dersim milletvekili seçildi. Adalet ve Anayasa Komisyonları dahil Meclisin çeşitli Komisyonlarında görev aldı. Çok sayıda konuşma yaptı, önergeler verdi. Daha sonra Bingöl'den VI., VII., VIII. ve IX. Dönemlerde milletvekili seçildi. 1958'de öldü. Düşünsel, Adalet Komisyonu üyesi sıfatıyla, ölüm cezası dosyalarının gerek Komisyonda gerekse Mecliste görüşülmesi sürecinde en fazla sayıda konuşma yapan, cezanın hapis cezasına çevrilmesi yönünde çok sayıda önerge veren ve bunların bazılarında da başarılı olan bir milletvekili idi. Ayrıntılı bilgi için, bu çalışmanın infaz kararları/kanunlarına ilişkin ek bölümüne bkz.

dan kal'edilmesi için idamın lüzumu ile ademi lüzumu meselesi badel münakaşa idam cezasının ilgası lüzumu ve bunun ceraimin irtikabını tenkize medar olacağı kanaati hakim gelmiş ve İtalya Kanunu Cezasından idam hükmü ref edilmiştir. Bugün İtalyan Ceza Kanununda idam cezası yoktur. İdamın bugün heyeti içtimaiyelerde lazım olduğu kanaatinde olanlar da vardır. Fakat ekseriyetini kanaati idamın heyeti içtimaiyeye hiçbir fayda temin etmediği merkezindedir.

Efendiler, İtalya gibi, diğer memleketlere nispeten çok ceraim vuku bulan bir memlekette idam cezasının kaldırılması bizde de bunun refinde bir mahzur olmadığına delili kafi addedilmek lazım gelmez mi?

Efendiler, bugün Garbın en mühim esasatı hukukiyesini ifade etmiş olan Garo şöyle demektedir: 'İdam cezası medeniyetin huzurunda ricat etmektedir.' Bu, Garo'nun kullandığı bir ifadedir.

Efendiler, 26 Mayıs 1874 tarihli İsviçre Cumhuriyet Kanununun 65 inci maddesindeki idam cezası ilga edilmiştir. Yalnız bilahare idamı, ceraimi gayri siyasiye için ihya etmek salahiyeti bazı kanunlara verilmiş ve bazı kanunlar bunu ikba etmişlerdir. Fakat hududu umumiyesi itibariyle ekseri memleketler idam cezasını kaldırmışlardır. Romanya 1864'de idam cezasını ilga etmiştir. Portekiz 1866'da ilga etmiştir. Felemenk 1870'de ilga etmiştir. Almanya'da dahi bazı hükümetler idam cezasını ilga etmişler ise de bilahare bazı hükümetler koymuşlardır. Belçika'da hukuken idam cezası mülga değilse de fiilen tatbik edilmemektedir. Fransa'da ise ceraimi adliyede idam mevcut olup ceraimi siyasiyede idam cezası 1848 senesinden beri mülgadır. Binaenaleyh bendeniz idam cezasının kanunumuzdan refini teklif ediyorum. Madem ki yeni ve mükemmel bir hayatı medeniyete mefkureyi olarak yürümek azmindeyiz ve bu azimle gidiyoruz, binaenaleyh istikbale tam bir ahenk içinde ve bugünkü ruhi tekamülü ihtiva ettiğini göstermek için heyeti celilenin teklifimi kabul edeceğini zannediyorum..."[32]

ii) Adalet Bakanının sert biçemli yanıtla ölüm cezasını savunması

Adalet Bakanı Bozkurt, Düşünsel'in 1926 tarihindeki ölüm cezası karşıtı konuşmasını sert bir biçemle yanıtladı ve İtalyan düşünür Garo'nun aynı zamanda "idam cezası, milletler için bir ilaçtır" dediğini hatırlattı ve şunları ekledi:

---

32 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima III, Cilt 23, 1.3.1926 tarihli Altmış dördüncü İçtimadan 31.3.1926 tarihli Sekseninci İçtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, sf:8-12, özellikle 8-9. Ayrıca bu konuşmanın ve üstte verilen diğer konuşmaların kısmen ve günümüz diline çevrilmiş olarak yer aldığı bir yazı dizisi için bkz., Ergin Ünal, "2000'in eşiğinde idam", *Milliyet*, 24-25-26/11/1998, S:18331-18333, sf: (sırasıyla) 25, 26 ve 25.

"... Feridun Fikri Bey idamın ceza kanunu layihasından tayyını teklif ediyorlar ve davasını ispat marazında Garo'yu misal getirdiler ve Garo'dan bir fıkra okudular. Dediler ki, 'idam cezası asrı hazır medeniyeti önünde ricat etmektedir'. Evet, doğrudur. Yalnız bu fıkranın alt tarafı vardır. Onu okumadılar. Bendeniz de alt tarafını okuyorum. Müellif aynı fıkranın altında diyor ki, 'ancak idam cezası milletler için bir ilaçtır'. Bilirsiniz ki, fertler her zaman ilaç kullanmazlar. Fakat ihtiyaten raflarının bir köşesinde ilacı nasıl yerleştirirler ve icabı halinde nasıl kullanırlarsa, cemiyetler de idam cezasını rahatsız oldukları zaman kullanırlar. Tekrar arz edeyim ki, fertler nasıl ara sıra rahatsızlıklarında sakladıkları bu ilacı kullanırlarsa, cemiyetler de böyle ara sıra rahatsız oldukları zaman bu ilacı kullanırlar. O zaman sulh ve sükun gelir. İdamı kabul etmeyen milletler zaruret halinde ilaçsız kalmış zavallı insanlara benzerler. (Bravo, sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar; yeni Ceza Kanunu Lahiyasına vaz edilen idam cezasının hedefi doğrudan doğruya memleketin ve Türk milletinin büyük ve ali menfaatlerini kurtarmaktan başka bir şey değildir. Denilebilir ki, idam cezasıyla inkılaba vaki olan taarruzların önüne tamamen geçilebilir mi? İtiraf ederim ki, geçilemez. Fakat bilmek lazımdır ki, Türk milletinin ve inkılabının menfaatlerine kastedenler, bunu behemehal hayatlarıyla öderler. Başka türlü kurtulmanın imkanı yoktur ve olamaz. Nazariyatta ne denilirse denilsin, bir cürmün neticesini hayatıyla ödemek ile hayatıyla ödememek arasında büyük farklar vardır. Bu cihet herkesin kulağına küpe olmalıdır ve küpe olmak lazım gelir ki, Türk milletinin büyük fedakarlığı ile vücut bulan inkılabına en ufak bir taarruz behemehal hayat ister. (Sürekli alkışlar, bravo, sesleri). Vazedilen idam cezasının hedefi bu olduğuna göre Feridun Bey için endişeye mahal yoktur. Maruzatım bundan ibarettir. Yalnız şurasını da arz etmek isterim ki, İtalya'da idama muadil tatbik edilen (ekrastol) sistemi son ceza nazariyatında idamdan daha ağır görülmekte ve İtalya cezacıları arasında bunun idama tahviline doğru temayül vardır.

Efendiler, İtalya'da idam şu suretle yapılır: Mahkumu 'erkastol' denilen küçük, 2-3 metre murabbaı genişliğinde beyaz bir odaya kaparlar. Penceresi yoktur, tavandan bir penceresi vardır. İdama mahkum olan beyaz bir entari ile oraya girer. Hatta eline oynayabilecek bir ip bile vermezler, kitap okutmazlar, hiçbir yerle teması yoktur. Lakırdı edemez. İtalya istatistiklerine göre bu suretle mahkumların akıbeti, iki-üç ay, nihayet bir-iki sene nihayetinde, ölmeden mezara konulan,mezar içinde kafalarını duvara vura vura intihar etmekte veyahut tecennüm etmektedir. Zannederim bu ceza insaniyete daha muvafık bir ceza değildir. Herhalde ceza itibariyle idamı muhafaza etmek, memleketin menfaati iktizasındandır. Garo'nun dediği gibi ve Feridun Fikri Beyin alt tarafını okumadığı nokta gibi, idam ilaç halinde bir tarafta durur ve cemiyet taarruzlara maruz kaldıkça tatbik edilir. Türk milletinin hayatı için tatbik edilir. (Al-

kışlar, bravo, sesleri)."[33]

Bu tartışmaların ardından, Düşünsel'in verdiği ve diğer hususların yanı sıra, "1. Mücezat faslına on birinci ve on ikinci maddelerde yazılı idam cezasının ilgası ve lahiyadaki bütün idam cezalarının müebbet ağır hapse değiştirilmesi" hükmünü de içeren toplam 19 maddelik değişiklik önergesi okutulmuştur. Ancak sonuçta, Encümenden gelen metin bir bütün olarak oylanıp, ölüm cezasını öngören hükümleriyle birlikte kabul edildi.

iii) Zaman içinde Düşünsel'in ölüm cezası karşıtlığından vazgeçmesi ve infazlara onay vermesi

İlgi çeken bir veri, 1926'da TCK'nın Mecliste görüşülmesi sırasında ölüm cezasına karşı çıkma yönündeki görüşü sadece Feridun Fikri Düşünsel'in ileri sürmüş olmasıdır. Aynı milletvekili, bu tarihten iki yıl önce, 1924 Anayasası Mecliste görüşülürken (özellikle md.26'nın müzakeresi) bu doğrultuda bir görüş açıklamış değildir. Dahası, Anayasa görüşmeleri sırasında, hiçbir milletvekili, ölüm cezasına karşı çıkışı dile getirmemişti.[34]

Ama belki daha ilginç olan husus, Düşünsel'in yıllar sonra, ölüm cezası karşıtlığı düşüncesinden vazgeçmesidir. Bu dönüşüm, TBMM'nin 15/09/1941 tarih ve Karar No. 1257 sayılı "Gürün'ün Kirazlık Mahallesinden Ahmed oğlu Sait Yener'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Karar"a ilişkin 08/08/1941 tarih ve Esas No.3/164, Karar No.61 sayılı Adliye Encümeni Mazbatasının Meclisin 15/09/1941 tarihli 78. Birleşiminin birinci oturumunda görüşülmesi sırasında açık ifadesini bulmuştur. Mahkum Yener'in ölüm cezasının 20 yıl ağır hapse tahvilini önerdiği konuşması sırasında Düşünsel aynen şunları söylemiştir:

> **"Bendeniz de ceza kanununun tanzimi sırasında idamın aleyhinde bulunmuştum. Fakat bu gün, vicdani kanaatimi samimi olarak söyleyeyim ki, idamlık vaziyetler olduğuna ve idamın lüzumuna bendeniz de kanaat hasıl ettim, kail oldum. Ancak delaili lazımdır, delailsiz olmaz."**[35]

Esasen, Düşünsel, Encümen üyesi olarak, 1941 tarih ve 1257 sayılı infaz Kararından sonrakilerde olduğu gibi öncekilerde de, çıkartılan çok sayı-

---

33 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima III, Cilt 23, 1.3.1926 tarihli Altmış dördüncü İçtimadan 31.3.1926 tarihli Seksenînci İçtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, sf:13-14. Ayrıca bkz., Ergin Ünal, "2000'in eşiğinde idam", *Milliyet*, 26/11/1998, S:18333, sf: 25.

34 1924 Anayasası (md.26)'nın Mecliste görüşülmesine ilişkin bilgi için aşağıda, "Meclisin Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verme Yetkisi" başlıklı Bölümde "1924 Anayasası" bahsine bkz.

35 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 20, İçtima 1, 2 Temmuz 1941 tarihli yetmiş ikinci İnikattan 22 Eylül 1941 tarihli seksen birinci İnikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1941, sf:152-167, özellikle 153. 1257 sayılı İnfaz Kararına ilişkin görüşmede Düşünsel'in önerisi kabul edilmemiş ve mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiş, infaz da gerçekleştirilmiştir.

daki ölüm cezası mazbatalarında gerek Adliye Encümeni üyesi gerekse milletvekili olarak infaz lehinde tavır almıştı. Yani, Düşünsel'in, 1926 yılında dile getirdiği ölüm cezası karşıtı görüşünden vazgeçmesi, 1941'den öncesinde açığa çıkmıştı. Ama bu fikir değişikliğini doğrudan ifade etmesi 1941 yılında olmuştur.

c) TCK'da ölüm cezası öngören normlara ilişkin doktrinde yer alan verilere örnekler (1937-1997)

1937 yılında yayınlanan bir makalede şu bilgi verilmekteydi: "Türkiye'de ölüm cezası malum olduğu üzere daima tatbik edile gelmiştir. 1810 Fransız ceza kanunundan iktibas edilmiş olan 1274 ceza kanunumuzda bu ceza mebzulen mevcuttu. 1 Mart 1926'da Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş olan bugünkü 765 numaralı ceza kanununun mecliste müzakeresi esnasında ölüm cezasının ilgası veya hiç olmazsa siyasi suçlar hakkında tatbik edilmemesi için bazı teklifler ileri sürülmüş ve kısa bir münakaşa geçmiştir. Netice itibariyle 23 hadiseye kabili tatbik olmamak üzere ölüm cezası yeni kanunda da ipka edilmiştir."[36]

Prof. Erem'in 1954 yılında yayınlanan eserinde[37], "Ölüm cezası mehaz kanunda mevcut değildi. TCK vahim saydığı bazı suçlar hakkında bu cezayı kabul etmiştir" denildikten sonra, bu cezanın öngörüldüğü hükümlere ilişkin olarak dipnotta şu maddeler gösterilmiştir: TCK (md. 125, 126, 129, 131, 132, 136, 137, 146, 147, 149, 152, 450). Yani yazar, o tarih itibariyle toplam 12 TCK maddesini göstermiştir; ki, bu döküm de hatalıdır. Zira, eğer 1954 yılı esas alınacak olursa toplam 27 maddede, yok eğer TCK'nın kabul edildiği 1926 tarihi dikkate alınırsa toplam 14 maddede ölüm cezası söz konusuydu.

Mustafa Tören Yücel'in 1965'de yayınlanan bir makalesinde, o tarih itibariyle Türk Ceza Yasası'na göre, 38 halde ölüm cezası verilebilmekte olduğu belirtiliyordu.[38]

Yine 1965 yılında yayınlanan Kutbettin Akkan'ın incelemesinde, TCK çerçevesinde toplam 20 madde ölüm cezası öngören hükümler olarak sıralanmaktaydı.[39] Bunlar, md.125, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 136, 137, 146, 147, 149, 152, 285, 286, 403, 418, 450 ve ayrıca md.70 ve md.82.

Prof. Nevzat Gürelli'nin 1976 yılında sunduğu bir tebliğdeki bilgilere gö-

---

36 Esat Adil Müstecaplıoğlu, "Ölüm Cezası", Aylık Siyasi İlimler Mecmuası (Mülkiye), Yıl:VII, Temmuz 1937, No.76, sf:200-205, özellikle 201. Yazarın, "23 hadiseye uygulanabilir olarak" ölüm cezasının tanındığı saptaması, ayrıntılı döküm vermediği için net değildir. Yazar, eğer TCK (md.450/1-9)'daki halleri tek tek sayarak bu sonuca ulaşmış ise, doğru rakam, o tarih itibariyle 22 olmalıydı.

37 Faruk Erem, Türk Ceza Hukuku, Cilt 1, Genel Hükümler (üçüncü bası), İstiklal Matbaacılık ve Gazetecilik Koll. Ort., Ankara, 1954, sf:133, dp.3.

38 Mustafa Tören Yücel, "Ölüm Cezası", *Akşam*, 31/08/1965, sf:2.

39 Kutbettin Akkan, agm., sf:163-164.

re, 01/031926 tarih ve 765 sayılı Türk Ceza Yasası kabul edildiğinde[40], ölüm cezası sadece 14 maddede düzenleniyordu. Ölüm cezası öngören suçları içeren TCK (md.125, 126, 128, 129, 140, 146, 147, 149, 152, 156, 217, 285, 286 ve 450)'idi. Mehaz 1889 tarihli İtalyan Ceza Yasasında ise ölüm cezasına yer verilmemişti. 1936'da çıkartılan 3038 sayılı Yasayla yapılan değişiklikle, TCK (md.128 ve 140)'da düzenlenen ölüm cezası kaldırılarak bunlar ağır hapse çevrildi. Buna karşılık aynı yasa ile, TCK (md.131, 132, 133, 136, 137 ve 138)'deki suçlar için ölüm cezası getirildi. Böylece, TCK' da ölüm cezası öngören maddelerin sayısı 18'e çıkmış oldu. 1951'de çıkarılan 5844 sayılı Yasa ile TCK md.141'e ölüm cezası kondu. İlgili madde sayısı 19'a yükseldi. 1953'de, 6123 sayılı Yasa çıkarıldı. Bu Yasa ile, TCK (md.403, 406, 407, 418 ve 439)'a ölüm cezası eklendi.[41] Bu verilerden çıkartılması gereken sonuç, yazarın eserinin yayınladığı tarih itibariyle, TCK' da ölüm cezası öngörülen maddelerin sayısının 24'e ulaşmış olduğudur.

Mustafa Tören Yücel'in 1997'de yayınlanan kitabında, TCK normlarının yaptırım türüne göre dağılımı konusunda 1965 ve 1995 yılları arasında bir karşılaştırma yapılmış ve şu tablo çıkartılmıştır.[42]

---

40 01/03/1926 tarih ve 765 sayılı "Türk Ceza Kanunu", (RG, 13/03/1926, s.326).

41 Nevzat Gürelli, "Ceza Kanunumuzun Elli Yıllık Uygulamasında Ölüm Cezası", agm., sf:189. Prof. Gürelli'nin çalışmasına ilişkin olarak çıkarttığı döküme bir kaç ekleme yapmak gerekmektedir:

İlki, bu çalışmasında yazar TCK'nın ölüm cezası öngörülen ilgili maddelerini tek tek göstermek suretiyle bilgi vermesine karşın, 1936 yılındaki değişiklikten itibaren toplam madde sayısında bir hata yaparak, 1936'da 16, 1951'de 17, 1953'de 22 toplam madde olarak belirtmiştir. Eğer bu çalışmadaki veriler esas alınacak olursa söz konusu rakamların 1936 değişikliğinden sonra 18, 1951 değişikliğinden sonra 19 ve nihayet 1953 tarihli değişiklikten sonra 24 maddede ölüm cezası öngörülmektedir şeklinde düzeltilmesi gerekir.

İkincisi, yazar, 6123 sayılı ve 1953 tarihli değişikliklere değinirken, TCK (md.70)'deki (Birden çok müebbet ağır hapis) değişikliği belirtmemiştir: 6123 sayılı Yasa ile değiştik (md.70)'e göre "Birden ziyade müebbet ağır hapse mahkumiyet halinde idam cezası verilir."

Üçüncüsü, 1936 tarih ve 3038 sayılı Yasa ile (md.82)'de de (müebbet ağır hapis-tekerrür) bir değişiklik yapılmıştır. (md.82/3. fıkrası): "Sonraki cürümden dolayı da mahkuma müebbet ağır hapis cezası tayin olunmuşsa verilecek ceza ölüm cezasıdır."

Dördüncüsü, yine 1936 tarih ve 3038 sayılı Yasa ile md.68'de (cezaların toplanması) değişiklik yapılmıştır. (md.68/üçüncü fıkra): "Cürümlerden ikisi hakkında da müebbet ağır hapis cezası tayin edilmek lazım geldiği takdirde ölüm cezası verilir." Bu hüküm, 1953 tarih ve 6123 sayılı Yasa ile bilahare değiştirilmiştir.

42 Mustafa Tören Yücel, Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi, Keçiören Yarıaçık Matbaası, Ankara 1997 (İkinci bası), sf:96. Yazar aynı verileri şu çalışmasında da kullanmıştır. "Ceza Adaleti Sistemi: De Facto Analizi", Av. Dr. Faruk Erem Armağanı, Türkiye Barolar Birliği Yayını No.8, Ankara 1999, sf:981-1033, özellikle 1021-1022.

Yaptırım türü	1965	%	1995	%
Hapis	340	70.08	353	70.83
Ağır hapis	160		163	
Müebbet ağır hapis	13		16	
İdam	38	5.19	16	2.13
Para cezası	181	24.75	203	27.03

Yücel, yukarıda gösterilen tabloya ilişkin olarak, "hürriyeti bağlayıcı cezanın normlarda yer aldığı sayısal yoğunluk nedeniyle şiddetli bir ceza sistemi görüntüsü vermekte ise de, bu durum yalnızca 1965 yılı öncesi için geçerlidir. Bu yılda yürürlüğe giren Cezaların İnfazı Hakkındaki 647 sayılı Kanunla yaptırımlar sisteminde reform niteliğinde bir değişim süreci başlatılmış, % 50-55 civarında olan hürriyeti bağlayıcı ceza uygulaması, 1994 yılında % 16'lara düşerken, para cezası % 60'lara yükselmiş bulunmaktadır" değerlendirmesini yapmaktadır.

Şunu hemen eklemek gerekir ki, Tablodaki veriler esas alındığında, en şedit iki ceza bakımından aslında kayda değer bir iyileştirim söz konusu değildir. Çünkü, müebbet ağır hapis cezası öngören normların sayısında artma söz konusu olduğu gibi, ölüm cezası öngören normların sayısındaki düşüş ise, yarattığı ilk izlenimin tersine, ciddi bir reform mahiyetinde değildir. Aşağıda ilgili bahiste ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, norm sayısı değil de, ölüm cezası hükümleri verilirken hangi normların hangi yoğunlukla kullanıldığı dikkate alındığında, ölüm cezası kaldırılarak ömür boyu ağır hapis cezasına çevrilen normların çok seyrek kullanıldığı saptanmaktadır. Başka deyişle, yaygın ve yoğun biçimde ölüm cezası hükmü verilmesinde dayanak teşkil eden normlarda, bu ceza, 1965 öncesinde de sonrasında da yürürlükte tutulmuştur. Dolayısıyla Yücel'in, 647 sayılı Kanuna referansla, 1965 sonrasında TCK'nın şiddetli bir ceza sistemi görüntüsü vermekten çıktığı yönündeki değerlendirmesi, en şedit iki ceza özelinde çok isabetli sayılmayabilir.

d) TCK'da ölüm cezası geçen hükümlerde yapılan değişiklikler

i) İlgili yasaların dökümü

1926'dan günümüze dek TCK'da çok sayıda değişiklik yapıldığı bilinmektedir. Bu Yasada ölüm cezası yaptırımını öngören ya da bu ceza ile bağlantılı olan yasa değişikliklerinin dökümü şöyle çıkarılabilir:

- 05/06/1933 tarih ve 2775 sayılı Kanun[43]

---

43 05/06/1933 tarih ve 2775 sayılı "Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun", (RG. 20/06/1933, s.2432). 2775 sayılı Yasa ile TCK (md.450/1)'de değişiklik yapılmış ve 1926 tarihli metinde "Ana ve baba veya büyük ana ve babalardan biri aleyhine işlenirse" şeklindeki fıkra bu değişiklik sonrasında "Usul ve fürudan biri aleyhine işlenirse" şeklini almıştır.

2775 sayılı Yasa ile TCK (md.450/1)'de yapılan değişikliğe ilişkin Gerekçe şöyle-

- 11/06/1936 tarih ve 3038 sayılı Kanun[44]
- 03/12/1951 tarih ve 5844 sayılı Kanun[45]
- 09/07/1953 tarih ve 6123 sayılı Kanun[46]
- 06/07/1960 tarih ve 15 sayılı Kanun[47]
- 28/09/1971 tarih ve 1490 sayılı Kanun[48]
- 07/01/1981 tarih ve 2370 sayılı Kanun[49]
- 21/11/1990 tarih ve 3679 sayılı Kanun[50]

TCK' da ölüm cezası öngören hükümlerin sayısını azaltan en köklü değişiklik 1990 tarih ve 3679 sayılı Yasa ile gerçekleştirilmiştir. Buradan çıkacak olan sonuç şudur: Yasama organı, TCK'nın 1926 yılında kabulünden

---

dir: "450 inci madde esbabı mucibesi: Kanunumuzda ana, baba, büyük ana, büyük baba katilleri hakkında ölüm; evlatlık, üvey evlat katilleri hakkında 18 sene ağır hapis cezası kabul edilmiş olmasına nazaran, babasını öldüren bir suçlunun vaziyetinden daha hafif olmayan oğlunu öldüren kimseler hakkında da ölüm cezası vazedilerek kanunun boşluğu doldurulmuş ve hispetsizlik bertaraf edilmiştir." Bunun için bkz., Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 1/645 numaralı Kanun Lahiyası; 27/04/1933 tarih ve 6/1245 sayılı Başvekil İsmet imzalı olup Meclise sunulan Kanun Lahiyası. Bu Kanun lahiyası, Meclisin, 05/06/1933 tarihli 66. Oturumunda görüşülerek kabul edilmiştir. Burada söz konusu olan (md.450)'ye ilişkin görüşmede, oturum Başkanı maddeyi okutmuş; hiçbir milletvekili üzerinde söz almamış; madde oya konarak değişiklik öngören hüküm aynen kabul edilmiştir. Bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 16, İçtima 2, 3 Haziran 1933 tarihli altmış beşinci İnikattan 12 Haziran 1933 tarihli yetmişinci İnikada kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1933, sf: 44-63, özellikle 59-60 ve zaptın sonuna ekli 262 sayılı matbuanın 8. sayfası ve Hükümetin teklifinin Adliye Encümenince bu madde bağlamında aynen benimsendiğinin yer aldığı bilgisi için aynı matbuanın 41. sayfası.

44 11/06/1936 tarih ve 3038 sayılı "Türk Ceza Kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun", (RG, 23/06/1936, s.3337), (Düstur, 3. Tertip, C.17, sf:1309-1351).

45 03/12/1951 tarih ve 5844 sayılı "Türk Ceza Kanununun 141 ve 142 nci maddelerinin değiştirilmesi hakkında Kanun", (RG, 11/12/1951, s.7979), (Düstur, 3. Tertip, C.33, sf:44-46). Bu Yasa aşağıda ilgili bahiste ayrıca incelenmiştir.

46 09/07/1953 tarih ve 6123 sayılı "Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun", (RG, 15/07/1953, s.8458), (Düstur, 3. Tertip, C.34, sf:1484-1510).

47 06/07/1960 tarih ve 15 sayılı Kanun, (RG, 11/07/1960, s.10548). Bu Yasa aşağıda ilgili bahiste ayrıca incelenmiştir.

48 28/09/1971 tarih ve 1490 sayılı "Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bazı maddelerine fıkralar ilave edilmesi hakkında Kanun", (RG, 03/10/1971, s.13975). Bu Kanun aşağıda ilgili bahiste ayrıca incelenmiştir.

49 07/01/1981 tarih ve 2370 sayılı "Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Bazı Maddelerine Yeni Fıkralar Eklenmesine Dair Kanun", (RG, 10/01/1981, s.17216). Bu Kanun aşağıda ilgili bahiste ayrıca incelenmiştir.

50 21/11/1990 tarih ve 3679 sayılı Kanun, (RG, 29/11/1990, s.20710). Bu Kanun aşağıda ilgili bahiste ayrıca incelenmiştir.

sonra 64 yıl süreyle ölüm cezası konusunda bu yasada ciddi bir reformu gerçekleştirme siyasal istencine sahip olmamıştır.

Kaldı ki, ölüm cezasına yer veren ilgili maddelerin sayısı bakımından değil, bu cezayı öngören maddelerden hangilerinin ne sıklık ve yoğunlukla uygulandığı düşünüldüğünde ve 3679 sayılı Kanunla yapılan değişikliğin sınırlı kapsamı da dikkate alındığında, ölüm cezasının kaldırılmasının yahut alanının kayda değer biçimde daraltılmasının 1926 ila 2000 arasındaki 74 yıldır yasama erkinin gündeminde ciddi biçimde yer almadığı görülmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi, "1920-1984 Döneminde Meclis Tarafından Haklarında İdam İstenci Üretilen Mahkumların Çarptırıldıkları Cezanın Yasal Dayanağı" başlıklı izleyen bölümde verilmiştir. Bir ön karşılaştırma yapma fırsatını vermek üzere şu bilgileri hatırlatalım:

- 1920-1984 döneminde, Meclis tarafından haklarında infaz istenci ortaya konan toplam 717 mahkumun 647'si, yani % 90.23'ü, TCK'dan ölüm cezasına hüküm giymiştir.
- Haklarında infaz istenci ortaya konan ve TCK'dan hüküm giyen 647 mahkum, TCK'nın ölüm cezası öngören sadece 6 maddesi uyarınca bu cezaya çarptırılmıştır.
- Uygulanan altı TCK maddesi arasında TCK (md.450)'den ölüm cezasına çarptırılan mahkumların toplam sayısı 589 olup, 647 mahkum içindeki payı % 91.03'tür. Bunu, toplam 146 mahkum ve % 7.72'lik payı ile TCK (md.146) uyarınca ölüm cezasına çarptırılanlar izlemektedir.

ii) Tablo ve grafikle değişikliklerin gösterilmesi

1) TCK'nın ölüm cezası öngören maddeleri

(Bu liste sonunda verilen toplam rakamlar sadece maddelerin sayısı esas alınarak çıkartılmıştır; bir madde içinde birden çok halde ölüm cezası verilebilmesi olanağını getiren hükümler, hesaplamada tek bir madde olarak sayılmıştır.)

TABLO 1) TCK'nda Ölüm Cezası Öngören Maddeler ve Değişiklik Yapan Kanunlar

1926/765 TCK	1933/2775	1936/3038 Kanun		1951/5844 Kanun		1953/6123 Kanun	
ölüm cezası/md	ekle	ekle	kaldır	ekle	kaldır	ekle	kaldır
125	450/1 (mevcut fıkranın uygulama alanını genişleten değişiklik)	68/III	128	141/I, 2. para.		70	68/III
126		82/III	140			403/5, üçüncü para.; 6 ve 7	
128		127/II				406/I, II	
129/I		131/II,1 ve 2				407/II	
140		132/son				418/I	
146		133/II,1 ve 2				439	
147		136/III, IV				450/8'e ek	
149		137/IV, V				450/10	
152		138/II					
156							
217							
285							
286							
450/1-9							
Toplam md. sayısı 14	Toplam md. 14	9 md. ek	2 md. kaldır	1 md. ek	0 md. kaldır	6 md. ek ve md.450/8'e yeni bir unsur ek ve 450'ye bütünüyle yeni olan 10. bent ek	1 md. kaldır
Ölüm cezasına yer veren toplam md. sayısı 14	14	21 md.		22 md.		27 md.	

Tablo 1'in devamı

1971/1490 Kanun		1981/2370 Kanun		1990/3679 Kanun	
ekle	kaldır	ekle	kaldır	ekle	kaldır
499/II		450/ 2'ye ek			70
		450/11			82/III
					132/son
					138/II
					141/I, 2. para.
					152
					217/I
					285/V
					286/III
					403/5. üçüncü para.; 6 ve 7
					406/I,II
					407/II
					418/I
					439
					499/II
1 md. ek	0 md. kaldır	md.450/2'ye ek ve 450/11 bütünüyle yeni ek	0 md. kadır	0 md. ek	15 md. kaldır
28 md.		28 md.		13 md.	

TABLO 2) TCK'da Ölüm Cezası Öngören Maddeler Toplamı ve Uygulanma Süreleri

Dönem	Süre	Toplam madde sayısı
1926 – 1936	10 yıl	14 madde
1936 – 1951	15 yıl	21 madde
1951 – 1953	2 yıl	22 madde
1953 – 1971	18 yıl	27 madde
1971 – 1990	19 yıl	28 madde
1990 – 2000	10 yıl	13 madde

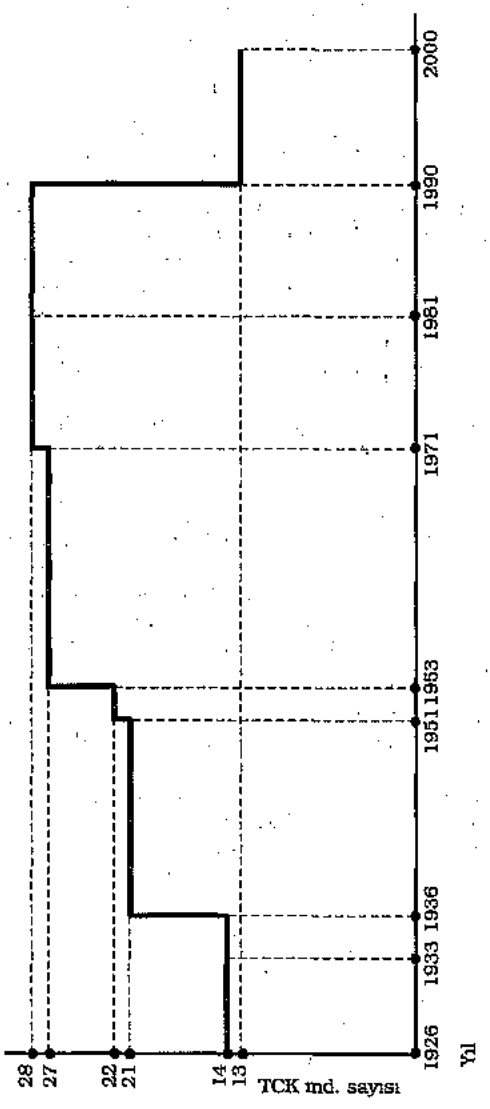
TCK'nın yürürlükte bulunduğu 1926 – 2000 arasındaki 74 yılık evrenin ilk 64 yılı (1926-1990), ölüm cezası yaptırımını öngören TCK maddelerinin sayıca artırılması eğrisini ortaya koyuyor.

1926'da toplam 14 madde ile başlayan eğri, 1990 tarih ve 3679 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesi aşamasına dek, toplam 28 madde sayısına çıkarak, tam % 100 bir yükselmenin olduğunu kanıtlıyor.

1990 tarih ve 3679 sayılı Yasa sonrasında eğride bir düşme görülüyor.

Öte yanda, yukarıdaki tabloda TCK (md.450)'ye eklenen yeni bentler ya da mevcut bendin kapsamında genişletme yapan değişiklikler gösterilmesine karşın, tabloda ölüm cezası öngören madde sayısı esas alındığı için, toplam madde sayısı satırına bunlar eklenmemiştir.

2) TCK'da ölüm cezası öngören maddelerdeki değişimin grafiği

e) 03/12/1951 tarih ve 5844 sayılı Kanun ile TCK'da yapılan değişiklikler

i) TCK (md.141)'e ölüm cezası yaptırımının eklenmesi

Yukarıda *Tablo 1*'de gösterildiği üzere, 03/12/1951 tarih ve 5844 sayılı Kanun[51] ile TCK (md.141)'e ölüm cezası yaptırımı eklenmiştir. Düşünce özgürlüğü önünde çok uzun yıllar en ciddi engel olarak işlev gören TCK (md.141)'deki ölüm cezası, 1990 tarih ve 3679 sayılı Kanunla ömür boyu hapis cezasına dönüştürülmüştür. Bu madde, 3679 sayılı Kanunun çıkarılmasından kısa süre sonra yürürlüğe konulan 1991 tarih ve 3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu" ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Uzun yıllar yürürlükte kalan içeriği ile TCK (md.141 ve 142), 1936 tarih ve 3038 sayılı Kanunun yaptığı değişiklikle TCK'ya yerleştirilmişti. 1938 tarih ve 3531 sayılı Yasa ile, anılan TCK maddelerinin uygulanması bakımından aranan "cebir" unsuru kaldırılmış; 1946 tarih ve 4934 sayılı Kanunun getirdiği değişiklik, bu maddeye eklenen 4. fıkra hükmü gereğince sol partilerin cezalandırılabilmesi olanağını genişletmiştir. 1949 tarih ve 5435 sayılı Kanun ile, 'cebir' yanında "tehdit' de ağırlatıcı neden sayılmış ve ağırlatıcı nedenin uygulama alanı yaygınlaştırılmıştır. Nihayet, 1951 tarih ve 5844 sayılı Kanun ile, "tevessül durumu dahi suçun maddi unsuruna dahil hareketlerden biri olarak kabul edilmiş, 'sınıf egemenliği' ile 'temel düzenlerden birini yok etmek' arasındaki fark kaldırılmış, 'cebir' ağırlatıcı sebep olmaktan çıkmış ve suçları ihbar hafifletici sebep sayılmıştır."[52] 5844 sayılı Kanun bir yanda cezaları artırırken, ölüm cezasını da (md.141)'e şırınga ediyordu.

Ocak 1951 tarihli basında çıkan haberlere göre, 5844 sayılı Kanunla yapılan TCK Değişikliği konusunda Meclis Adalet Komisyonu çalışmalarını yürütürken, değişikliğe ilişkin Ön Projeyi hazırlayan heyetten iki akademisyenin görüşlerine de başvurulmuştur. Prof. Faruk Erem ve Doçent Sulhi Dönmezer, çağrı üzerine katıldıkları Adalet Komisyonu toplantısında TCK (md.141)'e cebir unsurunu eklemenin gerekliliğini izah etmişlerdir.[53]

25/01/1951 tarihli *Cumhuriyet*'te çıkan bir haberde, Kanun tasarısının Meclis Adalet Komisyonundaki müzakeresi sırasında, bazı gençlik örgütlerinin Meclise telgraf çekerek TCK (md.141)'e ölüm cezasının konulması isteğinde bulundukları yazılıdır. Haberin ilgili kısmı şöyledir: "... Bazı gençlik teşekküllerinden Meclise gelmiş olan telgraflar da bugünkü toplantıda okunmuştur. Telgraflarda komünistler hakkında maddeye ölüm cezasının konulması temenni ediliyordu. İlim Heyeti adına verilen izahlar sona erdiğinden

---

51 03/12/1951 tarih ve 5844 sayılı "Türk Ceza Kanununun 141 ve 142 nci maddelerinin değiştirilmesi hakkında Kanun", (RG, 11/12/1951, s.7979).

52 Çetin Özek, Türk Ceza Kanununun Elli Yılında Devlete Karşı Suçlar, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976, sf.87-126.

53 *Cumhuriyet*, 24/01/1951, S:9509, sf:1, "Ceza kanununda yapılacak tadilat" başlıklı haber. *Cumhuriyet*, 25/01/1951, S:9510, sf:1, "Ceza kanunu ve komünistlik suçları" başlıklı haber.

Komisyon Cuma günü toplanarak tasarıyı görüşmeye başlayacaktır."[54]

Şubat 1951 tarihli basında Meclis Komisyonunda devam eden görüşmelere ilişkin haberler de, aynı evreye denk düşen çok sayıdaki komünist tevkif edildiği haberlerine eşlik etmekteydi. 03/02/1951 tarihli Cumhuriyet şunu yazıyordu: "... Hükümet tasarısındaki ve Şevket Mocan'ın teklifindeki cezai müeyyideler üzerinde söz alan Osman Şevki Çeçakdağ, Şevket Mocan ve Abbas Çetin, idam cezalarının kabul edilmesini istemişlerdir. Feridun Fikri Düşünsel ise, azami ceza müddetinin 5 yıldan fazla olmamasını istemiştir. Muhlis Tümay ve Rıfat Alabay da cezanın şiddetlendirildiği nispette komünistliğin tahrik edilerek suçların fazlaşacağını ileri sürmüşlerdir. Bu konuşmalar sonunda Komisyonda tebellür eden fikir, ceza müeyyidesinin umumi ceza nazariyatına uygun olarak cürmün ehemmiyeti derecesinde ayarlanması merkezindedir."[55] Ancak Komisyonda, ölüm cezası tartışmaları sürmekteydi. 07/02/1951 tarihli Cumhuriyet şunu haber veriyordu: "... Şevket Mocan'ın komünistlere ölüm cezası isteyen teklifi 5'e karşı 8 oyla reddedildi. Bu arada Komisyona Tekirdağ, Konya, Mersin ve Ankara'dan yüzlerce imzayı havi ve Mocan'ın teklifinin kabul edilmesini isteyen telgraflar geldi..."[56]

ii) Kanunun Gerekçesi: "Sınıfsız bir toplum kurgulamak olası değildir"

5844 sayılı Kanunun Gerekçesinde[57] ise, sınıfsız bir toplum kurgulamanın olası bulunmadığı ve devleti sınıfsızlaşma hareketlerine karşı korumanın bir zorunluluk olarak ortaya çıktığı görüşü vurgulanmaktaydı. *Madde Gerekçesi* şöyledir:

> "Cemiyeti sınıfsız tasavvur etmek mümkün değildir. Gerçek demokraside tahakkuk ettirilmesi lazım gelen netice sınıfların yok edilmesi değil, sınıflar arasında farklar, ayrılıklar ve imtiyazlar olunmamasıdır. Bu itibarla, kendi kendisine karşı saygı taşıyan her siyasi cemiyet sınıfsız bir hale gelmek iddiasını ileri süremez ve binaenaleyh, siyasi teşkilatlanmanın ifadesi olan devleti sınıfsızlaşma hareketlerine karşı korumak bir zaruret olmak üzere ortaya çıkar. Cemiyet hadiseleri sun'i olarak yaratılmayacaklarından, cemiyetin terekküp ettiği muhtelif sınıfların muayyen bir zamandaki karşılıklı ve mütevazin münasebet halini şu veya bu şekilde bozmaya teşebbüs etmek binnetice umumi hukuk nizamını ihlal ve anarşi tevlit eder... Şu halde hürriyeti boğan, istibdada sürükleyen ve baskı yaratan teknik cereyanlara karşı ferdi ve cemiyeti masum bulundurabilmek için devlet hukuk nizamında kifayetli kaideler tesis etmiş olmalıdır."

---

54 *Cumhuriyet*, 25/01/1951, S:9510, sf:1, "Ceza kanunu ve komünistlik suçları" başlıklı haber.

55 *Cumhuriyet*, 03/02/1951, S:9519, sf:1, "Ceza kanununun 141 inci maddesinin tadili" başlıklı haber.

56 *Cumhuriyet*, 07/02/1951, S:9523, sf:1, "Ceza kanununun 141 inci maddesinin tadili" başlıklı haber.

57 Kanun Gerekçesi, TBMM Tutanak Dergisi, D. IX, C.129, S. Sayısı 264, 17.

iii) DP milletvekili Arif Nihat Asya ölüm cezasını savunuyor: "Zaten imkan olsa da birkaç kızıl sallandırılmış olsa idi, kızıllar bu kadar şımarmazdı. Milletin hiç olmazsa sembolik olarak iki komünisti asılmış olarak görmek hakkıydı."

TCK (md.141)'e ölüm cezasının eklendiği tarih olan 1951, Demokrat Partinin iktidardaki ilk yılıdır ve uluslararası düzlemde "Soğuk Savaş" olgusu, ABD'de Truman doktrini, Türkiye'de ise bunun yansımaları olan süreç yaşanmaktaydı.[58] Ülkede siyaset düzleminde sol karşıtı kampanya yükseltilmişti.

Ölüm cezasının TCK (md.141)'e eklenmesi önerisi, DP Tekirdağ milletvekili *Şevket Mocan* ve 53 DP'li parlamenter tarafından getirilmişti. Yasaya ilişkin görüşmeler TBMM'nin 16/11/1951 tarihli oturumunda başlamıştı. Görüşmeler sırasında söz alan DP Seyhan milletvekili *Arif Nihat Asya* şunları söylemiştir: [59]

> "Şu memlekette idam cezası madem ki vardır, sorarım, idamı kime saklıyoruz? İdam gömleği, maddedeki mükerrirler için biçilmiş kaftandır. Yalnız dış cemiyetleri değil, hapishanenin iç cemiyetini de bu adamların şerrinden kurtarmanın tek çaresi vardır: Sehpa. Yahut iki çaresi vardır: Sehpa ve kurşun... Gençlik ve halk mitinglerinde 'komünistler ölüm' levhaları taşıdı. Onları kimsenin yalancı çıkarmaya hakkı yoktur. Gençlik, bunun böyle olacağını bilseydi, komünistlere perhiz, komünistlere diyet, komünistlere göz hapsi derdi... Zaten imkan olsa da birkaç kızıl sallandırılmış olsa idi, kızıllar bu kadar şımarmazdı. Milletin hiç olmazsa sembolik olarak iki komünisti asılmış olarak görmek hakkıydı. Bu biçarelerden birini olsun, asılmış görmeden gidersem gözüm arkada kalır. Onların neler ettiğini, neler etmek istediğini ben bilirim... İdam, yalnız bir devletin devletliğini değil, aynı zamanda bir milletin milletliğini devirmek maksadı ile pusuda bekleyenler için değilse kimin içindir? Hapis cezası vereceğiz. Kafeste kuş besleyeceğiz. Ne güzeli..."

Prof. Özek, 1968 yılında yayınlanan yapıtında 1951 tarih ve 5844 sayılı Yasa ile gerçekleştirilen değişiklikleri şöyle değerlendirmişti.[60]

> "1951 değişikliğinde de, daha öncekiler gibi, politik gelişmelere tepki sonucu olduğu açıktır. Nitekim kanun gerekçesinde de, bütün çabalara rağmen sol gelişimin önlenemediği ve yeni tedbirlere gereklilik duyulduğu açıklanmaktadır. Barışseverler Cemiyeti, İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği gibi örgütlerin, Yurt ve Dünya, Adımlar gibi yayınların üniversitelerde o güne dek alışılmışın dışına çıkan gerçek devrimci profesörlerin varlığı, bu genel gelişme, 1951 tutuculuğunun nedenleridir."

---

58 Mehmet Gönlübol, vd., Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973), AÜSBF Yay.279, Ankara, 1974, özellikle sf:205-346. Burcu Bostanoğlu, Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Kitabevi, Ankara, Aralık 1999, özellikle sf:221-400. Haluk Gerger, Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği: 'Soğuk Savaş'tan 'Yeni Dünya Düzeni'ne, Belge Yay., İstanbul, Temmuz 1998, sf:26-63, özellikle 52-54.

59 TBMM Tutanak Dergisi, D.IX, 16/11/1951 günlü 5. Birleşim, 1. Oturum, sf:114.

60 Çetin Özek, 141-142, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1968, sf:133-134.

f) *De facto* rejim dönemlerinde gerçekleştirilen TCK değişiklikleri

Yaklaşık son kırk yıl içinde 27/05/1960, 12/03/1971 ve 12/09/1980'de gerçekleşen darbe, *de facto* rejim ya da ara rejim olguları, mevzuat ve uygulama bakımından ölüm cezası sorununu ağırlaştıran etken olmuştur.

i) 27 Mayıs Rejimi: TCK'da 06/07/1960 tarih ve 15 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler

1) İnfazda 65 yaş sınırının kaldırılması

27/05/1960 darbesinin ardından dönemin *de facto* erki olan Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından 06/07/1960 tarih ve 15 sayılı Kanun kabul edilerek yürürlüğe konmuştur.[61] 15 sayılı Kanun (md.2)'ye göre, "Türk Ceza Kanununun 56 ncı maddesi kaldırılmıştır."

TCK (md.56)'nın ilk metni, diğer unsurların yanı sıra "... ve hüküm zamanında 65 yaşını geçmiş olanlar hakkında idam ve müebbet ağır hapis cezasına bedel 24 sene ağır hapis cezası hükmolunur" şeklinde idi. Daha sonra 1936 tarih ve 3038 sayılı Kanun ile bu madde "...ve hüküm zamanında altmış beş yaşını geçmiş olanlar hakkında ölüm cezası yerine otuz sene ağır hapis ve müebbet ağır hapis yerine yirmi dört sene ağır hapis cezası hükmolunur" şeklinde değiştirilmişti. 1953 tarih ve 6123 sayılı Kanun ile bu madde bir kez daha değiştirilmiş, maddenin yukarıya alıntılanmayan ilk bölümü kaldırılmış, ancak hüküm zamanında altmış beş yaşını geçmiş olanlar hakkında ölüm cezası yerine otuz yıl ağır hapis cezası verileceği kısmı saklı tutulmuştu.

1960 tarih ve 15 sayılı Kanunun, TCK (md.56)'yı yürürlükten kaldırması ile, hüküm zamanında altmış beş yaşını geçenler hakkında ölüm cezasına hükmedilmesi halinde, bu kimselerin çarptırıldıkları ölüm cezasının infazının[62] önü açılmış oluyordu. Başka deyişle, ölüm cezasının infazı bakımından yasal bir engel teşkil eden altmış beş yaş sınırı kaldırılmış oldu.[63]

---

61 06/07/1960 tarih ve 15 sayılı "Türk Ceza Kanununun 146 ncı Maddesine Fıkra Eklenmesi ve 56 ncı Maddesinin Kaldırılması Hakkında Geçici Kanun", (RG, 11/07/1960, s.10548).

62 Osman Doğru, 27 Mayıs Rejimi, İmge Kitabevi, Ankara, Ekim 1998, sf:206-218'de bu konuda bilgi bulunmaktadır. Yazar, TCK (md.56)'nın kaldırılmasıyla, "idam cezası verilebileceklerin kapsamı genişletilmiştir" saptamasını yapmaktadır. age., sf:207. Anılan maddenin kaldırılması, ölüm cezası verilebileceklerin değil, mahkum olmaları halinde bu cezaları infaz edilebilecek olanların kapsamını genişletmiştir.

63 Prof. Erem, Kanunun kabul ettiği 65 yaş sınırının makul esaslara dayandığının söylenemeyeceğini belirttikten sonra şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Kanun ihtiyarlığı ceza ehliyetine müessir bir unsur olarak kabul etmemiştir. Çünkü kanun ihtiyarlığı ehliyete müessir bir unsur saymış olsa idi, 'hüküm zamanındaki' yaşı değil, 'fiilin işlendiği zamandaki' yaşı nazara alırdı. O halde kanun, altmış beş yaşını geçmiş olmak halini sadece cezayı azaltıcı kanuni bir sebep olarak kabul etmiştir." Faruk Erem, Türk Ceza Hukuku, C.1 Genel Hükümler, İstiklal Matbaacılık, Ankara, 1954, sf:298-299.

Ölüm cezası infazı için mevcut 65 yaş engelini kaldıran bu değişikliğin arka yüzünde 15 sayılı Kanunun gerekçesi sayılabilecek bir Rapor bulunmaktadır. Bu Rapor, 13'ü profesör, 3'ü doçent 16 hukukçu öğretim üyesi tarafından imzalanmıştır. Bu Raporda imzası bulunanlardan Prof. Dr. Muammer Aksoy, söz konusu değişikliği öngörmelerinin gerekçesi olarak, "Celal Bayar'ı ölümden kurtarmak için o hükmü koyduk"larını belirterek açıklama getirmiştir.[64]

Nitekim, Yüksek Adalet Divanı (YAD), 15/09/1961 tarihinde açıklanan hükmünde, aralarında 65 yaşını aşmış bulunan devrik Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da yer aldığı toplam 15 kişiyi ölüm cezasına çarptırmıştı. Bu olgu, YAD'nın, 15 sayılı Yasa ile TCK (md.56)'nın kaldırılması yönündeki değişikliği uyguladığı anlamına gelmektedir.

Ne var ki, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme konusunda münhasır yetkiyi elinde tutan MBK, aşağıda ilgili bahiste[65] üzerinde durulduğu üzere, 15/09/1961 tarih ve 75 sayılı Kararıyla[66], bu mahkumlardan 12'sinin cezalarını ömür boyu ağır hapse dönüştürmüştür.

MBK, Bayar hakkındaki cezanın ömür boyu ağır hapse çevrilmesini, 75 sayılı Kararında, yaşının 65'i geçmiş olması gerekçesiyle açıklamıştır. Dolayısıyla, MBK, yine kendisinin çıkardığı 15 sayılı Yasa ile kaldırılan TCK (md.56) hükmüne, fiilen ve yeniden işlerlik kazandırmış olmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde, söz konusu gerekçe, hukuksal değil, politik bir tercihin ifadesi olarak gözükmektedir.[67] MBK, diğer 11 mahkum için yaptığı gibi, Bayar hakkında da, bir gerekçe göstermeksizin cezayı dönüştürebilirdi.

Bu gerekçenin gösterilmesine ilişkin olası etkenlerden birisi de şu olabilir. Bayar'ın oybirliği ile çarptırıldığı ölüm cezasının infaz edilmemesi doğrultusundaki istenç ile yine oybirliğiyle ölüm cezası verilmiş olup da bunların infazı yönünde ortaya konan istenç arasındaki farklılaşmaya bir açıklama getirme çabası harcanmıştır.

2) Vatana ihanet suçunun kapsamında genişletme

1960 tarih ve 15 sayılı Kanun (md.3) ile bir başka önemli değişiklik ge-

---

64 Nazlı Ilıcak, 27 Mayıs Yargılanıyor, Kervan Yay., İstanbul, 1975, sf:141. Osman Doğru, age., 209-210'da, "Bu gerekçede, yargılamasız infaz ihtimalini önlemek için yaşama hakkının idam cezası tehdidi altına sokulduğu savunulmaktadır" değerlendirmesini yapmaktadır. Ayrıca bkz., Mithat Perin, 'Menderes'i Kim Astırdı?, Dünya Yayıncılık, Kasım 1995, İstanbul, sf:13-16.

65 Bunun için bkz., aşağıda "Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Meclisin Karar Verme Yetkisi" başlıklı bahis.

66 Bunun için bkz., aşağıda "Ölüm Cezalarının Affına, Dönüştürülmesine ya da Kaldırılmasına İlişkin Tasarruflar ve Genel Olarak Af Siyasası" bölümü içinde, "Milli Birlik Komitesinin 15/09/1961 tarih ve 75 sayılı Kararı" başlıklı bahis.

67 Bu nedenle, "Bayar'ın 65 yaşını aşmış olması nedeniyle ölüm cezasının infaz edilmemesine karar verilmesi, aslında, yasanın bu hükmünün Divan tarafından da uygulanmaması gerekirdi görüşünü savunmak anlamına gelir" biçimindeki değerlendirmeye (bkz., Osman Doğru, age., sf:216) katılmak güç görünmektedir.

tirilmiştir. Hüküm şöyledir: "Yukarıdaki madde hükmü, bu kanunun yürürlüğe girmesi tarihinden önce işlenmiş olan ve Türk Ceza Kanununun 125-133 141, 142, 146, 149, 150 ve 163 üncü maddelerinde yazılı bulunan vatana hıyanet suçları hakkında da uygulanır."

Bu çalışmanın konusu bağlamında 15 sayılı Yasa (md.3)'e ilişkin şu saptamaları yapmak olanaklıdır:

- Bir kez, anılan maddede yollama yapılan TCK'nın toplam 15 maddesinden 10'unda o tarih itibariyle ölüm cezası öngörülmekteydi. Bunlar, TCK (md.125, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 141, 146 ve 149) idi.
- İkincisi, vatana ihanet suçu, o tarihte yürürlükte bulunan başka suçlara bir unsur olarak eklenmiştir. Hatırlatmak gerekir ki, 1920 tarih ve 2 sayılı Vatana İhanet Yasası (md.1)'de bu suç tanımlanmış ve gerek TCK gerekse Askeri Ceza Yasasının ilgili maddelerinde bu suça karşılık gelen düzenlemeler yapılmıştı. Dolayısıyla, 15 sayılı Yasa ile bu suçun kapsamı genişletilmiş oldu. Dikkati çeken bir özellik de, 15 sayılı Yasanın başlığında, bu genişletmeye işaret eden bir ifadeye yer verilmemiş olmasıdır.
- Üçüncüsü, ilgili maddelere eklenen vatana ihanet suçu unsuru geçmişe yürürlü olarak öngörülmüştür. Böylece, işlendiği tarihte eylemleri bu madde kapsamına girmeyen kişilerin, vatana ihanet suçlamasıyla yargılanıp mahkum edilebilmelerinin önü açılmıştır.

ii) 12 Mart Ara Rejimi: TCK'da 28/09/1971 tarih ve 1490 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler

28/09/1971 tarih ve 1490 sayılı "Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bazı maddelerine fıkralar ilave edilmesi hakkında Kanun"[68], 12/03/1971 muhtırasını izleyen "12 Mart Ara Rejimi" döneminde çıkartılmıştır.

1490 sayılı Yasa (md.18), diğerlerinin yanı sıra, TCK (md.499)'da da bir değişiklik öngörmüştür. (md.499)'un ikinci fıkrası, değişiklik sonrası şöyle olmuştur:

"Her kim birinci fıkrada gösterilen fiili, siyasi veya sosyal maksatlarla veya resmi makamları bir işi yapmaya veya yapmamaya icbar için işlerse, maksadına nail olmamış ise müebbet ağır hapis cezasiyle cezalandırılır. Maksadına nail olmuş ise hakkında idam cezası hükmolunur."

Böylece, TCK'da, o tarihe dek ölüm cezası öngörülen toplam 27 maddeye bir madde daha eklenerek ilgili madde sayısı 28'e ulaşmıştır. TCK (md.499/II)'de ölüm cezası öngören hüküm, 1990 tarih ve 3679 sayılı Yasa ile ömür boyu hapis cezasına çevrilene dek yürürlükte kalmıştır.

---

68 28/09/1971 tarih ve 1490 sayılı "Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bazı maddelerine fıkralar ilave edilmesi hakkında Kanun", (RG, 03/10/1971, s.13975).

iii) 12 Eylül Rejimi: TCK'da 07/01/1981 tarih ve 2370 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler

12/09/1980 tarihinde, son kırk yılın üçüncü askeri darbesi gerçekleşti. Bu tarihten 06/12/1983 tarihine dek *de facto* rejim sürdü. Bu evrede, 07/01/1981 tarih ve 2370 sayılı "Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Bazı Maddelerine Yeni Fıkralar Eklenmesine Dair Kanun"[69] (md.16) ile, TCK (md.450)'ye bütünüyle yeni olan 11 numaralı bent eklenmiş ve mevcut 2 numaralı bende bir ek yapılarak alanı genişletilmiştir.

(md.450/2) : "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden biri aleyhine *veya üyelik sıfatı sona ermiş olsa bile bu görevinden dolayı işlenmiş olursa;*" (italikle gösterilen kısım eklenmiştir),

(md.450/11) : "Devlet memurlarından biri aleyhine görevi esnasında veya Devlet memurluğu sıfatı zail olsa bile bu görevi yapmasından dolayı işlenirse; fail idam cezasına mahkum edilir."

Böylece, TCK (md.450)'de ölüm cezası öngörülen adam öldürme suçlarının kapsamı genişletilmiş oldu.

g) 21/11/1990 tarih ve 3679 sayılı Yasa ile TCK' da yapılan değişiklikler

Eylül 1989'da dönemin Adalet Bakanı basına yaptığı bir açıklamada, o tarih itibariyle ve sadece TCK çerçevesi içinde toplam 27 suçun ölüm cezası ile karşılandığını ifade ediyordu.[70]

Buna karşılık yine 1989'da TCK'da ölüm cezası öngören bazı maddelerin değiştirilmesine ilişkin Tasarının gerekçesinde ise, o tarih itibariyle, yürürlükteki haliyle Ceza Yasasının 29 maddesinde ölüm cezasından söz edildiği bilgisine yer veriliyordu.

21/11/1990 tarih ve 3679 sayılı "765 Sayılı Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun"la[71], TCK'nın bazı maddelerinde ölüm cezası kaldırılmış ve ömür boyu hapis cezasına dönüştürülmüştür.[72]

---

69 07/01/1981 tarih ve 2370 sayılı "Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Bazı Maddelerine Yeni Fıkralar Eklenmesine Dair Kanun", (RG, 10/01/1981, s.17216).

70 *Cumhuriyet*, 15/09/1989, S:23370, sf:1 ve 9.

71 21/11/1990 tarih ve 3679 sayılı "765 sayılı TCK'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun", (RG., 29/11/1990, s.20710).

72 3679 sayılı Kanuna ilişkin Mart 1990'da Meclisteki çalışmalar yürütülürken, akademisyenler arasında azınlıkta kalan ve uzun yıllar boyunca ölüm cezasına karşı çıkan Prof. Faruk Erem'in yaptığı bir açıklama ilginç sayılabilir. Barolar Birliği temsilcisi sıfatıyla konuşan Prof. Erem, "Ölüm cezasının tümden kaldırılması Türkiye'de bir şeyi değiştirmez. Orta bir yol bulmak istiyorsanız, 'Mahkemeler ölüm cezasına ittifakla karar verirler' hükmünü getirelim; böylece ölüm cezasını sabit cezadan alternatif ceza haline getirelim" demişti. *Güneş*, 22/03/1990, S:4425, sf:1 ve 4, "Ölüm cezası 9

21/11/1990 tarih ve 3679 sayılı Yasa ile TCK'da yapılan değişiklikler

TCK'nın ölüm cezası öngören ilgili maddesine yollama yapan 3679 sayılı Kanunun maddesi	Ölüm cezasının ömür boyu hapis cezasına dönüştürüldüğü TCK maddesi
(md.3)	(md.70)
(md.5)	(md.82/son fıkra)
(md.19)	(md.285/beşinci fıkra)
(md.20)	(md.286/üçüncü fıkra)
(md.23)	(md.406/birinci fıkra)
(md.24)	(md.499/ikinci fıkra)
(md.27)	(md.132/son fıkra); (md.138/ikinci fıkra); (md.141/birinci bendin ikinci paragrafı); (md.152); (md.217/birinci fıkra); (md.403/beşinci bendin üçüncü paragrafı ve altıncı bendi ile yedinci bendin birinci paragrafı); (md.407/ikinci fıkra); (md.418/birinci fıkra); (md.439)

Böylelikle, 3679 sayılı Kanunun, TCK'nın toplam 15 maddesinde[73] ön-

maddede kaldırılıyor" başlıklı haber. Bu açıklamanın olası bir nedeni, ölüm cezasının tümden kaldırılması siyasi istencinin mevcut olmadığını gören Prof. Erem'in hiç olmazsa böyle bir hükümle bu yaptırımın uygulama alanını daraltmayı hedeflemesi olabilir. Ancak böyle bir olasılık mevcut olsa bile, öneri pek isabetli görülemez. Zira, bu konuda tam ve sağlıklı istatistiksel döküm bulunmamakla birlikte, bizim bu çalışmada çıkartabildiğimiz izlenim, ölüm cezası hükümlerinin kayda değer bölümünün gerek alt derece gerekse temyiz mahkemesinde oybirliği ile üretilmiş olduğudur.

73 3679 sayılı Kanunla, TCK'nın toplam 15 maddesinde geçen ölüm cezaları ömür boyu ağır hapse dönüştürülmesine karşılık, bir yazar bu konuda aynı yasaya atıfla, 1994 tarihli bir çalışmasında "13 suçtaki ölüm cezaları ömür boyu hapse çevrilmiştir" ve 1997 tarihli bir başka çalışmasında "13 suçtan ölüm cezası kaldırıldı" ifadesini kullanmıştır. Bunlar için bkz., Bülent Tanör, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yay., İstanbul, Kasım 1994 (3. Bası), sf:24 ve "Siyasal Tarih (1980-1995)", Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye 1980-1995, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, Mart 1997 (2. Basım), sf:23-157, özellikle 92. Benzeri biçimde bir başka değerlendirmede de, "...3679 sayılı Kanunla 13 maddede yer alan ölüm cezası kaldırılarak bunun yerine müebbet ağır hapis cezası konmuş, böylece Ceza Kanunumuzda ölüm cezası gerektiren haller 16'ya indirilmiştir" denilmektedir; bkz., Ayhan Önder, Ceza Hukuku (1992), sf:534. Bu saptamalar hatalıdır.

Aynı yasayı ele alan bir diğer makale için bkz., Hakan Hakeri, "Türk Ceza Kanununda Yapılan Son Değişiklikler (Kasım 1990)", Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan, İstanbul Barosu Yayını, Nisan 1992, sf:99-118. Yazar, TCK'da ölüm cezası öngören ve 3679 sayılı Yasa ile ömür boyu hapse çevrilen maddeleri sıralamıştır. Şaşırtıcı olan husus, makalede "M. Diğer Değişiklikler" başlığı altında sadece iki paragraf ve madde numaralarını belirtmekten ibaret olarak değinilen konunun ölüm cezası yönü, "Bu başlık altında, üzerinde genişçe durulması *gerekmeyen* öteki değişikliklere sadece te-

görülen ya da terim olarak geçen ölüm cezalarının, ömür boyu hapis cezasına dönüştürülmüş olduğu saptanmaktadır. Bu değişiklik ile Türk mevzuatında, ölüm cezası öngörülen hükümlerin/suçların sayısı da azaltılmış oldu.

3679 sayılı Kanun ile TCK (md.418/birinci fıkra) ve (md.439)'da öngörülen ölüm cezalarının kaldırılması, diğer yanda, bu hükümlere yollama yapan Askeri Ceza Kanununun ölüm cezası öngören 152'inci maddesinde de değişikliğe yol açtı. Başka değişle, Askeri Ceza Yasası (md.152)'nin, TCK Sekizinci Babında yer alan maddeler kapsamındaki (md.418) ve (md.439)'e atıfla önünü açtığı ölüm cezaları da, böylelikle kaldırılarak ömür boyu hapis cezasına dönüştürülmüş oldu.

Vurgulamak gerekir ki, 3679 sayılı Kanun ile ölüm cezası kaldırılan TCK'nin ilgili maddeleri, ölüm cezası mahkumiyetleri tesis edilirken pek seyrek kullanılmış olan ceza normlarıydı.[74]

Prof. Toroslu 3679 sayılı Kanunun tasarı olarak kamuya sunulan metnini değerlendirirken aynen şunu yazmaktadır: "Tasarı ile değiştirilmek istenen maddelerin bir kısmı hemen hiç uygulanmamıştır; diğer bir kısmı ise çok az uygulanmıştır. Kaldı ki bu maddelerden bazıları, ölüm cezasını kabul eden Kanunumuzun sistemine bile aykırı düşecek bir şekilde söz konusu cezaya yer vermektedir. Örneğin, istenmeyen sonuçlardan dolayı ölüm cezası öngören 285, 286, 290, 418 ve 439. maddelerde olduğu gibi. *Buna karşılık ülkemizde hükmedilen ve bazen de adeta bir katliama dönüşen ölüm cezalarının dayanağı olan maddeler aynen korunmaktadır.*"[75] (vurgu eklenmiştir)

Nitekim, yukarıda değinildiği üzere, 1987'de dönemin Adalet Bakanı, son elli yılda toplam 415 ölüm cezası infazı gerçekleştirildiğini ve bunlar arasında kayda değer bir bölümünün TCK (md.146)'dan (ki bu, siyasal nitelikli bir suç kategorisidir) hükme bağlanmış olduğunu açıklıyordu.[76]

3679 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik sonrasında, Başbakanlığın bir tezkeresi ile, o sırada Meclis önünde bekleyen ve değişikliğe konu olan TCK hükümlerine dayanılarak mahkum edilmiş 61 idam hükümlüsüne ait 58 dosya Meclis Adalet Komisyonundan geri çekildi. Böylece Meclis onayını bekleyen ölüm cezası hükümlüsü sayısı 254'e düştü.[77]

---

mas edeceğiz" denilerek belirtilmiş olmasıdır. Bu ifadeden, anılan yasanın ölüm cezasına ilişkin olarak getirdiği düzenlemelerin, neden "üzerinde genişçe durulması gerekmeyen" boyut olarak kavrandığını çıkartmak mümkün değildir.

74 Mehmet Semih Gemalmaz, "İkinci Seçmeli Protokol", agm., sf:78-80.

75 Nevzat Toroslu, "Ölüm Cezalarında ve Gözaltına Alma Sürelerinde Değişiklik Öngören Tasarıların ve Tekliflerin Değerlendirilmesi", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Kasım 1989, S:113, Ankara, sf:3-5, özellikle 3.

76 Adalet Bakanının açıklaması için bkz., *Cumhuriyet*, 30/06/1987, S:22575, sf:8. Bakanın verdiği rakamların hatalı olduğu yukarıda "Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesi Bilançosu" başlıklı bölümde gösterildi.

77 *Cumhuriyet*, 13/12/1991, S:23880, sf:1 ve 17. Buna karşılık, Bülent Tanör, "Siyasal Tarih (1980-1995)", sf:92'de, referansını göstermeksizin, 3679 sayılı Yasadan "62 kesin hükümlü yararlandı" ifadesine yer vermiştir. Ancak aynı yazar bu hususiaki re-

h) TCK Tasarılarında ölüm cezası

1926'da kabul edilişinden bu yana bir çok değişikliğe uğrayarak bütünlüğü bozulan ve yer yer de eskimiş hükümleriyle günümüz gereksinimlerini karşılayamaz hale gelen TCK'nın sistemli biçimde reforma tabi tutulmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda, 1940, 1958, 1987, 1989 Ön tasarıları ile 1997 Tasarısı üzerinde, bu çalışmanın konusu çerçevesinde durulacaktır.[78]

i) 1940 tarihli TCK Tasarısı

Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ilk tasarı 1940 tarihlidir. Bu tasarıda, 1930 tarihli İtalyan Ceza Yasası esas alınmıştır.

1940 tarihli Tasarı, ölüm cezasını saklı tutmaktaydı. Bununla birlikte, Tasarıyla ölüm cezasının infazında aleniyetin kaldırılması öngörülmüştü. Doktrinde, ölüm cezasının saklı tutulmasının "zaruri", buna karşılık ölüm cezası infazında aleniliğin kaldırılması ilkesinin benimsenmesinden ötürü tasarının olumlu olduğunu ifade eden görüşlere rastlanılmıştır. İlginç olan husus, tasarıda aynı zamanda, Adalet Bakanının infazın aleni olmasını emredebilmek yetkisinin de tanınmış olmasıydı. Aleniliğin kaldırılması ilkesinin benimsenmesini olumlayan görüş, buna bitişik olarak, Adalet Bakanına tanınan ve ilkenin istisnasına kapı aralayan yetkiyi de, "bu cezanın kütle üzerindeki korkutucu tesirlerinden azami istifade imkanlarını da vermiştir" diyerek onaylamaktan geri kalmamıştır.[79]

1940 tarihli Tasarı yasalaştırılamamıştır.

ii) 1958 tarihli TCK Tasarısı

Hazırlanan ikinci Tasarı 1958 tarihlidir. Gerekçesinde, TCK'nın o tarihe dek 20 kez ve toplam 380 maddesinde değişikliğe uğradığına işaret edilmektedir. Bu durumun, mevcut yasanın hem iç uyumunu bozduğu hem de vatandaşlarca gerektiği şekilde anlaşılmasını güçleştirdiği belirtilmiştir. 1940 tasarısı gibi yasalaştırılamayan bu ikinci çalışmada da ölüm cezasının kaldırılması söz konusu değildir.

---

feransını, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu adlı yapıtının 1994 tarihli 3. Basısı, sf:24, dp:9'da, 20/12/1990 tarihli Güneş gazetesinde yayınlanan Adalet Bakanının açıklaması olarak göstermektedir.

78 Doktrinde, sözü edilen tasarılar çok sayıda makale ve incelemede ele alınmış ve eleştirilmiştir. Bu konuda yakın tarihli ve zengin referanslarıyla bir çalışma için bkz., Mehmet Emin Artuk, "1926 Tarihli Türk Ceza Kanunu'nun Değiştirilmesi Yönündeki Çalışmalar Hakkında Düşünceler", İstanbul Barosu Dergisi, C.72, S.10-12, 1998, sf:830-847. Biz bu çalışmamızda, esas olarak, anılan incelemeden yararlandık. Ayrıca, yine bu çalışmamızın değişik ve ilgili bahislerinde, özellikle 1989 ve 1997 tasarılarında ölüm cezasına ilişkin öngörülen yaklaşımlara örnekler gösterilmiştir.

79 Nurullah Kunter, "Ceza Kanunu Projesi Hakkında Düşündüklerim II-Cezalar", Adliye Ceridesi, Y.33, S.5, Ankara, 1942, sf:564-572, özellikle 566-567. Yazarın görüşlerinin ayrıntısı, bu çalışmanın ileride "Ölüm Cezasının Taraftarları ve İleri Sürülen Görüşler" başlıklı bahsinde gösterilmiştir.

iii) 1987 ve 1989 tarihli TCK Tasarıları

Çalışmaları tamamlanarak Adalet Bakanlığına teslim edilen üçüncü Öntasarı ise 1987 tarihlidir. Bu Öntasarının Gerekçesinde, TCK'nın çeşitli maddelerinin o tarihe dek 39 kez değiştirildiği vurgulanmaktadır. Gerekçede diğer hususların yanı sıra, TCK'nın "*genel hükümlerinin önemli bir kısmının çağdaş gelişmelere uygun bulunmadığı, ölüm cezasının zaruri ve nadir hallerde ve çok ağır suçlarda muhafazası gerekirken, Kanunun bu cezayı belirtilen icaplar itibariyle gereği olmayan bazı suçlar bakımından da öngörmüş olduğu ve bu hükümlerin yıllardan beri uygulamada tatbik yeri bulunmadığı*"na işaret edilerek böyle bir çalışmanın neden gerekli olduğu açıklanmıştır.[80]

Nisan 1987'de, dönemin ANAP Hükümetinin Adalet Bakanı Mahmut Oltan Sungurlu ile yapılan bir söyleşide, hazırlanan Türk Ceza Yasası Öntasarısına ilişkin çeşitli sorular yöneltilerek yanıtları alınmıştır. Sorulardan birisinde, AİHS'nin 6 Numaralı Protokolünün ölüm cezasını kaldırdığına, Türkiye'nin aynı zamanda Avrupa Konseyi üyesi ve Avrupa Topluluğuna tam üyelik başvurusu yapmış olduğuna işaretle, "Öntasarıda idam cezası korunmakta. Bu konudaki düşünceniz nedir?" sorusu yöneltilmişti. Yanıt şöyleydi:

> "Tabii zor bir olay ve zor bir soru. Belki de cevaplamayacağım. Veya kısmen cevap vereceğim. Ne yapıyoruz biz, Türk hukuk sistemi ile Batı hukuk sistemini bir noktada çakıştırmaya çalışıyoruz. Avrupa toplumunun içerisine girince, onların birçok hukuk sistemi ile, bizim hukuk sistemimizin zıtlaşmaması gerekiyor. Şimdi düşünün ki o topluma giren tek İslam ülkesiyiz. Tek Müslüman ülkeyiz. Veya halkı Müslüman olan bir ülkeyiz. Şimdi biz ne kadar inkar etsek de, örfi hukukun izleri vardır. *Ne kadar kabul etsek de, etmesek de, bizim hukukumuzda, Türk-İslam hukukunun -şu anda- mevcudiyeti vardır. Yani bizim yaşayışımızda bunların, yani, hem örfün, hem İslam hukukunun etkileri vardır. Şimdi öteki taraf ise Roma hukuku, Latin hukuku, Hıristiyan hukuku ve bugünkü ona dayalı gelen hukuk. Temelde Roma hukukunun devamıdır Hıristiyan hukuku.* Ve o kültür içindeki insanlar, tek şunu söyleyeceğim, elbette çatışma çıkacak. Ve iktisaden de çok zor günler beklediği gibi bizi, hukuken de çok zor günler bekliyor."[81] (vurgu eklenmiştir)

Bu ifadesiyle Adalet Bakanı, laik temelli Cumhuriyet hukukunun yürürlüğe konmasından 60 yılı aşkın bir süre sonra, hukukumuzda halen İslam hukukunun mevcudiyetini ileri sürmekle kalmayacaktı. Her ne kadar açıkça vurgulanmamış olsa da, soru ölüm cezasına ilişkin olduğuna göre, Bakanın yaptığı bu yollama ile İslam hukukunun ölüm cezasını tanıdığı olgusuna üstü örtük değinilecek ve 6 Numaralı Protokolü neden onaylamadı-

---

80 Türk Ceza Kanunu Öntasarısının Gerekçesi, Ankara, 1987'ye yollama için bkz., Mehmet Emin Artuk, agm., sf:838-839.

81 *Nokta Dergisi*, 26 Nisan 1987 (Yıl.5, Sayı 16), Nuray Şirin'in Adalet Bakanı ile yaptığı ve "Hukukumuz Türk ve İslam" başlığı altında yayınlanan söyleşi.

ğımız ile ölüm cezasının Ön tasarıda neden saklı tutulduğuna bir tür haklılık gerekçesi bulunmaya çalışılacaktı.

1987 tarihli Öntasarı hukuk ve bilim çevrelerince geniş çapta eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden birisinde şu görüşlere yer verilmiştir:[82]

"Öntasarıda öngörülen ceza müeyyideleri, esas itibariyle korkutucu, ödetici ve yok edici niteliktedir. Nitekim Öntasarıda, tespit edebildiğimiz kadarıyla, on dokuz maddede ölüm cezası öngörülürken (ölüm cezasına yer verilen maddeler şunlardır: 102, 245/2, 309, 310/2, 311/2, 314, 315, 317, 318, 319, 320, 344, 346, 353, 355, 390, 393, 396, 397. Bunlara bir de 46. maddenin 2. fıkrasına göre tekerrür nedeniyle verilen ölüm cezalarını eklemek gerekir), müebbet hapis cezasına da yirmi suç yönünden (müebbet hapis cezası öngörülen maddeler şunlardır: 101, 273, 387, 310, 311, 313, 317, 325, 327, 333, 333/2, 339, 343, 346, 351, 390, 393, 396, 397. Bunlara bir de 48. maddenin 4. bendine göre 'Yirmi dört yıldan aşağı olmamak üzere en az iki hapis cezasına mahkumiyet halinde' verilen müebbet hapis cezalarını da eklemek gerekir) yer verilmektedir. Ölüm ve müebbet hapis cezalarını gerektiren suçların dağılımı da Öntasarının anlayışının belirlenmesi yönünden son derece ilginçtir. Nitekim ölüm cezasını gerektiren suçlardan on yedisi Devlete karşı suçlar arasında yer alırken, biri topluma karşı, biri de şahıslara karşı suçlar arasında yer almaktadır. Aynı şekilde müebbet hapis cezasını gerektiren suçlardan on yedisi Devlete karşı suçlar arasında yer alırken, ikisi topluma karşı, biri de şahıslara karşı suçlar arasında öngörülmektedir. Görülüyor ki, Öntasarıda, 'Şahıslara karşı suçların' İkinci Kitabın başına alınmış ve gerekçede de 'insanı ve insan haklarını koruma ilkesine' üstün bir değer verilmek istendiği belirtilmiş olmasına rağmen, yine de Devlet ve Devlete ait varlıklar en üstün varlıklar olarak korunmuştur. Ayrıca, ölüm ve müebbet hapis cezaları ile cezalandırılan suçların büyük bir kısmı objektif sorumluluğa dayanmaktadır. Bir kimseyi istemediği bir sonuçtan dolayı ölüm veya müebbet ağır hapis cezasıyla cezalandırmayı, sübjektif (manevi) sorumluluk esasına dayanan bir ceza hukuku sistemi ile bağdaştırmak mümkün değildir."

1987 tarihli Öntasarının aldığı eleştirilerden sonra Bakanlık, metni gözden geçirmek üzere yeni bir heyet görevlendirmiştir. Bu çalışmalar sonunda Mart 1989'da Öntasarı yayınlanmıştır. 1989 Öntasarısı, büyük ölçüde 1987 metnini yinelemektedir. Ölüm cezası bakımından ele alındığında ise, gene, bu cezanın kaldırılması yönünde bir yaklaşımın benimsenmediği görülmektedir. Ne 1987 ne de 1989 tarihli Öntasarılar yasalaştırılabilmiştir.

Bu verilere göre, 1926 yılında TCK'nın yürürlüğe girmesinin ardından en son 1989'a kadar hazırlanan TCK Ön tasarılarının hiçbirisinde, ölüm cezasının kaldırılması yönünde bir tercih ortaya konamamıştır. Başka deyişle, 1940'tan 1989'a yaklaşık yarım yüzyıl boyunca, (aslında bu süreyi, son TCK

---

82 Nevzat Toroslu, Nasıl Bir Ceza Kanunu, V Yayınları, Ankara, Ekim 1987, sf:106-107.

Tasarısına, yani 1997'ye dek uzatarak, toplam 57 yıl olarak düşünmek yanlış olmayacaktır) Adalet Bakanlığının yaptığı/yaptırdığı hiçbir çalışmada bu cezayı mevzuattan çıkarma ve yasama organının bunları yasalaştırma istenci ortaya çıkmamıştır.

iv) 1997 tarihli TCK Tasarısı ve "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi"nin etkisi

1997 tarihli TCK Tasarısı, 1989 tarihli Öntasarı metni esas alınarak hazırlanmıştır. Bu çalışmanın ilgili bahislerinde üzerinde durulduğu üzere[83], 1997 tarihli Tasarı, ölüm cezasının kaldırılmasını öngörmektedir. Tasarı (md.58)'e göre, ölüm cezası ilga edilerek, yerine ağırlaştırılmış ömür boyu hapis cezası öngörülmüştür.

Bu tercihin yapılmasında, konuya ilişkin ileri sürülen çeşitli değerlendirmelerin yanı sıra, Türkiye'nin tarafı bulunduğu 13/12/1957 tarihli "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi"[84] (md.11) hükmü de belirleyici olmuştur.

Bu Sözleşmenin "Ölüm cezası" kenar başlıklı (md.11) hükmü şöyledir: "Talep eden tarafın iade talebine sebep olan fiilin ölüm cezasını müstelzim olmasına mukabil, kendisinden iade talep edilen tarafın mevzuatında ölüm cezasının bulunmaması veya bu memlekette işler cezasının umumiyetle tatbik edilmemesi halinde ancak talep eden taraf ölüm cezasının infaz edilmeyeceğine dair talep edilen tarafa kafi teminat verdiği takdirde iade yapılabilir."

Türkiye, Sözleşmenin anılan (md.11) düzenlemesi ekseninde, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne ilettiği 30/11/1957 tarihli bir notla "kaydı ihtirazi" koymuştur. Buna göre, "11 inci maddede mezkur teminat aşağıdaki prosedüre inhisar edecektir; İdam cezasına mahkum veya işlediği cürüm idam cezasını müstelzim bulunan bir suçlunun Türkiye'ye iadesinin mevzubahis olduğu ahvalde, kendisinden iade talep olunan ve mevzuatında idam cezası bulunmayan Akid Taraf bu cezanın müebbet hapse tahvili hususunda bir talepte bulunmaya salahiyetlidir. Bu talep Türk Hükümetince, ölüm cezalarını nihai surette tasdik eden Büyük Millet Meclisine, işbu merci bu mevzuda henüz bir karar vermemişse, arz edilecektir."[85]

Ancak uygulamada, söz konusu ihtirazi kayıt, kendisinden iade talep edilen devlete yeterli bir güvence vermediği için[86], suçluların iadesini sağla-

---

83 Bkz., "Yürütme Organının Ürettiği Siyasa ve Ölüm Cezası (1920-2000)" bölümü içinde "Ölüm cezasını kaldırma girişiminin tıkanması (1997-1999)" başlıklı bahis.

84 13/12/1957 tarihli "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi", 18/04/1960 tarihinde (md.29) uyarınca yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Sözleşmeye 07/01/1960 tarihinde taraf olmuştur. Sözleşmenin metni için bkz., (RG., 26/11/1959, s.10365); ayrıca bkz., Ergin Nomer-Özer Eskiyurt, Avrupa Sözleşmeleri, İÜHF Yay. No.467, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975, sf:406-421.

85 İhtirazi kayıt için bkz., RG,26/11/1959, s.10365 ve Nomer-Eskiyurt, agd., sf:422.

86 Nitekim, 1980'lerin başında yayınlanan bir makalede, aralarında Türkiye'nin de bu-

mak bakımından ölüm cezasının tümüyle kaldırılmasının zorunlu hale geldiği görüşü 1997 Tasarısını hazırlayan komisyon üyelerince benimsenmiştir.[87] Esasen doktrinde de aynı tema işlenmiş ve Türkiye'nin, suçluların iadesini temin konusunda karşılaştığı güçlüğü aşmanın temelli çözümü olarak ölüm cezasını mevzuatından çıkarması ve AİHS'nin 6 Numaralı Protokolünü onaylaması görüşü işlenmiştir.[88]

Komisyon üyesi bir akademisyenin basında çıkan açıklamasına göre, Komisyon üyeleri, "hemfikir" olarak ölüm cezasının kaldırılmasını benimsemişlerdir. Komisyonda aynı zamanda yüksek mahkeme yargıçları ve Adalet Bakanlığı bürokratları da yer aldığı için, ölüm cezasını kaldırma konusunda ulaşılan görüş birliği daha anlamlı hale gelmektedir.[89]

Öte yanda, 1997 tarihli Ön tasarı, hem bir çok öngörüsü hem de ilgili çevrelerce yeterli biçimde görüş alış-verişi yapılarak hazırlanmamış olması bakımlarından eleştirilmiştir.[90] Bu konuda, tasarıya eleştiri gösteren çevrelerden birisi de Yargıtay olmuştur. Yargıtay Başkanı, diğer hususların yanı sıra, tasarının ölüm cezasının kaldırılması öngörüsüne ilişkin bir soruyu

---

lunduğu ölüm cezasını yürürlükte tutmakta olan devletlerin varlığı dikkate alınarak, ölüm cezasını gerektiren suçlarda suçluların geri verilmesi bakımından "en geçerli çözümün, ölüm cezasını savunan ülkelerde barış döneminde işlenen suçlarda bu cezanın ömür boyu hapse çevrilmesi" olduğu görüşü belirtilmiştir. Bkz., Durmuş Tezcan, agm., sf:176-177.

87 Mehmet Emin Artuk, agm., sf:843; aynı doğrultuda, Komisyon Başkanı Sulhi Dönmezer'in demeci, *Milliyet*, 29/01/1998, S:18033, sf:16; Komisyon üyesi Bahri Öztürk'ün demeci, *Radikal*, 26/01/1998, sf:5.

88 Yakın tarihli bir örnek çalışma olarak bkz., Yener Ünver, "Uluslararası Normlar Bağlamında Suçluların Geri Verilmesi ve Türkiye", AYM'nin 38. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumuna sunulan Bildiri, Anayasa Yargısı 17 (25-26 Nisan 2000), AYM Yay. No.42, Ankara, 2000, sf:410-436.

89 *Cumhuriyet*, 13/07/1998, S:26577, sf:6, "Türk: İdam cezası kalkabilir" başlıklı, Devrim Sevimay imzalı haber. Habere göre, "İdam cezasının kaldırılmasını öngören ve Bakanlar Kurulu tarafından da onaylanan 1997 TCK Tasarısını hazırlayan Komisyon üyelerinden Prof. Dr. Mehmet Emin Artuk, 'Komisyonun 22 üyesinin üzerinde hemfikir olduğu tek madde ise idam cezasının kaldırılması hükmüydü. Bu bence çok önemli. Üstelik Komisyonda Adalet Bakanlığı ve Yargıtay'dan da üyelerin bulunduğu göz önüne alınırsa bu uyum daha da büyük önem taşıyor' dedi."

90 Eleştirilere örnek olarak bkz., Çetin Özek, "Tüzel Kişiler Suç İşleyemez", Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Şubat 1998, S.11, sf:10-11; Köksal Bayraktar, "Suçun Hukuka Aykırılık Unsurunda Yeni Ufuklar", Açık Sayfa, anılan sayı, sf:12-13; İlkiz Okatan (Hazırlayan), "TCK Değişikliği Tasarısı Tartışıldı: Herkes karşı; öğreti de, uygulayıcılar da", Açık Sayfa, Mart 1998, S.12, sf:8-9. Ercan Kanar, "Ceza Yasa Tasarısı Geri Çekilmelidir", İnsan Hakları Bülteni, İnsan Hakları Yazıları Özel Sayı 2, İHD İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul, Temmuz-Ağustos 1998, sf:42-53, özellikle 47. Kanar, ölüm cezası yerine ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası altında bir kısmı hücrede, önemli bir bölümü de sıkı güvenlik rejimi altında geçecek 30 yıl fiilen cezaevinde kalmayı öngören düzenlemeyi hümanist açıdan eleştirmekte; bu tarz infazın insanı delileşme sürecine mahkum etmek olduğunu ve hücre cezasının insan onuruyla bağdaşmazlığını vurgulamaktadır. 1997 TCK Tasarısı hakkında bir başka değerlendirme için bkz., Mustafa Avcı, "1997 Türk Ceza Kanunu Tasarısında Yer Alan Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar", Kamu Hukuku Arşivi, Cilt 3, S:1, Şubat 2000, sf:69-84.

şöyle yanıtlamıştır: "Yargıtay, idam cezası kalksın ya da devam etsin diye bir görüş açıklamaz. Neden? Çünkü, bu bir siyasi tercih meselesidir. Bunu Meclis nasıl uygun görür ve düzenlerse, biz öyle uygularız. Kaldırırsa gayet tabi uygulamayız."[91]

Sonuçta, 1997 TCK Tasarısının da yasalaştırılamadığına dikkati çekmek gerekir.

E) 22/05/1930 TARİH ve 1632 SAYILI "ASKERİ CEZA KANUNU" ve ÖLÜM CEZASI

Ölüm cezası yaptırımı sadece Türk Ceza Kanununda yer almamaktadır. Söz konusu temel ceza mevzuatının yanı sıra, Askeri Ceza Kanunu ile özel alanları düzenleyen yasalar içinde de bu yaptırım görülmektedir.

a) AsCK'unda Ölüm Cezasının Tanınması

Türk hukuk düzeninde, TCK dışında, ölüm cezasına yer veren yasaların en başında askeri ceza mevzuatı gelmektedir.

Osmanlı dönemindeki 1253 ve 1286 tarihli askeri ceza yasalarından[92] ikincisi, Cumhuriyetin ilk askeri ceza yasası olan 1930 tarih ve 1632 sayılı

---

91 Yargıtay Başkanı Mehmet Uygun'un açıklaması için bkz., Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Mart 1998, S.12, sf:10-14, "Yargıtay Başkanı: Tasarı Geri Çekilmeli" başlıklı söyleşi.

92 Hatırlatmak olanaklıdır ki, 1930 tarihli ilk AsCK'undan önce, Osmanlı döneminde, özellikle 1253 ve 1286 tarihli askeri ceza yasaları yürürlükte olmuştur. Her iki yasada da, çok sayıda ölüm cezası öngören madde dışında, ayrıca şedit diğer cezalara da yer verildiği saptanabilmektedir. Örneğin, 1253 tarihli Yasada demire vurma cezası (Fasıl 7, md.1); güllebend cezası (Fasıl 6, md.1) (mahkumun ayağına beş kadem uzunluğunda zincire bağlı üç okka tek güle bağlanması ve devlet işlerinde çalıştırılmaları); damga cezası (Bend 33, md.1, 4) (mahkumun sol omuzu üzerine kızgın demir ile "r" harfi ya da sağ omuzu üzerine "m" harfi damgası vurulması); çapul yapanlar hakkında teşhir cezası (Bend 20, md.1-2) gibi. Keza, III. Napolyon zamanında yapılmış olan Fransız askeri ceza yasasından iktibas edilen ve 21 Şevval 1286 tarihinde yayınlanan Yasada yer verilen bazı cezalar arasında yer alan "demire vurulmak cezası", geçici ya da müebbet kürek, pranga bendlik ve demir bendlik olmak üzere üçe ayrılmaktaydı, (md.19, 25, 30). Ayrıca, kalebentlik ve nefi (sürgün) cezaları da yer almaktadır.

1253 tarihli olanı, Sultan II. Mahmut devrinde çıkarılmıştır ve Cezaname adını taşımaktadır. Bu Yasanın "Fasıl 3. İcrayı hükmü idam" başlığını taşıyan ve (md.1-6) hükümleri ölüm cezasının infaz şeklini düzenlemektedir. Firariler hakkındaki (Fasıl 5) ve (Bend 34, Fasıl 10, md.1)'de bu cezanın kurşuna dizilmek yoluyla yerine getirileceği belirtilmektedir. 1286 tarihli Yasada ise ölüm cezasının icra tarzı (md.16-18)'de düzenlenmiştir. Buna göre, infaz kurşuna dizilmek suretiyle olur; Müslüman mahkumlar Cuma günü ve kutsal günlerde infaz edilmez ve Müslüman olmayan mahkum için ise bağlı bulunduğu mezhepten bir memuru ruhani tayin olunur.

1253 tarihli Yasa (Bend 16, md.1-7, 9) (firar); (Bend 17, md.1-9) (hıyanet); (Bend 18, md.1-3) (adam ayartmak töhmeti); (Bend 19, md.1-4, 7) (Nehb-u garet); (Bend 20, md.11) (çapul ve akın etmek); (Bend 22, md.3-6, 8-9, 15-16, 19) (ademi itaat); (Bend

"Askeri Ceza Kanunu" (AsCK) yürürlüğe sokulana dek, Cumhuriyetin erken döneminde yapılan değişiklikler de dahil olmak üzere uygulanmıştır.

22/05/1930 tarih ve 1632 sayılı "Askeri Ceza Kanunu"[93], önceki yasalarda öngörülen bir çok şedit cezayı kaldırmıştır. 1632 sayılı Kanuna ilişkin Adliye Encümeni mazbatasında[94] "Askeri ceza kanunu layihasında eski kanunda mevcut olan dayak, demir bent, pranga bent ve kürek gibi bu günkü hukuku cezaiye telakkiyatına uymayan cezalar terkedilmiş ve Türk Ceza Kanunundaki mücazat yalnız sürgün müstesna olarak aynen bu layihada da kabul edilmiştir" görüşüne yer verilmiştir. Eski yasalardan daha az sayıda olmakla birlikte, 1632 sayılı Yasanın çeşitli maddelerinde de ölüm cezasına yer verilmiştir.

1632 sayılı (AsCK) (md.1)'de, "1.Bu kanunun ölüm, ağır hapis ve hapis cezalarıyla cezalandırdığı suçlar askeri cürümlerdir" denilmektedir. "Askeri Cezalar" başlıklı İkinci Bap, Birinci Fasıl altında, "Ölüm cezası" kenar başlıklı (md.20) düzenlemesi ise şöyledir:

"1. Ölüm cezası, buna mahkum olan kimsenin hayatının izale olunmasıdır. Bu ceza askeri şahıslar hakkında askeri bir cürümden dolayı hükmedilmiş ise mahkumun kurşuna dizilmesi suretiyle infaz olunur.

28, md.1-4) (yol kesenlerin ve hırsızların cezaları); (Bend 34, Fasıl 9, md.1) (cezaya layık ve seza), çok sayıdaki ölüm cezası öngören maddelerden başlıca örneklerdir.

Keza, 1286 tarihli Yasa (md.75-85) (hıyanet, casusluk ve ayartıcılık); (md.86-87, 89/II) (faraizi askeriyeye muhalefet); (md.96, 97/II, 99/II, 101/II) (isyan ve itaatsizlik ve mukavemet); (md.109, 111) (nüfuzu memuriyeti sui istimal); (md.137, 139, 141) (firar); (md.170) (sirkat); (md.171, 174, 181) (yağma ve tahrip); (md.201, 205, 206) (tabib, cerrah ve eczacılara mütealilik mevaddı cezaiye), ölüm cezası öngörülen bazı maddelere örnektir.

1253 ve 1286 tarihli Askeri Ceza Kanunlarının metinleri ve değerlendirmesi için bkz., Vasfi Raşid Sevig, Askeri Adalet: Birinci Kısım-Giriş ve Tarihçe, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1955; 1253 tarihli yasa metni sf:100-186; 1286 tarihli yasa metni sf:187-234. Tarihçe için ayrıca bkz., Sahir Erman, Askeri Ceza Hukuku: Umumi Kısım ve Usul, İÜHF Yay. No.261, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1967 (4. bası), sf:251-258.

93 22/05/1930 tarih ve 1632 sayılı "Askeri Ceza Kanunu", (RG, 15/06/1930, s.1520; düzeltmesinin yayınladığı RG s.1710). AsCK'nun 1930 tarihli ilk metninin açıklamalı değerlendirilmesi için ayrıca bkz., Rifat (Askeri Temyiz Mahkemesi Müddei Umumisi), Şerh Askeri Ceza Kanunu, İstanbul, Cihan Matbaası, 1930. Ayrıca bkz., Cemal Köseoğlu, Haşiyeli Askeri Ceza ve Muhakeme Usulü Kanunları, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1958.

94 Rifat, Askeri Muhakeme Usulü Kanunu: Şerh ve Sak, İstanbul, Cihan Matbaası, 1930, sf:48-53, özellikle 49. ("Adliye Encümeni Mazbatası", TBMM Adliye Encümeni, Karar No. 40, Esas No. 1/530). Öte yanda, yine 1632 sayılı Kanuna ilişkin ("Milli Müdafaa Encümeni Mazbatası", TBMM Müdafaa Encümeni, Karar No.88, Esas No.1/527) ise, "Cezaların asri hukuk ve asri insanlık manalarına uygun olacak surette hafifiettirilmesi ve dayak, demirbentlik, pranga, zindan, hidemati şakka, kürek, kalebentlik ve nefi cezalarının kaldırılması"nın benimsendiği belirtilmektedir; bkz., Rifat, age., sf:33-47, özellikle 35.

2. Askeri olmayan bir cürümden dolayı askeri şahıslar ile askeri olmayan şahıslar hakkında askeri mahkemelerden verilen ölüm hükümleri Türk Ceza Kanununun 12 nci maddesi mucibince icra olunur. Bu veçhile asılacak ölüm mahkumları cezanın infazı için o baptaki ilam ve tasdik emri suretiyle C. Müddeiumumiliğine verilirler."

Anılan bu maddelerle, AsCK'unda tanınan ölüm cezası yaptırımının infazı şekli gösterilmektedir.

Öte yanda, 22/05/1930 tarih ve 1631 sayılı "Askeri Muhakeme Usulü Kanunu"nun[95] çeşitli maddelerinde de, AsCK'nda tanınan ölüm cezasının yargılama ve infaz yöntemine ilişkin bir dizi hüküm yer almaktadır.

i) AsCK'nda ölüm cezası öngören hükümlere ve yapılan değişikliklere ilişkin yasaların dökümü

Yürürlüğe girdiği 1930'dan günümüze dek AsCK'da çok sayıda değişiklik yapıldığı bilinmektedir. AsCK'nun kimi maddeleri doğrudan ölüm cezası yaptırımını öngörmektedir; bazı maddelerinde ise TCK'ya atıf nedeniyle dolaylı olarak bu cezaya yer verilmiştir. Dolayısıyla, AsCK'nda ölüm cezası başlığı altında sorun ele alındığında, hem doğrudan ilgili AsCK maddelerinde, hem de atıfta bulunulan TCK'nın ilgili maddelerinde yapılan değişiklikleri incelemek gerekmektedir. Bu bütünlük içinde, ölüm cezası öngören hükümlerde değişiklik yapan yasaların dökümü şöyle çıkarılabilir.

AsCK eksenli olanlar: (Bu Yasalar, aşağıda bu bölüm içinde, ilgili AsCK maddesi altında irdelenmiştir.)

- 22/05/1930 tarih ve 1632 sayılı "Askeri Ceza Kanunu".[96]
- 13/05/1940 tarih ve 3823 sayılı Kanun.[97]
- 21/08/1940 tarih ve 3914 sayılı Kanun.[98]
- 15/06/1942 tarih ve 4257 sayılı Kanun.[99]
- 03/08/1942 tarih ve 4277 sayılı Kanun.[100]

---

95 22/05/1930 tarih ve 1631 sayılı "Askeri Muhakeme Usulü Kanunu"; (RG, 14/06/1930, s.1919). 1631 sayılı Yasanın ilgili hükümleri, bu çalışmanın aşağıda "Meclisin infazlara karar verme yetkisi" başlıklı bölümünde aynea irdelenmiştir.

96 22/05/1930 tarih ve 1632 sayılı "Askeri Ceza Kanunu", (RG, 15/06/1930, s.1520; düzeltmesinin yayınladığı RG s.1710).

97 13/05/1940 tarih ve 3823 sayılı "Askeri Ceza Kanununun 47 nci ve 148 inci maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun", (RG, 18/05/1940, s.4512).

98 21/08/1940 tarih ve 3914 sayılı "Askeri Ceza Kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun"; (RG, 27/08/1940, s.4598).

99 15/06/1942 tarih ve 4257 sayılı "Askeri Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun", (RG, 20/06/1942, s.5137).

100 03/08/1942 tarih ve 4277 sayılı "Askeri Ceza Kanununa Ek Kanun", (RG, 08/08/1942, s.5179).

- 08/06/1959 tarih ve 7331 sayılı Kanun.[101]

TCK eksenli olanlar: (Bu Yasalar, TCK bağlamında yukarıda ilgili bahiste, AsCK ile bağlantılı yönü bakımından ise aşağıda bu bölüm içinde irdelenmiştir.)

- 1936 tarih ve 3038 sayılı Kanun.
- 1951 tarih ve 5844 sayılı Kanun.
- 1953 tarih ve 6123 sayılı Kanun.
- 1990 tarih ve 3679 sayılı Kanun.

ii) Tablo ve grafikle değişikliklerin gösterilmesi

1) AsCK'nda ölüm cezası

(Bu liste sonunda verilen toplam rakamlar sadece maddelerin sayısı esas alınarak çıkartılmıştır; bir madde içinde birden çok halde ölüm cezası verilebilmesi olanağını getiren hükümlerin yahut TCK'ya atıf çerçevesinde birden çok ölüm cezası öngören TCK maddesinin söz konusu olduğu hallerde bile, toplam madde sayısının hesaplanmasında ilgili AsCK maddesi tek bir madde olarak sayılmıştır.)

101 08/06/1959 tarih ve 7331 sayılı "Askeri Ceza Kanununun 3914 sayılı Kanunla muaddel 56. ncı maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun", (RG, 15/06/1959, s.10231).

TABLO 3) AsCK'nda ölüm cezası öngören maddeler ve değişiklik yapan Kanunlar

1930/1632 AsCK	1940/3823 Kanun		1940/3914 Kanun		1942/4257 Kanun		1942/4277 Kanun	
ölüm cezası md ekle	ekle	kaldır	ekle	kaldır	ekle	kaldır	ekle	kaldır
54 (TCK'ya atıfla)	148 (TCK'ya atıfla)		56/I, A, B/II, D, E/II, G/I (madde yeniden düzenlendi)	56/I, A-R	63/2 (yeniden düzenleme)	63/3	Ek. md. 4	
55			59		64/2		Ek md.5	
56/1,A-R								
60								
62								
63/3								
69/1, 2								
70/5								
75/2								
79/3								
80								
89/2								
91/3, 4								
94/3								
97/1, 2								
101/1, 2								
102								
126/1, 2								
127/3								
136/2								
152/1 TCK'ya atıfla)								
159								
160								
Toplam md. sayısı 23	1 md. ek	0 md. kaldır	1 md. ek ve md.56 yeniden düzenleme	0 md. kaldır	1 md. ek ve md.63 yeniden düzenleme	0 md. kaldır	2 md. ek	0 md. kaldır
Genel toplam md. sayısı 23	24 md.		25 md.		26 md.		28 md.	

TABLO 4) TCK'da yapılan değişikliklerin AsCK'nun ölüm cezası öngören maddeleri bakımından etkisi

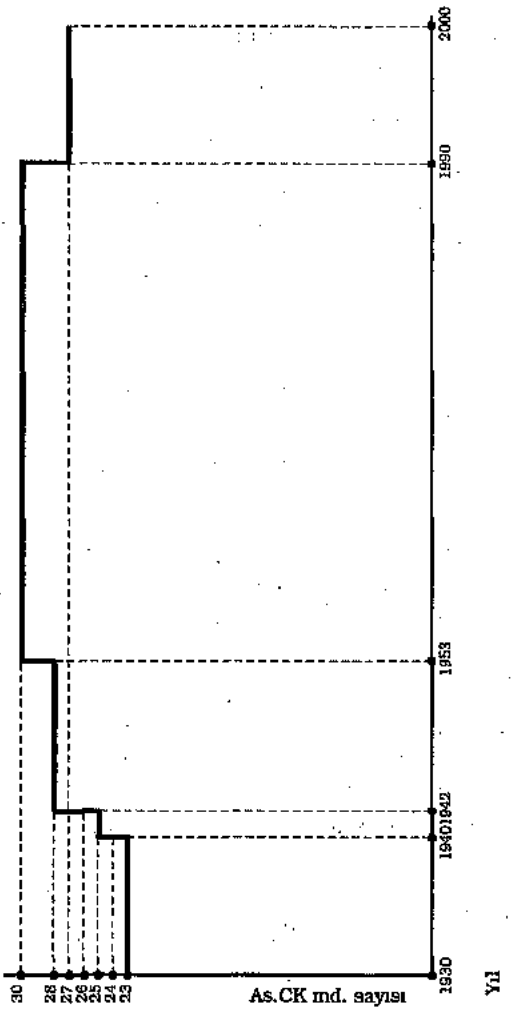
1936/3038 Yasa		1951/5844 Yasa	
ekle	**kaldır**	**ekle**	**kaldır**
(AsCK md.54'ün TCK md.125-145)'e yaptığı atıf çerçevesinde, AsCK 1930'da kabul edildiğinde toplam 5 TCK maddesinde ölüm cezası vardı. 3038 sayılı Yasa yürürlüğe girdikten sonra ise, bu cezayı öngören ilgili TCK maddesi toplamı 10'a çıkmıştır. Dolayısıyla, AsCK (md.54)'ün TCK'ya atıfla ölüm cezası öngördüğü TCK md. sayısı 10 olmuştur.	(T C K . md.128 ve md.140)'daki ölüm cezası kaldırıldı.	(TCK, md.128 ve md.140)'daki ölüm cezası kaldırıldı. (TCK md.141)'e ölüm cezası konması sonrasında, AsCK (md.148)'in, özellikle 1930-1951 döneminde ölüm cezası öngörüp görmediğine ilişkin olası tartışma aşılmış ve AsCK (md.148)'de ölüm cezası açıkça düzenlenmiş oldu. (AsCK md.54) bağlamında ise, TCK'nın atıf yapılan ve ölüm cezası öngören toplam madde sayısı 11'e çıkmış oldu.	

1953/6123 Yasa		1990/3679 Yasa	
ekle	**kaldır**	**ekle**	**kaldır**
TCK (md.418/1 ve 439)'a ölüm cezası konması sonrasında, (AsCK md.152)'nin TCK'ya atıfıyla, AsCK'nun bu maddesi ölüm cezası öngörür oldu.			(TCK md. 141, 418 ve 439'daki ölüm cezalarının ömür boyu hapis cezasına dönüştürülmesi sonrasında, AsCK'nun TCK'nın anılan maddelerine yaptığı atıf ölüm cezası öngörür olmaktan çıkmıştır.

TABLO 5) AsCK'da ölüm cezası öngören maddeler toplamı ve uygulanma süreleri şöyledir

Dönem/1930-1999	Süre/Toplam 69 yıl	Toplam madde sayısı
1930 – 1940	10 yıl	23 madde
1940 – 1942	2 yıl	25 madde
1942 – 1953	11 yıl	28 madde
1953 – 1990	37 yıl	30 madde (TCK, md.418 ve 439'a ölüm cezası konması nedeniyle)
1990 – 2000	10 yıl	27 madde (TCK, md. 141, 418 ve 439'da ölüm cezasının kaldırılması nedeniyle)

2) AsCK'da ölüm cezası öngören hükümlerdeki değişimin grafiği:

b) AsCK'unda ölüm cezası öngörülen maddelerin ve yapılan değişikliklerin incelenmesi

AsCK'da ölüm cezası öngörülen maddeler iki grupta ele alınabilir. İlki, doğrudan AsCK'nun çeşitli maddelerinde ölüm cezası yaptırımının gösterilmesidir. İkincisi, AsCK'nın ilgili maddesinde açıkça ölüm cezası ifadesi geçmemekle birlikte, bu maddenin yollama yaptığı TCK'nın maddelerinde ölüm cezasına yer verilmiş olması nedeniyle, dolaylı olarak AsCK'nun ölüm cezası yaptırımını tanıdığı hükümlerdir.

i) Ölüm cezasına AsCK'nun maddelerinde doğrudan yer verilmesi

1. (md.55) "Harb hıyaneti" – Gerek 1930 tarihli ilk metinde, gerekse 21/08/1940 tarih ve 3914 sayılı Yasa (md.1) ile değişik AsCK (md.55)'de ölüm cezası öngörülmektedir. 1999 itibariyle bu yaptırım yürürlüktedir.

2. (md.56) "Milli müdafaaya hıyanet" – 1930 tarihli metinde (md.56/1, A-R)'de sayılan fiiller ölüm cezası yaptırımına bağlanan suçlardır. Başka deyişle, ilk metinde (md.56/1)'de A'dan R'ye kadar toplam 14 bentte ölüm cezası yaptırımına bağlanan eylemler sıralanmıştır. Bu maddede daha sonra değişiklik yapılmıştır. 21/08/1940 tarih ve 3914 sayılı Yasa[102] (md.1) ile yapılan değişiklik ile, AsCK (md.56/1, A-G) olmak üzere toplam 7 bent olarak düzenlenmiştir. Değişiklik sonucu, AsCK (md.56/1, A; B-parag. iki; D; E-parag. iki ve G-parag. bir[103]) hükümlerinde ölüm cezası öngörülür duruma geldi. Böylelikle, (md.56/1, A-G)'deki toplam 7 bentten 5'inde ölüm cezası yaptırımına yer verilmiş oldu. Demek ki, 1940 tarih ve 3914 ve mevcut düzenlemeyi ölüm cezası öngörüsü bakımından muhafaza eden 1959 tarih ve 7331 sayılı Yasalar dikkate alındığında, AsCK (md.56/1), 1930-1940 arasında toplam 14 fiil ve 1940-1999 arasında ise toplam 5 fiil bakımından ölüm cezası öngören düzenlemesiyle yürürlüktedir.

3. (md.59) "Milli müdafaa vasıtalarını tahrip" – *1930 tarihli metinde bu maddede ölüm cezası yer almıyordu.* Ancak 21/08/1940 tarih ve 3914 sayılı Yasa (md.1) ile yapılan değişiklik sonrasında, AsCK (md.59/3)'e ölüm cezası kondu. 1999 itibariyle bu şekliyle yürürlüktedir.

4. (md.60) "Söz vererek tahliye olunan harb esirleri" – 1930 tarihli metinde (md.60/1)'de ölüm cezası vardı ve halen yürürlüktedir.

---

102 21/08/1940 tarih ve 3914 sayılı "Askeri Ceza Kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun", (RG, 27/08/1940, s.4598).

103 AsCK (md.56/1, G bendi), ölüm cezası öngörmesi bakımından bir değişiklik olmaksızın, sadece madde yazım biçimi bakımından, 08/06/1959 tarih ve 7331 sayılı "Askeri Ceza Kanununun 3914 sayılı Kanunla muaddel 56 ncı maddesinin değiştirilmesi hakkında Kanun", (RG, 15/06/1959, s.10231) (md.1) ile değiştirilmiş ve önceki 3914 sayılı Yasaya göre (md.56/1, G-parag.1)'deki hüküm, aynen (md.56/1, G-parag.2) halini almıştır.

5. (md.62) "Müstahkem bir mevkii veya kendi mevkiini veya kendisini veya bir gemiyi, bir tayyareyi düşmana teslim eden kumandanların cezası" – 1930 tarihli metin (md.62/1,A-D) ölüm cezası öngörmektedir ve halen yürürlüktedir.

6. (md.63) "Yoklama kaçağı, bakaya, saklı, firar" – 1930 tarihli metin (md.63/3)'de ölüm cezası vardı. 15/06/1942 tarih ve 4257 sayılı Yasa[104] (md.1) ile, madde 63 metni iki bent olarak düzenlenip değiştirilmiş ve (md.63/2)'de ölüm cezası kalmıştır ve bu haliyle yürürlüktedir. Dolayısıyla, (md.63)'de ölüm cezası öngörülmesi bakımından bir değişiklik yasanın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana söz konusu olmamıştır.

7. (md.64) "Çağrılıpta gelmeyen yedek subaylarla askeri memurların cezaları" – *1930 tarihli metinde bu maddede ölüm cezası yoktu.* 15/06/1942 tarih ve 4257 sayılı Yasa (md.1) ile yapılan değişiklikle (md.64/2)'ye ölüm cezası kondu ve yürürlüktedir.

8. (md.69) "Düşman tarafına, düşman karşısında, mahsur mevkiden kaçanların cezası" – 1930 tarihli metin (md.69/1 ve 2)'de ölüm cezası öngörülmüştür ve yürürlüktedir.

9. (md.70) "Sözleşerek firar ve cezası" – 1930 tarihli metin (md.70/5)'de ölüm cezası öngörülmüştür ve yürürlüktedir.

10. (md.75) "Kaçaklara yardım edenlerin cezaları" – 1930 tarihli metin (md.75/2) ölüm cezası öngörmektedir ve yürürlüktedir.

11. (md.79) "Kendini askerliğe yaramayacak hale getirenlerin cezası" – 1930 tarihli metin (md.79/3) ölüm cezası öngörmektedir ve yürürlüktedir.

12. (md.80) "Başkasını askerliğe yaramayacak hale getirenlerin cezası" – 1930 tarihli metin (md.80)'de "79 uncu maddede yazılı fiilleri bilerek başkasına yapan dahi aynı ceza ile cezalandırılır" denilmek suretiyle (md.79/3)'deki ölüm cezası (md.80)'deki cürmü işleyenler için de geçerli kılınmıştır. 1999 itibariyle yürürlüktedir.

13. (md.89) "Büyük zararlar veren itaatsizliğin cezaları" – 1930 tarihli metin (md.89/2) ölüm cezası öngörmektedir ve yürürlüktedir.

14. (md.91) "Amire ve mafevke fiilen taarruz edenlerin cezaları" – 1930 tarihli metin (md.91/3 ve 4)'de ölüm cezası yaptırımına yer verilmiştir ve yürürlüktedir.

15. (md.94) "İsyan muharriki ve cezası" – 1930 tarihli metin (md.94/3)'de ölüm cezası yaptırımı vardır ve yürürlüktedir.

16. (md.97) "Fesat ve cezası" – 1930 tarihli metin (md.97/1 ve 2)'de ölüm cezası öngörülmüştür ve yürürlüktedir.

---

104 15/06/1942 tarih ve 4257 sayılı "Askeri Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun", (RG, 20/06/1942, s.5137).

17. (md.101) "Askeri isyanda önayak olanların cezaları" – 1930 tarihli metin (md.101/1 ve 2)'de ölüm cezası öngörülmüştür ve yürürlüktedir.

18. (md.102) "Düşman karşısında askeri isyan suçlularının cezası" – 1930 tarihli metin (md.102)'de düzenlenen ölüm cezası yürürlükte bulunmaktadır.[105]

19. (md.126) "Zorla müessir fiillerle, birden ziyade şahısların iştirakile yağmacılık ve cezası" – 1930 tarihli metin (md.126/1 ve 2) ölüm cezası öngörmektedir ve yürürlüktedir.

20. (md.127) "Muharebe meydanlarında ölülerin, esirlerin, yaralıların mallarına tecavüz edenler" – 1930 tarihli metin (md.127/3)'de ölüm cezası yaptırımına yer verilmiştir ve yürürlüktedir.

21. (md.136) "Dikkatsizlik edenler" – 1930 tarihli metin (md.136/2)'de düzenlenen ölüm cezası halen yürürlüktedir.

22. (md.159) "Muharebe meydanında hıyanet ve muhariplerin mallarına tecavüz edenler hakkında bu kanunun tatbikatı" – 1930 tarihli metin (md.159), ölüm cezası öngören AsCK (md.55, 56, 127)'ye yollama yapmaktadır; dolayısıyla (md.159)'da da ölüm cezası yaptırımı söz konusudur ve yürürlüktedir.

23. (md.160) "Hareket mıntıkasında askere tecavüz edenler" – 1930 tarihli metin (md.160), ölüm cezası öngören AsCK (md.91/3 ve 4)'e yollama yapmaktadır; dolayısıyla (md.160)'da da bu ceza geçerlidir. 1999 itibariyle yürürlüktedir.

24. (Ek Madde 4) (03/08/1942 tarih ve 4277 sayılı ek kanunun[106] 1. maddesi hükmü olup, ek madde olarak numarası teselsül ettirilmiştir) – (Ek Madde 4/B) bendinde ölüm cezası öngörülmektedir ve yürürlüktedir.

25. (Ek Madde 5) (03/08/1942 tarih ve 4277 sayılı ek kanunun 2. maddesi hükmü olup, ek madde olarak numarası teselsül ettirilmiştir) – (Ek Madde 5), ölüm cezası yaptırımı da öngören (Ek Madde 4)'e yollama yapmaktadır; dolayısıyla (Ek Madde 5)'de de bu ceza söz konusudur ve yürürlüktedir.

Yukarıda toplam 25 madde yer almaktadır.

Bu 25 maddeden 21'i (yani, md.55, 56, 60, 62, 63, 69, 70, 75, 79, 80, 89, 91, 94, 97, 101, 102, 126, 127, 136, 159 ve 160), 1632 sayılı AsCK'nun kabul edildiği 1930 tarihinden 2000 yılına kadar geçen 70 yıllık dönemde ölüm cezasını doğrudan öngören maddelerdir.

---

105 AsCK (md.101 ve 102)'de öngörülen ölüm cezalarının hapis cezası olarak indirilebilmesi hali (md.105)'de düzenlenmiştir.

106 03/08/1942 tarih ve 4277 sayılı "Askeri Ceza Kanununa Ek Kanun", (RG, 08/08/1942, s.5179).

Söz konusu 25 maddeden 1'i (md.59), 3914 sayılı Yasanın kabul edildiği 1940 tarihinden 2000 yılına kadar geçen 60 yıllık sürede ölüm cezasına yer vermektedir.

Anılan 25 maddeden bir diğeri (md.64), 4257 sayılı Yasanın kabul edildiği 1942 tarihinden 2000 yılına dek 58 yıllık sürede ölüm cezasını öngörmektedir.

Ve nihayet bu 25 maddeden diğer 2'si ise (yani, Ek md.4 ve Ek md.5), 4277 sayılı Yasanın kabul edildiği yine 1942 – 2000 arasındaki 58 yıldır ölüm cezasını düzenlemektedir.

ii) Ölüm cezasına AsCK'nun TCK'ya yaptığı yollama ile yer verilmesi

1. (md.54) "Vatan aleyhindeki cürümler" – AsCK (md.54)'e göre, TCK (md.125-145)'deki hükümler vatan aleyhinde cürüm işleyen asker kişiler hakkında uygulanır. TCK, 1926'da kabul edildiğinde, anılan (md.125-145) hükümlerinden (md.125, 126, 128, 129 ve 140)'da ölüm cezası öngörüldüğüne göre, AsCK (md.54) yollamasıyla, TCK'nın toplam 5 maddesindeki ölüm cezasının asker kişiler hakkında uygulanmasının önü açılmıştı.

TCK'da 1936 tarih ve 3038 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik sonucu, TCK (md.125-145) çerçevesinde, iki maddedeki (md.128 ve 140) ölüm cezası kaldırıldı; buna karşılık yedi maddeye bu ceza kondu. Bunun sonucunda, aynı çerçevede, ölüm cezası öngören maddeler 125, 126, 127, 129, 131 132, 133, 136, 137, 138 oldu, yani toplam 10 madde. Böylece, AsCK (md.54)'ün uygulanma alanı iki katına çıkmış oldu.

TCK'da 1951 tarih ve 5844 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik sonucu, TCK (md.141)'e ölüm cezası eklenince, AsCK (md.54)'ün yollamasıyla ölüm cezası uygulanabilecek maddelerin sayısı 11'e çıkarıldı.

TCK' da 1990 tarih ve 3679 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik sonucu, TCK (md.132, 138 ve 141)'deki ölüm cezası ömür boyu hapse dönüştürüldü. Bunun sonucu, AsCK (md.54)'ün yollamasıyla, bu bağlamda ölüm cezası uygulanabilecek maddelerin sayısı toplam 8'e inmiş oldu.

Sonuç olarak, 1999 tarihi itibariyle, AsCK (md.54) yollamasıyla, TCK'nın toplam 8 maddesi, yani TCK (md.125, 126, 127, 129, 131, 133, 136, 137) çerçevesinde, vatan aleyhine cürüm işleyen asker kişilerin ölüm cezasına çarptırılabilmesi mümkündür.

2. (md.148) "Siyasi maksatlarla toplananlar, siyasi fırkalara girenler, siyasi makale yazan ve nutuk söyleyenler ve Türk Ceza Kanununun 141, 142 nci maddelerinde yazılı suçları ordu içinde veya ordu mensupları arasında işleyenler" – 1930 tarihli metin (md.148)'de ölüm cezası öngörülmüyordu. Bu maddede, 08/07/1939 tarih ve 3719 sayılı Yasa[107] (md.1) ve hemen kısa bir süre sonra çıkartılan

---

107 08/07/1939 tarih ve 3719 sayılı "Askeri Ceza Kanununun 47 nci ve 148 inci mad-

13/05/1940 tarihi ve 3823 sayılı Yasa[108] (md.1) ve nihayet 06/02/1973 tarih ve 1656 sayılı Yasa[109] (md.1) ile değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan ilk ikisi ölüm cezası bakımından önem taşımaktadır.

1939 tarih ve 3719 sayılı Yasanın, Mecliste 03/07/1939 ve 08/07/1939 tarihli Birleşimlerinde kabul edilen metninde, 1632 sayılı Yasa (md.148/B) şu şekilde değişikliğe tabi tutuldu:

"(md.148/B) – Bu cürümler, seferberlik zamanında işlenirse ceza iki misli olarak hükmolunur.

Eğer bu cürümlerin işlenmesi neticesi olarak askeri hizmetlere zarar gelmiş olursa ceza on beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapistir. Bu zarar ehemmiyetli olursa, fiil daha ağır bir cürüm teşkil etmediği takdirde, müebbet ağır hapis cezası hükmolunur."

Ne var ki, 3719 sayılı Kanunun Mecliste okutulan, oylanan ve kabul edilen yukarıdaki metni ile bu Kanuna ilişkin Hükümetin Teklifi (Başvekaletin 03/05/1939 tarihli 6/2255 sayılı tezkeresi) ve Milli Müdafaa Encümeninin mazbatası (16/05/1939 tarihli, Esas 1/114, Karar 10) karşılaştırıldığında, arada ciddi bir farklılık olduğu görülmektedir. Çünkü gerek Tezkerede, gerekse mazbatada öngörülen değişiklik metni şöyledir:

"(md.148/3) – İkinci fıkrada yazılı fiiller seferberlikte yapılmış ise, failleri ölüm cezası ile cezalandırılır."

Bu veriler karşısında anlaşılması güç olan husus, Meclisin 03 ve 08/07/1939 tarihli Birleşimlerinde nasıl olup da, Genel Kurulda okutulup oylanan ve kabul edilen kanun metni ile bunun dayanağı olan Hükümet Teklifi ve Encümen Mazbatasında yer alan iki ayrı düzenlemeyi fark edemediğidir. Nasıl olup da, Birleşim Başkanının, Hükümet temsilcilerinin, Encümen üyelerinin ve diğer milletvekillerinin hiçbirisinin söz almaksızın, bu farka işaret etmeksizin oy kullandıklarıdır.

13/05/1940 tarih ve 3823 sayılı Yasayla yapılan değişiklik sonrasında AsCK (md.148/B) şu içeriğe gelmiştir.

"(md. 148/B) – Türk Ceza Kanununun 141 ve 142 nci maddelerinde

---

delerini değiştiren kanun", (RG, 14/07/1939, s.4258). 3719 sayılı Kanuna ilişkin görüşmelerin ilki Meclisin 03/07/1939 tarihli 34. Birleşiminde ve nihai olan ikincisi ise 08/07/1939 tarihli 38. Birleşiminde yapılmış ve her iki görüşmede de üzerinde hiçbir milletvekili söz almaksızın oylanarak kabul edilmiştir. Bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 4, İçtima F., 3 Temmuz 1939 tarihli 34. İnikattan, 8 Temmuz 1939 tarihli 38. İnikada kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1939, sf:8 ve zaptın sonuna eklı 134 sayılı basma yazı (ilk görüşme) ve sf:226 (ikinci görüşme).

108 13/05/1940 tarih ve 3823 sayılı "Askeri Ceza Kanununun 47 nci ve 148 inci maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun", (RG, 18/05/1940, s.4512).

109 06/02/1973 tarih ve 1656 sayılı "1632 sayılı Askeri Ceza Kanununun 148 inci Maddesinin (A) Bendinin Değiştirilmesine Dair Kanun", (RG, 12/02/1973, s.14446).

yazılı olan cürümleri ordu içinde veya ordu mensupları ve askeri fabrika ve müesseselerdeki müstahdemler veya işçiler arasında işleyenlerin cezaları yarıdan aşağı olmamak üzere artırılır.

Bu cürümler seferberlik zamanında işlenirse, ceza iki misli olarak hükmolunur.

Eğer bu cürümlerin işlenmesi neticesi olarak askeri hizmetlere zarar gelmiş olursa ceza on beş seneden aşağı olmamak üzere hapistir. *Bu zarar ehemmiyetli olursa, fiil daha ağır bir cürüm teşkil etmediği takdirde, müebbet ağır hapis cezası hükmolunur*"

İtalikle gösterilen son tümceden çıkan anlam, işlenen eylem sonucu önemli bir zarar ortaya çıkması ve eylemin daha ağır bir cürüm teşkil etmesi durumunda, ömür boyu ağır hapis cezasından daha ağır bir cezanın verilebileceği yönündedir. Bu ceza, ölüm cezasıdır.

Bu saptamadan sonra AsCK (md.148)'i, TCK (md.141) bağlamında iki evrede irdelemek mümkündür.

TCK (md.141)'de ölüm cezasının düzenlenmediği (1926-1951) evrede, AsCK (md.148):

TCK (md.141)'de ölüm cezasının düzenlenmediği 1926-1951 evresi bakımından ele alındığında durum şudur: AsCK (md.148)'de, 1939 tarih ve 3719 sayılı ile 1940 tarih ve 3823 sayılı Yasalarla yapılan değişiklik sonrasında, yani 1939-1951 döneminde, bu maddenin TCK (md.141)'e yaptığı yollama nedeniyle, AsCK (md.148) yine de ölüm cezasını öngörmekteydi. Çünkü, suç oluşturan eylemin, önemli bir zarar doğurması ve daha ağır bir cürüm teşkil etmesi halinde, ömür boyu ağır hapisten daha ağır bir ceza olan ölüm cezasının yine de verilebileceği akla gelmektedir. Esasen bu husus, yukarıda 3719 sayılı Kanuna ilişkin Teklif ve Encümen mazbatasında da açıkça "failleri ölüm cezası ile cezalandırılır" ifadesi ile ortaya konmuştu.

Dolayısıyla, AsCK (md.148)'in TCK (md.141)'e yaptığı göndermе ışığında, askeri ceza mevzuatının kendi özel bağlamında ve çerçevesinde kalsa da, TCK (md.141)'e ölüm cezası yaptırımının 1939 yılında dolaylı olarak yerleştirilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Üstelik önemle hatırlatalım ki, bu suçu işlemekten ötürü ölüm cezasına mahkum edilebilecek olanlar sadece asker kişiler de değildi. Başka deyişle, AsCK (md.148/B)'deki suçu işleyenler sivil kişiler olsa da askeri mahkemelerde yargılanacaktı. Bunu sağlamak üzere çıkartılan iki Kanunu hemen belirtmek gerekir. İlki, 08/07/1939 tarih ve 3720 sayılı; ikincisi ise 13/05/1940 tarih ve 3824 sayılı Kanunlardır.

3824 sayılı "Askeri Muhakeme Usulü Kanununun 3 üncü maddesinin tadili hakkında kanun"[110] (md.1) ile, 1631 sayılı Kanunun 3720 ile de-

110 13/05/1940 tarih ve 3824 sayılı "Askeri Muhakeme Usulü Kanununun 3 üncü maddesinin tadili hakkında kanun", (RG. 18/05/1940, s.4512).

ğişik 3 üncü maddesi şu şekilde değiştirildi:

"1631 sayılı AsMUK (md.3) – Aşağıda yazılı suçları işleyenler askeri şahıslardan olmasalar bile askeri mahkemelere verilirler.

A) Askeri Ceza Kanununun 63, 64, 81, 93, 94, 95, 100, 101, 102, 124, 125 ve 127 nci maddeleri ile 148 inci maddesinin (B) fıkrasında yazılı suçlar..."

Bununla birlikte, AsCK'nun atıf yaptığı TCK'nın ilgili maddesinde ölüm cezası öngörülmediği; başka deyişle, AsCK'ndaki normun ifade tarzı ne olursa olsun, sonuç olarak, yollama yapılan ve suçu düzenleyen orijinal TCK maddesinde ölüm cezasına yer verilmediği mülahazasıyla bu cezaya hükmedilemeyeceği görüşü de ileri sürülebilir.

TCK (md.141)'de ölüm cezasının düzenlendiği (1951-1990) evresinde, AsCK (md.148):

TCK (md.141)'de ölüm cezasının tanımdığı 1951-1990 evresi bakımından ele alındığında ise durum şöyleydi: Bilindiği üzere, 1951 tarih ve 5844 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle TCK (md.141)'e ölüm cezası konmuştu ve bu haliyle 1990 tarih ve 3679 sayılı Yasa çıkartılana dek yürürlükte kalmıştı. Dolayısıyla, AsCK (md.148/B), TCK (md.141)'e atıf yapmakla, anılan 1951-1990 arasındaki evrede zaten ölüm cezası verilebilmesine açık bulunuyordu.

TCK (md.141), 1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (md.23/c) ile bütünüyle yürürlükten kaldırıldığı için, AsCK (md.148)'in TCK (md.141)'e yaptığı atıf da tamamen boşlukta kalmıştır.

AsCK (148)'in, TCK (md.142)'ye yaptığı atfa gelince: TCK (md.142)'de hiçbir zaman ölüm cezası düzenlenmemiştir. Dolayısıyla, atıf yapılan TCK maddesinde bu cezaya yer verilmediği için, bu özel bağlamda, ölüm cezası söz konusu değildir.

3. (md.152) "Irza ve iffete tecavüz edenler" – 1930 tarihli metin (md.152/1), "Irza ve iffete tecavüz eden askeri şahıslar hakkında TCK'nın sekizinci babında yazılı cezalar tatbik olunur" hükmünü düzenlemekteydi. Bu madde hiç değiştirilmeksizin yürürlükte bulunmaktadır (1999 itibariyle). Bu bağlamda mesele, AsCK (md.152/1)'in yollama yaptığı TCK Sekizinci Babında yer alan maddelerdeki cezaların ne olduğudur.

TCK Sekizinci Bap, Birinci Fasıl, (md.418/1)'e, 1953 tarih ve 6123 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle ölüm cezası yaptırımı konmuştur. Keza, TCK, Sekizinci Bap, Dördüncü Fasıl, (md.439)'a, yine 1953 tarih ve 6123 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik sonucu ölüm cezası getirilmiştir. Buna göre, AsCK (md.152/1)'in TCK'ya yaptığı yollama ile aslında, askeri ceza mevzuatı çerçevesinde iki halde daha ölüm cezası verilebilmesi, 1953 tarih ve 6123 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesinden sonraki evrede söz konusuydu. Ancak, yukarıda TCK bahsinde irdelendiği üzere,

1990 tarih ve 3679 sayılı Yasayla, TCK (md.418/1) ve (md.439)'daki ölüm cezaları ömür boyu hapis cezasına dönüştürülmüştür. *Bu durumda, AsCK (md.152/1)'in TCK'ya yaptığı yollama halen geçerli olmakla birlikte, bu yollamanın yapıldığı hiçbir TCK maddesinde ölüm cezası yaptırımı 1990 tarih ve 3679 sayılı Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bulunmadığı için, AsCK (md.152) ölüm cezasına yer veren maddeler arasında değildir.* Başka deyişle, AsCK (md.152/1), 1953'ten 1990'a kadar olan evrede, yani 27 yıl süreyle ölüm cezası hükmünün tesis edilebileceği maddeler arasında yer almış ve 1990'dan günümüze bu kategorinin dışına çıkmıştır.

F) ÖLÜM CEZASI YAPTIRIMINA YER VEREN DİĞER KANUNLAR

a) 1932 tarih ve 1918 sayılı ve 1933 tarih ve 2313 sayılı Kanunlar

i) 07/01/1932 tarih ve 1918 sayılı "Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun"

Cumhuriyet döneminde alanı düzenleyen öncü düzenlemeler 22/06/1927 tarih ve 1126 sayılı ve ardından 02/06/1929 tarih ve 1510 sayılı Yasalardır.[111] 1126 sayılı Yasa toplam 29 madde içermektedir ve cezalar esas olarak (md.6-14)'e düzenlenmiştir. (md.22)'ye göre ise, geçici sürgün cezası öngörülmüştür. Ancak hiçbir maddede ölüm cezası yaptırımı yer almamaktadır. 1510 sayılı Yasa ise toplam 47 madde içermektedir; ceza hükümleri (md.12/36)'da düzenlenmiştir. Mükerrirler için (md.23)'de ağır hapis cezasına ilaveten geçici sürgün cezası da öngörülmesine karşın, bu Yasanın da hiçbir hükmünde ölüm cezası geçmemektedir.

Daha sonra bu alanda çıkarılan ilk temel düzenleme olan 07/01/1932 tarih ve 1918 sayılı "Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun"[112], ölüm cezasını öngören hükmü ile günümüze dek yürürlüğünü sürdürmüştür.

---

111 22/06/1927 tarih ve 1126 sayılı "Kaçakçılığın Meni ve Takibi Hakkında Kanun", (RG, 10/07/1927, s.629), (Düstur, 3. Tertip, C.8, sf.924). 1126 sayılı Yasa, 1929 tarih ve 1510 sayılı Yasa (md.45) ile yürürlükten kaldırılmıştır. Sözü edilen, 02/06/1929 tarih ve 1510 sayılı "Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun"dur, (RG, 15/06/1929, s.1216), (Düstur, 3. Tertip, C.10, sf.885). 1510 sayılı Yasa ise, 07/01/1932 tarih ve 1918 sayılı "Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun" (md.72) ile yürürlükten kaldırılmıştır.

112 07/01/1932 tarih ve 1918 sayılı "Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun", (RG, 12/01/1932, s.2000). 1918 sayılı Yasanın 29/08/1956 tarih ve 6829 sayılı Yasa ile değişik (md.55/I) hükmünde, "...10 sene ve daha yukarı hapis veya ağır hapis veya *idam cezalarını* müstelzim suçlara ağır ceza mahkemesince...bakılır" hükmü getirilerek, yetkili mahkeme de ayrıca gösterilmiştir. Şu gözlemi de hatırlatmak olanaklıdır. 1918 sayılı Yasa (md.30)'da "ölüm cezası" ifadesi kullanılmışken (md.55)'de ise "idam cezası" ifadesine yer verilmiştir.

Madde 30: "Kaçakçılığın meni ve takip sırasında vazifedar olanlardan birini veya ahaliden memurlara yardım eden bir kimseyi öldürenler ölüm cezasına mahkum olurlar."

Doktrinde[113] bu maddenin nitelik ve uygulamasına ilişkin yapılan değerlendirmede yer verilen şu husus önemli gözükmektedir. 1918 sayılı Yasa (md.30), TCK (md.450) ile öngörülen adam öldürme suçlarına ait ağırlatıcı nedenlere bir yenisini eklemektedir. Ancak bu madde bulunmasaydı bile, TCK (md.450) uyarınca faile yine de ölüm cezası verilmek gerekecekti. Bu nedenle, anılan (md.30)'un, TCK (md.450)'den ayrı bir uygulama alanı bulunmamaktadır. Öte yanda, yukarıdaki tespitleri yapan yazar, 1973 tarihli olan çalışmasında, 1918 sayılı Kanun (md.30)'un "şimdiye kadar uygulanmış olmayan" bir hüküm olduğunu da belirtmektedir.

Ne var ki, (md.30)'un hiç uygulanmadığını söylemek de mümkün değildir. Örneğin, Yargıtay 1. Ceza Dairesinin 1974 tarihli bir kararında, "Sanığın kaçakçılık suçunun işlenmesine engel olan ve kendisini izleyen görevli jandarma erini öldürmesi olayında, 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanunun 30. maddesi uygulanması gerekirken, TCK'nın 450/9 md. ile cezalandırılması doğru değildir" hükmü tesis edilmiştir.[114] Bununla birlikte, 1918 sayılı Kanun (md.30)'un yaygın uygulanma alanı bulmayan bir hüküm olduğu saptanabilmektedir.

Bu veriler ışığında ele alındığında, "Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun" (md.30) ile ölüm cezası öngörülmesinin ve seyrek uygulanan bu hükmün halen yürürlükte tutulmasının tutarlı bir açıklamasını ya da mantıklı dayanağını ortaya koymak güçleşmektedir.

ii) 12/06/1933 tarih ve 2313 sayılı "Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun"

Öte yanda 1918 sayılı Kanun ile bağlantılı olarak dikkate alınabilecek bir başka yasa 12/06/1933 tarih ve 2313 sayılı "Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun"dur.[115]

2313 sayılı Kanun (md.24), TCK (md.403 ve 406)'ya atıfla sorumluların cezalandırılacağını öngörmektedir. Aynı Kanun (md.27)'de ise, TCK (md.403 ila 408)'de yazılı suçlar, 1918 sayılı Kanun hükümlerine göre "ihtisas mahkemelerinde takip ve muhakeme olunur" demektedir.[116] Dikkat etmek gere-

---

113 Sahir Erman, Kaçakçılık Kanunu Şerhi, Kervan Kitapçılık, İstanbul, Ağustos 1973, sf:204-205.

114 Yargıtay 1. CD'nin, 06/03/1974 tarih ve E.1973/266, K.1974/872 sayılı kararı, (Yargıtay Kararları Dergisi, 1975, S.3, sf:106-107).

115 12/06/1933 tarih ve 2313 sayılı "Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun", (RG, 24/06/1933, s.2435), (Düstur, 3. Tertip, C.14, sf:1609).

116 Doğrudan ölüm cezasına ilişkin olmamasına karşın, 2313 sayılı Yasa (md.29) hükmüne burada işaret etmek ilginç olabilir. (md.29)'a göre, (md.27) uyarınca ihtisas mahkemelerince görülecek suçların mükerrirleri hakkında, TCK'nın tekerrüre ilişkin hükümlerinin yanı sıra, "ayrıca bir seneden aşağı olmamak üzere muvakkat sürgün

kir ki, 2313 sayılı Kanun (md.24 ve 27) ile yollaması yapılan TCK'nın çeşitli maddeleri arasında geçen (md.403, 406 ve 407) hükümleri, 2313 sayılı Kanunun çıkarıldığı tarihte ölüm cezası yaptırımı öngörülen suçlara dahil değildi. Yukarıda gösterildiği üzere, TCK'nın söz konusu üç maddesinde ölüm cezası yaptırımının getirilmesine ilişkin değişiklik, 09/07/1953 tarih ve 6123 sayılı Yasanın çıkartılmasıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu noktada sorun, 2313 sayılı Kanunun, TCK'nın çeşitli maddelerinde ölüm cezası öngören değişiklikleri yapan 1953 tarih ve 6123 sayılı Yasanın çıkartıldığı tarih ve sonrasında yürürlükte olup olmadığıdır. 2313 sayılı Kanun, gerek 6313 sayılı Kanun çıkarıldığında, gerekse halen yürürlükte bulunmaktadır. Demek ki, 2313 sayılı Kanun, TCK (md.403, 406 ve 407)'ye yollama yaparak, ölüm cezasının uygulanabilme alanını genişletmiştir.

Bu durum, TCK'nın anılan maddelerinde ölüm cezası yaptırımı kaldırılana dek geçerliliğini korumuştur. Gerçekten de, aşağıda ilgili bahiste gösterildiği üzere, TCK (md.403, 406 ve 407)'de öngörülen ölüm cezası yaptırımı, 21/11/1990 tarih ve 3679 sayılı "765 Sayılı Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun" çıkartılarak ömür boyu hapis cezasına dönüştürülmüştür. Yani, ölüm cezası öngören haliyle TCK (md.403 ve 407), ilgili yasaların çıkartıldıkları tarih olan 1953'ten 1990'a, tam 37 yıl 4 ay 12 gün yürürlükte kalmıştır.

b) 18/01/1940 tarih ve 3780 sayılı "Milli Korunma Kanunu"

i) MKK'na ölüm cezası yaptırımının eklenmesi ve Meclisteki kabul edilişi

18/01/1940 tarih ve 3780 sayılı "Milli Korunma Kanunu" (MKK) bu bağlamda dikkate alınmalıdır.[117] MKK'nun orijinal formunda ölüm cezası yoktu ve yasanın çıkartılması, İkinci Dünya Savaşı döneminin istisnai koşulları altında gerekçelendirilmişti.

Ne var ki, savaşın bitimine denk düşen tarihte MKK'da bir değişiklik yapıldı. Dönemin Saraçoğlu Hükümeti tarafından hazırlanan MKK'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin Tasarı 14/01/1944 tarih ve 6/90 sayı ile Meclise gönderildi. Bunun görüşülerek kanunlaşması ile aynı yılın Ağus-

---

cezası dahil verilir." Bilindiği üzere, TCK (md.11/I,4)'de öngörülen sürgün cezası, 13/07/1965 tarih ve 647 sayılı "Cezaların İnfazı Hakkında Kanun" (Geçici md.2) ile yürürlükten kaldırılmıştır. Buna karşın, yürürlükte tutulan 2313 sayılı Yasa (md.29)'un metni üzerinde, ayrıca ve özel bir düzeltme yapılması yoluna gidilmemiştir. Elbette, 647 sayılı Yasa sonrasında, bu cezanın uygulanması söz konusu olamayacaktır ama, yasa koyucunun ilgili yasaları tarayarak değişikliklere uygun metin düzeltmelerini, mevzuatın kullanım kolaylığını da sağlamak ve profesyonel hukukçu olmayan kamunun yürürlükteki mevzuatın sağlıklı bilgisine etkin ve doğru olarak ulaşmasını temin etmek şeklindeki bir temel görevi ne kadar yerine getirebildiği herhalde üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir.

117 18/01/1940 tarih ve 3780 sayılı "Milli Korunma Kanunu", (RG, 26/01/1940, s.4417). MKK Tasarısı 15/01/1940 tarih ve 6/220 sayılı olarak Başvekalet tarafından TBMM Başkanlığına sunuldu ve Meclisin 18/01/1940 tarihli 27. Birleşiminde görüşülerek kanunlaştı. Bunun için bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, D.6, İ.1, Cilt 8.

tos ayına dek sarktı. Sonuçta, 03/08/1944 tarih ve 4648 sayılı "Milli Korunma Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve ek maddelerin çıkarılmasına dair Kanun" ile, 3780 sayılı Yasanın çok sayıdaki maddesinin yanı sıra (md.57) de değiştirildi ve bu maddenin birinci fıkrasına ölüm cezası kondu.[118]

> Değişiklik sonrası (md.57/1) hükmü şöyle oldu: "32 nci madde yazılı suçları, memleketin iktisadi bünyesini kökünden sarsmak veya memlekette büyük ve şümullü iktisadi buhran yaratmak maksadiyle teşekkül halinde işleyenler hakkında *ölüm cezası hükmolunur* ve bunların ticaret mevzuu olan mallarının tamamı müsadere olunur." (vurgu eklenmiştir)

4648 sayılı Kanuna ilişkin olarak Hükümetin hazırladığı kanun lahiyasının "esbabı mucibe" başlıklı bölümünde (md.57) için şu *Gerekçe* gösterilmiştir:[119]

> "(md.57/1)- Bu fıkrada, 32 nci maddede yazılı suçları memleketin iktisadi bünyesini kökünden sarsmak yahut memlekette büyük ve şümullu bir iktisadi buhran yaratmak maksadiyle teşekkül vücuda getirerek işleyenler hakkında ölüm cezası hükmolunacağı gösterilmiştir. Aynı zamanda bunların ticaret mevzuu olan malları da tamamen müsadereye tabi tutulmuştur. İhtikar ve istismar cürmü yukarıda yazılı ağır şartlar altında işlendiği takdirde mer'i kanunda yazılı müeyyidelerin kafi gelmeyeceği tabiidir. *İçinde bulunduğumuz fevkalade hal nazarı dikkate alınırsa yukarıda yazılı şartlar altında işlenen cürümlerin husule getireceği neticelerin ne kadar ağır ve tehlikeli olacağı anlaşılır. Bu vahametle bir cürüm ancak ölüm cezasıyla karşılanabilir. Vukuu muhtemel bu kabil cürümlere karşı cemiyetin bünyesini mücehhez bulundurmak maksadıyla bu maddeye ölüm cezası ve bununla birlikte umumi müsadere hükmü konmuştur."* (vurgu eklenmiştir)

4648 sayılı Kanun Meclisin 03/08/1944 tarihli 88. Birleşiminin Birinci Oturumunda görüşülerek kabul edilmiştir.[120] Bu oturumda, anılan yasanın bazı maddeleri hakkında söz alarak görüş açıklayan milletvekilleri çıkmışsa da, ölüm cezası yaptırımını yasaya şırınga eden 57 nci maddenin ne bütünü ne de özel olarak birinci bendi üzerinde hiç kimse tartışmamıştır.[121]

---

118 03/08/1944 tarih ve 4648 sayılı "Milli Korunma Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve ek maddelerin çıkarılmasına dair kanun", (RG., 11/08/1944, s.5780).

119 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 13, İçtima 1, 2 Ağustos 1944 tarihli Fevkalade İnikattan 4 Teşrinievvel 1944 tarihli doksan dokuzuncu İnikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1944, sf:58-84 ve zaptın sonuna ekli 238 Sıra sayılı Basmayazı metninde, sf:2-16, özellikle 12.

120 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 13, TBMM Matbaası, 1944, sf:58-84, özellikle 79-80 ve ayrıca bkz., zaptın sonuna ekli 238 Sıra sayılı Basmayazı.

121 Şu husus ilginç sayılabilir. Döneme ilişkin kapsamlı bir araştırma yapan Cemil Koçak, Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Yurt Yayınları, Ankara, 1986 adlı eserinde MKK ve uygulaması üzerinde de ayrıntılı biçimde durmasına karşılık, md.57'ye eklenen ölüm cezası yaptırımına işaret etmemiştir. Yazar, 4638 sayılı Kanun ile yapı-

Bu olgu, başlı başına dikkate değer bir yaklaşımı sergilemektedir.

Aradan iki yıl kadar geçtikten sonra, 14/06/1946 tarih ve 4945 sayılı Yasayla[122], Milli Korunma Kanununda yeniden değişiklik yapıldı ve 4648 sayılı Kanunla (md.57)'ye konan ölüm cezası yaptırımı kaldırıldı.

ii) Prof. Velidedeoğlu: "İçtimai bünyemiz için ölüm cezasının lüzumlu olduğu şüphesizdir"

1944 yılında 4648 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonucu 3780 sayılı Kanun (md.57)'ye ölüm cezası yaptırımının konması, o dönemde bir hukukçu akademisyen tarafından değerlendirilmiş ve olumlanmıştır. Örneğin, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 1944'de yayınlanan bir makalesinde ölüm cezasının gerekliliğini şu şekilde ileri sürmekteydi:

Ölüm cezası meselesini "her memleket için ayrı ayrı mütalaa etmek lazımdır. Mesela memleketimiz bakımından mütalaa edilince, anormal zamanlarda konulan şiddetli cezaların ve bunların süratli tatbikinin, suçun azalmasına yardım ettiği ileri sürülebilir. 1920'de Milli Mücadelenin başında İstiklal Mahkemelerinin faaliyete geçmesi, askerden firar suçunu önlemişti. 1925-26'da Ankara İstiklal Mahkemesinin, siyasi suçlardan maada eşkıyalık suçlarını da muhakeme ve bir kaç azılı şakiyi idam etmesi memlekette son eşkıya döküntülerini sindirmiş ve bu suçu ortadan kaldırmıştı... *Şu bir kaç küçük müşahede bizim memleketimiz ve içtimai bünyemiz için ölüm cezasının lüzumlu bir ceza olduğunda şüphe bırakmıyor. Türk kanun koyucusunun milli korunma kanununa idam cezasını eklemesi bu lüzumun en açık bir delili değil midir?*"[123] (vurgu eklenmiştir)

c) 18/08/1960 tarih ve 62 sayılı "İnkılap Mahkemeleri Hakkında Kanun"

1920'li yıllara damgasını vuran İstiklal Mahkemesi kurumsallaşması, 27/05/1960 darbesinden kısa bir süre sonra yeniden canlandırılmak istenmiştir.

18/08/1960 tarih ve 62 sayılı "İnkılap Mahkemeleri Hakkında Kanun"[124] da bütünüyle *de facto* rejimin ürünüydü ve bağımsız yargı, doğal

---

lan değişiklikleri, "Hükümetin ekonomiye müdahale olanakları biraz daha artmış, özel girişim biraz daha devlet denetimi altına alınmak istenmiştir. Diğer değişiklikler ayrıntı olarak kalmışlardır" şeklinde değerlendirmiştir; age., sf:514. Oysa, ölüm cezası gibi en şedit yaptırımın bu Kanuna eklenmiş olmasının, üzerinde durulmaya değmeyecek bir ayrıntı olarak görülmesi herhalde isabetli değildir.

122 14/06/1946 tarih ve 4945 sayılı "Milli Korunma Kanununun 51 inci maddesiyle bu kanunun 4648 sayılı kanunla değiştirilen 10, 31, 32, 57, 66, 67 ve 68 inci maddelerinin değiştirilmesine dair kanun", (RG, 20/06/1946, s.6338).

123 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Ölüm Cezasının Lüzumuna Dair", *Cumhuriyet*, 26/08/1944, S:7197, sf:2.

124 18/08/1960 tarih ve 62 sayılı "İnkılap Mahkemeleri Hakkında Kanun", (RG, 22/08/1960, s.10584). 62 sayılı Kanun hakkında *Adalet Bakanlığı* tarafından hazırlanan *Gerekçede* şu hususlar vurgulanmaktaydı: Gerekçe için bkz., Adalet Dergisi, yıl:51, Eylül 1960, Sayı:9, sf:811-812.

yargıç, adil yargılanma hakkı, vb. ilkelere aykırı öğeler taşımaktaydı. Bir kez, bunların kurulması, yargı çevrelerinin belirlenmesi (ki bunların, yeterli sayıda sabit ya da gezici nitelikte olmaları öngörülmekteydi) doğrudan ve münhasıran Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından belirlenecekti, (md.1). Ayrıca, bu mahkemelere atanacak yargıç, savcı ve bunların yedek ve yardımcılarını da yine MBK seçecekti, (md.2).

Konumuzla doğrudan ilintisi bakımından 62 sayılı Yasa (md.4) önem taşımaktaydı. Buna göre, İnkılap Mahkemelerinin görevlerine ilişkin olup hangi suçlara bakacağını düzenleyen (md.3)'de yazılı suçları işleyenler, *eylemleri teşebbüs derecesinde kalsa dahi*, 5 yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılacaktı. 4'üncü maddenin ikinci fıkrasında ise, "*vahim hallerde ölüm cezası hükmolunur*" denilmek suretiyle ölüm cezası da öngörülmüş idi. Eklemek gerekir ki, tipiklik unsuru bakımından düşünüldüğünde, ölüm cezası gibi en ağır yaptırıma bağlanan eylemlerin, "vahim haller" şeklinde muğlak bir ifade ile öngörülmüş olması ayrıca üzerinde durulması gereken bir veridir.[125]

Üstelik, İnkılap Mahkemeleri için öngörülen yargılama usulleri de antidemokratik nitelikler taşımaktaydı. Daha da önemlisi, bu mahkemelerce verilecek hükümler kesin olup, temyiz başvurusu yolu da kapatılmıştı, (md.5-8).

"... Hukuk ve anayasa prensipleri de göz önünde tutularak hazırlanan ve 16 maddeden ibaret olan Milli İnkılap Mahkemeleri Kanun Teklifinin ana hatlarını aşağıda belirtildiği şekilde kısaca mütalaa etmek mümkündür:

1 – Bakanlar Kurulunca bir misli fazlasıyla gösterilecek adaylar arasından TC Milli Birlik Komitesince seçilecek başkan, üye, savcı ve yardımcılarından teşekkül edecek Milli İnkılap Mahkemelerinin, görecekleri iş miktarı ve memleketimizin coğrafi durumu da göz önünde tutularak sabit ve gezici olarak görevlendirilmeleri hususu tatbikatta büyük fayda sağlayacağı düşünülmüştür.

2 – Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla dini veya dini hisleri yahut dince mukaddes tanınan kitapları alet etmek suretiyle Milli İnkılap hareket ve esaslarına karşı yapılacak propaganda, telkin veya diğer faaliyetlerde bulunanların ve aynı zamanda Milli İnkılap hareketinin başarı ile sonuçlanmasını ve devamını sağlayan TC Milli Birlik Komitesi üyeleriyle bakanlara karşı işlenecek cürümlerin de faillerinin muhakeme edilmesi İnkılap Mahkemelerine bırakılmıştır.

3 – Hadiselerin oluş şekli ve Türk toplumundaki tevlit ettikleri neticeler ve failin de durumu göz önünde tutulmak suretiyle cezaların tayin ve tespit edilebilmesi için hakime geniş takdir yetkisi tanınmıştır.

4 – İnkılap Mahkemelerinden beklenen sürati temin etmek gayesiyle usul hükümlerinin 3005 sayılı Kanun gereğince cereyanı sağlanmış ve bu arada bazı usuli kolaylıklar da kabul edilmiştir.

5 – İnkılap Mahkemelerince verilecek kararlardaki maddi veya hukuki hatanın tashihi bakımından, maznun ile savcıya mahkeme nezdinde kararın tekrar gözden geçirilmesini talep edecek şekilde bir hak tanınmış ve bu yolda bir hüküm konulmuştur.

6 – İnkılap Mahkemeleri savcılarının, bu Kanunun şümulüne giren suçlara el koymasına kadar, delillerin kaybolmasını ve failin kaçmasını önlemek maksadıyla mahalli C. Savcılarına gerekli salahiyet tanınmıştır."

125 Aynı doğrultuda, bkz., Osman Doğru, age., sf:126-131, özellikle 130.

Öngörülen tek başvuru olanağı, savcının ya da maznunun, hükmün tefhim tarihinden itibaren 3 gün içerisinde yine aynı mahkemeden kararın gözden geçirilmesini talep edebilecek olmasıydı. (md.8). Bunun ise, gerçek bir üst yargısal denetim yolu olmadığı aşikardır.

İnkılap Mahkemeleri, yasası çıkarılmasına karşın kurulup işlerlik kazanamadı. Bunu, MBK içinde yönetimi sivillere devretmek yanlısı olan kanat sağlamıştı. Bu mahkemelerin kurulamamış olması, ölüm cezası verme yetkisi de tanınan ve açıkça olağanüstü yargı yeri niteliğinde olup yine olağanüstü yargılama usulleri ile donatılan 62 sayılı Yasanın, Türk hukuk tarihinde yerini almasına engel teşkil etmemektedir.[126]

Kaldı ki, ölüm cezası yaptırımını uygulama yetkisine sahip ve başta kompozisyonu olmak üzere çeşitli açılardan olağanüstü yargı yeri nitelendirmesine elveren özellikleriyle insan hakları standartlarına aykırı düşen Devlet Güvenlik Mahkemeleri, her ne kadar 1961 Anayasası (md.136)'da 15/04/1973 tarih ve 1699 sayılı Yasayla[127] değiştirilerek öngörülmesine karşın kurulup işlerlik kazanamadıysa da, 12/09/1980 darbesi sonrasında biçimlendirilen 1982 Anayasası ile hem açık anayasal dayanak bulacak, hem de buna ilişkin olarak 12 Eylül Rejimi *de facto* erki istenciyle çıkartılan 2845 sayılı Yasa[128] ile ulusal yargı düzeninde yerini alacaktı.

d) 12/04/1991 tarih ve 3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu"

Siyasal suç/düşünce suçu kategorisinin kaldırılmasına yönelik ulusal demokratik muhalefetin çabaları ve uluslararası düzlemde Türkiye'ye yönelen baskıların etkileri ve Türkiye'nin 1987 yılında tam üyelik başvurusunu yaptığı Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde lehe bir pazarlık kozu olabileceği yaklaşımının sonucu olarak 1991 yılında yeni bir adım atıldı. 12/04/1991 tarih ve 3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu"nu (TMK) çıkartıldı.[129]

TMK'nın yaşam hakkı ve ölüm cezası konusu ile bağıntılı özellikleri dört başlık altında irdelenebilir. Bunlar, ölüm cezası öngören maddelerin kaldırılması; ölüm cezası öngören bazı suçların terör suçu kapsamına sokulması; yasadışı infazlara kapının aralanması ve nihayet, ölüm cezası mahkumları için öngörülen infaz yasağı ve bunların şartla salıverilmeleridir. Bu sonuncu husus, çalışmanın ilerideki affa ilişkin özel bölümünde irdelendiğinden, burada sadece ilk üç başlık üzerinde durulacaktır.

---

126 Mehmet Semih Gemalmaz, Anayasada Olağanüstü Rejim-Demokratikleşmede Sivil Toplum, Kavram Yay., İstanbul, Eylül 1995, sf:26-27.

127 15/03/1973 tarih ve 1699 sayılı Yasa, (RG.20/03/1973, s.14482).

128 16/06/1983 tarih ve 2845 sayılı "Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun", (RG. 18/06/1983, s.18081).

129 12/04/1991 tarih ve 3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu", (RG. 12/04/1991, no:20843/ mükerrer).

i) Hıyaneti Vataniye Kanununda ölüm cezası öngören maddelerin kaldırılması

TMK (md.23/a) düzenlemesiyle, 29 Nisan 1920 tarih ve 2 sayılı "Hıyaneti Vataniye Kanunu" yürürlükten kaldırılmıştır. Yukarıda ilgili bahiste irdelendiği üzere, 2 sayılı Kanunun iki maddesinde ölüm cezası yaptırımı yer almaktaydı. Dolayısıyla, anılan Kanunun kaldırılması, yürürlükteki mevzuat içinde ölüm cezasını düzenleyen hükümlerden ikisinin daha ayıklanmış olması sonucunu doğurması bakımından olumlu bir adımdır.

ii) TMK'nın, TCK'da ve TCK'ya atıf nedeniyle AsCK'da yaptığı değişiklikler

Öte yanda, TMK (md.23/c) ile, TCK (md.140, 141, 142 ve 163) de yürürlükten kaldırılmıştır. Burada irdelenmesi gereken, TCK'nın anılan dört maddesinde, TMK'nın çıkarıldığı tarihte ölüm cezası öngörülüp görülmediği hususudur.

TCK'nın bu dört maddesinden (md.142 ve 163)'te hiçbir zaman ölüm cezası yaptırımı öngörülmemiştir. Geriye kalan TCK (md.140 ve 141)'e gelince durum şudur. Yukarıda ilgili bahiste açıkladığımız üzere, TCK'nın yollaması yapılan bu maddeleri arasında yer alan (md.141)'e ölüm cezası yaptırımı 1951 tarih ve 5844 sayılı Yasa ile konmuştu. Ancak TMK (md.23/c)'nin TCK (md.141)'i kaldırması, ölüm cezası sorunu bağlamında bir kazanıma yol açmış değildir. Olsa olsa, TCK'da ömür boyu hapis cezası öngören hükümlerin sayısında bir azalmaya yol açmıştır. Çünkü, yukarıda ayrıntılarıyla gösterildiği gibi, TMK'nın çıkarılmasından yaklaşık dört buçuk ay önce yürürlüğe sokulan 3679 sayılı Yasa ile, TCK (md.141/birinci bendinin ikinci paragrafı)'nda öngörülen ölüm cezası zaten ömür boyu ağır hapis cezasına dönüştürülmüştü. Keza, TCK'nın orijinal metni (md.140)'da öngörülen ölüm cezası yaptırımı, yıllar önce, 1936 tarih ve 3038 sayılı Yasa ile kaldırılmış bulunduğu için, TMK (md.23/c)'nin TCK (md.140)'ı bütünüyle yürürlükten kaldırmış olması da, ölüm cezası öngörülen TCK maddelerinin azalması bakımından bir kazanç getirmemiştir.

Sonuç olarak, 21 Kasım 1990 tarih ve 3679 sayılı Yasayla yapılan TCK değişikliğinden sonra Türk hukukunda ölüm cezası öngörülen suçların/maddelerin sayısında azalma olmuştu; 12 Nisan 1991 tarih ve 3713 sayılı TMK'nın yürürlüğe konmasıyla ise, iki maddede (Vatana İhanet Yasasından iki maddenin ilgasıyla) daha ölüm cezası kaldırılmıştır.

Söz konusu yasaların ilgili maddelerinde yapılan değişiklikler sonucu ölüm cezası yaptırımını öngören hükümlerin sayısı azalmış ve bu cezanın uygulanma alanı daralmış gibi gözükmektedir. Bu yanıltıcı sonuç çıkarımına yol açabilir; çünkü, üstte değinildiği üzere, ölüm cezası mahkumiyetlerinde ilgili yasaların en sık kullanılan maddeleri (TCK, md.146 gibi; eklenmelidir ki, 1990'lı yıllarda ulusal yargı yerlerince oluşturulan yeni eğilimlerden önemli birisi, TCK, md.125'in uygulanmasıdır) sadece yürürlükte tutulmakla kalmamış, yanı sıra, bunlar bir de terör suçu kapsamına yerleştirilerek uygulanma alanı genişletilmiştir.

iii) Ölüm cezası öngören bazı suçların terör suçu kapsamına sokulması

TMK (md.3) uyarınca, TCK (md.125, 131, 146, 147, 148, 149, 156, 168, 171 ve 172)'de düzenlenen suçlar "terör suçu" sayılmıştır. Yollaması yapılan TCK'nın bu maddeleri arasında toplam altısında (md.125; 131; 146; 147; 149 ve 156) ölüm cezası yaptırımı öngörülmektedir. Demek ki, TCK'nın anılan ve ölüm cezası yaptırımına yer veren altı maddesindeki suçlar "terör suçu" kapsamına sokulmuştur.

TMK (md.4/a) ile, bir de, "terör amacı ile işlendiği takdirde terör suçu sayılanlar" şeklinde suç kategorisi yaratılmıştır. TMK (md.4/a), TCK (md.145, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 169 ve 499/ikinci fıkra)'da yazılı suçlara yollama yaparak bu ikinci kategori terör suçu alanını oluşturmuştur. Bunlardan TCK (md.152), TMK'nın çıkarılmasından çok kısa süre öncesine kadar ölüm cezası yaptırımını öngörmekteydi. Ancak, yukarıda incelendiği üzere, 1990 tarih ve 3679 sayılı Yasa ile, TCK (md.152)'deki ölüm cezası ömür boyu ağır hapse çevrilmiştir. Dolayısıyla, TMK (md.4/a)'nın yollama yaparak terör suçu kapsamına soktuğu TCK'nın anılan maddelerinin hiçbirinde ölüm cezası yaptırımı bulunmadığı için, bu çalışmanın konusu bakımından özel bir önem taşımamaktadır.

Bununla birlikte, gerek TMK (md.3-terör suçu; ki aralarında 6 madde ölüm cezası öngörüyor) gerekse (md.4/a-terör amacıyla işlenirse terör suçu; ki aralarında birçok madde ömür boyu hapis cezası öngörüyor) düzenlemeleri çerçevesinde, bir eylemin terör suçu kategorisine girip girmediğini belirlemede kullanılacak ölçünün, TMK (md.1)'deki terör tanımı olduğu hatırlanmalıdır. 3713 sayılı Yasanın orijinal formundaki terör tanımının ne denli geniş, belirsizlikler içeren ve hukuk güvenliği açısından tehlikeli olduğu yayınlanan birçok eleştiri ile aydınlatılmıştır.[130]

iv) Yasadışı infazlara kapının aralanması

TMK, yasadışı/keyfi infazlara kapı aralar nitelikte hükümler de içermektedir. Yasanın "Açıklama ve Yayınlama" kenar başlıklı olup terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin ve ayrıca muhbirlerin kimliğini açıklayan ve yayınlayanlar hakkında para ve hapis cezası öngören (md.6) hükmü ile "Tutuksuz Yargılama" kenar başlıklı olup yine terörle mücadelede görev almış personelin bu görevlerinin ifasından doğduğu iddia edilen suçlardan dolayı haklarında açılan kamu davası sonuçlanıncaya kadar tutuksuz yargılanmalarını düzenleyen (md.15) bu çerçevede örneklenebilir.

Nitekim, üstteki ilgili bahiste açıklandığı üzere, Yasanın yürürlüğe gir-

---

130 Bülent Tanör, age., (2. Bası), sf:V-XX. bu çalışmada Terörle Mücadele Yasasına ilişkin kapsamlı bir bibliyografya bulunmaktadır. Ayrıca bkz, İnsan Hakları Derneği, Terörle Mücadele Yasası ve İnsan Hakları, İHD yayınları: 2, Ankara, Mayıs 1991, (bu derleme içinde çok sayıda akademisyenin ve hukukçunun makaleleri yer almaktadır). 3713 sayılı Kanun hakkında yakın tarihli bir çalışma olarak bkz., Hamide Zafer, Ceza Hukukunda Terörizm, Beta Yayınları, İstanbul, Mayıs 1999, özellikle sf:118-204.

diği Nisan 1991 ila 1996 arasındaki evrede Türkiye'de en yoğun insan hakları ihlali şikayetlerinden birisi yasadışı/keyfi infazlar iken, diğeri işkence uygulamaları olmuştur.

e) 04/07/1995 tarih ve 4114 sayılı Kanun ile değişik 31/08/1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanunu

31/08/1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanununun[131] orijinal metninde ölüm cezası öngören bir hüküm mevcut değildi. Ancak, 04/07/1995 tarih ve 4114 sayılı Yasa[132] (md.4) ile, 6831 sayılı Yasa (md.110)'da bir değişiklik yapılarak bu maddeye ölüm cezası yaptırımı kondu. Değişiklik sonrası 6831 sayılı Yasa (md.110/V ve VI) şöyle oldu:

> "Terör amacı ile bir örgüte mensup kişi veya kişilerce Devlet ormanlarını yakanlar yirmi dört yıldan otuz yıla kadar ağır hapis, beş milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezasına mahkum edilir. Yanan orman alanı bir hektardan fazla olduğu veya bir şahsın hayatını tehlikeye koyduğu takdirde müebbet ağır hapis cezasına hükmedilir. Yangın sebebiyle ölüm meydana gelirse fiili işleyen veya işleyenlere ölüm cezası verilir.
>
> Terör amacı ile bu suçu işleyenler hakkındaki davalara 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun gereğince Devlet Güvenlik Mahkemelerince bakılır."

Orman Yasası'na ölüm cezasını öngören yaptırımın 1995 yılında eklenmesi, özellikle 1990'lı yıllardaki birçok orman yangınının, ya şiddet örgütlerinin ya da arazi mafyasının sabotajı sonucu çıktığına ilişkin bilgilerin alenileştirildiği evreye denk düşmektedir. Yakın tarihli bir örnek olarak, 1998 sonbaharında Çevre Bakanının bir demecinde bu konudaki yaklaşım bir kez daha alenileştirildi. Buna göre, 11/09/1998 ve 13/09/1998 tarihlerinde İstanbul çevresindeki ormanlık alanlarda çıkan yangınlar, yetkili makamlarca arazi mafyasının eylemi olarak açıklandı. Dönemin Çevre Bakanı, ANAP milletvekili İmren Aykut, "Ormanlarımızı rantçılara, arazi mafyasına teslim etmeyeceğiz. Ormanlarımızı yakanlara idam cezası verilmeli" dedi.[133]

---

131 31/08/1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanunu, (RG., 08/09/1956, s.9402).

132 04/07/1995 tarih ve 4114 sayılı "Orman Kanununda ve Türk Ceza Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", (RG, 08/07/1995, s.22337).

133 *Cumhuriyet*, 14/09/1998, S:26640, sf:1 ve 18, "İstanbul ormanları yine alev alev" başlıklı Aykut Küçükkaya ve Devrim Sevimay imzalı haber.

G) 01/10/2000 TARİHİ İTİBARİYLE TÜRK HUKUK DÜZENİNDE ÖLÜM CEZASI

a) Farklı veriler

1993 yılında ulusal basında ölüm cezasını öngören mevzuata ilişkin olarak farklı bilgileri içeren haber ve değerlendirmeler yer almıştır. Örneğin, İHD Genel Başkanı bir gazetede yayınlanan açıklamasında, "Ölüm cezaları TCK'da 16 madde, Askeri Ceza Kanununda 28 madde, Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkındaki Yasada bir madde olmak üzere toplam 45 maddede toplanmıştır" demiştir.[134] Bir başka gazetede yayınlanan yazı dizisinde ise şu bilgiye yer verilmiştir. "TCK'da idam cezası hükmünü içeren maddeler şunlar: (md. 125/1; 146/1; 147; 149/2; 403/6; 403/7; 406/1; 407/2; 418; 450/1 450/2; 450/3; 450/4; 450/5; 450/6; 450/7; 450/8; 450/9; 450/10; 450/11."[135] Bu veriye göre, TCK'da toplam 9 maddede ölüm cezası öngörülmektedir.

1994 tarihli bir çalışmada ise, kesin bir rakam ya da döküm verilmeksizin, "yasalarda hala 40 kadar suçun cezası idamdır" ifadesi kullanılmıştır.[136]

1997 yılında yayınlanan bir başka araştırmada, TCK' da 13, Askeri Ceza Yasasında 26, Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Yasada 1 ve Orman Yasasında 1 olmak üzere, "toplam 41 yasa maddesinde ölüm cezası bulunduğu" belirtilmekteydi.[137]

Şubat 1999 tarihli bir gazete haberinde "Türkiye'de üç yasada 41 ayrı maddeyle ölüm cezası düzenleniyor" bilgisi verilmekteydi.[138]

---

134 *Aydınlık*, 20/11/1993, S:204, sf:3, "İdam kararı siyasi davalara uzanıyor" başlıklı haber içinde.

135 *Cumhuriyet*, 26/11/1993, S:24887, sf:6, "İdam Dosyası" başlıklı dizi içinde.

136 Bülent Tanör, age., (3. Bası, 1994), sf:24'de, 3679 ve 3713 sayılı Yasaların çıkarılmasından sonra, "yasalarda hala 40 kadar suçun cezası idamdır" demektedir.

137 Kamil Ateşoğulları, Bir İnsanlık Suçu: Ölüm Cezası, age., sf:67. Yazarın birnak içinde verdiğimiz cümlesindeki bilgi hatalı olduğu gibi, Türkçe ifadesi bakımından da sorunludur. Yazarın kast ettiği, yasalar içinde toplam 41 maddede ölüm cezası bulunduğudur.

138 *Milliyet*, 17/02/1999, S:18416, sf:22, "Öcalan'la gelen idam tartışması" başlıklı haber. Ancak bu haberde geçen "üç yasada" ölüm cezasının düzenlendiği ve ayrıca "Ölüm cezası hükmü Türk Ceza Kanunu, Orman Kanunu, Uyuşturucu ve Psikotrop Madde Kaçakçılığıyla Mücadele Kanunu'nda düzenleniyor" şeklindeki ifadeler yanlıştır. Bir kez, üç değil, dört ayrı yasada ölüm cezası yaptırımına yer veren maddeler vardır.

İkincisi, bu yasalardan biri "Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun"dur ve yürürlükteki mevzuatımızda "Uyuşturucu ve Psikotrop Madde Kaçakçılığıyla Mücadele Kanunu" adlı bir yasa bulunmamaktadır. Gerçi 12/06/1933 tarih ve 2313 sayılı "Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun" (RG, 24/06/1933, s.2435) çıkartılmıştır, ama bu yasa da, anılan gazete haberinde adı geçen ve mevcut olmayan yasadan farklıdır.

Mayıs 1999 tarihli bir başka gazete haberinde ise, "Halen TBMM'de Türk Ceza Kanunundaki 7 suç için öngörülen idam cezalarının kaldırılması, ömür boyu hapse çevrilmesi konusunda bekleyen taslaklar var" bilgisi veriliyordu.[139]

b) Doğru döküm

01/10/2000 itibariyle yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, ölüm cezası yaptırımını düzenleyen toplam 41 maddenin, 13'ü Türk Ceza Yasasında ve 26'sı da Askeri Ceza Yasasında yer almaktadır. Geri kalan iki madde ise, Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Yasa ile Orman Yasasında düzenlenmiştir. Bunların dökümü şöyledir:

-- *Türk Ceza Yasasında* ölüm cezası öngören hükümler: (md.125; 126; 127; 129; 131; 133; 136; 137; 146; 147; 149; 156; 450) *Toplam 13 madde.*[140]

-- 1930 tarih ve 1632 sayılı *Askeri Ceza Yasasında* ölüm cezası öngören hükümler: (md.54; 55; 56; 59; 60; 62; 63; 64; 69; 70; 75; 79; 80; 89; 91; 94; 97; 101; 102; 126; 127; 136; 159; 160) ve belirtilen maddelerin yanı sıra, 1942 tarih ve 4277 sayılı Yasa ile eklenen (Ek md.4 ve Ek md.5) *Toplam 26 madde.*

-- *Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Yasada* ölüm cezası öngören hüküm: (md.30). *Toplam 1 madde.*

-- 1995 tarih ve 4114 sayılı Yasa ile değişik *Orman Yasasında* ölüm cezası öngören hüküm: (md.110). *Toplam 1 madde.*

Üçüncüsü, 13/11/1996 tarih ve 4208 sayılı "Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine, 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunda, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda ve 178 sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" (RG, 19/11/1996, s.22822) çıkartılarak (4208 sayılı Yasa, md.16), 1933 tarih ve 2313 sayılı Yasaya (Ek Madde 1) eklenmiştir. Bu maddenin kenar başlığı "Uyuşturucu ve Psikotrop Madde Üretim ve Dağıtımının Önlenmesi" şeklindedir. Bu maddede, "Uyuşturucu ve Psikotropik Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine" yollama yapılmakta ve 3. ve 4. fıkralarda da çeşitli para ve hapis cezaları ile malların müsaderesi öngörülmektedir. Ancak bunlar arasında ölüm cezası bulunmamaktadır. Hatırlatalım ki, BM'in Uyuşturucu ve Psikotropik Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Sözleşmesi, 20/12/1988 tarihlidir ve Türkiye, 22/11/1995 tarih ve 4136 sayılı Kanun ile bu Sözleşmenin onaylanmasını uygun bulmuştur.

2313 sayılı Yasaya ilişkin ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz., "Ölüm cezası yaptırımına yer veren diğer yasalar" başlıklı bahis.

139 *Hürriyet*, 03/05/1999, S:18369, sf:7, "Mecliste 28 idam bekliyor" başlıklı, İhsan Dörtkardeş (hha) imzalı haber.

140 Aynı doğrultuda bkz., Kayıhan İçel, Füsun Sokullu-Akıncı, İzzet Özgenç, Adem Sözüer, Fatih. S. Mahmutoğlu, Yener Ünver, Yaptırım Teorisi, Beta Yayınları, İstanbul, Nisan 2000, sf:22, dp.85 ve sf:74. Bu çalışmada, 1918 sayılı Kanun md.30 ile 6831 sayılı Kanun md.110'da zikredilmektedir. Ayrıca, 1632 sayılı Askeri Ceza Kanununun çeşitli maddelerinde ölüm cezasının düzenlendiği belirtilmekte, ancak hangi maddeler olduğu gösterilmemektedir.

BÖLÜM IV/B

1920-1984 DÖNEMİNDE MECLİS TARAFINDAN HAKLARINDA İDAM İSTENCİ ÜRETİLEN MAHKUMLARIN ÇARPTIRILDIKLARI CEZANIN YASAL DAYANAĞI

IV/B) 1920-1984 DÖNEMİNDE MECLİS TARAFINDAN HAKLARINDA İDAM İSTENCİ ÜRETİLEN MAHKUMLARIN ÇARPTIRILDIKLARI CEZANIN YASAL DAYANAĞI

A) MECLİS TARAFINDAN HAKLARINDA İNFAZ İSTENCİ ÜRETİLEN MAHKUMLAR ve ÇARPTIRILDIKLARI ÖLÜM CEZALARININ YASAL DAYANAĞI

Bu bölümde, onar yıllık evreler halinde hazırlanan tablolarla, İnfaz Kararı/Kanunu ve mahkum sayısına göre, mahkumlar hakkında tesis edilen ölüm cezası hükmünün yasal dayanağı çıkartılmıştır. Her Tablonun altında söz konusu evrede yıllar hesabıyla hükümlere ilişkin kısa açıklamalara da yer verilmiştir. Nihayet bu bölüm içindeki *Tablo 8*'de, 1920-2000 evresi toplamı bir bütün olarak gösterilmiştir.

Belirtilen dökümün çıkartılmasıyla güdülen amaç, Türk Hukuk düzeninde ölüm cezası öngören Yasaların ve o yasalar içinde de ilgili hükümlerin uygulanma sıklık ve yoğunluğunu ortaya koymaktır.

a) 1920-1929 Dönemi

TABLO 1) 1920-1929 Döneminde, Karar ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı

Yıl	İnfaz Kararı toplam sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan toplam mahkum sayısı	Ölüm cezası hükmünün yasal dayanağı					
			TCK (md.)				AsCK (md.)	Diğer mevzuat
			125	146	450	diğer		
1920 1921	6	8						8 mahkum = Hıyaneti vataniye suçundan
1922	16	25						13 mahkum = Hıyaneti vataniye suçundan 3 mahkum = katil ve gasp maddesinden
1923	3	3						1 mahkum = Hıyaneti vataniye suçundan 1 mahkum = katil maddesinden

Tablo 1'in devamı

1925	6	11					11 mahkum = katil maddesinden
1926	6	6					6 mahkum = katil maddesinden
1927	9	11			11 mahkum = katil maddesinden		
1928	11	15		3 mahkum = TCK md.146 ve 156'dan	12 mahkum= katil maddesinden		
1929	11	13			13		
Toplam 1920-1929	68	92		3	36		43 (10 mahkum belli değil)

i) Tablo 1'e ilişkin açıklama

1920-1921 yıllarında toplam 8 mahkum Hıyaneti Vataniye suçundan ölüm cezasına çarptırılmıştır.

1922 yılında toplam 25 mahkum hakkında ortaya konan infaz istencinden 9'unun çarptırıldığı cezanın yasal dayanağı tümüyle belirsizdir. Buna karşılık 13 mahkum Hıyaneti Vataniye suçundan ve 3 mahkum ise katil ve gasp maddesinden hüküm giymişlerdir.

1923 yılında 359 sayılı Kararla ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilen 1 mahkumun aldığı cezanın yasal dayanağı tümüyle belirsizdir. 1 mahkum Hıyaneti Vataniye suçundan ve 1 mahkum da katil maddesinden ölüm cezasına çarptırılmıştır.

1925 yılında 11 mahkum ve **1926 yılında** 6 mahkum katil maddesinden ölüm cezasına hükümlendirilmiştir.

1927 yılında 11 mahkum ve **1928 yılında** 12 mahkum ve **1929 yılında** 13 mahkum TCK 450 uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır. Ayrıca, 1928 yılında toplam 3 mahkum TCK md.146 ve 156'dan hüküm giymiştir. Bunlar, haklarında Meclis tarafından idam istenci açıklanan mahkumlar arasında, TCK'nın yürürlüğü sonrasında md.450 dışındaki bir maddeden ölüm cezası mahkumiyeti verilmesinin ilk örnekleridir.

b) 1930-1939 Dönemi

TABLO 2) 1930-1939 Döneminde, Karar ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı

Yıl	İnfaz Kararı toplam sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan toplam mahkum sayısı	Ölüm cezası hükmünün yasal dayanağı					
			TCK (md.)				AsCK (md.)	Diğer mevzuat
			125	146	450	diğer		
1930	15	30			30		*1(olasılık, Karar No.588)*	
1931	23	53 (1'i kadın)		28	24+1=25		1 (AsCK+TCK)	
1932	10	12			12			
1933	6	7			7		*1(olasılık, Karar No.761)*	
1934	16	20 (1'i kadın)			20			
1935	22	32			32		*1(olasılık, K. No.877)*	
1936	5	8 (1'i kadın)			8			
1937	16	17			17			
1938	15	15 (1'i kadın)			15			
1939	54	62 (4'ü kadın	*1(olasılık, Karar No.1131)*		62		*1(olasılık, K. No.1074)*	
Toplam 1930-1939	182	256 (8'i kadın)		28	227+1= 228		1	

i) Tablo 2'ye ilişkin açıklama

1931 yılında, toplam 53 mahkumdan 28'i TCK (md.146) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bunlar, Menemen hadisesi sonrasında Divanı Harbi Örfi tarafından hüküm giymişlerdir. Meclisin 02/02/1931 tarih ve 611 sayılı Kararına ilişkin ayrıntılı bilgi, 1931 yılına ilişkin belgeler bölümünde verildiğinden, anılan bahse yollama ile yetiniyoruz.

1931 yılında 22/06/1931 tarih ve 639 sayılı Kararla ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilen mahkum Ali Rıza, Yavuz gemisi mürettebatından olup bir onbaşıyı öldürmek eyleminden 3. Kolordu Ask. Mahkeme-

since ölüm cezasına çarptırılmıştır. Kararda ve Encümen mazbatasında hükmün dayanağı konusunda açıklama bulunmamaktadır. Bununla birlikte, mazbatanın Meclisin 22/06/1931 tarihli 16. Birleşiminde görüşülmesi sırasında bir açıklama yapılması istemi üzerine kısa bilgi veren mazbata sözcüsü, askeri mahkemenin mahkum Ali Rıza hakkındaki hükmü, "hem Askeri Ceza Kanununa, hem de Türk Ceza Kanununun 450 nci maddesinin canavarca ve taammütle işlenen katil fiili fıkralarına tevfikan" verdiğini söylemiştir. Sözcü, AsCK'nun mahkum hakkında uygulanan maddesini belirtmemiştir. Yukarıdaki Tablo 2'de, AsCK'na ilişkin sütunun toplam hanesinde 1 rakamı gösterilmesine karşın, bu genel toplama katılmamış ve TCK bölümünde gösterilmiştir.

1931 yılı bakımından bir diğer önemli ayrıntı, Meclisin 03/12/1931 tarih ve 665 sayılı Kararı ile "Hüseyin kızı Fatma Anarın ölüm cezasının yerine getirilmesi" istencinin ortaya konmasıdır. Bu Karar, 80 yıllık tarih içinde Meclisin bir kadın mahkum hakkında ölüm cezasının infazına karar verdiği ilk örnektir. Bundan önceki dönemde de kadın mahkumlara ilişkin dosyalar Meclise gelmiş ve fakat onların cezaları tahvil edilmişti. Mahkum, TCK (md.450) uyarınca hüküm giymiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi hem 665 sayılı Kanun altında verilen açıklamalarda hem de toplu olarak kadın mahkumların ele alındığı bahiste verilmiştir.

1934 yılında toplam 20 mahkumun tümü TCK (md.450) gereğince ölüm cezasına hüküm giymiştir. Bu yıl içinde 11/05/1934 tarih ve 816 sayılı Kararla Veli kızı Sadberk isimli bir kadın mahkumun cezasının yerine getirilmesine de karar verilmiştir.

1936 yılında toplam 8 mahkumun tümü TCK (md.450) gereğince ölüm cezasına hüküm giymiştir. Bu yıl içinde 29/01/1936 tarih ve 926 sayılı Kararla Salih kızı Ümmehan adlı suçlu bir kadın mahkumun cezasının yerine getirilmesine de karar verilmiştir.

1937 yılında toplam mahkum sayısı 17 olarak gözükmektedir. Aynı yıl içinde Dersim olayı sonrası ölüm cezasına mahkum edilip cezaları infaz edilen toplam 7 kişi, tabloda gösterilen 17 mahkum sayısına dahil değildir. Çünkü bunlar hakkında TBMM İnfaz Kararı vermeksizin cezalar yerine getirilmiştir.

1938 yılında toplam 15 İnfaz Kararı ile toplam 15 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Bunlardan 1'i ise 1047 sayılı Kararla hakkında idam istenci ortaya konulan Ayşe Gelget isimli kadın mahkumdur.

1939 yılında toplam 62 mahkumun tümü TCK (md.450) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bu mahkumlardan 4'ü, 1089, 1103, 1116 ve 1123 sayılı Kararlarda sırasıyla Didar Savaş, Huriye Senel, Fatma Satılı ve Fatma Yıldırım isimli mahkumlar kadındır.

c) 1940-1949 Dönemi

TABLO 3) 1940-1949 Döneminde, Karar ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı

Yıl	İnfaz Kararı toplam sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan toplam mahkum sayısı	Ölüm cezası hükmünün yasal dayanağı					
			TCK (md.)				AsCK (md.)	Diğer mevzuat
			125	146	450	diğer		
1941	33	36			36			
1942	26	34 (2'si kadın)	1 mahkum = K. No. 1294		28		(md.91/4 = 2 mah., K.No.1269) (md.56/1,A) = 3 mah., K.No.1286)	
1943	19	21			20		(md.56/1,A = 1 mah. K.No.1340)	
1944	39	43 (2'si kadın)			42		(md.56/1,A = 1 mah., K.No.1398)	
1945	6	8			8			
1946	2	2			2			
1947	17	18			14		(md.91= 1 mah., K.No.1519) (md.56/1,A = 2 mah., K.No.1528) (md.56/D = 1 mah., K.No.1570)	
1948	6	7			7			
1949	6	7			7			
Toplam 1940-1949	154	176 (4'ü kadın)	1		164		11	

i) Tablo 3'e ilişkin açıklama

1940 yılında çıkarılmış İnfaz Kararı bulunmamaktadır.

1941 yılında, Meclisin 16/04/1941 tarih ve 1228 sayılı Kararı ile Hacı Osman Selçuk'un ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Buna ilişkin Adliye Encümeni mazbatasının görüşülmesi sırasında söz alan

Bursa milletvekili Nevzat Ayas, Encümenden, hazırladıkları mazbatalarda hükümlünün mahkum edildiği Ceza Kanununun olaya uygulanan maddesini de belirtmeleri ricasında bulunmuştur. Encümen adına bu isteme yanıt veren &&inasi Devrin (Zonguldak), bu konuda Encümenin hazırladığı mazbatada verilenden daha fazla ayrıntıya girmesinin mümkün olmadığı açıklamasını yapmış ve dile getirilen söz konusu istem böylelikle dikkate alınmamıştır. Oysa Ayas'ın da işaret ettiği gibi, böyle bir küçük ekleme, ne Encümene bir külfet teşkil eder niteliktedir, ne de Meclisin mahkeme kararını analizi anlamına gelir. Sadece durumu daha fazla netleştirmeye yarayacak bir uygulamadır.

Buna karşılık aynı yıl içinde çıkartılan 23/06/1941 tarih ve 1252 sayılı İnfaz Kararına ilişkin Adliye Encümeni mazbatasında, mahkumun TCK (md.450/3 ve 9) uyarınca ve 13/09/1941 tarih ve 1259 sayılı İnfaz Kararına ilişkin Adliye Encümeni mazbatasında mahkumun TCK (md.450/4 ve 7) uyarınca ve nihayet 24/12/1941 tarih ve 1264 sayılı İnfaz Kararına ilişkin Adliye Encümeni mazbatasında ise mahkumun TCK (md.450/7) uyarınca ölüm cezasına çarptırıldığı belirtilmiştir. Görüldüğü gibi, 1941 yılında çıkartılan toplam 33 Karara ilişkin Encümen mazbatalarının sadece 3'ünde, hükme dayanak teşkil eden ilgili kanun ve maddesi gösterilmiştir. Resmi Gazetede yayınlanan Karar metinlerinin hiç birisinde bu konuda bilgi verilmemiştir. Eklemek gerekir ki, Encümen mazbatalarında ilgili kanun maddesinin düzenli biçimde belirtilmesi uygulaması, 1942'de belirginleşmeye başlamıştır.

1942 yılında Meclisçe çıkartılan 26 İnfaz Kararına ilişkin Adliye Encümenince hazırlanan toplam 26 mazbatanın 20'sinde hükmün dayanağı olan yasa ve maddesi gösterilmiş iken, 7'sinde belirtilmemiştir, (1285, 1292, 1293, 1298, 1300, 1304, 1308 sayılı Kararlar). Ancak bu mazbatalardaki olay özetinden anlaşıldığı kadarıyla söz konusu mahkumlar hakkındaki hükümler de TCK (md.450) uyarınca verilmiştir.

8 mazbatada md.450/4; 4 mazbatada md.450/5; 4 mazbatada md.450/7; 2 mazbatada md.450/8; 2 mazbatada md.450/9'dan hüküm tesis edildiği yazılıdır.

Cezalarının yerine getirilmesine karar verilen iki kadın mahkum (Karar No.1281, Gülsüm Kotanak ve Karar No.1311, Bacı Ayhaner) TCK (md.450/4) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır.

1942'de çıkartılan 1269 sayılı Kararda 2 mahkumun AsCK (md.91/4) ve 1286 sayılı Kararda 3 mahkumun ise AsCK (md.56/1,A) uyarınca ölüm cezasına hüküm giydiği görülmektedir. 1269 sayılı Kararda, er ve onbaşı olarak askerlik yapmakta olan iki kişi, bir başçavuşu öldürmekten mahkum edilmişlerdir. Buna karşılık 1286 sayılı Kararda ise, üç kişi askeri casusluk suçundan ötürü ölüm cezasına çarptırılmışlardır.

1943 yılında Meclisçe çıkartılan 19 İnfaz Kararına ilişkin Adliye Encümenince hazırlanan toplam 19 mazbatanın 18'inde hükmün dayanağı olan yasa ve maddesi gösterilmiş iken, 1'inde belirtilmemiştir, (1363 sayılı Karar).

Ancak olay özetinden bu mahkum hakkındaki hükmün de TCK (md.450) uyarınca verildiği anlaşılmaktadır.

1 mazbatada md.450/3; 6 mazbatada md.450/4 ; 7 mazbatada md.450/5; 4 mazbatada md.450/7; 1 mazbatada md.450/8 ve 3 mazbatada ise md.450/9'dan hüküm tesis edildiği yazılıdır. Ayrıca, 1943 yılında 1 mahkumun AsCK (md.56/1,A) uyarınca ölüm cezasına çarptırıldığı görülmektedir. Bu mahkum casusluk suçundan hüküm giymiştir.

1944 yılında Meclisçe çıkartılan 39 İnfaz Kararına ilişkin Adliye Encümenince hazırlanan toplam 39 mazbatanın 37'sinde hükmün dayanağı olan yasa ve maddesi gösterilmiş iken, 2'sinde (md.450) belirtilmiş ve fakat ilgili bent gösterilmemiştir. (1409 ve 1437 sayılı Kararlar).

2 mazbatada md.450/1; 2 mazbatada md.450/3; 20 mazbatada md.450/4; 4 mazbatada md.450/5; 13 mazbatada md.450/7; 10 mazbatada md.450/9'dan hüküm tesis edildiği yazılıdır. Burada mazbata sayı toplamının fazla çıkmasının sebebi, bazı mahkumlar hakkında (md.450)'nin birden çok bendi uyarınca ölüm cezası verilmiş olmasıdır.

Cezalarının yerine getirilmesine karar verilen iki kadın mahkum (Karar No.1382, Mustafa kızı Emine, diğer adı Hanım Kuzu ve Karar No.1395, Vecahet Emine Altın) TCK (md.450/4) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır.

1944 yılında, 1398 sayılı Kararda, 1 mahkumun AsCK (md.56/1,A) uyarınca ölüm cezasına çarptırıldığı görülmektedir. Mahkum casusluk suçundan hüküm giymiştir.

1945 yılındaki 6 İnfaz Kararına ilişkin Encümenin 6 mazbatasında mahkeme hükmünün dayanağı gösterilmiştir

2 mazbatada md.450/3; 4 mazbatada md.450/4; 1 mazbatada md.450/5; 1 mazbatada md.450/7; 1 mazbatada md.450/8; 1 mazbatada md.450/9'dan hüküm tesis edildiği yazılıdır. Mazbata sayı toplamının fazla çıkmasının nedeni, 1457 ve 1472 sayılı Kararlarda ilgili mahkumlar hakkında TCK (md.450)'nin birden çok bendi gereğince ölüm cezasına hükmedilmesidir.

1946 yılındaki 2 İnfaz Kararına ilişkin Encümenin 2 mazbatasında verilen bilgiye göre, 1492 sayılı Kararda mahkum TCK (md.450/9) ve 1494 sayılı Kararda mahkum (md.450/5) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır.

1947 yılında çıkartılan 17 İnfaz Kararına ilişkin Encümenin 17 mazbatasında mahkumiyetin yasal dayanağı gösterilmiştir.

4 mazbatada md.450/4; 2 mazbatada md.450/5; 5 mazbatada md.450/7; 4 mazbatada md.450/9'dan hüküm tesis edildiği belirtilmektedir.

1519 sayılı Kararda 1 mahkum AsCK (md.91) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır. Ayrıca, 1528 sayılı Kararda toplam 2 mahkum AsCK (md.56/1,A) ve 1570 sayılı Kararda 1 mahkum AsCK (md.56/D) (md.56/A) uyarınca hüküm giymişlerdir. Son iki Karardaki üç mahkum casusluk suçundan hüküm giymişlerdir.

1948 yılındaki 6 İnfaz Kararına ilişkin Encümenin 6 mazbatasında verilen bilgiye göre, 1588 sayılı Kararda 1 mahkum TCK (md.450/4); 1585 ve 1613 sayılı Kararlarda 2 mahkum TCK (md.450/5) ve 1602, 1603 ve 1608 sayılı Kararlarda 3 mahkum (md.450/7) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır.

1949 yılındaki 6 İnfaz Kararına ilişkin Encümenin 6 mazbatasında verilen bilgiye göre, 1657 sayılı Kararda 1 mahkum TCK (md.450/4); 1635 sayılı Kararlarda 1 mahkum TCK (md.450/5); 1633 ve 1678 sayılı Kararlarda 2 mahkum (md.450/7); 1644 sayılı Kararda 1 mahkum (md.450/8-9) ve 1656 sayılı Kararda 1 mahkum (md.450/9) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır.

d) 1950-1959 Dönemi

TABLO 4) 1950-1959 Döneminde, Karar ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı

Yıl	İnfaz Kararı toplam sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan toplam mahkum sayısı	Ölüm cezası hükmünün yasal dayanağı					
			TCK (md.)				AsCK (md.)	Diğer mevzuat
			125	146	450	diğer		
1950	2	2			1		(md.91/4 = 1 mah., K. No. 1683)	
1951	1	1					(md.91/4 = 1 mah., K. No. 1737)	
1954	3	4			4			
1955	5	6			3	md.133= 1 mah. *K. No. 1940)**	(md. 56/D= 2 mah. K. No. 1935) (md.56/A-D = 1 mah., *K. No. 1940)**	
1956	10	10			10			
1957	7	7			6		(md.91/4 = 1 mahkum, K. No. 2067)	
1958	7	7			7			
1959	7	8			8			
Toplam 1950-1959	42	45			39	1*	6	

* Aşağıda 1955 yılına ilişkin açıklamaya bakınız.

i) Tablo 4'e ilişkin açıklama

1950 yılındaki 2 İnfaz Kararına ilişkin Encümenin 2 mazbatasında verilen bilgiye göre, 1682 sayılı Kararda 1 mahkum TCK (md.450/4) ve 1683 sayılı Kararda 1 mahkum AsCK (md.91/4) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır.

1951 yılındaki 1737 sayılı Karara ilişkin mazbatada mahkuma AsCK (md.91/4) gereğince ölüm cezası verildiği belirtilmektedir.

1952 ve 1953 yıllarında TBMM ölüm cezalarının yerine getirilmesi Kararları çıkartmamıştır.

1954 yılında, 1846 sayılı Kararda 1 mahkum TCK (md.450/9); 1856 sayılı Kararda 1 mahkum (md.450/5 ve 9) ve 1858 sayılı Kararda 2 mahkum (md.450/4 ve 9) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmışlardır.

1955 yılında, 1920 sayılı Kararda 1 mahkum (md.450/7); 1939 sayılı Kararda 1 mahkum (md.450/4) ve 1941 sayılı Kararda 1 mahkum (md.450/5) uyarınca ölüm cezası almıştır. Ayrıca, 1936 sayılı Kararda 2 mahkum AsCK (md.56/D) ve 1940 sayılı Kararda 1 mahkum TCK (md.133) ve AsCK (md.56/A-D) gereğince casusluk suçundan ötürü hüküm giymiştir. Bunlardan özellikle 1940 sayılı Kararda adı geçen mahkumun (Hayati Karaşahin) bu cezaya çarptırılması tartışma yaratmıştır.

1956 yılındaki toplam 10 İnfaz Kararının dökümüne bakıldığında 4 mahkum (md.450/4); 3 mahkum (md.450/5); 2 mahkum (md.450/7) ve 3 mahkum (md.450/9)'dan bu cezayı almıştır. Toplam 10 İnfaz Kararından 9'unda ilgili madde ve bent gösterilmiş, 1'inde (Karar No. 2032) belirtilmemiştir; ancak o da (md.450)'ye girmektedir. Mahkumlar 2018 ve 2019 sayılı Kararlarda (md.450/4 ve 5) ve 2021 sayılı Kararda (md.450/7 ve 9)'dan hükümlendirilmişlerdir.

1957 yılındaki 7 Karardan 6'sında mahkumlar TCK (md.450)'den ve 1'inde AsCK (md.91/4)'den ölüm cezası almışlardır. 2037 sayılı Kararda mahkum (md.450/4 ve 10) ve 2070 sayılı Kararda (md.450/4 ve 7)'den hüküm verilmiştir. 2036 ve 2065 sayılı Kararlarda (md.450/7); 2072 sayılı Kararda (md.450/9) ve 2073 sayılı Kararda (md.450/4) verilen ölüm cezasının yasal dayanağıdır.

1958 yılında 7 hükmün tümü TCK (md.450)'den verilmiştir. 2094 sayılı Kararda (md.4, 5 ve 10) ve 2095 sayılı Kararda (md.450/1, 4 ve 5) ve 2102 sayılı Kararda (md.7 ve 9) ile 2104 sayılı Kararda (md.450/4 ve 10)'dan mahkumlar hüküm giymiştir.

1959 yılındaki toplam 7 hükmün tümü yine TCK (md.450)'ye dayalıdır. Bunlardan 5'i (md.450/7)'den, 1'i (md.450/5)'den ve 1'i de (md.450/4 ve 5)'den verilmiştir.

e) 1960-1969 Dönemi

TABLO 5) 1960-1969 Döneminde, Karar/Kanun ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı

Yıl	İnfaz Kararı Kanunu toplam sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan toplam mahkum sayısı	Ölüm cezası hükmünün yasal dayanağı					
			TCK (md.)				AsCK (md.)	Diğer mevzuat
			125	146	450	diğer		
1960	17	19 (1'i kadın)			19			
1961	10	12		3	9			
1962	1	1			1			
1963	20	23 (1'i kadın)			23			
1964	17	21		2, K. No. 480	18		(md.91/4 = 1 mah., K. No. 450)	
Toplam 1960-1969	65	(2'si kadın) 76		5	70		1	

1965, 1966, 1967, 1968 ve 1969 yıllarında Meclis ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkında Kanun çıkarmamıştır.

i) Tablo 5'e ilişkin açıklama

1960 yılında, 01/01/1960 ile 27/05/1960 arasındaki sivil rejim evresinde toplam 6 İnfaz Kararı çıkartılmıştır. Bu 6 İnfaz Kararında adı geçen toplam 6 erkek ve adi suçlu mahkum, TCK (md.450)'den ölüm cezasına çarptırılmıştır.

1960 yılında, 27 Mayıs darbesini izleyen 27/05/1960 ile 31/05/1960 arasındaki fiili rejim evresinde Milli Birlik Komitesi tarafından toplam 11 İnfaz Kararı çıkartılarak toplam 13 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Söz konusu 13 mahkumun tümü, TCK (md.450)'den hüküm giymiştir. Bu mahkumlardan 1'i MBK'nin 30 sayılı Kararı ile ölüm cezasının yerine getirilmesi istenci ortaya konulan Durdu Sarıkaya isimli kadın mahkumdur.

1961 yılında, devam eden 27 Mayıs fiili rejimi altında, Milli Birlik Komitesi tarafından çıkartılan 10 İnfaz Kararı ile tümü erkek toplam 12 mah-

kum hakkında ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konmuştur. Bu mahkumların 9'u TCK (md.450)'den ölüm cezasına çarptırılmıştır. 3'ü ise, Yüksek Adalet Divanı tarafından haklarında ölüm cezası verilen siyasi suçludur ve bunlar TCK (md.146) uyarınca bu cezaya çarptırılmıştır.

1962 yılından itibaren, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle, ölüm cezalarının yerine getirilmesi işlemi Karar değil Kanun formundaki işlemle yapılmaya başlanmıştır. İşlemin Kanunla yapılmaya başlanmasıyla birlikte, ilgili mahkumun hangi yasanın hangi maddesi uyarınca ölüm cezasına çarptırıldığı hususundaki bilgiye de, RG'de yayınlanan Kanun metninde yer verilmeye başlanmıştır. Bu tarihe dek, söz konusu bilgi, İnfaz Kararında değil de, o Karara ilişkin olarak Adliye Encümenince hazırlanan mazbatada/raporda belirtiliyordu.

1962 yılında çıkartılan 126 sayılı Kanundaki veriye göre, mahkum TCK (md.450/5, 6, 7 ve 9) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır.

1963 yılında 20 İnfaz Kanunu ile 23 mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesi istenci açıklanmıştır. Bu mahkumların tümü TCK (md.450) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır. Mahkumlardan 1'i (Kanun No. 319, Ummühan Bebek) kadındır ve (md.450/1)'den hüküm verilmiştir. Birden çok bent uyarınca mahkum edilenler şöyledir: Kanun No. 311, 3 mahkum, (md.450/3, 5, 7 ve 9); Kanun No.339, 1 mahkum, (md.450/3, 4 ve 7); K. No. 312, 1 mahkum, (md.450/8 ve 9); K. No.314, 1 mahkum, (md.450/1 ve 4); K. No. 316, 1 mahkum, (md.450/5 ve 10); K. No. 320, 1 mahkum, (md.450/1 ve 8); K. No. 323, 1 mahkum, (md.450/5 ve 8); K. No.324, 2 mahkum, (md.450/5 ve 7); K. No. 352, 1 mahkum, (md.450/4 ve 10)'dan ölüm cezasına çarptırılmışlardır.

1964 yılında, 17 Kanunla 21 mahkum hakkında infaz istenci açıklanmıştır. Bunlardan 18 mahkum, TCK (md.450)'nin çeşitli bentleri uyarınca hüküm giymişken, 2 mahkum (Kanun No. 480-Talat Aydemir ve Fethi Gürcan) TCK (md.146/1) gereğince ölüm cezası almıştır. Ayrıca 450 sayılı Kanunda adı geçen 1 mahkum ise, AsCK (md.91/4)'den hükümlüdür.

f) 1970-1979 Dönemi

TABLO 6) 1970-1979 Döneminde, Kanun ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı

Yıl	İnfaz Kanunu toplam sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan toplam mahkum sayısı	Ölüm cezası hükmünün yasal dayanağı					
			TCK (md.)				AsCK (md.)	Diğer mevzuat
			125	146	450	diğer		
1970								
1971	12	14 (1'i kadın)			13	(md.418/1 = 1 mahkum, K.No.1437)		
1972	1	3		3, K.No. 1586				
Toplam 1970-1979	13	17 (1'i kadın)		3	13	1		

1970-1979 döneminde, 1970 yılı ile 1973-1979 yıllarında hiçbir İnfaz Kanunu çıkartılmamıştır.

l) Tablo 6'ya ilişkin açıklama

1971 yılında, ki 12 Mart 1971 muhtırasını izleyen Ara Rejim dönemidir, toplam 12 Kanunla toplam 14 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Bu mahkumlardan 13'ü TCK (md.450) ve 1'i (Kanun No.1437) TCK (md.418/1) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır. TCK (md.418)'den hüküm giyen mahkum, bu çalışmada ortaya konan verilere göre, hakkında bu madde uygulanmış bulunan tek örnektir.

Bu yıl içinde 1 kadın mahkum (Kanun No. 1430, Kadriye Partici), TCK (md.450/7)'den hüküm giymiştir. Bu yönüyle, daha önce ölüm cezası infaz edilen kadın mahkumların çarptırıldıkları cezanın dayanağı olan ilgili bent bakımından farklılaşmaktadır.

1972 yılında 1586 sayılı Kanunla ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilen toplam 3 mahkum, TCK (md.146)'dan hüküm giymiştir. Bu Kanunda adı geçen Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan, siyasi suçlu kategorisine girmektedirler ve isnat edilen eylemleri arasında adam öldürme suçu bulunmamaktadır. Hatırlatalım ki, TCK (md.146) da, haklarında Meclisçe infaz istenci ortaya konmuş olanlar bakımından seyrek uygulanmış hükümdür.

g) 1980-1989 Dönemi

TABLO 7) 1980-1989 Döneminde, Kanun ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı

Yıl	İnfaz Kanunu toplam sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan toplam mahkum sayısı	Ölüm cezası hükmünün yasal dayanağı					
			TCK (md.)				AsCK (md.)	Diğer mevzuat
			125	146	450	diğer		
1980	4	6			2	(md.149/2 = 2 mahkum, K.No.2308) (md.149/2 = 2 mahkum, K.No.2309)		
1981	6	7		2 mah., K.No.2476	5			
1982	13	16		3 mah., K.No.2631	13			
1983	18	24	1 mah., K.No.2794	4 mah., K.No.2792	19			
1984	2	2		1 mah., K.No.3049 1 mahkum, K.No.3052				
Toplam 1980-1989	43	55	1	11	39	4		

1980-1989 döneminde, 1985-1989 yıllarında hiçbir İnfaz Kanunu çıkartılmamıştır.

i) Tablo 7'ye ilişkin açıklama

1980 yılında 2308 ve 2309 sayılı Kanunlarla ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilen toplam 4 mahkumdan 2'si cezaevinden firar ettikleri ve yakalanamadıkları için idam edilmemiştir. Bu 4 mahkum, 12/09/1980-06/12/1983 arasındaki "12 Eylül Rejimi" döneminde, hakkında infaz istenci çıkartılanlar arasında TCK (md.149)'dan ölüm cezasına çarptırılan istisnai örnektir. 2308 sayılı Kanundaki mahkumlar sağ; 2309 sayılı Kanundaki mahkumlar ise sol siyasi suçlu kategorisine girmekteydiler.

2322 sayılı Kanunla, 1 mahkum, TCK (md.450/4) ve 2360 sayılı Kanunla 1 mahkum (md.450/9) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır.

1981 yılında 2476 sayılı Kanunla, 2 mahkum, TCK (md.146/1) uyarın-

ca ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bu mahkumlardan biri firar ettiği ve daha sonra çatışmada vurulduğu için hakkında infaz işlemi yapılmamıştır. 2 mahkum TCK (md.450/4), 2 mahkum (md.450/9) ve 1 mahkum da (md.450/9-5)'den ölüm cezası almıştır.

1982 yılında 2631 sayılı Kanunla, 3 mahkum, TCK (md.146/1)'den hüküm giymiştir Diğer 13 mahkumun tümü (md.450)'nin çeşitli bentleri uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bunlar arasında, 2763 sayılı Kanunda adı geçen 1 mahkum hakkında, (md.450/4-10), (md.59) ve (md.70) üç kez uygulanmıştır. Bu demektir ki, mahkum üç kişiyi öldürmüş, üç kez ölüm cezasına çarptırılmış ve her keresinde (md.59) uygulanarak her biri müebbet hapse çevrilmiş, ancak bunlar (md.70) uyarınca birleştirilerek sonuçta ölüm cezasına hükmedilmiştir.

1983 yılında 2792 sayılı Kanunla 4 mahkuma, TCK (md.146/1)'den hüküm verilmiştir. 2794 sayılı Kanunla 1 mahkum TCK (md.125)'den ölüm cezası almıştır. Bu mahkum, Levon Ekmekjian isimli Ermeni Asala örgütü militanı ve Lübnan uyrukludur. Ankara Esenboğa Havaalanına bombalı saldırı düzenleyerek çok sayıda kişiyi öldürme ve yaralama eyleminden mahkum edilmiştir. Diğerleri (md.450) uyarınca mahkum edilmişlerdir. Bunlardan 2796 sayılı Kanundaki 3 mahkum hakkında, (md.450/4-10), (md.59) ve (md.70) iki kez uygulanmıştır. Bu mahkumlar 2 kişiyi öldürmekten iki kez ölüm cezasına çarptırılmış, (md.59) uygulanarak her biri müebbet hapse çevrilmiş, ancak (md.70) uyarınca iki müebbet hapis birleştirilerek idama hükmedilmiştir. Benzeri bir durum 2816 sayılı Kanunda adı geçen 1 mahkum bakımından da söz konusudur. Mahkum hakkında iki kez (md.450/10), (md.59) ve (md.70) uygulanarak sonuçta ölüm cezasına hükmedilmiştir.

1984 yılında 3049 ve 3052 sayılı Kanunlarla cezaları infaz edilen toplam iki mahkum, TCK (md.146/1) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bu iki mahkum, sol siyasal suçlu idi. Anılan iki kanun, 1920-2000 döneminin son iki infaz istencidir ve 12 Eylül faili rejiminin bitimi sonrasında sivil rejim evresinde çıkartılmıştır.

B) MECLİS TARAFINDAN HAKLARINDA İNFAZ İSTENCİ ÜRETİLEN MAHKUMLAR BAKIMINDAN 1920 - 1984 DÖNEMİ ÖLÜM CEZASI HÜKÜMLERİNİN TOPLU OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

a) 1920-1984 Dönemi

TABLO 8) 1920-1984 Döneminde, Karar ve Mahkum Sayısına Göre Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı

Dönem	İnfaz Kararı Kanunu	Mahkum Sayısı	TCK						AsCK (md.)		Diğer	Belirsiz
			125	133	146	149	418	450	56	91		
1920-1929	68	92	-	-	3	-	-	36	-	-		
1930-1939	182	256	-	-	28	-	-	228	-	1*		
1940-1949	154	176	1	-	-	-	-	164	8	3		
1950-1959	42	45	-	1**	-	-	-	39	3	3		
1960-1969	65	76	-	-	5	-	-	70	-	1		
1970-1979	13	17	-	-	3	-	1	13	-	-		
1980-1989	43	55	1	-	11	4	-	39	-	-		
toplam	567	717 (151 kadın)	2	1**	50	4	1	589	11	7	43 ***	10 ****

* Tablo 2'nin altında verilen açıklamalara bakınız. İtalikle gösterilen "1" rakamı, alt satırdaki nihai toplama katılmamıştır.

** Tablo 4'ün altında verilen açıklamalara bakınız. İtalikle gösterilen "1" rakamı, alt satırdaki nihai toplama katılmamıştır.

*** "Diğer" kategorisinde verilen 43 mahkum hakkında bilgi için *Tablo 1*'in altında verilen açıklamalara bakınız.

**** "Belirsiz" kategorisinde verilen 10 mahkum hakkında bilgi için *Tablo 1*'in altında verilen açıklamalara bakınız.

i) Haklarında infaz istenci üretilen mahkumların % 90.23'ü TCK ve % 2.51'i AsCK uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır

1920-2000 arasındaki 80 yıllık evrede, TBMM tarafından haklarında ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konan toplam 717 mahkumun

- 647'si TCK uyarınca
- 18'i AsCK uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır.
- Diğer başlığı altındaki toplam 43 mahkumdan 22'si hakkında hıyaneti vataniye suçundan ve 21'i hakkında ise katil maddesinden hüküm tesis edilmiştir. Bunların özelliği, 1926 tarihli TCK'dan önce yürürlükte bulunan mevzuatın uygulanmış olmasıdır.
- 10 mahkum hakkındaki ölüm cezası hükmünün yasal dayanağını belirlemek mümkün olmamıştır. Bunların 9'u 1922 ve 1'i de 1923 yılına aittir.

Yukarıdaki verilere göre, ilgili yasaların uygulanması yüzde hesabıyla ortaya konduğunda,

- Ölüm cezası mahkumları toplamının (717), % 90.23 hakkında TCK maddelerinden,
- Ölüm cezası mahkumları toplamının (717), % 2.51 hakkında AsCK maddelerinden hareketle bu cezaya hükmedildiği anlaşılmaktadır.
- Ölüm cezası mahkumları toplamı (717) içinde, suçu sadece hıyaneti vataniye olarak gösterilen 22 mahkum, % 3.06'lık ve TCK öncesinde katil maddesinden hükümlendirilen 21 mahkum ise % 2.92'lik yer tutmaktadır.

ii) Haklarında infaz istenci üretilen ölüm cezası mahkumlarına TCK'nın ilgili maddelerinin uygulanması dağılımı

1) Haklarında infaz istenci üretilen ve TCK'dan hüküm giyen mahkumlara, TCK'nın ölüm cezası öngören sadece 6 maddesi uygulanmıştır

Tablo 8'de gösterildiği üzere, haklarında infaz istenci ortaya konan ve TCK uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumlara, TCK'nın toplam 6 maddesi uygulanmıştır. Bunlar, (md.125, 133, 146, 149, 418 ve 450)'dir.

Kaldı ki, bunlardan (md.133) ve (md.418) sadece 1'er mahkûma, (md.125) toplam 2 mahkuma ve nihayet (md.149) ise toplam 4 mahkûma verilen cezaların dayanağı olduğuna göre, sistemli, yoğun ve yaygın uygulama alanı bulan hükümlerin esas olarak iki adet olduğu, yani md.146 ve 450'nin bu işlevi yerine getirdiği açığa çıkmaktadır.

Bu çalışmanın "Türk Hukukunda Ölüm Cezası Öngören Mevzuat" başlıklı bölümünde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, uygulama alanı bulan 6 maddenin TCK'da yer alış süreleri şöyledir:

- (md.125, 146, 149 ve 450), TCK'nın çıkarıldığı 1926'dan 2000'e dek geçen 74 yıldır ölüm cezası yaptırımını içeren haliyle yürürlüktedir.
- (md.133)'e ölüm cezası, 1936 tarih ve 3038 sayılı Kanunla eklenmiştir ve o tarihten bu yana, yani 64 yıldır yürürlüktedir.
- (md.418)'e ölüm cezası 1953 tarih ve 6123 sayılı Kanunla eklenmiştir ve 1990 tarih ve 3679 sayılı Kanunla yapılan değişikliğe kadar, yani 37 yıl boyunca yürürlükte kalmıştır.

Görüldüğü gibi, haklarında infaz istenci çıkartılan mahkumlar için uygulama alanı bulmuş olan TCK'nın 6 maddesinin 5'i, ölüm cezası yaptırımı öngören kapsamı ile varlığını sürdürmektedir.

2) Haklarında infaz istenci üretilen mahkumların % 91'ine TCK (md.450)'den ceza verilmiştir

Toplam 717 mahkumdan TCK uyarınca ölüm cezasına çarptırılan 647 hükümlünün aldığı cezanın ilgili maddeye göre dağılımına bakıldığında,

- md. 125 = 2 mahkum
- md. 133 = 1 mahkum
- md. 146 = 50 mahkum
- md. 149 = 4 mahkum
- md. 418 = 1 mahkum
- md. 450 = 589 mahkum hakkında uygulanmıştır.

Bu veriye göre, toplam mahkum sayısından hareketle maddelerin uygulanma yüzdeleri şöyledir:

- md. 125 = % 0.30
- md. 133 = % 0.15
- md. 146 = % 7.72
- md. 149 = % 0.61
- md. 418 = % 0.15
- md. 450 = % 91.03

Yukarıdaki dökümden önemli bir sonuç çıkmaktadır.

Türkiye'de Meclis tarafından haklarında ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilen ve TCK'dan hüküm giyen mahkumlar bakımından (md.450) temel dayanak işlevini görmüştür. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken husus, (md.450)'nin toplam 11 bentte sıraladığı suç oluşturan hallerin, hangi yoğunlukla uygulandığını tespit etmektir. Bu konu aşağıdaki bahiste ayrıca irdelenmiştir.

3) Haklarında infaz istenci üretilen mahkumlara TCK (md.450)'nin bentlerinin uygulanma sıklığı

Yukarıda açıklandığı üzere, bu çalışmadaki verilere göre, 717 mahkumdan 647'si TCK hükümleri ve bunlardan da 589'u (md.450) uyarınca ölüm cezasına hüküm giymiştir. TCK (md.450)'nin hangi bendinin ya da bentlerinin, kaç mahkum hakkında uygulandığı hususunda, İnfaz Kararlarının/Kanunlarının ve Adalet Komisyonu raporlarının ancak bir bölümünde açıkça bilgi verilmiştir.

Bu çalışmadaki bulgulara göre, gerek İnfaz Kararı ya da Kanunu metninden gerekse de Adalet Komisyonu raporunda bu hususta net bilgi verilen mahkum sayısı toplamı 254'dür. Buna göre,

- Hakkında TCK (md.450)'nin bir bendi uygulanarak hüküm verilen mahkum sayısı = 168
- Hakkında TCK (md.450)'nin iki bendi uygulanarak hüküm verilen mahkum sayısı = 70
- Hakkında TCK (md.450)'nin üç bendi uygulanarak hüküm verilen mahkum sayısı = 8
- Hakkında TCK (md.450)'nin dört bendi uygulanarak hüküm verilen mahkum sayısı = 6
- Hakkında TCK (md.450)'nin beş bendi uygulanarak hüküm verilen mahkum sayısı = 2'dir.

Bunlara ilişkin tablolar şu dökümü vermektedir:

TABLO 9) TCK (md.450)'nin bir bendi uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumların sayısı

Yıl	Yıl içinde toplam mahkum sayısı	TCK (md.450)'nin bir bendinden hüküm giyen mahkum sayısı										
		450/1	450/2	450/3	450/4	450/5	450/6	450/7	450/8	450/9	450/10	450/11
1941	36							1				
1942	34				7	1		1	4	2		
1943	21				5	4		4		1		
1944	43	1		1	13	1		4		3		
1945	8				2	2				1		
1946	2					1				1		
1947	18				3	1		5		3		
1948	7				1	2		4				
1949	7				1	1		2		2		
1950	2				1							
1954	4									1		
1955	6				1	1		1				
1956	10				2	1		1		2		
1957	7				1			2		1		
1958	7				2			1				
1959	8					2		5				
1960	19				2			2				
1961	12 *											
1963	23	1			1	3		5		1		
1964	21				3	3		2	2	2		
1971	14				3			2	1	3		
1980	6				1					1		
1981	7				2					2		
1982	16				4				1	1		
1983	24				3			1	1	4	1	
toplam	350	2		1	58	23		43	9	31	1	
Genel toplam	168 mahkum											

* 1961 yılında haklarında infaz istenci ortaya konan ve TCK (md. 450)'den hüküm giyen toplam 9 mahkum var; ancak bunların maddenin hangi bentleri uyarınca mahkum edildikleri belli değil.

TABLO 10) TCK (md.450)'nin iki bendi uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumların sayısı

Yıl	TCK (md.450)'nin 2 bendi uyarınca hüküm giyen mahkum sayısı																			
	1-4	1-5	1-8	3-4	3-5	3-9	4-1	4-5	4-7	4-9	4-10	5-7	5-8	5-9	5-10	7-8	7-9	8-9	9-5	9-10
1941						1			1											
1942								1	1			2								
1943								1												
1944	1								3	1				5			4			
1945				2																
1947								1						1						
1949																		1		
1954										2				1						
1956								2									1			
1957									1		1									
1958											1						1			
1959								1												
1963			1				1				1	2	1		1			1		
1964								1								1	2	1		
1971								2	1											1
1981																			1	
1982				1	2			2			2									
1983	1	1						2		1	3									
Toplam	2	1	1	3	2	1	1	13	7	4	8	4	1	7	1	1	8	3	1	1
Genel toplam	70 mahkum																			

TABLO 11) TCK (md.450)'nin üç bendi uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumların sayısı

Yıl	TCK (md.450)'nin 3 bendi uyarınca hüküm giyen mahkum sayısı				
	1, 4 ve 5	3, 4 ve 7	4, 5 ve 7	4, 5 ve 9	4, 5 ve 10
1943				1	
1944			1		
1958	1				1
1960			1	1	
1963		1			
1983					1
Toplam	1	1	2	2	2
Genel toplam	8 mahkum				

TABLO 12) TCK (md.450)'nin dört bendi uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumların sayısı

Yıl	TCK (md.450)'nin 4 bendi uyarınca hüküm giyen mahkum sayısı			
	3, 4, 7 ve 8	3, 4, 7 ve 9	3, 5, 7 ve 9	5, 6, 7 ve 9
1944		1		
1945	1			
1962				1
1963			3	
Toplam	1	1	3	1
Genel toplam	6 mahkum			

TABLO 13) TCK (md.450)'nin beş bendi uyarınca ölüm cezasına çarptırılan mahkumların sayısı

Yıl	TCK (md.450)'nin 5 bendi uyarınca hüküm giyen mahkum sayısı
	3, 4, 5, 8 ve 9
1943	2
Genel toplam	2

BÖLÜM IV/C

İNSAN HAKLARI BELGELERİ İLE ULUSAL MEVZUATTA YAŞAM HAKKI VE ÖLÜM CEZASI

IV/C) İNSAN HAKLARI BELGELERİ İLE ULUSAL MEVZUATTA YAŞAM HAKKI VE ÖLÜM CEZASI

Bu başlık altında insan hakları belgelerini birkaç açıdan tasnif ederek değerlendirmek olasıdır. Birincisi, hukuksal bağlayıcılığı açısından farklı sonuçlar doğuran Bildiri ve Sözleşme formundaki belgeler şeklinde bir sınıflandırma yapmak olanaklıdır. İkincisi, belgeler, hukuksal niteliğine göre değil, hakkın tanınması bakımından ele alınabilir. Buna göre, bazı belgeler diğer hakların yanı sıra, yaşam hakkını da düzenlemektedir; ancak bu hak bağlamında ölüm cezası istisnasını da tanımaktadır. Buna karşılık biri uluslararası ikisi bölgesel olmak üzere toplam üç belge ise, barış zamanı-savaş zamanı ikiciliğine yer vererek, ölüm cezasının kaldırılmasına özgülenmiştir.[1]

Türkiye'nin, ölüm cezası istisnasıyla birlikte yaşam hakkını da düzenleyen belgelere taraf olma karnesi çok olumlu değildir. Özel olarak ölüm cezasını kaldırılmasına özgülenen belgelere ise, iç hukukunda bu cezayı kurumsallaştırdığı ve yürürlükte tutmaya devam ettiği için hiçbir şekilde taraf olmamıştır.[2]

A) ULUSALÜSTÜ İNSAN HAKLARI BELGELERİNDE YAŞAM HAKKI VE ÖLÜM CEZASI

a) Bildiriler

i) Evrensel İnsan Hakları Bildirisi

Sözleşme dışı formda hazırlanan belgelere bakıldığında, Türkiye, 10/12/1948 tarihli BM Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'ne imza koymuştur. Evrensel Bildiri (md.3)'de yaşam hakkı tanınmıştır. Ancak, maddede ne açıkça yaşam hakkının istisnası olarak ölüm cezasına yer verilmiş ne de ölüm cezası yasağı düzenlenmiştir.

Evrensel Bildirinin, sözleşme formunda hazırlanan insan hakları belgeleriyle karşılaştırıldığında, hukuksal bağlayıcılığı ve etkisi daha zayıftır. Ancak, gerek siyasal ve moral ağırlığı ve insan hakları hukukunun

---

1 Bu bölümde anılan belgelerin Türkçe metinleri için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Uluslüstü İnsan Hakları Belgeleri, (Uluslararası ve Bölgesel Sistemler), Beta Yay., İstanbul, Ekim 2000, (kısaca, "İnsan Hakları Belgeleri/2000" şeklinde gösterilecektir). Ayrıca, belgelerin değerlendirilmesi ve ilgili organların kararlar pratikleri için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, Kavram Yay., İstanbul, 1994.

2 Türkiye'nin insan hakları belgelerine taraf olması konusunda bir bilanço ve bunun değerlendirilmesine de yer veren bir çalışma olarak bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Evolution of the CPT activities in Turkey case", Turkish Yearbook of Human Rights, Vol.19-20, 1997-1998, sf:55-91, özellikle 56-64.

gelişiminde evrensel düzeyde oynadığı rol; gerekse aralarında yaşamdan keyfi olarak yoksun bırakılmamanın da bulunduğu, işkence yasağı, kölelik yasağı gibi "jus cogens" nitelikli hakları da içeriyor olması açısından ele alındığında, Bildiri'nin önemi ve işlevi yadsınamaz.

b) Ölüm cezası istisnasını tanıyarak yaşam hakkını düzenleyen Sözleşmeler

Yaşam hakkını ölüm cezası istisnasıyla birlikte düzenleyen insan hakları sözleşmeleri uluslararası ve bölgesel düzlemde olmak üzere pek çoktur. Bu sözleşmeler ve bunlarla kurulan organların yetki, faaliyet ve kararları başka bir çalışmamızda[3] ayrıntılarıyla incelendiğinden, burada kısaca şu belgelere işaret edilebilir. Uluslararası düzlemde, BM Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi; bölgesel düzlemde ise, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (Ame.İHS) ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (AİHHŞ).

Bunlardan Amerikan Devletleri Örgütünce 22/11/1969'da kabul edilip 18/07/1978'de yürürlüğe giren Ame.İHS (md.4) ve Afrika Birliği Örgütü tarafından hazırlanarak 26/06/1981'de kabul edilip 21/10/1986 tarihinde yürürlüğe giren AİHHŞ (md.4) yaşam hakkını, ölüm cezası istisnasına yer vererek düzenlemektedir. Adı geçen bölgesel örgütlerin üyesi olmadığı için Türkiye'nin bu belgelere taraf olması mümkün değildir. Buna karşılık, Türkiye'nin taraf olduğu ya da olabileceği belgeler esas alınarak bir değerlendirme yapılacak olursa, şunları vurgulamak gerekmektedir.

i) BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

BM "Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi" (MSHS), 16/12/1966 tarihinde kabul edilip, 23/03/1976'da yürürlüğe girmiştir. 01/01/1998 tarihi itibariyle, dünya ölçeğinde toplam 140 Devlet, MSHS'ni onaylamış bulunmaktadır. Eylül 2000 tarihinde Türkiye bu belgeyi imzalamış ancak henüz onaylamamıştır.

MSHS (md.6) yaşam hakkını düzenlerken yer verdiği ölüm cezası istisnasının uygulanma alanını çerçeveleyen bir dizi kayıt getirmektedir.

ii) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Bölgesel düzlemde biçimlendirilmiş belgelerin başında, 04/11/1950 tarihinde imzaya açılıp 03/09/1953 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) gelmektedir. Türkiye AİHS'ni, 1954 yılında onaylamıştır.[4]

---

3 Mehmet Semih Gemalmaz, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, sf:51-111.

4 Türkiye AİHS'ni 10/03/1954 tarih ve 6366 sayılı "İnsan Haklarını ve Temel Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun" ile onaylamıştır. Bu onaylama belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne depo edildiği tarih olan 18/05/1954'ten başlayarak AİHS Türkiye bakımından yürürlüğe girmiştir.

AİHS'nin ayırt edici özelliği, "bireysel şikayet başvurusu" usulünü kurumsallaştırmış olmasıdır. Bu usulün işlerlik kazanması ise, Sözleşmeyi onaylayarak taraf olan Devletin ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Komisyonun bireysel şikayet başvurularını inceleme yetkisini bir "tanıma bildirimi" ile açıklamış olmasını gerektirmekteydi. Türkiye bu işlemi, ilk kez 1987 yılında, üç yıl süreli olarak yapmıştır. Daha sonra bu sürelerin bitiminde, tanınan yetkinin süresini uzatmaya yönelik bildirimler de yapılmıştır. AİHS'nin Kasım 1998'de yürürlüğe giren 11 Numaralı Protokolü ile Komisyonun kaldırılarak, bunun yerine tek başına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin süreklilik temelinde faaliyet gösterdiği evreye dek, süreç bu şekilde işlemiştir.

Öte yanda, AİHS'nin kurumsallaştırdığı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin zorunlu yargı yetkisini de, Türkiye ilk kez ancak 1989 yılında tanımıştır. Bu sistem de, 11 Numaralı Protokolün yürürlüğe girdiği tarihe dek, çeşitli süre uzatma bildirimleriyle Türkiye bakımından işlemiştir.

Sonuç olarak, Türkiye, AİHS'nin bireysel şikayet başvurusu bağlamında öngördüğü ilk sistem bakımından 1987'den, 11 Numaralı Protokolle getirilen değişiklik sonrası sadece Mahkeme ile yürütülen yeni bireysel başvuru usulü bakımından ise Kasım 1998'den itibaren böyle bir ulusalüstü denetime tabi bulunmaktadır.

AİHS (md.2) yaşam hakkını düzenlemekte ve bunun istisnası olarak ölüm cezasını da tanımaktadır. Sözleşmenin yapıldığı tarih ve o evrede Avrupa Konseyi üyesi devletlerin iç hukuklarında bu cezaya yer verilmiş olduğu dikkate alındığında, anılan istisnaya yer verilmesinin, Sözleşmenin bir an önce onaylanarak yürürlüğe girmesinin teminine yönelik arayışların sonucu olduğu görülür. Nitekim geçen zaman içinde, aşağıdaki bahiste açıklandığı üzere, AİHS'nin 6 Numaralı Protokolü çıkartılarak, barış zamanı bakımından ölüm cezasının tümden kaldırılmasına yönelik normatif adım atılmıştır.

Türkiye aleyhine yapılan bireysel şikayet başvurularının bir bölümü, AİHS (md.2)'nin ihlalleri savını içermekteydi. Bu eksende, gerek AİH Komisyonu gerekse AİH Mahkemesi tarafından üretilen Kabuledilebilirlik Kararları, Nihai Raporlar ve nihayet Mahkeme hükümleri irdelendiğinde, Türkiye'nin yaşam hakkını ihlal ettiği sonucuna ulaşılan birçok örneğin bulunduğu görülmektedir.[5]

---

5 Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun Kabuledilebilirlik kararı verdiği AİHS (md.2) eksenli şikayet başvurularına örnek olarak bkz., Akdeniz v. Türkiye (No.23954/94); Akkoç v. Türkiye (No.22948/93); Asker v. Türkiye (No.23185/94), Berktay v. Türkiye (No.22493/93); Cagırga v. Türkiye (No.21895/93); Çakıcı v. Türkiye (No.23657/94); Demir v. Türkiye (No.22280/93); Erdoğan vd. v. Türkiye (No.19807/92); Ergi v. Türkiye (No.23818/94); Gül v. Türkiye (No.22676/93); Mehmet Kaya v. Türkiye (No.22729/93); Mahmut Kaya v. Türkiye (No.22535/93); Kılıç v. Türkiye (No.22492/93); Kurt v. Türkiye (No.24276/94); Menteş v. Türkiye (No.23186/94); Salman v. Türkiye (No.21986/93); Tanrıbilir v. Türkiye (No.21422/93); Tekin v. Türkiye (No.22496/93); Yasa v. Türkiye (No.22495/93); Yaşar v. Türkiye (No.22281/93). Bu Kabuledilebilirlik

c) Ölüm cezasının kaldırılmasına özgülenen Protokoller

Sözleşme formunda olup ölüm cezasının kaldırılmasına özgülenen uluslararası ve bölgesel düzlemde bazı belgeler de üretilmiş ve yürürlüğe girmiştir.

Örneğin, Amerikan Devletleri Örgütünce hazırlanarak 08/06/1990 tarihinde imzaya açılan ve 28/08/1991 tarihinde yürürlüğe giren Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolü konuya özgülenen insan hakları belgeleri arasında yer almaktadır. 01/01/1998 itibariyle 4 Devlet bu Protokolü onaylamıştır. Ancak Türkiye, bu bölge dışında olduğu ve ADÖ'nün üyesi de olamayacağı için, hukuken anılan Protokolün tarafı olma potansiyeline sahip değildir.

Bu Protokol, barış zamanı-savaş zamanı ikiciliğini esas almakta ve ölüm cezasını barış zamanı bakımından ilga etmektedir. Başka deyişle, Protokole taraf Devletler, "savaş zamanında uluslararası hukuka uygun olarak, askeri nitelikli çok ciddi suçlar için ölüm cezası uygulama hakkını" saklı tutabilirler.

i) MSHS'nin "Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan İkinci Seçmeli Protokolü"

MSHS'nin "Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan İkinci Seçmeli Protokolü", BM Genel Kurulu tarafından 15/12/1989 tarihinde 26 olumsuza karşı 59 olumlu oyla kabul edilmiş[6] ve 11/07/1991 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[7] 01/01/2000 tarihi itibariyle toplam 41 Devlet bu Protokolü onaylamış bulunmaktadır.[8]

Türkiye, bu Protokolün oylanmasında, oylamaya katılmayan 48 devlet arasında yer almıştır. Dönemin Adalet Bakanı, bu tavrın gerekçesini 1990 başında basma yaptığı bir açıklamada, "mevzuatımızda ölüm cezası muhafaza edildiğinden, bunun kaldırılması için yapılan teklife olumlu oy kullanılmamıştır" diyerek ifade etmiştir.[9] Zaten, Türkiye'nin 2 Numaralı

---

kararlarının Türkçe tam metinleri için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Önünde Türkiye -I-: Kabuledilebilirlik Kararları, Beta Yay., İstanbul, 1997

6 *Güneş*, 17/12/1989, S:4330, sf:9. "BM Sosyal Komitesi tarafından desteklenen Protokolün imzaya açılması konusundaki karar tasarısı için yapılan oylamada, 59 olumlu, 26 olumsuz ve 48 çekimser oy kullanıldı." Alıntılanan bu haberde geçen 48 devlet çekimser oy kullandı ifadesi yanlıştır; söz konusu 48 devlet, oylamaya katılmamıştır.

7 İkinci Seçmeli Protokol BM Genel Kurulunda oylanmadan önce BM Üçüncü Komisyonunda, idam cezasının kaldırılması önerisinin Genel Kurulun onayına sunulması tasarısı oylandı. 24/11/1989 tarihinde yapılan bu oylamada, 159 ülkenin 55'i idamın kalkmasını, 28'i kalmasını isterken, Türkiye dahil 45 ülke çekimser oy kullandı ve 31 ülke de oylamaya katılmadı. Bu haber için bkz., *Hürriyet*, 26/11/1989, S:14953, sf:18, "Türkiye idamın kaldırılmasına çekimser" başlıklı AA kaynaklı haber.

8 Human Rights Law Journal, 18 September 2000, Vol.21, No.1-3, p.97.

9 *Güneş*, 16/03/1990, S:4419, sf:3, "İdam fermanında ısrar" başlıklı haber.

Protokole taraf olabilmesi için, önce, MSHS'ni onaylaması gerekmektedir.

İkinci Seçmeli Protokol, barış zamanı-savaş zamanı ikiciliğini öngörmekte ve barış zamanı bakımından ölüm cezasını kaldırmaktadır.

ii) AİHS'nin 6 Numaralı Protokolü

AİHS'nin 6 Numaralı Protokolü, 28/04/1983 tarihinde kabul edilerek imza ve onaya açılmış ve 01/03/1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 01/01/2000 itibariyle 34 Devlet tarafından onaylanmıştır.[10] Türk hukuk düzeninde ölüm cezası yürürlükte tutulduğu için, 6 Numaralı Protokol de, 01/10/2000 itibariyle Türkiye tarafından onaylanmamıştır.

Temmuz 1998'de 55. Hükümetin (ANASOL-D Hükümeti) İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı basına yaptığı açıklamada, Türkiye'nin henüz AİHS'nin 6 Numaralı Protokolü imzalamadığını, ancak Protokole katılma hususunda ilke kararı alındığını belirtmiştir.[11]

Aralık 1998'de basında çıkan bir başka haberde ise, 55. Hükümetin, Türkiye'nin Avrupa Konseyi önünde eski daimi temsilcisi Büyükelçi Rıza Türmen'e, 6 Numaralı Protokolü imzalamak üzere yetki verdiği; ancak Türmen'in, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi üyeliğine getirildiği için 15/10/1998'de Dışişleri Bakanlığı ile ilişkisini kestiği; söz konusu yetki belgesinin ise Türmen'e 17/10/1998'de ulaştığı için Protokole imza konamadığı belirtiliyordu. Haberde, daha sonra 55. Hükümetin düşürülmesi nedeniyle yaşanan kriz nedeniyle Türkiye'nin yeni daimi temsilciye bu yetkiyi hala vermediği de not edilmekteydi.[12] Dikkati çekmek gerekir ki, söz konusu adım atılmış olsaydı bile, imza koyma, onaylama işlemi olmadığı ve Hükümetin de onaylama konusunda bir karar almamış bulunduğu gerçeklerinden ötürü, 6 Numaralı Protokol Türkiye bakımından hukuksal sonuç doğurmayacaktı.

Haziran 1999'da 57. Hükümetin (DSP-MHP-ANAP) Adalet Bakanı, ki 55. Hükümetin İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı idi, basına verdiği bir demeçte şunu söylüyordu: "...Bu Protokol sadece savaş ve savaş tehlikesi sırasında idam cezasının uygulanacağını öngörüyor. Bakanlar Kurulu'nda ilke olarak, 55. Hükümet, Protokolün onaylanmasını benimsedi. Ancak Askeri Ceza Kanununda barış zamanında işlenmiş bazı fiiller nedeniyle de ölüm cezası öngörüldüğünden, Adalet, Genelkurmay ve Dışişleri temsilcilerinin toplantısından bir sonuç alınamadı ve erken seçim

---

10 Human Rights Law Journal, 18 September 2000, Vol.21, No.1-3, p.97.

11 *Cumhuriyet*, 13/07/1998, S:26577, sf:6, "Türk: İdam cezası kalkabilir" başlıklı, Devrim Sevimay imzalı haber. Habere göre, Devlet Bakanı Hikmet Sami Türk, kendi Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetleri düzeyinde konuyla ilgili çalışmaların yürütüldüğünü, ve Türk Silahlı Kuvvetleriyle görüş alış-verişinde bulunduklarını belirtmiştir. Bakan, bu Protokole katılma konusunda ilke kararı alındığını ifade etmiştir.

12 *Hürriyet*, 14/12/1998, S:18229, sf:32, "İdamı kaldıran protokol direkten döndü" başlıklı Oya Armutçu imzalı haber.

kararı çıktı, öylece kaldı. Bu çalışma sonuçlanmış olsaydı belki bu Protokolün imzalanması söz konusu olacaktı."[13] Bu açıklamasıyla Adalet Bakanı, 55. Hükümet zamanında bu konuda başlatılan girişimin sonuçsuz kalmasında askeri bürokrasinin pay sahibi olduğunu dolaylı biçimde ifade etmiş olmaktadır.

Ama daha ilginci, bu açıklama, yukarıda gösterilen ve Aralık 1998'de basında çıkan haberi, yani 55. Hükümetin AK önündeki Türk Daimi Temsilcisine Protokole imza koymak hususunda yetki verdiği ve fakat Büyükelçi görevinden ayrıldığı için bu işlemin tamamlanamamış olduğu haberini yalanlar niteliktedir. Çünkü Bakan, ilgili birimlerin toplantısından "sonuç alınamadığı"nı söylemektedir. Uzlaşma sağlanamadığı için kesinleşmeyen bir hususta Dışişleri Bakanlığının Büyükelçiye böyle bir işlem talimatı vermesi söz konusu olmamak gerekir.

d) Ölüm cezası yasağı getiren diğer belgeler

i) BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

BM Genel Kurulunun 20/11/1989 tarihinde kabul ettiği Çocuk Hakları Sözleşmesi 02/09/1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşmeyi 01/01/2000 tarihi itibariyle 191 Devlet onaylamıştır.[14] Türkiye, 09/12/1994 tarih ve 4058 sayılı Yasayla ve bir "ihtirazi kayıtla" onaylamıştır.[15]

Ekim 1997'de bir hukuk dergisinde yayınlanan makalede, AİHS'nin 6 Numaralı Protokolüne ilişkin olarak şöyle yazılmıştı: "Günümüzde, bu Protokolü onaylamamış ülkeler, Avrupa Konseyi'ne üye devletler arasında bir azınlık oluşturmaktadır. Az sayıdaki kimi ülkeler de, *imzalamış* fakat henüz onaylamamış durumdadır. Türkiye'nin durumu da budur." Bkz., Rona Aybay, "Dünyada ölüm cezası", Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Ekim 1997, Sayı 7, sf:24-25.

Aynı doğrultudaki daha yakın tarihli bir yazı ise, Mayıs 1999'da bir gazetede yer almıştır. Buna göre, "Türkiye, idam cezasını kaldıran İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesine Ek 6 Nolu Protokolü *imzaladığı* halde, TBMM'de oylama hala yapılmadı. 56. Hükümetin İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı Doç. Hikmet Sami Türk, 1998 Temmuz'unda, bunu onaylamak konusunda hükümetin bir ilke kararı aldığını söylemişti. Ama ondan sonra çıt çıkmadı." Bkz., Semra Somersan, "Dünyada idam cezası", *Radikal/İki*, 30/05/1999, sf:4. Halbuki, değil Ekim 1997 yahut 1998 yılı, 2000 yılının sonbaharına varıldığında bile, Türkiye bu Protokole imza koymamıştır. Atıf yapılan yukarıdaki makalelerin ikincisinde yer alan diğer birkaç yanlış ise şudur: 56. Hükümet değil, 55. Hükümet; Doç. Değil, Prof.; onaylama değil, katılma.

13 *Radikal*, 11/06/1999, S:972, sf:5, "İdamı tartışmak zor" başlıklı, Adnan Keskin tarafından Bakanla yapılan söyleşi. Bu hususta ayrıntılı bilgi, bu çalışmanın ileride "Yürütme Organının Ürettiği Siyasa ve Ölüm Cezası (1920-2000) başlıklı bölüm içinde "Ölüm cezasını kaldırma girişiminin tıkanması (1997-1999)" bahsinde verilmiştir.

14 Human Rights Law Journal, 18 September 2000, Vol. 21, No. 1-3, p.103.

15 Türkiye tarafından 09/12/1994 tarih ve 4058 sayılı Yasayla onaylanması uygun bulunan Çocuk Hakları Sözleşmesinin İngilizce orijinal metni ve resmi Türkçe çevirisi ile

Çocuk Hakları Sözleşmesi (md.37/a) hükmü ölüm cezası konusundadır. Buna göre:

(md.37) : «Taraf Devletler aşağıdaki hususları temin etmeyi üstlenirler:

a) ... 18 yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle ölüm cezası verilemeyeceği gibi salıverilme olanağı bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir».

Hatırlatalım ki, 18 yaşından küçüklere ölüm cezası verilmemesi ya da verilse bile bu cezanın infaz edilmemesi kuralı daha önceki bir çok insan hakları belgesinde de zaten düzenlenmiş bulunmaktadır.

Örneğin, MSHS (md.6/5)'de, ölüm cezası istisnasını çevreleyen kayıtlamalar arasında aynı doğrultuda hüküm vardır. Keza, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (md.4/V)'de; Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Şartı (md.5/3)'de ve 12/08/1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol No. I (md.77/5) ile Protokol No. II (md.6/4)'de de, suçu işlediği zaman 18 yaşın altında olanlara ölüm cezası verilmesi yasağı düzenlenmiştir.

BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin 25/05/1984 tarih ve 1984/50 sayılı "Ölüm Cezasına Çarptırılanların Haklarını Garanti Altına Alacak Güvenceler" başlıklı belgesi (md.3)'de de koşut hüküm yer almaktadır.[16]

Ayrıca, BM Genel Kurulunun 29/11/1985 tarih ve 40/33 sayılı Kararı ile kabul ettiği "Küçükler Hakkındaki Adalet Sistemine İlişkin Asgari Standart Kurallar (Beijing Kuralları)" başlıklı belge (md.17/2)'de, küçüklere, işledikleri hiçbir suç nedeniyle ölüm cezası verilemeyeceği hükme bağlanmıştır.[17]

İşte, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, bu yerleşik ve genel kabul bulan ilkeyi bir kez daha ve bağlayıcı nitelikli bir belgede yinelemektedir.

Ekleyelim ki, BM Ekonomik ve Sosyal Haklar Konseyi bünyesinde, İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Alt-Komisyonunun bir çok Kararında da anılan ilke vurgulanmış ve buna uyulmaya çağrı çıkarılmıştır. Yakın tarihli bir örnek olarak, Alt-Komisyonun 17/08/2000 tarih ve 2000/17 sayılı oylama yapılmaksızın benimsenen Kararı hatırlatılabilir. Burada, suçu işlediği zaman 18 yaşından küçük olanların ölüm cezasına çarptırılmaları şiddetle kınanmakta ve ölüm cezasını yürürlükte tutan Devletlerde buna olanak veren hükümlerin varlığının uluslararası gelenek hukukunu da ihlal ettiği karara bağlanmaktadır.[18] Aşağıda

---

İhtirazi kayıt metni için bkz., (RG, 27/01/1995, s.22184). İhtirazi kayıt Sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerine ilişkindir. Bu nedenle, Sözleşmenin ölüm cezası yasağını düzenleyen maddesi üzerinde bir etkisi söz konusu değildir.

16 UN, Human Rights: A Compilation of International Instruments, Vol. I (First Part), New York, 1994, p.310-311.

17 agd., sf.356-381, özellikle 370.

18 Economic and Social Council, The Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Sub-Commission on Human Rights Resolution, 17 August 2000, E/CN.4/SUB.2/RES/2000/17, "The death penalty in relation to juvenile offenders".

referansı ve açıklaması verilen BM İnsan Hakları Komisyonunun 27/04/2000 tarih ve 2000/65 sayılı Kararının 3/a paragrafında da aynı ilkenin vurgulanmış bulunduğunu belirtmek gerekir.

Türk hukukunda da, bu ilkeye yer verilmiştir. Ne yürürlükteki ne de önceki anayasalarda bu hususu düzenleyen bir hüküm yer almamakla birlikte, Türk Ceza Yasasının çeşitli maddelerinde bu konuya açıklık getiren düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin, TCK (md.55)'de, "fiili işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş olup da 18 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında, idam cezası yerine yirmi seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası tayin olunacağı" hükmü vardır.

ii) BM İnsan Hakları Komisyonu Kararları (1997/12), (1998/8), (1999/61) ve (2000/65)

BM İnsan Hakları Komisyonu Nisan 1997 tarihinde 1997/12 sayılı bir Karar kabul etmiştir.[19] Bu Kararda, "Ölüm cezasını henüz kaldırmamış bulunan tüm Devletler, bu cezanın bütünüyle kaldırılması hedefini göz önünde bulundurarak, infazları askıya almaya" davet edilmektedir. Karar, 11 karşı ve 14 katılmayan Devlete karşılık 27 Devletin oyu ile alınmıştır.

Bu Kararın önemi, söz konusu Komisyonun siyasal nitelikli bir organ olmasından kaynaklanmaktadır. Başka deyişle, BM'in bir siyasal organı, ilk kez, infazların dünya çapında askıya alınması görüşünü destekleyen bir karar almış olmaktadır.

Aynı organ, 03/04/1998 tarih ve 1998/8 sayılı olup üsteki Karar ile aynı içerikte bir başka Karar daha üretmiştir. 1997 tarihli Karardan farklı olarak, bu metni hazırlayan, destekleyen ve olumlu tavır koyan Devlet sayısı artarak 66'ya ulaşmıştır. Buna karşılık 51 Devlet ise, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyinde dağıtımı yapılan bir açıklama metni ile, 1998/8 sayılı Kararla kendilerini bağlı görmediklerini duyurmuşlardır.[20]

Ayrıca, BM İnsan Hakları Komisyonu, 28/04/1999 tarih ve 1999/61 ile 27/04/2000 tarih ve 2000/65 sayılı Kararlarında da, ölüm cezasının kaldırılmasının, insan onuruna saygı gösterilmesinin güçlendirilmesine ve insan haklarının aşamalı olarak geliştirilmesine katkı sağlayacağına olan inancını bir kez daha vurgulamıştır.

BM Komisyonu, özellikle 2000/65 sayılı Kararında, bir yandan, henüz Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi tarafı olan Devletleri bu belgenin 2 Numaralı Protokolüne katılmaya davet etmiştir; öte yandan da ölüm cezasını yürürlükte tutan Devletlerden, başta anılan Sözleşme olmak üzere ilgili diğer belgelerde öngörülen ve ölüm cezasına kayıtlamalar getiren düzenlemelerin gereklerini yerine getirmeleri talebinde bulunmuştur. Ayrıca, ölüm cezası verilecek suçların aşamalı olarak azaltılması; ölüm cezasının tamamen kaldırılması ana hedefi gözetilerek infazlara ilişkin bir

---

19 Amnesty International, Report 1998, United Kingdom, 1998, sf: 381.

20 Amnesty International, Report 1999, United Kingdom, 1999, sf: 16.

moratoryumun açıklanması çağrısı yapılmıştır. 2000/65 sayılı Karar, 26/04/2000 tarihinde yapılan oylamada, 12 katılmayan, 13 redde karşılık 27 olumlu oyla benimsenmiştir.[21]

e) AGİT Belgeleri

Öte yanda, Türkiye, görece yeni bir örgütlenme süreci ürünü olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın üyesidir. AGİT'in (eski adı, AGİK/Konferansı idi) 1975'den bu yana ürettiği bir dizi belgede, yaşam hakkına ve ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Örneğin,

Viyana Üçüncü İzleme Toplantısı Nihai Belgesi, 19/01/1989, (madde 24);

AGİT İnsanı Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi, 29/06/1990, (madde 17.1-17.8);[22]

AGİT İnsanî Boyut Konferansı Moskova Toplantısı Belgesi, 03/10/1991, (madde 36, 36.1/i-iii);

Dördüncü İzleme Toplantısı Helsinki Nihai Belgesi, 10/06/1992, Bölüm VI.-İnsanî Boyut, (madde 58)

Budapeşte Nihai Belgesi, 06/12/1994, Bölüm VIII.-İnsanî Boyut, (madde 19).

Türkiye'nin bu belgelerde imzası vardır. Ne ki, AGİT belgeleri, klasik anlamda insan hakları sözleşmesi biçim ve niteliğinde değildir. Bu belgelere imza koyan devletler, düzenlenen ilke ve hedeflere bağlılıklarını, daha çok, siyasal söz verim şeklinde ortaya koymuş olmaktadırlar. AGİT'in öngördüğü denetim mekanizma ve usulleri ise, henüz yeterli etkinlik ve ağırlığa sahip olma birikiminden uzaktır.

f) Avrupa Birliği Belgeleri

i) Avrupa Parlamentosu Temel Haklar ve Özgürlükler Bildirisi (1989)

Avrupa Birliği'nin bir organı olan Avrupa Parlamentosunun 12/04/1989 tarihinde kabul ettiği "Temel Haklar ve Özgürlükler Bildirisi"nin yaşam hakkı kenar başlıklı (md.2)'de yaşam hakkı tanınmıştır.

Konuyla doğrudan ilgili olup "Ölüm cezası" kenar başlıklı (md.22)'ye göre, "Ölüm cezası kaldırılmıştır."

---

21 Economic and Social Council, The Commission on Human Rights, E/CN.4/RES/2000/65, 27 April 2000, "The question of death penalty".

22 Kopenhag Belgesi (1990)'nın Türkçe tam metni için bkz., Gökçen Alpkaya, AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları, Kavram Yayınları, İstanbul, Mart 1996, sf:137-148.

ii) AB Bakanlar Konseyi Bildirisi (1998) ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000)

AB hukuku içinde spesifik insan hakları belgesi biçimlendirilmesi yönündeki tartışmalar ve çalışmalar uzunca bir süreye yayılmaktadır. Bu bağlamda iki temel görüş, özel bir belge üretilmesi ile AB'nin Avrupa Konseyi'nin belgesi olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olabilmesi olasılığı şeklinde açığa çıkmıştı.

Somut bir gelişme, 1999 başında hazırlanması çalışmaları başlatılan girişimin Ekim 2000'e gelindiğinde "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı" olarak ortaya çıkması oldu. Şartın yaşam hakkı kenar başlıklı (md.2) düzenlemesine göre, herkesin yaşam hakkı tanınıyor ve hiç kimsenin ölüm cezasına çarptırılamayacağı ya da cezasının infaz edilemeyeceği hükme bağlanıyordu.

Esasen AB bünyesinde atılan bu son adım, belli bir gelişimin ürünüdür. Bir örnek vermek gerekirse, AB Bakanlar Konseyi'nin 29/06/1998 tarihli "Ölüm cezasına ilişkin Bildirisinde", AB'nin, izlediği insan hakları siyasasının ayrılmaz bir parçası olarak uluslararası düzlemdeki ölüm cezası karşıtı faaliyetlerini kuvvetlendirmeye karar verdiği ve ölüm cezasının evrensel ölçekte kaldırılmasına ilişkin çalışmaları kendisinin güçlü biçimde bağlı bulunduğu bir siyasa olarak benimsediği açıklanıyordu. Bakanlar Konseyi ayrıca, bu cezanın halen yürürlükte bulunduğu ülkelerde uygulamasının aşamalı olarak sınırlandırılması hususunu öncelikli hedefi saydığını duyurmaktaydı. Konsey, AB'nin gerek çok taraflı ilişkiler düzleminde gerekse de üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde, ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik kullanılacak kendi rehber kurallarını üretme durumunda olduğunu da belirtmekteydi.

Görüldüğü gibi, gerek Bakanlar Konseyi Bildirisi, gerekse bütün ilgili girişimlerin ve açıklamaların somutlaşması sayılması gereken Temel Haklar Şartı, AB üyelerinde zaten ölüm cezası kaldırıldığına göre, özellikle AB üyeliğine aday olan ülkelerden istenecek standartlar arasında bulunmaktadır.

B) ULUSAL HUKUK DÜZENLERİNDE ÖLÜM CEZASINI KALDIRMA EĞİLİMİ

a) Dünyada gözlenen genel eğilim: ölüm cezasının kaldırılması

İnsan hakları hukuku belgelerinde ölüm cezasının kaldırılması doğrultusundaki gelişmenin arka yüzünde dünya ölçeğinde gözlemlenebilen gelişme şöyle özetlenebilir:

- pek çok devlet bu cezayı ulusal hukuk düzeninden askeri ve sivil ceza mevzuatı bakımından farklılık öngörmeksizin tamamen kaldırmıştır.
- bazı devletler ölüm cezasını sadece savaş zamanında işlenen bazı askeri suçlar için tanıyarak kısmen kaldırmıştır.
- bazı devletler ise bu cezaya mevzuatında yer vermekle birlikte uzunca bir süreden beri uygulamayarak *de facto* kaldırmıştır.

Türk doktrininde 1973 tarihli bir kitapta, özellikle 19. Yüzyılın sonundan itibaren Avrupa başta olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde ölüm cezasının kaldırıldığına ilişkin ayrıntılı bir döküm verilmiştir. Bu verilerden hareketle yazarlar şu sonuçları çıkartmışlardır: "1) Ölüm cezasının kaldırılması hususunda kuvvetli bir akım vardır; 2) Ölüm cezasını gerektiren cürümlerin sayısı gittikçe azalmaktadır; 3) Ölüm cezasının fiilen uygulanması gittikçe azalmıştır ve azalmaktadır; 4) Cezanın infazı aleni olmaktan çıkmakta ve gizli şekilde infaz yapılmaktadır; infaz metodu mahkuma mümkün olduğu kadar az ıstırap verecek şekle dönüşmektedir."[23]

Öte yanda ulusal basında, ölüm cezasını kaldıran çeşitli devletlere ilişkin haberler yayınlandığı da görülmektedir. Örneğin, en son 1995'te uygulanan ölüm cezasının kaldırılması Litvanya parlamentosunda 3'e karşı 76 oyla Aralık 1998'de onaylanmıştır.[24] Türkmenistan'da ise ölüm cezası 01/01/1999 tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde kaldırıldı.[25] Nepal'da ölüm cezası 1999'da kaldırıldı. Bu ülkede en son 1970'de ölüm cezası yerine getirilmişti.[26]

Uluslararası Af Örgütünün 1989 yılında yayınladığı çalışmada bu konuda ülkelere ilişkin bilgi verilerek ayrıntılı bir döküm çıkartılmıştır. Bu kitaptaki veriler de, dünya ölçeğinde genel eğilimin ölüm cezasının kaldırılması yönünde olduğunu teyit etmektedir.[27] Af Örgütünün daha

---

23 Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku - Genel Kısım Cilt II, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1973 (6. Bası), sf:688-693.

24 *Radikal*, 23/12/1998, S:802, sf:11, "Litvanya'da idam kalktı" başlıklı haber.

25 *Yeni Yüzyıl*, 08/01/1999, S:1485, sf:9, "Türkmenistan'da idam cezası kaldırıldı" başlıklı haber.

26 *Cumhuriyet*, 02/05/1999, S:26870, sf:11, "Nepal'da ölüm cezası kaldırıldı" başlıklı haber.

27 Amnesty International, When the State Kills: The Death Penalty v. Human Rights, London, 1989.

yakın tarihli olarak 1998 Yılı Raporundaki bilgilere göre, 1997 yılı sonu itibariyle, dünyada 63 ülkede ölüm cezası bütün suçlar bakımından kaldırılmıştır; 16 ülkede ise bu ceza, savaş zamanında işlenen istisnai nitelikli suçlar hariç, mevzuattan çıkarılmıştır. Bunlara ek olarak, en az 25 ülkede ise, son on yıl ya da daha uzun süreden beri hiçbir ölüm cezası infaz edilmemiştir. [28]

b) Avrupa Konseyi üyesi Devletlerde ölüm cezası

1983 yılında yayınlanan bir çalışmada ise, o tarih itibariyle Avrupa Konseyi üyesi 21 devletten; Almanya, Avusturya, Danimarka, Fransa, Hollanda, İspanya, İsveç, İzlanda, Lüksembourg, Norveç, Portekiz'de ölüm cezasının tamamen kaldırıldığı; Belçika'da adi suçtan en son infazın 1918'de yapıldığı, Birleşik Krallıkta sadece savaş zamanında işlenen bazı askeri cürümler için tanındığı, İrlanda'da bazı suçlar için tanınmakla birlikte en son 1954'de bu cezanın yerine getirildiği, İsviçre'de 1942'de yürürlüğe giren Ceza Yasasında adi suçlarda bu cezanın kaldırıldığı ve fakat bazı askeri cürümler bakımından halen tanındığı, İtalya'da sadece bazı askeri suçlar için tanındığı, Kıbrıs'ta bu ceza tanınmakla birlikte en son infazın 1969'da yapıldığı, Liechtenstein'da en son infazın 1795'de yapıldığı ve bu cezanın uygulanmamasının gelenek haline geldiği, Malta'da savaş zamanında işlenmiş askeri bazı suçlar hariç 1971'de kaldırıldığı, Yunanistan'da siyasi suçlar için kaldırıldığı ve en son infazın 1972 tarihli olduğu belirtilmiş ve Türkiye'de ise mevzuatta bu cezaya yer verildiği ve uygulanmakta olduğuna işaret edilmiştir.[29]

1994 tarihli bir başka çalışmadaki verilere göre, yine Avrupa Konseyi üyesi devletler bakımından durum şöyle çıkartılmıştır. *De jure* kaldıran devletler: Almanya, Avusturya, Danimarka, Fransa, Hollanda, İsveç, İzlanda, Lihtenştayn, Lüksembourg, Norveç, Portekiz. Savaş zamanında işlenen askeri suçlar için tanıyan ve diğer tüm suçlarda kaldıran devletler: Malta, İtalya, Kıbrıs, Belçika, İrlanda, Birleşik Krallık, İspanya. Ölüm cezasını tanımakla birlikte uzun yıllardır uygulamayan devletler: Yunanistan (en son infaz, 1972), Türkiye (son infaz, 1984). En yakın tarihli olarak ölüm cezasını kaldıran devlet: Macaristan (1990).[30]

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi tarafından 08/03/1999 tarih ve Doc.8340 sayılı "Avrupa: Ölüm cezasından kurtulmuş bir kıta" başlıklı bir Raporunda,[31] Avrupa Konseyi

---

28 Amnesty International, Report 1998, United Kingdom, 1998, sf: 381.

29 Durmuş Tezcan, "Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi Sorunu", AÜSBF Dergisi, Cilt:XXXVIII, Ocak-Aralık 1983, No.1-4, sf:159-180, özellikle 178-180.

30 Mehmet Semih Gemalmaz, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, sf:125-128.

31 Council of Europe, Parliamentary Assembly, Report Committee on Legal Affairs and Human Rights, Rapporteur: Mrs. Reneta Wohlwend, Liechtenstein, Do.8340, 8 March 1999. Aynı metin için bkz., The Death Penalty Abolition in Europe, Council of Europe, May 1999, p.171-184.

üyesi devletler ile üyelik için başvuruda bulunan devletleri kapsar şekilde ölüm cezasına ilişkin bir bilanço çıkartılmıştır. Aşağıdaki dökümde kural olarak anılan Rapor esas alınmış, ancak bazı ülkeler hakkında tarafımızdan eklenen bilgilerin farklı olan kaynakları dipnotlarında ayrıca gösterilmiştir.

Avrupa Konseyi üyesi devletler:

Arnavutluk'ta ölüm cezası halen yürürlüktedir, ancak 29/06/1995 tarihli bir moratoryum sonrasında, mahkemelerce ölüm cezası verilmesine karşın hiçbir infaz yapılmamıştır.

Belçika'da 01/08/1996 tarihli yasa ile ölüm cezası bütünüyle ilga edilmiştir. 1950'den bu yana hiçbir infaz olmamıştır. Belçika, AİHS 6 Numaralı Protokolü 10/12/1998 tarihinde ve BM 2 Numaralı Protokolü ise 08/12/1998 tarihinde onaylamıştır.

Bulgaristan'da 10/12/1998 tarihinde parlamento ölüm cezalarını bütün suçlar için kaldıran bir yasa kabul etmiştir; bu ceza sadece casusluk, ihanet, suikast, savaş suçları ve soykırım halinde uygulanabilirdi. Ancak, parlamentonun 20/07/1990 tarihli bir moratoryumundan bu yana hiçbir infaz yapılmamıştır. 1990-1998 tarihleri arasında verilen toplam 21 ölüm cezası mahkumiyetini, Devlet başkan yardımcısı ömür boyu hapis cezasına dönüştürmüştür. En son infaz 04/11/1989'da idi. Bulgaristan, AİHS 6 Numaralı Protokolü 29/09/1999 ve BM 2 Numaralı Protokolü 10/08/1999 tarihinde onaylamıştır.

Hırvatistan'da, ölüm cezası bütün suçlar bakımından ilga edilmiştir. AİHS 6 N. Protokolü 05/11/1997 ve BM 2 N. Protokolü 12/05/1995 tarihinde onaylamıştır.

Estonya'da, Aralık 1996'da parlamentonun benimsediği ceza yasası değişikliği ile ölüm cezası ömür boyu hapse çevrilmiştir. 17/04/1998'de AİHS 6 Numaralı Protokole taraf olmuştur. Ölüm bekleyişi durumundaki 8 mahkumun cezası ömür boyu hapse dönüştürülmüştür.

Yunanistan'da, bu ceza bütünüyle 1993'te ilga edilmiştir. AİHS 6 Numaralı Protokolünü 08/09/1998'de ve BM Protokolünü ise 05/05/1997 tarihinde onaylamıştır.

Latviya 07/05/1999'da 6 Numaralı Protokolü onaylamıştır.

Lihtenştayn'da ölüm cezası bütün suçlar için 01/01/1989'da kaldırılmıştır. 6 Numaralı Protokolü 15/11/1990, BM Protokolünü ise 10/12/1998 tarihinde onaylamıştır.

Letonya'da 1995'ten beri hiçbir infaz yapılmamış ve Anayasa Mahkemesi 09/12/1998'de ceza yasasındaki ölüm cezasını anayasaya aykırı bulan karar vermiştir. 22/12/1998'de parlamento ceza yasasında değişiklik yapan ve ölüm cezasını kaldıran kanun çıkarmış, ölüm cezası mahkumları için de ömür boyu hapis cezası öngören ayrı bir yasa da yürürlüğe konmuştur. O tarihte 9 ölüm cezası mahkumu bulunmaktaydı.

Makedonya'da ölüm cezası 1991 tarihli Anayasa ile ilga edilmiştir. 6 Numaralı Protokolü 10/04/1997 tarihinde ve BM Protokolünü ise 26/01/1995 tarihinde onaylamıştır.

Moldova'da ölüm cezası Aralık 1995'te kaldırılmıştır. 6 Numaralı Protokolü 12/09/1997 tarihinde onaylamıştır.

Polonya'da 06/06/1997'de kabul edilen ve 01/01/1998'de yürürlüğe giren yeni ceza yasası ile ölüm cezası kaldırılmıştır. 1988'den bu yana hiçbir infaz olmamıştır.

Birleşik Krallık'ta, cinayet suçundan ölüm cezası 1965'te kaldırılmıştır. Korsanlık ve ihanet suçları için askeri hukuk çerçevesinde öngörülen bu ceza, parlamentonun 20/05/1998 tarihli görüşmesinde kabul edilen ve AİHS'nin iç hukukla bütünleşmesini sağlayan 1998 tarihli İnsan Hakları Yasası çerçevesinde, Avam Kamarası, 6 Numaralı Protokolün de iç hukukun parçası haline gelmesi lehinde oy kullanmış ve sonuçta Ceza Adaleti Yasasında yapılan değişiklikle ihanet ve korsanlık suçunda da ölüm cezası kaldırılmıştır. 20/05/1999 tarihinde 6 Numaralı Protokolü onaylamıştır.

Slovak Cumhuriyeti, 6 Numaralı Protokolü 18/03/1992'de onaylamıştır.[32]

Slovenya, 6 Numaralı Protokolü 28/06/1994'de onaylamıştır.

Ukrayna'da, Kasım 1995 ile 11/03/1997 arasında 212 infaz yapılmıştır. 1998'de hiç infaz olmamasına karşın mahkemeler toplam 146 kişiyi ölüm cezasına mahkum etmiştir. Af Örgütü'ne göre, Kasım 1998 itibariyle toplam 345 mahkum ölüm bekleyişi durumundaydı. Eylül 1998'de ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik bir yasa parlamentoda ilk kez görüşülmüştür. Devlet Başkanı, parlamentonun ölüm cezasının de jure kaldırılmasına ilişkin moratoryumu en geç Temmuz 1999'a kadar çıkartması gerektiğini dile getirmiştir.[33]

---

32 Çekoslovakya'da, savaş ve barış zamanları için geçerli şekilde ölüm cezası 01/07/1990'da yürürlüğe giren Ceza Kanunu Değişikliği ile kaldırılmıştı. 09/01/1991 tarihli "Temel Haklar ve Özgürlükler Şartı" (md.6/3)'de ölüm cezasının uygulanamayacağı da düzenlenmişti. Bilahare aynı formül, 01/10/1992'de yürürlüğe giren Slovak Cumhuriyeti Anayasası (md.15)'de yer aldı. Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti 18/03/1992'de Avrupa Konseyine girdi ve aynı zamanda AİHS 6 Numaralı Protokolü de onayladı. 01/01/1993'de Çek ve Slovak Federal Cumhuriyetinin bölünmesiyle ortaya iki bağımsız Devlet çıktı; ancak bunlar aynı Ceza Kanununu yürürlükte bulundurmaktadırlar. Bölünmenin ardından Slovak Cumhuriyeti, 30/06/1993 tarihinde, 01/01/1993 tarihine olacak şekilde geçmişe yürürlü olarak, Avrupa Konseyine yeniden üye olarak kabul edildi; ancak 18/03/1992 tarihli 6 Numaralı Protokolün onaylanması işlemi geçerli sayıldı. Robert Fica, "The Death Penalty in Slovakia", The Death Penalty Abolition in Europe, Council of Europe, May 1999, p.117-127, özellikle 121.

33 Ukrayna'daki gelişmeler için bkz., Serhiy Holovatiy, "Abolishing the Death Penalty in Ukraine – Difficulties Real or Imagined?", The Death Penalty Abolition in Europe, Council of Europe, May 1999, p.139-151.

Rusya Federasyonu'nda, 01/01/1997 tarihli yeni ceza yasası, ölüm cezası öngören suçların sayısında büyük bir azalma getirmiştir. En son infaz, 02/08/1996 tarihinde yapılmıştır. 16/04/1997 tarihinde 6 Numaralı Protokol imzalanmasına karşın henüz onaylanmamıştır. Devlet Başkanlığı Af Komisyonu Başkanı Ocak 1999'da yaklaşık 620, Adalet Bakanı ise 839 ölüm cezası mahkumu sayılarını açıklamışlardır. Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi 02/02/1999 tarihinde verdiği bir karar ile, ölüm cezasını gerektiren bütün suçlarda Ağır Ceza Mahkemelerinde jürili bir sistem oluşturulmasına ilişkin yasa çıkartılana dek tüm ölüm cezalarının askıya alınmasını hükme bağlamıştır. Rusya Federasyonu içinde yer alan **Çeçenistan**'da ise, infazlar yapılmaktadır. Af Örgütü'ne göre, 1997'de 5 mahkum ve Haziran 1998'de 1 mahkum infaz edilmiştir. 30 ya da daha çok mahkumun ölüm bekleyişi durumunda olduğu sanılmaktadır.[34]

Türkiye'de ölüm cezası yürürlüktedir. 6 Numaralı Protokolü imzalamamıştır. 1984'ten bu yana infazlar yapılmamaktadır. Ölüm cezasını barış zamanı bakımından kaldıran reform öngören ceza yasası tasarısı Meclis Adalet Komisyonu önünde bulunmaktadır.[35]

Avrupa Konseyi üyeliği başvurusu yapan devletler:

Ermenistan'da Rapor tarihi itibariyle 28 mahkum infazı beklemektedir. Ölüm cezasını ilga eden bir yasa parlamentoda bulunmasına karşın henüz yasalaşmamıştır. Af Örgütü'nün 2000 Yılı Raporundaki bilgiye göre, 1999 sonu itibariyle, ölüm cezasını ilga eden yeni Ceza Yasası henüz yürürlüğe girmediği gibi, toplam 31 ölüm cezası mahkumu ölüm bekleyişi durumundadır.[36]

Azerbaycan'da önce 1993'te çıkartılan bir moratoryum ile infazlar durdurulmuştur. Ocak 1998'de Devlet Başkanının ölüm cezasının ilgasına ilişkin teklifi, parlamentoda 10/02/1998 tarihinde kabul edilmiştir. Toplam 128 ölüm cezası mahkumunun cezası hapse dönüştürülmüştür. Ölüm cezasını her tür suç için kaldırmış bulunan Azerbaycan, 1999'da, BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 2 Numaralı Protokolünü de onaylamıştır.[37]

---

34 Rusya'da son dönemdeki gelişmelere ilişkin olarak bkz., Anatoly Pristavkin, "A Vast Place of Execution – The Death Penalty in Russia", The Death Penalty Abolition in Europe, Council of Europe, May 1999, p.129-137. Ayrıca bkz., Donald D. Barry and Eric J. Williams, "Russia's Death Penalty Dilemmas", Criminal Law Forum, Vol.8, No.2, 1997, sf.231-258.

35 Anılan tasarı 55. Hükümet sırasında benimsenmişti, ancak o yasama yılında çıkartılamadı. İzleyen 56. ve 57. Hükümetler döneminde ise gündeme getirilmedi. Raporun hazırlandığı tarih olan Mart 1999, Türkiye'de 56. Hükümetin iktidarda bulunduğu dönemdir. Dolayısıyla, Rapordaki bilgi tam sağlıklı sayılamaz.

36 Amnesty International, Report 2000, United Kingdom, 2000, sf: 36.

37 Amnesty International, Report 2000, sf: 41.

Bosna ve Hersek'te ölüm cezası 1995 tarihli Dayton Anlaşması ile kaldırılmıştır. Bosna-Hersek İnsan Hakları Mahkemesi, ölüm cezası infazının 6 Numaralı Protokole aykırı olacağı yolunda karar vermiştir. Temmuz 1998'de, ölüm cezasını da ilga eden yeni ceza yasası kabul edilmiş, ancak henüz yürürlüğe girmemiştir.[38]

Belarus'ta ölüm cezası halen yürürlüktedir. Başkan Lukashenko tarafından önerilen anayasa değişiklikleri sonrasında, AK Parlamenterler Meclisi Ocak 1997'de, bu devletin aday statüsünü askıya alma kararı vermiştir. Af Örgütü 2000 Raporundaki bilgiye göre, Belarus Yüksek Mahkemesi Başkanı yaptığı basın açıklamasında 1999'un ilk yedi ayı içinde toplam 29 mahkumun ölüm cezalarının infaz edildiğini belirtmiştir.[39]

Gürcistan'da 11/11/1997'de çıkartılan yeni ceza yasası ile ölüm cezaları kaldırılmıştır. Temmuz 1997'de, Devlet Başkanı, 54 ölüm cezası mahkumunun cezalarını 20 yıl hapis cezasına dönüştüren bir tasarrufta bulunmuştur. Gürcistan, 1999 yılında, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 2 Numaralı Protokolü ile AİHS'nin 6 Numaralı Protokolüne taraf olma işlemlerini yapmıştır.[40]

Monako'da 17/12/1962 tarihli Anayasa (md.20) ile ölüm cezası ilga edilmiştir.

Görüldüğü üzere Türkiye, gerek insan hakları hukuku belgelerinde somutlaşan gerekse dünyada gözlenen ölüm cezasını kaldırma eğilimine çelişik biçimde, bu cezayı yürürlükte tutmakta direnen devletler arasında yer almaktadır.

---

38 Bosna ve Hersek'deki gelişmeler için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Constitution, Ombudsperson and Human Rights Chamber in Bosnia and Herzegovina", Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol.17, No.3, 1999, p.277-329.

39 Amnesty International, Report 2000, sf: 46.

40 Amnesty International, Report 2000, sf: 107.

BÖLÜM V/A

ÖLÜM CEZALARININ AFFINA, DÖNÜŞTÜRÜLMESİNE YA DA KALDIRILMASINA İLİŞKİN TASARRUFLAR VE GENEL OLARAK AF SİYASASI

V/A) ÖLÜM CEZALARININ AFFINA, DÖNÜŞTÜRÜLMESİNE YA DA KALDIRILMASINA İLİŞKİN TASARRUFLAR VE GENEL OLARAK AF SİYASASI

Bu bahiste Cumhuriyet tarihinde genel olarak af tasarrufları çerçevesindeki mevzuattan bazı örnekler gösterilmesinin yanı sıra, özel olarak ölüm cezası mahkumları için öngörülen aflar üzerinde durulmaktadır. Meclislerin çıkardığı af yasalarının, genel af, kısmi genel af, kişisel özel af, toplu özel af gibi farklı içerik ve kapsamda olduğu görülmektedir.

Sadece doktrinde değil, yazılı ve görsel basında da dile getirildiği üzere, yaygın kanaat Türkiye'de af kurumuna sıklıkla başvurulmasının cezaların caydırıcılığı bakımından olumsuz etki doğurduğudur. Son olarak 57. Hükümet döneminde bir "kısmi genel af yasası" çıkarılması gündeme gelmiş ve girişim sürüncemede bırakılınca geniş çevrede rahatsızlık yaratmıştı. Bu arada Adalet Bakanının, af yasası çıkarılması zorunluluğunun gerekçeleri arasında ceza ve tutukevlerinin aşırı derecede dolmasını da göstermesi ayrıca eleştiriye konu kılınmıştır. Kasım 2000'in ikinci yarısında, bu yılın sonuna kadar bir af kanunu çıkartılabileceği, koalisyon hükümetinde yer alan siyasal parti liderlerinin uzlaşma zemini bulduğu haberleri basında yer almaktaydı.

Yine basında çıkan ve Adalet Bakanlığı kaynak gösterilerek yayınlanan haberlerde, "76 yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca her 21 ayda bir af kanunu çıkarıldı. 76 yılda, 43'ü özel ve genel, 81'i de kişisel özel af olmak üzere tam 124 ayrı af kanunu yürürlüğe girdi. 1923 yılından 1998 Temmuz'una kadar çıkarılan 43 af kanunundan 9'u genel af, 3'ü toplu özel af, 31'i ise kısmi genel af... 1950 yılından önce 30, 14 Temmuz 1950'den sonra 51 olmak üzere 81 adet kişisel özel af kanunu çıkartıldı" bilgisi verilmektedir. Aynı haberde, çıkarılan genel af kanunlarından 3'ünün orman suçu işleyenlerin affına ilişkin olduğu da yazılıdır.[1]

Af konusundaki tartışmalar sırasında iki konunun büyük ölçüde ihmal edildiği ileri sürülebilir.

İlki, yargı organı eliyle dağıtılan adaletin ne kadar sağlıklı olduğudur. Anti-demokratik mevzuata dayanan mahkumiyet hükümlerinin; bu mevzuatı yorumlama ve uygulama biçiminin; yargının üstüne düşen sorumluluğu yasama organına havale ederek, mevzuatı amaçsal ve gelişimci yorumlamaması ve dahası dikkate alınması pozitif hukuk bakımından bir zorunluluk olmasına karşın Türkiye'nin tarafı bulunduğu insan hakları belgelerini tali bir hukuk malzemesi olarak bile kullanmaması eğiliminin; yasa ve hukuk dışı sorgu yöntemleriyle sağlanan ifadelere dayandırılan çok sayıda mahkumiyetin, vb. unsurların, ceza ve tutukevlerinin kısa sürede dolmasında, ka-

---

1 *Hürriyet*. 09/04/2000, S:18708, sf:7, "Ormanı af yaktı" başlıklı Oya Armutçu imzalı haber.

mu vicdanında affa ilişkin beklentilerin neredeyse düzenli aralıklarla canlanmasında etkenlerden biri olup olmadığı üzerinde pek durulmayan boyutlardan ilkidir.

İkincisi, af tasarruflarının gerçekleştirilmesinde yasama organının, objektif, somut, adil ölçütler kullanıp kullanmadığı meselesidir. Doktrinde ve tartışmalarda yer verildiği üzere, af kurumuna başvurulması "toplumsal yarar" ve "adaletin gereği" gibi klişe bazı ölçütlere dayandırılmaktadır. İlgili yasaların gerekçelerinde, parlamentoda yapılan tartışmalarda, üzerinde hemen hiç durulmayan fakat durumun daha net anlaşılabilmesi için yararlı malzeme sunan Meclis Adalet ve Dilekçe Komisyonlarının ilgili yasalar için hazırladıkları mazbatalar incelendiğinde görüleceği üzere, yukarıda örneklenen ölçütlere gönderme yapılmaktadır. Ne var ki, ister bireysel ya da toplu, isterse de genel ya da özel af niteliğinde olsun, ilgili yasalar, ölçütlerin kullanım kapsamı ve biçimi süzgecinden geçirilerek birbiriyle karşılaştırıldığında, objektiflik öğesi açısından ciddi kuşkuları davet eden uygulama gerçeği saptanabilmektedir. Başka deyişle, yasama organının atıfetine mazhar olmada, şanslı ya da şanssız mahkumlar bulunduğu söylenebilir.

Bütün bu etmenler dikkate alındığında, hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkum edilenlerin yanı sıra bilhassa ölüm cezasına çarptırılanların durumu daha da önem taşımaktadır. İşte bu bölümde, ölüm cezası hükümlüleri özelinde, Meclisin açılışından 2000'e kadar olan 80 yıllık evrede ilgili kamusal makamların af yetkisini kullanım bilançosunun çıkarılması ve üretilen genel af siyasasından örnekler de gösterilerek bir karşılaştırma yapma olanağının yaratılması amaçlanmaktadır.

A) CUMHURİYETİN KURULUŞ VE KURUMSALLAŞMA EVRESİNDE AF ve ÖLÜM CEZASI (TBMM'nin I.-IV. Dönemleri 23/04/1920-23/12/1934)

a) Genel Olarak Af Tasarrufları ve Özel Olarak Ölüm Cezası Mahkumlarının Cezalarını Affeden, Dönüştüren ya da Kaldıran Tasarruflar

Bu bağlamda önce ilgili anayasal normları kısaca hatırlatmak uygundur.

1876 tarihli Kanuni Esasi (md.7)'de cezaların tahfif veya affı Padişahın münhasır yetkisi içinde tanınmıştı.[2] 08/08/1909 tarihli değişiklikle 1876

---

2 1926 tarihli TCK'dan önce yürürlükte olan ceza kanunu, 1810 Fransız Ceza Kanununu hemen aynen tercüme etmek suretiyle vücuda getirilen 27 Zilhicce 1274 (09/08/1858) tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunudur. Laik hukuk sisteminden iktibas edileri bu kanun şer'i hükümleri ilga etmiyordu. Başka deyişle, bu ceza yasasında şer'i hukukla doğrudan ilgili hükümler bulunmaktaydı; (örneğin, md.1, 9, 171, 172, 177, 180, 181, 182, 183, 192). Bu ceza yasası (md.171)'e göre, maktulün mirasçıları kısas için şer'iye mahkemesine başvurma hakkına sahipti. Bu durumda nizamiye mahkemesi ile şer'iye mahkemesi birbirine çelişen kararlar verebilmekteydi. Çelişik kararın infazı meselesi, hangi mahkeme tarafından verilirse verilsin, en ağır

Anayasası (md.7) değiştirilmiş ve genel af yetkisi padişahın mutlak yetkisi alanından çıkarılarak Meclisin onayı öğesi hükme eklenmişti.

1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununda bu hususta açık bir hüküm yer almıyordu. Bununla birlikte, yetkileri Mecliste odaklayan bir sistem öngören 1921 Anayasası düzeni içinde, af yetkisinin de Mecliste olduğu kabul edilmek gerekir. Nitekim, Meclis, 1921 Anayasasının yürürlüğü evresinde bu yetkisini kullandığı çok sayıda tasarruf yapmıştır.

1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu (md.26) ile af yetkisi açıkça yasama organına tanınmıştır. 1924 Anayasası, gerek genel gerekse özel af yetkisini yasama organına tanımakla birlikte, bunlardan ikincisi olan özel affı, hem yürütme hem de yasama organı yetkisi olarak düzenlemiştir.[3]

i) TBMM I. Dönemi – (21/04/1920-16/04/1923)

(21/04/1920-16/04/1923) tarihleri arasındaki TBMM I. Döneminde Meclis, 2 yıl, 11 ay ve 21 gün (toplam 1088 gün) içinde, toplam 552 Birleşimde, 1039'u açık, 238'i gizli ve 19'u kısmen açık ve kısmen gizli olmak üzere 1296 Oturum yaparak çalışmıştır. Ortalama bir hesapla, Meclis I. Dönemde toplam 2172 saat faaliyet göstermiştir.[4]

TBMM I. Döneminde (Yasa No.1'den No.338)'e kadar numaralandırılan toplam 338 adet Yasa çıkartılmıştır. Kabul edilen toplam 338 yasadan 48'i Af Kanunlarıdır. Genel af nitelikli olanların yanı sıra, bireysel af nitelikli olup, ölüm cezasına mahkum edilmiş olanların cezalarını affeden Kanunlar da bunlar arasında yer almaktadır.

Aynı dönemde, (Karar No.1'den No.389)'a kadar numaralandırılmış olup kabul edilen toplam 389 TBMM Kararı arasında, çeşitli suçlardan hükümlülerin affına ilişkin Kararların toplamı 29, cezaların kaldırılması hakkında olanların toplamı 67 ve cezaların değiştirilmesiyle ilgili olanların top-

---

cezayı kapsayanın uygulanması şeklinde halledilliyordu. Bununla birlikte, padişahın, ölüm cezasını affetme yetkisi vardı. 1858 tarihli Kanun (md.172), "Kısas veya idam cezalarından affolunan katil müebbeden yahut 15 seneden eksik olmamak üzere muvakkaten küreğe konulur" hükmünü taşıdığından, şer'iye mahkemesince kısasına hükmedilmiş ve fakat nizamiye mahkemesi tarafından beraatine karar verilmiş olan şahsın kısas cezasının affı halinde, ceza kanununun 172 nci maddesi gereğince cezalandırılması gerekiyordu. Bunun için bkz., Tahir Taner, Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku, Tanzimat, C.1, İstanbul, 1940, sf:231, dp.1. Ayrıca hem anılan çalışmaya yollama hem de değerlendirme için bkz., Mehmet Emin Artuk, "1926 Tarihli Türk Ceza Kanununun Hazırlanışı", agd. içinde, sf:51-53, 67. Bunların dışında, bkz., Sami Selçuk, "Cumhuriyet Döneminden Önce Türklerde Ölüm Cezası", Yargıtay Dergisi, Cilt.3, S:3-4, 1975, sf:53-87.

3 Çetin Özek, "Umumi Af", İÜHF Mecmuası, Cilt:XXIV, Sayı:1-4, İstanbul 1959, sf:118-175, özellikle 126-131. Af konusunda ayrıca bkz., Selahattin Keyman, Türk Hukukunda Af (Genel Af – Özel Af), AÜHF Yay. No.199, Ankara, 1965.

4 Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, I. Cilt, TBMM Vakfı Yay. No.4, Ankara 1994, sf:779.

larını ise 11 adettir.[5] Sayılan üç başlık altındakileri genel olarak afla bağlantılı sayarak topladığımızda toplam Karar sayısı 107 olmaktadır. Aflara ilişkin Kararlar arasında, ölüm cezası mahkumları için getirilmiş Af Kararları örnekleri de bunlar arasında yer almaktadır.

Bu verilere göre, I. Dönemde,

- çıkartılan toplam 338 Kanunun 48'i, yani % 14.20'si affa ilişkindir ve
- üretilen toplam 389 Kararın 107'si, yani % 27.5'nin de af konusunda olduğu anlaşılmaktadır.

TABLO 1) TBMM I. Döneminde Çeşitli Hapis Cezalarına Mahkum Edilenler İçin Çıkartılan Af Kanunlarına Örnekler

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur
10/02/1921 tarih ve 95 sayılı	Hacı Şerifoğlu Halil'in Bakiyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (cerh ve katil maddesinden yedi buçuk sene küreğe mahkum)	I. Toplantı yılı (23/04/1920 – 08/02/1921)	3. Tertip, C.1, sf:212
28/05/1921 tarih ve 125 sayılı	Mardin'in Hetik Kariyesinden Musa oğlu İsa'nın Bakiyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden 15 sene küreğe mahkum)	II. Toplantı yılı (01/03/1921 – 28/02/1922)	3. Tertip, C.2, sf:69
28/05/1921 tarih ve 126 sayılı	Giresunlu Zırıkoğlu Temel'in Bakiyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden 15 sene küreğe mahkum)	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:70
14/07/1921 tarih ve 135 sayılı	Darülharpte Hüsnü Hizmet ve Yararlık İbraz Eden Mahkuminin Müddeti Mahkumelerinin Affına Dair Kanun	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:94
27/08/1921 tarih ve 146 sayılı	Boduroğlu Ahmet'in Müddeti Mahkumiyetinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden 15 seneye mahkum)	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:135
19/09/1921 tarih ve 154 sayılı	Dersim Hapishanesinde Mahpus Zeyno zade Ali bey oğlu Beko'un Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (üç seneye mahkum)	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:144
29/09/1921 tarih ve 155 sayılı	Taklibi Hükümet Maddesinden Dolayı Ankara İstiklal Mahkemesince 9 Mayıs 1337 Tarihinde Mahkum Edilenlerin Bakiye-i Müddeti Cezaiyelerinin Affına Dair Kanun (özel af), (değişik hapis cezalarına çarpıtırılmış toplam 9 mahkum)	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:145

5 Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, I. Cilt, sf:813-814.

Tablo 1'e devam

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur
20/10/1921 tarih ve 158 sayılı	Şeyh Eşref Meselesinde Alakadar Olanların Affına Dair Kanun (*)	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:151
24/10/1921 tarih ve 159 sayılı	Hıyaneti Vataniye Cürümünden Mahkum Yenişehirli Ethem Paşanın Bakiye-i Müddeti Mahkumesinin Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (on beş seneye mahkum)	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:175
03/11/1921 tarih ve 162 sayılı	İzinnamesiz Akdi Nikah ve İzdivaçtan Dolayı Maznun ve Mahkum Olanların Affına Dair Kanun (özel af) (**)	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:179
07/01/1922 tarih ve 179 sayılı	Sülüsan müddeti cezaiyelerini ikmal eden mahkumiminin aflarına ve işgal olunan mahaller ahalisinden maznun ve müttehem olan cünha ve cinayet erbabı haklarındaki hukuk umumiye davasının teciline dair kanun	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:202
19/01/1922 tarih ve 182 sayılı	İşkodralı Arap Cemil'in Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (katil maddesinden on beş sene kürek cezasına mahkum)	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:209
23/02/1922 tarih ve 193 sayılı	Bolu Hapishanesinde Mahpus Bakkal Hasan Bin Mustafa'nın Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (katil maddesinden on beş sene kürek cezasına mahkum)	II. Toplantı yılı	3. Tertip, C.2, sf:224
06/04/1922 tarih ve 208 sayılı	Kocakafa oğlu İbrahim'in Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden on beş sene kürek cezasına mahkum)	III. Toplantı yılı (01/03/1922 – 28/02/1923)	3. Tertip, C.3, sf:43
06/04/1922 tarih ve 209 sayılı	Alikırı oğlu Ali'nin Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden on beş sene kürek cezasına mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:44
06/04/1922 tarih ve 210 sayılı	Emraz oğlu Hasan'ın Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden on beş sene kürek cezasına mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:45

Tablo 1'e devam

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur
24/04/1922 tarih ve 226 sayılı	Arapsun'un Rum Mahallesinden Dimitri Kız Timya Hakkındaki Hükmün Refine Dair Kanun (bireysel af), (hüküm yetkili mahkemeden verilmediği ve esasen mahkumiyete konu fiil cürüm teşkil etmediği için)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:65
15/05/1922 tarih ve 233 sayılı	Halil oğlu Kasım'ın Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (katil maddesinden on beş sene kürek cezasına mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:83
08/07/1922 tarih ve 243 sayılı	Emir Osman oğlu Mehmet'in Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden on beş sene kürek cezasına mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:98
07/09/1922 tarih ve 258 sayılı	Beşere'li Mustafa Efendinin Affı Hakkında Kanun (bireysel af)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:123
13/09/1922 tarih ve 261 sayılı	Ekmekçi Saib oğlu Kara Memed'in Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden sekiz sene kürek cezasına mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:125
13/09/1922 tarih ve 262 sayılı	Battal ile Molla Ali'nin Bakiye-i Müddeti Cezaiyelerinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (eşkiyaya yiyecek vermek ve yataklık yapmaktan beşer sene kürek cezasına mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:125
13/09/1922 tarih ve 263 sayılı	Değirmenci oğullarından Akif oğlu Said'in Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden sureti katiyede mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:126
13/09/1922 tarih ve 264 sayılı	Kadı oğlu Hacı Mehmet Bin Mevlüd'ün Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden üç sene dokuz aya mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:126
16/09/1922 tarih ve 265 sayılı	Ereğli'nin Kirmahlı Mahallesinde Mukim Ahmed'in Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (bir sene hapse mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:127

Tablo 1'e devam

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur
28/10/1922 tarih ve 276 sayılı	Konya Bidayet Mahkemesi Reisi İhsan ve Azadan Sabit ve Refet Efendiler Hakkındaki Hükmün Refine Dair Kanun (bireysel af), (Konya İstiklal Mahkemesinden verilen hüküm kaldırılmış)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:145
28/10/1922 tarih ve 277 sayılı	*Elazığ'ın Helezor Karyesinden Hasan oğlu Yusuf Ağanın Hukuku Medeniyesinin İadesine Dair Kanun (bireysel af)*	*III. Toplantı yılı*	*3. Tertip, C.3, sf:146*
22/11/1922 tarih ve 283 sayılı	Hamid oğlu Yusuf'un Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden yedi buçuk sene kürek cezasına mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:166
09/12/1922 tarih ve 286 sayılı	Binbaşı Ömer Lütfi Efendinin Cürüm ve Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (izalei bikir maddesinden üç sene kürek cezasına mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:175
09/12/1922 tarih ve 287 sayılı	Esbak Amasya Müddeiumumisi Süleyman Efendinin Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (rüşvet ahzı suretile Devletin kuvayi maddiye ve maneviyesini tenkis maddesinden on sene kalebentliğe mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:176
13/12/1922 tarih ve 288 sayılı	Hayrullah ve Ali'nin Bakiye-i Müddeti Cezaiyelerinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (İlli şeni maddesinden üç sene küreğe; sirkat maddesinden dört sene küreğe mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:177
16/12/1922 tarih ve 290 sayılı	Çillioğullarından İbrahim'in Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil maddesinden on beş sene küreğe mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:179
23/12/1922 tarih ve 292 sayılı	Mustafa oğlu Alipaşo'nun Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katil kastıyla cerh maddesinden üç sene küreğe mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:181

Tablo 1'e devam

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur
07/02/1923 tarih ve 302 sayılı	Şeyh İsmail oğlu Reşid'in Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (darben vefata sebebiyet vermek maddesinden beş sene küreğe mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:204
07/02/1923 tarih ve 303 sayılı	Mehmet oğlu Mustafa ve Nadir oğlu Mahmut'un Bakiye-i Müddeti Cezaiyelerinin Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (gasp maddesinden üç sene küreğe; şehadeti kazibeden üç sene kalebentliğe mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:205
07/02/1923 tarih ve 304 sayılı	Mamo Bin Hüseyin'in Bakiye-i Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (katil ve gasp maddesinden yedi buçuk sene küreğe mahkum)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:206

(*) 20/10/1921 tarih ve 158 sayılı "Şeyh Eşref meselesinde alakadar olanların affına dair kanun" (md.1) şöyledir: "Geçen sene Bayburdun Hart karyesinde tahaddüs eden Şeyh Eşref meselesinde alakadar olanların cümlesi hukuku şahsiye bakî kalmak üzere affedilmişlerdir."

(**) 03/11/1921 tarih ve 162 sayılı Kanun (md.1): "Kanunu cezanın 201 inci maddesinin ikinci zeyli mucibince izinnamesiz izdivaç eden zevçler ile akti icra edenler işbu kanunun neşri tarihinden itibaren altı ay zarfında muamelei resmiyelerini kayıt ettirdiklerinde mürettep olan cezadan affolunmuşlardır. (md.2): Birinci maddede muharrer cürümden maznun veya mahkum olanlar dahi affedilmişlerdir."

1) Tablo 1'e ilişkin açıklama

Tablo 1'deki verilere göre, TBMM I. Döneminde çıkartılan Af Kanunlarının çoğunluğu bireysel nitelikli af kanunları olup, esas olarak, mahkumun kalan mahkumiyet süresinin affı konusundadır.

Bu kanunlara ilişkin Meclis Adliye Encümeni mazbataları incelendiğinde, bir kısmının mahkumun hastalığı nedeniyle çıkarılmış olduğu görülmektedir. Ancak bunların önemlice bir bölümünde dönemin özgün koşullarının Meclis tarafından dikkate alınmış olduğu anlaşılmaktadır. İki öğenin altı çizilebilir.

İlki, yeni bir Devletin kurulmasının sancılı ve zorlu erken evresinin dayattığı koşullardır. Bu bağlamda Meclisin, bir yanda, insan gücüne duyulan gereksinimin; öte yanda, şedit cezalandırma siyasası kadar yaygın affetme siyasasının uygulanması suretiyle toplum katında kendi varlığını hissettir-

me, yasallığını ve meşruiyetini ortaya koyma sürecinin gerektirdiği araçlardan biri olarak af tasarruflarına başvurduğu anlaşılmaktadır. İkinci öğe, bir yanda içinde bulunulan karmaşık ortamın koşulları; öte yanda yetişmiş uzmanların ve adli örgütlenmenin yetersizliği, dağıtılan adaleti sorunlu hale getirmiş ve çok sayıda adli hata içeren yargı kararlarına yol açmıştır. Eklemek gerekir ki, bu dönemde yeni rejim kendi mevzuatını üretmekle birlikte, özellikle ceza mevzuatı başta olmak üzere çok sayıda temel yasa Osmanlı Devletinin ürettiği mevzuattı. Bu olgu ise, mevzuat karmaşasına ve hatalı hükümlerin üretilmesine neden olmaktaydı. Dolayısıyla Meclis, izleyen dönemlerle karşılaştırıldığında çok daha fazla sayıda af kanunu ve kararı çıkartmak durumunda olmuştur.

TBMM I. Dönemindeki Af Kanunlarının, çıkartılan kanunlar bütünü içinde payı büyük olmakla birlikte, aşağıdaki *Tablo 2*'de dökümü verildiği üzere, ölüm cezası mahkumları için çıkartılan bireysel af kanunu sayısı oldukça azdır.

TABLO 2) TBMM I. Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları İçin Çıkartılan Bireysel Af Kanunları

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur
19/01/1922 tarih ve 181 sayılı	Divanı Harpçe İdama Mahkum Keskin'in Çengelli Karyesinden Bekir oğlu Hasan'ın Affı Hakkında Kanun (bireysel af)	II. Toplantı Yılı (01/03/1921 – 28/02/1922)	3. Tertip, Cilt 2, sf:208 (Kavanin Mecmuası., D.1,Cilt 1, 1943, sf:208)
24/04/1922 tarih ve 225 sayılı	Çivril'in Baraklar Karyesinden Mustafa oğlu Halil'in İdam Cezasının Affına Dair Kanun (bireysel af)	III. Toplantı Yılı (01/03/1922 – 28/02/1923)	3. Tertip, Cilt 3, sf:64 (Kav. Mec., D.1,Cilt 1,
15/05/1922 tarih ve 232 sayılı	İbrahim oğlu Mustafa'nın Affı Hakkında Kanun (bireysel af)	III. Toplantı yılı	sf:266) 3. Tertip, C.3, sf:83 (Kav. Mec., D.1,Cilt 1, sf:276)
15/05/1922 tarih ve 234 sayılı	Keçi oğullarından Ahmet oğlu Kemal'in Affı Hakkında Kanun (bireysel af)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, Cilt 3, sf:84 (Kav. Mec., D.1,Cilt 1, sf:278)
15/05/1922 tarih ve 235 sayılı	Mustafa oğlu Ali'nin Affına Dair Kanun (bireysel af)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, Cilt 3, sf:84 (Kav. Mec., D.1,Cilt 1, sf:279)

Tablo 2'nin devamı

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur
15/05/1922 tarih ve 236 sayılı	Ali oğlu Veli'nin Affı Hakkında Kanun (bireysel af)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, Cilt 3, sf:85 (Kav. Mec., D.1,Cilt 1, sf:280)
30/08/1922 tarih ve 256 sayılı	Mehmet oğlu İsmail ve Beş Refikinin İdam Cezalarının Affına Dair Kanun (bireysel af)	III. Toplantı Yılı	3. Tertip, Cilt 3, sf:120 (Kav. Mec., D.1,Cilt 1, sf:304)
30/08/1922 tarih ve 257 sayılı	Hasan oğlu Ahmed'in İdam Cezasının Affına Dair Kanun (bireysel af)	III. Toplantı Yılı	3. Tertip, Cilt 3, sf:121 (Kav. Mec., D.1,Cilt 1, sf:305)
18/10/1922 tarih ve 274 sayılı	Mustafa oğlu Osman'ın Affına Dair Kanun (bireysel af)	III. Toplantı yılı	3. Tertip, C.3, sf:141 (Kav. Mec., D.1,Cilt 1, sf:322)

1) TBMM I. Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları İçin Çıkartılan Bireysel Af Kanunlarının Metinleri

Divanı Harpçe İdama Mahkum Keskin'in Çengelli Karyesinden Bekir oğlu Hasan'ın Affı Hakkında Kanun

Kanun No: 181 19/01/1922

Madde 1- Alay 40/2'nin 5 efradından iken müsellahan firar cürümünden dolayı dördüncü fırka efrat Divanı Harbinden idama karar verilip mazbatai hükmiyesi birinci ordu kumandanlığınca tasdik edilen Keskin'in Çengelli karyesinden Gazel oğullarından 1315 tevellütlü Bekir oğlu Hasan'ın idam cezası affolunmuştur.

Çivril'in Baraklar Karyesinden Mustafa Oğlu Halil'in İdam Cezasının Affına Dair Kanun

Kanun No: 225 24/04/1922

Madde 1- Alay 12, T. 3, K. 10 efradından iken düşman karşısında mevkii hizmetten firarından dolayı kırk birinci fırka Divanı Harbinden idamına karar verilip mazbatai hükmiyesi garp cephesi Kumandanlığınca tasdik edilen Çivril'in Baraklar karyesinden 314 tevellütlü Mustafa oğlu Halil'in cezası affolunmuştur.

İbrahim oğlu Mustafa'nın Affı Hakkında Kanun

Kanun No: 232 15/05/1922

Madde1- Üçüncü Kafkas fırkası kıtaatında müstahdem iken kıtasından firarla ahiz ve gasp ve cerh maddesinden dolayı Ankara İstiklal Mahkemesince idamına karar verilen Beypazarı'nın Bekirler karyesinden Göçer oğullarından 313 tevellütlü İbrahim oğlu Mustafa'nın mahkum olduğu idam cezası affolunmuştur.

Keçi oğullarından Ahmet oğlu Kemal'in Affı Hakkında Kanun

Kanun No: 234 15/05/1922

Madde 1- Y. 16, T. 3, K. 10 efradından olup esnayı muharebede düşman karşısında müsellahan firar cürümünden dolayı kırk birinci fırka divanı harbinden idamına karar verilip mazbatai hükmiyesi garp cephesi kumandanlığınca tasdik edilen Karaisalı şubesinin yukarı mahallesinden Keçi oğullarından Ahmet oğlu 315 tevellütlü Kemal'in idam cezası affolunmuştur.

Mustafa oğlu Ali'nin Affına Dair Kanun

Kanun No: 235 15/05/1338-1922

Madde 1- Y. 19, T. 1, K. 2 efradından iken nöbetçi olduğu mahalden firar cürümünden dolayı kırk birinci fırka divanı harbinden idamına karar verilip mazbatai hükmiyesi garp cephesi kumandanlığınca tasdik edilen Bozkır'ın Gerz karyesinden Hacı Mehmet oğullarından 312 tevellütlü Mustafa oğlu Ali'nin cezası affolunmuştur.

Ali oğlu Veli'nin Affı Hakkında Kanun

Kanun No: 236 15/05/1922

Madde 1- Y. 12, T. 3, K. 10 efradından iken düşman karşısında mevkii hizmetten firar cürümünden dolayı kırk birinci fırka divanı harbinden idamına karar verilip mazbatai hükmiyesi garp cephesi kumandanlığınca tasdik edilen Akşehir kazasının Değirmen karyesinden 311 tevellütlü Ali oğlu Veli'nin cezası affedilmiştir.

Mehmet oğlu İsmail ve Beş Refikinin İdam Cezalarının Affına Dair Kanun

Kanun No. 256 30/08/1922

Madde 1- Düşman karşısında müsellahan ve müttefikan firar eylediklerinden dolayı garp cephesi divanı harbince idama mahkum edilen fırka 8 hücum taburunun 1. 1 den Osmancığın Denseh karyesinden 310 tevellütlü Mehmet oğlu İsmail ve Gerze'nin Gecesultan karyesinden 312 tevel-

lütlü Arif oğlu Osman ve Ayancığın Raviye karyesinden 309 tevellütlü Mehmet oğlu Mehmet ve Çorum'un Kara Hisar karyesinden 311 tevellütlü Mustafa oğlu İbiş ve Osmancığın Ayrılık karyesinden 309 tevellütlü Mehmet oğlu Halil ve İnebolu'nun Bonker karyesinden 312 tevellütlü Aziz oğlu Ali haklarındaki idam cezası affedilmiştir.

Hasan oğlu Ahmet'in İdam Cezasının Affına Dair Kanun

Kanun No: 257 30/08/1922

Madde 1- Düşman karşısından müsellahan mevkii hizmetten savuşmasından dolayı garp cephesi divanı harbince idama mahkum edilen fırka 61 y 156/1 k 2 den Karamanın İlisıra karyesinden 314 tevellütlü Hasan oğlu Ahmet hakkındaki idam cezası affedilmiştir.

Mustafa oğlu Osman'ın Affına Dair Kanun

Kanun No: 274 18/10/1922

Madde 1- Kıtai askeriyesinden firar cürümünden dolayı Konya İstiklal Mahkemesi tarafından idam cezasına mahkum edilmiş olan Isparta'nın Hacı Elfi mahallesi ahalisinden deli Yusuf oğullarından 316 tevellütlü Osman'ın tahakkuk eden mecnuniyeti hasebiyle cezası affedilmiştir.

2) Tablo 2'ye ilişkin açıklama

2a) Mahkumların kişisel özellikleri, sayısı, işledikleri suç ve affın kapsamı

TBMM I. Döneminde çıkartılan bireysel Af Kanunlarından sadece 9'u doğrudan ölüm cezası mahkumunun affı konusundadır. Bu 9 Kanunla toplam 14 mahkumun ölüm cezaları affedilmiş olmaktadır.

Kanun No. 181, 1 mahkum, 1315 (1899) doğumlu, Af Kanunu çıktığında 23 yaşında

Kanun No. 225, 1 mahkum, 1314 (1898) doğumlu, Af Kanunu çıktığında 24 yaşında

Kanun No. 232, 1 mahkum, 1313 (1897) doğumlu, Af Kanunu çıktığında 25 yaşında

Kanun No. 234, 1 mahkum, 1315 (1899) doğumlu, Af Kanunu çıktığında 23 yaşında

Kanun No. 235, 1 mahkum, 1312 (1896) doğumlu, Af Kanunu çıktığında 26 yaşında

Kanun No. 236, 1 mahkum, 1311 (1895) doğumlu, Af Kanunu çıktığında 27 yaşında

Kanun No. 256, 6 mahkum, 1309 (1893) doğumlu iki mahkum, Af Kanunu çıktığında 29 yaşında

1310 (1894) doğumlu bir mahkum, Af Kanunu çıktığında 28 yaşında

1311 (1895) doğumlu bir mahkum, Af Kanunu çıktığında 27 yaşında

1312 (1896) doğumlu iki mahkum, Af Kanunu çıktığında 26 yaşında

Kanun No. 257, 1 mahkum, 1314 (1898) doğumlu, Af Kanunu çıktığında 24 yaşında

Kanun No. 274, 1 mahkum, 1316 (1900) doğumlu, Af Kanunu çıktığında 22 yaşında

Mahkumların tümü köy kökenlidir ve haklarındaki ölüm cezalarına ya İstiklal Mahkemesi ya da Divanı Harp (askeri mahkeme) hükmetmiştir.

Mahkumların suç işleme tarihinde asker oldukları ve bazılarının ise düşman karşısında firar suçunu işlemekten ötürü ölüm cezasına çarptırıldıkları görülmektedir. Tesis edilen ölüm cezaları şu suçlar nedeniyle verilmiştir:

- müsellahan (silahlı olarak) firar suçu: toplam 2 Kanun
- düşman karşısında mevkii hizmetten firar suçu: 3 Kanun
- kıtasından firarla ahiz ve gasp ve cerh suçu: 1 Kanun
- muharebe sırasında düşman karşısında müsellehan firar suçu: 1 Kanun
- nöbetçi olduğu mahalden firar: 1 Kanun
- askeri kıtadan firar: 1 Kanun

Bu mahkumlar için Af Kanunu çıkartılması, hükümdeki olası adli hatadan kaynaklanmış olabileceği gibi, mevcut koşullar altında ordunun insan gücüne duyduğu gereksinimden de beslenmiş olabilir. Bu bağlamda iki hususa işaret etmek mümkündür. Birincisi, anılan yasaların tümü 1922 tarihlidir. İkincisi, mahkumlar hakkındaki ölüm cezası, bu yasalarda başka bir cezaya dönüştürülmüş değildir; bütünüyle affedilmiştir.

Af Kanunlarında, affın gerekçesine ilişkin bir açıklama yer almamaktadır. Bunun tek istisnası 274 sayılı Kanundur. Bu Kanunda mahkumun, "tahakkuk eden mecnuniyeti hasebile cezası affedilmiştir" denilmektedir.

2b) Affa ilişkin listelenen 9 Kanunun, toplam Kanunlar içindeki yeri

TBMM I. Döneminde toplam 338 adet Kanun çıkartıldığı ve bunların 48'inin Af Kanunları olduğu yukarıda açıklanmıştı. Bunlardan da 9'u, ölüm cezası mahkumları için çıkartılan bireysel Af Kanunlarıdır.

Söz konusu üretilen toplam 338 Kanun içinde, ölüm cezalarını affeden bireysel Af Kanunlarının payı, % 2.66'dır.

Buna karşılık, dönem içindeki Af Kanunları toplamı olan 48 Kanun esas alındığında, bunlar arasında ölüm cezalarını affeden toplam 9 bireysel Af Kanununun yüzdesi, % 18.75 olmaktadır.

Buradan çıkacak genel sonuç şudur:

TBMM I. Döneminde üretilen toplam Kanunlar arasında ölüm cezası mahkumlarına ilişkin 9 bireysel Af Kanunu oldukça düşük bir yüzdeye karşılık gelirken (% 2.66); Kanunların tümü değil de, özel olarak Af Kanunları toplamı olan 48 Kanun üzerinden hesaplama yapıldığında, ölüm cezalarını affeden Kanunlar % 20'ye yaklaşan bir orana çıkmaktadır.

TABLO 3) TBMM I. Döneminde Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Affeden, Dönüştüren ya da Kaldıran Kararlar:

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur
02/08/1920 tarih ve 29 sayılı	Bazı firarilerin afları hakkında	I. Toplantı yılı (23/04/1920 – 08/02/1921)	Devre I, Cilt 1, 3. Basılış, 1943, sf.418
22/10/1921 tarih ve 182 sayılı	Bazı eşhas haklarındaki hükmün refine dair	II. Toplantı yılı (01/03/1921 – 28/02/1922)	Devre I, Cilt 1, sf.456
06/12/1921 tarih ve 203 sayılı (*)	Ragıp hakkındaki hükmün tahviline dair	II. Toplantı yılı	Devre I, Cilt 1, sf.461
06/12/1921 tarih ve 204 sayılı (*)	Bekir oğlu Hüseyin hakkındaki hükmün tahviline dair	II. Toplantı yılı	Devre I, Cilt 1, sf.462
12/01/1922 tarih ve 212 sayılı	Müteaddit eşhasın mahkumiyetleri hakkında	II. Toplantı yılı	Devre I, Cilt 1, sf.464
30/01/1922 tarih ve 224 sayılı (**)	Erganili üç şahıs hakkındaki hükmün refine dair	II. Toplantı yılı	Devre I, Cilt 1, sf.467
09/02/1922 tarih ve 228 sayılı (***)	Hıyaneti vataniyeden mahkum müteaddit eşhas hakkında	II. Toplantı yılı	Devre I, Cilt 1, sf.468
06/04/1922 tarih ve 247 sayılı (***)	Hıyaneti vataniyeden mahkum müteaddit eşhas hakkında	III. Toplantı yılı (01/03/1922 – 28/02/1923)	Devre I, Cilt 1, sf.473
22/06/1922 tarih ve 257 sayılı	Memet Ali hakkındaki hükmün tahviline dair	III. Toplantı yılı	Devre I, Cilt 1, sf.475
11/10/1922 tarih ve 292 sayılı	Bazı hıyaneti vataniye mahkumları hakkında	III. Toplantı yılı	Devre I, Cilt 1, sf.483

Tablo 3'e devam

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur
26/02/1923 tarih ve 357 sayılı (***)	Koçgirili müteaddit mücrimler hakkında	III. Toplantı yılı	Devre I, Cilt 1, sf.500
31/03/1923 tarih ve 365 sayılı	Çakır Ahmet'in Hüseyin oğlu İbrahim hakkındaki hükme dair	IV. Toplantı yılı (01/03/1923 – 16/04/1923)	Devre I, Cilt 1, sf.502

(*) TBMM'nin 203 ve 204 sayılı Kararları ile, ölüm cezasına çarptırılmış iki mahkum hakkındaki hüküm Meclis tarafından kürek cezasına dönüştürülmüştür Bu iki Karar bağlamında dikkati çeken bir husus şudur. Aşağıda ilgili bahiste irdelendiği üzere, Meclis, 19/12/1921 tarih ve 170 sayılı "Hıyaneti vataniye mücriminden bir kısmının affına dair kanun"u çıkartmıştı. 170 sayılı Yasa (md.1) ile, ölüm cezaları, müebbet küreğe tahvil edilmiştir. Anılan 203 ve 204 sayılı Kararlar, 170 sayılı Yasanın çıkarılmasından sadece 13 gün öncesine denk düşmektedir. 170 sayılı Yasanın teklif tarihi 07/10/1921'dir. Dolayısıyla, TBMM bir olasılık, söz konusu 203 ve 204 sayılı Kararları alırken çıkartılması gündeminde olan Af Yasası teklifini dikkate almış olabilir.

(**) TBMM'nin 224 sayılı Kararı, üç idam mahkumu hakkındaki hükmün kaldırılması bakımından önemli olmasının yanı sıra, Meclisin, idam cezasına yasal bir neden olmaksızın hükmeden yerel mahkeme yargıcı hakkında Adalet Bakanlığına bir tür suç duyurusunda bulunmuş olması özellikle dikkate değer bir unsurdur.

(***) TBMM'nin 228 , 247 ve 357 sayılı Kararları için, aşağıda incelenen 170 sayılı Yasanın uygulanması bahsine bakınız.

1) TBMM I. Döneminde çıkartılan ölüm cezalarını affeden, dönüştüren ya da kaldıran Kararların metinleri

Bazı firarilerin afları hakkında

Karar No:29 02/08/1336-1920

Fırka 11 kıtaatına mensup ve firar cürümünden idama mahkum dokuz neferin afları kabul edilmiştir.

Açıklama: Meclisin 29 sayılı Kararı ile ölüm cezaları affedilen 9 mahkumun idamdan kurtulmasını sağlayan Mustafa Kemal'dir. Bu Karar Meclisin 02/08/1920 tarihli 42. Birleşiminin 1. Oturumunda alınmıştır. Gündemin tezkereler başlığı altında, "11 inci fırka kıtaatına mensup dokuz nefer firarinin idam cezalarının affına dair Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi" bulunmaktadır. Oturumda, BMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından gelen telgraf okunmuştur. Telgraf metni şöyledir:

"Sureti

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

İnegöl cephesini esnayı teftişimizde firka 11 kıtaatına mensup ve firar çürümünden idama mahkum olan dokuz nefer hükmü idam tatbik edilmek üzere iken huzurumuza tesadüf eylediğinden merkumun Büyük Millet Meclisinin lütuf ve merhametine iltica ve Büyük Millet Meclisi azasından olan Heyetimiz dahi bu bapta tavassut eylediğinden merkumunun afları hüsnü tesir hasıl edeceği ümniyesiyle nazarı dikkate alınarak Meclisi Ali namına kendilerini af ve keyfiyeti affı hazır bulunan Müdafaai Milliye Vekili Paşa hazretleri vasıtasıyla tebliğ ettik. Mamafih keyfiyeti vakıanın Meclisi Alice kabul buyurulmasını rica ederim.

1 Ağustos 1336

Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal"

Mazbataya göre, telgraf metninin okunmasının ardından "Kabul, kabul" sesleri olmuştur. Ve böylece Meclis, 29 sayılı Kararı, Mustafa Kemal'in isteği ve gönderdiği telgrafın okunmasının ardından almıştır. *TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, cilt 3, İçtima 1, 31.VII.1336 tarihli kırk birinci içtimadan 6.IX.1336 tarihli altmışıncı içtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1981 (3. Basılış), sf:41.* Ekleyelim ki, Mustafa Kemal, benzeri başka girişimler de yapmıştır. Örneğin, Meclisin 07/08/1920 tarihli 44. Birleşiminde, Mustafa Kemal'in bu kez Konya'dan Meclis Başkanlığına gönderdiği 04/08/1920 tarihli telgrafı okunmuştur. Bu telgrafta, Konya'da yaptığı teftişte asayiş durumunun memnuniyet verici bulduğunu, Konya vakasından ötürü Divanı Harpçe çeşitli cezalara mahkum edilenlerin affının yerinde ve Meclisin bu mahkumlar hakkında bir Af Kararını, kendisinin Konya'dan ayrılmadan evvel çıkarmasının uygun olacağını belirtmektedir. Bu telgraf da okunmuş ve kısa bir tartışmadan sonra Meclisçe kabul edilmiştir. *TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, cilt 3, İçtima 1, sf:104-105.* Ancak bu mahkumlar arasında ölüm cezasına hükümlü bulunup bulunmadığı hususunda bir bilgi yoktur.

Bazı eşhas haklarındaki hükmün refine dair

Karar No: 182 22/10/1337-1921

Hıyaneti vataniyeden idama mahkum Zara'nın Koçgiri karyesinden Mustafa ve onar sene küreğe mahkum Ağadede ve muhtar Sefer ve aza Memet ve Kulunun oğlu İsmail ve Bekçi Memi ve Muhtar Şahin ve İbrahim haklarındaki hükümlerin refine karar verildi.

Ragıp hakkındaki hükmün tahviline dair

Karar No: 203 06/12/1921

Hıyaneti vataniyeden idama mahkum Konya'nın Sungurlu mahallesinden Mustafa oğlu Ragıp hakkındaki hükmün on beş sene kürek cezasına tahviline karar verildi.

Bekir oğlu Hüseyin hakkındaki hükmün tahviline dair

Karar No: 204 06/12/1921

Hıyaneti vataniyeden idama mahkum Konya'nın Dedemoğlu karyesinden Bekir oğlu Hüseyin hakkındaki hükmün on beş sene kürek cezasına tahviline karar verildi.

Müteaddit eşhasın mahkumiyetleri hakkında

Karar No: 212 12/01/1338-1922

Hıyaneti vataniyeden idama ve müebbet küreğe mahkum Kel Osman ve Dalyan Ali ve Ahmet ve İsmail ve Rıza ve Kara Memet ve Mevlut'un beraetlerine, Topal Aziz ve Gazi'nin, Yahya ve Sarı'nın Mustafa'nın onar ve Enis'in beş ve Hasan Hüseyin ile Berber Abdurrahman'ın üç seneye mahkumiyetleri takarrür etmiştir.

(Açıklama: TBMM'nin 212 sayılı Kararından kaç mahkumun idama mahkum olup da Meclis tarafından beraatlarına karar verildiği hususu net olarak anlaşılamamaktadır.)

Erganili üç şahıs hakkındaki hükmün refine dair

Karar No: 224 30/01/1338-1922

Hıyaneti vataniyeden idama mahkum Erganı madeninden Abdullah oğlu Memet Ali ve Sait ve Derviş haklarındaki hükmün refine ve bir sebebi kanuni olmaksızın bu suretle hareket eden mahalli heyeti hakimesi hakkında Adliye vekaletinin nazarı dikkatinin celbine karar verildi.

Hıyaneti vataniyeden mahkum müteaddit eşhas hakkında

Karar No: 228 09/02/1338-1922

Hıyaneti vataniyeden dolayı idama mahkum Kadınhanı kasabasından Bayramlı Hacı Musa oğlu Rıza ve onar sene küreğe mahkum Osman oğlu Çılga Mevlut, Afşar yaylasından Seyit oğlu Habil ve üçer sene küreğe mahkum Kasabadan Demirci Nadi usta ve Musa oğlu Memet ve Hacı Mevlut ve Veli Çavuştan üçer seneye mahkum olanların affi umumiden istifade edecekleri cihetle tahliyelerine, diğerleri hakkındaki hükmün refiyle ikmali muhakeme edilmesine karar verildi.

Hıyaneti vataniyeden mahkum müteaddit eşhas hakkında

Karar No. 247 06/04/1338-1922

Hıyaneti vataniyeden muhtelif cezalarla mahkum Beyşehri'nin Manastır karyesi ahalisinden Kör Recep, katil Ömer, katil Kel Ali ve Hasan oğlu Ahmet Çavuş'un on beşer sene küreğe konulmalarına ve Af Kanunu mucibince tahliyelerine *ve Şeyh Hacı Ali ile Hoğlili Kara Mustafa ve Fiaz oğlu Memet Çavuş, Hasan Efe'nin idam cezalarının Af Kanununun hükmüne tevfikan müebbet küreğe tahviline* ve Nuh Naci Efendinin cezasının on beş sene küreğe tahvil ve Af Kanunu mucibince tahliyesine karar verildi.

Memet Ali hakkındaki hükmün tahviline dair

Karar No: 257 22/06/1338-1922

Alviran karyesinden Numanoğlu Abdullah'ı parasına tamaan cerh ve katil ve oğlu Ahmed'i de cerh eylediğinden dolayı Kastamonu İstiklal mahkemesinden idamına hükmedilen Deresöğüt karyesinden Demirci Osman oğlu Memet Ali bin İsmail hakkındaki hüküm müebbet küreğe tahvil edilmiştir.

Açıklama: TBMM'nin 257 sayılı Kararında cezaya hükmeden mahkeme de gösterilmiştir. Ayrıca, TBMM'nin 257 sayılı Kararının metninde, başlıktan farklı olarak, mahkumun adı "Mehmet Ali bin İsmail" olarak gösterilmiştir. Bu Kararın bir diğer önemli özelliği, ölüm cezası hükmünün İstiklal Mahkemesince verilmesi ve Meclisin bu cezayı müebbet kürek cezasına dönüştürmesidir. Bu olgu birkaç açından önemlidir. Birincisi, Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisini elinde bulundurması ve bu yetkinin ölüm cezasının infazı doğrultusunda kullanılmamış olmasıdır. İkincisi, istisnai yargı yeri olan İstiklal Mahkemelerince verilen ölüm cezalarının Meclis tarafından görüşülmeden doğrudan infaz edilmesi yönünde bir Kanun değişikliği bilahare gerçekleştirilmişti. Bu değişiklik, uygulamada çok sayıda hükmün infaz edilmesi neticesini doğurmuştu. Bu konuda ayrıntılı bilgi için, çalışmanın "TBMM'nin infazlara karar verme yetkisi" başlıklı bölümüne bakılmalıdır. Dolayısıyla 257 sayılı Karar, Meclise tanınan yetkinin değişik doğrultuda kullanılması örneği olarak dikkat çekmektedir.

Bazı hıyaneti vataniye mahkumları hakkında

Karar No: 292 11/10/1338-1922

Hıyaneti vataniyeden idama mahkum Bitlisli Osman oğlu Ferman ve rüfekası hakkındaki hükmün refine ve mahkemei aidei nizamiyesinde alelusul ve alelade icrayı muhakemelerine karar verildi.

(*Açıklama*: TBMM'nin 292 sayılı Kararında idama mahkum olup da Meclisçe hükmün kaldırılmasına karar verilenler sayısının bir mahkum mu (Osman oğlu Ferman mı?) yoksa daha çok mahkum mu (Osman oğlu Ferman ve arkadaşları mı?) olduğu hususu çok net değildir. Yani, Ferman'ın arkadaşlarının da ölüm cezasına mahkum edilip edilmediği hususu karardan net biçimde anlaşılamamaktadır.

- 292 sayılı Karara ilişkin Adliye Encümeni mazbatası, Meclisin 11/10/1338-1922 tarihli 117. İçtimaının Birinci Celsesinde görüşülmüştür. Bu celse Reis vekili Vehbi Efendi Başkanlığında saat 13.50'de açılmış ve 16.50'de kapanmıştır. Bu mazbata, o gün müzakere edilen maddelerin beşincisidir. Oturumda Başkan, mazbatayı okutmuştur. Mazbata şöyledir:

"Adliye Encümeni mazbatası,

Hıyaneti vataniye cürümünden dolayı Bitlis Bidayet Mahkemesince idama mahkum Osman oğlu Ferman ve rüfekası hakkındaki evrakı hükmiyenin tetkikine dair Umuru Adliye Vekaletinin 103/4280 numaralı 11 Eylül 1338 tarihli maateferruat Heyeti Umumiyeden encümenimize muhavvel tezkeresi ile teferruatı tetkik ve mütalaa edilerek, merkum Ferman ve rüfekasının derecatı mütefavitede idama ve on beş sene ve yedi buçuk sene küreğe ve hukuku medeniyeden ıskata mahkum oldukları mahkemei mezkureden sadır olan dosya 38-49, karar 43 numaralı 12 Ağustos 1338 tarihli ilam muhteviyatından nümayan olmakla icabı ledetteemmül; mahkemei mezkurca efaili müstenide gerçi hıyaneti vataniye vazıyla tavsif olunmuş ise de, hıyaneti vataniye cürmünün sureti terekkübünü kanunu mahsusu tarif ve tespit etmiş olup fikrai hükmiye ve münderecatı ilama nazaran, emnü inzibatı dahiliyeyi ihlal ve ahaliyi ızrar ve yolculara irası desti hasarla tavsif olunan ve filhakika maada vasıf ile kabili tavsif görülmeyen efali mezkure faillerinin müfrezeye karşı silah attıkları esnada mücerret (Hükümet yoktur; biz sizi tanımıyoruz. Aç Hükümet memurları) yolunda tefevvühatta bulunmaları esasen fiilen ve tavsifin taayyün eden maksadı adiyelerini tağyir ve hıyaneti vataniye cürümünü tertip ve teşkil mahiyetini gayri haiz görülmüş ve tefevvühat mahiyetinde (Aç Hükümet memurları) kelamının medlulü de Hükümeti hazırayı tanımaktan ibaret olmak itibarı ile maksadı adiyelerini teyit eylemiş ve hükümetlere karşı tefevvühatı lisaniyede bulunulması ve kat'ı tarik ve ahizi ve gasp suretiyle icrayı şekavet olunması ve takip müfrezesine karşı silah istimal kılınması gibi efal, umdei mesaisi vatanın selamet ve saadetine matuf olan Hükümetin şahsiyeti maneviyesini ve şahsiyeti maneviyeyi terkip eden şahsiyeti maddiyesini ve saadeti vataniye avamilinden olan hukuku anmeyi selbeylemek mülabesesiyle vatana muhabbet mefhumu ile nakabili telif olmakla beraber, **taklibi Hükümet manayı mühimmine mevzu ve masruf hıyaneti vataniye cürmünü teşkil eden efalden gayri madut ve erbabı şekavetin takimi takip kasdıyla her türlü müdafaata tasaddi ve tevessül edecekleri emribedid bulunmuş ve bu kabil ceraimi adiye muhakematının turku fevkalade ve katiyeden yürümeye kanunu mahsusla mezun kılınan ve esasen cinayet mahkemesi şekil ve ma-**

hiyetinde bidayet mahkemesinin fasıl ve rüyeti, maznunualeyhimin mukaddes olan hukuku müdafaadan ve tabi oldukları muhakemeden ve derecatı mahakimden mahrumiyetlerini istilzam ve intaç etmek gibi hak ve adlin, mabihissubat velhusul olan derecatı mehakim ve her ferdin hakimi kanunisi huzurunda lüzumu muhakemesi ahkamı esasiyesi ile münafatı lülliye teşkil eyleyeceği gayri kabili ret ve cerh bir hakikati barize telakki olunmuş olduğundan, hükmü mezkurun vazife noktasından ref'ine ve mahakimi aidei nizamiyesinde alelusul ve alelade icrayı muhakemeleri zımnında evrakı davanın mahalli istinaf müddeiumumiliğine tisyar olunmak üzere Umuru Adliye Vekaletine iadeten tevdiine karar verilmiş olmakla Heyeti Umumiyenin nazarı tasdik ve tasvibine arz ve takdim olunur."

- Adliye Encümenin okunan bu mazbatası üzerinde söz isteyen çıkmamış ve mazbata oya konulmuş ve kabul edilmiştir. Bkz., **TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 23, 13 Eylül 1338 tarihli Yüz Birinci İçtimadan 16 Ekim 1338 tarihli Yüz Yirminci İçtimaa kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1960, sf:344-345.)**

Koçgirili müteaddit mücrimler hakkında

Karar No: 357 26/02/1339-1923

Hiyaneti vataniyeden maznunu aleyhim Koçgirili Haydar Naki ve İzzet Beylerle Delinin Ali ve Molla Mustafa ve Azizoğlu Yusuf ve Kamil Ağazade İzzet'in idamlarına ve fakat esbabı muhaffefei takdiriye bulunmasına binaen işbu cezanın on beş sene küreğe tahvilline ve *tarihi ika cürüme nazaran Af Kanunundan istifade edecekleri hakkındaki kararda muhalifi kanun bir cihet görülemediğine* ve ancak mahkeme tarafından tecilli takibat kararı ittihazı muvafık olmadığına karar verildi.

(TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3. basılış, 25 Mart 1943- sf:500)

Çakır Ahmet'in Hüseyin oğlu İbrahim hakkındaki hükme dair

Karar No: 365 31/03/1923

Hiyaneti vataniyeden idama mahkum Söğüd'ün Dodurga ahalisinden Çakır Ahmet'in Hüseyin oğlu İbrahim hakkındaki hükmün refiyle merkum hakkında hiyaneti harbiye mürtekipleri hakkındaki usul ve ahkama tevfiki muamele edilmesine karar verildi.

(TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3. basılış, 25 Mart 1943- sf:502)

2) Tablo 3'e ilişkin açıklama

2a) Ölüm cezalarını affeden, dönüştüren ya da kaldıran Kararlarda, mahkumların sayısı, işledikleri suç ve affın kapsamı

Görüldüğü gibi, TBMM I. Döneminde çıkartılan toplam 389 Karardan sadece 12'si, ölüm cezasına çarptırılan mahkumların bu cezalarını affeden, dönüştüren ya da kaldıran niteliktedir.

Bu 12 Karardan sadece 5'i, ölüm cezalarını başka cezaya tahvil eden niteliktedir.

Meclisin toplam 12 Af Kararında adları geçen mahkumlar hakkında mahkemelerce tesis edilen ölüm cezaları şu suçları işledikleri gerekçesiyle verilmiştir:

- **Vatana ihanet suçu:** toplam 10 Karar

- **Firar suçu:** 1 Karar

- **Katil ve cerh suçu:** 1 Karar

Affın kapsamı:

- **Af:** *toplam 1 Karar, toplam 9 mahkum,* (Karar No.29, mahkum sayısı 9)

- **Hükmün kaldırılması:** *toplam 5 Karar, toplam en az 7 mahkum,* (Karar No.182, mahkum sayısı 1; Karar No.224, mahkum sayısı 3; Karar No.228, mahkum sayısı 1 -kaldırma ve ikmali muhakeme edilmesine-; Karar No.292, mahkum sayısı en az 1, en çok belirsiz, "rüfekası" ibaresi geçiyor; Karar No.365, mahkum sayısı 1)

- **15 yıl kürek cezasına tahvil:** *toplam 3 Karar, toplam 8 mahkum,* (Karar No.203, mahkum sayısı 1; Karar No.204, mahkum sayısı 1; Karar No.357, mahkum sayısı 6)

- **Müebbet küreğe tahvil:** *toplam 2 Karar, toplam 5 mahkum,* (Karar No.247, mahkum sayısı 4; Karar No.257, mahkum sayısı 1)

- **Beraat:** *toplam 1 Karar, toplam en az 1 mahkum,* (Karar No. 212, mahkum sayısı en az 1, en çok 6 olmalı, "idama ve müebbet küreğe mahkum" denilerek toplam 7 isim sayılıyor)

Listesi çıkartılan yukarıdaki Kararlardan yararlanan toplam mahkum sayısı, en az 28'dir.

Bu bağlamda son olarak değinilmesi gereken husus, affa ilişkin 12 Karardan birisinde, Meclisin mahkumların "beraetlerine karar vermiş" olmasıdır.

2b) Ölüm cezalarını affeden, dönüştüren ya da kaldıran Kararların, toplam Kararlar içindeki yeri

Meclisin I. Dönemde ürettiği toplam 389 Karar içinde, ölüm cezalarını affeden, dönüştüren ya da kaldıran toplam 12 adet Kararın payı, % 3.08'dir.

Ancak, I. Dönem içinde üretilen toplam 389 Karardan, çeşitli cezaları affeden, kaldıran ya da değiştirenlerin toplam sayısının 107 olduğu belirtilmişti. O halde, ilgili 107 Karar toplamı içinde ölüm cezası mahkumlarına ilişkin 12 Kararın yeri, % 11.21'dir.

Ayrıca, sözü edilen 107 Karar içinde sadece cezaları affeden ve kaldıranların toplamı (29+67=96) olan 96 Karar esas alınırsa, ölüm cezalarını affeden ya da kaldıran Kararların (12 adet) yüzdesi, % 12.5'e yükselmektedir.

Buradan çıkacak genel sonuç şudur:

TBMM I. Döneminde üretilen toplam Kararlar içinde, ölüm cezalarını affeden, dönüştüren ya da kaldıranlar oldukça düşük bir yüzdeye karşılık gelirken (% 3.08); Kararların tümü değil de, cezalarını özel olarak affeden, kaldıran ya da değiştirenlerin toplamı üzerinden hesaplama yapıldığında ölüm cezalarını affeden, dönüştüren ya da kaldıran Kararlar % 10'u aşan bir paya sahip olmaktadır.

Yukarıdaki Tabloda ve ona ilişkin açıklamada her ne kadar toplam 12 Karardan söz edilmekteyse de, eğer hesaplama, sadece ölüm cezalarının başka cezaya tahviline ilişkin Kararlar esas alınarak yapılacak olursa, söz konusu 12 Kararın sadece 5'i bu kategoriye girmektedir. Bunlar, 203, 204, 247, 257 ve 357 sayılı Kararlardır. Bu 5 Kararla, toplam 13 ölüm cezası mahkumunun cezaları çevrilmiş olmaktadır.

Dolayısıyla, I. Dönem içinde çıkartılan toplam 389 Meclis Kararından, ölüm cezalarını başka cezaya tahvil edenlerin (5 Karar) toplam içindeki yeri, % 1.28 olmaktadır.

2c) TBMM I. Döneminde, ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararlar ile İnfaz Kararlarının karşılaştırılması

Şimdi bu verileri, aynı dönemde çıkartılan ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin Kararlar toplamı ile karşılaştırmak mümkündür. **Buna göre, TBMM I. Döneminde ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkında toplam 25 Kararla toplam 36 mahkum için** (21/01/1922 tarih ve 219 sayılı Karardaki belirsizlikten ötürü, 37 olabilir) **infaz istenci ortaya konmuştur.** Karar sayısının mahkum sayısından az olmasının sebebi, 1920-1921'de 55 ve 181; 1922'de 219 sayılı Kararlarla 2'şer (219 sayılı Karar 3 mahkum olabilir) ve 1922'de 261 ve 265 sayılı Kararlarla 3'er mahkum ve yine 1922'de 282 sayılı Kararla 5 mahkum hakkında ölüm cezalarının infazına karar verilmesidir.

Bu açıklamalar ışığında, TBMM I. Döneminde üretilen toplam 389 Karardan 25'i, ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin bulunmakla, bunların toplam içindeki payı, % 6.42'dir.

Demek ki, I. Dönem toplam Kararlarının ölüm cezası mahkumları bakımından bilançosu şöyledir:

- İnfaz Kararları : % 6.42

- Tahvil Kararları: % 1.28

ii) TBMM II. Dönemi – (11/08/1923 – 26/06/1927)

TBMM'nin II. Döneminde yasama faaliyetlerinin genel bilançosu içerisinde şu veriler dikkati çekmektedir.[6] Bu dönemde Meclis faaliyetlerini, 474 Birleşim, 871 Oturum yaparak ve toplam 1246 saat çalışarak sürdürmüştür. II. Dönemde Meclis tarafından, toplam 836 Kanun ve 373 Karar çıkartılmıştır. Ayrıca toplam 111 adet Tefsir kararı da üretilmiştir.

TABLO 4) TBMM II. Döneminde Çıkartılan Çeşitli Af Kanunlarından Örnekler

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur-Kavanin Mecmuası
13/02/1924 tarih ve 412 sayılı	İstanbul İstiklal Mahkemesince muhtelif cezalara mahkum edilen Lütfi Fikri Beyle Hafız İbrahim Ethem Efendi ve Ali Osman Kahyanın Affiyle ilgili Kanun	I. Toplantı yılı (11/08/1923 – 28/04/1924)	D., 3. Tertip, C.5, sf:623
11/12/1924 tarih ve 530 sayılı	14 Eylül 1336 tarih ve 22 numaralı (Meni müskirat kanunu) mucibince mahkum bulunanların affı hakkında kanun	I. Toplantı yılı	K.M., D. II, İ. 2, C.3, (1942) sf:26
28/05/1927 tarih ve 1063 sayılı	Osman oğlu Halil'in Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (üç buçuk sene kürek cezası hapse ve bunun yirmi yedi ayı affedilmiştir)	IV. Toplantı yılı (01/11/1926 – 26/06/1927)	D., 3. Tertip, C.8 (1946), sf:669

Yukarıdaki *Tablo 4* elbette ki bu dönemde çıkartılan bütün Af Kanunlarını kapsamamaktadır. Bazı örneklere yer verilmekle yetinilmiştir. Hemen eklemek gerekir ki, II. Dönemde çıkartılan Kanunlar arasında, ölüm cezasına mahkum edilip de mahkumun bu cezasını affeden, dönüştüren ya da kaldıran nitelikte "Bireysel Af Kanunu" bulunmamaktadır.

Buna karşılık alttaki *Tablo 5*'de gösterildiği üzere, ölüm cezalarını başka cezaya çeviren Meclis Kararı örnekleri bulunmaktadır.

---

6 Türk Parlamento Tarihi: TBMM I. Dönem 1923-1927, I. Cilt, TBMM Vakfı Yay. No.1, Ankara 1993, sf:14.

TABLO 5) TBMM II. Döneminde Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlar

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Resmi Gzete
05/12/1925 tarih ve 176 sayılı	Zevci Hacı Şükrü'yü servetine tamaan katleden Ali kızı Huriye hakkında	III. Toplantı yılı (26/10/1925 – 10/06/1926)	18/02/1926, s.301
23/01/1926 tarih ve 200 sayılı	Kadıoğullarından Ahmet oğlu İbrahim hakkındaki idam hükmünün tenfizi ve *Derviş oğlu Faik hakkındaki idam hükmünün on sene hapse tahvili* hakkında	III. Toplantı yılı	28/02/1926, s.309
06/05/1926 tarih ve 239 sayılı	Karacabey kazasının Tavşanlı mahallesinden Derviş oğlu Memet Çavuş hakkındaki idam hükmünün müebbet küreğe tahvili hakkında	III. Toplantı yılı	16/05/1926, s:373
01/12/1926 tarih ve 284 sayılı	Zevci Ali'yi katleden Kuşadası'nın Aziziye köyünden Halil kızı Huriye hakkında	IV. Toplantı yılı (01/11/1926 – 26/06/1927)	06/12/1926, s:529

1) TBMM II. Döneminde çıkartılan ölüm cezalarını başka cezaya dönüştürme Kararlarının metinleri

Zevci Hacı Şükrü'yü servetine tamaan katleden Ali kızı Huriye hakkında

Karar No: 176 05/12/1341-1925

Edirne'nin Altuni mahallesinde sakin olan zevci Hacı Şükrü'yü servetine tamaan feci bir surette katleden Ali kızı Huriye hakkında Edirne cinayet mahkemesinden verilen ve Temyiz mahkemesince tasdik edilerek iktisabı katiyen eden idam hükmünün müebbet küreğe tahvili, Heyeti Umumiyenin 5-XII-1341 tarihinde münakıt on dokuzuncu içtimaının birinci celsesinde takarrür etmiştir.

(RG, 18/02/1926, s.301; TBMM Kavanin Mecmuası, Devre II, İçtima 3, Cilt 4, -2. basılış, 1941- sf:1103)

Kadıoğullarından Ahmetoğlu İbrahim hakkındaki idam hükmünün tenfizi ve *Derviş oğlu Faik hakkındaki idam hükmünün on sene hapse tahvili* hakkında

Karar No: 200 23/01/1926

Ertuğrul vilayeti dahilinde kain Yenişehir kazasının Çeltikçi karyesinden Hüseyin Pehlivanoğlu Ahmet Pehlivanı revolver kurşunile taammüden katletmek ve bu vakadan sekiz ay evvel dahi Bursalı yemeni tüccarı Ha-

san Ağayı esnayi rahte önüne çıkarak mavzer kurşunile malına tamaen katil ve eşyasını gasbeylemek cürümlerinden dolayı Kocaeli cinayet mahkemesince haklarında verilen hükmü idam Mahkemei temyizce tasdik edilerek kespi katiyet eden, Trabzon vilayetinin Atina kazasının Zuam karyesinden olup Orhangazi kazasının Görele karyesinde mukim Kadıoğullarından yirmi altı yaşında Ahmetoğlu İbrahim hakkındaki hükmü idamın infazı ve *Trabzon'un Valfikebir kazasının Ağırköy karyesinden olup Karamürsel'in İğnebeyli karyesinde müteehhil Çakıroğullarından on dokuz yaşında Dervişoğlu Faik hakkındaki idam hükmünün, mezkur cürmün hini ikaında merkumun on beş yaşını ikmal etmediği anlaşıldığından, on sene hapse tahvili*, Heyeti Umumiyenin 23-I-1926 tarihinde münakit kırk dördüncü içtimaının birinci celsesinde takarrür etmiştir.

(RG, 28/02/1926, s.309; TBMM Kavanin Mecmuası, Devre II, İçtima 3, Cilt 4, -2. basılış, 1941- sf:1111-1112)

Karacabey kazasının Tavşanlı mahallesinden Derviş oğlu Memet Çavuş hakkındaki idam hükmünün müebbet küreğe tahvili hakkında

Karar No: 239 06/05/1926

Zevcei mutallakası Fatma'yı kaçırmak ve bu maksadı teshilen kain validesi Naile'yi katletmek efalinden ve mevadı saimeden müttehim Karacabey kazasının Tavşanlı mahallesinden Dervişoğlu Memet Çavuş hakkında Mustafa Kemalpaşa Cinayet Mahkemesince verilerek Mahkemei temyizce tasdik edilen idam hükmünün müebbet küreğe tahvili, Heyeti umumiyenin 6-V-1926 tarihinde münakit doksan beşinci içtimaının birinci celsesinde takarrür etmiştir.

(RG, 16/05/1926, s:373; TBMM Kavanin Mecmuası, Devre II, İçtima 3, Cilt 4, -2. basılış, 1941- sf:1124)

Zevci Ali'yi katleden Kuşadası'nın Aziziye köyünden Halil kızı Huriye hakkında

Karar No: 284 01/12/1926

Zevci Ali'yi katletmek cürümünden müttehem olan Kuşadası'nın Aziziye köyünden Halil kızı Huriye hakkında, İzmir cinayet mahkemesinden verilen ve Mahkemei temyizce tasdik edilerek kesbi katiyet eden idam hükmünün müebbet ağır hapis cezasına tahvili, Heyeti Umumiyenin 1-XII-1926 tarihinde münakid on birinci içtimaının birinci celsesinde takarrür etmiştir.

(RG, 06/12/1926, s:529; TBMM Kavanin Mecmuası, Devre II, İçtima 4, Cilt 5, -2. basılış, 1939- sf:8)

2) Tablo 5'e ilişkin açıklama

2a) TBMM II. Döneminde ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararlarda, mahkumlar ve dönüştürülen cezalar

TBMM II. Döneminde çıkartılan toplam 373 Karardan sadece 4'ü, ölüm cezasına çarptırılan mahkumların bu cezalarını başka hürriyeti bağlayıcı cezaya tahvil eden niteliktedir.

Haklarındaki ölüm cezası mahkumiyetleri Meclis tarafından çevrilen 4 mahkumdan ikisi kadın, ikisi erkektir.

Mahkumların çevrilen cezaları şöyledir:

- Karar No. 176, müebbet kürek cezasına tahvil,
- Karar No. 200, on sene hapis cezasına tahvil,
- Karar No. 239, müebbet kürek cezasına tahvil,
- Karar No. 284, müebbet ağır hapis cezasına tahvil.[7]

2b) TBMM II. Döneminde ölüm cezalarını affeden ya da kaldıran Karar yoktur

TBMM I. Döneminden farklı olarak II. Dönemde, ölüm cezasını affeden ya da kaldıran nitelikteki Kararın olmadığı görülmektedir. Bu farklı uygulamaya yol açan olası iki etkenden söz edilebilir.

İlki, Meclis, II. Döneminde, ölüm cezası mahkumları için, sadece cezayı başka cezaya dönüştürme tasarrufu yapmıştır. Bu evrede, 1924 Teşkilatı Esasiye Kanununun yürürlüğe girmiştir ve (md.26) ile bu özel bağlamda Meclise tanınan yetkinin kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Gerçekten de, 176 sayılı Karar, Meclis önünde bir ölüm cezasının yerine getirilmesi hakkındaki dosyanın ve Encümen mazbatasının görüşülerek cezanın müebbet kürek cezasına çevrildiği ilk Karardır. Bu uygulamayı, TBMM I. Döneminde çıkartılan ve yine ölüm cezalarını başka cezaya tahvil eden Kararlarla karıştırmamak gerekir. Çünkü, ilgili bahiste irdelendiği üzere, 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu, bu konuda açık bir hüküm içermemekteydi.

İkincisi, Meclis II. Dönemde, ölüm cezası mahkumları için spesifik bireysel af Kararı yahut da cezayı kaldıran Karar çıkartmamakla birlikte, bu cezaya çarptırılanların da yararlanabilecekleri genel nitelikli Af Kanunları üretmiştir. Aşağıda ayrıntılı olarak incelenen 26/12/1923 tarih ve 391 sayılı ile 14/12/1924 tarih ve 487 sayılı Affı Umumi Kanunları bunların örnekleridir.

---

7 176, 200, 239 ve 284 sayılı Kararlara ilişkin ayrıntılı bilgi için çalışmanın II. Cildinde 1925 ve 1926 yıllarına bakınız.

2c) TBMM II. Döneminde, ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararların, toplam Kararlar içindeki yeri ve Dönüştürme Kararları ile İnfaz Kararlarının karşılaştırılması

Ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren toplam 4 Kararın, bu dönem içinde üretilen toplam 373 Karar içindeki payı, % 1.07'dir.

Buna karşılık, TBMM II. Döneminde de ölüm cezalarının yerine getirilmesi Kararları çıkartılmıştır. **Meclis, toplam 18 Karar üreterek, toplam 25 mahkumun ölüm cezalarının infazına onay vermiştir.** Her ne kadar, Karar sayısı 18 ise de, Kararlar konuları bakımından ele alınıp Anayasa (md.26) uyarınca dosyaları Meclis önünde bulunan mahkumlara ilişkin Kararlar olarak hesaplanırsa, sayısı 21'e çıkmaktadır. Ancak 176, 239 ve 284 sayılı Kararlar, ölüm cezasının hapse tahvili şeklinde çıktığı için, ölüm cezası istenci içeren Karar sayısı 18 olarak belirtilmiştir. Öte yanda 200 sayılı Kararda da cezanın tahvili istenci vardır ama, bu Karar aynı zamanda bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesi istencini de içerdiğinden, infaz yönündeki Kararlar içinde sayılmıştır.

Bu açıklamalar ışığında, **TBMM II. Döneminde üretilen toplam 373 Karardan 18'i, ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin bulunmakla, bunların toplam içindeki payı, % 4.82'dir.**

Demek ki, II. Dönem toplam Kararlarının infaz ve tahvil istençleri bakımından bilançosu şöyledir:

- İnfaz Kararları : % 4.82

- Tahvil Kararları: % 0.92

3) Tablo 5'deki Kararların değerlendirilmesi

3a) 176 ve 284 sayılı Kararlarla kadın mahkumların yaşamının bağışlanması

I- 05/12/1925 tarih ve 176 sayılı Kararın alınışı

176 sayılı Karara ilişkin Adliye Encümeninin tarihi belirsiz ve 3/480 sayılı olup mahkumun cezasının infaz edilmesi yönünde oybirliği ile istencini ortaya koyduğu mazbatasında suç, Karar metninde geçtiği şekilde özetlenmiştir. Ayrıca, mazbatada hükmün dayanağı olan yasa ve maddesi de gösterilmemiştir. Encümenin mazbatası Meclisin 05/12/1925 tarihli 19. Birleşiminde görüşülmüştür.[8] Mazbatanın okutulmasının ardından, "Encümen mazbatası anlaşılmadı", "izahat versinler" sesleri duyulmuştur.

Bozok milletvekili ve Encümen üyesi Ahmet Hamdi Bey söz almıştır. Yapılan açıklamaya göre,

---

8 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 20, İçtima 3, 2.12.1341 tarihli on sekizinci içtimadan 31.12.1341 tarihli otuz dördüncü içtimaa kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1977, sf:28-29

mahkum, seksen yaşında ve zengin olan kocasından kurtulmak istemiştir. Bu arada Süreyya isminde bir genç ile alakası vardır. Maktul ortadan kaybolmuştur. Aradan 6-7 ay geçtikten sonra, mahkum, kocasının mal varlığını kullanabilmek için Edirne Müftüsüne başvurmuştur. Kocasının öldüğünün kanıtlanmadığı gerekçesiyle bu başvurusu reddedilmiştir. Daha sonra mahkum, öldürdüğü kocasının cesedini gömdüğü yerden çıkartarak Karaağaç İstasyonuna götürerek bırakmıştır. Kocasının ismi yazılı bir kağıdı da cesede iliştirmiştir. Cesedin bulunmasından sonra yapılan araştırma sonucunda kadının kocasını öldürdüğü anlaşılmış; cesedi taşıttığı hamal ve arabacı kadını teşhis etmiş; kadın önce inkar, bilahare ikrar etmiştir. Yargılama sonucunda idama mahkum edilmiş ve Temyiz Mahkemesi hükmü onamıştır.

Bu izahat sonrasında Mecliste "ret" sesleri duyulmuştur. Başkan, "takrirler okunacaktır" demiştir. İlki üç imzalı (Celal Nuri/Gelibolu, İsmail Sefa/Adana, Kazım Vehbi/Ergani) ve ikincisi tek imzalı (Musa Kazım/Konya) iki önerge okutulmuştur. Bunların her ikisi de, idamın müebbet kürek cezasına tahvili hakkındadır. Önergelerin okunması sonrasında Besim Atalay (Aksaray), yerinden "ret, ret" diye seslenmiştir. Ölüm cezasının infazı yönündeki Encümen mazbatasında olduğu gibi, bu kez tersine cezanın müebbet küreğe tahvilini isteyen önergelerde de gerekçe yoktur.

Başkan, takrirleri oya sunmuştur. El kaldırmak suretiyle yapılan oylama sonucunda, önergeler kabul edilmiştir. Böylece, toplam üç-beş dakika içinde mahkumun ölüm cezasının müebbet kürek cezasına tahvili kabul edilmiştir.

II- 01/12/1926 tarih ve 284 sayılı Kararın alınışı

284 sayılı Karara ilişkin Adliye Encümeninin tarihi ve sayısı tutanakta belirsiz mazbatası, Meclisin 01/12/1926 tarihli 11. Birleşiminde görüşülmüştür.[9] Mazbatada mahkumun işlediği suç şöyle özetlenmiştir:

"Mezbure Huriye'nin evvelki nişanlısına benzettiği ameleden Mestan oğlu Hasan'la aşk ve alaka peyda ederek hadisei katilden mukaddem merkum Hasan'la kaçmayı ve bunun neticesinden korkarak zevci Ali'yi ortadan kaldırmak maksadıyla vesait ihzar etmeyi düşünmüş ve ahiren Hasan'la münasebatının zevci tarafından duyulmuş olmasındaki şüphe üzerine kısa bir müddet münasebatının inkıtaa uğramasından dolayı sureti katiyede kesileceği endişesiyle evvelden beri tasavvur ve tasmim ettiği veçhile vaka gecesi daha akşamdan bakkaldan ip tedarik ederek zevcinin haneye gelmesini gözlemiş ve zevci Ali gece evine gelerek yatıp derin uykuya dalmasından bilistifade mezkur ipin bir ucunu oda dahilindeki kerevete bağlamak ve diğer ucunu ilmik yaparak kocasının boynuna geçirmek suretiyle diğer ucundan kuvvetlice çekerek boğduktan

9 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 28, İçtima 4, 1 Kanunuevvel 1926 tarihli on birinci içtimadan 31 Kanunuevvel 1926 tarihli yüz otuz birinci içtimaa kadar, Ankara, TBMM Matbaası, sf:6-7.

ve ipte usule gelen asarı örterek katli vakdin hariçten vaki olmuş bir tecavüz neticesinde hadis olduğu zehabını vermek üzere daha evvelden hazırladığı ustura ile boğazından keserek fiili katli itmam etmiş olduğunun delaili kanuniye ile sübutuna binaen idamına dair verilen hüküm" ile ölüm cezasına çarptırıldığı anlaşılmıştır.

Mazbatada hükmün dayanağı olan Yasa ve maddesi gösterilmemiştir. Mazbatanın okutulmasının ardından Başkan mazbata üzerinde söz isteyen hiçbir üye olmadığını, sadece bir önerge verildiğini söylemiştir. Celal Nuri Bey (Gelibolu), verdiği önergede mahkumun cezasının müebbet ağır hapse tahvilini teklif etmiştir. Önergenin okunması üzerine "Öyle şey yok" sesleri duyulmuştur. Celal Nuri Beyin önergesi oya konmuş ve çoğunlukla kabul edilmiştir. Bundan sonra Başkan, cezanın tahvilini oya koymuş ve kabul edilmiştir.

Böylelikle, Encümenin ölüm cezasının infaz edilmesi yönündeki oybirliği ile karara bağlayarak Meclise sunduğu mazbata, Celal Nuri Beyin verdiği önerge üzerine ve Encümen iradesinin hilafına ölüm cezasının müebbet ağır hapse tahvili şeklinde Meclis tarafından karara bağlanmıştır. Mazbata toplam üç-dört dakika içinde kabul edilmiştir.

III- 176 ve 284 sayılı Kararların değerlendirilmesi: mahkumların kadın olmaları nedeniyle yaşamlarını bağışlamak, objektif ölçüte dayanmakta mıdır? Uygulama bu yönde bir teamül geliştirildiğini göstermekte midir?

176 ve 284 sayılı Kararlar birkaç açıdan ilginçtir.

Birincisi, 176 sayılı Karar, 1924 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra, Anayasa (md.26)'nın uygulanması bağlamında, mahkumun ölüm cezası başka cezaya çevrilen ilk örnektir. 284 sayılı Karar ise, aynı evrede, ölüm cezasının tahviline ilişkin dördüncü örnektir.

İkincisi, 176 sayılı Karar, cezası çevrilen ilk kadın mahkuma ilişkin olması bakımından önemlidir. 284 sayılı Karar ise, cezası çevrilen ikinci kadın mahkum hakkındadır.

Üçüncüsü, gerek 176 gerekse 284 sayılı Kararlara ilişkin Adliye Encümeni mazbatalarında Encümen istencini oybirliği ile ölüm cezasının infazı yönünde ortaya koymuştur. Meclis Genel Kurulu ise, ilk Kararda cezayı müebbet kürek cezasına, ikinci Kararda müebbet ağır hapis cezasına tahvil etmiştir.

Dördüncüsü, 176 ve 284 sayılı Kararların her ikisinde de Meclisin bu mahkumların yaşamını bağışlama doğrultusunda tecelli eden istencinin dayandığı gerekçeler belirsizdir. Şöyle ki,

- her iki Kararda da, cezanın tahviline ilişkin verilen önergelerde ve kabul edilen Karar metinlerinde yaşamı bağışlamanın gerekçeleri belirtilmediği ve
- mazbataların görüşüldüğü oturumlarda da cezanın tahviline ilişkin

olarak hiçbir üye söz alıp görüş açıklamadığı için bu belirsizlik sürmektedir.

Bu durumda, cezanın tahvili yönündeki istencin dayanağı bakımından akla en yakın varsayım, mahkumun kadın olmasından hareket edildiğidir.

Cinsiyete gönderme yapan bu varsayımı pekiştiren bazı ipuçları düşünülebilir. Buna göre, 176 sayılı Kararın ölüm cezası dosyası Meclisin önünde bulunan ilk kadın mahkum hakkında olması; tersten söyleyişle, o tarihe dek Cumhuriyet Meclisinin bir kadın mahkumun ölüm cezasına onay verdiği hiçbir örneğin bulunmaması karşısında, Meclisin bir kadının idamına sıcak bakmadığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim, aynı dönemde ve kısa bir süre sonra Meclis önüne gelen 284 sayılı Kararda adı geçen ikinci kadın mahkuma ilişkin mazbatada da, Genel Kurul yine, ölüm cezasının tahvili istencini ortaya koymuştur.

Hemen belirtmek gerekir ki, mahkumun cinsiyetinden hareketle yaşamını bağışlamak doğrultusundaki eğilim, sağlam bir nesnel ölçüte dayanıyor olarak mütalaa edilemez. İlk bakışta ve yalın olarak düşünüldüğünde, böyle bir eğilim, erkek mahkumlar aleyhine cinsiyet ayrımcı ve eşitliksizci bir yaklaşıma yol açıyor olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki, suçun işleniş şekli ve mahiyeti açısından düşünüldüğünde, kadın mahkumlardan bazılarının eylemi, aynı cezaya çarptırılan erkek mahkumların eylemlerinden daha az şedit değildir. Böyle bakıldığında anılan eğilimin nesnel ölçüte dayanmadığı sonucuna varılabilir.

Buna karşılık, ölüm cezasına mahkum edilenler topluma içinde cinsiyete göre bir karşılaştırma yapıldığında, kadın mahkumların erkeklerden çok daha düşük sayıda oldukları tespit edilmektedir. Bu veriden hareketle, kadın mahkumların yaşamını bağışlama eğiliminin haksız olmadığı; yani ölüm cezasını gerektirecek suçları işlemede çok gerilerde kalan toplumun kadın suçlu kesimine, bu genel tablodan ötürü daha esnek ve bağışlayıcı yaklaşılabileceği şeklinde bir mütalaa da olanaklıdır.

1926 tarih ve 284 sayılı Karardan sonra, Meclis tarafından hükümlü olduğu ölüm cezası hapis cezasına çevrilen üçüncü kadın mahkuma ilişkin işlem için 22 yıl geçmesi gerekmiştir. Meclis, 21/06/1948 tarih ve 1615 sayılı "Şahande Sakmak'ın ölüm cezasının 30 yıl ağır hapse çevrilmesi hakkında" Karar ile[10], böyle bir tahvil tasarrufunda bulunmuştur. Ne var ki, 1926 ila 1948 arasında, ölüm cezasının infazına karar verilen kadın mahkumlara örnekler de bulunduğu gibi, 1948 sonrasında da bunun benzeri işlemler mevcuttur. Nitekim, Cumhuriyet tarihinin, 1924 Anayasası (md.26) uygulaması ekseninde Meclis tarafından ölüm cezasının infazı istenci ortaya konan ilk kadın hükümlüsü, 03/12/1931 tarih ve 665 sayılı "Isparta'nın Cebel Nahiyesinin Danbükü Köyünden Alahasan oğullarından Hüseyin kızı Fatma

---

10 RG, 26/06/1948, s.6942. 1615 sayılı Karara ilişkin bilgi için aşağıda, "TBMM V.-XI. Dönemlerinde (1935-1960) Ölüm Cezalarını Hapis Cezasına Dönüştüren Meclis Kararları" başlıklı bölüm ile çalışmanın İnfazlara İlişkin II. Cildi içinde, 1948 yılı bölümüne bakınız.

Ananın ölüm cezasına çarpılması hakkında" Kararla idam edilen mahkumdur.[11] Bunu izleyen evrede de, Meclis, bir çok kadın mahkum için infaz kararı çıkartmıştır.[12] Bunların bazılarında Mecliste ilgili mahkumun cezasının tahvili yönünde görüşler dile getirilmişse de, nihai istenç infaz olmuştur.

O halde, salt mahkumun cinsiyetinden hareketle yaşamının bağışlanmış olabileceği varsayımı, böyle bir çıkarıma elverebilecek birkaç örnek Karar bulunmaktaysa da, Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki Kararları tarihsel bütünlüğü içinde dikkate alındığında, uygulama ile doğrulanmamaktadır; tersine anılan uygulamaların bir genel kural ya da teamüle karşılık gelmediği anlaşılmaktadır.

3b) Suçu işleme tarihinde 15 yaşında bile olmayan ölüm cezası mahkumunun Meclisin 1926 tarih ve 200 sayılı Kararı ile ölümden kurtulması

I- 23/01/1926 tarih ve 200 sayılı Kararın alınışı

Meclisin 200 sayılı Kararına ilişkin Adliye Encümeninin 19/01/1926 tarih ve 3/511 sayılı mazbatası, Meclisin 23/01/1926 tarihli 44. Birleşiminde görüşülmüş ve üzerinde hiçbir üye söz almaksızın oylanarak kabul edilmiştir.[13]

Karardan ve mazbatadan anlaşıldığı üzere, ölüm cezası mahkumiyeti hükmü, her iki mahkum için geçerli olarak tesis edilmiş ve Temyiz Mahkemesince de onanmıştır. *Dikkate değer özellik, gerek alt derece mahkemesinin gerekse yüksek mahkemenin, mahkumlardan birinin suç işleme tarihindeki yaşını dikkate almamış olmalarıdır.* Mahkumlardan Faik'in suçun işlendiği tarihte on beş yaşını bile tamamlamadığı ve bu hususun ilgili mahkemelerce ihmal edildiği, Encümen mazbatasında şöyle yazılıdır:

"... Maktullerden Ahmet Pehlivan'ın katli 1340 senesi Teşrinisanisinin 11 nci günü ve Hüseyin oğlu Ağanın katli dahi bundan sekiz ay evvel vuku bulmuş olduğuna göre ve mahkumlardan Faik'in mahkemenin rüiyet zamanı olan 1341 Temmuzunda on dokuz yaşında bulunduğu hakkında sebk ettiği hikaye edilen ifadesinin vakaa muvafık olduğu teslim edilse bile hini ikaı cürümde on sekiz yaşını ikmal etmemiş olacağı şüpheden vareste olmakla beraber evrak meyanında bulunan ve 1 Nisan 1341 tarih ve 341/157 numaralı müddei umumilik tezkeresi zirine cevaben yazılan ve Karamürsel kazası nüfus memurluğu mührü resmi ve imzası ile tevsik edilen nüfus kaydı resminde (Vakfıkebir Kazasının

---

11 (RG, 09/12/1931, s:1971); TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 5, İçtima 1, 3 Aralık 1931 tarihli dokuzuncu inikattan 7.1.1931 tarihli yirmi ikinci inikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1932, sf:10 ve zaptın sonuna ekli 21 Sıra sayılı matbua. Ayrıntılı bilgi için çalışmanın İnfazlara ilişkin II. Cildi içinde, 1931 yılı bölümüne bakınız.

12 Bu konuda ayrıntılı bilgi, infaz istatistiklerinin çıkarıldığı bölümde verilmiştir.

13 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 21, İçtima 3, 2.1.1926 tarihli otuz beşinci içtimadan 31.1.1926 tarihli kırk yedinci içtimaa kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1977, sf:227-228.

Ağırköy karyesi 114 numaralı hanesinde 325 tevellüdü ile mukayyet Çakıroğullarından müteveffa Derviş oğlu Faik, Karamürsel'in İnebeyli karyesinden müteveffa İsmail Kertmesi Nebiye ile 9 Mayıs 1341 tarihinde akitleri icra kılındığı ve merkumun İnebeyli karyesine daimi surette nakline dair bir guna kayıt olmadığı, diye muharrer olduğuna göre, merkumun cürmün ikaı esnasında on beş yaşını bile ikmal etmediği anlaşılmaktadır. Binaenaleyh, Kocaeli Cinayet Mahkemesince ve gerek Mahkemei Temyizce merkum Faik'in sininin ve ehliyeti cezaiyeyi haiz olup olmadığı cihetinin tetkikinden zühul edildiği görülmüştür. Kanunu cezanın muaddel olan kırkıncı maddesinin ikinci fıkrasında... musarrah bulunduğundan merkum Faik hakkında şu suretle tahfifi cezayi müddedi sebebi kanuni mevcut olduğu cihetle mahkum olduğu idam cezasının on sene hapse tahvili..."

II- Suçu işleme tarihinde 15 yaşında bile olmayan küçüğü idama mahkum eden mahkeme, cezasını dönüştüren Meclis ve 54 yıl sonra 18 yaşından küçük olduğu şüphesi olan mahkumun idam edilmesi

Görüldüğü gibi, 200 sayılı Kararda adı geçen ikinci mahkumun, ölüm cezasına çarptırılmamasını gerektiren husus, suçu işlediği tarihte değil 18, *15 yaşından bile* küçük olmasıdır. Bu durumda, alt ve üst derece mahkemelerinin mahkumun yaşı konusunda, en az üç yılı atlayarak vahim bir adli hataya yol açtıkları anlaşılmaktadır.

Bu, o denli bariz bir hatadır ki, Meclis Adliye Encümeninin dosyada bulunan resmi belge ile mahkumun yaşını tespit etmesi mümkün olmuştur. Keza bu, o denli vahim bir hatadır ki, ölüm cezası infaz edilseydi telafisi mümkün olmayacaktı.

Şu hususu eklemek gerekir: Meclis, ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki Kararlarda olsun ya da cezaları affeden yahut kaldıran Kararlarda olsun, aslında bir yargı yeri gibi hareket etmiştir. Tümü için olduğu ileri sürülemese bile, bu tür Kararlarda Meclis çok sayıda adli hata, yanlış madde uygulanması, vb. tespitlerde bulunmuştur. Bu saptamaların bir bölümü Karar metnine geçirilmiş, bir bölümü ise Kararda daha kısa değinilmekle birlikte Encümenin hazırladığı ilgili mazbatalarda ifadesini bulmuştur. Dolayısıyla Meclisin anılan Kararlarıyla ortaya koyduğu istenç için "gerekçe gösterme zorunluluğu bulunmadığı" yönündeki gerek uygulamada gerekse doktrinde zaman zaman ileri sürülen görüşler, en azından ve özellikle Meclisin I. ila V. (1920-1935) Dönemleri içinde üretilen ilgili Kararlar bağlamında, uygulama gerçeği ile örtüşmemektedir.[14]

Sonuç olarak 1926 tarih ve 200 sayılı Karar, Türk hukuk düzeninde Meclisin ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verme yetkisinin ne denli yaşamsal önem taşıyan bir işlev görebileceğini sergilemesi bakımından çarpıcı bir örnektir.

---

14 Bu konuda tartışma ve görüşler için, çalışma içinde "Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisi" bölümü ile çalışmanın II. Cildi içinde bazı infaz kararları altında verilen bilgilere bkz.

Yargı yerlerince bu tür adli hataların yapılabildiği örnekler görülmektedir. Meclis çıkardığı bazı Af Kararlarında, ölüm cezasının dışında hapis cezasına çarptırılan mahkumların yaşı konusunda mahkemenin hata yaptığını tespit ederek, bunu af tasarrufunun gerekçesi olarak kullanmıştır. TBMM II. Dönemi içinden bir örnek vermek gerekirse, 26/06/1927 tarih ve 368 sayılı "Azelimoğlu Mansur Bin Halil'in mahkum bulunduğu kürek cezasının üç rubu olan üç sene dokuz ayın af suretiyle tenzili hakkında" Karar hatırlatılabilir. 368 sayılı Karara ilişkin Adliye Encümeni mazbatasında, "faili gayri muayyen surette cerh ve katil maddesinden beş sene küreğe mahkum Halil'in... esnayı muhakemede 1321 tevellütlü olduğunu kaydı resmiye müsteniden söylemiş ve cürüm dahi 1339 senesinde vuku bulmuş olmasına göre, hini ikaı cürümde on sekiz yaşını ikmal etmemiş iken, mahkemece tarihi tevellüt ile cürüm tarihi arasındaki müddetin hesabında zühul vaki olduğu anlaşıldığından mahkumun lehine olmak itibariyle... mahkum bulunduğu beş sene kürek cezasının üç rubu olan üç sene dokuz ayın af suretiyle tenzili" Genel Kurula teklif edilmiş ve Meclisin 26/06/1927 tarihli 83. Birleşiminde okunup oylanarak, kabul istenci ortaya konmuştur.[15]

Görüldüğü gibi, yargılama sırasında mahkemelerin sanıkların yaşı konusunda hataya düşerek hüküm vermelerinin bir çok örneğine rastlanılabilmektedir. Eğer tesis edilen hüküm ölüm cezası ise, durumun ciddiyeti daha da artmaktadır. Türkiye özelinde düşünüldüğünde, haklarında tesis edilen ölüm cezası hükmü tartışmalı mahkumların tümünün infazdan kurtulabildiklerini söylemek mümkün değildir.

Örneğin, 1926 tarihli 200 sayılı Karardan 54 yıl sonra, 12 Eylül Rejim döneminde, *de facto* erk MGK çıkardığı 12/12/1980 tarih ve 2360 sayılı "Erdal Eren Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun" (RG, 12/12/1980, s.17188-mük.-) ile, suçu işlediğinde 18 yaşından küçük olduğu hususunda ciddi kuşkular bulunan mahkumun cezasının infazı istencini ortaya koymuştur.[16]

3c) 06/05/1926 tarih ve 239 sayılı Kararda, Meclisin kendisini yargı organı yerine koyması ve cezanın tahvilinde "muvafıkı nesafet olacağı" gerekçesinin, keyfi ve eşitliksizci uygulama gerçeğini gizleyememesi

Meclisin 06/05/1926 tarihli 95. Birleşiminde, 239 sayılı Karara ilişkin Adliye Encümeninin 03/05/1926 tarih ve 3/551 sayılı mazbatası görüşülmüş ve hiçbir üye söz alıp görüş açıklamaksızın, işaret oyu ile oylanarak kabul edilmiştir.[17]

---

15 26/06/1927 tarih ve 368 sayılı "Azelimoğlu Mansur Bin Halil'in mahkum bulunduğu kürek cezasının üç rubu olan üç sene dokuz ayın af suretiyle tenzili hakkında" Karar; görüşülmesi için bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, Devri II, Cilt 33, İçtima IV, 16.06.1927 tarihli 75 inci İnikattan, 26.06.1927 tarihli 83 üncü İnikada kadar, sf:842.

16 1980 tarih ve 2360 sayılı Kanuna ilişkin olarak mahkeme kararı, Temyiz Mahkemesi İlamları, ve açıklamalar için bu çalışmanın "12 Eylül Rejiminde Ölüm Cezası" başlıklı bölümüne bkz.

17 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 25, İçtima 3, 1.5.1926 tarihli 93. içtimadan 31.5.1926 tarihli 111. içtimaa kadar, Ankara, TBMM Matbaası, sf:34.

Mazbatadaki bilgiye göre, mahkum, "sevdiği ve meclup olduğu karısı Fatma'yı kaçırmak/almak üzere girdiği kayınvalidesinin hanesinde maruz kaldığı muhalefet ve hücum neticesinde cerh ve katil fiilini ika ederek" kayın validesini öldürmüştür. Yapılan yargılama sonucu, Mustafakemalpaşa Cinayet Mahkemesinin verdiği hüküm, Temyiz Mahkemesi Ceza Dairesinin 27/12/1925 tarih ve 6205 sayılı ilamı ile onanmıştır. Hükmün ve onama ilamının oybirliği ile mi, oyçokluğu ile mi alındığı hususunda bilgi yoktur.

Encümen ise, mazbatasında, 1'e karşı 8 oyla, ölüm cezasının tahvili sonucuna varmıştır.

Encümene göre, suçun yukarda belirtildiği şekilde işlenmesi, eylemin mahkumun "iradesi üzerine müessir olan bir saiki ruhi neticesinde vukua geldiğini" göstermektedir. Encümen, bu tespitten, ölüm cezasının tahvili neticesini çıkarmaktadır: "bu cihet tahfifi mucip esbaptan görülerek Meclisi Alinin haiz olduğu hukuku hükümraninin idam cezasının müebbet küreğe tahvili suretiyle tecellisinin muvafıkı nasafet olacağı..."

Anlaşıldığı üzere, Encümen ve onun mazbatasını benimseyen Meclis kendisini, bu dosyada da doğrudan yargı organı yerine koymuştur. Encümen, alt ve üst derece mahkemelerin olayın işlenişi bağlamında mahkum lehine olarak bulamadıkları bir "hafifletici sebep" görmüş ya da bulmuş ve bunu ölüm cezasının tahvili istencinin gerekçesi kılmıştır.

Buradan çıkan sonuç şudur: Cezanın tahvilinin "muvafıkı nasafet" olması ölçütünün açılımı, mahkum hakkında Encümence yaratılan, "mahkumun gördüğü direnmeden etkilenerek cinayet işlemesinin bir hafifletici sebep olacağı" argümanıdır. Böyle bir çıkarımın hukuken doğru olup olmadığı ve Encümenin yargı işlevini üstlenmesi garipliği bir sorun kümesidir. Dahası, eğer böyle bir ölçüt geçerli sayılacak ise, sevmek gerekçesiyle kız/kadın kaçırmaya kalkıp gördüğü direnme üzerine cinayet işlediği için ölüm cezasına mahkum edilen başka suçluların da aynı atıfetten yararlandırılmaları herhalde en yalın haliyle eşitlik ilkesi gereğidir. Oysa, Meclisçe ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilen bir çok mahkum da, bu olaydakinin benzeri dürtülerle cinayet işlemiş ve fakat Meclisin atıfetine mazhar olamamıştır.

iii) TBMM III. Dönemi – (01/11/1927 – 26/03/1931)

TBMM'nin III. Döneminde yasama faaliyetlerinin genel bilançosu içerisinde şu veriler dikkati çekmektedir.[18]

Bu dönemde Meclis faaliyetlerini, 281 Birleşim, 313 Oturum yaparak ve toplam 302 saat, 54 dakika çalışarak sürdürmüştür. III. Dönemde Meclis tarafından,

- (Kanun No. 1175'den başlayıp, Kanun No. 1801'de sona eren) toplam 627 Kanun ve

---

18 Türk Parlamento Tarihi: TBMM III. Dönem 1927-1931, 1. Cilt, TBMM Vakfı Yay. No.8, Ankara 1995, sf:VI-VII, 75-80.

- (Karar No. 374'den başlayıp, Karar No. 629'da sona eren) toplam 256 Karar çıkartılmıştır.

- Ayrıca toplam 129 adet Tefsir kararı da üretilmiştir.

III. Dönemde de Af Kanunları çıkartılmıştır. Ancak, bunların, I. ve II. Dönemlerde çıkartılanlarla karşılaştırıldığında, çok daha az sayıda olduğu görülmektedir.

TABLO 6) TBMM III. Döneminde Çıkartılan Çeşitli Af Kanunlarından Örnekler

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur-/RG
04/02/1928 tarih ve 1201 sayılı	İki buçuk sene hapse mahkum Mehmet Behçet'in cezasının altıda birinin Affına Dair Kanun (bireysel af), (katle teşebbüs cürümünden Diyarbakır Divanı Harbi Örfisince iki buçuk sene hapse mahkum; cürüm işleme tarihinde 21 yaşını ikmal etmemiş olmasından dolayı TCK md.56 uyarınca mahkumun cezasının altıda biri affolunmuştur)	I. Toplantı yılı (01/11/1927 – 24/05/1928)	3. Tertip, C.9, sf:200 (11/02/1928, s.811)
04/02/1928 tarih ve 1202 sayılı	Tirebolulu asker Ahmet'in Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (firar suçundan Ankara İstiklal Mahkemesince verilen 40 değnek darbına ve badetterhis bir sene hidematı şakkada istihdama mahkum)	I. Toplantı yılı	3. Tertip, C.9, sf:201 (11/02/1928, s.811)
24/05/1928 tarih ve 1328 sayılı	Şark İstiklal Mahkemesi hükmü ile Binbaşılıktan muhreç Cemal Efendinin mahkum olduğu cezanın Affı Hakkında Kanun (bireysel af), (Mahkemenin 11/07/1926 tarihli kararıyla üç sene hapse, askeriyeden tarda ve müebbet rütbe ve memuriyetten mahrumiyete mahkum)	I. Toplantı yılı	3. Tertip, C.9, sf:1064 (30/05/1928, s.902)
29/05/1929 tarih ve 1474 sayılı	Şark İstiklal Mahkemesince mahkum sabık Genç Valisi İsmail Hakkı Beyin Affına Dair Kanun (bireysel af), (mahkum, "kaffei netayici hukukiyesine am ve şamil olmak üzere af edilmiştir.")	II. Toplantı yılı (01/11/1928 – 03/06/1929)	3. Tertip, C.10, sf:1536 (03/06/1929, s.1206)

Tablo 6'nın Devamı

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur-/RG
02/06/1929 tarih ve 1516 sayılı	Suudülmevlevi Efendinin mahkum olduğu cezanın Affına Dair Kanun (bireysel af)	II. Toplantı yılı	(11/06/1929, s.1213)
24/04/1930 tarih ve 1594 sayılı	Jandarma Yüzbaşılarından Sabahattin Beyin Affına Dair Kanun (*)	III. Toplantı yılı (01/11/1929 – 17/06/1930)	(03/05/1930, s.1486)

(*) 1594 sayılı Kanun, aşağıda "F" bölümünde incelenmiştir.

TABLO 7) TBMM III. Döneminde Çıkartılan ve Hapis Cezası Mahkumlarına İlişkin Af Kararlarından İki Örnek

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur-/RG
24/11/1928 tarih ve 447 sayılı	Mülazım Memet Zati Efendinin Cezasının Altı Ay Hapse Tahvilen Tahfifi Hakkında	II. Toplantı yılı (01/11/1928 – 03/06/1929))	02/12/1928, s.1055
11/05/1929 tarih ve 502 sayılı	Korkuteli Kazasından Bekir oğlu Halil'in Affına Mahal Olmadığı Hakkında	II. Toplantı yılı	14/05/1929, s.1192

1) 1928 tarih ve 447 sayılı ile 1929 tarih ve 502 sayılı Meclis Kararlarının metinleri

Mülazım Memet Zati Efendinin Cezasının Altı Ay Hapse Tahvilen Tahfifi Hakkında

Karar No. 447 24/11/1928

Memet kızı Zehranın henüz on beş yaşını bitirmediği halde evlenmek vadile bikrini izale maddesinden dolayı Denizli Ağırceza Mahkemesince Türk Ceza Kanununun 414 üncü maddesinin 1 inci fıkrasına tevfikan bir sene ağır hapse ve tazminata mahkum edilen 6 ıncı fırkanın 52 inci alayının 1 inci taburunda Mülazım Memet Zatı efendinin hakkındaki hükmün Temyiz Mahkemesi tarafından tasdikinden sonra mağdurenin vaki müracaatı üzerine Denizli Hukuk Mahkemesince yaşının tashihine karar verilmiş ve bu da usulen katiyet kesp eylemiş ve şu hale nazaran fiilin ikaı esnasında mağdurenin 15 yaşının tecavüz ettiği anlaşılmakla mahza yaşı itibariyle tertip edilen evvelki cezanın madalete muvafık olmadığı ve ahiren ta-

hakkuk eden hale göre altı ay hapisten başlayan Ceza Kanununun 423 üncü maddesinin tatbiki icap edeceği cihetle mücazatı mahkumeden, Teşkilatı Esasiye Kanununun 26 ıncı maddesine tevfikan, bir sene ağır hapis cezasının altı ay hapse tahvilen tahfifi ve fazla cezanın bilcümle hukuki netayicine şamil olmak üzere affı Heyeti Umumiyenin 24.11.1928 tarihli 7 nci inikadının 1 inci celsesinde takarrür etmiştir.

(RG, 02/12/1928, s.1055; TBMM Kanunlar Mecmuası, D.3, İ.2, Cilt 7, TBMM Matbaası, Ankara, 1929 sf:993)

Korkuteli Kazasından Bekir oğlu Halil'in Affına Mahal Olmadığı Hakkında

Karar No. 502, 11/05/1929

On beş yaşını bitirmeyen Hüseyin kızı Kezban'ı kaçırarak cebrile kızlığını bozan Korkuteli kazasının Ali Fahrettin Sağır köyünden Bekir oğlu Halil hakkında Antalya Ağırceza Mahkemesince Türk Ceza Kanununun 430 uncu maddesine tevfikan verilen on sene ağır hapis cezası Temyiz Mahkemesi Heyeti Umumiyesi tarafından da tasdik olunarak katileştikten sonra mağdure, Korkuteli Hukuk Hakimliğinden istihsal ettiği ilamla yaşını tashih ettirmiş ve buna nazaran maruz kaldığı fiilin icrası sırasında yaşının on beşi geçmiş bulunduğu anlaşılmış olduğu cihetle mahkumun cezasından beş senesinin hususi af tarikile tenzili talep edilmiş ise de:

Halil hakkında icra edilen muhakemede mağdurenin yaşının on beşten aşağı olduğu tebeyyün ve tahakkuk ederek o suretle ifa ve karar ittihaz kılınmış olup hadisede adli hata sayılacak hiçbir zühul ve noksan olmadığına göre af için bir sebep görülmemiş ve hüküm katileştikten sonra mağdurenin Hukuk Hakimliği ilamı ile yaşını tashih ettirmesi de hükmedilen cezanın af sureti ile tenziline müessir sayılmayacağı tabii bulunmuş olmasına mabni mahkum hakkında affın kabul ve tervicine mahal olmadığı, Heyeti Umumiyenin 63 üncü inikadının 1 inci celsesinde takarrür etmiştir.

(RG, 14/05/1929, s.1192; TBMM Kanunlar Mecmuası, D.3, İ.2, Cilt 7, TBMM Matbaası, Ankara, 1929 sf:1028)

2) Tablo 7'ye ilişkin açıklama

2a) Af yetkisinin hapis cezası mahkumları için de objektif olmayan biçimde kullanıldığı örnekler vardır

Peşinen belirtelim ki, söz konusu iki Kararda adı geçen mahkumlar hakkında mahkemelerin doğru hüküm verip vermediği bizi ilgilendirmemektedir. Esasen bu konuda belgelere ulaşmak mümkün olmadığı için sağlıklı bir değerlendirme yapmak da mümkün değildir. Meclisin 447 ve 502 sayılı Kararlarının örneklenmesinin ve üzerinde durulmasının nedeni, ölüm cezalarının dışında hapis cezalarına çarptırılan mahkumlar hakkında da Mec-

lisin af tasarruflarında bulunurken belirginleştirilmiş ve objektif ölçütler kullanıp kullanmadığına ışık tutma çabasıdır.

I- 447 ve 502 sayılı Meclis Kararlarında mahkumlar, suç ve yasal dayanak

Her iki Kararda adı geçen mahkumların işledikleri suç, özü itibariyle benzeşmektedir. 447 sayılı Karardaki mahkum, "evlenmek vaadiyle kızlık bozmak" suçundan TCK (md.414/1) uyarınca 1 yıl ağır hapse ve para cezasına; 502 sayılı Karardaki mahkum ise, "kaçırarak, cebir ile kızlık bozmak" suçundan TCK (md.430) uyarınca 10 yıl ağır hapse mahkum edilmişlerdir.

O dönemde yürürlükte olduğu içeriği ile mahkumlar hakkında tesis edilen hükümlerin yasal dayanağını oluşturan maddeler şöyledir:

Meclisin 447 sayılı Kararında geçen "TCK (md.414/I):

"Her kim on beş yaşını bitirmeyen bir çocuğun veya mecnun veya irade ve temyizi selbeden maluliyetle malul olduğunu yahut şuuru marazi inhisaf halinde bulunduğunu bildiği bir kimsenin ırzına geçerse muvakkaten ağır hapse mahkum olur."

Meclisin 502 sayılı Kararında geçen "TCK (md.430):

"Kaçırılan kimse erkek olup da on beş yaşını doldurmamış ise faili iki seneden üç seneye kadar hapsolunur.

Kız veya kadın olduğu takdirde faili muvakkaten ağır hapse konulur.

Kaçırılan kimse erkek olsun kadın olsun fiili şeni vuku bulmuş ise faili hakkında on seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası hükmolunur."

447 sayılı Kararda ayrıca TCK (md.423/I)'e yollama yapılmıştır.

"Her kim on beş yaşını doldüran bir kızı alacağım diye kandırıp da kızlığını bozarsa altı aydan bir seneye kadar hapsolunur."

Her iki Kararda da, mahkumlar hakkında hüküm onanarak kesinleştikten sonra, mağdurelerin ilgili mahkemelere başvurarak "yaş tashihi"isteminde bulundukları ve bunun kabul edilerek yaşlarının büyütüldüğü görülmektedir. Böylelikle her iki mahkum bakımından da suçu işledikleri tarihte, mağdurelerin 15 yaşın üstünde olduğu şeklinde bir hukuki sonuç doğmuştur.

II- 447 ve 502 sayılı Kararların alınışı ve sonucu (mağdurun bilahare tashih edilen yaşı, mahkumun cezasının af yoluyla indirimini gerektirir mi?)

447 ve 502 sayılı Meclis Kararlarının arasında sadece dört buçuk ay gibi kısa süre söz konusudur. Her iki Karar da, Meclisin III. Döneminin II. Toplantı Yılı içinde, yani gerek Meclis Encümeni, gerekse Genel Kurul olarak aynı kompozisyona sahipken üretilmiştir.

Ayrıca, dönem olarak, yeni rejimin istikrarını ve sağlamlığını temin ettiği, kurumsallaşmasını büyük ölçüde tamamladığı süreç söz konusudur. Başka deyişle, TBMM I. ve II. Dönemleri için geçerli olan istisnai ve ağır koşullar aşılmıştır.

Meclisin 447 sayılı Kararına ilişkin Adliye Encümeni mazbatası incelendiğinde, Encümenin oybirliği ile (13 üyenin imzası bulunmaktadır) ve Adliye Vekaletinin tezkeresinde yazılı isteme de uygun olarak, mağdurenin bilahare yaşının düzeltilmesi nedeniyle, mahkumun cezasından 6 ay hapsi tahvilen tahfifine karar verildiği görülmektedir. Bu mazbata Mecliste üzerinde söz alınmaksızın oylanıp kabul edilmiştir.[19]

502 sayılı Karara ilişkin Adliye Encümeni mazbatası, Meclisin 11/05/1929 tarihli 63. Birleşiminde görüşülmüş ve üzerinde hiçbir milletvekili söz almaksızın oya sunulup kabul edilmiştir.[20] Encümenin 07/05/1929 tarih ve Esas No. 3/263 ve Karar No. 41 sayılı mazbatasında, cezanın affının kabul edilmemesi yönündeki karar 1'e karşı 10 oyla ve oy çokluğu ile alınmıştır. Mazbataya muhalefet şerhi ekleyen A. Hamdi Bey (Yozgat) şu hususu belirtmiştir:

> "... ve mağdurenin on beş yaşını ikmal etmiş olduğu hakkında mahkemeden sadır olup kaziyeyi muhkeme halini iktisap etmiş olan ilamın aksini tasavvur mümkün olmayacağını ve bu ilamın ceza hükmünden sonra sadır olması hüküm ve kuvvetini hiçbir veçhile haleldar etmeyeceğine ve *böyle badel hüküm zuhur eden ahval ve esbaba binaen kanunun tayin ettiği cezadan fazla ceza ile mahkum oldukları anlaşılanların fazla cezalarının bu tarihe kadar Büyük Millet Meclisince affedilmiş olmasına binaen* Adliye Vekaletinin musip olan talep ve mütalaası dairesinde mahkuma kanunda tayin edilen hadden fazla olarak hükmedilen beş senenin şimdiye kadar affedilen emsali veçhile affı icap edeceği reyindeyim." (vurgu eklenmiştir)

Hamdi Beyin muhalefet şerhinde yollamasını yaptığı, Meclisin benzeri olayda mahkum için affı uygun gördüğü 447 sayılı Karardır. İşin ilginç tarafı, Encümenin oy çokluğu ile mahkumu affa layık görmeyen kararına ön gelen Adliye Vekaletinin 26/03/1929 tarih ve 145 sayılı tezkeresinde de, mahkumun kesinleşen hükmünde, mağdurenin bilahare düzeltilen yaşından ötürü af yoluyla indirime gidilmesi talep edilmekte idi.

Sonuç olarak, Meclis çıkardığı 447 sayılı Kararı ile, mağdurenin yaş tashihi sonrasında mahkum hakkında TCK (md.423)'ün uygulanması gerektiğini belirterek, "bir sene ağır hapis cezasının altı ay hapse tahvilen tahfifi ve fazla cezanın bilcümle hukuki netayicine şamil olmak üzere affı"na ka-

---

19 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, İçtima 2, Cilt 5, 1 Teşrinisani 1928 tarihinde münakit birinci inikattan 29 Teşrinisani 1928 tarihinde münakit dokuzuncu inikada kadar, TBMM Matbaası, Ankara, sf:67 ve zaptın sonuna ekli 20 numaralı matbua.

20 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, İçtima 2, Cilt 11, 4 Mayıs 1929 tarihli altmışıncı inikattan 16 Mayıs 1929 tarihli altmış beşinci inikada kadar, TBMM Matbaası, Ankara, sf:23 ve zaptın sonuna ekli 158 numaralı matbua.

rar vermiştir. Buna karşılık Meclis 502 sayılı Kararıyla, "hüküm katileştikten sonra mağdurenin Hukuk Hakimliği ilamı ile yaşını tashih ettirmesi de hükmedilen cezanın af sureti ile tenziline müessir sayılmayacağı tabii bulunmuş olmasına mebni mahkum hakkında affın kabul ve tervicine mahal olmadığı" sonucuna varmıştır.

2b) 447 ve 502 sayılı Kararlar arasındaki çelişki, af tasarruflarının objektif dayanaktan yoksun olduğunu göstermektedir ve bu Kararlarla da çelişen 532 sayılı Karar

447 ve 502 sayılı Kararlara göre, Korkuteli Kazasından Bekir oğlu Halil, Meclisin affına mazhar olamazken, Mülazım Memet Zati Efendinin Cezasının Altı Ay Hapse Tahvilen Tahfifi mümkün kılınmıştır.

Aftan yararlanan mahkum ordu mensubudur; yararlanamayan ise sivil vatandaştır.

Daha ilginci, yine 1929 yılında Meclisçe çıkartılan 532 sayılı "Mustafa Kemal Paşa kazasının Ezanlı köyünden Mehmet oğlu Hakkının mahkum olduğu 5 sene, 10 ay hapis cezasının affı hakkında"ki Karara[21] konu olayda ise, mahkum 15 yaşından küçük kıza fiili şeni yapmaktan hapse mahkum edilmiş; ancak mağdure bilahare yaş tashihi yaptırmıştır. Buna göre, mahkumun suçu işlediği tarihte mağdure 15 yaşından büyük duruma gelmektedir. Mahkum, Meclise af için başvurmuştur. Meclis, yukarıda açıklanan 442 ve 502 sayılı birbiriyle çelişik iki Karardan daha farklı bir sonuca varmıştır. Meclise göre, mahkumun yeni CMUK (md.319/5) uyarınca muhakemenin iadesi yoluna başvurarak hakkındaki hükmü düzeltmesi mümkün olduğundan af çıkartılmasına gerek bulunmamaktadır.

Bu veriler karşısında, Meclisin af yetkisini kullanırken objektif kriterler kullanıp kullanmadığı hususu tartışmalı hale gelmektedir. Af tasarruflarının objektif ölçütlere dayalı olarak gerçekleştirilmemesi, özellikle ölüm cezası mahkumları bağlamındaki aflarda sorunu daha derinleştirmektedir. Nitekim aşağıda örneklediğimiz bazı Kararlarda da (ki bunlar ölüm cezasının hapse tahviline ilişkindir), nesnel ölçütleri bulmak pek mümkün gözükmemektedir.

---

21 1929 tarih ve 532 sayılı "Mustafa Kemal Paşa kazasının Ezanlı köyünden Mehmet oğlu Hakkının mahkum olduğu 5 sene, 10 ay hapis cezasının affı hakkında", (RG, 21/12/1929, s.1055).

TABLO 8) TBMM III. Döneminde Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlar

Karar tarih ve sayısı	Karar Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Resmi Gazete
02/02/1931 tarih ve 611 sayılı	Menemende vaki hadise faillerinden 28 inin ölüm cezasına çarpılmalarına, *2 sinin cezalarının tahviline* ve biri hakkında tetkikata mahal kalmadığına dair	IV. Toplantı yılı (01/11/1930 – 26/03/1931)	03/02/1931, s:1716
16/03/1931 tarih ve 622 sayılı	Kütahya'nın Ortagireği köyünden ölüm cezasına çarpılan Ahmet oğlu Hüseyin'in cezasının on beş sene hapse tahvili hakkında	IV. Toplantı yılı	23/03/1931, s.1755

1) TBMM III. Döneminde çıkartılan ölüm cezalarını başka cezaya dönüştürme Kararlarının metinleri

Menemende vaki hadise faillerinden 28 inin ölüm cezasına çarpılmalarına, *2 sinin cezalarının tahviline* ve biri hakkında tetkikata mahal kalmadığına dair

Karar No: 611 02/02/1931

Tekkelerin kapatılmasına ve alelumum tarikatlerle şeyhlik ve dervişlik ve müritlik ve saire gibi unvan ve sıfatların kullanılmasının memnuiyeti hakkındaki kanun hükmüne mugayir olarak nakşi tarikatı namı altında ve din perdesi arkasında faaliyette bulunup halkı iğfal ve geniş teşkilat vücuda getirerek halife unvanını verdikleri bir takım eşhas marifetile hususi içtimagahlarda toplanmak ve halka mevizelerde bulunarak Cumhuriyet kanunlarının hükümlerini tenkit, ve dinsizlikle ittiham ve binnetice Teşkilatı Esasiye Kanununu cebren tagyire teşebbüs gibi fiillere içtisar ve bu faaliyet cümlesinden olarak Giritli Mehmet namında biri kendisini Mehdi ilan ederek başına topladığı malûmülasımi eşhas ile Manisadan hareketle Paşaköyü ve Bozalanda esrar içerek ve zikirler ederek günlerce kaldıktan sonra Menemene muvasalat edüp camiden üzeri ayet yazılı bayrağı alarak filen isyan yaptıkları ve maksatlarını anlamaya gelen ve dağılmaları hakkında vasayada bulunan Jandarma Kumandanının emrini isga etmeyerek temerrüt ve nihayet tecemmüü dağıtmaya gelen askeri kıt'ası kumandanı Kubilay Beyi silahla yaralamak ve sonrada bıçakla başını keserek ve kanını içerek bayrağa bağlamak suretile cürüm ika etmekle maznun eşhastan yukarıda yazılı hareketlere temas eden Türk Ceza Kanununun 64 üncü maddesi delaletile 146 ıncı maddesine tevfikan ölüm cezasına mahkum edilen:

(1...

28)

Haklarındaki ölüm cezasının tahvil ve tahfifini müstelzim bir sebep görülememiş olmasına binaen mezkur cezaların infazına ve ***ölüm cezasına mahkum edilen Manisa'dan terzi Talat ve Paşa köyünden Kahya Ahmet oğlu İsmail'in cezalarının ikişer sene hapis cezasına tahviline*** ve vefatı haber alınan ölüm cezası mahkumlarından Göreceli Abdülkerim hakkında da tetkikata mahal kalmadığına, Umumin Heyetin yirmi beşinci in'ikadının birinci celsesinde karar verilmiştir.

(RG, 03/02/1931, s:1716)

Kütahya'nın Ortagireği köyünden ölüm cezasına çarpılan Ahmet oğlu Hüseyin'in cezasının on beş sene hapse tahvili hakkında

Karar No: 622 16/03/1931

Kütahya'nın Ortagireği köyünden Halil karısı Esmayı parasına tamaan öldüren mezkur köyden Çırak oğullarından 22 yaşında Ahmet oğlu Hüseyin hakkında Kütahya Ağırceza Mahkemesinden verilip Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesince tasdik edilen ölüm cezasının, maktulenin hal ve vasfına nazaran parasına tamaan öldürülmesi varit görülmediğinden, Teşkilatı Esasiye Kanununun 26 ncı maddesinin Meclisi Alice cezaların tahvil ve tahfifi hakkında verdiği salahiyete istinaden on beş sene ağır hapse tahvili madalete muvafık olacağı, Umumi Heyetin otuz beşinci inikadının birinci celsesinde takarrür etmiştir.

(RG, 23/03/1931 s. 1755)

2) Tablo 8'e ilişkin açıklama

2a) TBMM III. Döneminde ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararlarda, mahkumlar ve dönüştürülen cezalar

TBMM III. Döneminde çıkartılan toplam 256 Karardan sadece 2'si, ölüm cezasına çarptırılan mahkumların bu cezalarını başka hürriyeti bağlayıcı cezaya tahvil eden niteliktedir.

Haklarındaki ölüm cezası mahkumiyetleri Meclis tarafından çevrilen 2 mahkumdan ikisi de erkektir.

Mahkumların çevrilen cezaları şöyledir:

- Karar No. 611, (2 mahkum) ikişer yıl hapis cezasına tahvil,

- Karar No. 622 on beş yıl ağır hapis cezasına tahvil

III. Dönemde, Meclisin tasarrufları arasında, ölüm cezasını affeden ya da kaldıran nitelikteki Kararın olmadığı görülmektedir.

2b) TBMM III. Döneminde, ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararların, toplam Kararlar içindeki yeri ve Dönüştürme Kararları ile İnfaz Kararlarının karşılaştırılması

TBMM III. Döneminde ölüm cezalarını başka cezaya dönüştürmeye ilişkin toplam 2 Kararın bu evrede çıkartılan toplam 256 Karar içindeki payı, % 0.78'dir. (611 sayılı Karar, hem infaza, hem de tahvile yönelik istenci birlikte taşıdığı için, toplam 2 Karar üzerinden hesaplama yapılmıştır).

Buna karşılık, TBMM III. Döneminde çok sayıda ölüm cezalarının yerine getirilmesi Kararı çıkartılmıştır. Gerçekten de **Meclis, toplam 50 Karar üreterek, toplam 99 mahkumun ölüm cezalarının infazına onay vermiştir.** Her ne kadar, Karar sayısı 50 ise de, Kararlar konuları bakımından ele alınıp Anayasa (md.26) uyarınca dosyaları Meclis önünde bulunan mahkumlara ilişkin Kararlar olarak hesaplanırsa, sayısı 51'e çıkmaktadır. Ancak 622 sayılı Karar, ölüm cezasının hapse tahvili şeklinde çıktığı için, ölüm cezası istenci içeren Karar sayısı 49 olmaktadır. Öte yanda 611 sayılı Kararda da tahvil istenci vardır ama, aynı Karar 28 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi istencini de içerdiğinden, bu Karar, infaz yönündeki Kararlar içinde sayılmaktadır.

Bu açıklamalar ışığında, **TBMM III. Döneminde üretilen toplam 256 Kararın 50'si, ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin bulunmakla, bunların toplam içindeki payı, % 19.53'tür.**

Demek ki, III. Dönem toplam Kararlarının ölüm cezası mahkumları bakımından bilançosu şöyledir:

- İnfaz Kararları : % 19.53

- Tahvil Kararları: % 0.78

3) Tablo 8'deki Kararlara ilişkin değerlendirme

3a) Meclisin, Menemen olayı ölüm cezası mahkumlarından ikisinin cezalarını 2'şer yıl hapse çeviren 02/02/1931 ve 611 sayılı Kararı

I- 02/02/1931 tarih ve 611 sayılı Kararın alınışı

Meclisin 611 sayılı Kararına ilişkin Meclis Adliye Encümeninin tarihsiz ve Karar No. 22, Esas No. 3/564 sayılı mazbatasında[22], 28 idam mahkumu listelenmiş ve bunların

"haklarındaki ölüm cezasının Encümenimizce tahvil ve tahfifini müstelzim bir sebep görülmemiş olmasına binaen mezkur cezaların infazı ve **ölüm cezasına mahkum edilen Manisa'dan terzi Talat ve Paşa kö-**

22 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 25, İçtima 4, 2 Şubat 1931 tarihli yirmi beşinci inikattan 26 Şubat 1931 tarihli otuzuncu inikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1931, sf:11 ve zaptın sonuna ekli 58 Sıra sayılı matbua. Bu konuda ayrıntılı bilgi ve açıklama için çalışmanın İnfaz belgelerine ilişkin II Ciltte 1931 yılı bölümüne bakınız.

yünden Kahya Ahmet oğlu İsmail'in cezalarının ikişer sene hapis cezasına tahvili adalete muvafık olacağına..." karar verilmiştir.

Meclis Genel Kurulu 02/02/1931 tarihli 25. Birleşiminin ikinci oturumunda, mazbatayı, üzerinde hiçbir üye söz almaksızın, geldiği şekliyle ve birkaç dakika içinde benimsemiştir.

II- Meclisin 611 sayılı Kararı alması, 595 sayılı Kanuna aykırıdır ve dayatma nedeniyle Meclis devreye girmek zorunda kalmıştır

611 sayılı Kararın alındığı dönemde yürürlükte bulunan 31/03/1925 tarih ve 595 sayılı "Harp ve İsyan Sahalarındaki İdarei Örfiye Mıntıkalarında Müteşekkil Umum Divanı Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrasına Dair Kanun"a[23] göre, Divanı Harbi Örfi tarafından verilen ölüm cezası mahkumiyetlerinin infazı, Meclisin Anayasa (md.26) ile sahip kılındığı "infaza karar verme yetkisi" kapsamının dışında bırakılmıştı.

595 sayılı Kanun (md.1) hükmü şöyleydi:

"Hali harpte yahut müsellehan/*(silahlı olarak, MSG)* ve müçtemian/*(toplu olarak, MSG)* isyan vukuunda sahai harekat ve isyandaki idarei örfiye mıntıkalarında müteşekkil bilumum Divanı Harplerde sadır olan idam kararları, ordu veya kolordu veyahut müstakil fırka veya mevkii müstahkem kumandanları tarafından badettasdik derhal infaz olunur."

Dolayısıyla, 28 mahkumun ölüm cezasının infazına, 2'sinin de ölüm cezalarının 2'şer yıl hapis cezasına tahviline ilişkin olarak Meclisin 611 sayılı Kararıyla ortaya koyduğu işlem ve bu işlemle açığa çıkartılan istenç, o dönemde yürürlükte bulunan mevzuata aykırıdır.

Çalışmanın "Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisi" başlıklı bölümü ile çalışmanın infaz belgelerine ilişkin II. Cildi içinde (1931 yılı) ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, Menemen davası mahkumları hakkında Meclisin devreye sokularak infaz hususunda istenç ortaya koyması keyfiyeti, Mustafa Kemal ve yakın çevresinin yaptığı toplantıda karara bağlanmıştır. Bu toplantıda 595 sayılı Kanun da dikkate alınmış, ancak yine de dosyanın Meclise havale edilmesi sonucuna varılmıştır. Bu girişimin bütünüyle siyasi mülahaza ile yapıldığı anlaşılmaktadır.

Eklemek gerekir ki, Meclisin 595 sayılı Kanunu dikkate alarak, önündeki ölüm cezası dosyası hakkında bir işlem yapmaksızın dosyayı iade ettiği örnekler de bulunmaktadır. Dolayısıyla, 611 sayılı Karar, Meclisin ilgili Kanunu gözden kaçırarak yanlışlıkla yaptığı bir tasarruf mahiyetinde değildir. Fiili dayatma karşısında Karar üretmiştir. Dikkati çeken bir husus da, yukarda belirtildiği gibi, Encümenin mazbatasında bu konuyu hiç gündeme

---

23 31/03/1341-1925 tarih ve 595 sayılı "Harp ve İsyan Sahalarındaki İdarei Örfiye Mıntıkalarında Müteşekkil Umum Divanı Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrasına Dair Kanun" (Düstur, 3. Tertip, C.6, Ankara 1934, sf:179), (RG, 01/04/1341, s.91).

getirmemesi kadar, mazbatanın Meclisteki hiçbir üye söz almaksızın bir iki dakika içinde benimsenmesidir.

Bütün bu yasaya aykırılıklara rağmen, atıfet yetkisinin kullanılmasına özgülenen bu bölümde vurgulanması gereken, Meclisin 595 sayılı Kanun uyarınca devreye hiç girmemesi halinde, söz konusu mahkumlardan 2'sinin cezaları hapse tahvil edilmemiş, diğerleri gibi infaz edilmiş olacaktı. Bu açıdan düşünüldüğünde, işlem kanuna aykırıysa da, iki mahkumu idamdan kurtarmasından ötürü yararlı olmuştur.

III- Ölüm cezalarının hapse tahvilinin "adalete muvafık olacağı" gerekçesi, kapsamı belirli, objektif ve inandırıcı ölçüt müdür?

Mazbatada dikkati çeken husus, anılan iki ölüm cezası mahkumunun cezalarının 2'şer yıl hapis cezasına tahvilini, Encümenin "adalete uygun olacağı" gerekçesine bağlamasıdır. Bu davada, Divanı Harbi Örfi tarafından diğerlerinin yanı sıra bu iki mahkumun da en ağır cezaya çarptırılmaları ile, Meclisin dönüştürdüğü cezanın iki yıl hapis gibi ikiyle kıyaslanamayacak derecede hafif kalan bir ceza olması arasındaki büyük çelişki açıklanmaya muhtaçtır.

aa) Mahkumların kişisel özellikleri tahvil istencinde dikkate alınmış değildir

Bu dönüştürme işlemi için Encümenin ve Meclisin, mahkumların sabıkasız ve görece genç olmaları (26 ve 30 yaşlarında) şeklinde bir tahfif gerekçesini üstü örtük olarak dikkate almış olabileceği akla gelmektedir.

Ancak, cezalarının infazına karar verilen 28 mahkumun kayda değer bölümünün de aynı şekilde sabıkasız olmaları ve yaş ortalamalarının da fazla yüksek bulunmaması olgusu karşısında bu olası gerekçe geçersiz hale gelmektedir. Başka deyişle, sabıkasızlık ve genç yaşta olma tahvil için olası ölçüt ise, cezası infaz edilen bir çok mahkum bakımından da bunun geçerli olması gerekirdi.

bb) Mahkumların eylemleri ve suça iştirak dereceleri tahvil istencinde dikkate alınmış değildir

Cezayı hapse dönüştürmenin "adalete uygun olacağı" gerekçesinin olası bir diğer dayanağı olarak, söz konusu iki mahkumun eylemlerinin niteliği ile suça iştirak dereceleri ve paylarının dikkate alınmış olabileceğidir.

bb1. Cezaları dönüştürülen mahkumların hükümde sabit görülen eylemleri (toplantılara katılmak ve bazı şerikleri evinde ağırlamak suretiyle suça iştirak etmek)

Divanı Harbi Örfinin verdiği hükümde, Meclisçe ölüm cezaları çevrilen iki mahkumun hükme esas teşkil eden eylemleri şu şekilde belirtilmiştir:

"... Maznunlardan ... *Terzi Talat* ... nam şahısların Menemen hadisesi-

nin tarih vukuu olan 23/XII/1930 tarihine takaddüm eden günlerde Çırak Mustafa'nın kahvehanesinde ve Tatlıcı Hüseyin'in hanesinde müteaddit içtimalar yaparak mehdilik ilanı sureti ile Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanununu tağyire cebren teşebbüs için müzakereler icra ve kararlar ittihaz ettikleri...

2. Ve Paşa köyünden *Kahya Ahmet oğlu İsmail'in* mehdilik iddiası ile harekete geçen isimleri malum yedi kişiyi evine kabul ve bunları iki gün iaşe ve ibate ederek ve fikirlerine, müzakerelerine ve kararlarına iltihak ve bu suretle merkumunun Teşkilatı Esasiye Kanununun tağyire cebren teşebbüs fiiline iştirak eylediği..."

İdam hükümlerinin mahkumların bireysel olarak eylemleri karşısında uygun olup olmadığı yahut adil bir yargılama yapılıp yapılmadığı gibi pek çok tartışma bir kenara bırakılsa bile, bu bahiste incelenen konu bağlamında, şu soru öne çıkmaktadır:

Eğer, bu iki mahkumun mahkemece sabit görülen eylemlerine rağmen ölüm cezalarının ikişer yıl hapse çevrilmesi "adalete uygun" sayılıyor ise; diğer ölüm cezası mahkumlarından bazılarının Terzi Talat ve İsmail'e göre çok daha hafif sayılabilecek nitelikteki eylemlerine rağmen Meclisçe böyle bir bağışlanmaya layık görülmemeleri çelişkisi nasıl açıklanabilir?

bb2. Ölüm cezasının infazına karar verilen Musevi Jozef'in mahkeme hükmünde sabit görülen eylemi (alkışlayarak isyanı teşvik etmek) ve Jozef'in affa layık görülmemesi çelişkisi

Bu davada ölüm cezasına çarptırılıp, cezaları da Meclisin 611 sayılı Kararı ile infaz edilen mahkumların bir çoğunun eylemi, hükmedilen cezanın ağırlığı ile kabili telif değildir.

Örneğin, Meclisçe ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilen mahkumlardan biri, Hayim oğlu 1313 doğumlu Jozef isimli (evli, üç çocuklu, sabıkasız) Musevi bir Türk vatandaşı idi. İslam devleti kurmak amacıyla bir ayaklanma olarak nitelendirilen olayda, bir Musevi'nin nasıl olup da bu suça katılmış olabileceği, mahkemece sabit görülen eyleminin ne olduğu gibi sorular kaçınılmaz olmaktadır.

Gerek iddianameden ("**... asilerin bütün efalini tasvipkar bir surette el çırparak alkışlamak suretile suçlarına iştirak ettikleri anlaşılan** Menemen halkından ... **Musevi Jozef ... fiilde feran zimethaldirler...**"), gerekse mahkeme hükmünden ("5. ... ve çingene Memed oğlu Ali, Harputlu Ömer oğlu Memet, **Hayim oğlu Jozef'in,** Şımpıllı Ali Osman oğlu Memedin, **Mehdi ve arkadaşları belediye meydanında zikir ve tekbirlerle meşgul oldukları sırada yanlarına gelen Jandarma Yzb. Fahri Ef.'nin asilerin reisile konuşup ayrılmasını zabıta amirinin asilerin kuvveti karşısında ricata mecbur kaldığı şeklinde kabul ederek bu hareketi alkışlayarak hareketi isyaniyelerini idameye teşvik eylemek...**"; 10. ...**Hayim oğlu Jozef...Türk ceza kanununun 64 üncü maddesi delaletile 146 ncı maddesinin birinci fıkrasına...tevfikan idamlarına...** 14. ...**ittifakla karar verilerek tefhim kılındı.**) anlaşıldığına göre, Jozef'in suç teşkil eden eylemi,

Jandarma Yüzbaşı Fahri Efendinin ayaklanmacılarla konuşup oradan ayrılmasını kaçma olarak mütalaa edip alkış tutması ve bu şekilde ayaklanmayı teşvik etmesi olarak görülmüştür.

"Alkışlayarak suçu teşvik etme" suçundan idama mahkum edilen Jozef'in eylemi ile Meclisçe cezaları tahvil edilen iki mahkumun eylemleri karşılaştırıldığında, her halde Jozef'inkini çok daha masum saymak gerekir.

Bu veriler ışığında, Meclisin 611 sayılı Kararında geçen, iki mahkumun ölüm cezalarını 2'şer yıl hapse tahvili istencinin arkasında objektif ve kapsamı belirginleştirilmiş ölçütlerin bulunmadığı; bu işlem için ileri sürülen "adalete uygun olacağı" gerekçesinin yapay ve inandırıcılıktan yoksun olduğu ortaya çıkmaktadır.

611 sayılı Karar bağlamında geriye kalan makul seçenek, Meclisin ölüm cezalarını affetme, dönüştürme ya da kaldırma istencini, hukuki değil, siyasi mülahazalar ve yönlendirilmelerle; objektif ölçütle değil, kapsamı belirginleştirilmemiş şekilde ve konjonktürsel etkilenimler altında ortaya koyduğu vargısıdır.

iv) TBMM IV. Dönemi – (04/05/1931 – 23/12/1934)

TBMM'nin IV. Döneminde yasama faaliyetlerinin genel bilançosu içerisinde şu veriler dikkati çekmektedir.

Bu dönemde Meclis faaliyetlerini, 294 Birleşim, 424 Oturum yaparak ve toplam 459 saat çalışarak sürdürmüştür. IV. Dönemde Meclis tarafından,

- (Kanun No. 1802'den başlayıp, Kanun No. 2672'de sona eren) toplam 871 Kanun ve
- (Karar No. 630'dan başlayıp, Karar No. 846'da sona eren) toplam 217 Karar çıkartılmıştır.
- Ayrıca (Karar No. 172'den başlayıp, Karar No. 211'de sona eren) toplam 40 adet Tefsir Kararı da üretilmiştir.[24]

IV. Dönemde de Af Kanunları çıkartılmıştır. Ancak, bunların sayısı, önceki dönemlere göre çok daha düşüktür. Şöyle ki, IV. Dönemde çıkartılan toplam 871 Kanunun sadece 2'si Af Kanunudur. Bunlar, aşağıdaki Tabloda gösterildiği üzere 13/05/1933 tarih ve 2176 sayılı Kanun ile 26/10/1933 tarih ve 2330 sayılı "Af Kanunu"dur. Buna göre, üretilen toplam Kanunlar içinde Af Kanunlarının payı, % 0.22'dir.

Aynı dönemde çıkartılan 217 Karar arasında, aşağıda ayrıca incelenen ve ölüm cezası mahkumlarının cezalarını ağır hapis cezasına dönüştüren toplam 2 Kararın dışında, sadece 2'si affa ilişkin olup, bunlar da hapis cezalarının affı istemlerinin Meclis tarafından reddi şeklinde sonuçlanmıştır. Şöyle ki:

---

24 Türk Parlamento Tarihi: TBMM IV. Dönem 1931-1935, I. Cilt, TBMM Vakfı Yay. No.11, Ankara 1996, sf:740-741, 821-824.

1'i "Af isteğinin reddi" konusundadır, (05/07/1934 tarih ve 830 sayılı "Edirne Posta ve Telgraf Sabık Başmüdürü Sabri Beyin Affına Mahal Olmadığına Dair" Karar; RG, 10/07/1934) ve yine 1'i "Ceza Affı isteğinin reddi" hakkındadır, (25/06/1931 tarih ve 642 sayılı "Ankara İstiklal Mahkemesince On Sene Hapse Mahkum Edilen Süleyman Radi Beyin Geri Kalan Cezasının Affına İmkan Olmadığı Hakkında" Karar; RG, 30/06/1931).

Bir genel sonuç olarak şu söylenebilir: TBMM IV. Dönemi, ister bireysel ister genel nitelikli olsun, gerek Af Kanunlarının gerekse Af Kararlarının son derece düşük sayıda üretildiği süreç olmuştur. Oysa bu dönem, Meclis tarafından çok sayıda "Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesi Kararlarının" üretildiği süreçtir.

TABLO 9) TBMM IV. Döneminde Çıkartılan Çeşitli Af Kanunlarından Örnekler

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur-/RG
13/05/1933 tarih ve 2176 sayılı *	İstiklal Mahkemesi Kararıyla onar sene kürek cezasına mahkum olan Rizeli Hulusi ve Osman Zeki Efendilerin mahkumiyetlerinin Affına Dair Kanun	II. Toplantı yılı (01/11/1932 – 26/10/1933)	20/05/1933, s.2405
26/10/1933 tarih ve 2330 sayılı **	Af Kanunu	II. Toplantı yılı	28/10/1933, s.2540

* "Bireysel af" niteliğinde olan 13/05/1933 tarih ve 2176 sayılı Kanuna göre, "Rize'de şapka hadisesinden dolayı onar sene kürek cezasına mahkum edilip 1441 numaralı kanuna tevfikan cezaları tecil edilmiş olan ... mahkumiyetleri bütün hukuki neticelerine şamil olmak üzere affedilmiştir."

(**) "Kısmi ve şartlı af" niteliğinde olan 26/10/1933 tarih ve 2330 sayılı Af Kanunu, aşağıdaki "Bazı af kanunlarının incelenmesi" başlıklı bahiste ayrıntılı olarak incelendiğinden bilgi için o bölüme bakılmalıdır.

TABLO 10) TBMM IV. Döneminde Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlar

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Toplantı Yılı	Düstur-/RG
22/06/1931 tarih ve 639 sayılı	Rizeli Mehmet oğlu Ali Rızanın ölüm cezasına çarpılması ve *Rasim oğlu Hamdinin on beş sene ağır hapse mahkum edilmesi hakkında*	Olağanüstü Toplantı (04/05/1931 – 25/07/1931)	25/06/1931, s:1832
04/05/1933 tarih ve 755 sayılı	Ilgaz'ın Karacaören Nahiyesinin Köprülü Köyünden Ali oğlu Hatip Hasanın mahkum olduğu ölüm cezasının on beş sene ağır hapse tahviline dair	II. Toplantı yılı (01/11/1932 – 26/10/1933)	09/05/1933, s.2396

1) TBMM IV. Döneminde çıkartılan ölüm cezalarını başka cezaya dönüştürme Kararlarının metinleri

Rizeli Mehmet oğlu Ali Rızanın ölüm cezasına çarpılması ve *Rasim oğlu Hamdinin on beş sene ağır hapse mahkum edilmesi hakkında*

Karar No: 639 22/06/1931

Yavuz Gemisi mürettebatından Adapazarlı Suphi Rıza onbaşıyı sustalı çakı ile yaralayarak öldüren mezkur gemi efradından 1321 doğumlu Rizeli Mehmet oğlu Ali Rıza ile *cürümde iştiraki hareketi fail derecesinde görülen 23 yaşında Rizeli Rasim oğlu Hamdi hakkında Üçüncü Kolordu Askeri Mahkemesince verilen ölüm cezalarından* Suphi onbaşıyı taammütle öldüren Ali Rıza hakkındaki ölüm cezasının tahfif ve tahvilini müstelzim bir sebep görülemediğinden mezkur cezanın Askeri Ceza Kanununun 20 inci maddesinin 2 nci fıkrasına tevfikan infazına ve diğer mahkum *Hamdi hakkındaki ölüm cezasının ise on beş sene ağır hapse tahviline karar verilmiştir.*

(RG, 25/06/1931, s:1832)

Ilgaz'ın Karacaören Nahiyesinin Köprülü Köyünden Ali oğlu Hatip Hasanın mahkum olduğu ölüm cezasının on beş sene ağır hapse tahviline dair

Karar No: 755 04/05/1933

Ilgaz'ın Karacaören nahiyesinin Köprülü köyünden Mehmet oğlu Hamdi'yi, aralarında bir değirmen davasından dolayı hasıl eylediği iğbirarla öldürtmeği tasmim ve öldürecek adam bulamayınca taammüden tüfekle öldürmekle maznun, mezkur köyden Battal oğullarından Ali oğlu 1302 doğumlu Hatip Hasan hakkında icra kılınan muhakeme neticesinde isnat olunan suç sabit görülerek Çankırı ağır ceza mahkemesinden verilmiş olan ölüm cezasının, Teşkilatı Esasiye Kanununun 26 ncı maddesinin Büyük Meclise verdiği salahiyete istinaden, on beş sene ağır hapse tahviline karar verilmiştir.

(RG, 09/05/1933, s.2396)

2) Tablo 10'a ilişkin açıklama

2a) TBMM IV. Döneminde ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararlarda, mahkumlar ve dönüştürülen cezalar

TBMM IV. Döneminde çıkartılan toplam 217 Karardan sadece 2'si, ölüm cezasına çarptırılan mahkumların bu cezalarını başka hürriyeti bağlayıcı cezaya tahvil eden niteliktedir.

Haklarındaki ölüm cezası mahkumiyetleri Meclis tarafından çevrilen 2 mahkum da erkektir.

Mahkumların çevrilen cezaları şöyledir:

- Karar No. 639, on beş yıl ağır hapis cezasına tahvil

- Karar No. 755, on beş yıl ağır hapis cezasına tahvil

IV. Dönemde, Meclisin tasarrufları arasında, ölüm cezasını affeden ya da kaldıran nitelikteki Kararın olmadığı görülmektedir.

2b) TBMM IV. Döneminde, ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararların, toplam Kararlar içindeki yeri ve Dönüştürme Kararları ile İnfaz Kararlarının karşılaştırılması

TBMM IV. Döneminde ölüm cezalarını başka cezaya çeviren toplam 2 Kararın, bu dönemde üretilen toplam 217 Karar içindeki payı, % 0.92'dir. (639 sayılı Karar, hem infaza, hem de tahvile yönelik istenci birlikte taşıdığı için, toplam 2 Karar üzerinden hesaplama yapılmıştır).

Buna karşılık, **TBMM IV. Döneminde Meclis, Anayasa (md.26) uyarınca önünde bulunan toplam 55 mahkum hakkındaki ölüm cezası dosyasında, toplam 54 hükümlü hakkındaki ölüm cezalarının yerine getirilmesine, toplam 45 Karar çıkartarak onay vermiştir.** Her ne kadar, Karar sayısı 45 ise de, Kararlar konuları bakımından ele alınıp Anayasa (md.26) uyarınca dosyaları Meclis önünde bulunan mahkumlara ilişkin Kararlar olarak hesaplanırsa, sayısı 46'ya çıkmaktadır. Ancak 755 sayılı Karar, ölüm cezasının hapse tahvili şeklinde çıktığı için, ölüm cezası istenci içeren Karar sayısı 45 olmaktadır. Öte yanda 639 sayılı Kararda da tahvil istenci vardır ama, aynı Karar 1 mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesi istencini de içerdiğinden, bu Karar, infaz yönündeki Kararlar içinde sayılmaktadır. Karar sayısının, hükümlü sayısından az olmasının nedeni, 7 Kararda 2'şer ve 1 Kararda da 3 mahkum hakkında infaz istencinin ortaya konmuş olmasıdır.

Bu açıklamalar ışığında, **TBMM IV. Döneminde üretilen toplam 217 Karardan 45'i, ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin bulunmakla, bunların toplam içindeki payı, % 20.73'dür.**

Demek ki, IV. Dönem toplam Kararlarının infaz ve tahvil istençleri bakımından bilançosu şöyledir:

- İnfaz Kararları : % 20.73

- Tahvil Kararları: % 0.92

3) Tablo 10'daki Kararlara ilişkin değerlendirme

3a) 22/06/1931 tarih ve 639 sayılı Kararda, Meclisin kendisini yargı organı yerine koyması ve cezanın tahvili için "madalete muvafık görülmek" gerekçesinin boşlukta kalması

639 sayılı Karara ilişkin Adliye Encümeninin 16/06/1931 tarih ve Esas

No. 3/49, Karar No. 7 sayılı Mazbatasına göre[25], Encümen, birinci mahkum Ali Rıza hakkında infaz yönündeki kararı oybirliği ile ve ikinci mahkum Hamdi hakkında cezasının 15 yıl hapse çevrilmesi yönündeki kararı ise oyçokluğu ile almıştır. Mazbatada, hapse çevirme işleminin **gerekçesi** olarak **"...ağır hapse tahvili madalete muvafık görülerek"** ifadesine yer verilmiştir.

Encümence çoğunlukla alınan hapse çevirme kararına ilişkin olarak mazbataya ekli ayrı bir muhalefet şerhi bulunmamaktadır. Bu nedenle, muhalif kalan üyelerin hangi gerekçeleri ileri sürdüğü anlaşılamadığı gibi; suç ortağı iki mahkumdan biri için infaz istenirken diğeri için neden cezanın tahfif ve tahvili cihetine gidildiği hususu da mazbatadan anlaşılamamaktadır.

Bununla birlikte, mazbatanın Meclisteki görüşüldüğü 22/06/1931 tarihli 16. Birleşiminin Birinci Oturumunda, açıklama yapılması istemi üzerine, Adliye Encümeni adına konuşan Salahattin Bey (Kocaeli) bu konuya kısmen açıklık getirmiştir.

Açıklamaya göre, askeri mahkeme olayda suç ortağı Hamdi'nin eylemini, suç aleti olan çakıyı dışarıdan bir liraya tedarik ederek Ali Rıza'ya getirip vermesi olarak belirlemiş ve bunu hemfiil mertebesinde sayarak asli fail gibi ona da ölüm cezası vermiştir. Adliye Encümeni ise,

> **"bu hareketi iştirakiyenin faili asli mertebesinde olmadığına kani olmuştur... Fakat mahkeme hükümlerini tağyir ve tebdile salahiyetimiz yoktur. Ancak Teşkilatı Esasiye Kanununun 26 mı maddesinin Heyeti Celileye bahşettiği salahiyete istinaden, cezanın tahvil ve tahfifi düşünülmüş ve esbabı mucibede zikredildiği veçhile, hükme ilişmemek şartile cezanın tahfifi muvafiki madalet olacağı mülahazasına varılmıştır ve bunu Heyeti Celilenizin nazarı tasvibine arz ettik. Hamdinin hareketi iştiriyakisi, on seneden akal olmamak üzere ağır hapsi müstelzimdir. Fakat esbabı müşeddede olmak lazımdır. Bu itibarla on beş sene ağır hapse konulmasını, Heyeti Celileye arz ettik. Bunun tasvip ve kabul buyrulmasının muvafiki madalet olacağı kanaatindeyiz."**

Bu açıklamadan sonra mazbata oya konmuş ve kabul edilmiştir.

İşaret etmek gerekir ki, gerek Encümenin cezanın hapse tahvili için gösterdiği gerekçe, gerekse Meclisin bunu benimsemesi, bir bütün olarak Meclisin kendisini mahkeme yerine koyduğunun açık bir kanıtıdır. Görüşülen dosyada suç ortağının eyleminin "faili asli mertebesinde olmadığı" değerlendirmek, ancak yargı yerinin takdir edebileceği bir keyfiyettir.

---

25 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 2, İçtima Fevkalade, 1 Haziran 1931 tarihli sekizinci inikattan 4 Temmuz 1931 tarihli yirmi birinci inikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1931, sf:109-110 ve zaptın sonuna ekli 43 Sıra sayılı matbua.

3b) 04/05/1933 tarih ve 755 sayılı Kararda, Meclisin cezayı tahvil ederken somut hiçbir ölçüt ortaya koyamaması ve mahkum hakkındaki hükmün oybirliği ya da oyçokluğu ile onanmasından hareketle bir ölçütün geliştirildiğinin söylenemeyeceği

Meclisin 04/05/1933 tarihli 45. Birleşiminde görüşülen 755 sayılı Karara ilişkin Adliye Encümeninin 29/04/1933 tarih ve Esas No. 3/226, Karar No. 16 sayılı Mazbatasına[26] göre, mahkum, Hamdi'yi aralarında bir değirmen davası nedeniyle ortaya çıkan anlaşmazlıktan ötürü taammüden öldürme suçundan ölüm cezasına çarptırılmıştır. Encümen, ölüm cezasının müebbet ağır hapse tahviline oyçokluğu ile karar vermiştir. Mazbatada cezanın müebbet hapse çevrilmesi yönündeki çoğunluk oyunun gerekçesi yer almamaktadır. Azınlıkta kalan 5 üye, ölüm cezasının infazı değil, 15 yıl hapse tahvili yönünde oy kullanmışlardır. Mazbatada, azınlık oyunun gerekçesi de yazılı değildir. Dolayısıyla, bu dosyada Encümen üyelerinin tümünün ortak istenci, ölüm cezasının yerine getirilmemesi doğrultusundadır.

Mazbatadaki azınlık ve çoğunluk oylarının açıklanması istemi üzerine Encümen namına söz alan Salahattin Bey (Kocaeli), hükümde hiçbir adli hata bulunmadığını belirtmiş, ancak üyelerin oylarını neden "müebbet ağır hapse" ve "15 yıl hapse" tahvil şeklinde kullandıklarına ilişkin hiçbir anlaşılır açıklamada bulunmadığı gibi, bir bütün olarak Encümenin bu dosyada cezayı çevirme yönündeki nihai istencin gerekçesi olabilecek hiçbir argümanı da ortaya koyamamıştır. Konuşmacıya göre, Encümen, böyle bir işlemde "gerekçe göstermeksizin takdir yetkisini kullanacağından bu işte adalet esası üzerinden düşünmüştür." Üyelerin tatmin olmaması üzerine konuşmacı, belki yeni bir unsur sayılabilecek şu hususu eklemiştir. Ölüm cezası hükmü üç kez Temyiz Mahkemesince bozulmuş; ısraren verilen karar dördüncü kez önüne geldiğinde yüksek mahkeme tarafından oy çokluğu ile onanarak kesinleşmiştir. Konuşmacı nihayet şunu söylemiştir:

"... Şimdi teşkilatı esasiye kanununun 26 ncı maddesi, hukuku hükümraniyeden olan bu salahiyeti Meclisi Aliye verdiği için bila esbabı mucibe tahvil ve tahfif hakkında salahiyetini istimal etmesine bir mani yoktur. Encümenimiz de bu salahiyetin istimaline bu mahkumun halini şayeste görmüştür. (Sebep?, sesleri). Sebep göstermeyiz. (Gürültüler)..."

Söz alan Reşit Bey (Gaziantep) şunları söylemiştir:

"Teşkilatı esasiye kanununun 26 ncı maddesi mucibince ölüm cezasına çarpılan bir şahsın af, tahfif veya tahvili cezası şeklinde Meclisi Aliye bir salahiyet verilmiştir. **Şimdiye kadar bu salahiyet kullanılmamış da bu işte niçin kullanılıyor? Bendeniz ölüm cezasına taraftar değilim, hapse tahvili daha iyi olur. Yalnız bu teşkilatı esasiye kanununda-**

---

26 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 15, İçtima 2, 1 Mayıs 1933 tarihli kırk dördüncü inikattan 31 Mayıs 1933 tarihli altmış dördüncü inikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1933, sf:19-21 ve zaptın sonuna ekli 150 Sıra sayılı matbua.

ki salahiyet bu şahıs hakkında mıdır?" (Mazbata reye konulsun, sesleri)"

Salahattin Bey son olarak söz alarak şu açıklamayı getirmiştir:

"... Bu salahiyetlere dahil olan ölüm cezasının hiçbir esbabı mucibe göstermeksizin tahfif ve tahviline karar verebilir. Yalnız mahkemenin, hakimin vicdani kanaatini, hükmünü tağyir edebilecek bir sebep dermeyan edilemez. Dermeyan edilirse hatayı adlinin kanuni yollarla tashihine gidilir. Şimdi burada bu demektir ki, **farz buyurunuz, Adliye encümenini teşkil eden azalar hakim olsaydılar, bu meselede ölüm cezası vermeyeceklerdi. Benim kanaati vicdaniyem bu merkezdedir..."**

Bu arada verilen bir önerge ile cezanın 15 yıla çevrilmesi istenmiştir. Başkan, mazbatadaki, cezanın 15 yıl hapse tahviline ilişkin azınlık görüşünü oya sunmuş ve kabul edilmiştir.

Görüldüğü gibi, 755 sayılı Kararında Meclis, ölüm cezasını hapis cezasına tahvil ederken somut hiçbir gerekçe ve ölçüt ortaya koymamıştır. Her ne kadar özellikle vurgulanmamışsa da, değinilmiş olmasından hareketle, mahkum hakkındaki hükmün birkaç kez bozulması ve nihai onamanın da oyçokluğu ile olmasının, bu cezanın hapse tahvilinde özellikle Encümen tarafından bir gerekçe olarak kullanıldığı varsayımı akla gelmektedir. Ne var ki, Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesi doğrultusundaki bir çok Kararında da, ilgili mahkumlar hakkında onama ilamı oyçokluğu ile verilmiştir. Bu durumda, mahkumların yaşamını bağışlama istencini sergilerken Meclisin, mahkumun ölüm cezasına oyçokluğu ile çarptırılmış ve bunun da yine oyçokluğu ile onanmış olması şeklinde bir genel kuralı ya da teamülü oluşturduğu da söylenemez.

b) TBMM I.-IV. Dönemlerinde Çıkartılan Bazı Af Kanunlarının İncelenmesi

i) 05/12/1921 tarih ve 168 sayılı "Affı Umumi Hakkında Kanun"

05/12/1337-1921 tarih ve 168 sayılı "Affı Umumi Hakkında Kanun"[27] ile cürüm işleyenler hakkında af getirilmiştir. 168 sayılı Yasa, 1921 Anayasasında genel af çıkarma yetkisine ilişkin bir hüküm bulunmamasına karşın, bu yetkinin yasama organına ait olduğu ve bunun da uygulanmış bulunduğunun açık örneklerinden birisidir.

Üç maddelik bu Yasanın 1. maddesi şöyledir:

"Fransızlar tarafından işgal edilip 20 Teşrinievvel 1337 (1921) tarihli itilafname mucibince tahliye edilen arazide ika edilmiş bilcümle ceraim mürtekipleri hakkında affı umumi ilan edilmiştir."

---

27 05/12/1337-1921 tarih ve 168 sayılı "Affı Umumi Hakkında Kanun", (Düstur, Tertip 3, C.2, sf:192].

168 sayılı Yasa, tam bir genel af mahiyetindedir; çünkü bir ya da daha çok suç sınıfını içermekte ve bu kapsama giren bütün suçluları hiçbir istisna bırakmaksızın ve bütün hukuki sonuçlarıyla affetmektedir. Ekleyelim ki, 168 sayılı Yasada, özel olarak ölüm cezasına mahkum olanların affına ilişkin doğrudan bir hüküm yer almamıştır.

ii) 19/12/1921 tarih ve 170 sayılı "Hıyaneti Vataniye Mücriminden Bir Kısmının Aflarına Dair Kanun"

1) 170 sayılı Kanunun kapsamı

19/12/1337-1921 tarih ve 170 sayılı "Hıyaneti Vataniye Mücriminden Bir Kısmının Aflarına Dair Kanun"[28] (md.1)'e göre, vatana ihanet suçundan ötürü,

"İstiklal Mahkemeleriyle mahakimi nizamiye ve divanı harpler tarafından idama mahkum edilen eşhasın cezaları müebbet küreğe ve müebbet kürek cezaları on beş sene muvakkat küreğe tahvil ve maadası affedilmişlerdir. İşbu ef'alden maznun bulunanlar dahi evrakına nazaran bu aftan istifade edeceklerdir."

Bununla birlikte, aynı maddede, aftan yararlanamayacaklara ilişkin olarak bir istisna da getirilmiştir:

"Ancak cezayı vatandan bir kısmının tefrik veya ecnebi bir devlete ilhakına çalışanlar ve casusluk edenler ve halen memaliki ecnebiye ve bilâdı meşgulede bulunanlarla ihtilas ve rüşvet ahzeyliyerek devletin kuvayı maddiye ve maneviyesini tenkis etmiş olanlar işbu aftan müstesnadır."

Bu hükümden de anlaşıldığı üzere, 170 sayılı Kanun, kısmi genel af niteliğindeydi.[29]

---

28 19/12/1337-1921 tarih ve 170 sayılı "Hıyaneti Vataniye Mücriminden Bir Kısmının Aflarına Dair Kanun", (Düstur, Tertip.3, C.2, sf:192).

29 Eklenebilir ki, Cumhuriyet tarihinde 150'liklerin affına kadar çıkartılan genel af yasaları çoğunlukla, affın bu kişileri kapsamayacağını belirtiyordu. Bu yönüyle, söz konusu yasalar, kısmi genel af niteliğinde idi. 150'liklerin affedilmesi meselesi, 1933 tarih ve 2330 sayılı "Af Kanunu" Mecliste görüşülürken de kısa bir tartışmaya konu olmuş, ancak anılan 2330 sayılı Yasa, bu kimseleri af dışında bırakmıştır. Bunun için bkz., aşağıda "26/10/1933 tarih ve 2330 sayılı Af Kanunu" başlıklı bahis.

Öte yanda, anılan 150'likler, 28/05/1927 tarih ve 1064 sayılı Kanun ile Türk vatandaşlığından çıkartılmışlardır. Yukarıda zikredilen Af Kanununun bu kişileri kapsayıp kapsamadığı hususunun tefsiri, Başvekaletin 16/05/1926 tarih ve 6/2113 sayılı tezkeresi ile "muhtacı tefsir olduğu" gerekçesiyle Meclisten istenmiştir. Meclis Adliye Encümeninin bu konuda hazırladığı mazbata, Meclisin 23/06/1927 tarihli 81. Birleşiminde görüşülmüş ve aynen kabul edilmiştir. Bu mazbataya göre, anılan 150'liklerin vatandaşlık durumu, "1064 numaralı kanun bu eşhası Türk tabiiyetinden iskat ettiği ve bu tezkerenin mevzuunu teşkil eden meselenin bu suretle halledildiği anlaşılmış olmakla ayrıca müzakeresine mahal kalmamıştır" denilerek sonuca bağlanmıştır. Bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima IV, Cilt 33, sf:617.

170 sayılı Kanun (md.2)'ye göre, "23 Nisan 1336-1920 tarihinden itibaren şimdiye kadar haklarında hıyaneti vataniye cürmünden dolayı tahkikat ve takibatı kanuniye icrasına mübaşeret edilmemiş olanlar aleyhinde artık takibatı kanuniye icra edilemez."

Böylece, 170 sayılı Kanun ile, hem istisnası tanınarak, ölüm cezası mahkumlarının cezası müebbet küreğe dönüştürülmüş, hem de Meclisin açıldığı 23/04/1920 ila 170 sayılı Yasanın çıkarıldığı 19/12/1921 arasındaki evrede vatana ihanet suçundan dolayı ceza kovuşturması yapılmamış olanlar bakımından bir olanak yaratılmıştır.

2) 170 sayılı Kanunun uygulaması bağlamında Meclis Kararlarından örnekler

170 sayılı Kanunun uygulanması bağlamında Meclisin ürettiği Kararlar iki grupta örneklenebilir. Birincisi, ölüm cezası dışında çeşitli cezalara mahkum edilenler hakkında; ikincisi ise ölüm cezasına mahkum edilenler hakkında çıkartılan ve bunların anılan Yasadan yararlandıklarını tespit eden Meclis Kararlarıdır.

2a) 170 sayılı Kanunun çeşitli hapis cezalarına mahkum edilenler hakkında uygulanması

Hıyaneti vataniye suçundan ölüm cezası dışında çeşitli cezalara (örneğin, müebbet kürek cezasına) çarptırılan bir çok mahkum hakkında Meclis çıkardığı Kararlar ile bunların cezalarını tahvil etmiş ya da kaldırmış ve Af Kanunundan yararlanacaklarını belirterek tahliyelerine karar vermiştir. Bu bağlamda örnek olarak 26/01/1338-1922 tarih ve 222 sayılı "Müteaddit eşhasın cezalarının tahviline dair"; 26/01/1338-1922 tarih ve 223 sayılı "Ali Çavuş hakkındaki hükmün tahviline dair" (TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3. basılış, 25 Mart 1943- sf:468); 09/02/1922 tarih ve 227 sayılı "Seyit hakkındaki hükmün refine ve rüfekasının tahliyelerine dair" (Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, sf:467); 05/10/1922 tarih ve 287 sayılı "İki şahsın Af Kanunundan **müstefit** olmalarına dair" (Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, sf:482); 11/10/1922 tarih ve 291 sayılı "Hüseyin Avni Efendinin **aftan müstefit** olmalarına dair" (Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, sf:483); 10/12/1922 tarih ve 319 sayılı "Baytar müfettişi Kasım Efendinin Af Kanunundan istifadesine dair" (Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, sf:491);

2b) 170 sayılı Kanunun ölüm cezasına mahkum edilenler hakkında uygulanmasına ilişkin Meclis Kararları

Hıyaneti vataniyeden mahkum müteaddit eşhas hakkında
Karar No: 228 09/02/1338-1922
Hıyaneti vataniyeden dolayı idama mahkum Kadınhanı kasabasından Bayramlı Hacı Musaoğlu Rıza ve onar sene küreğe mahkum Osmanoğlu

Çılga Mevlut, Afşar yaylasından Seyitoğlu Habil ve üçer sene küreğe mahkum Kasabadan Demirci Nadi usta ve Musaoğlu Memet ve Hacı Mevlut ve Veli Çavuştan üçer seneye mahkum olanların affı umumiden istifade edecekleri cihetle tahliyelerine, diğerleri hakkındaki hükmün refiyle ikmali muhakeme edilmesine karar verildi.

(TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3. basılış, 25 Mart 1943- sf:468)

Konyalı Arap Tahir hakkındaki hükme dair

Karar No: 245 30/03/1338-1922

Hıyaneti vataniyeden idama mahkum olup *9 kanunuevvel 1337 tarihli Af kanununa binaen cezasının müebbet küreğe tahviline* ve gasbeylediği mebaliğin rüfekayı sairesiyle beraber kendisinden tahsiline hükmedilen Konyalı Arap Tahir hakkındaki hükmün hukuku şahsiyeye ait kısmının refine ve cihetı cezaiyeye mütedair hükmün tasdikına karar verilmiştir.

(TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3. basılış, 25 Mart 1943- sf:472)

Hıyaneti vataniyeden mahkum müteaddit eşhas hakkında

Karar No. 247 06/04/1338-1922

Hıyaneti vataniyeden muhtelif cezalarla mahkum Beyşehri'nin Manastır karyesi ahalisinden Kör Recep, katil Ömer, katil Kel Ali ve Hasan oğlu Ahmet Çavuş'un on beşer sene küreğe konulmalarına ve *Af Kanunu mucibince tahliyelerine* ve Şeyh Hacı Ali ile Hoğlili Kara Mustafa ve Flaz oğlu Memet Çavuş, Hasan Efe'nin *idam cezalarının Af Kanununun hükmüne tevfikan müebbet küreğe tahviline* ve Nuh Naci Efendinin *cezasının on beş sene küreğe tahvil ve Af Kanunu mucibince tahliyesine karar verildi.*

(TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3. basılış, 25 Mart 1943- sf:473)

Hıyaneti vataniyeden mahkum iki şahıs hakkındaki hükme dair

Karar No: 252 15/05/1338-1922

Hıyaneti vataniyeden idama mahkum Hotmuşlu Halil Dede oğlu Osman haklarındaki hükmün tasdikına ve ancak *Af Kanununa tevfikan cezasının müebbet küreğe tahviline* ve idama mahkum Rahim bin Ömer hakkındaki hükmün refiyle on beş seneye mahkumiyetine ve *Af kanunundan istifade etmekte bulunmasına binaen tahliyesine karar verildi.*

(TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3. basılış, 25 Mart 1943- sf:474)

Hacı Musaoğlu Rıza hakkındaki hükmün tasdikına dair

Karar No: 262 29/06/1338-1922

Hıyaneti vataniyeden idama mahkum ve *Af kanununa tebean cezası müebbet küreğe tahvil edilen* Kadınhan kasabasının Kayaca mahallesinden Hacı Musaoğlu Rıza hakkındaki hükmün tasdikına karar verilmiştir.

(TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3. basılış, 25 Mart 1943- sf:476)

Cendioğlu Mustafa hakkındaki hükmün tasdikına dair

Karar No: 302 30/10/1338-1922

Hıyaneti vataniyeden idama mahkum iken *Af kanununa tevfikan cezası müebbet küreğe tahvil edilen* Zara'ın Bandırma karyesinden Cendioğlu Mustafa hakkındaki hükmün tasdikına karar verildi.

(TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3. basılış, 25 Mart 1943- sf:485)

(Açıklama: 302 sayılı Karara ilişkin Adliye Vekaleti tezkeresi, Meclisin 20/09/1922 tarihli 105. İçtimaında ilk kez gündeme gelmiştir. Oturum Başkanı Dr. Adnan Bey, "İdama mahkum Mustafa hakkındaki evrakı hükmiyenin gönderildiğine dair Adliye Vekaleti tezkeresi var. Adliye Encümenine havale ediyoruz" diyerek Meclisi bilgilendirmiş ve dosya Encümene havale edilmiştir. **Bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 23, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, sf:105 ve 109.** Bu oturum tutanağında mahkumun adı "Zara'nın Bandırma karyesinden Cündüoğlu Mustafa" olarak geçmektedir.

Koçgirili müteaddit mücrimler hakkında

Karar No: 357 26/02/1339-1923

Hıyaneti vataniyeden maznunualeyhim Koçgirili Haydar Naki ve İzzet Beylerle Delinin Ali ve Molla Mustafa ve Azizoğlu Yusuf ve Kamil Ağazade İzzet'in idamlarına ve fakat esbabı muhaffefei takdiriye bulunmasına binaen işbu cezanın on beş sene küreğe tahviline ve *tarihi ika cürme nazaran Af Kanunundan istifade edecekleri hakkındaki kararda muhalifi kanun bir cihet görülemediğine* ve ancak mahkeme tarafından tecili takibat kararı ittihazı muvafık olmadığına karar verildi.

(TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3. basılış, 25 Mart 1943- sf:500)

(Açıklama: TBMM'nin 357 sayılı Kararında adı geçen mahkumlar hakkın-

daki ölüm cezaları, "takdiri hafifletici sebep" uygulanarak on beş yıl kürek cezasına çevrilmiştir. Ayrıca suçu işleme tarihi dikkate alınarak, Af Kanunundan yararlanacakları hükme bağlanmıştır. Metinden anlaşıldığı kadarıyla, bu hükme mahkeme varmış olmalıdır. Kararda yollaması yapılan Af Kanunu, 170 sayılı Kanun olmalıdır. Bu Karar da, yukarıda örneklenen kararların çoğunluğu gibi, Meclisin "Mahkeme hükmünü onama kararı" niteliğindedir.)

iii) 31/03/1923 tarih ve 318 sayılı "Mahkum Askeri ve Sivil Üsera Hakkında Affı Umumi İlanına Dair Kanun"

TBMM I. Dönemi, IV. Toplantı yılı (01/03/1923 – 16/04/1923) içinde çıkartılan 31/03/1923 tarih ve 318 sayılı "Mahkum Askeri ve Sivil Üsera Hakkında Affı Umumi İlanına Dair Kanun"[30], Lozan'da Türkiye ve Yunanistan arasında karşılıklı olarak imzalanan 30/01/1923 tarihli "Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk – Yunan Anlaşması"nın 4. ve 5. maddeleri gereğince çıkartılan genel af yasasıdır.

Türk – Yunan Anlaşması (md.5) hükmü şöyledir:[31]

"Madde 5 – Duyguları yatıştırmak amacıyla, Türk ve Yunan Hükümetleri, ellerinde bulunan tüm savaş tutsakları ile tutuklu bulunan sivillerin, ister yürürlükteki yasalara aykırı olarak işlemiş oldukları adi suçlardan (cinayet ya da cünhalardan), ister disipline aykırı kabahatler yüzünden hüküm giymiş ya da ceza kovuşturmasıyla karşılaşmış bulunsunlar, genel aftan yararlandırılmalarını, karşılıklı olarak yükümlenirler; her iki Hükümet, bu kimselere verilmiş cezaların ya da onlara karşı başlatılmış kovuşturmaların sona ermesini beklemeksizin, onları, fark gözetmeksizin, geri vermek konusunda anlaşmaya varmışlardır."

318 sayılı Kanun (md.1) hükmü şöyledir:

"Madde 1- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Yunan fevkalade murahhasları tarafından Lozan'da mütekabilen kabul edilen 30 Kanunusani 1339 tarihli itilafnamenin dördüncü ve beşinci maddeleri mucibince Türkiye Hükümeti elinde bulunup iade edilecek olan askeri ve sivil üseradan hukuku umumiyeye ait cerâimden dolayı mahkum veya takibata maruz bulunanlar haklarında affı umumi ilan edilmiştir."

iv) 18/10/1923 tarih ve 356 sayılı "İzalei Şekavet Kanunu" (eşkıyayı öldüren hakkında takibat icra edilmeyeceği ve teslim olan çete mensubunun cezasının tecil edileceği)

18/10/1339-1923 tarih ve 356 sayılı *"İzalei Şekavet Kanunu"*[32] (md.1)'e

---

30 31/03/1923 tarih ve 318 sayılı "Mahkum Askeri ve Sivil Üsera Hakkında Affı Umumi İlanına Dair Kanun", (Düstur, Tertip 3, C.4, sf:14).

31 İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989 (2. Baskı), sf:184-186.

32 18/10/1339-1923 tarih ve 356 sayılı "İzale-i Şekavet Kanunu", (Düstur, Tertip.3, C.5, sf:384-385).

göre, İçişleri Bakanlığınca şaki olarak ilan edilen kişilerin, bu Yasa (md.3) ile tanınan on ila otuz güne kadar olan sürenin bitiminden sonra ve hükümetçe yakalanmalarından önce "herkim tarafından olursa olsun cerh ve katilleri cürüm addolunmaz. Carih ve katiller hakkında takibat dahi icra edilmez."

Bu Yasa (md.3)'de, bu kişilerin, on ila otuz güne kadar bir süre tanınarak, koşulsuz olarak teslim olmaları düzenlenmiştir ve (md.2)'de de şaki tanımlanmıştır. Ayrıca, (md.6) ile, eşkıya çetesi mensubu olup Hükûmete teslim olanlar ve ihbarda bulunanlar ya da çeteden birkaçını öldürerek teslim olanlar hakkında kanuni kovuşturmanın beş yıl süreyle tecili ve bu süre içinde cinayet türünden yeni bir suç işlememeleri halinde tecilin affa dönüştürüleceği hükmü getirilmiştir.

Böylece 356 sayılı Yasayla, adam öldürme suçundan ölüm cezasına çarptırılabilecek kişilere yönelik olarak dolaylı bir af olanağı yaratılmıştır.

356 sayılı Yasa, çıkarılışından ancak 40 yıl sonra, 21/02/1963 tarih ve 215 sayılı "İzalei Şekavet Kanununun Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun" (md.1) ile yürürlükten kaldırılmıştır.

c) Lozan Andlaşması ve izleyen Af Kanunları

i) 24/07/1923 tarihli Lozan Andlaşması ve Affa İlişkin Açıklama ve Protokol

24/07/1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Andlaşması[33], Meclisteki müzakereler sonunda 23/08/1923 tarihinde 340, 341, 342 ve 343 sayılı Yasalar çıkartılarak onaylandı.[34] Görüşmeler sırasında İsmet Paşa, Andlaşmanın bir parçasını oluşturan "Genel Affa İlişkin Açıklama" hakkında şu görüşlerin altını çizmiştir:

> "... Affı Umumi Beyannamesi geliyor. Bunun ruhu on seneden beri hadis olan birçok mesaili bir defada hal ve teskin etmek arzusudur. Kuvvetli olan noktası budur. Elbette zaif olan noktası vardır. Bu affı umumi ile vatana karşı vazifelerini ihmal etmiş olan ve binaenaleyh her türlü mukaddes hissiyat muvacehesinde itaptan kendilerini kurtaramayacak olanların affı umumiden müstefit olmalarıdır. Fakat affın başlıbaşı-

---

33 Toplam 143 madde içeren Lozan Barış Andlaşması ve ona ilişik diğer 17 belgenin metni için bkz., S.L. Meray, Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, Takım II, Cilt 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973; İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989 (2. Baskı), sf:85-218.

34 23/08/1923 tarih ve 340, 341, 342 ve 343 sayılı "Lozan Sulh Muahedesinin Kabulüne Dair Kanunlar", (RG, 23/08/1923, s.22). Mecliste, 340 sayılı Kanunun oylamasına 227 üye katılmış, 14 redde karşılık 213 oyla; 341 sayılı Kanunun oylamasına 220 üye katılmış, 14 redde karşılık 206 oyla; 342 sayılı Kanunun oylamasına 221 üye katılmış, 13 redde karşılık 208 oyla ve nihayet 343 sayılı Kanunun oylamasına 225 üye katılmış 13 redde karşılık 212 oyla kabul edilmiştir.

na bir kuvveti ve bahusus geçmiş hadisatı tasfiye ederek mazinin silinmesi ve unutulması gibi evsafı yanında mahzuru göze alınabilir. Affı umumiye merbut olmak üzere bir Protokol vardır ki, bu da aftan istifade ettirilmeleri bütün hüsnüniyetimize rağmen tarafımızdan deruhte edilmeyecek olan 150 kişinin bu aftan istisnasını ifade ediyor. Çok hüsnüniyetle hareket etmekle beraber çok hadisat olmuştur ki, hadisatın tekerrüründen içtinap için asgari bir tedbir almak mecburiyetinden kendimizi kurtaramadık..."[35]

340 sayılı Kanun (md.1/ bend 4), "Affı umumiye dair 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan Beyanname ve Protokol"ü belirtmektedir.

Andlaşmanın "Genel Affa İlişkin Açıklama ve Protokol"ün[36] (md. III-V) hükümleri konumuzu doğrudan ilgilendirmektedir. Bu maddelerde, 01/08/1914 ila 20/11/1922 tarihleri arasında "işlenmiş olan ve bu süre içinde cereyan eden siyasal olaylarla açıkça bağlantılı bulunan tüm suçlar bakımından, Türk Hükümeti ile Yunan Hükümeti, karşılıklı olarak, tam ve eksiksiz bir genel affı açıklayacaklardır"; "Türkiye uyruklarından ve, buna karşılık, bugünkü Barış Andlaşmasını imzalayan öteki Devletler uyruklarından olup bu Barış Andlaşması sonucunda Türk kalacak olan topraklarda 20 Kasım 1922'den önce, siyasal ya da askersel nitelikli nedenlerle söz konusu Devletler makamları ya da, buna karşılık Türkiye makamlarınca tutuklananlar, kovuşturma konusu olanlar ya da mahkum edilmiş bulunanlar genel aftan yararlanacaklar ve tutuklu iseler uyruğu bulundukları Devletin makamlarına teslim edileceklerdir..."; "Söz konusu nedenlerle verilmiş tüm ceza hükümleri kaldırılacak ve yürütülmekte olan tüm kovuşturmalar durdurulacaktır."

Aynı metnin Protokol başlıklı bölümünde, Genel Affa ilişkin Açıklamanın hükümleri geçerli olmakla birlikte, Türkiye Hükümetinin, 150'likler olarak bilinen kişilerin Türkiye'ye girmesini ve orada oturmasını yasaklamak hakkını saklı tuttuğunu; bunlardan Türkiye'de bulunanların ülkeden çıkartabileceğini ve yabancı ülkede bulunanların geri dönmelerini yasaklayabileceğini belirten istisna hüküm de getirilmiştir.

ii) 26/12/1923 tarih ve 391 sayılı "Affı Umumi Kanunu" ile 20/03/1924 tarih ve 445 sayılı Kanun

Yukarıda açıklanan Lozan Andlaşmasının imzalanması ile üstlenilen yükümlülüğü yerine getirmenin adımlarından birisi olarak, Meclis 26/12/1339-1923 tarih ve 391 sayılı *"Affı Umumi Kanunu"*[37] çıkartmıştır. 391 sayılı Yasa, Cumhuriyetin ilanı sonrasında çıkarılmış olan bir genel af yasasıdır.

---

35 Türk Parlamento Tarihi, TBMM – II. Dönem 1923-1927, Cilt 1, TBMM Vakfı Yayınları No.1, Ankara, 1993, sf:53-140, özellikle 130.

36 İsmail Soysal, agd., sf:187-190.

37 26/12/1339-1923 tarih ve 391 sayılı "Affı Umumi Kanunu", (Düstur, Tertip 3, C.5, sf:508-509)

(md.1)'e göre, Cumhuriyetin ilan tarihi olan 29/10/1923 tarihine kadar işlenmiş bütün suç failleri hakkında hükmolunmuş ya da olunacak cezalar af ve tenzil olunmuştur. (md.2)'de ise, ölüm cezasına mahkum olmuş ya da olacaklar bakımından açık bir hüküm getirilmiştir. Buna göre, *Cumhuriyetin ilanı tarihine kadar işlenmiş suçların failleri hakkında hükmolunmuş ya da olunacak idam cezaları on beş yıl küreğe* ve müebbet kürek cezaları on yıl küreğe ve müebbet kalebentlik cezaları on yıl kalebentliğe ve müebbet nefiy/*(sürgün, MSG)* cezaları da üç yıl nefiye tahvil olunmuştur. (md.3)'e göre, cinayet suçundan mahkum olup halen firarda bulunanların bu yasadan yararlanabilmeleri, Yasanın yayınlanmasından itibaren üç ay içerisinde teslim olmaları koşuluna bağlanmıştır.

391 sayılı Yasa, Meclisin açılışından o tarihe dek çıkarılmış benzeri nitelikli yasalar arasında kapsamlı niteliği ile belirginleşmektedir. 391 sayılı Yasa ölüm cezası mahkumiyetlerini on beş yıl küreğe dönüştürdüğü için, yukarıda değinilen ve ölüm cezası mahkumiyetlerini müebbet küreğe dönüştüren 1921 tarih ve 170 sayılı Yasa ile getirilen düzenlemeye göre ölüm cezasına mahkum edilen ya da edilebilecek olanlar bakımından daha lehe niteliktedir.

391 sayılı Yasa (md.1)'e, 20/03/1340-1924 tarih ve 445 sayılı Yasa[38] (md.1) ile bir yeni fıkra eklenmiştir. Ancak bu değişiklik, ölüm cezası mahkumlarına değil, geçici kürek ya da kalebentlik cezalarına mahkum edilenlere ilişkindir.

Lozan Andlaşmasının 23/08/1923 tarihinde 340, 341, 342 ve 343 sayılı Yasalarla onaylanması sonrasında, TBMM'nin 17/12/1923 tarihli oturumunda af teklifi verildiği sırada, cezaevlerinde 13 bin tutuklu ve 11 bin hükümlü bulunuyordu. Bunların 866'sı siyasi hükümlüydü ve 37'si vatana ihanet suçundan mahkumdu. 391 sayılı Af Yasasının 26/12/1923 tarihinde çıkarılmasıyla, diğerlerinin yanı sıra, siyasi hükümlülerin büyük çoğunluğu da salıverildi.[39]

391 sayılı Af Yasasının ölüm cezası mahkumları için uygulanması bağlamında ilginç bazı örneklere işaret etmek mümkündür.

1) 391 sayılı Kanundan mahkumların yararlanmasına ilişkin örnekler

1a) Örnek bir – Meclisin 12/01/1924 tarihli Birleşiminde kabul edilen ve toplam 12 mahkuma ilişkin dosyaların Adalet Bakanlığına iadesi

Meclisin 12/01/1924 tarihli birleşiminde, o sırada Meclis önünde bulunan toplam 12 mahkuma ilişkin toplam 10 ölüm cezası dosyası Meclis Adliye Encümeninin hazırladığı ve bu mahkumların çıkartılmış bulunan 391

---

38 20/03/1340-1924 tarih ve 445 sayılı "26 Kanunuevvel 1339 tarihli affı umumi kanununun birinci maddesine müzeyyel kanun", (Düstur, Tertip 3, C.5, sf:732).

39 Halil Nebiler, "Af edersiniz", Açık Sayfa, Ekim 1998, S.19, sf:13-15. Yazar, anılan rakamlar için referans göstermemiştir.

sayılı Yasadan yararlandıkları gerekçesiyle dosyalarının Adalet Bakanlığına iadesini öngören mazbata görüşülerek kabul edilmiştir.[40] Böylece, bu mahkumlar Af Yasasından yararlanmışlardır.

TBMM'nin 12/01/1924 tarihli 82. Birleşiminde okunan Adliye Encümeni Mazbatası şöyledir:

> "Siverek Belediye Müfettişi sabıkı **Şeyhi Dede (Davud)** hakkındaki idam hükmünün tasdikine dair (3/1); Malatya'nın Tepebaşı mahallesinde mukim Mamerekli **Hasan bini Yusuf** hakkındaki idam hükmünün tasdikine dair (3/2); Maraş'ın Şükürlü mahallesinden **Arap namı diğer Jozef** hakkındaki idam hükmünün tasdikine dair (3/3); katil maddesinden idama mahkum Mamahatun karyesinden Memedoğlu dinamitçi **Hasan** hakkındaki hükmün tasdikine dair (3/131); cerh ve katil maddesinden idama mahkum Mut kazasının Tağazarı karyesinden **Veysel** hakkındaki hükmün tasdikine dair (3/140); Bedri Musa'yı katilden idama mahkum **Ferik** hakkındaki hükmün tasdikine dair (3/145); idama mahkum Kigorg veledi **Aleksi**'nin hükmünün tasdikine dair (3/148); idama mahkum Erzurum'un Hızır karyesinden Hasanoğlu **Hüseyin** hakkındaki hükmün tasdikine dair (3/149); idama mahkum **İsmail ve rüfekası** hakkındaki hükmün tasdikine dair (3/158); idama mahkum Aksaraylı **Hüseyin** hakkındaki hükmün tasdikine dair Adliye Vekaleti tezkereleri ve Affi Umumi Kanunu mucibince bu gibilerin cezalarının 15 sene küreğe tahvil edilmesine binaen bu eşhasa ait evrakın Adliye Vekaletine iadesi hakkında Adliye Encümeni mazbatası."

1b) Örnek üç – Meclisin 23/05/1926 tarihli Birleşiminde kabul edilen Adliye Encümeni mazbatası

Mayıs 1926'da Meclis Adliye Encümeni önünde, diğerlerinin yanı sıra, toplam 10 dosya içinde daha fazla sayıda ölüm cezası mahkumu bulunmaktaydı. Bu dosyalardaki mahkumlar, milli mücadele sırasında işlenmiş olan hıyaneti vataniye ve harbiye cürümlerinden ötürü idama mahkum edilmişlerdi.

391 sayılı Af Yasasının çıkartılması sonrasında, Encümen, Başvekalete bir yazı yazarak bu kimselerin muhtemelen tahliye edilmiş olabileceklerini ve bu yönden tetkikin gerektiğini hatırlatmıştır. Başvekaletin 18/05/1926 tarih ve 32/569/2006 sayılı tezkeresi ile bu konudaki bilgi Encümene ulaşmıştır.

Bunun üzerine Encümen yeni bir mazbata hazırlamıştır. TBMM'nin 23/05/1926 tarihli 106. Birleşiminde okunan Mazbata şöyledir: [41]

---

40 TBMM'nin 12/01/1924 tarihli 82. içtimaında okunan Mazbata için bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 5, İçtima 1, 9 Kanunusani 1340 tarihli seksen birinci içtimadan 14 Nisan 1340 tarihli yüz ikinci içtimaa kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1968, sf:43-45. Ayrıca bu mazbatanın görüşülmesi ve oylanmasına ilişkin bilgi için bu çalışmanın II. Cildi içinde 1924 yılına bkz.

41 TBMM'nin 23/05/1926 tarihli 106 inikadında okunan Mazbata için bkz., TBMM Za-

"Hıyaneti harbiye maddesiyle maznun Tekirdağlı Ağya veledi **İshak** hakkındaki evrakı hükmiyenin tasdikine dair *(3/4) numaralı*; düşman kuvayı harbiyesine müzaheret cürümünden maznun Sapancalı Dimitri oğlu **Vasil ve refiki** hakkında *(3/6) numaralı*; hıyaneti harbiye ve casusluk maddelerinden maznunualeyha İnegöl'ün Sinanbey mahallesinden Halil oğlu **Kel Ahmet ve refiki** hakkında evrakı hükmiyenin tasdikine dair *(3/7) numaralı*; Kütahya'nın Altıntaş nahiyesinden Murat oğlu **Deli Ahmet** hakkındaki evrakı hükmiyenin tasdikine dair *(3/17) numaralı*; düşman tarafına firar ve casusluk cürümleri ile maznunualeyh 16/3 K 10 efradından Mehmet oğlu **Mehmet**'in idamı hakkındaki evrakı hükmiyenin tasdikine dair *(3/35) numaralı*; hıyaneti vataniyeden idama mahkum Evreşe'nin Şadilli karyesinden Süleyman oğlu **Kara Veli** hakkındaki evrakı hükmiyenin tasdikine dair *(3/52) numaralı*; Ereğli'nin Karakavis karyesinden Karabatak Yorgi'nin cerh ve katlinden maznun Gavril oğlu **Niko** hakkındaki evrakı hükmiyenin tasdikine dair *(3/120) numaralı*; İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti tezkeresiyle hıyaneti harbiye maddesinden maznunualeyh Bergamalı değirmenci **Hüseyin**'in idamına dair evrakı hükmiyenin tasdikine dair *(3/237) numaralı*; hıyaneti harbiye maddesinden maznun ve Eskişehir Divanı Harbince idama mahkum Seyitgazi'nin Çatviran köyünden Ali oğlu **Abdullah** hakkındaki evrakı hükmiyenin tasdiki hakkında *(3/245) numaralı*; 16 ncı Fırka Divanı Harbince idama mahkum edilen İstepan veledi **Davit** hakkındaki evrakı hükmiyenin tasdikine dair *(3/289) numaralı* Başvekalet tezkereleri ve Adliye Encümeni mazbatası."

...Eşhası merkumenin ahiren neşredilen affı umumi kanunu üzerine tahliye edilmiş idükleri mezkur listenin tetkikinden anlaşılmış ve şu suretle bu baptaki hüküm evraklarının tetkikiyle muamelesinin tayinine mahal kalmamıştır. Heyeti Umumiyeye arz olunur."

Encümenin, tarihi ve sayısı belli olmayan bu mazbatası, Meclisin 23/05/1926 tarihli 106. Birleşiminde ele alındığında, üzerinde hiçbir milletvekili söz almaksızın aynen kabul edilmiştir. Böylece, bu mahkumlar Af Yasasından yararlanmışlardır.

2) 391 sayılı Kanundan mahkumların yararlanamamasına ilişkin örnekler

2a) Örnek bir - TBMM'nin 26/05/1927 tarih ve 343 sayılı Kararı (Aftan yararlanıp bilahare adam öldürenin idamı)

TBMM'nin 26/05/1927 tarih ve 343 sayılı Kararı, "Erbaanın Koşih köyünden Osman Beyoğullarından Yanık Mustafa hakkındaki idam hükmünün tenfizine dair"dir.[42]

---

bir Ceridesi, Devre 2, İçtima III, Cilt 25, 1.5.1926 tarihli 93 ncü İçtimadan 31.5.1926 tarihli 111 nci İçtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, sf:420.

42 TBMM'nin 26/05/1927 tarih ve 343 sayılı Kararı, (RG, 25/09/1927, s.693). Bu Karar için bu çalışmanın II. Cildi içinde 1927 yılına bkz.

Bu Karara konu olayda mahkum, Döndü isimli bir kadını parasına almak için öldürmekten ölüm cezasına çarptırılıp, hakkındaki hüküm Temyiz Mahkemesince onaylanmış iken, Cumhuriyetin ilanı üzerine idam cezası on beş sene küreğe tahvil edilmiştir. Mahkum, Sinop hapishanesine nakledilmiş ve bu sırada bir fırsatı bulup hapishaneden firar ettikten sonra, kendi köyünde, evvelce hakkındaki şikayetçi sıfatıyla dava ikame ve takip ederek kendisini mahkum ettirmiş olmasından kaynaklanan husumetle Hüseyin isimli bir kişiyi de öldürmüştür.

Dolayısıyla mahkumun işlediği ilk cinayetten ötürü çarptırıldığı ölüm cezası 391 sayılı Yasa uyarınca 15 yıl kürek cezasına dönüştürülmesine karşılık, cezasını çekerken firar edip yeniden adam öldürdüğü için bir kez daha ölüm cezasına çarptırılmıştır.

343 sayılı Karara ilişkin olarak Adliye Encümeninin hazırladığı tarihi belirsiz mazbatasında, infaz yönündeki karar oybirliği ile alınmıştır. Bu mazbata Meclisin 26/05/1927 tarihli 72. İçtimaında görüşülmüştür. Saat 14.25'de İsmet Beyin Başkanlığında açılan birinci oturumda, gündemdeki çok sayıdaki madde arasında infaza ilişkin iki mazbata görüşülmüştür. Başkan, bu Karara ilişkin mazbatayı okutmuş ve oya koymuştur. Mazbata toplam bir iki dakika içinde kabul edilmiştir.

2b) Örnek iki - TBMM, 23/06/1927 tarih ve 356 sayılı Kararı (391 sayılı Yasada öngörülen sürede teslim olmadığı ve sonradan yakalandığı için aftan yararlanamayanın idamı)

TBMM, 23/06/1927 tarih ve 356 sayılı Kararı, "Pederi Barbaroğullarından Abuşu katletmek maddesinden müttehim Hasan hakkındaki idam hükmünün tenfizine dair"dir.[43]

Bu Karara konu olayda mahkum, babasını öldürmek suçundan ölüm cezasına çarptırılmış ve hüküm Temyiz mahkemesince onanmıştır. 356 sayılı Kararda, önceki 343 sayılı Karardan farklı olarak, mahkumun cezasını çekerken firar ettiği yazılı değildir. Anlaşıldığı kadarıyla mahkum hakkındaki hüküm gıyabında verilmiştir. Mahkum, 391 sayılı Yasadan yararlanabilecek durumda idi. Ne var ki, Karara göre, "... her ne kadar Cumhuriyet ilanını müteakip af ve tahfifi mücazata dair kabul edilen kanunda idam cezaları on beş sene küreğe tahvil edilmekte ise de bundan istifade için mahkumun kanunun tarihinden itibaren üç ay zarfında istiman etmesi meşrut olmasına ve Hasanın bu müddet zarfında arzı teslimiyet etmeyip bilahare ele geçmesine ... binaen merkum hakkındaki mezkur hükmün infazı"na karar verildiği yazılıdır.

356 sayılı Karara ilişkin olarak Adliye Encümeninin hazırladığı tarihi belirsiz mazbatasında, infaz yönündeki karar oybirliği ile alınmıştır. Bu mazbata Meclisin 23/06/1927 tarihli 81. İçtimaında görüşülmüştür. Saat 14.00'de Hasan Beyin Başkanlığında açılan birinci oturumda, gündemdeki

---

43 TBMM'nin 23/06/1927 tarih ve 356 sayılı Kararı, (RG; 25/09/1927, s.693). Bu Karar için bu çalışmanın II. Cildi içinde 1927 yılına bkz.

çok sayıdaki madde arasında infaza ilişkin iki mazbata görüşülmüştür. 16 gündem sıralı bu mazbata bunların ilkidir. Başkan, mazbatayı okutmuş ve oya koymuştur. Mazbata toplam bir iki dakika içinde kabul edilmiştir.

Bu araştırmada ulaşılan veriler içerisinde, TBMM'nin 356 sayılı Kararı, 391 sayılı Yasanın öngördüğü sürede, yani zamanında teslim olmadığı için mahkumun Yasanın getirdiği olanaktan yararlanamadığı ve ölüm cezasının infaz edildiği tek örnektir.

d) 16/04/1924 tarih ve 487 sayılı "Affı Umumi Kanunu"

i) 487 sayılı Kanunun kapsamı

16/04/1924 tarih ve 487 sayılı "Affı Umumi Kanunu"[44] "bilcümle cinayet ve cünha ef'alinden maznun ve mahkum olanlar hakkında" genel af getirmiştir. (md.1). Bu yönüyle tam bir genel af niteliğindedir.

Diğerlerinin yanı sıra, (md.5)'e göre, "... İstiklal Mehakimi tarafından mahkum edilen bilcümle ceraimi adiye eshabı ile bunların sebebi mahkumiyetleri olan fiilde aslen ve fer'an methaldar olarak elyevm maznun veya mahakimi umumiye ve divanı harplerce mahkum bulunanlar dahi işbu affı umumiden istifade ederler."

Ne var ki, 487 sayılı Yasa ile getirilen genel affın istisnası da söz konusu idi. Nitekim Yasa (md.3), 150'likler olan bilinen kişileri af kapsamı dışında tutmaktaydı. Bununla birlikte, söz konusu kişilerin Türk vatandaşlığı ile bağını kesen işlem resmen yapılmamıştı. Bu adım, 28/05/1927 tarih ve 1064 sayılı Yasa[45] çıkartılarak gerçekleştirildi. Aşağıda incelenen 1933 tarih ve 2330 sayılı Af Kanunu da, 487 sayılı Yasa gibi, 150'likleri istisna tutmuştur.

Bu bağlamda son olarak ekleyelim ki, 487 sayılı Kanunun Mecliste 16/04/1924 tarihli Birleşimde görüşülmesi sırasında, özellikle 150'likler listesine girecek kişiler üzerinde geniş tartışma olmuştur. Bu liste hazırlanırken objektif kalınmadığı izlenimi doğmaktadır; İçişleri Bakanı Ferit Beyin (Tek) Genel Kurulda yaptığı açıklamalar da bir çok üye tarafından kesin ve inandırıcı bulunmamıştır. Nitekim görüşmelerde isimleri üzerinde tartışma açılan, ancak eylemleri konusunda netlik sağlanamadığı için listeye dahil edilmeyen toplam 95 isim bulunmaktadır.[46]

---

44 16/04/1924 tarih ve 487 sayılı "Affı Umumi Kanunu", (Düstur, Tertip 3, C.5, sf:842-843).

45 28/05/1927 tarih ve 1064 sayılı "Lozan'da Akdolunan Affı Umumi Beyanname ve Protokolünde Mevzuu bahis Yüz Elli Kişilik Listede İsimleri Muharrer Türkiye Tabiiyetinden İskatı Hakkında Kanun", (RG, 15/06/1927, s.608).

46 Türk Parlamento Tarihi, TBMM – II. Dönem 1923-1927, Cilt I, TBMM Vakfı Yayınları No.1, Ankara, 1993, sf:567-585, özellikle 574-576.

ii) 487 sayılı Kanunun uygulamasına ilişkin örnek

1) Meclis önündeki idam dosyasının Başbakanlığın 14/12/1924 tarih ve 3/336 sayılı geri çekme tezkeresi ile geri alınması

487 sayılı Yasanın uygulanmasıyla ölüm cezası infazından kurtulan mahkumlara ilişkin bir örnek olmak üzere şu gösterilebilir.

Meclisin 18/12/1924 tarihli 23. Birleşiminde, Başbakanlığın 14/12/1924 tarih ve 3/336 sayılı tezkeresi ile, hıyaneti harbiye cürümünden ölüm cezasına çarptırılan ve dosyası 22/04/1926 tarih ve 6/1818 numaralı Başvekalet tezkeresi ile Meclise gereği yapılmak üzere gönderilmiş bulunan mahkum Kamil namı diğer Bekir Çavuşa ait evrakın Meclisten geri çekilmesi istenmiş ve bu tezkere Meclis oturumunda okutularak geri gönderilmiştir.

Anılan tezkerede, "...16 Nisan 1340 tarihli affı umumi kanunundan istifadesi icap eylediğinden..." şeklindeki ifade ile, mahkumun 487 sayılı Af Kanunundan yararlanacak olması dosyanın geri istenmesinin gerekçesi olarak gösterilmiştir.[47]

e) 26/10/1933 tarih ve 2330 sayılı "Af Kanunu"

26/10/1933 tarih ve 2330 sayılı "Af Kanunu"[48], Cumhuriyetin onuncu yıldönümü vesilesiyle çıkartılmış bir yasadır.

Hükümetçe hazırlanan tasarı Ali Bey (Afyon) tarafından verilen ivedilikle görüşülmesi önerisi üzerine 26/10/1933 tarihinde görüşülmüştür. Emin Aslan Bey (Denizli) affedilecek bazı suçluların huzuru bozabileceklerinden kaygı duyduğunu belirtmesi üzerine İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey (Muğla) söz almıştır. Bakan, bunun bir genel af değil, kayıtlı/şartlı bir af olduğunu, yağmacılık, yol kesmek, ev basmak gibi suçların af dışı bırakıldığını belirtmiştir. Toplam 19 madde içeren tasarının kimi maddeleri görüşmesiz, bir bölümü de Adliye Encümen sözcüsünün açıklamaları ile uygun bulunarak, Encümenden geldiği şekliyle 2330 sayılı Yasa olarak kabul edilmiştir.

2330 sayılı Yasa (md.15), 28/07/1933 tarihinden sonra işlenmiş suçları affın kapsamı dışında bırakmıştır. (md.14) ile, bu aftan yararlanabilmek için firar halinde olan maznun ya da mahkumların Yasanın yürürlüğe girişinden itibaren üç ay içinde teslim olmaları koşulu da getirilmiştir.

2330 sayılı Yasada, ölüm cezası mahkumları için doğrudan bir hüküm yer almamıştır. Bunun dışındaki en ağır ceza olan ömür boyu ağır hapis ve ömür boyu sürgün cezalarının 20 yıla indirilmesi öngörülmüştür. (md.5 ve 6).

---

47 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, İçtima 2, Cilt 11, 6.12.1340 tarihli on yedinci içtimadan 3.1.1341 tarihli otuz birinci içtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, sf:166.

48 26/10/1933 tarih ve 2330 sayılı "Af Kanunu", (RG, 28/10/1933, s.2540), (Düstur, tertip 3, C.14/II, sf:1803-1806).

Ayrıca (md.8)'e göre, Hıyaneti Vataniye Kanununa göre hüküm giyen kapatılmış "Terakkiperver Fırkası mensupları ve distülcilerle İzmir suikastı mahkumları affolunmuştur."

Söz konusu (md.8)'in görüşülmesinde Ali Saip Bey[49] (Urfa), anılan hükümlüler affedildiğine göre, 150'liklerin de affedilmesi gerektiği görüşünü ileri sürmüştür. Çünkü, (md.13) açıkça, söz konusu 150 kişinin af dışında bırakıldıklarını öngörmekteydi.

2330 sayılı Yasa (md.13): "Hilafetin ilgasına ve Osmanlı hanedanının Türkiye Cumhuriyeti memleketi haricine çıkarılmasına dair 431 numaralı kanunda yazılı eşhas ile Lozan muahedenamesile merbut affı umumi protokolünde istihdaf edilen yüz elli şahıs affedilmemiştir."[50]

İçişleri Bakanı, bu bağlamda, affedilenlerin azami ceza süresinin on yıl olduğu ve esasen altı yılının da geçtiğini belirttikten sonra şunu eklemiştir:

"...Büyük Gazinin bu hususiaki merhametini de göz önüne almak lazımdır. Bizzat kendi şahsına yapılmış olan suikastın affedilmesi arzusunu öteden beri arzu etmekteler idi. Bunu Hükümette istemişlerdir. Binaenaleyh Büyük Şefin kendine has olan atıfetini kabul buyurmanızı rica ederim."[51]

Sonuç olarak, 2330 sayılı Af Yasası, ölüm cezası mahkumları bakımın-

---

49 Ali Saib Bey 1885'te doğdu. 1908'de Harbiye Mektebinden mezun oldu. Urfa'nın Fransızlardan kurtuluşu çatışmalarında yer aldı. TBMM I. Dönemi için yapılan seçimlerde Urfa milletvekili seçilerek 09/05/1920'de Meclise katıldı. Daha sonra çeşitli kereler bölgede askeri ve siyasi görev yapmak üzere Meclisçe izinli sayıldı. 03/08/1921'de Konya İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçildi ve 09/01/1922'de bu görevden istifa etti. II. Dönemde Kozan milletvekili seçildi. Şeyh Sait ayaklanması üzerine kurulan İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi üyeliğine 07/03/1925'te seçildi, 06/12/1926'da bu mahkemenin Başkanı oldu ve mahkemenin kaldırıldığı 07/03/1927'ye dek bu görevi sürdürdü. Yasama görevini III. Dönemden itibaren VI. Döneme kadar Urfa milletvekili olarak sürdürdü. 1926'da askerlikten emekliye ayrıldı. Eylül 1935'te, Çerkez Ethem tarafından Mustafa Kemal'e yapılmak istenen suikast girişimine katılmak suçlamasıyla 18/10/1935'te dokunulmazlığı kaldırıldı. Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde tutuklu olarak yargılandı. 17/02/1936'da beraatine karar verilerek salıverildi. Yargıtay'ın bozma kararı üzerine yapılan yargılama sonucunda da yine beraatine karar verildi. VI. Dönemde milletvekili iken 1939'da Adana'da öldü.

50 2330 sayılı Yasa (md.13)'de referansı yapılan 431 sayılı Yasa, "Hilafetin İlgasına Dair Kanun"dur. 150'liklere ilişkin bilgi için ayrıca bkz., yukarıda Lozan Barış Andlaşması ve 487 sayılı Yasalara ilişkin bahisler. 150'likler bağlamında şu hususu ekleyelim ki, 29/06/1938 tarih ve 3527 sayılı "Af Kanunu" (RG, 16/07/1938, s.3961) (md.5) ile, 150'likler affedilmişlerdir. 3527 sayılı Yasanın yayınlandığı tarihte 150'likler listesinden 80 kişi hayatta idi ve bunların 40'ı Kanunun çıkması üzerine Türkiye'ye dönmüştür.

51 Türk Parlamento Tarihi: TBMM IV. Dönem 1931-1935. TBMM Vakfı Yay. No.11, Ankara 1996, I. Cilt, sf:659-661. Ayrıca bkz., IV. Dönem Zabıt Ceridesi, C:17, sf:51-57.

dan bir olanak getirmemiştir. Doktrinde, 2330 sayılı Yasa, adi suçluları da affetmiş olması ve bundan ötürü Ceza Yasasının etkisini azaltmış olması görüşü ileri sürülerek eleştirilmiştir.[52]

52 Çetin Özek, agm., sf:135.

B) TBMM V. – XI. DÖNEMLERİNDE (01/03/1935 – 25/05/1960) ÇIKARTILAN AF KANUNLARI

a) 02/08/1944 tarih ve 4627 sayılı Kanun

02/08/1944 tarih ve 4627 sayılı " Bazı Suçlardan Mahkum Bulunanların Affına ve Bu Suçlardan Maznun Olanlar Hakkında Takibat Yapılmamasına Dair Kanun"[53], 2. Dünya Savaşının bitimi evresinde çıkarılmış olan bir yasadır. Bu yasada doğrudan ölüm cezası mahkumları için bir ibare geçmemektedir.

4627 sayılı Yasanın dikkati çeken yönü, "Müttefik Devletler tebaasından bulunan eşhas tarafından siyasi ve askeri saik ve gayelerle işlenen suçlardan mahkum edilen suçluların cezalarının bütün hukuki neticeleriyle affedilmiş" olduklarını düzenleyen (md.1) hükmüdür.

Anlaşıldığı kadarıyla, savaşta müttefik devletlerin vatandaşları olup siyasi ve askeri de olsa işledikleri suçlardan mahkum olanlara yönelik bu af yasası ile siyasal erk, savaştan galip çıkan devletlere bir jest yapma gereğini hissetmiştir. Nitekim, 4627 sayılı Yasaya ilişkin Hükümetin benimsediği kanun layihasının *"Mucip sebepler"* bölümünde bu husus şöyle belirtilmiştir:

> "...cezalarının çektirilmesi ve bu gibi suçlardan maznun olanlar hakkında takibat yapılması memleketin yüksek menfaatleri bakımından maksatsız ve faydasız bir hal almıştır...Bu af yalnız müttefik Devlet tebaasından olan şahıslar hakkındadır. Türk vatandaşları ve müttefik Devletler haricindeki Devletlerin tebaaları tarafından işlenen suçlar affın şümulüne dahil değildir. Affa tabi tutulan suçlar münhasıran siyasi ve askeri saik ve gayelerle işlenmiş olan suçlardır...Bu siyasi ve askeri suçlar gerek Türkiye'ye ve tebaasına ve gerekse diğer yabancı Devletlere veya tebaalarına karşı işlenmiş olsun bu kanuna göre affedilmiş bulunmaktadır."[54]

4627 sayılı Yasayı vurgulamamızın nedeni, yasama erkinin gerek 1940'lı gerekse savaşın sonrasına denk düşen 1950'li yıllarda, siyasi ve askeri suç (casusluk suçu dahil) işlediğine hükmedilen çok sayıda Türk vatandaşı hakkında infaz kararları çıkartmış olmasıdır.[55] Müttefik Devletler va-

---

53 02/08/1944 tarih ve 4627 sayılı " Bazı Suçlardan Mahkum Bulunanların Affına ve Bu Suçlardan Maznun Olanlar Hakkında Takibat Yapılmamasına Dair Kanun", (RG, 08/08/1944, s.5777).

54 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 13, İçtima 1, 2 Ağustos 1944 tarihli Fevkalade İnikattan 4 Teşrinievvel 1944 tarihli doksan dokuzuncu İnikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1944, sf:18-20 ve bu zaptın sonuna eklı 239 Sıra sayılı Basma yazı.

55 Bunlara ilişkin örnek ölüm cezası infaz kararları için, bu çalışmanın İnfaz kararlarına İlişkin Ekine bkz. Casusluk suçundan ölüm cezaları infaz edilen mahkumlara örnek olarak, TBMM'nin 09/05/1947 tarih ve 1528 sayılı Kararı (2 mahkum); 22/12/1947 tarih ve 1570 sayılı Kararı (1 mahkum); 16/02/1955 tarih ve 1936 sayılı Kararı (2 mahkum, Rus uyruklu); 06/04/1955 tarih ve 1940 sayılı Kararı (1 mahkum) gösterilebilir.

tandaşlarına gösterilen bu müsamahanın Türk vatandaşlarından esirgendiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu konuda çifte standartlı af uygulamasını belgeleyen bir diğer adım aşağıda incelenen 1950 tarih ve 5678 sayılı Kanundur.

b) 14/07/1950 tarih ve 5678 sayılı Kanun (yabancı uyruklulara bahşedilen atıfetin Türk vatandaşlarından esirgenmesi)

Meclisin 14/07/1950 tarihli 23. Birleşiminde görüşülen[56] bir Kanun Teklifinin benimsenmesi ile casusluk suçundan mahkum toplam 12 kişi hakkındaki hürriyeti bağlayıcı cezalar bütün hukukî neticeleriyle birlikte affedilmiştir. Bu mahkumların çarptırıldıkları cezaların en ağırı ömür boyu hapis, en azı ise 7 yıl, 6 ay hapistir.

5678 sayılı özel Af Kanunu, aşağıda irdelenen 5677 sayılı Af Kanunu ile aynı gün görüşülerek kabul edilmiştir. Bu Kanuna ilişkin Adalet Komisyonunun 12/07/1950 tarih ve Esasa No. 11482, Karar No. 10 sayılı raporunda, affın benimsenmesi gerekçesi olarak, "Dışişleri Bakanının adları geçenlerin affa layık görüldüğü takdirde bunun Bakanlıkça bir mahzuru mucip olmayacağı ve aksine olarak iyi tesirler bırakacağı kanaatini izhar ettiği ve bu mütalaanın da Komisyonca yerinde görüldüğü, tetkik edilen dosyalardan da mahkumların cezalarının mühim bir kısmını çekmiş oldukları, siyasi olan bu mahkumların geri kalan cezalarının affa şayan görüldüğü" ifade edilmiştir.

Meclisteki görüşmede, söz alan Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, bu özel af yasasının çıkartılmasının "memleketin siyasi menfaatleri bakımından gerekli" olduğunu ve öncelik ve ivedilikle görüşülmesinin uygun olacağını söylemiştir. S. Ragıp Emeç (Bursa), halihazırda görüşülen Af Kanununda (5677 sayılı Kanun), casusluk suçundan mahkum olanların affın kapsamına alınmadığını, bunun bir çelişki olduğunu ileri sürmüştür. Dışişleri Bakanı ise, iki kanun arasında bir çelişki bulunmadığını, özel af kanununda adı geçenlerin yabancı uyruklu olduklarını, genel af kanununda öngörülen istisnanın uygun olduğunu, zira "Bunlar ile yaşadıkları, yetiştikleri, büyüdükleri memlekete karşı ihanet eden alçakların affı arasında hiçbir münasebet" olmadığını söylemiştir.

Ne var ki, bu açıklama inandırıcı değildir. Çünkü, 5678 sayılı Kanunda adı geçen mahkumlar arasında Türk vatandaşları da bulunmaktadır. Daha da ilginç şudur. 5678 sayılı Kanuna ilişkin Adliye Encümeni mazbatası sadece 7 mahkumu kapsamaktadır. İşlem o kadar acele ve gayri ciddi yapılmıştır ki, Meclisteki görüşmede, Bakan ısrarla 9 mahkumdan söz etmiştir; oysa mazbatadaki sayı 7'dir. Tümü yabancı uyrukludur demesine karşın, yine mazbatada 2 Türk vatandaşı bulunmaktadır. Kanun teklifinin birinci

---

56 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 1, Toplantı Olağanüstü, 22 Mayıs 1950 tarihli Birinci Birleşimden 14 Temmuz 1950 tarihli Yirmi üçüncü Birleşime kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1950, sf:687-690 ve tutanağın sonuna ekli 52 sayılı Basma yazı.

maddesinin oylanıp kabul edilmesinden sonra, Bakan yeniden söz almış, "Encümenin aynı zamanda umumi afla meşgul bulunduğu için metinde küçük bir zühul olduğunu" bazı isimlerin daha gönderdikleri listede bulunduğunu ve bunların da metne dahil edilmesini istemiştir. Bunun üzerine, Teklifin Komisyona iadesi ve düzeltilerek getirilmesi kabul edilmiştir. Bu arada, 5677 sayılı Umumi Af Kanununun görüşülmesine devam edilmiş ve tamamlanmıştır. Nihayet aynı Birleşimin izleyen oturumunda, 5678 sayılı Kanuna ilişkin düzeltilmiş metin oylanmış ve kabul edilmiştir. [57]

Böylelikle, savaşın bitiminden beş yıl sonra çıkartılan 5678 sayılı özel af kanunu ile, savaşın mağlubu Alman ve İtalyan uyruklu bazı mahkumlar için bahşedilen atıfet bütünüyle siyasi mülahazalarla ortaya konmuştur.

c) 14/07/1950 tarih ve 5677 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"

1) 5677 sayılı Kanunun kapsamı ve görüşülmesi sırasında Meclisteki tartışma

14/07/1950 tarih ve 5677 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"[58] (md.1) uyarınca, 15/05/1950 tarihinden önce işlenmiş olan suçlar hakkında kovuşturma yapılmayacağı ve hükmedilmiş cezaların infaz olunmayacağı düzenlenmiştir.

5677 sayılı Yasa bir şartlı af niteliğindedir. Nitekim, (md.2/a-g) bentlerinde gösterilen suçlar, aynı Yasa (md.5) hükmü saklı kalmak koşuluyla, affın kapsamı dışında bırakılmıştır. (md.2/f) düzenlemesine göre, "Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı ölüm cezasını müstelzim suçlar" affın kapsamı dışında bırakılan kategoriler arasında açıkça gösterilmiştir.

Bu durumda, affa dahil edilmeme bakımından (md.2/a-g) ile yaratılan istisnanın da istisnasını öngören (md.5) hükmüne bakmak gerekir.[59] (md.5/II)'ye göre, bu Yasanın 2 nci maddesinde gösterilen cürümlerden dolayı hükmedilmiş veya edilecek "Ölüm cezası 20 yıl ağır hapis ve müebbet ağır hapis cezası 15 yıl ağır hapis cezasına çevrilir."

Demek ki, 5677 sayılı Yasa, her ne kadar, kural olarak, ölüm cezasını gerektiren suçları af dışında bırakmış da, (md.5) uyarınca, ölüm cezasına çarptırılmış ya da çarptırılacak olanların cezasını 20 yıl ağır hapse dönüştürmekle, bu kimseler bakımından bir olanak yaratmış olmaktadır.

---

57 14/07/1950 tarih ve 5678 sayılı "Hans Kroecker, Ekrem Özdebir, Hans Bucher, Kemal Usman, Hasan Hayri Sonat, Dr. Hermann Von Engelmann, Prof. Dr. Hans Henning Von Der Osten, Teologos Dargos, Antonio Spampinati, Eduardo Castelli, Spiro Cioccoladelli ve Umberto Giodice'nin mahkum bulundukları cezaların affı hakkında Kanun", (RG, 24/07/1950, s.7564).

58 14/07/1950 tarih ve 5677 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun", (RG, 15/07/1950, s:7559). (Düstur, tertip 3, C.31, sf:2224-2226).

59 Sahir Erman, "5677 sayılı Af Kanunu - 5 inci maddesinin hususi af mahiyeti", İstanbul Barosu Dergisi, C.XXV, Temmuz 1951, S.7, sf:435-439.

(md.5) ile yaratılan olanaktan yararlanabilmek için bir de süre kaydı getirilmiştir. Eğer söz konusu durumdaki kişiler firar halinde ise, ülke içinde bulunanlar 6 ay ve ülke dışında olanlar 8 ay içinde Cumhuriyet Savcılıklarına teslim olmazlar ise, bu aftan yararlanamayacaklardı.

5677 sayılı Kanuna ilişkin Teklif ve mazbatanın, Meclisin daha önceki Birleşimlerinde başlayan ve nihai kabulün söz konusu olduğu 14/07/1950 tarihli 23. Birleşiminde görüşülmesi sırasında[60], aftan istisna tutulan suçlar bağlamında tartışma, komünizm propagandası ve casusluk suçları üzerinde odaklaşmış ve özel olarak Nazım Hikmet'in adı zikredilerek, istisnanın gerekliliği ileri sürülmüştür. Encümen sözcüsü M. Erkuyumcu'nun (Balıkesir) açıklamasına göre, "Komünizm içtimai bir felakettir. Memleketimiz için en büyük bir tehlikedir. Bu hastalığın hastalarını affetmek mikrobun sirayetine meydan vermek olur... Bugün ortada bir realite vardır: Komünistlik propagandasından mahkum olmuş 103 kişi kesinleşmiş ilamlarıyla hapishanelerde yatmaktadırlar. Casusluktan ise 88 kişi hapistedir. Bunları serbest bırakmak demek, onların faaliyet sahalarını genişletmek demek olur... Nazım Hikmet orduyu isyana teşvikten mahkumdur..." Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri (Samsun), Prof. Remzi Oğuz Arık (Seyhan) söz alarak, Nazım Hikmet'in komünistliğinden şüphe etmenin gaflet olacağını belirtmişlerdir. Kanunda ölüm cezası hükümlüleri bakımından önem taşıyan 2. maddeye ilişkin olarak da Meclis görüşmesinde tartışma olmuştur. (md.2) ekseninde verilen bir dizi önerge ile, önce affın istisnasını oluşturan ilgili yasaların maddelerinin kapsamı genişletilmek istenmiştir. Bunlar reddedilmiş ve Komisyon raporunda geldiği şekliyle "(md.2/F): TCK ve diğer kanunlarda yazılı ölüm cezasını müstelzim suçlar" olarak kabul edilmiştir. Nihayet, "Bu kanunun 2. maddesinde gösterilen suçlardan dolayı hükmedilmiş ve edilecek cezaların üçte biri indirilir. Ölüm cezası 30 yıl,.... ağır hapis cezasına çevrilir" şeklindeki (md.5) hükmü de rapor ve tasarıda olduğu gibi benimsenmiştir.

5677 sayılı Af Kanunu, bundan yararlanan hükümlü sayısı bakımından en kapsamlı olanlardan biridir. İstatistiki verilere göre, 19.020 kişiden 15.144 hükümlü serbest bırakılmıştır; ki bunun toplam mahkum sayısı içindeki payı, % 79.6'ya karşılık gelmektedir.[61]

Doktrinde 1951 yılında yayınlanan bir makalede, 5677 sayılı Kanun, "pek çok adi suç failleri hakkındaki cezai takibatı düşürdüğü ve korkunç bir rakama baliğ olduğu ve memleketin bir çok yerlerindeki cezaevlerinin hemen kamilen tahliyesini intaç ettiği, adi suç failleri hakkındaki cezaların infazına son verdiği" gerekçeleriyle eleştirilmiştir. Doç Dr. Naci Şensoy, genel af kanununun çıkarılmasının aslında "siyasi suçlar" bakımından uygun görülebileceğini; oysa bu Kanunun siyasi suçları kapsamı dışında bırakmakla

---

60 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 1, Toplantı Olağanüstü, 22 Mayıs 1950 tarihli Birinci Birleşimden 14 Temmuz 1950 tarihli Yirmi üçüncü Birleşime kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1950, sf:690-705.

61 Mustafa Tören Yücel, "Affar ve İstatistiki Görünüm", Açık Sayfa, Ağustos-Eylül 1998, S:17-18, sf:17.

ayrıca isabetsiz olduğunu da vurgulamıştır.[62]

ii) 5677 sayılı Kanundan yararlanan mahkuma örnek - Hadra Güngör'ün ölüm cezasına çarptırılması hakkında Meclis Adalet Komisyonunun 23/11/1949 tarihli Raporu

5677 sayılı Yasa ile ölüm cezası mahkumlarına getirilen olanaktan yararlanılmasına ilişkin somut ve tipik bir örnek şudur:

Ölüm cezasına mahkum Hadra Güngör hakkında Meclis Adalet Komisyonunun 23/11/1949 tarih ve Esas No. 3/412, Karar No. 10 sayılı "Mehmet Hamdi kızı Hadra Güngör'e ilişkin Raporu", Meclisin 28/11/1949 tarihli 10. Birleşiminde görüşüldü.[63] Mahkum, olaydan sonra firar eden suç ortağı Salih Kaya ile birlikte, 26/08/1947 tarihinde adam öldürmekten ölüm cezasına çarptırılmıştı. Meclis Adalet Komisyonu, Hadra Güngör hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesi yönünde oyçokluğu ile karar alarak raporunu Meclise sunmuştu. Meclisin 28/11/1949 tarihli oturumunda, Başbakanlığın yeni bir tezkeresi de okundu. Bunda, mahkumun suç ortağının yakalandığı ve hakkında yargılama yapılacağı için Hadra Güngör'e ilişkin dosyanın geri verilmesi isteniyordu. Ayrıca, bu yönde bir milletvekili tarafından verilen önergede de, dosyanın iadesi teklif edildi. Görüşme sonunda yapılan oylama sonucu, dosyanın Hükümete iadesine karar verildi.

Dosyanın iadesi sonrasında yapılan yargılamanın, mahkum Hadra Güngör hakkındaki ölüm cezası hükmünde bir değişikliğe yol açıp açmadığı bilinmiyor. Ancak, izleyen dönemde ne Hadra Güngör ne de Salih Kaya isimli mahkumlar hakkında çıkartılmış infaz kararı bulunmaktadır.

Dolayısıyla, bu mahkum/lar hakkındaki ölüm cezası hükmü bozulmamış olsa bile, mahkumun/ların büyük bir olasılıkla 5677 sayılı Af Kanununun öngördüğü 15/05/1950 tarihinden önce işlenmiş cürümlerden dolayı hükmedilmiş veya edilecek "Ölüm cezası 20 yıl ağır hapis cezasına çevrilir" hükmünden yararlandıkları sonucu çıkmaktadır.

Demek ki, Hadra Güngör'ü ve bir olasılık Salih Kaya'yı ölüm cezası infazı akıbetinden kurtaran olgu, Kaya'nın olayın ardından firar edip bilahare yakalanması; o yakalanmadan önce Güngör'ün Meclis önüne kadar gelen dosyasında infaz kararının henüz verilmemiş olması; Kaya'nın yakalanmasından sonra Meclisin, Adalet Komisyonu sözcüsünün "Güngör'ün cezasının infazı Kaya'nın duruşmasının görülmesine engel değildir, bu itibarla mazbatanın tasvibini takdirinize arz ediyorum" şeklindeki infaz yönündeki talebi-

---

62 Doç Dr. Naci Şensoy, "Siyasi Suçlar", İÜHF Mecmuası,Cilt XVII, Sayı 1-2, İstanbul, 1951, sf:53-74, özellikle 70.

63 Mardin'in Savurkapı Mahallesinden Mehmet Hamdi kızı Hadra Güngör'ün ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu için bkz., TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 21, Toplantı 4, 1 Kasım 1949 tarihli Birinci Birleşimden 30 Kasım 1949 tarihli on birinci Birleşime kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1950, sf:206-208 ve zaptın sonuna ekli 15 Sıra sayılı Basmayazı. Ayrıntılı bilgi, bu çalışmanın infazlara ilişkin ekinde 1949 yılı bölümünde verilmiştir.

ne karşın, Güngör'ün dosyasını Hükümete iade etmeye karar vermesi ve nihayet 5677 sayılı Af Kanununun çıkartılmasının bu döneme denk düşerek mahkumların bundan yararlanmasıdır.

iii) 5677 sayılı Kanundan, yargısız infaz emrini veren Orgeneral Muğlalı da yararlanmak durumundaydı

5677 sayılı Yasa ölüm cezası meselesi dışında, başka bir nedenle de bu çalışmanın konusuyla bağlantılı bir özellik taşımaktadır. Yaşam hakkı ihlallerinden bir kategoriyi oluşturan yargısız infaz şeklindeki uygulamanın tarihimizdeki tipik bir örneği Van'ın Özalp ilçesinde 33 vatandaşın kurşuna dizilmesi olayıdır.[64]

Toplu katliam emrini, Temmuz 1943'te Özalp'e giden Üçüncü Ordu Müfettişi Orgeneral Mustafa Muğlalı vermiştir.[65] Toplu kıyım 30/07/1943 tarihinde yapılmış ve toplam 32 vatandaş kurşuna dizilmiştir. Bu olayın üzerinden uzunca bir süre geçtikten sonra general Muğlalı yargılanmış ve Genelkurmay Başkanlığı Askeri Mahkemesinin 20/03/1950 tarih ve E. 1950/13, Karar 1950/8 sayılı hükmü ile önce idama mahkum edilmiş; ancak cezası sonuç olarak 20 yıl hapse çevrilmiştir. Bu arada Muğlalı, hasta olduğu gerekçesiyle hastaneye kaldırılmıştır. İlk derece mahkemesinin hükmü, temyiz aşamasında Askeri Yargıtay tarafından bozulmuştur. Bozma üzerine dava yeniden görülerek sonuçlanmadan önce, general Muğlalı 11/12/1951 tarihinde öldüğü için, hakkındaki dosya da kapanmıştır. Dolayısıyla Muğlalı, hakkındaki hüküm kesinleşmiş olsaydı da, 15/05/1950'den önce işlenmiş suçlar hakkında hükmedilmiş cezaların infaz edilmeyeceğini öngören 5677 sayılı Af Kanunundan general Muğlalı da yararlanacaktı.[66]

Aşağıdaki Raporda, hem olayın oluşumu hem de sorumluluğu bulunan diğer görevliler hakkındaki gelişmeler gösterilmektedir.

Meclisin 15/08/1956 tarihli 91. Birleşiminde görüşülen, Meclis Dilekçe Komisyonunun 07/08/1951 tarih ve Esasa No. 5/38 sayılı Raporu, resmi belgelerden ve "32 kişinin öldürülmesinden suçlu eski Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Muğlalı'nın dava dosyasının incelenmesi suretiyle hazırlanmış" ve olayın oluş şekli şöyle gösterilmiştir:[67]

---

64 İsmail Beşikçi, Orgeneral Muğlalı Olayı ve Otuz üç Kurşun, Belge Yay., İstanbul, 1991, sf:9-42.

65 General Mustafa Muğlalı, 1930 tarihindeki Menemen olayı sonrasında ilan edilen sıkıyönetim üzerine faaliyete geçen Divanı Harbi Örfünün Başkanlığını yapmıştı. Menemen olayı, idam hükümleri ve değerlendirilmesi için bu çalışmanın II. Cildin içinde 1930 yılına bkz.

66 Bu nedenle, general Muğlalı'nın, "1950'de 20 yıl hapis cezasına çarptırıldıktan sonra aynı yıl çıkartılan af yasasından yararlandı" şeklinde bazı kaynaklarda verilen bilgi, teknik anlamda ve ifadesi bakımından isabetli değildir; bkz, Bülent Tanör, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu (3. Bası), sf:25, dp.14. Doğrusu, yargılaması sürerken öldüğü için dosyası kapatılmasaydı, Muğlalı'nın da bu aftan yararlanacak olduğudur.

67 TBMM Zabıt Ceridesi, D.X, Cilt 13, İ.2, 2 Temmuz 1956 tarihli seksen dördüncü İni-

"Dönemin Van Valisi Hamit Onat, Özalp Kaymakamı Hilmi Tuncel, Özalp Sulh Yargıcı Baki Tekin, Tabur Komutanı Şükrü Tüter ile yaptığı toplantıda, Muğlalı'ya bölgedeki asayiş ihlallerinden söz edilmiştir. Bunun üzerine verilen emirle, bölge ahalisinden 32 kişinin ismini içeren bir liste hazırlanmış ve Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun o dönem yürürlükte bulunan 18 inci maddesine dayanılarak bu kişiler yakalattırılarak Hudut Tabur Komutanı Ş. Tüter'e teslim edilmiştir. Bunun ardından söz konusu kişiler Yedek Subay Necdet Bilgez ve Bilal Bali komutalarındaki iki müfrezeye ayrılmış ve hududa yakın Kukur deresi civarında elleri kolları bağlandıktan sonra üzerlerine makineli tüfekle ateş edilmek suretiyle öldürülmüşlerdir.

Tabur Komutanı Şükrü Tüter hadisenin bu mahiyetini tamamen gizleyerek uydurma bir vaka raporu tanzim etmiş ve bu raporda mezkur 32 kişinin İran-Türk hududu üzerindeki gizli geçit ve yolları göstermek üzere hududa sevk olundukları ve bu sırada Çaldıran'ın Çilli Gediği mıntıkasında muhafızlarına tecavüz ederek karşı tarafa kaçmaya teşebbüs ettiklerini, fakat müfrezenin uyanık davranması üzerine buna muvaffak olamadıklarını ve karşı taraftan bu kaçışı himaye etmek için açılan ateşle müfrezenin ateşi arasında tamamiyle imha edilmiş olduklarını tespit etmiştir.

Hadise bu uydurma vaka raporunda tasvir olunduğu şekilde hudut tabur komutanı tarafından Van Mıntıka Komutanlığına, 266 ncı Alay Komutanlığına ve Özalp Kaymakamlığına bildirilmiş, fakat hadiseden mahalli kaza mercileri haberdar edilmemiştir. Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Muğlalı, 13/VIII/1943 tarih ve 16817 sayılı yazısıyla hadiseyi Genelkurmay başkanlığına Şükrü Tüter'in uydurma vaka raporunda yazıldığı şekilde aksettirmiştir."

Olay daha sonra, İsmail Özay isimli bir hükümlünün 15/IX/1943 tarihinde Adalet ve İçişleri Bakanlıklarına çektiği telgraf ile ihbar edilmiştir. Bakanlıklar ve Genelkurmay arasında bir dizi yazışma olmuştur. Bu arada "Milli Savunma Bakanlığı, Adalet Bakanlığına hadeside en büyük adli amir olan Genelkurmay Başkanlığının haberdar edilmiş olduğunu, fakat bu makamın bir muamele yapmaya lüzum görmediğini bildirmiştir. Hadise BMM Dilekçe Komisyonunda görüşülmeye başlandıktan sonradır ki, MSB Hüsnü Çakır imzasıyla yazılan 28/VI/1948 tarihli emir üzerine Genelkurmay Başkanlığı harekete geçmiş ve hadisenin tahkikine başlamıştır."

Rapor şöyle devam etmektedir: "...PVSK'nun 18 inci maddesine dayanarak nezaret altına aldırdıkları 32 vatandaşı kanuni merci olan adalete teslim etmeyerek hudut tabur komutanı Şükrü Tüter'e teslim etmek suretiyle vazifelerini suiistimal etmiş olan Van eski Valisi Hamit Onat, Özalp eski Kaymakamı Hilmi Tuncel, Özalp eski Jandarma Komutanı

---

kattan, 1 Eylül 1956 tarihli yüz dördüncü inikada kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1956, sf:383-398 ve zaptın sonuna ekli 117 sıra sayılı matbua.

Yüzbaşı Vasfi Bayraktar, Van eski mektupçusu Tevfik Yener, Başgedikli Ali Sever haklarındaki tahkikat ise, İçişleri Bakanlığında ancak 1951 yılında yaptırılmış ve suçun 5677 sayılı Af Kanununa tabi olduğunu tespit eden müfettiş fezlekesiyle bu hususlaki evrak 20/II/1951 tarih ve 131 sayılı yazı ile Danıştay'a gönderilmiştir. Danıştay İkinci Dairesi 06/III/1951 tarih ve 579/644 sayılı kararıyla, zamanaşımı sebebiyle davanın düşmesine karar vermiştir."

Raporda Komisyonun, olayda, "eski Milli Savunma Bakanı Ali Rıza Artunkal, eski İçişleri Bakanı Hilmi Uran, eski Genelkurmay Başkanı Kazım Orbay'ın vazifelerini suiistimal etmek suretiyle ve bulundukları mevkilerin kendilerine sağladığı salahiyetlere dayanarak 32 vatandaşın kurşuna dizilmesi hadisesinin mesullerini himayeye çalıştıkları ve resmi tahkikatın açılmasını bilerek önledikleri...kanaatine varmakla beraber, yukarıda isimleri zikredilen şahıslar arasında eski bakanlar bulunmasından ve Bakanların mesuliyetlerinin tayini mevzuunda tahkikat ancak Meclis tahkikatı olarak yapılabileceği Anayasa hükümlerinden anlaşılmasına ve diğer vazifedarların da Bakana tebaan tahkikata tabi tutulabileceğine binaen Komisyon keyfiyeti bir Meclis tahkikatı açılıp açılmamasına karar vermek hususunda BMM'nin yüksek takdirine arz etmeyi uygun bulmuştur" sonucuna varılmıştır.

Bu toplu yargısız infaz olayında sorumluluğu bulunan tüm yetkililer uzun süreyle olayı örtbas etmişlerdir. 1950'li yıllarda Mecliste Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan "Tahkikat Muhtelit Encümeni" uzun süreyle bu konuda çalışma yapmış; görev süresinin her bitiminde uzatılmış ve fakat Encümenin çalışmaları, olaydaki sorumluların ortaya konması bakımından net bir sonuca bağlanamamıştır.[68]

---

68 Encümene, Meclisin 15/08/1956 tarihli 91. Birleşiminde 3 ay süre tanınmıştı; (TBMM 15/08/1956 tarih ve 2027 sayılı Karar). Bunun ardından Encümenin görev süresini uzatma kararlarının alındığı Meclis görüşmelerine örnek olarak;

Meclisin 16/11/1956 tarihli 4. Birleşiminde, Encümenin görev süresi 15/11/1956 tarihinden itibaren 6 ay daha uzatılmasına karar verilmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt14, İçtima 3, 01/11/1956 tarihli Birinci İnikattan, 30/11/1956 tarihli Onuncu İnikada kadar, sf:64-65; (TBMM 16/11/1956 tarih ve 2030 sayılı Karar).

Meclisin 15/05/1957 tarihli 68. Birleşiminde, Encümenin süresi 15/05/1957 tarihinden itibaren 01/12/1957 tarihine kadar uzatılmasına karar verilmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 19, İçtima 3, 06/05/1957 tarihli Altmış dördüncü İnikattan, 31/05/1957 tarihli Yetmiş beşinci inikada kadar, sf:150-151; (TBMM 15/07/1957 tarih ve 2071 sayılı Karar).

Meclisin 13/12/1957 tarihli 14. Birleşiminde, Encümenin süresi 01/12/1957'den itibaren 3 ay daha uzatılmasına karar verilmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 1, İçtima 1, 01/11/1957 tarihli Birinci inikattan 31/01/1958 tarihli Otuz ikinci inikada kadar, sf:141-143; (TBMM 13/12/1957 tarih ve 2088 sayılı Karar).

Meclisin 28/03/1958 tarihli 52. Birleşiminde, Encümenin süresi 01/03/1958 tarihinden başlamak üzere 2 ay daha uzatılmıştır. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt

General Muğlalı olayı, Türkiye'de askeri güvenlik bürokrasisinde de, siyasal çevrelerde de önemli bir iz bırakmıştır. Olayın üzerinden yaklaşık yarım yüzyıl geçmesine karşın Mayıs 2000 tarihinde basında yer alan bir köşe yazısında, hadiseye bir kez daha gönderme yapıldığı görülecekti.

Dönemin İçişleri Bakanı Sadettin Tantan'ın, bazı eski emniyet bürokratlarına tahsis edilen koruma ve araç sayısında indirime gidileceğine ilişkin açıklamaları sonrasında Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök şu yazıyı kaleme alıyordu: "... *Eski Cumhurbaşkanı Demirel'in, Güneydoğuda kahramanca görev yapan askerlere hangi güvenceyi verdiğini unutmayalım. Ne demişti Demirel? 'Yeni Muğlalı Paşa olaylarına izin vermeyiz.' Askerler de, Genelkurmay Başkanlığının bahçesine diktikleri kahraman komutan heykellerinin arasına Muğlalı'nınkini de eklemişlerdi. Yani bu ülkenin bir zamanlar idam istemiyle yargıladığı komutanın heykeli dikilmişti.*"[69] (vurgu eklenmiştir)

3, İçtima 1, 24/03/1958 tarihli Ellinci İnikattan 30/04/1958 tarihli Altmış İkinci İnikada kadar, sf:104; (TBMM 28/03/1958 tarih ve 2100 sayılı Karar).

69 Ertuğrul Özkök, "Alın arabanızı, bizi korumayın", Hürriyet, 30/05/2000, S:18759, sf:25.

C) TBMM IV - XI. DÖNEMİNDE, ÇEŞİTLİ SUÇLARDAN HAPSE MAHKUM OLAN ve ÖZELLİKLE KAMU GÖREVLİLERİ İÇİN ÇIKARILMIŞ BİREYSEL AF KANUNLARIDAN ÖRNEKLER

Bu bölümde TBMM'nin IV.-XI döneminde yasama erkinin ürettiği "af siyasasına" ilişkin bazı örnekler üzerinde durulmaktadır. Bununla güdülen amaç şudur. Yasama erki, bir yanda çok sayıda ölüm cezasının yerine getirilmesi istencini ortaya koymuş ve bu mahkumlar için kapsamlı affları, sanıldığının tersine, pek de üretmek yönünde tasarrufta bulunmamıştır. Ama öte yanda, Meclis, kamusal yetkilerini hukuka aykırı biçimde ve bazı örneklerde görüldüğü gibi, kötü muamele yaparak kullanmaktan mahkum edilmiş kamu görevlileri için bilhassa bireysel af çıkarmaktan da geri kalmamıştır. İşte bu ikinci tespite ilişkin somut gösterge sayılabilecek bazı tasarruflara aşağıda işaret edilmektedir.

a) Faili usule aykırı gözaltına alarak hürriyeti tahdit fiilinden mahkum Jandarma Yüzbaşısı Sabahattin Beyin affı – (24/04/1930 tarih ve 1594 sayılı Kanun)

Meclisin 14/04/1930 tarihli 47. Birleşiminde "Jandarma yüzbaşılarından Sabahattin Beyin affı hakkında 5/53 numaralı Arzuhal ve Adliye Encümenleri mazbataları" görüşülmüştür. Encümence hazırlanan toplam üç maddelik kanun teklifinin ilk görüşmesi, o günkü gündemin 7. sırasında yer almış ve teklifin ne bütünü ne de maddeleri hakkında hiçbir üye söz istemiştir. Oylanarak kabul edilmiştir.[70]

Mazbatadaki bilgiye göre, mahkumiyete yol açan olay şudur: Mahkum, Adana'da Kemal Efendi isminde bir kişiyi jandarma dairesine celp ve tahkikat zımnında 24 saat alıkoyması nedeniyle yapılan şikayet üzerine, maznun jandarma santral memuruna hakaretten ayrıca mahkum edilmiş iken, Sabahattin Bey de "usul hilafına tevkif etmek suretiyle hürriyeti tahdit fiilinden" bir yıl hapse mahkum edilmiş ve cezası da onanmıştır.

Encümen mazbatada şu sonuca varmıştır:

"Sabahattin Beyin mahkumiyetine dair olan ilamın tetkikinden anlaşıldığına göre hadisede adli hata sayılacak hiçbir sebep mevcut değil ise de, santral memurunun tahkir edilmesi üzerine kumandanından aldığı emre imtisalen Kemal Efendiyi dairede celp ve alıkoymasında başkaca bir maksat beslemediği anlaşılmakta ve bilhassa mesbuk hizmetlerine ve vazifede gösterdiği fedakarlıklara ve İstanbul Sakıt Hükümetince de ölüm cezasına mahkum olmak gibi yararlıkları görülmesine mebni mahkumiyetinin kendisine duçar edeceği mahrumiyetlerin ağırlığı karşısında, ancak takdire layık olan eski hareketleri itibari ile mumaileyhin Meclisi Alice affa mazhar edilmesinin muvafık olacağına encümenimizce karar verilmiştir."

---

70. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 18, İçtima 3, sf:54-55 ve zaptın sonuna ekli 121 sayılı matbua.

Bu kanuna ilişkin ikinci görüşme 24/04/1930 tarihinde yapılmış, aynı şekilde Meclisçe benimsenmiştir. Sonuç olarak, 24/04/1930 tarih ve 1594 sayılı "Jandarma Yüzbaşılarından Sabahattin Beyin Affına Dair Kanun" çıkartılmıştır.[71]

> Madde 1- Jandarma Yüzbaşılarından (2632) numaralı Sabahattin Beyin Temyiz Mahkemesinden musaddak Adana Asliye Ceza Mahkemesinin 25 Nisan 1929 tarih ve 596 numaralı ilamı ile mahkum olduğu bir sene hapis cezası bütün hukuki netayicine de şamil olmak üzere affedilmiştir."

b) Faile kötü muamele yapmaktan mahkum Jandarma Yüzbaşısı Abdürrezzak Gürbüz'ün affı – (02/02/1942 tarih ve 4189 sayılı Kanun)

Meclisin 02/02/1942 tarihli 34. Birleşiminde "Jandarma Yüzbaşısı Abdürrezzak Gürbüz'ün Cezasının Affına Dair Kanun Layihası Adliye Encümeni Mazbatası (1/757)" görüşülmüştür.[72] Gündemin sonuncu sırasındaki bu Kanun Teklifine sıra geldiğinde, İçişleri Bakanı Fayık Öztrak (Tekirdağ), bunun öncelikle görüşülmesini rica etmiş, Başkan, bu öneriyi oya sunmuş ve kabul edilmiştir. Kanun teklifinin bütünü hakkında kimse söz almamış, maddelere geçilmesi oylanarak kabul edilmiş, sırasıyla üç madde okunarak oylanmış ve nihayet bütünü oylanarak toplam iki-üç dakika içersinde Kanun Meclisçe benimsenmiştir.[73]

Kanun Teklifindeki "Gerekçe"ye göre, mahkumiyete yol açan olay şudur: İstanbul Üsküdar-Şile yolu üzerinde iki satıcı paralarına tamaen öldürülmüşler ve soyulmuşlardır. Mahkum, olaydan sonra Şile Jandarma Bölük Komutanlığına tayin edilmiş ve savcı bu iş hakkında jandarmaya görev vermiştir. Mahkum, olay yakınındaki kömür ocağında çalışan bazı kişilerden şüphelenmiş ve bu kişiler gözaltına alınarak haklarında İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde dava açılmıştır. Daha sonra, sanık Metin oğlu İsmail'in kardeşi, Şile Savcılığına başvurarak, sanığın, Jandarma Karakolunda mahkum tarafından ifadesi alınırken dövüldüğü ve eziyet edildiği şikayetinde bulunmuştur. Jandarma yüzbaşısı Gürbüz, İstanbul 1. Ağır ceza Mahkemesinde yargılanmış ve mahkemenin 25/06/1940 tarih ve 160/163 sayılı hükmü ile, "İsmail'e karşı şahsi bir garez ve husumeti olmadığı, sırf vazife hissinin verdiği heyecana kapılarak katilleri meydana çıkarmak maksadıyla suçu işlemesinin takdiri hafifletici sebep olarak kabul edilmesi suretiyle tenzilen 10 ay, 20 gün hapse ve 2 ay memuriyetten mahrumiyet cezasına mahkum edilmiş" ve hüküm onanmıştır. Gerekçeye göre, bu ceza sonucu, mahkum terfi

---

71 24/04/1930 tarih ve 1594 sayılı "Jandarma Yüzbaşılarından Sabahattin Beyin Affına Dair Kanun", (RG, 03/05/1930, s.1486). (Düstur, 3. Tertip, C.11, sf:374).

72 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 23, İçtima 3, sf:246 ve zaptın sonuna ekli 85 sayılı basma yazı.

73 02/02/1942 tarih ve 4189 sayılı "Jandarma Yüzbaşısı Abdürrezzak Gürbüz'ün Mahkum Olduğu Cezanın Affı Hakkında Kanun", (RG, 06/02/1942, s.5026). (Düstur, 3. Tertip, C.23, sf:160).

edemeyecek, yaş haddine tabi olmak suretiyle vakitsiz emekliye sevki gerekecektir; sicili temizdir; daha önce büyük harbe katılarak çeşitli cephelerde savaşmış, iki yıl esarette kalmıştır. Daha sonra Milli mücadeleye katılmış, ordudan ayrıldıktan sonra jandarmaya girmiştir. Ayrıca, uzun süreyle ordu-da hizmetinden istifade edilebilecek durumdadır.

Encümen mazbatasında ise oybirliği ile şu sonuca varmıştır: "Yüzbaşı Abdürrezzak Gürbüz'ün askerliğe bidayeti intisabından bugüne kadar tam bir ciddiyet, fedakarlık ve feragatle ifayı vazife eylediği, gerek Dahiliye Vekili ve gerek Jandarma Genel Komutanı tarafından verilen izahattan anlaşılmış bulunmasına mebni kendisinin Yüce Meclisin şefkat ve atıfetinden istifade-ye layık bir durumda bulunduğu neticesine varılmıştır."

Yapılan oylama sonucu 4189 sayılı Kanun çıkartılmıştır.

"Madde 1- Jandarma yüzbaşısı Abdürrezzak Gürbüz'ün mahkum bulunduğu on ay yirmi gün hapis ve iki ay memuriyetten mahrumiyet cezaları bütün hukuki neticelerine şamil olmak üzere affedilmiştir."

Görüldüğü gibi, bu af tasarrufunda belirleyici olduğu anlaşılan unsur, İkinci Dünya Savaşının sürmekte olduğu dönemde, deneyimli bir subayın mahkumiyeti nedeniyle ordudan kısa sürede emekli edilmesi neticesinin en-gellenmek istenmesidir. Bir an için savaş durumundan doğan istisnai koşul-ların böyle bir affı dayattığı mütalaa edilecek olsa bile, affedilen mahkumun işlediği kötü muamele suçu değişmeyeceği gibi, izleyen ve savaş ya da baş-ka bir istisnai özellik taşımayan dönemlerde de, benzeri suçları işleyen ka-mu görevlilerin affları hakkında yapılan işlemler dikkate alındığında, 4189 sayılı Kanunla ordu mensubu olan mahkuma gösterilen şefaatin istisnai ol-madığı sonucu çıkmaktadır.[74] Bu tespiti haklı kılabilecek bazı Af Kanunları aşağıda örneklenmiştir.

---

74 Nitekim, 4189 sayılı Kanundan daha önce ve yine savaş döneminde (1941'de), Gedik-li Çavuş Muhsin Özçelik hakkında da, sırf asker olması ve kendisinden yararlanıla-bilecek bulunulmasından ötürü çıkartılan bir af tasarrufu örneği vardır. Adliye En-cümeninin 06/12/1941 tarih ve Esas No. 1/696, Karar No. 4 sayılı mazbatasına gö-re, mahkum katil kasdı olmaksızın uğradığı taarruzu defetmek için attığı kurşunla saldırganın yaralanarak ölmesinden dolayı 20 ay hapis er rütbesinin geri alınması ce-zasına mahkum edilmiş, cezasını çekmiş ve o sırada er olarak yeniden askeri hizme-te alınmıştır. Milli Savunma Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca Meclis-e arzı kararlaştırılan kanun teklifinin Gerekçe kısmında, diğer hususların yanı sıra son olarak şu gerekçenin altı çizilmiştir: "...Esasen hapis cezasını tamamen çekmiş olan bu er hakkında komutanlarının gösterdiği teveccüh ve sevgi ile suçun tarzı ika ve illeti karşısında *orduda hizmete devam imkanını vermek üzere mahkumiyetinin fe-rî cezaya ve neticelerine de şamil olmak üzere affı cihetine gidilmesi* mütalaasına *uy-gun olacağı ve Türklük camiasına da faideli olunacağı düşünülmüş* ve bu maksatla ka-nun layihası hazırlanmıştır." (vurgu eklenmiştir) Adliye Encümeni de, bu Gerekçeye dayandırılan Teklifin "aynen kabulü reylerin ittifakı ile karar altına alınmıştır" diye-rek katılmıştır. Bu mazbata, Meclisin 15/12/1941 tarihli Birleşiminde oylanarak ka-bul edilmiş ve 15/12/1941 tarih ve 4147 sayılı "Gedikli Çavuş Muhsin oğlu Emin Öz-çelik'in Cezasının Affına Dair Kanun" çıkartılmıştır. (RG, 22/12/1941, s.4990).

c) Asılsız haber yayma suçundan mahkum emekli general Ali İhsan Sabis'in affı – (20/02/1948 tarih ve 5189 sayılı Kanun) ve izleyen seçimde Meclise milletvekili olarak girmesi

Meclisin 13/02/1948 tarihli 42. Birleşiminde "Cemal oğlu Ali İhsan Sabis'in affı hakkında Adalet Komisyonu raporu (5/69)" gündeme girmiş, ancak çoğunluk olmadığı için rapor ve Kanun tasarısının ilk görüşmesi 16/02/1948 tarihli 43. Birleşimde yapılmıştır. Tasarının ikinci ve nihai müzakeresi ve oylanması 20/02/1948 tarihli 45. Birleşiminde tamamlanarak, mahkum hakkında af istenci ortaya konmuştur.[75]

Rapordaki bilgiye göre, 1882 doğumlu emekli general Sabis, Mayıs 1944 yılında Beyoğlu Postanesinden imzasız olarak çeşitli kamu görevlilerine hitaben yazılmış mektuplar göndermiş; bu tespit edilmiş ve Sıkıyönetim Mahkemesinin 10/02/1947 tarih ve 629/77 sayılı hükmü ile TCK (md.161) uyarınca bir yıl üç ay hapis cezasına mahkum edilmiştir. Askeri Yargıtay Genel Kurulu 11/04/1947 tarih ve 1086/1880 sayılı ilamı ile hükmü onamış; tashihi karar başvurusu reddedilmiş ve nihayet tutuklu geçen süre cezasından düşülerek kalan 3 ay, 10 gün ağır hapis cezası da infaz edilmiştir. Mahkum, hüküm giydiği ceza nedeniyle, 1683 sayılı Kanun gereğince, emeklilik hak ve maaşlarından da yoksun kalmıştır. Adalet Komisyonu, 1'e karşı 13 oy ve oyçokluğu ile mahkumun af başvurusunu şu gerekçe ile uygun görmüştür:

> "Dilekçe sahibi şahsı itibariyle emekli bir generaldir. Ordu komutanlığına kadar yükselerek harcadığı ömrün, bir emeklilik ücretine varıp dayandığı bir hakikattir. Emeklilik hakkından mahrumiyet, işlenen suçun tabii bir neticesi olmakla beraber, yaşı altmış beşi aşmış, yaymak istediği fikrin hezimetini tarihi hadiselerin çıplak realitesinde görmüş ve nedametini hürriyeti pahasına acı bir kefaletle ödemiş, yaşamak için mazideki askeri hizmetlerinin ve idrak etmiş olduğu rütbenin mütevazı bir karşılığı olan emeklilik tahsisatına muhtaç olmuş bulunan dilekçe sahibinin bu hususi durumunu göz önünde tutan komisyonumuz, mahkumun bu cezasının tevlit ettiği hukuki neticeleri itibariyle affının muvafık olacağı kararına varmıştır."

Meclisin 16/02/1948 tarihli 43. Birleşiminde söz alan Sinan Tekelioğlu (Seyhan), Sabis'in yanı sıra Ali İhsan Paşa isimli bir başka emekli generalin de mahkum ve cezasının bitimine üç ay süre kalmış olduğunu ve 70 yaşına varan bu kimse için de af çıkartmak gerektiğini söylemiştir. Başkan, bunun ayrı bir kanun teklifi konusu olduğunu belirtmiştir. İlk görüşmenin üzerinden usul hükmü gereği beş gün geçmeden, meclisin 20/02/1948 tarihli 45. Birleşiminde, Adalet Komisyonu Başkanının verdiği önergenin kabul edilmesi ile Sabis hakkındaki tasarının ikinci görüşme yapılmıştır. Hiçbir üye söz almaksızın maddeler ve tümü oylanıp kabul edilmiştir.

---

75 TBMM Tutanak Dergisi, Devre VIII, Cilt 10, Toplantı 2, 2.II.1948 tarihli otuz yedinci Birleşimden, 20.II.1948 tarihli kırk beşinci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1948, sf:140-141 ve Tutanağın sonuna ekli 93 sayılı basma yazı; sf: 154-155; 275.

Sonuç olarak, 5189 sayılı Kanun ile mahkumun bir yıl üç ay ağır hapis cezası hukuki neticeleriyle affedilmiştir.[76]

Hatırlatalım ki, Komisyon, mahkum hakkındaki hükümde bir adli hata bulabilmiş değildir. Komisyon, emeklilik hakkından yoksunluğun, işlenen suçun doğal bir sonucu olduğunu da teslim etmektedir. Bu durumda af gerekçesi olarak geriye bir tek, ilgilinin emekli general oluşu kalmaktadır.

Bu olayda dikkati çeken husus, emekli generalin izleyen seçim döneminde *Afyon milletvekili olarak Meclise girmiş* olmasıdır.

d) Hakaret etmek ve tokat atmaktan mahkum Albay Osman Nuri İnceler'in affı – (30/06/1948 tarih ve 5231 sayılı Kanun)

Meclisin 25/06/1948 tarihli 76. Birleşiminde "Ankara Askeri Fabrikalar Koordinasyon Başkanı Dr. Mühendis Albay Osman Nuri İnceler'in hükümlü olduğu cezanın affına dair Adalet Komisyonu raporu (5/73)" görüşülmüştür. Komisyon 15 üyenin oybirliği ile mahkumun affı doğrultusunda karar vermiştir.[77]

Komisyon raporundaki bilgiye göre, mahkum albay, "bir kavga neticesinde boşanmak durumuna giren mahiyetindeki bir erin karısının kendisine başvurarak şikayet ve rica etmesi üzerine, eri çağırarak çocuklu bir ailenin yıkılmaması için bir üste yakışan nasihatleri verirken, buna serkeşçe mukabele eden bu ere bir tokat atılmasını emretmiştir." Albay, Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlık Askeri Mahkemesince 15 gün hapse mahkum edilmiştir. Ceza kesinleşmiş ve infaz edilmiştir. Mahkum, Meclise af talebi ile başvurmuştur.

Komisyon af sonucuna varırken, "mahkuma isnat olunan ve cezası da çektirilmiş bulunan suç vuku bulmuş dahi olsa, dilekçinin suç işlemek kastıyla hareket etmediği ve bunun bir üste yakışan tamamen insani ve hayırlı bir müdahaleden ileri geldiği görülmektedir" demektedir. Komisyon raporunda diğer gerekçeler arasında, albayın, Almanya'da doktor mühendis unvanını aldığı, Ankara'da önemli görevler ifa ettiği, ayrıca Birinci Dünya Savaşına ve Milli Mücadeleye katıldığı ve madalyalarla ödüllendirildiği belirtildikten sonra, "32 senelik askerliğinde tertemiz kalan hizmet hayatında bir insanı mülahaza ve bir üstün astına göstermesi tabii olan yakın alakadan ve elinde olmadan doğan bu hükmün maddi yükünü de çektiğine göre, kendisine manevi huzura kavuşturmayı Komisyonumuz yerinde görmüştür" denilmektedir.

Raporda, kesinleşen bir mahkumiyet hükmünden sonra, yine de "suç vuku bulmuş dahi olsa" denilebilmesini dikkati çekmektedir.

---

76 20/02/1948 tarih ve 5189 sayılı "Cemal oğlu 1882 doğumlu Ali İhsan Sabis'in affı hakkında Kanun", (RG. 25/02/1948, s.6841).

77 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 12, Toplantı 2, 2 Haziran 1948 tarihli altmış altıncı Birleşimden, 9 Temmuz 1948 tarihli seksen altıncı Birleşime kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1948, sf:375-376 ve tutanağın sonuna ekli 167 sayılı basmayazı ve sf:465.

76. birleşimde rapor okunmuş, maddeler oylanıp kabul edilmiştir. İkinci görüşme 30/06/1948 tarihli 78. Birleşimde yapılmış, Kanun tasarısının maddeleri okunmuş, oylanmış ve kabul edilerek kanunlaşmıştır. Her iki oylamada da hiçbir milletvekili söz almamıştır.

Böylece, 30/06/1948 tarih ve 5231 sayılı Kanun çıkarılarak, hakaret ve tokat attırmaktan mahkum albay hakkındaki ceza, bütün hukuki neticeleriyle birlikte affedilmiştir.[78]

e) Hakime hakaret suçundan mahkum Albay İsmail Hakkı Seskir'in affı – (10/06/1949 tarih ve 5437 sayılı Kanun)

Meclisin 10/06/1949 tarihli 106. Birleşiminde "Albay İsmail Hakkı Seskir'in hükümlü olduğu cezanın affı hakkında Adalet Komisyonu raporu (5/106)" görüşülmüştür.[79] Rapora göre, hüküm kesinleştikten sonra mahkum, af için dilekçe ile Meclise başvurmuştur. Komisyon 12 üyenin oybirliği ile af yönünde istenç açıklamıştır.

Rapora göre, mahkum, Doğubeyazıt eski Asliye Ceza Yargıcına giyabında hakarette bulunmaktan hüküm giymiştir. Mahkum suçu, askeri mahalde iken, "namussuz hakim, Ali Dumlu'dan iki üç bin lira aldı, onları tahliye etti" demek suretiyle mevsuf hakarette bulunmak suretiyle işlemiştir. Komisyon Raporunda, aynen, *"verilen ve kesinleşen kararda bir adli hata görmemekle beraber suçlunun temiz ve hizmeti geçen mazisiyle yaşını ve fiilin hususi bir toplantıda yapılmış olmasını nazara alarak"* affı uygun bulmuş ve benzeri raporlarda örneğine pek rastlanılmadığı şekilde raporun ve kanun tasarısının "öncelik ve ivedilikle görüşülmesini" de Meclise önermiştir.

Meclisteki görüşmede, Fahri Karakaya (Elazığ), raporun reddi yönünde görüş açıklamıştır. Konuşmacı,

> "Komisyon raporunda bu Albayın hususi affa mazhar olması için gösterilen birkaç sebep var ki, yaş haddi ile albay oluşundan ibarettir. Hatayı adli yoktur deniyor. Yegane gösterilen sebep de bunlardan ibarettir. 55 yaşında ve kırk sene hizmet ettiğini yazıyor. Arkadaşlar, şu halde bir suç işleyen vatandaşın şu veya bu mevkide bulunması onun affa mazhar olmasını mı istemek hakkını veriyor. Bu, bir. İkincisi; kendi dilekçesinde şöyle yazıyor: 'Aleyhimde şahadet eden garnizon subaylarının garazlarına kurban oldum'. Arkadaşlar, bir albay kendi maiyetindeki subayların iftirasına kurban olduğunu söylüyor. Demek ki, kendi maiyetini bile idare kabiliyetinde değilmiş... Albaylık mevkiine gelmiş bir adamın bir hakime bu şekilde hakarette bulunması dahi düşünülecek bir şeydir..."

---

78 30/06/1948 tarih ve 5231 sayılı "Ankara Askeri Fabrikalar Koordinasyon Başkanı Dr. Mühendis Albay Osman Nuri İnceler'in Hükümlü Olduğu Cezanın Affına Dair Kanun", (RG.07/07/1948, s.6951).

79 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 20, Toplantı 3, 1.6.1949 tarihli doksan sekizinci Birleşimden, 10.6.1949 tarihli yüz altıncı Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1949, sf:706-707 ve Tutanağın sonuna ekli 254 sayılı basma yazı.

Bu konuşmayı yanıtlayan Sinan Tekelioğlu (Seyhan) ise, albayı "yakından tanıdığını" belirterek, iftiraya kurban gittiğini, istikbalinin mahvedilmesine meydan vermemek gerektiğini ileri sürmüştür.

Birleşim Başkanı bu iki konuşmadan sonra önce ivedilik teklifini oya sunmuş ve kabul edilmiştir. Ardından maddeler okunmuş, oylanmış ve benimsenmiştir. Son olarak tasarının tümü oylanarak af kanunu çıkmıştır.[80]

Böylelikle, mahkumun TCK (md.480) maddesi uyarınca hükümlü olduğu 4 ay hapis ve para cezası bütün hukuki neticeleriyle beraber affedilmiştir. Gerek Komisyon raporundan gerekse de Meclisteki yapılan konuşmalardan anlaşıldığı üzere, hükümde adli bir hata olmamasına karşın, mahkumun özellikle "albay" olması, Meclisin merhametine layık sayılmasının temel etkenidir. İlgi çeken bir unsur olarak, bir milletvekilinin, albayı "şahsen ve yakından tanıyor" olmasından hareketle mahkumu savunması, af istencinin ortaya konmasında etkili olmuştur. Bu durumda, benzeri yakın ilişkilerden yoksun bulunan diğer mahkumlar bakımından daha da eşitliksizci bir tablo ortaya çıkmaktadır.

f) Köylüleri angaryaya sevk etmek için jandarma zoruyla merkeze getirtip nezarette alıkoyduran Kaymakam İbrahim Argun'un affı – (11/02/1950 tarih ve 5529 sayılı Kanun)

Meclisin 11/02/1950 tarihli 44. Birleşiminde "Karaisalı ilçesi eski Kaymakamı Süleymanoğlu İbrahim Argun'un hükümlü olduğu cezanın affı hakkında Adalet Komisyonu raporu (5/114) görüşülmüştür.[81] Raporda verilen bilgiye göre, mahkum hakkındaki 8 ay hapis ve o kadar da memuriyetten mahrumiyet cezaları kesinleşmiş, bilahare yapılan karar düzeltme ve yargılamanın yenilenmesi başvuruları da reddedilmiştir. Keza Komisyon, verilen hükümde bir adli hata olmadığını da tespit etmiştir. Komisyon, mahkumun cezasının affedilmesi yönündeki raporunu, 3 affa muhalif oya karşılık 14 oy ve oyçokluğu ile karara bağlamıştır.

Raporda, Karaisalı ilçesi eski Kaymakamı mahkumun, inşa edilmekte olan köy okuluna kum getirmeyen Kocaveli köyü muhtarı ve ihtiyar heyeti üyelerinden iki zatı jandarma vasıtasıyla merkeze celp ederek nezarete koymak suretiyle hürriyetlerinden mahrum etmekten dolayı yargılandığı yazılıdır. Yapılan şikayet üzerine, önce İl İdare Kurulu meni muhakeme kararı vermiş, Danıştay'ca bu karar lüzumu muhakemeye çevrilmiştir. Daha sonra mahkemece, eylemin Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ile ilgili olmadığı ve "amme emniyet ve Devlet otoritesine taalluk etmeyen bir angaryaya köylüleri sevk etmek için işi kanuna uydurmak kastıyla hareket edildiği"nden hareketle hüküm verilmiştir. Rapora göre,

---

80 10/06/1949 tarih ve 5437 sayılı "Albay İsmail Hakkı Seskir'in hükümlü olduğu cezanın affı hakkında Kanun", (RG. 16/06/1949, s.7234).

81 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 24, Toplantı 4, 1.2.1950 tarihli otuz yedinci Birleşimden, 25.2.1950 tarihli elli altıncı Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1950, sf:435-439 ve Tutanağın sonuna ekli 164 sayılı basma yazı.

"...hadisenin Milli Eğitime hadim ve halen ayakta duran bir binanın yapılması sırasında gösterilen gayret ve faaliyetin takdirindeki hata sebebiyle birkaç vatandaşın birkaç saatlik bir müddet nezarette tutulmaları suretiyle işlenilmiş bir suç mahiyeti arz ettiği... bu gayede çalışan bir kaymakamın bilhassa kasti bir hareketle bu vatandaşları münhasıran tazib ve mağdur kılmak gibi bir maksatla değil, okul inşaatında fiili salahiyet sahibi olan bu vatandaşların çalışma gayret ve faaliyetlerini temin etmek arzusunun hakim olduğu... hadisede intibah ve ibreti müessirinin temin edildiği" yazılıdır.

Komisyon şu sonuca ulaşmıştır: "Siciline ve yetkili makamların beyanına göre 20 senelik Devlet hizmeti esnasında temiz çalışmasıyla temayüz eden mümaileyhin memleketin irfanına hizmet yolunda bir kasıt düşünmeden ve bir zaafı takdir ile işlediği suçtan dolayı nadim ve peşiman olduğu ve cezadan maksat olan intibahın da sağlandığı nazara alınarak Yüksek Kamutayın şefkat ve atıfetine mazhar edilmesinin yerinde olacağına karar verilmiştir."

Meclisteki görüşme sırasında Fahri Karakaya (Elazığ) (Raporda muhalif oy kullanan üyelerdendir) söz alarak, Kaymakamın iki köylüyü jandarma vasıtasıyla merkeze getirttiğini, sabaha kadar nezarette alıkonulduklarını, haber verilen Savcının müdahalesiyle hürriyetlerine kavuştuklarını belirttikten sonra, "Savcının müdahalesi olmasaydı, bunlara belki de işkence yapıracaktı" demiş ve şunu eklemiştir: "Bu şekilde vazifesini suiistimal eden bir kimsenin yarın vali olacağı düşünülerek affı tasvip edilirse ve yine yarın İller İdaresi Kanunu ile verilen salahiyetler bunun eline geçerse vay milletin haline." Daha sonra söz alan iki konuşmacı affın lehinde görüş açıklamış ve kaymakamın memleketin eğitimine hizmet etmek gayreti ile davrandığını ileri sürmüşlerdir. Yapılan oylama sonucunda kanun kabul edilmiştir.

Kanunun kabul edilmesi sonrasında söz alan Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu (Bingöl), şunu söylemiştir: "Sayın arkadaşlar, memleketimizde irfan hizmeti yolunda suç işlemiş bir arkadaşı affetmek suretiyle maarif ailesini şükrana gark etmiş bulunuyorsunuz. Arzı teşekkür ederim. (Alkışlar)".

Sonuç olarak, 5529 sayılı Kanun benimsenerek, mahkumun cezası bütün sonuçlarıyla birlikte affedilmiştir.[82]

g) Amirine fiili taarruzda bulunmaktan, amirine hakaret etmekten ve vazifeyi suiistimalden çeşitli cezalara mahkum üç yüzbaşının affedilmeleri - (23/03/1950 tarih ve 5636, 5637 ve 5638 sayılı Kanunlar)

Meclisin 23/03/1950 tarihli 71. Birleşiminde sırasıyla, "Yüzbaşı Tevfik

---

82 11/02/1950 tarih ve 5529 sayılı "Karaisalı İlçesi eski Kaymakamı 1330 doğumlu Süleyman oğlu İbrahim Argun'un hükümlü olduğu cezasının affı hakkında Kanun", (RG, 16/02/1950, s.7334).

Gülçür'ün hükümlü bulunduğu cezanın affı hakkında Adalet Komisyonu raporu (5/118)"; "Yüzbaşı Mithat oğlu Şakir Altan'ın hükümlü olduğu cezanın affı hakkında Adalet Komisyonu raporu (5/119)" ve "Nallıhan Jandarma Komutanı Yüzbaşı Remzi Mahmutoğlu'nun hükümlü bulunduğu cezanın affı hakkında Adalet Komisyonu raporu (5/120)" görüşülmüştür.[83]

Komisyon, birinci ve ikinci raporu 1'e karşı 11 oy ve oyçokluğu ile; üçüncü raporu 2'ye karşı 10 oy ve oyçokluğu ile af yönünde karara bağlamıştır. Her üç rapor ve ilişik kanun tasarıları hakkında Adalet Komisyonu, Meclise, bunların ivedilikle görüşülmesi teklifinde de bulunmuştur.

Komisyonun af istenci için gösterdiği gerekçeler aslında ortak bir paydaya dayalıdır: ilk iki raporda, "cezanın affı halinde bu subaydan memleket ve millet müdafaası bakımından daha mühim hizmetler beklenebileceği mülahazasıyla"; ve üçüncüsünde, "şefkat ve atıfet gösterilmek suretiyle affında gerek memleket ve gerekse şahsı için daha çok faydalar bulunduğu ve birçok emeklerle yetişmiş ve yetiştirilmiş bir subayın tam hizmet edeceği sırada bundan mahrum edilmesinin doğru görülemeyeceği mülahazasıyla" affedilmeleri uygundur.

Bu raporların ve tasarıların Mecliste müzakere edilmesi sırasında kayda değer hiçbir tartışma olmamıştır. Bunun tek istisnası Kemal Özçoban'ın (Afyon) şu cılız çıkışıdır: "Filhakika Meclisin lütuf ve atıfeti her zaman için tezahür eder. Ona karışamayız, ama mütemadiyen yüzbaşıların böyle mahkum olmuş kısımlarını bir araya getirip af yoluna gitmek doğru değildir. Fakat gene Yüksek Meclis takdir hakkını kullanacaktır. Buna kimse bir şey diyemez. Yalnız bundan sonra gelecek olan Umumi Af Kanunu dururken böyle hususi affa gitmeye, bilmem neden lüzum görülüyor?" Gerçekten de Meclisin aynı Birleşiminde, bu kanun tasarılarının ardından Af Kanun Tasarısı görüşülmeye başlanmış ve uzun ve tartışmalı bir oturum olmuştur. (İki bu tasarı, 14/07/1950 tarih ve 5677 sayılı "Bazı Suçların ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" olarak çıkarılmıştır).

Sonuç olarak 5636, 5637 ve 5638 sayılı özel Af Kanunları, üzerinde bir tartışma yapılmaksızın, mahkumların subay ve ileride hizmetlerinden yararlanılabilecek durumda bulunmaları temel gerekçesine dayandırılan Meclis istenci ile çıkarılmıştır.[84]

---

83 TBMM Tutanak Dergisi, Devre VIII, Cilt 25, Toplantı 4, 1.III.1950 tarihli elli yedinci Birleşimden, 24.III.1950 tarihli yetmiş ikinci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1950, sf:855-857 ve Tutanak sonuna ekli sırasıyla 265, 266 ve 267 sayılı basma yazılar.

84 23/03/1950 tarih ve 5636, 5637 ve 5638 sayılı "Yüzbaşı Tevfik Gülçür'ün hükümlü bulunduğu cezanın affı hakkında Kanun"; "Yüzbaşı Mithat oğlu Şakir Altan'ın hükümlü olduğu cezanın affı hakkında Kanun" ve "Nallıhan Jandarma Komutanı Yüzbaşı Remzi Mahmutoğlu'nun hükümlü bulunduğu cezanın affı hakkında Kanun"; (RG, 29/03/1950, s.7469).

h) Tek partili dönemle siyasi hesaplaşma göstergesi olarak eski Ekonomi Bakanı Sırrı Bellioğlu'nun affı – (16/05/1951 tarih ve 5765 sayılı Kanun)

Meclisin 30/04/1951 tarihli 70. Birleşiminde "Eski Ekonomi Bakanı ve Kocaeli Milletvekili Sırrı Bellioğlu"un hükümlü bulunduğu cezanın affına dair Adalet Komisyonu raporu (5/31)" görüşülmeye başlanmış ve 16/05/1951 tarihli 77. Birleşimde ikinci ve nihai görüşmede kanun tasarısının maddeleri ve tümü oylanıp mahkumun affı sağlanmıştır.[85]

Rapordaki bilgiye göre, Bakan, muhtelif askeri makamlara ve komutanlara gönderdiği mektuplarla Orduyu Hükümete karşı ayaklanmaya teşvik etmekten dolayı İstanbul Komutanlığı Askeri Mahkemesinin 22/07/1940 tarih ve 4/17007, 40/196 esas ve 40/39 sayılı kararıyla 9 yıl, 4 ay ağır hapis cezasına ve ömür boyu kamu hizmetlerinden yasaklılığa mahkum edilmiş ve bu cezasını da çekmiştir.

Raporda ayrıca, Dilekçe Komisyonunun af başvurusunu incelediği ve mahkumun, diğerlerinin yanı sıra, "yaşının ilerlemiş olmakla beraber mesbuk hizmetleri bulunduğu, *tek partili devrin tazyiklerine ve haksızlıklarına karşı aşırı bir teşebbüs olsa bile bir nevi ittiraz mahiyetinde olduğu, bu siyasi suçunun bugünkü telakkilere göre nispeten mazur görülebileceği göz önüne alınarak* atıfete mazhar kılınması uygun görüldüğü" sonucuna ulaşılmış bulunduğu belirtilmektedir. Adalet Komisyonu da, Dilekçe Komisyonunun bu değerlendirmelerine katılmıştır.

Meclisin 30/04/1951 tarihli 70. Birleşiminde bu Kanun Tasarısına ilişkin görüşmede tartışma çıkmış ve bazı milletvekilleri, esasen mahkumun cezasının çektiğini ve tahliye edildiğini, teknik hukuk açısından böyle bir affın mümkün olmadığını, mazbatada ileri sürülen gerekçelerin de yanlış yollara imkan verebileceğini ileri sürerek itiraz etmişlerse de Meclis çoğunluğu bunlara katılmamıştır. Tasarının birinci görüşmesi bu şekilde yapılmış ve oylanarak kabul edilmiştir. İkinci görüşme 16/05/1951 tarihli 77. Birleşimde olmuş; hiçbir milletvekili söz almamış ve üç madde okunarak benimsenmiş ve af kanunu çıkmıştır.[86]

Görüldüğü gibi, eski Bakan Sırrı Bellioğlu'nun Meclisçe affa layık görülmesinin temel motifi, Meclisteki çoğunluğu elde eden ve iktidara gelen Demokrat Parti'nin, önceki tek partili dönem ve özelde de CHP ile siyasi hesaplaşmaya girişmek dürtüsüdür. Bu örnek olay da, af tasarruflarının, ne doktrinde ileri sürüldüğü ne de zaman zaman Meclisteki tartışıldığı gibi, "toplumsal

---

85 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 6, Toplantı 1, 2.III.1951 tarihli elli beşinci Birleşimden, 30.IV.1951 tarihli yetmişinci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, sf:344-352 ve Tutanağın sonuna ekli 135 sayılı basma yazı; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 7, Toplantı 1, 2.V.1951 tarihli yetmiş birinci Birleşimden, 30.V.1951 tarihli seksen üçüncü Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, sf:295-296.

86 16/05/1951 tarih ve 5765 sayılı "Eski Ekonomi Bakanı ve Kocaeli Milletvekili Sırrı Bellioğlu'nun hükümlü bulunduğu cezanın affına dair Kanun", (RG, 24/05/1951, s.7816).

yarar" ve objektif tutum kriterlerine dayanarak yapılmadığını ortaya koymaktadır.

i) Faile kötü muamele yapmaktan mahkum Jandarma Başgediklisi Ali Galip Büyükkoçak'a ait cezanın kısmen affı – (17/02/1958 tarih ve 7080 sayılı Kanun)

Meclisin 10/02/1958 tarihli 36. Birleşiminde "Jandarma Başgediklisi Nurettin oğlu Ali Galip Büyükkoçak'a ait cezanın kısmen affına dair kanun teklifi ve Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/3)" görüşülmüştür. Encümence hazırlanan toplam üç maddelik kanun teklifinin ilk görüşmesi, o günkü gündemin 5. sırasında yer almış ve teklifin bütünü ve maddeleri hakkında hiçbir üye söz istememiştir. Oylanarak kabul edilmiştir.[87]

Mazbatadaki bilgiye göre mahkumiyete neden olan olay şu şekilde gelişmiştir. Mahkum, Varto Merkez Jandarma Karakol kumandanı iken, 18/07/1950 tarihinde Varto'nun Kimsoran köyünden bir şahsın evinden iki teneke yağını çalmaktan maznun iki kişiyi; daha sonra 12/08/1951 tarihinde ise Varto'nun iki köyünde iki ayrı kişinin koyunlarını çalmaktan maznun toplam sekiz kişiyi suçlarını meydana çıkarmak amacıyla dövmüştür. Mahkum bilahare Gölcük Jandarma Karakol Kumandanlığına atanmıştır. Muş Ağır Ceza Mahkemesinin 20/06/1955 tarihli hükmü ile, TCK md. 456/4, 251 ve 69 uyarınca 8 ay, 13 gün hapse mahkum edilmiştir. Temyiz süresini geçirdiği için, Adalet Bakanlığı yazılı emir yolu ile kararın bozulmasını talep etmiştir. Temyiz Mahkemesi 1. Ceza Dairesi 11/02/1956 tarih ve 4141/515 sayılı ilamıyla, kanun maddesinin yanlış uygulandığını belirterek hükmü bozup, tashihan TCK 245 ve 64 üncü maddeleri uyarınca cezayı 6 ay, 10 gün hapse çevirmiştir. Mahkum, 27/12/1956 tarihinde Meclise başvurarak cezanın tamamen ya da kısmen affını istemiştir.

Encümen mazbatasında şu sonuca varılmıştır:

"Hadisenin bu seyir ve safahatına nazaran **Başgedikli Ali Galip Büyükkoçak, Doğu Anadolu'da asayiş ve emniyet dışında ekonomik bakımdan büyük ehemmiyet arz eden hırsızlık ve hayvan gaspı fiillerini meydana çıkarmak maksadıyla, başkaca delil bulunmadığından, faillerini işkence veya ağır bir tazyik derecesine varmadan, bazılarında sadece hafif sıyrıklar temin edecek şekilde adiyen dövmüştür.** Bunun neticesinde yağ hırsızlığı fiili meydana çıkmış, faili mahkum olmuş, gasp fiilinin failleri ise ağır ceza mahkemesine kadar sevk olunmuşlardır.

Zabıtamızın maddi ve fenni delillerden bugün mahrum bulundukları ve kriminoloji ilminden faydalanamadıkları, şehadet müessesesinin suçların meydana çıkarılmasına kifayet etmediği açık bir hakikattir. Kanunumuzca asla tecviz edilmemesine ve sistem olarak da suçları meydana çıkarmak için failleri tazyik etmemek ceza hukukumuzun

87 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 2, İçtima 1, sf:58 ve Zaptın sonuna ekli 57 sayılı matbua.

şaşmaz bir prensibini teşkil etmesine karşılık, suçları meydana çıkarmada **maddi ve fenni delillerden mahrum kalan gedikli çavuşun, hırsızlık ve gasp gibi asayişi şiddetle bozan fiil karşısında failiere, sadece fiillerini meydana çıkarmak maksadıyla bazı adi müessir fiil ikaı, kendisine verilen cezayı kısmen hafifletmeyi haklı kılmaktadır.** Bahusus başgedikli 41 yaşındadır, sicili temizdir. Kalabalık bir ailenin reisidir. Yaş ve memuriyet safahati itibariyle, memuriyet dışında aile efradının geçim ve istikbalini teminde büyük bir müşkülata maruz kalacağı bedihidir. Suçun işlenmesinden şimdiye kadar aradan yedi yıla yakın bir zaman geçmiş bulunmaktadır. Bu şartlar altında kendisine istikbali ve aile efradının geçimini temin yanında, memuriyetinin devamı için bir imkan temini Arzuhal Encümeninin inha mazbatasında yerinde görüldüğünden, atıfet, merhamet ve içtimai fayda mülahazasıyla mürettep altı ay 10 gün hapis cezasının bir ayının tenzili ile 5 ay 10 güne indirilmesine ve buna göre bir kanun teklifinin hazırlanmasına encümenimizce 18/08/1957 tarihinde ekseriyetle karar verildi."

Yine mazbatadaki bilgiye göre, ikinci suça yol açan gasp fiilinin failierine yapılan tazyik neticesinde failler hakkında ceza davası açılmışsa da, hazırlıktaki ikrar dışında başkaca delil bulunmadığından failler beraat etmişlerdir.

Adliye Encümeni mazbatası altında 19 üyenin adı vardır. Bunlardan, Encümen Başkanı dahil 4 üye karara muhalif, 1 üye de çekimser kalmışlardır.

Bu kanuna ilişkin ikinci görüşme 17/02/1958 tarihinde yapılmış ve ilk görüşme gibi, üzerinde hiçbir milletvekili söz almaksızın Meclisçe benimsenmiştir. Sonuç olarak, 17/02/1958 tarih ve 7080 sayılı "Jandarma Başgedikli-si Nurettin oğlu Ali Galip Büyükkoçak'a ait cezanın kısmen affına dair Kanun" çıkartılmıştır.[88]

Bu Af Kanununa konu olayda dikkati çeken özellikler şöyle sıralanabilir:

Birincisi, mahkum açıkça "kötü muamele" suçunu işlemesine karşılık, Encümenin ve onun görüşünü benimseyen Meclisin, "zabıta başka türlü delil toplayamıyor", "amacı sadece suçu ortaya çıkartmak" şeklinde argümanlarla, zabıtanın işlediği bu tür suçlara haklılık gerekçesi bulmakta bir sakınca görmemesidir. Bu uygulama, Türkiye'de kronikleşen işkence ve kötü muamele olgusunun, yürütme/İdare tarafından üretilen ve ilgili idari ajanları açık ya da örtülü olarak destekleme yahut eylemlerini görmezlikten gelme siyasası ile beslenmekle kalmadığını kanıtlamaktadır. Başka deyişle, bu tür hukuka aykırı eylemler, sanıldığının tersine, sadece İdarenin patolojisi olarak açığa çıkmamaktadır. Bunun ötesinde ve daha da vahim olarak, yasama organı da, işkence ve kötü muamele iddialarının yaygınlığı ile karşılaştırıldığında sayısı çok düşük kalan bu suçtan mahkum edilenler hakkında af yasaları çıkartarak bu tür uygulamalara dolaylı olarak icazet vermiş olmaktadır.

---

88 17/02/1958 tarih ve 7080 sayılı "Jandarma Başgedikli-si Nurettin oğlu Ali Galip Büyükkoçak'a ait cezanın kısmen affına dair Kanun", (RG, 26/02/1958, s.9844).

İkincisi, mahkum suçu 1951'de işlemiş, 1955'de hüküm giymiş ve 1956'da hüküm kesinleşmiştir. Bu arada doğudan batıya atandığı gibi, Meclise af için başvurduğunda da Gölcük'te Jandarma Karakol Kumandanı olarak görev ifa etmektedir. Yürürlükteki mevzuata göre, memuriyetten uzaklaştırılmasına neden olacak şekilde 6 aydan fazla hapis cezasına mahkum edilmesine karşın, yetkili İdare, mahkumu görevde tutmaya devam ettiği yetmezmiş gibi, bir tür terfi sayılabilecek işlemle batıdaki bir kentte görevlendirmiştir. Bu verilerden çıkan sonuçlara göre, yargı kararı uygulanmamış ve ceza infaz edilmemiştir; mahkum, ilgili kanuna aykırı olarak memuriyette tutulmuş ve İdare gerekli uzaklaştırma işlemlerini yapmamıştır ve nihayet İdare, kendi ajanını korumak ve kollamak için açıkça suç işlemiştir.

j-) Zanlıyı takip ederken ateş açarak ölümüne sebebiyet vermekten mahkum Kıdemli Başçavuş Akif Ali Polat'ın affı – (02/12/1959 tarih ve 7390 sayılı Kanun)

Mahkumiyete yol açan olayda hükümlü, 25/12/1953 tarihinde, Ziya Arnık isimli bir kişiyi, tedbirsizlik ve dikkatsizlik neticesi ve yüzbaşısının verdiği "ateş et" emri üzerine o kişinin içinde bulunduğu araca ateş açmak suretiyle ölümüne sebebiyet vermiştir. Yapılan yargılama sonucunda sanık, Osmaniye Ağır Ceza Mahkemesi tarafından TCK (md.455/1) ve (md.59) uyarınca, 1 yıl, 8 ay hapis ve para cezasına çarptırılmıştır. Mahkumun cezası infaz edilmiştir. Mahkum, başçavuşluk görevine son verildiğini ve emeklilik haklarından yoksun kalacağını belirterek, göreve geri alınmasının sağlanması amacıyla hususi af talebi ile Meclise başvurmuştur.

Meclisin 15/05/1959 tarihli 68. Birleşiminde görüşülen[89] Meclis Dilekçe Komisyonunun 26/06/1958 tarihli mazbatasında, mahkumun cezasının affedilmesi doğrultusunda karar verilmiştir. Burada gösterilen gerekçe, mahkumun, yetkisini kullanırken sadece görevini ifa maksadıyla hareket ettiği; bu hüküm ile, 21 yılı aşkın astsubaylık hizmetinden, emeklilik haklarından mahrum kalacağı, 50 yaşında, çoluk-çocuk sahibi bir kimse olduğudur. Meclis Adalet Komisyonunun 04/02/1959 tarihli mazbatasında ise, hüküm tamamen infaz edildiğine göre ortada hususi affı gerektirecek bir husus kalmadığı; memuriyete geri alınması konusunun hususi af dışında olduğu; hadisenin oluş şekline göre Jandarma Nizamnamesinin 270 inci maddesi uyarınca silah kullanılmasını gerektiren bir cihetin söz konusu olmadığı; basit bir suç zanlısı kişiye karşı silah kullanarak ölümüne sebebiyet verdiği gerekçeleriyle ilgilinin asla atfete layık bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Dilekçe Komisyonu 06/05/1959 tarihli ikinci mazbatasında, ilkindeki gerekçeleri yineleyerek affın kabulü hususunda ısrar etmiştir. Dilekçe Komisyonu mazbatasında ayrıca, cezanın infaz edilmiş olmasının af kanunu çıkarmaya engel teşkil etmeyeceği belirtilirken örnek olarak da 5765 sayılı

89 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 9, İçtima 2, 4 Mayıs 1959 tarihli altmış üçüncü inikattan, 20 temmuz 1959 tarihli seksen üçüncü inikada kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, sf:107-108 ve zaptın sonuna ekli 257 sıra sayılı matbua.

Kanun[90] gösterilmiştir.

Mazbatanın nihai görüşmesi 02/12/1959 tarihinde yapılmış ve oylanarak kabul edilmiştir.[91] Böylece 02/12/1959 tarih ve 7390 sayılı Kanun çıkartılarak, Dörtyol Erzin Nahiyesi Jandarma Karakol Kumandanı Kıdemli Başçavuş Akif Ali Polat'ın cezası hukuki neticeleriyle affedilmiştir.[92]

Ekleyelim ki, gereksiz, ölçüsüz ve dikkatsiz şekilde silah kullanarak ölüme sebebiyet vermekten mahkum bir çok kolluk gücü mensubu hakkında çıkartılmış başka özel af kanunları da bulunmaktadır. Bu nedenle 7390 sayılı Kanun, bu örneklerin, ne ilkidir, ne de sonuncusu.[93]

---

90 Eski Ekonomi Bakanı Sırrı Bellioğlu'nun Affına Dair 16/05/1951 ve 5765 sayılı Kanun yukarıda incelenmiştir.

91 TBMM Zabıt Ceridesi, D. XI, Cilt 10, İ. 3, 1 Kasım 1959 tarihli 1 inci İnikattan, 23 Aralık 1959 tarihli 18 inci İnikada kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, sf:251.

92 02/12/1959 tarih ve 7390 sayılı "Aslen Of Kazası Zaryos Köyü Nüfusunda kayıtlı, Mustafa oğlu, Altun'dan doğma, 1324 doğumlu Akif Ali Polat'ın affına dair Kanun", (RG, 09/12/1959, s.10376).

93 Örnek olarak bkz., yine 02/12/1959 tarih ve 7389 sayılı "Eski Polis memurlarından 81 yaka sayılı Emin oğlu 1329 doğumlu Hasan Sayılan'ın affına dair Kanun", (RG, 09/12/1959, s.10376).

D) TBMM V. – XI. DÖNEMLERİNDE ÇIKARTILAN ve ÖLÜM CEZALARINI BAŞKA CEZAYA DÖNÜŞTÜREN KARARLAR (1935-1960)

a) TBMM V. – XI. Dönemlerinde (01/03/1935-25/05/1960) Çıkartılan ve Ölüm Cezalarını Hapis Cezasına Dönüştüren Meclis Kararları

TABLO 11) TBMM V. - XI. Dönemlerinde (1935-1960) Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlar

Kanun tarih ve sayısı	Kanunun Konusu ve Niteliği	TBMM Dönemi ve Toplantı Yılı	Resmi Gazete
05/06/1935 tarih ve 891 sayılı	Salihli'nin Gele Köyünden Piraşovalı Mehmet oğlu arabacı Halil ile Maksut oğlu Çapacı Sadri'nin mahkum oldukları ölüm cezasının 24 sene hapse çevrilmesi hakkında	V. Dönem, Fevkalade Toplantı yılı (01/03/1935 – 25/10/1935)	10/06/1935, s.3024
16/03/1942 tarih ve 1278 sayılı	Akyazı'nın Balballı Köyünden Hüseyin oğlu Tevfik Alpek hakkındaki ölüm cezasının yirmi sene ağır hapse tahvili hakkında	VI. Dönem, 3. Toplantı yılı (01/11/1941 – 14/08/1942)	25/03/1942, s.5066
17/05/1943 tarih ve 1338 sayılı	Kütahya'nın Saray Mahallesinden İbrahim oğlu Ali İbili hakkındaki ölüm cezasının müebbet ağır hapis cezasına tahvili hakkında	VII. Dönem, Fevkalade Toplantı yılı (08/03/1943 – 17/09/1943)	22/05/1943, s.5410
26/04/1944 tarih ve 1394 sayılı	Turgutlu'nun Ahmetli Nahiyesinin Kara Köyünden Sanahat oğlu Mehmet İsa Ölmez hakkındaki ölüm cezasının on beş sene ağır hapse tahviline dair	VII. Dönem, 1. Toplantı yılı (01/11/1943 – 04/10/1944)	08/05/1944, s.5700
09/05/1947 tarih ve 1527 sayılı	3 üncü Ordu Müfettişliği 103. Oto. Taburu Birinci Bölük erlerinden Tortum'un İd Bucağından İsmail oğlu Kemal Bedir'in ölüm cezasının 18 yıl ağır hapse çevrilmesi hakkında	VIII. Dönem, 1. Toplantı yılı (01/11/1946 – 05/09/1947)	16/05/1947, s.6608
21/06/1948 tarih ve 1615 sayılı	Erzurum'un Yeğenağa Mahallesinden Yusuf kızı Şahande Sakmak'ın ölüm cezasının 30 yıl ağır hapse çevrilmesi hakkında	VIII. Dönem, 2. Toplantı yılı (01/11/1947 – 05/07/1948)	26/06/1948, s.6942
06/02/1953 tarih ve 1825 sayılı	Gaziantep'in Kayacık Mahallesinden Ahmet oğlu Ali Kemal Uygur'un ölüm cezasının 30 sene ağır hapse tebdili hakkında	IX. Dönem, 3. Toplantı yılı (01/11/1952 – 23/07/1953)	17/02/1953, s.8337
29/01/1958 tarih ve 2098 sayılı	Oğuzeli'nin Kefersarı Köyünden Ali oğlu Fethi Oğuz hakkındaki ölüm cezasının müebbet ağır hapis cezasına tahviline dair	XI. Dönem, 1. Toplantı yılı (01/11/1957 – 21/08/1958)	04/02/1958, s.9825

i) TBMM V.-XI. Dönemlerinde çıkartılan ve ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren Kararların metinleri

Salihli'nin Gele Köyünden Praşovalı Mehmet oğlu arabacı Halil ile Maksut oğlu Çapacı Sadri'nin mahkum oldukları ölüm cezasının 24 sene hapse çevrilmesi hakkında

Karar No: 891 05/06/1935

Salihlinin Gele Köyünden Mehmet karısı dul Kamile ile Ali Çavuş karısı Rukiye'yi boğarak öldürmekten suçlu o köyde oturan Praşovalı Mehmet oğlu 1319 doğumlu arabacı Halil ile 1317 doğumlu Maksut oğlu Çapacı Sadri'nin mahkum oldukları ölüm cezasının 24 sene hapse çevrilmesine karar verilmiştir.

(RG, 10/06/1935, s.3024)

Akyazı'nın Balballı Köyünden Hüseyin oğlu Tevfik Alpek hakkındaki ölüm cezasının yirmi sene ağır hapse tahvili hakkında

Karar No: 1278 16/03/1942

Akyazı'nın Balballı Köyünden Edikoğlu Mehdi'yi taammüden öldürmekten suçlu aynı köyden Hüseyin oğlu 1323 doğumlu Tevfik Alpek hakkında Adapazarı Ağır Ceza Mahkemesince hükmedilip Temyiz Mahkemesince tasdik edilmiş olan ölüm cezasının yirmi sene ağır hapse tahviline karar verilmiştir.

(RG, 25/03/1942, s.5066)

Kütahya'nın Saray Mahallesinden İbrahim oğlu Ali İlbili hakkındaki ölüm cezasının müebbet ağır hapis cezasına tahvili hakkında

Karar No: 1338 17/05/1943

Altı yaşındaki oğlu İbrahim'i öldürmekten suçlu Kütahya'nın Saray Mahallesinden İbrahim oğlu 1330 doğumlu Ali İlbili hakkında Kütahya Ağır Ceza Mahkemesince hükmedilip Temyiz Mahkemesince tasdik edilen ölüm cezasının müebbet ağır hapis cezasına tahviline karar verilmiştir.

(RG, 22/05/1943, s.5410)

Turgutlu'nun Ahmetli Nahiyesinin Kara Köyünden Sarıahatoğlu Mehmet İsa Ölmez hakkındaki ölüm cezasının on beş sene ağır hapse tahviline dair

Karar No: 1394 26/04/1944

Turgutlu'nun Tatarocağı Köyünden Bilal oğlu Muharrem'i öldürmekten suçlu Turgutlu'nun Ahmetli Nahiyesinin Kara Köyünden Sarıahatoğlu

1320 doğumlu Mehmet İsa Ölmez hakkında Manisa Ağır Ceza Mahkemesince hükmedilip Temyiz Mahkemesince tasdik edilmiş olan ölüm cezasının on beş sene ağır hapse tahviline karar verilmiştir.

(RG, 08/05/1944, s.5700)

3 üncü Ordu Müfettişliği 103. Oto. Taburu Birinci Bölük erlerinden Tortum'un İd Bucağından İsmail oğlu Kemal Bedir'in ölüm cezasının 18 yıl ağır hapse çevrilmesi hakkında

Karar No: 1527 09/05/1947

Müstahkem Mevki 2 nci Topçu Alayı 27 nci Tabur 59 uncu Batarya erlerinden Malatya'nın Hayta Köyünden Ramazan oğlu Osman Kuş'u öldürmekten suçlu 3 üncü Ordu Müfettişliği 103. Oto. Taburu Birinci Bölük erlerinden *Tortum'un İd Bucağından İsmail oğlu 1338 doğumlu Kemal Bedir'in* ölüm cezasına çarptırılması hakkında 3 üncü Ordu Müfettişliği Askeri Mahkemesinden verilen ve Askeri Yargıtay Birinci Ceza Dairesinden çıkan 11 Şubat 1946 tarih ve 4663 esas, 556 karar sayılı ilam ile onanmış olan ölüm cezasının 18 yıl ağır hapse çevrilmesine karar verilmiştir.

(RG, 16/05/1947, s.6608)

Erzurum'un Yeğenağa Mahallesinden Yusuf kızı Şahande Sakmak'ın ölüm cezasının 30 yıl ağır hapse çevrilmesi hakkında

Karar No: 1615 21/06/1948

Meryem'i öldürmekten suçlu, Erzurum'un Yeğenağa Mahallesinden Yusuf kızı 1320 doğumlu Şahende Sakmak'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Kars Ağır Ceza Mahkemesinden verilen ve Yargıtay Birinci Ceza Dairesinden çıkan 25/11/1947 tarih ve 256 esas, 331 karar sayılı ilam ile onanmış olan ölüm cezasının, 30 yıl ağır hapse çevrilmesine karar verilmiştir.

(RG, 26/06/1948, s.6942)

Gaziantep'in Kayacık Mahallesinden Ahmet oğlu Ali Kemal Uygur'un ölüm cezasının 30 sene ağır hapse tebdili hakkında

Karar No. 1825 06/02/1953

Emri altında bulunduğu Onbaşı, Kandıra'nın Hacı İsmailler Köyünden Naim oğlu 1929 doğumlu Kazım Kuzu'yu öldürmekten suçlu mülga 81 inci Piyade Alayı Havan Bölüğü Erlerinden ve Gaziantep'in Kayacık Mahallesinden Ahmet oğlu 1929 doğumlu Ali Kemal Uygur'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında İstanbul Boğazı Müstahkem Mevki Komutanlığı Askeri Mahkemesince verilen ve Askeri Yargıtay Birinci Ceza Dairesinin 26/5/1952 tarih ve 995 esas, 738 karar sayılı ilamı ile onanmış olan ölüm cezasının 30 sene ağır hapse tebdiline karar verilmiştir.

(RG, 17/02/1953, s.8337)

Oğuzeli'nin Kefersari Köyünden Ali oğlu Fethi Oğuz hakkındaki ölüm cezasının müebbet ağır hapis cezasına tahviline dair

Karar No. 2098 29/01/1958

11/10/1954 tarihinde Oğuzeli'nin Arkik Köyünden Selim oğlu Mehmet Ulaşlı'yı mahkeme koridorunda kan güderek tabanca ile taammüden öldürmekten suçlu, Oğuzeli Kefersari Köyü hane 3, cilt 11, sayfa 30'da kayıtlı, 18/8/1936 doğumlu, bekar, Ali oğlu, Güllü'den doğma Fethi Oğuz hakkında Gaziantep Ağır Ceza Mahkemesinden sadır olan ve Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesinin 15/2/1957 tarih ve 2598 esas, 509 karar ve 3104 tebliğname numaralı ilamı ile tasdik edilmiş bulunan ölüm cezasının Teşkilatı Esasiye Kanununun 26 ncı maddesi mucibince müebbet ağır hapis cezasına tahviline karar verilmiştir.

(RG, 04/02/1958, s.9825)

ii) Tablo 11'e ilişkin açıklama

TBMM V. - XI. Dönemlerinde çıkartılan toplam 1403 Karardan sadece 8'i, ölüm cezasına çarptırılan mahkumların bu cezalarını başka hürriyeti bağlayıcı cezaya tahvil eden niteliktedir. Dönüştürme Kararlarının toplam Kararlar içindeki payı, % 0.57'dir.

Toplam 8 Kararla, toplam 9 mahkumun ölüm cezaları çeşitli hapis cezalarına çevrilmiştir.

Haklarındaki ölüm cezası mahkumiyetleri Meclis tarafından çevrilen 9 mahkumdan 1'i kadın (Karar No. 1615), 8'i erkektir.

Mahkumların çevrilen cezaları şöyledir:

- Karar No. 891, (2 mahkum), 24'er yıl hapis cezasına tahvil,
- Karar No. 1278, 20 yıl ağır hapis cezasına tahvil,
- Karar No. 1338, müebbet ağır hapis cezasına tahvil,
- Karar No. 1394, 15 yıl ağır hapis cezasına tahvil,
- Karar No. 1527, 18 yıl ağır hapis cezasına tahvil,
- Karar No. 1615, 30 yıl ağır hapis cezasına tahvil,
- Karar No. 1825, 30 yıl ağır hapis cezasına tahvil,
- Karar No. 2098, müebbet ağır hapis cezasına tahvil.

iii) Ölüm cezaları hapse çevrilen mahkumların kişisel özelliklerine, Encümen mazbatasına ve Meclis görüşmelerine ilişkin bilgi

1) 05/06/1935 tarih ve 891 sayılı Karar

Karar No. 891: **mahkumların cinsiyeti:** 2'si de erkek; **doğum tarihleri:** 1. Mahkum, 1319 (1903), 2. Mahkum 1317 (1901); **cezaları hapse tah-**

vil edildiğinde yaşları: 1. Mahkum 32 yaşında, 2. Mahkum 34 yaşında; **mahkumların kökeni:** her ikisi de köy; **ölüm cezasına hükmeden mahkeme:** Adliye Encümeni Mazbatasındaki bilgiye göre Manisa Ağır Ceza Mahkemesi; **idam hükmünde ve onama ilamında oylar:** mazbataya ekli muhalefet şerhindeki bilgiye göre, mahkumlar hakkındaki hüküm de, bunun Temyiz Mahkemesince onama ilamı da, oyçokluğu ile karara bağlanmıştır; **mahkumlar haklarındaki hükmün onanma tarihi:** Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesinin 23/03/1935 tarih ve 914 sayılı ilamı; **cezanın kesinleşmesi tarihi ile hapse çevrilme kararı verilmesi tarihi arasındaki bekleme süreleri:** 2 ay, 12 gün; **Adliye Encümeni mazbatasındaki istenç:** Encümenin 03/06/1935 tarih ve Esas No. 26, Karar No. 3/92 sayılı mazbatasında *infaz yönündeki karar*, 1'e karşı 12 oyla ve oyçokluğu ile alınmış; **mazbatada muhalefet şerhi var mı?:** var, (Ferit Peker, Kayseri); **Mecliste mazbatanın görüşülmesinde tartışma olmuş mu?:** olmuş; **muhalefet şerhinde ve Meclisteki görüşmede cezanın tahvili için ileri sürülen temel gerekçe:** *mahkumlar hakkındaki idam hükmünün, işkenceyle alınmış ikrara dayanması*; ikrarın zorla elde edildiğinin mahkemede dinlenen şahitlerin tanıklığı ve Hükümet doktorları tarafından bu yönde verilmiş rapor ile sabit olması ve ilk tahkikatı yapan ve ölüm cezasının dayandığı bu ikrarı alan ve müstantik olduğunu söyleyen Mustafa Sıtkı isimli şahsın, ilk tahkikatın tabii ve kanuni şartlar içinde olmadığını çektiği vicdan azabı neticesinde imzalı olarak Meclise bildirmesi.[94]

2) 16/03/1942 tarih ve 1278 sayılı Karar

Karar No.1278: **mahkumun cinsiyeti:** erkek; **doğum tarihi:** 1323 (1907); **cezası hapse tahvil edildiğinde yaşı:** 35; **mahkumun kökeni:** köy; **ölüm cezasına hükmeden mahkeme:** Adapazarı Ağır Ceza Mahkemesi; **idam hükmünde ve onama ilamında oylar:** Adliye Encümeni Mazbatasında da, Meclis Kararında da gösterilmemiş; **mahkum hakkındaki hükmün onanma tarihi:** Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesinin 13/05/1939 tarih ve 460 esas, 1507 karar sayılı ilamı; **cezanın kesinleşmesi tarihi ile hapse çevrilme kararı verilmesi tarihi arasındaki bekleme süresi:** 34 ay (2 yıl, 10 ay), 3 gün; **Adliye Encümeni mazbatasındaki istenç:** 08/08/1941 tarih ve Esas No. 3/163, Karar No. 60 sayılı birinci Mazbata, *infaz yönündeki karar*, 1'e karşı 14 oy ve oyçokluğu ile; 29/01/1942 tarih ve Esas No. 3/163, Karar No. 21 sayılı ikinci Mazbata, *cezanın 20 yıl hapse tahvili yönünde karar*, 7'ye karşı 9 oy ve oyçokluğu ile alınmış; **mazbatada muhalefet şerhi var mı?:** var; **Mecliste mazbatanın görüşülmesinde tartışma olmuş mu?:** olmuş; **muhalefet şerhinde ve Meclisteki görüşmede cezanın tahvili için ileri sürülen temel gerekçe:** *1) hadisede delil mevcut olmadığı ve failî hakikinin ileride zuhur edebilmesi ihtimali karşısında infaz yanlıştır; 2) delillerin takdirine girişilemeyeceğini kabul etmekle birlikte, mazbatanın Meclisteki ilk görüşmesi sırasında Feridun Fikri (Bingöl) tarafından*

94 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, Cilt 4, İçtima F., 3 Haziran 1935 tarihli otuz üçüncü inikattan 14 Haziran 1935 tarihli otuz sekizinci inikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1935, sf:53-61 ve zaptın sonuna ekli 153 Sıra sayılı basma yazı.

verilen ve idam cezasının yirmi sene hapse tahvil teklifini tazammun eden takririn 63 reyi muhalife karşı 120 reyi ekseriyetle kabul edilmiş olmasına ve cezanın tahfifi lehinde izhar buyurulan bu arzu ve iradeye göre karar verilmesinde de içtimai fayda mülahaza edilmiştir. [95]

3) 17/05/1943 tarih ve 1338 sayılı Karar

Karar No. 1338: **mahkumun cinsiyeti:** erkek; **doğum tarihi:** 1330 (1914); **cezası hapse tahvil edildiğinde yaşı:** 29; **mahkumun kökeni:** il (Kütahya); **ölüm cezasına hükmeden mahkeme:** Kütahya Ağır Ceza Mahkemesi; **idam hükmünde ve onama ilamında oylar:** Adliye Encümeni Mazbatasında da, Meclis Kararında da gösterilmemiş; **mahkum hakkındaki hükmün onanma tarihi:** Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesinin 26/02/1942 tarih ve 530 esas, 464 karar sayılı ilamı; **cezanın kesinleşmesi tarihi ile hapse çevrilme kararı verilmesi tarihi arasındaki bekleme süresi:** 14 ay (1 yıl, 2 ay), 21 gün; **Adliye Encümeni mazbatasındaki istenç:** Encümen, 11/05/1943 tarih ve Esas No. 3/17, Karar No. 12 sayılı Mazbatasına göre, cezanın müebbet ağır hapis cezasına tahvili yönünde, 7'ye[96] karşı 15 oy ve oyçokluğu ile karar almıştır; **mazbatada infaz lehinde muhalefet şerhi var mı?:** mazbataya ekli olarak yok; ancak Meclisteki görüşmede idam cezasının infaz edilmesi gerektiğini savunan üyeler[97] çıkmış-

---

95 Sırasıyla şu belgelere bakınız: **1)** TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, C.20, İçtima 2, TBMM Matbaası, 1942, Ankara, sf: 141-152 ve Zaptın sonuna ekli 268 sayılı Basma yazı; **2)** TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, C.23, İçtima 3, TBMM Matbaası, 1942, Ankara, sf: 166, 238-239 ve Sıra Sayısı 84 sayılı olup 02/02/1942 tarihli celsede yapılan görüşmeye ilişkin zaptın sonuna eldi Basma yazı sf:1-5; **3)** TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, C.24, İçtima 3, TBMM Matbaası, 1942, Ankara, sf:4-24.

96 1338 sayılı Karara ilişkin Encümen mazbatasında muhalif oy (ölüm cezasının infaz edilmesi doğrultusunda) kullanan üyeler şunlardır: (M. Çağıl, (Çorum); R. Özsoy, (Kayseri); S. Yargı, (Kocaeli); S. Artel, (Kocaeli); F. Uslu, (Manisa); C. Atay, (Sinop) ve K. Berker, (Urfa).

97 Örneğin, Meclisin 17/05/1943 tarihli 24 üncü Birleşimindeki görüşmede, *Y. Karslıoğlu (Yozgat)* şunları söylemiştir: "Bir kere düşünelim, bu adam bu işi düşünerek taşınarak yapmış. Buna kanun dilinde taammüt deniyor ki başlı başına ölüm cezasını mucip bir haldir. *Öldürülenin evlat, öldürenin baba olduğuna göre cezayı teşdit mi yoksa tahfif mi etmek icap eder? Eğer ölüm cezasından daha ağır bir ceza varsa onu vermek lazımdır. Sonra besleme külfetinden kurtulmak için bunu yaptığı anlaşılıyor. Bir baba beslemek külfetinden kurtulmak için evladını öldürmez, evvela kendisi intihar eder... Esasen Türkiye'de aç yoktur.* Böyle bir zamanda herkes kendi ekmeğinin yarısını keser ve onlara verir. Arkadaşımız diyor ki, bu adam delidir, öyle ise niçin müebbet hapse koyuyorsunuz? Madem ki delidir, mazurdur, tamamen affediniz, hiç suçu yoktur, aklı başında yapmamışsa. Onun için *bence bu adamın bu cemiyet arasında durması icap etmez, asılmalı, yere gömülmelidir. Ben bu kanaatteyim.*"

Cezanın tahvili yönünde görüş açıklayan *Dr. S. A. Dilemre (Rize)* sözlerine, Karslıoğlu'nu yanıtlayarak başlamıştır: *"Dediğiniz kadar kolay olsa...O kadar kolay değildir bu iş. (Gülüşmeler) Bu Mecliste benderiz de bunun müebbet hapis cezasına tahvili taraftarıyım. Bu demek, arkadaşımın dediği gibi, cemiyet içersinde serbest yaşaması değildir. Cemiyetten tecrit edilmiş, fena bir şekilde bırakılmış demektir...* Hadisemizde bu adam derin bir yeis ve keduret eseri olmak üzere hiç kimsenin yapamayacağı bir işi

tır; **Mecliste mazbatanın görüşülmesinde tartışma olmuş mu?:** olmuş; **mazbatada ve Meclisteki görüşmede cezanın tahvili için ileri sürülen temel gerekçe:** *"Encümenimiz, cezanın tatbik ve infazında iki esaslı mesnet teşkil eden içtimai faide ve adalet mefhumlarının cezanın ne zaruri olan haddi ne de adalet icaplarını aşmamasını istilzam eylediğini ve bundan başka bilhassa ölüm cezası gibi ağır ve telafisi mümkün olmayan bir müeyyidenin cemiyetin hadise muvacehesindeki derin duygu ve temayüllerini her itibarla tatmin etmesi ve hatta onun bir ifadesi olması lazım geleceğini mülahaza ederek, öz evladı olan altı yaşındaki bir masum çocuğu zahiren makul sayılabilecek hiçbir sebep olmaksızın bu derece elim ve feci bir akıbete duçar eden bu bedbaht adama hükmedilen ölüm cezasının müebbet ağır hapis cezasına tahvili suretiyle hükümranlık haklarının istimali muvafık olacağı..."*[98]

4) 26/04/1944 tarih ve 1394 sayılı Karar

Karar No. 1394: **mahkumun cinsiyeti:** erkek; **doğum tarihi:** 1320 (1904); **cezası hapse çevrildiğinde yaşı:** 40; **mahkumun kökeni:** köy; **hüküm veren mahkeme:** Manisa Ağır Ceza Mahkemesi; **idam hükmünde ve onama ilamında oylar:** Adliye Encümeni Mazbatasında da, Meclis Kararında da gösterilmemiş; **mahkum hakkındaki hükmün onanma tarihi:** Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesinin 31/08/1942 tarih ve 2109 esas, 2117 karar sayılı ilamı; **cezanın kesinleşmesi tarihi ile hapse çevrilme kararı verilmesi tarihi arasındaki bekleme süresi:** 19 ay (1 yıl, 7 ay), 25 gün; **Adliye Encümeni mazbatasındaki istenç:** 21/04/1944 tarih ve Esas No.3/24, Karar No. 32 sayılı Mazbatasına göre, oybirliği ile ölüm cezasının infazı yönünde karar[99]; **mazbatada infaz aleyhinde muhalefet şerhi var**

---

yapmış. Biz biliyoruz ki, emrazı ruhiyenin hepsi yüzde yüz halledilmiş şeyler değildir...Bu yaptığı hadise tüyler ürpertici bir hadisedir. Bu da her maişet darlığında olan baba çocuğunu kuyuya atsın demek değildir. Bundan bu mana çıkmaz... Yalnız şunu da söyleyeyim ki, *benderiz o kadar kanuncu değilim. Mahkemelerin hiçbir kararı geriye dönmez neye karar vermişlerse, idam da olsa buraya gelir, ölsün deriz. O halde biz bir nevi cellat mıyız? (Gülüşmeler).*" (vurgu eklenmiştir)

98 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 2, İçtima F, 3 Mayıs 1943 tarihli on sekizinci İnikattan 31 Mayıs 1943 tarihli otuz birinci İnikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1943, sf:96-101 ve zaptın sonuna ekli 41 Sıra sayılı Basma yazı.

99 1394 sayılı Karara ilişkin ilginç bir ayrıntı şudur. Bir çok ölüm cezası mazbatasına Encümen üyesi olarak infaz karşıtı muhalefetini ekleyen ya da Meclis üyesi olarak mazbataların görüşülmesi sırasında yine infaz karşıtı görüş açıklayan Feridun Fikri Düşünsel, bu dosya ekseninde Encümen üyesi sıfatıyla ve görüşmede yaptığı açıklamasıyla idamdan yana tavır ortaya koymuştur.

1394 sayılı Karara ilişkin Encümenin 21/04/1944 tarihli mazbatasının Meclisin 26/04/1944 tarihli 49 uncu Birleşiminin Birinci Oturumunda görüşülmesi sırasında, Feridun Fikri Düşünsel (Bingöl), bu dosyayı iki kez okuduğunu, bu adamın katil olduğunda şüphe bulunmadığını, pusu kurarak taammüden adam öldürdüğünü, suçu inkar ettiğini söylemiştir. Düşünsel şöyle devam etmiştir: *"bir vatandaşı öteki dünyaya göndermemek göndermekten elbette evladır. Bu da Büyük Meclisin hukuku hükümranisini kullanırken göz önünde tutacağı esas vazifelerden bir tanesidir", "...zerre miktar bir şey görsem vallahilazım bu kürsüye çıkıp ta yüksek huzurunuzda bir tek kelime söylemezdim", "katil olduğunda şüphe olmadığını tekrar ediyorum."... "biz her*

mı?: yok; **Mecliste mazbatanın görüşülmesinde tartışma olmuş mu?**: olmuş; **Meclisteki görüşmede cezanın tahvili için ileri sürülen temel gerekçe:** Mazbatanın Mecliste görüşülmesi sırasında sadece yargılama aşamaları üzerinde durulmamış, ama bunun yanı sıra, hem mahkumun hem de maktulün kişilik özellikleri de ayrıntılı biçimde dile getirilmiştir. İnfaz aleyhinde görüş açıklayanlar, özellikle maktulün, zenci, eski bir köle, şiddet yoluyla çevresini yıldıran ve çeşitli suçlar işlemiş bulunan bir kişi olduğu temasına ağırlık vermiştir. Bu görüşmeler, maktul hakkında, çok sayıda aşağılayıcı sıfatın kullanılmış olması ile de dikkat çekmektedir. Kullanılan bazı sıfatlar, "ızbandut", "korkunç adam", "yalnız dış tarafı değil, içi de kapkara zenci", "kara herifin kara kanı" (Yozgat milletvekili Y.D. Karslıoğlu); "bu alçak adam", "alçak bir zenci", "bu namussuz", "ızbandut" (Erzincan milletvekili B. K. Çağlar) gibi. Karslıoğlu'nun bu uslubu şu bakımdan şaşırtıcıdır. 1394 sayılı Karardan yaklaşık bir yıl önce, 1943 tarih ve 1338 sayılı Karara ilişkin müzakereler sırasında, Encümen, ölüm cezasının hapse tahvili yönünde tavır alırken, infazı savunanların başında gelen Karslıoğlu, *"bence bu adamın bu cemiyet arasında durması icap etmez, asılmalı, yere gömülmelidir. Ben bu kanaatteyim"* diyordu. İkisi de hapse dönüştürme ile neticelenen ve yakın aralıklı bu iki Karar bağlamında, Karslıoğlu'nun tavır değişikliği, bölge milletvekili olmaması ve kullandığı terminoloji ve uslup (Türklük temasının da işlendiğini hatırlatalım) dikkate alındığında, daha çok milliyetçi motifle izah edilebilir izlenimini vermektedir. İnfaz aleyhinde görüş açıklayanların kullandığı bir diğer argüman, hem olayın gerçekleştiği yerdeki 13 köy halkının hem de ayrıca Manisa Barosu'nun, Meclise, infaz iradesi çıkmaması istemiyle başvurdukları idi.[100] Bu olgu, yani söz konusu dilekçelerin verilmesi birkaç açıdan önem taşımaktadır. a) İnfaz aleyhine, kurumsal (Baro) ve kitlesel (13 köy halkı) ortak tavır alınmıştır; b) dilekçe verme şeklindeki somut eylemle, ilk kez, bu kadar geniş bir grup, yani bir bakıma sivil toplum inisiyatifi, infaz istenci çıkmamasını talep etmiştir[101]; c) infaza karşı çıkan

---

mücrimin vaziyetini tetkik ederken bir de maktulün üzerinde bir tahlil ve tenkit yapmak vaziyetine meydan vermek doğru olur mu?", "Arap Muharrem fena adam olabilir. Fakat Mehmet Ölmez bu adamı taammüden, çalılar arkasına saklanarak, iki defa ateş etmek suretiyle katletmiştir", "Katli olduğunda kimsenin şüphesi olmayan bir adamı idam etmemekte maktulün şahsına ait esbabı mucibe araştırarak bu şöyle kötü adamdı, bu böyle kötü adamdı diye beyanatta bulunulmasını doğru görmüyorum".

100 Örneğin, *H. Bayur (Manisa)*, o köye daha önce gittiğini, hatta maktulü kahvede otururken gördüğünü söylemiştir. Katilin, avukatın yanlış yönlendirmesine kurban gittiğini belirterek, *"Hayat da belli başlı bir şeydir. Hayatı bir tarafa bırakıp da yalnız kağıt üzerinde karar vermeyelim... Adalet yalnız kağıt üzerinde tecelli etmez"* diyerek, olaya ve kişilere ilişkin ayrıntılar üzerinde sorular sormuştur. Ayrıca, hükümden sonra, Baro Başkanı ve 13 köy tarafından yazılmış mazbataların da dosyada bulunduğunu; bunların belki adli hükmü yoksa da "vicdani ve insani hükmü" olması gerektiğini söylemiştir. Bayur konuşmasını şöyle tamamlamıştır: *"...Bunlar hafifletici sebepler midir, değil midir? Bunun onda bire bile vaki olsa Avrupada, Avrupa mahkemesi bunu beraat ettirir ve herhalde öldürmez. Hakikat budur. (Şiddetli ve sürekli alkışlar), (Müzakere kafi sesleri)".*

101 Cezanın infaz edilmemesi doğrultusunda, o güne kadar mutat olmayan şekilde ve toplumdan gelen taleplere de dayanarak, ölüm cezasının tahvilini savunan bazı mil-

bu sivil toplum inisiyatifi, söz konusu talebini, siyasi değil adi bir suçlu için ortaya koymuştur. Öte yanda 1394 sayılı Karar, görüşmeler sırasında, mahkumdan çok maktulün kişiliği üzerinde durularak yapılan tartışmalar sonucu, ölüm cezasının başka bir cezaya çevrildiği tek örnektir. Benzeri nitelikli diğer Kararlarda tartışmalar, maktul değil, mahkum üzerinde odaklaşmıştır. Bu yönüyle özgündür.[102]

5) 09/05/1947 tarih ve 1527 sayılı Karar

Karar No. 1527: **mahkumun cinsiyeti:** erkek; **doğum tarihi:** 1338 (1922); **cezası hapse çevrildiğinde yaşı:** 25; **mahkumun kökeni:** köy; **hüküm veren mahkeme:** 3. Ordu Müfettişliği Askeri Mahkemesi; **idam hükmünde ve onama ilamında oylar:** Meclisin 09/05/1947 tarihli 58. Birleşiminin Birinci oturumundaki görüşme sırasında yapılan açıklamaya göre, Askeri Mahkeme, eylemde taammüt görerek oybirliği ile ölüm cezasına hükmetmiş; temyiz üzerine Askeri Yargıtay Birinci Ceza Dairesi, 11/02/1946 tarih ve 4663/556 sayılı ilamıyla ve 2'ye karşı 3 oyla hükmü onamış; Askeri Yargıtay Başsavcılığı hükmün bozulmasını istemiş, bunun üzerine dosya Askeri Yargıtay Genel Kurulunda görüşülmüş ve yedi üyeden oluşan Askeri Yargıtay Genel Kurulu, üç muhalif oya karşı dört oyla ve 19/05/1946 tarihli kararıyla, Başsavcının itirazını reddederek ölüm cezası hükmünü onamıştır; **mahkum hakkındaki hükmün onanma tarihi:** Askeri Yargıtay Birinci Ceza Dairesinden çıkan 11/02/1946 tarih ve 4663 esas, 556 karar sayılı ilam, Askeri Yargıtay Genel Kurulunun 19/05/1946 tarihli kararı; **cezanın kesinleşmesi tarihi ile hapse çevrilme kararı verilmesi tarihi arasındaki bekleme süresi:** 14 ay (1 yıl, 2 ay), 28 gün; **Adalet Komisyonu raporundaki istenç:** 02/05/1947 tarih ve Esas No. 3/8, Karar No. 24 sayılı Rapo-

---

letvekillerini, bir biçimde eleştiren üyelerin de çıkması dikkati çekmektedir. Örneğin, *Y. Abadan (Eskişehir)*, Mazbatayı okumadığı söyledikten sonra iki hususa işaret etmiştir. 1) "Meclis, "mahkemelerin hükümleri üzerinde tekrar mahkeme kurmak vaziyetine" düşmemelidir"; 2) *"Meclisin "hükümranlık salahiyeti ancak lütfe ve merhamete inhisar eder...Bu gibi dosyalar üzerinde farklı bir muamele yapıldığı zihniyetinin sureti katiyede belirtmemesi lazımdır. Burada müdafaa imkanını bulanların kurtulmaya namzet, müdafaa edilmeyenlerin ise ölüme mahkum olduğu zihniyetinin önüne geçmek zaruridir."* Abadan konuşmasında, açıkça ölüm cezası infaz edilsin dememişse de, yoğun tartışmalı geçen oturumda ve tahvil yönünde konuşanların ardından yapılan bu açıklama, kaçınılmaz biçimde ölüm cezasının infaz edilmesi eğilimini yansıtan nitelik taşımaktadır. Başka deyişle, konuşmacı, bu dosya özelinde mahkum lehinde tavır alınmasını eleştirmek yerine, bunun doğru tavır olduğunu ve esasen diğer mahkumlar hakkında aynı titizliğin gösterilmesi gerektiğini söylemiş olsaydı, herhalde daha isabetli görüşü savunmuş sayılabilirdi. Kaldı ki, bir milletvekilinin bir ölüm cezası dosyasının görüşülüp oya sunulduğu oturumda, *"mazbatayı okumadığını"* ifade etmiş olması, Meclisteki ister infaz ister tahvil yönündeki istenç açığa konmuş olsun, bu sonuca yol açan işlemler için oy kullanılırken milletvekillerinin ne denli titiz ve sorumluluğunun bilincinde davrandığının sorgulanmaya muhtaç bulunduğunu gösteren tarihi bir açıklamadır.

102 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 9, İçtima 1, 3 Nisan 1944 tarihli otuz yedinci inikattan 28 Nisan 1944 tarihli ellinci inikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1944, sf:251-259 ve zaptın sonuna ekli 101 Sıra sayılı Basma yazı.

runa göre, ölüm cezasının infazı yönünde, 1'e karşı 11 oy ve oyçokluğu ile karar almıştır[103]; **raporda infaz aleyhinde muhalefet şerhi var mı?:** var; **Mecliste mazbatanın görüşülmesinde tartışma olmuş mu?:** olmuş; **muhalefet şerhinde ve Meclisteki görüşmede cezanın tahvili için ileri sürülen temel gerekçe:** Mazbataya ekli muhalefet (cezanın tahvili) şerhinde şu unsurlara işaret edilmiştir: "1) mahkumun koğuşta elinde demir çubukla dolaşması ile adam öldürme eylemi arasında "nedensellik bağı" kurmanın mümkün olmadığı; mahkumun eylemi uykudan uyandırıldıktan sonra önceki kavganın etkisiyle işlemiş olması karşısında "taammüt" unsurunun var olduğunun ileri sürülemeyeceği; mahkumun maktule ikinci darbeyi vurduktan sonra gevşemiş bulunmasından ötürü eylemin "canavarca bir his saiku" ile işlendiğinin de söylenemeyeceği; ve nihayet Askeri Yargıtay'ın üçe karşı dört oyla idam hükmünü onaması karşısında *"Bu suretle suç unsurlarını ve vasfını tayine ve bunun isabetine bir taarruz zihniyetiyle değil bir hayatın cemiyet nefine ifnası kararından bu suretle iki taraflı bir düşüncenin varit olduğu zamanlarda lehte bir mütalaanın kabulü içtimai adalet bakımından daha faydalı olacağı kanaatiyle"* cezanın tahvili gerektiği belirtilmiştir. Bu mazbatanın Meclisteki görüşülmesi sırasında ise (ki, bu mazbata iki ayrı Birleşimlerde, sırasıyla, Meclisin 07/05/1947 tarihli 57. ve 09/05/1947 tarihli 58. Birleşimlerinde görüşülmüştür), S. Kurutluoğlu, kanunda taammüdün tarifi bulunmadığını; bunun hakimlerin vicdanına bırakıldığını belirterek bu olayda, *"Cemiyet namına bir hayatın ifnasına kadar gidecek bir halde bir hata veya böyle bir hale müncer olacak takdirin hiçbir zaman telafisi kabil olmayacaktır. Şu halde yedi kişilik heyetten üç tanesinin lehinde mütalaa ettiği bir halin, dört kişinin aleyhinde mütalaasıyla idama kadar götürülmesini ben şahsen doğru olmadığı kanaatine vasıl oldum"* demiştir.[104]

6) 21/06/1948 tarih ve 1615 sayılı Karar

Karar No.1615: **mahkumun cinsiyeti:** kadın; **doğum tarihi:** 1320 (1904); **cezası hapse çevrildiğinde yaşı:** 44; **mahkumun kökeni:** şehir; **hüküm veren mahkeme:** Kars Ağır Ceza Mahkemesi; **idam hükmünde ve onama ilamında oylar:** Karar metninde de, Komisyon raporunda da, bu konuda bilgi yer almıyor; ancak Meclisin 21/06/1948 tarihli 74. Birleşiminde yapılan görüşmede Komisyon Sözcüsünün açıklamasına göre, birinci yargılamada verilen hükmü Yargıtay suçun vasfı noktasından bozmuş; mahalli

---

103 1527 sayılı Karara ilişkin Komisyon Raporunda, ölüm cezasının infazı yönünde oy kullanan 11 üye şunlardır: R. Karadeniz (Başkan), (Trabzon); N. Aksoy (Antalya); F. Kalfagil (Diyarbakır); Dr. F. Ecevit (Kastamonu); K. Coşkunoğlu (Manisa); O.N. Burcu (Balıkesir); R. Güllü (Isparta); S.A. Feyzioğlu (Kayseri); N. Küçüka (Denizli); E. Oran (İzmir) ve Dr. S. A. Dilemre (Rize). Cezanın 18 yıla çevrilmesi görüşüyle muhalif oy kullanan üye: S. Kurutluoğlu (Kırşehir).

104 Belgeler için kronolojik sırasıyla bakınız: 1) TBMM Tutanak Dergisi, Devre VIII, Cilt 5, Toplantı 1, 14 Nisan 1947 tarihli kırk dokuzuncu Birleşimden 30 Mayıs 1947 tarihli altmış altıncı Birleşime kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1947, sf:94-97 ve zaptın sonuna ekli 118 Sıra sayılı Basma yazı; 2) TBMM Tutanak Dergisi, Devre VIII, Cilt 5, Toplantı 1, sf:149-162.

mahkeme bozmaya uyarak mahkum için başka bentten tekrar ölüm cezasına ve şeriki (Eyüp Korkmaz) için hapis cezasına hükmetmiştir. İkinci hüküm, Yargıtay'ca, ölüm cezası mahkumu için onanmış, şeriki için ise, onun hakkında da ölüm cezasına hükmetmek gerekir gerekçesiyle bozulmuştur.[105] Hükmün ve ilamların oybirliği ile mi, oyçokluğu ile mi alındığı bilgisi yoktur; **mahkum hakkındaki hükmün onanma tarihi:** Yargıtay Birinci Ceza Dairesinin 25/11/1947 tarih ve 256 esas, 331 karar sayılı ilamı; **cezanın kesinleşmesi tarihi ile hapse çevrilme kararı verilmesi tarihi arasındaki bekleme süresi:** 6 ay, 26 gün; **Adalet Komisyonu raporundaki istenç:** Komisyonun 15/06/1948 tarih ve Esas No. 3/218, Karar No. 39 sayılı Raporuna göre, ölüm cezasının infazı yönünde, 4'e karşı 11 oy ve oy çokluğu ile karar almıştır; **raporda infaz aleyhinde muhalefet şerhi var mı?:** var, rapora ayrıca ekli değil, sadece raporun imzalar bölümünde, ilgili imzanın altında kısa not düşülmüş; **Meclisteki görüşmede tartışma olmuş mu?:** olmuş; **muhalefet şerhinde ve Meclisteki görüşmede cezanın tahvili için ileri sürülen temel gerekçe:** Rapordaki muhalif oyların cezanın tahvili için dayandıkları gerekçeler şöyledir. Birincisinde *"Şeriki hakkında yargılamanın devam etmesi yüzünden hükmün derhal infazında büyük mahzurlar görmekte olduğumuzdan muhalifiz"* denilmektedir, (A. Konuk -Bursa-, Dr. F. Ecevit -Kastamonu- ve Dr. S. A. Dilemre -Rize-). İkincisinde, *"Suç ortağı haldındaki dosya ile birlikte tetkiki lazım geleceği reyindeyim"* (S. A. Feyzioğlu -Kayseri-) şeklindedir. Meclisin 21/06/1948 tarihli 74. Birleşiminin Birinci Oturumundaki görüşmede ileri sürülen argümanlar: 1) şeriki hakkında yargılama sürdüğü için infaz sakıncalı[106], (A. Konuk -Bursa-, H.

---

105 Burada önemli bir ayrıntı şudur. Yargıtay'ın ikinci bozma kararı, şerik Eyüp Korkmaz'ın da ölüm cezasına çarptırılması gerektiği yönündedir. Mahallî mahkemenin bu şerik hakkında bozma kararına uyarak ölüm cezası verip vermediği ve Yargıtay'ca bunun onanıp onanmadığı bilgisine sahip değiliz. Ancak, bu tarihi izleyen dönemde, Meclis tarafından ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilen mahkumlar arasında Eyüp Korkmaz isimli bir mahkum bulunmamaktadır. Keza, Meclisçe ölüm cezası başka cezaya çevrilen mahkumlar arasında da bu isimde birisi yoktur.

106 Şerik hakkında hükmün kesinleşmeden dosyanın Meclise gönderilmesi uygulamasının o tarihten on yıl öncesine kadar yapılmadığını ve Adalet Bakanlığının şerik hakkındaki hükmün kesinleşmesini bekledikten sonra dosyayı Meclise havale ettiğini; bunun doğru, bir süredir yapılanın yanlış olduğunu, dolayısıyla böyle bir tablo karşısında ölüm cezasının tahvilinin zorunlu hale geldiğini ileri süren *A. Konuk*'un bu argümanını yanıtlayan *Hazım Bozca (Afyonkarahisar)*, yeni uygulamayı şu nedenle zaruri görüp, mahkum Şahande'nin cezasının infazını geciktirmemek gerektiğini savunmuştur. Bozca'ya göre, infazın tehiri Anayasa (md.54) karşısında mümkün değildir, Yargıtay'ın bozma gerekçesi ışığında suç ortağı Eyüp hakkında verilecek hüküm de maalesef ölüm cezasından ibarettir. Devamla, "Şimdi sorarım, Şahande hakkındaki bu cezanın tehirine ne mana kalır?" Yargıtay'ın yeni uygulamasına gelince, "Yargıtay evvelce şerik hakkındaki hükmü herhangi bir suretle bozduğunda diğeri hakkında verilen ölüm cezasını tetkik etmez. Ancak her ikisi hakkındaki hükmü tasdik ettikten sonradır ki, ölüm cezasına ait dosyayı Meclise sevk edebilirdi. *Ama şimdi Yargıtay, cezaevlerinin inzibat ve asayişinin idamesi gibi mühim idari zaruret karşısında bu yoldan vazgeçmiş ve prensip olarak ölüm cezasını tasdik edip dosyayı Meclise sevk edegelmiştir. Burada da usul ve kanuna uygun bulduğu Şahande hakkındaki ölüm cezasını tasdik etmiştir, dosya da böylece önümüze gelmiştir. Binaenaleyh, bu cezayı geciktirmekte bir fayda ve mana yoktur."*

Karagülle -Konya-), 2) mahkumun sadece kadın olmasına hürmeten ceza tahvil edilsin, (Mitat Aydın -Aydın-); 3) (karşı görüş: mahkum Genelevde çalışan bir kadın olduğu için cezasının tahviline mazhar değil/Encümen sözcüsü, Kurutluoğlu), buna cevaben, mahkumun böyle bir geçmişinin olması cezasının tahvili için daha da geçerli bir sebeptir ve mahkuma ilişkin bu tür açıklamalar Meclis istencini yönlendirmek bakımından yakışıksızdır, (Fahri Karakaya -Elazığ-).[107]

7) 06/02/1953 tarih ve 1825 sayılı Karar

Karar No. 1825: **mahkumun cinsiyeti:** erkek; **doğum tarihi:** 1929; **cezası hapse çevrildiğinde yaşı:** 24; **mahkumun kökeni:** şehir (Gaziantep); **hüküm veren mahkeme:** İstanbul Boğazı Müstahkem Mevki Komutanlığı Askeri Mahkemesi; **idam hükmünde ve onama ilamında oylar:** Karar metninde de, Komisyon raporunda da bu konuda açıklama bulunmuyor; **mahkum hakkındaki hükmün onanma tarihi:** Askeri Yargıtay Birinci Ceza Dairesinin 26/5/1952 tarih ve 995 esas, 738 karar sayılı ilamı; **cezanın kesinleşmesi tarihi ile hapse çevrilme kararı verilmesi tarihi arasındaki bekleme süresi:** 9 ay, 10 gün; **Adalet Komisyonu raporundaki istenç:** Komisyonun 18/12/1952 tarih ve Esas No. 3/356, Karar No. 14 sayılı Raporuna göre, ölüm cezasının 30 yıl ağır hapse tahvili kararını oybirliği ile almıştır; **raporda infaz lehinde muhalefet şerhi var mı?:** yok, oybirliği ile tahvil yönünde olduğu için; **Meclisteki mazbatanın görüşülmesinde tartışma olmuş mu?:** Meclisin 06/02/1953 tarihli 39. Birleşiminde yapılan görüşmede tartışma olmamış; **raporda cezanın tahvili için ileri sürülen temel gerekçe:** Maktul onbaşı amirin mevzuata aykırı biçimde yaptırım ve ceza tatbik ederek, katil er mahkumu dövmesi ("maktulün salahiyet harici dövme yolunu ihtiyar etmesi ve hiçbir lüzum ve zaruret bulunmadığı halde gece saat 24'de sanığı uykudan kaldırıp tekdir etmesi gibi haller") nedeniyle, TCK (md.51)'in uygulanması akla gelmekteyse de, AsCK (md.92) bağlantısıyla mahkumun TCK (md.51)'den yararlanması imkanı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, "haksız harekete maruz kalmış bulunan suçluda, katil fiilini ikaa sebep olduğu aşikar olan dövme ve tekdirin husule getireceği gazap ve elemin 2 saat uykudan sonra aynı kuvvet ve şiddetle devamı mümkün olmazsa da katil sebebi olarak başka bir saik ve amilin de mevcut bulunmamasına göre şiddetini kaybetmekle beraber suçluda bırakmış olduğu infial ve teessür sebebi ile katlin ika edilmesinde takdiri tahfif sebebinin kabulüne ceza mevzuat ve esasları bakımından bir mani bulunmadığından, işbu sebebe dayanılarak ölüm cezasının 30 sene ağır hapse tebdilinin madalet icaplarına uygun olacağı kabul edilmiştir."[108]

---

107 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 12, Toplantı 2, 2 Haziran 1948 tarihli altmış altıncı Birleşimden 9 Temmuz 1948 tarihli seksen altıncı Birleşime kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1948, sf:296-302 ve zaptın sonuna ekli 168 Sıra sayılı Basma yazı.

108 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 20, Toplantı 3, 2 Şubat 1953 tarihli Otuz altıncı Birleşimden 28 Şubat 1953 tarihli Elli altıncı Birleşime kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1953, sf:137 ve zaptın sonuna ekli 53 Sıra sayılı Basma yazı.

8) 29/01/1958 tarih ve 2098 sayılı Karar

Karar No. 2098: **mahkumun cinsiyeti:** erkek; **doğum tarihi:** 1936; **cezası hapse çevrildiğinde yaşı:** 22; **mahkumun kökeni:** köy; **hüküm veren mahkeme:** Gaziantep Ağır Ceza Mahkemesi (18/08/1955 tarih ve 1954/204 esas, 1955/147 karar sayılı hükmü); **idam hükmünde ve onama ilamında oylar:** Karar metninde de, Komisyon raporunda da bu konuda açıklama bulunmuyor; ancak büyük bir olasılıkla mahkum hakkındaki hüküm ve ilam oybirliği ile verilmiştir; **mahkum hakkındaki hükmün onanma tarihi:** Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesinin 15/2/1957 tarih ve 2598 esas, 509 karar sayılı ilamı; **cezanın kesinleşmesi tarihi ile hapse çevrilme kararı verilmesi tarihi arasındaki bekleme süresi:** 11 ay, 14 gün; **Adalet Komisyonu raporundaki istenç:** Komisyonun 25/05/1957 tarih ve Esas No. 3/513, Karar No. 52 sayılı birinci mazbatasına göre, Encümen ölüm cezasının müebbet ağır hapse tahvili kararını, 7'ye karşı 7 oy (Başkanın oyu bir oy fazla sayılıp 8 oyla) ve oyçokluğu ile almıştır.[109] Komisyonun 17/01/1958 tarih ve Esas No. 3/10, Karar No. 10 sayılı ikinci mazbatasında, yine ölüm cezasının müebbet ağır hapse tahvili yönünde çıkan Karar, çekimser oy dahil, 7'ye karşı 10 oyla alınmıştır[110]; **raporda infaz lehinde muhalefet şerhi var mı?:** Encümenin birinci mazbatasında rapora ekli ayrı muhalefet şerhi yok, sadece imzaların altında muhalif oy notu var; buna karşılık ikinci mazbatada toplam 6 üye imzalı ve infaz yönünde istenç açıklayan bir muhalefet şerhi rapora eklenmiş; **Mecliste raporun görüşülmesinde tartışma olmuş mu?:** Encümenin birinci mazbatası Meclisin 31/05/1957 tarihli 75. Birleşiminde görüşülmüş; ikinci mazbatasının ilk görüşmesi Meclisin 24/01/1958 tarihli 29. Birleşiminde; bunun devam eden ikinci görüşmesi Meclisin 27/01/1958 tarihli 30. Birleşiminde ve nihayet üçüncü ve nihai görüşmesi Meclisin 29/01/1958 tarihli 31. Birleşiminde yapılmıştır. Bütün bu Birleşimlerde, cezanın infaz edilmesi ile tahvil edilmesi yönünde söz alarak görüş açıklayan çok sayıda milletvekili çıkmıştır; **raporda cezanın tahvili için ileri sürülen temel gerekçe:** Encümenin birinci mazbatasındaki tahvil gerekçesi, mahkumun öz dayısının iki ay ön-

---

109 2098 sayılı Karara ilişkin Encümenin birinci mazbatasında ölüm cezasının infaz edilmesi görüşüyle muhalif oy kullanan üyeler şunlardır: V. Asena (Balıkesir) "Hükmün infazı kanaatindeyim" kaydını düşerek ve C. Boynuk (Çankırı); S. Perinçek (Erzincan); T. F. Baran (Konya); N. Ocakçıoğlu (Malatya); M. Ataman (Yozgat) ve İ. Hadımlıoğlu (Denizli) "muhalifim" kaydını düşerek muhalif kalmışlardır. Ölüm cezasının müebbet ağır hapse yönünde oy kullanan üyeler şunlardır: C. Ülkü (Encümen Reisi) (Aydın), M. Erkuyumcu (Bursa); B. Kayaalp (Burdur); A. Eryurt (Erzurum), İ. Us (Kars), B. Nasuhoğlu (Kütahya) N. Özsan (Muğla).

110 2098 sayılı Karara ilişkin Encümenin ikinci mazbatasında, rapora ölüm cezasının infaz edilmesi görüşüyle, V. Asena (Balıkesir), E. Kavur (İzmir), H.F. Evliya (Maraş), M. A. Arıkan (Mardin), A.R. Akbıyıkoğlu (Uşak), M.K. Biberoğlu (Çorum) "muhalifim" kaydını düşerek muhalif kalmışlardır. Ayrıca M.K. Boran (Mardin) "müstenkifim" kaydını düşmüştür. Ölüm cezasının müebbet ağır hapse yönünde oy kullanan üyeler şunlardır: C. Ülkü (Aydın), S. Sezgin (Çanakkale), A. Selekler (Adana), H. Bayrı (Bursa), A. Şahin (Gaziantep), N. Davran (İzmir), S. Koraltan (Konya), S. Nasuhoğlu (Kütahya), A. Keleşoğlu (Samsun) ve O. Talu (Afyon Karahisar).

ce öldürülmesi nedeniyle duyduğu derin üzüntüden ötürü bu eylemi işlediği ve dolayısıyla, "*İdam cezasının müebbet ağır hapis cezasına tahvili (işlenen cürümle verilen ceza arasında bir nispeti adile bulunması gerektiğine) dair olan ceza prensiplerine daha uygun görüldüğüdür.*" Encümenin ikinci mazbatasında tahvil gerekçesi şöyledir: "...Encümenimizin ölüm cezalarının infazı münasebetiyle ilam ve dava dosyası üzerinde yapacağı tetkikler, verilen hükmün doğru ve kanuna uygun bulunup bulunmadığını araştırmaktan ziyade hadisenin hal ve hususiyetlerine göre cezanın aynen infazı mı, yoksa daha hafif bir cezaya tahvilinin mi gerektiğini araştırmaya matuf olduğundan, mahkeme kararının tahlilinden kaçınılmıştır. Hadisenin yukarıda belirtilen şekline göre, *Fethi Oğuz 18.VIII.1936 doğumludur. Fiil ise 11.X.1954 tarihinde işlenmiştir. 18 yaşını bitirdi aradan henüz iki ay bile geçmemiştir. 18 yaşını henüz bitiren, hayat tecrübeleri kafi derecede gelişmemiş bulunan Fethi Oğuz'un, bilhassa çok sevdiği dayısının iki ay önce Mehmet ve Ali Ulaşlı tarafından öldürülmesinden duyduğu şiddetli elem göz önüne alınarak, Fethi Oğuz'a verilen ölüm cezasının ağır olduğunu, Yüksek Meclisin atıfet ve merhamet duygularına dayanılarak, 18 yaşını yeni bitiren Fethi Oğuz'a hayat ve istikbal için bir imkan bahşedilmesinin içtimai bakımdan da faydalı bulunduğu kanaatine varıldığından*" argümanı ileri sürülmüştür.[111]

---

111 2098 sayılı Karara ilişkin Meclis görüşmelerinin kronolojik sırasıyla belgeleri şöyledir: **1)** TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 19, İçtima 3, 6 Mayıs 1957 tarihli Altmış dördüncü İnikattan 31 Mayıs 1957 tarihli Yetmiş beşinci İnikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1957, sf:411-417 ve zaptın sonuna ekli 213 sayılı Basma yazı; **2)** TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 1, İçtima 1, 1 Kasım 1957 tarihli Birinci İnikattan 31 Ocak 1958 tarihli Otuz ikinci İnikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1958, sf:533-535 ve zaptın sonuna ekli 27 sayılı Basma yazı; **3)** TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 1, sf:548-558; **4)** TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 1, sf:561-562.

E) TBMM I. – XI. DÖNEMLERİNDE ÇIKARTILAN ve ÖLÜM CEZALARINI BAŞKA CEZAYA DÖNÜŞTÜREN KARARLARIN TOPLU OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ (1920-1960)

a) Ölüm Cezalarını Başka Cezaya Dönüştürme ile Yerine Getirme Kararlarının Karşılaştırılması

TABLO 12) TBMM I. - XI. Dönemlerinde (1920-1960) Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Bu Cezalarını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlar ile Ölüm Cezalarının İnfazına İlişkin Kararların Oranı:

TBMM Dönemi	Başlama ve Bitiş Tarihi	Dönem içinde toplam Meclis Kararı sayısı	Ölüm cezasını tahvil eden Karar ve mahkum sayısı	Toplam Karar sayısı içinde, Tahvil Kararı %	Ölüm cezasının infazı Kararı ve mahkum sayısı	Toplam Karar sayısı içinde, İnfaz Kararı %
I.	23/04/1920-16/04/1923	389	5 Karar 13 mahkum *	% 1.28	25 Karar 36 mahkum	% 6.42
II.	11/08/1923-26/06/1927	373	4 Karar 4 mahkum	% 1.07	18 Karar 25 mahkum	% 4.82
III.	01/11/1927-26/03/1931	256	2 Karar 3 mahkum	% 0.78	50 Karar 99 mahkum	% 19.53
IV.	04/05/1931-23/12/1934	217	2 Karar 2 mahkum	% 0.92	45 Karar 54 mahkum	% 20.73
*Toplam ** TBMM I.-IV. Dönemi*	*23/04/1920-23/12/1934*	*1235*	*13 Karar 22 mahkum*	*% 1.05*	*138 Karar 214 mahkum*	*% 11.17*
V.	01/03/1935-27/01/1939	234	1 Karar 2 mahkum	% 0.42	64 Karar 78 mahkum	% 27.35
VI.	03/04/1939-15/01/1943	248	1 Karar 1 mahkum	% 0.40	107 Karar 126 mahkum	% 43.14
VII.	08/03/1943-14/06/1946	174	2 Karar 2 mahkum	% 1.14	66 Karar 74 mahkum	% 37.93
VIII.	05/08/1946-24/03/1950	192	2 Karar 2 mahkum	%1.04	31 Karar 34 mahkum	% 16.14
IX.	22/05/1950-12/03/1954	148	1 Karar 1 mahkum	% 0.67	1 Karar 1 mahkum	% 0.67
X.	14/05/1954-11/09/1957	243	0 Karar 0 mahkum	% 0.00	25 Karar 27 mahkum	% 10.28
XI.	01/11/1957-25/05/1960	164	1 Karar 1 mahkum	% 0.60	20 Karar 21 mahkum	% 12.19
Toplam TBMM V.-XI. Dönemi	*01/03/1935-25/05/1960*	*1403*	*8 Karar 9 mahkum*	*% 0.57*	*314 Karar 361 mahkum*	*% 22.38*
Genel Toplam TBMM I.-XI. Dönemi	***23/04/1920-25/05/1960***	***2638***	***21 Karar 31 mahkum***	***% 0.79***	***452 Karar 575 mahkum***	***% 17.13***

* Yukarıda ilgili bölümde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, TBMM I. Döneminde, Meclisin ölüm cezasını başka cezaya dönüştüren Karar sayısı 5 olarak gözükmesine karşılık, ölüm cezalarını "affeden ya da kaldıran" Kararlar da hesaplamaya katılırsa, toplam Karar sayısı 12'ye çıkmaktadır. Sadece tahvil edenler değil, affedenler ve kaldıranlar birlikte dikkate alındığında, söz konusu 12 Kararın I. Dönemdeki toplam Kararlar içinde yeri, % 3.08 olmaktadır.

** Yukarıdaki Tabloda TBMM I. – IV. Dönemlerine ilişkin veriler hakkında ayrıntılı değerlendirme, bu Bölümün başında ayrıca yapıldığından oraya bakılmalıdır. Öte yanda, I.-IV. Döneme ilişkin toplamların ayrıca gösterilmesinin sebebi, bu evrenin Cumhuriyetin Kuruluş ve Kurumsallaşma evresi olarak özellikler taşımasıdır.

i) Tablo 12'deki verilerin değerlendirilmesi

1) TBMM I.-IV. Döneminde, İnfaz ve Tahvil Kararları ile Mahkum sayılarının karşılaştırılması (1920-1934 arasındaki 15 yıllık süre)

TBMM I.-IV. Dönemlerinde Meclis tarafından üretilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki Kararların toplamı 137'dir. Eklenmelidir ki, İstiklal Mahkemeleri tarafından verilen ve bir çoğu Meclis tarafından görüşülmeksizin doğrudan infaz edilen ölüm cezasına mahkum hükümlüler de bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu dönemde gerçek infaz sayısı 137'nin çok üstündedir.

Öte yanda, *Tablo 12*'de "Ölüm cezası infazı Kararı sayısı" sütununda verilen rakamların, sadece Karar sayısı olduğunu hatırlatmak gerekir. Başka söyleyişle, cezası infaz edilen mahkum sayısı, gösterilen Karar sayılarının çok üstündedir. Bunun nedeni, bir Karar içinde birden çok mahkumun cezasının infazı istencinin ortaya konmuş olmasıdır.

TBMM I. Döneminde 25 İnfaz Kararı ile en az 36 (bir karardaki belirsizlikten ötürü 37 de olabilir) mahkumun; II. Döneminde 18 İnfaz Kararı ile 25 mahkumun; III. döneminde 50 İnfaz Kararı ile 99 mahkumun ve IV. Döneminde 45 İnfaz Kararı ile 54 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir.

Toplam olarak hesaplandığında, TBMM I.-IV. Dönemlerinde, toplam 138 İnfaz Kararı ile toplam 214 (ya da 211) mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konmuştur.

TBMM I.-IV. Dönemlerinde Meclis tarafından ölüm cezalarını başka cezaya dönüştüren toplam 13 Karar bulunmaktadır. (Üstte belirtildiği gibi, I. Dönemde, ölüm cezasını affeden ya da kaldıran Kararlar hesaba katılmamış; sadece Tahvil Kararları esas alınmıştır). *Tablo 12*'de "Ölüm cezasını tahvil eden Karar sayısı" sütununda yalnızca Kararların toplam sayısı belirtilmektedir; bu Kararlardan yararlanan mahkum sayısı ise daha fazladır.

Nitekim, I. Dönemde 5 Tahvil Kararı ile toplam 13 mahkumun; II. Dönemde 4 Karar ile toplam 4 mahkumun; III. Dönemde 2 Karar ile 3 mahkumun ve IV. Dönemde 2 Karar ile 2 mahkumun ölüm cezaları çeşitli başka cezalara çevrilmiştir.

Buna göre, toplam 13 Tahvil Kararı ile toplam 22 mahkumun ölüm cezalarının başka cezalara dönüştürülmesi istenci açığa çıkartılmıştır. (I. Dönemde, ölüm cezasını affeden ya da kaldıran Kararlarda adı geçen mahkumlar hesaba katıldığında, idamdan kurtulan toplam mahkum sayısı en az 28, en çok 34 olmaktadır).

Sonuç olarak, I.-IV. DÖNEMDE, (en az) 214 MAHKUMUN ÖLÜM CEZASININ İNFAZINA ve (ölüm cezası affedilen ya da kaldırılanlar hariç) 22 MAHKUMUN ÖLÜM CEZASININ BAŞKA CEZAYA ÇEVRİLMESİNE KARAR VERİLMİŞTİR.

Bu veriyi esas alarak toplam mahkum sayısı 236 üzerinden hesaplandığında, MAHKUMLARIN,

- % 90.67'si için İNFAZ İSTENCİ,

- % 9.32'si için CEZANIN TAHVİLİ İSTENCİ söz konusu olmuştur.

2) TBMM V.-XI. Döneminde, İnfaz ve Tahvil Kararları ile Mahkum sayılarının karşılaştırılması (1935-1960 arasındaki 25 yıllık süre)

TBMM V.-XI. Döneminde ise veriler infazlar yönünde artmaktadır. *Tablo 12*'de gösterildiği üzere, toplam 1403 Meclis Kararının 314'ü ölüm cezalarının yerine getirilmesi yönündedir.

Bu evrede İnfaz Kararı sayısı 314 olmasına karşılık, ölüm cezasının yerine getirilmesi istenci ortaya konan mahkum sayısı 361'dir. (Bu rakama, 1937 yılında Dersim olayı nedeniyle ölüm cezasına çarptırılarak idam edilen toplam 7 kişi dahil değildir; esasen bunlar hakkında Meclisin yaptığı bir işlem yoktur; hüküm doğrudan infaz edilmiştir). Mahkum sayısının fazla olmasının sebebi, bir Kararla birden fazla mahkum hakkında infaz istenci izhar edilmiş olmasıdır.

Nitekim, V. Dönemde 64 İnfaz Kararı ile 78 mahkum (Dersim olayı 7 mahkumu hariç); VI. Dönemde 108 Karar ile 126 mahkum; VII. Dönemde 66 Karar ile 74 mahkum; VIII. Dönemde 31 Karar ile 34 mahkum; IX. Dönemde 1 Karar ile 1 mahkum; X. Dönemde 25 Karar ile 27 mahkum ve XI. Dönemde 20 Karar ile 21 mahkum hakkında ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir.

Aynı evrede toplam 8 Tahvil Kararı ile toplam 9 mahkumun ölüm cezaları çeşitli hapis cezalarına çevrilmiştir: V. Dönemde 1 Tahvil Kararı ile 2 mahkumun; VI. Dönemde 1 Tahvil kararı ile 1 mahkumun; VII. Dönemde 2 Tahvil Kararı ile 2 mahkumun; VIII. Dönemde 2 Tahvil Kararı ile 2 mahkumun, IX. Dönemde 1 Tahvil Kararı ile 1 mahkumun ve XI. Dönemde 1 Tahvil Kararı ile 1 mahkumun olmak üzere toplam 9 mahkumun cezaları tahvil edilmiş olmaktadır.

Sonuç olarak, V.-XI. DÖNEMDE, (Dersim olayında idam edilen 7 mahkum hariç) 361 MAHKUMUN ÖLÜM CEZASININ İNFAZINA, 9 MAHKUMUN ÖLÜM CEZASININ BAŞKA CEZAYA ÇEVRİLMESİNE KARAR VERİLMİŞTİR.

Bu veriyi esas alarak toplam mahkum sayısı 370 üzerinden hesaplandığında, MAHKUMLARIN,

- % 97.57'si için İNFAZ İSTENCİ,

- % 2.43'ü için CEZANIN TAHVİLİ İSTENCİ söz konusu olmuştur.

3) TBMM I.-XI. Döneminde, İnfaz ve Tahvil Kararları ile Mahkum sayılarına ilişkin verilerin topluca değerlendirilmesi (1920-1960 arasındaki 40 yıllık süre)

3a) Kararlar sayısından hareketle değerlendirme

23/04/1920 ve 25/05/1960 arasındaki TBMM I.-XI. Dönemleri evresinde, Meclis toplam 2638 Karar üretmiştir. Bunların,

- 452'si İNFAZ KARARI ve

- 21'i CEZANIN TAHVİLİ KARARIDIR.

452 İnfaz Kararının toplam Meclis Kararları (2638 Karar) içindeki payı, % 17.13 olmaktadır. Bu demektir ki, 40 yıllık bir süreçte, yasama organı, yasama faaliyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturan "Meclis Kararı" çıkarma işlemlerinin % 17'sini, ölüm cezalarının yerine getirilmesi istencini sergilemeye tahsis etmiştir.

Buna karşılık, 21 Tahvil Kararının toplam Kararlar içindeki payı % 0.79'dur. Bunun anlamı ise, yine 40 yıllık süreçte yasama organı, hükümranlık yetkisini kullanarak ölüm cezası mahkumlarının cezalarını başka cezaya dönüştürerek yaşamlarını bağışlama konusunda son derece cimri olmuştur. Başka deyişle, bu evrede yasama organı, kesinleşen hükümleri sonrasında Meclise gelen ölüm cezası dosyalarında, hükümleri büyük ölçüde otomatik şekilde onaylayan bir merci fonksiyonu görmüştür. Bu tespit, İnfaz Kararlarının ezici çoğunluğunda Mecliste hiçbir tartışma olmaksızın, Encümen/Komisyon raporlarının bir iki dakikada oylanıp kabul edilmesi yönündeki yaygın uygulama dikkate alındığında, daha da pekişmektedir.

Hemen ekleyelim ki, İnfaz ve Tahvil Kararlarını, toplam Kararlar ile değil de, kendi içinde değerlendirdiğimizde de vargı değişmemektedir. Diğer deyişle, İnfaz ve Tahvil Kararları toplamı olan 473 Karar sayısı esas alındığında, İnfaz Kararlarının bunun içindeki payı, % 95.56; Tahvil Kararlarının yeri ise % 4.44 olmaktadır.

3b) Mahkum sayısından hareketle değerlendirme

Toplam 452 İnfaz Kararı ile, toplam 575 mahkum (en az 575, bir karardaki belirsizlikten ötürü 576 olabilir; ayrıca Dersim olayında cezası infaz edilen 7 mahkum hariç) hakkında ölüm cezasının yerine getirilmesi söz konusudur.

Aynı evrede toplam 21 Tahvil Kararı ile toplam 31 mahkumun ölüm cezaları başka cezaya çevrilmiştir. (Yineleyelim ki, I. Dönemde ölüm cezalarını

affeden ya da kaldıran Kararlar ve bunlarda adı geçen mahkumlar hariç tutularak).

İnfaz ve Tahvil Kararlarındaki mahkum sayısının toplamı olan 606 mahkum üzerinden değerlendirildiğinde, MAHKUMLARIN,

- % 94.88'i için İNFAZ İSTENCİ,
- % 5.12'si için CEZANIN TAHVİLİ İSTENCİ söz konusu olmuştur.

b) Ölüm Cezalarını Dönüştürme Kararlarında Adalet Komisyonunun ve Meclisin İstençlerinin Karşılaştırılması

Tablo 13) TBMM I. – XI. Dönemlerinde Çıkartılan ve Ölüm Cezasını Başka Cezaya Dönüştüren Kararlarda Meclis Adalet Komisyonunun ve Meclisin İstençleri

TBMM Dönemi	Karar tarih ve sayısı	AK istenci: İNFAZ		AK istenci: TAHVİL		Meclisin nihai istenci
		oybirliği	oy-çokluğu	oybirliği	oy-çokluğu	
I.	06/12/1921 tarih ve 203 sayılı	-	-	-	-	*15 yıl kürek cezasına tahvil*
I.	06/12/1921 tarih ve 204 sayılı	-	-	-	-	*15 yıl kürek cezasına tahvil*
I.	06/04/1922 tarih ve 247 sayılı	-	-	-	-	*müebbet kürek cezasına tahvil (4 mahkum)*
I.	22/06/1922 tarih ve 257 sayılı	-	-	-	-	*müebbet kürek cezasına tahvil*
I.	26/02/1923 tarih ve 357 sayılı	-	-	-	-	*15 yıl kürek cezasına tahvil (6 mahkum)*
II.	05/12/1925 tarih ve 176 sayılı	+ (toplam 5 üyenin oyu: 1 üye imzada bulunmadı)	-	-	-	müebbet kürek cezasına tahvil
II.	23/01/1926 tarih ve 200 sayılı	-	-	+ (toplam 6 üyenin oyu) (on yıl hapse tahvil)	-	10 yıl hapse tahvil

Tablo 13'e devam

TBMM Dönemi	Karar tarih ve sayısı	AK üyesi: İNFAZ		AK üyesi: TAHVİL		Meclisin nihai istenci
		oybirliği	oy-çokluğu	oybirliği	oy-çokluğu	
II.	06/05/1926 tarih ve 239 sayılı	-	-	-	+ (1'e karşı 8 oy) (müebbet kürek cezasına tahvil)	müebbet kürek cezasına tahvil
II.	01/12/1926 tarih ve 284 sayılı	+ (toplam 6 üyenin oyu)	-	-	-	müebbet ağır hapse tahvil
III.	02/02/1931 tarih ve 611 sayılı	-	-	+ (toplam 13 üyenin oyu) (2'şer yıl hapse tahvil)	-	2'şer yıl hapse tahvil (2 mahkum)
III.	16/03/1931 tarih ve 622 sayılı	-	-	+ (toplam 7 üyenin oyu) (15 yıl ağır hapse tahvil)	-	15 yıl ağır hapse tahvil
IV.	22/06/1931 tarih ve 639 sayılı	-	-	-	+ (toplam 9 imza var; ancak oyların dağılımına ilişkin açıklama yok) (15 yıl ağır hapse tahvil)	15 yıl ağır hapse tahvil
IV.	04/05/1933 tarih ve 755 sayılı	-	-	-	+ (çoğunluk: müebbet hapse tahvil) (azınlık: 15 yıl hapse tahvil)	15 yıl hapse tahvil
V.	05/06/1935 tarih ve 891 sayılı	-	+ (1'e karşı 12 oy)	-	-	24'er yıl hapse tahvil (2 mahkum)

Tablo 13'e devam

TBMM Dönemi	Karar tarih ve sayısı	AK istenci: İNFAZ		AK istenci: TAHVİL		Meclisin nihai istenci
		oybirliği	oy-çokluğu	oybirliği	oy-çokluğu	
VI.	16/03/1942 tarih ve 1278 sayılı	-	1.mazbata (1'e karşı 14 oy)	-	2. mazbata (7'ye karşı 9 oy) (20 yıl ağır hapse tahvil)	20 yıl ağır hapse tahvil
VII.	17/05/1943 tarih ve 1338 sayılı	-	-	-	+ (7'ye karşı 15 oy) (müebbet ağır hapse tahvil)	müebbet ağır hapse tahvil
VII	26/04/1944 tarih ve 1394 sayılı	+ (toplam 11 üyenin oyu)	-	-	-	15 yıl ağır hapse tahvil
VIII.	09/05/1947 tarih ve 1527 sayılı	-	+ (1'e karşı 11 oy)	-	-	18 yıl ağır hapse tahvil
VIII.	21/06/1948 tarih ve 1615 sayılı	-	+ (4'e karşı 11 oy)	-	-	30 yıl ağır hapse tahvil
IX.	06/02/1953 tarih ve 1825 sayılı	-	-	+ (toplam 17 üyenin oyu) (30 yıl ağır hapse tahvil)	-	30 yıl ağır hapse tahvil
XI.	29/01/1958 tarih ve 2098 sayılı	-	-	-	1.mazbata (7'ye karşı 8 oy) 2. mazbata (7'ye karşı 10 oy) (müebbet ağır hapse tahvil)	müebbet ağır hapse tahvil

i) Tablo 13'deki verilerin değerlendirilmesi

1) TBMM I.-XI. Döneminde, Tahvil Kararlarında Adalet Komisyonu ve Meclis İstençlerinin karşılaştırılması (1925-1960 arasındaki 35 yıllık süre)

Yukarıdaki Tabloya göre, Meclis Tahvil Kararlarından ilk beşi (tümü I. Dönemdedir) hakkında Adliye Encümeni istencini ortaya koyan belgelere ulaşamadık. Dolayısıyla aşağıdaki değerlendirme, Tabloda 176 sayılı Karardan başlayarak sonuncusu 2098 sayılı Karara kadar olan tasarruflar üzerinden yapılacaktır. Yani, 1925-1960 arasındaki 35 yıllık dönem esas alınmaktadır.

Hatırlatılması gereken bir diğer husus ise, Komisyon Karar sayısı bakımından, nihai istencin ortaya konduğu raporların hesaplamaya alındığıdır. Çünkü, Tabloda da görüleceği üzere, 1278 sayılı Karar ekseninde, Komisyon önce infaz, ikinci raporda ise tahvil istencini ortaya koymuştur. Dolayısıyla, 1278 sayılı Kararı, aşağıdaki değerlendirmede sadece "Tahvil istenci" kategorisinde dikkate alacağız.

Toplam 16 Karara ilişkin olarak Adalet Komisyonunun istenci şu şekilde açığa çıkmıştır:

- Komisyon, toplam 6 Kararda ölüm cezasının İNFAZINI istemiştir. Bunların 3'ü (Karar No. 176, 284 ve 1394) OYBİRLİĞİ ve 3'ü (Karar No. 891, 1527 ve 1615) OYÇOKLUĞU ile infaz yönündedir. Komisyonun infaz istençli Kararlarının, toplam 16 Karar içindeki payı, % 37.5'dir.

- Komisyon, toplam 10 Kararda ölüm cezasının başka cezaya TAHVİLİNİ istemiştir. Bunların 4'ü (Karar No. 200, 611, 622 ve 1825) OYBİRLİĞİ ve 6'sı (Karar No. 239, 639, 755, 1278, 1338 ve 2098) OYÇOKLUĞU ile tahvil yönündedir. Komisyonun tahvil istençli Kararlarının, toplam 16 Karar içindeki payı, % 60.0'dır.

Meclisin, Adalet Komisyonunun kararı karşısında sergilediği istenç şöyledir:

- Meclis, söz konusu 16 Kararda ölüm cezalarının tahvili istencini ortaya koyduğuna göre, Adalet Komisyonunun 6 Kararındaki istenci benimsememiş; yani infazı reddetmiştir. Bu olgu, kendi bünyesindeki bir uzmanlık birimi olmasına karşın, Meclisin, Adalet Komisyonundan bağımsız hareket edebildiğini de göstermektedir.

- Öte yanda Meclis, Adalet Komisyonunun toplam 10 Tahvil Kararında ölüm cezasının infazı yerine öngördüğü "yaptırımı" aynen benimsemiştir. Başka deyişle, Komisyonun tahvil istenci ile Meclisin nihai istenci, mahkumların ölüm cezası yerine çekecekleri ceza öngörüsü bakımından özdeştir. Bu yaptırımların en hafifi "2 yıl hapis cezası" iken, en ağır olanı ise "müebbet kürek cezası" ile "müebbet ağır hapis cezası"dır. Bu durum, Meclis çoğunluğunun, uzmanlık birimi olan Adalet Komisyonunun o dosyada yaptırıma ilişkin olarak ortaya koyduğu

"takdiri", isabetli ve adil çözüm şeklinde mütalaa ettiğini ve benimsediğini göstermektedir.

- Komisyonun infaz istenci sergilediği 6 Kararda ise, Meclis nihai istencinde tahvile karar verirken, mahkumun ölüm cezası yerine çekeceği cezayı belirleme konusunda doğrudan kendi takdirini ve inisiyatifini kullanmak zorunda kalmıştır. Bu sebeple, Meclisin nihai istencinde öngörülen "yaptırımlar" çeşitlilik göstermektedir. Çektirilecek cezalar arasında "müebbet kürek cezası" ve "müebbet ağır hapis cezası" en ağır olanları iken, diğerleri sırasıyla, "15 yıl, 18 yıl, 24 yıl ve nihayet 30 yıl hapis cezası" şeklinde tezahür etmiştir. Eklenebilecek bir bilgi de şudur: Meclis bu yaptırımları belirlerken, hemen tamamında, söz alan milletvekillerince verilen önergeler söz konusudur ve bu önergelerde mahkuma çektirilecek cezaya ilişkin belirleme bulunmaktadır.

F) 1963'den 1980'e AFFA İLİŞKİN TASARRUFLAR

a) 23/02/1963 tarih ve 218 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"

1961 Anayasasına göre kurulan TBMM'nin 25/10/1961'de yaptığı ilk toplantıdan itibaren kabul ettiği yasalar yeniden 1'den başlayarak numaralandırılmıştır. Bu yeni dönemde 23/02/1963 tarih ve 218 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" çıkartılmıştır,[112]

218 sayılı Yasa (md.1) ile 15/02/1963 tarihine kadar işlenmiş olan bazı suçlardan mahkum olanlar için af olanağı getirilmiştir. Ancak (md.3)'de bu aftan hariç bırakılanlara ilişkin uzun bir istisna listesi yer almaktadır. (md.3/I) hükmüne göre, "Türk Ceza Kanunu ve diğer kanunlarda yazılı *ölüm veya müebbet ağır hapis cezasını müstelzim suçlar*" af kapsamı dışında tutulmuştur.

Sonuç olarak, gerek 113 sayılı Yasa gerekse onda değişiklikler öngören 134 ve 218 sayılı Yasalar, ölüm cezası mahkumları ya da bu cezaya çarptırılabilecekleri affın kapsamına sokmayarak, bu bağlamda bir iyileştirim öngörmemiştir.

218 sayılı Kanunun ölüm cezası mahkumlarını dışarıda bırakmasında belirgin nedenin, her ne kadar sivil rejime geçildiyse de, süre giden ve canlılığını sürdüren 27 Mayıs *de facto* rejiminin etkisi olduğu akla gelmektedir.

b) 03/08/1966 tarih ve 780 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" ve Değişiklik Yapan Kanunlar

i) 780 sayılı Kanunun Kapsamı

27 Mayıs 1960 darbesi ile başlayan *de facto* rejimin etkilerinin görece hafiflediği evrede 03/08/1966 tarih ve 780 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" çıkartılmıştır.[113]

780 sayılı Kanun, (md.1/D)'ye göre,

"5 Haziran 1966 tarihine kadar işlenmiş olan suçlardan.... D) Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı suçlardan dolayı ölüm veya müebbet ağır hapse mahkum edilmiş veya edilecek olanların ölüm cezaları müebbet ağır hapse; müebbet ağır hapis cezaları da 30 sene ağır hapse çevrilir."

780 sayılı Kanun (md.4/a)'ya göre,

"20-21 Mayıs 1963 olaylarından dolayı: a) Ölüm veya müebbet ağır hap-

---

112 23/02/1963 tarih ve 218 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun", (RG, 23/02/1963, s.11342-mük.)

113 03/08/1966 tarih ve 780 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun", (RG, 09/08/1966, s.12370-mük.)

se mahkum edilenlerin cezaları (15) sene muvakkat ağır hapse çevrilmiştir."[114]

1966 tarih ve 780 sayılı Kanunda, 19/07/1967 tarih ve 917 sayılı Kanun[115] ile bazı değişiklikler yapılmıştır. 780 sayılı Kanun (md.9/A)'nın, 917 sayılı Kanun ile değiştirilmiş düzenlemesine göre, TCK'nın bazı maddelerinde sayılan suçları işleyenler affın dışında bırakılmışlardır. Gösterilen çok sayıdaki madde arasında o tarih itibariyle ölüm cezası yaptırımını öngörenler de bulunmaktaydı: (TCK. md.125, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 136, 137, 138, 141, 149, 152, 156, 403, 407 ve 418.)

Keza, 780 sayılı Kanun (md.9/C) hükmü, Askeri Ceza Kanununun, diğerlerinin yanı sıra, (md.55, 56 ve 59)'da gösterilen suçları işleyenleri de affın dışında bırakılanlar arasında saymıştır. AsCK'nun anılan bu üç maddesinde de ölüm cezası öngörülmekteydi.

ii) 780 sayılı Kanundan yararlanarak idamdan kurtulanlar

780 sayılı Kanun normatif açıdan irdelendiğinde, 1966 tarihi itibariyle yürürlükteki ceza mevzuatınca ölüm cezası öngörülen suçlardan mahkum olanlar için cezanın müebbet ağır hapse dönüştürülmesi şeklinde getirilen af olanağı, aynı cezayı düzenleyen çok sayıdaki maddeden mahkum olanlar bakımından istisna yaratmakla, edinilen ilk izlenimin tersine oldukça dar kapsamlıdır.

Bununla birlikte, ölüm cezası hükümleri bakımından en yaygın ve yoğun kullanılan madde olan TCK (md.450)'den mahkum olanlar affın kapsamı içine alınmış bulunduğundan, haklarındaki hüküm kesinleşerek dosyaları Meclise gönderilen çok sayıda ve özellikle adli suçlu ölüm cezası mahkumu 1966 tarih ve 780 sayılı Af Kanunundan yararlanmıştır.

Nitekim, bu Bölümün sonuna eklenen "*1961-1967 Döneminde Dosyaları Meclis Önüne Gelmesine Karşın İnfaz Kanunu Çıkarılmadığı ve Büyük Bölümü 1966 tarih ve 780 sayılı Af Kanunundan Yararlandıkları İçin İdamdan Kurtulanlar*" başlıklı izleyen bölümde, Meclis belgelerinden hareketle affan yararlanan çok sayıda ölüm cezası mahkumlarının listesi çıkartılmıştır.

---

114 26/12/1967 tarih ve 977 sayılı "Af Kanunu" (RG, 28/12/1967, s.12788) (md.1)'e göre, "20-21 Mayıs 1963 olaylarından dolayı mahkum edilmiş olup da 780 sayılı Af Kanununun 4 üncü maddesinin (a) ve (b) bentlerinden faydalanmış olanlar, fer'i ve müteminin cezaları ile ceza mahkumiyetlerinin neticelerine de şamil olmak üzere affedilmişlerdir."

115 19/07/1967 tarih ve 917 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında 3.8.1966 Tarih ve 780 Sayılı Kanunun 9 uncu Maddesinin İlk Fıkrası ve (A) Bendinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", (RG, 29/07/1967, s.12660).

c) 15/05/1974 tarih ve 1803 sayılı "Cumhuriyetin 50 nci Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"

i) 1803 sayılı Kanunun Kapsamı

15/05/1974 tarih ve 1803 sayılı "Cumhuriyetin 50 nci Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"[116], 07/02/1974 tarihine kadar işlenmiş bazı suçları af kapsamına almıştır, (md.1). Bu Yasadan yararlanabilmek için firarda olup yurt içinde bulunanların üç ay, yurt dışındakilerin ise bir yıl içinde teslim olmaları koşulu getirilmiştir, (md.18/A).

Ölüm cezası bağlamında 1803 sayılı Yasa özel bir hüküm getirmekteydi. (md.1/D) düzenlemesine göre, "Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı suçlardan dolayı ölüm cezasına mahkum edilenlerin bu cezaları (30) yıl ağır hapse, müebbet ağır hapse mahkum edilenlerin cezaları da (24) yıl ağır hapse çevrilmiştir."

Ancak, (md.5) uyarınca, "Aşağıda yazılı bentlerde gösterilen suçlar, bu kanun hükümleri dışında bırakılmıştır": "TCK'nın 141, 142, 146, 149 ve Askeri Ceza Kanununun 148 nci maddesinin (B) bendinde yazılı fiiller ile TCK'nın 414 ncü maddesinin 2 nci fıkrası ve 416 ncı maddesinin 1 nci fıkrasında yazılı suçlar. 1 nci maddenin (D) bendi hükmü saklıdır", (md.5/A).

Bu durumda (md.5/A)'nın ilk cümlesindeki ifadeden hareketle, ilk etapta, burada yollaması yapılan TCK ve AsCK'nun ilgili maddelerindeki suçları işleyenlerin, affın kapsamı dışında kaldığı sonucu çıkmaktadır. Ne var ki, "(md.1/D) bendi hükmünün saklı olduğunu" belirten (md.5/A)'nın ikinci cümlesi dikkate alındığında, yollaması yapılan maddelerden ölüm cezasına mahkum edilmiş olanların cezalarının da her halükarda 30 yıl ağır hapse çevrildiği sonucu çıkmaktadır.[117]

1803 sayılı Yasanın, ölüm cezası mahkumları ve diğer mahkumlar dışında, Yüksek Adalet Divanı tarafından mahkum edilenlere ilişkin özel bir hüküm de öngörmüştür. (md.1/E)'ye göre, "YAD tarafından mahkum edilmiş olanların 78 sayılı, 218 sayılı ve 780 sayılı Af Kanunları ile Anayasanın 97 nci maddesi uyarınca cezaları kısmen veya tamamen affedilenlerle bu afların dışında kalanların asli ve fer'i cezaları dayandıkları kanun hükümleri ayırt edilmeksizin bütün neticeleriyle birlikte ortadan kaldırılmıştır."[118]

---

116 15/05/1974 tarih ve 1803 sayılı "Cumhuriyetin 50 nci Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun", (RG, 18/05/1974, s:14890).

117 1803 sayılı Af Yasasına ilişkin değerlendirme için bkz., M. Muhtar Çağlayan, "1803 Sayılı Af Kanunu ve Tatbikatımız", Adalet Dergisi, Yıl 65, S.11-12, 1974, sf:869-884; aynı yazının ikinci bölümü için bkz., Adalet Dergisi, Yıl 66, S:1-2, 1975, sf:51-65.

118 1803 sayılı Yasa (md.1/E)'de yollaması yapılan 218 ve 780 sayılı Af Yasalarının kapsamına ilişkin olarak bkz., yukarıda bu bölüm içinde ilgili bahis.

ii) 1803 sayılı Kanunun Uygulanmasına İlişkin Örnekler

M. Tören Yücel'in 1997 tarihli bir çalışmasında verdiği bilgiye göre, 1974 tarih ve 1803 sayılı Af Kanunu ile ceza infaz kurumlarından toplam 20.754 hükümlü salıverilmiştir.[119] Buna karşılık, 1974 yılı Adalet İstatistiklerinde bu konudaki verilere göre, çıkarılan Genel Af nedeniyle, 19.406 erkek ve 317 kadın hükümlü olmak üzere toplam 19.723 hükümlü salıverilmiştir. Aynı yıl içinde, Özel Af uygulamasıyla da 178'i erkek ve 1'i kadın hükümlü olmak üzere toplam 179 hükümlü cezaevinden çıkmıştır.[120]

1) 1970 –1974 evresinde dosyaları Meclise havale edilen ölüm cezası mahkumlarının 1803 sayılı Af Kanunundan yararlanması: Gündemden adı çıkan asıldığı ile kalmıştır

Millet Meclisinin 16/01/1970 tarihli 65. Birleşimi ile 16/04/1974 tarihli 66. Birleşimi arasındaki evrede 30'un üzerinde ölüm cezası mahkumlarına ilişkin dosyalar Meclise gelmiştir. Bu mahkumlar hakkında İnfaz Kanunu çıkartılmamıştır. Anılan ölüm cezası hükümlülerinin büyük çoğunluğu çıkartılan 1803 sayılı Af Kanunundan yararlanarak idamdan kurtulmuşlardır.

Bu mahkumlara ilişkin dosyalarının Millet Meclisi önüne getirilmesi ve tabi tutulduğu işlemler hakkında bilgi bu Bölümün sonuna eklenen *"1970-1974 Döneminde Dosyaları TBMM Önüne Gelmesine Karşın İnfaz Kanunu Çıkartılmadığı ve 1974 tarih ve 1803 sayılı Af Kanunundan Yararlandıkları İçin İnfazdan Kurtulan Ölüm Cezası Mahkumları"* başlıklı bölümde verilmiştir. Dolayısıyla anılan Eke gönderme yapmakla yetiniyoruz.

Burada üzerinde durulması gereken husus şudur. 1971 ve 1972 yılında toplam 13 İnfaz Kanunu ile toplam 17 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiş ve idamlar gerçekleştirilmiştir. Aynı dönem içinde çok sayıda mahkumun dosyaları Meclis önünde bulunmaktaydı. Bu durumda şu ciddi sorun açığa çıkmaktadır. Cezaları infaz edilen mahkumların dosyalarının Meclis Genel Kurul gündemine girmiş olması nesnel bir kriterdir. Ancak, aynı evrede dosyaları yine Meclis gündeminde bulunmasına karşın görüşülmemesinden ötürü haklarında bir istenç ortaya konulamamış mahkumlar da vardır. Bilahare çıkarı Af Kanunu ile bunlar idamdan temelli kurtulmuştur. Asılan asıldığı ile kalmıştır.

---

119 Mustafa Tören Yücel, age., sf:94. Buna karşılık aynı yazarın, Açık Sayfa, Ağustos-Eylül 1998, S:17-18, sf:16-19'da yayınlanan "Aflar ve İstatistiki Görünüm" başlıklı makalesinde, 1803 sayılı Genel Af Kanunu ile ceza infaz kurumlarından 20.636'i erkek, 331'i kadın olmak üzere toplam 20.969 hükümlünün salıverildiği bilgisi verilmiştir.

120 Adalet İstatistikleri 1974, DİE, Ankara, 1976, sf: 88'deki 72 ve sf: 106'daki 84 numaralı Tablolar.

2) 1803 sayılı Kanundan yararlanan mahkumun işlediği ikinci cinayet nedeniyle ölüm cezasının infazı

2a) 21/01/1983 tarih ve 2784 sayılı "Ahmet Mehmet Uluğbay Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun"

12 Eylül *de facto* rejim evresinde 21/01/1983 tarih ve 2784 sayılı Ahmet Mehmet Uluğbay isimli mahkumun "Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesi Hakkında Kanun" çıkartılmıştır.[121] Mahkum önce 1973 yılında bir kişiyi öldürmüştür. İlk cinayetin faili olduğu henüz anlaşılmadan 1974 yılında bir başka kişiyi de öldürmüştür. İkinci cinayetten sonra yakalanarak yargılanan fail ilk suçundan ötürü ölüm cezasına çarptırılmıştır. Ancak bu cezası 1803 sayılı Af Kanunu (md.1/D) hükmü uyarınca 30 yıl hapse dönüştürülmüştür. Buna karşılık ikinci suçu 1803 sayılı Af Kanunu kapsamı dışında kaldığı için TCK (md.450/7) uyarınca ölüm cezasına mahkum edilmiştir.

Böylece Uluğbay, 1803 sayılı Yasadan yararlandığı için ilk suçundan ölüm cezasından kurtulmuştur. Fakat mahkumun ikinci cinayet nedeniyle aldığı mahkumiyet 1803 sayılı Kanun kapsamına girmediği için, hakkındaki ölüm cezası hükmünün kesinleşmesinden yaklaşık 7.5 yıl sonra cezası 22/01/1983 tarihinde infaz edilmiştir.

3) 1803 sayılı Kanundan yararlanan mahkumun cinayete kurban gitmesi ve katilin idamı

3a) 17/08/1982 tarih ve 2702 sayılı "Eşref Özcan Hakkında Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun"

12 Eylül rejiminde 17/08/1982 tarih ve 2702 sayılı "Eşref Özcan Hakkında Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun"[122] çıkartılmıştır. Bu olayda ise, 1803 sayılı Af Yasası, mahkum açısından değil maktul bakımından söz konusu idi.

Olay şöyledir. Maktul Şevket Gürliyen ile Ali Gürliyen iki kardeştir; bunların araları miras sebebiyle açıktır. Maktul Şevket, daha önce babasını öldürme suçundan yargılanmış, ceza almış, 1803 sayılı Af Kanunundan önce cezaevine girmiş, fakat bu Af Kanunu nedeniyle daha sonra salıverilmiştir. Şevket cezaevinden çıktıktan sonra kardeşi Ali ile onun karısı Rabia üzerinde baskılarını artırmış, köyde barınamayacağını anlayan Ali İstanbul'a çalışmaya gitmiş, yalnız kalan Rabia üzerinde Şevket'in baskıları yoğunlaşmış ve Rabia da para karşılığı kayınbiraderi Şevket'i öldürmesi için mahkum

---

121 21/01/1983 tarih ve 2784 sayılı "Ahmet Mehmet Uluğbay Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun", (RG, 21/01/1983, s.17935 mük.). Ayrıntılı bilgi için bkz., bu çalışmanın II. Cildi 1983 yılı.

122 17/08/1982 tarih ve 2702 sayılı "Eşref Özcan Hakkında Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun" (RG, 17/08/1982, s.17785 mük.). Ayrıntılı bilgi için bkz., bu çalışmanın II. Cildi 1982 yılı.

Eşref Özcan ile anlaşmıştır. Eşref Özcan, 20/08/1976 günü gecesi Şevket Gürliyen'i tek kurşunla taammüden öldürmüştür.

Özcan'ın eylemi Sinop Ağır Ceza Mahkemesince sabit görülerek, sanık ölüm cezasına ve suça azmettiren Rabia ise 30 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Yargıtay Birinci Ceza Dairesi 12/04/1979 tarihli ilamı ile ve bir üyenin TCK'nun 59 uncu maddesinin hükümlü hakkında da uygulanması yönündeki karşı oyu ile ekseriyetle onanmıştır. Mahkum Eşref Özcan hakkında verilen hüküm, kesinleşmesinden 40 ayı geçen süre sonra infaz edilmiştir.

3b) 28/12/1982 tarih ve 2763 sayılı "Kazım Ergün Hakkında Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun"

Yine 12 Eylül de facto rejim döneminde, 28/12/1982 tarih ve 2763 sayılı "Kazım Ergün Hakkında Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun"[123] çıkartılmıştır. Bu olayda da, 1803 sayılı Af Yasası, mahkum değil maktul bakımından söz konusu idi.

Olay şöyledir. Maktul Abdil Güllü, mahkum Ergün'ün amcasını 18/07/1964 tarihinde öldürmüş ve yapılan yargılaması sonucunda TCK (md.448 ve 59) uyarınca 20 yıl hapse mahkum edilmiştir. Cezasını çekerken çıkartılan 1803 sayılı Af Yasası nedeniyle bakiye cezası affedilmiş ve tahliye edilmiştir. Mahkum Ergün ise, cezasının büyük bölümünü çeken ve afla tahliye edilen Abdil Güllü'yü ve onun karısı ile oğlunu 03/04/1974 tarihinde kan gütme saikasıyla öldürmüştür.

Ergün, Akşehir Ağır Ceza Mahkemesince yapılan yargılama sonucunda, TCK (md.450/10 ve 59) uygulanarak üç kez müebbet hapis cezasına ve bu cezalar da TCK (md.70) uyarınca içtima ettirilerek idama mahkum edilmiştir. Yargıtay 1. CD ise 29/01/1979 tarihinde hükmü onamıştır. Mahkum Ergün'ün ölüm cezası, fiili rejim içinde ve hakkındaki hükmün kesinleşmesinden yaklaşık 47 ay sonra infaz edilmiştir.

123 28/12/1982 tarih ve 2763 sayılı "Kazım Ergün Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesi Hakkında Kanun", (RG, 28/12/1982, s.17912 mük.). Ayrıntılı bilgi için bkz., bu çalışmanın II. Cildi 1982 yılı.

G) TBMM I. (12.) – V. (16.) DÖNEMLERİNDE (1961-1980) ÇIKARTILAN ve ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMEMESİNE İLİŞKİN KANUNLARIN TOPLU OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

a) Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmemesi ile Yerine Getirilmesi Kanunlarının Karşılaştırılması

TABLO 14) TBMM I. (12.) - V. (16.) Dönemlerinde (1961-1980) Çıkartılan ve Ölüm Cezasına Çarptırılmış Mahkumların Cezalarının Yerine Getirilmemesine İlişkin Kanunlar ile Ölüm Cezalarının İnfazına İlişkin Kanunların Oranı

TBMM Dönemi	Başlama ve Bitiş Tarihi	Dönem içinde toplam Kanun sayısı	Ölüm cezasının Yerine Getirilmemesi hakkında Kanun sayısı	Toplam Kanun sayısı içinde, Yerine Getirilmemesi Kanunu %	Ölüm cezasının infazı Kanunu sayısı	Toplam Kanun sayısı içinde, İnfaz Kanunu %
I. (12.)	26/10/1961-16/07/1965	703	1	0.14	38	5.40
II. (13.)	22/10/1965-13/06/1969	482	-	-	-	-
III. (14.)	22/10/1969-25/07/1973	599	-	-	13	2.17
IV. (15.)	24/10/1973-19/04/1977	304	-	-	-	-
V. (16.)	13/06/1977-12/09/1980	212	-	-	-	-
Toplam TBMM I.-V. Dönemi	*26/10/1961-12/09/1980*	*2300*	1	*0,04*	*51*	*2.21*

i) Tablo 14'deki verilerin değerlendirilmesi

1) TBMM I. (12.)-V. (16.) Döneminde, ölüm cezalarının İnfazı ve Yerine Getirilmemesi istencini ortaya koyan Kanunlar ile Mahkum sayılarının karşılaştırılması (1961-1980 arasındaki 18 yıl, 11 ay, 16 günlük süre)

TBMM I.(12.) - V.(16.) Dönemlerinde Meclis tarafından üretilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki Kanunların toplamı 51'dir. (Burada hatırlatılması gereken husus, toplam 51 İnfaz Kanunu içinde aslında 1'i hem infaza hem de yerine getirmemeye ilişkindir; dolayısıyla toplam 52 Kanundan değil, 51 Kanundan söz etmek gerekmektedir.)

Tablo 14'de "Ölüm cezası infaz Kanun sayısı" sütununda verilen rakamların, sadece Kanun sayısı olduğunu belirtmek gerekir. Başka söyleyişle, ce-

zası infaz edilen mahkum sayısı, gösterilen Kanun sayısından fazladır. Bunun nedeni, bir Kanun içinde birden çok mahkumun cezasının infazı istencinin ortaya konmuş olmasıdır.

TBMM I. (12.) Döneminde 38 İnfaz Kanunu ile toplam 45 mahkumun ve III. (14.) Döneminde 13 İnfaz Kanunu ile 17 mahkumun; ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, 13., 15. ve 16. TBMM Dönemlerinde hiçbir İnfaz Kanunu çıkartılmamıştır.

Toplam olarak hesaplandığında, TBMM I.-V. Dönemlerinde, toplam 51 İnfaz Kanunu çıkartılarak toplam 62 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konmuştur.

TBMM I.(12.) - V.(16.) Dönemlerinde Meclis tarafından ölüm cezalarının yerine getirilmemesi istencini ortaya koyan sadece 1 Kanun bulunmaktadır. *Tablo 14*'de "Ölüm cezasının Yerine Getirilmemesi Hakkında Kanun sayısı" sütununda yalnızca Kanun toplam sayısı belirtilmektedir; bu Kanundan yararlanan mahkum sayısı ise 2'dir.

Sonuç olarak, I.(12.) - V(16.). DÖNEMİNDE, 62 MAHKUMUN ÖLÜM CEZASININ İNFAZINA ve (dönem içinde çıkartılan çeşitli Af Kanunlarından yararlananlar hariç) 2 MAHKUMUN ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMEMESİNE KARAR VERİLMİŞTİR.

Bu veriyi esas alarak toplam mahkum sayısı 64 üzerinden hesaplandığında, MAHKUMLARIN,

- % 96.87'si için İNFAZ İSTENCİ,

- % 3.12'si için CEZANIN YERİNE GETİRİLMEMESİ İSTENCİ söz konusu olmuştur.

b) Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmemesi Kanununda Adalet Komisyonu ve Meclis İstençlerinin Karşılaştırılması

Tablo 15) TBMM I. (12.) – V. (16.) Dönemlerinde Çıkartılan ve Ölüm Cezasının Yerine Getirilmemesi Kanununda Meclis Adalet Komisyonunun ve Meclisin İstençleri

TBMM Dönemi	Kanun tarih ve sayısı	AK istenci: İNFAZ		AK istenci: YERİNE GETİRİLMEMESİ		Meclisin nihai istenci
		oybirliği	oyçokluğu	oybirliği	oyçokluğu	
I.(12.)	23/06/1964 tarih ve 480 sayılı	-	+ (1. Rapor) 4 mahkum için	-	-	infazı, 2'sinin cezasının yerine getirilmemesi
		-	+ (2. Rapor) 1 mahkum için	-	+ 1 mahkum için	

i) Tablo 15'deki verilerin değerlendirilmesi

23/06/1964 tarih ve 480 sayılı Kanunla, Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın ölüm cezalarının yerine getirilmesine ve Osman Deniz ve Erol Dinçer haklarındaki ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilmiştir. Millet Meclisi Adalet Komisyonunun 15/01/1964 tarihli Raporunda, dört mahkuma ilişkin ölüm cezalarının yerine getirilmesi konusundaki Kanun teklifinin Meclise sunulmasına oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Raporun imzalar bölümünde toplam 14 isim yer almaktadır. Bunlardan K. Özek (İzmir) adı altında "Söz hakkım mahfuzdur" notu bulunmaktadır. Ayrıca Komisyon üyesi Halil Özmen'in (Kırşehir) ismi altında Raporda bir açıklama notu yer almamasına karşılık, bu Raporun görüşüldüğü Meclisin 28/01/1964 tarihli 42. Birleşimi tutanağı incelendiğinde, bu üyenin rapora "muhalif" olduğu; aslında böyle bir şerh koyduğu ve fakat bunun Tutanağın sonuna ekli olup raporu kapsayan 560 sayılı basma yazıda bir dizgi hatası sonucu düştüğü anlaşılmaktadır. Kadri Özek'in "söz hakkını saklı tutan" notunu aykırı oylar arasında saymak gerekmektedir. Zira, her ne kadar açıkça muhalif kaydı yoksa ve Meclisteki görüşmede Özek muhalif görüş açıklamamışsa da, Kanun teklifinde adı geçen dört mahkumun her biri için yapılan açık oylamada Özek, tıpkı Özmen gibi "ret" oyu kullananlar arasındadır. Bu veriler ışığında, Komisyonun, 2'ye karşı 12 oyla infaz istencini ortaya koyduğu açığa çıkmaktadır. Ancak Özmen ve Özek, Meclisteki görüşmede söz alan milletvekilleri arasında olmadıklarından, Komisyon üyesi sıfatıyla infaz istencine muhalif kalmalarının hangi gerekçeye dayandığını net biçimde tespit etmek mümkün değildir.

Millet Meclisinin 04/02/1964 tarihli 47. Birleşiminde yapılan ikinci görüşme sonunda, Talat Aydemir, Osman Deniz ve Fethi Gürcan'ın ölüm cezalarının yerine getirilmesine ve Erol Dinçer hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmemesi istenci ile kabul edilen metin, Cumhuriyet Senatosu önüne gelmiştir. Senato Genel Kurulunun 17/03/1964 tarihli 53. Birleşiminde yapılan görüşmeler sonunda Senato tarafından benimsenen metne göre, adı geçen 4 mahkumdan, "Talat Aydemir hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine ve Fethi Gürcan, Osman Deniz ve Erol Dinçer haklarındaki ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilmiştir."

Senatoda değiştirilerek yeniden MM'ne gönderilen dosya üzerinde, Millet Meclisi Adalet Komisyonu 27/03/1964 tarih ve Esas No. 3/740, Karar No. 72 sayılı Raporu hazırlamıştır. MM AK önce, MM ve CS'nun istençlerinin uyumlu olduğu Aydemir (idamına) ve Dinçer (yerine getirilmemesine) haklarındaki kararların sonucu olarak bunların kanunlaştığını tespit etmiştir. Bundan ötürü müzakerelerini Gürcan ve Deniz'e hasretmiştir.

MM AK, Osman Deniz'e ilişkin olarak, "şahsi ahvali ve tutumu göz önünde tutularak af ve atıfete mazhar olması lazım geldiği düşüncesiyle, Osman Deniz hakkında Cumhuriyet Senatosunca düzenlenen metne Millet Meclisince de aynen uyulması uygun mütalaa edilmiştir" sonucuna varmıştır. MM AK, Fethi Gürcan'a ilişkin olarak ise, "Millet Meclisince kabul edilen

kanun metninin aynen muhafazası komisyonumuzca tavsiyeye şayan görülmüştür" neticesine ulaşmıştır.

MM AK'nun 27/03/1964 tarihli Raporunda toplam 14 üyenin ismi geçmektedir. Komisyon yukarıda açıklanan kararını (Deniz için yerine getirmeme; Gürcan için idam) oyçokluğu ile almıştır. Komisyonun 4 üyesi (N. Güray; H. Özmen; Y. Yakut ve S. Konak), Rapora "Fethi Gürcan hakkında da Senato metnine uyulması" şeklinde not ekleyerek Gürcan'ın idamına karşı oy kullanmışlardır. Buna karşılık, 1 üye (M. Uyar), "Osman Deniz hakkındaki karara muhalifim" şerhini koymuştur. Bu durumda muhalif üye M. Uyar'ın, Dinçer'in ölüm cezasının yerine getirilmesi gerektiği görüşüyle rapora not düştüğü anlaşılmaktadır. Raporda ayrıca üyeler M. Kaptan ve N. Güray'ın isimlerinin altında "İmzada bulunmadı" ibaresi vardır. Ancak, N. Güray, üstte belirtildiği gibi, Gürcan hakkında cezanın yerine getirilmemesi düşüncesiyle muhalif oy kullanmıştır.

Bu dosya özelinde gerek Millet Meclisinde gerekse Cumhuriyet Senatosunda cereyan eden müzakereler ve çeşitli değişiklikler sonucunda, yukarıda belirtildiği gibi, TBMM'nin nihai istenci, 2 mahkumun idamlarına, 2'sinin ise cezalarının yerine getirilmemesine şeklinde tecelli etmiştir.

H) 1984 -2000 DÖNEMİNDE AFFA İLİŞKİN TASARRUFLAR

1974'den günümüze bir genel af yasası çıkarılmamıştır. Nitekim, Haziran 1999'da 57. Hükümetin Adalet Bakanı bu hususu kamuoyuna açıklamıştır.[124] Doktrinde, Cumhuriyet döneminde, afsız geçen belki en uzun dönemin bu evre olduğu; bu sonuca yol açan etkenler arasında, parlamenter yaşamın 1980 darbesi ile kesintiye uğraması ve 1982 Anayasasının bazı eylemler açısından af yasağı öngörmüş bulunması karşısında geniş bir sanık ve hükümlü kitlesini kapsayacak af çıkarmanın zorluğu gerekçeleri gösterilmiştir.[125]

Eklemek gerekir ki, anılan bu evrede ölüm cezası mahkumları bakımından getirilen olanak, doğrudan af yasaları çıkarmak yoluyla değil ve fakat koşullu salıverilme kurumu bağlamında Cezaların İnfazı Hakkında Yasa ve/veya diğer yasalar ekseninde yapılan düzenlemelerle gerçekleştirilmiştir.

a) 11/03/1986 tarih ve 3267 sayılı Kanun

11/03/1986 tarih ve 3267 sayılı Yasa[126], bir yanda hem TCK (md.304/III)'de değişiklik yapmakta, hem de 647 sayılı CİHK (md.19/I ve II)'yi değiştirmekte ve aynı Yasa (Ek md.2)'ye iki fıkra eklemektedir.

3267 sayılı Yasa (md.1) ile, 647 sayılı Yasa (md.19/I ve II)'de yapılan değişiklik, ölüm cezasına mahkum olanlara ilişkin boyut da içermektedir.

> 647 sayılı Yasa (md.19/I): "TBMM tarafından ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilenler 30 yıllarını, ...çekmiş olup da Tüzüğe göre iyi halli hükümlü niteliğinde bulundukları takdirde, talepleri olmasa dahi şartla salıverilirler."
>
> 647 sayılı Yasa (md.19/II): "Tutuklu veya hükümlü iken firar veya firara teşebbüs etmiş olanların yukarıdaki fıkra hükmünden yararlanabilmeleri için, TBMM tarafından ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilenlerin 36 yıllarını, ...çekmiş olmaları şarttır."

---

124 *Radikal*, 11/06/1999, S:972, sf:5, "İdamı tartışmak zor" başlıklı, Adnan Keskin tarafından Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk ile yapılan söyleşi. Bakan şöyle demektedir: "DSP olarak 22. yasama döneminde bir genel af çıkarılmasını önerdik; bu konuda koalisyonu oluşturan partilerin liderleri düzeyinde de mutabakata varılmıştı, ama ondan sonra gerekli yasal düzenlemeleri yapamadık. Şimdi koalisyon protokolü ve programında bir taahhüt yok...En son genel af 1974 yılında çıkarıldı, Cumhuriyet'in 50. yılında. Bu kez dedik ki 75. yıl nedeniyle çıkarılsın. Çünkü aradan geçen çeyrek yüzyıldır Türkiye'de genel af olmadı...Koalisyon ortaklarıyla mutabakata varırsak bunu çıkarmak isteriz. Ama hükümet programına girmedi; ben de protokolü hazırlayan ekibin içinde yer almıyordum, sanıyorum ki bu yönde mutabakata varılamadı."

125 Çetin Özek, "Af yasası önerileri üzerine düşünceler", Açık Sayfa, Ekim 1998, S.19, sf:6-8.

126 11/03/1986 tarih ve 3267 sayılı "647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun 19 uncu Maddesinin Birinci ve İkinci Fıkraları ile Türk Ceza Kanununun 304 üncü Maddesinin III üncü Fıkrasının Değiştirilmesine ve 647 Sayılı Kanunun Ek 2 nci Maddesine İki Fıkra Eklenmesine Dair Kanun", (RG, 19/03/1986, s.19052).

3267 sayılı Yasa (md.3) ile, 647 sayılı Yasaya 01/06/1978 tarih ve 2148 sayılı Yasayla Ek md.2 olarak ilave edilen maddeye iki fıkra eklenmiştir. Bu iki yeni fıkradan sonuncusu, yine ölüm cezası mahkumlarına ilişkindir. Değişiklik sonrasında ilgili hüküm, (Ek md.2/VIII) haline gelmiştir.

647 sayılı Yasa (Ek md.2/VIII): "TBMM tarafından ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilenler hakkında, bu maddedeki indirim hükümleri uygulanmaz."

3267 sayılı Yasa (md.2) ile, TCK (md.304/III)'de[127] yapılan değişikliğin ölüm cezası mahkumları bakımından getirdiği düzenleme ise şöyledir.

TCK (md.304/III): "Haklarında bu madde hükmü uygulananlardan, TBMM tarafından ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilenler 36 yıllarını, ...iyi halle geçirmedikçe şartla salıverilmeden istifade edemezler."

3267 sayılı Yasa (md.3) ile, bir Geçici Madde eklenmiştir. Bu geçici madde, hem 647 sayılı Yasa (md.19)'da ve (Ek md.2)'de, hem de TCK (md.304)'de yapılan değişikliklere ilişkin ortak hüküm niteliğindedir. Buna göre, şartla salıverilme bakımından söz konusu bütün bu maddelerin uygulanmasında, bir deneme süresi istisnası tanınarak, "iyi halli olma şartı"nın ve 647 sayılı Yasa (md.19/son) ile (Ek md.2) hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir.

Sonuç olarak, 1986 yılında çıkartılan 3267 sayılı Yasa, o tarih itibariyle çok sayıdaki ölüm cezası mahkumu bakımından, 30 ya da 36 yıl cezalarını çekmiş olmaları halinde şartla salıverilme olanağını getirmiştir.

3267 sayılı Yasanın konu bağlamında birkaç özelliği dikkati çekmektedir.

Birincisi, getirilen olanak, 30 ya da 36 yıl cezanın çekilmiş olması koşuluna bağlandığından, o tarih itibariyle, söz konusu süreyle cezasını çekmekte olan mahkum herhalde hiç yoktu; hatırlatalım ki, son iki infaz Ekim 1984'de gerçekleştirilmişti.

İkincisi, söz konusu olanak, "TBMM tarafından ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilen mahkumlara" ilişkindir. Bu ifade açık değildir. Çünkü, uygulamada, 1984 Ekiminden itibaren TBMM, ilgili dosyalar ekseninde, teknik anlamda, ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar vermemiş; bunun yerine *de facto* olarak dosyalarını karara bağlamamak suretiyle infazları askıya almıştır. Bu durumda, TBMM'nin fiilen görüşmediği ve karara bağlamadığı ölüm cezası dosyalarında geçen mahkumlar hakkında, aslında, 3267 sayılı Yasanın sadece ifade tarzına bakarak bir olanak yaratıp yaratmadığı sorusu da ortada kalmaktadır. Bununla birlikte, aşağıda örnekleri gösterildiği gibi, 3267 sayılı Yasadan sonra konuyla bağlantılı olarak çıkartılan bir çok yasa maddesinde de aynı ifade biçimi yer almaktadır. Dola-

127 TCK (md.304), hükümlü ve tutukluların ayaklanması suçunu ve cezalarını düzenlemektedir.

yısıyla, bütün bunlarda, TBMM'nin teknik anlamda cezanın yerine getirilmemesi kararı verip vermediğine bakılmaksızın, ilgili dosyaların karara bağlamaması yönündeki uygulamaya tabi olan tüm ölüm cezası mahkumlarının anılan düzenlemelerin kapsamı içinde kaldığı sonucu çıkartılabilir.

Üçüncüsü, 3267 sayılı Yasa, 647 sayılı Yasa (md.19)'da değişiklik öngörmesine karşın, aynı hususla bağlantılı "şartla salıvermenin geri alınması" konusunda olup TCK (md.17)'de düzenlenen hükümde bir değişiklik getirmemiştir. Aşağıda ilgili bahiste irdelendiği üzere, böyle bir adımın atılabilmesi için beş yıl geçmesi gerekmiş ve ancak 1991'de çıkartılan 3756 sayılı Yasa ile, TCK ve 647 sayılı Yasanın anılan ilgili hükümleri arasındaki dengeli bağlantı kurulabilmiştir. Bu husus da, yasa koyucunun, savruk ve sistemsiz yasa üretim siyasasına bir örnek teşkil etmektedir.

b) 07/12/1988 tarih ve 3506 sayılı Kanun

07/12/1988 tarih ve 3506 sayılı Yasa[128], TCK ve 647 sayılı Yasalarda değişiklik yapmakta ve 1949 tarih ve 5435 sayılı Yasayı yürürlükten kaldırmaktadır.

3506 sayılı Yasa (md.9) ile, 647 sayılı Yasa (md.19/II)'de değişiklik yapılmıştır. Ne var ki, bu değişiklik, ölüm cezası mahkumları bakımından bir yenilik getirmemektedir. Çünkü, 1986 tarih ve 3267 sayılı Yasa ile anılan bu maddede yapılan değişiklik, yani maddenin "TBMM tarafından ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilenlerin 36 yıllarını...çekmiş olmaları şarttır" şeklindeki hükmü aynen saklı tutulmuştur. Keza, müebbet ağır hapse mahkum olanlar için daha önce öngörülen 26 yılın çekilmiş olması da muhafaza edilmiştir. Değişiklik, diğer şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalarda aranan hükümlülük süresinin kısaltılmış olmasında açığa çıkmıştır. Bu süre, 3267 sayılı Yasayla yapılan değişiklikle 3/4 olarak öngörülmüş iken, 3506 sayılı Yasa ile 2/3'e indirilmiştir.

Buna karşılık, 3506 sayılı Yasanın, ölüm cezası mahkumlarını asıl ilgilendiren yönü (md.10) hükmüdür. Bununla, TCK (md.304/III) yürürlükten kaldırılmıştır. Bir üstteki bahiste açıklandığı üzere, 3267 sayılı Yasa, TCK (md.304/III)'de öngördüğü değişiklikle ölüm cezası mahkumları bakımından bir hüküm getirmişti. İşte bu fıkranın getirilmesinden iki yıl sonra, TCK (md.304/III) ile öngörülen ve şartla salıverilme için söz konusu 36 yıl ceza çekmiş olma barajı, bu özel bağlamda bertaraf edilmiş olmaktadır.

---

128 07/12/1988 tarih ve 3506 sayılı "765 Sayılı Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bu Kanuna Ek Maddeler İlave Edilmesine, 647 Sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına ve 10 Haziran 1949 Tarihli 5435 Sayılı Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun", (RG, 14/12/1988, s.20019).

c)12/04/1991 tarih ve 3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu"

1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK)'nun[129] Beşinci Bölümünde yer alan Geçici maddeler arasındaki bazı düzenlemeler ölüm cezası mahkumları bakımından bir af olanağı getirmiştir.

TMK (Geçici md.1/a) hükmüne göre, 08/04/1991 tarihine kadar işlenen suçlar nedeniyle verilen *ölüm cezalarının yerine getirilmeyeceği* ve bu durumdaki mahkumların[130] *çekmeleri gereken cezalarının on yılını çekmiş olduktan takdirde, iyi halli olup olmadıklarına bakılmaksızın ve talepleri olmaksızın şartlı salıverileceği* düzenlenmiştir. Bu kategoriye giren mahkumların çektikleri ceza süresinin tayininde, hükümlünün tutuklu kaldığı süreler de hesaba katılacağı esası da getirilmiştir.

Ancak, TMK (Geçici md.1/a) ile ölüm cezası mahkumları için getirilen olanağın sınırsız olmadığına da dikkati çekmek gerekir. Çünkü (Geçici md.4), (Geçici md.1)'in uygulanmayacağı bir kategori de oluşturmuştur.

Gerçekten de, (Geçici md.4/a, b, c ve d)'de gösterilen suçları işleyenler hakkında, (Geçici md.1) hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir. Söz konusu edilen (Geçici md.4)'ün "a", "b" ve "d" bentlerinde gösterilen TCK ve Askeri Ceza Kanununun çeşitli maddelerinin kayda değer bir bölümünde ise ölüm cezası yaptırımı öngörülmüştür.[131] İşte, (Geçici md.1)'in kapsamının istisnası olarak düzenlenen bu suçlardan ölüm cezasına çarptırılmış mahkumlar da bulunmaktaydı.

Bununla birlikte, ölüm cezası bakımından, (Geçici md.4)'ün yarattığı istisna alanı, burada belirtilen maddelerden ölüm cezasına çarptırılanların bu cezalarının infazı şeklinde bir sonuç doğuracak şekilde ifade edilmemiştir. Başka deyişle, *ister* (Geçici md.1) *isterse de* (Geçici md.4) kapsamında zikredilen suçlardan ötürü olsun, bütün ölüm cezası mahkumları bakımından bu cezaların yerine getirilmeyeceği hükme bağlanmıştır.

---

129 12/04/1991 tarih ve 3713 sayılı TMK hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., yukarıda, "Terörle Mücadele Kanunu" başlıklı bahis.

130 Bülent Tanör, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS yayınları, İstanbul, 1991 (2. bası), sf:v-i. Yazar bu bölümde, Terörle Mücadele Yasasını değerlendirmiştir. Anılan yapıt sf:vi'da, (Geçici md.1/a)'nın etkisi, "... sanıkların yaşama hakları açısından olumlu adım" biçiminde ifade edilmiştir. Oysa söz konusu kişiler, ölüm cezası mahkumlarıydı. Yazar, aynı yapıtının yeni basısında (BDS Yay., İstanbul, Kasım 1994, 3. Bası, sf:24), bu hususu düzeltmiştir.

131 TMK (Geçici madde 4/d) hükmüne göre, Askeri Ceza Yasasının 55, 56, 57, 58 ve 59'uncu maddelerine giren suçları işleyenler hakkında verilen ölüm cezaları yerine getirilmez ve bu ölüm cezasına mahkum olanlar 20 yıllarını çektikleri takdirde, iyi halli olup olmadıklarına bakılmaksızın ve talepleri olmaksızın şartlı salıverilirler. Bu sürelerin tayininde, hükümlünün tutuklu kaldığı süreler de hesaba katılır. TMK'nın anılan (Geçici md.4/d)'de yollaması yapılan Askeri Ceza Yasasının ilgili hükümlerinden (md.55; 56 ve 59) ölüm cezasını öngörmektedir. O halde, bu maddelerden ölüm cezasına mahkum olanlar için de, infaz yasağı yoluyla bir olanak yaratılmıştır; ama, ölüm cezasını saklı tutan bu hükümlerin kaldırılmadığına da dikkat etmek gerekir.

Bu durumda, sorulması gereken soru, (Geçici md.4)'ün oluşturduğu istisna alanının, ölüm cezası mahkumları bakımından hangi noktada (Geçici md.1)'den bir farklılaşmayı ortaya çıkardığıdır. Bu fark, yukarıda ifade edildiği üzere, tüm mahkumları kapsayan ölüm cezası "infazı yasağı" bağlamında değil, ölüm cezası mahkumlarının "şartlı salıverilmeleri" noktasında açığa çıkmaktadır.

Nitekim, (Geçici md.4/III)'e göre, bu maddede gösterilen çeşitli yasaların çeşitli maddelerine giren suçları işleyip de bunlardan ötürü *ölüm cezasına hüküm giyenlerin 20 yıllarını çektikleri takdirde iyi halli olup olmadıklarına bakılmaksızın ve talepleri olmaksızın şartla salıverileceği düzenlenmiştir.*

Sonuç olarak, TMK (Geçici md.1 ve 4)'ün kapsamına giren suçlardan ölüm cezasına hüküm giyenler bakımından:

- bu cezanın infaz edilmemesi ve

- mahkumiyetlerinin ya 10 yılını ya da 20 yılını çekmiş olanların koşullu salıverilmesi

olanağını getirmiş olması bakımından TMK, ölüm cezası "mahkumlarının" yaşam hakkı bakımından olumlu bir adım olmuştur. Ancak, anılan bu iki geçici maddenin, ölüm cezasını kaldıran nitelikte olmadığına dikkati çekmek gerekir.

Böylece, bunlarla ilgili TBMM'nde onay bekleyen ölüm cezası dosyaları Adalet Bakanlığı'na geri gönderilmiştir. Doktrinde yer alan bir veriye göre, 10/11/1990 tarihi itibariyle, ölüm cezaları kesinleşen ve TBMM Adalet Komisyonu önünde bulunan mahkum sayısı 308 iken, TMK'nın kabulü ile, bu mahkumlardan koşullu salıverilme olanağından yararlanan 275'i serbest bırakılmışlardır.[132]

Sonuç olarak, 3713 sayılı Kanunun genişletilmiş şartlı salıverme ve suç olmaktan çıkarılan fiiller yoluyla getirmiş bulunduğu "dolaylı af" ile toplam 19.630 hükümlü/tutuklu salıverilmiştir.[133]

d) 06/06/1991 tarih ve 3756 sayılı Kanun

06/06/1991 tarih ve 3756 sayılı Yasa[134], TCK'nın bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkindir. Bu Yasa (md.3), şartla salıvermenin geri alınması konusunu düzenleyen TCK (md.17)'ye ikinci fıkra eklemektedir. Hüküm şöyledir:

TCK (md.17/II): "Birinci fıkra hükmüne göre aynen çektirilecek süre; TBMM tarafından ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar veri-

---

132 Mehmet Emin Artuk, "Ölüm Cezası", Prof. Dr. Jale Akipek'e Armağan, Selçuk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yay.11, Konya, 1991, sf:145-174, özellikle 166.

133 Mustafa Tören Yücel, age., sf:95. Aynı bilgi için ayrıca aynı yazarın "Affar ve İstatistiki Görünüm" başlıklı makalesi, Açık Sayfa, Ağustos-Eylül 1998, S:17-18, sf:16-19.

134 06/06/1991 tarih ve 3756 sayılı "765 Sayılı Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun", (RG, 14/06/1991, s.19052).

lenler için kırk yıl, müebbet ağır hapis cezasına mahkum olanlar için otuz altı yıl üzerinden hesap edilir."

TCK (md.17/II)'ye bir ek hüküm eklenmesi, esasen, 1986 tarih ve 3267 sayılı Yasanın, 647 sayılı Yasa (md.19)'da yaptığı değişiklik sonrasında bir gereklilik olarak açığa çıkmıştı. Nitekim, 3756 sayılı Yasa (md.3) ile yapılan TCK (md.17/II) ekine ilişkin *madde genel gerekçesinde* şu görüşlere yer verilmiştir:

"Diğer taraftan 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun 19 uncu maddesine, 11.3.1986 tarih ve 3267 sayılı Kanunla, TBMM tarafından yerine getirilmemesine karar verilen idam cezası hükümlüleri de dahil edilmiş olmasına rağmen TCK'nın 17 nci maddesinde bir değişiklik yapılmamıştır. Bugün için şartla tahliyeden sonra idam cezasına hükümlülerin bahse konu 17 nci maddeye uyan davranışları yönünden bir zaman sınırlaması söz konusu olmamakta, şartla tahliye kararının geri alınması tehdidi ömür boyu devam etmektedir. Az dahi olsa şahsi hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren bir fiilin işlenmemesi, işlendiği takdirde ceza evinde kalınacağı tehdidinin ömür boyu sürmesinin uygun olmayacağı düşünülerek teklifte TCK'nın 17 nci maddesinin değiştirilmesi de ele alınmıştır."

Bunu izleyen ve doğrudan bu *maddenin gerekçesi* olan metinde ise şunlar yazılıdır:

"Bu madde ile TCK'nın 17 nci maddesi değiştirilmiş, 17 nci maddenin birinci fıkrası hükmüne göre aynen çektirilecek sürenin hesaplanmasında;... TBMM tarafından ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilen hükümlüler yönünden ise bunların cezaevinde geçirecekleri süre ile birlikte 40 yılın esas alınacağı hükme bağlanmıştır."

İ) *DE FACTO* REJİM DÖNEMLERİNDE AF TASARRUFLARDAN ÖRNEKLER

a) 27 Mayıs Rejimi

i) 27 Mayıs Rejiminde af çıkarma yetkisi MBK'ne aitti

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile 05/01/1961 tarihleri arasındaki Milli Birlik Komitesi (MBK) evresinde yasa no.1'den başlayıp yasa no.238 ile sona eren toplam 238 yasa çıkartılmıştır.[135] 06/01/1961'den 25/10/1961'e kadar olan evre ise Kurucu Meclis dönemi olarak bilinmektedir ve bu tarihler arasında 239'dan başlayarak en son 375 sayılı olan yasalar çıkartılmıştır.

12/06/1960 tarih ve 1 sayılı "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun"[136] (md.1), yasama organına tanınan yetkiler MBK' ne geçtiğinden, hem genel af hem de bireysel ya da toplu özel af çıkartma da bu birimde odaklaşmış olmaktadır. Aynı Yasa (md.18/II) ile, Devlet Başkanına, bazı sınırlamalarla birlikte özel af yetkisi tanınmıştır.[137]

13/12/1960 tarih ve 157 sayılı "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 Tarih ve 1 Sayılı Geçici Kanuna Ek

---

135 Bu dönemde kabul edilen *yasa nitteliğindeki kararlar* ile *yasalar* aleyhinde, Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağı yolunda hükümler de getirilmiştir:

1961 Anayasası (Geçici madde 4/III. fıkra): "Normal demokratik rejimi bütün teminatı ile kurmak amacıyla gerçekleştirilen ve yürütülen 27 Mayıs 1960 Devrim tarihinden 6 Ocak 1961 tarihine kadar çıkarılan kanunlar, Türkiye Cumhuriyetinin diğer kanunlarının değiştirilmesi ve kaldırılmasında uygulanan kurallara göre değiştirilebilir veya kaldırılabilir. Ancak, bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılamayacağı gibi, itiraz yoluyla dahi mahkemelerde Anayasaya aykırılık iddiası ileri sürülemez."

Keza, 22/04/1962 tarih ve 44 sayılı "Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun" (RG, 25/04/1962, s.11091) (Geçici madde 6/I. fıkra): "27 Mayıs 1960 tarihinden (bu tarih dahil) itibaren 5 Ocak 1961 tarihine kadar (bu tarih dahil) kabul edilen kanun mahiyetindeki kararlar ve kanunlar aleyhinde, 20 nci maddenin 1 ve 2 nci bendleri gereğince Anayasa Mahkemesine başvurulamaz."

136 12/06/1960 tarih ve 1 sayılı "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun" (RG, 14/06/1960, s.10525).

137 1 sayılı Yasa (md.18/II) hükmü şöyledir: "Devlet Başkanı, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, hükümlülerin cezalarını, devamlı sakatlık veya yaşlılık gibi sebeplerden dolayı kaldırabilir veya hafifletebilir; ancak Devlet Başkanı bu yetkisini, devrilen iktidar zamanında işlenen siyasi suçlardan veya siyasi maksatlı katil veya müessir fiillerden veya görevi kötüye kullanma, irtikap, nüfuzun kötüye kullanılması suretiyle ve başka yollarla haksız servet yapmaktan hüküm giyenler hakkında kullanamaz."

'Kurucu Meclis Teşkili' Hakkında Kanun"[138] çıkartılarak Kurucu Meclis oluşturulmuştur.

157 sayılı Yasanın "Kurucu Meclisin Görev ve Yetkileri" başlıklı Üçüncü Bölümü altında "I. Genel Olarak" kenar başlıklı (md.18)'de, Kurucu Meclisin yetkileri sıralanmış, ancak ne genel ne de bireysel ya da toplu özel af bunlar arasında sayılmıştır. (md.41)'de ise, 1 sayılı Yasanın bazı maddeleri açıkça gösterilerek ve ardından da "bu kanuna aykırı bilcümle hükümler işbu kanuna uygun olarak değiştirilmiş" denilmek suretiyle, 1 sayılı Yasanın 157 sayılı Yasayla çelişen hükümlerinin bir kısmı açıkça, kalanları ise örtülü olarak değiştirilmiştir. Sonuç olarak, Kurucu Meclis evresinde, bu organın genel af çıkartma yetkisine sahip kılınmadığı görülmektedir. Devlet Başkanının özel af çıkartma yetkisi bakımından ise, 157 sayılı Yasa, 1 sayılı Yasa ile öngörülen çerçevede bir değişiklik yapmamıştır.[139]

Bu veriler ışığında, MBK evresinde genel af yetkisi MBK'ne aitti; 157 sayılı Yasanın yürürlüğü evresinde ise Kurucu Meclis genel af yetkisinden yoksundu.

ii) 27 Mayıs Rejimi evresinde çıkartılan Af Kanunları

1) 27 Mayıs Rejiminde çıkartılan Af Kanunlarının genel bilançosu

27/05/1960 – 05/01/1961 arasındaki sürede çıkartılan toplam 238 Kanundan 6'sı Af Kanunudur. Bu demektir ki, Af Kanunları, bu ilk dönemdeki toplam Kanunlar içinde % 2.5'lik bir paya sahiptir.

06/01/1961 – 25/10/1961 tarihleri arasındaki sürede çıkartılan toplam 137 Kanundan hiçbirisi affa ilişkin değildir.

Bu verilere göre, 27/05/1960 – 25/10/1961 döneminde 27 Mayıs Rejimi erkinin çıkardığı toplam 375 Kanundan sadece 6'sının Af Kanunu olduğu anlaşılmaktadır. O halde, Af Kanunları, 27 Mayıs Rejiminin ürettiği Kanunlar bütünü içinde % 1.6'lık yer tutmaktadır.

Toplam 6 Af Kanunu arasında, ölüm cezası sorunu ile bağlantılı olması bakımından özel yer tutan 113 ve 134 sayılı Kanunlara aşağıda ayrıca değinilmektedir. Diğer 4'ü ise bu çalışmanın konusuyla doğrudan ilgili bulunmamaktadır. Bunların 2'si (10/09/1960 tarih ve 79 sayılı Kanun ile bu Kanuna ek yapan 27/12/1960 tarih ve 184 sayılı Kanun) Milli Korunma Suçlarının Affına dairdir. Diğer 2'si (28/06/1960 tarih ve 4 sayılı ile aynı tarih ve 5 sayılı Kanunlar) ise, sırasıyla, "Hürriyet Mücadelesi Uğrunda İşlenen Bazı Suçların Affına Dair Geçici Kanun" ve "Silah Taşıyan veya Bulundurulanların Affına Dair Geçici Kanun"dur.

---

138 13/12/1960 tarih ve 157 sayılı "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 Tarih ve 1 Sayılı Geçici Kanuna Ek 'Kurucu Meclis Teşkili' Hakkında Kanun", (RG, 16/12/1960, s.10682).

139 Selahattin Keyman, age., sf:87-88, 92-93.

Bu dönemde çıkarılan özellikle 4, 5, 113 ve 134 sayılı Af Kanunları, fiili erkin kendisine toplumsal destek bulma, varlığını yasallaştırma çabasının araçlarından biri olarak öngörülmüşlerdir.

2) 26/10/1960 tarih ve 113 sayılı "Af Kanunu" ve bunda değişiklik yapan 18/11/1960 tarih ve 134 sayılı Kanun

MBK döneminde çıkartılmış olan 26/10/1960 tarih ve 113 sayılı "Af Kanunu"[140] (md.1/C) ile, 27 Mayıs 1960 tarihine kadar işlenmiş olan suçlardan ötürü verilen ömür boyu hapis cezaları 24 yıl ağır hapis cezasına çevrilmiştir. Buna karşılık, 113 sayılı Yasa (md.3/J)'ye göre, "Türk Ceza Kanunu ve diğer kanunlarda yazılı *ölüm ve müebbet hapis cezasını müstelzim suçlar*" affın dışında bırakılmışlardır.

113 sayılı Yasanın çeşitli hükümleri, 18/11/1960 tarih ve 134 sayılı Yasa[141] ile değiştirilmiştir. 113 sayılı Yasanın çıkarılmasından sadece üç hafta sonra gerçekleştirilen bu değişiklikle (md.3/J) metni şöyle olmuştur: "Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı suçlardan dolayı *ölüm cezasına mahkum edilen veya edilecek olanlar*" affan hariç bırakılmıştır.

Anlaşıldığı üzere, 134 sayılı Yasa ile 113 sayılı Yasada yapılan değişikliğin amacı, darbe ile görevden uzaklaştırılıp Yüksek Adalet Divanı tarafından o sırada yargılanmaları devam eden devrik yönetimin önde gelenleri hakkında *tesis edilebilecek ölüm cezası hükmünün* infazı konusunda olası bir hukuksal engeli bertaraf etmektir.

1960 yılında çıkartılan Af Kanunu ile 51.477 kişiden 18.188'i hükümlü olmak üzere toplam 20.344 hükümlü/tutuklu yararlanmıştır. Yararlananların toplam içindeki yeri % 39.5'dir.[142]

iii) Yüksek Adalet Divanınca ölüm cezasına çarptırılan 12 siyasi mahkumun cezalarının Milli Birlik Komitesi tarafından müebbet ağır hapis cezasına çevrilmesi

1) Yüksek Adalet Divanının 15/09/1961 tarihli hükmü

Yüksek Adalet Divanı yargılamasına ilişkin şu bilgi eklenebilir:

YAD, Yassıada'da yaptığı ve toplam 203 günde, toplam 1033 saat süren 287 duruşma sonucunda, toplam 512 sanıktan 15'ine ölüm cezası, 31'ine ömür boyu hapis ve 418'ine 6 ay ile 20 yıl arasında hapis cezaları verdi. 123 sanık beraat etti. Hüküm, 15/09/1961 günü açıklandı.

---

140 26/10/1960 tarih ve 113 sayılı "Af Kanunu", (RG, 28/10/1960, s.10641)

141 18/11/1960 tarih ve 134 sayılı "113 sayılı Af Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun", (RG, 22/11/1960, s.10661).

142 Mustafa Tören Yücel, "Aflar ve İstatistikî Görünüm", Açık Sayfa, Ağustos-Eylül 1998, sf:16-19, özellikle 17.

YAD'nın oybirliği ile ölüm cezasına çarptırdığı kişiler: Devrik Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan.

YAD'nın oyçokluğu ile ölüm cezasına çarptırdığı kişiler: Refik Koraltan, Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman ve Rüştü Erdelhün.

2) MBK'nin 15/09/1961 tarih ve 75 sayılı Kararı

Yüksek Adalet Divanı tarafından 15/09/1961 tarihinde açıklanan 15 ölüm cezası mahkumiyeti hükmü, aynı gün toplanan Milli Birlik Komitesi tarafından görüşülmüştür. MBK, ölüm cezalarının yerine getirilmesi konusunu doğrudan hüküm üzerinden görüşerek karara bağlamıştır.

MBK 15/09/1961 tarih ve 75 sayılı Kararı[143] ile, YAD tarafından haklarında ölüm cezası *oybirliği* ile verilen toplam 4 mahkuma ilişkin olarak cezayı onaylamış ve "ancak bunlardan Celal Bayar'ın 65 yaşını bitirmiş olması dolayısıyle ölüm cezasını müebbet ağır hapse tahvil eylemiştir."[144]

MBK, ayrıca, haklarında YAD tarafından *oyçokluğu* ile ölüm cezası hükmü tesis edilen diğer 11 mahkumun "cezalarını da müebbet ağır hapse çevirmiştir."

MBK, 9'a karşı 13 oyla, Menderes, Zorlu ve Polatkan hakkında verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesine ve eski Cumhurbaşkanı Bayar ile diğer 11 ölüm cezası hükümlüsünün cezalarının ömür boyu hapse çevrilmesine karar vermiştir.[145] Böylece, 15 hükümlüden 12'si idamdan kurtulmuştur.

Ölüm cezası ömür boyu hapse çevrilen Celal Bayar, Adli Tıp kurumunun verdiği hastalığına ilişkin rapor üzerine, 07/11/1964 tarihinde serbest bırakılmıştır.

---

143 MBK'nin 15/09/1961 tarih ve 75 sayılı Kararı, (RG, 16/09/1960, s.10908). Karar metni için, bu çalışmanın içinde İnfaz İstatistikleri 1961 yılı bölümüne bkz.

144 Bayar'ın ölüm cezasının infaz edilmemesi yönündeki istemine ilişkin gösterilen gerekçenin niteliği için bkz., "Türk Hukuk Düzeninde Ölüm Cezası Yaptırımı" bölümü içinde "27 Mayıs Rejimi: TCK'da 1960 tarih ve 15 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler" başlıklı bahis.

145 *Milliyet*, 03/05/2000, 50. Yıl Özel Eki, sf:11.

3) 27 Mayıs Rejiminde af ve ölüm cezalarını başka cezaya dönüştürme konusundaki Kararlar ile ölüm cezalarının yerine getirilmesi Kararlarının karşılaştırılması

2a) Dönem içinde Karar formundaki işlemler arasında İnfaz Kararlarının yeri

27 Mayıs Rejimi içinde, 27/05/1960 ile 05/01/1961 tarihleri arasındaki sürede doğrudan MBK tarafından toplam 40 Karar ve 06/01/1961 ile 25/10/1961 tarihleri arasındaki sürede Kurucu Meclis (MBK+Temsilciler Meclisi) tarafından toplam 43 Karar olmak üzere, 27/05/1960-25/10/1961 döneminde toplam 83 KARAR üretilmiştir.

27 Mayıs Rejimi içinde, 27/05/1960 ile 05/01/1961 tarihleri arasındaki sürede doğrudan MBK tarafından üretilen toplam 40 Karardan 11'i İNFAZ KARARIDIR. 06/01/1961 ile 25/10/1961 tarihleri arasındaki sürede üretilen toplam 43 Karardan 10'u İNFAZ KARARIDIR. O halde, 27 Mayıs Rejimi bütünü içinde toplam 21 İNFAZ KARARI çıkartılmıştır.

Bu verilere göre,

- 27/05/1960 ile 05/01/1961 döneminde çıkartılan toplam 40 Kararın, % 27.5'i ÖLÜM CEZASININ İNFAZI İSTENCİNİ içermektedir.
- 06/01/1961 ile 20/10/1961 döneminde çıkartılan toplam 43 Kararın, % 23.25'i ÖLÜM CEZASININ İNFAZI İSTENCİNİ içermektedir.
- 27/05/1960 ile 20/10/1961 döneminde çıkartılan toplam 83 Kararın, % 25.30'u ÖLÜM CEZASININ İNFAZI İSTENCİNİ içermektedir.

Toplam 21 İnfaz Kararı ile toplam 25 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Buna karşılık, 12 mahkumun cezaları dönüştürülmüştür. Ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilen toplam 25 mahkumdan 22'si adi suçlu, 3'ü siyasi suçludur. Ölüm cezaları hapse çevrilen 12 mahkumun tümü siyasi suçludur.

2b) Dönem içinde İnfaz Kararları ve Tahvil Kararları karşılaştırması

21 İnfaz Kararının sadece 1'i, hem infaz (3 mahkum) hem de ölüm cezalarının ömür boyu ağır hapse çevrilmesi (12 mahkum) istencini içermektedir. O halde 21 Kararın sadece 1'i TAHVİL KARARIDIR. Buna göre,

- Ölüm cezasının infazı konusundaki Kararlar içinde TAHVİL KARARININ YERİ, % 4.76'dır.

2c) Dönem içinde Karar formundaki işlemler arasında, çeşitli cezalardan mahkumlar için çıkartılan Af Kararlarının yeri

27 Mayıs Rejiminde çıkartılan Karar formundaki işlemler içinde Af Kararlarının dökümü şöyledir:

- 27/05/1960 ile 05/01/1961 döneminde çıkartılan toplam 40 Kararın 1'i AF KARARIDIR. Bunun toplam içindeki yeri, % 2.5'dir.

- 06/01/1961 ile 20/10/1961 döneminde çıkartılan toplam 43 Kararın 6'sı AF KARARIDIR. Bunun toplam içindeki yeri, % 13.95'dir.
- 27/05/1960 ile 20/10/1961 döneminde çıkartılan toplam 83 Kararın 7'si; yani % 8.43'ü AF KARARIDIR.

Bu Af Kararlarının içeriğine bakıldığında görüneni şudur: İlk dönemdeki 12 sayılı Af Kararı, doğrudan hürriyeti bağlayıcı ceza mahkumlarına ilişkin değildir; bazı alacakların terkin ve affı konusundadır.

İkinci dönemdeki toplam 6 Af Kararının dağılımı ise şöyledir:

- Bunlardan 2'si, yani 18/07/1961 tarih ve 69 ve 70 sayılı Kararlar, 3236 sayılı Kanun uyarınca kan gütme saiki ile adam öldürme suçları failleri hasımları hakkında uygulanan bu kişilerin bulundukları yerden 500 km uzakta belirlenen yere nakillerine karar verilen bazı kişilerin, haklarındaki bu karardan istisna tutularak affedilmelerine ilişkindir; (24/08/1961, s.10889).
- 05/05/1961 tarih ve 50 sayılı Karar, hapse ve para cezasına hükümlü piyade üsteğmenlikten emekli Adil Güsar'ın cezalarını hukuki neticeleriyle birlikte affetmektedir; (RG, 12/05/1961, s.10805).
- 18/09/1961 tarih ve 76 sayılı Karar, bir yıl, sekiz ay hapse mahkum Edip Ersin İsmail Oylu'nun cezasını bütün hukuki sonuçlarıyla affetmektedir, (RG, 22/09/1961, s.10913).
- 13/10/1961 tarih ve 79 sayılı Karar, kaçakçılık suçundan mahkum olup cezası infaz edilmiş bulunan İtalyan uyruklu Antonio Susino'nun iki buçuk senelik sürgün cezasının affına ilişkindir, (RG, 16/10/1961, s.10933).
- Ve nihayet, 24/10/1961 tarih ve 81 sayılı Karar, ölüme ve yaralamaya sebebiyet vermek suçundan üç yıl, dört ay ve yedi gün hapse ve para cezasına mahkumiyetine ve ordudan ihracına karar verilmiş bulunan Personel Üsteğmen Kadri Kızıltan'ın cezasının bütün neticeleriyle birlikte affı hakkındadır, (RG, 27/10/1961, s.10943).

Yukarıdaki dökümden anlaşılacağı üzere, 27 Mayıs Rejimi erki MBK, çıkardığı az sayıdaki bireysel Af Kararı arasında 50 ve 81 sayılı olanlarda mahkumlar ordu mensubu subaydır. İktidara el koyan fiili erk, af kararı çıkartma yetkisini, güvenlik bürokrasisi mensupları için daha öncelikli ve cömert şekilde kullanmaktadır. Bu durum, 27 Mayıs Rejimine özgü değildir. Aşağıda örneklendiği üzere, 12 Eylül Rejimi evresinde de benzeri uygulamaların varlığı saptanabilmektedir.

iv) Ölüm cezaları MBK tarafından ömür boyu hapis cezasına çevrilenlerin durumuna etkisi bakımından, 1962 tarih ve 78 sayılı ile 1965 tarih ve 579 sayılı Af Kanunları

Buraya eklenmesi gereken husus şudur. MBK tarafından ölüm cezaları ömür boyu hapis cezasına çevrilen 12 mahkumun durumunu doğrudan ilgilendiren af tasarrufları şöyle gelişmiştir. Önce, 27 Mayıs Rejiminin hemen

sonrasında 16/10/1962 tarih ve 78 sayılı Yasa[146] çıkartılmıştır.

78 sayılı Yasanın 1. Maddesi şöyleydi:

"MADDE 1 - 1924 tarihli ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Kanunun 6 ncı maddesi uyarınca kurulan Yüksek Adalet Divanınca Anayasayı ihmal suçundan Türk Ceza Kanununun 146 ncı maddesi gereğince mahkum edilmiş olanların, bu mahkumiyetlerine ait ilâmlarında yazılı muvakkat hürriyeti bağlayıcı cezalardan dörder senesi ile muayyen bir mıntıkada ikametle emniyeti umumiye nezareti altına alınma cezaları affedilmiştir.

MADDE 2 - Bu kanunun birinci maddesinden faydalananlar hakkında bihakkın veya meşruten tahliye tarihten itibaren, bu mahkumiyetlerinin tabii neticesi olan, kanuni mahcuriyet halinde bulundurulmaya ve hususi kanunlarında yazılı muayyen bir meslek ve sanatın icrasının menine dair hükümler tatbik olunmaz."

16/10/1962 tarih ve 78 sayılı Af Kanunu ile, YAD tarafından çeşitli hapis cezalarına mahkum edilen hükümlülerden 283'ü'serbest bırakılmıştır. 78 sayılı Kanundan yararlananların genel dökümü ise şöyledir: 45.899 kişiden 8.740'ı hükümlü olmak üzere toplam 11.781 kişi serbest bırakılmıştır. Salıverilenlerin toplam içindeki payı, % 25.6'dır.[147]

YAD tarafından ölüm cezasına mahkum edilip MBK tarafından cezaları ömür boyu hapse çevrilen 12 siyasi hükümlünün durumunda iyileştirme bakımından bir süre daha geçmesi gerekmiştir. Nitekim, 1962 tarih ve 78 sayılı Yasa (md.2)'ye, 08/04/1965 tarih ve 579 sayılı Yasa[148] çıkartılarak bir fıkra eklenmiştir. Bu ek sonrasında 78 sayılı Yasa (md.2) hükmü şöyledir:

"MADDE 2 – (...)

(Ek fıkra) 1924 tarihli ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı kanunun 6 ncı maddesi uyarınca kurulan Yüksek Adalet Divanınca T.C. Kanununun 146 ve 59 uncu maddelerine göre müebbet ağır hapse mahkum olanlarla *Milli Birlik Komitesi Kararı ile ölüm cezaları müebbet ağır hapse tahvil edilenlerden* Anayasanın 97 nci maddesi gereğince af olunanlar bu maddenin 1 inci fıkrası hükmünden faydalanırlar." (vurgu eklenmiştir)

---

146 16/10/1962 tarih ve 78 sayılı "Anayasayı İhlal Suçundan Yüksek Adalet Divanınca Mahkum Edilenlerin Cezalarının Kısmen Affi Hakkında Kanun", (RG, 18/10/1962, s.11235).

147 Mustafa Tören Yücel, agm., sf.17.

148 08/04/1965 tarih ve 579 sayılı " Anayasayı İhlal Suçundan Yüksek Adalet Divanınca Mahkum Edilenlerin Cezalarının Kısmen Affi Hakkındaki 78 Sayılı Kanunun 2 nci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun", (RG, 17/04/1965, s.11978).

Böylece 27 Mayıs Rejiminden ancak üç yıl sonra, YAD hükmüyle ölüm cezasına mahkum edilip MBK tarafından bu cezaları ömür boyu hapse çevrilenler bakımından sonuç doğurur şekilde af tasarrufu gerçekleşmiştir.

v) 27 Mayıs Rejimi *de facto* erki ölüm cezası yanlısı istence sahipti

27 Mayıs *de facto* rejim iktidarının ölüm cezası mahkumlarını affetme istencine sahip değildi.

27 Mayıs Rejiminden günümüze varan süreçte özellikle üç siyasal mahkum hakkında MBK tarafından infazlarına karar verilmesi tasarrufu yaygın biçimde eleştirilmiştir. Yayınlanan çeşitli çalışmalarda ise, MBK içerisinde de bu konunun ihtilaflı olduğu ve fakat dönemin koşullarının dayatmasıyla ölüm cezasının infazı lehinde tavır alanlardan bazılarının, aslında bu cezaların infazını benimsemedikleri, Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) adlı cuntanın baskısı altında infazların gerçekleştiği ileri sürülmüştür.

Haziran 1961 sonunda SKB tarafından kabul edilen ve Genel Kurmay Başkanı tarafından bütün silahlı kuvvetlere tamim edilmiş bulunan *"Genelge:Prensipler"* adlı bir metin bulunmaktadır. Bu belgenin konumuzla ilgili bölümü şöyledir:[149]

> "3- Ana Prensipler şunlardır: ... d) Yassıada davasında birinci derecede suçlular için Yüksek Adalet Divanının verdiği kararlar derhal tasdik ve infaz edilecektir. e) Genel seçimler, Yassıada mahkemeleri sona erdikten ve cezaları infaz edildikten sonra yapılacaktır. Bu tarih 29 Ekim 1961'i geçemez..."

Bu konuda 27 Mayıs darbesini gerçekleştiren ekip içinde yer alan bazı aktörlerin yıllar sonra yaptıkları açıklamalardan örnekler vermek mümkündür.

Ahmet Yıldız, yıllar sonra gazeteci Mehmet Ali Birand'ın TV'de yayınlanan "Demirkırat" adlı belgeseli üzerine yayınlanan eleştirel bir derlemede, üç idam cezasının onaylanması hakkında şu açıklamayı getirmiştir:[150]

> "...Sorumluluğunu paylaştığım üç idam cezasının onayını çok kötü bir karar sayıyorum. MBK'nin, savunulması en zor kararının, haklılığını değil, zorunluluğunu belirtmek isterim. Aslında karar, DP-TSK (daha doğrusu CUNTA) -27 Mayıs değil!- karşıtlığının -uzlaşmazlığının- sonucu alınmış talihsiz bir karardır. Gelecekteki etkileri de belirtildiği halde önlenememiştir...Karar daha kötü olguları önlemek için alınmış kötü bir karardı...Talat Aydemir cuntası (tüm komutanlarla birlikte) Yassı Ada'daki tüm subaylara 'MBK idamları onaylamazsa, hepsini kurşuna dizmek için' ant içirmişti. Yüksek Adalet Divanı Savcısı As. Yargıç Ser-

---

149 Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs, Hazırlayan: Sadık Göksu, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, tarihsiz, sf: 196-197.

150 Ahmet Yıldız, "27 Mayıs Devrimi ve Askersel Darbeler", Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs, sf:21-60, özellikle 43-45, 46.

vet Tüzün'den (Anayasa Mahkemesi üyesi) de, andın gerçek olduğunu öğrenmiştim. Hapishane görevlisinin de 'Belgeselde belirttiği üzere, çok sayıda mezar kazdırmışlardı. Demek ki çok kişi gömülecekti...II. Başkan Tağmaç, 'İdamların tümünün onaylanmasını' biraz da korkulu gelişmelerden rahatsızlığını belli ederek, istemişti...İşte anlaşılacağı üzere, ya onaylayarak ya da kurşuna dizilerek, ölümleri kesin görülen idam mahkumlarından...oybirliği ile ölüm cezasına çarptırılanlardan, sorumluluğunu tartışmalı ve yaşı da 65'i geçmiş bulunan C. Bayar dışında kalan üç kişinin cezalarının infazı ile, öbürlerinin ve rejimin kurtarılması zorunluluğunda kalınmıştı. Aksine bir kararın tümünün öldürülmesine ve Demokrasinin ne kadar süreceği belli olmayan bir kesintiye sürüklenmesine yol açacağı, o günkü koşullarda açık bir gerçek idi...Gençlik, tüm idamların yapılmasını, bildiri üzerine bildiri ile, istiyordu...TSK, en üst kattan en alt kata değin, idamların yapılmasını ısrarla istiyordu. Daha nice aydın, yazar, çizerden 'Kansız ihtilal olmaz' sözlerini çok dinledim..."

Suphi Karaman'ın yaptığı açıklamalar arasındaki şu bölüm dikkati çekmektedir:[151]

"... İnfazlara kim karar verdi? Yüksek Adalet Divanından çıkan kararların onanması konusunda yönetimi elinde tutan Milli Birlik Komitesine baskı yapan bir cunta vardı. Bu cuntanın adı da 'Silahlı Kuvvetler Birliği'ydi. Bu cunta o günlerde sık sık toplantılar düzenler ve protokoller imzalardı. SKB, 28 Haziran 1961 günü Ankara'da toplanmış ve şu kararı almıştı: 'Yassıada davasında birinci derecede suçlular için Yüksek Adalet Divanı'nın verdiği kararlar derhal tasdik ve infaz olunacaktır'..."

Haydar Tunçkanat'ın şu görüşlerine yer verilmiştir:[152]

"İdamlara gelince; MBK, Yüksek Adalet Divanının vermiş olduğu 14 ölüm cezası içinde oybirliği ile verilmiş olan 5 ölüm cezasından yalnız üçünü onaylamış, diğer ikisini yaş nedeniyle müebbede çevirerek merhamet ve şefkatini göstermiştir. Çoğunlukla verilen diğer dokuz ölüm cezası da, müebbet hapse çevrilmiştir. Parlamento açıldıktan sonra da TBMM'nde siyasi suçlardan dolayı verilen ölüm cezaları onaylanarak infaz edilmiştir. Kişiler ölüm cezalarına karşı ya da lehte görüşe sahip olabilirler; yalnız kendi siyasi suçlularına ölüm cezası verilmesinin karşısında olanların, kendilerinden olmayan siyasi suçluların ölüm cezalarına 'evet' demeleri hiçbir biçimde kabul edilemez."

---

151 Suphi Karaman, "Demirkırat Belgeseli ve Gerçekler", Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs, agd., sf:61-102, özellikle 89.

152 Haydar Tunçkanat, "32. Yıl Dönümünde 27 Mayıs 1960 Devrimine Bakış", Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs, agd., sf:139-144, özellikle 142-143. Haydar Tunçkanat'ın verdiği bilgilerde yanlışlar vardır. Bir kez, YAD, 14 değil 15 kişi hakkında ölüm cezası hükmü vermiştir. İkincisi, mahkemenin hakkında oybirliği ile ölüm cezasına hükmettiği mahkum sayısı 5 değil 4'tür. Üçüncüsü, oyçokluğu ile ölüm cezasına hükmedilenlerin sayısı 9 değil, 11'dir.

Af konusuyla bağlantılı olarak belirtilebilecek olan yön, 27 Mayıs *de facto* rejim erkinde, genel olarak ölüm cezası karşıtı bir istenç bulunsaydı, her şeyden önce söz konusu Af Yasalarına bu doğrultuda bir hüküm konması teorik olarak mümkündü. Bunun, dönemin özgün koşulları ve cunta baskısı altında mümkün olmadığı yönünde ileri sürülen argümanlar kabul edilecek olsa bile, bugüne dek ihmal edilmiş şu gerçekliğin irdelenmesi herhalde hem olanaklı hem de gereklidir:

Yukarıda değinildiği üzere, söz konusu üç siyasal infaza gelene kadar, bunlara bir tür hazırlama niteliğinde olan, çok sayıda adi suçlunun ölüm cezaları da, bu hususta münhasır yetkiyi elinde tutan MBK tarafından alınan kararlar ile yerine getirilmiştir.[153] Başka deyişle, MBK, sadece üç siyasal mahkum için değil, ama yanı sıra, ölüm cezası mahkumu toplam 22 adi suçlu hakkında da infaz istencini ortaya koymuştur. MBK'nin *adi suçlulara* ilişkin ölüm cezası infazlarına ilişkin kararları, 13/12/1960 tarih ve Karar No. 22 ile başlamakta ve 01/08/1961 tarihli Karar No.65 ile sona ermektedir. *Adi suçlular* hakkındaki İnfaz Kararlarının toplam sayısı 20 olup, infazına karar verilen mahkum sayısı toplamı ise 22'dir.

Dolayısıyla, meselenin yaygın biçimde yapıla geldiği gibi, sadece üç siyasal suçlunun infazı üzerinde odaklanılarak ele alınması, ölüm cezası sorununun özüne nasıl yaklaşıldığı bağlamında, *de facto* erkin gerçek niyet ve düşüncesinin gün yüzüne çıkartılması bakımından yeterli sayılamaz.

Kaldı ki, 1961 Anayasasının biçimlendirilmesi sürecinde, MBK tarafından Anayasa Ön-projesi hazırlamakla görevlendirilen Bilim Komisyonunun hazırlayıp MBK' ne 15/10/1960 tarihinde sunduğu "Ön Tasarı"nın bazı maddeleri de af konusunda öngörülen "istisnalar" açısından dikkate alındığında, döneme egemen olan anlayış ve yaklaşımın niteliği konusunda bir başka ipucu elde edilmektedir.

Ön Tasarı (md.63/III) hükmü şöyleydi: "Vatan hainliği, seçim, orman ve nüfuzu kötüye kullanma suçları dışında genel af ilan etme yetkileri, TBMM'ne aittir." Yine Ön Tasarının "Son Hükümler IX"uncu maddesi de dikkati çekmektedir. Buna göre, "...12 Haziran 1960 gün ve 1 sayılı kanun gereğince haklarında soruşturma açılıp Yüksek Adalet Divanında veya 27 Mayıs 1960 Devrimini doğuran yolsuzluklarla ilgili suçlardan herhangi biriyle diğer bir yargı mercinde kesin olarak hüküm giyenler için af kanunu çıkarılamaz..."[154]

---

153 Hatırlatalım ki, 1960 yılı başından 27/05/1960 darbesine kadar geçen ve sivil iktidarın sorumluluğu altındaki 5 aylık sürede ise, darbe ile devrilen iktidarın çoğunluğa sahip olduğu Meclis tarafından toplam 6 Karar çıkartılarak toplam 6 mahkum hakkında infaz kararı verilmiştir.

154 Metin için bkz., Rona Aybay, Karşılaştırmalı 1961 Anayasası, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1963, sf:90-94. Buna karşılık, aynı dönemde AÜ SBF tarafından hazırlanan ve "SBF Tasarısı" olarak bilinen metnin 92. Maddesinde, "Genel ve özel af ilan etmek, cezaları değiştirmek, hafifletmek ve ertelemek kanunla olur... Mahkemelerden çıkıp kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi Cumhuriyet Meclisinin kararına bağlıdır." ifadesine yer verilmekteydi. Görüldüğü gibi, **AÜ-SBF Tasarısı**, her ne kadar Ana-

b) 12 Eylül Rejimi

Peşinen belirtilmesi gereken husus şudur. 12 Eylül 1980 fiili rejimi, 27 Mayıs 1960 fiili rejimi ile karşılaştırıldığında, uygulanan devlet şiddeti ve af siyasası açılarından farklı bir çizgi izlemiştir. Şöyle ki, bir yanda çok sayıda ölüm cezası infazına olur istenci üretilmiştir, öte yanda yıldırıyı pekiştirmek üzere af siyasasında son derece eli sıkı davranılmıştır.

27 Mayıs Rejiminin tersine, 12 Eylül Rejiminin çıkardığı toplu ve kısmi genel af niteliğinde yasa bulunmamaktadır. Aşağıda incelenen bireysel özel af kanunu istisnai bir uygulamadır. Kaldı ki, 12 Eylül Rejiminde, hakkındaki ölüm cezası başka cezaya çevrilen mahkum örneği de bulunmamaktadır.

i) Yargıcı tartaklamaktan mahkum astsubay hakkında af tasarrufu

12 Eylül Rejimi *de facto* erki MGK, ölüm cezası infaz kanunlarını birbiri ardına çıkartırken[155] yaygın işkence ve kötü muamele uygulamaları sürmekteydi.[156] İşkence iddiaları sayısı ile karşılaştırıldığında çok az sayıda kamu görevlisi hakkında soruşturma açıldığı ve yargılama yapıldığı görülmektedir. Bu suçlardan mahkum edilen kamu görevlilerinin sayısı ise daha da düşüktü.

Bu veri, fiili erkin kötü muamele pratiklerine, en hafif deyişle, müsamahakar yaklaşımının somut bir göstergesidir. Ancak, Devletin yasadışı şiddet uygulamasına gösterilen bu fiili onayı, hukuki onaya dönüştüren tasarruflar da görülmekteydi.

1) 15/03/1983 tarih ve 2804 sayılı "Hasan oğlu 1954 doğumlu Piyade Astsubay Üstçavuş (1976-54) Mehmet Demircioğlu Hakkında Özel Af Kanunu"

MGK'nin, güdümü altındaki DM'ni de sürece katarak çıkardığı, 15/03/1983 tarih ve 2804 sayılı "Hasan oğlu 1954 doğumlu Piyade Astsubay Üstçavuş (1976-54) Mehmet Demircioğlu Hakkında Özel Af Kanunu"[157] bu bağlamda gösterilebilecek bir örnektir.

---

yasa Ön-projesi hazırlamakla görevlendirilen Bilim Komisyonunun biçimlendirdiği "Ön Tasarı"nın Son Hükümler (md.IX) hükmüne koşut olarak af yasağı kategorisi öngörmemekte ise de, **ölüm cezasının kaldırılması yönünde bir istenci yansıtmamakla ya da yansıtamamakla**, o dönemde hazırlanan tasarılardaki genel yaklaşımla koşut bir düzenleme öngörmekteydi. Bkz., bu kitabın "Türkiye'de Ölüm Cezasına Kamuoyunun Bakışı" bölümü.

155 Bu konuda ayrıntılı bilgi, "12 Eylül Rejiminde infaz kanunları, infazlar ve mahkumlar" başlıklı bölüm içinde verilmiştir.

156 Bu konuda ayrıntılı bilgi, "1985-2000 evresinde infazları askıya alma siyasasının maddi temelleri" başlıklı bölüm içinde verilmiştir.

157 15/03/1983 tarih ve 2804 sayılı "Hasan oğlu 1954 doğumlu Piyade Astsubay Üstçavuş (1976-54) Mehmet Demircioğlu Hakkında Özel Af Kanunu", (RG, 16/03/1983, s.17989).

1a) Mahkumun suçu işleyiş şekli, Af Kanunu Teklifi ve Gerekçe

Kara Kuvvetleri Komutanı ve MGK üyesi Orgeneral Nurettin Ersin, yukarıda adı geçen mahkum hakkında bir *"Özel Af Kanunu Teklifi"*nde bulunmuştur.[158]

Olay şudur: "Sıkıyönetim Komutanlığının verdiği emir gereği, Darende Merkez İlçesinde 17/05/1981 günü aldığı emir uyarınca genel arama yapılmıştır. Bu aramada Sıkıyönetim görevlisi olan hükümlü, bütün evleri aratmış, ilçenin sorgu hakimi, hakimlik sıfatı nedeniyle evinin aranmasına karşı çıkmıştır. Hükümlü evi aramamış, durumu özel bölük komutanına arz etmiş, aldığı emir üzerine ilçe sorgu hakiminin evine tekrar geldiğinde aynı şekilde direnme ile karşılaşmıştır. Verilmiş olan görevi yerine getirmek heyecan ve hassasiyeti içerisinde aramayı yapmış ve bu arada cereyan eden olayların tesiri altında kalarak, fiilin suç oluşturacağını düşünmeden '...şu anda kanun da yok, nizam da yok; istersem seni alıp götürürüm, buyurun aşağı inelim orada gerekli şeyi veririm...' şeklindeki söz ve davranışlarından ötürü", Sekizinci Kolordu ve Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinin 26/02/1982 tarih ve E.1981/1-1981/428, K.1982/58 sayılı hükmü ile TCK (md.245/1) ve Sıkıyönetim Kanunu (md.17/1) uyarınca 4 ay hapis ve 4 ay memuriyetten geçici men cezasına çarptırılmıştır. Askeri Yargıtay Birinci Dairesi 23/06/1982 tarih ve E.1982/514, K.1982/487 sayılı ilamı ile hükmü onamıştır.

Org. N. Ersin Af Kanunu "Genel Gerekçesi"nde şunu ileri sürmüştür:

"Meslek hayatının henüz başlangıcında olan ve yeterli tecrübeye sahip bulunmayan hükümlünün bu mahkumiyeti, asıl mesleği olan Türk Silahlı Kuvvetlerinde terfi ve ilerlemelerine engel olacak, görev ve emirleri yapma heyecanını kıracaktır. Cezaların hukuki neticeleri ile birlikte affı, kişisel olmaktan öteye hizmet yönünden daha faydalı olacaktır. Bu nedenle hükümlünün mahkum olduğu dört ay hapis ve dört ay ile memuriyetten men cezasının hukuki sonuçları ile birlikte affı maksadıyla bu kanun teklifi yapılmıştır."

1b) DM Adalet Komisyonu Raporlarında istenç ve MGK tarafından yapılan yönlendirme

Bu Özel Af Kanunu Teklifine DM Adalet Komisyonunun dört üyesi (Necip Bilge, Halil Gelendost, Yavuz Altop ve Abdullah Pulat Gözübüyük) "Karşı Oy Gerekçesi" yazarak muhalif kalmışlardır. Bu Gerekçede üyeler, "Sonuç olarak bugünkü sosyo ekonomik şartlar içerisinde böyle bir af kapısı açıl-

---

158 "Kara Kuvvetleri Komutanı ve Milli Güvenlik Konseyi Üyesi Nurettin Ersin'in, Hasan oğlu 1954 doğumlu Piyade Astsubay Üstçavuş (1976-54) Mehmet Demircioğlu Hakkında Özel Af Kanunu Teklifi (2/85) (Danışma Meclisi Başkanlığına geliş tarihi: 12/01/1983) (Adalet Komisyonuna: 13/01/1983)". Bkz., DM'nin 13/01/1983 tarihli 42. Birleşimi gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümü. Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 13, 16/12/1982 tarihli 31. Birleşimden 24/01/1983 tarihli 46. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:529.

ması sonucunu doğuracağı düşüncesiyle Kanun Teklifi karşısında olduğumuzu arz ederiz" şeklinde çok dikkatli biçemle teklife muhalif kalmışlardır. Gerekçede yer verilen görüşler ışığında, anılan bu spesifik türdeki af meselesinde sosyal boyut anlaşılabilirse de, ekonomik yönün ne olacağını kestirmek pek kolay değildir.

Kanun Teklifine ilişkin DM Adalet Komisyonunun 03/03/1983 tarih ve Esas No.2/85, Karar No.51/1 sayılı Raporunda ise, Teklifin "Genel Gerekçesindeki" görüşlerin Komisyon çoğunluğunca uygun bulunduğu belirtilmektedir.

İlginç olan bir ayrıntı Raporda yazılıdır. Teklifin birinci görüşmesinde Komisyonun 8 üyesinden 4'ü lehe, 4'ü aleyhe oy kullanmış ve DM İçtüzüğü (md.115) dikkate alınarak teklifin reddedilmiş sayılması gerekeceği düşüncesi ile bu yönde 01/02/1983 tarih ve 51 sayılı Rapor hazırlanarak DM Başkanlığına sunulmuştur. Ancak DM Başkanlığının 02/02/1983 tarih ve 06-31-84 (2/85) sayılı yazısı ile, İçtüzük (md.26) ve (md.41) göz önünde tutularak bu teklifin bir daha görüşülmesi görüşü belirtilerek Rapor Komisyona iade edilmiştir. Raporun Genel Kurula sunulmadan Komisyona geri gönderilmesinin arkasında, MGK'nin DM Başkanlığına ilettiği bir ileti ya da uyarı bulunması olasılığı akla gelmektedir. İkinci görüşme de, ilki gibi, Hükümet ve MGK Genel Sekreterliği temsilcilerinin katılmasıyla yapılmıştır. Raporun imzalar bölümündeki veriye göre, toplam 12 üye katılmış, ilk muhalefet şerhinde imzası bulunan Yavuz Altop, bu kez olumlu oy kullanmıştır. Böylece, kanun teklifinin kabulü yönünde oy çokluğu ile karar alınmıştır.

İlk görüşmede yer almayan üyelerin bu kez tam kadro bulunması ve ilk raporda muhalif oy kullanan bir üyenin ikincisinde görüş değiştirmesi, MGK'nin olası yönlendirmesi varsayımını güçlendirmektedir.

1c) Teklifin ve Raporun DM'nin 10/02/1983 ve 10/03/1983 tarihli Birleşimlerinde görüşülmesi ve benimsenmesi

Bu Özel Af Kanunu Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporunun öncelik ve ivedilikle görüşülmesi, DM'nin 10/02/1983 tarihli 54. Birleşiminde Komisyon Başkanı Rıfat Bayazıt'ın verdiği bir tezkere ile gündeme getirilmişse de yapılan oylama sonucunda bu istem kabul edilmemiştir.[159]

Adalet Komisyonunun 03/03/1983 tarihli Raporu DM'nde önce 09/03/1983 tarihli 68. Birleşimde görüşülmüştür. Bu görüşmede Adalet Bakanlığını Müsteşar Sabahattin Okutan temsil etmiştir. Başkan, raporun okunmasını oya sunmuş ve kabul edilmiştir. Komisyon adına Enis Muratoğlu söz alarak olayı özetlemiş ve yürürlükteki Sıkıyönetim Kanununa göre, yargıçlar dahil, komutanın emri ile herkesin evinin aranabileceğini; emre direnen yargıcın hata yaptığını, yargıçlara ilişkin tek farkın haklarında kovuşturma yapılmasının özel kanundaki hükümlere tabi olduğunu belirtmiştir.

---

159 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 14, 26 Ocak 1983 tarihli 47. Birleşimden 21 Şubat 1983 tarihli 60. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:352.

Açıklamaya göre, sanığın hüküm giymesi üzerine Sıkıyönetim Komutanı itiraz ederek temyize başvurmuştur, (çünkü o tarihte 1402 sayılı Kanuna göre, 3 yıla kadar olan cezalar mahkum tarafından temyiz edilemiyordu). Temyiz başvurusu aleyhe sonuçlanmış; tashihi karar talebi de reddedilerek hüküm kesinleşmiştir.

Ardından Necip Bilge söz almıştır. Bilge konuşmasında sonuç olarak,

"içinde bulunulan siyasal ve sosyal şartlar dolayısıyla bu aşamada çıkarılacak bir affın toplumsal zararının ağır basacağı" görüşünü savunmuştur ve şunu eklemiştir: **"Daha da ileri giderek şunu da işaret etmek isterim ki, hiçbir mahkumiyeti olmadığı halde işlerine Sıkıyönetim kararlarıyla son verilenler ortada dururken, mahkum olanların affı yoluna gidilmesi tarih önünde acaba nasıl izah edilebilir?"**

Daha sonra söz alan Kamer Genç, ilke olarak affa karşı olmadığını, ancak mevcut teklifin genişletilerek kısmi bir genel af çıkartılması görüşünü ileri sürmüş ve şu hususları vurgulamıştır:

"... Kanımca bugün, böyle bir ferdi aftan ziyade, Anayasada affı yasaklanmamış suçları kapsayacak nitelikte bir kısmi affın gelmesinde fayda vardır... Verilen ceza zaten çok şiddetli değildir, ıslah olan mahkumun gereğinden fazla cezaevinde kalmasının önlenmesi ilkesi bakımından ise, mahkum henüz zaten cezaevine girmemiştir."

İsa Vardal söz alarak Komisyona bazı sorular yöneltmiştir. Bunlara cevaben Muratoğlu, askeri mahkemenin olayda tahrik unsuru görmediğini; Askeri Yargıtay'ın hükmü oybirliği ile onadığını; cezanın tecil edilmediğini ve esasen 1402 sayılı Kanun (md.17) uyarınca bu tür cezaların tecil edilemediğini belirtmiştir. Daha sonra Komisyon adına Fevzi Uyguner söz alarak, mahkeme kararını tartışmadıklarını, gelen af teklifini Komisyonu uygun gördüğünü söylemiştir. Teklifin tümü üzerindeki görüşmeler bu şekilde tamamlanmış, maddelere geçilmesi oylanmış ve kabul edilmiştir. Ancak bu görüşme bir sonraki Birleşime kalmıştır.[160]

Kanun teklifinin maddelerine ilişkin görüşme DM'nin 10/03/1983 tarihli 69. Birleşiminde yapılmıştır. Bu oturumda Adalet Bakanlığını Müsteşar Okutan, MGK'ni ise Albay Gültekin temsil etmiştir.

Başkan birinci maddeyi okuttuktan sonra Ömer Adnan Sorel söz almıştır. DM'nin askeri kökenli üyesi olan Sorel teklifin lehinde görüş açıklamıştır. Sorel'e göre, asıl mağdur, mahkum astsubaydır,

"sayın hakim, ufak bir takt ve suples gösterseydi, olaya meydan verilmez idi". Konuşmacı, asıl suçu kanun hükmüne karşı gelmekle yargıcın işlediğini ve "tecrübesiz astsubayın farkında olmayarak, sonradan

---

160 Görüşmeler ve Komisyon Raporu için bkz., Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 15, 22 Şubat 1983 tarihli 61 inci Birleşimden 21 Mart 1983 tarihli 73 üncü Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:509-515 ve Tutanağın sonuna eklı 332 sayılı Basmayazı.

suç telakki edilebilecek bir fiili işlemesine sebep olduğunu" belirtmiştir. Sorel şunu eklemiştir: **"Bir de tasarının kaynağına bakalım. Silahlı Kuvvetlerin en üst makamını ve rütbesini işgal eden ve meseleyi en geniş yönleriyle değerlendirecek mevkide olan bir komutanımızın teklifidir bu. Elbette ki, memleketin bugünkü huzur ortamına kavuşmasında büyük rolü olan bu Komutanımız, hadiseyi bütün veçheleriyle incelemiş ve takdirini kullanmıştır."**

Sırasıyla F. Güray, C. Tutum, F. Devrimsel ve K. Genç bazı sorular yöneltmiştir. Bunlara karşılık Komisyon sözcüsü, dosyadaki bilgileri kısaca tekrarlamıştır. Adalet Bakanlığı temsilcisi ise, olayda mağdur olan "hakimin, bu olay nedeniyle bulunduğu yerden alınarak Abana'ya başka bir hakimliğe nakledildiği" bilgisini vermiştir. Bu konuşmalardan sonra, kanun teklifinin her üç maddesi de oya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

Son olarak teklifin tümü üzerinde ve aleyhte Necip Bilge söz almıştır. Bilge şunları söylemiştir:

"... Böyle bir af teklifinin ve buradan çıkmasının toplum içerisinde yaratacağı yankılar ve hatta tepkiler üzerinde durmak istedim. Bunun böyle olacağı da elimize gelen mektuplardan anlaşılmaktadır... Astsubayın bu mahkumiyet dolayısıyla bütün meslek hayatının mahvolacağı ileri sürüldü. Aldığı ceza sadece dört aydır ve dört ay da amme hizmetlerinden memnuiyettir. Bu, meslekten çıkarılmayı icap ettirmez. Hatırlanacağı üzere Sıkıyönetim Kanunu hükümleri bir ay bile ceza alan bazı sivillerin tamamen meslek hayatından atılmalarını da icap ettirmektedir ve böyle haller de vaki olmuştur; gazetelerden bunları okumaktayız. Binaenaleyh, onlar hakkında böyle bir af teklifiyle gelinmediği halde sırf bu arkadaş için gelinmiş olması bir ayrıcalık teşkil etmektedir... Buradan bir af kanunu çıkması toplum içerisinde bir takım dalgalanmalara, huzursuzluklara sebep olabilir... Hepinizin gibi benim de almış olduğum birçok mektuptan sadece birisinin, bir mahkumun şu satırlarını okumak istiyorum: 'Adalet Komisyonu bir astsubayın özel affıyla ilgili tasarıyı kabul etmiş ve Mecliste de bu tasarı görüşülecekmiş. Anayasanın eşitlik ilkesine ve hukuka aykırı bu olayı gazeteler aracılığı ilme öğrendim. Bu mesele bir tek kişinin değil, bütün kader mahkumlarının meselesidir. Devlet ayrıcalık yapmasın, eşit davranısın. Bizleri de affetsin. Genel af için lazım gelen şartlar ve kamuoyu mevcuttur'...

...Kanımca memleketimizde bir af enflasyonun mevcut olduğunu da düşünmekteyim. Nitekim memleketimizde sadece 1930 yıllarından bu tarafa, yani 50 yıl içerisinde 15'ten fazla af çıkartılmıştır. Bu ne demektir? 3.5 – 4 senede bir af çıkmış demektir. Bunun neticesi olmak üzere de ölümden kurtulabilenler, müebbet hapse mahkum olanlar en çok 13-14 sene cezaevlerinde kalmışlardır, daha fazla kalmamışlardır. Bunun neticesi olmak üzere denebilir ki, **(Ben şahsen o kanıdayım), ölüm cezası verilmemelidir. Çünkü kalanlar nasıl olsa afla gidiyor, kurtuluyorlar. Ölüm cezası alana böyle bir imkan da bulunmamaktadır...** Özel af yoluyla bazı kimselerin mahkumiyetlerinin ortadan kal-

dırılması diğer mahkumların ve ailelerinin arasında bir takım huzursuzluklara sebep olacaktır. Bu düşünce iledir ki, şahsen böyle bir affa karşı bulunmaktayım. Kişisel olarak af teklifine olumlu oy vermeyeceğimi arz ederim."

Başkan, bu son konuşmadan sonra Teklifin tümünü oya sunmuş ve kabul edilmiştir.[161] Sonuç olarak 2804 sayılı Af Kanunu çıkartılmıştır. Bu Kanun, başta Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olduğu gibi, daha da önemlisi MGK'nin, kötü muameleden hüküm giymiş bir personelinin hukuken himaye edilmesi yönündeki kararlı istencini de ortaya koymaktadır.

161 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 15, 22 Şubat 1983 tarihli 61 inci Birleşimden 21 Mart 1983 tarihli 73 üncü Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:522-527.

BÖLÜM V/B

1961-1967 DÖNEMİNDE DOSYALARI MECLİS ÖNÜNE GELMESİNE KARŞIN İNFAZ KANUNU ÇIKARILMADIĞI ve BÜYÜK BÖLÜMÜ 1966 tarih ve 780 sayılı AF KANUNUNDAN YARARLANDIKLARI İÇİN İDAMDAN KURTULANLAR

V/B) 1961-1967 DÖNEMİNDE DOSYALARI MECLİS ÖNÜNE GELMESİNE KARŞIN İNFAZ KANUNU ÇIKARILMADIĞI ve BÜYÜK BÖLÜMÜ 1966 tarih ve 780 sayılı AF KANUNUNDAN YARARLANDIKLARI İÇİN İDAMDAN KURTULANLAR

1. Ali Osman Özden (MM'nin 20/11/1961 tarihli 12. Birleşimi)

- **Millet Meclisinin 20/11/1961 tarihli 12. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" başlığı altındaki "Tezkereler" bölümünde, ölüm cezalarına ilişkin Başbakanlığın toplam 6 tezkeresi yer almaktadır. Söz konusu 6 tezkere, anılan Birleşimde Meclis Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Devre 1, İçtima 3, Cilt 1, 26.10.1961 tarihli 1. Birleşimden 15.1.1962 tarihli 33. üçüncü Birleşime kadar, 1962, sf:112.**

Bu 6 tezkereden birisi şudur:

"Gelen Kağıtlar/Tezkereler

15. Ankara vilayeti Kızılcahamam ilçesinin Pazar nahiyesi Ağcaviran köyü hane 19, cilt 3, sayfa 31'de kayıtlı, Hüseyin oğlu, Fatma'dan doğma 9.8.1938 doğumlu Ali Osman Özden'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/18) (Adalet Komisyonuna)"

(Derleyenin notu: Yukarıda metni verilen ve Adalet Komisyonuna dosyası havale edildiği bilgisini içeren Başbakanlık tezkeresinde adı geçen mahkum Ali Osman Özden'in ölüm cezası infaz edilmemiştir. Çünkü, bu tarihten sonra çıkartılan infaz kanunlarının hiç birisi bu mahkuma ilişkin değildir. Bu mahkumun dosyasının Komisyonca karara bağlanıp bağlanmadığı bilinmediği gibi, bu kişiye ilişkin Komisyon raporunun Meclis genel kuruluna da gelmediği anlaşılmaktadır.

- Buna karşılık Meclisin 20/11/1961 tarihli Birleşiminde gelen tezkereler arasında yer alan diğer 5 mahkum hakkında bilahare infaz kanunları çıkartılmıştır. Tutanaktaki sırasıyla belirtilecek olursa,

"13.Mustafa Karasu hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/16)" – 24/01/1963 tarih ve 160 sayılı Kanun;

"14.Mustafa Cemal Kanca hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/17)" – 27/08/1963 tarih ve 320 sayılı Kanun;

"16.Bahattin Yazıcı hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/19)" – 27/08/1963 tarih ve 314 sayılı Kanun;

"17.Hüseyin Akca (Akça) hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/20)" – 27/08/1963 tarih ve 321 sayılı Kanun;

"18.Şükrü Uzunca hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/21)" – 24/01/1963 tarih ve 161 sayılı Kanun.

- **Millet Meclisinin 02/01/1963 tarihli 24. Birleşim** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Ankara vilayeti Kızılcahamam ilçesinin Pazar nahiyesi Ağacaviran köyü hane 19, cilt 3, sayfa 31'de kayıtlı Hüseyin oğlu Fatma'dan doğma 9.8.1938 doğumlu Ali Osman Özden'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/18) (S. sayısı 25) (Dağıtma tarihi 31.12.1962) (GÜNDEME)". Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 2, Cilt 10, 10.12.1962 tarihli 15. Birleşimden 09.01.1963 tarihli 27. Birleşime kadar, 1962-1963, sf:512.**

- **Millet Meclisinin 25/01/1963 tarihli 35. Birleşiminde** bu mahkumun "ölüm cezasına çarptırılması hakkındaki Başbakanlık tezkeresinin geri verilmesine dair **Başbakanlık tezkeresi (3/18) (3/487)** okutulmuştur.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 09/11/1961 tarihli ve 5/4-5166 sayılı yazımız

Ölüm cezasına hükümlü Ali Osman Özden'in vaki karar tashihi talebi dolayısıyla dosyanın incelenmesini iktiza ettiğinden adı geçene ait mahkumiyet dosyasının ladesi hususu, Adalet Bakanlığının 17.01.1963 tarihli ve 1760 sayılı yazısıyla istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerinizi arz ederim.

Başbakan

İsmet İnönü"

Oturum Başkanı, tezkereyi okuttuktan sonra "Geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 2, Cilt 11, 10.01.1963 tarihli 28. Birleşimden 07.02.1963 tarihli 42. Birleşime kadar, 1963, sf:252.** Bu Tutanakta bir dizgi hatası olmalıdır. Çünkü, yukarıda metni verilen Özden'e ait geri çekme tezkeresi, aynı günkü bir diğer geri çekme tezkeresi olan ve cezasının bilahare 07/01/1964 tarih ve 368 sayılı Kanunla yerine getirilmesine karar verilen Mehmet Mustafa Yeğenoğlu isimli mahkumun adı altında verilmiştir. Biz buraya bu hususu düzelterek almış bulunuyoruz.

- **Millet Meclisinin 15/02/1963 tarihli 50. Birleşim** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/511) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 2, Cilt 12, 08.02.1963 tarihli 43. Birleşimden 15.02.1963 tarihli 50. Birleşime kadar, 1963, sf:590.**

- **Millet Meclisinin 03/04/1963 tarihli 66. Birleşiminde** bu mahkumun "ölüm cezasına çarptırılması hakkındaki Başbakanlık tezkeresinin geri verilmesine dair **Başbakanlık tezkeresi (3/511) (3/541)** okutulmuştur.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 13/02/1963 tarihli ve 5/4-832 sayılı yazımız

Ölüm cezasına hükümlü Ali Osman Özden vekili Avukat Uğur Alacakaptan tarafından vaki iadei muhakeme talebi dolayısıyla Ankara Birinci Ağır ceza Mahkemesine tevdi edilmek üzere adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 29.03.1963 tarihli ve 8243 sayılı yazısıyla istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

İsmet İnönü"

Oturum Başkanı, tezkereyi okuttuktan sonra "Dosya komisyondadır, geri verilmiştir efendim" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 2, Cilt 15, 25.03.1963 tarihli 62. Birleşimden 03.04.1963 tarihli 66. Birleşime kadar, 1963, sf:136.**

- **Millet Meclisinin 29/05/1963 tarihli 86. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin (3/581) sayılı Başbakanlık tezkeresi, Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 2, Cilt 17, 15.05.1963 tarihli 81. Birleşimden 07.06.1963 tarihli 92. Birleşime kadar, 1963, sf:251.**

- **Millet Meclisinin 12/06/1963 tarihli 94. Birleşim** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu mahkuma ilişkin "Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/581) (S. sayısı 244) (GÜNDEME)" olarak kayda geçmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 2, Cilt 18, 10.06.1963 tarihli 93. Birleşimden 28.06.1963 tarihli 104. Birleşime kadar, 1963, sf:53.**

- Millet Meclisi **Adalet Komisyonunun 05/06/1963 tarih ve Esas No. 3/581, Karar No.87 sayılı raporuna göre,**

> "maznun Ali Osman Özden'in, 29/09/1956 tarihinde, Ankara'nın Halkavun nahiyesinden nişanlısı Afet (Afide) Işıkcan'ı zorla kaçırmaya teşebbüs ettiği, bunda muvaffak olamamaktan mütevellit infial ile elinde daha evvelden hazır bulundurduğu tabancası ile ateş edip kasten öldürdüğü anlaşılmıştır".

- Hüküm, TCK (md.450/8) uyarınca verilmiştir.

- Komisyon, infaz yönündeki kararı 31/05/1963 tarihinde oybirliği ile vermiştir.

- Rapordaki diğer bilgiye göre, mahkum Ali Osman Özden "bekar"dır.

- Adalet Komisyonun 05/06/1963 tarihli Raporuna ilişik kanun teklifinin **birinci görüşmesi, Millet Meclisinin 27/06/1963 tarihli 103. Birleşiminin** Birinci Oturumunda yapılmıştır. Oturum saat 14.00'de Başkan vekili

Ferruh Bozbeyli'nin başkanlığında açılmış ve 18.40'da kapanmıştır. Bu oturumda, Başkanlık Divanının Genel Kurula sekiz sunuşunun yanı sıra, Görüşülen İşler altında 16'sı ölüm cezalarına ilişkin 59 gündem maddesi görüşülmüştür. Bu mahkuma ilişkin dosya 57. sıradadır.

- Başkan raporu okutmuştur. Rapor üstünde söz isteyen çıkmamış, maddelere geçilmesi oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Ardından Başkan, sırasıyla üç maddeyi okutmuş, oylanmış ve kabul edilmiştir. Hiçbir milletvekili söz almamıştır. Başkan, "Birinci görüşülmesi bitmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 2, Cilt 18, 10.06.1963 tarihli 93. Birleşimden 28.06.1963 tarihli 104. Birleşime kadar, 1963, sf: 597-598 ve Tutanağın sonuna ekli 245 Sıra sayılı basma yazı.**

- Komisyonun 05/06/1963 tarihli Raporuna ilişik kanun teklifinin **ikinci görüşmesinin yapılmasına, Millet Meclisinin 05/09/1963 tarihli 131. Birleşiminin** birinci Oturumunda sıra gelmiştir. Oturum saat 15.00'de Başkan vekili Ferruh Bozbeyli'nin Başkanlığında açılmış ve 17.30'da kapanmıştır. Bu oturumda 12'si ölüm cezalarına ilişkin olmak üzere 71 gündem maddesi görüşülmüştür. Gündemin 40. maddesi bu kanun teklifidir. Başkan, "Adalet Komisyonu yok. Gelecek birleşime kalmıştır" diyerek işlemi ertelemiştir. Böylece, aynı oturumda daha önce toplam 3 mahkuma ilişkin 3 kanun teklifinin ikinci görüşmesi yapılarak bunlar benimsenmesine karşın, bu mahkum hakkındaki infaz istenci çıkartılamamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 2, Cilt 21, 05.09.1963 tarihli 131. Birleşimden 25.09.1963 tarihli 142. Birleşime kadar, 1963, sf:24.**

- **Millet Meclisinin 17/09/1963 tarihli 138. Birleşiminde** bu mahkumun "ölüm cezasına çarptırılması hakkındaki Başbakanlık tezkeresinin geri verilmesine dair **Başbakanlık tezkeresi (3/700)** okutulmuştur.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 25/05/1963 tarihli ve 5/4-2383 sayılı yazımız

Ölüm cezasına hükümlü Ali Osman Özden vekili Avukat Uğur Alacakaptan tarafından vaki iadei muhakeme talebinin tetkiki için Ankara Birinci Ağır Ceza Mahkemesine tevdi edilmek üzere adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 14.09.1963 tarihli ve 21299 sayılı yazısıyla istenilmektedir.

Gereğinin müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

İsmet İnönü"

Oturum Başkanı, tezkereyi okuttuktan sonra "Dosyanın iadesi istenmektedir. Yüksek Heyetinizin oyuna sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Dosyanın iadesi kabul edilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 2, Cilt 21, 05.09.1963 ta-**

rihli 131. Birleşimden 25.09.1963 tarihli 142. Birleşime kadar, 1963, sf: 347.

- Ali Osman Özden, izleyen dönemde ölüm cezası infaz edilen mahkumlar arasında bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Özden'in, başvurusunun lehine sonuçlanması, bu arada ölmesi ya da çıkartılan Af Kanunundan istifade etmesi gibi bir sebeple ölüm cezası infazından kurtulduğu ortaya çıkmaktadır.

2. Recep Oruç

- Kulp ilçesinin Hacanan köyü hane 34, cilt 7 ve sayfa 98 sayısında nüfusa kayıtlı, Sait oğlu, Sultan'dan doğma, 1928 doğumlu Recep Oruç'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/593) (S. sayısı 263)

- **Millet Meclisinin 05/09/1963 tarihli 131. Birleşiminin** birinci Oturumunda Recep Oruç hakkındaki raporun görüşülmesine sıra gelmiştir. Oturum saat 15.00'de Başkan vekili Ferruh Bozbeyli'nin Başkanlığında açılmış ve 17.30'da kapanmıştır. Bu oturumda 12'si ölüm cezalarına ilişkin olmak üzere 71 gündem maddesi görüşülmüştür. Gündemin 68. Maddesi bu kanun teklifidir. Başkan, "Adalet Komisyonu yok. Gelecek birleşime kalmıştır" diyerek işlemi ertelemiştir. Böylece, aynı oturumda daha önce toplam 3 mahkuma ilişkin 3 kanun teklifinin ikinci görüşmesi yapılarak bunlar benimsenmesine karşın, bu mahkum hakkındaki infaz istencinin çıkartılması gecikmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 2, Cilt 21, 05.09.1963 tarihli 131. Birleşimden 25.09.1963 tarihli 142. Birleşime kadar, 1963, sf:35.**

- **Millet Meclisinin 08/01/1964 tarihli 28. Birleşimi** gündeminde bu mahkuma ilişkin dosyanın geri çekilmesine dair **Başbakanlık tezkeresi (3/780)** işleme konmuştur:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 5.6.1963 tarihli ve 4/4-2534 sayılı yazımız,

Ölüm cezasına hükümlü Recep Oruç tarafından vaki karar tashihi isteminin incelenmesi için adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 3.1.1964 tarih ve 125 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

İsmet İnönü"

Yukarıda metni verilen tezkere oturum Başkanı tarafından okutulduktan sonra Başkan, "Oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Der-**

gisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 24, 25.12.1963 tarihli 19. Birleşimden 10.01.1964 tarihli 30. Birleşime kadar, 1963-1964, sf:280.

- **Millet Meclisinin 31/01/1964 tarihli 45. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kulp ilçesinin Hacanan köyü hane 34, cilt 7 ve sayfa 98 sayısında nüfusa kayıtlı, Sait oğlu, Sultan'dan doğma, 1928 doğumlu Recep Oruç'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/806) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 26, 28.01.1964 tarihli 42. Birleşimden 13.02.1964 tarihli 54. Birleşime kadar, 1964, sf:161.**

- **Millet Meclisinin 11/02/1964 tarihli 52. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kulp ilçesinin Hacanan köyü hane 34, cilt 7 ve sayfa 98 sayısında nüfusa kayıtlı, Sait oğlu, Sultan'dan doğma, 1928 doğumlu Recep Oruç'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/806) (S. sayısı 583) (Dağıtma tarihi 10.02.1964) (GÜNDEME)" şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 26, 28.01.1964 tarihli 42. Birleşimden 13.02.1964 tarihli 54. Birleşime kadar, 1964, sf: 500.**

- **Millet Meclisinin 01/11/1964 tarihli 1. Birleşimi** gündeminde bu mahkuma ilişkin dosyanın geri çekilmesine dair **Başbakanlık tezkeresi (3/806)** işleme konmuştur:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 30.1.1964 tarihli ve 4/4-425 sayılı yazımız,

Ölüm cezasına hükûmlü Recep Oruç tarafından vaki karar tashihi isteminin incelenmesi için adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 13.10.1964 tarihli ve 124936 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

İsmet İnönü"

Yukarıda metni verilen tezkere oturum Başkanı tarafından okutulduktan sonra Başkan, "Başbakanlık tezkeresini oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Adı geçen mahkumiyet dosyası geri gönderilecektir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 33, 01.11.1964 tarihli 1. Birleşimden 09.12.1964 tarihli 20. Birleşime kadar, 1964, sf:10.**

- **Millet Meclisinin 08/12/1964 tarihli 19. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kulp ilçesinin Hacanan köyü hane 34, cilt 7 ve sayfa 98 sayısında nüfu-

sa kayıtlı, Sait oğlu, Sultan'dan doğma, 1928 doğumlu Recep Oruç'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1057) (Adalet Komisyonuna)" Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 33, 01.11.1964 tarihli 1. Birleşimden 09.12.1964 tarihli 20. Birleşime kadar, 1964, sf:720.**

- **Millet Meclisinin 05/01/1965 tarihli 33. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kulp ilçesinin Hacanan köyü hane 34, cilt 7 ve sayfa 98 sayısında nüfusa kayıtlı, Sait oğlu, Sultan'dan doğma, 1928 doğumlu Recep Oruç'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1057) (S. sayısı 787) (GÜNDEME)" Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 34, 10.12.1964 tarihli 21. Birleşimden 19.01.1965 tarihli 41. Birleşime kadar, 1964, sf:478.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/22) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 14/02/1966 tarihli 46. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre Recep Oruç isimli bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/22) (S. sayısı 55) (GÜNDEME) şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 733.**

3. Veysel Aslan

- **Millet Meclisinin 30/12/1963 tarihli 20. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Sandıklı'nın Murtaz köyü 17 hane numarasında nüfusa kayıtlı Ali oğlu, Feride'den doğma, 11.10.1942 doğumlu Veysel Aslan'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/775) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 24, 25.12.1963 tarihli 19. Birleşimden 10.01.1964 tarihli 30. Birleşime kadar, 1963-1964, sf:32.**

- **Millet Meclisinin 11/02/1964 tarihli 52. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Sandıklı'nın Murtaz köyü 17 hane numarasında nüfusa kayıtlı Ali oğlu, Feride'den doğma, 11.10.1942 doğumlu Veysel Aslan'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/775) (S. sayısı 579) (Dağıtma tarihi 10.02.1964) (GÜNDEME)" şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem**

1, Toplantı 3, Cilt 26, 28.01.1964 tarihli 42. Birleşimden 13.02.1964 tarihli 54. Birleşime kadar, 1964, sf: 499.

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/12) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 10/01/1966 tarihli 33. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Sandıklı'nın Mırtaz köyü 17 hane numarasında nüfusa kayıtlı Ali oğlu, Feride'den doğma, 11.10.1942 doğumlu Veysel Aslan'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/12) (S. sayısı 13)" şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 295.**

4. İsmail Kiraz

- **Millet Meclisinin 15/01/1964 tarihli 33. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Uşak Merkez Aybey mahallesi. Hane 143, Cilt 14 ve Sayfa 103 sayısında nüfusa kayıtlı, Halil oğlu, Sultan'dan doğma, 11.12.1929 doğumlu İsmail Kiraz'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/792) (Adalet Komisyonuna)" **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 25, 13.01.1964 tarihli 31. Birleşimden 27.01.1964 tarihli 41. Birleşime kadar, 1964, sf:120.**

- **Millet Meclisinin 11/02/1964 tarihli 52. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Uşak Merkez Aybey mahallesi. Hane 143, Cilt 14 ve Sayfa 103 sayısında nüfusa kayıtlı, Halil oğlu, Sultan'dan doğma, 11.12.1929 doğumlu İsmail Kiraz'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/792) (S. sayısı 580) (Dağıtma tarihi 10.02.1964) (GÜNDEME)" şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 26, 28.01.1964 tarihli 42. Birleşimden 13.02.1964 tarihli 54. Birleşime kadar, 1964, sf: 499.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/13) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 10/01/1966 tarihli 33. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Uşak Merkez Aybey mahallesi, Hane 143, Cilt 14 ve Sayfa 103 sayısında nüfusa kayıtlı, Halil oğlu, Sultan'dan doğma, 11.12.1929 doğumlu İsmail Kiraz'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/13) (S. sayısı 11)" şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 295.**

5. Mehmet Aksoy

- **Millet Meclisinin 31/01/1964 tarihli 45. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kalecik ilçesinin Hasayaz bucağı Tavşancık köyünün hane 15, cilt 11 ve sayfa 13 sayısında nüfusa kayıtlı, Hüseyin oğlu, Satı'dan doğma, 9.7.1934 doğumlu Mehmet Aksoy'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/805) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 26, 28.01.1964 tarihli 42. Birleşimden 13.02.1964 tarihli 54. Birleşime kadar, 1964, sf:161.**

- **Millet Meclisinin 11/02/1964 tarihli 52. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kalecik ilçesinin Hasayaz bucağı Tavşancık köyünün hane 15, cilt 11 ve sayfa 13 sayısında nüfusa kayıtlı, Hüseyin oğlu, Satı'dan doğma, 9.7.1934 doğumlu Mehmet Aksoy'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/805) (S. sayısı 582) (Dağıtma tarihi 10.02.1964) (GÜNDEME)" şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 26, 28.01.1964 tarihli 42. Birleşimden 13.02.1964 tarihli 54. Birleşime kadar, 1964, sf: 500.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/15) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 14/02/1966 tarihli 46. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre Mehmet Aksoy isimli bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/15) (S. sayısı 48) (GÜNDEME) şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 733.**

6. Hasan Çalımcı (Calımcı)

- **Millet Meclisinin 31/01/1964 tarihli 45. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Akhisar ilçesinin Bergele köyü, hane 13, cilt 12 ve sayfa 19 sayısında nüfusa kayıtlı, Hüseyin oğlu, Medine'den doğma, 7.12.1929 doğumlu Hasan Çalımcı (Calımcı)'nın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/804) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 26, 28.01.1964 tarihli 42. Birleşimden 13.02.1964 tarihli 54. Birleşime kadar, 1964, sf:161.**

- **Millet Meclisinin 11/02/1964 tarihli 52. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Akhisar ilçesinin Bergele köyü, hane 13, cilt 12 ve sayfa 19 sayısında nüfusa kayıtlı, Hüseyin oğlu, Medine'den doğma, 7.12.1929 doğumlu Hasan Çalımcı (Calımcı)'nın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/804) (S. sayısı 581) (Dağıtma tarihi 10.02.1964) (GÜNDEME)" şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 26, 28.01.1964 tarihli 42. Birleşimden 13.02.1964 tarihli 54. Birleşime kadar, 1964, sf:499-500.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Akhisar ilçesinin Bergele köyü, hane 13, cilt 12 ve sayfa 19 sayısında nüfusa kayıtlı, Hüseyin oğlu, Medine'den doğma, 7.12.1929 doğumlu Hasan Çalımcı (Calımcı)'nın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/14) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 10/01/1966 tarihli 33. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Akhisar ilçesinin Bergele köyü, hane 13, cilt 12 ve sayfa 19 sayısında nüfusa kayıtlı, Hüseyin oğlu, Medine'den doğma, 7.12.1929 doğumlu Hasan Çalımcı (Calımcı)'nın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/14) (S. sayısı 12)" şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 295.**

7. Bekir Zeybek

- **Millet Meclisinin 22/02/1964 tarihli 59. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kaş ilçesinin İslamlar köyü hane 11, cilt 5 ve sayfa 82 nüfusunda kayıtlı İsa oğlu, Rukiye'den doğma, 1939 doğumlu Bekir Zeybek'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/827) (Adalet Komisyonuna)" Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 27, 18.02.1964 tarihli 55. Birleşimden 25.02.1964 tarihli 62. Birleşime kadar, 1964, sf:431.**

- **Millet Meclisinin 10/03/1964 tarihli 67. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kaş ilçesinin İslamlar köyü hane 11, cilt 5 ve sayfa 82 nüfusunda kayıtlı İsa oğlu, Rukiye'den doğma, 1939 doğumlu Bekir Zeybek'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/827) (S. sayısı 623) (GÜNDEME)" olarak kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 28, 26.02.1964 tarihli 63. Birleşimden 25.03.1964 tarihli 74. Birleşime kadar, 1964, sf:479.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/16) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 14/02/1966 tarihli 46. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre Bekir Zeybek isimli bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/16) (S. sayısı 49) (GÜNDEME) şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 733.**

8. (Elyas) İlyos Noel Fransuva Soris (Şovris)

- **Millet Meclisinin 31/03/1964 tarihli 80. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"İstanbul Emiönü ilçesinin Kumkapı nahiyesi, Saraç İshak mahallesi, İbrahimpaşa Yokuşu, hane 7, cilt 89 ve sayfa 122 sayısında nüfusa kayıtlı, Petros oğlu, Reçina'dan doğma, 20/07/1940 doğumlu, (Elyas) İlyos Noel Fransuva Soris (Şovris)'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/853) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 29, 26.03.1964 tarihli 75. Birleşimden 16.04.1964 tarihli 92. Birleşime kadar, 1964, sf:189.**

- **Millet Meclisinin 13/04/1964 tarihli 89. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"İstanbul Emiönü ilçesinin Kumkapı nahiyesi, Saraç İshak mahallesi, İbrahimpaşa Yokuşu, hane 7, cilt 89 ve sayfa 122 sayısında nüfusa kayıtlı, Petros oğlu, Reçina'dan doğma, 20/07/1940 doğumlu, (Elyas) İlyos Noel Fransuva Soris (Şovris)'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/853) (S. sayısı 653) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 29, 26.03.1964 tarihli 75. Birleşimden 16.04.1964 tarihli 92. Birleşime kadar, 1964, sf:495.**

- **Millet Meclisinin 08/12/1964 tarihli 19. Birleşimi** gündeminde bu

mahkuma ilişkin dosyanın geri çekilmesine dair **Başbakanlık tezkeresi (3/1058)** işleme konmuştur:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 30.03.1964 tarihli ve 5/4-1382 sayılı yazımız,

Ölüm cezasına hükümlü (Elyas) İlyos Noel Fransuva Soris (Şovris)'in vekili tarafından verilen karar tashihi isteminin incelenmesi için adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 04.12.1964 tarihli ve 30766 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

İsmet İnönü"

Yukarıda metni verilen tezkere oturum Başkanı tarafından okutulduktan sonra Başkan, "Tezkereyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir." diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 33, 01.11.1964 tarihli 1. Birleşimden 09.12.1964 tarihli 20. Birleşime kadar, 1964, sf:724.**

- **Millet Meclisinin 06/01/1965 tarihli 34. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"İstanbul Emiönü ilçesinin Kumkapı nahiyesi, Saraç İshak mahallesi, İbrahimpaşa Yokuşu, hane 7, cilt 89 ve sayfa 122 sayısında nüfusa kayıtlı, Petros oğlu, Reçina'dan doğma, 20/07/1940 doğumlu, (Elyas) İlyos Noel Fransuva Soris (Şovris)'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1101) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 34, 10.12.1964 tarihli 21. Birleşimden 19.01.1965 tarihli 41. Birleşime kadar, 1964, sf:483.**

- **Millet Meclisinin 28/01/1965 tarihli 47. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"İstanbul Emiönü ilçesinin Kumkapı nahiyesi, Saraç İshak mahallesi, İbrahimpaşa Yokuşu, hane 7, cilt 89 ve sayfa 122 sayısında nüfusa kayıtlı, Petros oğlu, Reçina'dan doğma, 20/07/1940 doğumlu, (Elyas) İlyos Noel Fransuva Soris (Şovris)'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1101) (S. sayısı 805) (GÜNDEME)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 35, 20.01.1965 tarihli 42. Birleşimden 11.02.1965 tarihli 55. Birleşime kadar, 1965, sf: 273.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/24) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

9. Durmuş Karakoç

- **Millet Meclisinin 31/03/1964 tarihli 80. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Manisa ilinin Selendi ilçesi Hacılar köyünün hane 8, cilt 30 ve sayfa 11 sayısında nüfusa kayıtlı, Veli oğlu, Asiye'den doğma, 5.3.1943 doğumlu Durmuş Karakoç'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/866) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 29, 26.03.1964 tarihli 75. Birleşimden 16.04.1964 tarihli 92. Birleşime kadar, 1964, sf:477.**

- **Millet Meclisinin 28/04/1964 tarihli 94. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Manisa ilinin Selendi ilçesi Hacılar köyünün hane 8, cilt 30 ve sayfa 11 sayısında nüfusa kayıtlı, Veli oğlu, Asiye'den doğma, 5.3.1943 doğumlu Durmuş Karakoç'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/866) (S. Sayısı 697) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 30, 17.04.1964 tarihli 93. Birleşimden 17.06.1964 tarihli 107. Birleşime kadar, 1964, sf:29-30.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/17) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 14/02/1966 tarihli 46. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre Durmuş Karakoç isimli bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/17) (S. sayısı 50) (GÜNDEME) şeklinde kayda geçirilmiştir, Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 733.**

10. Aşir Öztürk

- **Millet Meclisinin 08/05/1964 tarihli 100. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Sivas'ın Gemerek ilçesinin Köseli köyü nüfusunun hane 13, kütük 19 ve sayfa 61 sayısında kayıtlı, Miktat oğlu, Fatma'dan doğma 1933 doğumlu Aşir Öztürk'ün ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/879) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 30, 17.04.1964 tarihli 93. Birleşimden 17.06.1964 tarihli 107. Birleşime kadar, 1964, sf:339.**

- **Millet Meclisinin 25/06/1964 tarihli 113. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Sivas'ın Gemerek ilçesinin Köseli köyü nüfusunun hane 13, kütük 19 ve

sayfa 61 sayısında kayıtlı, Miktat oğlu, Fatma'dan doğma 1933 doğumlu Aşir Öztürk'ün ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/879) (S. sayısı 721) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 31, 18.06.1964 tarihli 108. Birleşimden 08.07.1964 tarihli 122. Birleşime kadar, 1964, sf:225.**

- **Millet Meclisinin 01/11/1964 tarihli 1. Birleşimi** gündeminde bu mahkuma ilişkin dosyanın geri çekilmesine dair **Başbakanlık tezkeresi (3/879)** işleme konmuştur:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 08.05.1964 tarihli ve 5/4-1956 sayılı yazımız,

Ölüm cezasına hükümlü Aşir Öztürk tarafından vaki iadei muhakeme isteminin incelenmesi için adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 19.09.1964 tarihli ve 22976 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

İsmet İnönü"

Yukarıda metni verilen tezkere oturum Başkanı tarafından okutulduktan sonra Başkan, "Başbakanlık tezkeresini oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Tezkerede adı geçen mahkumiyet dosyası geri gönderilecektir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 33, 01.11.1964 tarihli 1. Birleşimden 09.12.1964 tarihli 20. Birleşime kadar, 1964, sf:9-10.**

- **Millet Meclisinin 06/01/1965 tarihli 34. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Sivas'ın Gemerek ilçesinin Köseli köyü nüfusunun hane 13, kütük 19 ve sayfa 61 sayısında kayıtlı, Miktat oğlu, Fatma'dan doğma 1933 doğumlu Aşir Öztürk'ün ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1099) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 34, 10.12.1964 tarihli 21. Birleşimden 19.01.1965 tarihli 41. Birleşime kadar, 1964, sf:483.**

- **Millet Meclisinin 28/01/1965 tarihli 47. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Sivas'ın Gemerek ilçesinin Köseli köyü nüfusunun hane 13, kütük 19 ve sayfa 61 sayısında kayıtlı, Miktat oğlu, Fatma'dan doğma 1933 doğumlu Aşir Öztürk'ün ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1099) (S. sayısı 806) (GÜNDEME)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 35, 20.01.1965 tarihli 42. Birleşimden 11.02.1965 tarihli 55. Birleşime kadar, 1965, sf: 273.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/23) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 14/02/1966 tarihli 46. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre Aşir Öztürk isimli bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/23) (S. sayısı 56) (GÜNDEME) şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 734.**

11. Mustafa Kömür

- **Millet Meclisinin 03/07/1964 tarihli 119. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Gaziantep'in İsbatırın mezrası köyü hane 35, cilt 46 ve sayfa 95 sayısında nüfusa kayıtlı, Ahmet oğlu, Hatice'den doğma, 1932 doğumlu Mustafa Kömür'ün ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/911) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 31, 18.06.1964 tarihli 108. Birleşimden 08.07.1964 tarihli 122. Birleşime kadar, 1964, sf:510.**

- **Millet Meclisinin 03/09/1964 tarihli 130. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Gaziantep'in İsbatırın mezrası köyü hane 35, cilt 46 ve sayfa 95 sayısında nüfusa kayıtlı, Ahmet oğlu, Hatice'den doğma, 1932 doğumlu Mustafa Kömür'ün ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/911) (S. sayısı 748) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 32, 09.07.1964 tarihli 123. Birleşimden 10.09.1964 tarihli 135. Birleşime kadar, 1964, sf:270.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/18) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 14/02/1966 tarihli 46. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre Mustafa Kömür isimli bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/18) (S. sayısı 51) (GÜNDEME) şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 733.**

12. Cevat Baş

- **Millet Meclisinin 03/09/1964 tarihli 130. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Çaycuma ilçesinin Turfa Hatipler köyü hene 18, cilt 26 ve sayfa 12 sayısında nüfusa kayıtlı, Akif oğlu, Hamide'den doğma, 10 Ocak 1942 tashih doğumlu Cevat Baş'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/931) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 32, 09.07.1964 tarihli 123. Birleşimden 10.09.1964 tarihli 135. Birleşime kadar, 1964, sf:270.**

- **Millet Meclisinin 05/01/1965 tarihli 33. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Çaycuma ilçesinin Turfa Hatipler köyü hene 18, cilt 26 ve sayfa 12 sayısında nüfusa kayıtlı, Akif oğlu, Hamide'den doğma, 1 Ocak 1942 (10 Ocak 1942) doğumlu Cevat Baş'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/931) (S. sayısı 790) (GÜNDEME)" Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 34, 10.12.1964 tarihli 21. Birleşimden 19.01.1965 tarihli 41. Birleşime kadar, 1964, sf:478.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/19) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 14/02/1966 tarihli 46. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre Cevat Baş isimli bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/19) (S. sayısı 52) (GÜNDEME) şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 733.**

13. Ali (Halim) Baydar

- **Millet Meclisinin 03/09/1964 tarihli 130. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Şereflikoçhisar'ın Muhlis Obası köyü hane 24, cilt 7/1 ve sayfa 29 sayısında nüfusa kayıtlı Hikmet oğlu, Hediye'den doğma, 05.3.1944 doğumlu Alim (Halim) Baydar'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/932) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 32, 09.07.1964 tarihli 123. Birleşimden 10.09.1964 tarihli 135. Birleşime kadar, 1964, sf:270.**

- **Millet Meclisinin 05/01/1965 tarihli 33. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Şereflikoçhisar'ın Muhlis Obası köyü hane 24, cilt 7/1 ve sayfa 29 sayı-

sında nüfusa kayıtlı Hikmet oğlu, Hediye'den doğma, 05.3.1944 doğumlu Alim (Halim) Baydar'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/932) (S. sayısı 789) (GÜNDEME)" Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 34, 10.12.1964 tarihli 21. Birleşimden 19.01.1965 tarihli 41. Birleşime kadar, 1964, sf:478.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/20) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.** Bu belgede mahkumun adı "Alim" değil, "Ali" olarak ve annesinin adı da "Hediye" değil "Hatice" olarak geçmektedir.

- **Millet Meclisinin 14/02/1966 tarihli 46. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre Ali (Halil) Baydar isimli bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/20) (S. sayısı 53) (GÜNDEME) şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 733.** Bu belgede mahkumun ikinci adı "Halim" değil, "Halil" olarak gösterilmiştir.

14. Müdür Kaçmazhan

- **Millet Meclisinin 13/11/1964 tarihli 6. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Ağrı'nın Doğubeyazıt ilçesi Atabakan köyü, hane 17, cilt 15 ve sayfa 32 numarada kayıtlı Beko oğlu, Hati'den doğma, 01.01.1935 doğumlu Müdür Kaçmazhan'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1001) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 33, 01.11.1964 tarihli 1. Birleşimden 09.12.1964 tarihli 20. Birleşime kadar, 1964, sf:243.**

- **Millet Meclisinin 05/01/1965 tarihli 33. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Ağrı'nın Doğubeyazıt ilçesi Atabakan köyü, hane 17, cilt 15 ve sayfa 32 numarada kayıtlı Beko oğlu, Hati'den doğma, 01.01.1935 doğumlu Müdür Kaçmazhan'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1001) (S. sayısı 788) (GÜNDEME)" Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 34, 10.12.1964 tarihli 21. Birleşimden 19.01.1965 tarihli 41. Birleşime kadar, 1964, sf:478.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/21) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.**

- **Millet Meclisinin 14/02/1966 tarihli 46. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre Müdür Kaçmazhan isimli bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/21) (S. sayısı 54) (GÜNDEME) şeklinde kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf: 733.**

15. Kaçak (Kaçar) Çelik, Abdülmecit Taşdemir, Abdülgani Karasu ve Mehmet (Nurettin) Demir

- **Millet Meclisinin 01/11/1964 tarihli 1. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Eleşkirt'in Remadan köyü hane 13, cilt 4, sayfa 36'da nüfusa kayıtlı, Mirali oğlu, Fidan'dan doğma, 1.12.1933 doğumlu Kaçak (Kaçar) Çelik; Eleşkirt'in Remadan köyü hane 22, cilt 4, sayfa 40'da nüfusa kayıtlı, Mirze oğlu, Ayşan'dan doğma, 21.4.1929 doğumlu Abdülmecit (Mecit) Taşdemir; Eleşkirt'in Köle köyü hane 43, cilt 8, sayfa 47'de nüfusa kayıtlı, Hasan oğlu, Fatma'dan doğma 1341 doğumlu Abdülgani (Gani) Karasu ve Eleşkirt'in Köle köyü hane 17, cilt 7, sayfa 185'de nüfusa kayıtlı, Mustafa oğlu, Cevahir'den doğma, 2.4.1939 doğumlu Mehmet (Nurettin) Demir'in ölüm cezasına çarptırılmalarına hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/962) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 33, 01.11.1964 tarihli 1. Birleşimden 09.12.1964 tarihli 20. Birleşime kadar, 1964, sf:4.**

- **Millet Meclisinin 05/01/1965 tarihli 33. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Eleşkirt'in Remadan köyü hane 13, cilt 4, sayfa 36'da nüfusa kayıtlı, Mirali oğlu, Fidan'dan doğma, 1.12.1933 doğumlu Kaçak (Kaçar) Çelik; Eleşkirt'in Remadan köyü hane 22, cilt 4, sayfa 40'da nüfusa kayıtlı, Mirze oğlu, Ayşan'dan doğma, 21.4.1929 doğumlu Abdülmecit (Mecit) Taşdemir; Eleşkirt'in Köle köyü hane 43, cilt 8, sayfa 47'de nüfusa kayıtlı, Hasan oğlu, Fatma'dan doğma 1341 doğumlu Abdülgani (Gani) Karasu ve Eleşkirt'in Köle köyü hane 17, cilt 7, sayfa 185'de nüfusa kayıtlı, Mustafa oğlu, Cevahir'den doğma, 2.4.1939 doğumlu Mehmet (Nurettin) Demir'in ölüm cezasına çarptırılmalarına hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/962) (S. sayısı 791) (GÜNDEME)" Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 34, 10.12.1964 tarihli 21. Birleşimden 19.01.1965 tarihli 41. Birleşime kadar, 1964, sf:478-479.**

- **Millet Meclisinin 27/01/1965 tarihli 46. Birleşiminde** bu mahkumlara ilişkin dosyanın geri çekilmesi hakkında **Başbakanlık tezkeresi (3/962) (3/1125)** okutulmuştur:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 30.9.1964 tarihli ve 5/4-4335 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlüler Kaçak (Kaçar) Çelik, Abdülmecit (Mecit) Taşdemir, Abdülgani (Gani) Karasu ve Mehmet (Nurettin) Demir haklarındaki mahkumiyet dosyasının, hükümlülerden Kaçak Çelik tarafından bu kere vaki karar tashihi isteminin incelenmesi için iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 20.1.1965 tarihli ve 2006 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

İsmet İnönü"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Başkan, "Tasviplerinize sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 35, 20.01.1965 tarihli 42. Birleşimden 11.02.1965 tarihli 55. Birleşime kadar, 1965, sf:220.**

- **Millet Meclisinin 02/03/1965 tarihli 67. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu 4 mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/1143) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Böylelikle, üstte metni verilen karar düzeltme istemli başvurudan lehlerine bir sonuç elde edemedikleri anlaşılmaktadır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 37, 01.03.1965 tarihli 66. Birleşimden 31.03.1965 tarihli 84. Birleşime kadar, 1965, sf: 46.**

- **Millet Meclisinin 01/04/1965 tarihli 85. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu 4 mahkuma ilişkin "Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1143) (S. sayısı 926) (GÜNDEME)" olarak kayda geçirilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 38, 01.04.1965 tarihli 85. Birleşimden 05.05.1965 tarihli 100. Birleşime kadar, 1965, sf:3.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu 4 mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/26) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384-385.**

- **Millet Meclisinin 15/04/1966 tarihli 80. Birleşiminde** bu mahkumlara ilişkin dosyanın geri çekilmesi hakkında **Başbakanlık tezkeresi** okutulmuştur. Oturum Başkanı "Gündemde yer almamış olan Başkanlık Divanının bazı sunuşları var. Bunlardan bir tanesi bir ölüm cezası ile ilgili dosyanın geri istenmesine dair Başbakanlık tezkeresidir. Okutuyorum" demiştir.

"Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 1.3.1965 tarihli ve 5/4-1398 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlüler Kaçak (Kaçar) Çelik, Abdülmecit (Mecit) Taşdemir, Abdülgani (Gani) Karasu ve Mehmet (Nurettin) Demir haklarındaki mahkumiyet dosyasının, hükümlüler vekili tarafından vaki karar tas-

hihi, iadei muhakeme ve yazılı emir talebinin incelenmesi için iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 9.4.1966 tarihli ve 11778 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

Süleyman Demirel"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Başkan, "Geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 5, 02.03.1966 tarihli 60. Birleşimden 15.04.1966 tarihli 80. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:876.**

16. Şerife Balsüzen ve Kamil Söylemez

- **Millet Meclisinin 06/01/1965 tarihli 34. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Bafra kazasının Elifli köyü 147 numarada nüfusa kayıtlı Tevfik kızı, Saniye'den doğma 1.1.1937 aslı ve (Ay, günsüz 1933) tashih Bafra doğumlu Şerife Balsüzen ile Bafra kazasının Kanlıgüney köyü 2 numarada nüfusa kayıtlı Salih oğlu, Hamide'den doğma 8.9.1927 Bafra doğumlu Kamil Söylemez'in ölüm cezasına çarptırılmaları hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1100) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 34, 10.12.1964 tarihli 21. Birleşimden 19.01.1965 tarihli 41. Birleşime kadar, 1964, sf:483.**

- **Millet Meclisinin 28/01/1965 tarihli 47. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Bafra kazasının Elifli köyü 147 numarada nüfusa kayıtlı Tevfik kızı, Saniye'den doğma 1.1.1937 aslı ve (Ay, günsüz 1933) tashih Bafra doğumlu Şerife Balsüzen ile Bafra kazasının Kanlıgüney köyü 2 numarada nüfusa kayıtlı Salih oğlu, Hamide'den doğma 8.9.1927 Bafra doğumlu Kamil Söylemez'in ölüm cezasına çarptırılmaları hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1100) (S. sayısı 804) (GÜNDEME)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 35, 20.01.1965 tarihli 42. Birleşimden 11.02.1965 tarihli 55. Birleşime kadar, 1965, sf:272-273.**

- **Millet Meclisinin 10/02/1965 tarihli 54. Birleşimi** gündeminin "Başkanlık Divanının Genel Kurula sunuşları" başlığı altında 6. Sırada **Dilekçe Karma Komisyonu Başkanlığı tezkeresi (3/1130) (3/1100) (S. sayısı 804)** okutulmuştur.

"Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Osman Balsüzen'i taammüden ve müştereken öldürmekten sanık Şerife Balsüzen ile Kamil Söylemez'in, bu cezasının müebbet hapse tahvilini ay-

nca istemiş bulunan Kamil Söylemez'in vekili Avukat Faruk Erem'in 7.1.1965 tarih ve 13294 sayılı dilekçesi üzerine hüküm dosyasının tetkikine lüzum görülmüş ve bu hususta Adalet Komisyonu Başkanlığından alınan 29.1.1965 tarih ve 3/1100 esas numaralı yazıda hüküm dosyasının 20.1.1965 tarih ve 51 karar numaralı mazbataya ekli olarak Başkanlığınıza sunulduğu bildirilmiştir.

Komisyonumuzca tetkikatı müteakip iade edilmek üzere bahsi geçen hüküm dosyasının gönderilmesine müsaadelerinizi saygı ile rica ederim.

Dilekçe Karma Komisyonu Başkan vekili

Aydın

Reşat Özarda"

Yukarıdaki tezkerenin Oturum Başkanı tarafından okutulmasından sonra, Başkan, "Mevzuu bahis komisyon tezkeresini oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Dilekçe Karma Komisyonuna verilecektir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 35, 20.01.1965 tarihli 42. Birleşimden 11.02.1965 tarihli 55. Birleşime kadar, 1965, sf: 411.**

- **Millet Meclisinin 09/03/1965 tarihli 71. Birleşiminde** bu iki mahkuma ilişkin dosyanın geri verilmesine ilişkin **Başbakanlık tezkeresi (3/1145) (3/1100)** okutulmuştur.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 5.1.1965 tarihli ve 5/4-17 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlüler Şerife Balsüzen ile Kamil Söylemez haklarındaki mahkumiyet dosyasının, iadei muhakeme isteminde bulunulması sebebiyle iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 27.2.1965 tarihli ve 6852 sayılı yazısıyla istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerinizi arz ederim.

Başbakan

Suad Hayri Ürgüplü"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Başkan "Geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 37, 01.03.1965 tarihli 66. Birleşimden 31.03.1965 tarihli 84. Birleşime kadar, 1965, sf: 191.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu iki mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/35) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:385.**

- **Millet Meclisinin 14/02/1966 tarihli 45. Birleşiminde** bu iki mahkuma ilişkin dosyanın geri verilmesine ilişkin **Başbakanlık tezkeresi (3/1145) (3/1100)** okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 15.11.1965 tarihli ve 5/4-9987 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlüler Şerife Balsüzen ile Kamil Söylemez haklarındaki mahkumiyet dosyasının, hükümlü Kamil Söylemez vekili tarafından karar tashihi isteminde bulunulması sebebiyle iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 5.2.1966 tarihli ve 3456 sayılı yazısıyla istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

Süleyman Demirel"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Başkan "Geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf:734/735.**

- **Millet Meclisinin 22/03/1966 tarihli 70. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu iki mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/305) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 5, 02.03.1966 tarihli 60. Birleşimden 15.04.1966 tarihli 80. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:487.**

17. Mehmet Börekçi

- **Millet Meclisinin 10/02/1965 tarihli 54. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Sındırgı ilçesinin Umurlu köyü 50 sayılı hanesinde nüfusa kayıtlı İsmail oğlu, Fatma'dan doğma, 1.6.1934 doğumlu Mehmet Börçek'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1133) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 35, 20.01.1965 tarihli 42. Birleşimden 11.02.1965 tarihli 55. Birleşime kadar, 1965, sf: 405.**

- **Millet Meclisinin 02/04/1965 tarihli 86. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Sındırgı ilçesinin Umurlu köyü 50 sayılı hanesinde nüfusa kayıtlı İsmail oğlu, Fatma'dan doğma, 1.6.1934 doğumlu Mehmet Börekçi'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1133) (S. sayısı 927) (GÜNDEME)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 38, 01.04.1965 tarihli 85. Birleşimden 05.05.1965 tarihli 100. Birleşime kadar, 1965, sf: 47.**

Bu belgede mahkumun soyadı "Börçek" değil, "Börekçi" olarak geçmektedir.

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/25) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:384.** Bu belgede mahkumun soyadı, "Börçek" ya da "Börekçi" olarak değil, "Börsek" şeklinde belirtilmiştir. Ancak, nüfus kaydı, doğum tarihi, ana-baba adı önceki belgelerdeki verilerle uyumlu olduğu için, aynı mahkum olduğu anlaşılmaktadır.

18. Mehmet Şen

- **Millet Meclisinin 10/02/1965 tarihli 54. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Muğla'nın Ula kazası Gökova köyü nüfusunun hane 240, cilt 68 ve sayfa 145 sayısında kayıtlı, Halil oğlu, Fatma'dan doğma, 1937 doğumlu Mehmet Şen'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1134) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 35, 20.01.1965 tarihli 42. Birleşimden 11.02.1965 tarihli 55. Birleşime kadar, 1965, sf: 405.**

- **Millet Meclisinin 02/04/1965 tarihli 86. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Muğla'nın Ula kazası Gökova köyü nüfusunun hane 240, cilt 68 ve sayfa 145 sayısında kayıtlı, Halil oğlu, Fatma'dan doğma, 1937 doğumlu Mehmet Şen'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1134) (S. sayısı 928) (GÜNDEME)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 38, 01.04.1965 tarihli 85. Birleşimden 05.05.1965 tarihli 100. Birleşime kadar, 1965, sf: 47.**

- **Millet Meclisinin 04/05/1965 tarihli 97. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın geri verilmesine ilişkin **Başbakanlık tezkeresi (3/1134) (3/1180)** okutulmuştur.

> "Millet Meclisi Başkanlığına
>
> İlgi: 16.2.1965 tarihli ve 5/4-991 sayılı yazımız.
>
> Ölüm cezasına hükümlü Mehmet Şen vekili tarafından vaki karar tashihi isteminin incelenmesi için adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 26.4.1965 tarihli ve 12538 sayılı yazısıyla istenilmektedir.
>
> Gereğine müsaadelerini arz ederim.
>
> Başbakan
>
> Suad Hayri Ürgüplü"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Başkan "Tasvibinize sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Tezkere geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 38, 01.04.1965 tarihli 85. Birleşimden 05.05.1965 tarihli 100. Birleşime kadar, 1965, sf: 435-436**

- **Millet Meclisinin 23/02/1966 tarihli 54. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre mahkum Mehmet Şen'e ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/271) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 4, 20.02.1966 tarihli 51. Birleşimden 28.02.1966 tarihli 59. Birleşime kadar, 1966, sf:307.**

19. Hüseyin Bilgin

- **Millet Meclisinin 23/03/1965 tarihli 79. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Demirci kazasının Viran köyü 40 numaralı hanede nüfusa kayıtlı Mehmet oğlu, Hatice'den doğma, 11.1.1933 doğumlu Hüseyin Bilgin'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1153) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 37, 01.03.1965 tarihli 66. Birleşimden 31.03.1965 tarihli 84. Birleşime kadar, 1965, sf: 533.**

- **Millet Meclisinin 02/04/1965 tarihli 86. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Demirci kazasının Viran köyü 40 numaralı hanede nüfusa kayıtlı Mehmet oğlu, Hatice'den doğma, 11.1.1933 doğumlu Hüseyin Bilgin'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1153) (S. sayısı 925) (GÜNDEME)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 38, 01.04.1965 tarihli 85. Birleşimden 05.05.1965 tarihli 100. Birleşime kadar, 1965, sf: 47.**

- **Millet Meclisinin 22/11/1965 tarihli 13. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın geri çekilmesi hakkında **Başbakanlık tezkeresi (3/1153) (3/10)** okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 20.3.1965 tarihli ve 5/4-1801 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Hüseyin Bilgin hakkındaki mahkumiyet dosyasının, sanık tarafından yapılan kararın tashihi isteminin incelenebilmesi için iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 26.10.1965 tarihli ve 34904 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

Süleyman Demirel"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Oturum Başkanı "Geri verilmiştir efendim" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:363.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre mahkum Hüseyin Bilgin'e ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/27) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:385.**

- **Millet Meclisinin 12/01/1966 tarihli 34. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre mahkum Hüseyin Bilgin'e ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/199) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf:342.**

- **Millet Meclisinin 04/07/1966 tarihli 105. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Demirci kazasının Viran köyü 40 numaralı hanede nüfusa kayıtlı Mehmet oğlu, Hatice'den doğma, 11.1.1933 doğumlu Hüseyin Bilgin'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/199) (S. sayısı 125) (GÜNDEME)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 7, 10.06.1966 tarihli 95. Birleşimden 14.07.1966 tarihli 111. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:504.**

20. Ali Özen

- **Millet Meclisinin 30/03/1965 tarihli 83. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Ağlasun ilçesi Bala mahallesi hane 8, cilt 3, sayfa 80 sayıda nüfusa kayıtlı, Mustafa oğlu, Şerife'den doğma, 3.11.1937 doğumlu Ali Özen'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1159) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 37, 01.03.1965 tarihli 66. Birleşimden 31.03.1965 tarihli 84. Birleşime kadar, 1965, sf: 684.**

- **Millet Meclisinin 12/05/1965 tarihli 102. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Ağlasun ilçesi Bala mahallesi hane 8, cilt 3, sayfa 80 sayıda nüfusa kayıtlı, Mustafa oğlu, Şerife'den doğma, 3.11.1937 doğumlu Ali Özen'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1159) (S. sayısı 950) (GÜNDEME) (Dağıtma tarihi: 11.5.1965)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 39, 11.05.1965 tarihli 101. Birleşimden 19.05.1965 tarihli 109. Birleşime kadar, 1965, sf:67.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Ağlasun ilçesi Bala mahallesi hane 8, cilt 3, sayfa 80 sayıda nüfusa kayıtlı, Mustafa oğlu, Şerife'den doğma, 3.11.1937 doğumlu Ali Özen'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/28) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:385.**

21. Mehmet Dikbıyık (Ayıboğan)

- **Millet Meclisinin 20/04/1965 tarihli 91. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Çarşamba kazasının Dikbıyık nahiyesi, Karabürük köyü, hane 38, cilt 7 (516), sayfa 3'te nüfusa kayıtlı, Mehmet oğlu, Cennet'ten doğma, 15.6.1327 doğumlu Mehmet Dikbıyık (Ayıboğan)'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1164) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 38, 01.04.1965 tarihli 85. Birleşimden 05.05.1965 tarihli 100. Birleşime kadar, 1965, sf: 196.**

- **Millet Meclisinin 12/05/1965 tarihli 102. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Çarşamba kazasının Dikbıyık nahiyesi, Karabürük köyü, hane 38, cilt 7 (516), sayfa 3'te nüfusa kayıtlı, Mehmet oğlu, Cennet'ten doğma, 15.6.1327 doğumlu Mehmet Dikbıyık (Ayıboğan)'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/1164) (S. sayısı 949) (GÜNDEME) (Dağıtma tarihi: 11.5.1965)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 39, 11.05.1965 tarihli 101. Birleşimden 19.05.1965 tarihli 109. Birleşime kadar, 1965, sf:67.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Çarşamba kazasının Dikbıyık nahiyesi, Karabürük köyü, hane 38, cilt 7 (516), sayfa 3'te nüfusa kayıtlı, Mehmet oğlu, Cennet'ten doğma, 15.6.1327 doğumlu Mehmet Dikbıyık (Ayıboğan)'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/29) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:385.**

22. Hüseyin Yavuz

- **Millet Meclisinin 26/05/1965 tarihli 116. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"28. Tümen Komutanlığı Askeri Mahkemesince ölüm cezasına çarptırılan Hüseyin Yavuz'un mahkumiyet dosyasının sunulduğuna dair Başbakanlık tezkeresi (3/1190) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 41, 26.05.1965 tarihli 116. Birleşimden 08.06.1965 tarihli 124. Birleşime kadar, 1965, sf:2.**

- **Millet Meclisinin 22/11/1965 tarihli 13. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın geri çekilmesi hakkında **Başbakanlık tezkeresi (3/1190) (3/8)** okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 25.5.1965 tarihli ve 5/4-2956 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Hüseyin Yavuz tarafından vaki karar isteminin incelenmesi için adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesi hususu, Milli Savunma Bakanlığının 21.08.1965 tarihli ve AD: 965-5486-5 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerinizi arz ederim.

Başbakan

Suad Hayri Ürgüplü"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Oturum Başkanı "Geri verilmiştir efendim" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:362.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/30) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:385.**

- **Millet Meclisinin 17/01/1966 tarihli 36. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/206) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf:414.**

- **Millet Meclisinin 24/02/1967 tarihli 63. Birleşiminde** mahkum Hüseyin Yavuz'a ilişkin dosyanın 780 sayılı Af Kanunundan faydalanması nedeniyle geri çekilmesi hakkında **Başbakanlık tezkeresi (3/584)** okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 14.1.1966 tarihli ve 5/4-446 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Hüseyin Yavuz'un, Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkındaki 780 sayılı Kanunun 1 nci maddesinin (D) bendinden faydalandığı cihetle, adı geçen hükümlüye ait dava dosyasının iadesine dair

Milli Savunma Bakanlığından alınan 15.02.1967 tarihli ve AD: 1967-858-5 sayılı tezkerenin sureti bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğine müsaadelerinizi arz ederim.

Başbakan

Süleyman Demirel"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Oturum Başkanı "Geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 2, Cilt 14, 21.02.1967 tarihli 60. Birleşimden 27.02.1967 tarihli 66. Birleşime kadar, 1967, sf:444.**

23. Sait Şen ve Muharrem Karahatıl

- **Millet Meclisinin 07/07/1965 tarihli 141. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Çaycuma ilçesi Geriş köyü hane 14'de kayıtlı İsmail oğlu, Emine'den doğma, 1.5.1943 doğumlu Sait Şen ile aynı ilçenin Torlaklar köyü nüfusunda hane 54'de kayıtlı Kazım oğlu, Nazile'den doğma, 25.5.1935 doğumlu Muharrem Karahatıl'ın ölüm cezasına çarptırılmaları hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1210) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Toplantı 4, Cilt 43, 02.07.1965 tarihli 139. Birleşimden 16.07.1965 tarihli 147. Birleşime kadar, 1965, sf:127.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu iki mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/32) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:385.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşiminde** bu iki mahkuma ilişkin dosyanın geri çekilmesi hakkında **Başbakanlık tezkeresi (3/112)** okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 5.7.1965 tarihli ve 5/4-4133 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlüler Sait Şen ile Muharrem Karahatıl haklarındaki mahkumiyet dosyasının, karar tashihi isteminde bulunulması sebebiyle iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 18.11.1965 tarihli ve 38170 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

Süleyman Demirel"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Oturum Başkanı "Geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:394.**

- **Millet Meclisinin 17/01/1966 tarihli 36. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu iki mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/207) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf:414.**

24. İsmail Kalkan

- **Millet Meclisinin 30/11/1965 tarihli 16. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Afyon ilinin Sincanlı ilçesi Paşaköyünden 166 hanede kayıtlı Mehmet oğlu, Gülsüm'den doğma, 1.1.1944 doğumlu İsmail Kalkan'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/120) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:416.**

- **Millet Meclisinin 04/11/1966 tarihli 3. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın, 780 sayılı Kanun muvacehesinde gerekli incelemelerde bulunmak üzere geri çekilmesi hakkında **Başbakanlık tezkeresi (3/120) (3/473)** okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 29.8.1966 tarihli ve 5/4-7052 sayılı yazımız.

Kan gütme saikıyla adam öldürmekten sanık Afyon ilinin Sincanlı ilçesinden İsmail Kalkan'ın idam ve bu olayda müstakil faili belli olmayacak surette adam öldürmeye tam teşebbüsten sanıklar Abdullah Kalkan ve Ömer Kalkan tarafından verilip 780 sayılı Af Kanunu gereğince yapılacak inceleme için dosyanın iadesi istemini kapsayan 27.8.1966 tarihli dilekçenin gönderildiğine dair bu kere Adalet Bakanlığından alınan 1.9.1966 tarihli ve 30829 sayılı tezkerenin sureti ile eki dilekçe bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

Süleyman Demirel"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Oturum Başkanı "Gereği icra edilecektir ve dosya heyete iade edilecektir. Yüce Meclisin bilgilerine sunulur" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 2, Cilt 9, 01.11.1966 tarihli 1. Birleşimden 19.12.1966 tarihli 20. Birleşime kadar, 1967, sf:43-44.**

25. Salih Özel

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Siirt ili Kozluk ilçesi, Bekirhan bucağı, Milikan köyü hane 10, cilt 10 ve sayfa 45 numarada nüfusa kayıtlı, Kasım oğlu, Asya'dan doğma, 8.4.1929 doğumlu Salih Özel'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/31) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:385.**

26. Osman Salar

- **Millet Meclisinin 22/11/1965 tarihli 13. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın geri çekilmesi hakkında **Başbakanlık tezkeresi (3/1206) (3/9)** okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 29.6.1965 tarihli ve 5/4-3937 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Osman Salar vekili tarafından vaki karar isteminin incelenmesi için adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesi hususu, Adalet Bakanlığının 23.07.1965 tarihli ve 23420 sayılı tezkeresiyle istenilmektedir.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Başbakan

Suad Hayri Ürgüplü"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Oturum Başkanı "Geri verilmiştir efendim" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:383.**

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Tokat ili Erbaa ilçesinin Gündoğdu mahallesi, 101 hanede nüfusa kayıtlı, Ali oğlu, Ayşe'den doğma 1944 doğumlu Osman Salar'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/33) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:385.**

- **Millet Meclisinin 12/01/1966 tarihli 34. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre bu mahkuma ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/200) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tu-**

tanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf:342.

- **Millet Meclisinin 04/07/1966 tarihli 105. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Tokat ili Erbaa ilçesinin Gündoğdu mahallesi, 101 hanede nüfusa kayıtlı, Ali oğlu, Ayşe'den doğma 1944 doğumlu Osman Salar'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/200) (S. sayısı 126) (GÜNDEME)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 7, 10.06.1966 tarihli 95. Birleşimden 14.07.1966 tarihli 111. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:409-410.**

27. Durmuş Avcı

- **Millet Meclisinin 24/11/1965 tarihli 14. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Yayladağın Tumtum köyü hane 36, cilt 4, sayfa 71 numarada nüfusa kayıtlı, Mehmet oğlu, İzar'dan doğma, 1933 doğumlu Durmuş Avcı'nın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/34) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 1, 12.10.1965 tarihli 1. Birleşimden 24.12.1965 tarihli 27. Birleşime kadar, 1965, sf:385.**

28. Hasan Hüseyin Der

- **Millet Meclisinin 12/01/1966 tarihli 34. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Aksaray ilçesinin Göstük Doğantarla köyünden hane 6, cilt 31 ve sayfa 9 numarasında nüfusa kayıtlı, Rıza oğlu, Dilber'den doğma, 3.2.1946 doğumlu Hasan Hüseyin Der'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/198) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf:342.**

29. Ahmet Atila Yeten ve Enver Arslan

- **Millet Meclisinin 07/02/1966 tarihli 24. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"İstanbul Şişli Teşvikiye mahallesinde hane 14'de nüfusa kayıtlı Mehmet Nurettin oğlu, Şerife'den doğma, 28.3.1939 doğumlu Ahmet Atila Yeten ile Afyon Hacınasuh mahallesi hane 147'de nüfusa kayıtlı Şükrü oğlu, Zehra'dan doğma, 1.1.1943 doğumlu Enver Arslan'ın ölüm cezasına çarptırılmaları hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/241) (Adalet Komisyo-

nuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 2, 27.12.1965 tarihli 28. Birleşimden 11.02.1966 tarihli 44. Birleşime kadar, 1965-1966, sf:598.**

30. Mehmet Yama ve Zehra Yama

- **Millet Meclisinin 05/03/1966 tarihli 65. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Edirne ili Lalapaşa ilçesi Çömlekpınar köyü hane 1, cilt 5, sayfa 1'de nüfusa kayıtlı, Osman oğlu, Nazmiye'den doğma 22.01.1937 doğumlu Mehmet Yaman ile aynı nüfusta kayıtlı Emin kızı, Fatma'dan doğma 1928 doğumlu Zehra Yaman'ın ölüm cezalarına çarptırılmaları hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/284) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 5, 02.03.1966 tarihli 60. Birleşimden 15.04.1966 tarihli 80. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:99.**

- **Millet Meclisinin 02/02/1972 tarihli 34. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, mahkumlar Mehmet Yama ile Zehra Yama'ya ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/43) (S. sayısı 346'ya 1 nci ek) (Dağıtma tarihleri: 15.06.1971 ve 01.02/1972) (GÜNDEME) olarak kayda geçirilmiştir." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 20, 03.01.1972 tarihli 23. Birleşimden 14.02.1972 tarihli 39. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:463.**

- **Millet Meclisinin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Edirne ili Lalapaşa ilçesi Çömlekpınar köyü hane 1, cilt 5, sayfa 1'de nüfusa kayıtlı, Osman oğlu, Nazmiye'den doğma 22.01.1937 doğumlu Mehmet Yama ile aynı nüfusta kayıtlı Emin kızı, Fatma'dan doğma 1928 doğumlu Zehra Yama'nın ölüm cezalarına çarptırılmaları hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/43) (S. sayısı 346, 346'ya 1 inci ek, 346'ya 2 nci ek) (Dağıtma tarihleri 15.06.1971, 01.02.1972 ve 27.12.1972) (GÜNDEME)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1972 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:209.** Bu belgede, her iki mahkumun da soyadı "Yaman" değil, "Yama" olarak geçmektedir.

31. Osman Yurdusever

- **Millet Meclisinin 22/03/1966 tarihli 70. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Trabzon merkez ilçesine bağlı Taşköyü hane 3, cilt 35/1 ve sayfa 8'de kayıtlı, İsmail oğlu, Mevlude'den doğma, 1.9.1942 doğumlu Osman Yurdusever'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi

(3/304) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 5, 02.03.1966 tarihli 60. Birleşimden 15.04.1966 tarihli 80. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:487.**

32. Molla Yiğitel

- **Millet Meclisinin 23/03/1966 tarihli 71. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Keskin'in Kavurgalı köyü 107 hane numarasında nüfusa kayıtlı, Hüseyin oğlu, Nazife'den doğma, 1.2.1935 doğumlu Molla Yiğitel'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/307) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 5, 02.03.1966 tarihli 60. Birleşimden 15.04.1966 tarihli 80. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:520.**

- **Millet Meclisinin 28/03/1966 tarihli 74. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre mahkum Molla Yiğitel'e ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/307) Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 5, 02.03.1966 tarihli 60. Birleşimden 15.04.1966 tarihli 80. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:647.**

33. Osman Afacan ve Halil Sakınmaz

- **Millet Meclisinin 24/06/1966 tarihli 101. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Artova'nın Yukarıavara köyü hane 30, cilt 7, sayfa 98'de nüfusa kayıtlı, Hüseyin oğlu, Ayşe'den doğma, 4.12.1942 doğumlu Osman Afacan ile Yukarıavara köyü hane 41, cilt 7, sayfa 108'de nüfusa kayıtlı, Ömer oğlu, İzzet'ten doğma, 11.2.1937 doğumlu Halil Sakınmaz'ın ölüm cezasına çarptırılmaları hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/394) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 7, 10.06.1966 tarihli 95. Birleşimden 14.07.1966 tarihli 111. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:219.**

34. Hasan Yalvaç

- **Millet Meclisinin 04/07/1966 tarihli 105. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Niğde Aksaray ilçesi, Sağır Karaca köyü, hane 6, cilt 51 ve sayfa 41 numarasında nüfusa kayıtlı, Enver oğlu, Şefika'dan doğma, 26.3.1934 doğumlu Hasan Yalvaç'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/407) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 7, 10.06.1966 tarihli 95. Bir-**

leşimden 14.07.1966 tarihli 111. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:409.

35. Rüştü Dal

- **Millet Meclisinin 20/07/1966 tarihli 115. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Düzce'nin Gümüşova bucağı Armankaya köyünden hane 3/19, cilt 12/19, sayfa 3'te nüfusa kayıtlı, Dursun oğlu, Elmas'tan doğma 16.6.1941 doğumlu Rüştü Dal'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/430) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 8, 15.07.1966 tarihli 112. Birleşimden 03.08.1966 tarihli 123. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:233.**

- **Millet Meclisinin 14/12/1966 tarihli 18. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın, 780 sayılı Kanun muvacehesinde gerekli incelemelerde bulunmak üzere geri çekilmesi hakkında **Başbakanlık tezkeresi (3/521)** okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 19.7.1966 tarihli ve 5/4-5580 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Rüştü Dal hakkındaki dava dosyasının, Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkındaki 780 sayılı Kanun muvacehesinde, gerekli tetkikatta bulunmak üzere iadesine dair bu kere Adalet Bakanlığından alınan 7.12.1966 tarihli ve 42969 sayılı tezkerenin sureti bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğine müsaadelerini rica ederim.

Başbakan

Süleyman Demirel"

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Oturum Başkanı "Dosya talep üzerine geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 2, Cilt 9, 01.11.1966 tarihli 1. Birleşimden 19.12.1966 tarihli 20. Birleşime kadar, 1967, sf:561.**

36. Mehmet İnanç

- **Millet Meclisinin 20/07/1966 tarihli 115. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Çanakkale ilinin Yenice kazası Çınarcık köyünde, Hüseyin oğlu, Emine'den doğma, 1942 doğumlu Mehmet İnanç'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/431) (Adalet Komisyonuna)."

Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 8, 15.07.1966 tarihli 112. Birleşimden 03.08.1966 tarihli 123. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:233.**

37. Muzaffer Cullas (MM'nin 20/07/1966 tarihli 115. Birleşimi)

- **Millet Meclisinin 20/07/1966 tarihli 115. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Niğde'nin Çiftlik bucağı, Duvarlı köyünden, Döndü ve M. Kaya'dan doğma, 1937 doğumlu Er Muzaffer Cullas'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/457) (Adalet Komisyonuna)." Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 2, Cilt 9, 01.11.1966 tarihli 1. Birleşimden 19.12.1966 tarihli 20. Birleşime kadar, 1967, sf:3.**

***** MİLLET MECLİSİNİN 28.12.1966 TARİHLİ 25. BİRLEŞİMİNDE, TOPLAM 36 MAHKUMU KAPSAYAN 32 DOSYANIN, 09/08/1966 TARİH VE 780 SAYILI AF KANUNU UYARINCA DURUMLARININ İNCELENMESİ AMACIYLA MECLİSTEN GERİ ÇEKİLMESİNE İLİŞKİN BAŞBAKANLIK TEZKERESİ (3/534)**

"Millet Meclisi Başkanlığına,

Ölüm cezasına hükümlü olup, ekli listede kimlikleri yazılı şahıslara ait dosyaların, Bazı Suç ve Cezaların Affı hakkındaki 9.8.1966 tarihli ve 780 sayılı Kanun muvacehesinde adli mercilerce tetkik edilmek üzere iade edilmesine dair Adalet Bakanlığından alınan 20.12.1966 tarihli ve 44808 sayılı tezkeresi ile ilişiğinin suretleri bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğine müsaadelerini rica ederim.

Başbakan

Süleyman Demirel

Hükümlünün adı, soyadı, mahkumiyet ilamı:

Veysel Aslan (Afyon Ağır Ceza Mahkemesi, 15.6.1963 tarih, esas 962/202, karar 963/96)

İsmail Kiraz (Uşak Ağır Ceza Mahkemesi, 25.10.1963 tarih, esas 1963/128, karar 963/152)

Mehmet Aksoy (Ankara 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 7.6.1962 tarih, esas 959/277, karar 962/153)

Hasan Calımcı (Manisa Ağır Ceza Mahkemesi, 14.6.1963 tarih, esas 962/205, karar 963/123)

Bekir Zeybek (Elmalı Ağır Ceza Mahkemesi, 10.9.1963 tarih, esas 1962/1, karar 1963/34)

Aşir Öztürk (Sivas 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 2.12.1963 tarih, esas 1961/383, karar 963/34)

Mustafa Kömür (Gaziantep 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 27.11.1963 tarih, esas 1962/16, karar 1963/181)

Ali Halim Baydar (Aksaray Ağır Ceza Mahkemesi, 12.12.1963 tarih, esas 1963/41, karar 1963/97)

Cevat Baş (Zonguldak Ağır Ceza Mahkemesi, 16.12.1963 tarih, esas 1963/17, karar 1963/258)

Müdür Kaçmazhan (Manisa Ağır Ceza Mahkemesi, 20.3.1964, esas 1963/143, karar 1964/42)

Recep Oruç (Sivas 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 16.7.1962, esas 1960/18, karar 1962/155)

Elyas (İlyas) Noel Şoris (İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi, 19.7.1963, esas 1962/211, karar 1963/154)

Mehmet Börçek (Manisa Ağır Ceza Mahkemesi, 14.8.1964 tarih, esas 1964/7, karar 1964/147)

Ali Özen (Isparta Ağır Ceza Mahkemesi, 5.6.1964 tarih, esas 1961/14, karar 1964/40)

Mehmet Dikbıyık (Ayıboğan) (Samsun 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 15.5.1963 tarih, esas 1959/483, karar 1963/102)

Salih Özel (Siirt Ağır Ceza Mahkemesi, 15.12.1964 tarih, esas 1963/115, karar 1964/73)

Durmuş Avcı (Hatay Ağır Ceza Mahkemesi, 15.6.1964 tarih, esas 1963/119, karar 1964/112)

Hasan Hüseyin Derin (Aksaray Ağır Ceza Mahkemesi, 16.3.1965 tarih, esas 1964/94, karar 1965/25)

Osman Salar (Tokat Ağır Ceza Mahkemesi, 9.7.1964 tarih, esas 1963/138, karar 1964/68)

Hüseyin Bilgin (Salihli Ağır Ceza Mahkemesi, 8.5.1965 tarih, esas 1964/15, karar 1965/84)

Muharrem Karahatıl ve Sait Şen (Zonguldak Ağır Ceza Mahkemesi, 9.10.1964 tarih, esas 1963/237, karar 1964/147)

Ahmet Atilla Yeten ve Enver Aslan (Afyon Ağır Ceza Mahkemesi, 25.11.1964 tarih, esas 1964/109, karar 1964/193)

Mehmet Şen (Muğla Ağır Ceza Mahkemesi, 26.10.1964 tarih, esas 1963/142, karar 1964/188)

Mehmet Yama ve Zehra Yama (Edirne Ağır Ceza Mahkemesi, 29.5.1965 tarih, esas 1964/133, karar 1965/81)

Şerife Balsüzen (Samsun 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 27.11.1963 tarih, esas 1963/185, karar 1963/263)

Molla Yiğit (Keskin Ağır Ceza Mahkemesi, 12.5.1965 tarih, esas 1965/20, karar 1965/48)

Osman Yurtsever (Trabzon Ağır Ceza Mahkemesi, 30.4.1965 tarih, esas 1965/12, karar 1965/12)

Mehmet Aygün (Trabzon Ağır Ceza Mahkemesi, 30.7.1965 tarih, esas 1963/151, karar 1965/103)

Nurettin Sevimsiz (Kocaeli Ağır Ceza Mahkemesi, 17.1.1966 tarih, esas 1965/54, karar 1966/6)

Osman Afacan ve Halil Sakınmaz (Zile Ağır Ceza Mahkemesi, 19.8.1965 tarih, esas 1965/18, karar 1965/52)

Hasan Yalvaç (Konya 2. Ağır Ceza Mahkemesi, 24.6.1965 tarih, esas 1963/223, karar 1965/69)

Durmuş Karakoç (Salihli Ağır Ceza Mahkemesi, 21.10.1963 tarih, esas 1963/56, karar 1963/159)

Yukarıdaki tezkerenin okutulmasından sonra Oturum Başkanı "Bu dosyalar geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 2, Cilt 10, 21.12.1966 tarihli 21. Birleşimden 30.12.1966 tarihli 27. Birleşime kadar, 1967, sf:170-172.**

Yukarıdaki tezkerede tarafımızdan koyu renkle işaretlenerek belirtilen iki mahkum "Mehmet Aygün" ve "Nurettin Sevimsiz" haklarındaki dosyaların gereği yapılmak üzere Meclise havalesine ve Adalet Komisyonunca bunlar hakkında rapor hazırlanmasına ilişkin bilgiye, bu dönem bağlamında taradığımız Meclis Tutanakları içinde daha önce rastlayamadık. Ancak bunlar dışında kalan toplam 34 mahkuma ilişkin ilgili belgelerin dökümü bu bölümde üstte verilmiştir.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus şudur. Tezkerede anılan 34 mahkumun tümü 1966 tarih ve 780 sayılı Af Kanunundan yararlanmış değildir. Örneğin, "Mehmet Yama" ve "Zehra Yama" (bazı belgelerde soy adları "Yaman" olarak geçiyor) isimli iki mahkum hakkındaki dosya ilk kez Meclisin 05/03/1966 tarihli 65. Birleşiminde Adalet Komisyonuna havale edilmiş iken, yukarıda gösterildiği üzere 28/12/1966 tarihli 25. Birleşimde Başbakanlık tezkeresi ile Af Kanunundan yararlanıp yararlanmadıklarının tes-

piti işlemi için geri çekilmiştir. Ancak, aradan uzunca bir süre geçtikten ve bu arada 1971 ve 1972 yıllarında bir dizi infaz istenci Meclis tarafından üretilmiş olmasına karşın, Meclisin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi tutanağındaki bilgilere göre, bu iki mahkum hakkında hazırlanan Komisyon raporu Meclis gündemine alınmıştır. 1973-1980 döneminde hiçbir infaz kanunu çıkmamıştır. Bu durumda anılan iki mahkumun büyük bir olasılıkla 1974 tarihli Af Kanunundan yararlandıkları anlaşılmaktadır. Sözü edilen iki mahkumun bu bölüm içinde gösterilmesinin sebebi, haklarındaki dosyanın ilk kez taranan bu dönem içinde, yani 1966'da Meclis önüne gelmiş ve Başbakanlık tezkeresi ile geri çekilmiş olmasıdır.

Bir diğer uyarı notu şudur: Üstteki Başbakanlık tezkeresinde adı geçmemekle birlikte, onun öncesinde 37 bent olarak kronolojik listesini çıkardığımız mahkumlardan, 15. Bentte adı zikredilen toplam 4 mahkum, 16. Bentteki iki mahkumdan Kamil Söylemez, 22. Bentteki Hüseyin Yavuz, 24. Bentteki İsmail Kalkan ve 35. Bentteki Rüştü Dal da çok büyük bir olasılıkla 1966 tarih ve 280 sayılı Af Kanunundan yararlanarak idamdan kurtulmuşlardır. Bunlardan Hüseyin Yavuz, İsmail Kalkan ve Rüştü Dal hakkındaki dosyalar, özel olarak 780 sayılı Kanun uyarınca durumlarının inceleneceği vurgusu yapılarak, Başbakanlık tezkeresi ile geri çekilmiştir. Dolayısıyla sözü edilen bu 8 mahkumun da Aftan istifade eden idamlıklar kapsamında mütalaa edilmesi hatalı olmayacaktır.

BÖLÜM V/C

1970-1974 DÖNEMİNDE DOSYALARI TBMM ÖNÜNE GELMESİNE KARŞIN İNFAZ KANUNU ÇIKARTILMADIĞI ve 1974 tarih ve 1803 sayılı AF KANUNUNDAN YARARLANDIKLARI İÇİN İNFAZDAN KURTULAN ÖLÜM CEZASI MAHKUMLARI

V/C) 1970-1974 DÖNEMİNDE DOSYALARI TBMM ÖNÜNE GELMESİNE KARŞIN İNFAZ KANUNU ÇIKARTILMADIĞI ve 1974 tarih ve 1803 sayılı AF KANUNUNDAN YARARLANDIKLARI İÇİN İNFAZDAN KURTULAN ÖLÜM CEZASI MAHKUMLARI

***** Mehmet Yama ve Zehra Yama (MM'nin 05/03/1966 tarihli 65. Birleşimi)**

- **Millet Meclisinin 05/03/1966 tarihli 65. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Edirne ili Lalapaşa ilçesi Çömlekpınar köyü hane 1, cilt 5, sayfa 1'de nüfusa kayıtlı, Osman oğlu, Nazmiye'den doğma 22.01.1937 doğumlu Mehmet Yama ile aynı nüfusta kayıtlı Emin kızı, Fatma'dan doğma 1928 doğumlu Zehra Yama'nın ölüm cezalarına çarptırılmaları hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/284) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Toplantı 1, Cilt 5, 02.03.1966 tarihli 60. Birleşimden 15.04.1966 tarihli 80. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1966, sf:99.**

- **Millet Meclisinin 02/02/1972 tarihli 34. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, mahkumlar Mehmet Yama ile Zehra Yama'ya ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/43) (S. sayısı 346'ya 1 nci ek) (Dağıtma tarihleri: 15.06.1971 ve 01.02/1972) (GÜNDEME) olarak kayda geçirilmiştir." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 20, 03.01.1972 tarihli 23. Birleşimden 14.02.1972 tarihli 39. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:463.**

- **Millet Meclisinin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Edirne ili Lalapaşa ilçesi Çömlekpınar köyü hane 1, cilt 5, sayfa 1'de nüfusa kayıtlı, Osman oğlu, Nazmiye'den doğma 22.01.1937 doğumlu Mehmet Yama ile aynı nüfusta kayıtlı Emin kızı, Fatma'dan doğma 1928 doğumlu Zehra Yama'nın ölüm cezalarına çarptırılmaları hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/43) (S. sayısı 346, 346'ya 1 inci ek, 346'ya 2 nci ek) (Dağıtma tarihleri 15.06.1971, 01.02.1972 ve 27.12.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1972 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:209.**

- Bu iki mahkuma ilişkin dosyanın Meclise ilk havale ediliş tarihi 1966 yılıdır. Bu nedenle, bu bölümün 1. Eki olan "1961-1967" bahsinde bunların dosyalarına yer verildiğinden burada hatırlatma olması için tekrarlıyoruz. Zira, mahkumlar, 1966 tarih ve 780 sayılı Af Kanunundan yararlanamamışlardır. Dosyaları 1972'ye dek sarkmıştır. 1974 tarih ve 1803 sayılı Af Kanunundan yararlanmış olmalıdırlar.

1. Hüseyin Sesli (MM'nin 16/01/1970 tarihli 26. Birleşimi)

- **Millet Meclisinin 16/01/1970 tarihli 26. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Yalvaç'ın Tokmakçık köyü hane 90, cilt 22, sayfa 146'da nüfusa kayıtlı Ali Osman oğlu, Ayşe'den doğma, 9/11/1948 doğumlu Hüseyin Sesli'nin ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi (Adalet Komisyonuna) (3/159)"

Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 1, Cilt 2, 05.01.1970 tarihli 21. Birleşimden 09.02.1970 tarih ve 43. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1970, sf:160.

- **Millet Meclisinin 05/03/1971 tarihli 66. Birleşimi** gündeminin 19. maddesi olarak bu mahkuma ilişkin AK raporunun görüşülmesine sıra gelmiştir. Oturum Başkanı, Komisyonun salonda olduğunu ve fakat Bakanın bulunmadığını tespit ederek görüşmenin gelecek birleşime ertelendiğini belirtmiştir. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 2, Cilt 12, 1.3.1971 tarihli 63. Birleşimden 21.4.1971 tarihli 90. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:82.**

- **Meclisin 19/03/1971 tarihli 74. Birleşimi** gündeminin 17. maddesi olarak Hüseyin Sesli'ye ilişkin Komisyon raporuna sıra gelmiştir. Oturum Başkanı, Komisyonun ve Hükümetin salonda bulunmadığını tespit ederek görüşmenin bir defaya mahsus olarak ertelendiğini belirtmiştir. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 2, Cilt 12, 1.3.1971 tarihli 63. Birleşimden 21.4.1971 tarihli 90. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf: 337.**

- **Millet Meclisinin 03/06/1971 tarihli 107. Birleşiminde** diğer ilgili rapor ve kanun tasarılarının yanı sıra, mahkum Hüseyin Sesli'ye ait **Adalet Komisyonun 02/03/1970 tarih ve Esasa No. 3/159, Karar No. 27 sayılı raporu** da görüşülmüştür. Rapora göre, mahkum 12/06/1967 tarihinde Mehmet Akkanat ile Mehmet Ali Gemici'yi aynı sebep altında taammüden öldürmekten TCK (md.450/5) uyarınca ölüm cezasına mahkum edilmiştir.

- Adalet Komisyonunca hazırlanan Kanun Teklifi şöyledir.

"Hüseyin Sesli hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine dair Kanun teklifi

Madde 1- Yargıtay 1 inci Ceza Dairesinin 11/11/1969 gün ve esas 969/603, karar 969/2927 sayılı ilamı ile kesinleşen, Yalvaç Ağır Ceza Mahkemesinin 22/1/1969 gün ve esas 968/67, karar 969/4 sayılı hükmüyle, T. C. K.'nun 450/5 nci maddesi hükmünce ölüm cezasına mahkum edilmiş bulunan, sicilli nüfusta Yalvaç'ın Tokmakçı Köyü, hane 90, cilt 22, sayfa 146'da kayıtlı Ali Osman oğlu, Ayşe'den olma, 9/11/1948 doğumlu Hüseyin Sesli hakkındaki işbu ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir.

Madde 2- Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3- Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür."

- Komisyonun 02/03/1970 tarih ve Esasa No. 3/159, Karar No. 27 sayılı raporu ve kanun teklifinin görüşmesi, **Millet Meclisi'nin 03/06/1971 tarihli 107. Birleşiminde** yapılmıştır. Görüşülen beşinci dosya bu mahkuma ilişkindir. Bunun hakkında hiçbir milletvekili söz almamış ve aynı usul izlenerek Meclisçe benimsenmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 2, Cilt 14, 3.6.1971 tarihli 107 nci Birleşimden 25.6.1971 tarihli 120 nci Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, 107. Birleşim için sf: 5-35 ve tutanağa ekli Sıra Sayısı 78 ve 78'e 1. Ek.**

- **Millet Meclisinin 20.09.1971 tarihli 164. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, mahkum Hüseyin sesli hakkındaki Başbakanlık tezkeresi (3/159) (Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 2, Cilt 18, 06.09.1971 tarihli 163. Birleşimden 27.10.1971 tarihli 185. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:15.**

- **Millet Meclisinin 17/04/1972 tarihli 73. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, Hüseyin Sesli'ye ilişkin (3/800) sayılı Başbakanlık tezkeresi Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bkz., **Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 24, 17.04.1972 tarih ve 73. Birleşimden 01.06.1972 tarih ve 96. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:2.**

- **Millet Meclisinin 16/04/1973 tarihli 96. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Yalvaç'ın Tokmakçı köyü, hane 90, cilt 22, sayfa 146'da nüfusa kayıtlı, Ali Osman oğlu, Ayşe'den doğma, 09.11.1948 doğumlu Hüseyin Sesli'nin ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve C. Senatosu Başkanlığı tezkeresi ve C. Senatosunca yapılan değişikliğe dair M. Meclisi Adalet Komisyonu raporu (M. Meclisi: 3/159; C. Senatosu: 2/320) (M. Meclisi S. sayısı: 78, 78'e 1 inci ek ve 78'e 2 nci ek; C. Senatosu S. sayısı: 1596 ve 1596'ya ek) (Dağıtma tarihleri: 05.03.1970, 22.02.1971 ve 14.04.1973) (GÜNDEME)". **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 36, 07.03.1973 tarihli 73. Birleşimden 27.04.1973 tarihli 100. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:641.**

2. Ahmet Güneş

- **Millet Meclisinin 30/09/1971 tarihli 170. Birleşim** Tutanağının "Gelen kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

> "Bartın ilçesinin Esenyurt köyü hane 47, cilt 20, sayfa 73 numarasında nüfus siciline kayıtlı, Mustafa oğlu, Hatice'den doğma, 1949 doğumlu Ahmet Güneş'in ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi (3/640) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 2, Cilt 18, 06.09.1971 tarihli 163. Birleşimden 27.10.1971 tarihli 185. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf: 201.**

- **Millet Meclisinin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Bartın ilçesinin Esenyurt köyü hane 47, cilt 20, sayfa 73 numarasında nüfus siciline kayıtlı, Mustafa oğlu, Hatice'den doğma, 1949 doğumlu Ahmet Güneş'in ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/640) (S. sayısı 510 ve 510'a 1 nci ek) (Dağıtma tarihleri 02.08.1972 ve 27.12.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1972 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf: 211.**

3. Muharrem Gürbüz ve Bayram Gürbüz

- **Millet Meclisinin 06/03/1972 tarihli 56. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Isparta ili Şarkikaraağaç ilçesi Köprü köyü, hane 13, cilt 6, sayfa 20'de nüfusa kayıtlı Murat oğlu, Havva'dan doğma 23.04.1943 doğumlu Muharrem Gürbüz ile aynı köy, hane 13, cilt 6, sayfa 20'de nüfusa kayıtlı Murat oğlu, Havva'dan doğma, aslı 12.04/1924 iken tashihan 12.04.1950 doğumlu Bayram Gürbüz'ün ölüm cezasına çarptırılmalarına dair Başbakanlık tezkeresi. (3/749) (Adalet Komisyonuna)"

Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 23, 01.03.1972 tarih ve 54. Birleşimden 14.04.1972 tarih ve 72. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:75.

- **Millet Meclisinin 31/05/1972 tarihli 95. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/843) okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 01.03.1972 tarihli ve 5/4-1345 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Muharrem Gürbüz ve Bayram Gürbüz'e ait mahkumiyet dosyasının, Muharrem Gürbüz'ün vaki muhakemenin iadesi talebi incelenmek üzere iadesine dair bu kere Adalet Bakanlığından alınan 18.05.1972 tarihli ve 22903 sayılı tezkerenin sureti bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğini müsaadelerine arz ederim.

Ferit Melen

Başbakan"

Oturum Başkanı tezkereyi okuttuktan sonra "Yüce Meclisin bilgilerine sunulur. Gereği buna göre icra edilecektir" diyerek işlemi tamamlamıştır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 24,**

17.04.1972 tarihli 73. Birleşimden 01.06.1972 tarihli 96. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:864.

- **Millet Meclisinin 11/09/1972 tarihli 131. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu iki mahkumun ölüm cezasına çarptırılmalarına ilişkin (3/893) sayılı Başbakanlık tezkeresi Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bu işlemden, mahkumların yaptıkları yargılamanın yenilenmesi isteminin lehlerine bir sonuç doğurmadığı anlaşılmaktadır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 26, 26.06.1972 tarihli 113. Birleşimden 18.09.1972 tarihli 134. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:779.**

4. Ahmet Güneş

- **Millet Meclisinin 08/03/1972 tarihli 57. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Bartın ilçesinin Esenyurt köyü hane 47, cilt 20, sayfa 3 numarasında nüfus siciline kayıtlı, Mustafa oğlu, Hatice'den doğma, 1949 doğumlu Ahmet Güneş'in ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/640) (S. sayısı 510) (Dağıtma tarihi 08.03.1972) (GÜNDEME)."

Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 23, 01.03.1972 tarih ve 54. Birleşimden 14.04.1972 tarih ve 72. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:98.

5. Adil Kalfa

- **Millet Meclisinin 02/07/1971 tarihli 124. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Artvin ili Borçka ilçesi Güneşen köyünün Selimiye Mahallesinin hane 1, cilt 13, sayfa 92 numarasında nüfus siciline kayıtlı, Eyüp oğlu, Şadiye'en doğma, 23.06.1948 doğumlu Adil Kalfa'ın ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi (Adalet Komisyonuna) (3/584)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 2, Cilt 15, 28.06.1971 tarihli 121. Birleşimden 21.07.1971 tarih ve 134. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:154.**

- **Millet Meclisinin 08/03/1972 tarihli 57. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Artvin ili Borçka ilçesi Güneşen köyünün Selimiye Mahallesinin hane 1, cilt 13, sayfa 92 numarasında nüfus siciline kayıtlı, Eyüp oğlu, Şadiye'en doğma, 23.06.1948 doğumlu Adil Kalfa'ın ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/984) (S. sayısı 511) (Dağıtma tarihi 08.03.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 23, 01.03.1972 tarih ve 54. Birleşimden 14.04.1972 tarih ve 72. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:98.**

- **Millet Meclisinin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Artvin ili Borçka ilçesi Güneşen köyünün Selimiye mahallesinin hane 1, cilt 13 ve sayfa 92 numarasında nüfus siciline kayıtlı, Eyüp oğlu, Şadiye'den doğma, 23.06.1948 doğumlu Adil Kalfa'nın ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/584) (S. sayısı 511 ve 511'e 1 nci ek) (Dağıtma tarihleri 08.03.1972 ve 27.12.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1972 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf: 211.**

6. Rasim Topçu

- **Millet Meclisinin 13/03/1972 tarihli 59. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kars Göle ilçesi Köprülü köyünde kayıtlı olup, 36 ncı Piyade Alayı 2 nci Tabur Karargah ve Destek Bölüğü çavuşlarından, Aslan oğlu, 1950 doğumlu Rasim Topçu'nun ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi (3/763) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 23, 01.03.1972 tarih ve 54. Birleşimden 14.04.1972 tarih ve 72. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:237.**

- **Millet Meclisinin 05/05/1972 tarihli 84. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/763) okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 10.03.1972 tarihli ve 5/4-1715 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Rasim Topçu hakkındaki mahkumiyet dosyasının, avukatının tashihi karar isteminde bulunması nedeniyle iadesine dair bu kere Milli Savunma Bakanlığından alınan 26.04.1972 tarihli ve AD: 1972/757-5 sayılı tezkerenin sureti bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğini müsaadelerine arz ederim.

Ferit Melen

Başbakan Vekili"

Oturum Başkanı tezkereyi okuttuktan sonra "Yüce Meclisin bilgilerine sunulur" diyerek işlemi tamamlamıştır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 24, 17.04.1972 tarihli 73. Birleşimden 01.06.1972 tarihli 96. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:389.**

- **Millet Meclisinin 09/10/1972 tarihli 143. Birleşimi** Tutanağının "Ge-

len Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu mahkumun ölüm cezasına çarptırılmasına dair (3/927) sayılı Başbakanlık tezkeresi, Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bu işlemden, mahkumun yaptığı karar düzeltme isteminin lehine bir sonuç doğurmadığı anlaşılmaktadır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 27, 20.09.1972 tarihli 135. Birleşimden 21.10.1972 tarihli 150. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:175.**

7. Sadullah Tüfekçi

- **Millet Meclisinin 17/05/1972 tarihli 90. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Orhaneli İlçesi Sağırlar Köyü hane 40, cilt 3, sayfa 78'de nüfus siciline kayıtlı Ramazan oğlu, Ünzile'den doğma, 01.01.1948 doğumlu Sadullah Tüfekçi'nin ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi (3/834) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 24, 17.04.1972 tarihli 73. Birleşimden 01.06.1972 tarihli 96. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:722.**

8. Mehmet Özcan

- **Millet Meclisinin 13/06/1972 tarihli 104. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kumluca'nın Sarıkavak köyü hane 188, cilt 3A, sayfa 27'de nüfus siciline kayıtlı Ali Rıza oğlu, Teslime'den doğma, 01.07.1947 doğumlu Mehmet Özcan'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/856) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 25, 02.06.1972 tarihli 97. Birleşimden 23.06.1972 tarihli 112. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:326.**

- **Millet Meclisinin 06/12/1972 tarihli 14. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kumluca'nın Sarıkavak köyü hane 188, cilt 3A, sayfa 27'de nüfus siciline kayıtlı Ali Rıza oğlu, Teslime'den doğma, 01.07.1947 doğumlu Mehmet Özcan'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/856) (S. sayısı 755) (Dağıtma tarihi 05.12.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 29, 01.11.1972 tarihli 1. Birleşimden 08.12.1972 tarihli 16. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:432.**

9. Aziz Güçlü

- **Millet Meclisinin 18/09/1972 tarihli 134. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Dinar ilçesi Haydarlı bucağı Bağcılar köyü hane 40, cilt 12, sayfa 108'de nüfus siciline kayıtlı, Tahsin oğlu, Hanım'dan doğma 15.03.1930 doğumlu Aziz Güçlü'nün ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi (3/907) (Adalet Komisyonuna)"

Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 26, 26.06.1972 tarihli 123. Birleşimden 18.09.1972 tarihli 134. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:915.

- **Millet Meclisinin 24/11/1972 tarihli 9. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu mahkumun ölüm cezasına çarptırılmasına dair (3/952) sayılı Başbakanlık tezkeresi, Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 29, 01.11.1972 tarihli 1. Birleşimden 08.12.1972 tarihli 16. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:159.**

10. Ziya Yılmaz

- **Millet Meclisinin 29/09/1972 tarihli 139. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Fatsa ilçesi Bozdoğan köyü cilt 3, sayfa 86, hane 22'de nüfusa kayıtlı, Yusuf oğlu, 1938 doğumlu Ziya Yılmaz'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/914) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 27, 20.09.1972 tarihli 135. Birleşimden 21.10.1972 tarihli 150. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:129.**

- **Millet Meclisinin 20/11/1972 tarihli 7. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/950) (3/914) okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 27.09.1972 tarihli ve 5/4-6474 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Ziya Yılmaz ve vekilleri tarafından yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunulduğundan bahisle, adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesine dair Adalet Bakanlığından alınan 15.11.1972 tarihli ve 46639 sayılı tezkerenin sureti bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğini müsaadelerine arz ederim.

Ferit Melen

Başbakan Vekili"

Oturum Başkanı tezkereyi okuttuktan sonra "Geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 29, 01.11.1972 tarihli 1. Birleşimden 08.12.1972 tarihli 16. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1972, sf:118.**

- **Millet Meclisinin 29/12/1972 tarihli 31. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu mahkumun ölüm cezasına çarptırılmasına dair (3/988) sayılı Başbakanlık tezkeresi, Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bu işlemden, mahkumun yaptığı yargılamanın yenilenmesi isteminin lehine bir sonuç doğurmadığı anlaşılmaktadır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1973 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:290.**

- **Millet Meclisinin 13/04/1973 tarihli 95. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Fatsa ilçesi Bozdoğan köyü cilt 3, sayfa 86, hane 22'de nüfusa kayıtlı, Yusuf oğlu, 1938 doğumlu Ziya Yılmaz'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/988) (S. sayısı 875) (Dağıtma tarihi 13.04.1973) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 36, 07.03.1973 tarihli 73. Birleşimden 27.04.1973 tarihli 100. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:637.**

11. Hüseyin Ören

- **Millet Meclisinin 02/02/1972 tarihli 34. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, mahkum Hüseyin Ören'e ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/48) (S. sayısı 347'ye 1 nci ek) (Dağıtma tarihleri: 16.06.1971 ve 01.02/1972) (GÜNDEME) olarak kayda geçirilmiştir." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 20, 03.01.1972 tarihli 23. Birleşimden 14.02.1972 tarihli 39. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:463.**

- **Millet Meclisinin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kastamonu iline bağlı Daday ilçesinin Uyukören köyü hane 9, cilt 5 ve sayfa 391 numarasında nüfusa kayıtlı, Mehmet oğlu, Necibe'den doğma, 15.03.1943 doğumlu Hüseyin Ören'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/48) (S. sayısı 347, 347'ye 1 nci ek ve 347'ye 2 nci ek) (Dağıtma tarihleri 16.06.1971, 01.02.1972 ve 27.12.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1972 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:209.**

12. Hüseyin Şahin

- **Millet Meclisinin 02/02/1972 tarihli 34. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, mahkum Hüseyin Şahin'e ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/290) (S. sayısı 348'e 1 nci ek) (Dağıtma tarihleri: 16.06.1971 ve 01.02/1972) (GÜNDEME) olarak kay-

da geçirilmiştir." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 20, 03.01.1972 tarihli 23. Birleşimden 14.02.1972 tarihli 39. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:463.**

- **Millet Meclisinin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Boğazlıyan ilçesine bağlı Yeni Fakılı bucağı Yiğitler köyünün 15 hanesinde nüfusa kayıtlı Döndü Şahin'den doğma Mehmet Ali oğlu 02.01.1950 doğumlu, Sırcalı köyünde oturur Hüseyin Şahin'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/290) (S. sayısı 348, 348'e 1 nci ek ve 348'e 2 nci ek) (Dağıtma tarihleri 16.06.1971, 01.02.1972 ve 27.12.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1972 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:209.**

13. Alim Gümüş

- **Millet Meclisinin 02/02/1972 tarihli 34. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, mahkum Alim Gümüş'e ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/53) (S. sayısı 349'a 1 nci ek) (Dağıtma tarihleri: 15.06.1971 ve 01.02/1972) (GÜNDEME) olarak kayda geçirilmiştir." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 20, 03.01.1972 tarihli 23. Birleşimden 14.02.1972 tarihli 39. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:463-464.**

- **Millet Meclisinin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Artvin ilinin Şavşat ilçesinin merkeze bağlı Kireçli köyünün 52 nci hane, 8 nci cilt ve 146 sayfasında kayıtlı Mehmet oğlu, Güneş'ten doğma, 04.02.1944 doğumlu Alim Gümüş'ün ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/53) (S. sayısı 349, 349'a 1 nci ek ve 349'a 2 nci ek) (Dağıtma tarihleri 15.06.1971, 01.02.1972 ve 27.12.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1972 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:209.**

14. Akil Erkartal

- **Millet Meclisinin 04/02/1972 tarihli 34. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, mahkum Akif Erkartal'a ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/737) (Adalet Komisyonuna) olarak kayda geçirilmiştir." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 20, 03.01.1972 tarihli 23. Birleşimden 14.02.1972 tarihli 39. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:471.** Bu belgede

mahkumun adı "Akif" olarak geçmektedir. Aşağıdaki belgelerde ise "Akil" şeklinde gösterilmiştir.

- **Millet Meclisinin 09/01/1974 tarihli 22. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Zonguldak ili, Karabük ilçesi, Ortaca köyü, hane 4, cilt 20, sayfa 8 numarasında nüfus siciline kayıtlı Mehmet oğlu, Ayşe'den doğma, 4 Şubat 1938 doğumlu Akil Erkartal'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/116) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Toplantı 1, Cilt 1, 24.10.1973 tarihli 1. Birleşimden 26.02.1974 tarihli 45. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973-1974, sf:128.**

15. Süleyman Çelik

- **Millet Meclisinin 19/04/1971 tarihli 89. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kastamonu iline bağlı Devrekanı ilçesinin Contay köyü, hane 4, cilt 23, sayfa 11'de nüfusa kayıtlı, Hüseyin oğlu, Fikriye'den doğma, 04.03.1944 doğumlu Süleyman Çelik'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/489) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 2, Cilt 12, 01.03.1971 tarihli 63. Birleşimden 21.04.1971 tarihli 90. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:614.**

- **Millet Meclisinin 02/02/1972 tarihli 34. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, mahkum Süleyman Çelik'e ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/489) (S. sayısı 350'ye 1 nci ek) (Dağıtma tarihleri: 15.06.1971 ve 01.02/1972) (GÜNDEME) olarak kayda geçirilmiştir." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 20, 03.01.1972 tarihli 23. Birleşimden 14.02.1972 tarihli 39. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:464.**

- **Millet Meclisinin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Kastamonu iline bağlı Devrekanı ilçesinin Contay köyü, hane 4, cilt 23, sayfa 11'de nüfusa kayıtlı, Hüseyin oğlu, Fikriye'den doğma, 04.03.1944 doğumlu Süleyman Çelik'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/489) (S. sayısı 350, 350'ye 1 nci ek ve 350'ye 2 nci ek) (Dağıtma tarihleri 15.06.1971, 01.02.1972 ve 27.12.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1972 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:209-210.**

16. Abidin Demirbağ

- **Millet Meclisinin 02/02/1972 tarihli 34. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, mahkum Abidin Demirbağ'a ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/417) (S. sayısı 351'e 1 nci ek) (Dağıtma tarihleri: 15.06.1971 ve 01.02/1972) (GÜNDEME) olarak kayda geçirilmiştir." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 20, 03.01.1972 tarihli 23. Birleşimden 14.02.1972 tarihli 39. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:464.**

- **Millet Meclisinin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Zile ilçesinin İğdir nahiyesi Büyük Aköz köyü hane 20, cilt 35, sayfa 73'te kayıtlı Ali oğlu, Hanım'dan doğma 1935 doğumlu Abidin Demirbağ'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/417) (S. sayısı 351, 351'e 1 nci ek ve 351'e 2 nci ek) (Dağıtma tarihleri 15.06.1971, 01.02.1972 ve 27.12.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1972 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf: 210.**

17. Selami Kodal

- **Millet Meclisinin 02/02/1972 tarihli 34. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, mahkum Selami Kodal'a ilişkin Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/49) (S. sayısı 352'ye 1 nci ek) (Dağıtma tarihleri: 15.06.1971 ve 01.02/1972) (GÜNDEME) olarak kayda geçirilmiştir." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 3, Cilt 20, 03.01.1972 tarihli 23. Birleşimden 14.02.1972 tarihli 39. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1971, sf:464.**

- **Millet Meclisinin 28/12/1972 tarihli 30. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"İstanbul ilinin Sarıyer ilçesi, Büyükdere Dedekorkut sokak, hane 313, cilt 37 ve sayfa 111'de nüfusa kayıtlı Saffet oğlu, Havva'dan doğma, 08.06.1943 doğumlu Selami Kodal'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Adalet Komisyonu raporu (3/49) (S. sayısı 352, 352'ye 1 nci ek ve 352'ye 2 nci ek) (Dağıtma tarihleri 15.06.1971, 01.02.1972 ve 27.12.1972) (GÜNDEME)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 31, 25.12.1972 tarihli 27. Birleşimden 09.01.1972 tarihli 36. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf: 210.**

18. Mustafa Cinas

- **Millet Meclisinin 11/01/1973 tarihli 38. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Alanya'nın Payalar köyü hane 12, cilt 13, sayfa 62'de nüfusa kayıtlı Hasan oğlu, Zahide'den doğma, 1942 doğumlu Mustafa Cinas'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/995) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 32, 10.01.1973 tarihli 37. Birleşimden 01.02.1973 tarihli 48. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:76-77.**

- **Millet Meclisinin 30/01/1973 tarihli 46. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/1002) okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 09.01.1973 tarihli ve 5/4-166 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Mustafa Cinas vekili tarafından kararın düzeltilmesi isteminde bulunulduğundan bahisle, adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesine dair bu kere Adalet Bakanlığından alınan 24.01.1973 tarihli ve 3520 sayılı tezkerenin sureti bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğini müsaadelerine arz ederim.

Ferit Melen

Başbakan Vekili"

Oturum Başkanı tezkereyi okuttuktan sonra "Geri verilmiştir efendim" diyerek işlemi tamamlamıştır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 32, 10.01.1973 tarihli 37. Birleşimden 01.02.1973 tarihli 48. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:549.**

- **Millet Meclisinin 28/02/1973 tarihli 71. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, bu mahkumun ölüm cezasına çarptırılmasına dair (3/1013) sayılı Başbakanlık tezkeresi, Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bu işlemden, mahkumun yaptığı karar düzeltilmesi isteminin lehine bir sonuç doğurmadığı anlaşılmaktadır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 35, 24.02.1973 tarihli 67. Birleşimden 05.03.1973 tarihli 72. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:454.**

19. Mustafa Çelenoğlu

- **Millet Meclisinin 11/01/1973 tarihli 38. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Aydın ilinin Yenipazar ilçesine bağlı Paşa köyü, cilt 8/1, hane 11, sayfa 82 numarada nüfus siciline kayıtlı Kasım oğlu, Hatice'den doğma, 19.03.1944 doğumlu Mustafa Çelenoğlu'nun ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi (3/996) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 32,**

10.01.1973 tarihli 37. Birleşimden 01.02.1973 tarihli 48. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:77.

20. Muharrem Aydın

- **Millet Meclisinin 01/02/1973 tarihli 48. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Malatya'nın Tecde Samanlı mahallesi hane 186/43, cilt 16/2, sayfa 136'da nüfus siciline kayıtlı, bayram oğlu, Emine'den doğma, 01.11.1945 doğumlu Muharrem Aydın'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1003) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 32, 10.01.1973 tarihli 37. Birleşimden 01.02.1973 tarihli 48. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:646.**

21. İbrahim Ertekin

- **Millet Meclisinin 19/02/1973 tarihli 62. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Ilgın'ın Akçil köyü hane 21, cilt 12, sayfa 11'de nüfus siciline kayıtlı Hayta oğlu, Halime'den doğma, 03.03.1940 doğumlu İbrahim Ertekin'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1005) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 34, 16.02.1973 tarihli 59. Birleşimden 23.02.1973 tarihli 66. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:298.**

22. Murat Arman

- **Millet Meclisinin 21/02/1973 tarihli 64. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Çorum ili, Sapa köyü hane 90, cilt 47, sayfa 179'da nüfusa kayıtlı Cuma oğlu, Esma'dan doğma, 21.02.1931 doğumlu Murat Arman'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1009) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 34, 16.02.1973 tarihli 59. Birleşimden 23.02.1973 tarihli 66. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:511.**

23. Musa Akkuş

- **Millet Meclisinin 28/02/1973 tarihli 71. Birleşiminde** bu mahkuma ilişkin dosyanın geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/998) (3/1014) okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 19.01.1973 tarihli ve 5/4-345 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Musa Akkuş'un kararın düzeltilmesi isteminde bulunması sebebiyle adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesine dair bu kere Adalet Bakanlığından alınan 20.02.1973 tarihli ve 8729 sayılı tezkerenin sureti bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğini müsaadelerine arz ederim.

Ferit Melen

Başbakan Vekili"

Oturum Başkanı tezkereyi okuttuktan sonra "Geri verilmiştir efendim" diyerek işlemi tamamlamıştır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 35, 24.02.1973 tarihli 67. Birleşimden 05.03.1973 tarihli 72. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:455.**

- **Millet Meclisinin 10/04/1973 tarihli 93. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Yalvaç'ın Çamharman köyü hane 9, cilt 17, sayfa 69'da nüfus siciline kayıtlı Mehmet oğlu, Nesli'den doğma, 1943 doğumlu Musa Akkuş'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1042) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 36, 07.03.1973 tarihli 73. Birleşimden 27.04.1973 tarihli 100. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:570.** Bu işlemden, mahkumun yaptığı karar düzeltilmesi isteminin lehine bir sonuç doğurmadığı anlaşılmaktadır.

- **Millet Meclisinin 18/06/1973 tarihli 128. Birleşiminde** bu mahkumlara ilişkin dosyanın geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/1093) okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 09.04.1973 tarihli ve 5/4-2622 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Musa Akkuş hakkındaki mahkumiyet dosyasının iadesine dair bu kere Adalet Bakanlığından alınan 11.06.1973 tarihli ve 28066 sayılı yazının sureti bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğine müsaadelerini arz ederim.

Naim Talu

Başbakan"

Oturum Başkanı tezkereyi okuttuktan sonra "Geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Başbakanlığın yukarıda metni verilen geri çekme tezkeresinde, aynı konulu diğer tezkerelerden farklı olarak, geri çekme isteminin gerekçesi gösterilmemiştir. Yine yukarıda belgesi gösterildiği üzere, bu mahkumun dosyası daha önce "karar düzeltme" başvurusu gerekçesiyle geri çekildiğine göre, bu kez "yargılamanın yenilenmesi" başvurusu olduğu sonu-

cu çıkmaktadır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 39, 14.06.1973 tarihli 127. Birleşimden 25.07.1973 tarihli 133. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:80-81.**

24. Mustafa Ayyıldızoğlu

- **Millet Meclisinin 21/03/1973 tarihli 79. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Düzce ilçesi Yahyalar köyü hane 57/13, cilt 60, sayfa 132'de kayıtlı Kemal oğlu, Cevriye'den doğma, 15.01.1954 doğumlu Mustafa Ayyıldızoğlu'nun ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1027) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 36, 07.03.1973 tarihli 73. Birleşimden 27.04.1973 tarihli 100. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:258.**

25. Şeref Dadanlı ve Murat Kırca

- **Millet Meclisinin 24/04/1973 tarihli 98. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Vakfıkebir ilçesi Beşikdüzü bucağı Resullu köyü hane 60, cilt 31, sayfa 72'de nüfusa kayıtlı Mehmet oğlu, Hatuncuk'dan doğma 10.05.1950 doğumlu Şeref Dadanlı ile Göre ilçesi Hamzalı köyü hane 1, cilt 34, sayfa 93'te nüfusa kayıtlı Niyazi oğlu, Ayşe'den doğma 08.04.1951 doğumlu Murat Kırca'nın ölüm cezasına çarptırılmaları hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1051) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 36, 07.03.1973 tarihli 73. Birleşimden 27.04.1973 tarihli 100. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:703.**

- **Millet Meclisinin 14/05/1973 tarihli 108. Birleşiminde** bu mahkumlara ilişkin dosyanın geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/1051) (3/1065) okutulmuştur.

"Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 19.04.1973 tarihli ve 5/4-2940 sayılı yazımız.

(İlgi)deki yazımızla Başkanlığınıza sunulmuş olan ölüm cezasına hükümlülerden Şeref Dadandı vekili tarafından kararın düzeltilmesi konusunda yapılan müracaatın incelenmesi için adı geçene ait mahkumiyet dosyasının iadesine dair bu kere Adalet Bakanlığından alınan 09.05.1973 tarihli ve 22043 sayılı tezkerenin sureti bağlı olarak sunulmuştur.

Gereğini müsaadelerine arz ederim.

Naim Talu

Başbakan"

Oturum Başkanı tezkereyi okuttuktan sonra "Genel Kurula arz edilmiştir, geri verilecektir" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bu tezkerede mahkumun soyadı "Dadanlı" değil "Dadandı" olarak geçmektedir. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 37, 30.04.1973 tarihli 101. Birleşimden 28.05.1973 tarihli 116. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:293.**

- **Millet Meclisinin 09/05/1973 tarihli 106. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, "Şeref Dadanlı ve Murat Kırçan'ın" ölüm cezasına çarptırılmaları hakkındaki (3/1096) sayılı Başbakanlık tezkeresi Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bu işlemden, mahkumların daha önce yapmış oldukları başvurularından lehlerine bir sonuç elde edemedikleri anlaşılmaktadır. **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 39, 14.06.1973 tarihli 127. Birleşimden 25.07.1973 tarihli 133. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:558-559.**

26. Reşit Can

- **Millet Meclisinin 09/05/1973 tarihli 106. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Palu ilçesi, Piyade köyü, hane 23, cilt 44, sayfa 88'de kayıtlı Reşit oğlu, Cemile'den doğma 10.10.1945 doğumlu Reşit Can'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1055) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 37, 30.04.1973 tarihli 101. Birleşimden 28.05.1973 tarihli 116. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:190.**

27. Seydi Tosun

- **Millet Meclisinin 28/06/1973 tarihli 132. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"İnegöl ilçesi Tahta Köprü bucağı Gündüzlü köyü hane 130, cilt 6, sayfa 64'de kayıtlı, Selim oğlu, Mehmet'ten* olma, 30.09.1943 doğumlu Seydi Tosun'un ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/1095) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, Cilt 39, 14.06.1973 tarihli 127. Birleşimden 25.07.1973 tarihli 133. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973, sf:558.** *Yukarıdaki metinde, mahkumun anne adı Mehmet olarak geçmiştir. Bir dizgi hatası olmalıdır.

28. İbrahim Genç

- **Millet Meclisinin 09/01/1974 tarihli 22. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Maçka'nın Kapı köyü hane 156, cilt 34, sayfa 71'de nüfus siciline kayıt-

lı, Şerafettin oğlu, Seher'den doğma, 10.10.1952 doğumlu İbrahim Genç'in ölüm cezasına çarptırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi (3/122) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Toplantı 1, Cilt 1, 24.10.1973 tarihli 1. Birleşimden 26.02.1974 tarihli 45. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973-1974, sf:129.**

29. Burhan Erkılıç

- Millet Meclisinin 09/01/1974 tarihli 22. Birleşimi Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Emirdağ ilçesi Çilli mahallesi hane 66'da kayıtlı Süleyman oğlu, İsmet'ten doğma, 01.04.1944 doğumlu Burhan Erkılıç'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/133) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Toplantı 1, Cilt 1, 24.10.1973 tarihli 1. Birleşimden 26.02.1974 tarihli 45. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973-1974, sf:129.**

30. Ömer Algı

- Millet Meclisinin 09/01/1974 tarihli 22. Birleşimi Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Yunak ilçesi Turgut bucağı, Kuzören köyü hane 4, cilt 3, sayfa 73'te nüfusa kayıtlı Gani oğlu, Emine'den olma, 10.03.1945 doğumlu Ömer Algı'nın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/134) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Toplantı 1, Cilt 1, 24.10.1973 tarihli 1. Birleşimden 26.02.1974 tarihli 45. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973-1974, sf:129.**

31. Süleyman Kılıç

- Millet Meclisinin 09/01/1974 tarihli 22. Birleşimi Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Yalvaç ilçesi, Hüyüklümescit mahallesi, hane 27, cilt 12/2, sayfa 49'da kayıtlı Bekir oğlu, Emine'den olma, 02.02.1940 doğumlu Süleyman Kılıç'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/135) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Toplantı 1, Cilt 1, 24.10.1973 tarihli 1. Birleşimden 26.02.1974 tarihli 45. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1973-1974, sf:129.**

32. Mehmet Zeki Çönger (MM'nin 16/04/1974 tarihli 66. Birleşimi)

- **Millet Meclisinin 16/04/1974 tarihli 66. Birleşimi** Tutanağının "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir:

"Sivas ili, Serpinsik köyü, hane 13, cilt 35, sayfa 29'da kayıtlı Ahmet oğlu, Hatice'den doğma, 22.04.1931 doğumlu Mehmet Zeki Çönger'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/187) (Adalet Komisyonuna)." **Bkz., Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Toplantı 1, Cilt 3, 09.04.1974 tarihli 63. Birleşimden 16.05.1974 tarihli 76. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1974, sf:177.**

BÖLÜM VI/A

12 EYLÜL REJİMİNDE ÖLÜM CEZASI

VI/A) 12 EYLÜL REJİMİNDE ÖLÜM CEZASI

A) 12 EYLÜL REJİMİNDE ÖLÜM CEZASI – İNFAZ KANUNLARI, İNFAZLAR VE MAHKUMLAR

Eğer 12/03/1971 askeri muhtırası ile yaşanan 12 Mart Ara Rejimi de hesaba katılacak olursa, 12/09/1980 tarihinde Türkiye son kırk yıllık tarihinin üçüncü askeri darbesine tanık oldu. Ordunun rejime müdahalesinin ardından, parlamento kapatıldı, siyasal faaliyetler yasaklandı, 1961 Anayasası askıya alındı.

Rejime müdahalede bulunan fiili erk, Milli Güvenlik Konseyi (MGK) adlı bir organ kurdu. Yasama ve yürütme yetkileri MGK'nde toplandı. MGK, ülkenin bütününde sıkıyönetim ilan etti. Halen faaliyette olanların yanı sıra yeni sıkıyönetim askeri mahkemeleri kurularak yargılama yapmaya başladı.

12 Eylül Rejimi *de facto* erki, 12/09/1980 ila 1983 sonbaharında yapılan genel seçimler sonrasında TBMM Başkanlık Divanının kurulduğu tarih olan 06/12/1983 tarihine dek iktidarı elinde tuttu. Bu süreç içerisinde MGK iktidarı, 12/09/1980-23/10/1981 arasındaki evrede tek başına; 23/10/1981-14/10/1983 (daha doğrusu 06/12/1983) arasındaki evrede ise Danışma Meclisi (DM) ile birlikte kullandı. Ancak, Danışma Meclisi evresinde de, nihai karar yetkisi, MGK'da odaklaşmıştı.[1]

a) 12 Eylül Rejiminde Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanunlar ve İnfazlar

TABLO 1) Yıl, Kanun ve Mahkumların Sayısına Göre Sınıflama

Yıl	Çıkartılan İnfaz Kanunları Sayısı	İnfazına Karar Verilen Mahkumların Sayısı	Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Sayısı
12/09-31/12/1980	4	6	4
1981	6	7	6
1982	13	16	14
1983	18	24	24
Toplam	41	53	48

i) Tablo 1'e ilişkin açıklama

Yukarıdaki tabloya göre, 12/09/1980 ila 06/12/1983 tarihleri arasında, gerek tek başına MGK ve gerekse birlikte olarak MGK + Danışma Mecli-

---

1 MGK ve Danışma Meclisinin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisi aşağıda ilgili bahiste ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

si şeklinde faaliyet gösterilen evrede toplam 41 infaz kanunu çıkartılarak, toplam 53 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Ancak aşağıda açıkladığımız çeşitli sebeplerle bu mahkumlardan sadece 48'inin ölüm cezaları infaz edilmiştir.[2]

İnfaz kanunları çıkarılması ve cezaların yerine getirilmesi bakımından en yoğun yılın, *de facto* rejimin son yılı olan 1983 olduğu dikkati çekmektedir. Bunda olası bir etken, sona ermesine yakın evrede, *de facto* rejimin gözdağı verme siyasasını yoğunlaştırmak istemesi olabilir. Bir diğer olasılık ise, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası dönemde sıkıyönetim mahkemeleri eliyle verilen ölüm cezalarının artmış olmasıdır. Darbe sonrasında çok sayıda idam istemli yeni dava açılmış ve bunların kayda değer bölümü, fiili rejimin sonuna doğru kesin hüküm halini almaya başlamıştır.

İnfaz kanunları ve infazlar açısından 1980 yılının görece hafif geçmesinin ardında yatan en önemli etken, süre bakımından bu yılın sadece son 3 ay, 19 günlük bölümünün fiili rejim içinde kalmasıdır. Bu bakımdan, 12 Eylül Rejiminde infazları yıllara göre karşılaştırırken, sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için 1980 yılını yalnızca 3 ay, 19 günlük süre olarak dikkate almak gerekir. Esasen, yasama iktidarının kullanılması gözlüğü ile de bakılırsa, 1980 ve 1981 yıllarının, darbe erkinin iktidarını kurma evresi olduğuna dikkat çekmekte yarar vardır.

b) 12 Eylül Rejimi İnfaz Kanunlarında Mahkumların Cinsiyeti

TABLO 2) Yıl, Kanun ve Mahkumların Cinsiyetine Göre Sınıflama

Yıl	Toplam İnfaz Kanunu Sayısı	Toplam Mahkum Sayısı	İnfaz Kanunlarında Mahkumların Cinsiyeti		Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Cinsiyeti	
			Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
12/09/1980 31/12/1980	4	6	-	6	-	4
1981	6	7	-	7	-	6
1982	13	16	-	16	-	14
1983	18	24	-	24	-	24
Toplam	41	53	-	53	-	48

2 Bkz., aşağıda "Tablo 10" ve oradaki verilere ilişkin açıklama ile "Hakkında İnfaz tasarrufu gerçekleştirilemeyen ölüm cezası mahkumları" başlıklı bahisler.

i) Tablo 2'ye ilişkin açıklama

Tablo 2, gerek çıkartılan infaz kanunlarında gerekse de yerine getirilen ölüm cezalarında mahkumların tümünün erkek olduğunu göstermektedir.

1) 12 Eylül Rejimi erki aslında kadın mahkumlar hakkında da infaz istencine sahipti

Her ne kadar hakkında infaz kanunu çıkartılan ve cezası yerine getirilen mahkumların tümü erkekse de, aslında cinsiyete ilişkin bu saptama, *de facto* rejimin tüm organlarının istencini yansıtmamaktadır.

Çünkü, aşağıda ilgili bahiste açıkça gösterildiği gibi, MGK ve DM'nin birlikte faaliyet gösterdiği dönem içinde, Danışma Meclisi Adalet Komisyonu ve Danışma Meclisi Genel Kurulu, biri 1982 diğeri 1983 yılında olmak üzere, Dudu Gül ve Şevkiye Erşen isimli iki adi suçlu kadın mahkum hakkında Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesi Hakkında Kanun Tasarılarını benimsemiştir. Ancak, MGK, bu kanun tasarılarını onaylayarak kanunlaştırmadığı için, söz konusu iki mahkum ölüm cezası infazından kurtulmuştur. Dolayısıyla erkek mahkumlar hakkında infaz kanunu çıkartılması ve erkek mahkumların cezalarının infaz edilmesi istencinin asıl sahibi bizzat MGK'dir.

2) 12 Eylül 1980 ve 27 Mayıs 1960 Rejimlerinde infaz istencinin mahkumların cinsiyeti açısından karşılaştırılması

12 Eylül 1980 ve 27 Mayıs 1960 Rejimleri arasında bu spesifik bağlamda bir karşılaştırma yapıldığında, 12 Eylül 1980 Rejimi MGK'nin, 27 Mayıs 1960 Rejimi MBK'den farklı bir siyasayı izlediği anlaşılmaktadır. Çünkü, 27 Mayıs Rejiminde, MBK'nin çıkardığı 15/12/1960 tarih ve 30 sayılı Kararla (RG, 21/12/1960, s.10686), suç ortağı Hüseyin Sarıkaya ile birlikte, Durdu Sarıkaya isimli adi suçlu bir kadın mahkumun da ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiş ve cezası da infaz edilmişti.

Burada MGK'nin hangi motifle, MBK'den farklı tercih kullandığı sorusu sorulabilir. Bu sorunun olası yanıtı şu ön verileri dikkate almayı gerektirmektedir:

Her iki dönemde de, adı geçen kadın mahkumlar adi suçlu idi ve suçların işleniş tarihi ve hükmün verilişi fiili rejim öncesine denk düşmekteydi. (Durdu Sarıkaya, 27/05/1960'dan çok önce suçu işlemiş ve hüküm de verilmişti; Dudu Gül 1976'da suçu işlemiş ve hüküm 12/09/1980'den önce verilmişti; Şevkiye Erşen ise 1977'de suçu işlemiş, alt derece mahkemesi 08/09/1980'de ölüm cezasına mahkum etmiş ve Yargıtay da 12/09/1981 tarihinde hakkındaki hükmü kesinleştirmişti).

Öte yanda, her iki rejimde de, her iki fiili erk çok sayıda infazın sorumluluğunu üstlenmişti. (27 Mayıs Rejiminde toplam 22 Karar ile toplam 25 mahkumun; 12 Eylül Rejiminde toplam 41 Kanunla toplam 48 mahkumun cezaları infaz edilmişti).

Bu veriler karşısında, farklı tercih kullanmanın, yani 12 Eylül Rejiminde kadın mahkumların cezalarının infazı istencinin ortaya konmamasının temel etkeninin doğrudan mahkumların cinsiyeti olduğu çıkarımı mümkün görünmektedir.

Ne var ki, MGK'nın kadın mahkumlara yönelik gösterdiği bu "toleransı"m da isabetli değerlendirmek gerekir. Bilindiği üzere, 12 Eylül Rejimi, 27 Mayıs Rejiminden çok daha yoğun ve yaygın biçimde, zanlı, sanık ve hükümlülere kötü muamele ve işkence uygulanmasına da tolerans göstermişti. Bunlar arasında kayda değer sayıda kadının bulunduğu bilinmektedir. Bu açıdan karşılaştırma yapılırsa, 12 Eylül Rejimi, 27 Mayıs Rejiminden çok, 12 Mart Ara Rejiminin siyasasını benimsemiş gibidir.

Sonuç olarak, 12 Eylül Rejiminin kadın mahkumlar hakkında infaz kanunu çıkartmaması pratiğini, hukuktan ziyade başka bilimsel disiplinlerin ilgi sahasına giren bir olgu olarak tespit etmekle yetiniyoruz.

c) 12 Eylül Rejiminde Haklarında İnfaz İstenci Ortaya Konan ve Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Adi ve Siyasi Suçlu Olması

TABLO 3) Yıl ve Mahkumun Adi/Siyasi Suçlu Olmasına Göre Sınıflama

Yıl	İnfaz kanunu çıkartılan mahkum					Cezası infaz edilen mahkum					
	Adi suçlu	Siyasi suçlu				Adi suçlu	Siyasi suçlu				Adi ve siyasi suçlu toplamı
		sağ	sol	diğer (*)	siyasi suçlu toplamı		sağ	sol	diğer (*)	siyasi suçlu toplamı	
1980	-	2	4	-	6	-	1	3	-	4	4
1981	1	1	5	-	6	1	1	4	-	5	6
1982	8	5	3	-	8	8	3	3	-	6	14
1983	15	3	5	1	9	15	3	5	1	9	24
Toplam	24	11	17	1	29	24	8	15	1	24	48

(*) 1983 tarih ve 2794 sayılı Kanun ile ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilen ve cezası 29/01/1983 günü sabaha karşı 02.20'de Ankara Merkez Kapalı Cezaevinde infaz edilen, Lübnan uyruklu Levon Ekmekjian isimli Ermeni Asala örgütüne mensup mahkum, "diğer" kategorisi içinde gösterilmiştir.

i) Tablo 3'e ilişkin açıklama

1) 12 Eylül Rejimi erki infaz istencinin dağılımında, siyasi suçlular adi suçlulardan ve sol görüşlüler sağ görüşlülerden fazladır:

12/09/1980 ila 06/12/1983 döneminde, haklarında infaz kanunu çıkartılan toplam 53 mahkumun 24'ü adi suçlu iken 29'u da siyasi suçludur.

Oransal dağılım % 45 adi suçlu, % 55 siyasi suçlu şeklindedir. Demek ki, 12 Eylül Rejimi erkinin yıldırı siyasası özellikle siyasi suçlu kategorisine girenler üzerinde odaklaşmıştır.

Aynı dönemde cezaları infaz edilen mahkumların ise 24'ü adi suçlu ve 24'ü de siyasi suçludur. Toplam 29 siyasi suçludan 5'inin cezasının çeşitli nedenlerle infaz edilmediği görülmektedir.

Buna göre, 12 Eylül Rejimi erkinin infaz istencinin dağılımında, siyasi suçluların sayısı adi suçlulara göre daha fazla olmasına karşılık, yerine getirilen cezalar bağlamında bu mahkumların sayısında bir eşitlik durumu ortaya çıkmıştır.

Öte yanda siyasi suçlu kategorisi kendi içinde değerlendirildiğinde, haklarında infaz istenci ortaya konan toplam 29 mahkumun 18'i sol ve 11'i sağ görüşlüdür. (Yukarıdaki Tabloda "diğer" başlığı altındaki 1 mahkum, sol grup içinde sayılmıştır). Oransal dağılım % 62 sol görüşlü, % 38 sağ görüşlü olarak açığa çıkmaktadır. Sol ve sağ görüşlü mahkumlara ilişkin yüzdeler arasındaki bu büyük fark, 12 Eylül Rejimi erkinin şedit siyasasını özellikle sol görüşlülere yönelttiğinin bu çalışmanın konusuyla çerçeveli olarak da ortaya konan bir başka göstergesini teşkil etmektedir.

Cezaları infaz edilen toplam 24 siyasi suçlu açısından bakıldığında ise, 16 mahkum sol ve 8 mahkum ise sağ görüşlüdür (Yine, Tablodaki "diğer" başlığı altındaki bir mahkum sol grup içinde sayılarak). Yüzdesi ise, % 67'si sol, % 33'ü sağ görüşlü şeklindedir.

Haklarında infaz kanunu çıkartılanlar ve cezaları yerine getirilenler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, adi suçlu kategorisine girenlere ilk örnek olarak 1981'de bir mahkumun bulunduğu tespit edilmektedir. Bu olgu, 12 Eylül Rejiminin, infazlara siyasi suçlulardan başladığını göstermektedir. Gerçekten de ilk adi suçluya kadar toplam 9 siyasi mahkumun cezası infaz edilmiştir.

Halbuki, 27 Mayıs Rejiminde fiili erk ölüm cezalarının yerine getirilmesine, 12 Eylül Rejimi erkinden farklı olarak, adi suçlulardan hareketle başlamıştı. Başka deyişle, 27 Mayıs Rejiminde, adi suçluların infazı, siyasal suçluların infazına kamuoyunda bir tür zemin hazırlama işlevi yüklenmişti. 12 Eylül Rejimi erkinin, böyle bir gereksinim hissetmediği anlaşılmaktadır.

2) İnfazların, 12 Eylül Rejiminde siyasi suçlulardan ve 27 Mayıs Rejiminde adi suçlulardan başlatılmasının olası nedenleri

1960 Rejiminin adi suçlulardan, 1980 rejiminin ise siyasi suçlulardan başlayarak ölüm cezalarının yerine getirilmesi istencini ortaya koymalarının olası nedenleri üzerinde durmak gereklidir. Şu olasılıklar akla gelmektedir:

27 Mayıs Rejimi erkinin elinde, ilk etapta, yeterli sayıda siyasi suçlu bulunmamaktaydı.

27 Mayıs Rejimi erki, darbe ile devirdiği siyasi iktidarın önde gelen fi-

gürlerini, yaşamlarına son vermek de dahil, tasfiye etme hedefine odaklanmıştı; olağandışı ve gayri adil de olsa, bir yargılama süreci söz konusu olup bunun sonucunun beklenmesi gerekiyordu. Devrik siyasal figürlerin en azından önde gelenleri hakkındaki *infaz kararı en başta* verilmişti. Yapılması gereken, adi suçlulara yönelik bir dizi infaz ile kamuoyunu, siyasilerin infazına giden sürece hazırlamak ve alıştırmaktan ibaretti.

Buna karşılık 12 Eylül Rejimi erkinin elinde, 1980 öncesinde uzunca bir süreden beri infaz kanunu çıkartılmadığı için Meclis önünde biriken kayda değer sayıda ölüm cezası mahkumu dosyası bulunmaktaydı. Bunların büyük çoğunluğu adi suçlular olmakla birlikte, 27 Mayıs döneminden farklı biçimde, siyasi suçlular da vardı. Dolayısıyla, 12 Eylül Rejimi erki MGK'nin, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vereceği mahkumlar arasında bir tercih kullanabilmesinin maddi koşulları mevcuttu. Tercih de, siyasi suçlulardan yana kullanıldı.

Öte yanda, 12 Eylül Rejiminin kendi "meşruiyet söylemi" incelendiğinde görüleceği üzere, kötülenen ve suçlanan önceki sivil rejimindeki tek bir siyasal parti olmaktan çok, bir bütün olarak siyasal yelpazede yer alan siyasal örgütler, liderler ve figürlerdi. Söylemin temel eksenini, sözde "kısır siyasal ve kişisel çekişme nedeniyle, devlet erkinin zaafa düşürüldüğü" argümanı oluşturmaktaydı. Siyasal önderler etkisizleştirilmiş ve siyasal faaliyet durdurulmuştu. Ne var ki, 27 Mayıs döneminden farklı olarak ve herhalde 27 Mayıs siyasal infazlarının kamuoyunda yıllar sonra bile tam olarak hazmedilememiş olması unsuru da dikkate alınarak, siyasal önderlerin ölüm cezasına çarptırılması öncelikli tercihler arasında değildi. Bu durumda 12 Eylül fiili erkine infaz istencini "devlet otoritesini zaafa uğratan özellikle siyasal mahkumlar" üzerinde odaklaştırmak daha etkili bir tercih olarak görünmüş olması olasıdır.

12 Eylül Rejiminin 1982 ve 1983'te adi suçluların infazlarına yaygın biçimde yer vermesinde ise, akla birkaç etken gelmektedir. İlki, yıldırı siyasasının sergilenmesi bakımından, 1980-1981'de yoğunlaşan siyasi suçluların infazı olgusu yeterli görülmemiş olabilir. İkincisi, 1982-1983'te ölüm cezaları yerine getirilen siyasi suçluların sayısı, yine 12 Eylül yıldırı siyasasının, toplumun tüm katmanlarında yerleşik hale getirilmesi arayışı için yetersiz mütalaa edilmiş olabilir. Üçüncüsü, 12 Eylül erki, sadece ya da ezici çoğunlukla siyasi suçluların ölüm cezalarını infaz eden bir istenç tablosuyla toplumun geniş kesimleri önüne çıkmanın tepki doğurabileceği öngörüsünde bulunmuş olabilir.

Sonuç olarak buraya düşülebilecek not şudur: Fiili rejimler, yıldırı siyasalarının asli bir öğesi olarak ölüm cezası infazlarına başvurmakla bu noktada ortak bir özelliği yansıtmaktadırlar. Ancak, bu infazların, sistemli olarak ve her *de facto* rejim örneğinde, mutlaka siyasi suçlulardan başlatılması gibi bir genel kural bulunmamaktadır.

d) 12 Eylül Rejiminde Haklarında İnfaz İstenci Çıkartılan Mahkumların Kişisel Özellikleri: (yaş, sabıka, medeni hali, eğitim ve iş/meslek)

Aşağıdaki *Tablo 4a ve 4b*'de yer alan veriler, doğrudan mahkeme ilamından hareketle derlenmiştir.[2a] Dolayısıyla resmi bilgilerdir. Bazı hanelerin boş olmasının nedeni ilamda gösterilenin dışında bilgi olmamasıdır. Hatırlatalım ki, hükmü tesis eden alt derece mahkemelerinin dosyalarını bulmak mümkün olsaydı, mahkumların kişisel özelliklerine ilişkin daha ayrıntılı bilgi elde edilebilirdi. Keza, bu mahkumlar hakkında çıkartılan İnfaz Kanunlarında da bu bağlamda aydınlatıcı bilgi yer almamaktadır.

TABLO 4a) 1980 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Siyasi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri

Mahkumun adı ve yaşı	Kanun tarih ve sayısı	Siyasi görüş		Sabıka durumu	Medeni Hali	Eğitim	İş durumu
		Sağ	Sol				
İsa Armağan (24)	07/10/80 2308 (infaz yok)	+		sabıkasız	bekar	okur-yazar	
Mustafa Pehlivanoğlu (22)	07/10/80 2308	+		sabıkasız	bekar	okur-yazar	
Necdet Adalı (22)	07/10/80 2309		+	sabıkasız	bekar	Akşam Ortaokulu 3. Sınıf öğrencisi	
Kemal Ergin (27)	07/10/80 2309 (infaz yok)		+	sabıkasız	bekar	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisi	
Serdar Soyergin (22)	24/10/80 2322		+	sabıkasız	bekar	Adana Eğitim Enstitüsü son sınıf öğrencisi	ifadesine göre Adana Çukobir-lik merkez tesisleri kantar kısmında işçi olarak çalışıyor
Erdal Eren (19)	12/12/80 2360		+	sabıkasız	bekar	lise	

2a 1980-84 dönemi siyasi suçlu ölüm cezası mahkumlarından bir bölümüne ilişkin ayrıntılı ve kapsamlı bir inceleme. İÜHF'de yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Bkz., Sacit Yılmaz, 12 Eylül 1980-1984 Yılları Arasında Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerince Ölüm Cezasına Çarptırılan ve Bu Cezaları İnfaz Edilen Hükümlülerin Dava Dosyalarının İncelenmesi, İstanbul, 1996. Bu tez, İÜHF Kütüphanesinde bulunmaktadır. Aynı dönemde olup adli suçlu mahkumlara ilişkin dosyalar anılan tez çalışmasının kapsamına girmemektedir. Bu konuda bilgi diğer kaynaklardan edinilen dosyalardan çıkartılmıştır.

TABLO 4b) 1981 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Siyasi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri

Mahkumun adı ve yaşı	Kanun tarih ve sayısı	Siyasi görüş		Sabıka durumu	Medeni Hali	Eğitim	İş durumu
		Sağ	Sol				
Cevdet Karakaş (21)	02/06/81 2465	+			bekar		
Recep Sarıaslan (26)	02/06/81 2466 (infaz yok)		+		bekar	okur-yazar	işsiz
Veysel Güney (24)	08/06/81 2473		+	sabıkasız	bekar		işçi
Ahmet Saner (22)	24/06/81 2476		+		bekar		
Kadir Tandoğan (23)	24/06/81 2476		+		bekar		
Mustafa Özenç (22)	19/08/81 2505		+	sabıkasız*	bekar	Adana İktisadi İlimler Akademisi Mühendislik Yüksek Okulu İnşaat Bölümü son sınıfta bekleme li öğrenci	-

* Ağustos 1979'da üzerinde tabanca ile Adana'da yakalandı; tutuklu olarak yargılanırken Adana Cezaevinden 26/06/1980'de arkadaşları ile birlikte tünel kazarak kaçmıştı.

TABLO 4c) 1982 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Siyasi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri

Mahkumun adı ve yaşı	Kanun tarih ve sayısı	Siyasi görüş		Sabıka durumu	Medeni Hali	Eğitim	İş durumu
		Sağ	Sol				
M. Ali Ağca (24)	12/03/82 2630 (infaz yok)	+			bekar		
Seyit Konuk (24)	12/03/82 2631		+	sabıkasız	bekar		işçi
İ. Ethem Coşkun (23)	12/03/82 2631		+	sabıkasız	bekar		sendika temsilcisi
Necati Vardar (22)	12/03/82 2631		+	sabıkasız	bekar		işçi
Fikri Arıkan (31)	26/03/82 2643	+		sabıkasız	bekar	İlkokuk mezunu	yağlı boyacılık yapar
Kemal Özdemir (36)	26/03/82 2643 (infaz yok)	+		sabıkasız	evli	cahil	bakkal
Cengiz Baktemur (21)	28/04/82 2664	+			bekar		
Ali Bülent Orkan (25)	11/08/82 2694	+		sabıkalı	bekar	okur-yazar	

TABLO 4d) 1983 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Siyasi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri

Mahkumun adı ve yaşı	Kanun tarih ve sayısı	Siyasi görüş		Sabıka durumu	Medeni Hali	Eğitim	İş durumu
		Sağ	Sol				
Ali Aktaş (27)	21/01/83 2785		+	sabıkasız	bekar	öğrenci	işçi
Ramazan Yukarıgöz (24)	28/01/83 2792		+	sabıkalı			
Ömer Yazgan (26)	28/01/83 2792		+	sabıkalı		(işinden hareketle Askeri Okul mezunu olduğu anlaşılmaktadır.)	teğmen (firari)
Erdoğan Yazgan (24)	28/01/83 2792		+				
Mehmet Kamburi (29)	28/01/83 2792		+	sabıkasız *		(işinden hareketle en az İlkokul mezunu olduğu kabul edilebilir)	İstanbul Emniyetinde bekçi
Ahmet Kerse (25)	28/01/83 2792	+		sabıkasız	bekar	Gaziantep Eğitim Enstitüsü 1. Sınıf öğrencisi	
Levon Ekmejian (25)	28/01/83 2794	Ermeni Asala Örgütü militanı		sabıkasız	bekar	orta derecede tahsilli, iyi derecede Arapça, Ermenice, Türkçe ve az İngilizce bilir	kuyumculukla iştigal eder
Selçuk Duracık (23)	03/06/83 2834	+		ifadesine göre sabıkalı	bekar	okur-yazar	rençper
Halil Esendağ (22)	03/06/83 2834	+		sabıkasız	evli, çocuksuz		rençper

* 12/09/1980'den sonra göz altına alınmış, delil yokluğundan serbest bırakılmış.

i) Tablo 4a-4d'ye ilişkin açıklama

12 Eylül Rejiminde haklarında ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair kanun çıkartılan siyasi suçlu kategorisindeki mahkumların kişisel özelliklerine bakıldığında, ikili bir değerlendirme yapmak mümkündür. Birincisi, sağ ve sol siyasal görüşe sahip olmaları esas alınmaksızın, kişisel özelliklerin bütünü için geçerli genel ve ortak yönleriyle tespit edilmesidir. İkincisi ise, sağ ve sol görüşe mensup olanların kendi grubu esas alınarak ve bu iki grubun birbiriyle kıyaslanarak yapılabilecek değerlendirme ve çıkartılabilecek sonuçlardır.

1) Siyasi suçlu mahkumların tümü bakımından ortak ve genel özellikler

Mahkumların üç ortak ve genel özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir. Mahkumlar,

- oldukça genç yaştadırlar,
- baskın çoğunluğu "sabıkasız"dır ve
- "bekar"dır.

Nitekim, siyasi suçlu toplam 29 mahkumun yaş ortalaması 24.31'dir. Bilgisine ulaşılan verilerden hareketle, toplam 22 mahkumdan 18'i "sabıkasız", 4'ü ise "sabıkalı"dır. Ve yine ulaşılan bilgilere göre, 23 mahkum "bekar" iken, 2 mahkum hakkında "evli" olduğu notu bulunmaktadır.

Üstte belirtilenlere ek olarak, eğitim durumları açısından bakıldığında ise, aşağıdaki *Tablo 4b*'de dökümü verilen adi suçlu mahkumlarla kıyaslandığında, yani görece olarak daha eğitimli oldukları anlaşılmaktadır. Bu veri, siyasi suçlu kategorisine girenlerin genel karakteristiğini, ele alınan özel örnek bağlamında teyit eden bir örnektir.

2) Sağ ve sol siyasi görüşlü mahkumların kendi grubu içinde değerlendirilmesi ve bu iki grubun birbiriyle karşılaştırılması ışığında özellikler

2a) Sağ görüşe mensuplar:

Haklarında infaz Kanunu çıkartılan toplam 11 sağ görüşlü mahkumun yaş ortalaması 24.9'dur. Eğer hesaplama, sadece cezası infaz edilen sağ görüşlü mahkumlar üzerinden, yani toplam 8 mahkum esas alınarak yapılacak olursa, yaş ortalaması bu kez daha da düşerek 23.75 olmaktadır.

Sabıka açısından bakıldığında, bilgisine ulaşılan verilerden hareketle, toplam 6 mahkum sabıkasız, 2 mahkum sabıkalıdır. 3 mahkumun bilgisi net değildir. Sonuç olarak sabıkasız olanlar çoğunluğu teşkil etmektedir.

Medeni durumları açısından değerlendirildiğinde, 8 mahkum bekar iken 2'si evlidir ve 1'ne ilişkin bilgi yoktur.

Eğitim düzeylerine gelince, 1 cahil, 1 İlkokul mezunu, 4 okur-yazar, 1 Eğitim Enstitüsü 1. Sınıf öğrencisi varken, 4'ünün durumu ise belirsizdir. Bu veriler, sağ görüşe mensup olanlar arasında kurumsal eğitimden geçenlerin düşük bir yüzdeye karşılık geldiğini ortaya koymaktadır.

2b) Sol görüşe mensup olanlar:

(2794 sayılı Kanunla cezası infaz edilen Asala Örgütü militanı dahil edilirse) haklarında İnfaz Kanunu çıkartılan toplam 18 sol görüşlü mahkumun yaş ortalaması 23.94'dür. Sadece cezası infaz edilen toplam 16 sol görüşlü mahkum esas alındığında ise, yaş ortalaması bu kez daha da düşerek 23.62 olmaktadır.

Sabıka açısından bakıldığında, bilgisine ulaşılan verilerden hareketle, toplam 12 mahkum sabıkasız, 2 mahkum sabıkalıdır, 4 mahkumun bilgisi net değildir. Sonuç olarak sabıkasız olanlar çoğunluğu teşkil etmektedir.

Medeni durumları açısından değerlendirildiğinde, 12 mahkum bekar iken 6'sının durumuna ilişkin bilgi yoktur.

Sol siyasi görüşe mensup olanların, sağcılara göre daha eğitimli olduğu görülmektedir. Durumu hakkında bilgi elde edilenlerden hareketle, en az 5 mahkum yüksek öğrenim düzeyindedir.

2c) Sağ ve sol görüşe mensup olanların karşılaştırılması:

İnfaz Kanunu çıkartılan sağ görüşlü mahkumların yaş ortalaması, sol görüşlü olanlardan yaklaşık 1 yaş daha büyüktür. Cezaları infaz edilenler bağlamında ise iki grubun yaş ortalaması birbirine çok yakındır.

Sabıka kayıtları bakımından her iki gruba dahil olanlar da, baskın çoğunluk olarak sabıkasızdır. Bu demektir ki, gerek sağ gerek sol görüşlü mahkumların ölüm cezasına çarptırıldıkları eylemleri işledikleri ilk suçlarıdır.

Medeni durumlarına bakıldığında da, sağ ve sol görüşlülerin çoğunluğunun bekar olduğu tespit edilmektedir. Mahkumların genç yaşta bulunmaları ile bekar olmaları arasında bir bağdan söz etmek mümkündür.

İki grup arasında en belirgin farklılaşma, eğitim düzeyleri bakımından söz konusudur. Sol görüşlüler arasında eğitimlilerin ve bu arada özellikle yüksek öğrenim görenlerin sayısı, sağ gruba göre daha fazladır.

TABLO 5a) 1981 ve 1982 Yıllarında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Adi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri

Mahkumun adı ve yaşı	Kanun tarih ve sayısı	Sabıka durumu	Medeni Hali	Eğitim	İş durumu
İsmet Şahin (30)	19/08/81 2506	sabıkasız *			
Sabri Altay (37)	22/04/82 2660	sabıkasız	dul ** iki çocuklu		
Şahabettin Ovalı (26)	10/06/82 2676	sabıkasız			
Ednan Kavaklı (25)	17/06/82 2679				
Veli Acar (36)	11/08/82 2695	sabıkasız	evli, üç çocuklu	cahil	rençper
Eşref Özcan (39)	17/08/82 2702	sabıkasız ***	kayden bekar	okur-yazar	çiftçi
Kazım Ergün (32)	28/12/82 2763	sabıkasız	evli, çocuksuz	okur-yazar	rençper
Muzaffer Öner (42)	28/12/82 2764	sabıkasız	evli, iki çocuklu		cinayeti işlediği dönemde işsiz
Halil Feyzi Uyguntürk (37)	28/12/82 2765	sabıkasız	bekar		

* Adam öldürmek suçundan sanık ve hakkında giyabi tutuklama kararı var.

** Ölüm cezasına mahkum olduğu cinayette karısını öldürdüğü için dul.

*** Asker kaçağı olup, muhtelif suçların faili olarak zabıtaca aranmaktadır.

TABLO 5b) 1983 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Adi Suçlu Ölüm Cezası Mahkumlarının Kişisel Özellikleri

Mahkumun adı ve yaşı	Kanun tarih ve sayısı	Sabıka durumu	Medeni Hali	Eğitim	İş durumu
Adem Özkan (36)	11/01/83 2774	sabıkasız	evli, iki çocuklu		rençper
Osman Demiroğlu (32)	11/01/83 2775	sabıkasız	evli		
Hüseyin Çaylı (27)	11/01/83 2776	sabıkasız			terzi
Ahmet Mehmet Uluğbay (41)	21/01/83 2784		evli	(mesleğinden hareketle en az ilkokul mezunu olmalı)	şoför
Duran Bircan (56)	21/01/83 2786	sabıkasız	evli *		
Rıdvan Karaköse (37)	04/02/83 2796				
Cavit Karaköse (31)	04/02/83 2796				
Süleyman Karaköse (43)	04/02/83 2796				
Fatih Laçingil (30)	22/02/83 2798	sabıkalı **	bekar		berber **
Fayık Güngörmez (34)	22/02/83 2799	sabıkasız***	bekar	okur-yazar	
Mustafa Başaran (33)	28/03/83 2806	sabıkasız	bekar		
Hüseyin Üye (30)	28/03/83 2807	sabıkasız			
Şener Yiğit (33)	18/04/83 2815	sabıkasız			
Cafer Aksu Altuntaş (27)	18/04/83 2816	sabıkasız	evli, iki çocuklu	okur-yazar	rençper
Abdülaziz Kılıç (23)	24/05/83 2826	sabıkasız	bekar	ilkokul mezunu	inşaatlarda işçi olarak çalışır

* Cinayetten üç yıl kadar önce mahkumun eşi çocuklarını alarak kendisini terk etmiş.
** Adam öldürme suçundan sabıkalı ve suç işlediği tarihte er olarak askerlik yapıyor.
*** Bir başka adam öldürme suçundan hakkında giyabi tutukluluk kararı var.

i) Tablo 5a-5b'ye ilişkin açıklama

12 Eylül Rejiminde haklarında ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair kanun çıkartılan adi suçlu kategorisindeki mahkumların kişisel özelliklerine bakıldığında, ikili bir değerlendirme yapmak mümkündür. Birincisi, bu mahkumların kişisel özelliklerinin bütünü için geçerli genel ve ortak yönleriyle tespit edilmesidir. İkincisi ise, adi ve siyasi suçlu kategorisine giren mahkumları anılan özellikleri bakımından kıyaslamaktır.

1) Adi suçlu mahkumların tümü bakımından ortak ve genel özellikler

12 Eylül Rejiminde haklarında İnfaz Kanunu çıkartılan ve siyasi suçlulardan farklı olarak tümünün de cezası yerine getirilen toplam 24 adi suçlu mahkumun yaş ortalaması 34.04'dür.

Sabıka durumu açısından bakıldığında mahkumların 18'i "sabıkasız", 1'i "sabıkalı" iken 5'i hakkında bilgi yoktur. Bununla birlikte, sabıkasız olarak gözükmelerine karşın, 2 mahkum hakkında başka öldürme suçundan haklarında giyabi tutuklama kararı bulunmaktadır ve 1 mahkum da çeşitli suçların faili olarak zabıtaca aranmaktadır. Buna göre, ölüm cezaları yerine getirilen adi suçluların büyük çoğunluğu sabıkasızdır. O halde, bu en ağır cezaya çarptırılmalarına yol açan eylemleri işledikleri ilk suçlarıdır.

Medeni durumlarına ilişkin bilgilere göre, 8 mahkum "evli"dir ve evli olanların 5'i çocukludur; 1 mahkum "dul"dur; 6 mahkum "bekar"dır; 9 mahkum hakkında ise tarafımızdan bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır. Evli olma oranı yüksektir.

18 mahkumdan sadece 6'sının eğitim durumuna ilişkin bilgi vardır; bunların 1'i cahil, 4'ü okur-yazar, 1'i İlkokul mezunudur. 2784 sayılı Kanunda adı geçen mahkum şoför olduğuna ve dolayısıyla ehliyeti bulunması gerektiğine göre, o da en azından İlkokul mezunu olmalıdır. Adi suçluların belirgin biçimde kurumsal eğitimden yararlanamadıkları ortaya çıkmaktadır.

ii) Tablo 4a-4d ile Tablo 5a-5b'deki verilerden hareketle, adi ve siyasi suçlu mahkumların kişisel özelliklerinin kıyaslanması

1) Farklılıkların belirginleştiği alanlar – yaş,medeni hal ve eğitim

12 Eylül Rejimi döneminde haklarında infaz istenci ortaya konan adi suçlular ile siyasi suçlular yaşları bakımından karşılaştırıldığında, ilk gruba girenlere ilişkin yaş ortalamasının ikinciye göre 10 yaş kadar daha büyük olduğu görülmektedir.

Ancak bu on yaş farkını da sorgulamak gerekir. Başka deyişle, adi ve siyasi suçluların yaş ortalamaları bakımından sağlıklı rakamı, sadece mahkumların cezaları infaz edilirken kaç yaşında olduklarından hareketle ortaya koymak yeterli olmayabilir. Daha somut veri, adi ve siyasi suçluların suçu işledikleri zamandaki yaşlarından hareketle elde edilebilir. Çalışmanın ilgili bahislerinde gösterildiği gibi, 12 Eylül döneminde cezaları infaz edilen adi suçluların kayda değer bir bölümü bakımından gerek suçun işleniş gerekse haklarındaki hükmün veriliş tarihleri, siyasi suçlularla karşılaştırıldığında, çok daha önce idi. Bunların dosyaları TBMM önünde idi, ancak infaz kanunları çıkmadığı için infazların fiilen bekletilmesi söz konusuydu.

Suç işleme tarihleri esas alındığında adi ve siyasi suçlular arasındaki yaş farkı biraz daha azalmakla birlikte, bir genel tespit olarak, 12 Eylül infazlarında adi suçluların diğer gruba göre yine de daha yaşlı olduğu anlaşılmaktadır.

Medeni durumları açısından karşılaştırıldığında, adi suçlularda evli, siyasi suçlularda bekar olanlar öne çıkmaktadır. Kuşku yok ki, bu farklılaşmaya yol açan etkenlerin başında, adi suçlu kategorisindekilerin daha yaşlı olmaları ve belli bir işle de iştigal ediyor bulunmaları gelmektedir.

Adi ve siyasi suçlular arasında önemli bir farklılaşma da eğitim düzeylerinden ötürüdür. İlk gruptakilerde kurumsal eğitimden yoksun kalanlar çoğunlukta iken, siyasal suçlularda eğitim görenlerin sayısı artmaktadır. Ancak bu bağlamda dikkati çeken bir husus, sağ görüşe sahip siyasi suçluların, yeterli eğitim görememiş olmak bakımından, adi suçlulara oldukça yaklaştığıdır. O halde eğitim düzeyi farkı, genel bir söylemle adi suçlu ve siyasi suçlu arasında belirlenmekten ziyade, adi suçlu ve sol görüşe mensup siyasi suçlu kategorileri şeklinde özel bir vurgu yapılarak ortaya konmalıdır.

2) Farklılıkların silikleştiği alanlar – sabıka, iş/meslek

Sabıka kayıtları bakımından, gerek adi gerekse siyasi suçlularda sabıkasızlık bir ortak özelliktir. Mahkumların ölüm cezasına hüküm giymelerine yol açan eylemleri, onların işledikleri ilk suç olması nedeniyle bir önem arz etmektedir. Bilindiği üzere "sabıkasızlık unsuru", diğer başka unsurlarla birleşerek, bu mahkumlar hakkında hüküm tesis eden mahkemelerin özellikle "takdiri hafifletici sebepleri" uygulayıp uygulamaması yönünden özel bir işleve sahiptir.

İş/meslek üzerinde durulduğunda, bir genel tespit olarak, mahkumların özel bir eğitimi, yani nitelikli işgücünün zorunlu kıldığı asgari bir eğitimle donatık olmalarını gerektiren alanlarda faaliyet göstermedikleri söylenebilir. Mahkumlar arasında işsizler bulunduğu gibi, düz işçi, boyacı, rençper, çiftçi, terzi, şoför ve berber bulunmaktadır. Bu noktada da, eğitim düzeyi bağlamında görüldüğü gibi, adi suçlular ile sağ görüşe mensup siyasi suçlu kategorisindekiler arasında bir yakınlaşma ya da benzeşme söz konusudur.

e) 12 Eylül Rejiminde Cezaları İnfaz Edilen Mahkumların Yaşı

12 Eylül Rejiminde ölüm cezaları yerine getirilen mahkumlar genel olarak genç sayılabilecek yaş grubuna girmekteydiler.

TABLO 6a) Yıl, Kanun ve Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Yaşına Göre Sınıflama (en genç, en yaşlı ve yaş ortalaması)

Yıl	Toplam İnfaz Kanunu Sayısı	Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Yaşı		
		En Genç	En Yaşlı	Yaş Ortalaması
12/09-31/12/1980	4	19	22	21.25
1981	6	21	30	23.66
1982	13	21	42	30.00
1983	18	22	56	30.75
Toplam/Ortalama	41	20.75	37.50	26.42

i) Tablo 6a'ya ilişkin açıklama

Tablo 6a'yı okurken, son sütundaki yaş ortalaması, her bir yıldaki satır okunmak suretiyle en genç ve en yaşlı olanların toplamının ikiye bölünmesi ile hesaplanmıştır. Son satırdaki rakamlar ise, her bir satırın dikey olarak okunması sonucu elde edilen rakamlardır; yani en genç ve en yaşlı olanların toplamının dörde bölünmesi suretiyle çıkarılmıştır.

Tabloda gözükmeyen, en genç ve en yaşlı mahkumların kendi sütunu içindeki yaş ortalaması birlikte değerlendirildiğinde, yani 20.75 + 37.50 = 58.25'in ortalaması hesaplandığında, 29.13 sonucu çıkmaktadır.

Açıklama ve tablonun sergilediği sonuç, 12 Eylül Rejiminin ölüm cezasını infaz ettiği mahkumların 25-30 yaş grubuna girdiğidir. Bu yaş grubu, genç kuşağa dahil olanların ölüm cezalarının yerine getirildiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Hatırlatmak gerekir ki, belirtilen yaş grubu (25-30) saptaması, cezası infaz edilen mahkumlar sadece siyasal suçlu kategorisine girenler kendi içinde değerlendirildiğinde daha da küçülmektedir. Buna ilişkin olarak aşağıda verilen *Tablo 6b*'ye bakınız.

TABLO 6b) Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Yaşı ve Adi/Siyasi Suçlu Olmasına Göre Sınıflama

Yıl	Yaş Grubu	Cezası infaz edilen mahkumlar				Yıl içinde yaş grubuna göre toplam mahkum sayısı
		Adi	Siyasi		Diger	
			Sağ	Sol		
12/09/1980	19	-	-	1	-	1
31/12/1980	20-25	-	1	2	-	3
	26-29	-	-	-	-	-
	30-39	-	-	-	-	-
	40-49	-	-	-	-	-
	50-59	-	-	-	-	-
1981	19	-	-	-	-	-
	20-25	-	1	4	-	5
	26-29	-	-	-	-	-
	30-39	1	-	-	-	1
	40-49	-	-	-	-	-
	50-59	-	-	-	-	-
1982	19	-	-	-	-	-
	20-25	1	2	3	-	6
	26-29	1	-	-	-	1
	30-39	5	1	-	-	6
	40-49	1	-	-	-	1
	50-59	-	-	-	-	-
1983	19	-	-	-	-	-
	20-25	1	3	2	1	7
	26-29	2	-	3	-	5
	30-39	9	-	-	-	9
	40-49	2	-	-	-	2
	50-59	1	-	-	-	1
1980-1983/	19	-	-	1	-	1
Genel	20-25	2	7	11	1	21
Toplam	26-29	3	-	3	-	6
	30-39	15	1	-	-	16
	40-49	3	-	-	-	3
	50-59	1	-	-	-	1
Mahkum sayısı toplamı 1980-1983		24	8	15	1	48

i) Tablo 6b'ye ilişkin açıklama

1) Örnek 1- Ölüm cezası infaz edilen en genç mahkum: Erdal Eren (siyasi suçlu)

Tablo 6a ve 6b'deki verilere göre, cezaları infaz edilen toplam 48 mahkum arasında yaşı en genç olanı, 12/12/1980 tarih ve 2360 sayılı Kanunla (RG, 12/12/1980, s.17888 -mük.-) ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilen Erdal Eren'dir. Eren hakkındaki infaz kanununu, 1980 yılındaki diğer infaz kanunları gibi, doğrudan MGK çıkartmıştır. Eren, 25/09/1961 doğumlu idi ve sol görüşe mensup olup siyasal suçlu kategorisine girmekteydi. Eren'in cezası 12 Aralık 1980'i 13 Aralık'a bağlayan gece saat 02.50'de Ankara Merkez Kapalı Cezaevinde infaz edilmiştir.

Erdal Eren dosyasını burada sadece "yaş" unsuru bakımından inceleyerek özetlemek yararlı olacaktır:

Davaya konu olayda, 02/02/1980 tarihinde, Ankara'daki bir korsan gösteri sırasında bir güvenlik mensubu vurularak yaşamını yitirmiştir. Mahkum, aynı gün gözaltına alınmıştır. Ankara Sky. Kom. Askeri Mahkemesi 04/02/1980 günü sanığın tutuklanmasına karar vermiştir. Askeri Savcı 05/02/1980 tarih ve 1980/1986-226 sayılı iddianamesiyle, sanık hakkında TCK (md.450/9)'un uygulanmasını talep etmiştir. Duruşmalar 13/02/1980 tarihinde başlamıştır.

Sanık vekili 17/03/1980 tarihli duruşmada, sanığın yaşının 18'den küçük olduğu duyumunu aldığını, bunun incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu istemi Mahkeme, 19/03/1980 tarih ve 1980/1292-83 sayılı şu ara kararla reddetmiştir:

> "... Sanık Erdal Eren'in bugüne değin hakkında yapılan soruşturma sırasında yaşının küçüklüğüne ilişkin bir iddiası bulunmadığından ve resmen doğum tarihi 25/09/1961 olarak Şebinkarahisar Nüfus Memurluğunca tel ile bildirildiğinden ve sanığın harici görünümü itibariyle mahkeme kurulunda yaşının küçüklüğü hususunda kuşku hasıl olmadığından, ayrıca hazırlık soruşturması sırasında ifadelerindeki anlatımlarına göre de ilkokul, ortaokul ve lise tahsil hayatının takip ettiği kronolojik seyir itibariyle de yaşının küçüklüğünde şüphe belirmediğinden... sanık vekilinin isteminin reddine" karar verilmiştir.

Mahkeme 19/03/1980 tarih ve 1980/83 sayılı hükmüyle, yani duruşmaların başladığı 13/02/1980 tarihi esas alınırsa sadece 1 ay, 6 gün; yok eğer tutuklama karar tarihi esas olursa 1 ay, 15 gün sonra, sanığı TCK (md.450/9) uyarınca ölüm cezasına çarptırmıştır. Yargılamanın hızı dikkat çekmektedir.

Sanık vekili, hükmü temyiz etmiştir. Askeri Yargıtay Başsavcısı, 13/05/1980 tarih ve 1980/741 sayılı tebliğnamesi ile, hükmün onanması gerektiği yönünde görüş açıklamıştır.

Askeri Yargıtay 3. Dairesi, 15/07/1980 tarih ve 1980/207-258 tarihli ilamıyla hükmü bozmuştur. Bozma kararının "yaş" ile ilgili kısmı şöyledir:

"... Sanığın nüfusa doğumdan mı yoksa sakıdan mı yahut da başka bir yoldan mı kaydedildiğini de açıklayacak biçimde durumun ilgili nüfus idaresinden bir yazı ile sorulup nüfus kaydı getirilerek yaşının kuşku ve duraksamaya yer vermeyecek biçimde saptanması gerekirken bunların yapılmamış olması yönünden noksan soruşturma ile karara varılması yasaya aykırı görüldüğünden... hükmün bozulmasına" karar verilmiştir.

Bozma kararına Ask. Yargıtay Başsavcısı 17/07/1980 tarih ve 1980/741 sayılı dilekçesiyle itiraz etmiş ve sanığın yaşının tespiti konusunda bir eksiklik olmadığını belirtmiştir.

Başsavcının itirazı üzerine toplanan Ask. Yargıtay Daireler Kurulu, 02/10/1980 tarih ve 1980/88-88 sayılı kararı ile, Savcının itirazı doğrultusunda, yani 3. Dairenin noksan soruşturma nedeniyle verdiği bozma kararı aleyhinde olarak, sanığın yaşıyla ilgili şu sonuca varmıştır:

"... Asıl olan, nüfus kaydı ile görevli bir resmi makamın, mahkemenin yazısına cevaben resmen gönderdiği bilgi olduğuna ve bunun sahteliği veya (doğum tarihi yönünden) yanlışlığı iddia edilmediğine, bu konuda bir kasıt da bulunmadığına göre, noksan soruşturma yönünden bozmayı gerektirecek bir durumun olmadığı açıktır."

Daireler Kurulunun bu kararı üzerine dava dosyası, sanık vekilince hükmün esasına yönelik itirazların incelenmesi için Ask. Yargıtay 3. Dairesine gönderilmiştir.

Ask. Yargıtay 3. Dairesi, kendisine gönderilen dosyayı esastan incelemiş ve 28/10/1980 tarih ve 1980/360-341 esas-karar sayılı ilamı ile, alt mahkemenin sanık hakkında TCK (md.59)'un uygulamamasına ilişkin olarak,

"... mahkemenin bu takdir hakkını kullanırken objektif somut verilere dayandırmayarak hata ve zaafa düştüğü ve bu nedenle de bu noktaya yönelik temyiz istemine dayanılarak hükmün bozulması gerektiği" sonucuna varmıştır.

Dikkat edildiğinde görüleceği üzere, 3. Dairenin bu ilamında, ilk ilamından farklı olarak, "yaş" unsuruna hiç yer vermediği saptanmaktadır. 3. Dairenin 28/10/1980 tarihli ilamı, iki üyenin muhalefetine karşı oy çokluğu ile alınmıştır.

Bu bozma kararına Başsavcı 12/11/1980 tarih ve 1980/741 sayılı dilekçesiyle itiraz etmiştir. Bu itiraz üzerine Askeri Yargıtay Daireler Kurulu 20/11/1980 tarih ve 1980/111-111 sayılı kararını vermiş ve 3. Dairenin bozma kararını bozup, yerel mahkemenin verdiği ölüm cezası hükmünü onamıştır. Bu onama ilamında, tartışma sadece TCK (md.59) ekseninde yapılmış, yaş unsuru hiç gündeme gelmemiştir. Daireler Kurulunun bir üyesi, anılan maddenin sanık hakkında uygulanması gerektiği görüşü ile muhalif kalmıştır.

Sanık vekilleri 28/11/1980 tarihli dilekçeleri ile Karar Düzeltme isteminde bulunmuşlardır. Bu başvuruda, diğerlerinin yanı sıra, yaş unsuru ile

ilgili olarak ileri sürülen husus şöyledir. Yaş tespiti için kemik grafilerinin çekilmesi gibi esasa ilişkin istemlerinin, Askeri Yargıtay 3. Dairesinin ilk incelemesinde incelenmediğini; çünkü bu ilk inceleme sonucu kararın usulden bozulduğunu, ikinci incelemede ise bu itirazın hiç gündeme alınmadığını belirtmişlerdir.

Karar düzeltme başvurusu Askeri Yargıtay Başsavcısı tarafından verilen 03/12/1980 tarih ve 1980/1416 sayılı kararla reddedilmiştir. Başsavcının ret gerekçesi, anılan istemin, 353 sayılı Kanun (md.225)'de sayılan koşulları taşımadığıdır.

Böylece, hüküm kesinleşmiştir. Başsavcının karar düzeltme istemini reddettiği 03/12/1980 tarihinden 9 gün sonra, 12/12/1980 tarihli 2360 sayılı İnfaz Kanunu çıkartılarak hüküm yerine getirilmiştir.

Yukarıda dava dosyasındaki belgelere dayanılarak yapılan aktarım temel alındığında, mahkumun kendisine isnat edilen suçu işlediği tarihte 18 yaş, 7 ay, 23 günlük olduğu anlaşılmaktadır. Çıplak olarak bu veri kabul edildiğinde, sanık, yaşı nedeniyle ceza indiriminden yararlanamamaktadır. Ancak, yargılama aşamasında, sanık vekili, sanığın yaşının suç işleme tarihinde 18 yaşından küçük olduğu ve bu nedenle kemik grafisi alınması isteminde bulunduğu gibi, sanığın babasının da, oğlunun gerçek yaşının nüfusta gösterilen yaş olmadığı, büyük gösterildiği yönünde ifadesi bulunmaktadır. Yerel mahkeme, yukarıda belirtilen gerekçe ile bu itirazları reddetmiştir. Askeri Yargıtay 3. Dairesi, ilk temyiz incelemesinde bu itirazı da dikkate alarak hükmü bozmuş iken, Daireler Kurulu kararı sonrasındaki esasa ilişkin incelemesinde bu unsuru yeniden değerlendirmemiştir.

Eklenmelidir ki, (sivil) Yargıtay'ın yerleşik içtihatları dikkate alındığında, yaş ile ilgili bir iddia ya da şüphe durumunda izlenecek yol belirlenmiştir. Örneğin, Yargıtay 4. CD'nin 15/12/1972 tarih ve 114-650 sayılı içtihadına göre, "... sanık yaşının küçük olduğunu iddia ettiğine göre, resmi bir hastanede vücut yapısı ve kemiklerinin gelişmesi ve durumun alınacak röntgen filmi ile sağlık kurulu raporunun Adli Tıp kurumuna gönderilerek Adli Tıp Meclisinin tıbbi mütalaasının alınmasından sonra yaşına dair müdafaasının takdiri gerekir."

Erdal Eren davasında üstte açıklanan hukuki gereklere uyulmamıştır. Suçu işlediğinde, 18 yaş, 7 ay, 23 günlük olan mahkum, cezası infaz edildiğinde ise 19 yaşından, 2 ay, 17 gün almıştı.

2) Örnek 2- Ölüm cezası infaz edilen en yaşlı mahkum: Duran Bircan (adi suçlu)

Tablo 6a ve 6b"deki verilere göre, cezası infaz edilen mahkumlardan en yaşlı olanı 21/01/1983 tarih ve 2786 sayılı Kanunla (RG, 21/01/1983, s.17935 -mük.-) ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilen Duran Bircan'dır. Bircan hakkındaki infaz kanununu, DM ve MGK birlikte çıkartmıştır. Bircan 1927 doğumlu olup, adi suçlu kategorisine girmekteydi. Bircan'ın cezası 23/01/1983 günü sabaha karşı 01.45'de Denizli Kapalı Cezaevinde infaz edilmiştir.

2786 sayılı Kanuna ilişkin 03/07/1982 tarih ve Esas No. 3/19, Karar No. 65 sayılı Adalet Komisyonu Raporuna göre, mahkum Duran Bircan'ın işlediği suç şu şekilde özetlenmiştir.

"...Sanık Duran Bircan olay tarihinden önce karısı ve çocukları tarafından terk edilmiş olup, maktule annesi ile birlikte mağdure kız kardeşinin yanında kalmakta iken öz yeğeni Şengül Özkara'ya göz koymuş ve hadise tarihinde ikî şişe bira içip eve gelerek, maktule Şengül Özkara'yı götürmek istediği, ancak Şengül gitmek istemediği gibi sanığın annesi de buna engel olmaya çalışınca aralarında vaki münakaşa neticesinde sanığın tabancayla önce Şengül Özkara'yı, sonra da öz annesi Hatice Bircan'ı (namı diğeri Fatma Özkara) öldürdüğü, sonra da sırasıyla kız kardeşi mağdure Safiye Özkara ve küçük yeğeni Fatma Özkara'yı yaraladığı ve olay mahallinden kaçtığı, bu suretle aynı kasıt altında birden ziyade kişiyi öldürdüğü...sabit olduğundan Denizli İkinci Ağır Ceza Mahkemesinin 13.5.1980 gün ve 1980/63 Esas, 1980/114 Karar sayılı hükmü ile TCK'nun 450/1-5 maddesi gereğince idam cezası ile cezalandırılmasına, suçun işlenmesindeki şekil ve suret nazara alınarak sanığa verilen cezada tahfife yer olmadığına mütedair oybirliği ile verilen karar Yargıtay Birinci Ceza Dairesinin 24.9.1980 gün ve 1980/3220 Esas, 1980/3784 Karar sayılı ilamıyla da oybirliği ile onaylanmak suretiyle kesinleşmiş bulunmaktadır."

2786 sayılı Kanuna ilişkin Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, Danışma Meclisinin 06/01/1983 tarihli 39. Birleşiminde görüşülmüştür. Sadece Komisyon Sözcüsü, Rapordaki bilgiyi özetlemiştir. Hiçbir üye söz almaksızın Tasarının üç maddesi oya sunulmuş ve kabul edilmiştir.[3]

Cezası infaz edildiğinde Duran Bircan 56 yaşında idi.

---

3 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 13, 16 Aralık 1982 tarihli 31 inci Birleşimden 24 Ocak 1983 tarihli 46 ncı Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:399-400 ve Tutanağın sonuna ekli 269 Sıra sayılı Basmayazı). Bu Kanuna ilişkin ayrıntılı bilgi için, çalışmanın II. Cildi 1983 Yılı bahsine bakınız.

f) 12 Eylül Rejiminde Mahkumların Ölüm Bekleyiş Süresi

TABLO 7a) Cezası İnfaz Edilen Mahkumların Ölüm Bekleyiş Süresine Göre Sınıflama

Yıl	Ölüm bekleyiş süresi		Cezası infaz edilen toplam mahkum sayısı	Ölüm bekleyişi süreleri toplamının (*), mahkum sayısına bölünmesi sonucu ortalama bekleyiş süresi
	En kısa	En uzun		
1980	15 gün	2 ay, 20 gün	4	1 ay, 19 gün
1981	1 ay, 17 gün	3 ay, 19 gün	6	2 ay, 3 gün
1982	2 ay, 27 gün	84 ay, 10 gün	14	34 ay, 7 gün
1983	3 ay, 22 gün	95 ay, 12 gün	24	23 ay, 15 gün

(*) Yukarıdaki *Tablo 7a*'nın son sütununda hesaplamaya esas alınan "ölüm bekleyişi süreleri toplamı", o yıl içinde cezası infaz edilen mahkumların tümünün ölüm bekleyiş süreleri toplanarak elde edilmiştir. Çalışmanın İnfaz Kararlarına ilişkin Ekinde, her yıl sonunda çıkartılan değerlendirme tablolarında bu sürelerin her bir mahkum bakımından ne kadar olduğu gösterilmiştir.

1) Tablo 7a'ya ilişkin açıklama

1980-1983 arasındaki 12 Eylül Rejimi içinde ölüm cezası infaz edilen mahkumlardan ölüm bekleyiş süresi en kısa olanı, 1980 yılında çıkartılan 2322 sayılı Kanunda adı geçen Serdar Soyergin'dir. Ölüm bekleyiş süresi sadece 15 gün olan Soyergin, sol görüşe mensup siyasal suçlu idi.

Buna karşılık, aynı dönemde en uzun ölüm bekleyiş süresini yaşayan mahkum, 1983 yılında çıkartılan 2776 sayılı Kanunla ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilen Hüseyin Çaylı'dır. Adi suçlu kategorisine giren Çaylı'nın ölüm bekleyiş süresi, 7 yıl, 11 ay ve 12 gündür.

Soyergin ve Çaylı hakkında bilgi aşağıdaki *Tablo 6b ve 6c* altında verilmiştir.

1) Ölüm bekleyiş süresinin yıllara göre farklılaşmasında etkenler

Yukarıdaki *Tablo 7a*'nın son sütununda gösterilen ortalama bekleyiş süresinin, 1982 ve 1983 döneminin, 1980 ve 1981 yıllarıyla kıyaslandığında çok belirgin biçimde farklılaşmasında (daha uzun olmasında) iki etken söz konusudur.

Birincisi, 1980-1981'de infaz kanunlarının doğrudan ve sadece MGK tarafından çıkartılmış olmasıdır. Bu bağlamda iki nedene işaret edilebilir. MGK, kararlılığını göstermek için izlediği şedit siyasanın ayrılmaz bir parçası olarak, seri biçimde bir dizi infaz istenci üretmiştir. Diğer neden ise, bu

istencin ortaya konması süreci içinde DM'nin yer almamış olmasının, işlemlerin daha çabuk neticeye bağlanmasında rol oynamasıdır. Ekleyelim ki, 1980-1981 döneminde çıkartılan toplam 10 infaz kanunundan sadece 1'inde mahkum adi suçludur.

İkinci etken, 1982-1983 yıllarında çıkartılan kanunlarla ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilen mahkumların büyük çoğunluğunun adi suçlu kategorisinde olmalarıdır. Bunun anlamı, söz konusu mahkumların tamamı suçu yıllar önce işlemiş ve haklarındaki hükümler de çok büyük çoğunluğunda 12 Eylül 1980 darbesinden yine çok önce kesinleşmiş idi. Fiili rejim söz konusu olmasaydı, bu mahkumların cezaları herhalde infaz edilmeyecekti.

Ölüm bekleyiş sürelerinin adi/siyasi suçlu ayrımına göre farklılaşması, aşağıdaki *Tablo 7b* ve *Tablo 7c*'de gösterilmektedir.

TABLO 7b) Mahkumların Ölüm Bekleyiş Süresinin Adi Suçlular Bakımından Sınıflanması

Yıl	Cezası İnfaz Edilen Adi Suçlu Sayısı	Ölüm bekleyiş süresi		Ölüm bekleyişi süreleri toplamının (*), mahkum sayısına bölünmesi sonucu ortalama bekleyiş süresi
		En kısa	En uzun	
1980	-	-	-	-
1981	1	3 ay, 19 gün	3 ay, 19 gün	3 ay, 19 gün
1982	8	5 ay, 16 gün	84 ay, 10 gün	55 ay, 4 gün
1983	15	7 ay, 3 gün	95 ay, 12 gün	34 ay, 20 gün

(*) Yukarıdaki *Tablo 7b*'nin son sütununda hesaplamaya esas alınan "ölüm bekleyişi süreleri toplamı", o yıl içinde cezası infaz edilen adi suçlu mahkumların tümünün ölüm bekleyiş süreleri toplanarak elde edilmiştir. Çalışmanın İnfaz Belgelerine ilişkin II. Cildinde, her yıl sonunda çıkartılan değerlendirme tablolarında bu sürelerin her mahkum için ne olduğu gösterilmiştir.

i) Tablo 7b'ye ilişkin açıklama

1) Örnek 1 – En kısa ölüm bekleyiş süresini yaşayan adi suçlu: İsmet Şahin (Kanun No. 2506)

Tablo 7b'de gösterildiği üzere, 1980-1983 döneminde cezası infaz edilen adi suçlulardan en kısa ölüm bekleyiş süresini yaşayan, 1981 yılında 2506 sayılı Kanunda (RG, 19/08/1981, s.17433) adı geçen İsmet Şahin'dir. Şahin, 06/12/1979 tarihinde kan davası nedeniyle işlediği bir cinayetten aranmakta iken, İstanbul Kağıthane'de sanıldığı evde güvenlik kuvvetleriyle girdiği çatışmada piyade eri Mustafa Celemli'yi öldürmüştü. Mahkumun, sı-

kıyönetim askeri mahkemesince yargılanmasının nedeni budur. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesinin, 27/10/1980 tarih ve 1980/437 Esas, 1980/200 Karar sayılı hükmü ile ölüm cezasına çarptırılan Şahin hakkındaki hüküm, Askeri Yargıtay Birinci Dairesinin 29/4/1981 tarih ve 1981/93 Esas, 1981/126 Karar sayılı ilamı ile kesinleşmiştir. Mahkumun cezası, 20/08/1981 günü sabaha karşı saat 02.30 sularında Üsküdar Paşakapısı Cezaevinde infaz edilmiştir. Ölüm bekleyiş süresi, 3 ay ve 19 gündür.

Adi suçlu kategorisindeki mahkumlar arasında Şahin'in diğerlerine göre çok daha kısa süre ile ölüm bekleyişi olgusunu yaşamasının bir nedeni, suçun 12 Eylül darbesinin dokuz ay kadar öncesinde işlenmesi ve hükmün de darbeden sadece bir buçuk ay kadar sonra verilmiş olmasıdır. Diğer neden, olayda maktulün güvenlik kuvvetleri mensubu oluşudur. Bu infaz kararı ile MGK, siyasi nitelikli olmasa da, güvenlik kuvvetlerine karşı işlenen suçlarda şedit tepki gösterme istencine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

MGK'nin şedit tepki gösterme kararlılığının ilk somut ve net ifadesine ilişkin bir örneği burada hatırlatmak mümkündür.

Darbenin ardından MGK lideri *Kenan Evren* "12 Eylül Cumhuriyeti Kollama ve Koruma Harekatı" dolayısıyla 12/09/1980 günü yaptığı Radyo-TV konuşmasında[4] şu hususu özellikle vurgulamaktaydı:

> **"...Her zaman milletiyle bir bütün ve Türk milletinin emrinde olan Türk Silahlı Kuvvetlerine ve yeni yönetime karşı yapılacak her türlü direniş, gösteri ve tutum anında en sert şekilde kırılarak cezalandırılacaktır..."**

2) Örnek 2 – En uzun ölüm bekleyiş süresini yaşayan adi suçlu: Hüseyin Çaylı (Kanun No. 2776)

Aynı dönemde, cezası infaz edilen adi suçlulardan en uzun ölüm bekleyiş süresini yaşayan, 1983 yılında 2776 sayılı Kanunda (RG, 12/01/1983, s.17926 mük.) adı geçen Hüseyin Çaylı'dır. Mahkum, Ergun Karaman isminde 6 yaşında bir erkek çocuğun ırzına geçtikten sonra öldürme suçlamasıyla yargılanmıştır.

Yalvaç Ağır Ceza Mahkemesinin 1/10/1974 gün ve Esas 1974/69, Karar 1974/74 sayılı hükmü ile ölüm cezasına çarptırılan mahkum hakkındaki hüküm, Yargıtay 1 inci Ceza Dairesinin 29/1/1975 gün ve Esas 1974/4270, Karar 1975/367 sayılı ilamıyla kesinleşmiştir. Suç 1974'de işlenmiş, nihai hüküm 1975'de onanmıştır. Mahkumun cezası, 13/01/1983 günü sabaha karşı Afyon Kapalı Cezaevinde infaz edilmiştir.

Ölüm bekleyiş süresi, 7 yıl, 11 ay ve 12 gündür.

---

4 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980 – 12 Eylül 1981), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981, sf:21-28, özellikle 28.

TABLO 7c) Mahkumların Ölüm Bekleyiş Süresinin Siyasi Suçlular Bakımından Sınıflanması

Yıl	Cezası İnfaz Edilen Adi Suçlu Sayısı	Ölüm bekleyiş süresi		Ölüm bekleyişi süreleri toplamının (*), mahkum sayısına bölünmesi sonucu ortalama bekleyiş süresi
		En kısa	En uzun	
1980	4	15 gün	2ay, 20 gün	1 ay, 19 gün
1981	5	1 ay, 17 gün	2 ay, 28 gün	1 ay, 24 gün
1982	6	2 ay, 27 gün	6 ay, 28 gün	3 ay, 15 gün
1983	9	3 ay, 22 gün	14 ay, 24 gün	5 ay, 19 gün

(*) Yukarıdaki *Tablo 7c*'nin son sütununda hesaplamaya esas alınan "ölüm bekleyişi süreleri toplamı", o yıl içinde cezası infaz edilen siyasi suçlu mahkumların tümünün ölüm bekleyiş süreleri toplanarak elde edilmiştir. Çalışmanın İnfaz Belgelerine ilişkin II. Cildinde, her yıl sonunda çıkartılan değerlendirme tablolarında bu sürelerin her mahkum için ne olduğu gösterilmiştir.

i) Tablo 7c'ye ilişkin açıklama

1) Örnek 1- En kısa ölüm bekleyiş süresini yaşayan siyasi suçlu: Serdar Soyergin (Kanun No. 2322)

1980-1983 döneminde, siyasal suçlular arasında ölüm bekleyiş süresini en kısa yaşayan mahkum, 1981 yılında 2322 sayılı Kanunla (RG, 25/10/1980, s.17142) cezasının yerine getirilmesine karar verilen Serdar Soyergin'dir. Mahkum, 14/09/1980 tarihinde, yani 12 Eylül darbesinden iki gün sonra, Adana'nın İstiklal mahallesinde İGD'li işçi Erdoğan Polat'ı öldürdüğü ve Halkın Kurtuluşu fraksiyonundan olduğu suçlamasıyla yargılanarak ölüm cezasına çarptırılmıştı.

Sıkıyönetim Mahkemesi, 19/09/1980 tarihinde 3 saat, 10 dakika süren tek bir duruşma yaparak Soyergin'i ölüm cezasına mahkum etmiştir. Adana Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin, 19/9/1980 tarih ve 1980/1379 Esas, 1980/588 Karar sayılı hükmü, Askeri Yargıtay 1 inci Dairesinin 9/10/1980 tarih ve 1980/334 Esas, 1980/328 Karar sayılı ilamı ile kesinleşmiştir. Buna göre, alt derece mahkemesinin hüküm tarihi (19/09/1980, darbeden bir hafta sonra) ile temyiz mahkemesinin onama tarihi (09/10/1980) arasında sadece 20 gün sürenin geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. Başka deyişle, Temyiz Mahkemesi, daha önceki infaz kararlarında/kanunlarında söz konusu yargılamalarda örneğine pek rastlanılmayan şekilde, çok kısa bir sürede hükmü onamıştır.

Soyergin'in cezası, 26/10/1980 günü sabaha karşı Adana Kapalı Cezaevinde infaz edilmiştir. Sol siyasal görüşe mensup mahkumun ölüm bekleyiş süresi sadece 15 gündür.

2) Örnek 2- En uzun ölüm bekleyiş süresini yaşayan siyasi suçlular: Selçuk Duracık ve Halil Esendağ (Kanun No. 2834)

12 Eylül Rejiminde siyasal suçlular arasında en uzun ölüm bekleyiş süresini yaşayan mahkumlar, 1983 yılında 2834 sayılı Kanunla (RG; 03/06/1983, s.18066 mük.) cezalarının yerine getirilmesine karar verilen Selçuk Duracık ve Halil Esendağ'dır. İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinin 17/9/1981 tarih ve 1981/142 Esas, 1981/269 Karar sayılı hükmü ile verilen ölüm cezası mahkumiyeti Askeri Yargıtay 3 üncü Dairesinin 9/3/1982 tarih ve 1982/72 Esas, 1982/112 Karar sayılı ilamı ile kesinleşmiştir.

2834 sayılı Kanuna ilişkin 28/12/1982 tarih ve Esas No. 3/163, Karar No. 31 sayılı Adalet Komisyonu Raporuna göre, mahkumlar Duracık ve Esendağ, suç ortakları Ali Aksakal ile birlikte, "bir süre önce sağ görüşlü arkadaşlarının bir kahveye yapılan baskın sırasında öldürülmelerinin ülkücü kesim üzerinde yaptığı havayı kaldırmak amacıyla misillemeye karar vermişler" ve 07/09/1979 tarihinde Manisa'nın Turgutlu İlçesinde bir fırın basarak sol görüşlü Yaşar Bilgin, Mustafa Şahin, Osman Haznedar ve Mustafa Şenpınar'ı öldürmüşlerdir. Duracık ve Esendağ, taammüden 4 kişiyi öldürmekten ölüm cezasına çarptırılmış, suç ortağı Ali Aksakal ise, yaşı sebebiyle hakkında TCK (md.55) uygulandığı için 24 yıla mahkum edilmiştir.

Mahkumlar hakkındaki hüküm, 04/06/1983 günü sabaha karşı İzmir Buca Kapalı Cezaevinde infaz edilmiştir. Ölüm bekleyiş süresi sadece 14 ay ve 24 gündür.

Bu sürenin diğer siyasal suçlulara göre daha uzun olmasının saptanabilen belirgin nedenleri şunlardır.

Mahkumlar ayrı ayrı yargılamanın yenilenmesi taleplerinde bulunduklarından, dosyaları DM önünde iken Başbakanlıkça birkaç kez geri çekilmiştir. Anılan başvurularından lehlerine bir sonuç çıkmamıştır. Ancak, mahkumların denediği söz konusu girişimler infaz kanununun DM ve MGK önünde görüşülüp neticelendirilmesini geciktirmiştir.

Süreyi uzatan bir diğer neden, DM'nin 2834 sayılı Kanuna ilişkin Tasarıyı kabul tarihi (DM'nin 31/01/1983 tarihli 49. Birleşiminde benimsenmiştir) ile MGK'nin bunu onaylayarak kanunu çıkartması tarihi (03/06/1983) arasında 4 ay kadar bir sürenin geçmiş olmasıdır. MGK'nin nihai istencini ortaya koymakta 4 aylık bekleyişi dikkati çeken özellik taşımaktadır. Çünkü, MGK ve DM'nin birlikte infaz istencini belirlediği 1982 ve 1983 yılı infaz kanunlarında, 2834 sayılı Kanun örneğinde yaşananın tersine, MGK çok daha kısa sürede infaz kanunlarını onaylamıştı. Bu örnekteki duruma yol açan neden belirsizdir. Bir son not olarak ekleyelim ki, 2834 sayılı Kanun, 12 Eylül Rejiminin ürettiği son infaz istencidir.

g) 12 Eylül Rejimi İnfazlarında Ölüm Cezası Hükümlerinin Yasal Dayanağı

TABLO 8a) 1980 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Çarptırıldıkları Cezanın Yasal Dayanağı

Dönem	İnfaz Kanun Numarası	Yasa ve Madde		Mahkum		
		TCK	Niteliği	Adi	Sağ	Sol
12/09/1980 31/12/1980	2308	149/2	"Devlet kuvvetleri aleyhinde cürümler"; İsyana ve birbirini öldürmeye teşvik		+ 2 mahkum	
	2309	149/2	"Devlet kuvvetleri aleyhinde cürümler"; İsyana ve birbirini öldürmeye teşvik			+ 2 mahkum
	2322	450/4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden			+
	2360	450/9	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; suçu gizlemek, cezadan kurtulmak			+

TABLO 8b) 1981 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Çarptırıldıkları Cezanın Yasal Dayanağı

Dönem	İnfaz Kanun Numarası	Yasa ve Madde		Mahkum		
		TCK	Niteliği	Adi	Sağ	Sol
01/01/1981 31/12/1981	2465	450/4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden		+	
	2466	450/4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden			+
	2473	450/9	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; suçu gizlemek, cezadan kurtulmak			+
	2476	146/1	"Devlet kuvvetleri aleyhinde cürümler"; Devletin anayasal nizamını bozmaya cebren teşebbüs			+ 2 mahkum
	2505	450/9-5	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; birden çok kişi öldürmek; suçu gizlemek, cezadan kurtulmak			+
	2506	450/9	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; suçu gizlemek, cezadan kurtulmak	+		

TABLO 8c) 1982 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Çarptırıldıkları Cezanın Yasal Dayanağı

Dönem	İnfaz Kanun Numarası	Yasa ve Madde		Mahkum		
		TCK	Niteliği	Adi	Sağ	Sol
01/01/1982 31/12/1982	2630	450/4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden		+	
	2631	146/1	"Devlet kuvvetleri aleyhinde cürümler"; Devletin anayasal nizamını bozmaya cebren teşebbüs			+ 3 mahkum
	2643	450/3-5	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; canavarca saikla; birden çok kişi öldürmek;		+ 2 mahkum	
	2660	450/3-4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; canavarca saikla; taammüden	+		
	2664	450/4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden		+	
	2676	450/4-10	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden; kan gütme saiki	+		
	2679	450/9	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; suçu gizlemek, cezadan kurtulmak	+		
	2694	450/4-5	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden; birden çok kişi öldürmek;		+	
	2695	450/4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden	+		
	2702	450/4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden	+		

TABLO 8c'nin Devamı

Dönem	İnfaz Kanun Numarası	Yasa ve Madde		Mahkum		
		TCK	Niteliği	Adi	Sağ	Sol
01/01/1982 31/12/1982	2763	450/4-10, 59; 450/4-10, 59, 450/4-10, 59	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden; kan gütme saiki	+		
	2764	450/4-5	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden; birden çok kişi öldürmek;	+		
	2765	450/8	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; suçtan fayda elde edememeden ötürü infial ile	+		

TABLO 8d) 1983 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Çarptırıldıkları Cezanın Yasal Dayanağı

Dönem	İnfaz Kanun Numarası	Yasa ve Madde		Mahkum		
		TCK	Niteliği	Adi	Sağ	Sol
01/01/1983 06/12/1983	2774	450/1-4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; usul ve fürudan biri aleyhine; taammüden	+		
	2775	450/9	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; suçu gizlemek, cezadan kurtulmak	+		
	2776	450/9	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; suçu gizlemek, cezadan kurtulmak	+		
	2784	450/7	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; başka bir suçu işlemek için	+		

TABLO 8d'nin Devamı

Dönem	İnfaz Kanun Numarası	Yasa ve Madde		Mahkum		
		TCK	Niteliği	Adi	Sağ	Sol
	2785	450/4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden			+
	2786	450/1-5	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; usul ve fürudan biri aleyhine; birden çok kişi aleyhine	+		
	2792	146/1	"Devlet kuvvetleri aleyhinde cürümler"; Devletin anayasal nizamını bozmaya cebren teşebbüs			+ 4 mahkum
	2793	450/4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden		+	
	2794	125	"Devletin arsıulusal şahsiyetine karşı cürümler"; Vatan hainliği, devletin ülkesi ve egemenliğine karşı suçlar	Ermeni Asala örgütü militanı		
	2796	450/4-10; 450/4-10, 59 ve 70	Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden; kan gütme saiki	+ 3 mahkum		
	2798	450/9	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; bir suçu gizlemek için	+		
	2799	450/4	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden	+		
	2806	450/4-9	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden; bir suçu gizlemek için	+		
	2807	450/4, 5, 10	Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden; birden çok kişi; kan gütme saiki	+		

Tablo 8d'nin devamı

Dönem	İnfaz Kanun Numarası	Yasa ve Madde		Mahkum		
		TCK	Niteliği	Adi	Sağ	Sol
	2815	450/9; 450/9	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; bir suçu gizlemek için	+		
	2816	450/10, 59; 450/10, 59; 70	Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; kan gütme saiki	+		
	2826	450/8	Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; suçtan fayda elde edememeden ötürü infial ile	+		
	2834	450/4-5	"Adam öldürme cürümleri"; mevsuf adam öldürme; taammüden; birden çok kişi öldürmek;		+	

i) Tablo 8a-8d'ye ilişkin açıklama

Yukarıdaki *Tablo 8a-8d*'den çıkan sonuçlar:

Toplam 41 İnfaz Kanunu ile toplam 53 mahkum hakkında ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Bu 53 mahkumun çarptırıldıkları ölüm cezası hükümlerinin yasal dayanağına ilişkin genel dağılım şöyledir.

TCK	md.125	1 İnfaz Kanununda toplam 1 mahkum için uygulanmıştır. (Ermeni Asala Örgütü militanı)
TCK	md.146/1	3 İnfaz Kanununda toplam 9 mahkum için uygulanmıştır. (tümü sol siyasal suçlu)
TCK	md.149/2	2 İnfaz Kanununda toplam 4 mahkum için uygulanmıştır. (2 sağ, 2 sol siyasal suçlu)
TCK	md.450/1	2 İnfaz Kanununda toplam 2 mahkum için uygulanmıştır. (tümü adi suçlu)
	md.450/3	2 İnfaz Kanununda toplam 3 mahkum için uygulanmıştır. (1 adi, 2 sağ siyasal suçlu)
	md.450/4	19 İnfaz Kanununda toplam 23 mahkum için uygulanmıştır. (14 adi, 5 sağ ve 4 sol siyasal suçlu)
	md.450/5	7 İnfaz Kanununda toplam 9 mahkum için uygulanmıştır. (3 adi, 3 sağ ve 1 sol siyasal suçlu)

	md.450/7	1 İnfaz Kanununda toplam 1 mahkum için uygulanmıştır. (tümü adi suçlu)
	md.450/8	2 İnfaz Kanununda toplam 2 mahkum için uygulanmıştır. (tümü adi suçlu)
	md.450/9	10 İnfaz Kanununda toplam 10 mahkum için uygulanmıştır. (7 adi, 3 sol siyasal suçlu)
	md.450/10	5 İnfaz Kanununda toplam 7 mahkum için uygulanmıştır. (tümü adi suçlu)

Bu açıklamalara göre,

TCK (md.146) sadece sol görüşlü siyasi suçlular için uygulanmıştır.

Sağ görüşe sahip siyasi suçlular için ağırlıklı olarak adi suçlular için uygulanan TCK maddelerinden hareketle hüküm tesis edilmiştir.

TCK (md.450/1, 7, 8 ve 10) hükümleri sadece adi suçlular için uygulanmıştır.

B) 12 EYLÜL REJİMİ ORGANLARINDAN MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ'NİN İNFAZ İSTENCİ

Ölüm cezalarının yerine getirilmesi istencini üretme sürecinde rol oynayan 12 Eylül Rejimi organları arasında sayılması gerekenler, Milli Güvenlik Konseyi (MGK) ve Danışma Meclisi'dir (DM). Ancak bu süreçte önemli işlev yüklenen ve anılan iki organın bünyesi içinde yapılaştırılmış bulunan iki birimden de özellikle söz etmek gerekmektedir. Bu birimler ise MGK Adalet Komisyonu ile DM Adalet Komisyonudur.

MGK ve DM'nin ortaya koyduğu infaz istencini de, dönemin kendi içindeki bölümlenmesine bakarak sınıflamak uygundur. 1980 ve 1981 döneminde, infaz istencinin sahibi tek organ MGK'dir. 1982 ve 1983 döneminde ise, infaz istenci, DM ve MGK tarafından birlikte üretilmiştir.

MGK Adalet Komisyonu'nun fiili rejim içinde yüklendiği işlev, ölüm cezası sorunu açısından bakıldığında, sadece MGK'nin tek başına yasama ve yürütme iktidarını kullandığı 12/09/1980 - 23/10/1981 (DM'nin ilk Birleşim tarihi) dönemiyle sınırlı değildir. Tersine, *de facto* rejimin teknik anlamda son bulduğu 06/12/1983 tarihine dek MGK AK faaliyette bulunmuştur.

a) MGK'nın infazlara karar verme yetkisinin sorgulanması

25/09/1980 tarih ve Karar No.1 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti MGK Yasama Görevleri İçtüzüğü"nün[5], Kananların Yapılması başlığı altında yer verilen (md.9-14) düzenlemelerinde, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmesi konusunda özel bir hüküm yer almamaktadır. (md.9)'da "Kanun teklif etmeye MGK üyeleri ve Bakanlar Kurulu yetkilidir" hükmü vardır. Ancak maddenin izleyen fıkraları ile diğer ilgili maddelerde "kanun tasarı ve tekliflerinden" söz edilmektedir.

MGK İçtüzüğü çıkarıldığında, parlamento feshedildiğine, 1961 Anayasası askıya alındığına ve ortada henüz biçimsel de olsa oluşturulan bir Meclis bulunmadığına göre, maddelerde geçen "kanun tasarısı" ve "kanun teklifi" terimlerinin gelişigüzel kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın konusu bakımından önem taşıyan husus, İçtüzükte ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin sarih bir hüküm bulunmadığından hareketle, söz konusu yetkinin doğrudan MGK tarafından kullanılmasının kurgulanmış olduğudur. Danışma Meclisi oluşturulduktan sonra, aşağıda ilgili bölümde açıklandığı üzere, tartışmalı da olsa DM İçtüzüğüne bu yönde bir özel hüküm eklenecek ve nihai istenç tekeli MGK'de kalmakla birlikte DM de bu sürece dahil edilecektir.

Bu düzenlemeler ışığında tartışmalı olan durum, DM'nin kurulup faaliyete geçmesinden önce doğrudan MGK tarafından yasama erkinin kullanıldığı evrede kanun çıkartmak yoluyla ortaya konan infaz istençlerinin, *de facto* erkin kendi çıkardığı mevzuata uygun olup olmadığında odaklaşmıştır.

---

5 MGK'nin 25/09/1980 tarih ve Karar No. 1 sayılı olarak çıkardığı "Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İçtüzüğü", (RG, 28/09/1980, s.17119).

Çünkü, 12 Eylül günü yapılan MGK açıklamasında ve bilahare çıkartılan 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanunda ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunda, MGK'nin ürettiği istenç ile çatışmayan hükümleri bakımından 1961 Anayasasının uygulamada kalacağı belirtilmekteydi. Buradan bakılarak, her ne kadar yasama erkini MGK uhdesine almışsa da, ölüm cezasının infazı yasası hususunda özel bir hüküm bulunmadığından hareketle bu alanda da, en azından Meclisin teşekkülüne kadar infaz istencinin ortaya konulması işlemlerinin ertelenmesi gerektiği akla gelmektedir. Nitekim, aşağıda örneklendiği üzere, ölüm cezası dosyaları MGK önüne gelen bazı mahkumlara ilişkin olarak avukatlar bu doğrultuda girişimlerde bulunmuşlardır.

12 Eylül Rejiminin ilk infazlarından birisi, sol siyasal görüşe sahip Necdet Adalı'nın 08/10/1980 tarihinde Ankara Kapalı Cezaevinde asılması suretiyle gerçekleştirildi. MGK tarafından Adalı hakkındaki cezanın yerine getirilmesine karar verilmesi üzerine (2309 sayılı Kanun, RG, 07/10/1980, s.17128) mahkumun avukatları 07/10/1980 tarihli bir dilekçeyle, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisinin MGK'ne değil, Meclise ait olduğunu ve Anayasada bu yetkiyi düzenleyen hükümlerin yürürlükte bulunduğunu ileri sürerek mahkemeye başvurdular. Sıkıyönetim Askeri Savcılığı, 07/10/1980 tarih ve 1979/37 Müt. sayılı yazısında, MGK'nin, yasama organının yasal tüm sorumluluk ve yetkilerini üstlendiğini, dolayısıyla çıkartılan İnfaz Kanununun usulüne uygun olduğuna karar vermişti. Ayrıca, Ankara Sıkıyönetim Kmt. 1 Numaralı Askeri Mahkemesi 07/10/1980 tarih ve 1980/1704 karar sayılı Kararında, avukatların bu istemini, MGK'nın yasama görevini üstlendiğini bir Bildiri ile açıkladığı; Resmi Gazetede yayınlanan ve yürürlük tarihleri belirtilen kanunların, yayınlanmasından önceki kabul ve onanması biçimi konusunda araştırma yapmanın ise mahkemeye ait bir yetki olmadığını belirterek oybirliği ile reddetti.

Sıkıyönetim mahkemesinin bu kararı, aslında yargı organının, 12 Eylül Rejimi evresindeki bir buluşu değildi. 1960 darbesinden sonra da yargı makamları, *de facto* rejimi yasallaştırma yönünde kararlar üretmişti. İşte yargının üstlendiği bu rol, 1960 darbesinden yaklaşık 30 yıl geçtikten sonra yeniden sahnelenmiş oldu. Sonuç olarak, MGK, DM kurulmadan önce tek başına iktidarı kullandığı evrede 13 kişi hakkında ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verdi ve belirtildiği üzere bunlardan 10'unun cezaları infaz edildi.

b) MGK'nın infaz istenci, bir yasayla birden çok mahkumu kapsayacak şekilde aceleciydi

TABLO 9a) Bir yasa ile iki mahkumun infazı

İnfaz Yasası	Resmi Gazete	Mahkumların adları
07/10/1980 tarih ve 2308 sayılı	07/10/1980, s.17128	Mustafa Pehlivanoğlu ve İsa Armağan
07/10/1980 tarih ve 2309 sayılı	07/10/1980, s.17128	Necdet Adalı ve Kemal Ergin
24/06/1981 tarih ve 2476 sayılı	24/06/1981, s.17380	Ahmet Saner ve Kadir Tandoğan
26/03/1982 tarih ve 2643 sayılı	26/03/1982, s.17645-mük.-	Fikri Arıkan ve Kemal Özdemir

TABLO 9b) Bir yasa ile üç mahkumun infazı

İnfaz Yasası	Resmi Gazete	Mahkumların adları
12/03/1982 tarih ve 2631 sayılı	12/03/1982, s.17631-mük.-	Seyit Konuk, İbrahim Ethem Coşkun ve Necati Vardar
04/02/1983 tarih ve 2796 sayılı	04/02/1983, s.17949-mük.	Rıdvan Karaköse, Cavit Karaköse ve Süleyman Karaköse

TABLO 9c) Bir yasa ile dört mahkumun infazı

İnfaz Yasası	Resmi Gazete	Mahkumların adları
28/01/1983 tarih ve 2792 sayılı	28/01/1983, s.17942-mük.-	Ramazan Yukarıgöz, Ömer Yazgan, Erdoğan Yazgan ve Mehmet Kambur

i) Tablo 9a-9c'ye ilişkin açıklama

Bilindiği üzere, ölüm cezasının yerine getirilmesi konusunda Meclisin karar alması ya da yasa çıkartması, konunun son derece önemli ve özel nitelik taşıyor olması dikkate alındığında, her bir mahkum için tek tek yerine getirilmesi gereken bir işlemdir. Başka deyişle, aynı dosya içinde bu cezaya çarptırılmış birden çok mahkum bulunsa bile, Meclisin infaza karar verme yetkisinin amacı her bir mahkum için, son çözümlemede, atıfet yetkisinin

kullanılıp kullanılmayacağı hususunun ayrı ayrı incelenip karara bağlanmasını gerektirdiği için, birden çok mahkum için bir infaz yasasının çıkartılması şeklindeki uygulama, ne biçimsel hukuki gereklere ne de düzenlemenin varlık nedeni ve amacına uygundur.

Oysa Cumhuriyet tarihi boyunca, ister *de jure* isterse *de facto* rejim evrelerinde olsun, bir çok infaz kararı ya da yasası, birden çok mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesi kapsamında çıkartılmıştır. Bu veri dikkate alınırsa, söz konusu uygulamanın 12 Eylül Rejiminin bir buluşu olmadığı anlaşılır.

Nitekim, 12 Eylül Rejiminde gerek MGK, gerekse atamasıyla oluşan DM, 12/09/1980-06/12/1983 arasında toplam 53 mahkum hakkında infaz istencini ortaya koyarken, bunların kayda değer bir bölümünde, çıkardığı bir yasada birden çok mahkumun infazına karar verme gibi toptancı bir yönteme yoğun biçimde başvurmuştur.

Bu mahkumlardan 18'i, yani üçte biri (% 33.96'sı) hakkında, toplu yasalarla infaz yönünde karar alınmıştır. Mahkum sayısı değil de, çıkartılan toplam 41 İnfaz Kanunu esas alınırsa, toplu infaza el veren 7 Kanunun bütün içindeki payı % 17'dir.

c) MGK'nin haklarında ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verdiği mahkumların sayısı, cezası infaz edilenlerden fazladır

TABLO 10) İnfaz Kanunu Çıkartılmasına Karşın Ölüm Cezaları Yerine Getirilemeyen Mahkumlar ve Nedenleri

Dönem	Mahkumun adı	İnfaz Kanunu	Durumuna ilişkin açıklama
12/09/1980-25/10/1981	İsa Armağan	07/10/1980 tarih ve 2308 sayılı Kanun	sağ siyasi suçlu; 26/07/1980 tarihinde Mamak Özel Askeri Cezaevinden kaçmıştır ve yakalanamadığı için cezası infaz edilememiştir. Aradan yaklaşık 16 yıl geçtikten sonra, İsa Armağan, Almanya tarafından Türkiye'ye iade edilmiştir. 1991 tarihli Terörle Mücadele Yasası (Geçici md.1)'den yararlanmıştır.
	Kemal Ergin	07/10/1980 tarih ve 2309 sayılı Kanun	sol siyasi suçlu; hapisten kaçmış ve yakalanamamıştır.
	Recep Sarısalan	02/06/1981 tarih ve 2465 sayılı Kanun	sol siyasi suçlu; hapisten kaçmış ve 20/09/1981 tarihinde Doğanşehir'de (Malatya) güvenlik kuvvetleriyle girdiği çatışma sonucu, 22/09/1981 tarihinde ölmüştür.

Tablo 10'un devamı

Dönem	Mahkumun adı	İnfaz Kanunu	Durumuna ilişkin açıklama
25/10/1981-06/12/1983	Mehmet Ali Ağca	12/03/1982 tarih ve 2630 sayılı Kanun	sağ siyasi suçlu; İtalya'da Papa'ya suikast girişimi sonrasında çarptırıldığı ömür boyu hapis cezasını İtalya'da çekmekte iken, 2000 yılında Türkiye'ye iade edildi.
	Kemal Özdemir	26/03/1982 tarih ve 2643 sayılı Kanun	sağ siyasi suçlu; 25/07/1979'da firar etmiştir ve yakalanamamıştır.

i) Tablo 10'a ilişkin açıklama

Yukarıda gösterildiği üzere, 12/09/1980-25/10/1981 tarihleri arasında MGK aslında (12'si siyasal, 1'i adi suçlu olmak üzere) toplam 13 mahkumun; 25/10/1981-06/12/1983 tarihleri arasında ise MGK ve DM birlikte (17'si siyasal, 23'ü adi suçlu olmak üzere) toplam 40 mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar vermiştir. Demek ki, 12/09/1980 ila 06/12/1983 arasında, dönemin *de facto* erki tarafından ortaya konan toplam infaz istenci toplam 53 mahkumu kapsamaktaydı.

Buna karşılık, toplam 53 infaz istencinin yerine getirilmesi dökümü ise şöyle olmuştur: 12/09/1980-25/10/1981 arasında (9'u siyasal, 1'i adi suçlu olmak üzere) toplam 10 mahkumun; 25/10/1981-06/12/1983 arasında (15'i siyasal, 23'ü adi suçlu olmak üzere) toplam 38 mahkumun ölüm cezaları yerine getirilmiştir. Demek ki, 12/09/1980 ila 06/12/1983 arasındaki evrede, 23'ü siyasal, 24 adi ve 1'i de Asala Örgütü militanı olmak üzere toplam 48 ölüm cezası infazı gerçekleştirildi.

Ölüm cezaları yerine getirilemeyen toplam 5 mahkumun tümü (3'ü sağ ve 2'si sol olmak üzere) siyasi suçludur. Yine bu 5 mahkumdan 1'i çatışmada vurularak öldürüldüğüne göre, geri kalan 4'ü sonuç olarak ölüm cezası infazından kurtulmuşlardır.

d) MGK'nin infaz istenci pratiği hukuksal, siyasal ve ahlaksal açıdan sorunludur:

12 Eylül *de facto* rejim döneminde bir çok ölüm cezası mahkumunun cezaları infaz edilmemiştir. Bunların çeşitli sebepleri vardır.

i) Haklarında infaz tasarrufu gerçekleştirilemeyen ölüm cezası mahkumları

1) Birinci kategori - Hukuksal başvuruları nedeniyle kazandıkları zamandan yararlanarak infazdan kurtulanlar

Ölüm cezaları infaz edilemeyen mahkumların bir bölümünde bu hükümlüler hakkındaki dosyalar DM önüne gelmiş olmasına karşın, mahkumlar ve/veya vekilleri "karar düzeltme" ve "yargılamanın yenilenmesi" başvu-

rularında bulundukları için bunlara ait dosyalar DM'den geri çekilmiştir. Ancak bunların hemen tamamında, mahkumlar, söz konusu hukuksal başvurularından lehlerine bir sonuç elde edememişler, yani başvuruları reddedilmiştir. Ne var ki, değişen konjonktür çerçevesinde bu mahkumlara ilişkin infaz kanunları çıkmamıştır.

Bu durumdaki dosyalar ikiye ayrılmaktadır. Bir bölümünde, sonuçsuz kalan başvurular sonrasında ilgili dosyaların yeniden Meclise havale edilmesi, MGK ve DM iktidarının devam ettiği *de facto* rejim evresi içinde kalmaktadır. Diğer bölümünde ise, sivil yönetime geçildikten sonraki evrede bu dosyalar TBMM'ne tekrar gönderilmiştir. Hatırlatalım ki, sivil yönetim döneminde iki istisna uygulama vardır. Bunlar, 1984 yılında ANAP iktidarı döneminde çıkartılan iki infaz kanunudur.

Bu kategoriye giren bir çok mahkum vardır. Bunlar hakkında belgeleriyle birlikte ayrıntılı bilgi bu Bölümü izleyen "12 Eylül Rejiminde İnfazdan Kurtulanlar" başlıklı bölümde gösterilmiştir. Oraya yollama yapmakla yetiniyoruz.

2) İkinci kategori - Kaçtığı ve yakalanamadığı için infazdan kurtulanlar

Yine *de facto* rejim dönemi içinde bazı mahkumlar hakkında, MGK tek başına ya da MGK ile DM birlikte tasarrufta bulunarak ölüm cezasının yerine getirilmesi hakkında kanunlar çıkartmıştır. Ancak bunların cezaları, kaçtıkları ve o dönemde yakalanamadıkları için infaz edilememiştir.

Örneğin, yukarıdaki bahiste açıklandığı üzere, İsa Armağan (Kanun *No.2308*), Kemal Ergin (*Kanun No.2309*), Mehmet Ali Ağca (*Kanun No.2630*) ve Kemal Özdemir (Kanun No.2643) isimli mahkumlar cezaevinden kaçtıkları/kaçırıldıkları ve o dönemde yakalanamadıkları için cezaları infaz edilememiştir.

3) Üçüncü kategori – Kaçtığı ve bilahare silahlı çatışmada öldürüldüğü için hakkında infaz işlemi yapılamayanlar

Bu kategoriye giren mahkumlar cezaevinden firar etmişler, ancak daha sonra güvenlik kuvvetleri ile girdikleri çatışmada öldürülmüşlerdir. Dolayısıyla, bunlar hakkında ölüm cezasının infazı tasarrufu yerine getirilememiştir.

Örneğin, Recep Sarıaslan (Kanun No.2466) isimli mahkum cezaevinden kaçmış; daha sonra güvenlik kuvvetleriyle girdiği silahlı çatışmada öldürülmüştür.

4) Dördüncü kategori – DM infaz istencini kanun tasarısını benimseyerek ortaya koymasına karşın MGK tarafından onaylanmadığı için infazdan kurtulanlar

MGK ile DM birlikte tasarrufta bulunduğu evrede, DM Adalet Komisyonu ve DM Genel Kurulu bazı mahkumların Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun Tasarılarını benimseyerek infaz istencini ortaya koy-

muştur. Ancak, nihai karar verme yetkisini elinde bulunduran MGK, çeşitli mülahazalarla infaza onay vermemiştir. Böylelikle, MGK tarafından onanmadığı için, DM'nin infaz istenci, kanun olarak yayınlanıp yürürlüğe girmemiştir.

Bu kategoriye giren iki kadın mahkum bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi, aşağıda, DM Adalet Komisyonu başlığı altında verilmiştir.

Birinci Örnek – Dudu Gül: Danışma Meclisi faaliyete geçtikten sonra benimsediği çok sayıdaki infaz kanun tasarıları arasında bir kadın mahkuma ilişkin ilk örnek, adi suçlu olan Dudu Gül isimli hükümlünün dosyası ile gündeme gelmiştir. Bu mahkum hakkında Danışma Meclisi Adalet Komisyonunun 23/02/1982 tarih ve Esas No. 3/6, Karar No. 30 sayılı Raporunda infaz yönündeki karar oyçokluğu ile alınmıştır. Dudu Gül'ün ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, Danışma Meclisinin 10/05/1982 tarihli 92. Birleşiminde görüşülerek benimsenmiştir.[6] Bu Kanun Tasarısı Danışma Meclisince kabul edilmiş olmasına karşın MGK tarafından onaylanmadığı için kanun çıkmamıştır. Sonuç olarak mahkum, ölüm cezası infazından kurtulmuştur.

İkinci Örnek – Şevkiye Erşen: Danışma Meclisi Adalet Komisyonunun, Şevkiye Erşen'e ilişkin 23/12/1982 tarih ve Esas No. 3/20, Karar No. 28 sayılı Raporunda infaz yönündeki karar oyçokluğu ile alınmıştır. Şevkiye Erşen'in ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, Danışma Meclisinin 20/01/1983 tarihli 45. Birleşiminde görüşülerek benimsenmiştir.[7] Bu kanun tasarısı da MGK tarafından onaylanmadığı için kanun çıkmamıştır ve mahkumun ölüm cezası infaz edilmemiştir.

Bu kategoriye giren iki kadın mahkum hakkında belgeleriyle birlikte ayrıntılı bilgi bu Bölümü izleyen "12 Eylül Rejiminde İnfazdan Kurtulanlar" başlıklı bölümde gösterilmiştir. Oraya yollama yapmakla yetiniyoruz.

MGK'nin, bu kanun tasarılarını onaylamamasının arkasında yatan etkenler arasında ilk akla geleni, mahkumların cinsiyeti olmaktadır. Bununla birlikte, bu unsurun ne kadar geçerli olduğu hususu tartışmaya açıktır. Bunun olası nedenleri konusunda bir değerlendirme ve mahkumların cinsiyetinden hareketle iki *de facto* rejimin, yani 12 Eylül Rejimi MGK'si ile 27 Mayıs Rejimi MBK uygulamaları arasında bir karşılaştırma için, yukarıda *Tablo 2*'nin altında verilen açıklamalara bakılmalıdır.[8]

---

6 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 5, 12 Nisan 1982 tarihli 79 uncu Birleşimden 7 Haziran 1982 tarihli 102 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:343-345 ve Tutanağın sonuna ekli 120 Sıra sayılı Basmayazı.

7 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 13, 16 Aralık 1982 tarihli 31 inci Birleşimden 24 Ocak 1983 tarihli 46 ncı Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:656-657 ve Tutanağın sonuna ekli 287 Sıra sayılı Basmayazı.

8 Bkz., yukarıda "12 Eylül Rejimi İnfaz Kanunlarında Mahkumların Cinsiyeti" başlıklı bahis.

Üstte açıklanan dört kategoriye giren mahkumların durumuna ilişkin açıklamalardan hareketle, önemli bir siyasi, hukuki ve ahlaki sorun gündeme gelmektedir: Ölüm cezası infaz edilenler ile cezası infaz edilmeyenler hangi kriterlere göre tespit edilmiştir?

Buna eklenmesi gereken bir diğer araştırma şudur: Özellikle ölüm cezaları yerine getirilenlerden hareketle, DM infaz istencinin, MGK tarafından onaylanması süratinin ve MGK'nin bu süreçte hangi ölçütleri kullandığının tespiti yoluyla ortaya konabilecek olan verilerdir.[9]

9 Bu konu aşağıda, "DM infaz istencinin MGK tarafından onaylanması hızı ve kullanılan olası ölçütler ile doğurduğu sorunlar" başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

C) 12 EYLÜL REJİMİ ORGANLARINDAN DANIŞMA MECLİSİ'NİN İNFAZ İSTENCİ

12 Eylül Rejimi evresinde ölüm cezası infazları konusunda istenç belirten organlardan bir diğeri Danışma Meclisidir. Üsteki "B" bölümünde irdelendiği üzere, 1980 ve 1981 yılı infazlarında, doğrudan ve sadece MGK rol oynamıştır. Buna karşılık, 1982 ve 1983 yılı infazlarında ise, DM (dolayısıyla DM AK) ve MGK birlikte infaz istencini ortaya koyan tasarrufta bulunmuştur.

Eklemek gerekir ki, 12 Eylül Rejimine ilişkin günümüze dek yapılan araştırmalarda ve yayınlarda, daha çok MGK ve kısmen de DM üzerinde durulmuştur. DM AK, üzerinde hemen hiç çalışma yapılmayan birimlerden birisidir. Bu çalışmada, DM AK'nun bu süreçte üstlendiği özgün işlev değerlendirilmiştir.

a) DM'nin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisi

i) Danışma Meclisi İçtüzüğü (md.86): Norm ve tartışmalar

12 Eylül Rejimi, 12/09/1980 darbesi ile başlamış ve iktidarın de facto kullanımı genel seçimlerin yapıldığı 06/11/1983 tarihinde değil, anılan seçim sonrası TBMM Başkanlık Divanının hukuken ve fiilen kurularak faaliyete geçtiği tarih olan 06/12/1983'de son bulmuştur.

Danışma Meclisi 1. Birleşimi 23/10/1981 tarihinde yapılmış ve MGK ve Devlet Başkanı K. Evren'in açış konuşmasının ardından 160 üye ant içmiştir. DM'nin 16/11/1981 tarihli 6. Birleşiminde, DM İçtüzüğü Teklifi ve İçtüzük Geçici Komisyon Raporu görüşülmeye başlanmıştır. Hazırlanan İçtüzük Teklifinin, "Üçüncü Bölüm/Özel Hükümler" bahsinde yer alan (md.86), "Ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair kanun tasarıları" kenar başlığı ile düzenlenmiştir. Madde metni şöyledir:[10]

> "Madde 86 – Ölüm cezaları hakkındaki kesinleşmiş mahkeme kararlarının yerine getirilmesine dair Başbakanlık yazıları, esas komisyon olarak Adalet Komisyonuna havale edilir. Adalet Komisyonu bu yazıyı inceleyerek cezanın yerine getirilmesinin onaylanması veya onaylanmaması yönünde bir kanun metni hazırlar. Komisyonlar ve Genel Kurul, mahkeme kararını değiştiremezler."

DM'nin 18/11/1981 tarihli 8. Birleşiminin 3. ve 4. oturumlarında sıra, diğerlerinin yanı sıra, (md.86)'nın görüşülmesine gelmiştir.

18/11/1981 tarihli 8. Birleşimin 3. oturumda söz alan bir çok konuşmacı, DM'nin görev ve yetkilerinin, 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun ışığında ele alınmak

---

10 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 23/10/1981 tarihli 1 inci Birleşimden 11/01/1982 tarihli 30 uncu Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:2-8, 91-133 ve Tutanağın sonuna ekli 1 Sıra Sayılı Basma yazı.

gerektiğini; DM'ne tanınan yetkilerin sınırlı sayıda ve konuda olacak şekilde tek tek gösterildiğini ve bu açıdan ele alındığında, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmesi konusunda DM'nin yetkili olmaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda, ayrıca, DM'ne kanun teklif etme yetkisinin, tadadi olarak, MGK üyelerine, Bakanlar Kuruluna ve 10 imzalı olarak DM üyelerine tanındığını (2485 sayılı Yasa, md.24); bu durumda olsa olsa tartışılan maddenin "...mahkeme kararlarının yerine getirilmesine dair Bakanlar Kurulu tasarısı" şeklinde düzeltilmesi halinde yasaya uygun olacağı ifade edilmiştir. (*Mümin Kavalalı, Cahit Tutum, Fikri Devrimsel*)

Konuşmacılardan *Rıfat Bayazıt*, DM'nin ölüm cezalarına ilişkin dosyaları inceleyip karara bağlamasına hukuken imkan olmadığı ve bu nedenle md.86)'nın teklif metninden çıkartılması gerektiğini ileri sürmüştür. Söz alan *Turgut Tan* ise, DM'nin bazan kanun konusu değil, karar konusu işlemleri de yapabildiğini (kalkınma planının onaylanması gibi), ancak bunun ölçütünün ne olacağının, bütün karar konularında DM'nin işlem yapıp yapamayacağının açıklığa kavuşturulması gerektiği ifade etmiştir.

A. Pulat Gözübüyük'ün konuşmasında, DM'nin ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair şekli kanun anlamında da olsa böyle bir kanunu kabul ve müzakere yetkisi bulunmadığı vurgulanmıştır.

Fevzi Uyguner, mevcut hükümde Başbakanlık tezkeresinden bahsedildiğini; ancak bunun, "...Hükümet tarafından hazırlanan kanun tasarısıyla buna ekli mahkeme dosyaları Adalet Komisyonuna havale edilir" şeklinde düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Madde üzerindeki görüşmeler 4. oturumda da sürmüştür. *Kemal Dal* ise şu hususlara işaret etmiştir: 2485 sayılı Yasa (md.32)'yi izleyen "Geçici madde/2. Fıkra"sında, "DM Başkanlık Divanı seçimleri yapılıp göreve başlayınca, MGK komisyonlarda bulunan kanun tasarı ve teklifleri Konsey Başkanlığınca DM Başkanlığına gönderilir" hükmü düzenlenmiştir. Bundan hareketle, DM önüne gönderilen dosyalar, aslında MGK teklifleridir ve DM kesinleşmiş ve iletilmiş olan bu dosyaları karara bağlamaya yetkilidir. Ancak bu durum, geleceği kapsamaz ve yeni dosyalar için çözüm bulmak gerekir.

İçtüzük Geçici Komisyonu Sözcüsü *İsmail Arar* söz alarak, bir önceki Birleşimin Gelen Kağıtlar bölümünde yer aldığı üzere, hali hazırda 19 adet Başbakanlık Tezkeresi DM'ne iletilmiş bulunduğunu hatırlatmıştır. (md.86) ile istisnai bir yetki tanındığını belirten konuşmacı, anılan mahkeme kararlarının Başbakanlık tasarısı olarak getirilmesi yönündeki görüşlerin ciddi sakıncalar doğuracağını; çünkü sürece, siyasi iktidarın katılmış olacağını, bunun sonucunun nereye varacağının ise kestirilemeyeceğini belirtmiştir. Adalet Bakanlığı ve Başbakanlığın yetkisinin, ilgili dosyayı Meclise sevk etmekten ibaret olduğunu ve Meclisin de Komisyonun hazırlayacağı kanun tasarısı üzerine karar vereceğini söylemiştir.

Tevfik Fikret Alpaslan'a göre, TCK yürürlükte bulunmaktadır; Türk adaleti, büyük bir cesaretle bunun üzerine giderek kararlar vermektedir; dosyalar DM'ye sevk edilmektedir. Konuşmacı, bu durumda "bizim için karar vermek, mutlak bir lüzum oluyor. Bu, bize düşen büyük bir sorumlulu-

ğun yetkimizi kullanarak yerine getirilmesi şeklinde olacak. Bu yönüyle, İçtüzüğün teklif edildiği şekliyle kabulünü arz edeceğim" demiştir.

Son olarak söz alan *Türe Tunçbay*, şunları söylemiştir:

"Ben bir hekimim. Bildiğiniz gibi mezun olurken şu yemini ederek mezun olmuşumdur: (Her ne koşul altında olursa olsun, bir kimsenin hayatını kurtarmakla sorumluyum). 'Her ne koşul altında olursa olsun' derken, zamanında bir düşman askeri de elimize geçer, yaralı ise tedavi ederiz, iyileştiririz ve adalete veririz. Bu yemini etmiş olan benim gibi en azından 15 hekim var burada. Böyle bir cezayı onaylamak eğer bize düşerse, sanırım ki, pek doğru karar vermeyiz. 'Duygusal olursunuz' derseniz, bu, unutmamalı ki, 23 senelik bir hekim olarak benim aldığım eğitim ve de tıp öğrencilerime verdiğim bilimsel eğitimdir. Onun dışına çıkabileceğimi sanmıyorum. Bağışlamanızı rica edeceğim; asla katılmıyorum karara."

Oturum Başkanı, 11 üye tarafından verilen ve İçtüzük (md.86)'nın, 2329 ve 2485 sayılı Kanunlara aykırı olduğu için tekliften çıkarılması yönündeki önergeyi oya sunmuştur. Oylama sonucu önerge kabul edilmemiştir. Ardından, (md.86) Teklifteki şekliyle oya sunmuştur. Başkan sonucu, "Madde ekseriyetle kabul edilmiştir" diyerek duyurmuştur.[11]

Sonuç olarak, 12 Eylül *de facto* rejiminde Danışma Meclisi İçtüzüğü (md.86), DM'nin dolayısıyla DM Adalet Komisyonunun çok sayıda ürettiği Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesi Kanununun çıkarılması sürecinde yasal dayanak işlevini görmüştür.

ii) İnfaz Kanunlarının görüşülmesi sırasında İçtüzük (md.86)'nın yeniden gündeme getirilmesi

Hatırlatmak gerekir ki, DM'nin faaliyet döneminde İçtüzük (md.86) hükmü, teknik hukuki zaafları bakımından, seyrek aralıklarla da olsa, Genel Kurulunda tartışılmıştır. Seyrek aralıklarladır; çünkü DM'nin ürettiği infaz kanunlarının ezici çoğunluğu, hiçbir tartışma olmaksızın benimsenmiştir. Bununla birlikte bazı istisnai örnekler bulunmaktadır.

Danışma Meclisi Adalet Komisyonu 01/12/1981 tarihinde yaptığı toplantıda Başkanlık Divanı seçimlerini yapmıştır. Komisyon Başkanlığına R. Bayazıt, Başkan vekilliğine F. Uyguner, Sözcülüğüne F. Güray ve Katip Üyeliğine S. Kurtoğlu'nun seçilmiştir.[12]

Bu isimler bakımından işaret edilmesi gereken bir özellik, Kurtoğlu hariç diğer üç ismin, bir üstteki bahiste açıklandığı üzere, İçtüzük (md.86)'nın DM Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında, teknik hukuki zaaflarına açık-

---

11 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 23/10/1981 tarihli 1 inci Birleşimden 11/01/1982 tarihli 30 uncu Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:242-253.

12 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, sf:380.

ça değinerek maddeyi eleştirdikleri ve DM'nin böyle bir yetkisi bulunamayacağı görüşünü savunduklarıdır. Dolayısıyla, Bayazıt, Uyguner ve Güray'ın, daha önce ifade ettikleri görüşü değiştirdikleri anlaşılmaktadır. Daha ilginci, bu üyeler AK Raporlarında infaz lehinde istenç ortaya koyanların başında gelmektedirler.

1) 12/03/1982 tarih ve 2630 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin görüşmede DM'nin yetkisinin sorgulanması

Adalet Komisyonunun bir diğer üyesi *Şerafettin Yarkın*, örneğin 12/03/1982 tarih ve 2630 sayılı Mehmet Ali Ağca hakkındaki İnfaz Kanuna ilişkin Komisyon Raporuna eklediği *Çekimser Oy Gerekçesinde* olduğu gibi, DM'nin bu konuda yetkisi bulunmadığı görüşünü dile getirmiştir.

"2. Çok uzun bir süreden beri fikir yönünden ve ilke olarak, ölüm cezalarının hep karşısında oldum. Yani bir kanunla öldürme kararı verilmesini kabul edememişimdir...

3. 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkındaki Kanunun, Kurucu Meclisin görevlerine ilişkin 2 nci maddesinin (d) bendinde '...kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevini yerine getirmek' denilmektedir.

Diğer yandan Anayasanın 64 üncü maddesinde de, 'Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, ...mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkilerindendir' hükmü yer almıştır. Bu maddedeki, ölüm cezalarına ilişkin karar verme konusunda da Danışma Meclisinin yetkili olduğu açıkça belli değildir. TBM Meclisince bu konudaki kararların bir kanunla yürürlüğe konduğu noktasından hareket etsek dahi, bu takdirde 2485 sayılı Kanunun 24 üncü maddesine göre durumun incelenmesi gerekmektedir.

Söz konusu 24 üncü maddede, Danışma Meclisi Başkanlığına yapılacak kanun teklifi yetkisinin, Milli Güvenlik Konseyi üyelerine, Bakanlar Kuruluna ve on imzalı Danışma Meclisi üyelerine ait olduğu hükme bağlanmıştır.

Halbuki bu maddeye göre Danışma Meclisi Başkanlığına gelmiş bir kanun teklifi veya tasarısı bulunmayıp, sadece Başbakanlığın bir tezkeresiyle, ölüm cezasına ait dosya gönderilmiştir. Öte yandan Adalet Komisyonunun bu konuda bir tasarı hazırlama yetkisi veren İçtüzüğün 86 ncı maddesinin ise, yukarıda sözü edilen 24 üncü madde hükmüne uygun bulunmadığını düşünmekteyim.

Bu durumda konu, 2485 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin (2) nolu bendine göre karara bağlanabilir."

2630 sayılı İnfaz Kanuna ilişkin AK Raporu ve Kanun Tasarısının Danışma Meclisinin 03/03/1982 tarihli 62. Birleşiminde görüşülmesi sırasında söz alan *Halil Gelendost*, Yarkın'ın bu Rapora eklediği Çekimserlik Gerekçesindeki görüşleri şöyle yanıtlamıştır:

"... Vazı kanun insan hayatıyla ilgili bir hükmün infazını milli iradeyi temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisinin, şimdiki halde Kurucu Meclisin kararına tabi tutmuştur. Bu cezayı Anayasamız, kanunlarımız ve İçtüzüğümüz kabul ettiğine göre, bu konuda görevimiz münferit olayları; yani hüküm dosyalarını ele alarak infaza gerek olup olmadığını araştırmamız ve sonuca göre karar vermemizden ibarettir. Yoksa bu cezanın genel mahiyette lüzumlu ve lüzumsuz, meşru veya gayri meşru olduğunu araştırmamıza yetkimiz bulunmamaktadır. **Bu cezaya, 'ilke itibariyle muhalifim' diyemeyiz. Tüzüğümüz kanun kuvvetinde olduğuna göre, 86 ncı maddenin Anayasaya aykırı olduğu iddiası da bu aşamada ileri sürülemez. Zira 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkındaki Kanun hükümlerine göre seçilerek bu kutsal çatı altına geldik...** Suçlular da bu fiillerinin cezalarının ölüm cezası olduğunu bilerek bu suçları irtikap etmişlerdir...

Hemen eklemek gerekir ki, *Yarkın* 2630 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporunda ileri sürdüğü ve 2630 sayılı Kanunu izleyen 2631, 2643 ve 2660 sayılı Kanunlara ilişkin AK Raporlarında da aynen tekrarladığı görüşten bir süre sonra vazgeçmiştir. Bu dönüşümün sergilendiği ilk örnek, bu üye tarafından 2676 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporuna eklenen Muhalefet Gerekçesidir.

"Anayasamızın 64 üncü maddesinde, '...mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkilerindendir' hükmü yer almıştır. Bu hükme göre yasama görevi yapan meclislerin ölüm cezasının yerine getirilmesine olduğu gibi, bu cezanın yerine getirilmemesine karar verme de yetkileri içindedir. Benim oyum, yerine getirilmemesi yönündedir.

Böylece, infaz edilmeyecek bir ölüm cezası sonunda, hakkında idam kararı verilenin, idam hükümlüsü olarak ömür boyu cezaevinde kalmasının daha müessir bir ceza olacağını düşünmekteyim."

2) 22/04/1982 tarih ve 2660 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin görüşmede DM'nin yetkisinin sorgulanması

DM Genel Kurulunda üzerinde tartışma yapılan seyrek sayıdaki dosyalardan biri, 22/04/1982 tarih ve 2660 sayılı Sabri Altay Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun olmuştur. Danışma Meclisinin 15/04/1982 tarihli 81. Birleşiminde[13] gerçekleşen görüşmede *Fikri Devrimsel* bu konuyu yeniden gündeme getirmiştir.

Devrimsel, Kurucu Meclisin Teşkili Hakkındaki Kanunla DM'ne tanınan yetkilerin, esasen Anayasayı, Siyasal Partiler ve Seçim Kanunlarını yapmakla sınırlı olduğunu; DM önüne sadece MGK üyeleri, 10 imzalı olarak DM

---

13 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 5, 12 Nisan 1982 tarihli 79 uncu Birleşimden 7 Haziran 1982 tarihli 102 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:42-50 ve Tutanağın sonuna ekli 77 sayılı Basmayazı. Ayrıntılı bilgi için, bu çalışmanın II. Cildi 1982 yılı bahsine bakınız

üyeleri ve Bakanlar Kurulu tarafından tasarıların gelebileceğini belirterek, Kanunun, DM'ne ölüm cezalarının yerine getirilmesi hususunda yetki tanımadığını; buna karşılık Kanunun vermediği yetkiyi İçtüzükle DM'nin kendisine verdiğini; İçtüzük görüşmeleri sırasında kendisinin buna muhalif kaldığını ifade etmiştir.

Devrimsel bu çelişkiye bir örnek de vermiştir. Kurucu Meclis Hakkındaki Kanunda sadece denetim yetkisinden söz edildiği için, DM'nin kendisine Bakana soru sorma, Meclis araştırması yapma gibi yetkileri tanımadığını; oysa, benzeri bir durum olmasına karşın, idam cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisini İçtüzükle kendine tanıdığını belirtmiş ve şunları eklemiştir:

> ... Ayrıca, 'Bizim tarafımızdan bunun yapılması mümkün değil' diyen tecrübeli arkadaşlardan, birisi Adalet Komisyonun şu anda Başkanı, diğer ikisi de o Komisyonun şimdi üyeleri; İçtüzükle ilgili müzakereler sırasında o zaman zapta geçen düşüncelerinin hilafına, metinleri her gün önümüze getiriyorlar. Bu nedenle yetkimizin olmadığı kanısındayım. Ancak, İçtüzük tadil edilir, Bakanlar Kurulu tasarısı olarak gelir dersek, tamam, onu kabul.
>
> Efendim, bu cezaların görüşülebilmesi için bana göre, ben bir çare olarak görüyorum; Adalet Komisyonunun kanun teklif etme yetkisi bulunmadığına göre, kanundan doğan yetkisi bulunmadığına göre (İçtüzüğün yetkisini kabul etmiyorum), ben gelen metne bakıyorum; eğer 10 tane olumlu imza varsa, ben bunu 10 DM üyesinin bir kanun teklifi niteliğinde düşünüyorum, o şekilde görüşülmesini kabul ediyorum"

Bunun üzerine söz alan *Fevzi Uyguner*, Genel Kurulun İçtüzük (md.86)'yı mevcut şekliyle benimsediğini ve o tartışmaların sonuçlandığını, aksi fikrin kabul edildiğini, İçtüzüğün o tarihe dek bu şekilde işlediğini, birçok infaz kanunu tasarısının DM'ye getirilip geçtiğini hatırlatarak,

> "Bugün İçtüzük müzakerelerinin ilk safhasına dönüp de tekrar bundan bahsederek idam cezalarının onaylanmaması gibi bir fikri ileri sürmek, Yüce Heyetinize karşı bir saygısızlıktır" demiştir.

Rıfat Bayazıt ise, İçtüzük (md.86)'nın o dönemdeki muhalefetine karşın mevcut haliyle kabul edildiğini; daha önemlisi, Anayasa Mahkemesi kararıyla da kesinleştiği üzere, İçtüzüğün tereddütsüz şekilde kanun olduğunu, dolayısıyla bunun uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.

Feridun Güray, çoğunluk tarafından kabul edildiğine göre mevcut İçtüzük hükmüne uymanın demokrasi anlayışı ve pozitif hukuka saygı gereği olduğunu belirterek,

> "İdam cezaları DM'nde görüşülmese dahi yine aynı şekliyle Milli Güvenlik Konseyi'nden geçerek kanunlaşacaktı" demiştir.

Ne var ki, ister Çekimserlik Gerekçelerinde vurgulanmış isterse görüşmeler sırasında üyelerce ifade edilmiş olsun, İçtüzük (md.86)'ya ilişkin eleştiriler, normun olduğu şekliyle kabulüne de, bu norma dayanan DM'nin infaz istencinin ortaya konmasına da engel olmamıştır.

iii) Bir hukuksal boşluk: Ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verildiğinde mahkumun çekeceği ceza sorunu

1) DM İçtüzüğü (md.86)'nın görüşülmesi sırasında sorunun gündeme getirilmesi

Danışma Meclisinin 18/11/1981 tarihli 8. Birleşiminin 3. ve 4. oturumlarında İçtüzük (md.86) tartışılırken söz alan konuşmacılardan bazıları, ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilmesi durumunda mahkumun hangi cezayı çekeceği hususunun belirsiz olduğunu dile getirmişlerdir. Konuşmacılara göre, bu husus Türk hukukunda ciddi bir yasal boşluktur.

Fikri Devrimsel, Meclisin cezanın yerine getirilmemesine karar vermesi durumunda ortaya çıkan durumun doktrinde açıklığa kavuşturulmadığını ve yasalarda da kesin bir boşluk olduğunu söyledikten sonra şunları eklemiştir:

"Yerine getirilmezse ne olur. Bir boşluk ortada. Bana sorarsanız, derhal salıvermek lazım; ama tabii ki, hiç birimizin vicdanı buna elvermiyor. O halde, bir kısmı diyor ki, 'Efendim, bu kişiler ölünceye kadar cezaevinde kalır'. Hayır efendim, o yeni bir tür ceza olur. Bir insanı ölünceye kadar cezaevinde bırakan bir mahkeme kararı yok. Anayasanın 7 nci maddesi ne diyor? 'Yargı yetkisi, Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır'. Ayrıca 132 nci madde ne diyor? 'Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır. Bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez'. Şimdi bu açık madde dururken, mahkemelerin belirtmediği bir cezayı, fiili sonuç olarak ölünceye kadar bir adamı cezaevinde tutabilir miyiz arkadaşlar? Ama, özel af kanunu çıkarabiliriz, o ayrı..."

Madde üzerindeki görüşmeler 4. oturumda da sürmüştür. Söz alan *Feridun Güray*, ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilmesi halinde üç olasılığın bulunduğunu belirtmiştir.

Birincisi, sanık cezasız kalmıştır, salıverilmelidir, ki üyelerden F. Devrimsel bu görüştedir. Güray ise, bunu af mahiyetinde gördükleri için katılmamaktadır.

İkincisi, mahkum, ölümden sonraki en ağır ceza olan müebbet hapis cezasını çeker; bu durumda şartla salıverme halinde 24, 2148 sayılı Yasa uygulanması halinde 18 yılda salıverilmesi gerekir. Ancak mevzuatta açık hüküm olmadığından bunun uygulanmaması gerekir.

Üçüncüsü, mahkum yaşamı boyunca hapishanede tutulur. Güray'a göre, bu, nevi şahsına münhasır bir durumdur, mevzuat boşluğu nedeniyle mahkum hakkında bu uygulama yapılmalıdır. Sonuç olarak, boşluk bulunduğundan, yeni Anayasa yapılırken bu eksiğin giderilmesi gerekir.

İçtüzük Geçici Komisyonu Sözcüsü *İsmail Arar* söz alarak, hali hazırda

ölüm cezalarına ilişkin 19 adet Başbakanlık Tezkeresinin Danışma Meclisi önünde bulunduğunu belirterek; Meclis Başkanlığının bunları Adalet Komisyonuna havale etmek durumunda olduğunu söylemiştir. AK'nun bunlar hakkında kanun tasarısı hazırlayacağını ve onaylama ya da 1961 Anayasası döneminde bir örnekte görüldüğü gibi onaylamama yönünde bir teklifte bulunacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine DM Genel Kurulu, Komisyonca yapılan teklif ne olursa olsun, cezanın yerine getirilmesine yahut getirilmemesine karar verecektir. Konuşmacı, Meclis infaz edilmemesi yönünde karar verirse, "idama mahkum hükümlü idama mahkum, fakat cezası infaz edilmemiş hükümlü muamelesi görerek cezaevinde kalır" demiştir. Mevcut düzenlemenin, uygulamaya tamamen uygun olduğunu ifade etmiştir.

Yukarıdaki bahiste açıklandığı üzere, İçtüzük (md.86), bu konuşmaların ardından ve Komisyondan geldiği şekliyle oylanmış ve kabul edilmiştir.

2) 22/04/1982 tarih ve 2660 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin görüşmede sorunun tartışılması

Danışma Meclisinin 15/04/1982 tarihli 81. Birleşiminde, 22/04/1982 tarih ve 2660 sayılı İnfaz Kanunu görüşülerek kabul edilmiştir.

İşte 2660 sayılı Kanuna ilişkin görüşmeler sırasında, söz alan üyelerden *F. Devrimsel*, ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilen mahkumun durumunun boşlukta olduğunu; uygulamada bu mahkumların müebbet hapis hükümlüsü olarak işleme tabi tutulduğunu ve yasalar uyarınca son tahlilde 19 yıl, iki ay ve 18 gün sonra salıverildiğini belirtmiştir. Buradan hareketle, cezanın yerine getirilmemesine karar verilen hükümlülerin, aslında mahkemenin verdiği infaz edilebilir bir ceza bulunmadığı için salıverilmesi gerektiğini; ancak elbette ki buna vicdan ve adaletin el vermeyeceğini ifade ederek, ortada açık bir yasal boşluk bulunduğunu vurgulamıştır. Şunu eklemiştir:

> "Yıllarca Adalet Bakanlığı seyirci kalmış, hükümetler seyirci kalmış; çünkü gelen 'As gitsin, evet de gitsin' demiş. Genellikle 'Hayır' pek denmemiş. İnsan hayatının çok ucuz olduğu memleketimizde bu meseleler üzerinde düşünme zahmetine herhalde katlanılmamış. Bu nedenle, 'Evet' denirken infaz şekli belli, 'Hayır' denirken ne olacağı belli değil; bir boşluk var."

Aynı görüşmede Komisyon Sözcüsü sıfatıyla söz alan *Enis Muratoğlu*, Adalet Komisyonunca adı Kanun Tasarısı olan metinlerin hazırlanmasının mevzuata uygun olduğunu; infaz hukukunda genelde bir boşluk bulunmadığını; buna karşılık, ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilmesi halinde ne türlü bir rejimin tatbik edileceğinin kesinlikle mevcut olmadığını ifade etmiştir.

Devrimsel'in ileri sürdüğü "boşluk bulunduğu ve doldurulması gerektiği" yönündeki görüşü destekleyen tek konuşmacı *Şerafettin Yarkın* olmuştur. Yarkın, esasen, 2660 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporuna eklediği Çekimserlik Gerekçesinde de bu hususu vurgulamaktaydı.

Yarkın konuşmasında, Devrimsel'in önemli hususa değindiğini, ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilen mahkumun hangi cezayı çekeceğine ilişkin üç görüş bulunduğunu belirtmiştir. İlk görüşün, mahkumun salıverilmesi olduğunu (ki bu, Devrimsel'in düşüncesidir) ve fakat bunun uygulanabilir olmadığını; ikinci görüşün, hükümlünün müebbet hapse mahkum muamelesi görmek olduğunu, ancak cezada kıyasın uygulanamayacağını; üçüncü görüşün mahkumun ömür boyu hapiste tutulması olduğunu (kendi önerisi), ancak bunun da ceza mevzuatında yeri olmadığını söylemiş ve bu boşluğun doldurulması gerektiğine vurgulamıştır.

Yarkın'ın benimsediğini belirttiği üçüncü seçenek, AK üyesi *Serda Kurtoğlu*'nun 2630 sayılı Kanundan başlayarak çok sayıda İnfaz Kanununa ilişkin AK Raporlarına eklediği Çekimserlik Gerekçesinde de ileri sürülmüş ve paylaşılmıştır. *Kurtoğlu*, Gerekçesinde şöyle demektedir:

> "3. Ölüm cezasının infaz edilmemesi suçlunun cezasının affı anlamına gelmez. O, daima ölüm cezası mahkumudur. Hayatını cezaevinde sürdürüp bitirmek zorundadır. Bu, işlediği suçun ağırlığına denk bir cezadır. Ölüm cezası hükümlüsü, infaz hukukunun suçlu lehine öngördüğü hiçbir hükümden yararlanamaz. Mesela şartla salıverilemez. Müebbet hapis mahkumu da değildir."

2660 sayılı Kanunun görüşülmesinde infaz lehinde görüş açıklayan üyeler ise, spesifik olarak bu sorun üzerinde durmamışlar ve konuşmalarını İçtüzük (md.86) noktasında odaklaştırmışlardır. Dolayısıyla, DM'nin ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar vermesi halinde çekilecek cezanın ne olacağına ilişkin yasal boşluktan kaynaklanan sorun, DM'de ikinci kez dile getirilmiş olmakla kalmıştır. Bununla birlikte, yapılan tartışmaların tamamen verimsiz olduğu da söylenemez. Nitekim, bu görüşmeyi izleyen birkaç ay sonra, sorunu halletmeye yönelik bir kanun teklifi söz konusudur.

3) Sonuçsuz kalan bir girişim: "647 sayılı Kanuna Bir Madde İlavesine Dair Kanun Teklifi"nin görüşülmesi sırasında sorunun yeniden tartışılması (Aralık 1982)

3a) Kanun Teklifi ve Gerekçesi:

"Danışma Meclisi Üyesi Fikri Devrimsel ve 15 arkadaşının, Cezaların İnfazı Hakkında 13.7.1965 gün ve 647 sayılı Kanuna Bir Ek Madde İlavesine Dair Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu" ekseninde bu mesele ele alınmıştır.

Devrimsel ve 15 arkadaşınca verilen Kanun Teklifinin[14] "*Genel Gerek-*

---

14 "Danışma Meclisi Üyesi Fikri Devrimsel ve 15 arkadaşının, Cezaların İnfazı Hakkında 13.7.1965 gün ve 647 sayılı Kanuna Bir Ek Madde İlavesine Dair Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu" ve buna ilişkin görüşmeler için bkz., Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 13, 16/12/1982 tarihli 31. Birleşimden 24/01/1983 tarihli 46. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:38-43 ve Tutanağın sonuna ekli 233 Sıra sayılı Basma yazı.

çe"sinde, "bu teklifin ölüm cezalarının kapsamı ile hiçbir ilgisi yoktur. Sadece infaz sistemi ile ilgilidir" denildikten sonra bu hususta, yani ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilen mahkumun çekeceği cezanın ne olacağı konusunda "yasal boşluk" bulunduğu ve başlıca üç görüşün ileri sürüldüğü belirtilmektedir. Bu görüşler şunlardır:

1) Böyle bir karar durumunda, "ortada infazı mümkün yasanın öngördüğü ve mahkemece verilen ceza bulunmadığına göre hükümlünün derhal serbest bırakılması gerekir";

2) bu durumdaki hükümlüler, "ölüm cezası yerine getirilemeyeceğine göre, kanunlarımızda mevcut 2 nci derece ağır ceza olan müebbet ağır hapse mahkum hükümlülerin tabi oldukları şekilde işlem görmelidirler. Yani 36 yıla mahkum olmuş gibi 24 yılda şartla salıverme ve ayrıca 2148 sayılı Kanuna göre her aydan 6 gün indirmek suretiyle sonuç olarak 19 yıl, 2 ay, 12 gün sonra tahliye edilmeleri gerekmektedir";

3) bu hükümlülerin, "ölünceye kadar bir cezaevinde idam hükümlüsü olarak kalmaları gerekmektedir. Bugün Türkiye'de uygulanan ikinci görüştür. Bu uygulama kanundan doğmayıp yapacak başkaca bir işlem bulunamadığı için çaresizlik ve zaruretten doğmaktadır. Mahkemece verilen cezanın gayesi ile de bağdaşmamaktadır..."

Bu mülahazadan hareketle, Teklifte, 647 sayılı Kanuna Ek Madde ilavesi öngörülmüştür. Şöyledir:

"Ek Madde- Mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yasama organınca yerine getirilmemesine karar verilen hükümlüler **ölünceye kadar ağır hapse mahkum sayılırlar.**

Bunlar infazın **ilk beş senesini** geceli gündüzlü bir hücrede geçirirler.

Cezanın kalan kısmı özel nitelikteki kapalı bir infaz kurumunda çektirilir.

Bu hükümlüler hakkında TCK'nun 13 üncü maddesinin son fıkrası ile 647 sayılı Kanunun 9, 11, 14, 19 ve ek 2 nci maddeleri hükümleri uygulanmaz.

Bu hükümlüler çıkarılacak özel ve genel af kanunlarından yararlanamazlar."

3b) DM Adalet Komisyonunun Raporu ve DM Genel Kurulunda görüşülmesi:

Bu Kanun Teklifine ilişkin DM Adalet Komisyonunun 11/11/1982 tarih ve Esas No.2/51, Karar No.14 sayılı Raporuna göre, Komisyon yukarıdaki Teklifi bazı değişikliklerle benimsemiştir. Şöyledir:

"Ek Madde- Haklarında mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yasama organınca yerine getirilmemesine karar verilen hükümlüler **hayatlarının sonuna kadar kapalı infaz kurumlarında kalırlar.**

Bunlar infazın **ilk bir yılını** geceli gündüzlü bir hücrede geçirirler.

Cezanın kalan kısmı özel nitelikteki kapalı bir infaz kurumunda çektirilir.

Bu hükümlüler hakkında TCK'nun 13 üncü maddesinin son fıkrası ile 647 sayılı Kanunun 9, 11, 14, 19 ve ek 2 nci maddeleri hükümleri uygulanmaz."

Adalet Komisyonunun 11/11/1982 tarihli Raporu ilk olarak DM'nin 16/12/1982 tarihli 31. Birleşiminin üçüncü oturumunda görüşülmüştür. Teklifte imzaları bulunan Devrimsel ve Şerafettin Yarkın ile Komisyon Raporunda imzası bulunan Rıfat Bayazıt ve Halil Gelendost teklif lehinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Devrimsel, Bayazıt ve *Gelendost* konuşmalarında, bu yasal boşluğun uygulamada pek sık karşılaşılmadığı için tartışılmadığını hatırlatarak, tek örneğin, 1961 Anayasası döneminde, Talat Aydemir olayında, Osman Deniz ve Erol Dinçer haklarındaki cezanın yerine getirilmemesi kararında yaşandığını, uygulamada bu mahkumların müebbet ağır hapis mahkumu sayılarak o şekilde işlem gördüklerini ve bilahare çıkarılan af yasasından yararlandıklarını belirtmişlerdir. Komisyonun, teklifte yer alan cezanın 5 yıl süreyle hücrede çektirilmesi hükmünü, 1 yıl süreye indirdiğini ifade etmişlerdir. Suçta, cezada ve infazda kanunilik prensibi bakımından sorunun önemine işaret edilmiştir.

Komisyon üyesi *Fevzi Uyguner*, tatbikatın bu boşluğu doldurduğunu, böyle bir kanuna gerek olmadığını açıklamış ve Adalet Bakanlığını temsilen görüşmeye katılan Müsteşar Sabahattin Okutan da Bakanlığın "böyle bir tasarı sevkine gerek olmadığı görüşünde olduğunu" ifade etmiştir.

Komisyon Raporuna ilişkin ikinci görüşme DM'nin 20/12/1982 tarihli 32. Birleşiminin birinci oturumunda devam etmiştir. Bu görüşme, Teklifin maddelerine geçilmesinin oylanması ve kabul edilmesiyle başlamıştır.

Birinci maddenin okutulmasından sonra söz alan DM üyeleri *M. Veli Köran* ve *Alaeddin Aksoy* teklifin aleyhinde görüş açıklamışlardır. Teklif sahiplerini olası affa kapı aralamayı hedef tutmakla suçlamışlardır. *Devrimsel*, bu iddiaları reddetmiştir; amacın, sadece yasal boşluğun doldurulması olduğunu yinelemiştir. Komisyon Sözcüsü *Gelendost* ile Komisyon üyesi *A. Pulat Gözübüyük* de aynı yönde açıklama yapmışlardır. İki konuşmacı da, Teklifteki "ölünceye kadar ağır hapse mahkum olurlar" ifadesi ile kanunlarda geçen "müebbet ağır hapis" terimi arasındaki karışıklığı önlemek amacıyla Komisyonun, bu "hükümlüler, hayatlarının sonuna kadar kapalı infaz kurumunda kalırlar" ifadesini tercih ettiğini; çünkü Ceza Hukukunda kıyasın olmadığını ve "hayatlarının sonuna kadar" tabirini müebbet ağır hapis olarak yorumlamanın hukuken ve içtihatlar bakımından mümkün olmadığını belirtmişlerdir.

Avni Şahin, hücre cezasının Komisyon tarafından neden beş yıldan bir yıla indirildiğini sormuştur. Buna cevaben *Gelendost*, TCK (md.13)'de, müebbet hapse mahkum edilenlerin 8 ay hücrede kalacaklarının düzenlendiğini; Komisyonun da TCK (md.299)'e paralel olarak bu süreyi bir yıl olarak belirlediğini söylemiştir.

Avni Müftüoğlu, Teklifteki, bu mahkumların "hayatlarının sonuna kadar aftan yararlanamazlar" hükmünün Komisyonca kaldırılmasının nedenini sormuştur. Buna ilişkin yanıtta ise, Teklifin 1982 Anayasası yürürlüğe girmeden önce hazırlanmış olduğu, görüşmenin yapıldığı tarihte Anayasanın yürürlükte bulunduğu, 1982 AY (md.87/son bendinde) ise "...Anayasanın 14 üncü maddesindeki fiillerden dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere..." şeklinde bir hüküm bulunduğu, dolayısıyla zaten olası affın kapsamına girmeyeceklerin Anayasa tarafından belirlendiği ve bu nedenle Teklifte yapılan değişikliğin Meclisin olası iradesini ipotek altına almamak amacıyla öngörüldüğü ifade edilmiştir.

Kazım Öztürk, "Hükümetin böyle bir yasal boşluğun varlığına inanıp inanmadığını" sormuştur. Adalet Bakanlığı temsilcisi Okutan, Meclis cezanın yerine getirilmemesine karar verildiğinde bunun ölüm cezasının mahiyetini değiştirmediğini, yani müebbet hapse ya da başka hapse çevirmediğini; dolayısıyla bu durumdaki kişinin yine idam mahkumu olduğunu ve Bakanlık olarak da Hükümet olarak da bir boşluk görmedikleri için teklifin karşısında olduklarını açıklamıştır. Bu tartışmalardan sonra, birinci madde Komisyondan gelen değiştirilmiş şekliyle oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Ardından ikinci ve üçüncü maddeler de oyalanarak kabul edilmiştir.

Son olarak metnin tümü üzerinde tartışma olmuştur. *Hamza Eroğlu*, aleyhte görüş açıklamış ve Teklifin benimsenmesinin, aşamalı olarak ölüm cezasından vazgeçilmesine ve cezaların infaz edilmemesine yönelteceğini belirtmiştir.

A. Pulat Gözübüyük, lehte görüş açıklamıştır. Aleyhte görüşlerdeki imaların haksız olduğunu ve hukuki olmaktan uzak bulunduğunu, Ceza Hukuku esaslarına da uygun olmadığını belirten konuşmacı, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesine paralel olarak kanunsuz infaz da olmayacağını belirterek Teklifin kara Avrupa'sının yürürlükteki ceza kanunlarına da uygun düştüğünü ifade etmiştir. Oturum Başkanı Kanun Teklifinin tümünü oya sunmuş ve kabul edilmiştir.

3c) DM tarafından benimsenen Kanun Teklifine ilişkin basında yer alan eleştiri: "Ergastolo ya da Zindan"

Kanun Teklifinin DM'nce kabul edildiğine ilişkin basında yer alan haberler sonrasında Yargıtay üyesi Aralık 1982'de Bülent Akmanlar'ın bir eleştiri ve temenni yazısı Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır.[15] Akmanlar bu makalesinde, Kanunun öngördüğü ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilen mahkumların "yaşam boyu-ölünceye kadar hapis"te tutulmaları şeklindeki düzenlemeyi eleştirerek, İnfaz hukukunda zindancılık döneminin tarihin derinliklerinde kaldığını, çağdaş infaz hukukunun yıldırmadan çok önlemeyi yeğ tuttuğunu belirtmiştir.

Buradan hareketle, suçluyu ıslah yerine 'başkalarına örnek olsun' diye cezalandırma yoluna gidilmeyeceği umudunu taşıdığını ifade eden yazar,

---

15 Bülent Akmanlar, "Ergastolo ya da Zindan", *Cumhuriyet*, 30/12/1982, S:20979, sf:2.

"cezaevinden ancak ölüsünün çıkacağını düşünerek umudunu ve güvencesini yitiren hükümlünün ıslah olacağını sanmak olası değildir... Ölüm cezasından kurtulmuş olmanın yarattığı umut kaynağını kurutmanın anlamı yoktur... Bu umut yalnızca hükümlünün değil, ananın, babanın, evladın, eşin, kardeşin, çevrenin ve giderek toplumun umududur... Ölüm cezasının yerine getirilmemesi kararı, dar anlamda bir çeşit af niteliğindedir. Ne var ki affın sonucu, kişiyi ölene kadar bir umutsuzluğa düşürecekse ve bu af yarardan çok zarar verecekse, insancıl düşünceyle bağdaştığı ileri sürülemez" tespitini yapmaktadır.

Yazar, Anayasa (md.17)'deki "kimseye işkence ve eziyet yapılamaz, kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz" hükmünü hatırlatarak şunları eklemiştir: "Hükmün getirilişindeki amaç, kişinin işlediği suçun cezasını çekmesi, ama insanca çekmesini sağlamaktır. Ölüm olayı bir an sorunudur. Suçlu cezasını bulmuş, ancak bu cezanın bilincine varamamıştır. İlkel bir düşünce ile toplum da öcünü almıştır. Oysa amaç, suçluyu neden cezalandırıldığının bilincine ulaşırken ıslah etmektir. Hükümlü, cezaevinde bu bilince ulaşmış... ise, suçuna uygun cezayı çektikten sonraki süre ceza olmaktan çıkar, işkenceye, eziyete dönüşür. Anayasaya göre ölüm cezasını onaylamayarak dar anlamda af yetkisini kullanan merciin, ölüm cezası yerine işkence ve eziyeti onayladığı düşünülmemelidir."

Akmanlar, yasada bu konuda bir boşluğun bulunduğunu belirtmiş ve yazısını şöyle tamamlamıştır: "Ancak yeni bir düzenlemeye gidilirken, TCK 13. maddesinin son fıkrasındaki 'müebbet ağır hapis cezası otuz altı sene üzerinden hesap edilerek muvakkat ağır hapsin tabi olduğu şartlar altında geçer' hükmü ile buna bağlantılı olarak sınıflandırma, şartlı salıverme, gözlem, izin ve özel indirim hükümlerini içeren 467 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Yasanın 9, 11, 14, 19 ve ek 2. maddelerinin uygulanması olanağını sağlayacak biçimde bir yasallaşmayı diliyoruz."

Akmanlar'ın alıntılanan makalesi birkaç açıdan önemli gözükmektedir. Bir kez, salıverilme olanağı bulunmayan yaşam boyu hapis, insan hakları standartlarına aykırıdır. İkincisi, her ne kadar yazıda doğrudan ve açıkça ölüm cezasının kaldırılması vurgulanmıyorsa da, ölüm cezasının ilkel bir öç alma olduğunun belirtilmesi dolaylı olarak bu cezaya muhalif görüşün ifadesidir. 12 Eylül rejiminin genel yıldırı ortamı içinde ve o tarihe dek onlarca kişinin cezalarının da infaz edildiği gerçeği ışığında, yazarın böyle bir görüşü dile getirmesi, göz ardı edilemeyecek tavır sayılmalıdır. Üçüncüsü, fiili rejimden yıllar sonra, 1990'ların sonu ve 2000'de, ölüm cezasının kaldırılması Türkiye'de TCK Değişikliği Tasarısı olarak gündeme gelecek ve ölüm cezasının alternatifi olarak benzeri ceza kurgulanacaktır.

3d) DM tarafından benimsenen Kanun Teklifinin MGK tarafından onaylanmaması ve olası nedenler:

Damışma Meclisi tarafından benimsenen bu Teklif, MGK tarafından onaylanmadığı için kanunlaşamamıştır. MGK'nin, DM'nden geçmesine kar-

şın bu değişikliği neden onaylamayarak kanunlaşmasına olanak tanımadığı belli değildir.

Akla gelen ciddi bir olasılık şudur: MGK, böyle bir değişikliğin, ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki kanunlardan en azından bazılarının DM tarafından benimsenmemesi yönündeki bir istenç oluşumuna yasal zemin hazırlayabileceği; infaz karşıtı istencin ortaya çıkması eğilimini kışkırtabileceği kaygısını taşımış olabilir. Oysa, aşağıda ilgili bölümde istatistiksel ayrıntılarıyla gösterildiği üzere, o tarihe dek DM görüştüğü bütün İnfaz Kanun Tasarılarını istisnasız kabul etmiş bulunmaktaydı. DM'nin izlediği bu istikrarlı siyasa, bir açıdan, MGK'nin anılan endişesinin gereksiz olduğunu; yani DM'nin infazları otomatik olarak geçirme siyasasını üretmeyi sürdüreceğini düşündürmektedir. Ancak, 12 Eylül Rejiminin sonuna yaklaşılan evrede, çok sayıda infaz pratiği ve kamuoyunda giderek yükselen hoşnutsuzluğun kısmen de olsa DM üyelerini etkileyerek DM'nin infazlar karşısındaki seslerin daha da yükseldiği bir platforma dönüşmesi olasılığı da MGK tarafından öngörülmüş olabilir.

MGK'nin Teklifi kanunlaştırmamasının olası bir başka nedeni, 12 Eylül Rejimi sonrasındaki sivil rejimde oluşacak yeni parlamentonun, bu konudaki siyasi istencine bir tür yön vermek kaygısı da olabilir. Başka deyişle, gerek MGK şefi Evren'in açıkladığı görüşler, gerekse onlarca infaz kanunu çıkartılmış olması olguları dikkate alınırsa, sivil rejime geçildikten sonra, infazların bir anda ve toptan kesilmesi şeklinde köklü bir siyasa değişikliğini MGK'nin pek de hoşnutlukla karşılamayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü böylesi bir siyasa değişikliği, 12 Eylül Rejimi yıldırı siyasasının boyutlarının çarpıcı biçimde ve herhalde MGK'nin dilemeyeceği kadar kısa süre içinde kamuoyu tarafından kavranmasına ve olası tepkilere yol açabilecekti. Dolayısıyla sivil rejim parlamentosunun da, nicel bir azalma olsa da, infazları sürdürmesi MGK'nin arzu ettiği bir süreçti. Olası beklenti bu olunca, söz konusu Teklif kanunlaştırarak yeni parlamentonun eline infazları durdurması için yasal bir koz verilmemesi tercihi şayandı.

Hatırlatmak gerekir ki, MGK, 1982 Anayasasına ölüm cezasını yerleştirerek sadece bu cezaya anayasallık temeli vermiyordu; bunun yanı sıra, yeni parlamentonun ölüm cezasını ilga etmeye yönelik olası siyasal istenci söz konusu olduğunda, böyle bir değişikliğin yolunu zorlaştırmak da istemişti. Ölüm cezası karşıtlarının bu cezanın Anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmelerini engelleyerek, bir yandan karşıtların elindeki önemli bir kozu alıyor; öte yandan da yandaşların eline bu cezanın anayasallığı tezini savunmaları olanağını vermişti. Nitekim, 1984-2000 döneminde ölüm cezası yandaşları bu argümanı sık sık kullandılar. Teknik hukuk bakımından, Anayasada ölüm cezasının tanınmış olması, parlamentonun bu cezayı ilgasını engellememektedir. Böyle bir ilganın, zorunlulukla Anayasa değişikliğini gerektirmesi de söz konusu değildir. Bununla birlikte, Anayasaya konan ölüm cezası, toplumda da parlamenterler arasında da önemli bir psikolojik etkileme işlevini görmüştür. Bu durumda, parlamentoda, ölüm cezasını ilgadan ziyade, infazları fiilen durdurma eğilimi öne çıkmıştır; daha doğrusu böyle bir tercih zorunlu hale gelmiştir. İşte anılan Teklif MGK tarafından kanunlaştı-

rılmış olsaydı, yeni/sivil parlamento, 12 Eylül Rejiminden kendisine miras bırakılan yüzlerce ölüm cezası dosyasını görüşüp, bu cezaların yerine getirilmemesine bir olasılık daha kolay karar verebilecekti.

Sonuç olarak, 1961 Anayasası döneminde varlığını sürdüren, Meclisler tarafından ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilen mahkumların hangi cezayı hangi infaz rejimine tabi tutularak çekeceğine ilişkin yasal boşluk hukuk sisteminde yerini korumuştur.

b) DM, infaz istencinin kolayca üretildiği platform işlevini gördü

i) DM'nin infaz istenci toplamı, MGK'nin infaz istencinden fazladır

1) Danışma Meclisi Adalet Komisyonu

1a) DM Adalet Komisyonunun kompozisyonu:

DM'nin 1. Yasama Yılı Birinci Birleşimi 23/10/1981 tarihinde yapılmıştır. Devlet Başkanı Kenan Evren'in açış konuşmasından sonra DM'nin 160 üyesi ant içmiştir.

DM Adalet Komisyonunun toplam 15 üyeden oluşmasına karar verilmiştir. Adalet Komisyonuna seçilen üyeler soyadı alfabetik sırasına göre şöyledir: A. Aksoy; İ. Barangil; R. Bayazıt; N. Bilge; B. Sami Daçe; H. Ertem; N. Gebeloğlu; H. Gelendost; A. P. Gözübüyük; S. F. Güray; S. Kurtoğlu; E. Muratoğlu; M. F. Uyguner; İ. Vardal ve Ş. Yarkın.

DM'nin 02/12/1981 tarihli 14. Birleşimi tutanağındaki bilgilere göre, Danışma Meclisi Adalet Komisyonu 01/12/1981 tarihinde yaptığı toplantıda Başkanlık Divanı seçimlerini yapmış ve sonuçta, Komisyon Başkanlığına Rıfat Bayazıt, Komisyon Başkan vekilliğine Fevzi Uyguner, Komisyon Sözcülüğüne Feridun Güray ve Komisyon Katip Üyeliğine Serda Kurtoğlu seçilmiştir.[16]

DM'nin 2. Yasama Yılı Birinci Birleşimi 05/10/1982 tarihinde toplanmıştır. 07/10/1982 tarihli 2. Birleşimde, diğer komisyonların üye sayısının tespitinin yanı sıra, Adalet Komisyonunun 13 üyeden oluşmasına karar verilmiştir. 11/10/1982 tarihli 3. Birleşimde, Adalet Komisyonu üyeliği için oylama yapılmış, toplam 10 üye aday olmuş ve tümü seçilmiştir. Soyadı alfabetik sırasına göre bu üyeler: İ. Barangil; R. Bayazıt; N. Bilge; H. Ertem; H. Gelendost; A. P. Gözübüyük; S. Kurtoğlu; E. Muratoğlu; Ö. A. Orel ve M. F. Uyguner.

12/10/1982 tarihli 4. Birleşimde, Y. Altop, B. Hamitoğulları ve T. Yeğenağa da Adalet Komisyonuna seçilerek toplam 13 olması gereken üye sayısı tamamlanmıştır. 20/10/1982 tarihli 5. Birleşim tutanağındaki bilgiye göre,

---

16 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 23/10/1981 tarihli 1 inci Birleşimden 11/01/1982 tarihli 30 uncu Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:380.

AK görev bölümünü yapmıştır. Komisyon Başkanlığına R. Bayazıt, Başkan vekilliğine F. Uyguner; Sözcülüğüne E. Muratoğlu ve Katip üyeliğine S. Kurtoğlu seçilmiştir. [17]

DM'nin 1. Yasama Yılında Adalet Komisyonu üyesi olarak görev yapan toplam 15 üyeden 6'sı, 2. Yasama Yılında Komisyonda görev almamışlardır, (Alaeddin Aksoy; Bekir Sami Daçe; Necdet Geboloğlu; Feridun Güray; İsa Vardal ve Şerafettin Yarkın). Yeni olan üyeler şöyledir: (Yavuz Aitop; Beşir Hamitoğulları; Ö. Adnan Orel ve Turgut Yeğenağa)

1b) DM Adalet Komisyonu üyelerinin infaz istenci:

Aşağıdaki tabloların iki özelliğine işaret etmek gerekir.

Birincisi: Liste sadece 1982 ve 1983 yıllarını kapsamaktadır. Başka deyişle, 12 Eylül Rejimi dönemi içinde kalan 1980 ve 1981 yılları dışarıda bırakılmıştır. Bunun nedeni, Danışma Meclisi Adalet Komisyonunca hazırlanan ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki Raporlar ve Kanun Tasarıları, sadece 1982 ve 1983 yılı içinde üretilmiş, DM Genel Kurulunda görüşülmüş ve MGK tarafından nihai karara bağlanmıştır. Dolayısıyla, 1980 ve 1981 yıllarında gerçekleşen infazlarda doğrudan ve sadece MGK istenç ve sorumluluk sahibidir.

İkincisi: Aşağıdaki Tabloda yalnızca "Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılanlar", 1982 ve 1983 yılları içinde Kanun sayısı ve tarihi sırası esas alınarak gösterilmiştir. Ancak, DM Adalet Komisyonu ve DM Genel Kurulu tarafından infaz kanun tasarısı benimsenmesine karşın, son sözü söyleme tekelini elinde tutan MGK tarafından onaylanmadığı için haklarında infaz kanunu çıkarılmayan iki kadın mahkum bulunmaktadır. Bunların durumu aşağıda ayrıca ele alınmaktadır.

TABLO 11a) 1982 Yılında DM Adalet Komisyonu Raporlarında İnfaz İstencinin Üyelere ve Oyun Niteliğine Göre Dağılımı

Mahkumun adı ve İnfaz Kanun No.	AK Raporu	Üye sayısı	AK üyelerince kullanılan oyun dağılımı				İnfaz istenci	
			Bulunmayan	Evet	Çekimser	Muhalif	Oy çokluğu	Oy birliği
M. Ali Ağca K.2630	16/02/82; E.3/4, K.22	15	1	12	2 Kurtoğlu; Yarkın	-	+	
S. Konuk, İ.E. Coşkun, N. Vardar K.2631	19/02/82 E.3/22, K.25	15	3	10	2 Kurtoğlu, Yarkın	-	+	

17 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, Cilt 11, sf: 19; 35; 53-54; 58.

Tablo 11a'nın devamı

Mahkumun adı ve İnfaz Kanun No.	AK Raporu	Üye sayısı	AK üyelerince kullanılan oyun dağılımı				İnfaz istenci	
			Bulunmayan	Evet	Çekimser	Muhalif	Oy çokluğu	Oy birliği
F. Arıkan, K. Özdemir K.2643	03/03/82 E.3/55, K.34	15	2	10	3 Kurtoğlu, Bilge, Yarkın	-	+	
S. Altay K.2660	15/02/82 E.3/5, K.23	15	1	11	3 Kurtoğlu, Vardal, Yarkın	-	+	
C. Baktemur K.2664	09/04/82 E.3/63, K.39	15	1	12	2 Kurtoğlu, Bilge	-	+	
Ş. Ovalı K.2676	29/04/82 E.3/8, K.46	15	2	9	2 Kurtoğlu, Bilge	2 Daçe, Yarkın	+	
E. Kavaklı K.2679	27/04/82 E.3/7, K.45	15	1	11	3 Kurtoğlu, Bilge, Yarkın	-	+	
A.B. Orkan K.2694	22/04/82 E.3/135, K.44	15	5	8	2 Kurtoğlu, Yarkın	-	+	
V. Acar K.2695	06/05/82 E.3/10, K.48	15	3	9	2 Kurtoğlu, Bilge	1 Yarkın	+	
E. Özcan K.2702	06/05/82 E.3/9, K.49	15	3	9	2 Kurtoğlu, Bilge	1 Yarkın	+	
K. Ergün K.2763	12/05/82 E.3/12, K.51	15	4	8	3 Kurtoğlu, Bilge, Daçe	-	+	
	21/10/82 E.3/12	13 (*)	? (**)	13(?) (**)	-	-	+	
M. Öner K.2764	10/06/82 E.3/14, K.56	15	3	9	2 Kurtoğlu, Daçe	1 Yarkın	+	
	22/10/82 E.3/14, K.2	13 (*)	5+1=6 (***)	7	-	-	+	
H.F. Uygun-türk K.2765	11/05/82 E.3/11, K.50	15	1	11	2 Kurtoğlu, Bilge	1 Yarkın	+	
	26/10/82 E.3/11, K.10	13 (*)	6	7	-	-	+	

(*) *Tablo 11a*'da, 2763, 2764 ve 2765 sayılı Kanunlarda, DM Adalet Komisyonunun iki Raporu olduğu görülmektedir. Bu uygulama, aşağıda gösterilen 1983 yılında çıkarılmış bir çok infaz kanununa ilişkin AK Raporlarında da görülmektedir. Bunun nedeni şudur: Söz konusu Raporlar ilkin DM'nın birinci Yasama Yılında görüşülerek benimsenmiş olmasına karşın DM Genel Kurulunda sonuca bağlanmadan dönem sona ermiştir. DM'nın ikinci Yasama Yılında, bu dosyalar DM Başkanlığının bir yazısı ile tekrar DM

AK'na havale edilmiştir. Bu arada, DM AK kompozisyonunda da hem sayı hem de üyeler bakımından bazı değişiklikler olmuştur. Söz konusu İkinci Raporlar, teknik hukuk bakımından aslında birer "Benimseme Raporu" mahiyetindedir. Yani, DM AK, bu dosyaları, baştan aşağı yeniden incelemek yerine, birinci Yasama Döneminde hazırlanan Raporu benimseyip benimsememe şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Gerek 1982 gerekse 1983 yılında, bu türdeki ikinci Raporların tümünde AK ilk Raporları benimsemiştir.

Bu bağlamda ilginç olan bir husus da şudur. Her iki Raporda da AK üyesi sıfatını taşıyanların büyük çoğunluğu, Raporların görüşülmesi ve oylanmasında "Bulunmamış"tır. Söz konusu "Bulunmayan" üyelerin dikkate değer bölümü ise, ilk Raporda, infaz karşıtı ya da çekimser oy kullananlardır. Bununla birlikte bu sadece bir genel tespittir. Çünkü, ilk Raporda, örnek olsun, çekimser kalıp, ikincide imza koyan üyelere de rastlanılabilmektedir. Ancak, bu durum, ilgili üyenin infaza ilişkin istencinde bir değişme olduğunu tek başına göstermekten uzaktır. Çünkü, üstte açıklandığı üzere, ikinci Rapor, esas olarak, sadece Benimseme Raporu niteliğindedir.

(**) *Tablo 11a*'daki 2763 sayılı Kanuna ilişkin AK İkinci Raporunda, Raporun ayrı ve tam metni, Kanun Tasarısının DM Genel Kurulunda görüşüldüğü gün Tutanağının sonuna ekli Basmayazı içinde bulunmamakta, sadece Tutanak metni içinde yer almaktadır. Genel Kurulda okutulan bu metinde imza sahibi üyelerin isimleri yazılı olmasına karşın, oylarının yönü ve bulunup bulunmadıkları hususu belirtilmediğinden, tablo içinde bu husus (?) işareti ile gösterilmiştir.

(***)*Tablo 11a*'daki 2764 sayılı Kanun içinde "Bulunmayan Üyeler", 5+1=6 şeklinde gösterilmiştir. Bunun açımlaması şöyledir: AK'nun 5 üyesi görüşmelerde bulunmamıştır ve 1 üye ise sadece imza aşamasında yer almamıştır. Benzeri durum, aşağıda verilen 1983 yılına ilişkin *Tablo 11b* içindeki 2775, 2776, 2784, 2785 ve 2786 sayılı Kanunlar bakımından da geçerlidir.

I- Tablo 11a'ya ilişkin açıklama

1982 yılında MGK tarafından onaylanarak çıkartılan toplam 13 İnfaz Kanununa ilişkin olarak DM AK'nun hazırladığı Raporların tümünde infaz yönündeki istenç oy çokluğu ile açığa çıkmıştır.

Söz konusu 13 Rapordan 5'inde "Karşı/Muhalif Oy" kullanılmıştır. İnfaza karşı oy kullanan sadece iki üyedir. Şerafettin Yarkın, 5 Raporun hepsinde, Bekir Sami Daçe ise tek bir Raporda muhalif kalmıştır.

13 Raporda "Çekimser Oy" kullanan üyeler, Serda Kurtoğlu, Şerafettin Yarkın, Necip Bilge, İsa Vardal ve Bekir Sami Daçe'dir. Buna göre, Kurtoğlu – 13 kez; Yarkın – 6 kez; Bilge – 8 kez; Vardal – 1 kez ve Daçe – 2 kez Çekimser Oy vermişlerdir.

TABLO 11b) 1983 Yılında DM Adalet Komisyonu Raporlarında İnfaz İstencinin Üyelere ve Oyun Niteliğine Göre Dağılımı

Mahkumun adı ve İnfaz Kanun No.	AK Raporu	Üye sayısı	AK üyelerince kullanılan oyun dağılımı				İnfaz istenci	
			Bulunmayan	Evet	Çekimser	Muhalif	Oy çokluğu	Oy birliği
A. Özkan K.2774	10/06/82 E.3/13, K.55	15	3	9	2 Kurtoğlu, Daçe	1 Yarkın	+	
	26/10/82 E.3/13, K.9	13	6	7	-	-	+	
O. Demiroğlu K.2775	23/06/82 E.3/15, K.60	15	4	10	1 Kurtoğlu	-	+	
	22/10/82 E.3/15, K.3	13	5+1=6 (*)	7	-	-	+	
H. Çaylı K.2776	24/06/82 E.3/17, K.62	15	4	9	1 Kurtoğlu	1 Yarkın	+	
	22/10/92 E.3/17, K.5	13	5+1=6 (*)	7	-	-	+	
A.M. Uluğbay K.2784	30/06/82 E.3/18, K.63	15	4	9	1 Kurtoğlu	1 Yarkın	+	
	22/10/82 E.3/18, K.6	13	5+1=6 (*)	7	-	-	+	
A. Aktaş K.2785	24/06/82 E.3/353,K.61	15	2	8	4 Kurtoğlu, Bilge, Vardal, Güray	1 Yarkın	+	
	22/10/82 E.3/353,K.4	13	5+1=6 (*)	7	-	-	+	
D. Bircan K.2786	03/07/82 E.3/19, K.65	15	3	10	2 Kurtoğlu, Bilge	-	+	
	22/10/82 E.3/19, K.7	13	5+1=6 (*)	7	-	-	+	
R. Yukarıgöz, Ö.Yazgan, E. Yazgan ve M. Kamhur K.2792	19/04/82 E.3/86, K.41	15	5	9	1 Kurtoğlu	-	+	
A. Kerse K.2793	15/12/82 E.3/401,K.18	13	3	7	2 Kurtoğlu, Bilge	1 Hamitoğulları	+	

Tablo 11b'nin Devamı

Mahkumun adı ve İnfaz Kanun No.	AK Raporu	Üye sayısı	AK üyelerince kullanılan oyun dağılımı İnfaz istenci					
			Bulunmayan	Evet	Çekimser	Muhalif	Oy çokluğu	Oy birliği
L. Ekmekjian K.2794	12/11/82 E.3/450,K.15	13	2	11	-	-	+	
R. Karaköse, C. Karaköse ve S. Karaköse K.2796	24/12/82 E.3/21, K.30	13	4	8	1 (**) Kurtoğlu	-	+	
F. Laçingil K.2798	29/12/82 E.3/56, K.32	13	4	7	2 Kurtoğlu, Bilge	-	+	
F. Güngörmez K.2799	07/01/83 E.3/64, K.36	13	5	7	1 Bilge	-	+	
M. Başaran K.2806	25/01/83 E.3/432,K.47	12	3	7	2 Kurtoğlu, Bilge	-	+	
H. Üye K.2807	18/01/83 E.3/389,K.42	12	5	6	1 Bilge	-	+	
Ş. Yiğit K.2815	27/01/83 E.3/468,K.49	12	3	7	2 Kurtoğlu, Bilge	-	+	
C. Aksu K.2816	13/01/83 E.3/16, K.41	13	4	8	1 Kurtoğlu	-	+	
A. Kılıç K.2826	20/01/83 E.3/412,K.43	12	4	6	1 Bilge	1 Hamitoğulları	+	
S. Duracık ve H. Esendağ K.2834	28/12/83 E.3/163,K.31	13	4	8	1 Kurtoğlu	-	+	

(*) *Tablo 11b*'de geçen (*) belirteci hakkında açıklama için, 1982 yılına ilişkin bir önceki *Tablo 11a* altında verilen (***) belirtecindeki nota bakınız.

(**) 2796 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin olarak hazırlanan AK Raporu metninin imzalar bölümünde S. Kurtoğlu'nun yanı sıra Enis Muratoğlu'nun ismi altında da "çekimserim" notu bulunmaktadır. Ancak bu bir dizgi hatasıdır. Nitekim, Rapor ve Kanun Tasarısının DM Genel Kurulundaki görüşülmesi sırasında Komisyon Başkanı R. Bayazıt söz

alarak, bunun matbaa hatası olduğunu söylemiş, tashihini rica etmiştir. Oylama tashihli olarak yapılmış ve kabul edilmiştir. Bundan ötürü, bu Raporda sadece Kurtoğlu çekimser oy kullanmıştır.

II- Tablo 11b'ye ilişkin açıklama

1983 yılında MGK tarafından onaylanarak çıkartılan toplam 18 İnfaz Kanununa ilişkin olarak DM AK'nun hazırladığı Raporların 17'si oy çokluğu ve 1'i oybirliği ile infaz istencini ortaya koymuştur.

Oy birliği söz konusu olan tek Rapor, 2794 sayılı Kanunla ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilen Ermeni Asala Örgütü militanı Levon Ekmekjian hakkında olanıdır. Bu Raporda toplam 13 üyeden ikisi için "Bulunmadı" (Yavuz Altop ve Turgut Yeğenağa) yazılıdır, geri kalan 11 üye infaz lehinde olmuştur.

Oy çokluğu ile benimsenen toplam 17 Rapordan 6'sında "Karşı Oy" kullanılmıştır. Muhalif oy kullanan sadece iki üyedir. Şerafettin Yarkın 4 Raporda, Beşir Hamitoğulları ise 2 Raporda muhalif olmuştur.

Anılan 17 Raporda "Çekimser Oy" kullanan üyelerin dağılımı şöyledir: Kurtoğlu – 14 kez; Daçe – 1 kez; Bilge – 9 kez; Vardal – 1 kez; Feridun Güray – 1 kez Çekimser Oy vermişlerdir.

1c) 1982 ve 1983'de çıkartılan İnfaz Kanunları için hazırlanan DM Adalet Komisyonu raporlarının toplu analizi:

Yukarıda 1982 ve 1983 yıllarını kapsayan ve AK infaz istencinin üyelerin oylarına göre tasnifini içeren iki tablodan çıkartılabilecek bazı sonuçlar şöyle sıralanabilir.

I- 1982 ve 1983 yılları verilerinin birlikte değerlendirilmesi:

Çıkartılan İnfaz Kanunu sayısı: 31

DM Adalet Komisyonu İnfaz Kanun Tasarısı/Raporu sayısı: 31

Toplam 31 Raporda AK'nun üye sayısı:

1) 15 üyeli: 20 Rapor

2) 13 üyeli: 7 Rapor (Oybirliği ile karar alınan 2794 sayılı Kanuna ilişkin Rapor da dahildir)

3) 12 üyeli: 4 Rapor

AK Raporlarında infaz istenci (*oybirliği*): 1

AK Raporlarında infaz istenci (*oy çokluğu*): 30

AK Raporlarında *çekimser oy* kullanan üyelerin toplam sayısı: 6

AK Raporlarında hangi üyelerin kaç raporda *çekimser oy* kullandığı:

1) Kurtoğlu : 27
2) Bilge : 17
3) Yarkın : 6
4) Daçe : 3
5) Vardal : 2
6) Güray : 1

AK Raporlarında *muhalif oy* kullanan üyelerin toplam sayısı: 3

AK Raporlarında hangi üyelerin kaç raporda *muhalif oy* kullandığı:

1) Yarkın : 9
2) Hamitoğulları: 2
3) Daçe : 1

AK Raporlarında *çekimser ve muhalif oy* kullanan üyelerin toplam sayısı: 7

AK Raporlarında *çekimser ve muhalif oy* kullanan üyelerin toplam sayısının (7), Danışma Meclisi toplam üye sayısı (160) içindeki oranı: % 4.37

1d) 1982-1983 döneminde çıkartılan İnfaz Kanunlarına ilişkin DM AK Raporlarında Çekimser ve Muhalif Oy Gerekçelerinin Yeri

I- Çekimserlik Gerekçelerine ilişkin istatistiksel veriler

aa) 1982 yılında çıkartılan İnfaz Kanunları için hazırlanan DM AK Raporlarında çekimserlik gerekçeleri:

1982 yılında çıkartılan İnfaz Kanun sayısı: 13

DM AK tarafından hazırlanan Rapor sayısı: 13

Çekimserlik Gerekçesi ekli toplam Rapor sayısı: 13

Çekimser oy kullanan üye sayısı: 5 (Kurtoğlu, Yarkın, Bilge, Daçe, Vardal)

Çekimser oy kullanan ve Rapora *Çekimserlik Gerekçesini* **ekleyen** üye sayısı: 3 (Kurtoğlu, Yarkın, Vardal)

Çekimserlik Gerekçesini **ekleyen** üyelerin kaç Raporda bu işlemi yaptığı:

1) Kurtoğlu: 13 Rapor (13 Raporda Çekimser Oy kullanıp, 13 Rapora Gerekçesini eklemiş)

2) Yarkın: 4 Rapor (6 Raporda Çekimser Oy kullanıp, sadece 4 Rapora Gerekçesini eklemiş)

3) Vardal: 1 Rapor (1 Raporda Çekimser Oy kullanıp, 1 Rapora Gerekçesini eklemiş)

Çekimserlik Gerekçesi **eklenen** Rapor sayısının (13), çekimser oy kullanılan toplam rapor sayısına (13) göre yüzdesi: % 100

Çekimser oy kullanan ve fakat Rapora *Çekimserlik Gerekçesini* **eklemeyen** üye sayısı: 2 (Bilge, Daçe)

1) Bilge: (8 Raporda Çekimser Oy kullanıp, hiçbir Rapora Gerekçesini eklememiş)

2) Daçe: (2 Raporda Çekimser Oy kullanıp, hiçbir Rapora Gerekçesini eklememiş)

bb) 1983 yılında çıkartılan İnfaz Kanunları için hazırlanan DM AK Raporlarında çekimserlik gerekçeleri:

1983 yılında çıkartılan İnfaz Kanun sayısı: 18

DM AK tarafından hazırlanan Rapor sayısı: 18

Çekimser oy kullanılan toplam Rapor sayısı: 17 (2794 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporu oybirliği ile infaz istencini yansıttığından, toplam sayı 17'dir.)

Çekimser oy kullanılan ve fakat *Çekimserlik Gerekçesi* **eklenmeyen** toplam Rapor sayısı: 3 (2799, 2807 ve 2826 sayılı İnfaz Kanunlarına ilişkin Raporlar. Bu üç Raporda da sadece N. Bilge Çekimser Oy kullanmıştır.)

Çekimserlik Gerekçesi **eklenen** toplam Rapor sayısı: 14

Çekimser oy kullanan üye sayısı: 5 (Kurtoğlu, Bilge, Daçe, Güray, Vardal)

Çekimser oy kullanan ve Rapora *Çekimserlik Gerekçesini* **ekleyen** üye sayısı: 1 (Kurtoğlu)

Çekimserlik Gerekçesini **ekleyen** üyenin kaç Raporda bu işlemi yaptığı:

1) Kurtoğlu: 14 Rapor (14 Raporda Çekimser Oy kullanıp, 14 Rapora Gerekçesini eklemiş)

Çekimserlik Gerekçesi **eklenen** Rapor sayısının (14), çekimser oy kullanılan toplam Rapor sayısına (17) göre yüzdesi: % 82.35

Çekimser oy kullanan ve fakat Rapora *Çekimserlik Gerekçesini* **eklemeyen** üye sayısı: 4 (Bilge, Daçe, Güray, Vardal))

1) Bilge: (9 Raporda Çekimser Oy kullanıp, hiçbir Rapora Gerekçesini eklememiş)

2) Daçe: (1 Raporda Çekimser Oy kullanıp, hiçbir Rapora Gerekçesini eklememiş)

3) Güray: (1 Raporda Çekimser Oy kullanıp, hiçbir Rapora Gerekçesini eklememiş)

4) Vardal: (1 Raporda Çekimser Oy kullanıp, hiçbir Rapora Gerekçesini eklememiş)

Yukarıdaki veriye göre, Çekimser oy kullanan üyeler arasında, Gerekçesini eklemeyenler % 80'ne ulaşmaktadır. Gerekçelerin kapsamının ne olduğu belli değildir.

II- Muhalefet Gerekçelerine ilişkin istatistiksel veriler

aa) 1982 yılında çıkartılan İnfaz Kanunları için hazırlanan DM AK Raporlarında muhalefet gerekçeleri:

1982 yılında çıkartılan İnfaz Kanun sayısı: 13

DM AK tarafından hazırlanan Rapor sayısı: 13

Muhalefet/Karşı Oy Gerekçesi ekli Rapor sayısı: 5

Muhalif oy kullanan üye sayısı: 2 (Yarkın, Daçe)

Muhalif oy kullanan ve Rapora *Muhalefet Gerekçesini* **ekleyen** üye sayısı: 2 (Yarkın, Daçe)

Muhalefet Gerekçesini **ekleyen** üyelerin kaç Raporda bu işlemi yaptığı:

1) Yarkın: 5 Rapor (5 Raporda muhalif oy kullanıp, 5 Rapora Gerekçesini eklemiş)

2) Daçe: 1 Rapor (1 Raporda muhalif oy kullanıp, 1 Rapora Gerekçesini eklemiş)

Muhalefet Gerekçesi **eklenen** Rapor sayısının, muhalif oy kullanılan toplam rapor sayısına göre yüzdesi: % 100

bb) 1983 yılında çıkartılan İnfaz Kanunları için hazırlanan DM AK Raporlarında muhalefet gerekçeleri:

1983 yılında çıkartılan İnfaz Kanun sayısı: 18

DM AK tarafından hazırlanan Rapor sayısı: 18

Muhalefet/Karşı Oy Gerekçesi ekli Rapor sayısı: 6

Muhalif oy kullanan üye sayısı: 2 (Yarkın, Hamitoğulları)

Muhalif oy kullanan ve Rapora *Muhalefet Gerekçesini* **ekleyen** üye sayısı: 2 (Yarkın, Hamitoğulları)

Muhalefet Gerekçesini **ekleyen** üyelerin kaç Raporda bu işlemi yaptığı:

1) Yarkın: 4 Rapor (4 Raporda muhalif oy kullanıp, 4 Rapora Gerekçesini eklemiş)

2) Hamitoğulları: 2 Rapor (2 Raporda muhalif oy kullanıp, 2 Rapora Gerekçesini eklemiş)

Muhalefet Gerekçesi **eklenen** Rapor sayısının (6), muhalif oy kullanılan toplam rapor sayısına (6) göre yüzdesi: % 100

1e) 1982-1983 döneminde çıkartılan İnfaz Kanunlarına ilişkin DM AK Raporlarında Çekimser ve Muhalif Oy Gerekçelerinin İçeriği ve Analizi

I- Toplam 7 farklı Gerekçe metni bulunmaktadır:

Çekimser ve Muhalif Oy Gerekçelerinin içeriğini analiz etmeden önce şu saptamalar yapılabilir:

1982-1983'de çıkartılan İnfaz Kanunu toplam sayısı: 31

Toplam Rapor sayısı: 31

Çekimser ve muhalif oy kullanan üyelerin toplam sayısı: 7

Çekimser ve muhalif oy Gerekçelerini Rapora ekleyen üye sayısı: 5

Çekimser ve muhalif oy Gerekçesinin eklendiği toplam Rapor sayısı: 27

Gerekçe ekli toplam 27 Raporda, Çekimserlik Gerekçelerinin içeriğine bakılarak değerlendirildiğinde farklı metin sayısı: 3 (Yarkın, Kurtoğlu ve Vardal, 1'er Gerekçe metni)

Gerekçe ekli toplam 27 Raporda, Muhalefet Gerekçelerinin içeriğine bakılarak değerlendirildiğinde farklı metin sayısı: 4 (Hamitoğulları, 2 ayrı Gerekçe metni; Yarkın ve Daçe, 1'er Gerekçe metni)

Buradan çıkan sonuca göre, 5 üye tarafından yazılmış toplam 7 farklı Gerekçe metni bulunmaktadır:

1) Kurtoğlu, özdeş Çekimserlik Gerekçesini 27 kez tekrarlamıştır.

2) Yarkın, özdeş Çekimserlik Gerekçesini 4 kez ve özdeş Muhalefet Gerekçesini 9 kez tekrarlamıştır.

3) Hamitoğulları, 2 ayrı Muhalefet Gerekçesini Rapora eklemiştir.

4) Vardal, 1 Çekimserlik Gerekçesini Rapora eklemiştir.

5) Daçe, 1 Muhalefet Gerekçesini Rapora eklemiştir.

II- Gerekçelerde ileri sürülen görüşlerin değerlendirilmesi

aa) Gerekçelerde, ilgili dosyadaki mahkum ve durumu değil, genel söylem öne çıkmıştır

İnfaza karşı Gerekçe yazan 5 üyeden sadece 2'si, görüşlerini, spesifik olarak dosyada adı geçen mahkumla ilişkilendirerek belirtmiştir. Daçe, 2676 sayılı Kanundaki Şahabettin Ovalı; Hamitoğulları, 2826 sayılı Kanundaki Abdülaziz Kılıç isimli mahkumlara ve durumlarına özel olarak değinmişler-

dir. Bu kategoriye, kısmen Vardal'ı da sokmak mümkündür. 2660 sayılı Kanundaki Sabri Altay isimli mahkum, Vardal'ın Çekimserlik Gerekçesinde ismen anılmamaktadır; ancak cümlenin kurgusundan, özel olarak mahkumun zikredildiği çıkmaktadır.

Buna karşılık, Kurtoğlu ve Yarkın, özel olarak ilgili dosyada adı geçen mahkumlar üzerinde durmamışlardır. Hamitoğullarının, birinci Muhalefet Gerekçesi de aynı mahiyettedir. Yarkın, bu hususu, hem Çekimserlik hem de Muhalefet Gerekçelerinde özel olarak vurgulamak gereksinimini de duymuştur. Şöyle:

"1. Önce, karara muhalif kalmamın, hakkında idam cezası verilen kişiyle ve olayla hiçbir ilgisi yoktur."

bb) Ölüm cezasına ilke olarak karşı çıkılıp çıkılmadığı meselesi

bb1. Şerafettin Yarkın - ilkesel karşı çıkış istikrarlı tavır alışla somutlaşır

Yarkın, ilgili bölümü özdeş olan 2630 ve 2676 sayılı Kanunlara ilişkin AK Raporlarına ekli Çekimserlik ve Muhalefet Gerekçelerinde,

"2. Çok uzun bir süreden beri fikir yönünden ve ilke olarak, ölüm cezalarının hep karşısında oldum. Yani bir kanunla öldürme kararı verilmesini kabul edememişimdir. Ancak pozitif hukukumuzda bu cezaya yer verildiğine göre, yargı olarak yapılacak bir şey elbette ki yoktur" demektedir.

Böylelikle Yarkın, ölüm cezasının bir ceza olarak kabul edilemeyeceği düşüncesini doğrudan dile getirmiş olmaktadır. Yarkın'ın ölüm cezası karşıtı tavrı nettir. Aşağıda DM Genel Kurulunda açık oylanan İnfaz Kanun Tasarılarına ilişkin bahiste dökümü çıkarıldığı üzere, Yarkın, 5 Kanun Tasarısından 4'ünde çekimser oy kullanmış, 1'inde ise oylamaya katılmamıştır.

bb2. Beşir Hamitoğulları – dinsel motifli argüman ilkesel karşı çıkışın dayanağı değildir

Ölüm cezasına ilkesel olarak karşı çıkıp çıkmadığı tartışılabilecek ikinci üye Hamitoğulları'dır. 2793 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporuna ekli birinci Muhalefet Gerekçesinde,

"Ayrıca manevi inançlarım, Allah'ın verdiği canın sadece ve yalnızca Allah tarafından alınabileceği yönündedir. Can veremeyenlerin, can almaya da hakları olamayacağı inancındayım" derken;

2826 sayılı Kanuna ilişkin ekli ikinci Muhalefet Gerekçesinde,

"Benim inancım odur ki, Devletin insan canını almaya hakkı olmadığı yönündedir. Can vermeyen, can alamaz" görüşünü ileri sürmektedir.

Burada işlenen temanın, Yarkın'ınkinden farklı olarak, metafizik mülahazada temellendirildiği düşünülebilir. Hamitoğulları'nın, meseleyi daha çok bireysel vicdanında tartarak ve dinsel değerlere atıfla kavradığı akla gelmek-

tedir. Zaten vurguyu da, "inanç" noktasında yapmaktadır. Bu açıdan da, "fikir yönünden" ölüm cezasına ilkesel karşı çıkışı ifade eden Yarkın'dan ayrılmaktadır.

Konunun dine atıfla ve inanç düzlemine çekilerek kavranması, niteliği gereği bir tartışmaya kapı aralamaktadır. Bilindiği üzere, bütün dinlerde, ölüm cezası kategorik olarak tanınmaktadır. Dolayısıyla anılan yaklaşımın, ölüm cezasına "ilke olarak karşı çıkışın" göstergesi sayılıp sayılamayacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Nitekim, özel olarak 12 Eylül Rejimi dönemi ile sınırlı olarak düşünüldüğünde, aşağıda DM'nin MGK tarafından yönlendirilmesi konusunu irdelendiği bölümde gösterildiği üzere, ölüm cezasının haklılığını ve infazların gerekliliğini kamuoyuna dayatmak isteyen MGK şefi K. Evren, bir çok konuşmasında bu cezanın "İslamiyet'te de Hıristiyanlıkta da bulunduğunu" hatırlatmaktaydı.

O halde, dinsel motifli mülahaza ile ölüm cezasını değerlendirmek, ilgili kişinin varabileceği birbirine tamamen çelişik sonuçlara el vermesiyle, sağlam bir karşı çıkış dayanağı sayılamaz.

Nitekim, Hamitoğulları özelinde, ölüm cezası karşıtlığının ilkesel olmadığının somut kanıtı saptanabilmektedir. Aşağıda ilgili bahiste, DM Genel Kurulunda açık oylama ile tecelli eden infaz istenci uygulamaları gösterilmiştir. Bu şekilde oylanan 5 Kanun Tasarısında, Hamitoğulları, ilk iki Kanunda (2630 ve 2631 sayılı) "infazı kabul" oyunu kullanırken; diğer üçünde (2643, 2664 ve 2792 sayılı) "oylamaya katılmayan"lar arasındadır. Demek ki, "Allah'ın verdiği canı, Devletin alamayacağı inancı"nı savunarak infaza karşı durma, ilgili mahkuma göre değişebilmekte, süreklilik göstermemektedir. Sonuç olarak böylesi bir argüman, ölüm cezasına ilkesel karşı çıkışın göstergesi değildir.

cc) "Suç işleme tarihi ile infaz istenci arasında uzun zaman geçmiş olması" argümanı ile infaza karşı çıkış

İsa Varda'ın 2660 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporuna[18] eklediği Çekimserlik Gerekçesinde ileri sürdüğü,

"Suç tarihi itibariyle verilen ceza müessiriyetini kaybettiğinden cezanın onaylanmasında çekimser kalıyorum"

argümanı, bu Kanunun görüşülerek kabul edildiği DM Genel Kurulunda başka üyeler tarafından da vurgulanmıştır. İnfaz aleyhinde görüş açıklayan iki üyeden F. Devrimsel, çeşitli açılardan infazları eleştirdikten sonra, kanun tasarısının maddelerinin oylanıp kabul edilmesinden sonra, son aşama olan Tasarının bütünü üzerinde tekrar söz almıştır. *Devrimsel* şunu eklemiştir:

"... Bu tasarının bugün görüşülüp yerine getirilmesine karar verilmesine, geçen uzun zaman, suçun işlenmesinden bugüne kadar geçen zaman, suçun niteliği, siyasal ve toplumsal faydayı ortadan kaldırdığı dü-

---

18 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 5, 12 Nisan 1982 tarihli 79 uncu Birleşimden 7 Haziran 1982 tarihli 102 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf: 42-50 ve Tutanağın sonuna ekli 77 sayılı Basmayazı.

şüncesindeyim. Bu nedenle ben bu tasarıya ret oyu vereceğim, sırf bu açıdan."

Görüldüğü gibi, Vardal ve Devrimsel, suçun işlenme ve mahkum hakkında hüküm tesis edilme tarihlerinin üzerinden uzun süre geçmiş bulunmasını infaz karşıtı istençlerinin gerekçesi kılmaktadırlar. Bu noktada, 2660 sayılı Kanunda adı geçen mahkumun adi suçlu kategorisine girdiğini hatırlatmak uygundur. Vardal'ın vurgusu, geçen zaman nedeniyle "cezanın etkililiğinin ortadan kalktığı" argümanı iken; Devrimsel, suç ile infaz istenci arasındaki uzun sürenin infazdan beklenen "siyasal ve toplumsal yararı ortadan kaldırdığı" noktasında odaklaşmaktadır. Bu nüansa karşın, her iki argümanın da, son çözümlemede, cezalardan umulan "ibret" ve dolayısıyla "caydırıcılık" unsurları üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Keza benzeri temayı *Serda Kurtoğlu*, 2630 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporuna eklediği Çekimserlik Gerekçesinin 4 numaralı bendinde işlemiştir:

> "Ölüm cezası mahkumunu hayatının sonuna kadar cemiyetten tecrit etmek, cezadan beklenen içtimai faydayı sağlar. Ölüm cezası yerine getirilirse, insan eliyle insan hayatına, suçun işlenmesinden çok sonra verilmesi nedeniyle, maişeri vicdanda bir rahatsızlık, huzursuzluk doğar ve infazdan itibaren geçen zaman sürecinde bu vicdan huzursuzluğu gelişir, merhamete, acımaya dönüşür. Bu yönden de ölüm cezasını yerine getirmekte yarar yoktur.

Suç ile infaz kararı arasında geçen uzun zamanın "kamu vicdanını rencide edeceği" argümanını *Bekir Sami Daçe* 2676 sayılı olup Şahabettin Ovalı ismindeki adi suçlu mahkum hakkındaki Kanuna ilişkin AK Raporuna eklediği Muhalefet Gerekçesinde şöyle ileri sürmüştür:

> "Aradan geçen uzun zaman sebebiyle ve fiilin mahiyeti itibariyle vaki idam cezasının yerine getirilmesinde ne adaletin ne de kamunun yararı kalmıştır. Aksine, infaz, vaki gerekçeler karşısında adalet ve kamu vicdanını rencide edebilecektir."

Kurtoğlu hariç, diğer üyeler, yukarıda belirtilen argümanı ilk kez, adi suçlu mahkumlara ilişkin dosyalarda ileri sürmüşlerdir. O halde, üyelerden Vardal, Devrimsel ve Daçe bakımından, Kanuna konu mahkum özellikle "adi suçlu" olduğunda söz konusu argümanın ileri sürülebileceği yönünde mütalaa edildiği anlaşılmaktadır. Aslında Kurtoğlu'nu da bu değerlendirmenin kapsamına dahil etmek hatalı olmayacaktır. Çünkü, ilk kez 2630 sayılı Kanunda sağ siyasal suçlu Mehmet Ali Ağca için ifade etmiş olsa da, izleyen gerek siyasal gerekse adi suçlulara ilişkin diğer dosyalarda da özdeş gerekçeyi yinelemiştir.

Aynı temayı işleyen üyeler bakımından dikkati çeken bir diğer veri, AK üyesi olmayan Devrimsel'in hariç tutulması gerektiğinden, sadece Daçe'nin bunu "Muhalefet Gerekçesi" olarak takdim ettiğidir; Kurtoğlu ve Vardal için bu argüman, çekimserlik gerekçesidir.

Adı geçen üyelerin fiili rejimin özgün koşulları içinde infazlara karşı çıkma yönündeki istisnai ve cesur girişimlerini yansıtması bakımından yukarı-

daki örneklerin önemi yadsınamaz. Bununla birlikte, ileri sürülen "suç ve infaz arasında geçen uzun zaman" argümanının niteliği özel olarak dikkate alındığında, ölüm cezasına ilkesel bir karşı çıkışı dile getirmediğini de teslim etmek gerekir. Başka deyişle, tek başına irdelendiğinde anılan görüş, "eğer infaz istenci bu denli gecikilmeksizin ortaya konabilseydi, cezadan umulan ibret ve caydırıcılık unsurunu karşılayacağı yahut bireysel/toplumsal vicdanda kabul bulacağı için haklı kılınabilecekti" şeklinde ifade edilebilecek bir çıkarımı mantıksal kurgusu içinde barındırmaktadır. Bu nedenle, argüman, "bir ceza olarak ölüm cezasının kabul edilmezliği" ilkesi üzerinde temellenmemektedir.

dd) "Düzen sağlandıktan sonra infazlar yararsızdır" argümanı ile infazlara karşı çıkış

dd1. Serda Kurtoğlu - En çok sayıda Çekimser Oy kullanmak ölüm cezasına ilkesel karşı olmanın göstergesi değildir

Kurtoğlu, 2630 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin AK Raporuna eklediği Çekimserlik Gerekçesinde, "düzen sağlandıktan sonra infazlar yararsızdır" argümanını ileri sürmüştür:

> "Ölüm cezasının yerine getirilmesi kanununun oluşturulması, kendisinden beklenen amacı ancak şu hallerde gerçekleştirebilir: Suçtan doğan zarar halen devam ediyorsa, suçlu ele geçer geçmez yargılanıp hüküm verilmesi kaydıyla, cezanın yerine getirilmesi kanununun isdarı gerekir. **Suçlunun ele geçtiği anda toplum huzuruna hakim olunacak duruma gelinmişse artık infazda ferdi – içtimai fayda yoktur, bilakis zarar vardır.** Ormandan şehre sızan vahşi hayvan ne kadar masumu parçalarsa parçalasın, ele geçirilmezse hakimiyet elden kaçırıldığı için öldürülmesine karar verilir. Bulununca karar yerine getirilir. Fakat diri yakalanıp demir kafese alındı mı, toplum düzenine hakimiyet teessüs ettiği takdirde, artık vahşi hayvanı ifna etmek yerine onu kafeste muhafaza etmek doğru olur. Öldürülmesinde hiçbir fayda yoktur. Tutsak edilenin toplum düzenine hakimiyet teessüs ettikten sonra öldürülmesi intikam hissi ile izah edilebilir. İntikam ise Devlet olma ile bağdaşmaz."

Yukarıda ilgili bölümde, 1982-1983'te MGK tarafından onaylanarak çıkartılan toplam 31 İnfaz Kanunu; dolayısıyla da bunlara ilişkin 31 AK Raporu bulunduğu belirlenmişti. *Serda Kurtoğlu'nun* 1982 yılında çıkartılan toplam 13 AK Raporunun tümünde ve 1983 yılında üretilen toplam 18 Raporda ise, toplam 14 kez Çekimser Oy kullanıp, toplam 14 Rapora Çekimserlik Gerekçesini eklediği de saptanmıştı. Dahası, aşağıda irdelenen, DM Genel Kurulundaki açık oylama ile infaz istencinin sergilendiği 5 Kanunun oylamasında da, tümünde çekimser oy kullanan tek üyenin Kurtoğlu olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Kurtoğlu, hem AK üyesi sıfatıyla hem de DM Genel Kurulu üyesi olarak infazlara en fazla sayıda karşı duran kişidir, (27 Rapor).

Bunun anlamı, Kurtoğlu'nun, "düzen sağlandıktan sonra infazlar yararsızdır" argümanını bu Raporlarda adı geçen mahkumlar bakımından benimsediği ve yinelediğidir. Ama bu, genel ve tüm mahkumlar için geçerli değildir. Çünkü Kurtoğlu, hem 1980-1981 döneminde doğrudan MGK tarafından üretilen infaz istençlerinde "içtimai fayda" gördüğünü açıkça belirtmektedir; hem de kendisinin devrede bulunduğu 1982-1983 döneminde çıkartılan bazı İnfaz Kanunlarında infazları benimsemektedir.

Nitekim, aynı Gerekçede Kurtoğlu aynı zamanda şunları eklemektedir:

"Ölüm cezasının yerine getirilmesi için kanunun oluşturulması oylamasının söz konusu olduğu günümüzde, topluma Devlet gücünün hakim olduğu inkar edilemez bir vakıadır. Suçluların ölüm cezalarının yerine getirilmesinde içtimai – siyasi – ferdi bir fayda bulunduğu söylenemez.

12 Eylülden bu yana girişilen etkili operasyonlarla Devlet toplum düzenine hakim olmuştur. Bu noktaya ulaşmanın gereği yerine getirilen ölüm cezalarının içtimai faydası vardır. Bugünkü infazlar için aynı faydanın bulunduğu söylenemez. 12 Eylülden çok önce işlenmiş suçlardan ölüm cezası giymiş olanların bu cezalarının yerine getirilmesinde de bugün bir fayda bulunmamaktadır."

Öte yanda, Kurtoğlu, 1983 yılında söz konusu 18 Raporun 4'ünde farklı şekilde oy kullanmıştır. 2807 ve 2826 sayılı İnfaz Kanunlarına ilişkin 2 Raporda, Kurtoğlu infaz lehinde istencini ortaya koymuştur. 2799 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin 1 Raporda, Kurtoğlu'nun ismi altında "Bulunmadı" yazılıdır. Nihayet, 2794 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin 1 Raporda, Kurtoğlu da dahil, AK üyeleri oybirliği ile infaza karar vermiştir. Buna göre, biri oybirliği, diğer ikisi oy çokluğu ile infaz istencinin açığa çıktığı toplam 3 Rapor ekseninde ölüm cezalarının yerine getirilmesini benimsemiştir.

İki sonuç çıkmaktadır.

Birincisi: "Düzen sağlandıktan sonra infazlar yararsızdır" argümanı ile infaza karşı çıkma sağlamlıktan yoksundur; bunu ileri süren, bazı mahkumlar bakımından anılan gerekçeyi geçerli görmeyebilmektedir. Anılan argüman, objektif değildir. Zira, 2794, 2807 ve 2826 sayılı Kanunlarda adı geçen üç mahkum da, yakalanmış, yargılanmış, mahkum edilmiş, cezaevine konmuş, kısacası etkisiz hale getirilmişlerdi. Bu nedenle, diğerleri gibi, "düzen sağlandıktan sonra" kategorisine girmekteydiler.

İkincisi: En çok sayıda infaza karşı çıkan üye bile, bu tavrını, ölüm cezasına ilkesel olarak karşı olma noktasında temellendirmediği için, bazı dosyalarda infaza evet demekten geri kalmamış ve bunda bir sakınca görmemiştir.

ee) "Ölüm cezası etkili, caydırıcı ve ıslah amacı bulunan bir ceza değildir" argümanı ile infazlara karşı çıkış

Kurtoğlu bu bağlamdaki görüşünü şöyle formüle etmiştir:

"1. Suç sebebi ne olursa olsun, işlenen suç toplum için ne derece zarar-

lı bulunursa bulunsun, ölüm cezasının yerine getirilmesinde suçluya ıslah amacı yoktur.

2. Ölüm cezasının yerine getirilmesi, suçlu için gerçekte ceza infazı anlamını taşımaz. Zira infaz ile suçlunun vücudu ortadan kalkmaktadır. Suçlu gerçekte cezasız bırakılmaktadır."

Yarkın, Çekimserlik ve Muhalefet Gerekçelerinde aynı konuda şunu ileri sürmektedir:

"... Diğer yandan yine fikir olarak, ölüm cezasının en müessir bir ceza olduğu da bana göre kesin değildir. Belki de en müessir ceza, bir anda infaz edilip biten bir ceza değil, çektirilen cezadır. Bu nedenledir ki, 1950 yılından beri sık sık çıkarılan af kanunları, cezaların çektirilmesini engelleyerek müessiriyetini kaybettirmiştir.

Böylece, infaz edilmeyecek bir ölüm cezası sonunda, hakkında idam kararı verilenin, idam hükümlüsü olarak ömür boyu cezaevinde kalmasının daha müessir bir ceza olacağını düşünmekteyim."

Hamitoğulları ilk ayrı Muhalefet Gerekçesinde konuya ilişkin olarak şöyle demektedir:

"İnsancı ve uygar toplumlarda cezanın iki temel işlevi bulunmaktadır:

1. Suç işleyen kişinin ıslahı,

2. Suç işlemeye yatkın kişileri bu fiillerden caydırmak.

Ölüm cezasının yerine getirilmesi, düşünceme göre yukarıdaki bu iki işlevi de yerine getirmemektedir.

Ölüm mahkumlarını yaşadıkları sürece, hiçbir aftan yararlandırmadan cezalarını çekmelerinin, daha etkin olduğuna kaniiyim."

Hamitoğulları ikinci Muhalefet Gerekçesinde ise şunu belirtmektedir:

"Suça yönelmeyi ve suç işlemeyi önlemede: Ölüm cezası mı daha caydırıcıdır, yoksa ömür boyu ceza mı?

Suç ve ceza bilimi bu sorunu aydınlatıp çözebilecek bir tek ve kesin karşılık verememektedir. Nitekim, sadece idam cezaları vermekle kişilerin idamlık suç işlemekten alıkonulamadıkları ortadadır.

Türkiye'nin sosyal ve psikolojik koşullarında gözlemim ve kanaatim odur ki; bir anda kişiyi yok eden ölüm cezası yerine yaşam boyunca çektirilecek bir cezanın, çabucak unutulabilen idamdan kişileri ve toplumu uyarmada daha etkili ve caydırıcı olduğu yönündedir.

Hele, söz konusu Abdülaziz Kılıç'ın örneğinde yansıdığı gibi, adi suçlarda, yoksulluk ve eğitim dışında bırakılmışlığın, koyu cehaletten kaynaklanan sosyal ve insancıl az gelişmişlik, idam ile engellenemeyeceği daha kolaylıkla söylenebilir. Bu hata ve suça itici sosyal koşullar giderilmezse, bir başka kimsenin benzer ortamlarda suça itilebileceğini sosyal determinizm haber vermektedir...

Yukarıda andığım nedenlerle ölüm cezalarının infazı yerine, yaşam boyunca cezaevlerinde tutulmalarını sonuçlandıran bir cezanın daha uygun olduğu kanısındayım."

Yukarıda metinleri verilen Gerekçelerde işlenen ortak tema, ölüm cezasının suçluyu ıslah edici vasfının ve olası suç işleyecekler bakımından caydırıcılık özelliğinin bulunmadığı görüşüdür. Yarkın'ı ayrık tutacak olursak, diğer iki üye bakımından değerlendirildiğinde, anılan argümanın mahkuma göre geçerli ya da geçersiz olabileceği ortaya çıkmaktadır. Çünkü, gerek Kurtoğlu gerekse Hamitoğulları üstte ilgili bahislerde gösterildiği üzere, bazı dosyalarda infaz lehinde oy kullanmışlardır.

ff) "Ölüm bekleyişi olgusu haksız eziyettir" argümanı ile infazlara karşı çıkış

ff1. Bekir Sami Daçe - Muhalefet Gerekçesi ("Hükümlüye her gün idamı yaşatmak Devletin hakkı değildir")

2676 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporuna eklediği Muhalefet Gerekçesinde *Bekir Sami Daçe* şu görüşü ileri sürmüştür:

"Hükümlü Şahabettin Ovalı'nın hakkındaki idam kararının kesinleşmesinden itibaren yıllar geçmiş ve ancak 12 Eylül 1980 tarihine kadar parlamentonun görevini yapmaması veya yapamaması sonucu cezanın yerine getirilmesi onaylanmamıştır. **Hak etmiş de olsa bir hükümlüye, görevini yerine getirmemek suretiyle yıllarca her gün idamı yaşatmak Devletin hakkı değildir.**

Bu uzama ve ihmal, hükümlüye verilen cezanın ötesinde yıllarca her gün idamı yaşama gibi kanunun maksadını çok aşar bir cezayı çektirmiştir."

AK Raporlarına ekli Gerekçelerde ölüm bekleyişi sorununa işaret eden tek üye Daçe'dir. Ne var ki, Daçe de, bu cezanın ilkesel olarak aleyhtarı değildir. Açık oylaması yapılan 5 İnfaz Kanun Tasarısının tümünde Daçe, infazı öngören tasarının kabulü lehinde oy kullanmıştır. Daçe'nin bu tavrından ortaya şu sonuç çıkmaktadır ki, "Devletin mahkuma her gün idamı yaşatarak yaptığı haksızlık" mahkumuna göre değişebilmektedir. Sözü edilen 5 kanunda isimleri geçen mahkumların tümünün sağ ve sol siyasal suçlu oldukları ve diğer adi ve siyasi suçlulara ilişkin infaz kanunlarında Daçe'nin ne yönde oy kullandığının belirsiz bulunduğu dikkate alınırsa, bu üyenin en azından açık oylanan 5 kanundaki 11 mahkum bakımından ölüm bekleyişini bir "kanunun maksadını çok aşan bir cezayı çektirme" şeklinde mütalaa etmediği anlaşılmaktadır.

ff2. Ölüm bekleyişi argümanını daha önce dile getiren DM üyesi: Fikri Devrimsel – 2660 sayılı Kanunun görüşülmesi ("Hükümlünün, 'İnfaz ne zaman yerine getirilecek?' diye gece gündüz beklemesini düşünebiliyor musunuz?")

Daçe'nin 2676 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporuna ekli Muhalefet şerhinde işaret ettiği ölüm bekleyişi olgusu argümanını, AK üyesi olmayan DM üyelerinden F. Devrimsel, Daçe'den önce ileri sürmüştür. 2660 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin Tasarı ve Raporun, Danışma Meclisinin 15/04/1982 tarihli 81. Birleşiminde görüşülmesi sırasında söz alan *F. Devrimsel*, mahkum hakkındaki hükmün 1975 yılında kesinleştiğini, dosyanın ise Nisan 1982'de DM önüne geldiğini hatırlatarak şunu dile getirmekteydi:

> **"Bir kişinin ölüm cezasına çarptırılması ve cezanın bir anda yerine getirilmesi önemli değil. Önemli olan, asılmaya muhatap olan kişinin, bu kesinleştikten sonra 'Ne zaman yerine gelecek?' diye gece gündüz beklemesini düşünebiliyor musunuz? Arkadaşlar, ölüm cezasını hücresinde bekleyen hükümlünün kapısı tık tık çalınıp, içeri girilip, 'Buyur, gelir misin?' denmiyor. İnfazda bulunan arkadaşlarımız vardır aramızda, bunlar iyi bilirler; sabahın kör karanlığında uykudayken kapı açılır ve mahkum kıpırdamaya fırsat verilmeden yakalanır; çünkü onun tutulması, zapt edilmesi zor oluyor. Düşünün, bu duygularla aylarca bekletilmiş bu insan. Bunu bir defada asacağız; ama bunu bu halde senelerce bekleten insanlara ne demek lazım? Belki Türk toplumunda insan hayatı her şeyden ucuzdur; ama 12 Eylül Harekatıyla başlayan yeni devlet ve millet anlayışı, Türkiye'de insan hayatının da değerli olduğunu, hem toplumumuza, hem de bütün dünyaya gösterme durumundadır.** Ayrıca, bizim de biraz ihmalimizin bulunduğunu söylemeden geçemeyeceğim müsaadelerinizle. 16 Şubatta Danışma Meclisi Başkanlığına gelen bu Tasarı, iki aydan beri gündemimize gelmemiştir. Bu da bizim hatamız."

Ekleyelim ki, F. Devrimsel, DM üyeleri arasında infaz karşıtı görüş açıklayan çok az sayıdaki kişilerden biridir. Ölüm bekleyişi olgusuna açıkça değinmiş olması bakımından da özeldir. Ayrıca Devrimsel, DM Genel Kurulunda 5 İnfaz Kanun Tasarısının açık oylanmasında, "Oya katılmayan" üyeler arasındadır, (2630, 2631 ve 2643 sayılı Kanunlarda, "Raporlu" olduğu, diğer ikisinde ise tercihi o olduğu için). Bununla birlikte, Devrimsel'in de, ilkesel temelde ölüm cezası karşıtı düşüncede olduğunu söylemek güçtür. Çünkü o da, muhalefetini dile getirdiği söz alışlarında, istikrarlı bir infaz karşıtı tablosu sergilememiştir.

Örneğin, yukarıda referansı verilen konuşması içinde aynı zamanda şu görüşü de ifade etmiştir:

> **"Ben, Yargıtay'dan ittifakla geçmemiş olan ölüm cezalarına evet demeyeceğim. Ancak ittifakla olanlara evet diyeceğim."** Devrimsel, suçlular bakımından da farklılık olduğunu, kimi mahkumun hunharca birçok kişiyi öldürdüğünü, ama TCK'da yazılı bazı suçlarda (md.439'u örneklemiştir) verilen idam hükümlerinin adalete uygun düşmediğini,

dolayısıyla "konuyu, her münferit olayı kendi içinde ayrı ayrı değerlendirip karara varmamız lazım" diyerek, 2660 sayılı Kanuna ilişkin Tasarıya ret oyu vereceğini açıklamıştır.

Daçe'nin AK Raporunda, Devrimsel'in ise yaptığı konuşmada "ölüm bekleyişi olgusuna" gönderme yaparak ileri sürdükleri ölüm cezası karşıtlığını sağlam bir düşünsel zemine oturtmak pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü, bu argümanın mantığı, hüküm ile infaz tasarrufu arasında büyük bir zaman dilimi bulunmaması halinde, cezanın haklılığı sonucunu çıkarmaya elvermektedir.

gg) "DM'nin infaza karar verme yetkisinin bulunmadığı" argümanı ile infazlara karşı çıkış

Bu eksende argümanı Yarkın 2630 sayılı Kanuna ilişkin Rapora ekli Çekimserlik Gerekçesinde ileri sürmüş ve bunu 2631, 2643 ve 2660 sayılı Kanunlar bağlamında da yinelemiştir. Ancak, 2676 sayılı Kanundan itibaren Yarkın, bu konudaki görüşünü değiştirmiş ve Meclisin, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisi bulunduğunu kabul etmiştir. Görüşündeki bu değişikliğe karşın Yarkın, somut dosyalarda, infaz karşıtı olduğunu da belirtmiştir.[19]

Yarkın'ın bu konuda AK raporlarında dile getirdiği görüşleri ile aynı konuyu çeşitli vesilelerle gündeme getirerek tartışan DM'nin diğer üyelerinin argümanları, yukarıda "DM'nin infazlara karar verme yetkisi" başlıklı bahiste irdelendiği için oraya atıfla yetiniyoruz.

---

19 Yarkın, 2676 sayılı Kanuna ilişkin Rapordan başlayarak infaz karşıtı görüşünü açıkladığı örneklerde Gerekçesinin başlığını Çekimser değil, Muhalif Oy olarak belirlemiştir. Ne var ki, Muhalefet Gerekçelerinde Yarkın, yukarıdaki Çekimserlik Gerekçesi metninin (1 ve 2) numara verilen paragraflarına kadar olan kısmı aynen muhafaza etmiş, ancak italikle vurguladığımız (3) numaralı paragraf altında tamamen farklı argümanlar ileri sürmüştür. Yukarıdaki metinde, Danışma Meclisinin bu konuda yetkisini sorgulamaktadır. Buna karşılık, muhalefet gerekçelerinde, bu yetkiyi artık sorgulamaktan vazgeçtiği, muhalefetini doğrudan ve sadece "ölüm cezasına karşı fikre sahip bulunduğu" gerekçesinde temellendirdiği görülmektedir.

1f) 1982-1983 döneminde DM AK ve DM Genel Kurulunun benimsediği, ancak MGK tarafından onaylanmayan infaz istenci örneklerinde DM AK Raporlarının incelenmesi:

TABLO 12) MGK tarafından onaylanmayan DM infaz istencinde, DM Adalet Komisyonu Raporları

Yıl	Mahkumun adı	AK Raporu	AK Üye sayısı	Adalet Komisyonu üyelerince kullanılan oyun dağılımı				İnfaz istenci	
				Bulunmayan	İnfaza Evet	Çekimser	Muhalif	Oy çokluğu	Oy birliği
1982	Dudu Gül	23/02/82 E.3/6, K.30	15	2 Gözübüyük, Aksoy	8	3 Kurtoğlu, Bilge, Yarkın	2 Daçe, Vardal	+	
1983	Şevkiye Erşen	23/12/82 E.3/20, K.28	13	3 Bilge, Altop, Yeğenağa	8	1 Kurtoğlu	1 Hamitoğulları	+	

I- Örnek 1- Mahkum Dudu Gül'e ilişkin AK Raporu

Dudu Gül'ün ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, Danışma Meclisinin 10/05/1982 tarihli 92. Birleşiminde görüşülmüş ve benimsenmiştir. Adalet Komisyonu 23/02/1982 tarihli Raporunda infaz yönündeki kararı oyçokluğu ile almıştır. Komisyonun toplam 15 üyesinden ikisi bulunmamış ve ikisi muhalif ve diğer ikisi çekimser olmak üzere toplam 4 üye Raporda infaz aleyhinde oy kullanmıştır.

Bu Raporun ve Kanun Tasarısının DM Genel Kurulundaki görüşmesinde, sadece bir üye, Kazım Öztürk, söz alarak, ilk kez bir kadın hükümlünün dosyasının önlerine geldiğini, mahkumun suçu işlediği 16/12/1976 tarihinde sadece 18.5 yaşında olduğunu belirtmiş ve "oylarımızı kullanırken daha bir düşünmeye mecburuz" diyerek infaz aleyhinde konuşmuştur. Komisyon sözcüsü ise, mahkumun "kötü yola düşmüş" sabıkalı kişi olduğunu, suç tarihinde 18 yaşını ikmal ettiğini, iki kişiyi öldürmekten verilen idam cezalarının TCK (md.59) uygulanarak müebbet hapse çevrildiğini, ancak iki müebbet hapis cezasının birleşmesi nedeniyle ölüm cezasına çarptırıldığını hatırlatmıştır. Bu kısa görüşmenin ardından infaz yönündeki Kanun Tasarısı DM'nde oylanarak kabul edilmiştir.[20]

---

20 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 5, 12 Nisan 1982 tarihli 79 uncu Birleşimden 7 Haziran 1982 tarihli 102 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, An-

Ne var ki, Bu Kanun Tasarısı DM tarafından kabul edilmiş olmasına karşın MGK tarafından onaylanmadığı için kanunlaşmamıştır. Böylece, 12 Eylül Rejimi dönemi içinde bu infaz gerçekleşmemiştir. Sivil rejime geçildikten sonra TBMM'nin 19/12/1983 tarihli 10. Birleşimi Gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, Dudu Gül'ün ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi TBMM'ne yeniden gönderilmiştir. Ancak bu evrede, 1984'deki ilk infaz kanunu hariç, TBMM infaz kanunlarını çıkartmadığı için Dudu Gül sonuç olarak ölüm cezası infazından kurtulmuştur.

II- Örnek 2- Mahkum Şevkiye Erşen'e ilişkin AK Raporu

Şevkiye Erşen'in ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, DM'nin 20/01/1983 tarihli 45. Birleşiminde görüşülerek benimsenmiştir. Adalet Komisyonu 23/12/1982 tarihli Raporunda infaz yönündeki kararı oyçokluğu ile almıştır. Raporda, Komisyonun toplam 13 üyesinden, üç üye bulunmamış ve bir üye çekimser, bir diğer üye de muhalif oy kullanmıştır.

Bu Kanun Tasarısının DM Genel Kurulundaki görüşmesi sırasında, Komisyon Raporunun okunması oylanarak reddedilmiş, sadece Komisyon sözcüsü kısaca Raporu özetlemiş ve toplam üç-beş dakika içinde kanun tasarısı benimsenmiştir. Danışma Meclisinin hiçbir üyesi söz almadığı gibi, Komisyon raporuna muhalif ve çekimser kalan üyeler de söz istememiştir.[21]

Sivil rejime geçildikten sonra TBMM'nin 19/12/1983 tarihli 10. Birleşimi Gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, Şevkiye Erşen'in ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi TBMM'ne yeniden gönderilmiştir. Bu mahkum ölüm cezası infazından kurtulmuştur. Çünkü, Kurucu Meclis döneminde mahkum hakkında DM tarafından benimsenen infaz kanunu tasarısı MGK tarafından onaylanmadığı için ceza infaz edilmemişti. İzleyen TBMM döneminde de çıkartılan infaz kanunları arasında bu mahkuma ilişkin olanı bulunmamaktadır.

2) DM Genel Kurulu

2a) DM kompozisyonu:

Toplam 160 üyeden oluşan Danışma Meclisi kompozisyonu MGK tarafından yapılan atamayla biçimlendirilmişti.[22] Şöyle ki; 160 üyenin 40'ı doğ-

---

kara; 1982, sf:343-345 ve Tutanağın sonuna ekli 120 sayılı Basmayazı. Bu konuda ayrıntılı bilgi için, bu çalışmanın II. Cildinde "12 Eylül Rejiminde İnfazdan Kurtulanlar" başlıklı bölüme bakınız.

21 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 13, 16 Aralık 1982 tarihli 31 inci Birleşimden 24 Ocak 1983 tarihli 46 ncı Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:656-657 ve Tutanağın sonuna ekli 287 Sıra sayılı Basmayazı. Bu konuda ayrıntılı bilgi için, bu çalışmanın II. Cildinde "12 Eylül Rejiminde İnfazdan Kurtulanlar" başlıklı bölüme bakınız.

22 DM'nin atamayla oluşan kompozisyonu ve niteliği konusunda özlü değerlendirmeyi

rudan MGK ve 120'si ise valilerce belirlenecek adaylar arasından yine MGK tarafından belirlenmiştir.

Üye profiline bakıldığında şu özellikler dikkati çekmektedir. 3'ü hariç DM üyeleri yüksek öğrenimlidir. 160 üyenin, üyelik öncesi iştigal alanı bakımından düşünüldüğünde genel olarak "memur" kategorisine girenlerin oranı % 79'tur. Üyeler arasında doğrudan asker kökenli olanların (23 üye) oranı % 14.18'dir. Asker kökenli olup bilahare başka meslek grubuna geçenler de (8 üye) bu bölüme dahil edildiğinde asker ve asker kökenlilerin toplamı % 19.11'e ulaşmaktadır. 160 üyenin yaş ortalaması 53.9'dur. 50 yaşın üzerindeki üyelerin toplam içindeki oranı % 70'e çıkmaktadır, (*yaş*:50-59, *kişi*:67, *oran*: %41.35; *yaş*:60-69, *kişi*:46, *oran*: % 28.39; *yaş*: 70 ve üstü, *kişi*: 1, *oran*: % 0.61). 160 üyenin 155'i (% 96.91) erkek ve 5'i (% 3.09) kadın üyedir.[23]

DM'nin faaliyet gösterdiği dönem içinde (23/10/1981-08/10/1983), infazlar seri ve otomatik biçimde onaylanarak MGK'ya sunuldu. Nitekim, DM bu dönemde toplam 42 mahkuma ilişkin 33 İnfaz Kanun Tasarısını benimsemiştir. MGK de, bunlardan, toplam 40 mahkuma ilişkin 31 İnfaz Kanun Tasarısını onaylayarak kanunlaştırmıştır.

Gerek ideolojik profili gerekse nihai yetkiyi MGK'nın elinde tutması olanağını veren düzenlemeler nedeniyle, DM'nin varlığı, infazlara karşı duruşun geliştirilebileceği bir platform olmaktan uzaktı. Birkaç istisnai ve tekil karşı çıkma girişimi dışında, infazlar DM tarafından da benimsendi.

---

bizzat MGK lideri Evren yapmıştır. Der Spiegel Dergisi muhabirinin sorularına verdiği 15/10/1981 tarihli yanıtlarında Evren şunları söylemiştir:

"Soru: Sizin namus sözünüz demokrasi. Ancak Danışma Meclisi üyeleri seçimle değil, yeni Anayasanın esaslarını tespit eden ve son sözü kendilerine bırakan MGK'deki arkadaşlarınız tarafından tayin edilmişlerdir. Buradan, Türkiye'nin yönetilen ve otoriter bir demokrasi yolunda olduğu şüphesi doğmuyor mu?

Cevap: Türkçe'de bir atasözü vardır: Dereyi görmeden paçayı sıvama. Bu şekilde şüpheye düşen kişiler, kötü niyetli kişilerdir.

Soru: Peki neden böyle şüphelere muhatap oldunuz. Danışma Meclisi üyelerini neden serbest seçimlerle getirmediniz?

Cevap: Eğer serbest seçimle getirseydik, o zaman normal seçim yapılmış olurdu.

Soru: Peki normal seçimin ne kusuru var?

Cevap: Bu, siyasi partilerin tekrar aktif hale gelmesine neden olurdu. Milli Güvenlik Konseyine yaptığınız tenkitde karşı şunu söylemek isterim: Demokrasinin tekrar ihdası için bütün sorumluluğu omuzlarına almışlardır. Bu nedenle, bu sorumluluğu ve mesuliyeti, demokrasiyi tekrar ihdas edene kadar taşımakla görevlidirler. Şayet Milli Güvenlik Konseyi, Danışma Meclisinin kabul ettiği ve çıkardığı her şeyi otomatik onaylama durumunda olursa, o zaman varlığının manası kalmaz. Tenkitçiler beklesin ve görsünler; ondan sonra tenkitlerde bulunsunlar." Bkz., Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1981 – 12 Eylül 1982), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982, sf:41-46, özellikle 45.

23 Danışma Meclisi'nin kompozisyonu için bkz., Aynur Soydan, "Danışma Meclisi'nin Üye Kompozisyonu", Değişen Dünyada İnsan, Hukuk ve Devlet, Edip Çelik'e Armağan, Engin Yayıncılık, İstanbul 1995, sf:311-322.

2b) DM'nin infaz istenci üretim mesaisine ilişkin genel bilanço:

DM'nin 1. Yasama Yılında (23/10/1981 - 23/09/1982), DM toplam 156 Birleşim ve 368 Oturum yapmış ve fiilen 811 saatlik mesai harcamıştır. Bu çerçevede, Anayasa Tasarısının DM Genel Kurulunda 04/08/1982 tarihinde başlayan müzakereleri toplam 312 saat sürmüştür.[24] Buna göre, 1. Yasama yılında toplam 499 saatlik Genel Kurul mesaisi DM'nin diğer faaliyetleri için harcanmıştır. Bu süre içinde DM'nde toplam 109 Kanun Tasarısı görüşülmüş ve kabul edilmiştir. 22 Kanun Tasarısı Hükümetçe geri alınmış ve 27 Kanun Tasarısının da gündeme girmek üzere işlemleri tamamlanmıştır.

DM'nin 1. Yasama Yılı faaliyetleri içinde kabul ettiği **109 Kanun Tasarısının 12'si Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesi Hakkında olanlardır.** İnfaz Kanun Tasarılarının toplam sayısının (12) bu dönemde benimsenen toplam Kanun Tasarısı sayısı (109) içindeki payı **% 11'dir.**

Ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmesi işleminin Kanun çıkarılarak gerçekleştirildiği 1961 Anayasasının yürürlükte bulunduğu evre dikkate alınarak bir karşılaştırma yapıldığında, yasama organının, o yasama dönemi boyunca yürüttüğü yasa üretme faaliyetinin % 11'ini Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesi Hakkındaki Kanunları çıkartmaya tahsis ettiği hiçbir örnek yoktur.

Anayasa Tasarısı görüşmeleri hariç, diğer faaliyetler için harcanan toplam 499 saatlik mesai içinde kabul edilen 12 adet İnfaz Kanun Tasarısı, yani yasa üretme faaliyetinin toplamı içinde % 11'e karşılık gelen tasarrufları için oldukça kısa zaman harcanmıştır. Tasarıların Genel Kurulda görüşülmesinde tartışma olup olmadığı hususunda ayrıntılı bilgi aşağıda "2d" ve "2e" bölümlerinde verilmektedir.

DM 2. Yasama Yılında (05/10/1982 - 08/10/1983) toplam 173 Birleşim yapmıştır. DM 2. Yasama döneminde toplam 24 mahkuma ilişkin toplam 21 İnfaz Kanun Tasarısını benimsemiştir. Bu dönemde benimsenen toplam Kanun Tasarıları için varsayımsal olarak ilk dönemdeki sayı esas alınacak olursa, İnfaz Kanun Tasarılarının bütün içindeki yaklaşık oranı % 20'yi aşmaktadır. Başka deyişle, 2. Yasama Yılındaki infaz istenci yüzdesi, 1. Yasama Yılındakinin iki misline çıkmaktadır.

2c) DM üyelerinin infaz istencini araştırmada kaynaklar:

DM üyelerinin ölüm cezası infazı istençlerini izleyebilmek için bakılacak ilk kaynak, DM AK'nun infazlara ilişkin olarak hazırladığı Kanun Tasarısı ve Raporlarının, DM Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında dile getirilen görüşler ile üyelerin kullandığı oylar sonucu ulaşılan nihai istençtir.

---

24 DM Başkanı Sadi Irmak'ın, 05/10/1982 tarihinde DM 2. Yasama Yılını Açış Konuşması. Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 2, Cilt 11, 5 Ekim 1982 tarihli 1 inci Birleşimden 18 Kasım 1982 tarihli 18 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf: 4-6.

Ancak bu araştırmayı yaparken karşılaşılan bir güçlük bulunmaktadır. Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı ve Raporlarının ezici çoğunluğunda, Genel Kurulda el kaldırma suretiyle oylama yapıldığından; başka deyişle, çok azında istenç açık oylama ile ortaya konduğundan, kaç üyenin ve kimlerin infaz karşıtı tavır aldığını belirlemek zorlaşmaktadır.

Gerçekten de, **DM'nin 1. ve 2. Yasama Yıllarında benimsediği toplam 33 İnfaz Kanun Tasarısından sadece 5'inde açık oylama yapılmış ve geri kalan 28'i el kaldırmak suretiyle yapılan oylama ile sonuca bağlanmıştır. Başka deyişle, toplam 33 İnfaz Kanun Tasarısının % 85'i el kaldırma usulüyle ve % 15'i açık oylama yapılarak DM tarafından kabul edilmiştir.**

Bu durumda üyelerin infaza ilişkin istencini belirleyebilmek için başvurulabilecek bir kaynak, el kaldırma yoluyla yapılan oylamalara konu kanun tasarılarının görüşülmesi sırasında, söz alarak görüşlerini açıklayan DM üyelerini tespitten geçmektedir. Ne var ki, böyle bir araştırma da, ilk etapta umulduğundan daha zayıf bir açıklık getirmektedir. Aşağıda istatistiksel dökümünü verdiğimiz üzere, görüşülen kanun tasarılarının çok büyük çoğunluğunda hiçbir üye söz almamış, dolayısıyla görüş açıklamamıştır. Yine de, bu açıdan bir araştırma yapmak suretiyle duruma biraz daha açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Hemen şu eklemeyi de yapmak uygundur. İnfaz istencini üyelere dağılımını araştırırken sadece Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesi Hakkındaki Kanun Tasarıları görüşmelerini incelemek de yetmez. Kuşkusuz bu inceleme, doğrudan bir fikir kazandıracak niteliktedir. Ancak, infazların dışında başka kanun tasarılarının ve ayrıca Genel Kurula yapılan sunuşların da, bu spesifik gözlükle taranması ile üyelerin ölüm cezası ve infazlar konusundaki yaklaşımlarına ilişkin bir görüş edinilebilmektedir. Bu çerçevede olmak üzere, bu çalışmanın ilgili bölümlerinde saptayabildiğimiz bazı verileri de gösterdik. Örneğin, aşağıda, DM üyelerinin Genel Kurula sunuşları başlığı altında bilgi bulunmaktadır.

2d) İnfaz kanun tasarılarının görüşülmesinde Açık Oylama ile tecelli eden infaz istenci:

DM Genel Kurulunda infaz kanun tasarıları görüşülüp benimsenirken sadece 5'i için açık oylama yapılmıştır. Bunların tümü, DM'nin 1. Yasama Yılı içinde söz konusu olmuştur.

TABLO 13a) Açık Oylama ile Tecelli Eden İnfaz İstencinin, DM Üyesi ve Oyun Niteliğine Göre Sınıflanması

DM Birleşim Tarihi	Kanun Tarih ve Sayısı	Mahkumun adı	DM Genel Kurulunda oyların dağılımı						İnfaz istenci
			Toplam üye	Oy veren	Kabul	Ret	Çekimser	Oya katılmayan	
03/03/82 62. Birleşim	12/03/82 tarih ve 2630 sayılı	M.Ali Ağca	160	137	131	1 K. Genç	5 S. Kurtoğlu N. Öztuş L. Tosyalı T. Tunçbay Ş. Yarkı	23	+
04/03/82 63. Birleşim	12/03/82 tarih ve 2631 sayılı	S. Konuk, İ.E.Coşkun, N. Vardar	160	110	105	2 E. Alatlı K. Genç	3 Kurtoğlu N. Öztuş, Yarkın	50	+
10/03/82 65. Birleşim	26/03/82 tarih ve 2643 sayılı	F. Arıkan, K. Özdemir	160	128	123	2 E. Alatlı K. Genç	3 Kurtoğlu Tosyalı, Tunçbay	32	+
26/04/82 86. Birleşim	28/04/82 tarih ve 2664 sayılı	C.Baktemur	160	132	117	3 M. Alatlı, K. Genç, M. Hazer	12 H. Açan, N. Bilge, G. Çakmakçı, A. Haznedar, S. Kurtoğlu, R. Meriç, T. Öney, N. Öztuş, L. Tosyalı, T. Tunçbay, Ş. Yarkın, K. Yolga	28	+
03/05/82 89. Birleşim	28/01/83 tarih ve 2792 sayılı	R.Yukarıgöz Ö. Yazgan E. Yazgan M. Kambur	160	136	131	1 E. Alatlı	4 S. Kurtoğlu L. Tosyalı T. Tunçbay Ş. Yarkın	24	+

I- Tablo 13a'ya ilişkin açıklama

1982 ve 1983 yılında DM Genel Kurulu toplam 33 İnfaz Kanun Tasarısını benimsemiştir. Bu Tasarılardan 31'ini MGK onaylayarak kanunlaştırmış 2'si onaylanmamıştır.

Toplam 33 İnfaz Kanun Tasarısından, 1982'de 4'ü, 1983'de 1'i olmak üzere toplam 5'i, DM Genel Kurulunda açık oylama yapılarak neticelendirilmiştir. Açık oylama yapılanların toplam içindeki yüzdesi, % 15.15'dir.

Açık oylama yapılan toplam 5 Kanun Tasarısı ile toplam 11 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir.

Açık oylamada *ret oyu* kullanan üyelerin toplam sayısı: 3

Açık oyalamada kaç kanun tasarısında hangi üyelerin *ret oyu* kullandığı:

1) K. Genç: 4

2) E. Alatlı: 4

3) M. Hazer: 1

Dörder kez ret oyu kullanan üyelerden Genç, 2792 sayılı Kanunda ve Alatlı ise 2630 sayılı Kanunda, "Oya Katılmayan" üyeler arasındadır.

Açık oylamada *çekimser oy* kullanan üyelerin toplam sayısı: 12

Açık oylamada kaç kanun tasarısında hangi üyelerin *çekimser oy* kullandığı:

1) S. Kurtoğlu: 5

2-4) Ş. Yarkın; L. Tosyalı; T. Tunçbay[25]: 4

5) N. Öztuş: 3

6-12) H. Açan; N. Bilge; G. Çakmakçı; M. Haznedar; R. Meriç; T. Öney; N.K. Yolga : 1

Açık oylamada *ret ve çekimser oy* kullanan üyelerin toplam sayısı: 15

Açık oylamada *ret ve çekimser oy* kullanan üyelerin toplam sayısının, DM üye toplam sayısı içindeki yüzdesi: % 9.37

25 Türe Tunçbay hakkında aşağıda *Tablo 13c* altında bilgi verilmiştir.

TABLO 13b) Açık Oylanan İnfaz Kanun Tasarılarının Görüşülmesinde İnfaz İstencinin, Mahkumun Niteliği ve DM Üyelerinin Görüş Açıklayıp Açıklamamasına Göre Sınıflanması

Kanun No.	Mahkumun nitelenmesi			DM Genel Kurulunda Açık Oylama Yapılan İnfaz Kanun Tasarılarının Görüşülmesinde Üyelerin Tavrı				DM Genel Kurul İstenci	
	adi	sağ	sol	AK Raporunun Okunması	AK Sözcüsü konuşmuş	Görüş açıklayan DM üyeleri		evet	hayır
						İnfaz lehine	İnfaz aleyhine		
2630		+		okunmuş	-	4 T. F. Alpaslan; H. Gelendost; İ. Göksel; A. P. Gözübüyük	-	+	
2631			+	okunmamış	+ Muratoğlu	1 C. Tutum (*)	-	+	
2643		+		okunmuş	-	-	-	+	
2664		+		okunmuş	-	-	-	+	
2792			+	okunmuş	-	-	-	+	

(*) *Tablo 13b*'de adı geçen Cahit Tutum'un konuşmasının içeriğini doğrudan infaz lehinde ya da aleyhinde şeklinde nitelendirmek güçtür. Bu konuda bilgi, aşağıda "II/dd" altında verilmektedir.

II- Tablo 13b'ye ilişkin açıklama

Açık oylanan 5 Kanunla ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilen toplam 11 mahkumdan 4'ü sağ ve 7'si sol siyasal suçludur.

aa) AK Raporlarının DM Genel Kurulunda Okunması

Açık oylanan 5 Kanunun DM Genel Kurulunda görüşülmesinde, DM AK Raporlarının 4'ü okutulmuş, 1'inin okunmasına gerek görülmemiştir.

bb) AK Raporlarına ekli Çekimserlik Gerekçelerinin Okutulmasına Tahammülsüzlük ve Usulsüzlük

Açık oylamaya konu 5 Kanuna ilişkin AK Raporlarına ekli Çekimserlik Gerekçelerinin DM Genel Kurulunda okutulmasına DM üyeleri tahammül etmemişlerdir. 2631, 2643 ve 2792 sayılı Kanunlarda bu durum açığa çıkmıştır.

bb1. 2631 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporu

2631 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporunun okunmasını Oturum Başkanı oya sunmuştur. Raporun okunması kabul edilmemiştir. Başkan, bir başka önerge olduğunu söylemiştir. Önerge şöyledir:

"Danışma Meclisi Sayın Başkanlığına

80 S. sayılı Kanun tasarısına ilişkin muhalefet oylarını daha önce okunanlardan farklı bulunmadığından okunmamasını yeniden öneririz.

Mümin Kavalalı ve Sırrı Kırcalı"

Başkan, iki üyenin verdiği bu önergeyi oya sunmuş ve kabul edilmiştir. Buradaki gariplik şudur. Çekimserlik Oy Gerekçeleri (ki bu örnekte 2 adetti), AK Raporunun ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla Raporun okunması oya sunulup reddedildiğine göre, Oturum Başkanının, DM'nin iki üyesinin verdiği "Çekimserlik Gerekçelerinin okunmaması" önergesini, konusuz kaldığı için işleme koymaması gerekirdi.

bb2. 2643 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporu

2643 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporunun okunmasını Oturum Başkanı oya sunmuştur. Raporun okunması kabul edilmiş ve okutulmuştur. Rapor okutulduktan sonra Başkan, Çekimserlik Oy Gerekçelerini okutacağını söylemiştir.

Bu esnada söz alan **Kamer Genç**, *"Çekimser oy gerekçeleri daha önce burada birkaç defa okundu. İsterseniz teklif edeyim ben, okunmasın burada bu gerekçeler"* demiştir. **Başkan**, *"Evet. Çekimser oy yazılarının, daha evvel okunmuş olması nedeniyle Sayın Genç tarafından 'Okunmaması' teklif edilmektedir. Bu hususu oylarınıza sunuyorum. Okunmaması kabul edilmiştir."*

Burada dikkati çeken husus, Genç'in sadece sözlü olarak dile getirdiği teklifin, yazılı bir önerge formunda sunulmasına gerek duyulmaksızın Oturum başkanı tarafından işleme konmuş ve oya sunulmuş olmasıdır. Böylece, Danışma Meclisi çoğunluğu, çekimser ya da muhalif oy gerekçelerini dinlemenin gereksiz olduğuna bir kez daha karar vermiştir.

bb3. 2792 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporu

2792 sayılı Kanuna ilişkin AK Raporunun okunmasını Oturum Başkanı oya sunma işlemini yaptığı sırada, DM üyesi **A. Güngör Çakmakçı**, *"Sayın Başkanım, muhalefet şerhi veren arkadaşımızın muhterem görüşleri Rapor kadar tutuyor. Acaba, muhalefet şerhleri hariç, Rapor okunsun' şeklinde oylama yapabilir misiniz?"* **Başkan**, *"Efendim, muhalefet şerhi Rapora dahildir. Bana bu hususta bir önerge verirseniz, bu önergeyi işleme koymam mümkündür. Riyaset olarak bunu yapmak imkanına sahip olmadığını usul hükümleri karşısında takdir edersiniz."*

Bu arada, Hükümet temsilcisinin yetki belgesi okutulmuştur; ardından Başkan, "Önergenizi bekliyorum sayın Çakmakçı. Sayın üyeler, Raporun ve

çekimser oy yazısının okunmasıyla alakalı bir önerge gelmiştir; okutuyorum." Verilen önerge şöyledir:

"Sayın Başkanlığa,

116 sıra sayılı Ölüm Cezası Yerine Getirilmesi Tasarısı Raporunda bulunan çekimserlik oy gerekçesinin okunmamasının oylanmasını saygıyla dilerim.

A. Güngör Çakmakçı"

Başkan, *"Sayın üyeler; çekimserlik gerekçesi, esas itibariyle daha evvelki celselerde muhterem Heyetin ittilaına sunulmuştu. Bu itibarla önerge, münhasıran Adalet Komisyonu Raporunun okunmasını önermektedir. Oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir. Buyurun, Adalet Komisyonu Raporunu okuyunuz."*

Bu örnekte görüldüğü üzere, Oturum Başkanı, usul bakımından iki noktanın altını çizmektedir. Birincisi, eğer varsa Çekimserlik Gerekçesi Raporun bir parçasıdır. Dolayısıyla, yukarıdaki 2631 sayılı Kanunun görüşülmesinde Çekimserlik Gerekçesinin okunmamasının oya sunulması önergesinin işleme konulması, Raporun okunmaması baştan kabul edildiğine göre, usule uygun değildi. İkincisi, bir üye ancak yazılı olarak Gerekçe okunmasın önergesi verdiği takdirde Başkan bunu işleme koyabilir. Dolayısıyla, yukarıdaki 2643 sayılı Kanunun görüşülmesinde, üyenin sözlü teklifini Başkanın oya koyması da usule aykırı idi.

cc) AK Sözcüsünün DM Genel Kurulundaki Görüşmede Açıklama Yapıp Yapmadığı

Söz konusu 5 Kanunun tümünde AK Sözcüsü E. Muratoğlu'dur. Sözcü, sadece 1 Kanunun görüşülmesinde konuşmuştur.

2631 sayılı Kanunun görüşmesinde AK Sözcüsü, kendi inisiyatifi ile değil, üye C. Tutum'un Raporların biraz daha ayrıntılı hazırlanması ricası üzerine söz alarak kısaca bilgi vermeye başlamıştır.

Ne var ki, bu bilgi sunumunu bile fazla gören bazı üyeler çıkmıştır. Sözcü konuşurken, **H. Akaydın,** *"Bunların lüzumu yok sayın Başkan"*; **A. Erginay,** *"Sayın Başkan, burası mahkeme değil"* **ve Muzaffer Ender,** *"Kafi derecede aydınlandık efendim"* diyerek Sözcünün konuşmasına müdahale etmişlerdir.[26]

dd) DM Üyelerinin İnfaz Kanununun DM Genel Kurulunda Görüşülmesi Sırasında Söz Alıp Almadığı:

Açık oylanan 5 Kanunun DM Genel Kurulunda görüşülmesinde, Üyelerin görüş açıkladığı Raporlar % 40'a, görüş açıklanmayan Raporlar % 60'a karşılık gelmektedir.

---

26 Ayrıntılı bilgi için, çalışmanın II. Cildi 1982 Yılına bakınız.

Açık oylanan 5 Kanunun görüşülmesinde, infaz aleyhinde görüş açıklayan DM üyesi bulunmamaktadır.

İnfaz lehinde görüş açıklanan Kanun sayısı: 2

İnfaz lehinde görüş açıklayan toplam üye sayısı: 5

2630 sayılı Kanunun görüşülmesinde söz alan 4 üye, sadece Kanunda adı geçen mahkumun cezasının infazının yerindeliği yönünde görüş açıklamakla kalmamış; daha genel olarak ölüm cezasının haklılığı ve gerekliliği hususunda da düşüncelerini ifade etmişlerdir.

2631 sayılı Kanunun görüşülmesinde söz alan tek üye Cahit Tutum, aslında doğrudan infaz lehinde ya da aleyhinde görüş açıklamamıştır. Tutum, AK tarafından hazırlanan Raporun biraz daha ayrıntılı hazırlanması ricasında bulunmuştur.

TABLO 13c) Açık Oylamada Sergilenen İnfaz İstencinin Kadın Üyelerin Kullandığı Oylara Göre Dağılımı

Kanun No	DM Genel Kurulunda açık oylamada kadın üyelerin kullandığı oy				
	Oy verenler	Kabul	Ret	Çekimser	Katılmayan
2630	137	131 Tülay Öney Cavidan Tercan	1	5 Nermin Öztuş Türe Tunçbay	23 İmren Aykut
2631	110	105 T. Öney C. Tercan	2	3 N. Öztuş	50 İ. Aykut T. Tunçbay
2643	128	123 İ. Aykut C. Tercan	2	3 T. Tunçbay	32 T. Öney N. Öztuş
2664	132	117 İ. Aykut C. Tercan	3	12 T. Öney N. Öztuş T. Tunçbay	2
2792	136	131 İ. Aykut C. Tercan	1	4 T. Tunçbay	24 T. Öney N. Öztuş

III- Tablo 13c'ye ilişkin açıklama

Açık oylamada ret ve çekimser oy kullanan üyelerin cinsiyeti: 3 kadın ve 12 erkek

DM'nin toplam 160 üyesinden sadece 5'i kadındır. Bu veriye göre, DM içinde üyelerin cinsiyeti esas alındığında sayıları ve yüzdeleri şöyledir:

Erkek üyelerin sayısı ve yüzdesi: 155 (% 97)

Kadın üyelerin sayısı ve yüzdesi: 5 (% 3)

Açık oylamada infaza *evet oyu* kullanan kadın üye sayısı: 3

Açık oylamada kaç kanun tasarısında hangi kadın üyelerin *evet oyu* kullandığı:

1) C. Tercan: 5

2) İ. Aykut: 3

3) T. Öney: 2

Açık oylamada infaza *çekimser oy* kullanan kadın üye sayısı: 3

Açık oylamada kaç kanun tasarısında hangi kadın üyelerin *çekimser oy* kullandığı:

1) T. Tunçbay: 4

2) N. Öztuş: 3

3) T. Öney: 1

Açık oylamada *oylamaya katılmayan* kadın üye sayısı: 4

Açık oylamada kaç kanun tasarısında hangi kadın üyelerin *oylamaya katılmadığı*:

1-3) İ. Aykut; T. Öney; N. Öztuş: 2

4) T. Tunçbay: 1

aa) Açık oylamadaki istenç bildirimlerinden hareketle DM kadın üyelerine ilişkin açıklama

Yukarıdaki verilerden hareketle şu hususlara işaret edilebilir.

Ölüm cezası taraftarı ya da karşıtı olmak bakımından salt cinsiyetten hareketle bir sonuca varmak güç gözükmektedir. Başka deyişle, kadınların erkeklere göre, sadece kadın olmalarından ötürü ölüm cezasına karşıt tavır benimsedikleri şeklinde bir genelleme yapmak, en azından yukarıda verilen özel örnek bağlamında, mümkün değildir. Sorunu daha çok, kişinin ideolojik tercihi ve değer yargıları açısından ele almak olanaklıdır.

aa1. Cavidan Tercan (Bütün infazlara evet oyu kullanan hekim)

Tercan, Danışma Meclisi üyeliğine Ordu ili kontenjanından atanarak parlamenter sıfatını kazanmıştır. Tıp Fakültesi mezunudur ve hekimlik yapmaktaydı. Siyasi yaşamı, sadece DM üyeliği dönemi ile sınırlıdır.

Tercan, açık oylama yapılan 5 infaz kanun tasarısının tümünde kabul oyu kullanan tek kadın üyedir. Bu açıdan, ölüm cezası yanlısı tavrı en kesin ve net olandır. Ölüm cezasını benimseyen ve kararlarda bu yönde oy kullanması ile bir yandan kadın, diğer yandan da insanı yaşatmak üzere yemini etmiş bir hekim olması arasındaki çelişki dikkati çekmektedir.

aa2. İmren Aykut: (İnfaz yanlısı üyenin siyasette yükselişi)

İktisat Fakültesi mezunu olan İmren Aykut, MGK kontenjanından DM üyeliğine atanmadan önce Kağıt Sanayi İşveren Sendikası Genel Sekreterliği görevini yürütmekteydi.

DM'ndeki 5 açık oylamada 3 kez idam lehinde oy kullanan Aykut, 2 kez de oylamaya katılmadı. Bu performansı ile Aykut, kadın üyeler arasında, ölüm cezası yanlısı tavrını çokça sergileyenlerden biri oldu.

Aykut'un dikkate değer bir özelliği bulunmaktadır. Aykut, 1983 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkan ve hükümet kuran ANAP milletvekili olarak, *de facto* rejimin ardından da parlamentoya seçilmiştir, (TBMM'nin 1983-1987 arasındaki 17. Dönemi). Hatta Aykut, kurulan ANAP Hükümetlerinde Bakanlık da yapmıştır. Örneğin, 21/12/1987-23/06/1991 tarihleri arasında Çalışma Bakanı; 23/06/1991-20/11/1991 tarihleri arasında Devlet Bakanı olarak görev yapmıştır. Aykut, TBMM'nin 18. ve 19. Dönemlerinde de parlamenter olmuştur.

Son olarak ANAP milletvekili Aykut, Çevre Bakanlığı görevini yürütmüştür. Eylül 1998'de İstanbul çevresindeki bazı ormanlık alanların yakılması hadiseleri üzerine Çevre Bakanı sıfatını taşırken verdiği bir demecinde Aykut, *"Ormanlarımızı rantçılara, arazi mafyasına teslim etmeyeceğiz. Ormanlarımızı yakanlara idam cezası verilmeli"* demiştir.[27]

Dolayısıyla, Aykut'un, 1998 yılında orman yakanlar hakkında ölüm cezası verilmesini dile getirmesi, Orman Bakanı sıfatıyla verilen ya da daha çok anlık bir tepkinin yansıması sayılamaz. 12 Eylül Rejiminde ölüm cezası infazlarına kabul oyu veren Aykut, kendi çizgisini sürdürmekteydi.

aa3. Tülay Öney (Kadın üyeler arasında infaz yanlılığında üçüncü sırada)

SBF mezunu olan Öney, MGK kontenjanından DM üyeliğine atanmadan önce, Planlama Uzmanı olarak çalışmaktaydı.

---

27 *Cumhuriyet*, 14/09/1998, S:26640, sf:1 ve 18, "İstanbul ormanları yine alev alev" başlıklı Aykut Küçükkaya ve Devrim Sevimay imzalı haber. Bu hususa yukarıda ayrıca, mevzuatımızda ölüm cezalarının incelendiği bahiste değinilmiştir.

DM'nin kadın üyelerinden T. Öney de, Aykut gibi, DM üyeliğine atanmak suretiyle parlamenterlikle ilk kez tanışmıştır. T. Öney, yine Aykut gibi, izleyen sivil rejimde 1983 seçimlerini kazanarak milletvekili olmuştur, (TBMM'nin 1983-1987 arasındaki 17. Dönemi); ancak Aykut'un tersine, herhangi bir Bakanlık görevine atanma olanağı bulamamıştır.

Öney, infazlarda 2 kabul, 1 çekimser oy kullanmış, 2 kez de oylamaya katılmamıştır. Bu bakımdan, Öney'in tavrı, Tercan ve Aykut'tan farklılaşmaktadır. Öney'in, çekimser oy kullandığı tek dosya C. Baktemur isimli mahkuma ilişkindir. Bu mahkum, sağ siyasal görüşe mensup idi. Öney'in idama evet oyu kullandığı iki Kanunun biri sol görüşlü üç mahkuma ilişkindi; diğeri sağ görüşlü bir mahkuma ilişkindi. Ancak, sağ görüşlü mahkum olan Ağca, daha önce cezaevinden kaçırılmış olduğundan pratikte infaz söz konusu değildi.

aa4. Türe Tunçbay: (İnfaz karşıtı Tunçbay'ın maruz kaldığı saldırgan tavır)

Türe Tunçbay, DM üyeliğine İzmir kontenjanından atanmıştır. Tıp Fakültesi mezunu olan Tunçbay, atanmadan önce, Prof. Dr. ünvanı ile Ege Üniversitesi Rektör Yardımcılığı görevindeydi.

Tunçbay, hiçbir infaz oylamasında kabul oy vermemiş olmasıyla yukarıda adı geçen diğer üç kadın üyeden ayrılmaktadır.

Tunçbay, 4 çekimser oy, 1 oylamaya katılmama şeklindeki istenç açıklamasıyla ölüm cezası/infaz karşıtı çizgiyi en kuvvetli şekilde temsil eden kadın üyedir.

Tunçbay'ın bu kesin tavır alışı, sadece, yukarıda incelenen açık infaz oylamalarındaki oyuna bakılarak saptanmamaktadır. Bu üye, DM'nin açılması sonrasında ölüm cezası sorununun gündeme geldiği başka yasama faaliyetleri ekseninde de görüşlerini dile getirmişti. Bunun çarpıcı bir örneği, DM'nin İçtüzüğünün kabul edildiği oturumlarda görüldü.[28] DM'nin 16/11/1981 tarihli 6. Birleşiminde, DM İçtüzüğü Teklifi ve İçtüzük Geçici Komisyon Raporu görüşülmeye başlanmıştır.

Bu çalışmanın "Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisi" konusunun irdelendiği bölümünde ayrıntıları ile açıklandığı üzere, anılan yetki DM İçtüzüğü (md.86)'da düzenlenmiştir. Diğerlerinin yanı sıra bu maddenin de görüşüldüğü 18/11/1981 tarihli 8. Birleşimde, lehe ve aleyhe görüş açıklayan bir çok üye çıkmıştır. Lehteki görüş, düzenlemenin doğru ve mevzuat ile teamüle uygun olduğu yönünde idi. Aleyhe görüş açıklayanlar ise, DM'nin böyle bir yetkisi olmamak gerektiği, çünkü DM yetkilerinin sınırlı sayıda gösterildiği ve bu hususun yer almadığı; infazlara karar vermenin, o tarihe dek kullanıldığı üzere, MGK'nde kalmasının isabetli olacağını ileri sürmüşlerdi.

İşte bu tartışmalar sırasında söz alanlardan Tunçbay, hekim olduğunu, hekimlik yemini ettiğini belirterek şöyle konuşmuştur.

---

28 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 23/10/1981 tarihli 1 inci Birleşimden 11/01/1982 tarihli 30 uncu Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:2-8, 91-133 ve Tutanağın sonuna ekli 1 Sıra Sayılı Basmayazı.

"Böyle bir cezayı onaylamak eğer bize düşerse, sanırım ki, pek doğru karar vermeyiz. Duygusal olursunuz derseniz, bu, unutmamalı ki, 23 senelik bir hekim olarak benim aldığım eğitim ve de tıp öğrencilerime verdiğim bilimsel eğitimdir. Onun dışına çıkabileceğimi sanmıyorum. Asla katılmıyorum karara."

Sonuç olarak, İçtüzük (md.86) hükmü, Teklifteki şekliyle oylanmış ve kabul edilmiştir.[29]

Hatırlatalım ki, Tunçbay'ın Hipokrat yeminine yaptığı atıfla ölüm cezası karşıtı tavrını açıkça ortaya koyması, bilahare bir çok kez başına kakılmıştır. Bunun göstergesi şudur. DM'nin benimsediği çok sayıdaki İnfaz Kanun Tasarılarının bazılarında DM Genel Kurulunda tartışmalı oturum söz konusu olmuştur. Bunlarda infaz lehinde görüş açıklayan bazı üyeler, Tunçbay'ın doğrudan adını zikretmemekle birlikte, Hipokrat yeminini küçümseyen, DM üyesi sıfatıyla edilen yeminin Hipokrat yeminine üstün olduğunu belirten ve DM yemininin de içinde bulunulan ortamda infazların kabulünü gerektiren nitelikte bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Bunun tipik bazı örnekleri aşağıdaki bölümde ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

12/03/1982 tarih ve 2630 sayılı "Mehmet Ali Ağca Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun"a ilişkin Adalet Komisyonu Raporu ve Kanun Tasarısı, Danışma Meclisinin 03/03/1982 tarihli 62. Birleşiminde görüşülmüştür.[30] İnfaz lehinde görüş açıklayan *H. Gelendost*, mahkumun cezasının başka bir cezaya çevrilmesinin sakıncalarını sıraladıktan sonra konuşmasını şöyle tamamlamıştır.

"... Bugünkü pozitif hukukumuz, ölüm cezalarının toplum yararına olduğunu kabul ettiğine göre, bu konuda verilecek oylarımızın yaptığımız yemine göre mi, yoksa milattan önce yaşamış bir hekimin tavsiyelerine göre mi kullanılması gerektiğini tıp fakültesi menşeli arkadaşlarımız elbette ki takdir edeceklerdir...

...yurt menfaatleri yönünden bu cezanın başka ceza çeşidine çevrilmesine veya uygulanmaması cihetine gidilmesine karşı olduğumu, aksi halde yaptığımız yeminin Hipokrat, yani iki yüzlü yemin olacağını belirtir, saygılar sunarım."

Keza, E. Alatlı'nın, DM'nin 25/02/1982 tarihli 60. Birleşiminde yaptığı terörizmle mücadele hakkındaki konuşmasını, DM'nin 01/03/1982 tarihli 61. Birleşiminde yaptığı bir konuşma ile yanıtlayan *İhsan Göksel* bu bağlam-

---

29 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 1, 23/10/1981 tarihli 1 inci Birleşimden 11/01/1982 tarihli 30 uncu Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:242-253.

30 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 4, 8 Şubat 1982 tarihli 50 nci Birleşimden 8 Nisan 1982 tarihli 78 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:223-232.

da şunları söylemiştir.[31]

"... Türkün, Türk'ten başka dostu yoktur. Bugün bizler, ulusumuzun varlık temellerini kuvvetlendirmek göreviyle yükümlüyüz; büyük bir özveriyle her türlü sorumluluğu omuzlarına almış olanlara bu yolda en büyük yardımı yapmak baş görevimizdir. **Bütün yükü 5 kişiye bırakamayız; son karar onlara aittir diye işleri güçleştirmek bize yakışmaz. Hepinizi böyle bir davranıştan tenzih ederim. Ben Hipokrat yeminini etmedim; ama o yeminin niçin yapıldığını çok iyi bilirim. Hiçbir yemin, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bütünlüğünü ve bölünmezliğini koruyacağımıza dair namus ve şerefimiz üzerine içtiğimiz ant kadar kutsal değildir.** ('Bravo' sesleri ve alkışlar). Ben bu andım uğrunda ölmek istiyorum. Atama layık olmak istiyorum. Teşekkür ederim."

Yukarıdaki iki örnekte de geçerli olduğu üzere, Tunçbay, 2630 sayılı Kanuna ilişkin tasarının görüşmesinde hiç söz almamıştır. Keza, sözü edilen ikinci konuşmanın sahibi ise tamamen farklı bir üyedir, (E. Alatlı). Her iki hadisede de, Tunçbay hiç devrede olmadığı gibi, söz alan diğer konuşmacılar özel olarak Hipokrat yeminine de değinmiş değillerdir. Bu durumda, gerek Gelendost'un gerekse Göksel'in, Hipokrat yeminine gönderme yapmaları, aslında doğrudan Tunçbay'ı hedef almaktadı

5. Nermin Öztuş

Teknik Öğretmen Okulu mezunu olan Nermin Öztuş, MGK kontenjanından DM üyeliğine atanmadan önce Milli Eğitim Bakanlığında Başmüfettişlik görevinde bulunmaktaydı.

Nermin Öztuş, 3 çekimser oy, 2 oylamaya katılmama şeklindeki istenç açıklamasıyla ölüm cezası/infaz karşıtı çizgiyi en kuvvetli şekilde temsil eden ikinci kadın üyedir.

Öztuş da, sadece atama yoluyla parlamenter sıfatını kazanmış ve 12 Eylül Rejiminin gerek öncesinde gerekse sonrasındaki sivil rejim dönemlerinde parlamentoda yer almamıştır.

---

31 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 4, 8 Şubat 1982 tarihli 50 nci Birleşimden 8 Nisan 1982 tarihli 78 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:187-190.

2e) DM Genel Kurulunda El Kaldırmak suretiyle tecelli eden İnfaz İstenci ve DM üyelerinin görüş açıklaması

TABLO 14a) 1982'de El Kaldırarak Oylanan İnfaz Kanun Tasarılarının Görüşülmesinde İnfaz İstencinin, Mahkumun Niteliği ve DM Üyelerinin Görüş Açıklayıp Açıklamamasına Göre Sınıflanması:

Kanun No.	Mahkumun nitelenmesi			DM Genel Kurulunda Açık Oylama Yapılan İnfaz Kanun Tasarılarının Görüşülmesinde Üyelerin Tavrı				DM Genel Kurul istenci	
	adi	sağ	sol	AK Raporunun Okunması	AK Rapor Sözcüsü konuşmuş	Görüş açıklayan DM üyeleri		evet	hayır
						İnfaz lehine	İnfaz aleyhine		
2660	+			okunmuş	+ Muratoğlu	3 Uyguner, Bayazıt, Güray	2 Devrimsel, Yarkın	+	
2676	+			okunmamış	+ Muratoğlu	-	-	+	
2679	+			okunmamış	+	-	-	+	
2694		+		okunmuş	-	-	-	+	
2695	+			okunmamış	+ Muratoğlu	- -	- -	+ +	
2702	+			okunmamış	+ Gelendost	-	-	+	
2763	+			okunmuş	-	-	-	+	
2674	+			okunmamış	+ Muratoğlu	-	-	+	
2765	+			okunmamış	+ Muratoğlu	-	-	+	
Dudu Gül	+			okunmuş	+ Güray	-	Öztürk	+	

I- Tablo 14a'ya ilişkin açıklama

1982 yılında DM Genel Kurulu tarafından benimsenen toplam 14 infaz kanun tasarısından, 4'ü açık oylama ve 10'u ise el kaldırmak suretiyle yapılan oylama ile sonuca bağlanmıştır. Yukarıdaki Tabloda el kaldırarak oylanan 10 kanun tasarısına ilişkin döküm bulunmaktadır.

Bu 10 kanun tasarısından 1'i kanunlaşmamış, diğer 9'u MGK tarafından onaylanmıştır.

aa) DM AK Raporlarının okunması

DM Genel Kurulundaki 10 kanun tasarısına ilişkin görüşmede, oylama öncesi "Okunması kabul edilen" Adalet Komisyonu Raporu sayısı 4'tür; 6'sında Raporların "Okunması kabul edilmemiştir". Bu demektir ki, Raporların çoğunluğunda, DM Genel Kurulu, AK'nun infaz istencini ortaya koyduğu belgeyi dinleme gereği hissetmemiştir.

bb) DM AK Sözcüsünün Konuşma Yapıp Yapmadığı

1982 yılında DM Genel Kurulunca benimsenen toplam 10 infaz istencinin ortaya konduğu görüşmelerde, DM AK Sözcüleri (2660, 2676, 2679, 2695, 2702, 2764, 2765 sayılı Kanunlara ve mahkum Dudu Güle'e ilişkin olarak) toplam 8 Rapor ekseninde konuşma yapmışlardır. Sözcüler, bu konuşmalarında, Raporda geçen bilgileri kısaca özetlemekten ibaret açıklama yapmakla yetinmişlerdir.

DM AK Sözcülerinin açıklama yaptığı toplam 8 Rapordan 3'ünde (2702, 2764 ve 2765 sayılı Kanunlar) Oturum Başkanlarının Sözcüden "kısa açıklama/bilgi istemi/ricası" üzerine Sözcü konuşma yapmıştır. Yani, inisiyatif Oturum Başkanından gelmiştir.

8 Rapordan 2'sinde (2679 ve 2695 sayılı Kanunlarda), Oturum Başkanının Genel Kurula yönelttiği genel soru olan "Tasarının tümüne ilişkin olarak söz isteyen üye olup olmadığı" sorusu sonrasında hiçbir üyenin söz almaması üzerine, Komisyon Sözcüsü söz alarak açıklama yapmıştır.

8 Rapordan sadece 1'inde Komisyon Sözcüsü kendiliğinden söz almıştır, (2676 sayılı Kanun).

Nihayet, 1 Raporda (2660 sayılı Kanun), Komisyon Sözcüsü, konuşma yapan diğer üyelerin görüş açıklaması üzerine Rapor hakkında bilgi verme gereksinimi duyarak söz almıştır.

Buna karşılık geri kalan (2694, 2763 sayılı Kanunlara ilişkin) 2 Raporda ise, DM AK Sözcüleri bile söz almamıştır. Bunlardan 2763 sayılı Kanuna ilişkin görüşmede, Oturum Başkanı, Komisyona "açıklama yapıp yapmayacakları" sorusunu yöneltmiş ve Komisyon Başkanı R. Bayazıt da "Hayır" yanıtını vermiştir. Hiçbir üye de açıklama yapmak istemediği için, bu Rapor da, tıpkı 2694 sayılı Kanuna ilişkin görüşmede olduğu gibi, üzerinde konuşma yapılmaksızın oylanıp benimsenmiştir.

cc) DM Üyelerinin Söz Alıp Almadığı

Söz konusu 10 Rapordan sadece 2'sinin görüşülmesinde DM üyeleri söz almışlardır. Bunun açık neticesi, DM Genel Kurulunda Raporların % 80'inin, üzerinde hiç görüş açıklanmaksızın oylanıp kabul edildiğidir.

Üzerinde söz alınarak görüş açıklanan Raporlar şunlardır:

1) Adi suçlu kategorisine giren Sabri Altay isimli mahkuma dair 2660 sayılı Kanun.

2) DM Genel Kurulu infaz istencini benimsemesine karşın MGK tarafından onaylanmadığı için kanunlaşmayan adi suçlu Dudu Gül isimli kadın mahkuma ilişkin Rapor.

2660 sayılı Kanuna ilişkin olanda, infaz lehine 3, infaz aleyhine 2 üye konuşmuştur. Dudu Gül'e ilişkin olanda ise sadece 1 üye, o da infaz aleyhinde olmak üzere, söz almıştır.

dd) İnfaz aleyhinde görüş açıklayan DM üyeleri

İnfaz aleyhinde görüş açıklayan toplam üye sayısı: 3

İnfaz aleyhinde görüş açıklayan üyeler:

1) F. Devrimsel: 1

2) Ş. Yarkın: 1

3) K. Öztürk: 1

ee) İnfaz lehinde görüş açıklayan DM üyeleri

İnfaz lehinde görüş açıklayan toplam üye sayısı: 3

İnfaz lehinde görüş açıklayan üyeler:

1) F. Uyguner: 1

2) R. Bayazıt: 1

3) F. Güray: 1

TABLO 14b) 1983'de El Kaldırarak Oylanan İnfaz Kanun Tasarılarının Görüşülmesinde, İnfaz İstencinin Mahkumun Niteliği ve DM Üyelerinin Görüş Açıklayıp Açıklamamasına Göre Sınıflanması

Kanun No.	Mahkumun nitelenmesi			DM Genel Kurulunda Açık Oylama Yapılan İnfaz Kanun Tasarılarının Görüşülmesinde Üyelerin Tavrı				DM Genel Kurul istenci	
	adi	sağ	sol	AK Raporunun Okunması	AK Rapor Sözcüsü konuşmuş	Görüş açıklayan DM üyeleri		evet	hayır
						İnfaz lehine	İnfaz aleyhine		
2774	+			okunmamış	+ Muratoğlu	-	-	+	
2775	+			okunmamış	+ Muratoğlu	-	-	+	
2776	+			okunmamış	+ Muratoğlu	-	-	+	
2784	+			okunmamış	+ Muratoğlu	-	-	+	

Tablo 14b'nin devamı

Kanun No.	Mahkumun nitelenmesi			DM Genel Kurulunda Açık Oylama Yapılan İnfaz Kanun Tasarılarının Görüştülmesinde Üyelerin Tavrı				DM Genel Kurul istenci	
	adi	sağ	sol	AK Raporunun Okunması	AK Sözcüsü konuşmuş	Görüş açıklayan DM üyeleri		evet	hayır
						İnfaz lehine	İnfaz aleyhine		
2785			+	okunmamış	+ Muratoğlu	-	-	+	
2786	+			okunmamış	+ Muratoğlu	-	-	+	
2793		+		okunmamış	+ Gelendost	-	-	+	
2794	Ermeni Asala Örgütü militanı			okunmamış	+ Muratoğlu	-	-	+	
2796	+			okunmamış	+ Bayazıt	-	-	+	
2798	+			okunmamış	-	-	-	+	
2799	+			okunmamış	+ Gelendost	-	-	+	
2806	+			okunmamış	+ Uyguner	-	-	+	
2807	+			okunmamış	-	-	-	+	
2815	+			okunmamış	-	-	-	+	
2816	+			okunmamış	-	-	-	+	
2826	+			okunmamış	-	-	-	+	
2834		+		okunmamış	+ Bayazıt	-	-	+	
Şevkiye Erşen	+			okunmamış	+ Gelendost	-	-	+	

II- Tablo 14b'ye ilişkin açıklama

1983 yılında DM Genel Kurulu tarafından benimsenen toplam 19 infaz kanun tasarısından, sadece 1'i açık oylama, geri kalan 18'i ise el kaldırmak suretiyle yapılan oylama ile sonuca bağlanmıştır. Yukarıdaki Tabloda el kaldırarak oylanan 18 kanun tasarısına ilişkin döküm bulunmaktadır.

Bu 18 kanun tasarısından 1'i kanunlaşmamış, diğer 17'si MGK tarafından onaylanmıştır.

aa) DM AK Raporlarının Okunması

DM Genel Kurulundaki 18 kanun tasarısına ilişkin görüşmede, oylama

öncesi "Okunması kabul edilen" Adalet Komisyonu Raporu bulunmamaktadır. Başka deyişle, 18 Raporun tümünün "Okunması kabul edilmemiştir". Bu demektir ki, Raporların tamamında, DM Genel Kurulu, AK'nun infaz istencini ortaya koyduğu belgeyi dinleme gereği hissetmemiştir.

bb) DM AK Sözcüsünün Açıklama Yapıp Yapmadığı

1983 yılında DM Genel Kurulunca benimsenen toplam 18 infaz istencinin ortaya konduğu görüşmelerde, DM AK Sözcüleri (2774, 2775, 2776, 2784, 2785, 2786, 2793, 2794, 2796, 2799, 2806, 2834 sayılı Kanunlara ve mahkum Şevkiye Erşen'e ilişkin olarak) toplam 13 Rapor ekseninde konuşma yapmışlardır. Sözcüler, bu konuşmalarında, Raporda geçen bilgileri kısaca özetlemekten ibaret açıklama yapmakla yetinmişlerdir.

DM AK Sözcülerinin açıklama yaptığı toplam 13 Rapordan 9'unda (2774, 2775, 2776, 2784, 2785, 2786, 2793, 2794, 2806 sayılı Kanunlar) Oturum Başkanlarının Sözcüden "kısa açıklama/bilgi istemi/ricası" üzerine Sözcü konuşma yapmıştır.

13 Rapordan 1'inde (2799 sayılı Kanun), DM üyesi Recai Dinçer, Komisyondan kısa açıklama isteminde bulunmuş ve Sözcü bunun üzerine konuşmuştur.

O halde, AK Sözcülerinin açıklama yaptığı toplam 13 Raporun 10'unda (% 77'sinde), Sözcüleri harekete geçiren Oturum Başkanları ve bir üyenin tahriki olmuş; 3'ünde ise Komisyon kendisi inisiyatif kullanarak söz alma yoluna gitmiştir.

Buna karşılık geri kalan (2798, 2807, 2815, 2816 ve 2826 sayılı Kanunlara ilişkin) 5 Raporda ise, DM AK Sözcüleri bile söz almamıştır. Bunlardan 4'ünde, olağan usulden bir sapmaya tipik örnek oluşturarak, Oturum Başkanı, AK'na dönerek bir açıklama yapıp yapmayacakları sorusunu dahi yöneltmemiştir. Birinde (2807 sayılı Kanuna ilişkin) ise, Başkan anılan soruyu yöneltmiş, AK Sözcüsü F. Uyguner ise "Açık efendim; raporda belirtildi" şeklinde bir yanıt vermiş; Raporu özetleme yoluna gitmemiştir. DM Genel Kurul üyelerinden hiçbirisi de, bir açıklama yapılması konusunda ısrarlı olmamıştır.

cc) DM Üyelerinin Söz Alıp Almadığı

1983'te DM Genel Kurulunca benimsenen 18 Raporun hiçbirisinin görüşülmesinde DM üyeleri söz almamışlardır. Bunun anlamı, DM Genel Kurulunda Raporların % 100'ünün, üzerinde hiç görüş açıklanmaksızın oylanıp kabul edildiğidir.

1982 yılındaki uygulamadan farklı olarak, 1983'de, DM Genel Kurulu infaz istencini benimsemesine karşın MGK tarafından onaylanmadığı için kanunlaşmayan adi suçlu Şevkiye Erşen isimli kadın mahkuma ilişkin Raporda da söz alan üye bulunmamaktadır. DM Genel Kurulunun, tıpkı DM AK'nun sergilediği gibi, mahkumların cinsiyetinden hareketle kullanılabile-

cek olası af tasarrufuna hiç prim vermeksizin, istisnasız bütün dosyalarda infaz istencini benimsediği anlaşılmaktadır.

III- 1982-1983 Yıllarına İlişkin Tablo 13a ve 13b'deki verilerin birlikte değerlendirilmesi

1982-1983 döneminde, el kaldırma yoluyla yapılan oylama sonucu 18 + 10 = 28 İnfaz Kanun Tasarısı/Raporu DM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

Bunlardan 26'sı, MGK tarafından onaylanarak kanunlaşmıştır. MGK, DM Genel Kurulunun 2 infaz istencine onay vermemiştir.

aa) AK Raporlarının DM Genel Kurulunda okunması

El kaldırarak oylanan toplam 28 infaz istencinin ortaya konması işleminde DM Genel Kurulundaki görüşmelerde, oylama öncesinde, DM AK'nun okunan Rapor sayısı 4, okunmayan Rapor sayısı ise 24'dür.

Bu demektir ki, toplam Raporların % 86'sında infaz istenci, Raporlar okunmaksızın oylama yapılarak ortaya konmuştur. Buradan çıkan sonuç, DM Genel Kurul üyelerinin, hiç olmazsa AK Raporunun oylama öncesinde Mecliste okutulması suretiyle dosya hakkında bilgilenmek gereksinimini duymadıklarıdır.

bb) AK Sözcüsünün DM Genel Kurulundaki görüşmede açıklama yapıp yapmadığı

1982-1983 yıllarında el kaldırarak oylanan toplam 28 infaz istencinin ortaya konması işleminde DM Genel Kurulundaki görüşmelerde, AK Sözcüleri, 8 + 13 = 21 Raporda söz almış ve açıklama yapmıştır.

Görüşülen Raporlar arasında Sözcülerin hiç konuşma yapmadıklarının sayısı 7'dir. Buna göre, Komisyon Sözcüsü tarafından Genel Kurula açıklama yapılmaksızın oylanarak kabul edilen Raporlar, benimsenen toplam Raporlar içinde, % 25'lik bir paya sahiptir.

Buna karşılık, toplam içinde % 75'e karşılık gelen ve AK Sözcüsünün Genel Kurula açıklama yaptığı Raporların büyük bölümünde, Komisyon kendi inisiyatifi ile değil, baskın çoğunluğunda Oturum Başkanının ve seyrek halde de DM üyesinin talebiyle, bir tahrik üzerine bu bilgi sunumunu gerçekleştirmiştir.

Bu noktada sorgulanması mümkün ve gerekli sorun şudur: AK Sözcülerinin, Genel Kurulda infaz istenci belirlenmeden önce söz alarak hazırladıkları Rapor hakkında açıklama yapmaları, yani Genel Kurulu bilgilendirmeleri, bir gereklilik midir? Bu sorunun yanıtı, Komisyonun ve DM üyelerinin konumları açısından bakılarak araştırılabilir.

Komisyon açısından düşünüldüğünde, bu organın kendi hazırladığı infaz Raporuna/dosyasına hakim olduğu kolaylıkla varsayılabilir. Ancak, Ko-

misyonun Genel Kurula bilgi sunması, yasal (içtüzük gibi) bir zorunluluk ekseninde değil; konusu bakımından yapılan tasarrufun mahiyetinden kaynaklanan bir gereklilik olarak mütalaa edilmelidir. Daha açık söyleyişle, bir kimsenin yaşamına son vermeye ilişkin istencin ortaya konacağı böylesine hassas konuda bir işlem yapılırken, DM Genel Kurul üyelerinin bilgilenebilmesi asgari gereğini karşılayacak olan AK Sözcüsünün "açıklama yapması", sıradan bir bilgilendirme değil, sözlük anlamında hayati etkiye sahip bir işlemdir.

Öte yanda, Komisyon üyeleri için öngörülen dosyadaki bilgilere vakıf bulundukları varsayımını, DM üyelerinin tümü bakımından ve her zaman geçerli olacak şekilde ileri sürmek güç görünmektedir. Çünkü, 12 Eylül Rejimi sırasında DM'nin infaz tasarruflarında, bu çalışmanın II. Cildinde İnfaz Kanunlarına ilişkin bahiste belgelerin kronolojik dökümü verilerek gösterildiği üzere, Komisyonun hazırladığı bazı İnfaz Kanun Tasarı ve Raporları, Genel Kurulda oylamanın yapıldığı gün ya da kısa süre önce dağıtılmıştır.

cc) DM üyelerinin İnfaz Kanununun DM Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında söz alıp almadığı

cc1. İstatistiksel döküm

1982-1983 yıllarında el kaldırarak oylanan toplam 28 infaz istencinin ortaya konması işleminde DM Genel Kurulundaki görüşmelerde, DM üyeleri, sadece 2 Raporda söz alarak görüş açıklamıştır. Bunlardan da biri kanunlaşmıştır. Buna karşılık, hiçbir üyenin söz almadığı toplam Rapor sayısı 26'dır.

Üyelerin görüş açıkladığı Raporlar % 7'ye, görüş açıklanmayan Raporlar % 93'e karşılık gelmektedir.

Bunun anlamı şudur: DM Genel Kurulunda üyeler, ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin istençlerini belirlerken, her halde birden çok öğenin etkisi altında, görüş açıklamaktan, belki de bir anlamda bilinçli biçimde kaçınmışlardır.

cc2. DM üyelerini söz almama tercihine yönlendiren olası etkenler

Bu noktada iki mesele üzerinde durmak gerekir. Birincisi, DM üyelerini söz almama tavrını benimsemeye yönlendiren etkenler neler olabilir? İkincisi, DM üyelerinin belirtilen tavrı hakikaten bilinçli bir tercihin sonucu mudur?

Birinci sorunun olası yanıtları, bu bölümün değişik başlıkları altında ayrı ayrı irdelenen bahislerde büyük ölçüde verilmiştir. Olası etkenler arasında şu hususlar hatırlatılabilir.

- DM üyelerinin ideolojik eğilimi;
- üyelerin baskın çoğunluğunun, ölüm cezasını ve infazlarını, genel olarak ve, belki bir bölümü bakımından ise özel olarak, içinde bulunulan ortam içinde gerekli görmeleri;

- infaz yandaşı DM üye çoğunluğunun, infaz karşıtı üye azınlığını çeşitli vesilelerle yapılan konuşmalarda sergiledikleri üzere, saldırgan üslupla ciddi bir baskı altında tutmaları;
- üyelerin, ölüm cezası infazlarına yaygın biçimde başvuran ve bunun izlenmesi gereken yol olduğunu en üst düzeydeki temsilcileri aracılığı ile çeşitli konuşmalarda özellikle vurgulayan MGK'nin etkisi, belki daha isabetli ifade ile yönlendirmesi altında bulunmaları;
- üyelerin, içinde bulunulan *de facto* rejimin izlediği genel yıldırma siyasasının yarattığı iklimi üzerlerinde yoğun biçimde hissetmesi; vb.

Tavrın bilinçli tercihin ürünü olup olmadığına ilişkin ikinci sorunun olası yanıtları bağlamında ise şu hususlara dikkat çekilebilir.

DM, yürürlükteki mevzuat uyarınca, MGK'ye tabi bulunmaktaydı; nihai istenç MGK'de odaklaşmıştı. Öte yanda, DM faaliyete geçmeden önce (1980-1981'de), MGK zaten bir dizi infaz kanunu çıkartmış ve cezalar da yerine getirilmişti. Bu durumda, DM üyelerinin çok büyük çoğunluğu, gerek AK İnfaz Raporlarının Genel Kurulda görüşülmesi sırasında göze batan ölçüde suskun kalarak; gerekse gelen Raporların/Kanun Tasarılarını, abartısız söyleyişle, otomatik biçimde ve istisna tanımaksızın benimseyerek, siyasi, hukuki ve ahlaki sorumluluğu, son sözü belirleme tekelini elinde tutan MGK'ye bıraktıklarını düşünmüş olabilirler.

Böyle bir olası düşünüş tarzının, en azından bazı üyeler bakımından geçerli olduğuna ilişkin bazı ipuçları görülebilmektedir. Bu bağlamda, biri doğrudan ve açıkça ifade edilmiş, diğeri ise dolaylı olarak konuya ışık tutan iki örnekten söz etmek olanaklıdır.

Doğrudan örnek şudur:

22/04/1982 tarih ve 2660 sayılı Sabri Altay'a ilişkin İnfaz Kanununun görüşülmesi sırasında DM'nin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisini düzenleyen İçtüzük (md.86)'ya ilişkin tartışma olmuştur. F. Devrimsel'in maddeye yönelik eleştirisini yanıtlayan konuşmacılardan biri olan *Feridun Güray*, diğer argümanlarının yanı sıra, konumuzu ilgilendiren şu sözleri de söylemekteydi.

"... İdam cezaları DM'nde görüşülmese dahi, yine aynı şekliyle Milli Güvenlik Konseyi'nden geçerek kanunlaşacaktı."[32]

F. Güray bu ifadesiyle, MGK'nin her halükarda infaz kanunlarını çıkardığını ve çıkaracağını; dolayısıyla DM AK ve DM Genel Kurulu olarak sergilenen istencin o denli önemli olmadığını ve sonuç olarak sorumluluğun nihai istenç makamında olduğunu ima etmektedir.

Dolaylı örnek şudur:

Bireysel olarak tersine bir tavrı, yani infazlara açıkça karşı çıkma tavrı-

---

32 2660 sayılı İnfaz Kanunu için bu çalışmanın II. Cildinde 1982 yılı bölümüne bakınız.

m sergileyerek baskın çoğunluktan ayrılan DM AK üyesi *Serda Kurtoğlu*, yukarıda ilgili bölümde irdelendiği üzere[33], AK infaz Raporlarına eklediği *Çekimserlik Gerekçelerinde* şu hususu vurgulamıştır:

"... 5) Ölüm cezasının yerine getirilmesi kanununu çıkarmak görevi Meclise verilmiştir. Meclis cezayı yerine getirmeme hususunda kanun ısdar edemez; Meclise verilen yetki tek yönlüdür. O halde, kanunun oluşumu için gerekli safhalardan birinde gerekli oy çokluğu oluşmazsa ölüm cezası yerine getirilmeyecektir. Başbakanlık tezkeresi ilgili Meclis komisyonuna gelip gerekli çoğunluğu sağlayamazsa infaz imkansızlaşır. Komisyondan sonra Meclis kanatlarından herhangi birinde çoğunluk sağlanamazsa yine kanun oluşmaz, infaz imkansızlaşır. Kanunu Cumhurbaşkanı imza etmezse yine infaz mümkün değildir.

Burada bir noktayı vurgulamakta yarar vardır: Komisyonda oy verme durumunda olan bir üye 'ben infaz doğrultusunda oy vereyim, takılacaksa Meclis kanatlarına takılsın' diyememelidir. Vicdanen kanaatini belirtmek zorunda bulunan bir kimse, başkasının sorumluluğunu kendi oyuna dayanak yapamaz. Bunun gibi, 'Hakim, Yargıtay idama hükmetmiş, ben onların kararlarının doğruluğuna güvenerek infaz oyu kullanıyorum, hata varsa günahını hakimler çeksin' de diyemez. Zira, kanun ölüm cezası hükmü ile bu hükmün yerine getirilmesini birbirinden ayırmış, müstakil prosedüre tabi tutmuştur. Hüküm ile infazı birbirine karıştırarak vicdan huzuruna varmak mümkün değildir. Oy verme görevini bu düşünce ile gereği gibi yerine getirmek imkanı da yoktur..."

S. Kurtoğlu'nun bu vurgusundan çıkartılabilecek bir sonuç, herhalde DM üyeleri arasında, infazlar hakkında sorumluluğun kendilerinde değil, nihai söz sahibi MGK'da bulunduğu görüşünü dile getiren bir çok üyenin de varolduğudur. Kurtoğlu, herhalde, sadece kendi görüşünü yazmak, tarihe not bırakmak çabası içinde olmamıştır. Bunun yanı sıra, çoğunluk görüşünü çürütmek ve kendi muhalefetine yandaş bulmak arayışı böyle bir şerh düşmenin mantığına aykırı olmayacağına göre, Kurtoğlu'nun öyle düşündüğünü varsaydığı ya da bildiği diğer üyeleri de, bir bakıma yanıtladığını kabul etmek mümkündür.

Elbette ki bu, varsayımsal bir değerlendirmedir. Çünkü, seyrek de olsa yapılan bazı konuşmalarda söz alan kimi DM üyeleri, infazlar konusunda, sorumluluğun tümünü beş kişinin omuzlarına bırakmamaları gerektiğini dile getirmişlerdir. Örneğin, DM'nin 01/03/1982 tarihli 61. Birleşiminde *İhsan Göksel* yaptığı bir konuşmada aynen şöyle demekteydi:

"... Bugün bizler, ulusumuzun varlık temellerini kuvvetlendirmek göreviyle yükümlüyüz; büyük bir özveriyle her türlü sorumluluğu omuzlarına almış olanlara bu yolda en büyük yardımı yapmak baş

---

33 Yukarıda DM AK Raporlarına ekli Çekimser ve Muhalif Oy Gerekçelerinin irdelendiği bölüme bakınız.

görevimizdir. Bütün yükü 5 kişiye bırakamayız; son karar onlara aittir diye işleri güçleştirmek bize yakışmaz..."

Göksel'in kastettiği beş kişi, MGK'nin beş üyesidir.

Sonuç olarak, infazlara açıkça yandaş olanlar bir yana, hangi üyenin hangi motifle oy kullandığı el kaldırarak yapılan oylamalar özelinde belirsiz olduğuna göre, bazı üyeler varsayımsal olarak infaz istenci tasarrufunun siyasi, hukuki ve ahlaki sorumluluğunu MGK'a bırakmak dürtüsüyle görüşmeler sırasında hiç söz almamış ve kendilerini, önlerindeki dosyaları otomatik olarak geçirerek MGK'ya sunan işlevin aktörleri şeklinde görmüş olsalar bile, DM Genel Kurulunun süreçte üstlendiği rolden kaynaklanan sorumluluk payı hiçbir biçimde göz ardı edilemez.

DM, 1982 ve 1983'de, tek bir istisna olmaksızın tümü için infaz istencini ortaya koymakla, hem o dönemde, hem de tarih önünde hukuki, siyasi ve ahlaki sorumluluğun altına girmiştir.

ii) DM, MGK yönlendirmesine sadece hukuken değil, fiilen de açık ve tabi idi

1) Evren'in yaptığı konuşmalar

MGK şefi K. Evren'in *de facto* rejim döneminde çeşitli vesilelerle ve çok sayıda yaptığı konuşma ve açıklamalarıyla, ölüm cezası ve infazlar konusunda MGK'nin tavır ve tercihini belirgin biçimde sergilemiştir.

Halka hitaben yapılan konuşmalarda ise, ölüm cezası taraftarlığı ve infazların yerindeliği tereddüde mahal bırakmayan netlikle vurgulanmaktaydı.

14/10/1980 tarihli Diyarbakır konuşmasında Kenan Evren şunları söylemiştir:

"... Biz işte bu yurt içinde cereyan eden anarşi ve terörün önlenmesinde kararlıyız arkadaşlar. Ve bu kararımızı ispat etmek için mahkemelerin verdiği idam kararlarını korkusuzca tasdik ettik. Bu kararı biz vermedik. Bu kararı bağımsız mahkemeler verdi ve bizden evvel verilmiş kararlardı. O halde madem ki hakimlere inanıyoruz, güveniyoruz, onların verdiği kararları da tasdik etmek bizim görevimizdir. Biz insan öldürmekten zevk almayız. Evet üniformalıyız, askerim ama, ancak savaşta insan öldürürüz. Sulh zamanında insan öldürmekten kimse zevk almaz. Bazı kötü niyetli, kötü ruhlu kişiler hariç. Amma, bu kişiler korkusuzca silaha sarılarak, zavallı kahvede oturan, sokakta giden kişilere acımasızca ateş ediyorlardı. **Bunu asmayacağız da kimi asacağız arkadaşlar. O, bu kadar insanı öldürüyor da. Onlar, zavallı hiçbir suçu olmayan kimseleri öldürürken öldürüyorlar da, mahkemenin verdiği kararlara niye bizi yapmamak için zorluyorlar. Bunu anlamak mümkün değildir.** Biraz evvel ifade ettiğim gibi, bu anarşinin hakkından gelmeden, bu vatanı, bu cennet mekanı tertemiz yapmadan vazifemizin başından gitmeyeceğiz. Eğer gidersek, bu

millet bizi lanetler..."[34]

Evren, Financial Times Gazetesi muhabirinin sorularını 18/04/1981 tarihinde yanıtlarken idamlar konusunda şöyle diyordu:

"Soru: Ölüm cezasının yeniden uygulanması hususunda bazı Avrupalıların duyduğu endişeye niçin tepki gösteriyorsunuz?

Cevap: **Eğer bir adam 10 kişiyi öldürür ve ben de onu idam ettiremezsem, ne yapabilirim? Birinin başkalarını öldürmek hakkına sahip olacağını ve hiç kimsenin de o kişiyi idam etmeye hakkı olamayacağını mantıken izah etmek bana güç geliyor. İdam cezası konusu, her ülkenin kendi şartlarına göre karar vereceği bir konudur. Hiç kimsenin müdahale etmeye hakkı yoktur.**"[35]

Evren 30/04/1981 tarihinde Erzincan'da yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:

"...İnsan Hakları Beyannamesi diye bir beyanname var. Buna biz de imza koymuşuz. İnsan haklarına saygılı olacağız diye. Bu insan hakları beyannamesinin ikinci maddesi der ki, 'Bir insanın evvela yaşama hakkı vardır. Yaşama hakkına kimse tecavüz edemez. Ve yaşama hakkı en büyük haklardır kişinin'. Soruyorum şimdi, 12 Eylül'den evvel herhangi bir vatandaşın yaşama hakkı garanti altında mıydı? Peki o zaman neredeydi, işkencenin karşısında olan bu kişiler?

Yine **bu Af Örgütü idamın karşısında, 'İdam etmeyin' diyor. İdam meselesi her milletin kendi kanunlarıyla takdir edilir.** Bazı milletler bunu kabul etmiş, bazıları da etmemiştir. **Biz, 'neden idam cezasını kaldırdınız?' diye o ülkelere soramıyorsak, onların da bize, 'Siz neden idam ediyorsunuz?' diye sormaya hakları yoktur. Bir kişi tasavvur ediniz ki, eline silah alacak, sekiz kişiyi, on kişiyi, yirmi kişiyi hayvan boğazlar gibi boğazlayacak, öldürecek, ondan sonra ben onu idam etmeyeceğim. İdam etmek bizim dinimizde de, Hıristiyanlık dininde de vardır...**"[36]

Evren 12/09/1981 tarihinde Radyo-TV konuşması yaparak, darbeden itibaren geçen bir yıldaki faaliyetlere ilişkin bilgi vermiştir. Ölüm cezası konusunda sunulan bilgi şöyledir:

"... Bugün 55 aşırı sol eylemci, 13 bölücü, 5 aşırı sağ eylemci olmak üzere toplam 73 yasa dışı örgüt davası mahkemelere intikal etmiştir.

Askeri Yargıtay'ın kararlaştırdığı 16 ölüm cezasından 10'u infaz edilmiştir. 4'ü de firarda olduklarından infazlar yerine getirilememiştir.

---

34 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980 – 12 Eylül 1981), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981, sf:61-70, özellikle 62-63.

35 agd., sf:235-242, özellikle 239.

36 agd., sf:251-255, özellikle 254.

Adaletin yerini bulması için hukuki yönden karar verilen infazların eskiden olduğu gibi politik amaçlarla durdurulması düşünülmemektedir."[37]

Evren'in DM'nin Açılışı dolayısıyla TBMM Genel Kurul salonunda yaptığı 23/10/1981 tarihli konuşmasında, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmesini doğrudan ve açıkça empoze eden ifadeler bulunmamaktadır. 2485 sayılı Kanunla DM'ne verilen Anayasa hazırlama, halkoyuna sunma, Siyasi Partiler ve Seçim Kanunlarını hazırlama görevlerini sıraladıktan sonra Evren, beşinci öğe olarak, normal yasama faaliyetlerinin yürütülmesine değinmiştir. Bu bağlamda, DM'nin, *"TBMM kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar kanun koyma, değiştirme ve kaldırma şuretiyle genel yasama görevlerini yerine getireceğini"* belirtilmiştir. Ve bir hatırlatma yapılmıştır:

> "12 Eylül 1980 tarihinde TSK adına aziz Türk milletine vaat ettiğimiz yolda sapmadan ve sarsılmadan hedefe doğru ilerlediğimiz halde, bazı art niyetli veya Türkiye'nin gerçeklerinden habersiz çevrelerin saldırılarına hedef olmamız mümkündür. Ancak; bizi bu gibi eleştiriler değil, sadece büyük Türk milletinin aydınlık geleceğinin teminat altına alınması ilgilendirir..."[38]

Kuşku yok ki, DM üyeleri, Evren'in kısa süre önce, 12/09/1981 tarihli konuşmasıyla *ilettiği "infazların eskiden olduğu gibi politik amaçlarla durdurulması düşünülmemektedir"* mesajını almışlardı. Ne var ki, Evren, DM'nin faaliyet dönemi içinde de, DM'yi yönlendirmeye ara vermeyecekti.

Nitekim, 03/04/1982'deki Bursa konuşmasında yine idamlara değiniliyordu:

> **"... İstekleri de şu: 'İdamları ve suçsuz olarak hapsedilenleri nefretle' kınıyorlarmış. Kınıyorlarsa, kınasınlar. Avrupa'daki bir çok ülkeler idamı kaldırmış ve İnsan Hakları Sözleşmesi diye de bir sözleşme imzalanmış. Buraya biz de imza atmışız. Ama, İnsan Hakları Sözleşmesi idamı yasaklamıyor. Her ülkeyi serbest bırakmış, 'Kanunların cevaz verdiği idamları, mahkemelerin verdiği idamları yerine getirilebilir' demiş. Buna rağmen, bize, 'Sizde niye idam var?' diye soruyorlar. Biz onlara soruyor muyuz, 'Sizde niye idam yok?' diye. Ve şuna inanın arkadaşlar, Avrupa'daki bir çok ülkelerin aklı başında olanları idamı kaldırmaktan pişmanlar. Bunu merak etmeyin ve bir daha da tekrar getiremiyorlar. Ellerinde olsa tekrar idamı koyacaklar..."**[39]

---

37 agd., sf:389-415, özellikle 400.

38 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1981 - 12 Eylül 1982), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982, sf:70-77, özellikle 74-75.

39 agd., sf:194-207, özellikle 203. Bursa konuşmasında idamlara ilişkin olarak kullandığı "...**bize, 'Sizde niye idam var?' diye soruyorlar. Biz onlara soruyor muyuz, 'Sizde niye idam yok?' diye...**" biçimindeki söylem tarzını Evren'in pek beğendiği anlaşılmaktadır. Çünkü aynı konuşmada, Anayasaya ilişkin açıklama ekseninde şu vurgu dikkati çekmektedir: "... Bazı ülkeler komünist partisini kabul etmiş diye, Tür-

Evren, 07/08/1982 tarihinde Ankara Esenboğa Havaalanında Ermeni Asala örgütü militanlarının gerçekleştirdiği ve üçü polis dokuz kişinin ölümüne ve 72 kişinin de çeşitli derecede yaralanmasına yol açan bombalı saldırı üzerine yayınladığı 08/08/1982 günlü mesajında şunu söylemişti:

"... Milletçe teessürümüz çok derindir. Sönen hayatların ve akıtılan bunca kanın hesabı tarihe miras bırakılmayacaktır..."[40]

Evren'in yukarıda örneklenen konuşmaları, bir yanda kamuoyunu idamlarla yıldırmaya ve MGK'nin benimsediği şiddeti vurgulamaya, öte yanda da kamuoyunda idamlar lehine iklim yaratmaya yönelikti. Bu konuşmalarla herhalde sadece kamuoyuna mesaj iletilmesi amacı güdülmüyordu. Güvenlik kuvvetleri ve yargı organı mensuplarının yanı sıra, özellikle DM üyeleri de iletiyi alması beklenen adresler arasındaydı. Çünkü, DM'nin kurulup faaliyete geçmesinden sonra, ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin Kanun Tasarıları ilkin DM'de görüşülerek kabul ediliyordu. Bundan ötürü, MGK, DM'nin infaz lehinde istenci ortaya koymasını sağlayacak zemini ve iklimi yaratmak durumundaydı.

Sonuç olarak Evren'in konuşmaları, bu konuda DM'den benimsemesi beklenen tavrın doğrudan ve açık olarak empoze edilmesi işlevini yerine getirmiştir.[41]

2) DM üyelerinin infaz lehine görüş açıklarken Evren'in konuşmalarına dayanmaları

İnfaz kanun tasarılarının DM Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında söz alan bazı üyeler, ölüm cezasının yerine getirilmesinin isabetli olacağı görüşünü, MGK lideri Evren'in çeşitli konuşmalarına doğrudan yollama yaparak pekiştirmekten; bu yolla bir bakıma DM Genel Kurul istencine yön vermekten geri kalmayacaklardı.

Bunun bariz örneği, 12/03/1982 tarih ve 2630 sayılı "Mehmet Ali Ağca Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun"a (RG, 12/03/1982, s.17631 mük.) ilişkin Adalet Komisyonu Raporu ve Kanun Tasarısının görüşüldüğü, Danışma Meclisinin 03/03/1982 tarihli 62. Birleşiminde açığa çıkmıştır.[42]

---

kiye de kabul edemez. **Mesela bazı ülkelerde, isim vermeyeyim, faşist parti yoktur ve yasaktır. Biz onlara söylüyor muyuz, faşist parti niye yok diye?...**", agd., sf:207.

40 agd., sf:300-301.

41 Bu arada, MGK'den DM üyelerine yönelik gayri resmi iletiler ve yönlendirmelerin bulunduğu da düşünülmelidir. Aracı işlevini ise, DM'nin özellikle asker kökenli üyelerinin üstlendiğine ilişkin spekülasyonlar yapılmıştır. Bunun tipik örnek alanı, Anayasa hazırlığı sürecinde görülmüştür. Anayasa Komisyonunun bazı üyeleri daha sonra yaptıkları açıklamalarda, üyelerin elinde, Komisyonun hazırladığından başka bir metin bulunduğunu belirtmişlerdir. AY için geçerli bu durumun, diğer kanunlar bakımından ve bu arada infaz kanunları özelinde söz konusu olmaması için bir neden bulunmamaktadır.

42 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 4, 8 Şubat 1982 tarihli 50 nci

İnfaz aleyhinde hiçbir üyenin görüş açıklamadığı bu görüşmede, lehte söz alan dört üyeden birisi olan A. Pulat Gözübüyük, infazların yerindeliğini savunurken,

"...Tehlikeli suçlular, uslandırılması mümkün olmayan kimselerdir. Ölüm cezası, toplumu tehlikeli suçlulardan korumak için konulmuştur... **Ölüm cezasının korkutucu olmadığı, bu cezanın bulunduğu ülkelerde ağır ve tehlikeli cürümlerin sayısında azalma bulunmadığı yolundaki iddialar, her türlü mesnetten yoksundur. Ölüm cezasının kalması veya kaldırılması yolunda yapılan halkoylamalarında neticenin, kalması yolunda belirdiği kitaplarda yazılıdır... Ceza Hukuk alanında en yeni belge olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2 nci maddesinde de ölüm cezasına yer verilmiştir..."**

şeklindeki argümanları sıraladıktan sonra, DM'nin ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki kanun tasarılarını benimsemesi gerektiğini, hem Başbakan Bülend Ulusu'nun, hem de MGK Başkanı Kenan Evren'in konuşmalarına atıfla ileri sürmüştür:

"Sayın Başbakanın beyanatında, 'Ölüm cezalarının kaldırılması konusunda hiçbir şey düşünülmediği ve böyle bir çalışma da olmadığı' 19 Şubat 1982 tarihli Tercüman Gazetesinde yer almıştır.

Bundan başka, sayın Devlet Başkanımızın 18 Ekim Diyarbakır konuşmasında[43] aynen şu şekilde beyanda bulunduğu tespit edilmiştir: 'İdamları uygulamak görevimizdir. Bağımsız mahkemelerin kararlarına saygılıyız' buyurmuşlardır. (Alkışlar)"

İnfaz yanlısı bir dizi konuşmanın ardından, 12/03/1982 tarih ve 2630 sayılı Kanuna ilişkin Tasarı, yapılan açık oylama sonucunda, 1 ret, 5 çekimser oy ve 23 oylamaya katılmayana karşılık, 131 oyla benimsenmiştir.

c) DM Genel Kurulunda ölüm cezası karşıtlığı fikrinin dile getirilmesi güçtü

DM'nde ölüm cezası karşıtı fikirler seyrek olarak ve ancak cılız biçimde dile getirilebilmiştir ve bunlar saldırgan biçemli konuşmalarla karşılanmıştır.

Bu çerçevede ifade edilen görüşleri üç eksende ele almak mümkündür. İlki, DM üyelerinin, bir infaz kanun tasarısının görüşülmesi sırasında değil, "gündem dışı konuşma" kategorisine giren ve Genel Kurula Sunuş başlığı altında tutanaklara geçirilen çerçeve içinde dile getirdikleri görüşlerdir. İkincisi DM üyelerince hazırlanan bazı kanun tekliflerinin görüşülmesi sırasında

---

Birleşiminden 8 Nisan 1982 tarihli 78 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:223-232, 233-234 ve Tutanağın sonuna ekli 76 sayılı Basmayazı.

43 Gözübüyük'ün, Evren'in konuşmasına yaptığı atıf çerçevesinde hatırlatılabilecek olan husus şudur. 18 Ekim tarihli böyle bir konuşma bulunmadığı için, kastedilen, yukarıdaki bahiste metnini verdiğimiz üzere, Evren'in 14 Ekim 1980 tarihinde Diyarbakır'da yaptığı konuşmadır.

ortaya konan görüşlerdir. Üçüncüsü ise, doğrudan ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin kanun tasarılarının görüşülmesi sürecinde ifade edilen fikirlerdir.

i) Genel Kurula sunuşlar

1) DM'nin 25/02/1982 tarihli 60. Birleşimi: *Ertuğrul Alatlı* – "Terörizmle mücadeleye dair gündem dışı" konuşma

DM'nin 25/02/1982 tarihli 60. Birleşiminde, *Ertuğrul Alatlı* "Terörizmle mücadeleye dair gündem dışı" bir konuşma yapmıştır.[44] Konuşmasında Alatlı, 27 Mayıs 1960 harekatı ve sonrasındaki gelişmelere değinerek, sözü 1980 müdahalesine getirmiş, terörizmin köklerine inmek, organizatörleri gün ışığına çıkartarak teşhir etmek gereğini vurgulamıştır. Alatlı'ya göre,

> "... **ele geçirilen terörist, terör organizatörlerine ulaşan ipin bir ucudur. Hele lider takımından ise, organizatörlere ulaşan yol çok daha kısalmış demektir. Bu sebeple, ölüm cezasına hükümlü terörist hakkında infaz, hayatının izalesi biçiminde uygulanmamalıdır. Bu tür bir infaz, terör organizatörlerine ilişkin bilinmeyenleri, teröristle birlikte, erişilemeyenin karanlığına gömer... Öte yandan ölüm cezasının, hayatın izalesi biçiminde infazının terörist üzerinde hiçbir caydırıcı etkisi de yoktur...Ölüm cezasına hükümlü terörist, hayatın izalesi suretiyle kahramanlaştırılıp efsaneleştirilmemelidir. Bunun caydırıcı değil, özendirici etkisi vardır**... Bu sebeplerle ölüm cezasına hükümlü terörist hakkında 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun 2 nci maddesinde yer alan 'ölüm cezası, buna hükümlü olan kimsenin asılması suretiyle hayatının izalesidir' kuralı kaldırılarak yerine, 'ölüm cezası, buna hükümlü olan kimsenin ölünceye kadar hapis edilmek suretiyle özgürlüğünün izalesidir' kuralı konulmalıdır."

Alatlı, bu tür mahkumların af kanunu kapsamı dışında bırakılmasının anayasaya konacak hükümle güvence altına alınmasını önerdikten sonra, 'Şunu açıkça ifade etmeliyim ki, kan dökücü teröriste asla acıma hissi duymuyorum. Gönlüm, bu gibi canilere ana, baba, eş, evlat, arkadaş veya yakın olmak talihsizliğine uğramış masum bedbahtlarla beraberdir" demiştir. Şunları da eklemiştir:

> **"Ölüm cezasının, buna hükümlü kimsenin hayatının izalesi suretiyle infazı, hatadan dönülmesine imkan tanımayan bir yola adım etmek demektir. Oysa, hatadan münezzeh olan sadece ve sadece Allah'tır. Hukukçu da olsa, subay da olsa, yargı ve iddia organlarında görev yapanlar insandırlar ve hata insanın doğasına mündemiçtir... Katil terörist de olsa, önünüzde duran ve gözlerinizin içine bakan,**

---

44 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 4, 8 Şubat 1982 tarihli 50 nci Birleşimden 8 Nisan 1982 tarihli 78 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:176-178.

çoğunlukla çocuk yaşta bir canlıdır. Onu, hayatının izalesine götürecek tashihi kabil olmayan akıbete sürüklememek için iddia ve yargı görevlisi insanların nasıl zorlandıklarını, bu organlarda hizmet veren biz askerler, hukukçular ve emniyetçiler yakından biliriz. Bu ise, terör organizatörlerinin işlerini kolaylaştırır ve nihayet modern devlet, kanı kanla temizlemeye ihtiyaç duymayacak kadar güçlü ve alicenap olmak zorundadır... Ayrıca, mensubu olduğumuz ileri medeniyet düzeyindeki devletler topluluğunda, ölüm cezasının hükümlünün asılması suretiyle hayatının izalesi biçiminde anlayan ve infaz eden başka bir devlet kalmamıştır..."

2) DM'nin 01/03/1982 tarihli 61. Birleşimi: *İhsan Göksel*'in yaptığı konuşma ile *Alatlı*'yı eleştirmesi

Alatlı'nın yukarıdaki konuşmasını, DM'nin 01/03/1982 tarihli 61. Birleşiminde *İhsan Göksel* yaptığı bir konuşma ile yanıtlamıştır.[45] Göksel, Alatlı'yı, 27 Mayıs ile 12 Eylül harekatlarına götüren yollar arasında nitelik ve kapsam yönünden benzerlik kurmanın büyük bir hata olduğunu belirterek eleştirmeye başlamış ve 1961 Anayasasını da şiddetle eleştirerek şöyle devam etmiştir:

"1961 Anayasası, ne yazık ki, benim Anayasam, Türkün Anayasası değildi. Türkün gelenek ve göreneklerine, tarihsel niteliklerine ve bünyesine uygunluğu şöyle dursun, bu Anayasaya Türk milliyetçiliğinden ruh vermesinden kaçınıldığı ve bu kavram Anayasada sembolik bir sözcükten öte yer almadığı bir gerçektir. ('Bravo' sesleri ve alkışlar). 1961 Anayasasında, duvarları alçak tutulunca, yolunu şaşırmışların duvarın ötesine geçmeleri; kapı kilitli tutulmayınca da ideoloji hırsızlarının tokmağı çevirmeleri çok kolay olmuştur. (Alkışlar)."

Göksel, 1960 sonrası dönemde çıkartılan af kanunlarını da yermiştir:

"1973 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük adli hatası işleniyordu. 1960 ile 1972 yılları arasında 113, 134, 50, 218, 780, 917, 647, 1315 ve 1316 sayılı kanunlarla çıkartılan ve hemen hepsi politik amaçlı ve yatırımcı olan 9 affa bir yenisi daha ve en fecisi ekleniyordu. Hapisteki anarşistler için af çıkarıldı, Silahlı Kuvvetlerin taraftar olmadığı bu politik amaçlı affı, o zamanki Anayasa Mahkemesi daha da genelleştirerek, bütün anarşistler ve yakalanabilmiş olan elebaşılar salıverildi. Devleti yıkmak isteyenleri salıveren bu af, bir vatan hainliği değilse, işlenmiş manevi cinayetlerin en büyüğü idi. Çünkü bu af, Türkü yok olmak uçurumunun kenarına kadar getiren ulusal felaketlerin gebesi olmuştur..."

Bunun ardından 12 Eylül öncesi durumu kendi perspektifinden özetleyen konuşmacı, son olarak doğrudan Alatlı'ya yönelik eleştiri getirmiştir:

---

45 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 4, 8 Şubat 1982 tarihli 50 nci Birleşimden 8 Nisan 1982 tarihli 78 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:187-190.

"... Devletimizi parçalamak, Türkiye'mizi komünizm yangınına atmak için her türlü melaneti işlemiş, 5 bin cana kıymış ve 10 binlerce ocak söndürmüş olanlar, şimdi bağımsız ve adil mahkemeler önünde yaptıklarının hesabını vermekte ve layık oldukları cezalara çarptırılmaktadırlar. **Şimdi de bir arkadaşımız çok kurnazca bir taktikle ve zamanını gayet iyi hesaplayarak, ölüm cezasına çarptırılanların ömür boyu hapse çevrilmesini sağlamak peşindedir. Bu öneri, 10 binlerce ocak söndürenlere, Türkiye'yi yıkmak isteyenlere yeşil ışık yakmak değil de nedir? Sayın arkadaşımızın böyle bir bağışlamanın ileride ne büyük badireler açacağını kestiremeyecek kadar izansız olduğunu kabul edemem; ama bir taraftan da teröristlerin şerrinden mi korkuyor, geleceğe yönelik bir yatırım mı yapıyor, yoksa gerçekten insancıl duygularla mı hareket ediyor nedir, bir türlü akıl erdiremiyorum. Eğer, Af Örgütü ya da Şefaat örgütü denen karanlık amaçlı örgütlerden aldığı mektuplardan etkilendiyse, şunu bilmelidir ki, bu fesat yuvaları Türk'e karşı özel tip bir Haçlı seferindedirler.**

Türkün, Türk'ten başka dostu yoktur. Bugün bizler, ulusumuzun varlık temellerini kuvvetlendirmek göreviyle yükümlüyüz; büyük bir özveriyle her türlü sorumluluğu omuzlarına almış olanlara bu yolda en büyük yardımı yapmak baş görevimizdir. Bütün yükü 5 kişiye bırakamayız; son karar onlara aittir diye işleri güçleştirmek bize yakışmaz. Hepinizi böyle bir davranıştan tenzih ederim. Ben Hipokrat yeminini etmedim; ama o yeminin niçin yapıldığını çok iyi bilirim. Hiçbir yemin, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bütünlüğünü ve bölünmezliğini koruyacağımıza dair namus ve şerefimiz üzerine içtiğimiz ant kadar kutsal değildir. ('Bravo' sesleri ve alkışlar). **Ben bu andım uğrunda ölmek istiyorum. Atama layık olmak istiyorum. Teşekkür ederim. ('Bravo' sesleri ve sürekli alkışlar)"**

Görüldüğü üzere, DM'nde ölüm cezası karşıtı görüşü dile getirmek bile, hakarete varacak derecede ve hatta böyle konuşanı bazı mercilere ihbar etmek niteliğini taşıyan karşı çıkışlara muhatap olmayı göğüsleme cesaretini gerektiriyordu.

3) DM'nin 03/03/1982 tarihli 62. Birleşimi: İnfaz Kanununun görüşülmesinde *Halil Gelendost*'un yaptığı konuşma ile *Alath*'yı eleştirmesi

Halil Gelendost, 2630 sayılı İnfaz Kanununa ilişkin Adalet Komisyonu Raporunun[46], Danışma Meclisinin 03/03/1982 tarihli 62. Birleşiminde görüşülmesi sırasında söz alarak, adını anmaksızın yukarıda metni verilen konuşmanın sahibi E. Alath'yı eleştirmiştir.

---

46 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 4, 8 Şubat 1982 tarihli 50 nci Birleşimden 8 Nisan 1982 tarihli 78 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:223-232 ve Tutanağın sonuna ekli 76 sayılı Basma yazı.

"... Bu cezanın uygulanmasının meşru olup olmadığı uzun zamandır hukukçular arasında tartışılmaktadır. Tomas Moirus ve Becaria gibi meşhur hukukçular bu cezanın karşısına çıkmışlar, **Meclisimizde de bazı arkadaşlarımız bu cezanın af kanunlarından ve infazdaki lehe uygulamalarından yararlandırılmamak suretiyle müebbet hapse çevrilmesinin daha uygun olacağını ileri sürmüşlerdir; fakat jeopolitik durumu dolayısıyla yabancı mihrakların yurdumuzu parçalama emellerinin kısa zamanda sona ermeyeceği ve içimizdeki ve dışımızdaki hıyanet odakları olan yabancı ideoloji ithal tüccarlarının bu emellere alet edilmeye devam edileceği anlaşılmaktadır.** Aranan 14500 kanun kaçağından büyük bir kısmının yurt dışına kaçarak bu mihrakların emirlerinde çalıştıkları da bilinmektedir... Bugün ölüm cezaları Amerika, Fransa gibi ileri ülkelerde uygulanmaktadır..."

Gelendost, ölüm cezasının ömür boyu hapis cezasına çevrilmesi önerisi ile "hıyanet odaklarının emellerine alet olmak" arasında bir bağ kurmakla, Teklif sahibi Alatlı'yı, eleştiri sınırlarını aşarak açıkça suçlamaktadır.

ii) Bazı kanun tekliflerinin görüşülmesi sırasında açıklanan görüşler

1) 647 sayılı Kanuna ek madde ilavesi hakkında Kanun Teklifinin DM'nde görüşülmesi sırasında Prof. Hamza Eroğlu tarafından Teklif sahiplerine yöneltilen suçlama

Fikri Devrimsel ve 15 arkadaşınca verilen bir Kanun Teklifinde, 647 sayılı Kanuna Ek Madde ilavesi öngörülmüştür.[47] Teklifte,

"Mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yasama organınca yerine getirilmemesine karar verilen hükümlüler ***ölünceye kadar ağır hapse mahkum sayılırlar...***"

düzenlemesi ile bir hukuksal boşluğun doldurulması amaçlanmaktaydı. Teklif ve buna ilişkin DM Adalet Komisyonu Raporu, DM'nin 16/12/1982 tarihli 31. ve 20/12/1982 tarihli 32. Birleşimlerinde görüşüldü.[48]

İkinci görüşme esnasında, bir hukuk profesörü olan DM üyesi *Hamza*

---

47 "Danışma Meclisi Üyesi Fikri Devrimsel ve 15 arkadaşının, Cezaların İnfazı Hakkında 13.7.1965 gün ve 647 sayılı Kanuna Bir Ek Madde İlavesine Dair Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu" ve buna ilişkin görüşmeler için bkz., Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 13, 16/12/1982 tarihli 31. Birleşimden 24/01/1983 tarihli 46. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:38-43 ve Tutanağın sonuna ekli 233 Sıra sayılı Basma yazı. Bu konuda ayrıntılı bilgi, yukarıda "Ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verildiğinde mahkumun çekeceği ceza sorunu" başlığı altında verilmiştir.

48 Hatırlatalım ki, Devrimsel, anılan hukuksal boşluğun varlığı ve doldurulması gerektiği yönündeki görüşünü bu Kanun Teklifinden önce de DM Genel Kurulunda gündeme getirmişti.

Eroğlu, Teklif aleyhinde konuşmuştur. Bu çerçevede konuşmacının vurguladığı ilk gerekçeye işaret etmek uygun olacaktır:

> **"Bir kere, bu Kanun Teklifinin zamanı iyi seçilmemiştir. Kademe kademe idam cezasından vazgeçilmeye, cezanın infaz edilmemesine yöneltecektir. Bu ise, bir bakımdan benim yorumuma göre Milletlerarası Af Örgütünün zaferi olacaktır.** Eğer düzenleme gerekirse, bunu Hükümet düzenlemelidir, getirmelidir..."

Eroğlu'nun, Teklife karşı çıkarken ileri sürdüğü gerekçe, Teklifin bir potansiyel tehlike taşıdığı görüşüne dayanmaktadır. Bu tehlike ise, konuşmacıya göre, aşamalı olarak ölüm cezasının kaldırılmasına gidileceğidir. Teknik hukuk açısından değerlendirildiğinde, Teklifte, böyle bir öğe bulunmadığı aşikardır. Dolayısıyla, ifade edilen görüşün özü, ölüm cezası ve infazlar lehinde bir yaklaşımda toplanmaktadır.

Öte yanda, Teklif, Türk hukukunda bir gerçek boşluk alanını doldurmaya yöneliktir; yani Meclisçe ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilenlerin hangi cezayı çekeceğinin belirsiz olmasından kaynaklanan soruna normatif bir açıklık getirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada Meclisin infaza karar verme yetkisinin analiz edildiği bölümünde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, bu sorun/boşluk halen sürmektedir. Teklifin sahibi ve söz alan pek çok konuşmacı ve bu arada DM AK'nun çoğunluğu da, sorunun varlığını teslim ettiği için, görüşmelerde Teklif lehinde tavır almışlar ve sonuçta da DM Genel Kurulu Teklifi benimsemiş ve fakat MGK onaylamadığı için kanunlaşmamıştır. Bütün bu veriler ışığında, Teklifin amacının Eroğlu tarafından saptırılması dikkati çeken bir durumdur.

Nihayet, konuşmacının, Teklifin kabulü halinde Af Örgütü'nün zafer kazanmış olacağından söz etmesi, başlı başına bir başka saptırmadır. Hatırlatalım ki, ölüm cezasına karşı çıkan ve infazların durdurulması talebini dile getiren Af Örgütü, o dönemde cunta lideri Evren'in konuşmalarından[49] başlayarak, yukarıda bir çok örneği gösterildiği üzere, DM'nin çeşitli üyelerince dile getirilen görüşlere kadar pek çok açıklamada husumetin yöneltildiği bir odak kılınmıştı. Dolayısıyla, Teklif ile Af Örgütü arasında böyle bir

---

49 Evren 30/04/1981 tarihli Erzincan konuşmasında şöyle diyordu: "... Biliyorsunuz, Beynelmilel Af Örgütü diye bir örgüt var. Bu örgüt, dışarıda, Türkiye'de değil. Ama bu örgütün içinde Türkiye'den de temsilciler var. Bu Beynelmilel Af Örgütüne mensup bazı kişiler Türkiye'ye geliyorlar, 'Efendim, tutuklulara siz işkence yapıyorsunuz' diye bazı iddialarda bulunuyorlar. Biz hiçbir zaman işkencenin yanında olmadık.,. Bunlar neden şimdi geliyorlar? İşkencenin karşısında olan bu kişiler, 12 Eylül'den önce acaba neredeydiler? Her gün teröristler tarafından 20-30 vatandaş hayatını kaybederken ve yine bir çok vatandaşımızın kulağı, burnu kesilir, gözü oyulurken, bu işkence iddialarını ortaya atan Beynelmilel Af Örgütü o zaman neredeydi? Evet soruyorum: Neredeydi o zaman bu Beynelmilel Af Örgütü?. O zaman niye Türkiye'ye gelmedi, 'Sizde işkence var, bunlara mani olamıyorsunuz' diye. Niye gelmedi de şimdi geliyor? Onun bir sebebi var, sevgili vatandaşlarım. Türkiye'de barınamayan, dışarıya kaçan vatan hainleri, onlarla işbirliği ediyor..." Bkz., Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980 – 12 Eylül 1981), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981, sf:254.

yapay bağ kurmak, Teklif sahiplerini ve olası destekleyecekleri, hem manevi baskı altına almak, hem de bir anlamda MGK'ne ihbar etmek eğiliminin var olduğu izlenimini vermektedir.

iii) İnfaz Kanunlarının DM'nde görüşülmesi sırasında infaz karşıtlarını sindirme amaçlı söz alışlar

1) Ölüm cezası ile yetinmeyip "Yargısız infaz"ları savunan DM üyesi: T. Fikret Alpaslan

Danışma Meclisinin 03/03/1982 tarihli 62. Birleşiminde, 12/03/1982 tarih ve 2630 sayılı "Mehmet Ali Ağca Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun" benimsenmiştir. Buna ilişkin görüşmeler sırasında görüş açıklayanlardan *T. Fikret Alpaslan*, infazın gerekliliği düşüncesini savunurken şunları söylemiştir:[50]

"...**Terörist talepiere boyun eğilmeyeceğini ilan etmek yeterli değildir; güce karşı güç kullanmak gerekmektedir. İhtiyaç, kararlı bir ulusal ve uluslar arası politikanın yanı sıra, cüretkar yasama ve yürütmede kararlılıktır...**

Almanya'da idam cezası yoktur; ama Baader Meinhof Çetesinden Kızıl Rudi ve arkadaşları da yoktur...

İngiltere'de idam cezası yoktur, ama İrlanda Kurtuluş Ordusundan birçok kimse hayatta değildir...

İdeolojik nedenlerle çoğu kez hiç tanımadığı kişileri hunharca öldüren anarşistler hakkında Devletin, kendi ideolojileri için yıkılmasını amaçlayan ve bu nedenle de her yönelimi mubah gören teröristler hakkında kanunlardaki müeyyideleri uygulamamak, devletin varlığı ve bekasıyla bağdaştırılamaz. Mevcut kanunların uygulanmaması, kanunsuzluktan daha kötü bir sonuç doğurur ve devletin âcizi anlamına gelir..."

Görüldüğü gibi Alpaslan, sadece ölüm cezası taraftarlığı ile yetinmemekte, bütünüyle yasa ve hukuk dışı olan yargılamasız infaz uygulamalarını da sakıncalı bulmamaktadır. Hukuk tanımazlığın böylesine pervasızca dile getirebilmesi, herhalde sadece konuşmacının ölüm cezası yandaşlığı ile izah edilemez. *De facto* rejimin oluşturduğu yıldırı iklimi ve MGK'nin ölüm cezalarının yerine getirilmesi yönündeki istikrarlı, kararlı ve yoğun istenç bildirimi ve uygulaması, DM'nin bazı üyelerini beslemiş gözükmektedir.

---

50 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 4, 8 Şubat 1982 tarihli 50 nci Birleşimden 6 Nisan 1982 tarihli 78 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:223-232. Ayrıntılı bilgi için, çalışmanın II. Cildi 1982 Yılına bakınız.

2) "Suçluyu kesin olarak toplumdan çıkarmak" ve "bedel ödetmek" gerekir argümanları

2630 sayılı Kanuna ilişkin Danışma Meclisinin 03/03/1982 tarihli 62. Birleşiminde yapılan görüşmede söz alan iki konuşmacı şu argümanları ileri sürmüştür: [51]

Halil Gelendost yaptığı konuşmada;

"... 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkındaki Kanun hükümlerine göre seçilerek bu kutsal çatı altına geldik...Suçlular da bu fiillerinin cezalarının ölüm cezası olduğunu bilerek bu suçları irtikap etmişlerdir... **Dünya ve ülke şartlarımız bu cezanın bugün için uygulamadan kaldırılmasına müsait bulunmamaktadır... 12 Eylül 1980 Harekatından sonra yakalanıp adalet huzuruna çıkarılan bu caniler suçu işlemeden önceki düzenlenmiş kanunlarımıza göre mahkemelerimizde hesap vermekte, layık oldukları cezalara çarptırılmaktadırlar...**

Bugünkü ortam içinde: 1.Cezanın suçluyu kesin surette toplumdan ayırması; böylece yeni zararların önlenmesi; 2.Af gibi cezadan kurtulma ümidine set çekmesi; 3.Suç işlemek tasavvurunda olanları korkutma, ibreti müessire etkisi bulunması; 4.Öldürülen kişilere yaşama hakkı tanımayan bu kişilerin hayatlarının bağışlanmasının mahşeri ve ferdi vicdanları inciteceği; 5.Hayatlarının bağışlanmasında siyasi, yurt bütünlüğünü parçalama, içtimai, toplumda huzur ve sükunun bozulması, ferdi, öldürülenlere yaşama hakkının tanınmaması dolayısıyla kan davalarının yaygınlaşmasına yol açması sakıncaları bulunmakla, yurt menfaatleri yönünden bu cezanın başka ceza çeşidine çevrilmesine veya uygulanmaması cihetine gidilmesine karşı olduğumu belirtir, saygılar sunarım. **(Alkışlar)".**

Aynı oturumda *İhsan Göksel* şunları söylemiştir:

"...Ocakları söndürülmüşlerin, canından olmuşların bedelinin ödenmesinde mutlaka ve mutlaka lüzum vardır... Bilelim ki, bilhassa anarşi ve terör ve ideoloji maksadıyla yapılan cinayetler hiçbir zaman bir adi cinayetle kıyaslanamaz; çünkü onun altında yatan, öldürülen kişi değil, öldürülmek istenen Türk Devletidir. Binaenaleyh, **bu gibi anarşi durumu ideolojik maksatlarla ölüme mahkum edilmiş olanların ölüm cezalarının başka bir şekle tahvili, ileride Türkiye'nin başına gelecek birçok felaketlerin sebebi olacaktır.** Çünkü bunların hem belki de hapsedildikleri hapishanenin içinde, hem bizim yurdumuzun içinde yandaşları vardır ve bunlar, onları kurtarmaya çalışacaklardır. Bunlara ilaveten yurt dışında bunları koruyanlar ve kollayanlar vardır. Devletin başında büyük galleler bulundurarak idameyi hayat etmemiz herhalde bizim sulhu selamet içinde yaşamamıza engel teşkil eder. Haksız yere cinayet işleyenlerin, eğer çok hafifletici sebepleri olmazsa, **bilhassa devlete karşı cinayet işlemiş olanların cezalarını çekmesini canı gönülden istiyorum. Sağolun. (Alkışlar)".**

---

51 *ibid.*

d) DM infaz istencinin MGK tarafından onaylaması hızı ve kullanılan olası ölçütler ile doğurduğu sorunlar

TABLO 15 – Kronolojik Açıdan DM'nin İnfaz İstenci ve MGK'nin Bunları Onaylaması Süratı

DM Yasama dönemi	DM'nin İnfaz Kanun Tasarısını Benimsemesi Tarih ve Birleşim	MGK'nin İnfaz Kanununu Benimsemesi Kanun tarih ve sayısı	Arada Geçen Süre (MGK'nin infaz kanunu onaylama süratı)
1. Yasama Yılı 23/10/81 – 23/09/82	03/03/82 -62. Birleşim	12/03/82 – 2630 sayılı	9 gün (ilk infaz kanunu)
	04/03/82 – 63. Birleşim	12/03/82 – 2631 sayılı	8 gün
	10/03/82 – 65. Birleşim	26/03/82 – 2643 sayılı	16 gün
	15/04/82 – 81. Birleşim	22/04/82 – 2660 sayılı	7 gün
	26/04/82 – 86. Birleşim	28/04/82 – 2664 sayılı	2 gün
	03/05/82 – 89. Birleşim	28/01/83 – 2792 sayılı	8 ay, 25 gün
	10/05/82 – 92. Birleşim	Kanun çıkmadı (mahkum: Dudu Gül)	-
	24/05/82 – 96. Birleşim	11/08/82 – 2694 sayılı	2 ay, 17 gün
	03/06/82 – 101. Birleşim	10/06/82 – 2676 sayılı	7 gün
	09/06/82 – 103. Birleşim	17/06/82 – 2679 sayılı	8 gün
	23/06/82 – 109. Birleşim	11/08/82 – 2695 sayılı	1 ay, 18 gün
	30/06/82 – 113. Birleşim	17/08/82 – 2702 sayılı	1 ay, 17 gün
2. Yasama Yılı 05/10/82-08/10/83	13/12/82 – 29. Birleşim	28/12/82 – 2763 sayılı	15 gün
	15/12/82 – 30. Birleşim	28/12/82 – 2764 sayılı	13 gün
	16/12/82 – 31. Birleşim	28/12/82 – 2765 sayılı	12 gün
	20/12/82 – 32. Birleşim	11/01/83 – 2774 sayılı	22 gün
	22/12/82 – 33. Birleşim	11/01/83 – 2775 sayılı	20 gün
	23/12/82 – 34. Birleşim	11/01/83 – 2776 sayılı	19 gün
	29/12/82 – 36. Birleşim	21/01/83 – 2784 sayılı	23 gün
	29/12/82 – 36. Birleşim	28/01/83 – 2794 sayılı	30 gün
	06/01/83 – 39. Birleşim	21/01/83 – 2785 sayılı	15 gün
	06/01/83 – 39. Birleşim	21/01/83 – 2786 sayılı	15 gün
	20/01/83 – 45. Birleşim	28/01/83 – 2793 sayılı	8 gün
	20/01/83 – 45. Birleşim	Kanun çıkmadı (mahkum: Şevkiye Erşen)	-
	24/01/83 – 46. Birleşim	04/02/83 – 2796 sayılı	11 gün
	31/01/83 – 49. Birleşim	03/06/83 – 2834 sayılı	4 ay, 2 gün (son infaz kanunu)
	03/02/83 – 51. Birleşim	22/02/83 – 2798 sayılı	19 gün
	10/02/83 – 54. Birleşim	22/02/83 – 2799 sayılı	12 gün
	16/03/83 – 71. Birleşim	28/03/83 – 2807 sayılı	12 gün
	17/03/83 – 72. Birleşim	24/05/83 – 2826 sayılı	2 ay, 7 gün
	21/03/83 – 73. Birleşim	28/03/83 – 2806 sayılı	7 gün
	11/04/83 – 82. Birleşim	18/04/83 – 2815 sayılı	7 gün
	14/04/83 – 84. Birleşim	18/04/83 – 2816 sayılı	4 gün

i) DM Birinci Yasama döneminde infaz istencini kronolojik açıdan ve DM-MGK ilişkisi ışığında değerlendirme

1) Birinci Yasama döneminde (23/10/81 – 23/09/82) DM, toplam 18 mahkumu kapsayan toplam 12 İnfaz Kanun Tasarısını görüşmüş ve kabul etmiştir. Birinci Yasama döneminde, ikinci dönemden farklı olarak, DM'nin aynı tarihli Birleşiminde birden fazla İnfaz Kanun Tasarısını benimsediği örnek bulunmamaktadır.

2) DM'nin Birinci Yasama döneminde görüşüp kabul ettiği toplam 12 İnfaz Kanun Tasarısından 11'i MGK tarafından onaylanarak kanunlaşmıştır. Böylece MGK, toplam 17 mahkum hakkında infaz istencini ortaya koymuştur.

3) Birinci Yasama dönemi 23/10/1981 tarihinde başlamasına karşın DM'nin ilk İnfaz Kanun Tasarısını benimsemesi 03/03/1982 tarihli 62. Birleşimde olmuştur. Arada yaklaşık dört buçuk aylık bir zaman dilimi bulunmaktadır. Bunun başlıca iki nedeni bulunmaktadır. İlki; DM başlangıçta mesaisinin bir bölümünü kendi iç çalışma kurallarını oluşturmak ve gerekli komisyonları kurmaya ayırmak durumunda olmuştur. Diğeri; DM Genel Kurulunda görüşülmek üzere İnfaz Kanun Tasarılarını ve Raporlarını hazırlayan DM Adalet Komisyonunun bu çalışmalar için belli bir mesai harcamasıdır.

4) DM'nin Birinci Yasama döneminde kabul ettiği Kanun Tasarılarından birinde (03/05/82 tarihli 89. Birleşim), MGK'nin onaylayarak Kanunu çıkartması için uzun süre geçmiştir. Bu örnekte MGK, DM'nin Tasarıyı benimsemesinden 8 ay, 25 gün süre geçtikten sonra infaz istencini ortaya koymuş ve 28/01/1983 tarih ve 2792 sayılı Kanununu çıkartmıştır. 2792 sayılı Kanun, bir kanun içinde toplam 4 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkindir. R. Yukarıgöz, Ö. Yazgan, E. Yazgan ve M. Kambur isimli mahkumlar sol görüşlü olup siyasal suçlu kategorisine girmekteydiler.

5) DM'nin Birinci Yasama döneminde, MGK tarafından DM infaz istencine onay verilmesinin en kısa sürdüğü örnek ise, 28/04/1982 tarih ve 2664 sayılı Kanundur. Onaylama süresi sadece 2 gündür. Bu Kanunda adı geçen Cengiz Baktemur isimli mahkum sağ görüşlü olup siyasal suçlu kategorisine girmektedir.

6) DM'nin Birinci Yasama döneminde benimsediği 12 İnfaz Kanun Tasarısından 11'ini kanunlaştıran MGK, bir genel tespit olarak, bu istencini ortaya koyan işlemi kısa sayılabilecek bir süre içinde yapmıştır. **DM istenci ile MGK onay tarihi arasında geçen sürenin ortalaması 47.8 gündür.** Bu sürenin ilk bakışta uzun gibi gözükmesinin sebebi, yukarıda 4 numaralı paragrafta açıklanan 2792 sayılı Kanunda MGK'nin onaylama süresinin yaklaşık 9 ay olmasıdır. **Anılan istisnai uygulama bir yana bırakılırsa, MGK'nin DM istencini onaylama ortalama süresi 26 güne düşmektedir.**

7) DM'nin Birinci Yasama döneminde benimsediği 12 İnfaz Kanun Tasarısından 11'ini kanunlaştıran MGK'nin aynı gün içinde birden çok Kanunu onayladığı da tespit edilmektedir. İnfaz Kanununun tarihine bakılarak değerlendirildiğinde, MGK tarafından,

- 12/03/1982 tarihinde, 2630 ve 2631 sayılı Kanunlar (sırasıyla, 1 sağ, 3 sol siyasal suçlu);

- 11/08/1982 tarihinde, 2694 ve 2695 sayılı Kanunlar (sırasıyla, 1 sağ siyasal, 1 adi suçlu) çıkartılmıştır.

Hatırlatmak gerekir ki, MGK, DM'nin devrede olmadığı 1980 ve 1981 yıllarındaki İnfaz Kanunlarında da, aynı gün içinde birden çok Kanunu onaylama siyasasını izlemişti. Örneğin, 07/10/1980 tarihinde 2308 ve 2309 sayılı Kanunlar; 02/06/1981 tarihinde 2465 ve 2466 sayılı Kanunlar; 19/08/1981 tarihinde 2505 ve 2506 sayılı Kanunlar MGK tarafından onaylanarak çıkartılmıştı.

ii) DM İkinci Yasama döneminde infaz istencini kronolojik açıdan ve DM-MGK ilişkisi ışığında değerlendirme

1) İkinci Yasama döneminde (05/10/82 – 08/10/83) DM, toplam 24 mahkuma ilişkin toplam 21 İnfaz Kanun Tasarısını görüşmüş ve kabul etmiştir.

2) İkinci Yasama döneminde, birinci dönemden farklı olarak, DM'nin aynı tarihli Birleşiminde birden fazla İnfaz Kanun Tasarısını benimsediği örnekler bulunmaktadır. Bunların sayısı 3'tür. Buna göre, DM'nin,

- 29/12/1982 tarihli 36. Birleşimi,

- 06/01/1983 tarihli 39. Birleşimi ve

- 20/01/1983 tarihli 45. Birleşiminin her birinde toplam 2'şer mahkuma ilişkin 2'şer İnfaz Kanun Tasarıları DM tarafından kabul edilmiştir.

Bu saptama, MGK'nin en baştan beri izlediği aynı gün içinde birden çok infaz kanununu görüşerek kabul etme siyasasını, DM'nin ancak ikinci yasama döneminde benimseyerek uygulamaya başladığını ortaya çıkarmaktadır.

3) DM'nin İkinci Yasama döneminde görüşüp kabul ettiği toplam 21 İnfaz Kanun Tasarısından 20'si MGK tarafından onaylanarak kanunlaşmıştır. Böylece MGK, toplam 23 mahkum hakkında infaz istencini ortaya koymuştur.

4) DM'nin İkinci Yasama döneminde kabul ettiği Kanun Tasarılarından birinde (31/01/83 tarihli 49. Birleşim), MGK'nin onaylayarak Kanunu çıkartması için uzun süre geçmiştir. Bu örnekte MGK, DM'nin Tasarıyı benimsemesinden 4 ay, 2 gün süre geçtikten sonra infaz istencini ortaya koymuş ve 03/06/1983 tarih ve 2834 sayılı Kanununu çıkartmıştır. 12 Eylül Rejiminin son infaz istenci olan 2834 sayılı Kanun, bir kanun içinde toplam 2 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkindir. S. Duracık ve H. Esendağ isimli bu mahkumlar sağ görüşlü olup siyasal suçlu kategorisine girmekteydiler.

5) DM'nin İkinci Yasama döneminde, MGK tarafından DM infaz istencine onay verilmesinin en kısa sürdüğü örnek ise, 18/04/1983 tarih ve 2816 sayılı Kanundur. Onaylama süresi sadece 4 gündür. Bu Kanun C. Aksu Al-

tuntaş isimli bir mahkum hakkındadır ve bu kişi adi suçlu kategorisine girmektedir.

6) DM'nin İkinci Yasama döneminde benimsediği 21 İnfaz Kanun Tasarısından 20'sini kanunlaştıran MGK, bir genel tespit olarak, bu istencini ortaya koyan işlemi kısa sayılabilecek bir süre içinde yapmıştır. **DM istenci ile MGK onay tarihi arasında geçen sürenin ortalaması 22.6 gündür.** Bu sürenin görece uzun olmasının nedeni, 2834 sayılı Kanun bağlamında onay süresinin 4 ay, 2 gün olmasıdır. Anılan **istisnai uygulama bir yana bırakılırsa, MGK'nin DM istencini onaylama ortalama süresi 17.4 güne düşmektedir.**

7) DM'nin İkinci Yasama döneminde benimsediği 21 İnfaz Kanun Tasarısından 20'sini kanunlaştıran MGK'nin aynı gün içinde birden çok Kanunu onayladığı da tespit edilmektedir. İnfaz Kanununun tarihine bakılarak değerlendirildiğinde, MGK tarafından,

- 28/12/1982 tarihinde, 2763, 2764 ve 2765 sayılı Kanunlar (3 Kanun, 3 adi suçlu);
- 11/01/1983 tarihinde, 2774, 2775 ve 2776 sayılı Kanunlar (3 Kanun, 3 adi suçlu);
- 21/01/1983 tarihinde, 2784, 2785 ve 2786 sayılı Kanunlar (3 Kanun, 2 adi, 1 sol siyasal suçlu);
- 28/01/1983 tarihinde, 2793 ve 2794 sayılı Kanunlar (2 Kanun, 1 sağ siyasal, 1 Ermeni Asala örgütü militanı siyasal suçlu);
- 22/02/1983 tarihinde, 2798 ve 2799 sayılı Kanunlar (2 Kanun, 2 adi suçlu);
- 28/03/1983 tarihinde, 2806 ve 2807 sayılı Kanunlar (2 Kanun, 2 adi suçlu);
- 18/04/1983 tarihinde, 2815 ve 2816 sayılı Kanunlar (2 Kanun, 2 adi suçlu) çıkartılmıştır.

8) Ayrıca, 1'i DM'nin Birinci Yasama döneminde (03/05/1983 tarihli 89. Birleşim) ve yine 1'i DM'nin İkinci Yasama döneminde (20/01/1983 tarihli 45. Birleşim) olmak üzere DM tarafından benimsenen ve toplam 5 mahkuma ilişkin bulunan infaz istenci, MGK tarafından,

- 28/01/1983 tarihinde, 2792 (4 sol siyasal suçlu) ve
- 2793 (1 sağ siyasal suçlu) sayılı Kanunlar çıkartılarak kabul edilmiştir.

iii) DM infaz istencinin MGK tarafından onaylanması süratinde belirleyici etkenler ve ortaya çıkan sorun

Bu bağlamda, mahkumların adi-siyasi suçlu olmalarından hareketle farklı uygulama yapılmış olabileceği düşünülebilir. Bu düşüncenin geçerli olup olmadığını test etmek üzere, MGK'nin ortalama onaylama süresini adi-siyasi suçlu kategorisine göre çıkartmak gerekmektedir.

DM'nin Birinci Yasama döneminde:

Siyasi suçlulara ilişkin 6 Kanunun MGK tarafından ortalama onaylanma süresi 63 gündür.

Adi suçlulara ilişkin 5 Kanunun MGK tarafından ortalama onaylanma süresi 23.4 gündür.

DM'nin İkinci Yasama döneminde:

Siyasi suçlulara ilişkin 4 Kanunun MGK tarafından ortalama onaylanma süresi 43.75 gündür.

Adi suçlulara ilişkin 16 Kanunun MGK tarafından ortalama onaylanma süresi 17.8 gündür.

DM'nin Birinci ve İkinci Yasama dönemleri birlikte ele alındığında:

Siyasi suçlulara ilişkin 10 Kanunun MGK tarafından ortalama onaylanma süresi 53.4 gündür.

Adi suçlulara ilişkin 21 Kanunun MGK tarafından ortalama onaylanma süresi 20.6 gündür.

Yukarıdaki veriler göstermektedir ki, MGK siyasi suçlular hakkında DM infaz istencini onaylamada, adi suçlulara göre yaklaşık iki buçuk misli daha yavaş davranmıştır. Tersten söylenirse, MGK, siyasi suçlularla karşılaştırıldığında, adi suçluların infazlarına onay vermede çok daha çabuk ve kolay karar vermiştir.

Bu saptama şu soruyu gündeme getirmektedir: MGK neden böyle bir siyasa izlemiştir?

Önce bir döküm: DM'nin Birinci Yasama döneminde MGK'nin infaz edilmelerine karar verdiği toplam 17 mahkumdan 5'i adi suçlu; 5'i sağ görüşlü ve 7'si sol görüşlü siyasal suçludur. DM'nin İkinci Yasama döneminde MGK'nin infaz edilmelerine karar verdiği toplam 23 mahkumdan, 18'i adi suçlu ve 2'si sol ve 3'ü sağ siyasal suçludur.

Makul olasılık: DM'nin gerek birinci gerekse ikinci yasama dönemlerinde, MGK'nin, DM'nin infaz istencini onaylaması pratiği şu siyasanın izlendiğini göstermektedir. MGK kendi önünde, DM tarafından benimsenmiş belli sayıda İnfaz Kanunu birikiminin oluşmasını beklemiştir. Bu yolla MGK kamuoyuna,

- adi-siyasi suçlu ayrımı yapmadan bütün suçluları cezalandırdığı ve

- sağcı-solcu arasında fark gözetmeksizin devlet şiddetini siyasal suçlulara da eşit dağılımla uyguladığı mesajlarını vermeye çalışmıştır.

Çıkan sonuç: MGK, infaz istencini ortaya koyma pratiğini, mahkumların siyasi (sağ-sol) ve adi suçlu olma kimliğinden hareketle topluma siyasi mesajları iletme ve siyasi dengeleri gözetme aracı olarak kullanmıştır.

Bu siyasanın doğurduğu sorun: MGK, infaz istencini, "yasal gerekler" ya da asgari usul koşulu olarak öngörülebilecek olan "dosyaların geliş sırasına" göre kullanmamıştır.

BÖLÜM VI/B

12 EYLÜL REJİMİ EVRESİNDE ÖLÜM CEZASI İNFAZINDAN KURTULANLAR

VI/B) 12 EYLÜL REJİMİ EVRESİNDE ÖLÜM CEZASI İNFAZINDAN KURTULANLAR

A) HUKUKSAL BAŞVURULARI SONUCU KAZANDIKLARI ZAMANDAN YARARLANARAK İNFAZDAN KURTULAN MAHKUMLAR

1. Necdet Sözbir

- **Danışma Meclisinin 14/02/1983 tarihli 55. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre toplam beş tezkere Meclise ulaşmıştır. Bunların ikincisi Necdet SÖZBİR'e ilişkindir. "2. Necdet Sözbir Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/535) (Başkanlığa geliş tarihi: 10/02/1983) (Adalet Komisyonuna: 14/02/1983)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 14, 26 Ocak 1983 tarihli 47 nci Birleşimden 21 Şubat 1983 tarihli 60 ıncı Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:368.***

- **DM'nin 25/02/1983 tarihli 64. Birleşiminin** birinci oturumunda, mahkum Necdet Sözbir'e ilişkin ölüm cezası dosyasının Karar Düzeltme talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Turhan Güven tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim, gereği yapılacaktır" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 15, 22 Şubat 1983 tarihli 61 inci Birleşimden 21 Mart 1983 tarihli 73 üncü Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:224.***

"Taammüden adam öldürmek suçundan ölüm cezasına hükümlü Necdet SÖZBİR hakkındaki dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/535)

Danışma Meclisi Başkanlığına

İlgi: 10/02/1983 gün ve 19-301-04121 sayılı yazımız.

1. Taammüden ve birden fazla adam öldürmek suçundan ölüm cezasına hükümlü Necdet Sözbir hakkındaki dava dosyası ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.

2. Hükümlü Vekili Av. İlhan Dişçi 'Karar Düzeltilmesi' talebinde bulunduğundan, hükümlüye ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

- **DM'nin 28/04/1983 tarihli 91. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümünde yer alan bilgiye göre, "Necdet SÖZBİR Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/534) (Başkanlığa geliş tarihi: 27/04/1983) (Adalet Komisyonuna: 27/04/1983)" şeklindedir. Böylece, mahkumun karar düzeltme başvurusundan lehine bir sonuç çıkmadığı anlaşılmaktadır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi,***

Yasama Yılı 2, Cilt 17, 25 Nisan 1983 tarihli 89 uncu Birleşimden 18 Mayıs 1983 tarihli 104 üncü Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:88.

- **DM'nin 23/06/1983 tarihli 124. Birleşiminin** birinci oturumunda Necdet Sözbir'e ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Turhan Güven tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim efendim" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 19, 20 Haziran 1983 tarihli 121 inci Birleşimden 26 Haziran 1983 tarihli 134 üncü Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:149-150.***

"Taammüden ve birden fazla adam öldürmek suçundan ölüm cezasına mahkum Necdet SÖZBİR hakkındaki dava dosyasının iadesine dair Başbakanlık tezkeresi

Danışma Meclisi Başkanlığına

İlgi: 27/04/1983 gün ve 19-388-10110 sayılı yazımız.

1. Taammüden ve birden fazla adam öldürmek suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Necdet Sözbir hakkındaki dava dosyası ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.

2. Hükümlü Necdet Sözbir Yargılamanın Yenilenmesi talebinde bulunduğundan, adı geçene ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

- **TBMM'nin 19/12/1983 tarihli 10. Birleşimi** Gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir: "Necdet SÖZBİR Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/17) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 06/12/1983 – Kurucu Meclisten)". *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 24/11/1983 tarihli 1 inci Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34 üncü Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:62.***

- **TBMM'nin 26/01/1984 tarihli 27. Birleşiminin** birinci oturumunda Necdet Sözbir'e ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Abdulhalim Aras tarafından okutulmuştur. Başkan, "Adalet Komisyonunda bulunan dosya geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 24/11/1983 tarihli 1 inci Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34 üncü Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:445.***

"Ölüm cezasına hükümlü Necdet SÖZBİR hakkındaki dava dosyasının geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/300)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 2 Aralık 1983 gün ve 19-310-28227 sayılı yazımız.

Taammüden ve birden ziyade adam öldürmek suçundan ölüm cezasına

hükümlü Necdet Sözbir hakkındaki dava dosyası, ilgili yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.
Hükümlü Necdet Sözbir verdiği dilekçelerle Yargılamanın Yenilenmesi talebinde bulunduğundan, dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.
Turgut Özal
Başbakan"

- **TBMM'nin 27/03/1984 tarihli 44. Birleşimi** Gündeminin "Gelen Kağıtlar/Tezkereler" bölümündeki bilgi şöyledir: "Necdet Sözbir Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/330) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 14/03/1984)". *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 3, 02/03/1984 tarihli 41 inci Birleşimden 22/05/1984 tarihli 68 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:73.***

- **TBMM'nin 07/06/1984 tarihli 76. Birleşiminin** birinci oturumunda Necdet Sözbir'e ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili İskender Abdulhalim Aras tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize sunulmuştur. Adalet Komisyonunda bulunan dosya geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 4, 23/05/1984 tarihli 69 uncu Birleşimden 09/07/1984 tarihli 86 ncı Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:240.***

"Ölüm cezasına mahkum edilen Necdet Sözbir hakkındaki dava dosyasının geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/450)
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına
İlgi: 13/03/1984 gün ve 19-301-06107 sayılı yazımız.
Taammüden ve birden ziyade adam öldürmek suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Necdet Sözbir hakkındaki dava dosyası, ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.
Hükümlü Necdet Sözbir verdiği dilekçelerle Yargılamanın Yenilenmesi talebinde bulunduğundan, dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.
Turgut Özal
Başbakan"

- **TBMM'nin 10/10/1984 tarihli 10. Birleşimi** Gündeminde şu bilgi bulunmaktadır. "Necdet SÖZBİR Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/575) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 09/10/1984)". *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 2, Cilt 7, 26/09/1984 tarihli 4 üncü Birleşimden 30/10/1984 tarihli 18 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:288.***

- **TBMM'nin 24/10/1984 tarihli 16. Birleşiminin** birinci oturumunda Necdet Sözbir'e ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vek-

ili Halil İbrahim Karal tarafından okutulmuştur. Başkan, "Adalet Komisyonunda bulunan dosya Hükümete geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 2, Cilt 7, 26/09/1984 tarihli 4 üncü Birleşimden 30/10/1984 tarihli 18 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:502.***

"Ölüm cezasına hükümlü Necdet SÖZBİR'e ait dava dosyasının iade edilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/605)
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına
İlgi: 09/10/1984 gün ve 19-301-16537 sayılı yazımız.
Taammüden ve birden fazla adam öldürmek suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Necdet Sözbir hakkındaki dava dosyası, ilgili yazı ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.
Hükümlü Necdet Sözbir 10/10/1984 tarihli dilekçesiyle Yargılamanın Yenilenmesi talebinde bulunduğundan, Necdet Sözbir'e ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.
Turgut Özal
Başbakan"

---

2. Ahmet Erhan

- **Danışma Meclisinin 21/12/1981 tarihli 21. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir: "Ahmet Erhan Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/56), (Başkanlığa geliş tarihi: 18/12/1981) (Adalet Komisyonuna: 18/12/1981)." *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 23 Ekim 1981 tarihli 1 inci Birleşimden 11 Ocak 1982 tarihli 30 uncu Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:468.***

- **DM'nin 31/03/1982 tarihli 74. Birleşiminin** birinci oturumunda Ahmet Erhan'a ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Fenni İslimyeli tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize sunarım" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 4, 8 Şubat 1982 tarihli 50 nci Birleşimden 8 Nisan 1982 tarihli 78 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:627.***

"Ölüm cezasına hükümlü Ahmet Erhan'a ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına gönderilmek üzere iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/142)

Danışma Meclisi Başkanlığına

İlgi: a) 18/12/1981 gün ve ÖYGM 301-14565 sayılı yazımız.
b) Milli Savunma Bakanlığının 26/03/1982 gün ve 1982/630-5 sayılı yazısı.
Taammüden adam öldürmek suçundan İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin 08/10/1980 gün ve

1980/786-504 sayılı ilamı ile ölüm cezasına hükümlü Ahmet Erhan'a ait dava dosyası ilgi (a) yazımız ekinde gönderilmişti.
Milli Savunma Bakanlığının ilgi (b) yazısında, hükümlü vekilinin Askeri Yargıtay başsavcılığına verdiği dilekçe ile Yargılamanın Yenilenmesi isteğinde bulunduğu ve Askeri Yargıtay Başsavcılığının da 26/03/1982 gün ve 1982/1107 sayılı yazısı ile dava dosyasının iadesini istediği belirtilmektedir.
Ahmet Erhan'a ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına gönderilmek üzere Başbakanlığa tevdi edilmesi için gereğini emirlerinize arz ederim.
Erdoğan YAZICI
Başbakan adına
Müsteşar Yardımcısı"

- **DM'nin 14/02/1983 tarihli 55. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre toplam beş tezkere Meclise ulaşmıştır. Bunların beşincisi Ahmet ERHAN'a ilişkindir. "5. Ahmet Erhan Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/535) (Başbakanlığa geliş tarihi: 10/02/1983) (Adalet Komisyonuna: 14/02/1983)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 14, 26 Ocak 1983 tarihli 47. Birleşimden 21 Şubat 1983 tarihli 60. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:368.***

- **DM'nin 25/02/1983 tarihli 64. Birleşiminin** birinci oturumunda Ahmet Erhan'a ilişkin ölüm cezası dosyasının Karar Düzeltme talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Turhan Güven tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize sunulur, gereği yapılacaktır" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 15, 22 Şubat 1983 tarihli 61. Birleşimden 21 Mart 1983 tarihli 73. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:225.***

"Taammüden adam öldürmek suçundan ölüm cezasına hükümlü Ahmet Erhan hakkındaki dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/535)

Danışma Meclisi Başkanlığına

İlgi: 10/02/1983 gün ve 19-301-04123 sayılı yazımız.
1. Taammüden adam öldürmek suçundan ölüm cezasına hükümlü Ahmet Erhan hakkındaki dava dosyası ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.
2. Hükümlü Vekili Av. Erol Sümer 'Karar Düzeltilmesi' talebinde bulunduğundan, hükümlüye ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.
Bülend Ulusu
Başbakan"

- **DM'nin 21/03/1983 tarihli 73. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümünde şu bilgi bulunmaktadır. "Ahmet Erhan Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi. (3/55) (Başkanlığa geliş tarihi: 18.3.1983) (Adalet Komisyonuna: 18.3.1983)." *Bkz.*,

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 15, 22 Şubat 1983 tarihli 61. Birleşimden 21 Mart 1983 tarihli 73. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:709.

- **DM'nin 30/03/1983 tarihli 77. Birleşiminin** birinci oturumunda Ahmet Erhan'a ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Turhan Güven tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 16, 23.3.1983 tarihli 74. Birleşimden 23.4.1983 tarihli 88. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:135.***

"Tasarlayarak adam öldürmek suçundan ölüm cezasına hükümlü Ahmet Erhan hakkındaki dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/552)

Danışma Meclisi Başkanlığına

İlgi: 17/03/1983 gün ve 19-301-06405 sayılı yazımız.

1. Tasarlayarak adam öldürmek suçundan ölüm cezasına hükümlü Ahmet ERHAN hakkındaki dava dosyası ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.

2. Hükümlü Vekili Av. Şeref Şenduran Yargılamanın Yenilenmesi talebinde bulunduğundan, hükümlüye ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

- **TBMM'nin 19/12/1983 tarihli 10. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi "Ahmet ERHAN Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/19) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 13/12/1983 – Kurucu Meclisten)" şeklindedir. *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 24/11/1983 tarihli 1. Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:62.***

- **TBMM'nin 24/10/1984 tarihli 16. Birleşiminin** birinci oturumunda Ahmet Erhan'a ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Halil İbrahim Karal tarafından okutulmuştur. Başkan, "Adalet Komisyonunda bulunan dosya geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 2, Cilt 7, 26/09/1984 tarihli 4 üncü Birleşimden 30/10/1984 tarihli 18 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:501-502.***

"Ölüm cezasına hükümlü Ahmet ERHAN'a ait dava dosyasının iade edilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/604)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 13/12/1983 gün ve 19-301-28564 sayılı yazımız.

Taammüden adam öldürmek suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Ahmet Erhan hakkındaki dava dosyası, ilgili yazı ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.
Hükümlü vekilleri Avukat Erol Sümer ile Avukat Şeref Şenduran 12/10/1984 tarihli dilekçesiyle İadei Muhakeme talebinde bulunduğundan, Ahmet Erhan'a ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.
Turgut Özal
Başbakan"

---

3. Mehmet Onur Miman

- **Danışma Meclisinin 04/08/1982 tarihli 120. Birleşimi** gündeminin "Gelen kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Mehmet Onur MİMAN Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/400) (Başkanlığa geliş tarihi: 14/07/1982) (Adalet Komisyonuna: 02/08/1982)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 7, 2 Ağustos 1982 tarihli 119. Birleşimden 17 Ağustos 1982 tarihli 128. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:8.***

- **DM'nin 09/08/1982 tarihli 123. Birleşiminin** birinci oturumunda Mehmet Onur Miman'a ilişkin ölüm cezası dosyasının Karar Düzeltilmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Fenni İslimyeli tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize sunulur" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 7, 2 Ağustos 1982 tarihli 119. Birleşimden 17 Ağustos 1982 tarihli 128. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:225.***

"Ölüm cezasına hükümlü Mehmet Onur Miman'a ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına gönderilmek üzere iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/400)

Danışma Meclisi Başkanlığına

Tasarlayarak adam öldürmek suçundan Konya Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesince ölüm cezasına verilen ölüm cezası, Askeri Yargıtay Beşinci Dairesinin 21.6.1982 gün ve 1982/302-386 sayılı ilamı ile onanan Mustafa Salim oğlu 1957 doğumlu İzmir Mecidiye Mahallesi nüfusuna kayıtlı Mehmet Onur Miman hakkında düzenlenen dava dosyası ilgi (a) yazımız ile gereği yapılmak üzere gönderilmişti.
Milli Savunma Bakanlığının ilgi (b) yazısında, hükümlü vekili Avukat Hilmi Barlas'ın 'Karar Düzeltilmesi' isteminde bulunduğundan bahisle hükümlü hakkındaki dava dosyasının Askeri Yargıtay Başsavcılığına iletilmek üzere iadesi istenilmektedir.
Adı geçene ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına gönderilmek üzere Başbakanlığa tevdi edilmesi için gereğini arz ederim.
Bülend Ulusu
Başbakan"

- **DM'nin 07/10/1982 tarihli 2. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Mehmet Onur MİMAN Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/400) (Başkanlığa geliş tarihi: 05/10/1982) (Adalet Komisyonuna: 05/10/1982)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 11, 5 Ekim 1982 tarihli 1. Birleşimden 18 Kasım 1982 tarihli 18. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1983, sf:18.***

- **DM'nin 22/12/1982 tarihli 33. Birleşiminin** birinci oturumunda Mehmet Onur Miman'a ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Vefik Kitapçıgil tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 13, 16 Aralık 1982 tarihli 31. Birleşimden 24 Ocak 1983 tarihli 46. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:81-82.***

"Adam öldürmek suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Mehmet Onur Miman hakkındaki dava dosyasının, yargılamanın yenilenmesi talebi nedeniyle Milli Savunma Bakanlığına gönderilmek üzere iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/400)

Danışma Meclisi Başkanlığına

İlgi: 4.10.1982 gün ve 19-301-12578 sayılı yazımız.

1. Tasarlayarak adam öldürmek suçundan Konya Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesince ölüm cezasına mahkum edilen Mehmet Onur Miman hakkındaki dava dosyası ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.

2. Hükümlü Vekilleri Avukat Macit Sarıkaya ile Avukat Mehmet Güleç telgrafla 'Yargılamanın yenilenmesi' talebinde bulunduklarından, hükümlüye ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

- **DM'nin 14/02/1983 tarihli 55. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre toplam beş tezkere Meclise ulaşmıştır. Bunların dördüncüsü Mehmet Onur Miman'a ilişkindir. "4. Mehmet Onur Miman Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/400) (Başkanlığa geliş tarihi: 10/02/1983) (Adalet Komisyonuna: 14/02/1983)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 14, 26 Ocak 1983 tarihli 47. Birleşimden 21 Şubat 1983 tarihli 60. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:368.***

- **DM'nin 14/03/1983 tarihli 70. Birleşiminin** birinci oturumunda Mehmet Onur Miman'a ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Turhan Güven tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim, gereği yapılacaktır" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 15, 22***

Şubat 1983 tarihli 61. Birleşimden 21 Mart 1983 tarihli 73. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:564.

"Taammüden adam öldürmek suçundan ölüm cezasına hükümlü Mehmet Onur Miman hakkındaki dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/546)

Danışma Meclisi Başkanlığına

İlgi: 10/02/1983 gün ve 19-301-04126 sayılı yazımız.

1. Taammüden adam öldürmek suçundan ölüm cezasına hükümlü Mehmet Onur Miman hakkındaki dava dosyası ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.

2. Hükümlü Vekilleri Av. A. Macit Sarıkaya ve Av. Mehmet Güleç dilekçe ile yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunduklarından, hükümlüye ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

- **DM'nin 12/09/1983 tarihli 160. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Mehmet Onur MİMAN Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/400) (Başkanlığa geliş tarihi: 08/09/1983)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 21, 25 Ağustos 1983 tarihli 152. Birleşimden 27 Eylül 1983 tarihli 165. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:304.***

- **DM'nin 26/09/1983 tarihli 164. Birleşiminin** birinci oturumunda Mahkum Mehmet Onur Miman'a ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Vefik Kitapçıgil tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 21, 25 Ağustos 1983 tarihli 152. Birleşimden 27 Eylül 1983 tarihli 165. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:506.***

"Taammüden adam öldürmek suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Mehmet Onur Miman hakkındaki dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere iade edilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/638)

Danışma Meclisi Başkanlığına

İlgi: 08/09/1983 gün ve 19-301-20688 sayılı yazımız.

1. Taammüden adam öldürmek suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Mehmet Onur Miman hakkındaki dava dosyası ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.

2. Hükümlü Vekili Avukat A. Macit Sarıkaya ve Avukat Mehmet Güleç verdiği dilekçelerle "Yargılamanın yenilenmesi" talebinde bulunduklarından, dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

- **TBMM'nin 19/12/1983 tarihli 10. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Mehmet Onur MİMAN Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/13) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 06/12/1983 – Kurucu Meclisten)". *Bkz., **TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 24/11/1983 tarihli 1. Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:62.***

- **TBMM'nin 11/07/1984 tarihli 88. Birleşimi** gündeminde şu bilgi bulunmaktadır. "Mehmet Onur MİMAN Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu (3/13) (S. Sayısı: 84) (Dağıtma tarihi: 10/07/1984) (GÜNDEME)". *Bkz., **TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 5, 10/07/1984 tarihli 87. Birleşimden 13/07/1984 tarihli 90. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:51.***

- **TBMM'nin 02/10/1984 tarihli 6. Birleşimi** gündeminde şu bilgi bulunmaktadır. "Mehmet Onur MİMAN Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu (3/13) (S. Sayısı: 84)". TBMM'nin 02/10/1984 tarihli 6. Birleşimi 1. Oturumu Başkan vekili İskender Cenap Ege'nin Başkanlığında saat 15.00'de açılmış ve 16.10'da kapanmıştır. Gündemin "Komisyondan Gelen İşler" başlığı altında toplam 4 ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin Komisyon Raporu yer almaktadır. Gündemin 7. sırasında bu Rapor vardır. Başkan, Raporun görüşülebilmesi için tespit yapmış, Adalet Komisyonunun ve Hükümetin salonda bulunmadığını belirlemiştir. Bunun üzerine, Başkan, "Bunun da görüşülmesi ertelenmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz., **TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 2, Cilt 7, 26/09/1984 tarihli 4. Birleşimden 30/10/1984 tarihli 18. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:113.***

- **TBMM'nin 03/10/1984 tarihli 7. Birleşimi** gündeminde şu bilgi bulunmaktadır. "Mehmet Onur MİMAN Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu (3/13) (S. Sayısı: 84)". *Bkz., **TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 2, Cilt 7, 26/09/1984 tarihli 4. Birleşimden 30/10/1984 tarihli 18. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:163.***

TBMM'nin 03/10/1984 tarihli 7. Birleşimi 1. Oturumu Başkan vekili İskender Cenap Ege'nin Başkanlığında saat 15.00'de açılmış ve 18.42'de kapanmıştır. Gündemin "Komisyondan Gelen İşler" başlığı altında toplam 9 maddenin 2'si ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin Komisyon Raporlarıdır. Bu Rapor, Gündemin 7. sırasında yer almaktadır. Başkan, Raporun görüşülebilmesi için Adalet Komisyonunun ve Hükümetin salonda bulunduğunu tespit etmiştir.

Adalet Komisyonu Başkan vekili Ahmet İlhami Kösem – "Sayın Başkan, müsaade ederseniz, biz bu Raporu Komisyonda bir defa daha görüşmek üzere İçtüzüğün 89 uncu maddesine göre geri almak istiyoruz. Zira, Meclis Başkanımızın bir yazısı vardır; bu oylama sırasında salt

çoğunluğun bulunmadığından bahsedilmektedir. Bu nedenle geri alıyoruz efendim."

Başkan – "Efendim, Komisyon Raporu geri almayı teklif etmiştir; İçtüzüğün 89 uncu maddesi gereğince rapor Komisyona iade edilecektir."

Böylece, mahkum Mirnan'a ilişkin Komisyon Raporu, TBMM önünde tam görüşülme aşamasında Komisyona geri gönderilmiştir. Geri çekme gerekçesi olan, "oylamada salt çoğunluğun bulunmadığı" tespiti dikkat çekici bir unsurdur.

---

4. Gürsel Baştaş, Burhanettin Doğan ve Haydar Yılmaz

- **Danışma Meclisinin 14/02/1983 tarihli 55. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre toplam beş tezkere Meclise ulaşmıştır. Bunların üçüncüsü adları geçen isimli üç mahkuma ilişkindir. 3. Gürsel Baştaş, Burhanettin Doğan, Haydar Yılmaz Haklarındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/635) (Başkanlığa geliş tarihi: 10/02/1983) (Adalet Komisyonuna: 14/02/1983)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 14, 26 Ocak 1983 tarihli 47. Birleşimden 21 Şubat 1983 tarihli 60. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:368.***

- **DM'nin 16/03/1983 tarihli 71. Birleşiminin** birinci oturumunda bu üç mahkuma ilişkin ölüm cezası dosyasının geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi Başkan vekili Turhan Güven tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim, gereği yapılacaktır" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 15, 22 Şubat 1983 tarihli 61. Birleşimden 21 Mart 1983 tarihli 73. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:620.***

"Türk Ceza Kanununun 146/1 inci maddesine muhalefet suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Gürsel BAŞTAŞ, Burhanettin DOĞAN ve Haydar YILMAZ haklarındaki dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/536)

Danışma Meclisi Başkanlığına

İlgi: 10/02/1983 gün ve 19-301-04120 sayılı yazımız.

1. Türk Ceza Kanununun 146/1 inci maddesine muhalefet suçundan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesince ölüm cezasına mahkum edilen Gürsel Baştaş, Burhanettin Doğan ve Haydar Yılmaz haklarındaki dava dosyası ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştur.

2. Hükümlü Vekilleri ve hükümlülerin verdikleri dilekçelerle tashihi karar ve yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunduklarından, hükümlülere ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

- **DM'nin 25/07/1983 tarihli 133. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Gürsel BAŞTAŞ, Burhanettin DOĞAN ve Haydar YILMAZ Hakkındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/535) (Başkanlığa geliş tarihi: 08/07/1983) (Adalet Komisyonuna: 25/07/1983)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 19, 20 Haziran 1983 tarihli 121. Birleşimden 26 Haziran 1983 tarihli 134. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:624-625***

- **DM'nin 15/08/1983 tarihli 145. Birleşiminin** birinci oturumunda adı geçen mahkumlara ilişkin ölüm cezası dosyasının geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi Başkan vekili Turhan Güven tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim efendim. Gereği yapılacaktır" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 20, 27 Temmuz 1983 tarihli 135. Birleşimden 22 Ağustos 1983 tarihli 157. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:430.***

"Türk Ceza Kanununun 146/1 inci maddesine muhalefet suçundan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesince ölüm cezasına mahkum edilen Gürsel BAŞTAŞ, Burhanettin DOĞAN ve Haydar YILMAZ haklarındaki dava dosyasının iade edilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/618)

Danışma Meclisi Başkanlığına

İlgi: 11/07/1983 gün ve 19-301-16439 sayılı yazımız.

1. Türk Ceza Kanununun 146/1 inci maddesine muhalefet suçundan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesince ölüm cezasına mahkum edilen Gürsel Baştaş, Burhanettin Doğan ve Haydar Yılmaz hakkındaki dava dosyası, ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştur.

2. Hükümlülerden Burhanettin DOĞAN ve Gürsel BAŞTAŞ 27.7.1983 tarihli dilekçeleri ile yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunduklarından dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

- **TBMM'nin 19/12/1983 tarihli 10. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Gürsel BAŞTAŞ, Burhanettin DOĞAN, Haydar YILMAZ Haklarındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/16) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 06/12/1983 – Kurucu Meclisten)". *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 24/11/1983 tarihli 1. Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:62.***

- **TBMM'nin 24/10/1984 tarihli 16. Birleşiminin** birinci oturumunda Haydar Yılmaz'a ilişkin ölüm cezası dosyasının Karar Düzeltilmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Halil İbrahim Karal tarafından okutulmuştur. Başkan, "Adalet Komisyonunda

bulunan bu dosya da Hükümete geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz., **TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 2, Cilt 7, 26/09/1984 tarihli 4. Birleşimden 30/10/1984 tarihli 18. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:502.***

"Ölüm cezasına hükümlü Gürsel BAŞTAŞ, Burhanettin DOĞAN, Haydar YILMAZ'a ait dava dosyasının iade edilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/607)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 26/10/1983 gün ve 19-301-25549 sayılı yazımız.

Türk Ceza Kanununun 146/1 maddesine muhalefet suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Gürsel Baştaş, Burhanettin Doğan ve Haydar Yılmaz hakkındaki dava dosyası, ilgi yazı ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.

Hükümlü Haydar YILMAZ vekili Avukat Hüsnü Öndül 11/10/1984 tarihli dilekçesiyle "Karar Düzeltilmesi" talebinde bulunduğundan, Haydar Yılmaz'a ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Turgut Özal

Başbakan"

---

5. Mehmet Ali Uslu

- **Danışma Meclisinin 06/01/1982 tarihli 28. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Mehmet Ali USLU Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/65), (Başkanlığa geliş tarihi: 05/01/1982) (Adalet Komisyonuna: 06/01/1982)". *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 23 Ekim 1981 tarihli 1. Birleşimden 11 Ocak 1982 tarihli 30. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:598.***

- **DM'nin 10/05/1982 tarihli 92. Birleşiminin** birinci oturumunda Mehmet Ali Uslu'ya ilişkin ölüm cezası dosyasının Karar Düzeltme talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Vefik Kitapçıgil tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 5, 12 Nisan 1982 tarihli 79. Birleşimden 7 Haziran 1982 tarihli 102. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:342.***

"Ölüm cezasına hükümlü Mehmet Ali USLU hakkındaki dava dosyasının Adalet Bakanlığına gönderilmek üzere Başbakanlığa iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/225)

Danışma Meclisi Başkanlığına,

İlgi: a) 4/1/1982 günlü 19-301/02011 sayılı yazımız.

b) Adalet Bakanlığının 3/5/1982 gün ve 1.134.10.1981/26407 sayılı yazısı.

Kan gütme saikıyla adam öldürmek ve izinsiz silah taşımak suçlarından ölüm cezasına hükümlü Mehmet Ali Uslu hakkındaki dava dosyası ilgi (a) yazımız ekinde gönderilmişti.
Adalet Bakanlığının ilgi (b) yazısında, adı geçen hükümlünün dava dosyasının tashihi karar incelemesi için Yargıtay C. Başsavcılığının 29/4/1982 gün ve 1/2567 sayılı yazısı ile iadesinin istendiği belirtilmektedir.
Mehmet Ali Uslu'ya ait dava dosyasının Adalet Bakanlığına gönderilmek üzere Başbakanlığa tevdi edilmesini arz ederim.
Bülend Ulusu
Başbakan"

- **DM'nin 16/02/1983 tarihli 57. Birleşiminin** birinci oturumunda Mehmet Ali Uslu'ya ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Turhan Güven tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize sunulur, tezkere gereği yapılacaktır" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 14, 26 Ocak 1983 tarihli 47. Birleşimden 21 Şubat 1983 tarihli 60. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:471.***

"Adam öldürmek ve izinsiz silah taşımak suçlarından ölüm cezasına hükümlü Mehmet Ali USLU hakkındaki dava dosyasının Adalet Bakanlığına tevdi edilmek üzere iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/539)

Danışma Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 26/5/1982 gün ve 19-301-06945 sayılı yazımız.
1. Kan gütme saikıyla adam öldürmek ve izinsiz silah taşımak suçlarından ölüm cezasına hükümlü Mehmet Ali Uslu hakkındaki dava dosyası ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.
2. Hükümlü vekili Avukat Burhan Köseoğlu, 24.1.1983 günlü dilekçesi ile muhakemenin iadesi talebinde bulunduğundan, hükümlüye ait dava dosyasının Adalet Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.
Bülend Ulusu
Başbakan"

- **TBMM'nin 19/12/1983 tarihli 10. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Mehmet Ali USLU Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/7) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 06/12/1983 – Kurucu Meclisten)". *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 24/11/1983 tarihli 1. Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:61.***

6. Harun Kartal, Arslan Tayfun Özkök, Aslan Şener Yıldırım, Ahmet Fazıl Ercüment Özdemir, Saadettin Güven ve Beki Altın

- **Danışma Meclisinin 11/11/1982 tarihli 12. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Harun Kartal, Arslan Tayfun Özkök, Ahmet Fazıl Ercüment ve Arslan Şener Yıldırım Haklarındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/474) (Başkanlığa geliş tarihi: 10/11/1982) (Adalet Komisyonuna: 11/11/1982)". *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 11, 5 Ekim 1982 tarihli 1. Birleşimden 18 Kasım 1982 tarihli 18. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1983, sf:302.***

- **DM'nin 08/12/1982 tarihli 27. Birleşiminin** birinci oturumunda aşağıda adı geçen iki mahkuma ilişkin ölüm cezası dosyasının Karar Düzeltilmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Turhan Güven tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize sunulur. Sayın üyeler, bu hususta gerekli işlem Başkanlık Divanınca yapılacaktır" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 12, 19 Kasım 1982 tarihli 19. Birleşimden 15 Aralık 1982 tarihli 30. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1983, sf:569-570.***

"Ölüm cezasına mahkum edilen Harun KARTAL, Arslan Tayfun ÖZKÖK, Aslan Şener YILDIRIM ve Ahmet Fazıl Ercüment ÖZDEMİR haklarındaki dava dosyasının, tashihi karar talebi nedeniyle Milli Savunma Bakanlığına gönderilmek üzere iadesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/474)

Danışma Meclisi Başkanlığına,

İlgi: a) 10.11.1982 gün ve 19-301-14340 sayılı yazımız,

b) Milli Savunma Bakanlığının 23.11.1982 gün ve 1982/3759-5 sayılı yazısı.

Anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs suçundan İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesince ölüm cezasına mahkum edilen Harun Kartal, Arslan Tayfun Özkök, Aslan Şener Yıldırım ve Ahmet Fazıl Ercüment Özdemir haklarındaki dava dosyası ilgi (a) yazımız ekinde gereği yapılmak üzere gönderilmişti.

Milli Savunma Bakanlığının ilgi (b) yazısında, Arslan Tayfun Özkök ve Ahmet Fazıl Ercüment Özdemir vekili Avukat Oktay Kök'ün dilekçesi ile 'Tashihi Karar' isteminde bulunduğundan, hükümlüler hakkındaki dava dosyasının Askeri Yargıtay'ca istendiği belirtilmektedir.

Adı geçenlere ait dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına gönderilmek üzere, Başbakanlığa tevdi edilmesi için gereğini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

- **DM'nin 22/06/1983 tarihli 123. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Harun KARTAL, Arslan Tayfun ÖZKÖK, Ahmet Fazıl ERCÜMENT ve Aslan Şener YILDIRIM Haklarındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/474) (Başkanlığa geliş tarihi: 21/06/1983) (Adalet Komisyonuna: 21/06/1983).

*Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 19, 20 Haziran 1983 tarihli 121. Birleşimden 26 Haziran 1983 tarihli 134. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:100.***

- **DM'nin 29/06/1983 tarihli 127. Birleşiminin** birinci oturumunda aşağıda adı geçen iki mahkuma ilişkin ölüm cezası dosyasının Karar Düzeltilmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Vefik Kitapçıgil tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 19, 20 Haziran 1983 tarihli 121. Birleşimden 26 Haziran 1983 tarihli 134. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:317.***

"Anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Saadettin GÜVEN ve Baki ALTIN haklarındaki dava dosyalarının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere iade edilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/603)

Danışma Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 20 Haziran 1983 gün ve 19-301/14557 sayılı yazımız.

1. Anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Harun Kartal, Tayfun Özkök, Ahmet Fazıl Ercüment Özdemir, Aslan Şener Yıldırım, Saadettin Güven ve Baki Altın haklarındaki dava dosyaları, ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştur.

2. Hükümlü Saadettin Güven ile Baki Altın'ın vekillerinin İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığına verdikleri dilekçe ile "karar düzeltilmesi" talebinde bulunduklarından, adı geçenlere ait dava dosyalarının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

- **DM'nin 25/07/1983 tarihli 133. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Harun KARTAL, Tayfun ÖZKÖK, Ahmet Fazıl Ercüment ÖZDEMİR, Aslan Şener YILDIRIM, Saadettin GÜVEN ve Baki ALTIN Haklarındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/474) (Başkanlığa geliş tarihi: 21/07/1983)". *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 19, 20 Haziran 1983 tarihli 121. Birleşimden 26 Haziran 1983 tarihli 134. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:625.***

- **DM'nin 15/08/1983 tarihli 145. Birleşiminin** birinci oturumunda adı geçen mahkumlara ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Turhan Güven tarafından okutulmuştur. Başkan, "Bilgilerinize arz ederim, gereği yapılacaktır" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 20, 27 Temmuz 1983 tarihli 135. Birleşimden 22 Ağustos 1983 tarihli 157. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:430.***

"Anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Harun KARTAL, Tayfun ÖZKÖK, Ercüment ÖZDEMİR, Aslan Şener YILDIRIM, Saadettin GÜVEN ve Baki ALTIN hakkındaki dava dosyalarının iade edilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/619)

Danışma Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 20/07/1983 gün ve 19-301-16622 sayılı yazımız.

1. Anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Harun KARTAL, Tayfun ÖZKÖK, Ercüment ÖZDEMİR, Aslan Şener YILDIRIM, Saadettin GÜVEN ve Baki ALTIN haklarındaki dava dosyaları, ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştur.

2. Hükümlüler Baki ALTIN, Aslan (Tayfun) ÖZKÖK ve Harun KARTAL vekili Nebi BARLAS verdiği dilekçelerle 'Yargılamanın yenilenmesi' talebinde bulunduğundan adı geçenlere ait dava dosyalarının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu
Başbakan"

- **DM'nin 04/10/1983 tarihli 169. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Harun KARTAL, Tayfun ÖZKÖK, Ahmet Fazıl Ercüment ÖZDEMİR, Aslan Şener YILDIRIM, Saadettin GÜVEN ve Baki ALTIN Haklarındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/474) (Başkanlığa geliş tarihi: 03/10/1983) (Adalet Komisyonuna: 04/10/1983)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 22, 29 Eylül 1983 tarihli 167. Birleşimden 8 Ekim 1983 tarihli 173. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:101.***

- **TBMM'nin 19/12/1983 tarihli 10. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Harun KARTAL, Aslan Tayfun ÖZKÖK, Ahmet Fazıl Ercüment ÖZDEMİR ve Aslan Şener YILDIRIM Haklarındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/14) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 06/12/1983 – Kurucu Meclisten)". *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 24/11/1983 tarihli 1. Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:62.***

- **TBMM'nin 24/01/1984 tarihli 25. Birleşiminin** birinci oturumunda adı geçen mahkumlara ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi talebi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Abdulhalim Aras tarafından okutulmuştur. Başkan, "Adalet Komisyonunda bulunan bu dosya geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 24/11/1983 tarihli 1. Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:418.***

"Ölüm cezasına hükümlü Harun KARTAL, Aslan Tayfun ÖZKÖK, Ahmet Fazıl Ercüment ÖZDEMİR, Aslan Şener YILDIRIM, Sadettin GÜVEN ve Baki ALTIN haklarındaki dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığı-

na tevdi edilmek üzere Başbakanlığa geri gönderilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/295)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 22/11/1983 gün ve 19-301-26723 sayılı yazımız.

Anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Harun KARTAL, Aslan Tayfun ÖZKÖK, Ahmet Fazıl Ercüment ÖZDEMİR, Aslan Şener YILDIRIM, Sadettin GÜVEN ve Baki ALTIN haklarındaki dava dosyası, ilgili yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.

Hükümlülerden Tayfun Özkök, Harun Kartal ve Baki Altın'ın vekili Avukat Nabi Barlas verdiği dilekçelerle yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunduğundan, dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Turgut Özal

Başbakan"

- **TBMM'nin 03/04/1984 tarihli 47. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar/Tezkereler" bölümündeki bilgi şöyledir. "Harun Kartal, Aslan Tayfun Özkök, Ahmet Fazıl Ercüment Özdemir, Aslan Şener Yıldırım, Saadettin Güven ve Baki Altın Haklarındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/355) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 29/03/1984)". *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 3, 02/03/1984 tarihli 41. Birleşimden 22/05/1984 tarihli 68. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:191.***

- **TBMM'nin 08/05/1984 tarihli 62. Birleşiminin** birinci oturumunda adı geçen mahkumlara ilişkin ölüm cezası dosyasının Yargılamanın Yenilenmesi istemi üzerine geri çekilmesi hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Başkan vekili Abdulhalim Aras tarafından okutulmuştur. Başkan, "Adalet Komisyonunda bulunan dosya geri verilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır. ***Bkz., TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 3, 02/03/1984 tarihli 41. Birleşimden 22/05/1984 tarihli 68. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:504.***

"Ölüm cezasına mahkum edilen Kenan Doğan ve Mustafa Özdemir hakkındaki dava dosyasının geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi (3/402)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 29/03/1984 gün ve 19-301-06509 sayılı yazımız.

Anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs suçundan ölüm cezasına mahkum edilen Harun KARTAL, Aslan Tayfun ÖZKÖK, Ahmet Fazıl Ercüment ÖZDEMİR, Aslan Şener YILDIRIM, Sadettin GÜVEN ve Baki ALTIN haklarındaki dava dosyası ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.

Hükümlülerden Ahmet Fazıl Ercüment Özdemir, Aslan Tayfun Özkök, Aslan Şener Yıldırım, Sadettin Güven ve Baki Altın'ın vekilleri yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunduklarından, dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına tevdi edilmek üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Turgut Özal

Başbakan"

- **TBMM'nin 13/07/1984 tarihli 90. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar/Tezkereler" bölümündeki bilgi şöyledir. "Harun KARTAL, Aslan Tayfun ÖZKÖK, Ahmet Fazıl Ercüment ÖZDEMİR, Aslan Şener YILDIRIM, Saadettin GÜVEN ve Baki ALTIN Haklarındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/488) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 12/07/1984)". *Bkz.*, ***TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 5, 10/07/1984 tarihli 87. Birleşimden 13/07/1984 tarihli 90. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:178.***

---

7. Erhan Buldanlıoğlu

- **Danışma Meclisinin 07/01/1982 tarihli 29. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Erhan Buldanlıoğlu Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/66), (Başkanlığa geliş tarihi: 06/01/1982) (Adalet Komisyonuna: 07/01/1982)." *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 23 Ekim 1981 tarihli 1. Birleşimden 11 Ocak 1982 tarihli 30. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:620.***

- **DM'nin 15/01/1982 tarihli 34. Birleşimi** gündeminin "Başkanlık Divanının Genel Kurula Sunuşları" başlığı altındaki veriye göre, hükümlü Erhan Buldanlıoğlu'na ait dosya Başbakanlık tezkeresi ile geri çekilmiştir. Oturum Başkanı vekili Fenni İslimyeli, tezkerenin okunmasından sonra "Bilgilerinize sunulur" diyerek işlemi tamamlamıştır. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 2, 12 Ocak 1982 tarihli 31. Birleşimden 23 Ocak 1982 tarihli 42. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:120.***

"Ölüm cezasına hükümlü Erhan Buldanlıoğlu hakkındaki dava dosyasının, Başbakanlığa iade edilmesine dair Başbakanlık tezkeresi

Danışma Meclisi Başkanlığına,

İlgi: 06.01.1982 gün ve 19-301-02061 sayılı yazımız.

Ölüm cezasına hükümlü Erhan Buldanlıoğlu hakkındaki dava dosyası, Askeri Yargıtay 4 üncü Dairesinin onama ilamı ,ilgi yazımız ekinde gereği yapılmak üzere sunulmuştu.

Hükümlünün Vekilleri tarafından 7.1.1982 tarihli dilekçe ile Karar Düzeltilmesi' isteminde bulunulduğundan, bahis konusu dava dosyasının Milli Savunma Bakanlığına sunulmak üzere Başbakanlığa iade edilmesini arz ederim.

Bülend Ulusu

Başbakan"

B) DM İNFAZ KANUN TASARISINI BENİMSEDİĞİ HALDE MGK TARAFINDAN ONAYLANMADIĞI İÇİN İNFAZDAN KURTULAN MAHKUMLAR

1. Dudu Gül

- **Danışma Meclisinin 16/11/1981 tarihli 6. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, sıra sayısı 66'dan başlayıp 84'de sona eren toplam 19 tezkere Meclise ulaşmıştır. Bunların üçüncüsü Dudu Gül'e ilişkindir. "68. Dudu Gül Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/6) (MGK'den devir)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 23 Ekim 1981 tarihli 1. Birleşimden 11 Ocak 1982 tarihli 30. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:85.***

- **DM'nin 09/12/1981 tarihli 15. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, yukarıdaki tezkerenin, (Başkanlığa geliş tarihi: 11/11/1981) (Adalet Komisyonuna: 03/12/1981)'dir. *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 1, sf:396.***

- **DM'nin 05/05/1982 tarihli 90. Birleşimi** gündeminin "Gelen kağıtlar" bölümündeki bilgi şöyledir. "Dudu GÜL Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (3/6) (Raporun Başkanlığa geliş tarihi: 24/02/1982) (Dağıtma tarihi: 04/05/1982)". *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 5, 12 Nisan 1982 tarihli 79. Birleşimden 7 Haziran 1982 tarihli 102. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:294.***

- **DM'nin 10/05/1982 tarihli 92. Birleşimi** gündeminin Görüşülen İşler başlığı altındaki toplam 2 maddesinin birincisi mahkum Dudu Gül Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporudur (3/6) (S. Sayısı: 120). *Bkz.*, ***Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 5, 12 Nisan 1982 tarihli 79. Birleşimden 7 Haziran 1982 tarihli 102. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:333.***

(Derleyenin notu: Her ne kadar sonra kanun MGK tarafından onaylanmadığı için çıkmamış ve infaz gerçekleşmemiş ise de mahkum Dudu Gül hakkında verilen hükmün kesinleşmesiyle Danışma Meclisinin bu mahkuma ilişkin infaz istencini ortaya koyması tarihi arasında 29 ay, 13 gün süre geçmiştir. Bu süre, infaz kanunu çıkmadığı ve infaz gerçekleşmediği için, teknik anlamda "ölüm bekleyişi süresi" sayılmayabilir. Ancak ölüm bekleyişine benzer bir ıstırap süresi olduğu açıktır.

- Mahkum Dudu Gül hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine dair Kanun Tasarısı ve buna ilişik **23/02/1982 tarih ve Esas No. 3/6, Karar No. 30 sayılı Adalet Komisyonu Raporuna** göre, mahkumun işlediği suç, şu şekilde özetlenmiştir.

"Mahkeme ilamında da açıkça belirtildiği gibi, Dudu Gül'ün hırsızlık

suçunu kolaylaştırmak ve ondan hasıl olacak faydayı temin etmek için Fatma Arap ve Mustafa Kıyak'ı öldürdüğü sübuta ermiş bulunduğundan... Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair ilişikteki Kanun Tasarısının Danışma Meclisine sunulmasına oy çokluğu ile karar verilmiştir."

- Mahkumun suçunun Raporda son derece kısa şekilde ve olayın hiçbir ayrıntısına yer verilmeksizin iki satırla özetlendiği dikkati çekmektedir. Halbuki diğer benzeri Raporlarda suç Komisyonca daha kapsamlı olarak belirtilmekte, yargılamaya ilişkin önemli aşamalar da gösterilmekteydi. Olayın ayrıntılarına ilişkin daha fazla bilgiyi, bu Raporun DM Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında yapılan açıklamalarda bulmak mümkündür.

- Adalet Komisyonu 23/02/1982 tarihli Raporunda infaz yönündeki kararı oyçokluğu ile almıştır. Mazbatadaki toplam 15 imzada, Komisyonun iki üyesi (A. Pulat Gözübüyük, Alaeddin Aksoy) için "Bulunmadı", **Bekir Sami Daçe ve İsa Vardal** isimleri altında **"Muhalifim. Gerekçe eklidir"** ve **Serda Kurtoğlu, Necip Bilge ve Şerafettin Yarkın** isimleri altında **"Çekimserim. Gerekçe eklidir"** notu bulunmaktadır. Yarkın ve Kurtoğlu'nun Rapora ekli Çekimserlik Gerekçeleri, daha önce yer verdiğimiz 1982 tarih ve 2630 sayılı İnfaz Kanuna ilişkin Komisyon Raporuna bu üyeler tarafından eklenen metinlerle özdeştir. Bu nedenle, söz konusu metinler burada yinelenmemektedir. Buna karşılık, muhalif iki üye Daçe ve Vardal, ortak imzalı olarak ve 24/02/1982 tarihli tek bir Muhalefet Gerekçesi yazmışlardır. Rapora ekli bu Gerekçe şöyledir.

"MUHALEFET GEREKÇESİ

Dudu Gül, küçük yaşta evini terk ve gayri ahlaki yola düşmüştür. Olay tarihinde 18 yaşını henüz ikmal etmiştir. Mahkemece, hakkında TCK'nun takdiri tahfife mütedair 59 uncu maddesi uygulanmış, ancak TCK'nun 70 inci maddesi zarureti ve iki müebbet hapsin birleşmesi neticesi idam cezası verilmiştir. Olay 1976 tarihinde vuku bulmuş, kararın kesinleşmesinden itibaren yıllar geçmiş ve ancak 12 Eylül 1980 tarihine kadar parlamentonun görevini yapmaması veya yapamaması sonucu cezanın yerine getirilmesi onaylanmamıştır. İnfaz, Adalet uygulamasının tabii bir bölümüdür. Geç kalan adalet ise her yönüyle adaletin ağır ihlalidir. Hak etmiş de olsa bir hükümlüye, görevini yerine getirmemek suretiyle her gün idamı yaşatmak Devletin hakkı değildir.

Bu uzama ve ihmal, hükümlüye verilen cezanın ötesinde yıllarca her gün idamı yaşama gibi kanunun maksadını çok aşar bir cezayı çektirmiştir.

Aradan geçen uzun zaman sebebiyle vaki idam cezasının yerine getirilmesinde ne adaletin ne de kanunun yararı kalmıştır. Aksine infaz, vaki gerekçeler karşısında adalet ve kamu vicdanını rencide edebilecektir. Bu sebeplerle karara muhalifiz, 24/02/1982

Bekir Sami Daçe	İsa Vardal
Danışma Meclisi Adalet Komisyonu Üyesi	Danışma Meclisi Adalet Komisyonu Üyesi»

- Adalet Komisyonu tarafından hazırlanan mahkum Dudu Gül hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine dair Kanun Tasarısı metni şöyledir:

"DUDU GÜL HAKKINDAKİ ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE DAİR KANUN TASARISI

Madde 1 – Yargıtay 1 inci Ceza Dairesinin 27/11/1979 gün ve Esas 1979/3428, Karar 1979/4425 sayılı ilamı ile kesinleşen, Konya 1 inci Ağır Ceza Mahkemesinin 22/06/1979 gün ve Esas 1979/156, Karar 1979/184 sayılı hükmü ile Türk Ceza Kanununun 450/7-8, 59; 450/7-8, 59, 70 inci maddeleri uyarınca ölüm cezasına mahkum edilmiş bulunan, sicilli nüfusta Konya İli, Yenimahalle nüfusu, Hane 23, Cilt 176/01, Sayfa 58'de kayıtlı, Ali kızı Nergiz'den olma 25/05/1958 doğumlu Dudu Gül hakkındaki işbu ölüm cezası yerine getirilir.

Madde 2 – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 – Bu Kanunu Adalet Bakanı yürütür."

- Mahkum Dudu Gül'ün ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, **Danışma Meclisinin 10/05/1982 tarihli 92. Birleşiminde** görüşülmüştür. Bu Birleşimin birinci oturumu Başkan vekili Vefik Kitapçıgil'in Başkanlığında saat 14.00'de açılmış ve 17.10'da kapanmıştır. Görüşülen işler başlığı altındaki toplam 2 maddenin ilki bu dosyadır.

- Başkan önce, görüşmeye katılan Hükümet Temsilcisinin temsil belgesini okutmuştur. Bu belge şöyledir:

"Danışma Meclisi Başkanlığına,

Ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair Kanun Tasarılarının Danışma Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında Bakanlığımı Kanunlar Planlama Araştırma Genel Müdürü Kemalettin Alikaşifoğlu'nun temsil edeceğini saygılarımla arz ederim.

Cevdet Menteş
Adalet Bakanı"

- Başkan, kanun tasarısına ilişkin raporun okunup okunmamasını oya sunmuş ve bu kabul edilerek rapor okunmuştur.

- Başkan, Tasarının tümüne ilişkin söz almak isteyen üye olup olmadığını sormuş ve ilk olarak Kazım Öztürk söz almıştır.

Kazım Öztürk – **"Danışma Meclisi olarak Kurucu Meclisin teşkilinden bu yana ilk kez bir kadın idam hükümlüsünün kararını vermek üzereyiz.** Komisyonumuz kararı alırken bir takım müşküllerle karşı karşıya gelmiştir. İdam hükmünün milli iradeye iktiran etmesi prensibi, hakimiyetin millete geçmesinden bu yana, Meclislerimizde onaylanan bir hususdur...

Önümüze gelen karar bir özellik taşımaktadır. **Ölüm cezasına mahkum edilen kadın, suçu işlediği tarihte 18 yaşını ikmal etmiş, 18.5 yaşındadır. Toplumun bu suçlunun ortaya çıkmasında bir miktar kusuru vardır; kötü yola düşmüştür, hırsızlık suçları işlemiştir ve yaşı 18.5'tur...**

Sanığın halini en iyi takdir eden, onu yargılayan hakimdir. Aynı anda iki suçu işleyen bu talihsiz kadın hakkında neticede hakim hükmünü vermiş; ama her defasında, her suçta 59'u kullanmıştır, tahfif edici sebepleri kullanmış; ama Ceza Kanunu siyasetinin tabii sonucu olarak, iki müebbedin birleşmesiyle ortaya bir idam mahkumu çıkmıştır.

Esasında idam hükümlerinin parlamentonun önüne gelmesi, milli iradenin önüne gelmesinin gerçekte de sebebi budur. Hakim kanunla bağlıdır, parlamento onu, siyaseten infazın yerine gelip gelmeyeceğini takdir etme durumundadır.

Olayımızda hakim her iki defada 59'u kullanmak suretiyle, o havayı vermektedir ki bendenize, hakim de bu katilin idamına razı olmamıştır; ama neticeten kanunla bağlı olduğu için hüküm idam yolunda tecelli etmiştir. Binaenaleyh, böylesine bir durumda, cinsiyeti de dikkate alarak, bunu belirtemeye mecburum, oylarımızı kullanırken daha bir düşünmeye mecburuz."

Adalet Komisyonu adına Feridun Güray – "Dudu Gül, 16/12/1976 olan suç tarihinde, 18 yaşını ikmal etmiş bir kimsedir. Ruhsal ve bedensel herhangi bir özrü ve noksanı mevcut değildir.

Dudu Gül çok genç yaşta kendi başına evinden ayrı olarak yaşamaya başlayan ve toplum içersinde ahlaken mazbut sayılmayan bir kimsedir.

Olay tarihinde aynı soyadı taşıyan küçük yaştaki 3 şerikiyle birlikte daha önceden kararlaştırıp, Mezarlık semtindeki maktullerin bulunduğu eve gelirler. Kendi inançlarına göre yaşlı ve güçsüz olan bu kişilerde para vardır, onu almak niyetindedirler.

Geceleyin eve geldiklerinde kapı kilitli olduğundan giremezler ve küçük çocuklardan birisini camdan içeriye sokarlar, kapıyı arkadan açarlar, bu suretle dördü eve dahil olurlar. Evin holünde gürültü üzerine iki yaşlı kişi kalkar, birisi kadın birisi erkek, 70 ve 60 yaşındadırlar, bunlar hırsızları görürler ve karşı koymak isterler. Önce Dudu Gül ile birlikte diğerleri de ellerinde bıçaklar olduğu halde kadına saldırırlar ve bıçak darbeleriyle orada hayatına son verirler. Fatma Arap'ı öldürdükten sonra orada bulunan Mustafa Kıyak'ın boynuna ip takarlar ve sakladıkları altın ve paraları göstermesi için kendisini zorlarlar, ip boğazında olduğu halde dolaştırırlar. Bu yaşlı kişi, evde ne var ise hepsini onlara teslim eder ve öldürülmemesini ister; ancak yaşları gereği paniğe kapılan suçlular, kendilerini ele verir düşüncesiyle yine aynı şekilde bıçak darbeleriyle bu kişiyi de öldürürler ve neticede bazı değersiz eşyalarla bir miktar parayı alarak olay yerinden uzaklaşırlar.

Sonrasında likitgaz tüpü vesair eşyaları Dudu Gül'ün kaldığı yerde bulunur, suç delilleri elde edilir ve yaşı küçük olan kişiler suçlarını ikrar ederler, bıçak darbeleriyle bu iki kişiyi öldürdüklerini açıklarlar.

Duruşma safhasında ve daha öncesinde, daha önceleri de müteaddit kereler suç işleyip cezaevine düşen ve daha önceleri de huzurunuzda tartışıldığı gibi, ülkemizde 18 yaşından küçüklerin suç işlemeleri akabinde veyahut suça meyilli görülmeleri veya toplum için disiplin sorunu yaratmaları halinde küçüklere el atılamadığından **Dudu Gül, çok küçük yaşlarda toplum içinde suçlu yaşantısını sürdürür ve nihayet bu suçu işlediği tarihte de reşit duruma gelir.**

Dudu Gül, suçunu inkar etmiştir. Mahkeme iki ayrı kişiyi taammüden öldürmekten ve parasına, malına tamahen öldürmekten idama mahkum olur; iki ayrı idam cezası verilir. Kararı temyiz ederler, Yargıtay, biraz önce sayın Öztürk'ün de bahsettiği insancıl mülahazalarla bir suçlunun lehine uygulanabilecek son madde olan TCK'nun 59 uncu maddesini de uygular. Yasaya göre, 'Takdiri tahfif sebebi' diye anılan bu madde ile iki idam cezası müebbede çevrilir. Böylece, Dudu Gül lehine yasaların yapabileceği bütün indirimler yapılır; ama ne yazık ki, Dudu Gül yine de iki müebbet hapis cezasıyla mahkum duruma gelmiştir.

TCK'nun 70 inci maddesine göre, iki kez idam cezasına mahkum olan kişinin toplam cezası bir idamdır; yani Dudu Gül, iki idamdan bir idama dönüşebilir ve yasalar onun hayatını kurtaramazlar, bu ceza kesinleşir. İşin mahiyeti bundan ibarettir, arz ederim."

Adalet Bakanlığı Temsilcisi Kemalettin Alikaşifoğlu – "Sayın Başkan, Tasarı konusunda bir açıklama gereğini duyamıyorum. Hükümet olarak ihtiyaç hissetmiyoruz; yalnız 70 inci madde iki müebbet hapsin birleşmesi halinde idam cezasının verilmesine ilişkin; ama bu ceza, bu Tasarı reddedilirse ne olur şeklinde bir sual veya buna ilişkin bir sual var ise bunu açıklamaya amadeyim."

- Bu konuşmaların ardından Başkan maddelere geçilmesini oya sunmuştur ve kabul edilmiştir. Tasarının sırasıyla üç maddesi oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Tasarının tümü oya sunulmadan önce, tümüne ilişkin olarak lehinde ve aleyhinde söz isteyen olup olmadığını Başkan sormuş, hiçbir üye söz almamıştır. Nihayet, tasarının tümü oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. **Bkz., Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 5, 12 Nisan 1982 tarihli 79 uncu Birleşimden 7 Haziran 1982 tarihli 102 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:343-345 ve Tutanağın sonuna ekli 120 sayılı Basmayazı.**

- Dudu Gül Hakkındaki 'Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair' Kanun Tasarısı Danışma Meclisince kabul edilmiş olmasına karşın tasarı MGK tarafından onaylanmadığı için kanun çıkmamıştır.

- **TBMM'nin 19/12/1983 tarihli 10. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi aşağıdaki gibidir. "Dudu GÜL Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/5) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 06/12/1983 – Kurucu Meclisten)". *Bkz., **TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 24/11/1983 tarihli 1. Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:61.***

---

2. Şevkiye Erşen

- **Danışma Meclisinin 16/11/1981 tarihli 6. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, sıra sayısı 66'dan başlayıp 84'de sona eren toplam 19 tezkere Meclise ulaşmıştır. Bunların on yedincisi Şevkiye Erşen'e ilişkindir. "82. Şevkiye Erşen Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/20) (MGK'den devir)". *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 23 Ekim 1981 tarihli 1. Birleşimden 11 Ocak 1982 tarihli 30. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:85.***

- **DM'nin 09/12/1981 tarihli 15. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgiye göre, yukarıdaki tezkerenin, (Başkanlığa geliş tarihi: 11/11/1981) (Adalet Komisyonuna: 03/12/1981)'dir. *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, Cilt 1, sf:397.***

- **DM'nin 12/01/1983 tarihli 41. Birleşimi** gündeminin "Gelen kağıtlar" bölümündeki bilgi aşağıdaki gibidir. "Şevkiye ERŞEN Hakkındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (3/20) (Dağıtma tarihi: 10/01/1983)". *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 13, 16 Aralık 1982 tarihli 31. Birleşimden 24 Ocak 1983 tarihli 46. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:476.***

- **DM'nin 20/01/1983 tarihli 45. Birleşimi** gündeminin Görüşülen İşler başlığı altındaki toplam 11 maddesinin ikisi infazlara ilişkin olup, mahkum Şevkiye Erşen Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (3/20) (S. Sayısı: 287) gündemin üçüncü maddesidir. *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 13, 16 Aralık 1982 tarihli 31. Birleşimden 24 Ocak 1983 tarihli 46. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:629.***

(Derleyenin notu: Her ne kadar sonra MGK tarafından onaylanmadığı için kanun çıkmamış ve infaz da gerçekleşmemiş ise de mahkum Şevkiye Erşen hakkında verilen hükmün kesinleşmesiyle Danışma Meclisinin bu mahkuma ilişkin infaz istencini ortaya koyması tarihi arasında 23 ay 11 gün süre geçmiştir. Bu süre, infaz kanunu çıkmadığı ve infaz gerçekleşmediği

için, teknik anlamda "ölüm bekleyişi süresi" sayılmayabilir. Ancak ölüm bekleyişine benzer bir ıstırap süresi olduğu açıktır.

- Mahkum Şevkiye Erşen'e ilişkin **23/12/1982 tarih ve Esas No. 3/20, Karar No. 28 sayılı Adalet Komisyonu Raporuna** göre, mahkumun işlediği suç şu şekilde özetlenmiştir.

"... ilamlarına göre,

1. 11/10/1977 günü saat 14.00-15.00 arasında 1965 doğumlu orta okul öğrencisi Nermin Gam'ın o gün saat 13.00'den sonra evinden ayrıldığı, gece evine gelmediği, daha önce sanık Şevkiye Erşen'in bir müddetten beri maktuleyi takip ettiği, onun evinin önünden gelip geçerken sık sık konuştuğu, sabıkalı bir kadın olduğu, onun tarafından kaçırıldığı tahmin edilerek sanık üzerinde durulmasının 12/10/1977 tarihli dilekçe ile istenilmesi üzerine bunun evinde arama yapılmak istenilmiş olduğu, karşı geldiği, mahkemeden arama kararı alınarak yapılan aramada eve girişte sol tarafta bulunan tahta bir divan üzerindeki yorgan ve diğer eşyaların kaldırıldığında Nermin Gam'ın bir naylon torba içinde cesedinin ortaya çıktığı, bu torbanın iki ucunun bağlı olup 12/10/1977 tarihini taşıyan ölü muayene tespit tutanağında belirtildiği gibi, maktulenin ağzının bir naylon çorapla baş kısmından dolanmak suretiyle bağlandığı, ayrıca boynundan yemeni ile sıkıca bağlanmış olduğunun tespit edildiği, göğüs ve karında 10-12 tane birbirine yakın kesici ve delici cisimle yapılmış bıçak yaralarının bulunduğu, bıçağın karın ve göğüse girerek bağırsağı deldiği, sol meme altındaki vurulan bıçağın da kalbe kadar girdiği ve tepe noktasından kalbi deldiği, bu suretle karın içi ve kalbin delinmesiyle ölümün husule geldiği tespit edilmiş ve mevcut bilirkişi mütalaasından ağzın bağlanmasının kız çocuğunun sesinin çıkmasına mani olma gayesi taşıdığı, boğazın sıkılmasının tam ölümü intaç etmediği sonucuna varılmıştır.

2. Sanık Şevkiye Erşen zabıtada alınan 13/11/1977 günlü ifadesinde, 11/10/1977 günü saat 14.30 sıralarında maktulenin okuldan gelmesini gözetlediği, sırtına viks sürdürmek için evine çağırdığı, boynunda bulunan yaşmakla boğazını sıktığı, yere yıkılması üzerine göğsüne çöktüğü, tam olarak ölmediği kanaatine vararak vücudunun muhtelif yerlerine bıçak vurarak öldürdüğü, yukarıda anlatıldığı şekilde cesedi gizlediğini beyanla suçunu ikrar etmesi, Sulh Hakimliğindeki beyanı da bu ikrarı doğrulamış, ölü muayene raporu, suçta kullandığı 19 santim uzunluğundaki bıçağın da yerini bildirmiş ve bıçak da orada bulunmuş olması muvacehesinde bu maddi deliller de, doğrulanan ikrar samimi ve mahkumiyete yeterli olarak kabul edilmek suretiyle hakkında TCK'nun 450/4 üncü maddesi uygulanmıştır.

3. Mahalli Ağır Ceza Mahkemesince bu fiilin sanığın öteden beri dostu bulunan diğer sanık Rıfkı Yılmaz'la birlikte işlendiği oyçokluğu ile kabul edilmiş ise de Yargıtay'ca Başsavcılığın tebliğnamesine uygun olarak çelişkili atıfların mahkumiyete kafi görülmeyerek oyçokluğu ile Rıfkı Yılmaz'ın mahkumiyetine ilişkin hüküm bozulmuş ve sanık Şevkiye

Erşen'e ait maktuleyi taammüden öldürmek suçundan dolayı TCK'nun 450/4 üncü maddesine göre ölüm cezasıyla tecziyesine dair Balıkesir Birinci Ağır Ceza Mahkemesinden oybirliği ile verilen 08/09/1980 günlü hüküm, Yargıtay Birinci Ceza Dairesince de oybirliği ile 12/09/1981 tarihinde onanarak kesinleşmiştir."

- Adalet Komisyonu 23/12/1982 tarihli Raporunda infaz yönündeki kararı oyçokluğu ile almıştır. Mazbatadaki toplam 13 imzada, Komisyonun üç üyesi için "Bulunmadı" (Bilge, Altop ve Yeğenağa) ve **Serda Kurtoğlu "Çekimserim, gerekçem eklidir" ve Beşir Hamitoğulları "Muhalifim"** notları vardır. Komisyon raporuna sadece Kurtoğlu'nun "Çekimserlik Oy Gerekçesi" eklidir.

- Serda Kurtoğlu'nun "Çekimserlik Oy Gerekçesi" diğer Raporlarda yazdığı metin ile özdeştir.

- Adalet Komisyonu tarafından hazırlanan mahkum Şevkiye Erşen hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine dair Kanun Tasarısı metni şöyledir:

"ŞEVKİYE ERŞEN HAKKINDAKİ ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE DAİR KANUN TASARISI

Madde 1 – Yargıtay Birinci Ceza Dairesinin 19/02/1981 gün ve Esas 1980/4594, Karar 1981/650 sayılı ilamıyla kesinleşen, Balıkesir Birinci Ağır Ceza Mahkemesinin 08/09/1980 gün ve Esas 1980/139, Karar 1980/224 sayılı hükmü ile Türk Ceza Kanununun 450/4 üncü maddesi uyarınca ölüm cezasına mahkum edilmiş bulunan, Balıkesir İli, Kılcılar Köyü, Hane 48, Cilt 2, Sayfa 135'de nüfusa kayıtlı, İlyas kızı Halime'den olma 01/08/1931 doğumlu Şevkiye Erşen hakkındaki ölüm cezası yerine getirilir.

Madde 2 – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 – Bu Kanunu Adalet Bakanı yürütür."

- Mahkum Şevkiye Erşen'in ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, **Danışma Meclisinin 20/01/1983 tarihli 45. Birleşiminde görüşülmüştür.** Bu Birleşimin ikinci oturumu Başkan vekili Vefik Kitapçıgil'in Başkanlığında saat 16.50'de açılmış ve 18.30'da kapanmıştır. Görüşülen işler başlığı altındaki toplam 11 maddenin ikisi infazlara ilişkin olup bu dosya gündemin üçüncü maddesidir. Başkan, bu kanun tasarısına ilişkin raporun okunmasını oya sunmuş ve raporun okunması kabul edilmemiştir. Başkan, tasarının tümü üstünde söz isteyen üye olup olmadığını sormamıştır. Başkan, Komisyon namına Halil Gelendost'a "tasarı üzerinde açıklama yapmak üzere" söz vermiştir. Gelendost, Rapordaki şekliyle olayı özetlemiştir. Başkan, tasarının maddelerine geçilmesini oya sunmuştur ve kabul edilmiştir.

- Tasarının üç maddesi sırayla okutulmuş, oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Maddelerin kabul edilmesinden sonra Başkan tasarının tümüne

ilişkin olarak lehinde ve aleyhinde söz isteyen üye olup olmadığını sormuştur, hiçbir üye söz almamıştır. Son olarak, tasarının tümü oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Toplam üç-beş dakika içinde kanun tasarısı benimsenmiştir. Danışma Meclisinin hiçbir üyesi söz almadığı gibi, Komisyon raporuna muhalif ve çekimser kalan üyeler de söz istememiştir. *Bkz., **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, Cilt 13, 16 Aralık 1982 tarihli 31. Birleşimden 24 Ocak 1983 tarihli 46. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1984, sf:656-657 ve Tutanağın sonuna ekli 287 Sıra sayılı Basma yazı.***

- Şevkiye Erşen Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun Tasarısı Danışma Meclisince kabul edilmiş olmasına karşın tasarı MGK tarafından onaylanmadığı için kanun çıkmamıştır.

- **TBMM'nin 19/12/1983 tarihli 10. Birleşimi** gündeminin "Gelen Kağıtlar" bölümündeki bilgi aşağıdaki gibidir. "Şevkiye ERŞEN Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/6) (Adalet Komisyonuna) (Başkanlığa geliş tarihi: 06/12/1983 – Kurucu Meclisten)". *Bkz., **TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı 1, Cilt 1, 24/11/1983 tarihli 1. Birleşimden 21/02/1984 tarihli 34. Birleşime kadar, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1984, sf:61.***

BÖLÜM VI/C

İNFAZ TUTANAKLARI VE DARAĞACINDAN MEKTUPLAR

VI/C) İNFAZ TUTANAKLARI VE DARAĞACINDAN MEKTUPLAR

1) Necdet Adalı (07/10/1980 tarih ve 2309 sayılı Kanun)

NECDET ADALI'nın YAZDIĞI MEKTUP[1]

"8.10.1980 Çarşamba

Sevgili anneciğim ve babacığım,

Sizleri ve ezilenler uğruna verilen mücadeleyi erken bıraktığım için üzgünüm. Ama bundan ve içinde bulunduğum durumdan dolayı hiçbir zaman pişmanlık duymadım. Ve şu kısa yaşamım içersinde hiçbir şahsi çıkar gözetmeden, ezilenler uğruna verilen mücadelede yerimi almaya çalıştım. Bundan dolayı gurur duyuyorum. Hakim sınıfların göstermek istediği gibi bizler hiçbir zaman savunmasız insanlara karşı katliam girişiminde bulunmadık. Fakat onların bizi böyle göstermeleri, faşistlerle aynı kefeye koyarak cezalandırmaları, bizim kişiliğimizde ezilenlerin mücadelesine yapılan bir saldırıdır. Anneciğim, babacığım, yukarıda da sizlere kısaca bahsettiğim gibi hiçbir pişmanlık ve üzüntü duymuyorum. Sizlerin de ezilenler uğrunda verilen mücadelede katledilişimden dolayı üzülmemenizi isterim. Ablamlara da yazmak isterdim. Fakat buna olanak yok. Kendilerine çok selamlar... Buradan satırlarıma son verirken hürmetle ellerinizden öperim. Arkadaşlara selam... Hoşça kalın...

Necdet Adalı"

---

1 Mektup metni, Ahmet Kahraman, Darağaçları Gölgesinde Korku Cumhuriyeti, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996 (3. Basım), sf:218'den alınmıştır.

2) Serdar Soyergin (24/10/1980 tarih ve 2322 sayılı Kanun)

İNFAZ ZAPTI

"HÜKÜMLÜ SERDAR SOYERGİN Mustafa ve Pembeden olma 1958 D.lu Adana Haneden mah. Nüf. Kayıtlı aynı mah. 35 Sokak no 92 de oturur.

14.9.1980 günü aralarında frakstyon ayrılığı olan ERDOĞAN KOLATI oyun oynadığı kahvehanede görmüş SERDAR SOYERGİN mahallesine giderek temin ettiği 2 arkadaşı ve silahları ile birlikte olay mahalli bulunan Adana hurmalı mahallesinde Yeşilköşe kahvehanesinde gelip SERDAR SOYERGİN 6136 sayılı Kanuna muhalefette bulunarak Erdoğan Kolatı taammüden öldürdüğü ve arkadaşları ile birlikte firar ettiği güvenlik kuvvetlerinin takibi sonucu bir sokakta sıkıştırıldıkları üstünün aramak istendiğinde vaziyet alıp emniyette görevli Bekçi İsmet Karakaya tabanca tevcih edip tetiki çekerek öldürmeye eksik teşebbüste bulunduğu diğer arkadaşı Süleyman Aydemirin ise olay günü görevli Yüzbaşı Bülent Angını şehit ettiği 3 ncü şahsın bu fiillere müzarahat ettiği anlaşılıp sıkıyönetim komutanlığı askeri mahkemesince 10.9.1980 gün esas 980/1379 karar 980/588 sayılı SERDAR SOYERGİN TCK 450/4 maddesi gereğince ölüm cezasına görevli memuru öldürmeye eksik teşebbüsten TCKnun 449/2 maddesi gereğince 10 yıl değişik 6136 sayılı kanunun 13/1 maddesi gereğince bir yıl hapis ve 3000 lira para cezasına mahkum edilmiştir.

Bu karar Askeri Yargıtay dairesinin 9.10.1980 tarih ve 980/334-328 sayılı kararı ile onandıktan sonra Resmi gazetenin 25 ekim 1980 tarih ve 17142 sayılı nüshasında yayımlanan 24.10.1980 kabul tarihli ve 2322 sayılı kanunla bu ilam kararının infazı onaylanmıştır. Kesinleşen idam Adana Cumhuriyet savcılığına gelmekle halen Adana kapalı cezaevinde bulunan hükümlünün Adana kapalı cezaevinin idamının infaz edilmesi için Adana kapalı cezaevine Cumhuriyet Savcısı yerine İnfaz savcısı Şakir Göker, karar veren mahkeme adına Hakim yüzbaşı Mehmet Sever, Top Taburunda Doktor Ertuğrul Aydın, 1 Nolu askeri mahkeme sivil memurlarından zabıt katibi Fevzullah Eti ile Adana cezaevi müdür yetkilisi J. Yzb. Selçuk Değer ile birlikte gelindi. 353 sayılı askeri mahkeme kuruluş ve yargılama usulü kanununun 244-245 maddeleri 447/2 maddesi ve Ceza İnfaz kurumları ile tutukevleri yönetimine ve cezaların infazına ait tüzüğün 61 ve diğer maddeleri hükümleri gereği bir bir yerine getirildi. Asılmasına mani herhangi bir hastalığın olmadığı birlikte gelen doktorun muayenesi ile anlaşıldı.

Hükümlüye hüküm hülasası okundu son isteği soruldu. Ailesine mektup yazacağını bildirdi mektubun okunmamasını şart koştu kendisine kalem kağıt verildi. Mektup yazdı zarf okundu alındı.

Din adımı isteyip istemediği soruldu kesinlikle istemediğini ifade etti hükümlü daha evvel cezaevinin içinde ve dışında alınmış emniyet tedbiri çerçevesinde cezaevinin müsait yerinde kimsenin görmediği yere getirildi hazırlanan sehpaya çıkartıldığı temin edilen bir kişi tarafından asılmak sure-

tiyle infaz olundu adı geçen hükümlünün öldüğü birlikte gelen doktor Ertuğrul Aydın muayenesi sonunda vermiş olduğu raporla birlikte anlaşıldıktan sonra merasim yapılmadan gömülmek üzere yakınları gelmediğinden belediyeye duyurulup hemen gömülmesi istendi zabıt müştereken imza altına alındı. Hüküm saat 03.05'de infaz edildi zabıt müştereken imza altına alındı. 26.10.1980

İmzalar"

SERDAR SOYERGİN'in YAZDIĞI MEKTUP

"SEVGİLİ ANNECİĞİM

Sevgili anneciğim beni assalar bile hayalinizde kalbinizde yaşıyacam Çünkü bu yolda ölen binlerce gerillaya selam olsun bizde evlenirdik bizde onun bunun namusuna göz dikerdik çünkü biz halkla evliyiz biz devrim için yola çıktık ve bu yolda binlerce gerilla öldü. Eğer ben öldüysem bu yolda savaşan yoldaşlarım senin oğlundur senin evladındır ve onların sana sahip çıkacağına ve sana her türlü maddi manevi destek olacağına inanıyorum. Çünkü onlarla savaşa savaşa buraya kadar geldik tabiki oligarşi kellemizi isteyecektir. Çünkü oligarşiye silah çektik ama sıkmak istedik teknik arıza yüzünden sıkamadık ve silahım patlamadı patlasaydı kaçabilirdim. Ama Türkiyede milyonlarca insan kurşun yiyerek öldü kör kurşuna gitti ben onlardan biri değilim eğer oligarşi beni boğacaksa kendi ipimi kendim çekerim. Çünkü beni asacak köpek parayla satılmıştır. Bu devlette satılmıştır. Çünkü ABDnin uyguladığı ve verdiği emri yerine getiriyor. Anne eğer beni astılarsa bunu amerika karar verir. Çünkü amerikanın verdiği karara kenan evrenin uyması gerekir. Çünkü tekelci kapitalizmin türkiyede verdiği kararları uygulamak zorunda çünkü kendi malını türkiyede pazarlamak zorunda (okunamayan bir sözcük var, MSG) bu ölümlere bu asılmalara karşı koymak zorunda çünkü işçinin ayaklanacağını ve ABDnin kendi malını sergiliyemicenden dolayı kendi kendinde korkuyor. Çünkü devrimcilerin kendine karşı olduğunu ve kendi ekonomisini mahvedeceğinden korktuğu için işçinin kendi ekonomisini yıkmaya çalıştığı için mutlaka idamlara dur diyecektir çünkü kendi malını sergiliyemiyecektir. Sergilemesi için kendi malını sergilemesi gerekir bunun içinde mutlaka amerikadan emir alması gerekir çünkü emir almadı sürece asmaya devam edecektir astığı sürece cunta kendini kaybedecektir kaybettiği sürece halk mutlaka galip gelecektir galip geldiği sürece devrimlere biz gebeyiz. Çünkü analar mutlaka ölen gerillalara gebedir. Çünkü gebe olmaya mahkumdur gebe olduğu sürece devrimlere mahkumdur aşığız biz devrimlere susamışız özgürlüğe susadıkça savaştıkça devrimlere gebeyiz çünkü analar doğurur askeri cunta öldürür öldürdükçe analar doğuracaktır yaşasın doğuran analara yaşasın ölen gerillalara yaşasın bu yolda ölen gerillalara savaşanlara oligarşiye kurşun sıkanlara çünkü bu yolda yetmişbirde ölen gerillalar öldülerse seksenlerde ölenlerde unutulmayacaktır çünkü yetmişbirlerde ölenler unutulmadıysa 1980lerde unutulmayacaktır çünkü seksenlerde ölenlerde unutulmayacaktır onlar emekçi

halkın kalbinde ruhunda ve göğsünde yaşayacaktır yaşadıkça savaşacaklardır savaştıkça fiziki olarak kaybolsalarda halkın kalbinde ruhunda yaşayacaktır. Ölüm nereden gelirse gelsin savaş sloganlarımız kulaktan kulağa yayılacaksa silahlarımız elden ele dolaşacaksa her düşen gerillanın hesabı sorulacaksa ölüm hoş geldi sefa geldi. Sevgili anneciğim beni unutmayın ve kalbinizde yaşatın selamlarımı sunarım.

Serdar Soyergin"

3) Erdal Eren (12/12/1980 tarih ve 2322 sayılı Kanun)

ERDAL EREN'in YAZDIĞI MEKTUP[2]

"Sevgili annem, babam ve kardeşlerim...

Hepinize yürekten sevgi ve saygılar...

Sizlere bugüne kadar pek sağlıklı mektup yazamadım. Ayrıca konuşma olanağımız da pek olmadı. Zaten dışarıdayken de birbirimizi anlayabilecek şekilde pek konuşmadık (Bu konuda sizlere karşı büyük ölçüde hatalı davrandım. Ancak bunu size saygı duymadığım, bu nedenle böyle davrandığım şeklinde yorumlamamanızı isterim). Bu nedenle sizlere anlatacağım, konuşacağım çok şey var. Ancak olanak yok. Düşüncelerimi bu mektupla anlatmaya çalışacağım. Şu anda ne durumda olacağınızı tahmin ediyorum. Ama çok açıklıkla söylüyorum ki, benim moralim çok iyi ve ölümden de korkum yok. Çok büyük bir ihtimalle bu işin ölümle sonuçlanacağını çok iyi biliyorum. Buna rağmen korkuya, yılgınlığa, karamsarlığa kapılmıyorum ve devrimci olduğum, mücadeleye katıldığım için onur duyuyorum. Böyle düşünmem, böyle davranmam, halk ve devrime olan inancımdan ileri gelmektedir. Ölümden korkmadığımı söylemem, yaşamak istemediğim, yaşamaktan bıktığım şeklinde anlaşılmamalı. Elbette ki, hayatta olmayı ve mücadele etmeyi arzularım. Ancak karşıma ölüm çıkmışsa, bundan korkmamak ve cesaretle karşılamak gerekir.

Biliyorsunuz ki, bu ceza işlediğim iddia edilen bir suçtan verilmedi. Asıl amaçlanan, böyle bir olayda gözdağı vermek ve mücadeleyi engelleme hedefine dayalıdır. Bu nedenle –sizin de bildiğiniz gibi– kendi hukuk kurallarını çiğneyerek bu cezayı verdiler.

Cezaevinde yapılan (ayrıntılı bir biçimde öğrenirsiniz sanırım) insanlıkdışı zulüm altında inletildik. O kadar aşağılık, o kadar iğrenç şeyler gördüm ki, bugünlerde yaşamak bir işkence haline geldi. İşte bu durumda, ölüm korkulacak bir şey değil, şiddetle arzulanan bir olay, bir kurtuluş haline geldi. Böyle bir durumda insanın intihar ederek yaşamına son vermesi işten bile değildir. Ancak ben bu durumda irademi kullanarak, ne pahasına olursa olsun, yaşamımı sürdürdüm. Hem de ileride bir gün öldürüleceğimi bile bile. Sizlere bunları anlatmamın nedeni yaşamaktan bıktığım ya da meselenin önemini, ciddiyetini kavrayamadığım gibi yanlış düşünceye kapılmamanız içindir. Bütün bu yapılanlar, başımdan geçenler kinimi binlerce kez daha artırdı ve mücadele azmimi körükledi. Halka ve devrime olan inancımı yok etmedi. Mücadeleyi sonuna kadar en iyi şekilde yürütmek ve yükseltmekten başka bir amacım yoktur.

Mesele benim açımdan kısaca böyle. Ancak sizin açınızdan daha farklı, daha zor olduğunu biliyorum.

---

2 Mektup metni, Ahmet Kahraman, Darağaçları Gölgesinde Korku Cumhuriyeti, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996 (3. Basım), sf:240-241'den alınmıştır.

Anne, baba ve evlat arasındaki sevgi çok güçlüdür. Kolay kolay kaybolmaz ve evlat acısının da sizin için ne derece etkili olacağını biliyorum. Ama ne kadar zor da olsa bu tür duygusal yönleri bir tarafa bırakmanızı istiyorum. Şunu bilmenizi ve kabul etmenizi isterim ki, sizin binlerce evladınız var. Bunlardan daha niceleri katledilecek, yaşamlarını yitirecekler ama yok olmayacaklar. Mücadele devam edecek. Ve onlar mücadele alanlarında yaşayacaklar.

Sizlerden istediğim bunu böyle bilmeniz, daha iyi kavramaya çaba göstermenizdir. Zavallı ve çaresiz biriymişim gibi ardımdan ağlamanız beni yaralar. Bu konuda ne kadar güçlü, ne kadar cesur olursanız, beni o kadar mutlu edersiniz.

Hepinize özgür ve mutlu bir yaşam dilerim.

Devrimci selamlar.

Oğlunuz Erdal"

4) Kadir Tandoğan (23/06/1981 tarih ve 2476 sayılı Kanun)

KADİR TANDOĞAN'IN YAZDIĞI MEKTUP[3]

Sevgili Aileme, Anneme, Mediha Ablama, Nuriye Ablama, Kardeşim Medilha, Yeğenim Servet ve Enişteme

İnanın bu yaşımda ölmeme değil sizleri arkada gözü yaşlı bıraktığıma üzülüyorum. Benimki bir anlık şey ya sizler ömür boyunca içinizde bir burukluk, bir acı duyacaksınız. İstediğim beni aklınıza getirdikçe ailenin bir ferdini, Kadir'inizi üzülmeden, acı duymadan anabilmeniz. Kolay değil biliyorum beni düşünürken dünyadaki tek oğlunuzu Kadir'inizi yitirmiş bir kişi olarak değil sadece binlerce kişiden biri olarak düşünmenizi isterim. böylesi belki bir teselli ama, daha iyisini düşünemiyorum. Ölmek de doğmak gibi doğal bir olaydır. Ölenlere değil insan yaşayanlara sarılmalıdır. İşin en doğrusu budur. İnsan acıyla yaşayamaz. Yaşarsa da mutlu olamaz. İnsan yok olanla değil ancak var olanla yaşarsa mutlu olabilir. Temennim bir arada hep beraber mutlu yaşamaktı, mümkün olmadı. Üzgünüm. Yaşam benle son bulmuyor, bensiz de devam ediyor. Yaşam yaşayanların üstüne kuruluyor. Üzgün değilim; çünkü sizin de bir süre sonra kendinizi toparlayacağınızı, eksik aksak da olsa aile yaşamınızı eski rayının üstüne oturtacağınızı tahmin ediyor teselli ediyorum kendimi.

Bu mektup elinize geçtiğinde ben ölmüş olacağım. Üzgün değilim. Cezaevlerinde ömür boyu sürüneceğime, hem kendimi hem de sizi yıpratacağıma böylesi daha iyi oldu. Zaman her şeyin üstünü örter, belki tam anlamıyla olmasa bile büyük oranda örter.

Mektubum baştan sona hüzün dolu oldu ama bu şartlar altında yazmak için aklıma hiçbir şey gelmiyor. Sizleri hüzne boğmak istemezdim. Mektubumu uzun tutmayacağım. Hem yazacak fazla bir şey bulamıyorum hem de fazla hüzün ve ayrılık kelimeleri iyi olmasa gerek. Bütün arkadaşlarıma, komşulara, akrabalara selam ederim.

Her zaman sizi canı kadar çok seven Kadiriniz.

25 Haziran 1981"

---

3 Mektup metni, Ali Yıldırım, Bir Celladın Anıları: Darağacında Kan Sesleri, Doruk Yay., Ankara, 1997, sf:162-163'den alınmıştır.

5) Mustafa Özenç (19/08/1981 tarih ve 2505 sayılı Kanun)

İNFAZ SÜRECİNDEKİ DURUMUNA İLİŞKİN TUTANAK

"SANIK MUSTAFA ÖZENÇ: Şevket oğlu, 1959 yılında Fatma'dan doğma, Samsun İli Kavak İlçesi Çivril Köyü nüfusuna kayıtlı iken halen sicilli nüfusta Samsun İli Merkez İlçesi Zeytinlik Mahallesi Hanı:1432, Cilt 36, Sahife 52'de nüfusa kayıtlı.

Yukarıda açık kimliği yazılı hükümlünün ölüm cezasının yerine getiriliş sırasındaki hareketleri, davranışları, tutumu, istekleri ile diğer sair hususlar aşağıda belirtilmiştir.

CEZAEVİNDEKİ HÜCRESİNDEKİ DURUMU:

Hükümlünün hücresine saat 00.50'de varıldığında, cezasının infaz edileceğini anladı ve hemen 'Yaşamasını bildiğim gibi, ölmesini de bilirim. İnfazın şimdiye kadar kalmasına hayret ediyorum' dedi.

Hücrede çamaşırlarını kendisi giymek istedi; ancak kelepçe takılması nedeniyle Cezaevi görevlilerince giydirildi. Gayet soğukkanlı ve sakin davrandı.

Saat 01.10'da hücreden çıkartılıp, Cezaevi Müdür odasına getirilirken 'Elveda arkadaşlar' diye bağırdı.

Müdür odasına alınarak, durum kendisine bildirilerek, imam isteyip istemediği sorulduğunda, gayet sakin ve soğukkanlı olarak 'Teşekkür ederim, imam istemiyorum' dedi.

Babasının daha önceden imam iste şeklindeki sözleri hatırlatılarak tekrar imam isteyip istemediği sorulduğunda, 'imam kabul etmiyorum'; ısrar edilince, 'Bu konuyu tartışmayalım; ben de din öğrenimi gördüm, bu konuda bana fikir vermeye gerek yok' dedi.

Yakınlarına mektup yazıp yazmayacağı sorulduğunda, 'Mektup kesinlikle yerine varacaksa yazayım' dedi.

İsteği yerine getirilerek kağıt kalem verildi. Babasına mektup yazdı. (Babasına yazdığı mektup Cezaevi İnfaz Savcısında bulunuyor.) Mektup yazarken sigara istedi; sigara verilerek çay vesaire arzusunun olup olmadığı sorularak 'Başka bir şey istemediğini' tekrar edilince; 'Çayın içersine başka bir şey konmayacaksa isterim' dedi, ilaveten 'Yalnız benim içmem olmaz, hep beraber içelim' dedi.

Arzusu yerine getirildi. Çay içerken sohbet yapıldı. Sohbet ederken gayet sakin, soğukkanlı, sorulara rahatlıkla cevap verdi. Sohbet esnasında, 'Mühendislik Okulunun İnşaat Bölümünü bu yıl bitirecektim... Orman bekçisine kızdığım için, diğerlerini de oradan sağ çıkacağını ummadığım için öldürdüm; şans eseri kaçmış oldum' dedi.

Cezanın infaz olunacağının farkına varıp varmadığı sorulduğunda, 'Siz gelinceye kadar farkında değildim' dedi.

Bütün bunları anlatırken çok soğukkanlı, sakin olup, pişmanlık duymadığını söyledi.

Mektup yazması saat 01.40'da sona erdi. 'Ben artık hazırım. Yaşamak hakkı kadar ölmek de doğaldır. Bunu bekliyordum, geç bile kalındı. Bu kadar uzamaması gerekirdi. Kemsi benim celladım olmasın, istemem; ben kendi sandalyemi kendim devirir, yolda giderken hiçbir çığırtkanlık yapmam. Yalnız sehpanın orada söyleyeceğim iki kelime var: Kurtuluşa kadar savaş; Yolumuz kurtuluş yoludur. Kahrolsun faşizm' dedi.

Saat 02.25'de infaz mahalline getirildi. Sehpanın yanında yukarıdaki sözleri söyledi. Gayet soğukkanlı ve sakin olarak hakkındaki hükmün okunmasını dinledi. Bu arada sehpaya bakarak gülümsedi.

Saat 02.30'da sehpaya kendiliğinden çıkarak, ipin halkasının boynuna geçirilmesine gülerek yardım etti. Kurtuluşa kadar savaş sözünü tamamlar tamamlamaz sandalyeye kendisi tekme atarak asılı kaldı.

Ceset sehpadan saat 03.00'de indirilerek doktor muayenesine tabi tutuldu. Dr.'ca öldüğü bildirildi. 20.8.1981

İmzalar"

MUSTAFA ÖZENÇ'in YAZDIĞI MEKTUP

"20/8/1981

Sevgili babacığım!

Her şeyden önce selam ve saygılarımı iletip aydınlık yarınlar diliyorum.

Sizlere bu satırları yazmamın en önemli nedeni kendinizi benim için suçlamamanız ve bu konuda soğukkanlı davranmanıza katkıda bulunabilmek istememdir. Sizler elinizden geldiğince bana destek olup iyi bir şekilde yetişmeme çalıştınız.

Ancak içinde bulunulan toplumsal şartlar benim ister istemez bir tercih yapmamı gerektirdi. Bu tercih bir yanda sermaye ve onun uşaklığını yapan faşist güçler, diğer yanda emekten yana olan güçler arasında söz konusu idi. Ben de seve seve bugüne kadar uzanan sonuçlarını da gördüğüm halde faşizme karşı emekten yana olmayı seçtim. Ve doğru bildiğim değerler uğrunda onurluca savaştım. Uğrunda mücadele ettiğim değerler, bugün için onu savunanlar güçsüz ve ezilmekte olan kesimler olsa bile, eninde sonunda hak ettiği yeri alacaktır. Çünkü şu anda zayıf olsa da gelişmektedir. Ve tarihin tekerleği hep ileriye dönmüştür. Bunu aksine çevirmeye çalışanlar eninde sonunda başarısızlığa mahkumdur.

Şunu bilmenizi isterim ki, kişisel hiçbir zaman çıkar ve menfaatlerimi ön planda tutarak tercihim söz konusu olmamıştır. Attığım her adımda toplumsal değerleri gözetmeye çalıştım. Hiçbir baskı veya cebir karşısında bir an dahi inandığım değerlere ihaneti düşünmedim. Sizler beni anlamak için

her şeyden önce yaşamalısınız. Bunu unutmayın. Görecek güzel günler var. Ben ve birçokları göremese bile gelecek kuşakların görmesi için katkıda bulunmaya çalıştık.

Sömürü ve zulüm düzeni sürdüğü müddetçe bu savaş yok edilemez. İnkar etmek gerçekleri değiştirmez. Er ya da geç bu bozuk düzen tüm pisliklerivle tarihin çöp sepetine atılacaktır.

Bu uğurda gelen ölüm de, nereden ve nasıl gelirse gelsin, hoş geldi, sefa geldi.

Satırlarımı bitirirken hepinize yürekten saygı ve sevgi dileklerimi iletir, elveda derim. Sizler bu acıyı yenmesini bileceksiniz. Buna inanıyorum.

Oğlunuz

Mustafa Özenç"

6) Ali Aktaş (Ağtaş) (21/10/1983 tarih ve 2785 sayılı Kanun)

İNFAZ SÜRECİNDEKİ DURUMUNA İLİŞKİN TUTANAK

"SANIK ALİ AKTAŞ (AĞTAŞ): Abbas oğlu, 1956 yılında Ganime'den olma, İskenderun İlçesi Höyük Köyü, Hane No. 60, Cilt No. 8 ve Sahife No. 401'de nüfusa kayıtlı, bekar, okur-yazar, İskenderun Muradiye Mahallesi 239 Sokak No.8'de oturur, İskenderun Lisesi son sınıf öğrencisi.

Yukarıda açık kimliği yazılı hükümlünün ölüm cezasının yerine getirilmesi sırasındaki hareketleri, davranışları, tutumu, istekleri ile sair hususlar aşağıda belirtilmiştir.

CEZAEVİNDEKİ HÜCRESİNDEKİ DURUMU:

Hükümlü Ali Aktaş'ın bulunduğu hücreye saat 02.30'da gelindi. Hücreden alınırken 'Beni nereye götürdüğünüzü anlıyorum; eşyalarımı arkadaşlarıma dağıtayım' dedi.

Hücreden çıkartılırken heyecanlıydı. Hücreden çıkarılırken, elleri bağlanırken 'Kahrolsun faşizm' diye bağırdı.

Müdür odasına alındığında, bir şey isteyip istemediği sorulduğunda, iki mektup yazmak istediğini; bunun birisine ailesine hitaben yazacağını, diğerini ise kendine özgü fikirlerini yazacağını söyledi.

Çay içip içmeyeceği sorulduğunda, önce içmeyeceğini söyledi. Tekrar sorulunca, 'İyi olur, bir çay içerim' dedi. Çay getirildiğinde, içmekten vazgeçti.

Hükümlü eşyalarının hepsinin zapta geçmesini istedi. Eşyalarının zapta geçeceği bildirildi.

'Haberin var mıydı?' sorusuna da, 'Dosyamın, hükmümün Kenan Evren'e (Konseye) gittiğini bildiğimden durumu tahmin ediyordum' dedi.

Bu esnada heyecanının yavaş yavaş geçtiği göze çarpıyordu.

Sakin olarak mektup yazmaya başladı.

Mektubunu kısa yazması belirtilince, mektup yazma zamanını uzatınca bu husus belirtildi.

'Benim ölmemle iş bitmeyecektir. Benim, fikirlerimi mutlaka yazmam gerekir. Bu zulümle ayakta kalamayacaksınız. Ben bunu göremeyeceğim, ileride mutlaka yıkılacaksınız. Şu an var olan kanunlar yok, otorite var. Soygun ve sömürü düzeni çökecektir. Bu düzen ekonomik ve kapitalist düzendir. Bu düzen Koç'ların, Sabancı'ların kapitalistlerim düzenidir. Çökecektir' dedi.

Cezaevi Müdürünün odasından, hükümlünün mektubunu yazmasını müteakip ayrılarak ölüm cezasının infaz edileceği, 'Asılacağı' yere hareket edildi.

İdam sehpasının bulunduğu yerde hüküm hülasası okundu.

Din adamı isteyip istemediği sorulduğunda,

'Din adamını kabul etmiyorum. Kendime has inançlarım vardır. İnançlarıma göre içimden bunu yerine getirdim. Cesedimin köyüme götürülmesini ve eşyalarımın zapta geçirilmesini istiyorum' dedi.

Tekrar imam, din adamı isteyip istemediği sorusuna karşı, istemediğini bildirdi.

Saat 03.10'da sehpaya çıkarılarak ip boynuna geçirildikten sonra cellat tarafından sandalye çekildi. Saat 03.30'a kadar asılı olarak kaldıktan sonra Doktorca muayenesi yapıldıktan sonra sehpadan indirildi.

23.1.1983, Saat 03.30

İmzalar"

TUTANAK

"Ali Aktaş'ın (Ağtaş) ölüm cezasının infazına dair tutanak.

Adana, K. Maraş, Gaziantep, Adıyaman, Hatay, İçel illeri Sıkıyönetim Komutanlığının 1 nolu Askeri Mahkemesince 13.5.1981 tarih, 1981/3107 evrak, 1981/402 esas ve 1981/530 karar sayılı ilamı ile TCK'nun 450/4 maddesi gereğince ölüm cezasına çarptırılan Hatay ili İskenderun ilçesi Hüyük köyü, hane 60, Cilt 8, Sahife 401'de kayıtlı Abbas oğlu, Ganime'den doğma 1956 doğumlu Ali Aktaş (Ağtaş) hakkındaki hüküm Askeri Yargıtay 5. Dairesinin 28.4.1982 tarih ve 1982/43 esas 982/229 karar sayılı ilamı ile kesinleşmiş olup ölüm cezasının yerine getirilmesine dair 21.1.1983 gün ve 2785 sayılı Kanun 21.1.1983 gün ve 17935 mükerrer sayılı Resmi Gazetenin nüshasında ilan edilmiş olup aynı gün meriyete girdiği anlaşılmış olmakla, buna dair Sıkıyönetim 1 Nolu Mahkemesinin gönderdiği ve ilamatın 983/751 H.İ. numarasında kayıtlı bulunan ilamın infazı için bu gün, 23.1.1983 Pazar günü saat 01.00'de Adana Kapalı Cezaevi ve Tevkif Evine 353 sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanununun 244, 245; CMUK'nun 396, Cezaların İnfazı Hakkındaki 647 sayılı Kanunun ikinci madde, Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkif Evlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzüğün 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69 ve 70 inci maddeleri ile TCK'nun 43. Maddesi gereğince infazın yerine getirilmesi için Adana C. Savcı Yardımcısı M. Nevzat Çiftçi, hükmü veren mahkemenin kararına iştirak eden Mahkeme Başkanı Piyade Albay Necdet Kuzucu, ilamat işlerine bakan Savcı Yardımcısı Osman Can, Cezaevi Mümessil Savcısı M. Yılmaz Kızılkeçili, Cezaevi Tabibi İzzet Özsavaş, Cezaevi Müdürü Mehmet Aydoğdu, Cezaevi Muhafız Bölük Komutanı Jandarma Teğmen Hasan Afşar ve Adana Cumhuriyet Savcılığı'Hazırlık Başkatibi Cengiz Özkan'dan ibaret infaz heyeti Cezaevinin mahsus mahallinde toplandı.

Hükümlü Ali Aktaş (Ağtaş) bulunduğu hücreden 23.1.1983 günü saat 02.30'da heyet huzuruna getirildi.

Hükümlünün yüzüne karşı hüküm hülasası Cumhuriyet Savcı Yardımcısı M. Nevzat Çiftçi tarafından okundu.

İnfaza mani bir hali olup olmadığı tespiti yönünde hükümlü doktor İzzet Özsavaş muayenesine tevdi edildi. Dr. İzzet Özsavaş raporla ölüm cezasının infazına mani bir hali olmadığını tevsik ve beyan etti.

Hüküm hülasası usulüne uygun olarak C.Savcı Yardımcısı Nevzat Çiftçi tarafından yüzüne karşı okundu.

Hükümlüden son diyecekleri soruldu. Hükümlü mektup yazmak istediğini beyan etmesi üzerine kendisine kalem ve kağıt temin edildi, 2 sayfadan ibaret mektup yazdığı görüldü. Mektubun mahiyeti itibariyle mirasçılarına teslim edilip edilmemesi hususunun mahalli Savcılıkça bilahare teemmül (düşünülmesi) uygun görüldü.

Hükümlü dini merasim istemediğini ve başka bir diyeceğinin olmadığını ve din adamı ile görüşmek istemediğini beyan etti.

Saat 03.30'da ölüm cezası asılmak suretiyle infaz edildi. Doktor İzzet Özsavaş'ın muayenesi sonucu vermiş olduğu rapora göre ölümün vukua geldiği ve defninde mahsur bulunmadığı anlaşılmakla işbu infaz tutanağı 3 nüsha olarak tanzim edilip heyetçe de okunmak suretiyle hep birlikte imza altına alındı.

23.1.1983

İmzalar"

ALİ AKTAŞ (AĞTAŞ)'ın YAZDIĞI MEKTUP

"Sevgili Anacığım Sevgili Babacığım bu satırlarımı yazıp bitirdikten sonra hayata veda etmiş olacağım ve belki bu mektubu yazıp bitirdikten sonra sizlere ya ulaşır ya ulaşmaz bu hususta da pek bir güvenim de yoktur. Çünkü yazıp da size yollayacağım bu veda mektubunun içeriği çok geniş veya kendilerince yasak olacaktır. Ulaşırsa dahi yine kendilerince politika icabı olacaktır.

Sevgili babacığım ve anacığım, ben bir inanç uğrunda gidiyorum, Evet doğruluğuna inandığım bir inanç uğruna, fakat bu inancım mevcut düzene karşı olmak sömürü soygun düzenine karşı olmaktır. Ben bir davadan yakalanmış ve yargılanmış isem de bu işin yalnızca formalitesidir. Çünkü benim asılmam için koyulması gereken hukuken bir delil olması gerekir ki durum delil yetersizliğiyle de açık olmasına rağmen ve karar kanaat üzerine olmasına rağmen ben idama götürülüyorum. Evet, ben söz konusu adamı öldürdüğüm için değil Emperyalizme, Faşizme, sosyal Emperyalizme, sosyal Faşizme karşı yılmaz, usanmaz ve tavizsiz mücadelemden dolayı asılmaktayım. Evet onlar bizim nefes alışımızdan dahi korkmaktadırlar. Oysa ki ben maddi olarak yok olsam da manevi olarak yok olmayacağımı da biliyorlar. Evet, ben ve benim gibiler inandıkları davaları uğruna maddeten ölsek de manen yaşarız, yaşayacağız, buna inancım tamdır. Ben ölüme gideceğimi,

delil yetersizliği olmasa da dahi baştan beri biliyordum. Çünkü onlar kendilerini yoka mahva götürecekleri halka ve devrime ihanet etmeyenlerin yüreklerinde derin bir korkudur. Ben yok olabilirim ama halkımın mücadelesi hiçbir zaman ölmez, öldürülemez, halk bağrından nice tohumu, tohumları türetmiş ve türetecektir. Evet, ben ölüme giderken hayata erken veda etmekte olmama yanmaktayım. Yoksa öleceğime değil. Her an her zaman ölümden korkmadım. Korkmayacağım da. Çünkü ben anamdan babamdan, ben halkımdan korkusuzluğu, acı içinde, ızdırap içinde, yokluk ve kıtlık içinde sabrı, sabretmeyi, inançlarında düşmana ahd yaşamayı, hem de başı dik ve gururluca yaşamayı ama bir saat daha, bir saniye daha.

Size çok şey yazmak istiyordum zaman zaman ama yazamadım. Nice yazacaklarımdan, nice söyleyeceklerimden, ancak söyleyip yazabileceklerimden başka bir şey ne söyleyebildim ne de yazabildimse de beni anlarsınız inancındayım.

Babacığım benim için çok uğraştın, farkındayım, belki kar etti belki etmedi. Ben baştan bilmeme rağmen yine de seni yanlış düşüncelere kapılmamanız için bir şey demedim. Yine de uğraşılarının borcunu ödeyemedimse en azından şerefimle düşmana teslim olmaksızın gitmem, hayata veda etmem dahi umarım sizin için yüzü kara olmaktan da iyidir.

Anacığım beni bizi ne sancılar içinde var ettiğini .... *(okunamayan birkaç sözcük var, MSG)* var edebilmenin de ne kadar güç olduğunu biliyorum ve senin acının derinliğini şimdiden anlıyamıyor değilim. Onun için şimdiden acını paylaşmak istersem de elimden gelen bir şey yok. Fakat sana bir tek şeyim varsa o da oğlunun senden aldığı senin gibilerden aldığı ilhamı ve kuvvetin inancıyla halka ihanet etmeyen biri olarak gitmemdir.

Ben şu an yazdığım ve yazamadığım nice dost ve akrabaların tümünü yüreğimde taşıyarak, bilincimde taşıyarak gidiyorum. Evet Ganime analar, Hatun analar, Hüsne nineler, Zehra nineler, Hamit amcalar, Abbas babalar, Nursel bacılar, Yusuf kardaşlar ve daha bilmem kimler kimler. Ben sizden gelmişken, ben bağrınızdan türemiş biri olarak sizleri düşünmeksizin nasıl giderim hiç mümkün mü.

Evet sevgili analarım, babalarım. Ben gidiyorum, giderken şerefimle gidiyorum. Ama onlar, sömürücüler, sömürü soygun düzeninin sahipleri, komprador patron ağa devletinin savunucuları şerefsizlikleriyle her gün ölecekler Biz halkımız uğrunda girdiğimiz mücadelede inanarak, elimden gelen mücadeleyi yaptım. Ben DHB örgütünün mensubu olarak yargılandım ve DHB TKPML Hareketi örgütü davasına dahil edildim. Ben hiçbir şey kabul etmedimse de yapmadığımı kabul etmedim. Ama evet ben bu örgüte inandım ve hala inanıyorum, ona her şeyimle içten inanıyorum. Benim verdiğim mücadele sizce halkça takdirini yapacak ve değerini biçeceksiniz. Sizlere bunları dahi yazdımsa da inanın pek de içten gelerek de yazdırılabildirdim *(bu son sözcük ancak bu kadar okunabiliyor,MSG)*.

Beni bağışlayın, sizleri, halkımı unutmayacak olan ben oğlunuz.

Ali Aktaş

İmza"

7) Ahmet Kerse (28/01/1983 tarih ve 2793 sayılı Kanun)

İNFAZ SÜRECİNDEKİ DURUMUNA İLİŞKİN TUTANAK

"SANIK AHMET KERSE – Recep oğ. 1958 yılında Münevver'den olma, G.Antep Mağarabaşı Mah. nf. kyt. olup, G.Antep Eğitim Enstitüsü 1. sınıf öğrenicisi, bekar, G.Antep ili Göksun Köyünde mukim, müsnet suçtan G.Antep E Tipi Cezaevinde hükümlü.

Yukarıda açık kimliği yazılı hükümlünün ölüm cezasının yerine getirilmesi sırasındaki hareketleri, davranışları, tutumu, istekleri ile sair hususlar aşağıda belirtilmiştir.

CEZAEVİNDEKİ HÜCRESİNDEN ALINMASI:

Hükümlü bulunduğu hücresinden 30 Ocak 1983 günü saat 03.30'da alınarak, hükümlünün infazının yerine getirileceği cezaevindeki mahsus yere getirilirken ve mahsus yerdeki davranışlarında hükümlünün uykudan uyandırılmış olması nedeniyle bir mahmurluğun mevcut olduğu, ilk önce bir irkilme görüldüğü müşahede edildi. Çok kısa bir süre sonra herhangi bir heyecanlanma ve tedirginliğin şahsında göze çarpmadığı tespit edildi.

Hükümlü Ahmet Kerse hükmün infazının yapılacağı mahsus yere çok yakın koridorda daha önceden hazırlanan masa başına oturtuldu, hakkında Synt. As. Mahkemesince verilen hükmün daha önceden As. Yargıtayca tasdik edildiğinin ve bu hükmün de resmi gazetenin 28 Ocak 1983 tarih ve 17942 sayılı mükerrer ikinci nüshasında 2793 sayılı kanunla kesinleştiği bildirildi.

Hükümlü bu açıklamayı müteakip, 'Ben gecenin bu saatinde kaldırılıp buraya getirilmemin nedenini ilk başta yani uyandırıldığım anda hissettim, keza, bir gün öncesinden yani sabahleyin hücrenin bulunduğu kısımdaki eşyaların alınmasından dolayı hissetmiştim, bu saatte de uykudan uyandırılınca vaktin geldiğini anladım' dedi. Hükümlü, tüm bu konuşmalar esnasında herhangi bir heyecanının bulunduğuna veya direnmeye yönelik en ufak bir reaksiyon göstermediği, yüz mimiklerinde de herhangi bir değişikliğin bulunmadığı tespit edildi.

Hükümlüye bu nedenle bir arzusunun olup olmadığı, mümkün olan arzularının yerine getirileceği bildirilmesi karşısında, babasına mektup yazmak istediğini bildirdi. Arzusu üzerine kağıt ve kalem kendisine verildi, iki sayfadan ibaret babasına hitaben mektubunu yazdı, yazılan mektup G.Antep Cumhuriyet Savcılığınca incelenmek üzere alıkondu.

Hükümlü Ahmet Kerse'ye din görevlisi isteyip istemediği sorulduğunda, din görevlisini istediğini beyan etti, din görevlisi getirilerek hükümlü ile görüştürüldü.

Din görevlisinin selamına uygun şekilde cevap verdikten sonra 'dini vecibelerimi yerine getirmek istiyorum, ancak uykudan yeni kalktığım için abdestim yoktur, abdest aldıktan sonra bu işe başlamak istiyorum' dedi. Ab-

dest alması için su ve kurulanması için havlu tedarik edildi, abdestini alıp kurulanmasını müteakip din görevlisinin 'Allahu Taala insanı yaratır, yaşamı hitamının dünyadan göçünü değişik sebep ve şekillerde bunun da bir nedene dayandığı malumunuzdur, insanoğlunun, müslümanın hayattaki en son arzusunun Kelimeyi Şahadet getirmek olsun' şeklindeki sözü üzerine müştereken din görevlisi ile birlikte Kelimei Şahadet getirdiler, yapılan duanın bir bölümünde din görevlisinin 'Allah hiçbir kulunu merhametinden ve şefkatinden yoksun kılmasın' şeklindeki sözlerinin tekrarlanmasını müteakip hükümlü 'Allah Devlete ve millete zeval vermesin' sözüyle dini vecibelerini tamamladılar.

Hükümlü bundan sonra görevlilere hitaben 'son olarak arkadaşlarım ve cezaevi personeli namına cezaevi müdürü ve cezaevi başgardiyanı ile vedalaşmak, helalleşmek istiyorum' dedi. Cezaevi müdürü ve başgardiyanı ile vedalaştı. Hükümlünün gerek dini vecibelerinin yerine getirilmesi sırasında ve gerekse helalleşmeleri sırasında en ufak bir direnme, heyecan göstermediği gibi normal bir insanın normal hayattaki davranış, düşünüş ve hareketlerinden ayırt edilemeyecek derecede sakin, ölümü metanetle karşıladığı tespit edildi.

Bu amelelerin hitamı sonunda sanki buyurun gidelim derecesine bir hava ve duruma girdiği müşahede edildi, akabinde kollarını arkaya alarak en ufak bir direniş dahi göstermeden kelepçelerinin takılmasını bekledi. Kelepçeler takılarak ölüm cezasının, asılacağı sehpanın yerine getirildiği kısma hareket edilerek sehpaya saat 04.13'de çıkarılarak ip boynuna geçirildi.

Hükümlü son söz olarak duasını yapacağını belirtmesi karşısında kendisine duasını yapması için müsaade edildi. Hükümlü Allahu Ekber sözcüğünü üç defa tekrarladıktan sonra dini inançlarına göre duasını tamamlamasını müteakip cellat tarafından sandalyesi alınmak suretiyle asıldı. Ceset 20 dakika ipte asılı kaldığı süre içersinde doktor tarafından gerekli muayenesi yapıldı, öldüğü tespit edildikten sonra saat 04.33'de ceset yere indirildi.

Hükümlünün asılmasını müteakip cesedin evvela bir gerilim akabinde kasılmasıyla birlikte ayakların hafif açılmasıyla birlikte dizden itibaren yukarıya doğru çekme meydana geldi. Ölümü müteakip diz bağlarının gevşeyerek ayakların dizden itibaren sarktığı, ağızdan sıvı maylının geldiği tespit edildi.

30.1.1983, Saat 04.35

İmzalar"

ÖLÜM CEZASI İNFAZ TUTANAĞI

"22 Mayıs 1979 günü Gaziantep Yazıcık Mahallesinde Bakkal maktül Battal Türkaslan'ı tasarlayarak öldürmek suçundan ölüm cezasına hükümlü Ahmet Kerse'nin cezasının infazı için 29.1.1983 günü E Tipi Cezaevinde gelindi. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 28.1.1983 gün ve 1.134.3.1983-005312 sayılı yazıları ile Memuriyetimize kurye vasıtasıyla gelen İnfaz dosyası incelendi.

Ahmet Kerse'nin Adana Sıkıyönetim Komutanlığının 1 Nolu Askeri Mahkemesinin 8.7.1981 gün 1981/1245 evrak, 1981/103 esas ve 1981/699 Karar sayılı kararıyla TCKnun 450/4 maddesi gereğince ÖLÜM CEZASINA mahkum olduğu, bu kararın Askeri Yargıtayın 5.5.1982 gün 1982/92 esas, 1982/258 sayılı ilamı ve Askeri Yargıtay Daireler Kurulunun 3.6.1982 gün 1982/113 esas ve 1982/111 karar sayılı ilamıyla tasdik edilerek kesinleşmiş bulunduğu ve cezanın infazına dair 2793 sayılı Kanun Resmi Gazetenin 28 Ocak 1983 gün ve 17942 ikinci mükerrer nüshasında yayınlanarak yürürlüğe girdiği, kararın ilgil mahkemece şerh verilerek kesinleştirildiği anlaşıldı.

Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulüne ait 353 S. kanunun 244 ve 245, CMUK 396, Cezaların İnfazına Dair 647 Sayılı K.nun 2, Cezaların Tüzüğün 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69 ve 70. Maddeleri, TCKnun 43. Maddesi gözden geçirildi ve gereği yerine getirildi. Cezaevinin içinde ve dışında gerekli güvenlik önlemi alındı. Tüzüğün 66. Maddesinde sayılan Gaziantep C. Savcı Yrd. M. Kemal Gürsöz, Adana Synt. K.lığı 1 Nolu Askeri Mahkemesi Başkanı P. Kd. Albay Necdet Kuzucu, Hükümet Tabibi Dr. Fahri Güven, E Tipi Cezaevi Din Görevlisi Veysel Çolak, Cezaevi Md. M. Ali Vez, Adana Synt. K.lığı Yazı İşleri Müdürü Dz. Svl. Me. Mustafa Bayar'dan müteşekkil infaz kurlu ile birlikte hükümlünün kalmakta olduğu hücreye 30.1.1983 günü saat 03.45'de *(aynı infaza ilişkin bir üstte metni verilen İnfaz Sürecindeki Durumuna İlişkin Tutanakta ise mahkumun 03.30'da hücresinden alındığı yazılıdır, MSG)* gelindi. Hükümlü Ahmet Kerse hücreden alındı. Sıkı güvenlik önlemi ile infaz yerine getirildi.

Hüviyetinin tespitine geçildi. (Bu sırada daktilo arızalandığından daktilo değiştirildi.) Hükümlünün kimliği kendisinden soruldu.

Hükümlünün Gaziantebin Bekirbey Mah. Bekirbey Sk. No:22de oturan ve Gaziantep Mağarabaşı Mh. Hane 25, Cilt 098/01 ve Sahife 66da kayıtlı Recep oğlu, Münevverden olma 3.8.1958 doğumlu Ahmet Kerse olduğu ve beyanı dosya içersindeki kayıtlara uygun olduğu anlaşıldı. Hükümlü Ahmet Kerse'nin ailesinin infaz yerinde bulunmaları ve hükümlü ile görüştürülmeleri için Cezaevine celbi hususunda Nöbetçi Emniyet Amirliğine yazılan yazıya rağmen arattırılmış ise de bulunamamış olduğu, Emniyet Amirliğinin verdiği cevabi yazıdan anlaşıldı. Hazır bulunan Gaziantep E Tipi Cezaevinin Din görevlisi Veysel Çolak dini vecibeleri yerine getirdi. Ahmet Kerse'den son arzusu soruldu. Babasına mektup yazacağını bildirmesi üzerine kendisine kağıt ve kalem verildi. Babasına iki sahifeden ibaret ve iki suret mektup yazdı. Mektup alınarak dosyaya konuldu. Son arzusu tekrar soruldu. Abdest alacağını beyan etti. Su ve havlu temin edilerek abdest almasına yardım edildi. Hüküm özeti C. Savcı Yrd. M. Kemal Gürsöz tarafından hükümlünün yüzüne karşı okundu. Ahmet Kerse hükümet tabibine muayene ettirildi. Hükümet Tabibi hükümlünün akıl hastası olmadığını, şuurunun yerinde olduğunu, infazı engelleyecek bir halinin bulunmadığını beyan etti. Hükümlü Tüzüğün 61. Maddesi gereğince bu iş için temin edilen Mehmet Öznişastacı yardımıyla asılmak suretiyle ilam 30.1.1983 günü saat 04.30'da infaz edildi. Cesedin gömülmesine izin verildi ve gömülmek üzere Gaziantep Mezar-

lıklar Md.lüğü tarafından gönderilen cenaze arabasına konularak Belediye Zabıta Memurlarına teslim edildi. Cesedin gömüldüğü mezarın parsel numarasının bildirilmesi için Mezarlıklar Müdürlüğüne müzekkere yazıldı. Hükümet Tabibi cesedin ölmüş olduğunu bildirmiş olduğundan infaza ait yapılacak herhangi bir işlem kalmadığından tutulan tutanak heyetçe imza altına alındı.

30.1.1983

İmzalar"

AHMET KERSE'NİN YAZDIĞI MEKTUP

"Rahman ve Rahim olan Yüce Allahın Adıyla

Muhterem Babacığım

Hamd Alemlerin Rabbi olan Allaha mahsustur. Ancak ona hamd ederiz. Selat ve selam. Bize dosdoğru yolu öğreten Hz. Peygamber (SAV) ... *(okunamayan bir sözcük var, MSG)* ve ashabının üzerine olsun.

Değerli babacığım sana bu mektup belki son mektubun son satırları olacak birgün hepimizin çıkacağı o ilahi huzura çıkacağım ölüm her kula borçtur. Ancak Yüce Allah'tan hayırlı ölüm ve imanla gitmek nasip etsin. Size son sözüm benim ölümüm ancak ve ancak Allah rızası için vatanımın ve Milletimin Devletin yok edilmek istendiği bir zamanda sahipsiz iken sahip çıkmak ve Allah rızasına kavuşmaktır. Şunu Herkes bilsin ölümümden kimseye sorumlu tutmayın kimseye kırgın ve dargın değilim. Beni seven soran hakkını helal etsin Yüce Allah bize şöyle buyurur 'And olsunki sizi can mal, evlat ve sabırla imtihan edeceğiz' ve 'And olsun zamanaki insanlar ... *(okunamayan sözcük var, MSG)* Ancak hak yolda olanlar ve birbiren sabrı tavsiye edenler kurtulmuştur' Yüce Allahtan Af ve hidayet dileriz.

Muhterem Babacığım

Başka yazacak bir şey bulamıyorum. Zaten dünya adına konuşma ve yazma fitne doğurur. Benim Amacım Türkiyemde Fitne, Küfür, Kızıl Emperyalizmin oyununu bozmak şu cennet vatanı ikinci bir Afganistan gibi köle yaptırmamak içindi Şimdi Allah ve onun kutlu yolcularına teslim ediyorum. İsim yazmaya küzüm yok Tüm Aile Fertlerine, Anama, Akrabalara ve Soranlara Aynı Duygularla Selam eder Allahtan rahmet ve hidayet dilerim

Essalamun Aleykum ve Rahmetullaha ve Bereketümü

Oğlun

AHMET KERSE

31.1.1983 *(doğru tarih 30.1.1983 olacaktır, MSG)*

Pazar"

8) Selçuk Duracık (03/06/1983 tarih ve 2834 sayılı Kanun)

TUTANAK

"İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinin 17.9.1981 tarih ve 1981/142 esas, 1981/269 karar sayılı hükmü ile 7.9.1979 tarihinde önceden tasarladıkları biçimde 4 kişiyi öldürmek suçundan dolayı TCK'nun 450/4-5 maddesi uyarınca ölüm cezasına mahkum edilen Turgutlu ilçesi, Yenice mahallesi, Hane 438/441, Cilt 021/04, Sahife 98'de nüfusa kayıtlı Emrullah oğlu, Birsen'den doğma, 29.8.1960 doğumlu *SELÇUK DURACIK* hakkındaki hüküm Askeri Yargıtay 3 üncü Ceza *Dairesinin (Askeri Yargıtay'da Ceza Dairesi şeklinde bölümlenme yoktur, doğrusu 3. Daire olacaktır, MSG)* 9.3.1982 tarih ve 1982/72 esas, 1982/112 karar sayılı ilamı ile onanmakla kesinleşmiş; 3.6.1983 gün ve 18066 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2834 sayılı yasa ile yerine getirilmesi kabul edilmiş bulunan hüküm dosyası Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü ifadeli 3.6.1983 tarih ve CİGM-1.134.7.1983/34405 sayılı yazısı ile gönderilmiş olmakla dosya ve 2834 sayılı kanun incelendi.

Görevli İzmir Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Baki Özgür, İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinde görevli Hakim Kıdemli Binbaşı Aydın Kalpakçı, Kapalı Cezaevi Müdürü Soner Kostereli, Adli Tıp Doçenti Doktor Hüseyin Karaali, Zabıt Katibi Ali Çorak olduğu halde heyet halinde Buca Kapalı Cezaevine gelindi. Hükümlünün tebligata rağmen müdafii Avukat Burkay Kaynak ile Avukat Metin Öney'in gelmedikleri görüldü. Hükümlü Selçuk Duracık huzura alındı. Kimliği soruldu. Hükümde yazılı kimliğini aynen tekrar etti. Hükmü veren ve infazda bulunan mahkeme heyetinden Hakim Binbaşı Aydın Kalpakçı hükümlüyü teşhis ederek, 'İzmir Sıkıyönetim 2 Numaralı Askeri Mahkemesince hakkında ölüm cezası verilen kişi burada hazır bulunan Selçuk Duracık'tır' dedi. Bu beyanı Cezaevi Müdürü de teyit etti. Hükümlünün beyanının dosyada mevcut nüfus kayıt örneğine uygun olduğu müşahede olundu. Hükümlüye görevli hakim tarafından hüküm özeti okundu. Doktor Hüseyin Karaali, hükümlüyü muayene etti. Bir hastalığı olmadığı ve şuurunun yerinde olduğunu belirtti. Hükümlü, babası Emrullah Duracık'a verilmek üzere pullu bir mektup verdi. Okundu, suç unsuruna rastlanmadığından babasına usulüne uygun şekilde gönderilmek üzere teslim alındı. Namaz kılacağını söyledi. Müsaade olundu. Hazır olan hoca gözetiminde namazını kıldı. İsteği üzerine din görevlisi tarafından kendisine dini telkinde bulunuldu. Başka bir isteği olup olmadığı soruldu. Ölüsünün yıkanıp ailesine teslimini ve dini merasim yapılmasını istedi. Yasaya göre dini merasimin yapılamayacağı kendisine anlatıldı. Üzerine giydirilmiş bulunan beyaz gömlekle hüküm özeti asıldı. Sehpaya götürülürken bir şey söylemediği gibi, sakindi. İnfaz ile görevli ilgililer marifeti ile infaz işlemi icra olundu. Ve hükümlü yirmi dakika sehpada asılı kaldı. Doktor Hüseyin Karaali cesedi muayene etti; hükümlü Selçuk Duracık'ın ölmüş olduğunu bildirdi. Bu işlem Buca Kapalı Cezaevinin avlusunda 5.6.1983 günü saat 01.00'da başlayıp saat 01.45'de sona erdiği cihetle def'in ruhsatı verildi. Cesedin henüz yakınları bulunamadığından gömülmek üzere İzmir Bele-

diyesi Mezarlıklar Müdürlüğüne görevli ilgililere teslim olundu ve tutanak birlikte imzalandı.

5.6.1983, saat: 01.45

İmzalar"

SELÇUK DURACIK'ın YAZDIĞI MEKTUP

"6.3.1983 Haziran

Bismillahirrahmanirahim

Rahman ve Rahim olan Allahın Adıyla

Devamlı var olan ondan başkası onunla varlıkta duran varlığının başlangıcı ve sonu olmayan Zatında Sıfatlarında ve işlerinde benzeri olmayan yaratılmışların hiç birine benzemeyen Diri, Bilici, İşitici, Görücü, Gücü yetici, Söyleyici ve yaratıcı olmak sıfatlarına Sahip olan Allahu Tealaya ol emriyle yarattıklarının sayısı kadar hamdü senalar olsun "İnşaallah"

Bütün dualar ve iyilikler onun peygamberi ve en sevdiği kulu İhtiyar edilmiş celisi insanların her bakımdan en güzeli ve en üstünü olan güzeller güzeli o en güzele Hz. Muhammed Mustafa "Sallallahü" aleyhi ve sellem Efendimize yıldızlar kadar parlak olan sevgili Aline ve Eshabın-a bunları sevenlere izlerinde gidenlere İslamiyetin muzafferi için şehit düşenlere olsun "İnşaallah"

"Essalamün Aleyküm"

Pek muhterem Babacığım ve Anneciğim...

Gönül dolusu Sevgi, hürmet, hasretle kucaklaşır, muhabbetimle her iki değerli ellerinizden öperim.

Ayrıca Hüseyin abime, Yüksel ve Gülşen kardeşlerime muhterem Dedeme, Ananneme, teyzeme, dayılarıma, yengelerime ve Halalarıma Ayrı Ayrı Selam eder Sevgi ve hürmet ile büyüklerimin ellerinden küçüklerimin gözlerinden hasretle öperim.

Cümle ümmeti Muhammed ile birlikte Sizlerinde Sağlık, Sıhhat, Saadet, sabr ve metanet üzere olmanızı Rahman ve Rahim olan Rabbimden canı gönülden niyaz ederim.

Muhterem Babacığım ve Anneciğim. Bu mektubu son ve ebedi yolculuğumuz olan Allahın huzuruna çıkmadan önce yazmış bulunuyorum. Yüce Mevlamız sizlere Sabr ve dayanma gücü versin benim ve sizlerin başına gelen her ne ise Canab-ı Mevlamızdan gelmiştir onun için sabr edin ve şükür edinki geçmiş ve gelecek günahlarımız mevlamızın vermiş olduğu musibetlerle temizlensin. Aksi halde sabr etmezsek Mevlamızın daha çok musibet ve belaları üzerimize gelir. Onun için hiç üzülmeyin. Çünkü Yüce mevlamız bir hadisi kudsisinde şöyle buyurmaktadır =Allah buyuruyor= Kullarımdan birisine bedeninde veya malında veya evladında bir musibet yönettiğim zaman

sonra oda musibetleri güzel bir sabr ile karşılarsa Kıyamet gününde onun için mizan kurmak veya onun için bir defter açmaktan haya ederim demektedir. Durum böyle olunca bizlere güzel bir sabr ve şükür etmek düşüyor.

Yüce Rabbimiz buyurmaktadırki Ben musibetleri sevdiğim kullarıma veririm buyurmaktadır. Böyle olmasaydı Yüce Peygamberimize ve diğer peygamberlerimize musibetleri vermezdi. Hatta Yüce peygamberimiz "Sallallahü aleyhi vesselam" Efendimiz duasında şöyle dua ediyor: Ya Rab bana o kadar yakın ... *(okunamayan bir sözcük var, MSG)* musibetler bana kolay ve hafif gelsin" diyor.

Rivayet ediliyorki Süleyman Aleyhisselamın oğlu vefaat etti. Süleyman Aleyhisselam bundan dolayı şiddetli üzüldü bunun üzerine iki melek kendisine geldi ve onun uzurunda hasımlar şekilde diz çöktüler birisi dediki Ben doğum ektim biçecek vaziyete geldiği zaman bu adam yanımdan geçti ziraatımı maf etti. Bunun üzerine Süleyman Aleyhisselam diğerine sordu Sen ne diyorsun? Oda dediki Ben caddeden yürüyordum ziraatın üzerine geldim sağa ve sola baktım gördümki yol ziraatın içinden geçiyor. Süleyman Aleyhisselam Ziraat Sahibine dedeki neden yola ektin? Bilmezmisin millet için yol gerekir. Ziraat sahibi Sen çocuğun için neden üzülüyorsun? Bilmezmisin ölüm Ahiret yoludur. Bunun üzerine Süleyman Aleyhisselam Rabbire tövbe etti bu günden itibaren çocuğu için üzülmedi. İşte Babacığım ve Anneciğim Sizlerde sakın üzülmeyiniz Yüce mevlamıza sabr ve şükür ediniz bizim için böylesi daha hayırlıdır belki bizler bunu bilemeyiz Mevlamız günahlarımızı affeylesin.

Peygamberlerden bir tanesi rabbime şikayette bulunarak dedeki "Yarab Mimün kulun Sana itaat ediyor günahlardan uzaklaşıyor sen ondan dünyayı alıyor ona bela veriyorsun Kafir kulun sana itaat etmiyor sana karşı ve yasaklarına karşı günahkar oluyor Sen ondan belayı uzaklaştırıyorsun dünyayı onun için yayıyorsun bu nasıl olur. Bunun üzerine Cenab-ı Hak o peygamberine vahiy göndererek buyurdu "Kullar benim bela benimdir Her birisi benim hamdimde tesbih eder Binaenaleyh mümimin üzerinde günahlar olur ben dünyayı ondan alır belayı ona veriyorum onun günahlarının kefareti oluyor. Taki benim huzuruma gelinceye kadar O zamanda sevablarının mükafatını ona veriyorum. Kafirinde sevabı olur onun rızkını genişlettiyorum belayı ondan uzaklaştırıyorum sevablarının mükafatını dünyada ona veriyorum. Taki benim huzuruma gelinceye kadar. O zamanda günahlarıyla onu cezalandırırım" İşte böyle Babacığım ve Anneciğim sizler ne kadar çok sabr ederseniz bende ebedi istirathanemde huzurlu ve rahat olurum "İnşaallah" Bir hedisi kudside şöyle buyurmaktadır "Ey insan oğlu kazama razı olmayan belama sabr etmeyen nimetlerime şükür etmeyen verdiğime kanaat getirmeyen kendisine başka Rab arasın Ey insan oğlu belama sabr eden benden razı olmuş olur" Sizlerinde sabr edeceğinizi biliyorum eğer beni biraz seviyorsanız sakın ağlamayın üzülmeyin Çünkü Yüce peygamberimiz bir hadisi şerifinde şöyle buyuruyor "Ölümü üzere yas tutulan kimse kıyamet günü bu yüzden azaba uğratılır" Sizlerde benim azab görmemi istemiyorsanız mutlaka sabr etmeniz lazım sakın ağlamayın ve yas tutmayın beni ebedi istirathanemde rahatsız etmeyin dualarınız ile beni rahatlatın Sizler ne kadar

sabr ederseniz beni o kadar sevindirmiş olursunuz dualarınız için şimdiden Allah sizlerden razı olsun "İnşaallah"

Muhterem Babacığım ve Anneciğim, Yüce Mevlamız nasip ettiki sizleri son olarak görmek biz aciz ve garip kullarından esirgemedi. Sizlere ziyarette söylemek nasip olmayan helallaşmamızı artık burada yazmak istiyorum. Canım Babacığım ve Anneciğim. Biliyorsunuzki Baba ve Annenin hakkı evlatlarından çok büyüktür ben oğlunuzu da bu büyük yükten kurtarın ve hakkınızı helal edinizki bizlerinde Mevlamızın huzurunda perişan olmayayım. Ayrıca Dedem, Aneannem, Teyzem, dayılarım, yengelerim, Halalarım ve Hüseyin abim, kardeşim Yüksel ve Gülşeninde üzerimde hakları vardır onlarda haklarını helal etsinler. Beni Soran Seven Akraba ve Müslüman gardaşlarımlada benim için helalleşin beni bu yükten kurtarın benim hakkım varsa hepinize helal olsun.

Muhterem Babacığım ve Anneciğim Cenab-ı Mevlamız sırasıyla hepimizi huzuruna alacak Sizler sabır ve şükür ederseniz orada "inşaallah" beraber olacağız Yüce Rabbimiz cümle Ümmeti Muhammed ile birlikte bizleride Dergahına kabul rızasını mazhar Yüce Peygamberimiz "Sallallahü aleyhi vesselam" şefaatine nail edip ebedi saadete ulaşmak nasip eylesin "inşaallah"

Muhterem Babacığım ve Anneciğim Burada aciz satırlarıma ve mektubuna son verirken Cenab-ı Allah Rahmeti, mağfireti, af, feyiz ve bereketi Yüce Peygamberimiz Hz Muhammed "mustata Sallallahü aleyhi vesselam" Efendimizin şefaati sizlerin ve cümle ümmetinin üzerine olsun "İnşaallah" "Allaha Emenat olunuz İnşaallah"

Ölüler için yapılmış dualar nurdan yapılmış tabaklarda onlara takdim edilir

Ölümü üzerine yas tutulan kimse kimse kıyamet günü "Hadisi Şerif" bu yüzden Azaba uğradılır. "Hadisi Şerif"

Ölüye kendisinin üzerine yas tutulması sebebiyle kabirde azap olunur "Hadisi Şerif" Yüce Rabbimize kavuşuyoruz onun için bizler üzülmüyoruz sizlerde üzülmeyiniz.

Aciz ve Garip oğlunuz

SELÇUK DURACIK

İmza"

9) Halil Esendağ (03/06/1983 tarih ve 2834 sayılı Kanun)

TUTANAK

"İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinin 17.9.1981 tarih ve 1981/142 esas, 1981/269 karar sayılı hükmü ile 7.9.1979 tarihinde önceden tasarladıkları biçimde 4 kişiyi öldürmek suçundan dolayı TCK'nun 450/4-5 maddesi uyarınca ölüm cezasına mahkum edilen Saruhanlı ilçesi, Gözlet köyü, H: 4, C: 021/01, S: 19'da nüfusa kayıtlı Toker oğlu, Mürüvvet'ten doğma, 1961 doğumlu HALİL ESENDAĞ hakkındaki hüküm Askeri Yargıtay 3 üncü Ceza Dairesinin *(Askeri Yargıtay'da Ceza Dairesi şeklinde bölümlerime yoktur, doğrusu 3. Daire olacaktır, MSG)* 9.3.1982 tarih ve 1982/72 esas, 1982/112 karar sayılı ilamı ile onanmakla kesinleşmiş; 3.6.1983 gün ve 18066 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2834 sayılı yasa ile yerine getirilmesi kabul edilmiş bulunan hüküm dosyası Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü ifadeli 3.6.1983 tarih ve CİGM-1.134.7.1983/34405 sayılı yazısı ile gönderilmiş olmakla dosya ve 2834 sayılı kanun incelendi.

Görevli İzmir C. Savcı Yardımcısı Baki Özgür, İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinde görevli Hakim Kd. Bnbş. Aydın Kalpakçı, Kapalı Cezaevi Müdürü Soner Kostereli, Adli Tıp Doçenti Dr. Hüseyin Karaali, Zabıt Katibi Ali Çorak olduğu halde heyet halinde Buca Kapalı Cezaevine gelindi. Hükümlünün tebligata rağmen müdafileri Avukat Burkay Kaynak ile Avukat Metin Öney'in gelmedikleri görüldü. Hükümlü Halil Esendağ huzura alındı. Kimliği soruldu. Hükümde yazılı kimliğini aynen tekrar etti. Hükmü veren ve infazda bulunan mahkeme heyetinden Hakim Binbaşı Aydın Kalpakçı hükümlüyü teşhis ederek, 'İzmir Sıkıyönetim 2 Numaralı Askeri Mahkemesince hakkında ölüm cezası verilen kişi burada hazır bulunan Halil Esendağ'dır' dedi. Bu beyanı Cezaevi Müdürü de teyit etti. Hükümlünün beyanının dosyada mevcut nüfus kayıt örneğine uygun olduğu müşahede olundu. Hükümlüye görevli hakim tarafından hüküm özeti okundu. Doktor Hüseyin Karaali, hükümlüyü muayene etti. Bir hastalığı olmadığı ve şuurunun yerinde olduğunu belirtti. Hükümlü, babası Toker Esendağ'a hitap eden ve üzerinde pulu bulunan bir mektup verdi. Okundu, suç unsuruna rastlanmadı, babasına usulüne uygun şekilde iletilmek üzere teslim alındı. Ayrıca İzmir Kapalı Cezaevi E.B.K. 13 adresinde bulunan Salih Cerit'e hitaplı bir mektup verdi. Mektup açıldığında iki ayrı mektup zuhur etti, incelenmek üzere yede alındı. Bu mektubun içinden ayrıca gümüş olduğunu iddia ettiği yüzük ile 4000 TL kağıt para çıktı. Sorulduğunda Avukatı Metin Öney ile görüşme arzusunu belirtti. Ancak tebligat yapılmasına rağmen avukatının gelmediği kendisine anlatıldı. Arzusu ile namazını kıldı. Din görevlisinin yaptığı telkini kabul etti. Başkaca bir diyeceği olmadığını beyan ederek etrafındaki kişilerle helallaştı. Üzerindeki beyaz gömleğe hüküm özeti asıldı. Sehpaya götürülürken sessiz ve sakindi. İnfaz ile görevli ilgililer marifeti ile infaz işlemi icra olundu ve hükümlü 20 dakika sehpada asılı kaldı. Doktor Hüseyin Karaali cesedi muayene etti; hükümlü Halil Esendağ'ın ölmüş olduğunu bildirdi. Bu işlem Buca Kapalı Cezaevinin avlu-

sunda 5.6.1983 günü saat 01.50'de başlayıp saat 02.30'da sona erdiği cihetle defin ruhsatı verildi. Henüz cesedin yakınları müracaat etmemiş olduğundan gömülmek üzere İzmir Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğünde görevli ilgililere teslim olunarak tutanak birlikte imzalandı.

5.6.1983, saat: 02.30

İmzalar"

HALİL ESENDAĞ'ın YAZDIĞI MEKTUP

"4.6.1983

Bismillahirrahmanirrahim

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla

Alemlerin rabbi devamlı var olan ondan başkası onunla varlıkta duran yaratılmışların hiç birine benzemeyen diri, bilici, görücü, gücü yetici, söyleyici ve yaratıcı sıfatlarına sahip olan Cenabı Hakkı Zülcelale ol emriyle yarattıklarının sayısı kadar hamdü sena ve şükürler olsun.

Salatü selam bütün dua ve iyilikler Alemlerin yaradılış sebebi ve hikmeti Cenabı Allahı seçilmiş kulu ve peygamberleri ümmeti olarak şereflendiğimiz kurtuluşumuzun en büyük ümidi Fahri kainat Resül-ü Hz Muhammed Mustafa (SAV) Efendimize yıldızlar kadar parlak ve temiz olan Sevgili Aline Eshabına, bunları sevenlere izlerinden gidenlere olsun "İnşaallah"

"Essalamün Aleyküm" Babacığım

Pek muhterem babacığım ve anacığım sonsuz sevgi, hürmet, hasretle kucaklar muhabbetle mübarek ellerinizden öperim ayrıca Nenem, Dedem, Halam, Enişte m, Abimde sonsuz sevgi hürmet hasretle kucaklar ellerinden öperim ailemizin ve akrabalarımızın küçüklerinin cümlesinide sevgi hürmet hasretle kucaklar gözlerinden öperim.

Cümle ümmeti muhammed ile birlikte sizlerinde sağlık, sıhhat, saadet ve daimi sabr, rıza üzere bulunmanızı Yüce Rabbimizden niyaz ederim.

Muhterem babacığım ve Anacığım

Bu aciz satırlarımı son ve ebedi yolculuğumuz olan yüce Rabbimizin huzuruna çıkmadan önce yazıyorum yazmamın sebebi ise sizlerden benim için çok büyük kıymeti olan bazı şeyleri sizlere vasiyet edeceğim bunlarıda sizlerin kesinlikle yerine getireceğine inanıyorum. İnşaallah beni kırmazsınız.

Muhterem babacığım ve anacığım sizlerden isteğim kesinlikle üzülmemeniz Cenab-ı Allaha şükür edip şu ayeti Kerimeyi okuyarak ... *(okunamayan birkaç sözcük var, MSG)* Muhakkak biz Allahın kullarıyız ve muhakkak ona döneceğiz" deyip iki rekat namaz kılın benim içinde dua ediniz. Çünkü bir haberde şöyle buyuruluyor: "Ölüler için yapılan dualar nurdan tabaklarda onlara takdim olunur".

Bu isteğimi yerine getirirseniz benim için en büyük iyiliği yapmış olursunuz sizlerden bunu bekliyorum sizler ne kadar çok "sabr" "şükür" ederseniz bende ebedi istirathanemde o kadar rahat olurum ama sizler sabr edemezseniz ve ağlayıp yas tutarsanız bende kabrimde o kadar rahatsız olurum. Çünkü bir hadisi şerifde "Ölüye kendisinin üzerinde yas tutulması sebebiyle Kabirde Azab Olunur" diye buyurulmuştur. Canım babacığım ve Anacığım ben oğlunuzun azab görmesini istemiyorsanız kesinlikle ağlamayın "sabr ve şükür edin" beni sevdiğinizi gösterin sizlerden bunu bekliyorum Çünkü benim Yüce Rabbimizin huzurunda rahatsız olmam sizlerin üzülmesi sebebiyle olacaktır ama sizler sabr ederseniz bende yüce Rabbimizin huzurunda rahat olacağım inşaallah.

Muhterem babacığım ve anacığım malümünüz hepimiz Cenabı mevlamızın huzuruna döneceğiz bundan kimse hiçbir şekilde kurtulamaz ve kurtulmamıştır sırasıyla hepimiz yüce Rabbimizin huzuruna döneceğiz bizler için mühüm olan Yüce Rabbimizin rızasını kazanarak huzuruna varmak orada hüsrana değil Ebedi saadete ulaşmaktır. Ebedi saadete ulaşmak ise "BELAYA SABR NİMETE ŞÜKÜR" Etmekle kazanılır. Eğer bizlerde ebedi saadet istiyorsak mutlaka "SABR" etmemiz lazım. Çünkü Yüce Rebbimiz bir hadisinde şöyle buyuruyor: "Kullarımdan birisine bedeninde veya malında veya evladında bir musibet bela yönelttiğim zaman sonda oda musibeti güzel bir sabr ile karşılar ise Kıyamet gününde onun için MİZAN kurmak veya onun için bir Defter açmaktan haya ederim" diye buyurmaktadır. İşte babacığım ve anacığım Yüce mevlamızın Rızasını kazanmamızın tam zamanı sizlerin burada göstereceği "SABR" belki hepimizin Ebedi saadete ulaşmasına vesile olur onun için ilk andan itibaren mutlaka "SABR" ediniz çünkü ilk zamandan itibaren yapılan "SABR"ın 900 derecesi vardır bu büyük fırsatı sakın kaçırmayın ilk andan itibaren sizlerden beklediğim "SABRI" mutlaka yerine getirin sizin böyle yapacağınıza inanıyorum ve böyle yapmanızı istiyorum. Yüce Rabbim sabrlar ihsan eylesin inşaallah.

Muhterem babacığım ve anacığım bizler için bu dünyada rahatlık önemli değil bu dünyadaki üç beş günlük ömür mutlaka son bulacak önemli olan Ebedi dünyamızda rahat olmak işte bu dünya ne kadar fazla "ÇİLE" ve SIKINTI ile geçer ise ebedi dünyamızdada o kadar rahat olacak inşaallah. Çünkü bu dünyada çektiklerimiz günahlarımızın kefareti olmaktadır. Hz Ali Efendimiz buyurdu "Size Kuranda en ümitli ayeti haber vereyimmi Dinleyenlerde Evet dedikleri zaman şu ayeti kerimeyi okudu 'Başınıza gelen her musibet kendi ellerinizin kazandığı Günahlar yüzündendir Allah ise günahların birçoğunu bağışlıyor" İşte babacığım ve anacığım bu dünyada musibete sabr edersek günahlarımızın kefareti olmaktadır. O zaman bizlerde SABR etmemiz lazım. Yüce Rabbimiz günahlarımızı affeylesin İnşaallah.

Muhterem babacığım ve anacığım peygamberlerden Aleyhisselam bir tanesi Rabbine şikayette bulunarak dedi "Yarabbi mümin kulun sana itaat ediyor günahlarından uzaklaşıyor sen ondan dünyayı alıyor Ona bela veriyorsun. Kafir kulun sana itaat etmiyor sana karşı ve yasaklarına karşı günahkar oluyor sen Ondan Belayı uzaklaştırıyor dünyayı onun için yayıyorsun Bu nasıl olur?"

Bunun üzerine Cenabı Hak ona vahiy göndererek buyurdu "Kullar benim Bela benimdir her birisi benim hamdimle tesbih eder binaenaleyh mümünün üzerinde günahlardan olur ben dünyayı ondan alır belayı ona veriyorum. Onun günahlarının kefareti oluyor. Taki benim huzuruma gelinceye kadar. O zamanda sevaplarının mükafatını ona veriyorum. Kafirinde sevabları olur. Onun rızkını genişletiyorum Belayı ondan uzaklaştırıyorum Sevablarının mükafatını Ona dünyada veriyorum Taki benim huzuruma gelinceye kadar O zamanda günahlarıyla onu cezalandırırım" diye buyuruyor "İbni Abbas RA" rivayetiyle. İşte babacığım ve anacığım Cenabı Mevlamız bu dünyada mümün kulunun günahlarının cezasını veriyor bizlerde SABR edersek günahlarımız af olacaktır inşaallah.

Muhterem babacığım ve anneciğim Ashabı kiramdan Ebu Derdara rivayet ediliyorki "Süleyman Aleyhisselamın oğlu vefat etti Süleyman Aleyhisselam bundan dolayı şiddetle üzüldü bunun üzerine iki melek kendisine geldi ve huzurunda birbirine düşman şekilde diz çöktüler Birincisi dediki Ben tohum ektim çiçek vaziyete geldiği zaman bu adam yanından geçti ziraatimi ifsad etti dedi. Süleyman Aleyhisselam diğerinden sordu sen ne diyorsun. Oda ben caddeden yürüdüm Ziraatin önüne geldim sağa ve sola baktım gördümki yol ziraatin içinden geçiyor Süleyman Aleyhisselam Ziraat sabine sordu Neden yola ektin bilmezmisin yol insanlar için lazımdır. Ziraat sahibi Sen çocuğun için neden üzülüyorsun? Bilmezmisin ölüm ahiret yoludur Bunun üzerine Süleyman Aleyhisselam Rabbine tevbe etti bugünden itibaren çocuğu için üzülmedi. Babacığım anacığım sizlerde sakın üzülmeyin sabr ve şükür edin Cenabı Allaha tevekkül edip ondan razı olun. Çünkü evladı size O verdi O aldı üzülmeye hakkımız yok. Zaten üzülmek sizlere yakışmaz sizler bunun inancı içindesiniz. Yüce Rabbimiz sizlere sabrlar versin inşaallah.

Canım babacığım ve anacığım hepimiz yüce mevlamızın huzuruna döneceğiz sizler mevlamızın kazasına razı olursanız SABR ederseniz Yüce Rabbimizin huzurunda hep beraber oluruz. Orada beraber olmak istiyorsak sabr edin benim için hayır dua edin İnşaallah Rabbimizin huzurunda beraber oluruz. Yüce Rabbimiz cümle ümmeti muhammed ile birlikte bizleride Dergahında kabul rızasına mazhar Yüce peygamberimizin (SAV) şefatine nail edip Ebedi saadete ulaşmak nasip eylesin inşaallah.

Muhterem babacığım ve anacığım sizlerin ailemizin üzerimde çok hakkınız var sizler ben oğlunuza hakkınızı helal edin. Ayrıca Nenem, Dedem, halam, eniştem, Abim, Ablam, Arif, Adil ve akrabalarımızın ve komşularımızın cümleside bendeki haklarını helal etsinler benim sizlerde hiçbir hakkım yok ama gene helal olsun sizlerden beklediğim sabr ve dualarınızı yapacağınızdan hiç kuşkum yok. Yüce Rabbimiz inananların yardımcısıdır.

Muhterem babacığım ve anacığım burada aciz satırlarıma son verirken selam eder sevgi hürmet ve ruhaniyetimle ellerinizden öperim ayrıca Dedem, Nenem, Ahmet eniştem, Halam, Abdurrahman enişteme, Ayşe ve Gülfizar ablama, Ümmü ve Adileye, Osman abim ve ablama, Arif, Adil, Adile, Hatice ve Aygünüme de selam eder sevgi hürmet ve ruhaniyetimle büyüklerimin ellerinden küçüklerimin gözlerinden öper aciz şahsım ve cümle Ehl-i İslam için dualarınızı istirham ederim.

Ayrıca akrabamızdan komşumuzdan soranlara ve cümle müslüman ve mümin Gardaşlarınıza da selam eder sevgi hürmet ve ruhaniyetimle büyüklerimin ellerinden küçüklerimin gözlerinden öper aciz şahsım ve Ehl-i iman için dualarını istirham ederim.

Cenab-ı Rabbül alemininin Rahmeti, mağfireti, af, Feyiz ve bereketi Yüce peygamberimiz Resülü Hz Muhammed (SAV) şefati Evliyayı kiramın himmeti ve yardımı cumla ümmet-i Muhammed ile birlikte üzerimize olsun "inşaallah"

"Ölüler için yapılan dualar nurdan yapılmış tabaklarda onlara takdim olunur" Hadisi Şerif.

"Ölümü üzerine yas tutulan kimse kıyamet günü bu yüzden azaba uğratılır" Hadisi Şerif.

"Ölüye kendisinin üzerinde yas tutulması sebebiyle kabirde azab olunur" Hadisi Şerif.

Muhterem Babacığım ve Anacığım ve diğer sevdiklerim hiç üzülmeyin sabr ediniz. Çünkü başta Yüce peygamberimiz (SAV) efendimiz olmak üzere birçok sevdiklerimiz oradalar bu durumda üzülmek Edebe aykırıdır. "İman sahibi Mevlasına kavuşuncaya kadar Rahata eremez" HŞ

"Allah sevdiği kimseyi üzmez, ama tecrübe için bazı bela verir" HŞ.

Esselamün Aleyküm ve Rahmetullah

Allaha emanet olunuz.

Oğlunuz Halil"

10) Fikri Arıkan (26/03/1982 tarih ve 2643 sayılı Kanun)

TUTANAK

"Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin 15.7.1981 gün ve Esas 1981/193, Karar 1981/909 sayılı Hükmü ile 15.10.1978 tarihinde sanık KEMAL ÖZDEMİR ile aralarında vardıkları anlaşma gereğince iştirak halinde, keza canavarca his sayiki ile aynı kasıt altında birden çok kişiyi öldürmek suçundan TCKnun 450/3-5 maddesi gereğince ölüm cezası ile cezalandırılmasına karar verilen Sanık Himmet oğlu Döndü'den olma 9.9.1951 doğumlu Çorum İli Alaca İlçesi Merkez Büyükhırka Köyü Hane 32, Cilt 020/02 Sahife 16 numarada nüfusa kayıtlı olup Ankara'da Bademlidere Bağcılar Mahallesi no:479/A da oturur FİKRİ ARKAN *(Tutanakta mahkumun soy adı hatalı olarak "Arkan" şeklinde geçmektedir, MSG)* hakkındaki bu hüküm Askeri Yargıta 3 ncu Dairesinin 29.12.1981 gün ve Esas 1981/459, Karar 1981/507 sayılı ilamı ile ONANARAK kesinleşmiş 26.3.1982 gün ve 17645 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2643 sayılı kanunla yerine getirilmesi kabul edilmiş bulunduğundan hüküm dosyası Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 26.3.1982 gün ve 1-134-4-1982-17096 sayılı yazısı ile gönderilmiş olmakla dosya ve 2643 sayılı Kanun incelendi.

Ankara İnfaz Savcıları S. Mehmet Yücesoy, Ziyaettin Özkanlı, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinden Hakim Kıdemli Binbaşı Vural Özenirler, Ankara Kapalı Cezaevi Müdürü Hamza Çelik, Ankara Üniversitesi Adli Tıp Kürsüsünden Uzman Doktor Hüseyin Roman, Zabıt Katibi Mustafa Sağıroğlu olduğu halde heyet halinde Ankara Merkez Kapalı Cezaevine gelindi. Hükümlü Fikri Arkan müdafii Avukat Şevket Can Özbay'ın verilen telefon numaralarında işyeri ve ev adresinde bulunmadığı dosyada mevcut tutanaklardan anlaşıldı, bu nedenle kendisine tebligat yapılamadı. Hükümlü Fikri Arkan huzura alındı, kimliği soruldu hükümde yazılı kimliğini aynen tekrar etti. Hükmü veren ve infazda hazır bulunan Mahkeme Heyetinden Hakim Kıdemli Binbaşı Vural Özenirler de hükümlüyü teşhis ederek Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesince hakkında ölüm cezası verilen kişi halen burada hazır bulunan Fikri Arkan'dır dedi, Doktor Hüseyin Roman Hükümlüyü muayene etti, bir hastalığı olmadığını şuurunun yerinde olduğunu ve hükmün yerine getirilmesinde bir sakınca olmadığını bildirdi. Hükümlüye hazır bulunanlar huzurunda Mahkeme hükmü Hakim Kıdemli Binbaşı Vural Özenirler tarafından okundu, hükümlüden kendisine dini telkinde bulunulması için bir din adamı isteyip istemediği soruldu, dini telkin yapılmasını istiyorum dedi, kendisine dini telkin yapılması için hazır bulunan Din görevlisi Arif Atek huzura alındı kendisine dini telkinde bulundu. Hükümlüden son arzusu soruldu, 'abdest alıp iki rekat namaz kılmamı istiyorum' dedi, kendisine abdest aldırılıp iki rekat namaz kıldırıldı. Ayrıca bir zarf içerisinde Üstü yazılmamış bir boş kağıt ile gazeteden kesilmiş üzerinde darağacı bulunan bir resmin mah-

keme heyetinden Hakim Kıdemli Binbaşı Vural Özenirler'e verilmesini istedi ve zarf isteği üzerine Hakim Kıdemli Binbaşı Vural Özenirler'e verildi. Hükümlüye beyaz gömlek giydirildi hüküm özeti üstüne asıldı. Hükümlü sehpaya giderken Kahrolsun Komünizm diye 3-4 kez slogan attı infaz ile görevli Hüseyin Usta ve yardımcıları eliyle infaz işlemi yerine getirildi. Hükümlü saat 02.26'da sehpaya çıkarılarak 24 dakika sehpada asılı kaldı ve saat 02.50'de sehpadan indirildi. Doktor Hüseyin Roman cesedi muayene etti Fikri Arkan ölmüş olduğunu bildirdi defin ruhsatı verildi. Ceset gömülmek üzere Mezarlıklar Müdürlüğünden gelen görevli Avni Yalçın'a teslim edilerek Karşıyaka Mezarlıklar Müdürlüğüne gönderildi. İnfaz araçları hemen kaldırıldı yerinde düzenlenen işbu tutanak hep birlikte imzalandı.

27.3.1982

Saat 02.50

İmzalar"

11) Levon Ekmekjian (28/01/1983 tarih ve 2794 sayılı Kanun)

TUTANAK

"Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesinin 7.9.1982 gün ve esas 1982/296, karar 1982/282 sayılı hükmü ile 7.8.1982 tarihinde arkadaşı ZOHRAB SERKİSYAN ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti hakimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmak amacı ile Ankara Esenboğa Havaalanına baskın düzenleyerek bomba ve molotof kokteyli patlatıp görevli ve sahında bulunan yolculardan 9 kişiyi öldürmek 78 kişiyi yaralamak suçlarından TCK'nun 125. maddesi gereğince ölüm cezası ile cezalandırılmasına karar verilen sanık Kvork oğlu Efimya'dan olma 1958 doğumlu Lübnan uyruklu Beourj Hamaud Kasabası Trakkam nüfusuna kayıtlı LEVON EKMEKJİAN hakkındaki bu hüküm Askeri Yargıtay 1. Dairesinin 6.10.1982 gün ve 1982/650 esas, 1982/627 karar sayılı ilamı ile onanarak kesinleşmiş, 28.1.1983 gün ve 17942 – 2. mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2794 sayılı Kanunla yerine getirilmesi kabul edilmiş bulunduğundan hüküm dosyası Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 28.1.1983 gün 1.134.4.1983-5311 sayılı yazısı ile gönderilmiş olmakla dosya ve 2794 sayılı Kanun incelendib

Ankara Cumhuriyet Savcı Başyardımcısı Nusret Demiral ve İnfaz Savcıları Sait Mehmet Yücesoy, Tekin Karaçoban, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesinden Sivil Hakim İ. Yalçın Erkuma, Anakara Kapalı Cezaevi Mümessili Emrullah Akkaymak ve Kapalı Cezaevi Müdürü Vekili Osman Işık, Ankara Üniversitesi Adli Tıp ve Sosyal Tıp Enstitü Profesörü Doktor İbrahim Tunalı, aynı yerde Uzman Doktor Özer Kendi, Ankara Adli Tabibi Doktor Talat Yurtman, Zabıt Katibi Soner Yeşilova olduğu halde heyet halinde Ankara Merkez Kapalı Cezaevine gelindi.

Dosyanın incelenmesinde hükümlü Levon Ekmekjian'ın vekili olmadığı ve adı geçenin Lübnan Devleti uyruğunda olduğundan Ankara'daki Lübnan Konsolosluğuna infazın yapılacağı 28.1.1983 gün ve 5/2784 sayılı yazımızla aynı gün saat 18.30'da Başkomiser Avni Turgut aracılığıyla tebligat yapıldığı ancak Lübnan Konsolosluğunda görevli kişinin infazda bulunmayacağı anlaşılmıştır.

Hükümlü Levon Ekmekjian huzura alındı kimliği sorulduğunda Lübnan uyruklu olduğunu Bourj Hamaud Kasabası Trakkam nüfusunda kayıtlı bulunduğunu, babasının adının Kvork, anasının adının Efimya olduğunu 1958 doğumlu bulunduğunu, adının Levon soyadının Ekmekjian olduğunun ve bu hüviyetinin ilamdaki hüviyetinin aynı olduğunu söyledi.

Hükmü veren ve infazda hazır bulunan Mahkeme Heyetinden Sivil Hakim İ. Yalçın Erkumay huzura alınarak hükümlü kendisine gösterildiğinde Mahkemelerince mahkum ettikleri kişinin hazır olan ve adının Levon soyadının Ekmekjian olduğu tespit edilen bu kişi olduğunu beyan etti.

Yukarıda adları tespit edilen Profesör Doktor İbrahim Tunalı ve Uzman

Doktor Özer Kendi ve Adli Tabip Talat Yurtman huzurda hükümlüyü muayene ettiler.

Yapılan ruhi muayenesinde zaman, mekan ve şahsı hakkında oriente olduğu tespit edildi. Dikkat, hafıza ve muhakeme alanında herhangi bir marazi bulgu tespit edilmedi. Sorulan suallere düzgün ve yerinde cevap veriyor. Sakin vaziyette, şuur alanında azalma veya herhangi bir bulanıklık tespit edilmedi. Yapılan ruhi muayenesi sonucu herhangi bir akıl hastalığına düçar olmadığı tespit edildi dediler.

Hükmü ihdas eden Mahkeme Heyetinden Hakim İzzet Yalçın Erkumay tarafından hüküm özeti bizzat huzurda okundu.

Hükümlüye huzurda sorularak kendi dininden olan bir din adamı (papaz) ile görüşüp görüşmemek isteyip istemediği soruldu, din adamı ile görüşmek istediğini bildirdi.

İstanbul 3 Horan Ermeni Kilisesi Baş Papazı olduğunu söyleyen ve hüviyeti bu şekilde tespit olunan ŞAHE ALTUNYAN huzura çağrıldı, sorulduğunda hükümlünün Ermeni Gregoryan Dinine mensup olduğunu bildirdi. Ve dini telkinde bulundu.

Hükümlü tekrar huzura alınarak son arzusu soruldu; cevaben 'annemi babamı görmek istiyorum ancak onlar çağrıya gelmediler, başka söyleyeceğim bir şey yoktur, bir isteğim de yoktur' dedi.

Hükümlüye beyaz gömlek giydirildi, hüküm özeti önüne ve üst tarafına asıldı, hükümlü saat 02.20'de sehpaya çıkarıldı. İnfaza başlandı. Hazır olan cellat HÜSEYİN USTA çağrıldı ve infazı başlattı.

Saat 02.45'de sehpadan indirilip Profesör Doktor İbrahim Tunalı, Uzman Doktor Özer Kendi, Adli Tabip Talat Yurtman cesedi muayene ettiler ve Levon Ekmekjian'ın ölmüş olduğunu bildirdiler. Ceset için defin ruhsatı tanzim edildi ve Ankara Mezarlıklar Müdürlüğünden gelen MEHMET DEĞERCAN'a ceset teslim edildi. Defin için gönderildi. İnfaz araçları hemen kaldırıldı.

İşbu tutanak gerekli infaz işlemi gerçekleşmiş bulunmakla ve başkaca yapılacak bir işlem olmadığı cihetle 2 sayfadan ibaret huzurda tanzim olunarak zabıtta ismi geçen ve infazı gerçekleştiren heyet tarafından okunup doğruluğu birlikte imzalandı.

29.1.1983 Saat 02.50

İmzalar"

12) Hıdır Aslan (03/10/1984 tarih ve 3049 sayılı Kanun)

HIDIR ASLAN'ın YAZDIĞI MEKTUP[4]

"Can abim,

Uzun yazacak değilim, bu ana hep hazırlandım. Son yolculuğum yaşamım kadar güzel olmalı. Üzülmek mi? Bunu hiç istemiyorum canlarım. Büyük sözler etmeyi gereksiz buluyorum. Her şey yaşamım kadar açık ve sade olmalı.

Yaşamak bir türküyse, bu türküyü en güzel biçimiyle söylemeye çalıştım. Zafer şarkısının söylendiği günler de gelecek. Kısa da olsa onurlu yaşamımın yolunu seçtiğim için mutlu gidiyorum. İyi, güzel şeyler uğruna yaşanıyorsa her şey, katlanılmayacak şey yoktur. Ölüm bile basitleşiyor. Anlamlıysa ölüm, yaşamak kadar güzeldir.

Şu mektubu yazarken bir yandan çay sigara içiyorum. Ağır ağır. Tadına vara vara. Neşesiz değilim. Bir yandan yaşamımın film şeridini toplamaya çalışıyorum kağıda. Kısacık zamanda bu anlık. Ama her şeyi baştan sona ayrıntılarıyla izlemek oldukça zor gibi.

Vasiyet yazmamı istemiştin. Acele etmemiştim ama buna zamanımız oldu işte. İyiden, güzelden yana olun. Bu son isteğim. Hepinizden. Tüm dostlarıma, dost yüreklilere sevgimin sıcaklığını iletin. Utançsız, onurlu gidişimi. Üzülmek, acımak hiç kimseden beklemediğim şeydir. Bana yapılacak en büyük kötülük bu olur. İnsan, acılarla da yaşamasını bilir, bilmeli. Güç de olsa.

Benim üzerimde büyük emekleriniz var. Ödenmeyecek kadar büyük. Senin ve ötekilerin. Size, emeğin tüm temsilcilerine, dünyadaki tüm emekçi, onurlu, güçlü insanlara layık olabilmenin yolunu seçtim. Yapabileceğim her şeyi yapmamış olsam da, bu görevi yapacak yeni insanlar topraktan fışkırıyor.

Ailedeki bana düşen tüm hakları sen ve Aydın'a bırakıyorum. En yararlı biçimde kullanacağına inanıyorum.

Çok şey söylemek istiyorum ama zaman öylesine kısa ki. On dakikam var. Üzülmeyin, acılara yenilmeyin, hayata karşı güçlü olun, yaşam budur. Seçilmesi gereken yaşam. Sultan'a sevgilerimi yolluyorum. Her birinize isim isim, ayrı ayrı yazmayacağım. Dostlara da. Bu hepsini karşılasın.

Yüreğimin tüm sevgisiyle, tüm onurlu güçlerimle seni, sizi, hepinizi kucaklar, doyasıya öperim. Güçlü olun, başı dik olun. O güzel günlerde tekrar yanınızda olacağım.

Amcanız, kardeşiniz, dostunuz, HIDIR.

Saatimin, avukatım tarafından Emel'e verilmesini istiyorum.

H. Aslan"

---

4 Mektup metni, Ahmet Kahraman, Darağaçları Gölgesinde Korku Cumhuriyeti, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996 (3. Basım), sf:287-288'den alınmıştır.

13) İlyas Has (04/10/1984 tarih ve 3052 sayılı Kanun)

TUTANAK

"İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesince 18.1.1982 tarihli ve 1981/16, 1982/9 sayılı kararları ile 7.6.1980 tarihinde illegal DEV-YOL örgütü üyesi olarak örgütün amaçları doğrultusunda örgüte silah temin etmek amacıyla Karşıyaka Emniyet Amirliğinde görevli Gece Bekçisi ŞÜLEYMAN TOSUN'un yolunu kesip silahının gaspı ve bu olay sırasında bekçinin öldürülmesi eylemine asli maddi fail olarak katılmış olması nedeniyle TCKnun 146/1 maddesi uyarınca ölüm cezasına hükümlendirilmiş olan Tekirdağ Malkara ilçesi, Balabancık köyü, Hane 19, Cilt 027/01, Sahife 28'de nüfusa kayıtlı, Recep oğlu, Refet'ten doğma, 5.5.1955 doğumlu İLYAS HAS hakkındaki hükmün Askeri Yargıtay 1. Dairenin 20.10.1982 tarihli ve 1982/585-670 sayılı ilamları ile onanmakla kesinleşmiş ve daha sonra sanık vekili Avukat Kasım Sönmez tarafından 12.1.1983 tarihli olarak verilen CMUK'nun 327. Maddesi hükümleri muvacehesinde vaki tashihi karar istemleri üzerine bu istemin de Askeri Yargıtay 1. Dairenin 2.2.1983 tarihli ve 1983/140-119 sayılı ilamları ile istemin Askeri Mah. Krşl. Ve Yrg. Us. K.'nun 236/1. Maddesi uyarınca KABULE DEĞER OLMADIĞI noktasından REDDİNE karar verildiği ve bu kerre yine sanık vekili tarafından 12.4.1983 tarihli olarak verilen dilekçede müvekkili açısından akıl hastalığı iddiası ileri sürülmesinden sonra bu istemin tahkiki zımnında hükümlünün Adli Tıp Kurumu Başkanlığının 23.6.1983 tarihli ve 336/457 sayılı raporları ile yapılan müşahede sonucu (İLYAS HAS'ın suç sırasında ve halen sağlam ve tam ceza ehliyetini haiz bulunduğu, TCK'nun 46 ve 47 nci maddelerinden faydalanmasına mahal olmadığı) kanaatinin serdedildiği ve bu nedenle de Askeri Yargıtay 1. Dairenin 14.9.1983 tarihli ve 1983/633-621 sayılı kararları ile TCK'nun 46 ve 47. Maddelerinden ötürü hükümlünün faydalanması açısından veki yargılamanın yenilenmesi talebinin de reddine karar verildiği,

Bunu takiben 9.5.1984 tarihli olarak sanık vekili tarafından yeniden bazı nedenler muvacehesinde ileri sürülen karar düzeltilmesi isteminin de yine Askeri Yargıtay 1. Dairenin 4.7.1984 tarihli ve 1984/358-343 sayılı kararları ile istemin KABULE DEĞER OLMAMASI noktasından REDDİNE karar verilmiş olduğu ve neticeten kararın yargı yollarından geçirilmek suretiyle kesinleşmesinden sonra 5.10.1984 tarihli ve 18536 Mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 4.10.1984 tarihli ve 3052 sayılı Yasa ile Yerine Getirilmesi kabul edilmiş bulunan hüküm dosyası Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 6.10.1984 tarihli ve CİGM. 1-134.5.1984/61511 sayılı yazıları ile gönderilmiş olmakla dosya ve hüküm infazına ilişkin 3052 sayılı Kanun incelendi.

Görevli İzmir Cumhuriyet Savcı Yardımcısı İ. Nejat Saatçi, İzmir Synt. K.lığı 1 Nolu Askeri Mahkemesinde görevli Hakim Uçal Gökhan, Kapalı Cezaevi Müdürü Soner Kosterelli, Adli Tıp Doç. Dr. Hüseyin Karaali, Zabıt Katibi Ufuk İz olduğu halde heyet halinde Buca Kapalı Cezaevine gelindi.

Savcılıkça Dış. İl. 1984/7315 S.lı olarak sanık vekiline tebligat yapılmasına ilişkin belgenin Emniyet Müdürlüğünde görevli Komiser Erol Yılmazaslan tarafından sanık vekili Av. Kasım Sönmez'in evinde olmaması nedeniyle aynı çatı altında oturan eşi Güldane Sönmez'e yapıldığına dair belgenin imzalı olarak döndüğü anlaşıldı.

Yapılan tebliğ belgesinde infaz saati olarak 7.10.1984 saat 01.00 olarak gösterildiğinden bu sürenin beklenmesi gerekti. Saat 01.05'de sanık vekili Avukat Kasım Sönmez gelmekle infaz için gerekli işlemlere geçildi.

Hükümlünün cezası hakkında infaz yasası çıkarılan İLYAS HAS olup olmadığının tespiti bakımından kimlik tanımlaması açısından hükmü veren Mahkeme heyetinden hazır bulunan Hakim Uçal Gökhan tarafından hükümlü tanımlandı ve hakkında Mahkememizce ölüm cezası verilen kişi şimdi huzurda hazır bulunan İLYAS HAS'tır dedi.

Hükümlünün hüviyeti Cezaevi Müdürü Soner Kostereli tarafından da aynen doğrulanması yanı sıra, huzurda bulunan vekili Av. Kasım Sönmez tarafından da bir kez daha doğrulandı, bu husus da tutanağa geçirildi ve hükümlüden de açık kimliği sorulduğunda Recep oğlu Rafet'ten doğma 5.5.1955 doğumlu İlyas Has olduğu, böylece bu beyanın da dosyasında mevcut nüfus kayıt örneği uygunluğu saptandı.

Böylece hükümlünün tanımlanmasına ilişkin işlemlerin usulüne uygun olarak yerine getirildiği belirlendi. Bu husus ta tutanağa geçirilmekle hükümlüye görevli Hakim tarafından HÜKÜM ÖZETİ okundu.

Görevli Doktor Adli Tıp Doç. Dr. Hüseyin Karaali hükümlüyü muayene etti, bir hastalığının olmadığı, şuurunun yerinde bulunduğunu belirtti. Fatma Has ismiyle gönderilen tel ile hükümlünün hasta olduğu ve müşahede altına alınması istenmişse de, dosyada mevcut 23.6.1984 tarih ve 336/457 sayılı Adli Tıp Raporuyla hükümlünün suç tarihinde ve halen sağlıklı olduğunun belirtildiği, ayrıca hükümlünün Adli Tıp Mütehassısı Doç. Dr. Hüseyin Karaali tarafından yapılan muayenesinde tam sağlıklı olduğu, akıl zayıflığı ve akıl hastalığını kabul edebilecek herhangi bir patolojik bulguya rastlanmadığı ve hükümlü ile yaptığı konuşmada, akli ve ruhi durumundan bir şikayeti ve hastalığı bulunmadığını teşekkür ederek beyan eden hükümlünün infaza mani bir halinin bulunmadığı bildirilmiş olduğundan bu hususta başkaca muamele yapılmasına gerek görülmedi.

Hükümlü, vekili ile görüştürüldü, kendisinden herhangi bir vasiyeti olup olmadığı ve ayrıca son arzuları soruldu. Bu nedenle hükümlü anne ve babasına mektup yazmak istediğini belirtmekle verilen bir sayfadan ibaret kağıda annesi, babası ve ablalarına hitap eden ve eşyalarının kendilerine gönderildiği belirten yazıyı yazdı; kendisine çay ve sigara verildi. Avukatı ile tekrar konuşup kendisine helalleşti.

Görevli heyet tarafından kendisinden huzurda bulunan din adamı nedeniyle dini telkinde bulunulması hususunda istemi olup olmadığı sorulduğunda aynen (Dinim bütündür ancak halklarıma olan saygım nedeniyle dini telkin istemiyorum) dedi. Böylelikle bu usulü işlem de yerine getirildi.

Konuşma ve yapılacak ön hazırlıklar tamamlanmış olmakla hükümlüye beyaz gömlek giydirilerek hüküm özeti üzerine asıldı. İnfaz ile görevliler marifetiyle saat 01.40'da infaz işlemi yerine getirildi. Hükümlü idam sehpasına giderken (Hüseyin, Mahir, Ulaş kurtuluşa kadar savaş) sloganlarını atmış olmakla bu husus da tutanağa geçirildi. Hükümlü 20 dakika sehpada kaldı.

Görevli doktor Hüseyin Karaali tarafından ceset muayene için kendisine tevdi edildi ve hükümlü İlyas Has'ın ölmüş olduğunu bildirdi.

İşlemin 6.10.1984 tarihinde ve saat 23.45'de başlayıp 7.10.1984 tarihinde saat 02.10'da bittiği cihetle yapılacak başkaca işlem kalmadığından Tüzük Hükümleri uyarınca ve o koşullarla defin ruhsatı verilmesine, cesedin yakınları mevcut olmadığından İzmir Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğüne gönderilmesine karar verilip işbu tutanak müştereken imza altına alındı. 7.10.1984

İmzalar"

İLYAS HAS'ın YAZDIĞI MEKTUP[5]

«Sevgili anacığım ve babacığım,

Şu an sizlere en son mesajımı iletiyorum. Ben sizlerin yüzüne kara çalacak hiçbir şey yapmadım. Bugünlerde size ağır gelen bu itham gelecekte sizlere bir şeref payesi olarak görülecektir. Bundan emin olun. Belki de çok şeyler vardır sizlere iletebileceğim ama şu an aklıma bir şey gelmiyor ki... Bu da doğal olsa gerek. Kendinizi üzmenizi istemiyorum.

Canım ablacığım,

Gördüğün yazıyı yaşamımın en son anında bir mesaj olarak iletebiliyorum. Sen örnek ve fedakar davranışlar göstererek kardeşlik bağlarının ne kadar kuvvetli ve de sıcak olduğunu vurguladın. Bunu görmemek mümkün değil. Sizlere veda ediyorum. Hepinizi çok sevdim. Anama, babama candan selam iletir, her iki ellerinden öperim. Can kardeşlerim İmran, İrfan ve İlhan'ın, Ramazan'ın gözlerinden öperim. Ayrıca seni hasret ve özlemle kucaklarım. Şahsi eşyalarımın tümünü size gönderiyorum, arkada listesi var.

Oğlunuz İlyas Has»

---

5 Mektup metni, Ali Yıldırım, Bir Celladın Anıları: Darağacında Kan Sesleri, Doruk Yay., Ankara, 1997, sf:195'den alınmıştır.

BÖLÜM VII/A

MECLİSİN ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİ

VII/A) MECLİSİN ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİ

A) TBMM'NİN ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

a) Anayasalar

Mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi TBMM'nin, yani ulusal istenci temsil eden organın onaylaması koşuluna bağlanmıştır. Meclisin ölüm cezalarının infazına karar verme konusundaki yetkisi, aşağıda örnekleri gösterildiği üzere, gerek hukuk gerekse siyaset çevrelerince değerlendirme ve tartışmalara konu olmuştur.

i) 1921 Anayasası

23/04/1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra yürürlüğe giren ilk Anayasa olan 20/01/1921 tarih ve 85 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununda[1] bu konuda bir hüküm bulunmamaktaydı.

Buna karşılık, Meclisin açılmasıyla 1924 Anayasasının yürürlüğe girmesi arasındaki evrede de, Meclis infaza karar verme yetkisini kullanmıştır. Nitekim, çalışmanın İnfaz Kararlarına ilişkin Ekinde 1920-1924 yılları verilerine bakıldığında görüleceği üzere, toplam 25 İnfaz Kararı ile toplam 36 mahkum hakkında ölüm cezalarının yerine getirilmesine Meclis tarafından karar verilmiştir.

ii) 1924 Anayasası

1) AY (md.26) ve normun kabul edilişinde Meclisteki tartışma

20/04/1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu[2] (md.26) hükmü şöyledir:

> "Büyük Millet Meclisi, ..., umumi ve hususi af ilanı, cezaların tahfif veya tahvili, tahkikat ve mücezatı kanuniyenin tecili, mahkemelerden sadır olup katiyet kesbetmiş olan idam hükümlerinin infazı gibi vezaifi bizzat kendi ifa eder."[3]

---

1 Düstur, 3. Tertip, C.1, sf:196-199. Keza, 1921 tarihli Anayasada, 29/10/1923 tarih ve 364 sayılı "Teşkilatı Esasiye Kanunun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun" (Düstur, 3. Tertip, C.5, sf:158) ile yapılan değişiklik sonrasında da, ölüm cezalarının infazına Meclisçe karar verilmesine dair bir hüküm yer almamıştır.

2 Düstur, 3. Tertip, C.5, sf:576.

3 1924 Anayasası (md.26)'da, 10/04/1928 tarih ve 1222 sayılı "Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Maddelerini Muaddil Kanun" (RG, 14/04/1928, s.863), (Düstur, 3.

1924 Anayasası hazırlanırken Meclis Kanuni Esasi Encümeni tarafından biçimlendirilen anayasa tasarısı metninin "Meclisin başlıca vezaifi" kenar başlıklı (md.27) hükmünde, diğer hususların yanı sıra, "mahkemelerden sadır olup katiyet kesbetmiş olan idam hükümlerinin infazı gibi vezaifi bizzat kendi ifa eder" ifadesine yer verilmişti. Metnin başında yer alan Mazbatada ise, aynı maddeye ilişkin şu açıklama yer alıyordu: "Yirmi yedinci maddede tadat olunan meclisin salahiyetleri asla tahdidi değildir. Çünkü meclisin hukukuna hudut tasavvur etmek kabil olamaz. İşte bunun içindir ki mezkur vezaifin tadadından sonra (gibi) edatı konmuştur."[4]

Bu tasarının Mecliste görüşülmesi sırasında kimi maddelerde değişiklikler yapılmış ve Tasarı (md.27), kabul edilen Anayasada (md.26) olmuştur.

30/03/1924 günü yapılan görüşmede, ölüm cezası infazına karar vermek yetkisini de içeren (md.26) tartışılmıştır. Madde hakkında ilk söz alan Hasan Fehmi Efendi (Kastamonu), anılan hükümdeki ifadenin hatalı olduğunu; "idam hükümlerinin infazı" yerine "idam hükümlerinin tasdiki" olması gerektiğini; infazın, icraya, hükümete taalluk eden bir vazife olduğunu belirterek, maddenin "idam hükümlerinin tasdiki şeklinde tadilini teklif" etmiştir.

Daha sonra söz alan çok sayıda milletvekili özellikle maddedeki Meclisin tefsir yetkisine ilişkin hususta tartışmayı yoğunlaştırmıştır. Bilahare söz alanlardan Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir), Hasan Fehmi Efendinin işaret ettiği hususa ne encümenin ne de başka bir kimsenin cevap verdiğini ve bunun netleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tartışmalar sırasında çeşitli milletvekilleri madde metninde değişiklik yapılmasına ilişkin tekliflerde bulunmuşlardır. Hasan Fehmi Efendi, yazılı teklifinde, diğer hususların yanı sıra, metindeki "kesbi katiyet etmiş olan idam hükümlerinin infazı" fıkrasının, "katiyet kesbetmiş olan idam hükümlerinin tasdiki suretinde tadilini" teklif etmiştir. Oturum sonunda, teklifler teker teker okutularak oya sunulmuştur. Hasan Fehmi'nin takriri tekrar okunmuştur. Başkan, "Efendim, bu teklifi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın (Red sadaları), reddolunmuştur."[5] Böylece, 1924 Anayasası (md.26) hükmü, "idam hükümlerinin infazı" ifadesiyle kabul edilmiştir.

1924 Anayasası ele alınırken, konuya doğrudan ilişkin olan (md.26)'nın irdelenmesi yeterli değildir. Ayrıca, Anayasa (md.54/II) hükmünü de dikkate almak gerekir. İlgili fıkra şudur: "Mahkemelerin mukarreratını Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekilleri Heyeti hiçbir veçhile tebdil ve tağyir ve tehir ve infazı ahkamına mümanaat edemez." AY (md.54/II) hükmü, Meclisin ölüm cezası infazına karar verme yetkisini düzenleyen (md.26) karşısında bir çelişki oluşturup oluşturmadığı meselesi bakımından önem taşımak-

---

Tertip, C.9, sf:141) ile bir değişiklik yapılmıştır. Ancak bu değişiklik, maddenin yukarıya alıntılanan kısmı bakımından söz konusu olmamıştır.

4 Şeref Gözübüyük – Zekai Sezgin, 1924 Anayasası Hakkında Meclis Görüşmeleri, AÜSBF. Fakülte Yayın No.78-60, Ankara, 1957, sf:4 ve 13.

5 Şeref Gözübüyük – Zekai Sezgin, agd., sf:216-236.

tadır. Bu konu, doktrindeki görece az sayıdaki teorik tartışmalardan ziyade, özellikle 1924 Anayasasının yürürlükte bulunduğu uzun yıllar boyunca Meclisçe verilen ölüm cezasının infazı kararları ışığında değerlendirilebilir.

2) 1924 Anayasasının yürürlüğü evresinde çıkartılan ve ölüm cezalarının yerine getirilmesi ya da tahvili Kararlarına ilişkin Encümen mazbatalarında ve bunların Meclisteki görüşülmesi sırasında AY (md.26)'ya ilişkin tartışmalar

2a) Çatışan iki görüş

1924 Anayasasının yürürlüğü evresinde, Meclis, Anayasa (md.26) uyarınca önünde bulunan çok sayıdaki ölüm cezası dosyasında, ezici çoğunluğu ölüm cezalarının yerine getirilmesi ve az sayıda da bu cezaların başka cezaya tahvili doğrultusunda Kararlar üretmiştir. Ölüm cezalarının infazına ilişkin Kararların çok büyük kısmında, Mecliste hiçbir tartışma olmaksızın, infaz istenci benimsenmiştir. Hapse tahvil yönünde olanların da bir bölümünde hiçbir milletvekili söz almamıştır. Bu gerçekliğe karşılık, her iki doğrultudaki Kararların bazılarında (ki, tahvil yönündeki Kararlarda bu daha belirgindir), Mecliste tartışma olmuştur.

İşte bu tartışmalı oturumlar, Anayasa (md.26) ve konuyla bağlantılı (md.54) ekseninde Meclisin yaklaşımını ve değerlendirmesini sergilemesi açısından önem taşımaktadır. Tartışmalar izlendiğinde, iki ana görüşün ortaya atıldığı tespit edilebilmektedir.

I- Meclis sadece cezanın infaz edilmesine ya da edilmemesine karar verir; mahkeme gibi dosyayı inceleyemez

İlk görüş şudur. Meclis ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin Adalet Komisyonu mazbatalarını (dolayısıyla da buna ön gelen işlemi yapan Meclis Adalet Komisyonu, aynı konudaki Başbakanlık tezkerelerini ve ona ilişik dosyayı) irdeler ve karara bağlarken, sadece hükmün infazı ya da başka bir cezaya çevrilmesi yönünde tasarrufta bulunur.

Başka deyişle Meclis, hiçbir biçimde mahkeme hükümlerini, kendisini mahkemenin yerine koyarak, delillerin değerlendirilmesi, hükmün kanuna uygun olup olmadığının belirlenmesi, hafifletici nedenlerin tartılması gibi bir değerlendirme yapmaksızın ve ulaştığı neticeye ilişkin bir gerekçe göstermek yükümü altında da bulunmaksızın, yalnızca cezanın infaz edilmesine ya da edilmemesine karar verir.

Bu görüşe göre, mahkumiyet kararı ile infaz kararı farklıdır; ne Adliye Encümeni ne de Meclis, yargıcın delillerin konusundaki takdirine ve vicdani kanaatine sebep olan hususları tartışabilir; tersi nitelikteki tasarruf, AY (md.54/II)'nin ihlali anlamına gelir. Meclisin en fazla yapabileceği, kesinleşerek önüne gelen mahkumiyet hükmünün, eğer "içtimai adalet" bakımından uygun görüyorsa, gerekçesini de belirtmeksizin, cezayı tahvil veya tahfiften ibarettir.

II- Anayasa (md.26) ile (md.54) arasında çelişki yoktur ve Meclis ölüm cezası dosyasını adli hata tespiti dahil ayrıntılı biçimde inceleyerek infaz ya da tahfif ve tahvilin gerekçelerini ortaya koymak durumundadır

İkinci görüş, AY (md.26) ile (md.54) arasında hiçbir çelişki olmadığını peşinen belirlemektedir. Bundan hareketle, (md.54/II)'de geçen "mahkeme kararları" ifadesi ile (md.26)'da geçen ve hükümranlık hakkı olarak Meclisin elinde bulunan "mücazatı kanuniyenin tecili" ve "cezaların tahfif ve tahvili" ifadeleri birbirine karıştırılmamak gerekir. Başka deyişle, aslında bir "özel af" olan cezanın tahvili ya da tahfifi ile "mahkeme kararları" birbirlerinden farklı olup, başka alan ve konuları düzenlemektedir. Bu husus, ikinci görüşü savunanlara göre, AY (md.54)'ün asıl ve doğrudan kaynağını teşkil eden ve oradan değişikliklerle alınan Lehistan Anayasası (md.77) ve (md.47) hükümleri dikkate alındığında açıkça teyit edilmektedir.[6]

Bu görüşe göre, TBMM'ne AY (md.26) ile tanınna yetki, gerek Encümen gerekse Meclis tarafından ancak ilgili ölüm cezası dosyasının, başta hükümde kanuni hatalar bulunup bulunmadığını saptamak olmak üzere ayrıntılı biçimde incelenmesi, cezanın infazı yahut da tahvil veya tahfifi için nedenlerin/gerekçelerin bulunup ortaya çıkartılması yoluyla kullanılabilir. Bu, Meclisin kendisini mahkemenin yerine koyması demek değildir. Bu, AY (md.26) ile tanınan yetkinin, başka türlü kullanılabilmesi mümkün olmadığı, kamusal otoritenin her tasarrufunun bir nedene istinat etmesi gerektiği için böyledir. Aksi takdirde, Meclis, önüne gelen her ölüm cezası dosyasında, otomatik olarak infaza karar vermek durumunda kalır ki, böyle bir durum, AY (md.26) ile münhasıran Meclise bırakılan hukuku hükümranının kullanılmasını olanaksız ve anlamsız kılar.

aa) Örnek bir - 1942 tarih ve 1278 sayılı ölüm cezasının hapse tahvili Kararı

Birinci örnek, 16/03/1942 tarih ve 1278 sayılı Karardır.[7] Bu Karara ilişkin Encümen mazbatasında ve Meclisin 16/03/1942 tarihli 35. Birleşimindeki görüşmede ileri sürülen görüşler şöyle sıralanabilir:[8]

---

6 Bu noktada, her ne kadar bu çalışmanın konusu ile doğrudan bağlantılı değilse de işaret edelim ki, 1924 Anayasasının hazırlanışında yararlanılan kaynaklar arasında Lehistan Anayasası önemli bir yer tuttuğu hususu bir kez daha ifade edilmiş olmaktadır. Bu husus, Anayasa Encümeni mazbata sözcüsü Celal Nuri Bey tarafından da, Anayasanın Mecliste görüşülmesi sırasında da açıkça belirtilmiştir. Bkz., Şeref Gözübüyük – Zekai Sezgin, agd., sf:243-244. Aynı hususu teyit için ayrıca bkz., İlhan Arsel, Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları -I-, Mars Matbaası, Ankara, 1965, sf:85-86. Daha yakın tarihli olarak bkz., Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980) Afa Yayıncılık, İstanbul, Eylül 1996 (3. baskı), sf: 223.

7 16/03/1942 tarih ve 1278 sayılı "Akyazı'nın Balballı Köyünden Hüseyin oğlu Tevfik Alpek hakkındaki ölüm cezasının yirmi sene ağır hapse tahvili hakkında" Karar, (RG, 25/03/1942, s.5066).

8 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, C.24, İçtima 3, TBMM Matbaası, 1942, Ankara, sf:4-24; Ayrıca, 1338 sayılı Karara ilişkin olarak, bu çalışmanın ana metni içinde "Ölüm

Adliye Encümeni mazbatasında, Anayasa (md.26) çerçevesinde Meclisin yetkisi ve yapacağı işlemin kapsamı şöyle izah edilmiştir:

"... II. Usule ait bu kararın ittihazını müteakip encümenimizin üzerinde ehemmiyetle durduğu nokta idam hükümlerinin infazı sebebiyle yapılan tetkiklerde mahkemenin kanaatini temine medar olan suç delillerinin yeniden bir tetkik ve tahlile tabi tutulup tutulamayacağı keyfiyeti olmuştur.

Teşkilatı esasiye kanunumuzun kaza kuvveti hakkında kabul eylediği prensipler bakımından tetkiki lazım gelen bu mesele aynı zamanda 26 ncı maddedeki idam hükümlerini infaz salahiyetinin mahiyetiyle de alakadar bulunmaktadır. Hakkı kazanın millet namına usul ve kanun dairesinde müstakil mahkemeler tarafından istimal edileceği esasını vazetmiş olan 8 nci madde "mahkemeler mukarreratının Büyük Millet Meclisince dahi hiçbir veçhile tebdil, tağyir ve tehir ve infazı ahkamına mümanaat olunamayacağı" hakkındaki 54 ncü madde ile tamamlanmış bulunmaktadır. Kaza kuvvetine bu derece geniş bir istiklal tanımış olan Teşkilatı esasiye kanunumuz Yüksek Meclisin her hususta kayıtsız olan salahiyetlerine bir istisna yaratmış, bu mevzudaki hakların bilerek ve isteyerek tahdit ve takyidi de ammenin yüksek menfaatleri bakımından faydalı ve zaruri addetmiştir. Şu hale göre burada mevzubahis olan husus Büyük Meclisin herhangi bir salahiyetini tahdit değil Teşkilatı esasiye kanununun vazetmiş olduğu en mühim prensiplerinden birini tatbikten ibarettir. Bu muhip prensibin idam hükümlerinin infazına karar ittihazı sırasında kabili tatbik olmadığını iddiaya kanunun bu sarahati mani olduğu gibi işin mahiyeti de buna imkan veremez. Filhakika mahkemelere tanınmış olan istiklalin kazai faaliyetin en yüksek tezahürü olan ölüm cezalarında tatbik edilmemesi bu prensibin en ziyade tatbik yeri bulması lazım gelen bir hususta ihmaline müncer olur ki buna hukuken cevaz verilemeyeceği aşikardır.

Kaldı ki ölüm cezasıyla neticelenen bir davada delillerin evrak üzerinde tetkik ve takdirine fiili ve maddi imkan da tasavvur edilemez. Çünkü böyle bir davanın kağıt üzerinde tetkikinde husulü mümkün olan tereddütlerin izalesi için mesela şahitlerin muvacehesi, keşif icrası veya müphem olan herhangi bir noktanın tavzihi imkan ve vasıtalarına malik olmaksızın, tarafları şahitleri dinlemeden delillerin takdiri cihetine gidilmesi ve mücerret kağıt üzerinde edinilen intibalarla bir adamın asılıp asılmaması icap edeceği hakkında bir hüküm ve karara varılması, bu gibi tetkiklerde riayet edilmesi lazım gelen kaidelerin ve adli teminat denilen esasların tamamiyle bertaraf edilmesini istilzam eder. Kaldı ki delillerin takdiri her şeyden önce vicdani ve deruni bir intibaın mahsulü olmak itibariyle şahsi takdirlere bilhassa cezai hususlarda hiçbir veçhile müdahale edilmemesi iktiza eder. Çünkü hakimin vicdanında uyanan ve tamamı ile şahsi ve enfüsi olan bu intibaların

---

Cezalarının Affına, Dönüştürülmesine ya da Kaldırılmasına İlişkin Tasarruflar ve Genel Olarak Af Siyasası" başlıklı bölümde ve İnfaz Kararlarına İlişkin II. Cildinde, 1942 yılı başlığı altında bilgi verilmiştir.

doğru olup olmadığını herhangi bir ölçü ve miyara tabi tutmak imkanı yoktur.

Yüksek Meclisin idam hükümlerini infaz salahiyetine gelince: Bu salahiyetin hükümranlık haklarını istimal şeklinde tecelli edeceği ve bu bakımdan Yüksek Meclisin herhangi bir takyit veya tahdide tabi olamayacağı her türlü izahtan vareste bir hakikattir.

Bu itibarla Büyük Meclis bir idam cezasının infazı lazım gelip gelmediğini tetkik ederken üstün bir kaza mercii gibi değil, milletin yegane ve hakiki mümessili olmak itibariyle hakkı hakimiyetini istimal yoluyla hareket eder. Bu sebeplere binaen idam hükümlerinin infazı sırasında sübut delillerin tetkikına Teşkilatı esasiye kanunumuzun cevaz vermemekte olduğuna bir muhalif reye karşı on beş rey ekseriyetle karar verilmiştir. Şu cihet de kayda şayandır ki tetkik mevzuu olan mazbatanın müzakere edildiği celsede yürütülmüş olan mütalaaların kaffesi bu görüş tarzını teyit edici mahiyettedir..."

Yukarıdaki mazbataya ekli Feridun Fikri Düşünsel'in mütalaasında ise bu konuda şu görüş savunulmuştur:

"... 2. İşin esasına gelince: Teşkilatı Esasiye kanununun 26 ncı maddesi mucibince Büyük Millet Meclisi, her kendisine sunulan idam dosyasını baştan başa ve her en geniş bir tetkik salahiyetiyle ve Teşkilatı Esasiye kanununun (Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin yegane ve hakiki mümessili olup millet namına hakkı hakimiyeti istimal eder) diyen dördüncü maddesinin metin ve ruhu dairesinde hiçbir kayıt ile bağlanmaksızın mütalaa etmek hakkını haizdir. Teşkilatı Esasiye'de abes mefhum yoktur. Büyük Millet Meclisi münhasıran tescil ile vazifelenemez, bir idam dosyasının Meclise geldiği halde bir mebusun ve Heyeti Umumiye'nin onun tetkik ve tetkiki neticesinde hasıl ettiği vicdani kanaati Yüksek Meclise arz ederken bir takım kayıta tabi tutulması asla kabul olunamaz. Davayı rüyet eden mahkemeye karşı hakikat halde bir kanun müessesesi olan Temyiz heyetinin hakkı nasıl ki mahkemenin hukukuna bir mugayeret değilse, vazifesini bitirmiş olan Adliyeden gelen bir idam dosyası üzerinde Büyük Millet Meclisinin tetkikat icra eylemesi de hukuku hükümranisini istimal eylemekten başka bir şey olmayıp (Takdiri delaile girişilemez) mütalaasıyla nakabili telafi bir ceza üzerinde af ve tahfif ve tahvil hakkına malik olan Meclis azası takyit olunamaz..."[9]

9 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, C.23, İçtima 3, TBMM Matbaası, 1942, Ankara, sf:166, 238-239 ve Sıra Sayısı 84 sayılı olup 02/02/1942 tarihli celsede yapılan görüşmeye ilişkin zaptın sonuna ekli basma yazı sf:1-5.

bb) Örnek iki - 1943 tarih ve 1338 sayılı ölüm cezasının hapse tahvili Kararı

İkinci örnek olarak, Meclisin 17/05/1943 tarih ve 1338 sayılı Karar[10] ekseninde Adliye Encümeni mazbatasında ileri sürülen ve bunun Meclisin 17/05/1943 tarihli 24. Birleşiminde görüşülmesi sırasındaki tartışmalarda ifade edilen görüşler tasnif edilerek özetlendiğinde şu veriler ortaya çıkmaktadır:[11]

Adliye Encümeni mazbatasındaki gerekçelerden çıkan ölçütler:

- Ceza verilmesinde ve infaz edilmesinde iki ana ölçüt vardır. Bunlar "toplumsal yarar" ve "adalet"tir;
- Ceza ve infaz, anılan iki ölçüt ışığında, cezanın zorunlu olan derecesini/sınırını aşmamalıdır;
- Ceza ve infaz, anılan iki ölçüt ışığında, adaletin gerektirdiği ölçüde ve sınırlar içinde olmalıdır;
- Ölüm cezası ağır ve geri dönüşü olmayan bir yaptırımdır; bu yaptırımın, cezanın verilmesine yol açan olayın toplum üzerinde yarattığı derin duygu ve eğilimleri, yani etkiyi, her açıdan tatmin etmesi ve hatta onun bir ifadesi olması gerekir.

Tartışmalar sırasında ileri sürülen görüşlerden çıkan ölçütler:

- Meclisin, Anayasa (md.26) ile tanınan yetkisi mutlaktır; hiçbir koşula ve kayıtlamaya tabi değildir;
- (md.26)'daki yetkinin kullanılmasında, ilgili dosyanın baştan sona mütalaa edilmesi hem haktır, hem de görevdir. Bu faaliyet, mahkemelere ait olan "delil takdiri" olarak asla mütalaa edilemez;
- Meclis, önüne gelen her idam dosyasında, bu yargı yeri kararıdır diyerek benimseyecek olursa, milletvekilleri "bir nevi cellat olmaz mı?";
- Bu bakımdan, Anayasa (md.26) ve (md.54) birbiriyle çelişen hükümler değildir;

Bu argümanlara karşı çıkan ve üstte birinci görüş olarak belirttiğimiz argümanları savunanlar ise bu örnek tasarruf bağlamında şu hususları ileri sürmüşlerdir:

---

10 17/05/1943 tarih ve 1338 sayılı "Kütahya'nın Saray mahallesinden İbrahim oğlu Ali İbili hakkındaki ölüm cezasının müebbet ağır hapis cezasına tahvili hakkında" Karar, (RG, 22/05/1943, s.5410).

11 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 2, İçtima F. 3 Mayıs 1943 tarihli on sekizinci inikattan 31 Mayıs 1943 tarihli otuz birinci inikada kadar, Ankara, TBMM Matbaası, 1943, sf:96-101 ve zaptın sonuna ekli 41 Sıra sayılı Basma yazı. Ayrıca, 1338 sayılı Karara ilişkin olarak, bu çalışma (Cilt I) metni içinde "Af ve ölüm cezası" konusunun irdelendiği bölümde ve İnfaz Kararlarına ilişkin II. Cildinde, 1943 yılı başlığı altında bilgi verilmiştir.

- Meclis (md.26)'daki yetkisini kullanırken, dosyaları incelemeye kalkışırsa, Meclis, Anayasa (md.26)'yı (md.54) ile çelişir duruma sokmuş olur;
- Meclis sadece, toplumsal yarar açısından bakarak affın doğru ve yerinde olup olmadığını incelemekle yükümlüdür;
- Suçlunun ruhsal durumunun ya da suçun işlenme tarzının sübjektif açıdan incelenmesi Meclisin yetkisine dahil değildir.

3) 1925 tarih ve 595 sayılı Kanunun Mecliste görüşülmesi sırasında AY (md.26)'nın tartışılması

Bu konuda ayrıntılı bilgi aşağıda, 1925 tarih ve 595 sayılı Kanunun irdelendiği bölümde verildiğinden oraya yollama ile yetiniyoruz.

4) Muş mebusu sabıkı Mahmut Sait Beyin idam kararları hakkında TBMM I. Döneminde verdiği kanun teklifinin görüşülmesine gerek olmadığına dair Encümen mazbatasının Mecliste kabul edilmesi (1926)

TBMM'nin 27/02/1926 tarihli 62. Birleşiminde, "Muş mebusu sabıkı Mahmut Said Beyin, idam kararları hakkında (2/132) numaralı teklifi kanunisi müzakeresine mahal olmadığına dair Adliye Encümeni mazbatası" ele alınmıştır.[12]

Oturum Başkanı mazbatayı okutmuştur. Mazbata metni şöyledir:

"Riyaseti Celileye,
Geçen senelerden müdevver olup bilcümle idam kararlarının Meclisi Alice badettasdik infazına dair bulunan ve Muş Mebusu Sabıkı Mahmut Said Bey tarafından verilmiş olan teklifi kanuni Encümenimizce tetkik ve icabı tezekkür edildi.
İdam kararlarının sureti tasdik ve infazı Teşkilatı Esasiye Kanunumuzun yirmi altıncı maddesi ile tayin ve tespit edilmiş olduğundan bu teklifin müzakeresine mahal olmadığına karar verilmiş olmakla Heyeti Umumiyeye arz olunur.
İmzalar"

Başkan mazbatayı oya sunmuş ve kabul edilmiştir.

Bu kanun teklifini Mahmut Sait Bey[13], Muş milletvekili olarak görev

---

12 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.22, İçtima 3, 1.2.1926 tarihli 48. İçtimadan 28.2.1926 tarihli 63. İçtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1977, sf:331.

13 Mahmut Sait Bey (Yetgin), 1885'te İstanbul'da doğdu. Hukuk mektebinden 1907'de mezun oldu. 24/11/1919'da atandığı Muş bidayet Mahkemesi Başkanlığı görevinde iken Muş milletvekili seçildi. 27/08/1920'de Meclise katıldı. Adalet, Tasarı, İçtüzük ve PTT komisyonlarında çalıştı. Dönem içinde 4 soru önergesi, 2 kanun teklifi verdi. I. Dönem sonunda milletvekilliği sona erip 15/08/1923'te Meclisten ayrıldıktan sonra Gümrükler Genel Müdürlüğü Hukuk Müşavirliğine atandı. 31/08/1929'da bu görevinden emekliye ayrıldı. Eylül 1929'da İstanbul Barosuna kaydedilerek avukatlık yapmaya başladı. 12/12/1951 tarihinde İstanbul'da öldü.

yaptığı TBMM'nin I. Döneminde vermiştir; ancak bu Dönemde kanunlaşmamıştır. Bir alttaki bahiste incelendiği üzere, TBMM'nin II. Döneminde ise, 1924 Anayasası çıkarıldığı ve bu husus AY (md.26)'da düzenlendiği için Meclis Adalet Komisyonu, kanun teklifinin görüşülmesine gerek bulunmadığı sonucuna varmıştır.

iii) 1961 Anayasası

1) Norm ve Gerekçesi

1961 Anayasası (md.64/I) hükmü şöyledir:

"Kanun koymak, değiştirmek, kaldırmak, ... genel ve özel af ilanına, *mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek*, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkilerindendir."

1961 Anayasası (md.64)'ün **Gerekçesi**nde şöyle denmekteydi: "... 'Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak'tan anlaşılması gereken, kaide tasarruflar koyma yetkisidir. Bu yetkinin saha itibariyle Anayasaya uymak şartıyla hudutsuz olduğuna, 3'ncü madde hakkındaki açıklamalarımızda işaret etmiştik. Yasama organı, maddede sözü geçen diğer yetkilerini de kanunlar yapılmak yoluyla kullanacaktır. Gerçekten tasarı, her iki Meclisin bu müşterek yetkilerine ayrı ayrı nasıl iştirak edecekleri 'kanunların yapılması' başlığı altında düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan mesela *eski Anayasa rejimimizde Meclis kararı ile yapılan ölüm cezalarının yerine getirilmesi, yeni rejimde bir kanun konusu haline getirilmektedir...TBMM'nin bu gibi tasarruflarının kanun şekline bürünmesi, her iki Meclisin yetkilerini müştereken kullanabilmesini ve bu yolla kazai murakabenin sağlanmasını istihdaf etmektedir.* Şu halde, Meclisler vatandaşlar için riayeti mecburi tasarrufları karar şeklinde yapamayacaklardır..."[14]

2) Doktrin ve AYM Kararı

Doktrindeki bir değerlendirmede, 1961 Anayasasında "kanun ya da karar konusu olduğu açıkça belirtilmeyen bazı işlemlere değinildiği de görülmektedir" saptaması yapıldıktan sonra, Anayasa (md.64) örneklenmektedir. Ardından anılan maddenin gerekçesine yollama yapılarak, Gerekçe "bu işlemlerin de kanun yoluyla yapılması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır" sonucuna varılmaktadır.[15]

Anayasa Mahkemesi'nin 06/04/1972 tarih ve Esas No. 1972/13, Karar No. 1972/18 sayılı Kararında[16], AY (md.64)'e ilişkin olarak şu değerlendir-

---

14 Kazım Öztürk, Gerekçeli Anayasa, Bilgi Yayınevi, Ankara, Nisan 1979 (3. Basım), sf:125-130.

15 Ergun Özbudun, "Parlamento Kararları ve Yasama Meclislerinin İçtüzükleri", AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XXXVI, 1979, S:1-4, sf:3-26, özellikle 8.

16 Anayasa Mahkemesi'nin 06/04/1972 tarih ve Esas No. 1972/13, Karar No. 1972/18 sayılı Kararı, AYM Kararlar Dergisi, Sayı 10, Yarı-açık Cezaevi Matbaası, Ankara 1973, sf:273-317, özellikle 279-280. AYM'nin bu Kararı, aşağıda "Anayasa Mahkemesinin 06/04/1972 tarihli kararı" başlıklı bahiste ayrıntılı olarak incelenmektedir.

me yapılmıştır: "64. Maddenin birinci fıkrasında 'para basılması, genel ve özel af ilanı, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi' konularında, fıkranın üst yanında olduğu gibi 'kanun koymak' veya 'kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek' deyimleri yerine 'karar vermek'ten söz edilmesini, tekrardan kaçınma kaygısından doğan bir üslup özelliğine bağlamak ve buradaki karar verme deyiminin her yasama tasarrufu bir kararla oluşacağına göre (Anayasa, madde 86/1) böyle bir anlamda kullanıldığını benimsemek, Anayasanın birbirini tamamlayan veya açıklığa kavuşturan hükümlerinin belirlediği düzenleme biçimine uygun düşer. Çünkü ölüm cezalarının yerine getirilmesi kanunla değil de kararla olacaksa böyle bir karar, niteliğine göre, ancak TBMM'nin birleşik toplantısında alınabilir Oysa Anayasa, Millet Meclisinin ve Cumhuriyet Senatosunun birleşik olarak toplanmasını gerekli gördüğü hallerde, Meclislerin ancak Anayasada gösterilen hallerde birlikte toplanacağına ilişkin 63. Maddenin ikinci fıkrası ilkesi uyarınca bunu açık kural koyarak belirleme yoluna gitmiştir."

AYM, bunun ardından, AY (md.66, 90, 95, 99, 120, 124) hükümlerini hatırlatarak, bu bağlamdaki kararlara ilişkin ayrıntılı işlemlerin TBMM İçtüzüğünün ikinci, üçüncü ve dördüncü kısımlarında gösterildiğini belirtmiş ve "Ölüm cezalarının yerine getirilmesi konusunda bunlara benzer herhangi bir hüküm Anayasada bulunmadığı için de TBMM İçtüzüğünde yer almış değildir" sonucuna varmıştır.

AYM ayrıca, "Bu arada Anayasa tasarısına ilişkin Anayasa komisyonu raporunda 'eski Anayasa rejiminde Meclis kararıyla olan ölüm cezalarının yerine getirilmesi konusunun yeni rejimde kanun konusu olacağı' yolunda yapılan açıklamaya da işaret etmek yerinde olacaktır" diyerek tasarıya da atıf yapmış ve hazırlık çalışmaları sırasındaki metni de AY hükmünü yorumlarken kullanmıştır.

iv) 1982 Anayasası

1) Norm

1982 Anayasası (md.87) hükmü şöyledir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, ..., Anayasanın 14 üncü maddesindeki fiillerden dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere, genel ve özel af ilanına, *mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek* ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir."

1982 Anayasasının hazırlanması sürecinde bu sorun yeniden gündeme gelmiştir.

2) DM Anayasa Komisyonunun hazırladığı Anayasa Tasarısında öngörülen düzenlemeler ve madde gerekçeleri

1982 Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu, ilk olarak Danışma Meclisinin 04/08/1982 tarihli 120. Birleşiminde görüşülmeye başlandı.[17] Bu Birleşim Tutanağına ekli 166 Sıra sayılı Anayasa Tasarısının 85. maddesinde, TBMM'nin Görev ve Yetkilerine ilişkin hükümde, diğer hususların yanı sıra, önceki Anayasalarda düzenlenen "ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme" yetkisine yer verilmediği saptanmaktadır. Nitekim, 1982 Anayasası (md.87) olarak kanunlaşan Anayasa Tasarısındaki ilgili *madde Gerekçesinde* bu hususta açıkça şöyle yazılmaktaydı: "1961 Anayasasının 64'üncü maddesinde ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermekle ilgili yetki Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri arasından çıkarılmıştır", (AY, md.87, Gerekçe, bent 3).

İlk Tasarıda bu husus tamamen suskun bırakılmamıştı. 1982 Anayasasının Cumhurbaşkanının "Görev ve Yetkileri" kenar başlıklı (md.104)'e karşılık gelen Anayasa Tasarısı (md.113), ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisini de düzenlemişti. Böylece, Cumhuriyetin en başından beri benimsenen ve Meclisin hükümranlık hakkının önemli bir göstergesi olarak değerlendirilen anayasal kuraldan vazgeçilmek istenmişti. *Madde Gerekçesinde*, "Burada yapılan çok önemli bir değişiklik ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermesindedir. Evvelce kesinleşen ölüm cezaları Büyük Millet Meclisinde bir kanunla onaylanıyordu. Şimdi bu yetki, Büyük Millet Meclisinden alınmış ve doğrudan doğruya Devlet Başkanlığına bağlanmıştır" denilmektedir.

Anayasa Tasarısı (md.85), DM'nin 28/08/1982 tarihli 138. Birleşiminde görüşüldü.[18] Maddenin okutulmasından sonra Başkan 4 değişiklik önergesini de okutmuştur. Bunlardan sadece ikisi, doğrudan irdelenen konuya ilişkindi. Kazım Öztürk'ün önergesinde, "Tasarının 113 üncü maddesi ile Cumhurbaşkanı yetkileri arasına alınan ölüm cezalarının yerine getirilmesi yetkisinin doktrine ve 60 yılı aşkın tatbikata uygun olarak 85 inci maddeye alınması" ve Fuat Azgur ve Orhan Baysal imzalı ikinci önergede de, "Mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek TBMM'nin görev ve yetkilerindendir" hükmünün Tasarı (md.85)'e eklenmesi teklif edilmişti. Öztürk önergesini açıklarken, parlamenter demokrasilerde bu kararın milli iradeden geçmesinin benimsendiğini, Türk uygulamasının da böyle olduğunu belirterek, 1924 Anayasasında olduğu gibi ve yeni Anayasada, 1961'den farklı olarak, tekrar tek kanatlı parlamento fikri

17 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 7, 2 Ağustos 1982 tarihli 119 uncu Birleşimden 17 Ağustos 1982 tarihli 128 inci Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:11, vd., ile Tutanağın sonuna ekli 166, 166'ya 1 inci Ek Sıra Sayılı Basma yazı.

18 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 9, 27 Ağustos 1982 tarihli 137. Birleşimden 8 Eylül 1982 tarihli 146. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:136-144.

benimsendiği için, söz konusu yetkinin, artık "kanun" değil "karar" şeklindeki tasarruf olarak Meclise tanınması gerektiğini ileri sürmüştür.

Öztürk'ün önergesi aleyhinde söz alan Rıfat Bayazıt (ki, daha sonra DM Adalet Komisyonu Başkanı olacak ve onlarca infaz kanun tasarısında ve Komisyon raporlarında olumlu oy kullanacaktır), maddenin yerinde olduğunu, özellikle 1968'den sonra Meclislerde bu ölüm cezalarının senelerce beklediğini, dosyaların komisyonlarda, başkanlık divanlarında gündeme alınmayarak sürüncemede bırakıldığını belirtmiş ve şunu eklemiştir: "...Hatta ölüm cezalarının mahkemelerce kesinleştikten sonra yerine getirilmesi gerektiğine, hiçbir makamın tasdikine lüzum olmadığına kaniim".

Önerge lehinde konuşan Fuat Azgur ve Bekir Sami Daçe, insan yaşamına son verme gibi hassas bir konuda, bu yetkinin milli iradeyi temsil eden TBMM'ne bırakılmasının doğru tercih olacağını; kaldı ki, bu kararı kolektif irade yerine, bütün ağırlığı ile bir kişinin omzuna bırakmanın insafsızlık olacağını belirtmişlerdir. Önerge aleyhinde konuşan Beşir Hamitoğulları ise, ne bir insanın ne de Devletin, bir insanın canını alma hakkına sahip olmadığını; Devletin, ister tek/(cumhurbaşkanı), ister kolektif/(meclis) olsun, vermediği bir şeyi/(canı) geri alamayacağını, dolayısıyla Meclislerin de böyle bir yetkiyi kullanma hakkının söz konusu edilemeyeceğini belirterek, önergenin reddedilmesini istemiştir. Burada, dikkati çeken husus, ölüm cezasına ilke olarak karşı çıkan görüşü bir tek Hamitoğulları'nın dile getirdiğidir.

Anayasa Komisyonu Başkan vekili Feyyaz Gölcüklü açıklanan görüşleri yanıtlayarak, Komisyon olarak önergelere katılmadıklarını ve maddenin Tasarıda öngörüldüğü biçimde benimsenmesini istemiştir. Gölcüklü, esasen ölüm cezasının meclisçe onaylanmasının söz konusu olmadığını; dolayısıyla sorunun milli irade ile ilgisi bulunmadığını; yabancı mevzuatta, anayasalarda ölüm cezalarının parlamentoca onaylanması şeklinde bir hüküm de yer almadığını; tersine, Fransa'da olduğu gibi, hüküm infaz edilmeden önce cumhurbaşkanına cezayı tahvil yetkisi tanındığını; Tasarı (md.85)'in bu mülahazalarla hazırlandığını; kaldı ki, bu yetki meclise tanındığı zaman, "bizim geleneğimizde olduğu gibi, bu meselenin politize edildiğini" söylemiştir. Gölcüklü, meclisçe onaylanmayan ölüm cezalarının müebbet hapis üzerinden hesaplanarak infaz edilmesi şeklindeki uygulamanın, meseleyi çözen durum olmadığını, "Meclis o idam kararı üstünde ne yapacağına karar vermedikçe o kişinin idamın infazını bekleyen kişi" olarak kalacağını da eklemiştir. Azgur'un, cumhurbaşkanının da siyasi kişi olmasından kaynaklanan özelliğine işaret etmesi üzerine Gölcüklü, cumhurbaşkanının, bir idamı onamak diğerini onamamak yoluna gidemeyeceğini, bu konudaki genel infaz çizgisini izlemek durumunda olacağını, asıl politik mülahazaların çeşitli partilerin bulunduğu meclise bu yetkinin tanınması halinde söz konusu olduğunu ifade etmiştir.

DM'nin 28/08/1982 tarihli,138. Birleşiminde, yukarıdaki görüşmelerin ardından Başkan, önergelerin dikkate alınmasını oya sunmuş ve bu kabul edilmemiştir. Son olarak, Tasarı (md.85), Komisyonca benimsendiği şekilde oya sunulmuş ve DM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

Danışma Meclisinin 21/09/1982 tarihli 154. Birleşiminde Anayasa Tasarısı üzerindeki görüşmeler sürmüştür.[19] Bu Birleşimde tartışılan Tasarı metni, önceki oturumlarda ele alınan metinde yapılmış birçok değişikliklerden sonra yeniden düzenlenen tasarıdır. Bu yeni metinde TBMM'nin görev ve yetkileri bahsinde konuya ilişkin madde numarası 95 halini almıştır. Yeni metin (md.95), madde numarası değişikliği dışında eski metin (md.85) ile içerik olarak aynıdır.

Danışma Meclisinin 22/09/1982 tarihli 155. Birleşiminin ikinci oturumunda, söz konusu Tasarı (md.95) üzerinde müzakereler yapılmıştır. Ancak bu tartışmalar, ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verme yetkisi konusunda cereyan etmemiştir.[20] Çünkü, ilk Tasarı (md.85), DM tarafından 138. birleşimde Komisyondan geldiği şekliyle aynen benimsenmişti.

Danışma Meclisinin 23/09/1982 tarihli 156. Birleşiminde Anayasa Tasarısının tümüne ilişkin ikinci ve sonuncu görüşmeler tamamlanarak, ad okunmak suretiyle oylama yapılmış ve neticede oylamaya katılan 139 üyenin, 12 çekimser, 7 ret oyuna karşılık 120 kabul oyu ile Anayasa DM tarafından kabul edilmiştir.[21]

Sonuç olarak, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisini Meclise değil Cumhurbaşkanına tanıyan düzenlemesiyle ilk Anayasa Tasarısındaki (md.85), izleyen yeni Tasarı metnindeki (md.95), DM'nde benimsenmiştir. Ne var ki, bu hüküm, DM tarafından kabul edilen şekliyle kanunlaşmamıştır.

3) MGK Anayasa Komisyonunun Yaptığı Değişiklikler

Anayasaya nihai biçimini veren MGK, Tasarının DM tarafından benimsenen ilgili maddesine ilişkin olarak, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisinin Meclise tanınması şeklinde bir değişiklik yapmıştır. Bu çerçevede, Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu yeni düzenlemenin gerekçesini hazırlamıştır.

MGK Anayasa Komisyonunun Değişiklik Gerekçesinde, "Danışma Meclisinin 95 inci maddesine 'Mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek' hükmü de eklenmek suretiyle 87 nci madde olarak yeniden düzenlenmiştir" denilerek, madde bu konuda 1961 Anayasasındaki hükme koşut içerikle benimsenerek kabul edilmiştir.[22]

---

19 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 10, 9 Eylül 1982 tarihli 147. Birleşimden 23 Eylül 1982 tarihli 156. Birleşime kadar, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, sf:536, vd. ile Tutanağın sonuna ekli 166'ya 4. Ek Sıra Sayılı Basma yazı.

20 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 10, sf:687-690. DM'nin 22/09/1982 tarihli 155. Birleşiminde oylanan Tasarı (md.95)'e ilişkin oylama sonuçları şöyledir: Üye sayısı: 160, Oy verenler: 124; Kabul edenler: 119; Reddedenler:5; Çekimserler: -; Oya katılmayanlar: 34; Açık üyelikler: 2.

21 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 1, Cilt 10, sf:813-845.

22 1982 Anayasası ve Madde Gerekçeleri için bkz., Mehmet Akad – Abdullah Dinçkol, 1982 Anayasası: Madde Gerekçeleri ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1998, sf:380-381.

Anayasa (md.87)'deki değişikliğe koşut olarak, Anayasa Tasarısındaki Cumhurbaşkanının "Görev ve Yetkileri"ne ilişkin maddede de değişiklik yapılmıştır. Anayasa (md.104) olarak yürürlüğe giren hükme ilişkin *MGK Anayasa Komisyonunun Değişildik Gerekçesinde*, "...Danışma Meclisinin kabul ettiği metnin 112'nci maddesinde yer alan hükümler; Anayasa Tasarısından çıkarılmış bulunan maddeler ve hükümler göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmiştir" denildikten sonra, ikinci paragrafta, "Bu düzenlemede ... 'Ölüm cezalarının infazına karar vermek veya özel af yetkisine dayanarak ölüm cezasını müebbet ağır hapis cezasına çevirmek' ... şeklindeki hükümler madde metninden çıkartılmıştır... Ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek görevi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkilerini genel olarak düzenleyen 87'nci maddeye eklenmiş bulunduğundan bu hüküm madde metninden çıkarılmıştır" ifadesi yer almaktadır.[23] Böylece, 1961 Anayasasının bu konudaki düzenlemesi benimsenmiş ve anılan yetkinin Meclisten alınarak Cumhurbaşkanına verilmesi yönündeki girişim kabul bulmamıştır.

Gerek anayasalarda gerekse de aynı konuyu düzenleyen yasaların ilgili hükümlerinde yer verilen ifade "ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek" şeklinde formülleştirilmiştir. Nitekim, uygulamada da, Meclis uzun yıllar boyunca bu konudaki işlemi "karar" tasarrufuyla yapmıştır. Ancak, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra Meclisin bu tasarruflarının "karar" yerine "kanun"a dönüştüğü görülmektedir.

v) Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisinin niteliği

1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında düzenlenen Meclisin kesinleşen ölüm cezası hükümlerinin yerine getirilip getirilmemesine karar verme yetkisi çerçevesinde yapılan işlem, mahkeme hükmünün yasaya/hukuka uygun olup olmadığının incelenmesi konusunda değildir. Başka deyişle, her üç Anayasanın ilgili düzenlemelerine (1924 AY, md.8; 1961 AY, md.7; 1982 AY, md.9) göre de, TBMM bu yetkiyi kullanırken, mahkemelere tanınmış bulunan yargı yetkisini kullanır nitelikte tasarrufta bulunamaz. Doktrinde bu konuda yerleşik bir görüş birliği bulunmaktadır.[24]

---

23 Mehmet Akad – Abdullah Dinçkol, agd., sf:426-428.

24 Örnek olarak bkz., Turhan Feyzioğlu, "Meclisin İdam Hükümlerini İnfaz ve Hususi Af Salahiyetleri Hakkında", Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi (SBOD), 1947, S:3-4, sf:421-424; Yalçın Tuna, "Ölüm Cezalarının İnfazında TBMM'nin Yetkileri", *Ulus* Gazetesi, 07/02/1958; Seha Meray, Ceza Hukukunda Af, Ankara, 1944, Tahsin Adam, "Af Salahiyeti", Adliye Ceridesi, 1941, sf:849-867. 1961 Anayasası dönemi için bkz., İlhan Arsel, Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları I: Cumhuriyetin Temel Kuruluşu, Mars Matbaası, Ankara, 1965, sf:352-353; Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, C.II, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1973 (Altıncı bası), sf:688-708, özellikle 705-708; Sami Selçuk, "Anayasa ve Ölüm Cezası", Yargıtay Dergisi, 1978, S:4, sf:415-437. 1982 Anayasası bağlamında bkz., Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998 (7. Bası), sf:216-217.

Ne var ki, TBMM'nin (ve TBMM Adalet Komisyonunun) özellikle 1924 AY döneminde ölüm cezalarının gerek infazı gerekse hapse çevrilmesi şeklinde ürettiği bazı kararlarında, ilgili dosyanın hukuksal değerlendirmesini ve hatta verilen cezanın bir tür "yerindelik denetimini" yaptığı örneklere de rastlanılmaktadır.[25] Keza, 1920-1924 dönemi Meclis Kararları arasında da bu tür örnekler bulunmaktadır.[26]

Meclisin adeta mahkemenin yerine geçerek bir üst yargı yeri gibi ilgili dosyaları incelediği örnekler, sadece ölüm cezasına ilişkin dosyalarda değil, hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılan kimi mahkumlara ilişkin olarak çıkarılan "özel af" yasalarında da görülebilmektedir. Meclis af yetkisini kullanırken, somut olarak mahkuma ilişkin gerekçe göstermiş, aftan umulan amaçları belirtmiştir. Bu bağlamda örnek olsun, mahkumun affedilmesinin "kamu hizmeti"nin aksamaması ve "Devletin bu aftan bir yararının bulunması" gibi kriterler kullanılmıştır. Ayrıca, "af tasarrufunun ilgili mahkum bakımından ahlaki kılınabilecek özelliklerinin bulunması" şeklinde ifade edilen ölçütlere de yer verilmiştir. [27]

---

25 TBMM Karar No. 622, t.16/03/1931, *"Kütahya'nın Ortagireği köyünden Halil kızı Esmayı parasına tamaan öldüren mezkur köyden Çırak oğullarından 22 yaşında Ahmet oğlu Hüseyin hakkında Kütahya Ağır Ceza Mahkemesinden verilip Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesince tasdik edilen ölüm cezasının, maktulenin hal ve vasfına nazaran parasına tamaan öldürülmesi varit görülmediğinden, Teşkilatı Esasiye Kanununun 26 ncı maddesinin Meclisi Alice cezaların tahvil ve tahfifi hakkında verdiği salâhiyete istinaden on beş sene ağır hapse tahvili madalete muvafık olacağı..."*, (RG, 23/03/1931, s.1755).

26 Örneğin, TBMM Karar No. 224, t.30/01/1338-1922, Erganili üç şahıs hakkındaki hükmün refine dair, "Hiyaneti vataniyeden idama mahkum Ergani madeninden Abdullahoğlu Memet Ali ve Sait ve Derviş haklarındaki hükmün refine ve *bir sebebi kanuni olmaksızın bu suretle hareket eden mahalli heyeti hakimesi hakkında Adliye vekaletinin nazarı dikkatinin celbine karar verildi*". (Kavanin Mecmuası, D.1, C.1-3, basılış Mart 1943, sf:467).

TBMM Karar No. 357, t.26/02/1339-1923, Koçgirili müteaddit müerrimler hakkında, *"... idamlarına ve fakat esbabı muhaffefei takdiriye bulunmasına binaen işbu cezanın on beş sene küreğe tahviline ve tarihi tka cürme nazaran Af kanunundan istifade edecekleri hakkındaki kararda muhalifi kanun bir cihet görülmediğine ve ancak mahkeme tarafından tecili takibat kararı ittihazı muvafık olmadığına karar verildi"*, (Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, -3, basılış, 25 Mart 1943- sf:500).

27 Örneğin, TBMM Karar No.532, tarih 14/12/1929, (RG, 21/12/1929, s.1376), Mustafa Kemal Paşa kazasının Ezanlı Köyünden Mehmet oğlu Hakkı'nın mahkum olduğu beş sene on ay hapis cezasının afû hakkında Karar: *"...fiilin icra esnasında mağdurenin on beş yaşını bitirmemiş olmasına göre ceza tayin ve Temyiz Mahkemesi Ceza Heyeti Umumiyesinden de tasdik edilmiş ise de sonradan mağdurenin Hukuk Mahkemesinden istihsal ettiği yaşının tashihi hakkındaki ilama nazaran fiilin icrası sırasında on beş yaşını mütecaviz olduğu anlaşılmasına ve bu suretle kendisine terdip edilecek ceza ancak on ay hapis olması kanunen lazım geleceğine ve cezanın tebdiline ise kanun yollarından birine müracaatla imkan bulunmamasına mebni fazla cezasının hususi af tarikiyle refi talep edilmiş ise de, mahkum Hakkının cezasının serdedilen esbaba mebni tebdiline kanuni yollardan birine müracaat imkanı olmaması Adliye*

Hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılan mahkumlar için yapılan af işlemlerinde Meclisin kullana geldiği ölçütler, ölüm cezası mahkumunun cezasının tahvil veya tahfifine karar verme tasarruflarında da geçerlidir; başka deyişle, kıyas yoluyla uygulanabilirlik özelliği taşımaktadır.

1) İnfaza karar verme ve özel af çıkartma yetkileri bağlamında sorunun ele alınışı

1924 Anayasası (md.26)'da TBMM'nin yapacağı işlem ya da tanınan yetki bakımından, hem idam hükümlerinin infazına karar vermekten, hem de cezaların tahfif ya da tahvilinden söz edilmekteydi. Bu hüküm, özü itibariyle, mahkemece verilen ölüm cezasının yerine getirilmesine mi karar vereceği, yoksa "özel af" seçeneğini mi kullanacağı hususunda odaklaşmaktadır. Başka deyişle, Meclis sadece, ölüm mahkumu hakkında özel af yetkisini kullanıp kullanmayacağını belirleyecektir. Meclis cezayı af, tahvil ya da tahfif yetkisine (ki, ölüm cezasının tahvili, aynı zamanda, doğal olarak tahfifi sonucunu da doğurmaktadır), yani özel af çıkartabilme yetkisine sahipti.[28]

1961 Anayasası (md.64)'de, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisinin yanı sıra, 1924 Anayasasından farklı olarak, cezaların tahfif ve tahvilinden söz edilmemekle birlikte özel af yetkisi vurgulanmıştır. Bu maddeye ilişkin gerekçede, "TBMM'nin özel af yetkisi bulunduğuna göre tahfif ve tahvilden ayrıca bahsetmeğe lüzum görülmemiştir" görüşünün altı çizilmiştir. Ölüm cezası, yargı yerlerince verilen diğer hükümlerden farklı değildir. Kesinleşince infazına geçilmek gerekir. Ancak, ölüm cezası infaz edilirse, Anayasanın kendisine af yetkisini tanıdığı organlar bu yetkilerini kullanma olanağı bulamaz. İşte bundan ötürü, Anayasada ölüm cezasının infazına TBMM'nin karar verme yetkisinin özel olarak tanınmış olması, anılan af yetkisini kullanabilmesine bir olanak yaratmak işlevini üstlenmektedir.[29]

2) Meclisin kararında gerekçe gösterip göstermemesi sorunu

Doktrine göre, 1924 Anayasası (md.26) ile TBMM'ne tanınan ölüm cezasının yerine getirilmesine ya da getirilmemesine ilişkin yetki bir "mutlak yetki"dir ve Meclis, bu konudaki kararı ne yönde olursa olsun "gerekçe göstermek zorunda da değildir."[30]

Vekaletinin tezkeresinin tastiri tarihine göre şayanı tetkik olabilirse de ahiren mevkii meriyete giren Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 319 uncu maddesinin beşinci fıkrası hükmüne tevfikan muhakemenin iadesi yoluyla hadisenin halli mümkün olduğuna, Umumi Heyetin on dördüncü intikadının birinci celsesinde karar verilmiştir."

28 Çetin Özek, agm., sf:139; Selahattin Keyman, age., sf:95; Tahsin Adam, agm., sf:856-857'de ileri sürdüğü görüşe göre, ölüm cezalarının infazı ve özel af yetkileri gereksiz bir ikilik oluşturmaktadır. İnfaza ilişkin formalite, olsa olsa Meclise af yetkisini kullanması konusunda bir fırsat verilmesinden ibarettir.

29 TC Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, B:34, 30/3/1961, S. Sayısı:35, sf:29'a ve ayrıca Faruk Erem, "Ölüm cezalarının TBMM nce infazına karar verilmesi kararının hukuki mahiyeti" başlıklı mütalaasına yollama için bkz., S. Keyman, age., sf:96.

30 Behçet Tahsin Kamay, "Ölüm cezası ve muhtelif memleketlerde infaz şekilleri", Adalet Dergisi, Yıl 42, Mart 1951, Sayı 3, sf:323-340, özellikle 335-337.

Nitekim uygulamada, Meclis, her iki yöndeki kararlarının büyük çoğunluğunda gerekçe göstermemiştir.[31]

Ancak hemen eklemek gerekir ki, üstteki tümcede geçen "büyük çoğunluğunda" vurgusundan da anlaşılacağı üzere, 1924 Anayasasının yürürlüğü evresinde çıkartılan bazı kararlarda, ölüm cezasının hapse çevrilmesi tasarrufu için gerekçe gösterilen örneklere de rastlanılabilmektedir. Bu kararlarda Meclis, ölüm cezasının hapse dönüştürülmesinin "adalete uygun olacağı" şeklinde vurgu yapmıştır.[32]

27 Mayıs Rejimi döneminde, Milli Birlik Komitesi'nin çıkarttığı çok sayıdaki infaz kararı arasında sadece birinde, kararda adı geçen mahkumlardan bazılarının ölüm cezasının yerine getirilmesine ve bazı mahkumlar hakkında da cezanın ömür boyu ağır hapse çevrilmesine karar verilmiş olduğu görülmektedir. MBK'nın, 15/09/1961 tarih ve 75 sayılı "Yüksek Adalet Divanınca verilen ölüm cezaları hakkında Milli Birlik Komitesi Kararı"na[33] göre, ölüm cezasına çarptırılan 15 mahkumundan 3'ünün infazına, 12'sinin ise cezasının müebbet ağır hapse tahviline karar verilmiştir. Söz konusu 12 mahkumdan 11'i için hiçbir gerekçe gösterilmeksizin, 1'i için ise "65 yaşını bitirmiş olması" gerekçe gösterilerek cezaları çevrilmiştir. Yukarıda ilgili bahiste açıklandığı üzere, anılan "65 yaş" gerekçesi, o dönemde yürürlükteki mevzuata uygun değildi. Zira, MBK'nin çıkarttığı 06/07/1960 tarih ve 15 sayılı Yasa ile TCK' da yapılan değişiklik sonucu, infaz engeli olarak 65 yaşını aşmamış olma hükmü yürürlükten kaldırılmıştı.[34]

---

31 Bu hususta ayrıntılı bilgi ve kararlar, bu çalışmanın İnfaz Kararlarını içeren II. Cildinde gösterilmiştir. Bazı örnekleri burada hatırlatmak olanaklıdır: TBMM Karar No.622, t.16/03/1931, (RG, 23/03/1931, s.1755); No.755, t.04/05/1933, (RG, 09/05/1933, s.2396); No.891, t.05/06/1935, (RG, 10/06/1935, s.3024); No.1338, t.17/05/1943, (RG, 22/05/1943, s.5410); No.1394, t.26/04/1944, (RG, 08/05/1944, s.5700); No.1527, t.09/05/1947, (RG, 16/05/1947, s.6608); No.1615, t.21/06/1948, (RG, 26/06/1948, s.6942).

32 Örneğin, TBMM Karar No. 611, t.02/02/1931, (RG, 03/02/1931, 1716), Menemen olayı infazlarına ilişkindir. TBMM Adalet Komisyonu ve onun benimsediği metni aynen kabul eden TBMM Genel Kurulu Kararında, iki mahkum hakkındaki ölüm cezasının hapse dönüştürülmesinin "*adalete uygun olacağı*" gerekçesi ifade edilmiştir. TBMM Karar No. 622, t.16/03/1931, (RG, 23/03/1931, s.1755)'de mahkumun ölüm cezası 15 yıl hapse çevrilmiştir. 622 sayılı Kararda, TBMM, "*...tasdik edilen ölüm cezasının, maktulenin hal ve vasfına nazaran parasına tamaan öldürülmesi varit görülmediğinden, Teşkilatı Esasiye Kanununun 26 ncı maddesinin Meclisi Alice cezaların tahvil ve tahfifi hakkında verdiği salahiyete istinaden on beş sene ağır hapse tahvili madalete muvafık olacağı...*" şeklinde bir gerekçeye yer verilmiştir. Bu Kararlar, cezayı dönüştürmede "gerekçe gösterilen" istisnai örnekler arasında yer almaktadır.

33 MBK'nin 15/09/1961 tarih ve Karar No. 75 sayılı Kararı, (RG, 16/09/1961, s.10908). Bu Kararın tam metni ve açıklayıcı notlar için, bu çalışmanın İnfaz kararlarını içeren II. Cildinde, 1961 yılı başlıklı bölüme bkz.

34 Bkz., yukarıda, "TCK ve ölüm cezası" başlığı altında "06/07/1960 tarih ve 15 sayılı Yasa ile TCK' da yapılan değişiklikler" alt başlığı ve ayrıca "Af Yasaları ve ölüm cezası" başlıklı Bölüm içinde "Milli Birlik Komitesinin 15/09/1961 tarih ve 75 sayılı Kararı" alt başlığı.

vi) Ölüm cezasının infaz edilmemesine karar verildiğinde mahkumun çekeceği ceza sorunu

Sorun şudur: Meclisin, özel af yetkisini kullanma yoluna başvurmaksızın ve/veya mahkumun çekeceği cezayı göstermeksizin, ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar vermesi durumu yanıtı boşlukta kalan bir hukuksal sorunu ortaya çıkarmaktadır.

1) Anayasalar, uygulama ve sorunlar

1a) 1924 Anayasası evresi: uygulama ve doğurduğu sorunlar

1924 Anayasasının yürürlüğü evresinde, Meclis mahkum hakkındaki ölüm cezasının tahviline karar verdiğinde, aynı karar içinde mahkumun çekeceği hapis cezasını da göstermekteydi. Bu konuda ayrıntılı bilgi, çalışmanın "Ölüm Cezalarının Affına, Dönüştürülmesine ya da Kaldırılmasına İlişkin Tasarruflar ve Genel Olarak Af Siyasası" başlıklı bölümünde verilmiştir.

İlgili bölümde çıkartılan verileri burada özetleyecek olursak, 23/04/1920 ile 25/05/1960 tarihleri arasındaki 40 yıllık evrede, ölüm cezalarını başka cezalara tahvil eden Meclis Kararlarının toplam sayısı 21'dir. Hatırlatalım ki, bu rakama, TBMM'nin I. Döneminde çıkartılan ve ölüm cezalarını "affeden ya da kaldıran" kararlar dahil değildir; sadece tahvil kararları esas alınmaktadır. Söz konusu 21 Tahvil Kararı ile toplam 31 mahkumun ölüm cezaları çeşitli cezalara çevrilmiştir. Tahvil Kararında ilgili mahkumlar hakkında şu cezalar öngörülmüştür:

- Müebbet kürek cezası: 4 Karar, 7 mahkum
- 15 yıl kürek cezası: 3 Karar, 8 mahkum
- Müebbet ağır hapis cezası: 3 Karar, 3 mahkum
- 30 yıl ağır hapis cezası: 2 Karar, 2 mahkum
- 24 yıl ağır hapis cezası: 1 Karar, 2 mahkum
- 20 yıl ağır hapis cezası: 1 Karar, 1 mahkum
- 18 yıl ağır hapis cezası: 1 Karar, 1 mahkum
- 15 yıl ağır hapis cezası: 4 Karar, 4 mahkum
- 10 yıl hapis cezası: 1 Karar, 1 mahkum
- 2 yıl hapis cezası: 1 Karar, 2 mahkum

Görüldüğü gibi, 1924 Anayasası döneminde, yukarıda belirtilen "mahkumun hangi cezayı çekeceği" sorunu ortaya çıkmıyordu. Çünkü, Meclis, mahkumun yaşamını atıfete mazhar kılarken çekeceği cezayı da belirlemekteydi. Dolayısıyla bu evrede sorunun ana ekseni, ölüm cezası infaz edilmeyince mahkumun durumunun ne olacağı değil, çevrilme suretiyle öngörülen cezayı belirlemekte objektif kriterlerin mümkün olup olmadığı idi. Gerçekten de, "müebbet kürek" ya da "müebbet ağır hapis" cezalarından başlayıp "2 yıl

hapis" ya da "10 yıl hapis" gibi, ilkiyle karşılaştırıldığında çok hafif kalan cezaya kadar çeşitlilik gösteren ikame cezaların öngörülmüş olması karşısında, uygulamada nesnellik tartışılır hale gelmektedir. Bu meselenin bir boyutudur.

Meselenin ikinci boyutu şudur. Tahvil Kararında, gerek Meclis Adalet Komisyonunun gerekse Meclis Genel Kurulunun işlem yaparken, kaçınılmaz biçimde, ilgili dosyanın içeriğine tüm ayrıntılarıyla el atmak durumunda olduğudur. Çünkü böyle bir inceleme yapılmaz ise, tahvil istencine, hukuksal ve siyasal dayanak bulmak ve göstermek mümkün değildir. (Bu dayanağın ve gerekçenin, üretilen Karar/Kanun metninde açıkça belirtilip belirtilmemesi meselesi ayrı bir sorundur). Başka söyleyişle, Meclisin, yaptığı işlemin dayanağını bulmak külfetinin altına girmemesi, tasarrufu Meclise tanınmış yetkinin keyfi kullanılması niteliğine büründürür ki, bunun da Hukuk Devleti ilkesi ile bağdaştırılması olanaksızdır. Daha ötesi, sadece cezaları çevrilenlerin neden böyle bir atıfete mazhar kılındığı şaibeli hale gelmekle kalmaz, idamlarına karar verilenler hakkındaki istenç de kuşkulu duruma gelir. Çünkü, bunlar hakkında ileri sürülen "mahkeme ölüm cezası hükmü verdi" şeklindeki argüman, aynı statüde olup cezaları tahvil edilenler olgusu karşısında geçerliliğini yitirir.

Tahvil kararı ile ikame ceza belirlenirken, mahkumun kişisel özellikleri, suçun işleniş şekli, mağdurların sayısı, eylemin toplumda yarattığı tepki, yargılamadaki usulsüzlükler gibi kategorik olarak "objektif" olduğu iddia edilebilir bazı unsurların dikkate alınmakta olduğu argümanı da ileri sürülmektedir. Nitekim, Meclis Tutanakları incelendiğinde, bu nitelikte görüş açıklamalarına rastlanılmaktadır. Ne var ki, burada da tartışmaya açık sorunlar bulunmaktadır. Bir kez, doktrinde ve Mecliste açıklananların tam tersine, Meclise tanınan infaza karar verme yetkisinin kullanımı, yasama organını, mahkuma ilişkin dosyayı yargı yerinin yaptığının benzeri biçimde incelemek zorunda bırakmaktadır. Bunun başka yolu yoktur. İkincisi, Meclis önündeki dosyaların % 95'i infaz istenci ile sonuca bağlandığı gibi, idam yönündeki Kararların % 92'sinde Mecliste hiçbir milletvekili söz almaksızın, hiçbir tartışma yapılmaksızın Kararlar üretilmiştir. Dahası, 27 Mayıs ve 12 Eylül fiili rejimleri hariç, 1925-1984 döneminde ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilen dosyalarda Meclis Adalet Komisyonu raporlarının da % 99.79'unda "infaza evet" (ki bunun da, % 95'inde oybirliği ile infaza evet) istenci yer almaktadır. Bu veriler karşısında, üstte belirtilen ve nesnel ölçütlerin tahvil istenci üretiminde dayanak kılındığı görüşü boş bir iddiadan öteye gitmemektedir. Zira, üzerinde tek söz söylenmeksizin, tartışılıp sorgulanmaksızın idam kararı verilen mahkumlar tablosu gerçeği ortada iken, bunlar hakkında nesnel olduğu ileri sürülen ölçütlere dayalı bir süzgecin neden işletilmediği sorusuna sağlıklı yanıt verilemez. İnfaz istenci açıklanan işlemler bağlamında yanıtsız kalan soru, tahvil tasarruflarında da geçerlidir.

Öte yanda, Meclis Genel Kurulunun, kendi bünyesinden çıkardığı uzmanlık birimi olan Adalet Komisyonu tarafından yapılan inceleme ve değer-

lendirmeye itimatla, infaz ya da tahvil yönündeki kararlarını verdiği argümanı akla gelmektedir. Ne ki, bu noktada da gerçek farklıdır. Şöyle açıklanabilir. (Fiili rejimler hariç) 1925-1984 döneminde haklarında idam nihai istenci açıklanan mahkumlardan sadece 1'i için Adalet Komisyonu "oyçokluğu ile infaza hayır" demiş; Genel Kurul ise bunu benimsemeyerek infaz kararı almıştır. 1925-1960 arasındaki dönemde toplam 16 Tahvil Kararına bakıldığında ise, Adalet Komisyonu 6 raporda infaz yönünde karar almış, Genel Kurul bunu reddederek cezaları dönüştürmüştür. Demek ki, ister infaz ister tahvil yönünde olsun, Meclis, Adalet Komisyonu istencine mutlak itaat etmek durumunda değildir. O halde, Adalet Komisyonunun karar verirken nesnel ölçütleri uyguladığı varsayılacak olsa bile, bunların bir bölümünde Meclis o istence iltifat etmediğine göre, ya Komisyonun infaz yahut tahvil kararı dayanakları Meclis değerlendirmesine göre nesnel sayılmamış olmaktadır yahut Komisyon bakımından düşünüldüğünde, Meclis Komisyonun nesnel ölçütlerine saygı göstermeyerek tamamen siyasi mülahazalarla neticeye varmaktadır. Her iki halde de bir açmaz vardır.

1b) 1961 Anayasası evresi: uygulama ve doğurduğu sorunlar

1961 Anayasası çerçevesinde, Meclisin, ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar vermesi halinde "meselenin alacağı şeklini bütün önemiyle açıkta kalmış" olduğu; çünkü bu durumda "otomatik olarak idam cezasının başka bir cezaya çevrileceğine dair hiçbir açıklama mevcut olmadığı" ve "Meclisin bu cezayı hafifletmek veya başka bir cezaya çevirmek yetkisi de bulunmadığına göre, bu mahkum hakkında hangi cezanın infaz olunacağı hususu"nun üzerinde durulması gereken bir mesele olduğu; sözün kısası, ölüm cezası hükmü icra olunmayan mahkum için icra ve infaz edilecek bir cezanın bulunmadığı doktrinde ileri sürülmüştür.[35]

Bu görüşe göre, 1961 Anayasasında, yukarıda belirtildiği gibi, ölüm cezasını başka cezaya çevirme yetkisi Meclise tanınmadığı için, Meclis, "Anayasadaki metne sadakat gösterildiği takdirde, kendisine arz edilen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek mecburiyetindedir. Aksi takdirde, yani ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verildiği halde, gidilecek tek bir yol vardır ki o da, cezanın yerine getirilmesini istemediği ölüm cezası mahkumu hakkında, atıfet göstermek, özel af müessesesini harekete geçirmektir."[36]

Gerek 1924 gerekse 1961 Anayasalarının ilgili hükümlerinde, Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme ve özel af çıkarma yetkileri belirtildiğine göre, bu ikinci yetki ile özü bakımından benzeri nitelikte olan birinci yetki arasındaki farkın ne olduğuna da işaret etmek gerekir. Bu fark, doktrinde şöyle ortaya konmuştur. "Ölüm cezalarının infazı için, bunların Meclisçe hemen tetkiki gereklidir ve Meclis buna mecburdur."[37] Mec-

35 Baha Arıkan, "Hukukun Önceliği", *Cumhuriyet*, 18/08/1964, S.14384, sf.2.

36 Baha Arıkan, "Atıfet yetkisi", *Cumhuriyet*, 09/09/1964, S.14406, sf.2.

37 Çetin Özek, agm., sf.139.

lis, spesifik olarak özel af çıkarmak zorunda değildir. Buna eklenebilecek bir diğer özellik de, 1924 Anayasasının yürürlüğü evresinde, Meclisin, "kanun" çıkartarak değil, "karar" tasarrufu yaparak ölüm cezalarının yerine getirilmesini karara bağlamış olduğudur.[38]

1961 Anayasasının yürürlüğü evresinde bu konuda istisnai sayılabilecek tek bir örnek bulunmaktadır.

23/06/1964 tarih ve 480 sayılı "Talat Aydemir ve Fethi Gürcan haklarındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine ve Osman Deniz ve Erol Dinçer haklarındaki ölüm cezasının yerine getirilmemesine dair Kanun"na[39] göre, bu dört kişi hakkında Ankara Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi tarafından TCK (md.146/1) uyarınca ölüm cezasına hükmedilmiş ve hüküm Askeri Yargıtay tarafından onanarak kesinleşmiştir. Meclis, bunlardan sadece ikisinin cezasının yerine getirilmesine, diğer ikisinin ise cezasının yerine getirilmemesine karar vermiştir. 480 sayılı Yasa metninde, iki mahkum hakkındaki cezanın infaz edilmemesi yönündeki istence ilişkin "gerekçe gösterilmediği" gibi, infaz edilmeyecek olan ölüm cezası yerine, örneğin hürriyeti bağlayıcı ceza çekip çekmeyecekleri ve eğer çekecekler ise bunun süresinin ne olacağı hususlarında da hiçbir açıklık bulunmamaktadır.

Bir not olarak burada kaydedelim ki, 480 sayılı Kanunda adları geçen Osman Deniz ve Erol Dinçer, 480 sayılı Kanunun çıkarılmasından sonra, ölüm cezasına hükümlü ve fakat bu cezaları infaz edilmeyen mahkum durumunda olmalarına, yani çekecekleri cezanın ne olacağı hususunda hukuki bir belirsizlik bulunmasına karşın, uygulamada müebbet ağır hapis cezasına mahkum statüsünde sayılarak cezaevinde kalmışlar ve bilahare çıkartılan af yasasından istifade etmişlerdir.

Deniz ve Dinçer'in durumu, daha sonraki dönemde doktrinden ziyade Mecliste örnek olay olarak gündeme gelmiştir. Yakın tarihli bir örnek, 12 Eylül Rejimi dönemi içinde Danışma Meclisinde görülmüştür. DM üyesi Fikri Devrimsel ve arkadaşlarınca verilen 647 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına ilişkin Kanun Teklifinin DM'nin 16/12/1982 tarihli 31. Birleşimindeki görüşülmesi sırasında söz alan bazı üyeler anılan örneğe gönderme yaparak teklif lehinde görüş açıklamışlardır. Bu teklif DM tarafından benimsenmesine karşın MGK onaylamadığı için kanunlaşmamıştır.

---

38 Kanun ile Karar arasındaki hukuksal nitelik farkı ile norm ve uygulama ekseninde-ki tartışmalar için bkz., bu bölüm içinde aşağıda ilgili bahis.

39 23/06/1964 tarih ve 480 sayılı Kanun, "RG, 26/06/1964, s.11738. Bu Yasanın tam metni ve açıklamalar için bkz., bu çalışmanın İnfaz Kararları ve Kanunlarına ilişkin II, Cildinde 1964 yılı başlıklı bahis.

1c) 1982 Anayasası evresi: uygulama ve doğurduğu sorunlar

1982 Anayasasının yürürlüğe girmesinden hemen önce 12 Eylül Rejimi döneminde, ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilmesi halinde mahkumun çekeceği cezanın ne olacağı sorunu DM gündemine kanun teklifinin görüşülmesi nedeniyle girmişti. Ancak, bu girişim sonuca bağlanamadı.[40]

1982 Anayasası, yukarıda açıklandığı üzere, Meclisin bu yetkisini 1961 Anayasasına koşut olarak düzenlemektedir.

1982 Anayasasının yürürlüğü döneminde, Meclis, eğer görüşmüş ise ölüm cezalarının yerine getirilmesi yönünde istencini yasa çıkartarak ortaya koymuştur. En son infaz yasasının çıkartıldığı Ekim 1984'ten günümüze kadar olan evrede, Meclis, önüne gelen ölüm cezası dosyalarını görüşmemiş; yani o dosyalar özelinde infaz ya da infaz etmemeyi karara bağlayan yasaları çıkartmamıştır. Bu nedenle, ölüm cezalarının infazı fiilen durdurulmuş, daha doğrusu askıya alınmıştır.

Dolayısıyla, ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilmesi halinde mahkumun hangi cezayı hangi statü altında çekeceği sorunu da büyük ölçüde dondurulmuştu. Mesele 1999 yılında yeniden canlandı. Buna yol açan olay, PKK şefi Öcalan hakkında 1999 yılında verilen ölüm cezasının kesinleşmesi oldu.

2) İnfaza karar verme yetkisinin hangi organa tanınmasının isabetli olacağı sorunu

Soru şudur: Ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisinin hangi organa tanınması uygundur?

Böyle bir soru, ölüm cezalarının, herhangi bir organ hiç devreye girmeksizin, diğer hükümler gibi kesinleşen hüküm sonrasında doğrudan yerine getirilmesi yaklaşımını dışlamaktadır. Çünkü belirtilen soru esas olarak, ölüm cezasının mahiyetinden kaynaklanan ağırlığı nedeniyle, bir tür son süzgeç işlevini görecek bir organın sürece müdahalesinin gerekliliği ön kabulünden hareket etmektedir.

Doktrinde de açıklandığı üzere, kesinleşen ölüm cezası hükmünün infazına karar vermeye yetkili merciinin hangisi olacağı meselesi, monarşilerde kral/padişaha, demokratik sistemlerde de yaygın olarak Devlet Başkanına tanınmıştır.

1961 Anayasası döneminde doktrinde yapılan bir değerlendirmede[41], uygulamada "çok kere görüşmeler mahkeme kararının bir tür tartışmasına dönüşmektedir. Siyasal meclislerin bünyesi gereği bir görüşmenin belirli bir yönde yapılmasını sağlamak ise çok kere mümkün olmamaktadır" saptama-

---

40 Bu konuda ayrıntılı bilgi, çalışmanın "12 Eylül Rejimi ve Ölüm Cezası" başlıklı bölümünde verilmiştir.

41 Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, (1973), sf:705-708.

sı yapıldıktan sonra, infaz kararı bir yasa çıkartılarak verildiği ve yasa tasarısının da hem Millet Meclisi hem de Senato'da görüşülmesi zorunlu bir usul olduğu için, infaza kadar uzun bir zamanın geçmesinin kaçınılmaz hale geldiği, bunun da "mahkumun günlerini en büyük bir ıstırap içinde geçirmesi gibi hiç de uygun olmayan bir sonuç da doğurduğu" eleştirileri ifade edilmiştir. Hatta, çıkartılan bu yasanın, sadece şekil yönünden de olsa, Anayasa Mahkemesi'nin yargısal denetimine (yasanın Resmi Gazetede yayınını izleyen 90 gün içinde iptal davası açılabilmesi mümkündü) tabi kılınabileceği ve örneğin siyasal partilerin dava açmak yetkisini kullanıp kullanmayacakları bilinemeyeceğinden, ölüm cezasının, infaz yasasının yayınından itibaren 90 gün süre boyunca da yerine getirilmemesi gerektiği belirtilerek, bunun, mahkum bakımından büyük bir "işkence teşkil eyliyeceği" ifade edilmiştir. Bu gerekçelerden hareketle, infaz kararlarının yasa çıkartılarak verilmesinin hatalı olduğu; bu işlemin 1924 Anayasası döneminde geçerli olduğu gibi, TBMM'nin bir "Karar" çıkartarak yapılmasının daha doğru ve nihayet, 1961 AY (md.64)'de düzenlenen yetkinin yalnızca Cumhurbaşkanına tanınmasının yerinde olacağı sonucuna varılmıştır.

Doktrinde, bu konuda ileri sürülmüş bulunan görüşler şöyle toparlanabilir.

Birincisi, eğer TBMM, ölüm cezalarının yerine getirilmemesi yönünde bir milli istenç ortaya koymak istiyor ise, bunu, ilgili mahkum hakkında, ölüm cezası yerine çekeceği cezanın da gösterileceği özel af çıkartmak yoluyla ortaya koymalıdır.[42]

İkinci bir çözüm ise, söz konusu af yetkisinin yasama organına değil, devlet başkanına tanınmasının daha uygun olacağı yönündedir.[43]

---

42 Baha Arıkan, agm.

43 Bu görüşü ileri sürenlerden Sami Selçuk, söz konusu yetkinin yasama organına tanınmış olmasının nedeni "hukuksal ve mantıksal değil, tarihseldir" saptamasını yapmakta ve "egemenliğin, yalnızca ulusa ait olduğunu belirterek, Atatürk de bu yetkinin Devlet Başkanına değil, TBMM'ne verilmesinde direndiğini" belirtmektedir. Yazar ayrıca, 1961 Anayasası (md.64)'de yasama organına tanınan yetkinin ilk aşamada kaldırılması ve "bunun sadece devlet başkanına verilmesinin zorunlu" olduğu sonucuna varmakta ve ikinci aşamada da ölüm cezası ve yaşam hakkının aynı hukuk düzeni içinde bir arada bulunmaları olanaklı olmadığı için, sorunun Anayasa Mahkemesi önüne yeniden getirilerek, ölüm cezasına ilişkin hükümlerin son yorumlar karşısında yeniden gözden geçirilmesi önerisini getirmektedir. Bkz., Sami Selçuk, agm., sf:417, 435.

Sami Selçuk'un değindiği, anılan yetkinin Meclise tanınması hususunda Mustafa Kemal'in ısrarcı olduğu yönündeki saptaması, T. Feyzioğlu'nun daha önce yollaması yapılan makalesinde de geçmektedir. Feyzioğlu, agm, sf:422, dp.6'da, 07/08/1947 tarih ve Sayı 79, sf:51 göstererek, haftalık Millet mecmuasına gönderme yapmakta ve orada, "Atatürk'ten hatıralar nakleden bir zat bu salahiyetin cumhurbaşkanına değil, Meclise verilmesini bizzat Atatürk'ün ısrarla istediğini yazmaktadır" demektedir. Feyzioğlu ayrıca, agm., sf:422, dp.8'de, ölüm cezasının infazı ve tahvili yetkisinin Batı ülkelerinde olduğu gibi, Devlet Başkanına verilmesini öneren hukukçuların basında çıkan yazılarına da yollama yapmaktadır. Örneğin, Ferit Yasa, *Son Posta*, 01/09/1942 (nakleden, Seha Meray, Ceza Hukukunda Af, Ankara, 1944, sf:37); M. Ali Sebük, "Parlamento teamülü ve hakimlerin takdir hakkı", *Vatan*, 14/05/1947.

Üçüncü husus, 1924 Anayasasının yürürlüğü evresinde vurgulanan bir görüş olarak, yargıdan geçerek kesinleşen ölüm cezalarına karşı TBMM'nin "son derece hürmetkar davranması lazım gelmektedir."[44]

b) Meclis İç Tüzükleri

i) De iure rejimlerde ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verme yetkisi

1) 1927 tarihli TBMM Dahili Nizamnamesi

23/04/1920 tarihinde Meclisin açılışından sonra ele alınan ilk konulardan biri İçtüzük düzenlenmesi meselesidir. Cumhuriyetin ilanından sonra da 1924 ve 1925'te Dahili Nizamname hazırlanması girişimi yapılmış; ancak bunlar somut sonuca bağlanamamıştır.[45] Yoğun çalışma sonunda hazırlanarak yürürlüğe sokulan TBMM'nin ilk "Dahili Nizamnamesi" 02/05/1927 tarihinde kabul edilmiştir.[46]

Beş Bölüm altında toplam 236 madde içeren 1927 tarihli Dahili Nizamnamede ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin olarak Meclisin karar alması konusunu doğrudan düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Yukarıda gösterildiği üzere, 1924 Anayasasında konuya ilişkin hüküm (md.26)'da düzenlenmiştir. 1927 tarihli Dahili Nizamname (md.112)'de, 1924 Anayasası (md.26)'ya yollama vardır, ancak bu, uluslararası anlaşmaların Meclis tarafından bir yasayla onaylanmasına ilişkin olmakla bu çalışmanın konusu dışında kalmaktadır.

Buna karşılık, Dahili Nizamname'nin orijinal metninde yer alan (md.54)'ün konu ile dolaylı olarak bağlantılı olduğu düşünülebilir.[47] Nite-

---

44 Turhan Feyzioğlu, "Meclisin İdam Hükümlerini İnfaz ve Hususi Af Salahiyetleri Hakkında", agm., sf:424.

45 Türk Parlamento Tarihi : TBMM II. Dönem (1923-1927), II. Cilt, sf:120-203, Fahri Bakırcı, TBMM'nin Çalışma Yöntemi, İmge Kitabevi, Ankara, Şubat 2000, sf:53-56.

46 (Düstur, 3. Tertip,C.20, sf:383-420). Ayrıca bkz., Servet Armağan, Memleketimizde İçtüzükler, İÜHF Yay.403, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1972, sf:208-277.

47 Dahili Nizamname (md.54) hükmü şöyledir:

> "Af veya mücazatın tahfifi müstediyatı mahkumlar veyahut bunların akraba veya ehlıbbası tarafından takdim olunabilir.
> Bunların müzakeresinde Adliye Vekilinin veyahut göndereceği devair rüesasından birinin huzuru şarttır.
> Müstediyat nazara şayan görülürse arzuhal bir inha kararına merbutan Adliye Encümenine gönderilir.
> Bu encümen icap ederse bir kanun teklifi ile keyfiyeti heyeti umumiyeye arzeder."

Eklemek gerekir ki, teklif Hükümetten gelirse, af, karar şeklinde çıkmaktadır. Adliye Encümeni affı kabul etmezse keyfiyeti bir mazbata ile Arzuhal Encümenine bildirir. (03/02/1937).

Öte yanda, dikkate değer bir başka husus şudur. 27/05/1960 darbesinden sonra

kim, 1927 yılında Meclisteki bir ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin görüşmeler sırasında yapılan tartışmada, Anayasa (md.26)'nın yanı sıra, Dahili Nizamname (md.54)'e de dayanılarak, söz konusu yetkinin kullanılmasına ilişkin tasarrufun "kanun" çıkarmak yoluyla icra edilmesi görüşü ileri sürülmüş; ancak Adalet Bakanının açıklamasından sonra geleneksel uygulama olan "karar" çıkartma yöntemine devam yönünde bir istenç açığa çıkmıştı.[48] Gerçekten de, Dahili Nizamname (md.54) hükmü özel af ve cezada indirimi düzenlediği için, spesifik olarak ölüm cezasının yerine getirilmesi yetkisine ilişkin değildir.

Dahili Nizamname (md.50-59), 1962 tarih ve 140 sayılı Yasa (md.15) ile yürürlükten kaldırılmıştır.[49]

2) 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü

1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra, TBMM'nin, Millet Meclisinin ve Cumhuriyet Senatosunun, kendi İçtüzükleri yapılıncaya kadar, TBMM'nin 27/10/1957'den önce yürürlükte olan İçtüzüğü uygulanmıştır; (1961 AY, Geçici md.3).[50] Bu metinlerin hazırlanması için AY (Geçici md.7)'de en geç iki yıllık süre öngörülmesine karşın çalışmalar daha uzun sürmüştür.

İlk önce 27/12/1963'de kabul edilen Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü (RG, 18/01/1964, s.11610) ve ardından 17/02/1965 tarihinde kabul edilen

---

Milli Birlik Komitesi tarafından çıkartılan "T.C. MBK İçtüzüğü"nün 32. maddesi hükmü, Dahili Nizamname (md.54) metnine koşuttur. Bunun için aşağıda "27 Mayıs Rejimi" başlıklı bahse bkz.

48 Bu tartışmalara ilişkin olarak bkz., aşağıda, "1927 yılında Meclisteki tartışma" başlıklı bahis.

49 Dahili Nizamname (md.50-59) hükümleri, 1961 Anayasasının yürürlüğe girişinden sonra çıkartılan, 26/12/1962 tarih ve 140 sayılı "Türk Vatandaşlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine Dilekçe ile Başvurmaları ve Dilekçelerin İncelenmesi ile Karara Bağlanmasının Düzenlenmesine Dair Kanun" (md.15/son fıkra) ile yürürlükten kaldırılmıştır, (140 sayılı Kanun için bkz., RG, 05/01/1963, s.11300). 140 sayılı Yasanın özelliği şudur: Bir yandan İçtüzük niteliğinde hükümler bu Yasa ile konmuş, öte yandan da o tarihte yürürlükte olan İçtüzüğün bazı hükümlerinin yürürlüğüne son verilmiştir. Bu konu da dahil içtüzükler konusunda bir çalışma için bkz., Rona Aybay, "Yasama Meclislerinin İçtüzükleri", Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı (1876-1976), Siyasi İlimler Türk Derneği, Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1976, sf.283-314, özellikle 288-290.

50 1961 AY, (Geçici md.3) hükmü şöyledir: "Bu Anayasaya göre kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Millet Meclisinin ve Cumhuriyet Senatosunun toplantı ve çalışmaları için, kendi İçtüzükleri yapılıncaya kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 27 Ekim 1957 tarihinden önce yürürlükte olan İçtüzüğü hükümleri uygulanır." Bu maddede 27/10/1957 tarihinin esas alınmasının nedeni, bunun 27/05/1960 tarihli askeri müdahale öncesindeki son genel seçimlerin tarihi olması ve 1927 tarihli Dahili Nizamnamenin, Genel Kurulun 28/12/1957 tarih ve 20 nci oturumunda kabul ettiği "TBMM Dahili Nizamnamesinin Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Nizamname" ile büyük ölçüde değiştirilmesidir.

TBMM Birleşik Toplantısı İçtüzüğü (RG, 01/03/1965, s.11941) çıkartılmıştır. Millet Meclisi İçtüzüğü ise ancak 05/03/1973 tarihinde kabul edilebilmiştir. (RG, 13/04/1973, s.14506) Dolayısıyla, 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğünün kabul edilişine değin, ölüm cezasının infazı konusunda Millet Meclisinin yetkisi ve kullanım biçimi hususu bir netliğe kavuşturulamamıştır.

1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra ve fakat 1973 tarihli İçtüzüğün oluşturulmasından önce, basma da yansıyan bir haber, o tarihte yürürlükte olan düzenlemenin sakıncalı olabileceği yönlere ışık tutmuştu. Bilindiği üzere, 1961 Anayasası, TBMM'ni, Senato ve Millet Meclisi olmak üzere iki kanatlı bir organ olarak yapılaştırmıştı. Dolayısıyla, Meclisteki görüşmelerin benzeri, Senato bakımından da geçerli idi. 1971 tarihli gazete haberinde ise, Senato komisyonlarınca ölüm cezasının yerine getirilmemesi yönünde alınan karara karşın, Senatonun toplanamaması nedeniyle bir hükümlü hakkında, Millet Meclisinin verdiği "cezanın yerine getirilmesi kararının" kesinleşeceği bilgisine yer verilmekteydi.[51]

Diğer yanda da 1961 Anayasasına uygun bir İçtüzük oluşturma çalışmaları sürdürülmüştür. Nitekim, "Millet Meclisi İçtüzük Projesi" başlıklı bir proje, dönemin Millet Meclisi Başkanının başkanlığında Meclisteki grubu bulunan siyasal partilerden ildişer üye alınmak suretiyle oluşturulan özel komisyon tarafından hazırlanmıştır.[52] Bu Proje metninin (md.135) hükmü, "kesinleşmiş ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair kanun tasarıları" kenar başlıklıdır. Anılan (md.135) metni ise, aşağıda gösterilen 1973 tarihli Millet Meclisi İç Tüzüğü (md.90) metni ile koşuttur.

05/03/1973 tarih ve 584 sayılı Kararla kabul edilen "Millet Meclisi İçtüzüğü"nün[53] "Ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair kanun tasarıları" kenar başlıklı (md.90) hükmüne göre,

"Ölüm cezaları hakkındaki kesinleşmiş mahkeme kararlarının yerine getirilmesine dair Başbakanlık yazıları, esas komisyon olarak Adalet Komisyonuna[54] havale edilir. Adalet Komisyonu, bu yazıyı inceleyerek cezanın ye-

---

51 Milliyet, 05/09/1971'e yollama için bkz., Sami Selçuk, agm., sf:419, dp.8. Bu habere de dayanarak yazar şu yorumu yapmıştır: "Ölüm cezasının yerine getirilmesi koşulunun yasama organına verilmesi, mahkeme kararlarının geciktirilmeden yerine getirileceği hükmüne aykırı olduktan başka, uygulamada, hükümlüyü ve kamuoyunu tedirgin edecek konuşmalara ve ertelemelere de konu olmaktadır. Açıktan yapılan tartışma tutanaklarının basında yayımlanmaları, özellikle kamuoyunu ilgilendiren davalarda, çok görülen olaylardandır. Bunun hükümlü ve kamuoyu üzerinde etkisi su götürmez bir gerçektir. Ayrıca, ikili bir organ olan yasama meclislerindeki görüşmelerin uzaması, tartışmalar, gereksiz formaliteler, ertelemeler ve kimi zaman işi ciddiye alınmamalar, sakıncalı gelişmeler doğurmaktadır."

52 Servet Armağan, age., sf:442-551, özellikle 501.

53 RG., 13/04/1973, s.14506. Bu İçtüzük, (md.161) uyarınca, 01/09/1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

54 1973 tarihli İçtüzük (md.20)'de, Millet Meclisi Komisyonları sıralanmıştır; bu maddenin 2. bendinde ise Adalet Komisyonu gösterilmiştir.

rine getirilmesinin onaylanması veya onaylanmaması yönünde bir *kanun*[55] metni hazırlar. Komisyonlar ve Genel Kurul, mahkeme kararını değiştiremezler."[56]

Bu veri ışığında değerlendirildiğinde, 1973 tarihli İçtüzük (md.90)'da Adalet Komisyonunun ölüm cezasının yerine getirilmesinin onaylanıp onaylanmaması konusunda bir *kanun metni* hazırlayacağı yönündeki ifade, "kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine *karar vermek*" şeklindeki 1961 Anayasası (md.64)'ün lafzının değil, bu işlemin kanun çıkartmak yoluyla olacağını belirten bu maddenin Gerekçesindeki ifadenin esas alındığını göstermektedir.

3) 1996 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü

3a) 1996 İçtüzüğü (md.92)

1982 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra, yeni İçtüzük çıkarılana dek, TBMM'nin 12/09/1980 tarihinden önce yürürlükte olan Millet Meclisi İçtüzüğünün Anayasaya aykırı olmayan hükümleri uygulanmıştır, (1982 AY, Geçici md.6).[57]

1982 Ay (Geçici md.8), yeni İçtüzüğün çıkartılması konusunda zaman sınırı öngörmesine karşın, 1996 yılına kadar, 1973 tarihli İçtüzük uygulanmıştır.

1982 Anayasasının yürürlüğe girişinden ancak on dört yıl sonra

---

55 1961 AY (md.91)'e göre, "Kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri yetkilidirler." 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü (md.90)'a göre ise, Meclis Adalet Komisyonu, "ölüm cezasının yerine getirilmesinin onaylanması veya onaylanmaması yönünde bir kanun metni hazırlar." Doktrinde de işaret edildiği gibi, Anayasanın ilgili hükmü karşısında İçtüzüğün anılan düzenlemesinin Anayasaya aykırı olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. 1927 tarihli Dahili Nizamname (md.19)'da "Encümenler kendilerine muhavvel işlerin tetkikından başka hiçbir işle meşgul olamazlar" hükmü vardır. Komisyonların kanun teklif edemeyecekleri hususu da netleştirilmiştir. (örneğin bkz., Tutanak Dergisi, 09/01/1928, s.21'e yollama için, Servet Armağan, age., sf:226, dp.13). 1996 tarihli İçtüzük (md.35/II)'de, yetki kanunları ve kanun hükmünde kararnamelere ilişkin bulunan (md.90)'a atıfla (ki bu madde, ölüm cezalarının yerine getirilmesi konusundaki md.92'den farklıdır), "Komisyonlar, 90 ıncı maddedeki özel durum dışında kanun teklif edemezler..." hükmü vardır.

56 1973 tarihli İçtüzük (md.116)'da "Anayasada, kanunlarda ve İçtüzükte açık veya gizli oylama yapılmasının zorunlu olduğu belirtilmeyen bütün hususlarda kaide olarak işaret oyuna başvurulur" hükmü getirilmiş ve (md.118)'de açık oylamanın zorunlu olduğu haller arasında ise ölüm cezasının yerine getirilmesi hakkındaki kanun tasarısı sayılmamıştır.

57 1982 Anayasası (Geçici md.6) hükmü şöyledir: "Anayasaya göre kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplantı ve çalışmaları için kendi içtüzükleri yapılıncaya kadar, Millet Meclisinin 12 Eylül 1980 tarihinden önce yürürlükte olan İçtüzüğünün, Anayasaya aykırı olmayan hükümleri uygulanır."

TBMM'nin 16/05/1996 tarih ve 424 sayılı Kararı[58] ile, 1973 tarihli İçtüzük metninde bazı değişiklikler yapılmıştır. 30 maddede gerçekleştirilen bu değişiklikler ile madde sayısı da 186'ya çıkmıştır.

Bu çalışmanın konusu ile ilgili olan hüküm, yeni İçtüzük (md.92)'de düzenlenmiştir. (md.92)'nin kenar başlığı da içeriği de, 1973 tarihli İçtüzük (md.90) ile koşuttur. Dolayısıyla, İçtüzük metninin yeniden düzenlenmesi nedeniyle ilgili madde numarasının farklılaşmasının dışında bir değişiklik söz konusu değildir.

İçtüzük md.92 metni şöyledir:

"Ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair kanun tasarıları

Madde 92 – Ölüm cezaları hakkındaki kesinleşmiş mahkeme kararlarının yerine getirilmesine dair Başbakanlık yazıları, esas komisyon olarak Adalet Komisyonuna havale edilir. Adalet Komisyonu, bu yazıyı inceleyerek cezanın yerine getirilmesinin onaylanması veya onaylanmaması yönünde bir kanun metni hazırlar. Komisyonlar ve Genel Kurul, mahkeme kararını değiştiremezler."

3b) Normun yol açtığı bazı tartışmalar

Önce bir hatırlatma: 1973 ve 1996 tarihli İçtüzüklerin ilgili maddesi özdeş olduğundan, bu bahisteki tartışmaya açık hususlar her iki metninde de yürürlükte bulunduğu devre bakımından geçerlidir.

Normatif açıdan incelendiğinde göze çarpan hususlar şunlardır:

- Maddenin kenar başlığı "kanun tasarısı" ifadesine yer vermiştir. Hükümetin yasa önerilerine tasarı, milletvekillerinin aynı önerilerine teklif denile gelmektedir. Demek ki, bu ayrım esas olarak, yasayı önereni esas almaktadır.[59] 1973 tarihli İçtüzük, kanun tasarı ve tekliflerini ayrı maddelerde ve farklı usuller öngörerek düzenlemiştir. Meclis komisyonları, burada söz konusu (1973/md.92) ya da (1996/md.90) istisna, kanun tasarısı hazırlayamazlar. (1973/md.92) ve (1996/md.90) ile, münhasıran Meclis Adalet Komisyonuna (AK) ve münhasıran bu konuyla çerçeveli olarak, ölüm cezasının yerine getirilmesinin onaylanıp onaylanmaması hususunda bir "kanun metni" hazırlaması yetki ve görevi verilmiştir. Bu durumda, Adalet Komisyonu da, kanun tasarısı hazırlayabilecek birimlere dahil edilmektedir.

---

58 RG., 24/05/1996, s.22645. Meclis Adalet Komisyonu, yeni İçtüzük (md.20/2)'de gösterilmiştir. İşaretle oylamanın yapılacağı halleri düzenleyen (md.140) metni, eski metin (md.116)'ya koşuttur ve açık oylamanın zorunlu olduğu halleri düzenleyen yeni metin (md.142)'de, eski metin (md.118)'de olduğu gibi, ölüm cezasının yerine getirilmesi hakkındaki kanun tasarıları sayılmamıştır. 1996 tarihli İçtüzüğün de yer aldığı bir derleme için bkz., Süheyl Batum - Necmi Yüzbaşıoğlu, Anayasa Hukukunun Temel Metinleri, Beta Yay., İstanbul 1997 (2. Baskı), sf:223-298.

59 Bu konuda bilgi için bkz., Tuncer Karamustafaoğlu, Yasama Meclisinde Komisyonlar, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1965, sf:47-48.

- Akla gelebilecek bir sorun, tasarı hazırlama yetkisinin esas olarak Hükümete ait bulunmasından hareketle bu işlemi AK yerine doğrudan Hükümetin yapması meselesidir. Ancak bu durumda yürütme, doğrudan yargı kararı üzerinde takdirini kullanarak bir işlem yapmış olacağı için, sistemin genel mantığına tamamen ters düşen bu şekil bir çözüm tarzı olamaz ve kabul edilemez.

- Maddenin kenar başlığı ile madde metni farklıdır. Başlıkta "kanun tasarısı", metinde ise "kanun metni"nden söz edilmektedir. Kenar başlık ile metin arasındaki terminolojik uyumsuzluğu gidermenin bir çözümü olarak mevcut terimin "kanun teklifi"ne dönüştürülmesi akla gelebilir.[60] Bu hal tarzı, AK'nun, Meclisin bünyesi içindeki bir uzmanlık birimi ve AK üyelerinin de milletvekilleri olmalarına dayandırılabilir. Ne var ki, bu da sorunu halletmekten uzaktır. Zira, bu kez de, milletvekillerinin, öngörülen usullere uygun olarak, ölüm cezasının yerine getirilmesinin onaylanıp onaylanmaması hususunda bir kanun teklifi hazırlayıp hazırlayamayacakları meselesi açıkta kalmaktadır.

- Türk hukuk düzenine ve siyasal geleneklerine özgü bir kurum olan "Meclisin infaza karar verme yetkisi" ve uygulama ile kazanılmış birikim esas alındığında, bir kişi yerine (Devlet Başkanı gibi), ulusal istenci temsil eden Meclisin bir son süzgeç olarak bu konuda karar verme yetkisini elinde tutmasının isabetli olacağı ileri sürülebilir. Bu açıdan bakıldığında, Meclis AK'na verilen "kanun metni" hazırlama yetkisi bir "teklif" olarak adlandırılsa bile, bu özel konuyla sınırlı olarak milletvekillerinin bir kanun teklifi hazırlamasına olanak tanınmaması, yani parlamenterler bakımından bu alanın istisna kılınması kurgulanabilir. Ancak böyle bir çözüm kurgusu da, tatminkar değildir. Çünkü, bu kurgunun kendi içinde, Komisyon üyesi parlamentere bu yetkiyi vermekle Komisyon üyesi olmayan parlamentere bu yetkiyi vermemek arasında yansıttığı çelişkinin makul izahını bulmak güçtür.[61]

- Demek ki, mevcut düzenlemelerden ve yerleşik uygulamalardan bakıldığında, infaza karar verme ya da vermemeye ilişkin "kanun metni" hazırlanması, Hükümete de, parlamentoda ister bireysel ister toplu*ca* hareket edebilecek milletvekillerine de bırakılmamıştır; istisnai bir durum olarak Adalet Komisyonuna tevdi edilmiştir.

- Her halükarda en köklü çözümün, yürürlükten ölüm cezasının kaldırılması ve Meclisin bu konudaki yetkisine ilişkin düzenlemelerin de gereksiz hale getirilmesinde yattığı açıktır.

---

60 Fahri Bakırcı, age., sf:399.

61 Bu noktada ileri sürülebilecek bir argüman, milletvekillerinin, bir kanun teklifi ya da tasarısı Genel Kurulda görüşülürken her zaman "değişiklik önergeleri" verme olanaklarının bulunduğu olabilir.

ii) De facto rejimlerde ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verme yetkisi

Bilindiği üzere Türkiye, 27/05/1960, 12/03/1971 ve 12/09/1980 tarihlerinde olmak üzere üç askeri müdahale olgusu yaşamıştır. Bu üç müdahaleden ilki ve sonuncusu tam anlamıyla darbe niteliğinde olup *de facto* bir rejimin ortaya çıkmasına yol açmıştır. İkincisi ise, "12 Mart Ara Rejimi" olarak bilinen bir dönemin yaşanması sonucunu doğurmuştur.

1) 27 Mayıs Rejimi

1a) 1960 tarihli 1 ve 157 sayılı Yasalarla MBK'ne tanınan yetki

1960 darbesi ile başlayan "27 Mayıs Rejimi"nde, darbe ile fiilen ortaya çıkan ve çeşitli tebliğlerde varlığı teyit edilen Milli Birlik Komitesi'ne (MBK), 12/06/1960 tarih ve 1 sayılı Kanun[62] çıkartılarak bir yasallık temeli verilmek istenmiştir.

1 sayılı Kanun (md.1)'e göre, TBMM'nin sahip olduğu bütün hak ve yetkiler, MBK'ne geçmiştir. Aynı Kanun (md.3)'de ise, MBK'nin, yasama yetkisini doğrudan doğruya kendisinin ve yürütme yetkisini ise "Devlet Başkanınca tayin ve Komitece tasvip edilen Bakanlar Kurulu eliyle kullanacağı" düzenlenmiştir. (md.17) ile de, MBK Başkanının aynı zamanda, Devletin ve Bakanlar Kurulunun Başkanı olduğu belirlenmiştir. (md.26) uyarınca, 1 sayılı Kanun, geriye yürürlü olarak, 27/05/1960'tan itibaren yürürlükte sayılmıştır.

1 sayılı Kanun (md.6) hükmü doğrudan konumuzla ilgilidir. (md.6/I)'e göre, "Sakıt Reisicumhur ile Başvekil ve Vekilleri ve eski iktidar mebuslarını ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamak üzere bir 'Yüksek Adalet Divanı' kurulur." (md.6/VI) hükmü ise şöyledir:

"Yüksek Adalet Divanının kararları kesindir; ancak *idam kararlarının infazı, kararın Milli Birlik Komitesince tasdikine bağlıdır.*"

Bu hükümle MBK, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme hususunda kendisini münhasıran yetkili organ kılmıştır.

Daha sonra, *de facto* rejim erki tarafından, 13/12/1960 tarih ve 157 sayılı Kanun[63] çıkartılarak, MBK ve Temsilciler Meclisi olmak üzere iki birim içeren Kurucu Meclis oluşturulmuştur. 157 sayılı Kanun (md.18), Kurucu Meclisin görev ve yetkilerini "genel olarak" düzenlemekte ve yeni Anayasayı görüşüp kabul etmenin ve Seçim Yasasını yapmanın dışında ve diğer-

---

62 12/06/1960 tarih ve 1 sayılı "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun", (RG, 14/06/1960, s.10525).

63 13/12/1960 tarih ve 157 sayılı "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 Tarih ve 1 Sayılı Geçici Kanuna Ek 'Kurucu Meclis Teşkili' Hakkında Kanun", (RG, 16/12/1960, s.10682).

lerinin yanı sıra, yasa yapma, değiştirme, yorumlama ve yürürlükten kaldırmayı saymaktadır.

157 sayılı Kanunda "İçtüzükler" başlığı altında yer verilen (md.25)'de ise, MBK ve Temsilciler Meclisinin çalışmalarını kendi İçtüzüklerine göre yapacakları ve yeni İçtüzüklerde hüküm bulunmayan hususlarda, eski TBMM İçtüzüğünün uygulanacağı düzenlenmiştir.

1961 yılında çıkartılan MBK İçtüzüğü toplam 146 madde; 17/01/1961'de çıkartılan Temsilciler Meclisi İçtüzüğü 64 madde ve nihayet 19/01/1961 tarihinde çıkartılan MBK ve TM'nden oluşan Kurucu Meclis İçtüzüğü 59 madde içermektedir. Bu İçtüzüklerin hiçbirisi RG'de yayımlanmamıştır.[64]

Kurucu Meclisi kuran 157 sayılı Yasa çıkarıldığında, ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin karar vermeyi münhasıran MBK'nin yetkisi olarak tanıyan 1 sayılı Yasa (md.6) yürürlükten kaldırılmamıştır. Başka deyişle, MBK, Kurucu Meclis oluşturulmasına karşın, ölüm cezası infazına karar verme yetkisini tek başına elinde tutmaya devam etmiştir.[65]

1b) MBK, Temsilciler Meclisi ve Kurucu Meclis İçtüzükleri

Toplam 146 madde içeren "T.C. Milli Birlik Komitesi İçtüzüğü"nün[66] hiçbir maddesinde ölüm cezasının yerine getirilmesine karar vermeye ilişkin yetki konusunda açık bir hüküm yer almamaktadır. Bu açıdan, 1927 tarihli TBMM Dahili Nizamnamesi ile koşuttur. MBK İçtüzüğünün konuyla dolaylı bağlantılı sayılabilecek hükmü (md.32)'tir. Ancak bu madde, af ya da cezaların hafifletilmesini isteyen dilekçelerin mahkumlar ve bunların aile yahut akrabaları tarafından verilebileceği ve MBK'nin de "affa layık gördüğü şahıslar hakkında özel bir kanun çıkartması" hakkında olmakla, doğrudan ölüm cezası infazına karar verme yetkisi konusunda değildir. Yukarıda gösterildiği üzere, MBK İçtüzüğü (md.32) hükmü, 1927 tarihli TBMM Dahili Nizamnamesi (md.54) hükmüyle aynı içeriktedir.

MBK İçtüzüğü gibi, "Temsilciler Meclisi İçtüzüğü"[67] de çıkartılmıştır ve bu da Resmi Gazetede yayımlanmamıştır. Bu İçtüzük toplam 63 madde içermektedir. (md.9) ile toplam 16 komisyon kurulmuş ve bunlardan ilki Adalet Komisyonu olarak belirlenmiştir. Temsilciler Meclisi İçtüzüğünün de hiçbir

---

64 Fahri Bakırcı, age., sf:60.

65 Yargıtay Ceza Genel Kurulu da, MBK'ni bir yasama organı olarak tanımış ve gerek adli mahkemelerce gerekse Yüksek Adalet Divanınca verilen ölüm cezalarını onaylama yetkisinin MBK'nde bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. YCGK'nun 16/04/1962 tarih ve Esas 27, Karar 23 sayılı kararı. Yollama ve değerlendirme için bkz., Osman Doğru, age., sf:211.

66 "T.C. Milli Birlik Komitesi İçtüzüğü" Resmi Gazetede yayımlanmamıştır. Bunun metni için bkz., Servet Armağan, age., sf:42-43 ve 291-321.

67 "Temsilciler Meclisi İçtüzüğü" metni için bkz., Servet Armağan, age., sf:42-43 ve 325-337.

maddesinde ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verme yetkisi konusunda hüküm yer almamaktadır.

Nihayet, MBK ile Temsilciler Meclisinin birlikte toplandıkları zaman uygulanan ve toplam 59 madde içeren "Kurucu Meclis İçtüzüğü"[68] de bulunmaktadır. Bu İçtüzükte de, keza, ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verme yetkisi konusunda hüküm bulunmamaktadır.

Yukarıda dökümü çıkartılan veriler göstermektedir ki, 27 Mayıs Rejimi evresinde *de facto* erk, yani MBK, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisini, 1960 tarih ve 1 sayılı Yasa (md.6/VI) hükmü uyarınca doğrudan ve bizzat kullanmıştır.[69] Fakat bu yetkiye ve bunun kullanılması usulüne ilişkin hiçbir hüküm çıkartılan İçtüzüklerde düzenlenmemiştir.

2) 12 Mart Ara Rejimi

12 Mart Ara Rejiminde TBMM İçtüzüğü bağlamında bu çalışmanın konusu bakımından vurgulanacak özel bir normatif düzenleme söz konusu değildir. Başka deyişle, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra, 1973 tarihli yeni İçtüzük çıkarılana dek, TBMM'nin 27/10/1957'den önce yürürlükte olan İçtüzüğü uygulandığından (1961 AY, Geçici md.3), yukarıda *de jure* rejimlerde içtüzükler bahsinde yapılan açıklamalar geçerlidir.

3) 12 Eylül Rejimi

Bu konuda ayrıntılı bilgi "12 Eylül Rejimi ve Ölüm Cezası" başlıklı bölüm içinde verilmiş ve MGK ve DM'nin yetki ve görevlerine ilişkin kanunlar ve ilgili İçtüzükler ile bu süreçteki tartışmalar ele alınarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla burada, anılan bölüme gönderme yapmakla yetiniyoruz.

---

68 "Kurucu Meclis İçtüzüğü" metni için bkz., Servet Armağan, age., sf:42-43 ve 341-357

69 27 Mayıs Rejimi Milli Birlik Komitesi infaz istenci pratikleri hakkında bilgi için, çalışmanın İnfaz Kararlarına ilişkin II. Cildinde 1960 ve 1961 yılları bahislerinde gösterilen kararlara bkz.

B) MECLİSİN ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİ HUSUSUNDA KARAR VERME YETKİSİNE GÖNDERME YAPAN KANUNLAR

Bu bölümde, Meclisin anılan yetkisine gönderme yapan ilgili Kanunları, o dönemde yürürlükte bulunan Anayasalar çerçevesinde sınıflayarak incelemek olanaklıdır.

a) 1921 Anayasası Dönemi

20/01/1921 tarih ve 85 sayılı "Teşkilatı Esasiye Kanunu"nda, Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesi konusunda yetkilendirilmesine ilişkin bir hüküm bulunmadığı yukarıda belirtilmişti. Bununla birlikte, 23/04/1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ile 1924 Anayasasının yürürlüğe girdiği tarihe dek geçen sürede çıkartılan çeşitli yasalarda, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezasının yerine getirilmesini Meclisin onamasına tabi kılan hükümlerin düzenlendiği görülmektedir.

Buna ilişkin yasalardan bazı örnekler şunlardır.

i) 29/04/1920 tarih ve 2 sayılı Hıyaneti Vataniye Kanunu

29/04/1920 tarih ve 2 sayılı Hıyaneti Vataniye Kanunu (md.8)'e göre, bu yasa uyarınca mahkemelerce verilecek hükümler kesin olup, *Meclis tarafından onaylanmakla* mahallerinde infaz olunacaktı. Eğer onaylanmaz ise, Meclisin bu konuda vereceği karar uygulanacaktı.

> Madde 8: "İşbu kanuna tevfikan mehakimden sadır olacak mukarrerat kati olup Büyük Millet Meclisince badettasdik mahallerinde infaz olunur. Tasdik edilmediği takdirde Meclisçe ittihaz edilecek karara tevfiki muamele olunur."[70]

Hıyaneti Vataniye Kanunu (md.8)'in açık hükmüne karşın, bir çok davada verilen ölüm cezası mahkumiyetleri Meclis tarafından onaylanmaksızın yerine getirilmiştir. Örneğin, "23/05/1920'de yenik Kuvayı İnzibatiye'den ve asilerden iki yüz kişi yakalandı. Bunlar, Hıyaneti Vataniye Kanununa göre harp divanlarınca yargılandılar. 'Kuvayı Tedibiye Kumandanlığı'nın onayı ile on üçü idam edildi. Yine aynı sırada Düzce ayaklanmasına katılan altı kişi bu şekilde asıldı. Bu uygulamalarda çoğu kez BMM'nin otoritesi çiğnendi. İdam kararlarını Meclisin onaylaması gerekliyken, ayaklanmaların bastırılmasında önemli rolü olan Çerkez Ethem kendi başına davrandı."[71]

---

70 Hıyaneti Vataniye Kanunu (md.8)'de, 15/04/1923 tarih ve 335 sayılı "29 Nisan 1336 Tarihli Hıyaneti Vataniye Kanununun Sekizinci Maddesini Muaddil Kanun" (Düstur, C.4, Tertip.3, sf:82) ile bir değişiklik yapılmış ve bu yasaya göre mahkemelerden verilecek hükümlerin incelenme ve onanma yeri ve usulleri için değişik hükümler getirilmiştir. Buradaki en önemli değişiklik, önceki metinde yer alan ve hükmü temyiz etme hakkını tanımayan düzenlemenin kaldırılmış olmasıdır.

71 Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, Milliyet Yayınları, İstanbul, Eylül 1998 (2. baskı), sf:43.

ii) 31/07/1922 tarih ve 249 sayılı "İstiklal Mehakimi Kanunu"

31/07/1922 tarih ve 249 sayılı "İstiklal Mehakimi Kanunu" (md.5)'de, ölüm cezası hükümlerinin, ilke olarak, Meclisin onayına tabi olacağı düzenlemişti. Bununla birlikte, Meclis onayı koşulunun istisnası da tanınmıştı.

> Madde 5: "İstiklal mahkemelerinin idamdan gayri hükümleri kati olup infazına bilumum kuvayi müselleha ve gayri müsellehai Devlet memurdur. İdam hükümleri Büyük Millet Meclisince bilumum mesaile tercihan tetkik ve tasdik olunduktan sonra infaz olunur. Şu kadar ki müstacel ve müstesna hal ve zamanda idam hükümlerinin dahi Meclisçe tasdik edilmeksizin infazına Meclis kararıyle mezuniyet verilebilir."

İstiklal Mehakimi Kanunu Tasarısı bir Özel Komisyon tarafından hazırlanmış ve 29/07/1922 tarihli açık birleşimde görüşülmeye başlanılmıştı. Meclisin 31/07/1922 tarihli birleşimde, bu mahkemelerce verilen hükümlerin yerine getirilme usulüne ilişkin Madde 5 üzerinde tartışma ve öneriler gündeme geldi[72]. Tasarı üzerinde söz alanlar, özellikle acele ve istisnai hallerde ölüm cezasının Meclisçe onanmadan yerine getirilmesinin sakıncalı olduğunu belirttiler. Bu konuda Hüseyin Avni Bey (Erzurum) ve Müfit Efendi (Kırşehir) tarafından verilen önergeler reddedildi. Tevfik Efendi[73] (Kangırı) tarafından verilen "İdam hükümleri Büyük Millet Meclisince bilumum mesaile tercihan tetkik ve tasdik olunduktan sonra infaz olunur" şeklindeki önergesi dikkate alındı ve Madde 5 değiştirilerek kabul edildi.

Sonuçta, infaz için Meclis onayı koşulu, istisnasına kapı aralanmakla birlikte, benimsenmiş oldu. Ne var ki, aşağıda ayrıca değinildiği üzere, bu düzenlemeden de bilahare vazgeçilecekti.

Konuyla bağlantısı nedeniyle buraya bir not olarak ekleyelim ki, İstiklal Mahkemelerinin faaliyetlerine fiilen 07/03/1927'de son verildiyse de, 31/07/1322 tarihli 249 sayılı İstiklal Mahakimi Kanunu ve bunun tadili hakkında 13/02/1926 tarihli 738 sayılı Kanun ve adı geçen kanunun 3 ncü maddesinin (C) fıkrasını değiştiren 29/05/1926 tarihli 868 sayılı Kanun, ancak uzun yıllar sonra, 04/05/1949 tarih ve 5384 sayılı "İstiklal Mahakimi Kanunu ile tadillerinin yürürlükten kaldırılması hakkında Kanun"[74] çıkartılarak kaldırıldı.[75]

---

72 I. Dönem Zabıt Ceridesi, C:22, S: 77:103; ayrıca bkz., Türk Parlamento Tarihi : Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), I. Cilt, sf:387-388.

73 1871'de Çankırı'da doğan Mehmet Tevfik Efendi (Durlanık) 24/07/1920'de TBMM Genel Kuruluna Kangırı milletvekili olarak takdim edildi. Mecliste Anayasa Komisyonu dahil çeşitli Komisyonlarda görev aldı. 21/09/1920'de Konya İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçildi ve 18/02/1921'e kadar bu görevini sürdürdü. Milletvekilliği sona erince Kangırı'ya döndü. 1944'te öldü.

74 04/05/1949 tarih ve 5384 sayılı "İstiklal Mehakimi Kanunu ile tadillerinin yürürlükten kaldırılması hakkında Kanun", (RG, 11/05/1949, s.7204).

75 İstiklal Mahakimi Kanunu ile tadil ve eklerinin yürürlükten kaldırılması hakkında Kanun teklifini İstanbul milletvekilleri Cihad Baban ile Dr. Adnan Advar 05/06/1948 tarihinde verdiler. Bu Teklif ve İçişleri ve Adalet Komisyonlarının rapor-

b) 1924 Anayasası Dönemi

i) Türk Ceza Kanununun ilgili düzenlemeleri

1) 1926 tarihli TCK (md.12)'nin orijinal formu

1924 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra, 1926 yılında kabul edilen Türk Ceza Yasasının ölüm cezasını konu alan (md.12/III)'nin düzenlemesi şöyleydi.

> "İdam cezası hükmolunan kimse hakkında mahkumiyet ilamı *merciince tasvip edildikten sonra* karar, icra mahallinde ve mahkumun huzurunda memuru tarafından okunarak hüküm infaz olunur". (vurgu eklenmiştir)

Dolayısıyla, maddenin ilk metninde ölüm cezası ilamını "tasvip edecek" makam açıkça gösterilmemişti. 1921 Anayasasından farklı olarak 1924 Anayasası, Meclisin bu yetkisini açıkça düzenlemekteydi. Bu nedenle, TCK'da sadece yetkili "merci"ye gönderme yapılmış olması, kanun düzleminde bir eksiklik olarak sayılabilecek olsa da, Anayasanın ilgili hükmü karşısında bir boşluk olarak mütalaa edilemez.

2) 1953 tarih ve 6123 sayılı Kanunla TCK (md.12)'de yapılan değişiklik

1953 tarih ve 6123 sayılı Yasa ile TCK' da yapılan değişiklik sonrasında (md.12/III) şöyle oldu: "İdam cezası hükmolunan kimse hakkında mahkumiyet ilamı Temyiz Mahkemesince tasdik ve *Türkiye Büyük Millet Meclisince tasvip edildikten sonra* icra mahallinde, mahkeme heyetinden bir zat ile Cumhuriyet Müddeiumumisi, tabip ve zabıt katibi ve hapishaneler idaresi memurlarından biri hazır oldukları halde mahkumun huzurunda hüküm okunması suretiyle infaz olunur."

Böylece TBMM'nin ölüm cezasının infazını onaylamasına ilişkin 1924 Anayasası (md.26) ile düzenlenen genel kural, ölüm cezası infazı usulüne ilişkin olarak TCK' da 1953 yılında yapılan değişiklik sonrasında açık biçimde TCK' ya yansıtılmış oldu.

---

ları (2/109), Meclisin 28/04/1949 tarihli 77. Birleşiminde birinci görüşmesi yapılarak benimsendi. (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Toplantı 3, Cilt 18, 01/04/1949 tarihli 63. Birleşimden 29/04/1949 tarihli 78. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1949, sf:720 ve Tutanağın sonuna ekli 182 sayılı Basmayazı). Teklif ve raporların ikinci ve nihai görüşülmesi Meclisin 04/05/1949 tarihli 80. Birleşiminde gerçekleştirildi. Hiçbir üye söz alarak görüş açıklamadı. Üç maddelik Kanun Teklifinin maddeleri sırayla okutuldu, oylandı ve kabul edildi. Ardından tümü oylanarak benimsendi. (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Toplantı 3, Cilt 19, 02/05/1949 tarihli 79. Birleşimden 31/05/1949 tarihli 97. Birleşime kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1949, sf:94). Böylece Cumhuriyet tarihi içinde özel yer tutan bu yasa mevzuattan çıkarılmış oldu. Ne var ki, bu çalışmanın ilgili bölümünde gösterildiği üzere, 1960 darbesinden sonra 27 Mayıs *de facto* ekti, İstiklal Mahkemeleri ile benzeri özellikler taşıyan İnkılap Mahkemeleri Kanununu çıkartacaktı.

ii) Askeri Ceza mevzuatında ilgili düzenlemeler

1) 22/05/1930 tarih ve 1631 sayılı Askeri Muhakeme Usulü Kanunu

Yukarıda gösterildiği üzere, ölüm cezası hükmünün yerine getirilmesi için TBMM'nin bu konuda karar vermesi şeklindeki düzenleme, sivil ceza mevzuatı çerçevesinde, TCK (md.12)'de 1953 tarih ve 6123 sayılı Yasayla yapılan değişiklik sonrasında ve ayrıca 1965 tarih ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun (md.2)'de açık biçimde ancak ifadesini bulmuştu. Buna karşılık, askeri ceza mevzuatı bağlamında, durum çok daha önceden düzenlenmiştir.

Gerçekten de, 22/05/1930 tarih ve 1631 sayılı "Askeri Muhakeme Usulü Kanunu"[76] (AsMUK) (md.249/4)'e göre, "Ölüm cezasının infazı Büyük Millet Meclisi kararına bağlıdır." Bununla birlikte, bir sonraki bahiste ele alındığı üzere, aynı Kanunda bu kuralın istisnası da tanınmıştır.

2) 25/10/1963 tarih ve 353 sayılı "Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu"

25/10/1963 tarih ve 353 sayılı "Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu"[77] (AsMKYUK) (md.244/III) hükmü şöyledir: "Ölüm cezasının yerine getirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır." Madde bu haliyle, önceki yasa olan AsMUK (md.249/4)'de düzenlenmiş bulunan ilkeyi yinelemiştir.

Ancak, aşağıdaki bahiste belirtildiği üzere ve yine AsMUK'ndaki düzenlemeye koşut olarak, Meclisin kararı genel kuralının istisnası da AsMKYUK'nda düzenlenmiştir.

c) 1961 Anayasası Dönemi

i) 13/07/1965 tarih ve 647 "Cezaların İnfazı Hakkında Kanun" ve 03/05/1973 tarih ve 1712 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik

13/07/1965 tarih ve 647 sayılı "Cezaların İnfazı Hakkında Kanun"nun[78] hazırlanması sırasında ölüm cezası meselesi Adalet Komisyonunda gündeme gelmiştir. Nitekim, her ne kadar 647 sayılı Yasanın Gerekçesinde ölüm cezasına ilişkin ibareler bakımından hiçbir vurgu yer almamaktaysa da, Adalet Komisyonu Raporu'nda bu hususun tartışıldığı açıkça ifade edilmiştir. Bu kısa paragraf aynen şöyledir:

"Tasarının Komisyon müzakeresi sırasında bazı üyeler ölüm cezasına

---

76 22/05/1930 tarih ve 1631 sayılı "Askeri Muhakeme Usulü Kanunu", (RG, 14/06/1930, s.1519).

77 25/10/1963 tarih ve 353 sayılı "Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu", (RG, 26/10/1963, s.11541).

78 13/07/1965 tarih ve 647 sayılı "Cezaların İnfazı Hakkında Kanun", (RG, 16/07/1965, s.12050).

muhalif olduklarını ve bu sebeple bu tasarı içerisinde ölüm cezasının kaldırılmasını talep etmişler ise de sevk edilen tasarı ile istihdaf edilen neticenin istihsaline imkan olmadığı sonucuna varılarak, bu konu üzerindeki müzakerelerin devamına lüzum görülmemiş ve ancak Komisyonca ölüm cezasının ayrı bir tasarı ile Türk ceza mevzuatından çıkartılması temennisinin rapora dercedilmesine karar verilmiştir."[79]

Sonuç olarak, 647 sayılı Yasa (md.1), infaz yönünden cezalar arasında birinci sırada ölüm cezasını saymıştır.

647 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesinin ardından (md.2) düzenlemesiyle, TCK (md.12) örtülü olarak yürürlükten kalkmıştır.

647 sayılı Yasa (md.2/IV)'e göre, "ölüm cezası, hükmolunan kimse hakkında mahkumiyet ilamı Temyiz Mahkemesince tasdik ve *Türkiye Büyük Millet Meclisince yerine getirilmesine karar verildikten sonra* nizamnamede tespit edilecek esaslar dahilinde gizli şekilde infaz olunur."

647 sayılı Yasada, 1973 tarih ve 1712 sayılı Yasa[80] ile yapılan değişiklik sonrasında aynı madde şu biçimi almıştır. (md.2/IV): "Ölüm cezası, hükümlü hakkındaki kararın Yargıtayca onanması ve *Türkiye Büyük Millet Meclisince infazına karar verilmesinden sonra* gizli şekilde ve tüzükte belirtilen esaslar dahilinde infaz olunur."

---

79 Adalet Komisyonu Raporu ve Yasa Gerekçesi metinleri için bkz., Artuk-Gökcen-Yenidünya, agd., sf:537-551, özellikle 550-551.

80 03/05/1973 tarih ve 1712 sayılı "13.7.1965 tarihli ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", (RG, 11/05/1973, s.14532). 1712 sayılı Kanun (md.1) ile, 647 sayılı Kanunun 2, 4, 5, 6, 9, 14, 18 ve 19'uncu maddeleri değiştirilmiştir. "Ölüm cezası ve yerine getirilmesi" kenar başlıklı (md.2)'nin metni şöyledir:

"Madde 2- Ölüm cezası, buna hükümlü olan kimsenin asılması suretiyle hayatının izalesidir.

Ölüm cezası, hükümlünün mensup olduğu din ve mezhebin hususi günlerinde infaz olunamaz.

Gebe kadınlar doğurmadıkça, akıl hastalığına tutulanlar iyileşmedikçe ölüm cezası infaz olunmaz.

Ölüm cezası, hükümlü hakkındaki kararın Yargıtayca onanması ve Türkiye Büyük Millet Meclisince infazına karar verilmesinden sonra gizli şekilde ve tüzükte belirtilen esaslar dahilinde infaz olunur.

Askeri suçlardan dolayı asker kişiler hakkında verilen ölüm cezalarının infazına ilişkin hükümler saklıdır."

C) TBMM'NİN ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİNİ KALDIRAN YA DA DARALTAN DÜZENLEMELER

Cumhuriyet tarihi içinde TBMM'nin, ölüm cezası infazını bazı spesifik yasalar çıkartarak ya da kararlar üreterek kolaylaştırmış olduğu da görülmektedir.

a) 1925 ve 1926 Tarihli Toplam Dört Adet Meclis Kararı

i) 04/03/1925 tarih ve 117 sayılı Meclis Kararı: Diyarbakır İstiklal Mahkemesine idam yetkisinin verilmesi

04/03/1925 tarih ve 117 sayılı Meclis Kararı[81] ile, "Harekatı askeriye mıntıkasında ve Ankara'da birer İstiklal mahkemesi" kuruldu.

Bu Kararın irdelenen konu bakımından özelliği, askeri harekatın yürütüldüğü bölgede kurulan (Diyarbakır) İstiklal Mahkemesinin vereceği ölüm cezası hükümlerinin Meclisin onayını gerektirmeksizin doğrudan yerine getirileceğine ilişkin hüküm içermesidir. Buna karşılık aynı Kararla kurulan Ankara İstiklal Mahkemesinin ölüm cezası hükümlerinin infazı için ise Meclisin onayı koşulu saklı tutulmuştu.

117 sayılı "Harekatı askeriye mıntıkasında ve Ankara'da birer İstiklal mahkemesi teşkili hakkında"ki Karara ilişkin (3/386) sayılı Başvekalet tezkeresi[82] Meclisin 04/03/1925 tarihli 69. İçtimaında okutulmuştur. Oturum Başkanı Kazım Paşa, tezkerenin okunmasının ardından, "Efendim, bu tez-

---

81 04/03/1925 tarih ve 117 sayılı "Harekatı askeriye mıntıkasında ve Ankara'da birer İstiklal Mahkemesi teşkili hakkında" BMM Kararı, (RG, 04/03/1925, s.87; TBMM Kavanin Mecmuası, Devre II, İçtima.2, Cilt.3, sf:322-323).

82 04/03/1925 tarih ve 117 sayılı "Harekatı askeriye mıntıkasında ve Ankara'da birer İstiklal mahkemesi teşkili hakkında" BMM Kararına ilişkin (3/386) sayılı Başvekalet tezkeresi şöyledir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine,

31 Temmuz 1338 tarihli İstiklal Mahakimi Kanununun birinci maddesinin bahşettiği salahiyete binaen, Hükümetimiz harekatı askeriye mıntıkasında usulü dairesinde derhal bir İstiklal Mahkemesinin teşkil ve faaliyete iktidar eylemesini tahti vücupda görmekte ve işbu mahkemece verilecek idam kararlarının dahi aynı kanunun beşinci maddesi mucibince ve vaziyetin müstaceliyet ve istisnaiyete binaen Meclisi Alice tasdik edilmeksizin infazına müsaade talep eder.

Bundan başka ahvali fevkaladeye binaen ilan olunan seferberliğin milletin ve Cumhuriyetin emniyetini muhil ve irticai propagandaların, teşebbüsat ve harekatın kavanini mahsusuna tebaan men'i ve tecziyesi esbabının da serian istikmali maksadıyla ve aynı tarihli İstiklal Mahakimi Kanununun birinci maddesi mucibince idam kararları Meclisi Alice tasvip edilmek ve merkezi Ankara'da olmak ve dairei kazası harekatı askeriye mıntıkası haricindeki vilayata şamil bulunmak üzere derhal ikinci bir İstiklal Mahkemesinin teşkiline müsaade buyurulmasını teklif ve rica ederim efendim.

Başvekil, İsmet."

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima II, Cilt 15, 28.2.1341 tarihli altmış altıncı içtimadan 17.3.1341 tarihli sekseninci içtimaa kadar, TBMM Matbaası, 1976, sf:149.

kerede talep edilen İstiklal Mahkemelerinin tabii teşkili filan ayrı meseledir. Yalnız Başvekil Paşa Hazretleri bu gece yapılmasını teklif ettiler, kabul ederseniz bu esas üzerinde müzakere ederiz. (Kabul, sesleri)" diyerek tezkereyi işleme koymuştur. Bunun üzerine Meclisteki yoğun bir tartışma yaşanmıştır.

Dersim milletvekili *Feridun Fikri Bey*, "gürültüler, ayak partıları" ve sözlü müdahaleler altında yaptığı konuşmada, 1924 Anayasası (md.26 ve 103)'ü hatırlatmış ve infaza karar yetkisinin Anayasaya göre Meclise ait olduğunu, hiçbir kanunun Anayasaya aykırı olamayacağını vurgulamıştır. Konuşmacı, Anayasanın, İstiklal Mahkemeleri Kanunundan sonra çıkartıldığını ve dolayısıyla bu kanunda ölüm cezası infazı yetkisini doğrudan İstiklal Mahkemesine tanıyan hükmün Anayasa ile tadil edilmiş olduğunu belirtmiştir.

Karesi milletvekili *Ahmet Süreyya Bey*, Başvekalet tezkeresinde Anayasaya aykırılık bulunmadığını, önceki Anayasa döneminde de, idam hükümlerinin İstiklal Mahkemeleri Kanununa müsteniden icra edildiğini, bu Kanunun beşinci maddesinin böyle bir yetkiyi açıkça bu mahkemelere verdiğini ve yeni Anayasanın Kanunun anılan maddesini iptal etmemiş olduğunu ileri sürmüştür.

Yeniden söz alan *Feridun Fikri Bey* Anayasa (md.26)'da geçen "mahkemelerden verilen idam hükümleri" ifadesindeki "mahkeme" sözcüğünün genel olduğunu ve tüm mahkemeleri kapsamına aldığını ve infaza karar yetkisinin sadece Meclise ait olduğunu yineliyerek, Anayasa ile Kanunun tamamen çeliştiğini; sonraki kanun olan Anayasanın geçerli olması gerektiğini, kaldı ki Kanun karşısında Anayasanın üstün olduğunu söylemiştir.

Ahmet Süreyya Bey yeniden söz almıştır. Özel bir kanunun açık hükmü ile mümkün olan bir işi yapmak Anayasaya aykırı sayılacak olursa, "harp zamanlarında ve harp sahalarında divanı harpler tarafından verilmiş olan hükümlerin kumandanlar tarafından derhal infaz edilmesi ve sonra arz edilmesi hakkındaki kanuna mütedair olan maddei kanuniyenin tatbikine de münafidir. Bundan sonra böyle şey olmayacak mıdır?" diye sormuştur.

Bu sırada on beş imzalı bir önerge verilmiştir. Bu önergede "Tezkerenin heyeti umumiyesinin tayini esami ile reye vazını teklif ederiz" denilmektedir. Bunun üzerine, önerge sahiplerinden bir kısmının salonda bulunmadığı, dolayısıyla önergenin oya konamayacağı yönünde usule ilişkin itirazlar yapılmıştır. Bu önergede bizzat imzası bulunan oturum Başkanı *Kazım Paşa*, önerge sahiplerinden bazılarının salonda bulunmadığını, salonda bulunmayanların ne rey ne de takrir verebileceğini, dolayısıyla takriri reye koyma olanağı bulunmadığını söylemiştir. *Feridun Fikri Bey* ve Trabzon milletvekili *Muhtar Bey*, Meclisin yanlış bir karar vermesini önlemek üzere önergelerini geri aldıklarını açıklamışlardır.

Son olarak, Oturum Başkanı, Hükümetin teklifini oya koymuş, el kal-

dırma yoluyla yapılan oylama sonucu Hükümetin teklifi kabul edilmiştir.[83]

117 sayılı Kararın kabul edilmesinden sonra Meclisin 22/03/1925 tarihli 84. Birleşiminde Ankara İstiklal Mahkemesi Müddei Umumisi seçimi için oylama yapıldı ve oylamaya 149 üye katıldı. Denizli mebusu Necip Ali Bey 126 oy alarak bu göreve getirildi.[84]

ii) 20/04/1925 tarih ve 136 sayılı Meclis Kararı: Ankara İstiklal Mahkemesine de idam yetkisinin verilmesi

20/04/1925 tarih ve 136 sayılı Meclis Kararı[85] "Ankara İstiklal mahkemesine de idam salahiyeti verilmesi hakkında" idi.

136 sayılı Karar metni şöyleydi: "Ankara İstiklal mahkemesine de Meclisi Alinin tekrar içtimaına değin idam salahiyeti verilmesi, Heyeti Umumiyenin 20.IV.1341 tarihinde münakid 107 nci içtimaının birinci celsesinde karargir olmuştur."

Bir üstte değinilen 04/03/1925 tarih ve 117 sayılı Kararın çıkarılmasından kısa bir süre sonra kabul edilen 136 sayılı Karar ile, Ankara İstiklal Mahkemesinin vereceği ölüm cezası hükümlerinin de, Meclisin yeniden toplanmasına değin, Meclisçe onaylanması koşulu aranmaksızın doğrudan infaz edilmesi benimsendi.

136 sayılı Karara ilişkin (3/440) sayılı Başvekalet tezkeresi, Meclisin 20/04/1925 tarihli 107. Birleşiminde okutuldu ve tartışmalı görüşmenin ardından kabul edildi.[86]

---

83 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima II, Cilt 15, 28.2.1341 tarihli altmış altıncı içtimadan 17.3.1341 tarihli sekseninci içtimaa kadar, TBMM Matbaası, 1976, sf:149-154.

84 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima II, Cilt 16, 18.3.1341 tarihli seksen birinci içtimadan 31.3.1341 tarihli doksanıncı içtimaa kadar, TBMM Matbaası, 1976, sf:96-98.

85 20/04/1925 tarih ve 136 sayılı "Ankara İstiklal mahkemesine de idam salahiyeti verilmesi hakkında" BMM Kararı, (RG, 23/04/1925, s.96; Düstur, C.7, Tertip.3, sf:569). Bunun için ayrıca bkz., (TBMM Kavanin Mecmuası, Devre II, İçtima 2, Cilt 3, sf:329).

86 04/03/1925 tarih ve 117 sayılı "Harekatı askeriye mıntıkasında ve Ankara'da birer İstiklal mahkemesi teşkili hakkında" BMM Kararına ilişkin (3/386) sayılı Başvekalet tezkeresi şöyledir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine.

Meclisi Ali kariben tatil mesai eyleyeceği cihetle Ankara İstiklal Mahkemesine de, Meclisi Ali tekrar içtima edinceye değin idam salahiyeti itasına lüzum ve zaruret görülmüş olmakla bu bapta Meclisi Aliden karar istihsal buyurulması mercudur efendim.

Başvekil
İsmet"

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima II, Cilt 18, 14.4.1341 tarihli Yüz ikinci içtimadan 22.4.1341 tarihli Yüz dokuzuncu içtimaa kadar, TBMM Matbaası, 1976, sf:239, 243-249.

Karar aleyhinde Feridun Fikri Bey (Dersim), Kazım Karabekir Paşa (İstanbul) görüş açıklarken, lehinde olarak ise Refik Bey (Konya), Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak) ve Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey (İzmir) konuştular. Feridun Fikri, bir önceki 117 sayılı Kararın görüşülmesi sırasında açıkladığı görüşlerini hatırlatarak, bu Kararın da Anayasaya aykırı olduğunu, çünkü idam kararlarının tasdiki yetkisinin Meclise ait bulunduğunu ileri sürdü. Kazım Karabekir ise, böyle bir yetkinin isyan sahasındaki İstiklal Mahkemesi için tanınmasının belki makul görülebileceğini, Başbakan İnönü'nün yaptığı konuşmada isyanın bastırıldığını açıkladığını, dolayısıyla Meclis tatilde de olsa Ankara İstiklal Mahkemesi için böyle bir yetki tanınmanın gereksiz olduğunu belirtti.

Buna karşılık Adalet Bakanının verdiği yanıtta şu husus dikkati çekmekteydi:

"Efendiler, Başvekil Paşa Hazretleri, hareketi isyaniyenin Türk Cumhuriyeti süngüleri ile imha edilmek üzere bulunduğu bir sırada bu hareketi isyaniye müsebbiplerinin ceza görmeyeceğinden bahsetmediler. İsyan tamamen dahi hitam bulmuş olabilir. Fakat onun müsebbipleri tamamen tecziye edilmiş olur mu? Asıl onun faillerini tamamen tecziye etmek ve akıttıkları kanın cezasını vermek lazımdır. Şarkta hadis olan isyanın müsebbipleri acaba yalnız o mıntıka dahilinde midir, başka tarafta yok mudur? Memleketin her tarafında bulunma ihtimali yok mudur? Hükümetin yaptığı tetkikat ve tahkikat bizi o neticelere doğru götürmektedir. Binaenaleyh Meclisi Alinin tatili faaliyet ettiği bir sırada Ankara İstiklal Mahkemesinin vereceği hükümlerin, memleketin, mazlumların ve Cumhuriyetin menafii aliyesi noktai nazarından bir gün bile ihmal edilmemesi lazım gelir. O zaman İstiklal Mahkemesi hükümlerini tasdik ettirmek için Heyeti Celilenizi nerede arayacak, nerede bulacak ve nerede tasdik ettireceğiz? Yine Heyeti Celilenizin tasdikine iktiran eden İstiklal Mahkemeleri Kanunu mucibince bu hakkı, İstiklal Mahkemesine verebilirsiniz. **Vatan, zaman zaman böyle şeylere muhtaçtır. Dar günlerde bulunuyoruz. Binaenaleyh, vermekte hiçbir mahzuru kanuni ve siyasi görmüyorum. Bilakis memleketin menafii aliyesi noktai nazarından lüzum ve zaruret görmekteyim. İdam edilecek var mı, yok mu? Bunu mahkeme bilir. Fakat beş kişinin idamı endişesi karşısında, memleketin menafii aliyesini hiçbir zaman ihmal etmek hakkım haiz değiliz. (Bravo, sesleri).**

Efendiler! Yalnız Cumhuriyet için, yalnız Türk vatanı ve Türk milletinin menfaati için göz yaşı döker ve onun için ıstırap duyarız. Yoksa beş kişinin idamından dolayı katiyen ıstırap duymayız. Memleket sağ olsun. Onun yükselmesi lazımdır. (Bravo, sesleri)."

Söz alan birkaç diğer konuşmacıdan sonra Karabekir Paşanın tezkeresinin reddine ilişkin önergesi oya sunulmuş ve kabul edilmemiştir. Ardından on beş imzalı açık oylama yapılması oya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

Oturum Başkanı Kazım Paşa yapılan oylama sonucunu şöyle açıklamıştır: "149 zat reye iştirak etmiştir. Muamele tamamdır. 130 kabul, 18 ret, 1 müstenkif vardır. Binaenaleyh karar 129 rey ile kabul edilmiştir."

136 sayılı Kararın kabul edildiği 20/04/1925 tarihli 107. Birleşimde ayrıca, "Altı ay için kurulmuş olan iki istiklal mahkemesinin faaliyet süresinin altı ay daha uzatılmasına dair Başbakanlık tezkeresi (3/432)" (oylamaya 149 üye katılmış, 17 ret, 2 çekimsere karşılık 130 kabul oyu ile) ve "İsyan sahasında ve civar vilayatta ilan edilmiş olan idarei örfiyenin daha yedi ay temdidi hakkında Başvekalet tezkeresi (3/439)" de Meclis tarafından kabul edilmiştir.

iii) 25/10/1925 tarih ve 168 sayılı Meclis Kararı: Ankara İstiklal Mahkemesine tanınan idam yetkisinin kalıcı hale getirilmesi

25/11/1925 tarih ve 168 sayılı Meclis Kararı[87] ile Ankara İstiklal Mahkemesinin verdiği ölüm cezası hükümlerinin, artık Meclisin toplanma halinde olup olmamasına bağlanan farklı rejim de bir yana bırakılarak, Meclisin onaylaması hiç aranmaksızın doğrudan yerine getirileceği kabul edildi. Böylece, Diyarbakır İstiklal Mahkemesi için 117 sayılı Kararla tanınan ölüm cezası hükmünün Meclis onayı aranmaksızın doğrudan infazı kuralı, Ankara İstiklal Mahkemesi için de geçerli hale getirilmiş oldu.

168 sayılı Karar metni şöyleydi: "İstiklal mehakimi kanununun beşinci maddesinin son fıkrası mucibince Ankara istiklal mahkemesince verilecek idam hükümlerinin dahi Meclisi Alinin tasdikına arzedilmeksizin infazı, Heyeti Umumiyenin 25-XI-1341 tarihinde münakit on dördüncü içtimaının birinci celsesinde takarrür etmiştir."

168 sayılı Karara ilişkin Başvekalet tezkeresi[88], Meclisin 25/11/1925 tarihli 14. İçtimaında okutulmuştur. Oturum Başkanı Kazım Paşa, tezkerenin okunması sonrasında, "Söz isteyen var mı? (Hayır, sesleri). Hükümetin teklifini reyinize arz ediyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir" diyerek işlemi tamamlamıştır.

Görüldüğü üzere, 168 sayılı Kararın dayanağı olan Başvekalet tezkeresi, Mecliste üzerinde hiçbir milletvekili söz almaksızın okutulup oylanarak kabul edilmiştir.[89] Başka deyişle, 117 ve 136 sayılı Kararların görüşülmesi sırasında Meclis içinde seslendirilen küçük çaplı ve az destek bulan muhalefet, 168 sayılı Kararın görüşülmesinde artık böyle bir girişimde bulunmaktan kaçınmıştır.

---

87 25/11/1925 tarih ve 168 sayılı "Ankara İstiklal mahkemesince verilecek idam hükümleri hakkında" BMM Kararı, (RG, 28/11/1925, s.230; Düstur Tertip 3, C.7, sf:109). Bunun için ayrıca bkz., (TBMM Kavanin Mecmuası, Devre II, İçtima 3, Cilt 4, sf:110).

88 25/11/1925 tarih ve 168 sayılı "Ankara İstiklal mahkemesince verilecek idam hükümleri hakkında" BMM Kararına ilişkin Başvekalet tezkeresi şöyledir:

"Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine, İstiklal Mahakimi Kanununun beşinci maddesinin son fıkrası mucibince Ankara İstiklal Mahkemesince verilecek idam hükümlerinin dahi Meclisi Alinin tasdikine arz edilmeksizin infazına müsaade buyurulmasını teklif ve rica ederim efendim.

Başvekil, İsmet."

89 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima III, Cilt 19, 26.10.1341 tarihli yüz onuncu içtimadan 30.11.1341 tarihli on yedinci içtimaa kadar, TBMM Matbaası, 1977, sf:219.

iv) 18/05/1926 tarih ve 247 sayılı Meclis Kararı: Ankara ve Diyarbakır İstiklal Mahkemelerinin görev sürelerinin ve idam yetkilerinin uzatılması

18/05/1926 tarih ve 247 sayılı Meclis Kararı[90] ile Ankara ve Diyarbakır İstiklal Mahkemelerince verilecek ölüm cezası hükümlerinin infazının Meclisin onayı koşulundan bağışık tutulması bir kez daha teyit edilmiş ve böylece doğrudan infaz usulü kurumsallaştırılmıştır.

247 sayılı Kararın metni şöyleydi: "Ankara ve Şark İstiklal mahkemelerinin 7 Eylül 1926 tarihinde hitam bulacak olan müddetlerinin altı ay daha temdidi ve idam kararlarının tenfizi salahiyetinin de kemafissabık mehakimi mezkureye itası, Heyeti Umumiyenin 18-V-1926 tarihinde münakit yüz ikinci içtimaının birinci celsesinde takarrür etmiştir."

Bu noktada dikkate değer bir özellik bulunmaktadır. Meclisin 18/05/1926 tarihli 102. İçtimaında kabul ettiği 247 sayılı Karara ilişkin olan 3/702 sayılı Başvekalet tezkeresinde, Ankara ve Diyarbakır İstiklal Mahkemelerinin sürelerinin 6 ay daha uzatılmasının yanı sıra, "*...ve Meclisi Alinin tatili zamanında* idam kararlarının tenfizi salahiyetinin de kemafissabık mehakimi mezkureye itası hakkında karar istihsaline delalet buyurulmasını rica ederim efendim. Başvekil, İsmet" ifadesi geçmektedir. Tezkere Başkan tarafından okutulmuş ve hiçbir milletvekili söz almaksızın oya konulup kabul edilmiştir.[91]

Yukarıda italikle işaret edildiği üzere, Başvekalet tezkeresinde, ölüm cezasının infazına karar verilmesi yetkisi anılan mahkemelere "Meclisin tatilde bulunduğu dönem" ile sınırlı olarak talep edilmektedir. Oysa, 247 sayılı Kararın 25/05/1926 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan metninde, anılan yetkinin mahkemeye "Meclisin tatil zamanı ile sınırlı" olarak tanındığı ibaresi yayınlanmamıştır.

b) 1925 tarih ve 595 sayılı ile 1935 tarih ve 2884 sayılı Kanunlar

i) 31/03/1925 tarih ve 595 sayılı Kanun: Divanı Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrası

1) 595 sayılı Kanunun kapsamı ve görüşülmesi sırasında Meclisteki tartışma

31/03/1925 tarih ve 595 sayılı "Harp ve İsyan Sahalarındaki İdarei Örfiye Mıntıkalarında Müteşekkil Umum Divanı Harplerden Verilecek İdam Ka-

---

90 18/05/1926 tarih ve 247 sayılı " Ankara ve Şark istiklal mahkemeleri müddetinin temdidi ve idam kararlarının tenfizi salahiyetinin kemafissabık mehakimi mezkureye itası hakkında" BMM Kararı. (RG, 25/05/1926, s.381; Düstur, C.8, 3. Tertip, sf:920). Bunun için ayrıca bkz.. (TBMM Kavanin Mecmuası, Devre II, İçtima 3, Cilt 4, sf:1126)

91 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, İçtima 3, Cilt 25, 1.5.1926 tarihli 93. İçtimadan 31.5.1926 tarihli 111. İçtimaa kadar, TBMM Matbaası, sf:243-244.

rarlarının Sureti İcrasına Dair Kanun"[92] (md.1) hükmü şöyleydi:

> "Hali harpte yahut müsellehan/*(silahlı olarak, MSG)* ve müçtemian/*(toplu olarak, MSG)* isyan vukuunda sahai harekat ve isyandaki idarei örfiye mıntıkalarında müteşekkil bilumum Divanı Harplerde sadır olan idam kararları, ordu veya kolordu veyahut müstakil fırka veya mevkii müstahkem kumandanları tarafından badettasdik derhal infaz olunur."

595 sayılı Kanuna ilişkin "Divanı harplerden sadır olan idam hükümlerinin sureti infazı hakkında bir karar tefsiri ittihazına dair (3/399) numaralı tezkere ve Adliye Encümeni mazbatası", Meclisin 31/03/1925 tarihli 90. Birleşiminde görüşülmüştür.[93] Burada önemli bir ayrıntı, Başbakanlığın 21/03/1925 tarih ve 6/1412 sayılı tezkeresi ile Meclisten bir "tefsir kararı" çıkartılması isteminde bulunmasına karşılık, Adliye Encümeninin, tefsiri uygun görmeyerek metni Meclise bir "Adliye Encümenince Teklif Olunan Mevaddı Kanuniye" şeklinde sunmuş olmasıdır.

31/03/1925 tarihli Birleşimde, Müdafaai Milliye Vekili Recep Beyin (Kütahya) ve Encümen üyesi Refik Beyin (Konya) açıklama ve istemleri üzerine, tezkere ve rapor öncelikle görüşülmüştür.

Tartışmalı geçen oturumda ilk söz alan Abidin Bey (Saruhan), mazbatanın reddedilmesi, öngörüldüğü gibi yalnız bir tefsir yoluyla işin üzerine varmanın tehlikeli olduğunu, teklifin Anayasayı tadil şeklinde getirilmesi ve münakaşa olunarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

Feridun Fikri Bey (Dersim), Anayasanın yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin yanı sıra, bir de hukuku hükümrani unvanı umumisi altında bir takım esasları kabul ettiğini hatırlatmıştır. Anayasa (md.26)'ya göre, idam hükümlerinin infazına karar verme yetkisinin, icra ve yargı erkine ait değil, münhasıran Meclise bırakıldığını, işte bunun hukuku hükümrani olduğunu söylemiştir. Maddede geçen terimle Meclise bırakılan "idam hükümlerinin infazı vazifesinin hiçbir suretle, hiçbir veçhile ahar bir heyete, ahar bir teşkilata kabili ferağ olmadığını" vurgulamıştır. Feridun Fikri, Anayasayı Meclisin yaptığını, yaptığı kanuna her şeyden evvel kendisinin riayet etmesinin zorunluluk olduğunu belirtmiştir. Devamla, bu yetkinin Meclise tanınması-

---

92 31/03/1341-1925 tarih ve 595 sayılı "Harp ve İsyan Sahalarındaki İdarei Örfiye Mıntıkalarında Müteşekkil Umum Divanı Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrasına Dair Kanun" (Düstur, 3. Tertip, C.6, Ankara 1934, sf:179). (RG, 01/04/1341, s.91). 595 sayılı Kanuna ilişkin olarak Başvekaletin (3/399) sayılı tezkeresi "Divanı harplerden sadır olacak idam hükümlerinin sureti infazı hakkında bir karar tefsiri ittihazına dair Başvekaletten mevrut tezkere (3/399)" başlığı altında, Meclise sevk edilmiş ve Meclisin 22/03/1925 tarihli 84. İçtimaında okutulmuştur. Oturum Başkanı, "Adliye Encümenine havale ediyoruz" diyerek işlemi tamamlamıştır. Bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, İçtima 2, Cilt 16, 18.3.1341 tarihli seksen birinci içtimadan 31.3.1341 tarihli doksanıncı içtimaa kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, sf:95.

93 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, İçtima 2, Cilt 16, sf:295, 297-317 ve Zaptın sonuna ekli layiha.

nın, hata halinde sonradan telafisine olanak bulunmayan bu şedit cezanın yerine getirilmesinde hakkaniyeti ve içtimai adaleti temin amacıyla düzenlendiğini ifade etmiştir. Konuşmacı, nasıl ki kanun yapma yetkisini Bakanlar Kuruluna, ordu komutanlarına, Divanı Harbi Örfilere veren bir kanunu mevcut Anayasaya göre tanımak mümkün değilse, bunun gibi, Meclisin sahip olduğu idamlar hususundaki yetkisinin de Anayasadaki "bizzat kendi ifa eder" tabirinden ötürü başka bir heyete, zata ya da teşkilata ferağ edilemeyeceğinin altını çizmiştir.

Söz alan Besim Bey (Mersin), Anayasa (md.103) hükmünü hatırlatarak, (md.26)'nın açıkça Meclise verdiği yetkinin başka bir organa verilmesi halinde Anayasayı tadil anlamına geleceğini ve bu nedenle reddedilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Kısa süre önce çıkarılan Kanunla İstiklal Mahkemelerine böyle bir yetki verilmiş olmasını, bu mahkemelerin Meclisin bir cüzü olarak mütalaa edilebileceği için mazur görülebileceğini, ancak Divanı Harbi Örfiye böyle bir yetki verilemeyeceğini söylemiştir.

Adliye Encümeni namına Refik Bey (Konya), Müdafaai Milliye Vekili Recep Bey (Kütahya) metnin lehinde çok sert ve muhaliflere hakaret sözcükleri içeren konuşma yapmışlardır. Savunma Bakanı konuşmasında, diğer hususların yanı sıra, Feridun Fikri'nin idam cezasında hatanın telafisi olamayacağı yönündeki argümanını şöyle yanıtlamıştır: "Efendiler! Bir zat dede iki, idam öyle bir şeydir ki icra olunursa telafisi nakabili tazmindir. Bir milletin, koca bir kütlei vatanın tehlikede mevzu bahis olduğu bu andaki bu esas nazariyeye hürmetkarım; inşallah beşeriyet içerisinde Türkiye dahi mertebei kemale yükselir ve idam gibi bir vasıtai terhibi, bu beşeriyetin afaki üzerinde tatbikten istiğna da edecek bir vaziyette olmasını bütün kalbimle isterim. Fakat hakikat mahza bu değildir. İdam etmek, insan kanı heder etmektir. Fakat tekmil bir milletin kanının heder olması mevzu bahis olduğu zamanda, icap eden insan kanının heder olmasına yalnız göz yummak, razı olmak değil, o ahkamı vaz etmek ve tatbik etmek vatanperverliğin en ali bir şıarıdır..."

Görüşmelerin ardından üç maddeden oluşan kanunun maddeleri okutularak oylanmış ve kabul edilmiştir. Bütünü oylanmadan önce verilen önerge nedeniyle açık oylama yapılmıştır. Açık oylama sonucuna göre, oylamaya katılan 145 üye, kabul edenler 123 üye, reddedenler 20 ve isimsiz verenler 2 üyedir.

595 sayılı Kanun, 22/05/1940 tarih ve 3832 sayılı "Örfi İdare Kanunu"[94] (md.13/IV) ile yürürlükten kaldırılmıştır.

2) 595 sayılı Kanunun uygulanmasına ilişkin örnekler

2a) Örnek 1 - 595 sayılı Kanunun geçmişe etkili olarak uygulanması: Dosyası Meclis önünde bulunan üç ölüm cezası mahkumuna ilişkin evrakın geri çe-

94 22/05/1940 tarih ve 3832 sayılı "Örfi İdare Kanunu", (RG, 25/05/1940, s.4518).

kilmesi (Meclisin 09/04/1925 tarihli Birleşimi) ve mahkumların Meclisin Kararına gerek kalmaksızın idam edilmeleri

Bu olayda, işgal sırasında Kuvvayi Milliye mensuplarını ihbar ve tevkif ve katlettirmek suretiyle düşmana hizmet ve yardımda bulunmak suçlamasıyla yargılanan Penayot Zare, Jozef ve Sokratyadis isimli üç sanık Üçüncü Kolordu İkl Numaralı Divanı Harbince ölüm cezasına mahkum edilmiştir.

Bunlara ilişkin dosya, hüküm sonrasında 25/09/1339 tarih ve 6/2911 sayılı tezkere ile infaz hususunda karar verilmek üzere Meclise havale edilmiştir. Ancak Meclis bunlar hakkında bir karar vermeden önce, Başvekaletin 07/04/1925 tarih 3/417 sayılı tezkeresi ile mahkumlara ilişkin dosyanın iadesi Meclisten talep edilmiştir. Başbakanlık geri çekme istemine gerekçe olarak, bu dosya hakkında "...ahiren tadil olunan kanun mucibince muamelei tasdikiyesine mahal olmadığı..."nı göstermiştir.

Meclisin 09/04/1925 tarihli 98. Oturumunda, Başbakanlık tezkeresi okutulmuş ve dosya Hükümete iade edilmiştir.[95]

Yukarıdaki işlemde dikkati çeken birkaç özelliğe işaret edilebilir:

Birincisi, bu işlem, 595 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi sonrasında, o sırada dosyası Meclis önünde bulunan ölüm cezası mahkumları bakımından bu Kanuna dayalı ilk uygulamadır.

İkincisi, 595 sayılı Kanunun, geçmişe yürürlü olarak uygulanmış olmasıdır. Mahkumlar hakkındaki tezkere ilk kez 1923'te Meclise gönderildiğine göre, haklarındaki hükmün tesisi 1923 ya da öncesi olmalıdır. 595 sayılı Kanun ise 01/04/1925 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kaldı ki, 595 sayılı Kanunun başlığında da "Divanı Harplerden Verilecek İdam Kararlarının" ifadesi yer almakta ve hükümlerinin geçmişe yürürlü uygulanacağını gösterir bir madde de bulunmamaktadır.

Üçüncüsü, anılan mahkumlar hakkındaki dosyanın Meclis önünde uzun süre beklemiş olmasıdır. Büyük olasılıkla bunun nedeni, 07/04/1925 tarihli Başbakanlık tezkeresinde de geçtiği üzere, mahkumların gıyaben ölüm cezasına çarptırılmış bulunmaları olabilir.

2b) Örnek 2 - 595 sayılı Kanunun keyfi olarak uygulanmaması: Menemen olayı ve infazlar (1931)

TBMM'nin ölüm cezalarının yerine getirilmesi kararlarına ilişkin bu çalışmanın Ekinde ayrıntıları gösterildiği üzere, Fahrettin Altay'ın anılarında[96] yer verilen Mustafa Kemal ve yakın çevresinin katıldığı toplan-

---

95 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, İçtima 2, Cilt 17, 1.4.1341 tarihli doksan birinci içtimadan 13.4.1341 tarihli yüz birinci içtimaa kadar. TBMM Matbaası, Ankara, 1976, sf:192. Ayrıntılı bilgi için, bu çalışmanın infaz istatistiklerine ilişkin II. Cildinde 1925 yılı başlığına bkz.

96 Orgeneral Fahrettin Altay, "On Yıl Savaş 1912/1922 ve Sonrası", İnsel Yay., 1970, sf:433-440. Bu yapıta atıf için bkz., Türk Parlamento Tarihi, TBMM – III. Dönem (1927-1931), I. Cilt, TBMM Vakfı Yay No:8, Ankara, 1995, sf:479-482.

ıdaki tartışma ekseninde, 595 sayılı Kanun dikkate alınmasına karşın, sonuçta idam hükümlerinin Meclisçe onaylanması yönünde varılan nihai karar, o evrede yürürlükte olan düzenlemeye uygun değildir. Şundan öttürü:

Menemen olayı nedeniyle, "Menemen kazasile Manisa ve Balıkesir merkez kazalarında" sıkıyönetim, 01/01/1931 tarihinden başlamak ve bir ay süreli olmak üzere, Bakanlar Kurulunun 31/12/1930 tarih ve 10388 sayılı Kararnamesi ile ilan edilmiştir. (RG, 01/01/1931, s.1688). Bakanlar Kurulunun bu Kararnamesi, TBMM'nin 01/01/1931 tarih ve 594 sayılı Kararı ile (RG, 03/01/1931, s.1689), Kararnamedeki bölge ve süreye ilişkin çerçeve aynen benimsenerek kabul edilmiştir. Bunun ardından söz konusu sıkıyönetim uygulaması iki kez uzatılmıştır. Bunlardan ilki, TBMM'nin 02/02/1931 tarih ve 608 sayılı Kararıyla (RG, 03/02/1931, s.1716), bir ay süreyle ve aynı bölgede olmak üzere sıkıyönetimin uzatılmasına ilişkindir. İkincisi ise, TBMM'nin 26/02/1931 tarih ve 618 sayılı Kararı ile (RG, 28/02/1931, s.1735) yapılan uzatmadır. Bu ikinci işlemde, sıkıyönetim, Menemen kazasında 08/03/1931 tarihine kadar, (yani, ilk uzatma Kararında belirlenen sürenin bitiminden itibaren sadece bir hafta daha olacak şekilde) uzatılmış; ama Manisa ve Balıkesir merkez kazalarında kaldırılmıştır. Bu verilere göre, söz konusu sıkıyönetim, Menemen kazasında, 01/01/1931-08/03/1931 tarihleri; Manisa ve Balıkesir merkez kazalarında ise 01/01/1931-28/02/1931 tarihleri arasında geçerli olacak şekilde uygulanmıştır.[97]

Dolayısıyla, Divanı Harbin/(Menemen Örfi İdare Askeri Mahkemesinin) Menemen olayı sanıkları hakkında yargılama yapmasının dayanağı da bu sıkıyönetim ilanı ve uygulamasıdır. Bu durumda, 595 sayılı Yasa (md.1) hükmünün uygulanması, verilen ölüm cezası kararlarının Meclisin onayı aranmaksızın infazına geçilmesi, yürürlükteki mevzuatın doğal bir sonucu olarak gözükmektedir.

Halbuki, Divanı Harp hükümlerinin Meclisin onayına sunulması, hem Mustafa Kemal ve yakın çevresince düşünülmüş ve kararlaştırılmıştır, hem de yine çalışmanın II. Cildinde tam metni ve ayrıntıları gösterildiği şekilde, bunların infazı meselesi Mecliste görüşülmüş ve 02/02/1931 tarih ve 611 sayılı TBMM Kararına konu kılınmıştır. Bu olgu, anılan mahkeme kararlarının infazı konusunda, bir yanda Meclisin istencini işin içine katarak siyasal dayanak ya da meşruiyet sağlamak çabası olarak düşünülebilir, öte yandan Meclis içindeki ve dışındaki muhalefet çevrelerine bir gözdağı vermek arayışının ifadesi olarak sorgulanabilir.

---

97 Ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Olağanüstü Rejim Standartları, Beta Yay., İstanbul, 1994, sf:294, 303-305.

2c) Örnek 3 - TBMM'nin 18/06/1956 tarih ve 1969 sayılı Tefsir Kararı: Kore'de çocuk öldüren Türk askeri

595 sayılı Yasanın açık hükmüne karşın Menemen Örfi İdare Askeri Mahkemesi tarafından verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesinin Meclisin kararına konu kılınması şeklindeki istisnai ve kanuna aykırı uygulama, daha sonra bir başka infaz kararı bağlamında Meclis Adliye Encümenince tartışılmıştır:

> "Şahin Doğan'ın ölüm cezası hakkında" olup TBMM'nin 18/06/1956 tarih ve 1969 sayılı Tefsir Kararına[98] konu olayda, Kore'ye Birleşmiş Milletler emrine gönderilen Türk askeri birliğinde görevli bir onbaşı Kore vatandaşı bir kimseyi öldürmüş ve orada bulunan Türk askeri mahkemesince ölüm cezasına çarptırılmıştır. Yürürlükteki ilgili düzenlemeye göre, hükmün doğrudan infazı gerekirken düşülen tereddüt üzerine dosya TBMM Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Bu Komisyon meseleyi görüşmüş ve aldığı kararda, diğer mevzuatın yanı sıra, 595 sayılı Yasayı da göz önünde bulundurmuştur. Komisyona göre, her ne kadar Menemen olayında, 595 sayılı Yasa hükmü uygulanmamış ve infazlar Meclis kararına konu kılınmışsa da, bu durum, "tetkik mevzuu olan meselede makıys/*(makis, kayaslanabilir, MSG)* olamayacağı" gerekçesiyle benimsenmemiştir. Adalet Komisyonu, mahkum hakkındaki hükmün yetkili askeri "amirin infazına işareti üzerine ve Teşkilatı Esasiye Kanununun 26 ncı maddesi hükmüne hacet kalmadan derhal tatbikine geçilmesi icap ettiğine ittifakla karar verildi" sonucuna ulaşmıştır. Komisyonun bu yöndeki kararı, TBMM'nin 1956 tarih ve 1969 sayılı Kararı ile benimsenerek kesinleşmiştir.

ii) 25/12/1935 tarih ve 2884 sayılı "Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun"

Bu çalışmanın konusu ilgilendiren yönüyle, 25/12/1935 tarih ve 2884 sayılı "Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun"[99] (md.33) hükmü şöyleydi:

> "İdam hükümlerinin vali ve kumandan tarafından tecile lüzum görülmediği takdirde infazı emrolunur."

Böylece, vali ve kumandanın ertelemeyi gerekli görmediği ölüm cezası hükümlerinin Meclisin onayı koşulunun aranmaksızın doğrudan yerine getirilmesi olanaklı kılınmıştır.

2884 sayılı Kanun, belirli süreli olarak çıkartılmıştı. (md.37)'ye göre, bu

---

98 TBMM'nin 18/06/1956 tarih ve 1969 sayılı "Kelkit Kazasının Bandola Köyünden Ömer oğlu Şahin Doğan'ın ölüm cezası hakkında" Kararına (RG, 21/06/1956, s.9338) ilişkin ayrıntılı bilgi ve metin için, bu çalışmanın Meclis İnfaz Kararlarına İlişkin II. Cildinde 1956 yılı kararları bölümüne bakınız.

99 25/12/1935 tarih ve 2884 sayılı "Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun", (Düstur, 3. Tertip, C.17, sf:165-170), (RG, 02/01/1936, s.3195). Ayrıca bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Historical Roots of Martial Law", agm., sf:99-105.

Kanun, yayını tarihinden itibaren 01/01/1940 tarihine dek yürürlükte olacaktı. Ancak 2884 sayılı Kanunun yürürlük süresi, bilahare çıkarılan 07/07/1939 tarih ve 3706 sayılı Kanunla 31/12/1942 tarihine (RG, 14/07/1939, s.4258); 16/12/1942 tarih ve 4330 sayılı Kanunla 31/12/1944 tarihine (RG, 26/12/1942, s.5290); 18/12/1944 tarih ve 4687 sayılı Kanunla 31/12/1945 tarihine (RG, 23/12/1944, s.5887) ve son olarak 25/12/1945 tarih ve 4809 sayılı Kanunla 31/12/1946 tarihine kadar (RG, 28/12/1945, s.6192) uzatılmıştır.

2884 sayılı Kanun, vali ve kumandana tanıdığı çok sayıdaki üstün ve istisnai yetkiler bakımından, *de jure* bir olağanüstü rejim yasasının da ötesine geçmektedir. Dolayısıyla, ölüm cezalarının infazı konusunda vali-kumandana tanınan yetkiyi de bu bağlamda düşünmek uygun olacaktır.

Dikkate değer bir husus şudur: Cumhuriyet tarihinin ilk sıkıyönetim yasası olan 22/05/1940 tarih ve 3832 sayılı "Örfi İdare Kanunu", 2884 sayılı Kanunun ilk öngörülen yürürlük süresinin bitiminden hemen sonra çıkarılmasına karşın, 2884 sayılı Kanunun yürürlüğü 31/12/1946 tarihine dek uzatılmıştır. Bu noktada, gerektiğinde uygulamaya kolaylıkla konabilecek spesifik mevzuat olan Sıkıyönetim Kanunu bulunmasına karşın, 2884 sayılı Kanunu yürürlükte tutmaya devam etmenin neden gerekli görüldüğü sorusu akla gelmektedir. Hemen hatırlatmak gerekir ki, 2884 ve 3832 sayılı yasalar karşılaştırıldığında, ikincisinin ilkine göre daha demokratik nitelikli olduğu saptanabilmektedir. Dolayısıyla, siyasi erkin, bu bölgede sıkıyönetim rejiminden de daha "şedit yetkiler"[100] içeren 2884 sayılı Kanunu uy-

---

100 Bu husus, normatif açıdan 2884 ve 3832 sayılı Yasaların karşılaştırılması ile kolaylıkla ortaya konabileceği gibi, örnek olsun, 2884 sayılı Kanunun süresini uzatan ilk mevzuat olan 07/07/1939 tarih ve 3706 sayılı Kanunun Mecliste görüşülmesi sırasında yapılan açıklamalarla da resmi olarak teyit ve teslim edilmektedir. Meclisin 07/07/1939 tarihli 37. Birleşiminde, "Tunceli vilayetinin idaresi hakkındaki 2884 sayılı kanun hükmünün uzatılmasına dair kanun lahiyası ve Dahiliye ve Adliye Encümenleri mazbataları (1/198)" görüşülerek benimsenmiştir. Dahiliye Vekili Faik Öztrak (Tekirdağ) yaptığı konuşmada, diğerlerinin yanı sıra, "... Tedbirleri ölçülü almak, şiddete ancak zaruret halinde ve memleketin yüksek menfaatleri emrettiği zamanlarda müracaat etmek ve işe girişince matlub neticeyi kati ve emin surette almak şiarımızdır. (Alkışlar). *Tunceli kanunu vazifedarlara çok kuvvetli salahiyetler vermiş olmasına* rağmen bu salahiyetlerin en büyük dikkat ve itidal ile ve daime yerinde kullanılmış olduğunu iftiharla huzurunuzda arz ederim. (Bravo, sesleri)..." (vurgu eklenmiştir). Aynı oturumda, o sırada Bingöl milletvekili olan, ancak uzun yıllar Dersim milletvekilliği yapan Feridun Fikri de konuşmasında, "Cumhuriyetimizin şefkatli ve kudretli eli ile Tunceli'de başlayan esaslı ıslah ameliyesinin muvaffakiyetini temin eden en büyük unsurlardan biri olan Tunceli Kanununun bu defa bir müddet daha temdidindeki zarureti bendeniz bütün kudretimle kabul ederim... Hükümete burada gösterdiği ciddi gayretlerden dolayı, tebriklerimi sunarım" diyerek kanunun kabulünü istemiştir. Söz alan Kazım Karabekir (İstanbul) ise, kendi deneyimlerinden hareketle Hükümete şu tavsiyede bulunmuştur: "...İstiklal harbinde tuttuğum güzel sistem şu idi: Kürt sanılan mıntıkanın eski Hititlerden olup binaenaleyh Türk olduklarını, Dersimin ise tamamiyle Selçuk Türklerinden olduğunu aşiret beylerine telkin etmek suretiyle çok büyük bir fikri inkılap hazırlanmıştı. Onun için Hükümetten rica ediyorum, Dersim mıntıkası halkına, ki Hükümetimizi ve Devletimizi çok uğraştırmıştır, öz Türk olduklarını her vasıta ile, muhtelif kanallarla anlatmak lazımdır..."

gulamada tutmayı tercih ettiği, yasama organının da bunu benimsediği anlaşılmaktadır.

Son olarak ekleyelim ki, Sıkıyönetim yasalarındaki anti-demokratik doğrultudaki yozlaşma, izleyen ilgili yasalar ve değişikliklerinde karşımıza çıkacaktır.[101]

c) Askeri Ceza Mevzuatı: 1930 tarih ve 1631 sayılı ile 1963 tarih ve 353 sayılı Kanunlar (Meclis onayının istisnaları)

i) 22/05/1930 tarih ve 1631 sayılı "AsMUK" ve TBMM'nin 1956 tarihli Kararı

Yukarıda ilgili bahiste açıklandığı üzere, 22/05/1930 tarih ve 1631 sayılı AsMUK (md.249/4)'de ölüm cezası infazının Meclisin kararına bağlı olduğu kuralı düzenlenmiş olmasına karşılık; seferberlik halinde bunun istisnasını tanıyan hükümlere de aynı Kanun yer vermiştir.

Nitekim, AsMUK (md.250)'de, "Seferber olan askeri mahkemelerin hükümleri hakkında temyiz yolu kapalıdır. Hükümlerin infazı lüzumu işaret veya aşağıdaki maddeler mucibince fesholunur..." denilmekte; (md.253/1)'de, "Ölüm ve bir seneden ziyade serbestiyi tahdit eden cezaları havi hükümlerin infazı lüzumunu işaret için, bir askeri adli hakimin bulunmadığı takdirde hakimlik sıfatını haiz her hangi bir asker veya askeri bir memurun mütalâası alınmak lazımdır..." ve nihayet (md.254)'de, "İşaret veya fesih salahiyetini haiz olan kumandan askeri adli hakimin mütalâasını al-

---

Tekrar söz alan Dahiliye Vekili, Karabekir'e teşekkürle, "Biz de hiçbir vakit Dersim halkının Türk olduğunu inkar etmedik ve hiçbir zaman bunu gözümüzden uzak tutmadık. İçlerinde şayet asıllarını muhtelif sebeplerden dolayı unutmuş olanlar varsa, onlara da ne olduklarını anlatmak için elimizden gelen her şeyi yapıyoruz ve yapacağız. (Bravo sesleri, alkışlar). Büyükler için bulundukları noktadan kendilerini hakikate irca sebeplerini hazırladığımız gibi, bilhassa küçükler için daha esaslı tedbirler üzerinde durmaktayız. (Bravo sesleri). Bunun en emin yolunun ne olduklarını anlamış anaların yetişmesinde bulduğumuz için, bilhassa küçük kız çocukları için düşündüğümüz tedbirlere daha müessir olacaktır. Bu arada Elazığ'da açtığımız enstitü burada kısa bir zamanda, hatta hayret edilecek kısa bir zamanda bunların mükemmel Türkçe öğrendiklerini göstermiştir; altı ay içinde dillerini biliyor ve konuşuyorlar. Bunlar yetişecek, gerek çocuklarını, gerek kendi muhitlerini hakikaten tenvir edecekler ve bundan sonra kendi irkımız içinde böyle galat hallere tesadüf etmeyeceğiz. (Alkışlar)". Bu konuşmaların ardından Kanun oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 4, İçtima F., 3 Temmuz 1939 tarihli 34. İnikattan, 8 Temmuz 1939 tarihli 38. İnikada kadar, TBMM Matbaası, Ankara, 1939, sf:175-179 ve zabıtın sonuna ekli 186 sayılı basma yazı.

101 Keza, yıllar sonra, "olağanüstü hal" adlı istisnai yönetim usulü çerçevesinde yürürlüğe konan ve esası bakımından anayasal dayanaktan da yoksun bulunan "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği" kurulması (10/07/1987 tarih ve 285 sayılı KHK; RG. 14/07/1987, s.19517) ve buna eklemlenerek yaratılan "mücavir iller" kategorisi, belki de, 1980'li yılların buluşu sayılmamalıdır. Çünkü, 1935 tarih ve 2884 sayılı Yasa (md.34) ile getirilen düzenleme, Tunceli ili çevresindeki illerde işlenen ve Tunceli içinde işlenen suçlarla irtibatlı görülen suçların, 2884 sayılı Yasanın öngördüğü yetkili makam ve mahkemelerce kovuşturulmasını ve muhakemesini emirdi.

dıktan sonra ya hükmün icrası lüzumunu işaret veya fesheder" hükümleri öngörülmektedir.

AsMUK'nun yukarıda anılan maddeleri, seferberlik halinde askeri mahkemelerce tesis edilecek ölüm cezası hükümlerinin infazında Meclisin sürece nihai müdahalesi kuralından sapmayı kurumsallaştırmaktadır.

Söz konusu istisnaya ilişkin düzenleme, TBMM'nin 18/06/1956 tarih ve 1969 sayılı Tefsir Kararına konu olayda uygulanmıştır. Yukarıda 1925 tarih ve 595 sayılı Yasa bağlamında da ele alındığı üzere, Kore'deki BM Kumandanlığı emrindeki Türk Silahlı Kuvvetler Kumandanlığı onbaşısı Şahin Doğan, Kore vatandaşı bir çocuğu öldürmüştür. TSKK Askeri Mahkemesince hakkında verilen ölüm cezasının infazı tereddütler uyandırmış ve mesele TBMM Adliye Encümeninin anılan Tefsir Kararı ile netleştirilmiştir. Adliye Encümeni, önce AsMUK (md.349/IV)'deki infaz için Meclisin onayı genel kuralına işaret etmiş; ancak bu kuralın seferberlik durumunda istisnasını düzenleyen (md. 250 ile 254)'e atıfla, Meclisin kararına gerek kalmaksızın yetkili adli amirin infaza işareti üzerine cezanın derhal yerine getirilmesi gerektiği sonucuna oybirliği ile varmıştır.

ii) 05/10/1963 tarih ve 353 sayılı "AsMKYUK"

05/10/1963 tarih ve 353 sayılı "Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu"[102] (AsMKYUK) da, yürürlükten kaldırdığı 1930 tarih ve 1631 sayılı yasanın bu konudaki düzenlemesine koşut olarak, ilkin, ölüm cezasının yerine getirilmesine Meclisin karar vermesi genel kuralını (md.244/III)'da düzenlemiştir: "Ölüm cezasının yerine getirilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır."

Ancak bunun ardından Meclisin bu yetkisinin bertaraf edildiği istisnayı da tanımıştır. AsMKYUK (md.248/IV ve V) şöyledir:

"Ölüm cezalarına dair hükümlerin onaylanmasına Türk Silahlı Kuvvetleri Komutanı yetkilidir.
Onaylanan bu hükümler Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararı alınmaksızın yerine getirilir."

Meclisi devre dışına çıkartan bu istisna, münhasıran savaş hali içinde geçerli olacak şekilde düzenlenmiştir. Nitekim, (md.250/I)'de, "Savaş halinin bitmesinde 248 ve 249 uncu madde hükümleri uygulanmaz" denilmek suretiyle, istisnanın sadece savaş hali bakımından geçerli olduğu açıkça gösterilmiştir.

Meclisin ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme yetkisini kaldırma girişimleri 1980'li ve 1990'lı yıllarda dönemin çeşitli hükümetlerine ve siyasal muhalefetine mensup kişilerce yeniden canlandırılmıştır.[103]

---

102 05/10/1963 tarih ve 353 sayılı "Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu", (RG, 26/10/1963, s.11541-mük.-)

103 Bunun için bkz. aşağıda, "E) Meclisin Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Karar Verme Yetkisini Kaldırmaya Yönelik Girişimlerin Yeniden Canlandırılması (1983-1995)" başlıklı bahis.

D) TBMM'DE ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE İLİŞKİN TASARRUFUN "KARAR" ya da "KANUN" İLE YAPILMASI SORUNU

a) Norm ve uygulama

Yukarıda açıklandığı üzere, 1924 Anayasası (md.26)'da, bu konuda sadece Meclisin, *"mahkemelerden sadır olup katiyet kesbetmiş olan idam hükümlerinin infazı gibi vezaifi bizzat kendi ifa edeceği"* hükmü vardı. Yani, bu işlemin bir "karar" ya da "kanun"la yapılması hususunda bir açıklık bulunmuyordu.

Keza, 1926 tarihli Türk Ceza Yasası (md.12/III)'nin orijinal formunda ise "idam cezası hükmolunan kimse hakkında mahkumiyet ilamı *mercünce tasvip edildikten sonra karar...infaz olunur*" denilmesine karşılık, bu maddede 1953 tarih ve 6123 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik sonrasında "İdam cezası hükmolunan kimse hakkında mahkumiyet ilamı Temyiz Mahkemesince tasdik ve *Türkiye Büyük Millet Meclisince tasvip edildikten sonra...infaz olunur*" hükmü getirilmişti.

Dolayısıyla, gerek 1924 Anayasasında, gerekse TCK da (özellikle 6123 sayılı Yasa ile değişiklik dikkate alındığında) ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin olarak Meclisin vereceği onayın/tasvibin *formu*, yani bir "karar"la mı yoksa bir "kanun"la mı olacağı hususu, Meclisin bu konudaki geleneksel siyasası bir "karar" çıkarılması yönünde bulunmasına karşın, netleştirilmemiştir.

Bu işlemin "karar" formunda olacağına ilişkin olup yine yasa düzeyinde ifade, TCK (md.12)'yi örtülü olarak yürürlükten kaldıran ve *"ölüm cezası...Türkiye Büyük Millet Meclisince yerine getirilmesine karar verildikten sonra...infaz olunur"* hükmünü öngören 1965 tarih ve 647 sayılı "Cezaların İnfazı Hakkında Kanun" ile gerçekleşmiştir, (md.2/IV).

Bu noktada dikkati çeken bir husus, 1965 tarih ve 647 sayılı Yasa (md.2/IV) hükmünde Meclis "karar"ından söz eden düzenlemenin, *"...mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermeyi"* Meclisin yetkileri arasında sayan 1961 Anayasası (md.64/I) düzenlemesine ifade bakımından koşut olduğudur.

Ne var ki, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra, TBMM bu yetkisini "karar" yerine "kanun" formundaki bir tasarrufla kullanmıştır. Nitekim, TBMM'nin bir "karar" tasarrufuyla infazı onaylamasının son örneği 27/01/1960 tarih ve 2241 sayılı Kararı (RG, 30/01/1960, s:10419) ve ardından gelen 27/05/1960 darbesi sonrasında Milli Birlik Komitesi'nin bu konudaki son "Kararı" 15/09/1961 tarih ve 75 sayılı Kararıdır, (RG, 16/09/1961, s:10908). Ölüm cezasının yerine getirilmesi hakkında çıkarılan ilk "Kanun" ise 29/11/1962 tarih ve 126 sayılı Kanundur, (RG, 07/12/1962, s:11276).

Bu verilerden bazı sonuçları çıkarmak olanaklıdır:

Bir kez, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesine dek, TBMM ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin tasarrufunu "karar" ile yapmış; ancak bu işlemin karar ile yapılacağının ne anayasal ne de yasal referansı açık biçimde düzenlenmiştir.

İkincisi, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra, 1982 Anayasasının yürürlüğü evresinde de aynen geçerli olduğu gibi, TBMM, ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin tasarrufunu "kanun" ile yapmış; ancak anılan anayasaların ilgili hükümlerindeki terminoloji bakımından bu tasarrufun formu, "kanun" değil "karar" olarak belirtilmiştir. Demek ki, TBMM'nin infaz için "kanun" çıkartması uygulaması, örneğin "karar" terimine yer veren 1961 AY (md.64)'ün lafzına değil, bu işlemin açıkça "bir kanun konusu haline getirildiğini" vurgulayan Madde Gerekçesine ağırlık verildiğini ve kanun formundaki tasarrufun tercih edildiğini sergilemektedir.

Bu noktada sorulabilecek bir soru, karar ile kanun arasındaki mahiyet farkı ve ölüm cezası infazına onay verme işleminin hangi form altında olmasının isabetli olacağıdır.

Meclis kararı ile kanun arasındaki nitelik farkı tartışmaya kapıyı aralamıştır. Hukuk tekniği bakımından bunlar arasındaki en önemli fark, kararların, Cumhurbaşkanının onaylaması koşulunu gerektirmeksizin yürürlüğe girmesidir. Bir diğer fark ise, Meclisin ilgili tasarrufunun yargısal denetime tabi olup olmaması açısından önem taşımaktadır. 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra AYM içtihatlarıyla da ortaya konduğu üzere, Meclisçe kabul edilen metnin adı 'kanun' olmasa ve hatta metnin oluşturulmasında uygulanan yöntem, Anayasada yasa çıkarmak için öngörülen usullere uymasa bile, eğer içeriğinde yasa hükmünün değerine ve etkisine sahip kimi kurallar yer almakta ise, bu metnin yasa niteliğinde düzenleme sayılarak AYM denetimine bağlı tutulması gerektiği sonucuna varılmıştır.[104] Ancak, bu içtihadi standart, ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki Meclis tasarrufları, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra (md.64'ün Gerekçesindeki "*...eski Anayasa rejimimizde Meclis kararı ile yapılan ölüm cezalarının yerine getirilmesi, yeni rejimde bir kanun konusu haline getirilmektedir...*" şeklinde ifade edilen vurguya da koşut olarak) "yasa" ile gerçekleştirildiğinden, konu bağlamında pratikte bir önem taşımamaktadır.

Buna karşılık, 1961 Anayasası (md.64)'deki "Meclis kararı"na konu olacağı ifade edilen yetkilerin de, TBMM tarafından "kanun" çıkarmak yoluyla kullanılacağına ve dolayısıyla bu alanlardaki yasama işlemlerinin anayasaya uygunluk denetimine tabi olacağına ilişkin Anayasa Mahkemesinin yerleşik içtihadı[105] tartışmaya açık bu konuyu net bir çözüme bağlamıştır.

---

104 Erdoğan Teziç, Türkiye'de 1961 Anayasasına Göre Kanun Kavramı, İÜHF Yay., İstanbul, 1972, sf:14-17; Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları, İÜHF Yay.614, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980, sf:38-42. Ayrıca bkz., Ergun Özbudun, agm., sf:16-25. Anayasa Mahkemesinin iki kararını hatırlatmak mümkündür. AYM, E.1966/7, K.1966/46, t.19/12/1966, AMKD, S:5, sf:40-41; E.1977/6, K.1977/14, t.22/02/1977, AMKD 15; (RG, 28/03/1977, s.15892).

105 AYM, E.1972/13, K.1972/18, t.06/04/1972, AYMKD, S.10, sf:273,vd.; E.1974/19, K.1974/31, t.02/07/1974, AYMKD, S:12, sf:259,vd.

Sonuç olarak, ölüm cezasının yerine getirilmesi gibi çok ağır sonuçlar doğuran bir tasarrufun, bu ceza tümüyle kaldırılmadığı sürece, yasa formundaki bir işlem ve usul ile gerçekleştirilmesi ve yasa için öngörülen yargı denetimine konu kılınması zorunludur.

b) 1927 tarih ve 376 sayılı İnfaz Kararı görüşmesinde Meclisteki tartışma

Meclisin 21/11/1927 tarih ve 376 sayılı "İzmit'in Şefika köyünden Ahmet oğlu Memet hakkındaki idam hükmünün tenfizine dair Kararının"[106] görüşülmesi sırasında, ölüm cezalarının onaylanmasında Meclis tasarrufunun "karar" biçiminde düzenlenmesi sonucuna varılmıştır.

Görüşmeler sırasında[107] Trabzon milletvekili Hasan Bey (Saka)[108], 1924 Anayasasının 26 ncı maddesinde sıralanan yetkilerin tümü "...bir maddei Kanuniye şeklinde yapılmalıdır" demek suretiyle bu yetkinin yasa ile düzenlenerek kullanılması gerektiğini ileri sürdü. Buna karşılık, Kocaeli milletvekili ve Adliye Komisyonu Sözcüsü Mehmet Selahattin Bey (Yargı)[109], ölüm cezalarını onaylama ve özel af çıkarma yetkilerini Meclisin karar çıkartarak kullanmasının Anayasa (md.26)'ya uygun olduğu görüşünü dile getirdi.

Bu iki görüş üzerine, İzmir milletvekili ve Adalet Bakanı Mahmut Esat

---

106 (RG, 30/11/1927, s.749; TBMM Kavanin Mecmuası, Devre 3, İçtima 1, Cilt 6, 1928 -ikinci basılış- sf:419-420)

107 Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem (1927-1931), II. Cilt, Ankara 1995, sf:178-181. Ayrıca bkz., Zabıt Ceridesi, Devre III, C.1, sf:41-49.

108 1885'te Trabzon'da doğan Hasan (Hüsnü) Bey (Saka) 1908'de Mülkiye Mektebinden mezun oldu. TBMM I. Döneminde Trabzon milletvekili olan Ahmet Fatik Beyin Yargıtay üyeliğini tercih ederek milletvekilliğinden istifası üzerine boşalan üyeliğe 28/01/1921'de seçildi. 19/05/1921'de Maliye Bakanı oldu ve 22/04/1922'de istifa ederek bu görevden ayrıldı. 11/05/1922'de İktisat Bakanı oldu. Lozan Barış Konferansına gidecek Türk Heyetine 03/11/1922'de üye olarak seçildi. II. Dönem seçimlerinde tekrar Trabzon milletvekili olarak seçildi. 24/09/1923'te istifa eden Mahmut Esat Beyin yerine İktisat Bakanı oldu. 30/10/1923'te İsmet Paşa başkanlığındaki ilk Cumhuriyet kabinesinde yerini korudu. 06/03/1924'te ikinci İsmet Paşa kabinesinde Ticaret Bakanlığına getirildi. 03/03/1925'te üçüncü İsmet Paşa kabinesinde Maliye Bakanlığına atandı. 13/07/1926'da bu görevinden istifa etti. III. Dönem süresince dört kez TBMM Başkan vekilliğine seçildi. Bu dönemi izleyen IV.-IX. Dönemlerde de aralıksız olarak Trabzon milletvekili seçilmek suretiyle yasama görevini 1954 seçimlerine kadar sürdürdü. 09/03/1943'te kurulan ikinci Şükrü Saraçoğlu Kabinesinde, 13/09/1944'te Dışişleri Bakanı oldu. 07/08/1946'daki Recep Peker kabinesinde bu görevini korudu. 10/09/1947'de Başbakanlığa atandı. 10/06/1948'de ikinci kabinesini kurdu. 09/01/1949'da Başbakanlıktan çekildi. 1954 seçimleriyle politikadan ayrıldı.

109 Ocak 1899 İstanbul doğumlu olan Mehmet Selahattin (Yargı), 1912'de Hukuk Fakültesinden mezun oldu ve 1913'te avukatlığa başladı.; 1915-1927 arasında çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. TBMM III. Dönem seçimlerine katılarak milletvekili seçildi ve 06/09/1927'de mazbatasını aldı. Meclis Adliye Komisyonunda görev aldı. Ayrıca Meclisin izleyen IV.-VIII. Dönemlerinde de aralıksız olarak Kocaeli milletvekili seçildi. Milletvekili bulunduğu sırada 01/10/1945'te İstanbul'da öldü.

Bozkurt söz alarak konuya açıklık getiren bir konuşma yapmıştır. Bakan önce, Hasan Beyin konuşmasını iki noktada, yani ölüm cezası infazına karar verme yetkisini Meclis kanun çıkartarak yerine getirmelidir ve Meclis Dahili Nizamnamesi (md.54)[110] düzenlemesi de bunu gerektirmektedir, odaklaştığını belirterek buna yanıt vermiştir. Bakana göre, Meclis bazı tasarrufları, anlaşmaların onaylanması gibi, yasa ile yapmak zorundadır. Ancak, Meclisin sahip olduğu bütün yetkilerini yasa çıkartarak kullanması zorunluluğu bulunmamaktadır. Örneğin, savaş ilanı, karar ile yerine getirilen bir tasarruftur. Keza, yasaların yorumlanması da böyledir. İdam cezalarını da Meclis bir kararla onaylar. Bakan şöyle devam etmiştir: Mahkemelerce verilen hükümler de "milletle beraber bir kül olan Heyeti Celileniz namına verilmektedir. Binaenaleyh bundan sonra yapacak bir cihet kalıyor. Millet namına, namınıza verilmiş bir hükmün infazı için (muvafiktir) demek cihet kalıyor. Adliye Vekaletiniz de işte bu (muvafiktir) kararını istihsal içindir ki, idam hükümlerini senelerden beri kararınıza arz etmektedir. Ve bu suretle bu hükümleri infaz etmektedir ve bu teamül de Meclisi Alinin hiç şüphe yok akla, mantığa tevafuk eden bir hareketidir."

Adalet Bakanı, görüşünü bazı başka argümanlarla desteklemiştir. Bakana göre, saltanat devrinde de idam hükümleri beraya infaz sultanların tasdikına arz edilirdi. Saltanatın kaldırılmasından sonra bu hak Meclise geçti. Demek ki idam cezalarının onaylanmasının hakkının tarihine bakıldığında da yasa çıkarma usulünün söz konusu olmadığı görülmektedir. Ayrıca, *"idam cezaları kesbi katiyet ettikten sonra bir an evvel infazı veya herhangi bir neticeye raptı hem vatanın menfaati muktezasıdır, hem de mahkum olanlar için insani bir vazifedir. Bu gibi kararların lüzumsuz ayrıca bir kanunla infazına gitmek ne dereceye kadar doğru olabilir? Bunu takdirinize tevdi ediyorum. Bundan hem maslahat müteessir olur, hem de idam hükmünü almış olan adam uzun zaman hapishane köşelerinde beklemekle mustarip kalır."*[111] (vurgu eklenmiştir).

Bakan devamla şunları söylemiştir: "Memleketin müşkül anlarında Heyeti Celilenizce malumdur ki, Büyük Millet Meclisi idam salahiyetini hatta tasdik hakkı ile beraber İstiklal mahkemelerine tevdi etmiştir. Tasdik hakkını bile istimal etmemiştir. Bu hakkını bir mahkemei aliyeye tevdi etmek salahiyetinde olan millet Meclisi kendisine bir hüküm arz edildiği zaman buna muvafakatını tasdik zımnında niçin ayrıca bir maddei kanuniye istarına lüzum hissetsin? Görülüyor ki, millet Meclisi idam hükümlerini tasvip salahiyetini haizdir. Fakat bu salahiyetin suret ve şekli istimali bir kanunla tespit edilmiş değildir. Millet Meclisi bu usul ve şekli teamülü ile tespit etmiş-

---

110 Bkz., yukarıda, 1927 tarihi Dahili Nizamname başlıklı bahis.

111 Adalet Bakanının, Meclisin ölüm cezasının infazına karar yerine kanunla karar vermesi halinde bunun daha uzun zaman alarak mahkumu insanlık dışı bir ölüm bekleyişine durumuna sokabileceği yönündeki argümanı, yıllar sonra İnsan Hakları Hukuku ekseninde ortaya atılan "ölüm bekleyişi olgusunun" bir insan hakkı ihlaline yol açtığı şeklindeki gelişmeyle ilginç bir paralellik sergilemektedir. Bununla birlikte, özellikle infaz yasası gibi kısa metinli bir yasa çıkartmanın çok uzun süreyi gerektiren bir işlem olacağı argümanı çok sağlam gözükmemektedir.

tir... Tefsirleri, idam hükümlerinin tasdikını doğrudan doğruya bir karara raptederek tasdik eder...Teşkilatı Esasiye meselesi olan; bu hakkın Millet meclisine ait olmasıdır, fakat bunun sureti icrası kararla mı, kanunla mı olmalıdır; bu Teşkilatı Esasiyemizde mezkur değildir... Meclisi Ali idam ve tefsir muamelatını kararla yapmaktadır..."

Bakana göre, Meclis Dahili Nizamnamesi (md.54)'te söz konusu olan "affi hususi ile tahfifi mücazat meselesidir. Hukuki esasiye mesailinde kıyas tariki ile mana vermek, ceza kanunlarında kıyas tariki ile hüküm vermek kadar tehlikelidir. Behemahal sarahat lazımdır." Dahili Nizamnamede "yalnız affı hususiden bahsediliyor. Affı hususi ise idam cezası demek değildir... Affı hususilerde hususi bir kanun zaruri olabilir... Mamafih bu bir kararla da olabilirdi. Fakat mademki nizamnamei dahili bu şekli kabul etmiştir, Bu yolda devam zaruridir. Ancak idam hükümlerinin infazında bir sarahat yoktur. Mevcut sarahat Büyük Meclisin şimdiye kadar istimal ettiği teamüldür. Netice şudur: Gerek Teşkilatı Esasiyemiz, gerek nizamnamei dahilimiz noktai nazarından idam hükümlerinin infazı için Hasan Beyefendinin teklifleri ne ittiba zaruri değildir. Bilakis teklifleri Meclisi Alinin bu baptaki teamülünü de mütenakıstır."

Adalet Bakanının bu konuşması üzerine oturum Başkanı, "Meclisi Alinin şimdiye kadar teamülü idam hükümlerinin tasdiki hakkındaki Adliye Encümeni mazbatalarını doğrudan doğruya kabul veya reddetmektir. Vekil Beyefendinin hulasai mütalaası da idam hükümleri hakkındaki mazbataların *karar halinde* tasdiki talebinden ibarettir. Meclisi Alinin şimdiye kadar olan teamülüne de muvafıktır" demiş ve şunu eklemiştir: "Ne olmalıdır? Meselesini de başka bir zamanda usul meselesi olarak hallederiz. Mazbatayı reyinize arz ediyorum. Kabul edenler el kaldırsın...Kabul etmeyenler el kaldırsın...Mazbata kabul edilmiştir."

Bu görüşmeler sonunda gündem konusu olan ölüm cezasının onaylanması 376 sayılı Karar olarak kabul edilmiştir.

E) MECLİSİN ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİNİ KALDIRMAYA YÖNELİK GİRİŞİMLERİN YENİDEN CANLANDIRILMASI (1983-1995)

a) 1983-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi

i) 12 Eylül Rejiminin mirası: Meclis önünde biriken yüzlerce idam dosyası ve çözümü Meclisi devreden çıkartmakta bulan anlayış

1983-1991 döneminin ANAP hükümetleri evresinde de, Anayasa hükmü gereğince nihai olura konu olmak üzere Meclis önünde biriken yüzlerce idam hükmü dosyası bulunurken, hükümet yetkilileri, Meclisin ölüm cezasının yerine getirilmesini onaylama yetkisinin kaldırılmasını istiyorlardı.

1) Hükümetin bulduğu çözüm: "Meclis karar vermez ise hükümler otomatik infaz edilsin"

Örneğin, dönemin ANAP milletvekili Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, Ağustos 1989'da, Meclisi devre dışı bırakmak için, yasa/anayasa değişikliği önerileri hazırlıyordu. Bu önerilerden ilki,

> "idam cezasını Meclisin tasdikinden çıkaralım. Hüküm mahkemeden çıkınca, Meclisin tasdiki ile tekamül eden bir halde olmasın. Ayrıca, Meclis bir yıl içinde herhangi bir karar verirse, versin; eğer vermezse, idam cezası infaz edilsin" şeklindeydi.

Adalet Bakanı, o sırada TBMM'de onay bekleyen 229 idam dosyası için de bu değişiklik kapsamında formül getireceklerini kaydediyordu. Bu formül ise şuydu:

> "Mecliste birikmiş idam kararları için 3-4 yıllık bir süre tanıyalım. Bunları bu süre içinde Meclis gözden geçirsin. Geçirmez ise 4 yıl sonra bu kararlar hiç onanmamış sayılsın. Yapılacak düzenleme birikmiş idam kararları için geçici bir hüküm, sonrası için ise devamlı bir hüküm içersin. Yani bu meseleler hiç Meclise gelmesin."[112]

Aynı Adalet Bakanı, Eylül 1989'da, Bakanlar Kurulunda kabul edilen TCK ve Anayasa değişikliği önerilerini basına açıklıyordu. Buna göre,

> "1) halen idam dosyası TBMM'de bulunan 244 kişi için Meclisin iki yıl içinde karar vermemesi durumunda bu cezalar otomatik olarak ömür boyu hapse çevrilecek. Şu anda görülmekte olan davalarda verilecek idam cezaları da bu kapsama girecek; 2) Anayasanın TBMM'ne idam cezalarını onaylama yetkisi de veren 87. maddesi değiştirilecek ve mahkemelerce verilip kesinleşen idam cezaları için TBMM'ne 'müebbede çevirme' yetkisi verilecek. TBMM bu yetkisini idam cezası kesinleşen kişi-

---

112 *Cumhuriyet*, 28/08/1989, S:23352, sf:7, "İdam cezalarında formül arayışı" başlıklı Turan Yılmaz imzalı haber. Bu konuda ayrıntılı bilgi, aşağıda, "G) TBMM Önünde Ölüm Cezası Dosyaları (1987-2000)" başlıklı bahiste verilmektedir.

lerin kendisi ya da avukatlarının başvurusu üzerine kullanabilecek. *TBMM, başvuru sonrası iki yıl içinde lehte ya da aleyhte bir karar vermezse infaz otomatik olarak gerçekleştirilecek*; 3) *TCK'nda halen idam cezası öngören 27 tane madde var. Bunlardan özellikle adi suçları kapsayan 13 tanesinden idam cezası çıkarılacak, buna karşılık siyasi suçları kapsayan 14 maddeden idam cezası verilmeye devam edilebilecek.*"[113] (vurgu eklenmiştir)

ANAP milletvekili Adalet Bakanının hazırladığı ve dönemin (1989) Bakanlar Kurulunun kabul ettiğini açıkladığı bu önerilerde dikkati çekmesi gereken yön sadece TBMM'nin ölüm cezası hükmünü infaz için bir nihai süzgeç olan (temsilciler eliyle, kamuoyunun, toplumun vicdanının sesi olmak anlamını taşıyan) tasdik verme yetkisini kaldırma girişimi değildir. Ölüm cezası hükümleri, aslında, otomatik bir infaz sürecine bağlanmak istenmiştir. Mahkeme hükmünden sonra iki yıl beklenecektir. Meclis karar vermezse infaz gerçekleştirilecektir. Meclisin olumlu ya da olumsuz karar vermemesi, yaşam hakkının sürdürülmesinden yana bir neticeye değil, yok edilmesinden yana bir sonuca bağlanmaya çalışılmıştır.

2) Adalet Bakanı önerdiği çözüm içinde Türk mevzuatında "siyasi suç" kategorisinin varlığını kabul ediyor

Söz konusu demeçte altı çizilmesi gereken bir başka önemli itiraf ise, "adli suç"- "siyasi suç" ayrımının açıkça dile getirilmiş olmasıdır. Çünkü, özellikle uluslararası düzlemde Türkiye'ye karşı yönelitilen insan hakları ihlalleri eleştirileri ekseninde dile getirilen bir çok husus arasında "siyasi suç"lulara ilişkin saptamaları, ulusal yetkili çevreler reddetmektedirler. Bunu yaparken, Türkiye'de böyle bir suç kategorisi bulunmadığı ve dolayısıyla ilgili kişilerin de siyasi suçlu değil adi suçlu ya da terör suçlusu olduklarını ileri sürmektedirler. Bu durumda Adalet Bakanının demeci, "siyasi suç" kategorisini reddetme resmi siyasasını da çürütmektedir.

3) Önerilen çözüm "ölüm bekleyişi olgusunu" dikkate almıyor

Dikkati çekmek gerekir ki, ölüm cezasının, o evrede geliştirilen en insancıl seçeneği ömür boyu hapistir. Anılan kısmi iyileştirme önerisi, ölüm cezası ilgası istencinin, özellikle de buna yönelik siyasal kararlılığın net olmadığı bir ülkede, belki bir kazanç olarak değerlendirilebilir. Ancak, ömür boyu hapis cezasının "insancıllığı" ya da insan haklarına uygun düşüp düşmediği sorununun gündeme alınmadığı da ortadadır.

Ayrıca, ölüm cezasının insanlıkdışı ceza olmasını belirleyen etmenlerden birisi olan "ölüm bekleyişi olgusu",[114] bütünüyle tartışma dışında kal-

---

113 *Cumhuriyet*, 15/09/1989, S:23370, sf:1 ve 9, "İdamın iki yüzü" başlıklı haber.

114 "Ölüm bekleyişi olgusu" için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Bir İnsan Hakkı İhlali: Ölüm Bekleyişi Olgusu", MHB, Yıl:10, 1990, S:1-2, İstanbul, sf:97-108; Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, age., sf:97-111. Hükümden infaza kadar geçen sürenin, hükümlü için manevi işkenceden başka bir şey olmadığı yolunda değerlendirme için ay-

mıştır. Bir mahkumu, yaşamının bağışlanacağı umudunu hep canlı tutacağı uzun yıllar boyunca, Meclis önüne dosyası geldikten sonra da iki yıl boyunca oyalayıp, ardından örneğin, "Meclis bir karar vermedi" diye, otomatik bir usulle infaza göndermek yönündeki bir çözüm açıkça insan hakları hukuku belgelerindeki standartlara aykırıdır.

Prof. Toroslu'nun isabetle belirttiği gibi, söz konusu "teklifle getirilmek istenen sistem, ölüm cezasına mahkum olan kimselerin iki yıl boyunca manevi işkenceye tabi tutulup ondan sonra idam edilmeleri anlamına gelmektedir."[115]

Şu notu da buraya eklemek uygun olacaktır. Ölüm bekleyişi olgusu, sadece yetkili çevrelerin değil, ulusal yazılı ve görsel basının da kamuoyunun da dikkatini çeken bir sorun öbeği olarak açığa çıkmadı. Bu genel tablonun izleyebildiğimiz kadarıyla istisnai bir örneği, Ağustos 1996'da görüldü. O tarihte, TBMM Adalet Komisyonu önünde dosyası tam üç yıldır beklemekte olan Yakup Karaca isimli bir ölüm cezası mahkumu, "kararı beklerken her gün öldüğünü, uykusuz geceler geçirdiğini" yazılı ve görsel basında dile getirmişti.[116]

Vurgulamak gerekir ki, ölüm cezası mahkumu için, zaman, yaşam demektir. Ama zaman, hemen yanı başındaki cezaevinde ölüm bekleyişi olgusunu yaşayan mahkumların varlığı görebilen toplum için de, yaşam demektir.

ii) Hukuk çevrelerinin ANAP Hükümeti önerisine yönelik eleştirileri

Hükümetin benimsediği açıklanan bu yasa tasarısı ciddi eleştiriler aldı. Bu eleştirilerden birisinde, Doç. Dr. Sami Selçuk, ölüm cezasını onama yetkisinin, Meclisten alınarak "vicdanıyla başbaşa kalan ve gerekçe göstermek zorunda olmayan devlet başkanına verilmesi yerinde olacaktır" diyordu. Yazar, Hükümet tasarısını, bu konuda Cumhurbaşkanına yetki vermediği gibi, "sakıncalarına karşın yine de bir güvence olan yasama organının onayının kaldırılması, çok üzücü bir girişimdir" diyerek eleştiriyordu.[117]

Prof. Nevzat Toroslu ise, diğerlerinin yanı sıra şu hususların altını çizmiştir: "Anayasanın 87. maddesine göre özel af yetkisine sahip olan ve dola-

---

rıca bkz., Füsun Sokollu-Akıncı, "Cezalandırmada Amaç ve Ölüm Cezası", Yeni Türkiye, 1996/10, sf:672-678, özellikle 678.

115 Nevzat Toroslu, "Ölüm Cezalarında ve Gözaltına Alma Sürelerinde Değişiklik Öngören Tasarıların ve Tekliflerin Değerlendirilmesi", sf:5.

116 *Hürriyet*, 25/08/1996, S:17388, sf:3, "Tam üç yıldır her gün ölüyor" başlıklı Cem Kaytan imzalı haber. Aynı konuda, Kanal D adlı bir TV kanalında, Nurseli İdiz'in sunduğu Prizma başlıklı bir haber programında buna ilişkin bir röportaj yer almıştır, (Ağustos 1996).

117 Sami Selçuk, "Ölüm Cezasına İlişkin Tasarı", *Cumhuriyet*, 16/01/1990, S:23493, sf:2. Selçuk, bundan yıllar önce yayınlanan bir makalesinde de, "bizde bu yetkinin Meclise verilmesinin nedeni hukuksal ve mantıksal değil, yalnızca tarihseldir" tespitini yapmıştı. Bunun için bkz., "Anayasa ve Ölüm Cezası", Yargıtay Dergisi, 1978, S:4, sf:415-437.

yısıyla her türlü cezayı azaltabilen, başka cezaya çevirebilen veya büsbütün kaldırabilen TBMM'nin ölüm cezasını başka bir cezaya çevirmeyeceğini iddia etmek anlamsızdır. Öte yandan, ölüm cezası gibi çok ağır ve muhtemel adli hataların telafi edilmesine olanak vermeyen bir cezanın infaz edilip edilmemesinin bir kere de Meclisçe değerlendirilmesini kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olduğu da söylenemez. Çünkü, Meclisin yapacağı bu tür bir değerlendirme doğrudan yargılama faaliyetini ilgilendirmemekte, yani yargı organlarının verecekleri kararların oluşumunu etkilememektedir."[118]

b) 1991 sonrasında aynı eksende devam eden görüş açıklamaları

1991 genel seçimleri sonrasında kurulan DYP-SHP koalisyon hükümeti ortakları hem seçim öncesinde hem de hükümet kurulduktan sonra demokratikleşme söz verininde bulunmuşlardı. Bu koalisyon hükümetinin Başbakanı S. Demirel anılan seçimden kısa süre önce, Eylül 1991'de, şu öneriyi getiriyordu: "Nihayet Meclis mahkeme değil. Meclisleri artık bu sorumluluktan kurtarmak lazım. Özerk yargının verdiği kararı usulen tasdik etmek durumunda Meclisler."[119]

ANAP'lı Adalet Bakanının, Meclisi, ölüm cezası infazı hususunda son bir süzgeç olma işlevinden yoksunlaştırma ve infazları bir tür otomatik sisteme bağlama amacına yönelik 1989 yılındaki başarısız girişiminden yedi yıl ve bu girişime 1991 yılında Meclis içindeki muhalefet partisi olan DYP lideri S. Demirel'in destek veren yaklaşımından beş yıl sonra, Temmuz 1996'da, aynı öneri topluma bu kez bir sivil toplum kuruluşu aracılığı ile dayatılmak istenmiştir. Birlik Vakfı'nın hazırlattığı "Adalet Raporu"nda şu öneri getiriliyordu: "Anayasada yapılacak bir değişiklikle, ölüm cezası ile kesinleşmiş kararın TBMM Başkanlığı'na intikalinden itibaren mesela 1 yıl içinde *ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilmediği takdirde, ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiş sayılacağı* hükmü getirilebilir",[120] (vurgu eklenmiştir).

Anlaşılıyor ki, 1980'lerde de, 1990'larda da ne yasama ne de yürütme organlarının ölüm cezasını kaldırma siyasal istenci bulunmamaktaydı.

1990'lı yıllar, ölüm cezasının ilgası doğrultusunda uluslararası baskının da arttığı evre olmuştur.

---

118 Nevzat Toroslu, "Ölüm Cezalarında ve Gözaltına Alma Sürelerinde Değişiklik Öngören Tasarıların ve Tekliflerin Değerlendirilmesi", agm., sf:3-5, özellikle 4.

119 *Aktüel Dergisi*, Sayı:11, 19-25 Eylül 1991.

120 *Cumhuriyet*, 12/07/1996; yollama için bkz., Kamil Ateşoğulları, age., sf:184.

F) MECLİSİN ÖLÜM CEZASININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERME YETKİSİNİN KULLANILMASI PRATİĞİ BU KONUDA BAZI ÖLÇÜTLERİN GELİŞTİRİLDİĞİNİ GÖSTERMEKTE MİDİR?

a) Verilerin özetlenmesi

Bu Bölüm içinde üstteki bahislerde, TBMM'nin ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin yetkisinin anayasal ve yasal dayanakları ile bunun alanının daraltılması ya da tümden kaldırılması konusundaki ilgili mevzuat ortaya kondu. Ayrıca, yine bu yetkinin siyasal çevreler ile doktrinde yol açtığı tartışma ve yaklaşımlar da örneklendi. İmdi sorun, infaza karar verme yetkisinin uygulanmasına bakarak, Meclisin, infaz ya da hapse dönüştürme tasarrufunu yerine getirirken, bu işleme nesnellik kazandıracak nitelikte ölçütler üretip üretmediğini saptayabilmektir.

Bu konuda bir sonuca varabilmek için, Resmi Gazetede yayınlanan ölüm cezalarının gerek yerine getirilmesi, gerekse hapse dönüştürülmesi hakkındaki kararların metinlerinin incelenmesi yeterli değildir. Çünkü, bunlar, sadece varılan neticeyi göstermektedir. Dolayısıyla, yararlanılabilecek önemli kaynak, her iki doğrultudaki Kararlara ya da Kanunlara ilişkin olarak Mecliste yapılan tartışmaları, ileri sürülen görüşleri, tartışma süresini ya da hiç tartışılıp tartışılmadığını ve bunlara dayanak olan Meclis Adalet Komisyonu/Adliye Encümeni tarafından ilgili dosya ekseninde Meclis Genel Kuruluna sunmak üzere hazırlanan raporları/mazbataları araştırmaktan ve değerlendirmekten geçmektedir.

Öte yanda, yine yukarıdaki bahislerde açıklanan verileri başlıklar altında toparlayarak kısaca sınıflandırmak böyle bir araştırma girişimine ışık tutacaktır.

- Anayasalar ve ilgili diğer mevzuat, baskın eğilimin sonucu olarak, böyle bir yetkinin yürürlükte tutulduğunu kanıtlamaktadır. Belli dönemlerde bu yetkinin alanını daraltma ya da tümüyle kaldırma girişimleri görülmüş; eğer böyle bir mevzuat üretilmiş ise, bu genel olarak, hem istisnai hem de geçici nitelikte açığa çıkmıştır.
- Bu konudaki yetkiyi kurumsallaştırma, büyük ölçüde geleneksel dayanağa yaslanmaktadır ve 1920'li yılların özgün koşullarında Meclisin üstlendiği tarihsel ve üstün erk olma rolü ve işlevi ile bağlantılıdır.
- İnfazlar ve hapse dönüştürme tasarruflarına ilişkin istatistiksel veriler, ezici çoğunluk arz eden infaz doğrultusundaki işlemler karşısında, cezanın tahvili kararlarının[121] seyrek olduğunu göstermektedir.
- Meclise tanınan bu yetki, mevzuata ve doktrine göre, yargı kararları-

---

121 Ölüm cezalarını çeşitli hapis cezalarına dönüştüren Meclis Kararlarının tam listesi, metinleri ve değerlendirilmesi, bu çalışmanın "Ölüm Cezalarının Affına, Dönüştürülmesine ya da Kaldırılmasına İlişkin Tasarruflar ve Af Siyasası" başlıklı bölümü içinde verilmiştir.

nın hukuksal değerlendirilmesi konusunda değil, bütünüyle bir "siyasal takdir" konusudur. Sürece, ulusal istencin, "siyasal yerindelik" açısından bakarak müdahale etmesine ilişkindir. Bununla birlikte, özellikle 1924 Anayasası evresinde, dosyaların hukuksal tahlilinin yapıldığı örnekler görülmüştür.

- Yine, özellikle 1924 Anayasası dönemi olmak üzere, Cumhuriyet tarihi boyunca genel olarak her iki doğrultudaki karar ya da kanunların TBMM Adalet Komisyonu ve Genel Kurulundaki tartışmaları ve bunların ilgili tasarrufa ilişkin metne yansımasından, seyrek sayıdaki kararda "gerekçe" gösterildiği; baskın çoğunlukta gerekçeye yer verilmediği saptanmaktadır. Oysa gerekçeler, hangi kriterlerin kullanıldığını anlayabilmek için başvurulabilecek önemli bir manzumedir.

b) "Siyasal takdir" ile "sosyal yerindeliği" belirlemenin objektif dayanağı olabilir mi?

Meclisin ölüm cezasının infazına karar verme yetkisi, mevzuata göre, "siyasal takdir" payı içinde kalmaktadır. Bu konuda "siyasal takdir" aracı, cezanın infazının "sosyal yerindeliği"ni saptamak amacıyla kurgulanmıştır. Sorun, "aracın, amaca uygun olup olmadığı" şeklinde teknik bir çerçevede ele alınabilir. Ayrıca,

İlkin belirtilmesi gereken şudur: Kesinleşen yargı kararı sonrasında, infaza siyasal takdirle karar vermede, mahiyeti gereği, objektif bir kriter oluşturmak son derece güçtür. Çünkü, Meclis, herhangi bir ölüm cezası mahkumu için, o evredeki Meclis kompozisyonu, siyasal dengeler ve eğilimlere bağlı biçimde ve ayrıca genel olarak, ülkenin içinde bulunduğu çok çeşitli faktörlerle oluşan konjonktüre bütünüyle açık bulunarak, infaz ya da tersi doğrultuda karar vermek durumundadır.

İkincisi, siyasal takdirin, böyle bir hassas konuda mutlaka bulunup çıkartılması ve mümkün olduğunca somutlaştırılması gereken objektif kriterlerle uygulanabilmesi, dosyanın hukuksal tahlili ön gereğini kaçınılmaz kıldığından, düzenleme bağrında bir çelişkiyi ya da en azından büyük bir güçlüğü taşımaktadır.

Birkaç örnekle durum somutlaştırılabilir.

Örneğin, ölüm cezasına çarptırılan kadın mahkumlar hakkında cezanın hapse dönüştürülmesi kararı verilirken, erkek mahkumlarda bu seçeneğin daha seyrek gündeme gelmesi, cinsiyete dayalı farklı bir yaklaşımın benimsendiğini ortaya koyar. Bunun, işlenen suçun niteliğine bakılarak tahlili yapılacak olursa, farklı tasarrufu haklı gösterecek veri bulunamaz. Buna karşılık, örnek olsun, ölüm cezasına çarptırılmış mahkumların cinsiyete göre dökümü çıkartıldığında, erkeklerin ezici çoğunlukta olduğu görülmektedir. Siyasal takdir eğer daha az sayıdaki ölüm cezasına mahkum kadın olgusunu bir veri alıp bu mahkumiyetin infaz edilmemesi yönünde sonuca ulaşmış ise, ki İnfaz Kararlarında/Kanunlarında bu konuda biz açıklayıcı hiçbir ipu-

cu göremedik, bunun görece bir objektif dayanak olduğu düşünülebilir; ancak, cinsiyete dayalı farklı muamele olgusu gerçeği yine de ortadan kalkmış olmaz.[122]

Örneğin, siyasal nitelikli suçlardan mahkum olup hiç cinayet işlememiş kişiler hakkında ölüm cezasının yerine getirilmesi yönünde kararlar ya da kanunlar çıkartılmıştır. Bu durumda, adi suçlu ile siyasal suçlunun işlediği suçlar dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında, siyasal takdirin her iki grup için de infazlar yönünde belirgin şekilde kullanılmış olması, suç ve ceza dengesi ve siyasası bakımından meşruluk sorununu kaçınılmaz kılar.

122 Bu konuda örnek Meclis Kararlarından hareketle değerlendirme için, bu çalışmanın "Ölüm Cezalarının Affına, Dönüştürülmesine ya da Kaldırılmasına İlişkin Tasarruflar ve Af Siyasası" başlıklı bölümüne bakınız.

G) TBMM ÖNÜNDE ÖLÜM CEZASI DOSYALARI (1987-2000)

a) 1987 –2000 döneminde TBMM önüne gelen ölüm cezası dosyalarına ilişkin veriler

Türkiye'de yargı yerleri ölüm cezası hükümleri vermeyi sürdürdüğü için, kesinleşen dosyaların Adalet Bakanlığınca infaz yasası çıkartılmak üzere Meclise iletilmesi süreci de kesintiye uğramadı.

- Mayıs 1987 tarihli bir gazete haberinde, "7 idam dosyasının daha TBMM'ye gönderilmesiyle birlikte Adalet Komisyonu'nda bekletilen idam dosyalarının sayısı 146'ya ulaştı" bilgisi yayınlanıyordu.[123]
- Aralık 1987 tarihli bir başka haber şöyleydi: "Çeşitli suçlardan ölüm cezasına çarptırılan 159 kişinin kaderi, 18. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinin elinde...17. Dönem Meclisi, 18. Döneme, bu kişilere ait 111 dosya devretti. TBMM'de geçen dönem sadece Hıdır Aslan ve İlyas Has haklarındaki idam kararları onaylanmıştı."[124]
- Ağustos 1989 tarihli bir gazete haberine göre, o tarihte TBMM önünde toplam 229 ölüm cezası dosyası bulunmaktaydı.[125]
- Eylül 1989'da Adalet Bakanının yaptığı bir açıklamaya göre, o sırada TBMM önünde toplam 244 ölüm cezası dosyası birikmişti.[126]
- Ocak 1990 tarihli bir haberde, Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun "halen TBMM'nde 250 kadar idam dosyasının beklediğini vurguladı"ğı belirtiliyordu.[127] Aynı Gazetenin Şubat 1990 tarihli bir başka haberinde ise, "beş kişiye ait üç idam dosyası daha TBMM Başkanlığına sunuldu. Böylece TBMM'de idam bekleyen hükümlülerin sayısı 261'e yükseldi. Bunların 28'i sağ, 132'si sol eylemlere ilişkin suçlardan hüküm giymiş, 97'si de adi suçlardan dolayı idam cezasına çarptırılmış. Ayrıca 4 Filistinli gerillanın idam dosyası da TBMM'de bulunuyor" denilmekteydi.[128]

---

123 *Cumhuriyet*, 07/05/1987, S:22523, sf:16, "7 ölüm cezası daha TBMM'de" başlıklı haber.

124 *Cumhuriyet*, 04/12/1987, S:22729, sf:6, "İdam hükümlüleri tedirgin" başlıklı AA kaynaklı haber.

125 *Cumhuriyet*, 28/08/1989, S:23352, sf:7.

126 *Cumhuriyet*, 15/09/1989, S:23370, sf:1 ve 9. Buna karşılık, *Cumhuriyet*, 19/09/1989, S:23374, sf:14'de "İşte 243 idamlık" başlıklı bir başka habere göre, kesinleşen idam dosyaları TBMM önünde bulunanların sayısı 243 olarak gösterilmekteydi ve bunların 122'si sol, 28'i sağ görüşlü, 89'u adi suçlu, 4'ü ise Filistinli olarak, adlarını içeren bir liste ile birlikte sıralanmıştı.

127 *Güneş*, 12/01/1990, S:4356, sf:5, "İdamlıklar için uzlaşma yok" başlıklı Bülent Erandaç imzalı haber.

128 *Güneş*, 13/02/1990, S:4388, sf:5, "5 idam dosyası daha TBMM'de" başlıklı AA kaynaklı haber. Bu haberden kısa süre önce aynı gazetede Af Örgütü'nün Türkiye Raporuna atfen, 1989 sonunda ölüm cezasına çarptırılarak dosyası Meclise ulaşanların sayısının 255'e ulaştığı bilgisi verilmişti; *Güneş*, 01/02/1990, S:4376, sf:1, "Af Örgütü: Artık darağacı olmasın" başlıklı haber

- Kasım 1990 öncesine ilişkin olarak bu konuda bilgi sunan bir araştırmaya göre, 21/11/1990 tarih ve 3679 sayılı ve 12/04/1991 tarih ve 3713 sayılı yasalar çıkarılmadan önce, dosyaları TBMM Adalet Komisyonu önüne gelen ölüm cezası hükümlüsü sayısı 339'du. Bunlardan 4 mahkum cezaevinde öldüler. Bir mahkum ise iki kez idam cezası aldığından sonuçta 334 kişinin ölüm cezası onaylanmak üzere TBMM'de bulunmaktaydı.[129]

- Bir gazete haberine göre, Ekim 1990 itibariyle, Meclis önünde biriken ölüm cezası dosya sayısı 287 olarak gösteriliyordu.[130]

- Ocak 1991 sonu itibariyle toplam 317 ölüm cezası dosyasının Meclis önünde beklemekte olduğu bilgisi bir gazetede yayınlanmıştı. Habere göre, "TBMM Adalet Komisyonu gündeminde halen 317 idam mahkumuna ait 202 dosya görüşmeyi bekliyor. İdam mahkumlarından 172'si sol, 28'i sağ görüşlü, 113'ü adi suçlu ve 4'ü de Filistinli."[131]

- Şubat 1991 tarihli bir gazetede çıkan haberde şu bilgi verilmekteydi: (21/11/1990 tarih ve) 3679 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik sonrasında, Başbakanlığın bir tezkeresi ile, o sırada Meclis önünde bekleyen ve değişikliğe konu olan TCK hükümlerine dayanılarak mahkum edilmiş 61 idam hükümlüsüne ait 58 dosya Meclis Adalet Komisyonundan geri çekildi. Böylece Meclis onayını bekleyen ölüm cezası hükümlüsü sayısı 254'e düştü.[132]

- Ekim 1993 tarihli bir haberde ise, "resmi olmayan rakamlara göre, içinde terör suçlularının da bulunduğu toplam 111 kişi idam ile cezalandırılmış durumda" şeklinde bir bilgi yer almaktaydı.[133]

---

129 Kamil Ateşoğulları, age., sf:117. Yazar bu bilgiyi verirken, andığı 3679 ve 3713 sayılı Yasaların her birinin, dosyaları Meclis önünde bulunan hangi sayıdaki mahkumu etkilediğini belirtmemiştir. Anılan ilk Yasa 21/11/1990 tarihli olduğuna göre, yazarın verdiği toplam 339 ölüm cezası dosyası rakamı, belirtilen tarihin öncesi için geçerli olmalıdır. Bununla birlikte, 339 idam dosyası bilgisinin, bir alttaki dipnotta gösterildiği üzere, Ekim 1990 tarihli Cumhuriyet'te verilen toplam 287 dosya şeklindeki veri ile örtüşmediğine dikkati çekmek gerekir.

130 *Cumhuriyet*, 15/10/1990, S:23760, sf:1 ve 20, "287 idam dosyası Meclis'te" başlıklı haber. Bu haberdeki verilere göre, "Meclis'te onay bekleyen idam mahkumlarından 157'si sol görüşlü, 18'i sağ görüşlü, 198'i adli suçlu, 4 dosya da Mısır Büyükelçiliğini basan Filistinlilere ait."

131 *Güneş*, 23/01/1991, S.4625, sf:3, "Yargıya müebbet bürokrasi geldi" başlıklı haber.

132 *Cumhuriyet*, 13/02/1991, S:23880, sf:1 ve 17. Bu haber içerisinde, idam dosyaları TBMM'den geri çekilen 61 idam hükümlüsünün adlarını içeren bir listeye de yer verilmiştir. Mart 1991 tarihli Güneş Gazetesinde çıkan bir haberde ise, "Haluk Kırca, Ahmet Ercüment Gedikli, Cengiz Ayhan ve Hüseyin Güngör isimli dört ülkücü idam mahkumunun dosyaları, Başbakanlığın bunları geri çekme tezkereleri TBMM Genel Kurulunda okunarak, ömür boyu hapis cezasına dönüştürülmek üzere geri çekildi. Böylece TBMM'den geri çekilen idam hükümlülerinin sayısı 66'ya yükseldi" bilgisi verilmekteydi; bkz., *Güneş*, 15/03/1991, S:4676, sf:4, "İdamlık 4 ülkücüye müebbet hapis" başlıklı haber. Aynı haber için ayrıca bkz., *Cumhuriyet*, 15/03/1991, S:23910, sf:4, "Bahçelievler katliamı" başlıklı haber.

133 *Cumhuriyet*, 31/10/1993, S:24861, sf:17.

- Ağustos 1996 tarihli bir gazete haberinde, "Meclis gündeminde yedisi 19. Dönemden kalan toplam on ölüm cezası tezkeresi bulunuyor. Bunların sekizi Anayasa Komisyonu gündeminde bulunurken, ikisi hükümet tarafından geri alındı" bilgisine yer verilmişti.[184]

- Ekim 1996 tarihli bir haberde, TBMM'nde bekleyen idam cezası dosya sayısı 60'a ulaştı bilgisi veriliyordu.[135]

- Ocak 1997'de basında çıkan bir habere göre, 01/01/1997 itibariyle, cezaevlerinde 118 idam mahkumu vardı.[136]

- Ekim 1997'de bir hukuk dergisinde şu bilgi yer almıştı: "Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve idam cezasının kaldırılmasını öngören yeni kanun tasarısı, TBMM'de bekleyen 35 idamlık için umut oldu. Bu 35 idam cezalısının 20'si PKK'li, 12'si adli suçlu, birer de TDKP, TİKKO, DEV-SOL'cuya ait."[137]

- Kasım 1997'ye gelindiğinde, bir başka habere göre, TBMM önünde, 28 kişiyi ilgilendiren ölüm cezalarına ilişkin 20 tezkere bulunmaktaydı.[138]

- Ocak 1998'de bir diğer gazetede çıkan habere göre ise, TBMM'de ölüm cezasına ilişkin fezlekeleri bekleyen 26 mahkum bulunmaktaydı.[139] Kısa süre ara ile yayınlanan bu son iki haberde ölüm bekleyişi durumundaki toplam mahkum sayısına ilişkin veriler çelişmektedir.

- Kasım 1998'de basında yer alan bir habere göre, bu tarih itibariyle TBMM'de toplam 33 mahkuma ait 27 dosya beklemekteydi.[140] Buna

---

134 *Bizim Gazete*, 07/08/1996, S:361, sf:3, "Bir yasama yılı böyle geçti: TBMM, 25 yeni yasa kabul etti" başlıklı haber.

135 *Hürriyet*, 24/10/1996, S:17448, sf:31, "idama referandum" başlıklı haber içinde "60 dosya TBMM'de" başlıklı özel haber.

136 *Bizim Gazete*, 20/01/1997, S:504, sf:1, "Cezaevlerinde 118 idam hükümlüsü var" başlıklı haber.

137 Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Ekim 1997, Sayı 7, sf:4, "İdam cezasının kaldırılması şimdilik bir tasarı" başlıklı not. Bu not içinde göze çarpan şaşırtıcı bir bilgi yanlışı ise şöyledir: "Türkiye'de ilk idam cezaları 1923 yılında Menemen Olayları ile başladı..."

138 *Bizim Gazete*, 17/11/1997, S:761, sf:1, "Meclis 13 yıldır idam cezası onaylamadı" başlıklı haber. Bu haber içinde Meclis önünde dosyası bekleyen toplam 28 mahkumun isimleri ve suçları belirtilerek gösterilmektedir. Öte yanda, Kamil Ateşoğulları, age., sf:117-118'de, "Şu anda TBMM'de bulunan ölüm cezası tezkereleri" başlığı altında toplam 28 mahkumun listesi çıkartılmıştır. Yazarın bu çalışması, Ekim 1997 tarihlidir. Dolayısıyla, bu dipnotta *Bizim Gazete*'ye referans yapılarak verilen bilgi ile yazarın yapıtında verdiği liste birbirini doğrulamaktadır.

139 *Hürriyet*, 08/01/1998, S:17889, sf:30, "İdam kalkarsa 26 mahkum kurtulacak" başlıklı, ÜBA referanslı haber. Bu haberde, ilgili mahkumların isim listesi yer almamaktadır.

140 *Cumhuriyet*, 17/11/1998, S:26704, sf:1 ve 19, "Ölüm cezası tarihe karışıyor" başlıklı haber. Bu habere göre, "TBMM'de toplam 33 kişiye ait 27 dosya bekliyor. TBMM

karşılık, yine aynı günlerde iki başka gazete haberinde ise, ölüm cezası dosyaları TBMM önünde bulunan mahkumların sayısı, isimleri belirtilmek suretiyle, 26 olarak veriliyordu.[141]

- Şubat 1999 tarihli bir haberde ise şu bilgi görülmektedir: "Halen 42 idam mahkumuna ilişkin dosya TBMM gündeminde bekliyor... 20. Yasama dönemi içinde dosyası Meclise sevk edilen 26 idam mahkumuna ilişkin fezleke de, milletvekillerinin idama onay vermek istememeleri nedeniyle üç yıldır erteleniyor."[142]

- Mayıs 1999 tarihli bir gazete haberi şöyleydi: "İnfaz kararı için TBMM'ye gönderildikten sonra Adalet Komisyonunda beklemeye alınan 28 idam dosyası var." Aynı haber içinde bir başka yerde ise, "Türkiye'de 10 yıldan bu yana idam cezası infazı yapılmazken, TBMM Adalet Komisyonu'nda bekleyen dosya sayısının 28 olduğu belirtildi."[143]

- Mayıs 1999 tarihli bir diğer gazetede çıkan haberde şu veriler yer almaktaydı. "İHD Genel Başkanı Akın Birdal, her kim olursa olsun

---

Adalet Komisyonu'nda bekleyen dosyalardan 19'unu adi suçlular, 2'sini bölücülük, geri kalanını da siyasi suçlular oluşturuyor." Ancak haber içinde, dosyası TBMM'de olduğu ileri sürülen 33 mahkumun isim listesi yer almıyordu.

141 *Radikal*, 16/11/1998, S:765, sf:5, "26 kişi darağacının gölgesinde" başlıklı haber. Radikal'de çıkan bu haberde de söz konusu 26 mahkumun isim listesi verilmiştir. Buna karşılık aynı tarihli aynı gazetede "İdamın kalkması için üç gerekçe" başlıklı Adnan Keskin imzalı haber içinde ise "Yargıtay tarafından onaylanan 28 idam kararı da cezanın infaz edilip edilmeyeceğini belirlemede yetkili olan TBMM'de bekliyor" şeklinde farklı bir bilgi yer almaktaydı.

Hürriyet, 17/11/1998, S:18202, sf:24, "Tasarı 26 kişiyi ipten kurtaracak" başlıklı haber. Haberde, "Adalet Komisyonu önündeki 26 idam tezkeresinden üçü Öcalan'ın da yargılanacağı 'vatana ihanet' suçunu içeriyor. İdam dosyaları TBMM önünde olan 26 mahkumun adları şöyle: Seyfettin Uzundiz, Bekir Gedik, Yakup Karaca, Halil Yıldırım, Taner Keleşoğlu, Murat Katrağ, İsmail Özdemir, Hasip Mehmet Atay, Mehmet Arı, Ekrem Gökçe, Kadir Şahin, Mürsel Girgin, Aziz Varkan, Nadir Şenol, Halil Güneş, Yaşar Akan, Cüneyt Erengül, Nizamettin Özoğlu, Mehmet Sait Dayan, Sinan İyit, Ali Osman Köse, Rabbena Hanedar, Hasan Şahingöz, Ali Nazik, Selami Özcan, Erol Özbolat."

142 *Milliyet*, 17/02/1999, S:18416, sf:22, "Öcalan'la gelen idam tartışması" başlıklı haber. Aynı doğrultuda bir başka haber Hürriyet Gazetesinde çıkmıştır. *Hürriyet*, 19/02/1999, S:18296, sf:33, "26 idam dosyası bekliyor" başlıklı haber. Bu habere göre, "Türkiye'de ancak Meclis Genel Kurulu kararından sonra uygulanabilen idam cezaları, 1984'ten bu yana yerine getirilmiyor. Tamamlanan temyiz süreçleri sonunda kesinleşen 26 idam cezasıyla ilgili dosyalar TBMM'de bulunuyor. Meclis Adalet Komisyonunun önünde bulunan 26 idam tezkeresinden 3'ü, Öcalan'ın da yargılanacağı vatana ihanet suçunu içeriyor."

143 *Hürriyet*, 03/05/1999, S:18369, sf:7, "Meclis'te 28 idam bekliyor" başlıklı İhsan Dörtkardeş (İhha) imzalı haber. Bu haber içinde 28 mahkumun isimlerini içeren bir liste de verilmiştir. Yukarıda gösterildiği üzere, 17/11/1998 tarihli Hürriyet Gazetesinde toplam 26 mahkumun adını içeren ilgili listedeki isimlere ek olarak, bu yeni listede Celal Atalay ve Birsen Güngören isimli mahkumlar da gösterilerek, toplam sayı 28 mahkum şeklinde ifade edilmiştir.

ölüm cezasına karşı olduklarını belirterek 'Sakık kardeşlere verilen ölüm cezasının infazının yapılmamasını istiyoruz' dedi. Çok ümitli olmamasına rağmen yeni kurulacak hükümetten ölüm cezasını tamamen kaldırmasını isteyen Birdal, 'Şemdin Sakık ve kardeşine verilen ceza, *bekleyen 40 dosya* gibi uygulanmamalıdır...' dedi."[144] (vurgu eklenmiştir)

- Yine Mayıs 1999 tarihli bir başka habere göre, "Apo ile aynı suçlardan yargılanarak idama mahkum edilen 4 kişi ile ilgili 3 dosya Meclis Başkanlığına sunuldu..."[145]

- Haziran 1999 tarihli haber şöyleydi: "Abdullan Öcalan davasının sonucunu, *Türkiye'de idamı kesinleşmiş 44 mahkum* da Öcalan ile beraber korkuyla bekliyor...*Dosyaları TBMM Adalet Komisyonunda bekleyen mahkumların çoğu cinayetten yatıyor.* Aralarından bazıları tam 15 yıldır her gün idam korkusuyla yaşıyor..."[146]

---

144 *Cumhuriyet*, 23/05/1999, S:26891, sf:8, "İHD Genel Başkanı Birdal: 'Sakık'ların cezası infaz edilmesin" başlıklı haber.

145 *Radikal*, 27/05/1999, S:957, sf:5, "Apo davasına DGM freni" başlıklı ve Adnan Keskin imzalı haber. Öte yanda, Mayıs 1999 sonunda Radikal/İki'de yayınlanan bir yazıda, bu konuda bütünüyle yanlış bir bilgiye yer verildiği görülmektedir. İfade şudur: "...1985 yılından sonra kesinleşen 116 idam kararı ise beklemede". Bunun için bkz., Semra Somersan, "Dünyada idam cezası", *Radikal/İki*, 30/05/1999, sf:4. O tarih itibariyle toplam 43 idam mahkumu dosyası Meclis Adalet Komisyonu önünde bulunmaktaydı.

146 *Hürriyet*, 08/06/1999, S:18405, sf:26, "Apo davasına, 44 idamlık çok farklı açıdan bakıyor" başlıklı Alper Uruş imzalı haber araştırma. Bu haber içerisinde söz konusu mahkumların adlarını içeren bir liste de verilmiştir. Ancak listede toplam 42 mahkumun adı geçmektedir. Yukarıda, 17/11/1998 tarihli Hürriyet Gazetesinde aynı konuda toplam 26 mahkumun adlarını içeren bir liste verildiği gösterilmişti. Bu listede yer alan mahkum Hasan Şahingöz'ün ismi, 08/06/1999 tarihli Hürriyette verilen listede bulunmamaktadır. Ayrıca yine yukarıda 03/05/1999 tarihli *Hürriyet* Gazetesinde aynı konuda 28 mahkumun adlarını içeren liste verilmişti. Bu iki mahkum, Celal Atalay ve Birsen Güngören'dir. 08/06/1999 tarihli Hürriyet'teki listede bu iki mahkumun adı da geçmektedir. Bütün bunlara ek olarak, adları yeni olarak verilen toplam 15 mahkum şunlardır: Coşkun Özdemir, Adil İnandı, Mehmet Pesçi, İbrahim Çınar, Cemal Çakmak, Kemal Gömi, Burhanettin Duman, Aslan Kaya, Mehmet Yıldırım, Ali Azaklı, Mustafa Namlı, Ali Sezgin, Mehmet Nuri Özen, Hasan Aşkın ve Çağatay Çelikel.

11/06/1999 tarihinde haberi hazırlayan sayın Alper Uruş'la yaptığım telefon görüşmesi sonunda şu bilgiyi edindim. Sayın Uruş, TBMM Adalet Komisyonundan bilgiyi temin ettiğini; o tarih itibariyle Adalet Komisyonu önünde toplam 43 ölüm cezası mahkumuna ilişkin olarak toplam 33 dosya bulunduğunu ve gazetede çıkan listede ismi belirtilmeyen mahkumun Hasan Şahingöz olduğunu belirtti.

Öte yanda, ölüm cezası çığırtkanlığının yükseldiği evrede bu cezaya karşı net tavır alan az sayıdaki gazetecilerden Aydın Engin, Cumhuriyet'te çıkan bir yazısında, "Meclis gündeminde halen beklemede olan 44 idam cezasının infazının yapılmayacağı varsayımı ile kulağımızın üstüne yatmak kolaydı..." dedikten sonra, ölüm cezasına 'ama'sız, 'ancak'sız, kesinlikle karşı olduğunu yazmaktaydı. Sayın Engin'in değindiği 44 idam cezasına ilişkin veri için referans gösterilmemiştir. Bu bilgi, aynı tarihlere denk düştüğü için, olasılıkla, yukarıda değinilen 08/06/1999 tarihli *Hürriyet*

- Haziran 1999 tarihli Nokta Dergisinde yayınlanan bir yazıda, "Şu an Mecliste bekleyen 36 idam tezkeresi bulunuyor. Bu tezkerelerde, toplam 47 hükümlünün idamı, infaz edilmeyi bekliyor. İdamı istenen bu kişilerin yarıya yakını adli suçlulardan oluşuyor. Siyasi suçluların ağırlıklı bölümü ise DHKP-C ile PKK'yı içeriyor. İdamı istenen hükümlülerden yalnızca bir tanesi kadın."[147]

- Temmuz 1999 tarihli haber: "Terör örgütü PKK üyesi 7 kişinin, ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi, dün TBMM Başkanlığına gönderildi. PKK üyesi ...'un dosyalarının eklenmesiyle Adalet Komisyonunda dosyası bekleyen idam mahkumlarının sayısı 54'e çıktı."[148]

- 18/06/2000 tarihli gazete haberindeki TBMM Adalet Komisyonu Başkanının verdiği bilgiye göre, o tarih itibariyle Komisyon önünde 63 ölüm cezası dosyası bulunmaktaydı.[149]

- Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, 19/06/2000 tarihinde basında yer alan açıklamasında, "1991'den bu yana 74 kişi ölüm cezasını gerektirecek suç işlemiştir. Bu, ölüm cezasının caydırıcı olmadığını göstermiştir" dedi ve "TBMM'de bekleyen 74 ölüm cezası kararı bulunduğunu" hatırlattı.[150] Bir üstte açıklanan Adalet Komisyonu Başkanı ile Adalet Bakanının verdikleri iki bilgi arasındaki farklılık, muhtemelen ilkinin Meclis önündeki "dosya sayısını", ikincisinin ise "dosya sayısı içindeki mahkum sayısının" belirtilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

- 11/07/2000 tarihli olup Net-Haber Akşam Gazetesinin Online Yayın Ekibi tarafından hazırlan habere göre, Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde idam cezasının kaldırılması tartışılırken, TBMM Adalet Komisyonu önünde ölüm cezasına hükümlü 67 mahkuma ilişkin Baş-

---

Gazetesindeki haberdeki veriyi esas almıştır. Bunun doğrusu, o tarih itibariyle, 43 ölüm cezası mahkumu şeklinde olmalıdır. Yazı için bkz., Aydın Engin, "Cellat Bekir Ustanın Hukuku", *Cumhuriyet*, 14/06/1999, S:26913, sf:6.

147 *Nokta*, 20-26 Haziran 1999, Yıl 19, S:906, sf:16-22, özellikle 17, "Türkiye'nin idam sendromu" başlıklı Neşe Sarıdoğan imzalı yazı. Ayrıca, sf:20'de halen Meclis önünde dosyası bulunmakta olan toplam 47 mahkuma ilişkin bir isim listesi de verilmiştir. Yukarıda gösterildiği üzere 17/11/1998 ve 08/06/1999 tarihli *Hürriyet* Gazetelerinde verilen isim listesine ek olarak, Nokta Dergisindeki yazıda ayrıca şu mahkumların isimleri de gösterilmiştir: Abdurrahim Akap (21. Dönem 11/5/1999); Mehmet Fidancı (21. Dönem 11/5/1999); Mehmet Sıddık Biçer (21. Dönem 11/5/1999); Ali Teke (21. Dönem 11/5/1999). Ayrıca, bu listede Coşkun Öztürk isimli bir mahkumdan da söz edilmektedir. Önceki listelerde bu isim yer almıyordu, yer verilen isim Coşkun Özdemir idi.

148 *Hürriyet*, 17/07/1999, S:18444, sf:23, "7 idam dosyası Meclis'te" başlıklı haber. Haber içinde ilgili mahkumların isimleri de geçmektedir: Yusuf Akbaba, Türkan İpek, Mehmet Darga, Celal Türk, Salih Gün, Zübeyir Paksoy ve Yusuf Çabuk.

149 Hürriyet, 18/06/2000, Pazar Eki, sf:12, "Kalkacak ama nasıl" başlıklı haber değerlendirme. Bu bilgi, Özdemir İnce, "İdam sınavı" başlıklı makale içinde yer almaktadır.

150 *Cumhuriyet*, 19/06/2000, S:27284, sf:1 ve 8, "Adalet Bakanı Türk: Ölüm cezası kalkmalı" başlıklı Cumhuriyet Ankara bürosu haberi.

bakanlığın 49 adet tezkeresi bulunmaktaydı.[151] Bu haberdeki rakam ile, üstte Haziran 2000'de Adalet Komisyonu Başkanı ile Adalet Bakanı tarafından yapılan açıklamalarda verilen rakamlar da birbirini tutmamaktadır.

b) Meclis önündeki ölüm cezası dosyaları gerçeğinden çıkartılabilecek bazı sonuçlar

Yukarıdaki verilerden şu sonuçları çıkartmak olanaklıdır:

- Yargı yerleri, olağan rejim altında da, ölüm cezasına hükmetmeyi istikrarlı biçimde sürdürmektedir.[152]

---

151 Bu tezkerelerden 8 tanesi, "Devletin hakimiyeti altındaki topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmaya matuf eylemler ve terör örgütü PKK'nın amacı doğrultusunda eylemlere katılmak" suçlarına ilişkin ölüm cezalarını kapsıyor. Söz konusu 8 dosya, Türk Ceza Kanununun (TCK) 125. maddesi uyarınca 16 kişiye verilmiş ölüm cezasını içeriyor. Tezkerelerden 7'si de "Türkiye'deki anayasal düzeni zorla yıkarak yerine Marksist-Leninist düzen kurmayı amaçlayan çetenin amaçları doğrultusunda hareket etmek ve adam öldürmek" suçundan ölüm cezasına çarptırılmış 11 mahkuma ait bulunuyor. Diğer dosyalardaki ölüm cezalarının verildiği suçlar ve mahkum edilen kişilerin sayıları şöyle: "Gasp ve adam öldürmekten" (1), "Kasten adam öldürmekten" (1), "İşlediği gasp suçunun delillerini ortadan kaldırmak ve cezadan kurtulmak için adam öldürmekten" (1), "Taammüden iki kişiyi öldürmek, kasten adam öldürmek ve kardeşini öldürmekten (1), "Emniyeti suistimal suçunu gizlemek için 3 kişiyi taammüden öldürmek ve kasten adam öldürmekten" (1), "Adam öldürmek, öldürmeye teşebbüs, gasp ve hırsızlıktan" (1), "Kasten adam öldürmek, adam öldürmeye tam teşebbüs, silahlı gasptan" (1), "Taammüden ve işkence ile üç kişiyi öldürmek ve suç delillerini gizlemekten" (1), "Irza geçip kızlık bozma ve adam öldürmekten" (1), "Canavarca hisle birden fazla kişiyi taammüden öldürmekten" (2), "Silahlı gasp, adam öldürmek ve öldürme suçuna feri iştirakten" (2), Taammüden kan gütme gerekçesiyle birden fazla kişiyi öldürmekten" (2), "Görevli memuru öldürmekten" (1), "Adam öldürme ve gasptan" (2), "Başka bir suçu gizlemek için adam öldürmekten" (2), "Birden çok adam öldürmekten" (1), "Taammüden adam öldürmekten" (1), "Alıkoymak, ırza geçmek ve suç delillerini ortadan kaldırmak için öldürmekten" (1), "Adam öldürme ve gasptan" (1), "Taammüden ve canavarca bir his sevki ve işkence ile adam öldürme ve geceleyin silahlı gasptan" (2), "Diğer bir suçu hazırlamak ve kolaylaştırmak için adam öldürme ve silahlı gasptan" (1), "Adam öldürme ve gasptan" (1), Silahla fiilen taarruz sonucu üstünün ölümüne neden olmaktan" (1), "Irza tasaddi suçunu gizlemek için adam öldürmekten" (1), "Babasını ve kız kardeşini öldürmekten" (1), "Taammüden adam öldürmek ve ırza geçmekten" (1), "Taammüden, işkence ve tazyiple ve canavarca bir his sevki ile adam öldürme ve ölünün naşına hakaretten" (1), "12 yaşından küçük kız çocuğunu kaçırmak, ırza geçmeye teşebbüs ve suçunu gizlemek için kasten öldürmekten" (1), "Geceleyin gasp ve suçunu gizlemek için adam öldürmekten" (1), "kasten iki kişiyi öldürmek ve suçunu gizlemek için birden fazla kişiyi öldürmek ve öldürmeye teşebbüsten" (1), "Diğer bir suçu işlemek için iki kişiyi öldürmekten" (1), "Hırsızlık yapmak için adam öldürmekten" (1), "Taammüden ve aynı amaçla iki kişi öldürmekten (1), "İşlediği suçları gizlemek ve delilleri ortadan kaldırarak cezadan kurtulmak amacıyla adam öldürme, gasp, ırza geçme ve saldırgan sarhoşluktan" (1).

152 Bu konuda ayrıntılı bilgi çalışmanın "Yargı Organının Ürettiği Siyasa ve Ölüm Cezası" başlıklı bölümde verilmiştir.

- Ölüm cezası mahkumları, "ölüm bekleyişi olgusu" olarak adlandırılan insanlıkdışı bir durumu yaşamaya devam etmektedirler.
- Ölüm cezası hukuk sisteminden tamamen çıkartılmadıkça ve bu adımı pekiştirmek üzere ölüm cezası Anayasada açıkça yasaklanmadıkça, yaşam hakkının sağlam güvencesinden söz edilemez. Meclisin infaz yasalarını kolayca çıkartmamasına yollama yapılarak fiili durumu bir tür güvence olarak sunan yaklaşım temelsizdir. Meclis, iç ve dış birçok etkene bağlı olarak, infazları askıya alma siyasasını bırakıp bu süreci yeniden başlatabilir.

İnfazların yeniden başlatılması olasılığına dikkati çekecek çok sayıda örnek, bu çalışmanın çeşitli bölümlerinde gösterildi. Burada birkaç örnek vurgulanabilir.

Birinci örnek, daha önce yollaması yapılan, dönemin Başbakanı Çiller'in bir açıklamasıdır. 13/11/1993 tarihinde Çiller, "şu anda Mecliste bekleyen idam kararı yok; bu konuda Genel Kurmaydan da talep geldi; birlikte baktık, ama bekleyen herhangi bir idam cezası yok" demişti. Bu örnek şu hususları açığa çıkartıyor. Dönemin askeri bürokrasisi infazların yeniden başlatılmasından yana olmuştur ve münhasıran Meclisin yetkisine giren bir konuda Meclisten "talepte" bulunmuştur. Diğeri, o sırada Meclis önünde ölüm cezası dosyaları bulunsaydı, *belki de* yaratılan o iklim altında, bir ya da daha çok infaz yasası çıkartılmış olabilecekti. Hatırlatalım ki, aynı iklim altında Meclis, DEP milletvekillerinin dokunulmazlığını kaldırmış ve bu kişiler apar topar gözaltına alınmışlardı.

Konuya ilişkin verilebilecek ikinci örnek şudur. 1984 yılındaki son iki infaza ilişkin yasalar çıkarılırken TBMM Adalet Komisyonu üyesi olan ANAP Kütahya milletvekili M. Uğur Ener, konuya ilişkin olarak, 1987 yılında şu açıklamayı yapmıştı: "Bir insanın hayatı, politikacının hissiyatına bırakılmamalıdır. Biz Komisyon olarak 2 idam cezasını onayladık. O da tesadüftür. Çünkü Doğu Anadolu bölgesinde o günlerde büyük olaylar patlak vermiş ve teröristler Türk askerlerini öldürmüştür. Bunun üzerine bu iki idam cezası Meclisin ekseriyeti tarafından onaylandı."[153]

Milletvekilinin, olumlu oy kullandığı infaz yasası için "tesadüf" nitelemesini yapması ve o dönemdeki bazı terör olaylarına referansla verdikleri kararı bir tür haklı kılma çabasını göstermesi ayrıca üzerinde durulacak bir husustur.

Üçüncü örnek: 07/06/1999 tarihinde, 57. Hükümetin programı üzerinde TBMM'de görüşme yapıldı. Koalisyon Hükümetinin ortaklarından MHP adına söz alan Grup Başkanvekili İsmail Köse, Hükümet programının dışında, Öcalan'ın yargılanmasına da değindi ve "idam kararına MHP'nin Mecliste evet oyu vereceğini bildirdi."[154] Bunun hemen ardından MHP Ge-

---

153 Bu açıklamanın yer aldığı *Nokta Dergisi*, 25 Haziran 1987 (Yıl:5, Sayı:19)'a yollama için bkz, Kamil Ateşoğulları, age., sf:125

154 *Hürriyet*, 08/06/1999, S:18405, sf:24, "Çiller, hükümeti övdü" başlıklı yazı/haber içinde.

nel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli bir gazeteciye yaptığı açıklamasında, "Eğer mahkeme idam kararı verirse, hemen onaylarım" dedi.[155] Bahçeli, aynı görüşü, 10/06/1999 tarihinde NTV adlı bir televizyon kanalında katıldığı bir programda da yineledi.[156]

Çıkartılabilecek bir sonuç da şudur. Ölüm cezası ve ilgili mevzuat yürürlükte tutulduğu sürece, Meclis önüne gelecek dosyalarda, içinde bulunulan ortamın değişik etken ve oluşumlarına bağlı olarak, *de facto* çıkarılmayan infaz yasalarının Meclisten geçmesinin hiç de hiç de ihmal edilemeyecek bir olasılık olduğudur.

2000 yılı içinde ve 57. Hükümet döneminde bu konuda basına yansıyan tartışmalar, sözü edilen olasılığın göz ardı edilmemesi gerektiğini gösteren yeni işaretler oldu.[157] Dolayısıyla nihai çözüm, ölüm cezasının yürürlükten kaldırılmasında somutlaşmaktadır.

---

155 *Star*, 09/06/1999, S:91, sf:1, "Bahçeli: Apo idam edilmeli" sürmanşet haber/söyleşi, gazetenin Genel Yayın Yönetmeni Fatih Çekirge imzalı.

156 *Hürriyet*, 11/06/1999, S:18408, sf:25, "Bahçeli: Apo'ya idamı onaylarız" başlıklı haber.

157 Bu konuda ayrıntılı bilgi çalışmanın, "Yürütme Organının Ürettiği Siyasa ve Ölüm Cezası (1920-2000)" başlıklı bölüm içinde verilmektedir.

BÖLÜM VII/B

1925-1984 DÖNEMİNDE TBMM'NİN ÖLÜM CEZALARININ İNFAZINA İLİŞKİN İŞLEMLERİNİN ORGANLARA, MİLLETVEKİLLERİNE VE KULLANILAN OYUN NİTELİĞİNE GÖRE İNCELENMESİ

(27 MAYIS VE 12 EYLÜL FİİLİ REJİMLERİ HARİÇ)

VII/B) 1925-1984 DÖNEMİNDE TBMM'NİN ÖLÜM CEZALARININ İNFAZINA İLİŞKİN İŞLEMLERİNİN ORGANLARA, MİLLETVEKİLLERİNE VE KULLANILAN OYUN NİTELİĞİNE GÖRE İNCELENMESİ (27 MAYIS VE 12 EYLÜL FİİLİ REJİMLERİ HARİÇ)

A) ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERİLEN MAHKUMLARA İLİŞKİN DOSYALARDA MECLİS ADALET KOMİSYONU İSTENCİNİN AÇILIMI

Bu Bölümde çıkartılan Tablolarda sadece ölüm cezalarının infazına karar verilen mahkumlara ilişkin dosyalarda Meclis Adalet Komisyonunun (AK) istenci irdelenmektedir. Başka deyişle, ölüm cezalarının başka cezalara çevrilmesine karar verilen mahkumlar ve bunlara ilişkin AK raporları/mazbataları Tablolarda yer almamaktadır. Bunlar hakkında ayrıntılı bilgi, bu çalışmanın "Ölüm Cezalarının Affına, Dönüştürülmesine ya da Kaldırılmasına İlişkin Tasarruflar ve Genel Olarak Af Siyasası" başlıklı bölümü içinde verilmiştir.

a) 1925-26/05/1960 Dönemi

TABLO 1) 1925-26/05/1960 Döneminde Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verilen Mahkumlara İlişkin Dosyalarda Meclis Adalet Komisyonu İstencinin Açılımı

Yıl	İnfaz Kararı toplam sayısı	Mahkum sayısı	Meclis Adalet Komisyonu istenci			
			Raporda infaza evet		Raporda infaza hayır	
			Oybirliği	Oyçokluğu	Oybirliği	Oyçokluğu
1925	6	11	6	-	-	-
1926	6	6	6	-	-	-
1927	9	11	9	-	-	-
1928	11	15	11	-	-	-
1929	11	13	11	-	-	-
1930	15	30	15	-	-	-
1931	23	53	23	-	-	-
1932	10	12	10	-	-	-
1933	6	7	6	-	-	-
1934	16	20	16	-	-	-

Tablo 1'in Devamı

Yıl	İnfaz Kararı toplam sayısı	Mahkum sayısı	Meclis Adalet Komisyonu istenci			
			Raporda infaza evet		Raporda infaza hayır	
			Oybirliği	Oyçokluğu	Oybirliği	Oyçokluğu
1935	22	32	20	2	-	-
1936	5	8	5	-	-	-
1937	16	17	16	-	-	-
1938	15	15	15	-	-	-
1939	54	62	54	-	-	-
1941	33	36	31	2	-	-
1942	26	34	25	1	-	-
1943	19	21	19	-	-	-
1944	39	43	36	3	-	-
1945	6	8	5	1	-	-
1946	2	2	2	-	-	-
1947	17	18	16	1	-	-
1948	6	7	5	1	-	-
1949	6	7	6	-	-	-
1950	2	2	2	-	-	-
1951	1	1	-	1	-	-
1954	3	4	3	-	-	-
1955	5	6	3	1	-	1
1956	10	10	10	-	-	-
1957	7	7	7	-	-	-
1958	7	7	5	2	-	-
1959	7	8	5	2	-	-
01.01.1960 26.05.1960	6	6	4	2	-	-
Toplam	427	539	407	19	-	1

İki hatırlatma: *Tablo 1*'de dökümü çıkartılan bütün dosyalarda Meclisin nihai istenci ölüm cezalarının yerine getirilmesi doğrultusundadır. Bu nedenle Tablolarda Meclis istencini belirtir bir sütun eklemeye gerek görülmemiştir. Ayrıca, 27 Mayıs ve 12 Eylül Fiili Rejimleri içindeki infaz istençleri de, çalışmanın Fiili Rejimlerde Ölüm Cezası bölümünde özel olarak incelendiğinden, buraya dahil edilmemiştir. Dökümü çıkartılan verilerle, bir yanda Meclis AK'nun istencini ne yönde ve şekilde kullandığının gösterilmesi, öte yanda AK ile Meclis Genel Kurulu istençlerinin uyumu ya da çelişmesi olgusuna ışık tutulması amaçlanmaktadır.

i) 1925-26/05/1960 döneminde Adalet Komisyonu raporlarında oyçokluğu ile istencin ortaya konduğu dosyalar

1) Komisyon raporlarında oyçokluğu ile infaza evet kararı verilen dosyalar

1935 yılında: 20/04/1935 tarih ve 861 sayılı Kararla, Asım ve Hüseyin isimli iki mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Buna ilişkin Encümen mazbatasında üç üye infaza karşı oy kullanmıştır. Bunlar, Osman Dinçer (Mardin), mahkumların cezalarının 24'er sene ağır hapis cezasına değiştirilmesi; M. B. Pars (Ordu), mahkumlardan sadece birinin (Asım'ın) cezasının müebbet ağır hapse değiştirilmesi ve Fuad Sirmen (Erzurum), her iki mahkum hakkındaki cezaların 20'şer sene ağır hapse çevrilmesi yönünde oy kullanmışlardır. Bu üç üyenin muhalefetine karşılık, Münir Çağıl (Çorum/Başkan); Salah Yargı (Kocaeli); R. Karadeniz (Trabzon); M. Ökmen (Ankara); Atıf Akgüç (Bursa) S. Ferid Talay (Bursa) ve Şeref Aykut (Edirne) olmak üzere toplam 7 üyenin oyu ve oyçokluğu ile Encümen infaz yönünde karar almıştır.

01/10/1935 tarih ve 898 sayılı Kararla, Hasan, Hüseyin ve Süleyman Çavuş isimli üç mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Buna ilişkin Encümen mazbatasında, mahkumlardan Hasan ile Hüseyin hakkında oybirliği ile infaza, Süleyman Çavuş hakkında ise bir muhalif reye karşı oyçokluğu ile infaza karar verilmiştir. Bu mazbatanın imzalar bölümünde toplam 9 üyenin ismi geçmektedir. Hangi üyenin muhalif oy kullandığı, mazbata metninde de, imzalar bölümünde de belirtilmemiştir. Genel Kuruldaki görüşmede de, hiçbir üye bu muhalif oyun gerekçesini merak edip soru sormamış; mazbata sözcüsü de bir açıklama yapmamıştır.

1941 yılında: 28/04/1941 tarih ve 1237 sayılı Kararla, Mehmed Yaylalı isimli bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Mazbatadaki bilgiye göre, Encümen infaz yönündeki kararı, bir "müstenkif reye karşı ittifakla" almıştır. Mazbatanın imzalar bölümünde toplam 11 üyenin ismi bulunmaktadır. Ancak, hangi üyenin "çekimser" oy kullandığı hususu ne mazbata metninde, ne de imzalar altında gösterilmemiştir.

15/09/1941 tarih ve 1257 sayılı Kararla, Sait Yener isimli mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Mazbatada infaz yönündeki kararın ekseriyetle alındığı yazılıdır. İmzalar bölümünde 15 isim geçmektedir. Bunlardan sadece 1'inde Feridun Fikri (Bingöl), "muhalefetimi izah edeceğim" notu düşülmüştür. Dolayısıyla, imzalara bakıldığında, kararın 1'e karşı 14 oy ve oyçokluğu ile alındığı sonucu çıkmaktadır. Ancak, bu mazbatanın Meclisin 15/09/1941 tarihli 78. Birleşiminde görüşülmesi sırasında söz alarak cezanın yirmi yıla tahvil edilmesini savunan ve mazbatadaki muhalefetinin gerekçelerini açıklayan Feridun Fikri, aslında bu görüşünde yalnız olmadığını, dört arkadaşının da muhalif olduğunu ifade etmiştir. Ne var ki, mazbatadaki imzalara bakıldığında, diğer muhalif Encümen üyelerinin kim olduğu anlaşılamamaktadır. Meclisteki görüşmede söz alanlardan Dr. Saim Dilemre (Rize), "... Adliye Encümeninde Feridun Fikri bey ve

biz 3-4 kişi aykırı konuştuk. Bir kerre encümende akalliyetteyiz. Sonra da temyizde akalliyetteyiz; ondan sonra ceza mahkemesinde akalliyetteyiz. Bu akalliyet ekseriyetini hesap edecek olursak 60'da bir eder" demiştir. Feridun Fikri'nin "Neyi müdafaa ediyorsunuz?" sorusu üzerine de Dilemre, "Akalliyette olduğumuzu kabul ediyorum. Ben de akalliyettenim diyorum. Haksız olduğumuzu kabul ediyorum. (Alkışlar)" demiştir. Bu açıklamadan, Encümende infaza muhalif kalan azınlıktaki üç-dört üyeden biri olduğu anlaşılan Dilemre'nin, Meclisteki bu görüşünden dönerek infazı isteyen çoğunluk grubuna katıldığı ortaya çıkmaktadır. Dikkate değer bir diğer açıklama ise yine Feridun Fikri'den gelmiştir. Buna göre, 70 dosya tetkik ettiklerini, 68'inde idama karar verilip infazların gerçekleştirildiğini, sadece 2 dosyada tereddüt ettiğini belirtmiştir. Burada Feridun Fikri'nin kast ettiği, kendisinin Encümen üyesi sıfatıyla inceleyip oy kullandığı dosyalardır. Bu açıklama da, yukarıda çıkarttığımız Tablodaki verileri doğrular mahiyettedir. Şöyle ki, Encümen, sonuca bağladığı dosyaların ezici çoğunluğunda "oybirliği ile infaz yönünde" istencini ortaya koymuştur.

1942 yılında: 03/06/1942 tarih ve 1294 sayılı Kararla, Sadi (diğer adı Sadullah) Kalkan isimli bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Mazbatadaki veriye göre, Encümen 1 muhalif oya karşı (Salah Yargı, Kocaeli) 8 oy ve oyçokluğu ile ölüm cezasının yerine getirilmesine karar vermiştir. Salah Yargı'nın muhalefet şerhi mazbataya eklidir. Buna ilişkin ayrıntılı bilgi, bu çalışmanın sonunda İnfaz Kararlarına ilişkin belgelerin yer aldığı II. Ciltte 1942 yılı bölümü içinde 1294 sayılı Karar altında verildiğinden, oraya atıfla yetiniyoruz.

1944 yılında: 19/06/1944 tarih ve 1405 sayılı Kararla, İsmail Akçay isimli bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Encümen infaz yönündeki kararını, Bekir S. Kunt'un (Hatay) "Ölüm cezasının 18 yıl ağır hapis cezasına çevrilmesinin muvafıku madalet olduğu reyindeyim" ifadesiyle belirtilen muhalif oyuna karşı, 14 oy ve oyçokluğu ile almıştır. Mazbataya ekli başka bir açıklama yoktur. Bu mazbatanın görüşülerek benimsendiği Meclisin 19/06/1944 tarihli 74. Birleşiminde, muhalif oy kullanan dahil hiçbir milletvekili söz almamıştır. Dolayısıyla, Kunt'un, gerek muhalefet gerekçesi, gerekse de cezanın neden başka bir süreye değil de 18 yıla çevrilmesinin "adalete uygun olacağını" ileri sürdüğü belirsizdir.

08/12/1944 tarih ve 1436 sayılı Kararla, Talip Çelik isimli bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Bu dosya, Encümen mazbatası bakımından özellik taşımaktadır. Zira, Encümen iki ayrı mazbata hazırlamıştır. Encümenin 14/05/1943 tarihli ilk mazbatasında, infaz doğrultusundaki istenç, 2 muhalif oya karşı (Feridun Fikri, Bingöl ve Hulki Karagülle, Konya), 15 ay ve oyçokluğu ile ortaya konmuştur. Feridun Fikri'nin imzasının altında "İdam edilmesine muhalefetle otuz sene ağır hapse tahvili fikrindeyim" notu bulunmaktadır. Bu mazbata Meclisin 02/06/1943 tarihli 32. Birleşiminde görüşülmüştür. Feridun Fikri söz alarak, dosya üzerinde yaptığı incelemeyi derinleştirme ihtiyacı hissettiğini ve dosyanın Encümene iadesini talep etmiştir. Oturum Başkanı, bu teklifi oya koymuş ve kabul edilmiştir. Burada dikkati çeken husus, Feridun Fikri'nin

cezanın tahvilini öngören muhalefetini savunmak yerine, dosyayı daha fazla incelemek istediğini öne çıkartmış olmasıdır. Encümenin hazırladığı 05/08/1944 tarihli ikinci mazbatada ise durum değişmiştir ve Encümen mazbatada imzaları bulunan 20 üyenin oybirliği ile ölüm cezasının yerine getirilmesine karar vermiştir. Bunlar arasında, Feridun Fikri ve Hulki Karagülle de bulunmaktadır. Dolayısıyla, ilk mazbatadaki iki muhalif üyenin, görüş değiştirerek infazın gerekliliği sonucuna ulaştıkları anlaşılmaktadır.

08/12/1944 tarih ve 1437 sayılı Kararla, Ahmet Albayrak ve Abdülcelil Venedikoğlu isimli iki mahkumun ölüm cezalarının infazına karar verilmiştir. Bu dosyada Encümen, infaz doğrultusundaki istencini 2 muhalif oya karşı, oyçokluğu ile ortaya koymuştur. Mazbatada toplam 20 imza bulunmaktadır. Ne var ki, mazbata metninde "iki muhalif reye karşı ekseriyetle karar alınmıştır" denilmesine karşılık, imzalar bölümünde hangi üyelerin muhalif kaldığı belirtilmediği gibi mazbataya ekli ayrı muhalefet şerhi de yoktur. Dahası, bu mazbatanın Meclisin 08/12/1944 tarihli 10. Birleşiminde görüşülmesi sırasında, ne muhalif kalan Encümen üyeleri, ne de başka herhangi bir milletvekili söz almıştır. Bu durumda muhalefet gerekçesinin ne olduğu belirsiz kaldığı gibi, bir taraftan muhalif iki üyenin Mecliste muhalefetlerini savunmadıkları, öte taraftan da hiçbir milletvekilinin iki muhalif oy olgusunu önemseyerek bu konuda bir izahat istemek gereğini hissetmedikleri anlaşılmaktadır.

1945 yılında: 04/04/1945 tarih ve 1457 sayılı Kararla, Ahmet Uygun ve Mustafa Çetinkaya isimli iki mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Bu dosyaya ilişkin mazbatada Encümen, 1'e karşı (Hulki Karagülle, Konya), 15 oy ve oyçokluğu ile infaz istencini belirtmiştir. Mazbatada ayrı bir muhalefet şerhi yoktur. Bunun görüşüldüğü Meclisin 04/04/1945 tarihli 38. Birleşiminde, muhalif kalan üye dahil hiçbir milletvekili söz almamıştır. Dolayısıyla, muhalefet gerekçesi belirsizdir; muhalif üye oyuna sahip çıkmamıştır ve hiçbir milletvekili de bu hususu merak ederek sorgulamamıştır.

1947 yılında: 09/06/1947 tarih ve 1562 sayılı Kararla, Vahit Kahraman isimli bir mahkumun ölüm cezasının infazı karara bağlanmıştır. Adalet Komisyonu raporunda cezanın yerine getirilmesi yönündeki istenç, 1 "ayrışık" oya karşı (Kamil Coşkunoğlu, Manisa), 14 oy ve oyçokluğu ile ortaya konmuştur. Coşkunoğlu'nun "ayrışık oy gerekçesi" rapora eklidir. Gerek bu metin gerekse yapılan tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi, bu çalışmanın II. Cildinde 1947 yılı içindeki 1562 sayılı Karar altında verilmiştir. Oraya atıfla yetiniyoruz. Muhalif üyenin gerekçesinin esası, maktul hakkında bir başka mahkemede daha önce görülmüş olan dava dosyasının incelenerek, mahkum bakımından cezada indirimi ya da dönüştürmeyi gerekli kılan hususun olup olmadığının belirlenmesi gerektiğidir. Meclisin 09/06/1947 tarihli 70. Birleşimindeki görüşme sırasında, ayrışık oy yazan Coşkunoğlu'nun yanı sıra Fahri Karakaya (Elazığ) tarafından, raporun Komisyona iadesi yönünde iki önerge verilmiştir. Oturum Başkanı bu iki önergeyi birlikte oya sunmuş ve reddedilmiştir. Ardından, Komisyon raporu oylanıp kabul edilmiştir.

1948 yılında: 16/01/1948 tarih ve 1585 sayılı Kararla, Ali Çelik isimli bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Adalet Komisyonu raporunda infaz doğrultusundaki karar oyçokluğu ile alınmıştır. Raporun imzalar bölümünde toplam 15 isim bulunmaktadır. Aynı yerde, "Komisyon kararına ayrışığız" şeklinde bir not bulunmaktadır. Bu notun üstünde toplam 6 üyenin ve altında ise toplam dört üyenin isimleri geçmektedir. Rapor metnine de muhalif üyelerin adı geçirilmediği için, imzalardan hareketle hangi üyelerin muhalif kaldığı anlaşılamamaktadır. Rapora ekli ayrı bir muhalefet şerhi yoktur. Ayrıca raporun görüşüldüğü Meclisin 16/01/1948 tarihli 31. Birleşiminde, muhalif kalanlar dahil hiçbir Encümen üyesi ve diğer milletvekillerinden hiçbirisi söz almadığı için, şu hususlar belirsiz kalmaktadır. Komisyonun hangi üyeleri muhaliftir? Muhalif oy gerekçesi nedir? Muhalif oy kullananlar genel kurulda muhalefetlerine niçin sahip çıkmamışlardır? Neden hiçbir milletvekili muhalif oy gerekçesini merak edip açıklama istemek gereğini hissetmemiştir? Kaldı ki, bu rapordaki muhalif üyelerin sayısı, benzeri diğer raporlarla karşılaştırıldığında daha fazla olmasına karşın yine de milletvekillerinin dikkatini çekmeye yetmemiştir.

1951 yılında: 18/07/1951 tarih ve 1737 sayılı Kararla, Hacı Şen isimli bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Komisyon, infaz yönündeki kararı, üç muhalif oya karşı oyçokluğu ile almıştır. Raporun imzalar bölümünde, Mardin milletvekili M. K. Boran'ın adı altında "Sebeplerini Yüksek Kamutayda arz etmek üzere muhalifim" kaydı ve Kars milletvekili L. Aközüm'ün adı altında "Muhalifim" kaydı bulunmaktadır. Ancak bu raporun görüşüldüğü Meclisin 18/08/1951 tarihli 101. Birleşiminde yapılan konuşmalarda, M. Kamil Boran, "Bu kararın Adalet Komisyonunda görüşülmesi sırasında komisyonun o gün başkanı olan ve Temyiz Mahkemesi eski başkanı Mesut Yöney'le birlikte üç kişi muhalif kaldık. Bu karar, komisyonun 9 hazır bulunan üyesiyle birlikte verilmiştir, 6 muvafık ve üç muhalif olarak. Eğer tam üye ile birlikte bu karar görüşülmüş olsaydı umardım ki, bu karar başka türlü çıkardı" demiştir. Bu açıklamadan, üçüncü muhalif üyenin M. Yöney olduğu anlaşılmaktadır. Raporun imzalar bölümünde, bu üyenin adı M. Güney olarak geçmektedir ve isminin altında muhalefet kaydı yer almamaktadır. Komisyonun raporuna ayrıca eklenmiş bir muhalefet şerhi metni bulunmamaktadır. Bu nedenle, rapordan hareketle, muhalif oylar için hangi gerekçelerin ileri sürüldüğü anlaşılamamaktadır. Muhalif üyeler, olayda haksız tahrik bulunduğu kanaatine vardıklarından cezanın başka cezaya çevrilmesini istemişlerdir. Ayrıca, Meclisteki görüşme sırasında toplam 4 milletvekili üç ayrı değişiklik önergesi vererek cezanın 30 yıl hapse tahvilini teklif etmişlerdir. Bu önergeler oylanmış ve reddedilmiştir. Son olarak Komisyon raporu oylanmış ve kabul edilmiştir.

1955 yılında: 04/04/1955 tarih ve 1939 sayılı Kararla, Ahmet Sütçü isimli bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Encümen, infaz yönündeki kararı oyçokluğu ile almıştır. Karara, C. Boynuk (Çankırı), "Şerik Emine'nin vaziyetinin tebellüründen sonra tetkik fikriyle muhalifim"; M. Kemal Biberoğlu (Çorum), "Şerik Emine'nin vaziyetinin kesin olarak intacından ve durumun tebellüründen sonra tetkiki fikriyle muhalifim"; T. Fikret Baran (Konya),"Hatayı adliye meydan vermemek üzere şe-

rik Emine'nin vaziyetinin tebellürüne kadar intizarı taraftarıyım"; S. S. Nasuhoğlu (Kütahya), "Muhalifim" ve H. Şevket İnce (Erzurum), "Müstenkifim" kaydını düşerek muhalif kalmışlardır. Buna göre, Komisyon infaz kararını 5'e karşı 11 oyla almıştır. Rapora ekli ayrı bir muhalefet şerhi yoktur. Düşülen notlardan ve bu raporun görüşüldüğü Meclisin 04/04/1955 tarihli 59. Birleşimindeki tartışmalardan anlaşıldığı üzere, muhalefet gerekçesinin özü şudur. Her ne kadar mahkum hakkındaki hüküm onanarak dosyası Meclise gönderilmişse de, mahkumun suç ortağı hakkındaki hükmün bozulması ve yargılamasının devam etmekte olması nedeniyle, suç ortağının durumu kesinleşene dek Meclisin bu mahkuma ilişkin işlemi ertelemesi ya da bekletmesinin isabetli olacağıdır. Söz alan Komisyon Başkanı yaptığı konuşmada, Komisyonun önce, mahkum hakkındaki dosyanın incelenmesinin, suç ortağının yargılanması neticesi alınana dek beklетilmesi yönünde karar verdiğini söylemiştir. Başkana göre, verilen önerge ile görüşme yeniden başlatılmıştır. Başkan, bu ikinci incelemede Komisyonun, böyle bir ertelemenin dahi "hükmün infazını bir tür engelleme ya da tehir mahiyetinde olacağından" kabul edilemeyeceği görüşünden hareket edildiğini ve bu kez oyçokluğu ile mahkum hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesi doğrultusunda karar çıktığını açıklamıştır. Meclisteki görüşme sırasında K. Özçoban (Afyon) ve H. Ortakçıoğlu (Çorum), suç ortağının durumu kesinleşene dek dosyanın Komisyona iadesi yönünde iki önerge vermişlerdir. Oturum Başkanı önergeleri oya sunmuş ve reddedilmiştir. Ardından, Komisyon raporu oya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

1958 yılında: 22/01/1958 tarih ve 2096 sayılı Kararla, Bayram Çelik isimli bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Adalet Komisyonu, infaz yönündeki kararı oyçokluğu ile almıştır. Rapordaki imzalara göre, M.A. Arıkan (Mardin) "müstenkifim" ve A. Akan (Urfa) "muhalifim" kaydını düşerek karara muhalif ve çekimser kalmışlardır. Böylece infaz yönünde karar, 2'ye karşı 17 oyla alınmıştır. Rapora ekli ayrı bir muhalefet şerhi yer almamaktadır. Bu nedenle rapordan muhalefet gerekçesi konusunda bir fikir edinilememektedir. Ayrıca, bu mazbatanın karara bağlandığı Meclisin 20/01/1958 tarihli 28. Birleşiminde, adı geçen ve muhalif oy kullanan Encümen üyeleri dahil, rapor hakkında söz alan hiçbir milletvekili çıkmamıştır. Üstte verilen raporların çoğunluğunda görülen tabloya koşut olarak bu örnekte de ne muhalif oy kullanan üyeler muhalefetlerinin takipçisi olmuşlardır, ne de herhangi bir milletvekili infaza muhalefetin gerekçesini merak etmiştir.

09/06/1958 tarih ve 2104 sayılı Kararla, M. Reşit Biçer (Bican) isimli bir mahkumun ölüm cezasının infazı kararlaştırılmıştır. Bu mahkuma ilişkin dosyada Adalet Komisyonu, infaz yönündeki kararı oyçokluğu ile almıştır. Raporun imzalar bölümünde 15 isim vardır. Bunlardan 1'i (N. Tekinel) için "imzada bulunmadı" yazmaktadır. Diğer 14 üyeden 2'si S. S. Nasuhoğlu (Kütahya) ile A. Akan'ın (Urfa) isimleri altında "müstenkifim" kaydı bulunmaktadır. Buna göre, raporda aslında muhalif oyun olmadığı anlaşılmaktadır. Adı geçen iki üyenin hangi gerekçelerle çekimser kaldıklarını belirtir bir açıklama rapora ekli değildir. Komisyon raporu Meclisin 09/06/1958 tarihli 78. Birleşiminde görüşülürken, çekimser kalan üyeler bu yaklaşımın ne-

denini izah etmemişler ve diğer milletvekilleri de bu hususu merak edip herhangi bir soru sormamışlardır. Rapor okunmuş, oylanmış ve kabul edilmiştir.

1959 yılında: 21/12/1959 tarih ve 2230 sayılı Kararla, Mehmet Özkaya isimli bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Adalet Komisyonu, infaz yönündeki kararı oyçokluğu ile almıştır, (3'e karşı 17 oyla). Rapora ekli ayrı bir muhalefet şerhi yoktur. İmzalar bölümünde, V. Asena (Balıkesir), "Hazırlık ve ilk tahkikat evrakı nakıs olduğundan hükmün infazına muhalifim" kaydı ile; A. R. Akbıyıkoğlu (Uşak) ve Ş. Kitapçı (Tokat), "Müstenkifim" notu yer almaktadır. Raporun görüşüldüğü Meclisin 21/12/1959 tarihli 17. Birleşiminde, rapora kayıt düşen anılan Komisyon üyeleri de, Genel Kurulda oy kullanan diğer milletvekilleri de söz almamışlardır. Dolayısıyla, ne muhalif üyeler kendi muhalefetlerinin takipçisi olmuşlar, ne de diğer milletvekilleri muhalefet kaydındaki önemli veriyi merak ederek gündeme getirmişlerdir.

21/12/1959 tarih ve 2231 sayılı Kararla, Ahmet Potçu'nun idamı istenci açığa çıkartılmıştır. Komisyon, infaz yönündeki kararı oyçokluğu ile almıştır, (6'ya karşı 11 oyla). Rapora ekli ayrı bir muhalefet şerhi yoktur. İmzalar bölümünde, M. K. Biberoğlu (Çorum) "Cezanın infazı yerine tahfifi gerektiği mütalaasındayım"; V. Asena (Balıkesir) "Cezanın azaltılması kanaatindeyim; A. Çalıkoğlu (Uşak) "Tahfif taraftarıyım"; Ş. Kitapçı (Tokat) "Muhalifim"; H. Çopuroğlu (Kırşehir) "Birinci sayfadaki sebeple muhalifim" ve M. A. Arıkan (Mardin) "Müstenkifim" notları yer almaktadır. Raporun görüşüldüğü Meclisin 21/12/1959 tarihli 17. Birleşiminde, mazbataya kayıt düşen anılan Komisyon üyeleri de, Genel Kurulda oy kullanan diğer milletvekilleri de söz almamışlardır. Raporda üyelerin yarısı muhalif oy kullanmış olmasına karşın, Genel Kurulda bu verinin bile bir tartışmayı ya da soru sorularak açıklama yapılması isteminde bulunulmasını sağlayamamış olması dikkate değer olgudur.

1960 yılında: 27 Mayıs askeri darbesi öncesindeki 01/01/1960 ila 26/05/1960 arasındaki süreçte de TBMM ölüm cezası kararları üretmeyi sürdürmüştür. 25/01/1960 tarih ve 2239 sayılı Kararla, Hasan Seyhan isimli mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesi kararlaştırılmıştır. Komisyon, infaz yönündeki kararı oyçokluğu ile almıştır. Raporun imzalar bölümünde, A. Şahin'in (Gaziantep) "Muhalifim" ve K. Sarıbrahimoğlu'nun (Adana) "Muhalifim. Müebbet ağır hapse tahvili reyindeyim" kaydı bulunmaktadır. Buna göre, infaz yönündeki karar 2'ye karşı 12 oyla alınmıştır. Rapora ekli ayrı bir muhalefet şerhi bulunmadığından, muhalefet gerekçesi belirsizdir. Meclisin 25/01/1960 tarihli 28. Birleşiminde bu rapor görüşülürken, muhalif olan iki üye söz almadığı gibi, hiçbir milletvekili de bu hususu merak edip açıklama istememiştir.

27/01/1960 tarih ve 2241 sayılı Kararla, Mehmet Arı isimli mahkumun ölüm cezasının infazı karara bağlanmıştır. Bu dosyada da Adalet Komisyonu, infaz doğrultusundaki kararı oyçokluğu ile almıştır. Raporun imzalar bölümünde M. Dölek (İçel) ve M. A. Arıkan'ın (Mardin) "Müstenkifim", S. Z. Ramoğlu'nun (Trabzon) "Müebbet ağır hapse tahviline taraftarım" ve Ş. Kitapçı'nın (Tokat) "Muhalifim" kaydı bulunmaktadır. Bu sonuncu imza bakı-

mından rapor metninde "müstenkifim" yazmasına karşılık, raporun Meclis-te görüşüldüğü 27/01/1960 tarihli 28. Birleşim tutanağının sonunda Tashihler bölümünde, söz konusu oyun "muhalifim" olarak düzeltmesi yer almaktadır. Sonuç olarak Komisyon infaz istencini 4'e karşı 11 oyla çıkarmıştır. Rapora ekli ayrı bir muhalefet şerhi yoktur ve muhalefet gerekçesi anlaşılamamaktadır. Meclisteki görüşmede hiçbir milletvekili söz almamıştır, rapor oylanmış ve kabul edilmiştir.

2) Komisyon raporlarında oyçokluğu ile infaza hayır kararı verilen dosya

06/04/1955 tarih ve 1940 sayılı Kararla, Ahmet Hayati Karaşahin isimli bir mahkumun ölüm cezasının infazı istenci ortaya konulmuştur. Bu mahkuma ilişkin Adalet Komisyonu raporu diğerlerinden önemli farklılıklar taşımaktadır. Çünkü Komisyon, ölüm cezasının yerine getirilmesi değil, bu cezanın ömür boyu hapis cezasına çevrilmesi kararıyla raporunu hazırlamıştır. Komisyon, cezanın tahvili kararını 7'ye karşı 11 oy ve oyçokluğu ile vermiştir. Komisyonun 01/12/1954 tarihli ilk raporunda cezayı tahvil istenci açıklanırken ileri sürülen gerekçe şöyledir:

> "Türk Ceza Kanununun 133 ve Askeri Ceza Kanununun 56 ncı maddesinin A ve D fıkraları gereğince ölüm cezasıyla cezalandırıldığı ve hükmün Askeri Temyiz Mahkemesinin tasdikiyle katiyet kesbetmiş olduğu anlaşılmıştır. Encümende yapılan müzakere sonunda: Suç mevzuu gizli kalması lazım gelen malumatı ihtiva eden (Tab. 6/2 Sahra Topçusunun tabiye ve tekniği) kitabın umumi bir matbaada basılmış olması ve bütün subaylarda ve askeri kütüphanelerde bulunması itibariyle temini büyük bir gayret ve mesai sarfına lüzum olmaksızın kolayca mümkün olmasına ve casusluk, ölüm cezasının tatbikini istilzam eden Askeri Ceza Kanununun 56 ncı maddesinde yazılı olduğu üzere seferberlikte veyahut Türkiye Cumhuriyetini tehdit eden yakın bir harp tehlikesi mevcut olduğunu gösteren fevkalade bir zamanda işlenmiş bulunmasına ve hadisenin mahiyetine ve oluş şekline göre suçlu Ahmet Hayati Karaşahin'e hükmedilen ölüm cezasının müebbet ağır hapse çevrilmesi Yüksek Umumi Heyetin yüce tasvibine arz olunmak üzere ekseriyetle karar altına alınmıştır."

Karara, Ş. Ergin (Encümen Reisi Y. ve Manisa); E. Karan (Antalya); V. Asena (Balıkesir); M. Önal (Çoruh); S. Dinçer (Kocaeli); Ş. Ecevit (Sivas) ve N. Kirişçioğlu (Zonguldak) "Muhalifim" kaydını düşerek muhalif kalmışlardır. Cezanın infazını isteyen üyelerin muhalefet gerekçelerini açıklayan ayrı bir metin rapora ekli değildir.

Bu arada mahkum karar düzeltme ve yargılamanın yenilenmesi başvurularında bulunmuş; bu sebeplerle dosyası geri çekilmiş, ancak lehine sonuç elde edememiştir. Bunun üzerine dosyası yeniden Komisyona gelmiştir. Komisyon 01/04/1955 tarihli ikinci raporunda, daha önce bu dosya hakkında bir karar verilip raporun da Meclise gönderildiğini, bu sebeple yeniden incelemeye gerek olmadığını belirtmiştir.

Meclisin 06/04/1955 tarihli 60. Birleşiminde tartışmalı geçen görüşmede söz alan milletvekillerinin tümü ölüm cezasının yerine getirilmesi doğ-

rultusunda konuşmuştur. Söz alanlardan Vacit Asena (Balıkesir), Komisyonun bu dosya üzerindeki çalışması bakımından bilinmeyen bir hususu da belirtmiştir. Açıklamaya göre, dosya Komisyon tarafından ilk kez incelendiğinde, cezanın infazı istencini içeren rapor hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına sunulmuştur. Mahkum karar düzeltme yoluna başvurunca dosyası iade edilmiştir. Lehe sonuç alınamayan bu başvurunun ardından dosya Meclise ve oradan da Komisyona yeniden gelmiştir. Asena'ya göre, Komisyon "İadeden sonra yapılan ikinci müzakere neticesinde zayıf bir ekseriyetle idam hükmünün müebbet hapse tebdili cihetine temayül etmiştir." Bu durumda, Komisyonun belgede gösterildiği gibi, aslında iki değil, üç kez rapor hazırladığı ve başlangıçtaki infaz istencinin bilahare hapse tahvile dönüştüğü ve üçüncü raporun da mahiyeti itibariyle ikinci raporda ısrar edilmesinden ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Meclisteki görüşmenin sonunda, Selami Dinçer (Kocaeli) ve Vacid Asena tarafından verilen, "Komisyon raporunun reddi ile idam hükmünün infazı teklifi" içerikli önerge, Oturum başkanı tarafından oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Böylece, Adalet Komisyonunun ölüm cezasının yerine getirilmemesi yönündeki kararı Mecliste kabul görmeyerek infaz istenci açığa çıkartılmıştır.

ii) Tablo 1'deki verilerin değerlendirilmesi

01/01/1925 – 26/05/1960 arasındaki 35 yıllık evrede TBMM tarafından toplam 427 İnfaz Kararı üretilmiştir. Bununla toplam 539 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya çıkartılmıştır.

Meclis Adalet Komisyonu tarafından hazırlanan toplam 427 İnfaz Kararına ilişkin Raporların 407'si, "Oybirliği" ve 19'u "Oyçokluğu" ile olmak üzere toplam 426 Raporda infaza evet kararı verilmiştir. Bunun yüzde olarak dağılımı şöyledir:

- AK Raporlarının % 99.76'sı İNFAZLARA EVET ve

- AK Raporlarının % 0.23'ü İNFAZLARA HAYIR İSTENCİNİ YANSITMAKTADIR.

Ayrıca,

- AK Raporlarının % 95.31'i OYBİRLİĞİ ile İNFAZLARA EVET ve

- AK Raporlarının % 4.45'i OYÇOKLUĞU ile İNFAZLARA EVET şeklinde üretilmiştir.

Komisyon raporunda ölüm cezasının yerine getirilmemesi doğrultusunda olan tek örnekte de Komisyon istencini oyçokluğu ile ortaya koymuş; ancak Meclis bu dosyada da infaz yönünde karar vererek Komisyonun teklifine katılmamıştır.

b) 1962-1980 Dönemi ve 1984 Yılı

TABLO 2) 1962-1980 Döneminde ve 1984 Yılında Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verilen Mahkumlara İlişkin Dosyalarda Meclis Adalet Komisyonu İstencinin Açılımı

Yıl	İnfaz Kanunu toplam sayısı	Mahkum sayısı	Meclis Adalet Komisyonu istenci			
			Raporda infaza evet		Raporda infaza hayır	
			Oybirliği	Oyçokluğu	Oybirliği	Oyçokluğu
1962	1	1	1	-	-	-
1963	20	23	20	-	-	-
1964	17	21	16	1 *	-	-
1971	12	14	11	1	-	-
1972	1	3	-	1	-	-
Toplam	51	62	48	3	-	-
1984	2	2	-	2	-	-
Genel toplam	53	64	48	5	-	-

* 1964 yılında 480 sayılı Kanuna ilişkin olarak MM AK birden fazla rapor hazırlamıştır. Ayrıntılı bilgi çalışmanın İnfaz Belgelerine ilişkin II. Cildinde 1964 yılı bölümünde ve özet bilgi hemen aşağıda verilmektedir.

i) 1962-1980 döneminde ve 1984 yılında Adalet Komisyonu raporlarında oyçokluğu ile istencin ortaya konduğu dosyalar

1964 yılında: 23/06/1964 tarih ve 480 sayılı Kanunla, Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın ölüm cezalarının yerine getirilmesine ve Osman Deniz ve Erol Dinçer haklarındaki ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilmiştir. Millet Meclisi Adalet Komisyonunun 15/01/1964 tarihli Raporunda, dört mahkuma ilişkin ölüm cezalarının yerine getirilmesi konusundaki Kanun teklifinin Meclise sunulmasına oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Raporun imzalar bölümünde toplam 14 isim yer almaktadır. Bunlardan K. Özek (İzmir) adı altında "Söz hakkım mahfuzdur" notu bulunmaktadır. Ayrıca Komisyon üyesi Halil Özmen'in (Kırşehir) ismi altında Raporda bir açıklama notu yer almamasına karşılık, bu Raporun görüşüldüğü Meclisin 28/01/1964 tarihli 42. Birleşim tutanağı incelendiğinde, bu üyenin rapora "muhalif" olduğu; aslında böyle bir şerh koyduğu ve fakat bunun Tutanağın sonuna ekli olup raporu kapsayan 560 sayılı basma yazıda bir dizgi hatası sonucu düştüğü anlaşılmaktadır. Kadri Özek'in "söz hakkını saklı tutan" notunu aykırı oylar arasında saymak gerekmektedir. Zira, her ne kadar açıkça muhalif kaydı yoksa ve Meclisteki görüşmede Özek muhalif görüş

açıklanmamışsa da, Kanun teklifinde adı geçen dört mahkumun her biri için yapılan açık oylamada Özek, tıpkı Özmen gibi "ret" oyu kullananlar arasındadır. Bu veriler ışığında, Komisyonun, 2'ye karşı 12 oyla infaz istencini ortaya koyduğu açığa çıkmaktadır. Ancak Özmen ve Özek, Meclisteki görüşmede söz alan milletvekilleri arasında olmadıklarından, Komisyon üyesi sıfatıyla infaz istencine muhalif kalmalarının hangi gerekçeye dayandığını net biçimde tespit etmek mümkün değildir.

Millet Meclisinin 04/02/1964 tarihli 47. Birleşiminde yapılan ikinci görüşme sonunda, Talat Aydemir, Osman Deniz ve Fethi Gürcan'ın ölüm cezalarının yerine getirilmesine ve Erol Dinçer hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmemesi istenci ile kabul edilen metin, Cumhuriyet Senatosu önüne gelmiştir. Senato Genel Kurulunun 17/03/1964 tarihli 53. Birleşiminde yapılan görüşmeler sonunda Senato tarafından benimsenen metne göre, adı geçen 4 mahkumdan, "Talat Aydemir hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine ve Fethi Gürcan, Osman Deniz ve Erol Dinçer haklarındaki ölüm cezalarının yerine getirilmemesine karar verilmiştir."

Senatoda değiştirilerek yeniden MM'ne gönderilen dosya üzerinde, Millet Meclisi Adalet Komisyonu 27/03/1964 tarih ve Esas No. 3/740, Karar No. 72 sayılı Raporu hazırlamıştır. MM AK önce, MM ve CS'nun istençlerinin uyumlu olduğu Aydemir (idamına) ve Dinçer (yerine getirilmemesine) haklarındaki kararların sonucu olarak bunların kanunlaştığını tespit etmiştir. Bundan ötürü müzakerelerini Gürcan ve Deniz'e hasretmiştir.

MM AK, Osman Deniz'e ilişkin olarak, "şahsi ahvali ve tutumu göz önünde tutularak af ve atıfete mazhar olması lazım geldiği düşüncesiyle, Osman Deniz hakkında Cumhuriyet Senatosunca düzenlenen metne Millet Meclisince de aynen uyulması uygun mütalaa edilmiştir" sonucuna varmıştır. MM AK, Fethi Gürcan'a ilişkin olarak ise, "Millet Meclisince kabul edilen kanun metninin aynen muhafazası komisyonumuzca tavsiyeye şayan görülmüştür" neticesine ulaşmıştır.

MM AK'nun 27/03/1964 tarihli Raporunda toplam 14 üyenin ismi geçmektedir. Komisyon yukarıda açıklanan kararını (Deniz için yerine getirmeme; Gürcan için idam) oyçokluğu ile almıştır. Komisyonun 4 üyesi (N. Güray; H. Özmen; Y. Yakut ve S. Konak), Rapora "Fethi Gürcan hakkında da Senato metnine uyulması" şeklinde not ekleyerek Gürcan'ın idamına karşı oy kullanmışlardır. Buna karşılık, 1 üye (M. Uyar), "Osman Deniz hakkındaki karara muhalifim" şerhini koymuştur. Bu durumda muhalif üye M. Uyar'ın, Dinçer'in ölüm cezasının yerine getirilmesi gerektiği görüşüyle rapora not düştüğü anlaşılmaktadır. Raporda ayrıca üyeler M. Kaptan ve N. Güray'ın isimlerinin altında "İmzada bulunmadı" ibaresi vardır. Ancak, N. Güray, üstte belirtildiği gibi, Gürcan hakkında cezanın yerine getirilmemesi düşüncesiyle muhalif oy kullanmıştır.

Bu dosya özelinde gerek Millet Meclisinde gerekse Cumhuriyet Senatosunda cereyan eden müzakereler ve çeşitli değişiklikler sonucunda, yukarıda belirtildiği gibi, TBMM'nin nihai istenci, 2 mahkumun idamlarına, 2'sinin ise cezalarının yerine getirilmemesine şeklinde tecelli etmiştir.

1971 yılında: 08/07/1971 tarih ve 1426 sayılı Kanunla, Kamil Akman isimli bir mahkumun ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Bu dosyaya ilişkin Millet Meclisi Adalet Komisyonunun 24/01/1970 tarihli raporunda 12 imza bulunmaktadır. S. Güldoğan (Elazığ), R. Cinisli (Erzurum) ve Y. Uysal (Isparta) isimleri altında "İmzada bulunamadı" notu bulunmaktadır. V. Bozatlı (Sivas) "Muhalifim" şerhini koymuştur. Ancak, muhalefet gerekçesini açıklayan bir muhalefet şerhi rapora ayrıca ekli değildir. Raporun hazırlandığı yasama döneminde dosya görüşülerek sonuca bağlanamadığı için izleyen toplantı yılına devredilmiştir. Yeni dönemde Komisyon toplam 10 imza içeren 17/02/1971 tarihli bir ek rapor hazırlamıştır. Bu ikinci raporda Komisyon, önceki raporu olduğu gibi benimsemiş ve Genel Kurula sunmaya karar vermiştir. Komisyonun hazırladığı rapor Meclisin 03/06/1971 tarihli 107. Birleşiminde görüşülmüştür. Söz alan tek konuşmacı T. Özgüner, dosyaya ilişkin açıklama yapmaksızın, idamların yeniden başlatılmasının eşiğinde bulunulduğuna işaret etmiş ve sosyal ve ekonomik nedenlerle işlenmiş cinayetlerde idamın topluma bir şey kazandırmayacağını; Devleti yıkmaya kasteden davranışların ise idamı gerektirdiğini söylemiştir. Dolayısıyla Komisyondaki muhalif oyun dayanakları belirsizliğini korumuştur. Rapor oylanmış ve benimsenmiştir.

Tümü 08/07/1971 tarihli olan 1431 sayılı Kanunla, Hacı Ahmet Tonya'nın; 1432 sayılı Kanunla, Hüseyin Bulut'un ve 1434 sayılı Kanunla, Ahmet Balıkçı'nın ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Bu üç dosyaya ilişkin Millet Meclisi Adalet Komisyonu raporlarında, Turhan Özgüner (İçel) ve M. Kaftan (Malatya) isimleri altında "Söz hakkım saklıdır" notu bulunmaktadır. Raporlarda ayrı bir muhalif ya da çekimser oy ibaresi yer almamaktadır. Bu üç rapor Meclisin 03/06/1971 tarihli 107. Birleşiminde görüşülmüş, hiçbir milletvekili söz almaksızın oylanmış ve kabul edilmiştir. Komisyonun adı geçen iki üyesinin bir yanda söz haklarını saklı tutup, öte yanda da söz almamaları çelişkisi aşikardır.

Yine tümü 08/07/1971 tarihli olan 1435 sayılı Kanunla, Cemil Yıldız'ın; 1436 sayılı Kanunla, Nail Kır'ın ve 1437 sayılı Kanunla, Mehmet Karabaş (Karataş)'ın ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Bu üç dosyaya ilişkin Millet Meclisi Adalet Komisyonu raporlarında ise, Turhan Özgüner (İçel) ve Orhan Okay (Konya) isimleri altında "Söz hakkım saklıdır" notu bulunmaktadır. Raporlarda ayrı bir muhalif ya da çekimser oy ibaresi yer almamaktadır. Bu üç dosyadan sadece Nail Kır'ınkinin Mecliste görüşülmesinde Özgüner söz almıştır. Burada dile getirdiği husus ise, dosyanın öncelik ve ivedilikle görüşülmesinin isabetli olmadığıdır. Mehmet Karabaş'ın dosyası görüşülürken hiç söz alan çıkmamıştır. Cemil Yıldız dosyasında ise Mecliste üç milletvekili söz almıştır. Bunlar da infaz lehinde konuşmuştur.

1972 yılında: 02/05/1972 tarih ve 1586 sayılı Kanunla, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. Bu kanuna ilişkin raporu ve kanun teklifini hazırlayan Millet Meclisi Adalet Komisyonu, toplam 21 üyeden oluşmuştur.

Komisyon Raporundaki imzalara göre, Abdullah Naci Budak (Artvin), Turhan Özgüner (İçel) ve Ahmet Fuat Azmioğlu'nun (Kütahya) isimleri altın-

da "Toplantıda bulunamadı" kaydı vardır. Ayrıca İrfan Baran (Konya) ismi altında "Öncelik ve ivedilikle görüşülmesine karşıyım" notu düşülmüştür. Yine imzalar bölümünde, Kenan Mümtaz Akışık (Bitlis), Mehmet Aytuğ (Elazığ), Orhan Okay (Konya) ve Mevlüt Ocakçıoğlu (Niğde) isimleri altında "Muhalifim" notu görülmektedir. Rapora, muhalif oy kullanan bu dört üye tarafından imzalanmış bir ortak "Muhalefet Şerhi" de eklidir. Bu verilere göre, çıplak olarak rapora bakıldığında, toplantıya katılmayan üç üye hariç tutularak ve öncelikle görüşülmesine karşı oy da infaz lehindeki oylar arasında sayılarak hesaplandığında, Komisyonun infaz yönündeki kararını 4'e karşı 14 oyla aldığı sonucu çıkmaktadır.

Ancak gerek raporda gerekse bu raporun Meclis genel kurulundaki oylamasında infaza net biçimde evet oyu kullanan Komisyon üyeleri dışında kalan ve yukarıda isimleri geçen üyelerin, raporun Meclisin 24/04/1972 tarihli 77. Birleşimindeki görüşmeler sonunda yapılan açık oylamada ne yönde oy kullandıklarının belirtilmesi de yararlı olacaktır. Buna göre,

- **Raporda "Toplantıda Bulunamadı" notu düşülenler:** T. Özgüner ile A.F. Azmioğlu (infaza evet) ve A.N. Budak (infaza hayır) oyu kullanmışlardır.
- **Raporda "Öncelikle görüşmeye karşı" notu düşülen:** İ. Baran (infaza evet) oyu kullanmıştır.
- **Raporda "Muhalif" notu düşülenler:** K.M. Akışık, M. Aytuğ ve M. Ocakçıoğlu (infaza hayır) oyu kullanmışlar iken, O. Okay (oya katılmayan) üyeler arasındadır.

Meclisteki açık oylamada Adalet Komisyonu üyelerinin kullandıkları oya bakarak değerlendirme yapıldığında, Komisyonun toplam 21 üyesinden, 16'sı infaza evet; 5'i infaza hayır istencini ortaya koymuştur. Ayrıntılı bilgi bu çalışmanın II. Cildi 1972 yılı bahsinde verilmiştir.

1984 yılında: 03/10/1984 tarih ve 3049 sayılı Kanunla, Hıdır Aslan'ın ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. TBMM Adalet Komisyonunun 21/06/1984 tarihli raporunda cezanın infazı yönündeki istenç oyçokluğu ile açığa çıkmıştır. Raporda toplam 10 imza bulunmaktadır. Bunların 6'sı ANAP; 3'ü HP ve 1'i MDP milletvekilidir. HP'den infaz lehine oy kullanan üye Yozgat milletvekili Selahattin Taflıoğlu'dur. Raporda, Alpaslan Pehlivanlı (Ankara, ANAP) ismi altında "Çekimserim" ve Hasan Altay (Samsun, HP) ismi altında "Karara Muhalifim" ile Coşkun Bayram (Adana, HP) ismi altında "Muhalifim" notları vardır. Buna göre, Komisyon, cezanın yerine getirilmesi kararını 2 muhalif ve 1 çekimser oya karşı 7 oyla almıştır. Rapora, ne Çekimser ne de Muhalif Oy Gerekçeleri eklidir. Bu nedenle, anılan üyelerin hangi argümanlara dayandıkları belli olmamaktadır. Bununla birlikte, bu raporun Meclisin 03/10/1984 tarihli 7. Birleşimindeki görüşülmesi sırasında söz alan toplam 5 milletvekilinden biri olan Hasan Altay konuşmasında, mahkumun hiçbir şekilde adam öldürmediğini ve öldürmeyle sonuçlanan bir olaya da katılmadığını ve Askeri Yargıtay'ın da hükmü oy çokluğu ile onamış bulunduğunu hatırlatmıştır. Dolayısıyla Komisyon üyesi Altay'ın, rapordaki muhalif oy gerekçesinin bu hususlar olduğu anlaşılmakta-

dır. Rapor oylanmış ve infaz istenci Meclisçe kabul edilmiştir. Böylece, 3049 sayılı infaz kanunu, 12 Eylül fiili rejiminin ardından, yani sivil rejim evresinde bu yöndeki ilk kanun olarak TBMM tarafından çıkartılmıştır.

04/10/1984 tarih ve 3052 sayılı Kanunla, İlyas Has'ın ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir. TBMM Adalet Komisyonunun bu dosyaya ilişkin raporunda toplam 14 imza vardır. Bunların 7'si ANAP; 6'sı HP ve 1'i MDP milletvekilidir. HP'den infaz lehine oy kullanan üye Yozgat milletvekili Selahattin Taflıoğlu'dur. Raporda, Alpaslan Pehlivanlı (Ankara, ANAP) ismi altında "Çekimserim" ve İbrahim Taşdemir (Ağrı, HP), Salih Alcan (Tekirdağ, HP) ve Hasan Altay (Samsun, HP) isimleri altında "Karara Muhalifim" yazılıdır. Yukarıdaki 3049 sayılı Kanuna ilişkin Komisyon Raporunda muhalif imza koyan Coşkun Bayram (Adana, HP) ile Mehmet Sait Erol (Hakkari,HP) isimleri altında "İmzada bulunmadı" yazılıdır. Buna göre, Komisyon, cezanın yerine getirilmesi kararını 3 muhalif ve 1 çekimser oya karşı 10 oyla almıştır. Rapora, Çekimser Oy ve Muhalif Oy Gerekçeleri ekli değildir. Bu nedenle, anılan üyelerin muhalefetlerini hangi argümanlara dayandırdıkları belli olmamaktadır. Bu raporun Meclisin 04/10/1984 tarihli 8. Birleşimindeki görüşülmesi sırasında Komisyon raporunda muhalif oy kullananlar dahil hiçbir milletvekili söz almamış; oylanmış ve kabul edilmiştir. Böylece, 1920-2000 arasındaki 80 yıllık evrede, hakkındaki ölüm cezası infaz edilen sonuncu mahkum için Meclis istenci ortaya konmuştur.

ii) Tablo 2'deki verilerin değerlendirilmesi

1962 – 1980 arasındaki 19 yıllık evrede ve ayrıca 1984 yılında TBMM tarafından toplam 53 İnfaz Kanunu üretilmiştir. Bununla toplam 64 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir.

Meclis Adalet Komisyonu tarafından hazırlanan toplam 53 İnfaz Kanununa ilişkin Raporlardan 48'i, "Oybirliği" ve 5'i "Oyçokluğu" ile olmak üzere toplam 53 Raporda ortaya konan istenç infaza evet yönündedir. Bu durumda,

- AK Raporlarının % 100'ü İNFAZLARA EVET İSTENCİNİ YANSITMAKTADIR.

Tamamı ölüm cezalarının yerine getirilmesi yönünde olan

- AK Raporlarının % 90.56'sı OYBİRLİĞİ İLE İNFAZLARA EVET ve
- AK Raporlarının % 9.44'ü OYÇOKLUĞU İLE İNFAZLARA EVET şeklinde üretilmiştir.

c) 1925-1960 ve 1962-1980 Dönemleri ile 1984 Yılı Verilerinin Birlikte Değerlendirilmesi

TABLO 3) 1925-1960, 1962-1980 Dönemleri ile 1984 Yılında Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verilen Mahkumlara İlişkin Dosyalarda Meclis Adalet Komisyonu İstencinin Toplu Sonucu

Yıl	İnfaz Kararı ve Kanunu toplam sayısı	Mahkum sayısı	Meclis Adalet Komisyonu istenci			
			Raporda infaza evet		Raporda infaza hayır	
			Oybirliği	Oyçokluğu	Oybirliği	Oyçokluğu
1925-1960	427	539	407	19	-	1
1962-1980	51	62	48	3	-	-
1984	2	2	-	2	-	-
Toplam	480	603	455	24	-	1

i) Tablo 3'deki verilerin değerlendirilmesi

Belirtilen evrede TBMM tarafından toplam 480 İnfaz Kararı ve Kanunu çıkartılarak toplam 603 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konmuştur.

Meclis Adalet Komisyonu tarafından hazırlanan toplam 480 İnfaz Kararına/Kanununa ilişkin Raporlardan 455'i, "Oybirliği" ve 24'ü "Oyçokluğu" ile olmak üzere toplam 479 Rapor infaza evet yönündedir. Yüzde olarak dağılımı şöyledir:

- AK Raporlarının % 99.79'u İNFAZLARA EVET ve
- AK Raporlarının % 0.21'i İNFAZLARA HAYIR İSTENCİNİ YANSITMAKTADIR.

Oybirliği ve oyçokluğunun yüzdelerine bakıldığında,

- AK Raporlarının % 94.80'i OYBİRLİĞİ İLE İNFAZLARA EVET ve
- AK Raporlarının % 5'i OYÇOKLUĞU İLE İNFAZLARA EVET şeklinde üretilmiştir.

TABLO 4) 1925-1960, 1962-1980 Dönemleri ile 1984 Yılında Meclis Adalet Komisyonu Raporlarında Oyçokluğu ile Ortaya Konan Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesi İstencinin Üyelere ve Oyun Niteliğine Göre Dağılımı

İnfaz Kararı ve Kanunu No.	Mahkum sayısı	AK üye sayısı	AK üyelerince kullanılan oyun dağılımı			
			Bulunmayan	Evet	Çekimser	Muhalif
24/04/1935 tarih ve 861 sayılı	2	10	-	7	-	3 Osman Dinçer (Mardin), M. B. Pars (Ordu), Fuad Sirmen (Erzurum)
01/10/1935 tarih ve 898 sayılı	3	9	-	8	-	1 isim belli değil
28/04/1941 tarih ve 1237	1	11	-	10	1 isim belli değil	-
15/09/1941 tarih ve 1257 sayılı	1	15	-	11	-	4 Feridun Fikri (Bingöl), Saim Dilemre (Rize), diğer ikl muhalif üyenin ismi belli değil
03/06/1942 tarih ve 1294 sayılı	1	9	-	8	-	1 Salah Yargı (Kocaeli)
19/06/1944 tarih ve 1405 sayılı	1	15	-	14	-	1 Bekir S. Kunt'un (Hatay)
08/12/1944 tarih ve 1436 sayılı	1	17	-	15	-	2 Feridun Fikri Düşünsel (Bingöl), Hulki Karagülle (Konya)
		20	-	20	-	-
08/12/1944 tarih ve 1437 sayılı	2	20	-	18	-	2 isimler belli değil
04/04/1945 tarih ve 1457 sayılı	2	16	-	15	-	1 Hulki Karagölle (Konya)
09/06/1947 tarih ve 1562 sayılı	1	15	-	14	-	1 Kamil Coşkunoğlu (Manisa)
16/01/1948 tarih ve 1585 sayılı	1	15	-	11 ya da 9	-	4 ya da 6 isimler ve sayı rapordan net olarak anlaşılamıyor

Tablo 4'ün devamı

İnfaz Kararı ve Kanunu No.	Mahkum sayısı	AK üye sayısı	AK üyelerince kullanılan oyun dağılımı			
			Bulunmayan	Evet	Çekimser	Muhalif
18/07/1951 tarih ve 1737 sayılı	1	9	-	6	-	3 M. K. Boran (Mardin), L. Aküzüm (Kars), M. Yöney (AK Başkanı)
04/04/1955 tarih ve 1939 sayılı	1	16	-	11	1 H. Şevket İnce (Erzurum)	4 C. Boynuk (Çankırı), M. Kemal Biberoğlu (Çorum), S. S. Nasuhoğlu (Kütahya), T. Fikret Baran (Konya)
22/01/1958 tarih ve 2096 sayılı	1	19	-	17	1 M.A. Arıkan (Mardin)	1 A. Akan (Urfa)
09/06/1958 tarih ve 2104 sayılı	1	15	1 N. Telli-nel	12	2 S. S. Nasuhoğlu (Kütahya), A. Akan (Urfa)	-
21/12/1959 tarih ve 2230 sayılı	1	20	-	17	2 A. R. Akbıyıkoğlu (Uşak), Ş. Kitapçı (Tokat)	1 V. Asena (Balıkesir)
21/12/1959 tarih ve 2231 sayılı	1	17	-	11	1 M. A. Arıkan (Mardin)	5 M. K. Biberoğlu (Çorum), V. Asena (Balıkesir), A. Çalıkoğlu (Uşak), Ş. Kitapçı (Tokat), H. Çopuroğlu (Kırşehir)
25/01/1960 tarih ve 2239 sayılı	1	14	-	12	-	2 A. Şahin'in (Gaziantep) K. Sarıibrahimoğlu (Adana)
27/01/1960 tarih ve 2241 sayılı	1	15	-	11	2 M. Dölek (İçel), M. A. Arıkan (Mardin)	2 S. Z. Ramoğlu (Trabzon), Ş. Kitapçı (Tokat)

Tablo 4'ün devamı

İnfaz Kararı ve Kanunu No.	Mahkum sayısı	AK üye sayısı	AK üyelerince kullanılan oyun dağılımı			
			Bulunmayan	Evet	Çekimser	Muhalif
23/06/1964 tarih ve 480 sayılı *Kanun*	2	14	-	12	-	2 Kadri Özek (İzmir), Halil Özmen (Kırşehir)
08/07/1971 tarih ve 1426 sayılı	1	12	3 S. Güldoğan (Elazığ), R. Cinisli (Erzurum) Y. Uysal (Isparta)	8	-	1 V. Bozatlı (Sivas)
02/05/1972 tarih ve 1586 sayılı	3	21	3 A. Naci Budak (Artvin), Turhan Özgüner (İçel), A. Fuat Azmioğlu (Kütahya)	14 İrfan Baran (Konya)	-	4 Kenan Mümtaz Akışık (Bitlis), Mehmet Aytuğ (Elazığ), Orhan Okay (Konya) ve Mevlüt Ocakçıoğlu (Niğde)
03/10/1984 tarih ve 3049 sayılı	1	10	-	7	1 Alpaslan Pehlivanlı (Ankara)	2 Hasan Altay (Samsun), Coşkun Bayram (Adana)
04/10/1984 tarih ve 3052 sayılı	1	16	2 Coşkun Bayram (Adana), Mehmet Sait Erol (Hakkari)	10	1 Alpaslan Pehlivanlı (Ankara)	3 İbrahim Taşdemir (Ağrı), Salih Alcan (Tekirdağ) Hasan Altay (Samsun)
Toplam 24 Karar/ Kanun	32 mahkum		9 üye bulunmayan	299 üye evet	12 üye çekimser	50 üye muhalif

ii) Tablo 4'deki verilerin değerlendirilmesi

1925-26/05/1960 ve 1962-1980 dönemleri ile 1984 yılında toplam 24 İnfaz Kararı/Kanununa ilişkin olarak Adalet Komisyonunca hazırlanan ve oyçokluğu ile ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konulan toplam 32 mahkum bulunmaktadır.

1) AK Raporlarında "çekimser oy" kullanan üyeler ve bu yöndeki istencin açıklanma sıklığı

Söz konusu 24 dosyada/raporda, çekimser oy kullanılan rapor sayısı toplamı 9'dur. Bunun toplam içindeki yeri, % 37.5'dur.

Toplam 9 raporda çekimser oy kullanan AK üyesi sayısı toplamı 12'dir. Raporların 6'sında "1 çekimser oy" ve 3'ünde ise "2'şer çekimser oy" kullanıldığı görülmektedir.

Çekimser oy kullanılan 9 rapordan 2'sinde (ki, 1237 sayılı Kararda 1 ve 2104 sayılı Kararda 2 olmak üzere toplam 3 üye söz konusudur) sadece çekimser oy bulunmaktadır; yani bunlarda muhalif oy yoktur. Buna karşılık anılan 9 raporun 7'sinde hem çekimser hem de muhalif oy kullanıldığı tespit edilmektedir.

Toplam 9 raporda toplam 12 üyenin çekimser oy kullandığı saptanmakla birlikte, üyelerin isimleri bakımından değerlendirme yapıldığında çekimserlik istencini belirtenlerin sayısı azalmaktadır. Çünkü, birden çok dosyada bu yönde oy kullanan aynı üyeler bulunmaktadır. Ayrıca, 1237 sayılı Karara ilişkin raporda bu istenci açıklayan üyenin ismi de belirli değildir.

Sonuç olarak çekimser oy kullanan üyelerin tam dökümü şöyledir:

- 1 kez çekimser oy kullananlar: Toplam 7 üye - H. Ş. İnce (Erzurum); S. Nasuhoğlu (Kütahya); A.R. Akbıyıkoğlu (Uşak); Ş. Kitapçı (Tokat); M. Dölek (İçel); A. Akan (Urfa) ve bir üyenin ismi belli değil
- 2 kez çekimser oy kullanan: Toplam 1 üye - A. Pehlivanlı (Ankara)
- 3 kez çekimser oy kullanan: Toplam 1 üye - M.A. Arıkan (Mardin)

Bu verilere göre, toplam 9 mahkumu kapsayan toplam 9 dosyada AK'nun toplam 9 üyesi "çekimser oy" kullanmıştır.

2) AK Raporlarında "muhalif oy" kullanan üyeler ve bu yöndeki istencin açıklanma sıklığı

Sözü edilen 24 dosyada/raporda, muhalif oy kullanılan rapor sayısı toplamı 22'dir. Bunun toplam içindeki yeri, % 91.67'dir.

Toplam 22 raporda muhalif oy kullanan AK üyesi sayısı toplamı 50'dir, (1585 sayılı Karara ilişkin rapordaki belirsizlikten ötürü bu sayı en çok 52 olabilir). Raporların 8'inde "1 muhalif oy"; 6'sında "2 muhalif oy"; 3'ünde "3 muhalif oy"; 4'ünde "4 muhalif oy" ve 1'inde "5 muhalif oy" kullanıldığı görülmektedir.

Muhalif oy kullanılan 22 rapordan 15'inde sadece muhalif oy bulunmaktadır; yani bunlarda çekimser oy yoktur. Buna karşılık anılan 22 raporun 7'sinde hem muhalif hem de çekimser oy kullanıldığı tespit edilmektedir.

Toplam 22 raporda toplam 50 üyenin muhalif oy kullandığı saptanmakla birlikte, üyelerin isimleri bakımından değerlendirme yapıldığında muhalefet istencini belirtenlerin sayısı azalmaktadır. Çünkü, birden çok dosyada bu yönde oy kullanan aynı üyeler bulunmaktadır.

Ayrıca, muhalif oy kullanmakla birlikte rapordan ismi net olarak anlaşılamayan dosyalar da mevcuttur. Buna göre, 898 sayılı Kararda 1 muhalif üye, 1257 ve 1437 sayılı Kararlarda 2'şer muhalif üyenin isimleri belli değildir. İlaveten, 2585 sayılı Karara ilişkin raporda da benzeri biçimde belirsizlik vardır. Burada 4 ya da 6 üye muhaliftir.

Sonuç olarak muhalif oy kullanan üyelerin tam dökümü şöyledir:

- 1 kez muhalif oy kullananlar: Toplam 29 üye – O. Dinçer (Mardin); M.B. Pars (Ordu); Fuad Sirmen (Erzurum); S. Dilemre (Rize); S. Yargı (Kocaeli); B.S. Kunt (Hatay); K. Coşkunoğlu (Manisa); M.K. Boran (Mardin); L. Aküzüm (Kars) M. Yöney; C. Boynuk (Çankırı); S.S. Nasuhoğlu (Kütahya); T.F. Baran (Konya); A.Akan (Urfa); A. Çalıkoğlu (Uşak); H. Çopuroğlu (Kırşehir); A. Şahin (Gaziantep); K. Sarıibrahimoğlu (Adana); S.Z. Ramoğlu (Trabzon); K. Özek (İzmir); H. Özmen (Kırşehir); V. Bozatlı (Sivas); K.M. Akışık (Bitlis); M. Aytuğ (Elazığ); O. Okay (Konya); M. Ocakçıoğlu (Niğde); C. Bayram (Adana); İ. Taşdemir (Ağrı); S. Alcan (Tekirdağ)
- 2'şer kez muhalif oy kullananlar: Toplam 6 üye – F. Fikri Düşünsel (Bingöl); H. Karagüile (Konya); V. Asena (Balıkesir); M.K. Biberoğlu (Çorum); Ş. Kitapçı (Tokat); H. Altay (Samsun)
- İsimleri belli olmayan ve muhalif oy kullananlar: Toplam 7 ya da 9 üye

Bu verilere göre, toplam 30 mahkumu kapsayan toplam 22 dosyada, isimleri belli olmayanlar hariç, AK'nun toplam 35 üyesi "muhalif oy" kullanmıştır.

B) ÖLÜM CEZALARININ YERİNE GETİRİLMESİNE KARAR VERİLEN MAHKUMLARA İLİŞKİN DOSYALARDA MECLİS GENEL KURULU İSTENCİNİN AÇILIMI

Bu Bölümde çıkartılan Tablolarda sadece ölüm cezalarının infazına karar verilen mahkumlara ilişkin dosyalarda Meclis Genel Kurulunun istencini ortaya koyma şekli irdelenmektedir.

27 Mayıs ve 12 Eylül Fiili Rejimleri içindeki infaz istençleri ise, çalışmanın Fiili Rejimlerde Ölüm Cezası bölümünde özel olarak incelendiğinden, buraya dahil edilmemiştir. bir yanda AK ile Meclis Genel Kurulu istençlerinin uyumu sorusuna açıklık getirilmesi, öte yanda da doğrudan Meclisin infaz istencini ortaya koyarken üyelerin (milletvekillerinin) işlemin yaşamsal önemine karşılık gelecek şekilde bir tartışma açıp açmadıklarına ilişkin olarak verilerin belgeleriyle sergilenmesi amaçlanmaktadır.

a) 1925-26/05/1960 Döneminde Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine İlişkin Kararların Çıkartılmasında Millet Meclisi İstencinin Açılımı

TABLO 5a) 1925-1929 Döneminde Millet Meclisince Çıkartılan İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde İstencin Milletvekillerinin Söz Almaları ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1925	6 Karar; 11 mahkum	181	2	3 Rasih Bey (Antalya); Feridun Fikri Bey (Dersim); Yusuf Kemal Bey (Sinop) (AK sözcüsü)	-	-	4 Karar; 8 mahkum
		187	1	1 Reşit Bey (Malatya) (izahat talebi);	1 Ahmet Hamdi Bey (Bozok)	-	

Tablo 5a'nın Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda İyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1926	6 Karar; 6 mahkum	-	-	-	-	-	6 Karar; 6 mahkum
1927	9 Karar; 11 mahkum	-	-	-	-	-	9 Karar; 11 mahkum
1928	11 Karar; 15 mahkum	-	-	-	-	-	11 Karar; 15 mahkum
1929	11 Karar; 13 mahkum	472	1	1 İsmail Kemal Bey (Çorum) (izahat talebi)	1 Hamdi Bey (Yozgat) (mazbata sarihtir efendim)	-	10 Karar; 12 mahkum
Toplam	43 Karar; 56 mahkum	3 Karar	4 mahkum	5 milletvekili	2 milletvekili	-	40 Karar; 52 mahkum

TABLO 5b) 1930-1939 Döneminde Millet Meclisince Çıkartılan İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde İstencin Milletvekillerinin Söz Almaları ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1930	15 Karar; 30 mahkum	-	-	-	-	-	15 Karar; 30 mahkum
1931	23 Karar; 53 mahkum	638	1	1 İbrahim Bey (Isparta) (İzahat talebi)	1 Salahattin Bey (Kocaeli) (AK sözcüsü)	-	19 Karar; 47 mahkum
		639	1 (2 mahkum var; 1'i idam, 1'i tahvil)	1 İbrahim Bey (Isparta) (İzahat talebi)	1 Salahattin Bey (Kocaeli) (AK sözcüsü)	-	
		660	2	1 Ali Şururi Bey (Balıkesir) (İzahat talebi)	1 Salahattin Bey (Kocaeli) (AK sözcüsü)	-	
		663	2	-	2 Kazım Paşa (Diyarbakır) (Bunları yakalım) Sırrı Bey (Yozgat) (Bunları Bacaklarından asmalı)	-	

Tablo 6b'nin Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1932	10 Karar; 12 mahkum	-	-	-	-	-	10 Karar; 12 mahkum
1933		790	1	-	7 Kazım Paşa (Diyarbakır); Salahattin Bey (Kocaeli) (AK sözcüsü); Besim Atalay (Aksaray); Süleyman Sırrı Bey (Yozgat); Ziya Gevher Bey (Çanakkale); Rasih Bey (Antalya); Raif Bey (Trabzon) (AK sözcüsü)	1 ***** Celal Nuri Bey (Tekirdağ)	5 Karar; 6 mahkum
1934	16 Karar; 20 mahkum	818	1	2 * Süleyman Sırrı Bey (Yozgat); Esat Bey (Oturum Başkanı)	-	-	15 Karar; 19 mahkum
1935	22 Karar; 32 mahkum	861	3	3 ** Hasan Fehmi Ataç (Gümüşhane); Bekir Kaleli (Gaziantep); Salah Yargı (Kocaeli) (AK sözcüsü)		1 Osman Dinçer (Mardin) (AK üyesi);	20 Karar; 27 mahkum

Tablo 5b'nin Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı: Görüş açıklayan milletvekilleri			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1935	22 Karar; 32 mahkum	898	3	3 *** Z. Gevher Etili (Çanakkale); Şükrü Kaya (Muğla) (Dahiliye Vekili); Mitat Aydın (Trabzon)	-	-	20 Karar; 27 mahkum
1936	5 Karar; 8 mahkum	-	-	-	-	-	5 Karar; 8 mahkum
1937	16 Karar; 17 mahkum	-	-	-	-	-	16 Karar; 17 mahkum
1938	15 Karar; 15 mahkum	-	-	-	-	-	15 Karar; 15 mahkum
1939	54 Karar; 62 mahkum	1109	1	1**** Hasan Ali Yücel (İzmir) (Maarif Vekili)	2 Kazım Karabekir (İstanbul); Dr. O. Şevki Uludağ (Konya)	-	53 Karar; 61 mahkum
Toplam	152 Karar; 256 mahkum	9 Karar	14 mahkum	12 milletvekili	14 milletvekili	2 milletvekili	173 Karar; 242 mahkum

* Süleyman Sırrı Bey (Yozgat) (müzakere usulüne itiraz); Esat Bey (Oturum Başkanı) (itiraz geçersiz).

** Hasan Fehmi Ataç (Gümüşhane); Bekir Kaleli (Gaziantep); (izahat talebi); Salah Yargı (Kocaeli) (AK sözcüsü) (mazbatanın kapsamının nasıl olması gerektiğine ilişkin açıklama).

*** Z. Gevher Etili (Çanakkale) (mazbatadaki "Asi Kürt köyü" ismi kanunsuzdur); Şük-

rü Kaya (Muğla) (Dahiliye Vekili) (köyün ismi asidir); Mitat Aydın (Trabzon) (alelade köydür, içinde Kürt ve asi yoktur).

**** Hasan Ali Yücel (İzmir) (Maarif Vekili) (katil olmamaları için Maarifin tedbir almaya imkanı yok).

***** Celal Nuri Bey (İleri): 1882'de (1298) Çanakkale'nin Gelibolu ilçesinde doğdu. II. Meşrutiyet Ayanı Meclisi üyesi Mustafa Nuri Beyin oğludur. Galatasaray Lisesini ve Hukuk Mektebini bitirdi. Ayrıca doktora yaptı. II. Meşrutiyetin ilanından sonra İkdam, Le Courrier d'Orient, Le Jeune Turc Gazetelerine ve İçtihad dergisine inceleme yazıları yazmaya başladı. 1916'da Edebiyat-ı Umumiye Dergisini, 1918'de Âti adındaki günlük gazeteyi çıkardı. Âti, Şubat 1919'da İleri adıyla yayımlanmaya başlandı. Yayınlarıyla, II. Meşrutiyetin siyaset ve fikir alanında etkili rol oynadı. Mütarekeden sonra Damat Ferit Paşanın iktidara geldiği dönemde bir süre sınır dışı edildi.

Mebusan Meclisinin son dönemi için 09/12/1919'da yapılan seçimde Gelibolu Milletvekili oldu. İstanbul'un işgalinden sonra tutuklanarak diğer gazeteciler Süleyman Nazif, Ebuzziya Velid ve Ahmet Emin Beyle ve diğer iki kişi ile birlikte 27/03/1920'de Malta adasına sürgüne gönderildi. Ankara Hükümetinin girişimleri sonucu serbest bırakılan 59 kişi arasında 01/11/1921'de İnebolu'ya geldi. Ancak karaya çıkmayarak aynı gemi ile İstanbul'a döndü. 26/11/1921'de Ankara'ya gelerek TBMM Genel Kuruluna Gelibolu milletvekili olarak takdim edildi. Mecliste Anayasa, Dışişleri, İktisat ve İçtüzük Komisyonlarında çalıştı. İlk Anayasanın hazırlanmasında büyük emeği geçti. I. Dönemde Mecliste 14 konuşma yaptı, 2 soru önergesi ve 1 kanun önerisi verdi.

25/06/1923'te yapılan seçimde 113 oy alarak Gelibolu'dan ikinci kez milletvekili seçildi. 11/08/1923'te Meclise katıldı; ertesi gün mazbatası onaylandı. Dışişleri, Anayasa, Diyanet ve Evkaf, İçtüzük Komisyonlarında çalıştı. Anayasa ve İçtüzük Komisyonları sözcülüklerine seçildi. II. Dönemde, değişik 26 konuda 86 konuşma yaptı.

TBMM III. Dönem seçimlerine katıldı. 309 oy alarak Tekirdağ milletvekili seçildi. 01/11/1927'de Meclise katıldı, ertesi gün mazbatası onaylandı. Anayasa Komisyonunda çalıştı. III. Dönemde Genel Kurulda değişik 9 konuda 16 konuşma yaptı.

IV. Dönem seçimlerinde yeniden Tekirdağ Milletvekili seçilerek 04/05/1931'de Meclise katıldı ve 08/02/1935 tarihine dek yasama görevini sürdürdü. IV. Dönem boyunca Anayasa Komisyonunda çalıştı. TBMM İçtüzüğünün 22. Maddesinin değiştirilmesine ilişkin dört arkadaşıyla birlikte yaptığı öneri 10/11/1932'de Genel Kurulda görüşülerek aynen kabul edildi. IV. Dönemde Mecliste çeşitli konularda 15 kez konuştu.

Yukarıdaki *Tablo 5b*'de gösterildiği üzere, 1933 tarih ve 790 sayılı İnfaz Kararının alındığı oturumda yaptığı konuşmada, ölüm cezasına ilke olarak muhalif olduğunu ve ilgili işlemlerde hep muhalif oy kullandığını açıkladı. Celal Nuri Bey, idam dosyalarının görüşülmesi sırasında, ölüm cezasına ilkesel karşı çıkışı açıkça dile getiren ilk milletvekilidir. (Bu tespit için esas alı-

nan veri şudur: Celal Nuri Bey, 1925 sonrasındaki evrede Meclisçe haklarında infazına karar verilen mahkumlara ilişkin dosyalarla çerçeveli olarak, bunların görüşülmesi sırasında Genel Kurulda söz alıp muhalefet görüşünü açıklayan milletvekilleri arasında, ölüm cezasına ilkesel olarak karşı çıktığını ifade eden ilk kişidir.)

Celal Nuri Bey, V. Dönem seçimlerine katılmadı. 02/11/1938 tarihinde öldü. Evli ve iki çocuk babası idi. Fransızca, İngilizce ve Yunanca bildiği kısa hal tercümesinde yazılıdır.

TABLO 5c) 1940-1949 Döneminde Millet Meclisince Çıkartılan İnfaz Kararlarının Görüştülmesinde İstencin Milletvekillerinin Söz Almaları ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüştülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1941	33 Karar; 36 mahkum	1219	1	-	1 Şinasi Devrin (AK sözcüsü)	1 Mitat Aydın (Trabzon)	30 Karar; 33 mahkum
		1228	1	1 * Nevzat Ayas (Bursa)	1 Ş. Devrin (AK sözcüsü)	1 Emin Sazak (Eskişehir)	
		1257	1	5 İsmet Eker (Çorum); Refik İnce (Manisa); Şükrü Emed (Diyarbakır); Bekir Kaleli (Gaziantep); M. Müfit Kansu (Çoruh)	6 Ş. Devrin (AK sözcüsü); Baha Pars (Bursa); Hasan Menemencioğlu (Mardin, Adalet Bakanı); İ. Memet Uğur (Sivas); Salim Dilemre (Rize); A. Rıza Türel Konya)	4 F.Fikri Düşünsel (Bingöl); Emin Sazak; Berç Türker (Afyonkarahisar); Y. Ziya Özer (Eskişehir)	

Tablo 5c'nin Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1942	26 Karar; 34 mahkum	1294	1	2 ** Ziya Karamursal (İstanbul); N. Sahir (Bingöl)	1 Fevzi Daldal (Ankara)	1 Salah Yargı (Kocaeli, AK üyesi)	25 Karar; 33 mahkum
1943	19 Karar; 21 mahkum	-	-	-	-	-	19 Karar; 21 mahkum
1944	39 Karar; 43 mahkum	1409	1	-	2 E. Oran (İzmir) (AK sözcüsü); Ş. Devrin (AK Başkanı)	1 İ. Arvas (Van) (işkenceli ikrar iddiası)	38 Karar; 42 mahkum
1945	6 Karar; 8 mahkum	-	-	-	-	-	6 Karar; 8 mahkum
1946	2 Karar; 2 mahkum	-	-	-	-	-	2 Karar; 2 mahkum
1947	17 Karar; 18 mahkum	1562	1	-	3 O. Nuri Köni (İstanbul); Ekrem Oran (İzmir); Mümtaz Ökmen (Ankara) (Başbakan Yrd.);	5 Sırrı İçöz (Yozgat); Nazım Poroy (Tokat); N. Erdem (Muğla); Sahir Sılan (Tunceli); K. Coşkunoğlu (Manisa) (AK üyesi)	16 Karar; 17 mahkum

Tablo 5c'nin Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1948	6 Karar; 7 mahkum	-	-	-	-	-	6 Karar; 7 mahkum
1949	6 Karar; 7 mahkum	-	-	-	-	-	6 Karar; 7 mahkum
Toplam	154 Karar; 176 mahkum	6 Karar	6 mahkum	8 milletvekili	14 milletvekili	13 milletvekili	148 Karar; 170 mahkum

* Nevzat Ayas (Bursa) (mazbatada ilgili madde gösterilsin)

** Ziya Karamursal (İstanbul); N. Sahir (Bingöl) (açıklama istemi)

TABLO 5d) 1950-26/05/1960 Döneminde Millet Meclisince Çıkartılan İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde İstencin Milletvekillerinin Söz Almaları ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1950	2 Karar; 2 mahkum	-	-	-	-	-	2 Karar; 2 mahkum
1951	1 Karar; 1 mahkum	1737	1	-	1 Mehmet Enginün (Edirne) (AK sözcüsü)	3 M.K. Boran (Mardin); Rıfat Sivişlioğlu (Zonguldak); Bahadır Dülger (Erzurum)	-

Tablo 6d'nin Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1954	3 Karar; 4 mahkum	1846	1	-	1 Sinan Tekelioğlu (Seyhan)	-	2 Karar; 3 mahkum
1955	5 Karar; 6 mahkum	1920	1	1 * Sinan Tekelioğlu (Seyhan)	1 Veysel Varol (Erzincan)	-	1 Karar; 1 mahkum
		1936	2	1 ** Sinan Tekelioğlu (Seyhan)	1 Vacid Asena (Balıkesir) (AK sözcüsü)	-	
		1939	1	-	5 Halil Özyörük (Konya) (AK Başkanı); Servet Sezgin (Çanakkale) (AK sözcüsü); Nusret Kirişçioğlu (Zonguldak); İsmail Hadımoğlu (Denizli); Muzaffer Önal (Çoruh)	5 Kemal Özçoban (Afyon); M. Daim Sümalp (Siirt); Kemal Biberoğlu (Çorum); Sabri İşbakan (Ordu); İzzet Akçal (Rize) (karar, şerhi hakkındaki hüküm kesinleşene dek ertelensin)	
		1940	1	-	4 S. Ragıp Emeç (Bursa); N. Kirişçioğlu; V. Asena; Cemal Kıpçak (Zonguldak);	-	

Tablo 5d'nin Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1956	10 Karar; 10 mahkum	2032	1	6 *** Turan Güneş (Kocaeli); Sabri Dilek (Trabzon); Daim Sûalp (Siirt); Tahir Taşer (Kırşehir); Refet Aksoy (Ordu); Hamdi Sancar (Denizli)	1 Kemal Biberoğlu (Çorum) (AK sözcüsü);	-	9 Karar; 9 mahkum
1957	7 Karar; 7 mahkum	2067	1	-	4 İbrahim Us (Kars); Tahir Taşer (Kırşehir); Servet Sezgin (Çanakkale); M. Daim Sûalp (Siirt)	2 Veysel Varol (Erzincan); Sırrı Atalay (Kars);	6 Karar; 6 mahkum
1958	7 Karar; 7 mahkum	-	-	-	-	-	7 Karar; 7 mahkum

Tablo 6d'nin Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam infaz Kararı ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kararı	Tartışma yapılan Kararda mahkum sayısı	İnfaz Kararlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kararı ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1959	7 Karar; 8 mahkum	2112	1	1 **** Fethi Çelikbaş (Burdur)	5 Mehmet Dölek (İçel); Zeki Kumrulu (Ordu) (AK sözcüsü); Esad Budakhoğlu (Balıkesir) (Adalet Bakanı); Müfit Erkuyumcu (Bursa); Cevat Ülkü (Aydın) (AK Başkanı)	3 Aziz Uras (Mardin); Esat Mahmut Karakurt (Urfa); Hamdi Öner (Adana);	6 Karar; 7 mahkum
01.01.60 26.05.60	6 Karar; 6 mahkum	-	-	-	-	-	6 Karar; 6 mahkum
Toplam	48 Karar; 51 mahkum	9 Karar	10 mahkum	9 milletvekili	23 milletvekili	13 milletvekili	39 Karar; 41 mahkum

* Sinan Tekelioğlu (Seyhan) (mazbata mufassal olsun)

** Sinan Tekelioğlu (Seyhan) (mazbatada esbabı mucibe yazılı değil)

*** Turan Güneş (Kocaeli) ve Sabri Dilek (Trabzon) ve Daim Süalp (Siirt) (bu üç konuşmacı, AK, dosyayı mahkeme gibi incelememeli; Meclis sadece infaz yoluna gidebilir; infaz etmeme kararı için yegane mesnet usuli hatayı tespittir); Tahir Taşer (Kırşehir); Refet Aksoy (Ordu); Hamdi Sancar (Denizli) (bu üç konuşmacı, AK raporunda gerekçeyi ve delilleri göstermek gerekir)

**** Fethi Çelikbaş (Burdur) (görüşülen dosya ile ilgisi bulunmayan usule ilişkin söz alma)

b) 1962-11/09/1980 Döneminde ve 1984 Yılında Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine İlişkin Kanunların Çıkartılmasında Millet Meclisi İstencinin Açılımı

TABLO 6) 1962-11/09/1980 Döneminde ve 1984 Yılında Millet Meclisince Çıkartılan İnfaz Kanunlarının Görüşülmesinde İstencin Milletvekillerinin Söz Almaları ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kanunu ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kanunu	Tartışma yapılan Kanunda mahkum sayısı	İnfaz Kanunlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı — Görüş açıklayan milletvekilleri			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kanunu ve mahkum sayıları
				Mahkum ve dosyasından çok, esasa ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1962	1 Kanun; 1 mahkum	-	-	-	-	-	1 Kanun; 1 mahkum
1963	20 Kanun; 23 mahkum	321	1	2 * Halis Bayramoğlu (Gümüşhane); İhsan Ataöv (Antalya)	3 S. Emin Ağaoğlu (Artvin) (AK sözcüsü); Sabri Keskin (Kastamonu); Mahmut Alıcanoğlu (Sinop)	-	19 Kanun; 22 mahkum
1964	17 Kanun; 21 mahkum	445	2	3 ** Kemal Sarıibrahimoğlu (Adana); N. Tekinel (AK Başkanı); A. Bolak (Aydın)	4 Nurettin Ardıçoğlu (Elazığ); Kemal Kaya (Kars) (AK sözcüsü); Saadettin Çanga (Bursa); Ruhi Soyer (Niğde)	-	15 Kanun; 17 mahkum

Tablo 6'nın Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kanunu ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kanunu	Tartışma yapılan Kanunda mahkum sayısı	İnfaz Kanunlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kanunu ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1964	17 Kanun 21 mahkum	480	2 (4 mahkum var, 2'si idam, 2'si yerine getirmeme)	9 *** S. Yücesoy (Konya); F. Çelikbaş (Burdur); İ. Sancar (İstanbul); M. Göker (Kayseri) (AK sözcüsü); T. Demiray (İstanbul); K. Esengün (Zonguldak); R. Soyer (Niğde); C. Odyakmaz (Sivas); M. R. Bertan (İstanbul)	-	-	15 Kanun 17 mahkum
1971	12 Kanun; 14 mahkum	1426	1	-	-	1 Turhan Özgüner (İçel)	7 Kanun; 9 mahkum
		1427	1	-	1 Ahmet Güner (Zonguldak)	-	

Tablo 6'nın Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kanunu ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kanunu	Tartışma yapılan Kanunda mahkum sayısı	İnfaz Kanunlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kanunu ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1971	12 Kanun; 14 mahkum	1429	1	-	1 Turhan Özgüner (İçel)	-	7 Kanun; 9 mahkum
		1435	1	-	3 Mehmet Aytuğ (Elazığ); Mustafa Karaman (Gümüşhane); M. Orhan Daut (Manisa)	-	
		1436	1	-	-	1 Turhan Özgüner (İçel)	
1972	1 Kanun; 3 mahkum	1586	3	-	7 Kubilay İmer (Konya); Vefa Tanır; İlhan Darendelioğlu (İstanbul); Turhan Özgüner (İçel); Fahri Uğrasızoğlu (Uşak); Nuri Erdoğan (İstanbul); Ahmet Buldanlı (Muğla)	5 Bülent Ecevit (Zonguldak); Celal Kargılı (İçel); İsmet İnönü (Malatya) (CHP Grubu adına); M. Ali Aybar (İstanbul); Reşit Ülker (İstanbul)	-

Tablo 6'nın Devamı

Yıl	Yıl içinde toplam İnfaz Kanunu ve mahkum sayıları	Tartışma yapılan İnfaz Kanunu	Tartışma yapılan Kanunda mahkum sayısı	İnfaz Kanunlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen toplam İnfaz Kanunu ve mahkum sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Mahkum ve dosyasından çok, usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
Toplam	51 Kanun; 62 mahkum	9	13	14	19	7	42 Kanun; 49 mahkum
1984	2 Kanun; 2 mahkum	3049	1	1 **** Turhan Beyazıt (Maraş)	1 M. Uğur Yener (Kütahya) (AK sözcüsü)	3 Edip Özgenç (İçel); Hasan Altay (Samsun); Enver Özcan (Tokat);	1 Kanun; 1 mahkum
Genel toplam	53 Kanun; 64 mahkum	10 Kanun	14 mahkum	15 milletvekili	20 milletvekili	10 milletvekili	43 Kanun; 50 mahkum

* Halis Bayramoğlu (Gümüşhane) ve İhsan Ataöv (Antalya) (dosyadaki olaya ilişkin sorular).

** Kemal Sarıibrahim-oğlu (Adana) (işlemin kanunla yapılması yanlıştır); N. Tekinel (AK Başkanı) (infaz etmeme kararı halinde mahkum için mecburi bir af kanunu teklifi getirilmesi uygundur); A. Bolak (Aydın) (AK Bşk. çelişkili konuşuyor).

*** S. Sina Yücesoy (Konya) (27 Mayıs darbesi eleştirisi); Fethi Çelikbaş (Burdur) (Yücesoy'un konuşmasının eleştirisi); İlhami Sancar (İstanbul) (Savunma Bakanı) (ordu siyasetten çekilmiştir; mahkumlar yabancı ideoloji uşaklığı yapmış değildir); Mehmet Göker (Kayseri) (AK sözcüsü) (Yücesoy'u eleştiri); Tahsin Demiray (İstanbul) (22 Şubat olayında affedilenlerin peşini bırakmamalı idik); Kenan Esengün (Zonguldak) (bu memleketteki hiçbir ihtilalin kökü dışarıda değildir); Ruhi Soyer (Niğde) (27 Mayısın meşruiyeti şüpheye düşürülemez); Cevad Odyakmaz (Sivas) (konuşmaların hiçbiri cezanın çektirilip çektirilmemesi konusunda değil); M. Rıza Bertan (İstanbul) (Yücesoy'un konuşması AP'yi bağlamaz, şahsidir.

**** Turhan Beyazıt (Maraş) (rapora açıklık getirilmesi istemi).

c) 1925-26/05/1960 ve 1962-11/09/1980 Dönemleri ile 1984 Yılı Verilerinin Birlikte Değerlendirilmesi

TABLO 7) 1925-26/05/1960, 1962-11/09/1980 Dönemleri ile 1984 Yılında Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verilen Mahkumlara İlişkin Dosyalarda Meclis Genel Kurulu İstencinin Toplu Sonucu

Yıl	Dönem içinde toplam İnfaz Kararı-Kanunu ve mahkum sayısı	Tartışma yapılan İnfaz Kararı-Kanunu sayısı	Tartışma yapılan Kararda Kanunda toplam mahkum sayısı	İnfaz Karar ve Kanunlarının Görüşülmesinde Meclis Genel Kurulunda Üyelerin Tavrı			Yıl içinde tartışmasız geçen İnfaz Kararı/Kanunu ve mahkum toplam sayıları
				Görüş açıklayan milletvekilleri			
				Usule ve mevzuata ilişkin tartışma	İnfaz lehinde	İnfaz aleyhinde	
1925 1960	427 Karar; 539 mahkum	27	34	34	53	28	400 Karar; 505 mahkum
1962 1980	51 Kanun; 62 mahkum	9	13	14	19	7	42 Kanun; 49 mahkum
1984	2 Kanun; 2 mahkum	1	1	1	1	3	1 Kanun; 1 mahkum
Toplam	480 Karar/Kanun; 603 mahkum	37 Karar/Kanun	48 mahkum	49 milletvekili	73 milletvekili	38 milletvekili	443 Karar/Kanun; 555 mahkum

i) Tablo 7'deki verilerin değerlendirilmesi

Belirtilen evrede TBMM tarafından toplam 480 İnfaz Kararı ve Kanunu çıkartılarak toplam 603 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konmuştur.

1) İnfaz Kararı/Kanunu bakımından değerlendirme: Toplam idam kararlarının % 92'sinde Mecliste hiçbir tartışma yapılmamıştır

Meclis Genel Kurulu, 480 İnfaz Kararı/Kanunundan 443'ünde hiçbir milletvekili söz almaksızın, hiçbir tartışma yapılmaksızın ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermiştir. Üzerinde tartışma yapılan Karar/Kanun sayısı toplamı ise 37'dir. Buna göre,

- Toplam İnfaz Kararı/Kanununun % 92.30'unda infaz istenci TARTIŞMA YAPILMAKSIZIN ve

- Toplam İnfaz Kararı/Kanununun % 7,70'inde İnfaz İstenci TARTIŞMA YAPILARAK üretilmiştir.

2) Mahkum sayısı bakımından değerlendirme: Toplam mahkumların % 92'sinin idamı kararında hiçbir milletvekili söz almamıştır

Aynı değerlendirme mahkum sayısı bakımından yapıldığında durum şudur. Hakkında İnfaz İstenci açıklanan toplam 603 mahkumdan 555'inin idamı, üzerinde Mecliste hiçbir milletvekilinin görüş açıklamasına yol açmaksızın karara bağlanmıştır. Sadece 48 mahkumun idamına karar verilirken konuşma yapıldığı görülmektedir. Bu durumda,

- Toplam mahkumların % 92.04'ünün İDAMINA, HİÇBİR MİLLETVEKİLİ SÖZ ALIP GÖRÜŞ AÇIKLAMAKSIZIN karar verilmişken,

- Toplam mahkumların sadece % 7.96'sının İDAMINA, BAZI MİLLETVEKİLLERİNİN GÖRÜŞ AÇIKLAMASINDAN SONRA karar verilmiştir.

d) 1925-26/05/1960 ve 1962-11/09/1980 Dönemleri ile 1984 Yılı Verilerine Göre Üzerinde Tartışma Yapılan Dosyalarda Söz Alan Milletvekilleri ve Açıklanan Görüş

TABLO 8) 1925-26/05/1960, 1962-11/09/1980 Dönemleri ile 1984 Yılında Üzerinde Tartışma Yapılarak Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verilen Mahkumlara İlişkin Dosyaların, Söz Alan Milletvekillerine ve Açıkladıkları Görüşe Göre Sınıflanması

Usule ve mevzuata ilişkin konuşan	İnfaz lehinde konuşan	İnfaz aleyhinde konuşan
1. **Rasih Bey (Antalya)**	1. Ahmet Hamdi Bey (Divanlıoğlu) (Bozok; Yozgat)	1. Celal Nuri Bey (Tekirdağ)
2. **Feridun Fikri Bey (Dersim)**	2. Salahattin Bey (Kocaeli) (AK sözcüsü) (4)	2. Osman Dinçer (Mardin) (AK üyesi)
3. Yusuf Kemal Bey (Sinop)	3. Kazım Paşa (Diyarbakır) (2)	3. **Mitat Aydın (Trabzon)**
4. Reşit Bey (Malatya)	4. Besim Atalay (Aksaray)	4. Emin Sazak (Eskişehir)
5. İsmail Kemal Bey (Çorum)	5. **Süleyman Sırrı Bey (Yozgat) (2)**	5. **F.Fikri Dilşinsel (Bingöl)**
6. İbrahim Bey (Isparta) (2)	6. Ziya Gevher Bey (Çanakkale)	6. Emin Sazak
7. Ali Şururi Bey (Balıkesir)	7. **Rasih Bey (Antalya)**	7. Berç Türker (Afyonkarahisar)
8. Süleyman Sırrı Bey (Yozgat)	8. Raif Bey (Trabzon) (AK sözcüsü)	8. Y. Ziya Özer (Eskişehir)
9. Esat Bey (Oturum Başkanı)	9. Kazım Karabekir (İstanbul)	9. **Salah Yargı (Kocaeli, AK üyesi)**
10. Hasan Fehmi Ataç (Gümüşhane)	10. Dr. O. Şevki Uludağ (Konya)	10. İ. Arvas (Van)
11. Bekir Kaleli (Gaziantep)	11. Şinasi Devrin (AK sözcüsü) (4)	11. Sırrı İçöz (Yozgat)
12. **Salah Yargı (Kocaeli)**	12. Baha Pars (Bursa)	12. Nazım Poroy (Tokat)
13. Z. Gevher Etili (Çanakkale)	13. Hasan Menemencioğlu (Mardin) (Adalet Bakanı)	13. N. Erdem (Muğla)
14. Şükrü Kaya (Muğla) (Dahiliye Vekili)	14. İ. Memet Uğur (Sivas)	14. Sahir Sılan (Tunceli)
15. **Mitat Aydın (Trabzon)**		15. K. Coşkunoğlu (Manisa) (AK üyesi)
16. Hasan Ali Yücel (İzmir) (Maarif Vekili)		16. M.K. Boran (Mardin)

Tablo 8'in Devamı

Usule ve mevzuata ilişkin konuşan	İnfaz lehinde konuşan	İnfaz aleyhinde konuşan
17. Nevzat Ayas (Bursa)	15. Salim Dilemre (Rize)	17. Rıfat Sivişlioğlu (Zonguldak)
18. İsmet Eker (Çorum)	16. A. Rıza Türel (Konya)	18. Bahadır Dülger (Erzurum)
19. Refik İnce (Manisa)	17. Fevzi Daldal (Ankara)	19. Kemal Özçoban (Afyon)
20. Şükrü Emed (Diyarbakır)	18. E. Oran (İzmir) (AK sözcüsü)	**20. M. Daim Süalp (Siirt)**
21. Bekir Kaleli (Gaziantep)	19. O. Nuri Köni (İstanbul)	**21. Kemal Biberoğlu (Çorum)**
22. M. Müfit Kansu (Çoruh)	20. Ekrem Oran (İzmir)	22. Sabri İşbakan (Ordu)
23. Ziya Karamürsel (İstanbul)	21. Mümtaz Ökmen (Ankara) (Başbakan Yrd)	23. İzzet Akçal (Rize)
24. N. Sahir (Bingöl)	22. Mehmet Enginün (Edirne) (AK sözcüsü)	24. Veysel Varol (Erzincan)
25. Sinan Tekelioğlu (Seyhan) (2)	**23. Sinan Tekelioğlu (Seyhan)**	25. Sırrı Atalay (Kars)
26. Turan Güneş (Kocaeli)	24. Veysel Varol (Erzincan)	26. Aziz Uras (Mardin)
27. Sabri Dilek (Trabzon)	25. Vacid Asena (Balıkesir) (AK sözcüsü) (2)	27. Esat Mahmut Karakurt (Urfa)
28. Daim Süalp (Siirt)	26. Halil Özyörük (Konya) (AK Başkanı)	28. Hamdi Öner (Adana)
29. Tahir Taşer (Kırşehir)	27. Servet Sezgin (Çanakkale) (AK sözcüsü)	**29. Turhan Özgüner (İçel) (2)**
30. Refet Aksoy (Ordu)	28. Nusret Kirişçioğlu (Zonguldak) (2)	30. Bülent Ecevit (Zonguldak)
31. Hamdi Sancar (Denizli)	29. İsmail Hadımoğlu (Denizli)	31. Celal Kargılı (İçel)
32. Fethi Çelikbaş (Burdur) (2)	30. Muzaffer Önal (Çoruh)	32. İsmet İnönü (Malatya) (CHP Grubu adına)
33. Halis Bayramoğlu (Gümüşhane)	31. S. Ragıp Emeç (Bursa)	33. M. Ali Aybar (İstanbul)
34. İhsan Ataöv (Antalya)	32. Cemal Küpçak (Zonguldak)	34. Reşit Ülker (İstanbul)
35. Kemal Sarıbrahimoğlu (Adana)	**33. Kemal Biberoğlu (Çorum) (AK sözcüsü)**	35. Edip Özgenç (İçel)
36. N. Telünel (AK Başkanı)	34. İbrahim Us (Kars)	36. Hasan Altay (Samsun)
37. A. Bolak (Aydın)	35. Tahir Taşer (Kırşehir)	37. Enver Özcan (Tokat)
38. Sina Yücesoy (Konya)	36. Servet Sezgin (Çanakkale)	
39. İhami Sancar (İstanbul) (Savunma Bakanı)	**37. M. Daim Süalp (Siirt)**	
40. Mehmet Göker (Kayseri) (AK sözcüsü)	38. Mehmet Dölek (İçel)	
41. Tahsin Demiray (İstanbul)	39. Zeki Kumrulu (Ordu) (AK sözcüsü)	
42. Kenan Esergün (Zonguldak)	40. Esad Budaklıoğlu (Balıkesir) (Adalet Bakanı)	
43. Ruhi Soyer (Niğde)	41. Müfit Erkuyumcu (Bursa)	
44. C. Odyakmaz (Sivas)	42. Cevat Ülkü (Aydın) (AK Başkanı)	
45. M. Rıza Bertan (İstanbul)	43. S. Emin Ağaoğlu (Artvin) (AK sözcüsü)	
	44. Sabri Keskin (Kastamonu)	
	45. Mahmut Alicanoğlu (Sinop)	
	46. Nurettin Ardıçoğlu (Elazığ)	

Tablo 8'in Devamı

Usule ve mevzuata ilişkin konuşan	İnfaz lehinde konuşan	İnfaz aleyhinde konuşan
	47. Kemal Kaya (Kars) (AK sözcüsü) 48. Saadettin Çanga (Bursa) **49. Ruhi Soyer (Niğde)** 50. Ahmet Güner (Zonguldak) **51. Turhan Özgüner (İçel) (2)** 52. Mehmet Aytuğ (Elazığ) 53. Mustafa Karaman (Gümüşhane) 54. M. Orhan Daut (Manisa) 55. Kubilay İmer (Konya) (DP Grubu adına) 56. Vefa Tanır (MGP Grubu adına) 57. İlhan Darendelioğlu (İstanbul) 58. Fahri Uğrasızoğlu (Uşak) 59. Nuri Erdoğan (İstanbul) 60. Ahmet Buldanlı (Muğla) 61. M. Uğur Yener (Kütahya) (AK sözcüsü)	
Toplam 45 milletvekili	Toplam 61 milletvekili	Toplam 37 milletvekili

i) Tablo 8'deki verilerin değerlendirilmesi

1) Söz alan milletvekilleri sayısı ve açıklanan görüş bakımından değerlendirme: Konuşan toplam 132 milletvekilinin % 46'sı infaz lehinde, % 28'i aleyhinde görüş açıklamıştır

Üzerinde tartışma yapılan 37 Karar/Kanunda 48 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konulurken söz alan milletvekillerinin toplam sayısı 143 olarak gözükmektedir. Bu rakam yanıltıcıdır ve gerçek rakam daha düşüktür. Çünkü, farklı Karar/Kanunlarda olmak koşuluyla, bir milletvekilinin, *Tablo 8*'de üç başlıkta tasnif edilen kategorilere girer mahiyette yaptığı görüş açıklamaları bulunmaktadır. Dolayısıyla konuşmasının içeriğini esas almaksızın doğrudan isimden hareketle hesaplama yapıldığında, konuşma yapan milletvekili sayısı 132 olmaktadır.

132 milletvekilinin 45'i usul ve mevzuata ilişkin konuşma yapmıştır. Bu konuşmaların genel vasfı, görüşülen somut dosya ve mahkum üzerinde odaklaşmamış olmasıdır. Tartışmaların ekseni, özellikle Meclisin bu konudaki karar verme yetkisi ile Komisyonun raporlarında gerekçe gösterip gös-

termemesi hususlandır. Kaldı ki, anılan 45 milletvekilinin bir bölümü de, sadece bilgi ve açıklama isteyen taleplerini dile getirmiştir. Başka deyişle, bu tür soru soranlar aslında, usule ilişkin de olsa her hangi bir görüş açıklamış değillerdir. Hemen ekleyelim ki, mevzuat ve usul üzerinde duran milletvekillerinin bir bölümü, yaptıkları konuşmalardaki genel eğilim izlendiğinde anlaşılacağı gibi, aslında infaza evet oyu kullanmışlardır.

Söz alarak infaz lehinde görüş açıklayanların sayısı 61'dir. İnfazın gerekliliği görüşünü savunan 61 milletvekilinden 13'ü Ak Sözcüsü ya da üyesidir. Yukarıda, AK raporlarına ve AK üyelerinin kullandıkları oyun yönüne ilişkin ayrıntılı döküm verilmişti. Oradaki verilerden de anlaşılacağı üzere, raporların sadece 1'inde infaza hayır istenci vardır. Dolayısıyla, AK sözcüsü sıfatını taşırken Meclis Genel Kurulunda söz aldıklarında, birkaç istisna dışında rapordaki istenç olan infaz lehinde konuşmuşlardır. Bununla birlikte, Mecliste söz alanlardan infaz lehinde görüş bildirenler AK üyelerinden ibaret değildir. Nitekim, 61 milletvekilinden 48'i AK üyesi değildir.

İnfaz aleyhinde söz alanların toplamı 37 milletvekilidir. Bunlar arasında 3'ü, AK üyesi sıfatı da taşımaktaydılar. Ölüm cezalarının yerine getirilmesine karşı görüş açıklayan milletvekillerinin büyük çoğunluğu, ölüm cezasına "ilke olarak muhalif" olduğu için değil, o somut dosyada özel olarak o mahkum ya da mahkumlar bakımından infaza hayır demişlerdir. Bunun belirgin örnekleri tutanaklardan izlenmektedir. Birkaç örnek isim saymak gerekirse, Feridun Fikri Düşünsel (Dersim; Bingöl); Salah Yargı (Kocaeli); Turan Özgüner (İçel); Kemal Biberoğlu (Çorum); Daim Süalp (Siirt); Bülent Ecevit (Ankara); İsmet İnönü (Malatya); Sırrı Atalay (Kars) hemen sayılabilir. Bu isimleri, sadece üstteki *Tablo 8*'den hareketle değil, ama Mecliste açık oylanarak benimsenen infaz kararlarında kullandıkları oya bakarak örneklemekteyiz. Dolayısıyla, *Tablo 8*'de infaz aleyhtarı olarak ismi geçenlerden bazıları, belli dosyalarda hararetli biçimde bu görüşlerini dile getirmişlerse de, ilkesel olarak ölüm cezası karşıtı olmamışlar ve bunu da infaza evet oyu kullandıkları çeşitli uygulamalarla ortaya koymuşlardır.

Sonuç olarak, söz alan toplam 132 milletvekilinin,

- % 34.09'u MEVZUAT VE USUL HAKKINDA,
- % 46.21'i İNFAZ LEHİNDE ve
- % 28.03'ü İNFAZ ALEYHİNDE KONUŞMUŞTUR.

BÖLÜM VIII

YÜRÜTME ORGANININ ÜRETTİĞİ SİYASA VE ÖLÜM CEZASI (1920-2000)

VIII) YÜRÜTME ORGANININ ÜRETTİĞİ SİYASA VE ÖLÜM CEZASI (1920-2000)

Yürütme organının ürettiği siyasanın da, yasama organı gibi, yaşam hakkını kurumsallaştırma ve güçlendirme genel çizgisini yansıttığı söylenemez. 1920-2000 arasındaki 80 yıllık evre bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yürütme organının gerek Cumhurbaşkanı, gerekse Bakanlar Kurulu kanatlarında yer alanlar tarafından yapılan pek çok açıklamada, ölüm cezasına kararlı bir sahip çıkış anlayışı gözlenmektedir.

A) TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLARI ve DÖNEMLERİNDE ÖLÜM CEZASI

a) Türkiye'de Cumhurbaşkanları

TABLO 1) Türkiye'de Cumhurbaşkanları ve görev süreleri

Cumhurbaşkanı	Dönem	Süre
Mustafa Kemal Atatürk	29/10/1923 – 10/11/1938	15 yıl (1920-1923 arasında Millet Meclisi Başkanı sıfatıyla yapılan görev süresi de eklenince, toplam 18 yıl)
İsmet İnönü	11/11/1938 – 22/05/1950	11 yıl, 6 ay
Celal Bayar	22/05/1950 – 27/05/1960	10 yıl
Cemal Gürsel	27/05/1960 – 28/03/1966	6 yıl
Cevdet Sunay	28/03/1966 – 28/03/1973	7 yıl
Fahri Korutürk	06/04/1973 – 06/04/1980	7 yıl
Kenan Evren	12/09/1980 – 09/11/1989	9 yıl, 1 ay, 27 gün
Turgut Özal	09/11/1989 – 17/04/1993	3 yıl, 5 ay, 8 gün
Süleyman Demirel	16/05/1993 – 16/05/2000	7 yıl
Ahmet Necdet Sezer	16/05/2000 –	

TABLO 2) Türkiye'de Cumhurbaşkanlarının seçilme tarihleri ve aldıkları oylar[1]

Cumhurbaşkanı	Seçim tarihi	TBMM üye tam sayısı	Seçime katılan üye sayısı	Kaç oyla seçildi?
M. Kemal Atatürk	29/10/1923	287	158	158
	01/11/1927	316	288	288
	04/05/1931	317	289	289
	01/03/1935	399	386	386
İsmet İnönü	11/11/1938	399	348	348
	03/04/1939	429	413	413
	08/03/1943	455	435	435
	05/01/1946	465	451	388
Celal Bayar	22/05/1950	487	453	387
	14/05/1954	541	513	486
	01/11/1957	610	413	413
Cemal Gürsel	26/10/1961[2]	638	607	434
Cevdet Sunay	28/03/1966	636	532	461
Fahri Korutürk	06/04/1973	635	557	365 (15. Turda)
Kenan Evren	09/11/1982[3]	1982 Anayasasının 07/12/1982 tarihinde yapılan halk oylaması ile kabulü sonucunda, AY (Geçici md.1) uyarınca Cumhurbaşkanı sıfatını kazandı.		
Turgut Özal	31/10/1989[4]	450	285	263 (3. turda)
Süleyman Demirel	16/05/1993[5]	450	431	244 (3. turda)
Ahmet Necdet Sezer	05/05/2000	550	533	330 (3. turda)

1 Süleyman Coşkun, Türkiye'de Politika (1920-1995), Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, sf:38. İhsan Ezherli, Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No.54, TBMM Basımevi, Ankara, 1992, sf:145.

2 Cemal Gürsel, TSK'nce 27/05/1960 tarihinde yapılan askeri müdahalenin ardından Devlet ve Hükümet Başkanlığı ile Milli Birlik Komitesinin Başkanlığını üstlendi ve bilahare Cumhurbaşkanı oldu.

3 Kenan Evren, TSK'nce 19/09/1980 tarihinde yapılan askeri müdahalenin ardından Milli Güvenlik Konseyi ile Devlet Başkanlığını üstlendi ve bilahare Cumhurbaşkanı oldu.

4 Turgut Özal, 46. Hükümetin (21/12/1987 – 09/11/1989) Başbakanı iken 31/10/1989'da Cumhurbaşkanı seçilmiştir, (RG, 01/11/1989, s.20329). Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine, 31/10/1989'da Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ali Bozer, Başbakan Vekili olmuştur.

5 Süleyman Demirel, 49. Hükümetin Başbakanı iken 16/05/1993'te Cumhurbaşkanı seçilmiştir, (RG, 16/05/1993, s.21583 mükerrer). Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine, Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, yeni hükümet kurulana kadar Başbakanlığa vekalet etmiştir.

TABLO 3) Ölüm cezası infazlarının Cumhurbaşkanlarının görev dönemlerine göre sınıflandırılması

Cumhurbaşkanı	Görev süresi	İnfaz istenci		Yüzdesi	
		Döneminde çıkartılan İnfaz Kararı- Kanunu sayısı	Döneminde hakkında infaz istenci açıklanan mahkum sayısı	Döneminde çıkartılan İnfaz Kararı/Kanunu sayısının, toplam İnfaz Kararı/Kanunu içinde %	Döneminde hakkında infaz istenci açıklanan mahkum sayısının, toplam mahkum sayısı içinde %
Mustafa Kemal Atatürk	18 yıl	196	286	34.57	39.89
İsmet İnönü	11 yıl, 6 ay	210	240	37.03	33.48
Celal Bayar	10 yıl	46	49	8.11	6.83
Cemal Gürsel	6 yıl	59	70	10.40	9.76
Cevdet Sunay	7 yıl	13	17	2.29	2.37
Fahri Korutürk	7 yıl	-	-	-	-
Kenan Evren	9 yıl, 1 ay, 27 gün	43	55	7.60	7.67
Turgut Özal	3 yıl, 5 ay, 8 gün	-	-	-	-
Süleyman Demirel	7 yıl	-	-	-	-
Ahmet Necdet Sezer	16/05/2000'de göreve başladı	-	-	-	-
Toplam	80 yıl	567 Karar-Kanun	717 mahkum	% 100 % 100	% 100 % 100

i) Tablo 3'e ilişkin açıklama

1) Dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkarılması işlemi yapılmayan 4 Cumhurbaşkanı

Tablo 3'deki verilere göre, 1920-2000 arasındaki 80 yıllık evrede görev üstlenen 10 Cumhurbaşkanından sadece dördü, bu sıfatı taşıdığı süre içinde ölüm cezasının yerine getirilmesi hakkında Kanun çıkarılması işlemlerine imza koymamışlardır. Bu Cumhurbaşkanları görev alış sırasıyla, Fahri Korutürk, Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Ahmet Necdet Sezer'dir. 1920-1980 arasındaki 80 yıllık evrenin yaklaşık 18 yıllık süresi (yani, toplam sürenin % 22.50'si) içinde görev üstlenen dört Cumhurbaşkanı döneminde infaz istenci üretilmemiştir.

Burada "imza koymaktan" söz edilmesinin nedeni, anılan Cumhurbaşkanlarının görev dönemlerinde Meclisin infaz istencini Kanun çıkartmak yo-

luyla kullanıyor ve işlemin tamamlanabilmesi için de Cumhurbaşkanının imzasının gerekiyor olmasıdır.

Bu aşamada sorulabilecek bir soru şudur. Söz konusu dört Cumhurbaşkanı gerçekte ölüm cezası karşıtı bir istence sahip bulunmakta mıydılar?

Sorunun yanıtı araştırılırken dört Cumhurbaşkanından ikisinin durumu ayrı olarak ele alınmalıdır. Gerçekten de, Özal ve Demirel Cumhurbaşkanı statüsü altında hiçbir İnfaz Kanununa imza atmamışlarsa da, aktif politika içinde yer alan bu iki siyasal figürden Özal'ın Başbakan sıfatını taşıdığı dönemde çıkartılmış İnfaz Kanunları bulunmaktadır. Ayrıca, gerek Özal gerekse Demirel, bu bölümde referanslarıyla gösterildiği üzere, pek çok açıklamalarında ölüm cezası lehinde görüş de dile getirmişlerdir. Dolayısıyla Özal ve Demirel, ölüm cezasına karşıt görüşün temsilcileri arasında değillerdir.

Diğer iki Cumhurbaşkanı Korutürk ve Sezer'in bu konudaki yaklaşımları ise daha farklıdır. Korutürk'ün, bireysel olarak, ölüm cezası yandaşı ya da karşıtı olduğu hususunda net bir veri ve kendisi tarafından yapılmış açıklama bulunmamaktadır.

Buna karşılık, Sezer, yine bu bölüm içinde aşağıdaki bahiste gösterildiği üzere, ölüm cezasının kaldırılması yönünde açıkça görüşünü ortaya koyan ve bunu Hükümete ve parlamentoya telkin eden ilk Cumhurbaşkanıdır. Sezer'in, henüz Türk Hukuk Düzeninde ölüm cezası yürürlükte tutulduğuna göre, Meclisin bir olasılık olarak her hangi bir İnfaz Kanununu benimseyip göndermesi durumunda, hukuksal, siyasal ve vicdani gerekler ve mülahazalar arasında tavır almaya zorlanacağı görülmektedir. Bu aşamada, olası durum belirsizliğini korumaktadır.

2) Dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkarılması işlemi yapılan 6 Cumhurbaşkanı

Dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan toplam altı Cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Bunlar, Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Celal Bayar, Cemal Gürsel, Cevdet Sunay ve Kenan Evren'dir. 1920-1980 arasındaki 80 yıllık evrenin yaklaşık 62 yıllık süresi (yani, toplam sürenin % 77.50'si) içinde görev üstlenen altı Cumhurbaşkanı, infaz istencinin üretilmesine bir biçimde katılmışlar ya da tanıklık etmişlerdir.

Anılan altı Cumhurbaşkanından ilk üçü (Atatürk, İnönü ve Bayar), 1961 Anayasası öncesi dönemde görev yaptıkları ve o süreçte infaz istenci Meclis Kararı olarak üretildiği için, biçimsel anlamda ilgili işleme imza koyarak katılmış değillerdir. Buna karşılık, Gürsel, Sunay ve Evren dönemlerinde çıkartılan Karar ve Kanunlarda, bu cumhurbaşkanları işlemi tamamlayan imzalarını atmışlardır.

Hatırlatalım ki, Gürsel ve Evren, 27/05/1960 ve 12/09/1980 tarihlerinde yapılan iki darbe sonucu iktidara gelen fiili erkin de liderleriydiler. Sırasıyla Milli Birlik Komitesi ve Devlet Başkanlığı ile Milli Güvenlik Konseyi ve Devlet Başkanlığı sıfatlarını üstlendiler ve bilahare de Cumhurbaşkanı ol-

dular. Bu nedenle, Gürsel ve Evren, hem *de facto* rejimlerin şefleri hem de cumhurbaşkanı olarak infaz işlemlerine imzalarıyla katılmışlardır.

Örneğin, İnfaz Karar/Kanunları bağlamında, 27 Mayıs Rejiminde Gürsel, 1960-1961'de MBK Başkanı olarak 21 Karara, 1961-1964 döneminde Cumhurbaşkanı olarak 38 Kanuna imza koymuştur. 12 Eylül Rejiminde Evren ise, 1980-1983'de MGK Başkanı olarak 41 Kanuna ve 1984'de ise 2 Kanuna imza atmıştır.

Üretilen İnfaz Kararı sayısı bakımından en yoğun dönem, 1938-1950 (İnönü) dönemindeki 210 Karar ile 1920-1938 (Atatürk) dönemindeki 196 Karardır. Böylece 1920'den üçüncü Cumhurbaşkanı Bayar'ın göreve başladığı 22/05/1950'ye kadar olan 30 yıllık sürede toplam 406 İnfaz Kararı çıkartılmıştır ki, 80 yıl bütününde söz konusu toplam 567 Karar/Kanun arasında bunun payı % 71.60'a ulaşmaktadır.

Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken bir kaç özellik bulunmaktadır:

Birincisi şudur. İlk iki Cumhurbaşkanının görev dönemleri bütünü içinde, 80 yıllık evredeki toplam İnfaz Karar/Kanunlarının % 71.60'ı üretilmiştir ama, bunların görev süreleri toplamı da, yine 80 yıllık evrenin % 36'sını aşmaktadır. Başka deyişle, Atatürk ve İnönü, ülke tarihinin en uzun sürelerle cumhurbaşkanlığı görevini yürüten isimleri olduğu için, dönemlerindeki İnfaz Kararı sayısı da artmaktadır.

İkinci özellik ise, 1920'lerden 1950'lere varan süreç, yeni Devletin kuruluş ve kurumsallaşma dönemidir. Dolayısıyla, başta tarih olmak üzere çeşitli disiplinler özelinde ya da disiplinler arası yöntemle yürütülecek bilimsel araştırmaları gerektirdiği aşikar bir mesele açığa çıkmaktadır. Yeni bir Devletin kuruluş ve kurumsallaşma süreci, iktidarı kullananların, vatandaşa yönelik en şedit cezalandırma siyasası aracı olan ölüm cezasını da benimsemeye ve uygulamaya sevk etmiştir. Ölüm cezası problemi özelinde bakıldığında saptanabilen tarihsel olgu budur.

Üçüncü olarak dikkat edilmesi gereken özellik, dünya ölçeğinde, ulusal hukuk düzenlerinden ölüm cezasının kaldırılması eğilimi somut ve belirgin biçimde 1960'ların ikinci yarısından sonra açığa çıkmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'nin beşinci Cumhurbaşkanı olan Sunay'ın görevi aldığı 1966'ya dek geçen süre, genel anlamda ölüm cezasının ulusal mevzuatlarda yer bulduğu ve uygulandığı döneme de karşılık gelmektedir.

İmdi, yukarıda açıklanan, kuruluş ve kurumsallaşmaya denk düşen ilk 30 yılda (ilk iki Cumhurbaşkanı görev süresinde) infaz istenç üretimi ile 27 Mayıs ve 12 Eylül darbelerini izleyen fiili rejimlerdeki (iki Devlet Başkanının görev süresindeki) infaz istenç üretimlerini karşılaştırmak gerekirse, her iki gruptaki Devlet şiddeti yoğunluğunun büyük ölçüde bütünleştiği açığa çıkmaktadır. Şöyle ki,

- İlk Devlet Başkanı (Gürsel ve Evren): 1960-1961'de 21 ve 1980-1983'te 42 olmak üzere toplam 5 yılda toplam 63 İnfaz Kararı/Kanunu. Yani, yılda 12.6 İnfaz Kararı/Kanunu. (Hatırlatalım ki, bu isimle-

rin sadece Devlet Başkanı değil, ama Cumhurbaşkanı sıfatı ile de oluşumuna katıldıkları İnfaz Kanunları hesaba katıldığında, toplam 102 Karar/Kanun sayısına çıkılmaktadır.)

- İki Cumhurbaşkanı (Atatürk ve İnönü): 1920-1938'de 196 ve 1938-1950'de 210 olmak üzere toplam 30 yılda toplam 406 İnfaz Kararı. Yani, yılda 13.5 İnfaz Kararı.

3) Mahkum sayıları bakımından Cumhurbaşkanları dönemleri

İnfaz Kararı/Kanunu genel bilançosuna koşut olarak, haklarında infaz istenci ortaya konulan mahkum sayıları bakımından da en yoğun dönem, 1920-1950 arasındaki ilk iki Cumhurbaşkanının görev yaptığı 30 yıllık süredir. Gerçekten de, bu evrede toplam 526 mahkumun ölüm cezaları infaz edilmiştir. 80 yıllık sürede toplam 717 mahkum hakkında bu istenç açıklandığına göre, toplam mahkumların % 73.37'si ilk iki Cumhurbaşkanı döneminde idam edilmiştir. Sözü edilen 30 yılda, yıllık ortalama infaz sayısı 17.53 olmaktadır.

Gürsel ve Evren'in Devlet Başkanı bulundukları fiili rejim dönemlerinde ise mahkum sayıları bilançosu şöyledir. 1960-1961 döneminde toplam 25 mahkum, 1980-1983 döneminde ise toplam 53 mahkum olmak üzere toplam 78 mahkum hakkında infaz istenci belirtilmiştir. Bunun 5 yıllık sürede yıllık ortalaması 15.60'tır. Bunun anlamı, 80 yıllık süre içinde, toplam mahkumların % 10.88'inin fiili rejimde idam edildiğidir. (Yine hatırlatalım ki, Gürsel ve Evren'in Cumhurbaşkanı sıfatını taşıdığı dönemde hakkında idam istenci açıklanan mahkumlar da hesaplamaya katıldığında, toplam mahkum sayısı 125'e ulaşmaktadır.)

B) TÜRKİYE'DE HÜKÜMETLER ve DÖNEMLERİNDE ÖLÜM CEZASI

a) Hangi Hükümet Döneminde Kaç Ölüm Cezası İnfazı

Aşağıdaki Tabloda, 25/04/1920 tarihinde kurularak faaliyete geçen Muvakkat İcra Encümeninden başlayarak, son infazın gerçekleştiği 1984 yılı esas alındığında görevde bulunan I. Turgut Özal Hükümetine, (13/12/1983 – 21/12/1987) kadar olan toplam 64 yıllık evrede, hangi Hükümet döneminde kaç İnfaz Kararı/Kanunu çıkarıldığı ile kaç mahkum hakkında infaz istencinin açıklandığına ilişkin döküm çıkarılmıştır.

TABLO 4) Türkiye'de Hükümetlerin Görev Sürelerine Göre İnfaz Tasarruflarının Dağılımı

Seçim Dönemi	Hükümetler[6]	İnfaz Kararı-Kanunu sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan mahkum sayısı
1. seçim dönemi (1920-1923)	Muvakkat İcra Encümeni (25/04/1920–03/05/1920)[7]	-	-
	1. I. İcra Vekilleri Heyeti (03/05/1920–24/01/1921)[8]	2	3
	2. II. İcra Vekilleri Heyeti (24/01/1921–19/05/1921)[9]	-	-
	3. III. İcra Vekilleri Heyeti (19/05/1921– 09/07/1922)[10]	17	23
	4. IV. İcra Vekilleri Heyeti (12/07/1922–04/08/1923)[11]	6	10
	5. V. İcra Vekilleri Heyeti (14/08/1923– 27/10/1923)[12]	-	-

6 Türker Sanal, Türkiye'nin Hükümetleri, Sim Matbaacılık, Ankara, 1997, sf:1-206. M. Orhan Bayrak, Türkiye'yi Kimler Yönetti? (1920-1992), Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1992, sf:14-28.

7 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 1, sf.55-61.

8 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 1, sf.196, 202.

9 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 7, sf.372.

10 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 10, sf.318-320.

11 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 1, sf.358-362.

12 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, Cilt 1, sf.60-62

Tablo 4'ün devamı

Seçim Dönemi	Hükümetler	İnfaz Kararı-Kanunu sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan mahkum sayısı
2. seçim dönemi (1923-1927)	1. I. İsmet İnönü Hükümeti (30/10/1923– 06/03/1924)[13]	-	-
	2. II. İnönü Hükümeti (06/03/1924–22/11/1924)[14]	-	-
	3. A. Fethi Okyar Hükümeti (22/11/1924–03/03/1925)[15]	-	-
	4. III. İnönü Hükümeti (03/03/1925–01/11/1927)[16]	18	25
3. seçim dönemi (1927-1931)	5. IV. İnönü Hükümeti (01/11/1927–27/09/1930)[17]	37	55
	6. V. İnönü Hükümeti (27/09/1930–04/05/1931)[18]	13	44
4. seçim dönemi (1931-1935)	7. VI. İnönü Hükümeti (04/05/1931–01/03/1935)[19]	45	54
5. seçim dönemi (1935-1939)	8. VII. İnönü Hükümeti (01/03/1935–01/11/1937)[20]	39	52
	9. I. Celal Bayar Hükümeti (01/11/1937–11/11/1938)[21]	19	20*
	10. II. Bayar Hükümeti (11/11/1938–25/01/1939)[22]	3	3
	11. I. Refik Saydam Hükümeti (25/01/1939–03/04/1939)[23]	3	3

* Dersim olayı sonrasında ölüm cezaları infaz edilen 7 mahkum, belirtilen 20 mahkum sayısına dahil değildir.

13 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, Cilt 7, sf.103.
14 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, Cilt 7/1, sf.147.
15 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, Cilt 10, sf.375.
16 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, Cilt 15, sf.127.
17 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 3, Cilt 1, sf.12-13.
18 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 3, Cilt 21, sf.30
19 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 4, Cilt 1, sf.9.
20 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 5, Cilt 1, sf.5.
21 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 5, Cilt 20, sf.10.
22 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 5, Cilt 27, sf.21.
23 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 5, Cilt 29, sf.144.

Tablo 4'ün devamı

Seçim Dönemi	Hükümetler	İnfaz Kararı-Kanunu sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan mahkum sayısı
6. seçim dönemi (1939-1943)	12. II. Saydam Hükümeti (03/04/1939–09/07/1942)[24]	106	125
	13. I. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti (09/07/1942–09/03/1943)[25]	2	2
7. seçim dönemi (1943-1946)	14. II. Saraçoğlu Hükümeti (09/03/1943–07/08/1946)[26]	65	73
8. seçim dönemi (1946-1950)	15. Recep Peker Hükümeti (07/08/1946–10/09/1947)[27]	14	15
	16. I. Hasan Saka Hükümeti (10/09/1947–10/06/1948)[28]	8	9
	17. II. Saka Hükümeti (10/06/1948–16/01/1949)[29]	2	2
	18. Şemsettin Günaltay Hükümeti (16/01/1949–22/05/1950)[30]	7	8
9. seçim dönemi (1950-1954)	19. I. Adnan Menderes Hükümeti (22/05/1950–09/03/1951)[31]	-	-
	20. II. Menderes Hükümeti (09/03/1951–17/05/1954)[32]	1	1
10. seçim dönemi (1954-1957)	21. III. Menderes Hükümeti (17/05/1954–09/12/1955)[33]	8	10
	22. IV. Menderes Hükümeti (09/12/1955–25/11/1957)[34]	17	17

24 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 6, Cilt 1, sf.4-5. Başbakan Saydam'ın 09/07/1942'de ölümü üzerine İçişleri Bakanı Dr. Ali Fikri Tüzel Başbakan Vekili olmuştur.

25 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 6, Cilt 29, sf.144.

26 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 7, Cilt 1, sf.10-11.

27 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 1, sf.12.

28 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 6, sf.665.

29 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 12, sf.153.

30 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 15, sf.141-142.

31 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 1, sf.9.

32 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 6, sf.28.

33 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 10, Cilt 1, sf.17-18.

34 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 10, Cilt 8, sf.235-236.

Tablo 4'ün devamı

Seçim Dönemi	Hükümetler	İnfaz Kararı-Kanunu sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan mahkum sayısı
11. seçim dönemi (1957-1960)	23. V. Menderes Hükümeti (25/11/1957–27/05/1960)[35]	20	21
27 Mayıs Rejimi dönemi (1960-1961)	24. I. Cemal Gürsel Hükümeti (30/05/1960–05/01/1961)[36]	11	13
	25. II. Gürsel Hükümeti (05/01/1961–20/11/1961)[37]	10	12
12. seçim dönemi (1961-1965)	26. VIII. İnönü Hükümeti (20/11/1961–25/06/1962)[38]	-	-
	27. IX. İnönü Hükümeti (25/06/1962–25/12/1963)[39]	21	24
	28. X. İnönü Hükümeti (25/12/1963–20/02/1965)[40]	17	21
	29. S. Hayri Ürgüplü Hükümeti (20/02/1965–27/10/1965)[41]	-	-
13. seçim dönemi (1965-1969)	30. I. Süleyman Demirel Hükümeti (27/10/1965–03/11/1969)[42]	-	-
14. seçim dönemi (1969-1973)	31. II. Demirel Hükümeti (03/11/1969–06/03/1970)[43]	-	-
	32. III. Demirel Hükümeti (06/03/1970–26/03/1971)[44]	-	-

35 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 11, Cilt 1, sf.42-43.

36 (RG, 30/05/1960, s.10515).

37 (RG, 11/01/1961, s.10704).

38 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 1, sf.113-114.

39 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 6, sf.132-133.

40 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 1, sf.113-114.

41 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 36, sf.319-320.

42 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Cilt 1, sf.14-15.

43 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Cilt 1, sf.36-37.

44 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Cilt 3, sf.338-339.

Tablo 4'ün devamı

Seçim Dönemi	Hükümetler	İnfaz Kararı-Kanunu sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan mahkum sayısı
12 Mart Rejimi dönemi	33. I. Nihat Erim Hükümeti (26/03/1971–11/12/1971)[45]	12	14
	34. II. N. Erim Hükümeti (11/12/1971– 22/05/1972)[46]	1	3
	35. Ferit Melen Hükümeti (22/05/1972–15/04/1973)[47]	-	-
15. seçim dönemi (1973-1977)	36. Naim Talu Hükümeti (15/04/1973–26/01/1974)[48]	-	-
	37. I. Bülent Ecevit Hükümeti (26/01/1974–17/11/1974)[49]	-	-
	38. Sadi Irmak Hükümeti (17/11/1974 – 31/03/1975)[50]	-	-
	39. IV. Demirel Hükümeti (31/03/1975–21/06/1977)[51]	-	-
16. seçim dönemi (1977-1980)	40. II. B. Ecevit Hükümeti (21/06/1977–21/07/1977)[52]	-	-
	41. V. Demirel Hükümeti (21/07/1977–05/01/1978)[53]	-	-
	42. III. Ecevit Hükümeti (05/01/1978–12/11/1979)[54]	-	-
	43. VI. Demirel Hükümeti (12/11/1979–12/09/1980)[55]	-	-

45 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Cilt 12, sf.382-383.
46 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Cilt 19, sf.356-357.
47 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Cilt 24, sf.823-824.
48 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 3, Cilt 36, sf.642-643.
49 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Cilt 1, sf.316-317.
50 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Cilt 1, sf.316-317.
51 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Cilt 11, sf.256-257.
52 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 5, Cilt 1, sf.20-21.
53 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Cilt 11, sf.256-257.
54 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 5, Cilt 2, sf.200-201.
55 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 5, Cilt 13, sf.79-80.

Tablo 4'ün devamı

Seçim Dönemi	Hükümetler	İnfaz Kararı-Kanunu sayısı	Hakkında infaz istenci açıklanan mahkum sayısı
12 Eylül Rejimi dönemi (1980-1983)	44. Bülent Ulusu Hükümeti (20/09/1980-13/12/1983)[56]	41	53
17. seçim dönemi (1983-1987)	45. I. Turgut Özal Hükümeti (13/12/1983-21/12/1987)[57]	2	2
Toplam	6+45=51 Hükümet	567	717

i) Tablo 4'e ilişkin açıklama

Tablo 4'e göre, TBMM'nin açılışının ardından 25/04/1920'de teşkil edilen Muvakkat İcra Encümeninden başlayıp son infaz Kanununun çıkartıldığı 1984 yılını kapsayacak şekilde ilgili Hükümetin görevinin son bulduğu 21/12/1987 tarihine dek geçen 67 yıllık evrede, 1 Muvakkat İcra Encümeni, 5 İcra Vekilleri Heyeti ve 45 TC Hükümeti olmak üzere toplam 51 Hükümet görev yapmıştır.

1) Dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan 15 Başbakan ve 30 Hükümet

Kronolojik sıralamasıyla toplam 51 Hükümet arasında, görev dönemleri itibariyle İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılmış bulunan Başbakanlar ve Hükümetleri şunlardır: (Toplam 15 Başbakan ve 30 Hükümet)

- Mustafa Kemal (I. İcra Vekilleri Heyeti) (Toplam 2 Karar, 3 mahkum);
- Fevzi Çakmak (III. İcra Vekilleri Heyeti) (Toplam 17 Karar, 23 mahkum);
- Hüseyin Rauf Orbay (IV. İcra Vekilleri Heyeti) (Toplam 6 Karar, 10 mahkum)
- İsmet İnönü (TC. 4.-8. Hükümetleri ve TC. 27.-28. Hükümetleri) (Toplam 190 Karar, 275 mahkum);
- Celal Bayar (TC. 9.-10. Hükümetleri) (Toplam 22 Karar, 23 mahkum);

56 (RG, 22/09/1980, s.17113)

57 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Cilt 1; sf.39

- Refik Saydam (TC. 11.-12. Hükümetleri) (Toplam 109 Karar, 128 mahkum);
- Şükrü Saraçoğlu (TC. 13.-14. Hükümetleri) (Toplam 67 Karar, 75 mahkum);
- Recep Peker (TC. 15. Hükümeti) (Toplam 14 Karar, 15 mahkum);
- Hasan Saka (TC. 16.-17. Hükümetleri) (Toplam 10 Karar, 11 mahkum);
- Şemsettin Günaltay (TC. 18. Hükümeti) (Toplam 7 Karar, 8 mahkum);
- Adnan Menderes (TC. 20.-23. Hükümetleri) (Toplam 46 Karar, 49 mahkum);
- Cemal Gürsel (TC. 24.-25. Hükümetleri) (Toplam 21 Karar, 25 mahkum);
- Nihat Erim (TC. 33.-34. Hükümetleri) (Toplam 13 Kanun, 17 mahkum);
- Bülent Ulusu (TC. 44. Hükümeti) (Toplam 41 Kanun, 53 mahkum);
- Turgut Özal (TC. 45. Hükümeti) (Toplam 2 Kanun, 2 mahkum).

Üstteki listede adı geçen Başbakanlardan bazılarının kurdukları başka Hükümetler dönemlerinde hiçbir İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılmadığı da olmuştur. Bu konuda bilgi alttaki bahiste verilmektedir.

Hükümetleri dönemlerinde üretilen **İnfaz Kararı/Kanunu sayısı** bakımından bir sıralama yapılacak olursa ilk beş şöyledir:

1. İnönü Hükümetleri : 190 Karar
2. Saydam Hükümetleri : 109 Karar
3. Saraçoğlu Hükümetleri : 67 Karar
4. Menderes Hükümetleri : 46 Karar
5. Ulusu Hükümeti : 41 Kanun

Hükümetleri dönemlerinde haklarında infaz istenci üretilen ölüm cezası **mahkumu sayısı** bakımından ilk beş sıralaması şöyledir:

1. İnönü Hükümetleri : 275 mahkum
2. Saydam Hükümetleri : 128 mahkum
3. Saraçoğlu Hükümetleri : 75 mahkum
4. Ulusu Hükümeti : 53 mahkum
5. Menderes Hükümetleri : 49 mahkum

Dönemlerinde çıkartılan gerek Karar sayısı ve gerekse infaz istenci açıklanan mahkum sayıları bakımından Başbakan İnönü'nün ilk sırada yer al-

masının nedeni, adları geçen Başbakanlar arasında en uzun süreyle bu görevi ifa eden siyasal figür olmasıdır.

Öte yanda Saydam ve Saraçoğlu Hükümetleri dönemlerinin de yüksek sayıda Karar ve mahkumu kapsadığı görülmektedir. Buna yol açan belirgin etken, anılan iki Başbakanın kurdukları toplam dört hükümetin 25/01/1939 – 07/08/1946 tarihleri arasında görev yapmasıdır. İkinci Dünya Savaşına denk düşen bu tarihler, ülke içinde şedit cezalandırma siyasasının yoğunlaştırılarak uygulandığı evredir.

2) Dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılmayan 11 Başbakan ve 21 Hükümet

Dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılmamış bulunan Başbakanlar ve Hükümetler: (Toplam 11 Başbakan ve 21 Hükümet)

- Mustafa Kemal (Muvakkat İcra Encümeni)
- Fevzi Çakmak (II. İcra Vekilleri Heyeti)
- Ali Fethi Okyar (V. İcra Vekilleri Heyeti ve TC. 3. Hükümeti)
- İsmet İnönü (TC. 1. ve 2. Hükümetleri ve TC 26. Hükümeti)
- Adnan Menderes (TC. 19. Hükümeti)
- Suat Hayri Ürgüplü (TC. 29. Hükümeti)
- Süleyman Demirel (TC. 30.-32. Hükümetleri ve TC. 39., 41. ve 43. Hükümetleri)
- Ferit Melen (TC. 35. Hükümeti)
- Naim Talu (TC. 36. Hükümeti)
- Bülent Ecevit (TC. 37., 40. ve 42. Hükümetleri)
- Sadi Irmak (TC. 38. Hükümeti)

Görüldüğü gibi, yukarıdaki listede adı geçen Başbakanlardan dördünün (Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü ve Adnan Menderes) aynı bir yeri bulunmaktadır. Zira bu siyasal figürlerin Başbakanlık yaptıkları diğer Hükümetler dönemlerinde bu tür işlemler gerçekleştirilmiştir. O halde, listede yer alan Başbakanlardan sadece yedisi bakımından, hükümet dönemlerinde İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılmamıştır.

Hemen ekleyelim ki, anılan yedi Başbakan, tümüyle ölüm cezası karşıtı görüşü temsil etmemektedirler. Bu çalışmanın değişik bölümlerinde izah edildiği üzere, bir çoğu çeşitli vesilelerle idam yanlısı istençlerini alenileştirmişlerdir. Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Sadi Irmak isimleri bu çerçevede sıralanabilir. Demirel'in 1972'de Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı görüşmelerinde ve 1990'lı yıllarda Başbakan ve Cumhurbaşkanı sıfatını taşırken sergilediği tavır; Ecevit'in 1964'de Talat Aydemir ve arkadaşlarının idamı görüşmelerinde kullandığı oy ve Irmak'ın 12 Eylül Rejimi sırasında Danışma Meclisi üyesi sıfatını taşırken yaptığı açıklamalar hatırlatılabilir.

C) 1983-1990 DÖNEMİNDE YÜRÜTME ORGANI MENSUPLARININ ÖLÜM CEZASINA YAKLAŞIMI

a) Cumhurbaşkanı K. Evren ve ANAP Hükümetleri

i) Cumhurbaşkanı K. Evren'in açıklamaları

12 Eylül 1980 darbesinin lideri ve 1982 Anayasasının plebisit sonucu kabul edilmesiyle 12 Eylül Rejimini izleyen dönemde Cumhurbaşkanı olan Kenan Evren, Muş ilinde 03/10/1984 tarihinde yaptığı konuşmada, "...Bir kişi düşüneceksiniz ki, sokaktan geçen otobüse elindeki otomatik silahla ateş edecek. Bir çok insanları öldürecek, ondan sonra ben onu idam etmeyeceğim de, hapishanelerde senelerce bakacağım. Buna sizin gönlünüz razı olur mu?... Bu vatan için kanını akıtan bu Mehmetçiklere silah çeken o haini ben senelerce besleyeceğim. Buna siz razı olur musunuz?"[58]

Kenan Evren, 28/04/1985 tarihinde Antalya'da yaptığı konuşmada aynı görüşü yineleyecekti: "...Batı demokrasileri ölüm cezasına karşı, onu insan haklarına aykırı buluyorlar...Evet, Allah'ın verdiği bir vücudu başka kimse ortadan kaldırmamalı. Ama gelin görün ki, 20-30 kişinin hayatına kastedenlere, insan haklarına aykırıdır diye hayat boyu hapishanelerde mi besleyeceğiz? *Biz Avrupa Konseyi'ne katılarak Avrupa Topluluğu'na girmişiz.* İnsan Hakları Beyannamesi'ne imza koymuşuz. Doğru. Ancak İnsan Hakları Beyannamesi, idamı yasaklamamıştır. İşte bu antlaşmanın ikinci maddesi şöyle"[59] diyerek, ardından da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2'inci maddesini halka okuyordu.[60]

Cumhurbaşkanı, ölüm cezasını ve infazları haklı göstermek çabasıyla, Avrupa Konseyi'ni, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'ni, Avrupa Topluluğu'nu, bunun organı olan Avrupa Parlamentosu'nu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni, BM Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'ni, bilinçli bir art niyetten değilse bilisizlikten olabilir, birbirine karıştıracaktı.

Evren, 12/09/1980'den itibaren o tarihe dek 50 mahkumun ölüm cezası infaz edilmişken, 01/09/1985 tarihinde, TBMM yasama yılının açış ko-

---

58 Reha Öz, "Ben Devletim, Asarım", Türkiye'nin Ekonomik/Politik/Siyasal Yapısı (1980-1990) başlıklı yayın içinde, BDS Yay., İstanbul, 1992, sf:375-635, özellikle 510. Yukarıda, DM'nin MGK tarafından yönlendirilmesi bahsinde örneklendiği üzere, cunta lideri general K. Evren, darbenin yol açtığı fiili rejim evresinde ölüm cezası yanlılığını ve infazların yerindeliğini daha rahat bir biçemle sergilemekteydi.

59 Mehmet Semih Gemalmaz, Turkish Type of Democracy, age., sf:51, dp:155; Erbil Tuşalp,*Tarihle Yüzleşme... Evren'inki mi? Özal'ınki mi?*, *Bilgi* Yayınevi, Ekim 1992, Ankara, sf:19.

60 Aslında, K. Evren'in, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (md.2) ile Evrensel İnsan Hakları Bildirisi (md.2)'yi birbirine karıştırması yeni değildi. Yukarıda örneklendiği üzere, 30/04/1981 tarihli Erzincan'da halka hitaben yaptığı konuşmada da aynı hatayı yapmıştı. Dolayısıyla Nisan 1985 tarihli konuşması, dört yıl önce yaptığı Nisan 1981 tarihli konuşmadaki yanlışın ısrarlı tekrarından ibaretti.

nuşmasında, bu kez, ölüm cezasının kaldırılması konusunun referanduma sunulmasına ilişkin bir yönlendirmeyi Meclise dayatmak istedi. Şöyle dedi: "...Ölüm cezasına referandum; ölüm cezasının kaldırılması konusunda belki ben, çok katı ve yanlış düşünüyor olabilirim. Eğer öyle kabul ediliyorsa, bunun en salim yolu, ölüm cezası kalksın mı, kalkmasın mı konusunu halkın oyuna sunmaktır. Böylece bize baskı yapan bazı Batılı dostlarımıza da gerekli cevap verilmiş olacaktır."[61] Böylece Cumhurbaşkanı Evren, Batıdan Türkiye'ye yönelik ölüm cezasının kaldırılması şeklindeki telkinlerin varlığını teyit ettiği gibi, bunun referanduma[62] sunulması halinde yürürlükte tutulması yönünde çoğunluk istencinin açığa çıkacağına olan inancını ve hatta kamuoyunu yönlendirmesini de dile getirmiş oluyordu. Meselenin referanduma götürülmesi temasını Evren, Almanya'dan Türkiye'ye dönerken, 21/10/1988 tarihinde, uçakta gazetecilerle yaptığı söyleşide de yineleyecekti.[63]

Dönemin Cumhurbaşkanının üstte örneklenen 1984 ve 1985 yıllarındaki konuşmalarında savunulan ve kitleye dayatılmak istenen bu görüşlerin, 1983 sonbaharındaki genel seçimler sonrasında kurulan ve sivil olduğu ileri sürülen siyasal iktidar evresinde yapıldığına dikkat çekmek gerekir.[64]

ii) TC 45. ve 46. ANAP Hükümetleri (13/12/1983- 09/11/1989) evresi

1983 sonu 1989 sonbaharı evresinde Mecliste ANAP çoğunluğa sahipti ve şu hükümetler kurulmuştu:

- Turgut Özal Başbakanlığında ANAP I. Hükümeti (13/12/1983-21/12/1987) (TC 45. Hükümet).

---

61 Reha Öz, "Ben Devletim, Asarım", agd içinde, sf: 511.

62 Meselenin referanduma sunulması önerileri bilahare siyasal figürler tarafından da, bu çalışmada pek çok örneği gösterildiği üzere, dile getirilecekti.

63 Evren şöyle diyordu: "Türkiye'de idam cezası var, ama uygulanmıyor. Mecliste 80 dosya bekliyor. Avrupalılarla konuşurken, 'Bizde idam var, ama tatbik etmiyoruz ki' diyorum. Onlar da ısrar ediyorlar kaldırılsın diye. Oysa, ABD'de de var. Neyse iktidar bunu düşünür. Gerekirse 'Kalksın mı?' diye halka gidilir. Halk, 'Kalksın' derse kalkar; 'Kalsın' derse kalır. Mesele kalmaz..." Halbuki, Cumhurbaşkanının bu açıklaması üzerine tepki gösteren ANAP Genel Başkan Yardımcısı Halil Şıvgın, "...1983'ten bu tarafa TBMM, iki infaz haricinde, beklemekte olan 144 dosyadaki 220 kişi hakkında hiçbir işlem yapmamıştır" diyerek, Evren'in 80 dosya şeklinde Batılılara verdiği rakamın gerçeği yansıtmadığını da gün yüzüne çıkartmış olacaktı. Bkz., Reha Öz, "Ben Devletim, Asarım", agd içinde, sf: 512-513.

64 Dolayısıyla 1984'de gerçekleşen son iki infazın, *istisnai* ve *geçici* olduğunu düşünmek (örneğin, bkz., B. Tanör, age., 2. Bası, sf:30; 3. Bası, sf:23'de de benzeri görüş yinelenmektedir. Bununla birlikte, yazar, sf:26'da, "yargısız infaz ve failî meçhul cinayetler, adeta idam cezalarının yerini almıştır" saptamasını da yapmaktadır.), süre giden 12 Eylül Rejimini göz ardı etmek sayılabilir. Sistem, muhalefeti sindirmede öldürmeyi, başka formlar (yasadışı/keyfi infazlar; failî meçhul cinayetler ve önemli bir kategori olarak kayıp kişiler olgusu) altında sürdürecektir. Bkz., yukarıda, Bölüm I içinde, "1985-2000 Evresinde İnfazları Askıya Alma Siyasasının Maddi Temelleri" başlıklı bahis.

- Turgut Özal Başbakanlığında ANAP II. Hükümeti (21/12/1987-09/11/1989) (TC 46. Hükümet).

Başbakan Turgut Özal, ABD/Houston'da bulunduğu sırada Türkiye'nin Güneydoğu bölgesindeki olayları değerlendirirken 14 Mart 1987 tarihinde şu açıklamayı yapmıştı: "Hadiseler bir müddet daha devam edebilir ama, ölmeye mahkumdurlar. Yakalanmış bir sürü eşkıya var. Ya da mahkum olmuş yığınla PKKcı var. *Yarın bakarsınız Meclisten bunların idamı çıkar.*" (vurgu eklenmiştir).[65]

Aynı Özal 1988'de şunu diyecekti:"Yeni bir formül bulup Mecliste bekleyen dosyaları müebbede çevirir, *bundan sonra geleceklerden bir kaç tanesini infaz ederiz.*" (vurgu eklenmiştir).[66]

Aynı evrede Meclis Adalet Komisyonu Başkanı ANAP milletvekili Alpaslan Pehlivanlı, Meclis Komisyonu gündeminde bekleyen idam cezalarının onaylanması için kriter arandığını belirterek, "bazı idam cezalarının onaylanması, artan terör hareketleri karşısında caydırıcı olur" diyordu.[67] Aynı Alpaslan Pehlivanlı, Ocak 1988'deki demecinden sadece 20 gün sonra, 08/02/1988 tarihinde, bir başka ANAP milletvekili Mustafa Taşar ile birlikte, bu kez, ölüm cezalarıyla ilgili dosyaların TBMM'ne gelmesinden itibaren bir yıl içinde ele alınmaması durumunda, kendiliğinden 30 yıl ağır hapis cezasına çevrilmiş sayılmasını öngören bir yasa önerisini vermekteydi.[68] Bu ani dönüşüm, ölüm cezasına gerçekten karşı olmanın örneği olmaktan çok, siyasal figürlerin, kamuoyundaki ilgi odaklaşmasını dikkate alarak, siyasal prim toplamaya yönelik tavır sergilemede, ölüm cezası gibi yaşamsal konuları bile kullanmaya çaba harcadıklarının bir göstergesi sayılabilir.

Turgut Özal, bu konuda sıkıştırılınca, uluslararası düzeyde ölüm cezasının kaldırılacağı açıklamalarını da aynı rahatlıkla yapabiliyordu. Uluslararası Af Örgütü Başkanı Marc de Montalambert, 25 Nisan 1989'da, "Özal'ın ölüm cezası kaldırılacak sözü verdiğini" anımsatıyordu. ABD Kongresi İnsan Hakları Komisyonu Başkanı senatör Concini de, 17 Ekim 1989 tarihinde, aynı sözün verildiğini duyuruyordu.[69]

b) Cumhurbaşkanı T. Özal ve ANAP Hükümetleri

Turgut Özal'ın 31/10/1989 tarihinde Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından da ülkeyi bir süre daha ANAP hükümetleri yönetmişti:

- Yıldırım Akbulut Başbakanlığında ANAP III. Hükümeti

---

65 Bkz., Erbil Tuşalp, age., sf:247, dp:277.

66 *Cumhuriyet*, 18/02/1988, S:22805, sf:1 ve 15, "İdamlara Özal Formülü" başlıklı haber.

67 *Cumhuriyet*, 17/01/1988'e yollama için bkz., Reha Öz, agd, sf:505.

68 Bkz., Kamil Ateşoğulları, age., sf:185.

69 Bu çifte standart siyasasını, Tuşalp, "...serbest piyasa ahlakı, ölüm cezaları konusunda bile pazarlığa açıktı" değerlendirmesiyle gün yüzüne çıkardı. bkz., E. Tuşalp, age., sf:301, dp:350.

(09/11/1989-23/06/1991) (TC 47. Hükümet),

- Mesut Yılmaz Başbakanlığında ANAP IV. Hükümeti (23/06/1991-20/11/1991) (TC 48. Hükümet).

1990 başında, TCK'da değişiklik yapılması ve bu arada bazı maddelerdeki ölüm cezalarının kaldırılması yönündeki çalışmalar sürmekteydi. Daha sonra 21/11/1990 tarih ve 3679 sayılı Kanunla[70] gerçekleşecek bu değişikliğe ilişkin olarak Meclis Adalet Komisyonunun TCK'nın 9 maddesindeki ölüm cezalarının kaldırılmasını benimsediği haberleri Mart 1990'da basında yer aldı. İşte bu evrede, ANAP'lı Ayhan Reyhan Sakallıoğlu, "ölüm cezasının kaldırılmasına toplumun henüz hazır olmadığını" açıklarken, yine ANAP milletvekili olan Adalet Bakanı Oltan Sungurlu ise, ölüm cezasının tümden kaldırılması teklifine karşı çıkarak, "iktidar olarak ölüm cezasının kaldırılmasına taraftar olmadıklarını" dile getiriyordu.[71]

Turgut Özal, Ekim 1990'da, bu kez Cumhurbaşkanı sıfatı ile, o sırada Meclis önünde onay bekleyen yüzlerce idam hükmünün onaylanması dosyası varken, "teröristleri yaşatmamamız lazım" diyordu.[72]

Bu yönlendirmenin adresine ulaştığını sergileyen dönemin İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu[73], "Cumhurbaşkanımız işaret verdi, onu değerlendiriyoruz; bu mesaj üzerinde çalışıyoruz" biçiminde açıklamasıyla[74] bu süreçte yerini alıyordu.

Aynı Hükümetin Devlet Bakanı Mehmet Keçeciler (ki, ANAP içindeki dört eğilim arasında dinci/muhafazakar kesimi temsil ettiği ileri sürülmekteydi), Cumhurbaşkanı'nın verdiği işareti şu yorumla kavrıyor ve tamamlıyordu: "Belki ıslaha vesile olur, *Türkiye'mize gelişmiş ülke imajı verir diye yıllardan beri askıya aldığımız*, bir türlü elimizin varmadığı, tasdik etmediğimiz

---

70 Ayrıntılı bilgi için yukarıda "Türk Hukuk Düzeninde Ölüm Cezası Yaptırımı" başlıklı bölüm bkz.

71 *Güneş*, 22/03/1990, S:4425, sf:1 ve 4, "Ölüm cezası 9 maddede kaldırıyor" başlıklı ANKA çıkışlı haber. Aynı haberdeki bilgiye göre, bağımsız Ankara milletvekili Kamil Ateşoğulları'nın ölüm cezasının tümden kaldırılmasına ilişkin önerisi reddedilmişti. ANAP'lı Burhan Cahit Gündüz, "Yassıada'da savunma görevini yapan bir kişi olarak teklifi destekleyeceğini" açıklarken, SHP'li Güneş Gürseler de bu cezanın tümden ilgası görüşünü savunmuştu.

72 *Cumhuriyet*, 09/10/1990, S:23754, sf:16, "Teröristleri yaşatmamamız lazım" başlıklı haber. Özal, Erciyes Üniversitesinin açılış töreninde yaptığı konuşmanın son bölümünde terör konusuna değinerek şöyle dedi: "Fikirlerden hiçbir zaman korkmamamız lazım. Fikirlerin terörle kabul ettirilmesini asla kabul etmeyiz ve terörü kullananları da layık oldukları cezaya çarptırırız. Bunları layık oldukları cezaya çarptırmamız lazım. Yani burada insafsız olmalıyız...'Benim fikrim budur. Sen bunun karşısındaysan ben seni temizlerim' diyenlerle sonuna kadar mücadele edip onları yaşatmamamız lazım. Bunları yaptığımız takdirde fikir hürriyetini sağlama bağlarız."

73 Abdülkadir Aksu, daha sonraki dönemde önce Refah Partisinde, bu partinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasının ardından ise Fazilet Partisinde yer aldı.

74 *Cumhuriyet*, 16/10/1990, S:23761 sf:1 ve 15, "Aksu: Özal işaret verdi" başlıklı haber.

Mecliste bekleyen idam cezaları da tasdik edilecektir."[75] (vurgu eklenmiştir)

Şaşırtıcı olan, Cumhurbaşkanı Özal'ın verdiği işaret üzerine, Hükümetin infazları yeniden başlatma kararı aldığını açıklayan Bakan Keçeciler'i, üyesi bulunduğu Hükümetin bazı Bakanlarının ve bizzat Başbakanın yalanlamasıydı. Nitekim, Başbakan Yıldırım Akbulut'un, Adalet Bakanı M. O. Sungurlu'nun, Hükümet Sözcüsü Devlet Bakanı Mehmet Yazar'ın ve hatta TBMM Adalet Komisyonu Başkanı ANAP milletvekili A. Pehlivanlı'nın, Keçeciler'in "Bakanlar Kurulu kararı alındı" dayatmasını çürüten demeçleri basında yer alıyordu. Örneğin, Başbakan Akbulut'a göre, Bakanın demeci sadece, "sayın Keçeciler'in şahsını bağlar, Hükümetin bu konuda verilmiş bir kararı yok"tu.[76]

Başbakanın, Bakan Keçeciler'e ilişkin sözleri, onun ölüm cezasına karşı olduğu anlamına gelmiyordu. Başbakana göre, demokrasiyle yönetilen Amerika'da idam cezası bulunuyordu; İngiltere'de ise yeni kalkmıştı; ancak bu cezanın yeniden getirilmesi konusunda tartışmalar başlamıştı.[77] Akbu-

---

75 *Hürriyet*, 14/10/1990, S:15268 sf:1 ve 21; *Cumhuriyet*, 14/10/1990, S:23759, sf:1. Verdiği ölüm cezalarının infazı demecinden övünç duyan Bakan Keçeciler, "böyle açıklama yapmak mangal gibi yürek ister" diyerek cesaretini sergilemeye çalışıyordu. Ama, aynı haber içinde, Bakanın emniyet teşkilatınca özel korumaya alındığı belirtiliyordu; bkz., *Milliyet*, 16/10/1990, S:15419, sf:10, "Keçeciler'e yakın koruma" başlıklı Süreyya Oral imzalı haber.

76 *Cumhuriyet*, 16/10/1990, S:23761, sf:15, "Akbulut: Affedilenler suça devam ediyor" başlıklı haber. Bu meselenin ANAP Hükümeti içinde bile tartışılıp olgunlaştırılmamış olduğu açığa çıkıyordu. Nitekim, bu haberden bir gün önce yine Cumhuriyette çıkan bir haberde şu vardı: "Adının açıklanmasını istemeyen bir Bakan, Keçeciler'in açıklamasını Cumhuriyete şöyle değerlendirdi: 'Hükümetin bu konuda aldığı bir karar yok. Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu toplantısı sırasında 'Terörde bir nevi turnamna var. İdamların yerine getirilmesi de tedbir olabilir mi olamaz mı düşünülmesi lazım' dedi. Cumhurbaşkanın konuşmasından sonra bir bakan konuşarak idamların yerine getirilmesini istedi. Bir karar olmadı. Tartışma olmadı ki karar olsun. Eğer bizden habersiz kendi kendilerine böyle bir karar aldılarsa, biz sıkıntıya düşeriz' dedi...Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, hükümetin idam kararlarının yerine getirilmesi konusunda Cumhuriyet muhabirinin sorusuna, 'Bu soruyu Mehmet Yazar'a, bir de Mehmet Keçeciler'e sorun. Biri hükümet kararının nasıl alındığını açıklasın, biri de hükümet kararını açıklamakla görevli kimse' yanıtını verdi"; bkz., *Cumhuriyet*, 15/10/1990, S:23760, sf:1 ve 20, "Hükümette idam şaşkınlığı" başlıklı Faruk Bildirici imzalı haber.

77 Başbakan Yıldırım Akbulut, İngiltere'deki duruma ilişkin olarak Türk kamuoyuna sağlıklı olmayan bilgi vermekteydi. Çünkü bu ülkede, cinayet suçunda ölüm cezasının kaldırılması *1965* tarihli bir yasa ile yapılmış ve bu değişiklik parlamentonun iki kanadında *18/12/1969* tarihinde onaylanarak süreklilik kazanmıştır. *1983* yılında, terör suçlarında ölüm cezasının verilmesi yolundaki yasa önerisi 245'e karşı 361 oyla; polisin öldürülmesinde ölüm cezası önerisi 81 oy farkı ile; gardiyan öldürmede bu ceza önerisi 96 oy farkı ile; patlayıcı kullanma ya da suikast ile ölüme sebebiyet verme suçlarında bu ceza önerisi 170 oy farkı ile; *hırsızlık ya da soygun* sırasında cinayet suçu için ölüm cezası önerisi 175 oy farkı ile Avam Kamarası tarafından reddedilmiştir. Kaldı ki, İngiltere'de, her ne kadar Başbakan anılan açıklamasını yaptığı ta-

lut şöyle devam ediyordu: "Fakat bizim ülkemiz ne Amerika, ne İngiltere, ne Fransa, ne Almanya.[78] *Kendimize has özelliklerimiz ve problemlerimiz var. O bakımdan Türkiye'de huzuru, barışı, hakkı, adaleti ve her şeyden evvel ülkenin ülkesiyle milletiyle bütünlüğünü sağlayabilmek için gerekeni yapmak durumundayız*".[79] (vurgu eklenmiştir)

Aynı Hükümette yer alan bir diğer Devlet Bakanı Kamran İnan ise infazların başlatılmasına karşı çıkarken şu argümana dayanmaktaydı: "1983 (doğrusu 1984 olacaktır, MSG)[80] sonundan beri Türkiye'de hiçbir idam kararı infaz edilmemişken, şimdi terörü bahane ederek bu infazları gerçekleştirmek, Batıda büyük sıkıntılara düşmemize sebep olur. Hem yurt içinde, hem yurt dışında yeni bir sıkıntının kaynağı olur".[81]

Ölüm cezası infazlarının başlatılmasına "*dışarıdaki itibarımız zedelenir*" gerekçesiyle karşı çıkan Devlet Bakanı K. İnan'ı, Türk-Amerikan İşadamları Derneği Başkanı Erdal Kabatepe, özünde ölüm cezasına karşı oluşu içermeyen bir anlayışı dile getirerek destekliyordu. Hükümetin idamların infazını gündeme getirmesinin Türkiye'yi Batı ülkeleri gözünde yaraladığını belirten Kabatepe, "*büyük prestij kaybına uğradık.* Avrupa ve ABD'de basın 'Türkler 200 mahkumu asıyor' manşetleriyle Türkiye aleyhine kampanya başlattı.

---

rihte olmasa bile, yukarıda *ilgili* bölümde gösterdiğimiz üzere, 20/05/1998 tarihinde kabul edilen yasa ile, korsanlık ve ihanet suçundan ölüm cezası da kaldırılacaktı. Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri'nin 50 eyaletinden 40'da ise bu ceza yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır.

78 Başbakan Akbulut'un gönderme yaptığı, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde, ölüm cezası, 1949 tarihli Anayasa (md.102) uyarınca kaldırılmıştı. Fransa da ise, 09/10/1981 tarih ve 81-908 sayılı Yasa ile, sivil ve askeri bütün suçlar bakımından bu ceza ilga edilmişti.

79 *Cumhuriyet*, 18/10/1990, S:23763, sf:1 ve 14, "Meclis'te idam tartışması" başlıklı haber.

80 ANAP milletvekili ve (26/06/1988-20/11/1991 tarihleri arasında) Devlet Bakanı olan K. İnan'ın Ekim 1990 tarihinde verdiği demeçte, son infaz tarihi olarak 1983'ü göstermesi, basit bir yanlışlıktan çok bilinçli bir tahrifat sayılmak gerekir. Gerçekten de, 1984'deki son iki infazın siyasal sorumluluğunun asıl sahibi, dönemin ANAP hükümeti ve parlamentoda çoğunluğu elinde tutan ANAP grubu, daha sonra bu gerçeği, kamuoyunu yanıltıcı açıklamalarla örtbas etmeye çalışmıştı. Örneğin, 26 Şubat 1992 tarihli bir TV programında ANAP milletvekili Eyüp Aşık, iktidarları döneminde kimsenin ölüm cezasının infaz edilmediğini söylüyordu. O programa katılmış biri olarak bu açıklamanın doğru olmadığını anımsatma durumunda kalmıştım. Bu saptırmanın belgelenmesi için bkz., Erbil Tuşalp, age., sf:108, dp:109.

81 *Milliyet*, 16/10/1990, S:15419, sf:10, köşe yazarı Yalçın Doğan'ın "Dışişleri Bakanlığı'ndan idamlara" başlıklı yazısı içerisinde bu yollama yapılmıştır. Bakanın eski bir diplomat olduğundan hareketle, dili bilinçli biçimde kullanacağını kabul etmek mantıklı gözüküyor. Demecinde "*terörü bahane ederek*" ifadesini kullanması bu bakımdan dikkate değer bir vurgudur. Ayrıca, Bakan İnan'ın, infazlar "Batıda büyük sıkıntılara düşmemize sebep olur" argümanı, aslında, aynı hükümetteki diğer Bakan Keçeciler'in "*Türkiye'mizin imajı zedelenmesin*" diye infazların askıya alındığına ilişkin görüşünün biraz daha usturuplu biçimde ifade edilmesinden başka bir şey değildir.

Batı dünyası idamlar konusunda çok hassas" diyordu. (vurgu eklenmiştir).[82]

Eski Maliye Bakanı ANAP milletvekili Ekrem Pakdemirli[83] ise idam cezalarının kalkmaması gerektiğini belirterek süreçte yerini almıştı. Pakdemirli, idam cezalarının kaldırılması istekleri aktarıldığında, "Üç değerli gazeteciyi vurdular, profesörleri vurdular. Şimdi bunların katilleri yakalandığında, 'Sen bir yanlışlık yaptın, sana ömrünün sonuna kadar bakacağız, bakarsın arada bir de af çıkar. Çıktığın zaman da bir daha adam öldürürsün' mü diyelim? Ne yapalım yani, toplumun da kendini koruması lazım. Niye idam cezası kalksın? Bir çok ülkede var" görüşünü savundu."[84]

Ölüm cezası infazlarının siyasal oyunun ve söylemin malzemesi kılındığı 1990 sonbaharında, bir gazete haberine göre, toplam 287 idam dosyası görüşülüp karara bağlanmak üzere TBMM önünde beklemekteydi.[85]

Eklemek gerekir ki, 1990'da bu tartışmaların yaşandığı süreçte Meclis dışındaki demokratik toplumsal muhalefet, ölüm cezası infazlarının yeniden başlatılması olasılığına karşı zamanında, yeterince güçlü olarak ve eşgüdümlü bir hareket şeklinde muhalefetini sergileyemedi. Bununla birlikte, bazı sivil toplum ve meslek kuruluşları ve insan hakları çevrelerince yer yer tepkiler gösterildi.[86] Demokratik toplumsal muhalefet, aynı dağınıklığı ve ge-

---

82 *Cumhuriyet*, 24/10/1990, S:23769, sf:11, "İdamlar AT gündeminde" başlıklı haber.

83 Ekrem Pakdemirli, 21/12/1987-31/03/1989 tarihleri arasında Ulaştırma Bakanı; 31/03/1989-27/03/1990 tarihleri arasında Maliye ve Gümrük Bakanı ve 23/06/1991-20/11/1991 tarihleri arasında ise Başbakan Yardımcısı görevlerini yürütmüştü.

84 *Cumhuriyet*, 19/10/1990, S:23764, sf:10, "İdam cezasının kapsamı daralıyor" başlıklı haber. Aynı haber içinde şu bilgi de yer almaktaydı: "ANAP hükümetinin idam cezasına yaklaşımıyla ilgili 'belirsiz' tutumu da devam ediyor. Maliye Bakanı Adnan Kahveci, kamuoyundaki gelişmeleri izledikten sonra açıklama yapacağını belirtirken, Sağlık Bakanı Halil Şıvgın, 'bu tür konular ayak üstü tartışılmaz' dedi." Aynı tarihli gazetede, ANAP milletvekili, eski sıkıyönetim askeri savcısı Faik Tarımcıoğlu ile yapılan bir söyleşide şu görüşlerin yer aldığı görülüyordu: "Soru- İdam edilmesini istediğiniz bir sanıkla mahkemede göz göze geldiniz mi, neler duydunuz? Tarımcıoğlu- Elbette geldim, Kadir Tandoğan ve Ahmet Saner için ölüm cezası istedim. Yargılama sonunda iki ceza da infaz edildi. Kadir Tandoğan'ı hayatım boyunca hiç unutmayacağım. Pişmanlığı fayda vermedi. Hakkında ölüm cezası istediğim gün, bana inanmayan gözlerle baktı. Kadir'in inanmayan gözlerini hiç unutmadım. Ölüm cezasının caydırıcı olup olmadığını, ölüm cezasını isterken bile emin değildim. Kimse cesetler üzerinde hesap yapmasın... İdam cezalarının kaldırılması konusunda, Meclis'te şu anda bir anlayış birliği yoktur. Kısa sürede benim gibi düşünenlerin çoğalacağını sanmıyorum... Niçin? Tarımcıoğlu-Bunu yaşamak lazım, bir insanı ölüme gönderme pratiğini yaşamak lazım. Bunu yaşamadan ölüm cezasının doğruluğunu savunmak kolaydır. Geri dönüşü olmayan bir cezadır ölüm cezası...": *Cumhuriyet*, 19/10/1990, S:23764, sf:10, "Ölüm cezaları caydırıcı değil" başlıklı Erbil Tuşalp tarafından Tarımcıoğlu ile yapılan söyleşi

85 *Cumhuriyet*, 15/10/1990, S:23760, sf:1 ve 20, "287 idam dosyası Mecliste" başlıklı haber.

86 Bu tepkilere bir örnek olarak bkz., Ata Soyer, "İdam cezalarına hayır", Türk Tabipler

çıkmayı, 1993'te yeniden alevlenen infazları başlatma tehdidi nöbeti evresinde de sergiledi.

c) ANAP III. ve IV. Hükümetleri Döneminde Meclis İçi Siyasal Muhalefet, DYP ve S. Demirel

1990'ların hemen başında Cumhurbaşkanı ve ANAP Hükümeti tarafından sergilenen bu yaklaşım, o evrede parlamentodaki siyasal muhalefetin büyükçe bir bölümünce yansıtılan genel eğilime koşut düşmekteydi.

Örneklemek gerekirse, anılan dönemde parlamentoda temsil edilen ikinci büyük muhalefet partisi DYP'nin Genel Başkanı Süleyman Demirel, ölüm cezası meselesi ekseninde güven telkin etmeyen, günden güne değişen açıklamalar yapmaktaydı.

Demirel'in 14/10/1990'da sergilediği ilk tepkisi, siyasal ve toplumsal muhalefetle koşuttu; ama özünde, ölüm cezasına karşı oluş yoktu: "Eğer TBMM'nde tasdik bekleyen idam cezalarının infaz edilmeyişi bugünkü cinayetlerin nedeniyse, hükümet çok büyük bir vebal altındadır. Bugünkü cinayetlerin cezası olarak, dün işlenmiş cinayetleri işleyenleri asmaya, kesmeye kalkarsanız bunun da mantığı yoktur. Eğer hadise hükümetin dediği gibiyse, yani 'infazlar yapılsaydı cinayetler işlenmezdi' deniyorsa, bu zamana kadar yapmamış olmaktan dolayı kendileri suçludurlar. Özürleri kabahatlerinden büyüktür. Eğer 'bunlar infaz edilmezse daha büyük cinayetler olur' deniyorsa bunun da mantığı yoktur. Üzerinden seneler geçmiş, ibret alınacak durum ortadan kalkmıştır".[87]

Ancak aynı Demirel bu demecinin tam tersi görüşleri, ertesi gün, 15/10/1990 günü, Mecliste kendi grubu önündeki konuşmasında, partisinin idam dosyalarının TBMM'de gündeme getirilmesi halinde duruma bakıp karar vereceğini belirtiyor ve şunu dile getiriyordu: "İşlenmiş olan cinayetlere bakacağız; kahve taranmış, *8-10 kişiyi öldürmüş insan için kim merhamet dileyebilir? Bunlara acımanın mantığı yok.*"[88] (vurgu eklenmiştir).

Demirel, günlük politika peşindeydi; idamlıklar meselesi onun için, bir politik malzeme olduğu oranda anlamlıydı. Zira, yine bir gün sonra, yeni ve fakat yine farklı bir demeçle gündemde yer kapıyordu; toplumsal muhalefetin hükümete sert tepkisini yakalamıştı: "Gelin bu idam cezasını kaldırın; çünkü ne oluyor, kullanılmayacak bir ceza, devleti küçük düşürmekten başka bir işe yaramıyor."[89]

Demirel'in yaklaşımının bir diğer örneği ise Ekim 1990 tarihli açıklama-

---

Birliği Haber Bülteni, No.25, Ekim-Aralık 1990. Bu yazının da içinde yer aldığı bir derleme için ayrıca bkz., Ata Soyer, Önce İnsan Olmak: İnsan Hakları, Çevre, Barış ve Hekimlik Üstüne, Belge Yayınları, İstanbul, 1993, sf:40-44.

87 *Cumhuriyet*, 15/10/1990, S:23760, sf:20, "Devlet intikam peşinde olmaz" başlıklı haber.

88 *Milliyet*, 16/10/1990, S:15419, sf:10, "Sungurlu: Ya karar, ya infaz" başlıklı haber.

89 *Cumhuriyet*, 17/10/1990, S:23762, sf:1 ve 14, "İdam cezası kalksın" başlıklı haber.

larından beş ay kadar önce de görülmüştü. Demirel, 12 Mart Rejimi içinde idam edilen üç kişinin dosyasının Meclisteonaylanmasını, 1990'da, sorumluluğu askeri cuntanın Meclis dışı baskılarına bağlayarak açıklamaya çalışıyordu: "Cezaları ben vermedim ki, o dönemin zor şartlarındaki hakimleri verdi. Zaten o zaman karar verilmiş, her yerden geçmiş, Meclise gelmiş. *Orada da zaten onaylanacak, yani 'hayır, ben bunu onaylamıyorum' deme hakkınız yok ki.*"[90] (vurgu eklenmiştir).

Demirel ve partisi DYP demokratikleşme ve insan haklarının korunması söz verimi yaparak 1991 sonbaharında yapılan genel seçiminden galip çıktı. Bu seçim sonucunda kurulan Süleyman Demirel Başbakanlığındaki DYP-SHP koalisyon hükümeti 20/11/1991 ila 25/06/1993 tarihleri arasında iktidardaydı. S. Demirel, T. Özal'ın vefatı üzerine yerine Cumhurbaşkanı seçildiği 10/05/1993 tarihine kadar DYP-SHP koalisyon Hükümetinin Başbakanlığını yürüttü.

Demirel, ileride örnek demeçleri gösterildiği üzere, 1998 sonbaharında, bu kez Cumhurbaşkanı sıfatını taşırken, ölüm cezasının kaldırılması yönündeki girişimlere karşı kesin tavır alacak ve "kendisinin ve devletin idam cezasını kaldırmaya hazır olmadığını" söyleyecek ve bu meseledeki gerçek yaklaşımını sergileyerek ilga girişiminin tıkanmasında belirleyici rol üstlenecekti.[91]

---

90 *Nokta Dergisi*, 20 Mayıs 1990.

91 *Cumhuriyet*, 27/12/1998, S:26744, sf:6, "İdamı kaldırmaya Türkiye hazır değil" başlıklı haber; *Hürriyet*, 27/12/1998, S:18242, sf:34, "İdamı kaldırmaya hazır değiliz" başlıklı haber; *Radikal*, 27/12/1998, S:806, sf:6, "İdamı kaldırmaya hazır değiliz" başlıklı haber. Ayrıntılar için bkz., aşağıda, "Ölüm cezasını kaldırma girişiminin tıkanması: (1997-1999)" başlıklı bahis.

D) 1993 SONRASINDA ÖLÜM CEZASI İNFAZLARINI BAŞLATMA GİRİŞİMİ

a) Eksenin kaydırılması, zihinlerin bulandırılması

Yaşam hakkının kurumsallaştırılması ve ölüm cezası sorunu bağlamında bir başka sorun öbeği ise şudur. Şiddet eylemleri olgusu ile ölüm cezasını sakli tutmak gerektiği dayatması koşut biçimde belirginleşmektedir. Hiç kuşku yok ki, devlet kaynaklı olmayan örgütlü ya da bireysel şiddet eylemlerinin kurbanı resmi görevliler ve siviller, yaşamlarına yönelik en ağır saldırının mağdurudurlar. Ve devletin temel görevi, bu tür saldırıları önlemek, kişinin yaşamını etkili biçimde korumaktır.

Ancak, bu konuda Türkiye'de, bir eksen kayması, buna bağlı bir yanıltıcı yaklaşım gözlenmektedir. Bilindiği gibi, insan hakları konusu, esas olarak, bireyin devletle ilişkisinde ve devletin bireye müdahalesi sınırları problemi üzerinde odaklaşmaktadır. Dolayısıyla, yaşam hakkının temel ekseni, devletten bireye yönelen müdahaleler, yani kamusal yetkiler taşıyan görevlilerin gerçekleştirdiği tasarruflar ve bunların sonucunda ortaya çıkan etkilerdir. O halde, yaşam hakkını başlıca iki düzlemde ele almak olanaklıdır:

İlki, devlet kaynaklı ve fakat bütünüyle hukuk/yasadışı şiddet kullanımıyla (örneğin, keyfi ve acele infazlar, kayıp kişiler olgusu, işkence sonucu ölümler, vb.), bireylerin yaşam hakkına tecavüz edilmesidir. İkincisi, bireylerin birbirlerine (ve bu arada, kamu görevlilerine de) yönelik yasadışı eylemlerinden ötürü ortaya çıkan yaşamdan yoksun bırakma hallerinin, ölüm cezası yaptırımına bağlanmış bir suç olarak düzenlenmesidir.

Bu ikinci bağlamda, sorunun odak noktası, devletin ölüm cezasını tanıyıp tanımamasının yaşam hakkı ekseninde yol açtığı tartışmalardır. Bu tartışmalar, ölüm cezası öngörülen suç tipinin sadece öldürme biçimindeki eylemlerden ibaret olmaması; ama bambaşka suçlar için de (örneğin, siyasal nitelikli suçlar gibi) bu cezanın tanınması nedeniyle körüklenmektedir. Sözün özü, bir devletin, bir kişinin eylemi ne denli ağır/tehlikeli olursa olsun onu suç olarak düzenlediğinde, ölüm cezası yaptırımına bağlamasının kabul edilir olup olmadığı hususu, sorunu biçimlendirmektedir.

Sonuç olarak, yaşam hakkından söz edildiğinde, dikkatin yoğunlaştırılması gereken ilk adres, devlettir. Yaşam hakkına ister hukuk/yasadışı yollarla tecavüz edilsin, isterse ulusal mevzuatta ölüm cezasını tanınarak yasaya uygun biçimde bireyin yaşamına son verilsin, yaşam hakkının kurumsallaştırılması sorunu bağlamında ilgili devletin ilk muhatap olma sıfatı değişmeyecektir.

Türkiye'de yanıltıcı dayatma bu noktadadır. Yükselen yıldırı eylemleri, diğer şedit cezalar gibi ölüm cezasını da yürürlükte tutmanın dayanağı kılınmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede genellikle şu görüşler ileri sürülmektedir:

- "ölüm cezası, şiddet/terör suçlarını önlemede caydırıcıdır". Ancak, ölüm cezasının yürürlükte bulunmasına ve belli aralıklarla infazlar

gerçekleştirilmesine karşın şiddet eylemlerinin varlığı ve sürekliliği bir gerçeklik olduğuna göre, bu argüman temelsizdir.

- "madem ki şiddette başvuran, bireyin yaşamını tehdit ediyor, ortadan kaldırıyor, buna karşılık devletin de, onu denk bir karşı-şiddet ile durdurması gerekir ve bu haklıdır." Oysa, devlet, şiddet eylemcisinin yöntemini benimsediğinde, bir demokratik hukuk devleti olmaktan çıkar. Böyle bir düzende, örneğin, güvenlik güçleri, hem kamu düzenini ve emniyetini sağlama işlevini üstlenir, hem suç izafe eder, hem de yargılama ve infaz işlevini üstlenmiş olur. Kayıp kişiler, keyfi/acele infazlar bu sapmanın uç örnekleridir. Bu halde, artık devletin ne yargı organlarına gereksinimi kalmıştır, ne de yasalar, anayasalar işlevseldir.
- "demokratik bir devlet, terörle, hukukun üstünlüğü sınırları içinde mücadele eder; güvenlik güçleri suç zanlısını yakalar, adil bir yargılamayı mahkemeler yapar ve o suç için ölüm cezası öngörülmüş ve bu cezaya hükmedilmişse, hukuku yerine getirmekle yetkili diğer görevliler bu cezayı infaz eder." Bu üçüncü argüman daha fazla taraftar bulmaya yatkındır. Söz konusu görüşün dayandırıldığı düşünce, "ağır bir suç olan yaşamdan yoksun bırakma, denk bir yaptırımı hak eder" şeklinde özetlenebilir.

Ne var ki, bu görüşler, ölüm cezasına karşı ileri sürülen tüm gerekçelerden payını almak durumundadır. Birkaç örnek gerekçe hatırlatmak gerekirse, adli yanılgı tehlikesinin infazla giderilemez hale gelmesi; ölüm cezasının suç işlenmesini önlemede etkili olduğunun kanıtlanamamış olması; suçlunun topluma yeniden kazandırılması olanağının yok edildiği; cezalandırmada kısas ilkesinin günümüzde aşıldığı; bütün dünyada genel eğilimin bu cezanın kaldırılması yönünde olduğu, vb. bir dizi argüman sıralanabilir.

Yaşam hakkı, ona saygı göstermeyenler için de, ona saygı gösterenler kadar, bir haktır. Ülkede 1980'li ve 1990'lı yıllar itibariyle gözlenen en ciddi tehlikelerden birisi, yadsınamayacak olan şiddet eylemleri olduğu kadar, sistemli propaganda ile toplumda yeşertilmeye çalışılan, "şiddet eylemcisine yaşam hakkı yok" anlayışıdır. Oysa, bu suçlular da, diğer suçlular gibi, tüm haklara sahiptirler. Demokratik hukuk devleti, insan hakları ilkelerine uygun ceza ve infaz rejimini kurumsallaştırarak suçluluk ve suçlular sorununu giderecek araçlara ve güce sahip olan devlettir.

b) DYP-SHP Koalisyon Hükümeti (25/06/1993-05/10/1995): İdam tehdidinden idam kararının eşiğine gelinmesi

i) Siyasal figürler, güvenlik ve yargı bürokratları ile sermaye çevreleri idamların başlatılmasını istiyorlardı

1990'lı yılların başlarında Türkiye'de gerek siyasal figürler, gerekse güvenlik bürokrasisine mensup önde gelen bazı kamu görevlileri, şiddet olgusunu gerekçe göstererek, ölüm cezası infazlarını yeniden başlatma kampanyası yürüttüler. Köklü demokratikleşme siyasal söz verimi ile halk katında

destek bularak 1991 genel seçimleri sonucunda iktidara gelen DYP-SHP koalisyon hükümeti evresi, bu çelişkili siyasanın belirgin biçimde üretildiği süreç oldu.

Önce, dönemin Olağanüstü Hal Bölgesi Valisi, 24/10/1993 günü bir TV kanalında yayımlanan Kırmızı Koltuk programında, "idamlar hızlandırılsın" görüşünü açıkladı.[92] Ardından Tarım Bakanı Refaiddin Şahin 29/10/1993 tarihli Iğdır konuşmasında[93] ve hemen onu izleyerek Hükümet Sözcüsü Devlet Bakanı Yıldırım Aktuna 30/10/1993 tarihli açıklamasında ölüm cezası infazlarının başlatılmasına çağrı çıkarttılar.

Yıldırım Aktuna, "ölüm cezasının Avrupa ve ABD'de de uygulandığını, Türkiye'nin 'bütün ülkelerden daha medeni olmak zorunda olmadığını' belirtirken, "Kendi kültür yapımızı da zorlamayalım yani. Herkesin kendi sosyal yapısına göre yasaları uygulaması lazım...Caydırıcı önlemler çerçevesinde, terörün içerisinde insanların canına kıymış, hunharca öldürmüş insanları hapishanede muhafaza ettiğin takdirde caydırıcı olmaz" demekteydi ve terör kategorisi dışında kalan suçluların idam edilmesini doğru bulmadığını da sözlerine ekliyordu.[94]

Ne gariptir ki, dönemin Devlet Bakanı Yıldırım Aktuna ilk demecinden ancak 25 gün geçmesine karşın önceki beyanını unutuyor ve açıklamasının ölüm cezası mahkumu Seyfettin Uzundiz dosyası Meclisteki görüşülmeden önce olmasına karşın, sanki öyle bir iddia varmış gibi göstererek, o somut dosyaya ilişkin bir demeç vermediğini ve esasen idamlara karşı olduğunu, "ölüm cezasını, insan onuruyla bağdaşır bir ceza olarak kabul etmediğini; iddiaların aksine, ölüm cezalarını hiç bir zaman savunmadığını" söyleyebiliyordu.[95]

İşin ilginç tarafı, Aktuna'nın önceki demecini yalanlamasından sadece iki gün önce basında bir başka haber daha çıkmıştı. Türk Tabipler Birliği Tıp

---

92 Mehmet Semih Gemalmaz, "Olağanüstü Hal Bölge Valisinin İdamları İstemesinin Anlamı", *Gerçek Dergisi*, 13/Kasım/1993, S:33, Yıl:2, İstanbul, sf:53.

93 Tarım Bakanı Şahin, Iğdır konuşmasında, PKK'lılara yönelik olarak idamların başlatılmasından söz ederken, teröre karşı çok yönlü önlemlerin alınacağını belirterek, "idam cezası gündeme gelebilir. Terörist olmanın bir bedeli olmalı. Polis öldüren, asker öldüren, masum halkı kurşuna dizen, 3-5 yılda dışarı çıkmamalı. Devletin birlik ve beraberliğine yönelik saldırının cezası idam olmalı" dedi; bkz., *Cumhuriyet*, 30/10/1993, S:24860, sf:4.

Bakan R. Şahin, daha sonraki dönemde, DYP'den istifa etti ve Hüsamettin Cindoruk'un liderliğini üstlendiği Demokrat Türkiye Partisi'ne katıldı. 1997 yazında kurulan ANAP-DSP-DTP koalisyon hükümetinde (TC'nin 55. Hükümeti) Devlet Bakanı olarak yer aldı.

94 *Cumhuriyet*, 31/10/1993, S:24861, sf:1 ve 17, "İdam cezalarına infaz" başlıklı Doğan Akın imzalı haber. Bu açıklamaların eleştirisi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Çaresizliğin Tescili: Ölüm Cezası Çığırtkanlığı", *İnsan Hakları Bülteni*, Aralık 1993-Şubat 1994, S:58-60, Ankara, sf:24-25.

95 *Cumhuriyet*, 25/11/1993, S:24886, sf:1 ve 15, "Aktuna idama karşı" başlıklı haber.

Etiki Çalışma Grubu ile Bolu Tabip Odası'nın ortaklaşa düzenledikleri Tıp Etiki Sempozyumu sonunda kamuoyuna yapılan açıklamada, hekimlerin, 9 yıl aradan sonra TBMM gündemine getirilen ölüm cezalarına tepki göstermeleri isteniyor ve "ayrıca, ölüm cezasını onayladığını açıklayan Hükümet Sözcüsü Yıldırım Aktuna da bir hekim olduğundan bağlı bulunduğu Tabip Odasınca onur kuruluna sevk edilsin" talebi dile getiriliyordu.[96]

Bu arada, dönemin Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı Nusret Demiral, terörle mücadelede "idam cezalarının caydırıcı olması için infaz edilmesi lazım" geldiğini belirtiyor ve 12 Eylül döneminde idamlar yapılmasına karşılık olayların önlenemediği şeklindeki soruya ise, "ama infazların tamamı yapılmadı ki. İnfazlar eksikti" yanıtını veriyor ve gerçekleşen son 50 infazı yetersiz bulduğunu açıklıyordu.

DGM Savcısı Demiral, infazların başlatılmasının yanı sıra terörle mücadele konusunda şu önerileri de getiriyordu. 1) TCK, md.140, 141, 142 ve 163'e ilişkin olarak, bunlar "kaldırılmasın demişti ama Meclis kaldırmıştı; yeni düzenlemede bu maddelerin de geçerliliğini sağlayan maddeler getirilmesi lazım"; 2) "Terörle ilgili suçlarda artık Meclise giren kişilerin dokunulmazlığının sözünü etmemek lazım. Onların hareketlerinin cezalandırılmasını engelleyen tüm engellemeleri kaldırmamız lazım. Ben herkesle ilgili soruşturma yapabildiğime göre, artık milletvekili için de doğrudan soruşturma yapabilmeliyim"; 3) "Gıyabında mahkumiyet kararının verilebilmesi lazım. Elde delil varsa gıyapta örgüt üyeleri mahkum edilebilmeli. Yalnızca Abdullah Öcalan değil, tüm teröristlere bu uygulanmalı" diyordu. [97]

Sonra, sırayı Başbakan ve DYP Genel Başkanı Prof. Çiller aldı. Başbakan 13/11/1993 tarihinde Kanal 6 isimli TV istasyonunun Panorama isimli programında yaptığı konuşmada, parlamentodaki DEP milletvekillerini suçlayıp "PKK'yı Meclisten atacağız" dedikten sonra, idamlar konusunda ise, "*şu anda Mecliste bekleyen idam kararı yok; bu konuda Genel Kurmaydan da talep geldi; birlikte baktık, ama bekleyen herhangi bir idam cezası yok*" diyerek infazlara hem yeşil ışık yakmış oldu, hem de Genel Kurmayın, münhasıran parlamentonun yetkisinde olan bir alana doğrudan müdahale ettiğini kamuoyuna duyurdu.[98] (vurgu eklenmiştir)

Aslında askeri bürokrasinin infazların yeniden başlatılması doğrultusundaki istemi, Çiller'in 13/11/1993 tarihli TV programındaki açıklamasından yaklaşık iki hafta önce Cumhuriyet Gazetesinde haber olarak çıkmıştı. Haberin ilgili bölümü aynen şöyleydi: "Askeri kesimin de, Diyarbakır Jan-

---

96 *Cumhuriyet*, 23/11/1993, S:24884, sf:3, "Ölüm cezasına hekim isyanı" başlıklı haber.

97 *Cumhuriyet*, 30/10/1993, S:24860, sf:4.

98 *Hürriyet*, 14/11/1993, S:16385, sf:1 ve 36, "PKK'yı Meclisten atacağız" başlıklı sür manşet haber. Aynı tarihli aynı gazetenin "Politika" başlıklı köşesinde Ertuğrul Özkök bu olayı değerlendirirken, "Genel Kurmay Başkanlığı, yargının hızlandırılması derken, demek ki infazın hızlandırılmasını da istemiş" saptamasını yapıyordu, bkz., sf:37.

darma Bölge Komutanı Bahtiyar Aydın'ın Lice'de öldürülmesinden sonra, idam cezalarının infazını istediği bildiriliyor. Adının açıklanmasını istemeyen bir hükümet üyesi, Cumhuriyet'e bu konuda bilgi verirken, üst düzey bir askeri yetkilinin, Aydın için Jandarma Genel Komutanlığı önünde düzenlenen tören sırasında, Başbakan Tansu Çiller'e, 'Bekleyen idam cezaları ne olacak?' sorusunu yönelttiğini söyledi."[99]

Ardından işadamları bu süreçte yer aldı. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Başkanı Refik Baydur, 16/11/1993 tarihinde yaptığı açıklamada, TBMM'ndeki bazı milletvekilleriyle ilgili olarak Başbakanın "hissiyatına" katıldıklarını belirttikten sonra, "eşkıyanın layık olduğu şekilde cezalandırılması beklentisi" içinde olduklarını söyledi.[100]

ii) SHP'li Adalet Bakanının bürokratı, 1991 yılında çıkarılan kanunla ölüm cezası 10 yıl hapse dönüştürülmüş Hüseyin Taşkın'a ait dosyanın Meclis Adalet Komisyonu önüne gönderilmesini sıradan usul hatası sayıyordu

Aynı dönemde, koalisyon hükümetinin SHP kanadından olan Adalet Bakanı Seyfi Oktay, 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasasında değişiklik yapılmasına ilişkin yasa tasarısının TBMM Adalet Komisyonu'nda 10/11/1993 tarihinde yapılan ilk görüşmesine katıldı. Adalet Bakanı infazların hızlandırılmasına ilişkin tartışmalar ekseninde, "Biz SHP olarak idam cezalarına karşıyız. Ancak mevcut yasalar neyse uygulanır. İnfazların onaylanması TBMM'nin yetkisindedir" dedi.

Bakanın, idam cezalarının infaz edilmemesi gerektiğini söylemesi üzerine yine SHP milletvekili olan Adalet Komisyonu Başkanı Cemal Şahin şu açıklamayı yaptı: "Süleyman Demirel imzasıyla Komisyonumuza gelen cevapta kamu düzeni açısından ölüm cezalarının devam etmesi gerekir deniyor. Şimdi burada ölüm cezasının yerine getirilmemesi savunuluyor. Bu çifte standardın nedeni nedir? dedi".[101]

Bu tartışmalarla, SHP milletvekili Cemal Şahin'in, ölüm cezasına karşı olma konusunda ikircikli olduğu açığa çıktığı gibi, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in de, bir süre önce Başbakan sıfatını taşırken Meclis Adalet Komisyonu'na ilettiği görüşünde, açıkça bu ceza lehine tavır koyduğu anlaşılmış oluyordu. Nitekim Komisyon Başkanı Cemal Şahin, kendisinin ölüm cezasının kaldırılması konusunda daha önce verdiği yasa önerisine Hükümetin karşı çıktığını; Başbakan Demirel'in bu karşı çıkış görüşünü ilettiğini; dolayısıyla SHP'li Adalet Bakanı'nın da Adalet Komisyonu önünde "kişi-

---

99 *Cumhuriyet* 31/10/1993, S:24861, sf:1 ve 17, "DYP'nin şahinleri ile Genelkurmay çevreleri ısrarlı: İdam cezalarına infaz" başlıklı Doğan Akın imzalı haber.

100 *Sabah*, 17/11/1993, S:2718, sf:26, "TİSK: Teröre İdam" başlıklı haber. *Cumhuriyet*, 17/11/1993, S:24878, sf:14, "İşadamları terör vergisine hazır" başlıklı haber. TİSK'in ölüm cezası konusundaki yaklaşımı için bkz., yukarıda Bölüm I.

101 *Aydınlık*, 11/11/1993, S:195, sf:11, "Oktay, idam cezalarına karşıyız ama..." başlıklı haber.

sel görüşünü değil, hükümetin görüşünü belirtmek zorunda olduğunu" belirtiyordu. Adalet Bakanına göre ise, Komisyonda o sırada idam cezasının kaldırılması değil, iki idam hükmünün yerine getirilmesi görüşülmekteydi; Şahin usul hatası yapıyordu.

Oysa o toplantıda görüşülen iki idam hükümlüsünden birisi olan Hüseyin Taşkın'ın cezasının, aslında 1991 yılında yürürlüğe giren Terörle Mücadele Yasası uyarınca on yıl hapis cezasına dönüştürülmüş olduğu son anda fark ediliyordu.[102]

Başbakanlık Tezkeresi olarak TBMM Adalet Komisyonu önüne asla gelmemesi gereken (mahkum H. Taşkın'a ilişkin) bir dosya getirilebiliyor; idam cezasına karşı olduğu izlenimi veren Adalet Bakanının yönetimindeki Bakanlık üst düzey bürokratı, bu bir sıradan hataymış gibi, Komisyon önünde "takdir Komisyonundur" diyor ve özür dileyip dosyayı geri çekmeye çalışarak durumu idare etmeye çabalıyordu.[103]

Bu olay, ölüm cezası infazı gibi çok hassas içerikli bir dosyanın bile Adalet Bakanlığı tarafından nasıl basit bir yanlışlıkla Meclise sevk edilebildiğini göstermesi bakımından çarpıcı bir örnek olmalıdır.

iii) Meclis Adalet Komisyonu son infazdan 9 yıl sonra Seyfettin Uzundiz'in ölüm cezasının yerine getirilmesi raporunu görüşmesiz olarak ve oybirliği ile benimsiyordu

Hüseyin Taşkın'a ilişkin dosya skandalından bir hafta sonra TBMM Adalet Komisyonu yine toplandı. 17/11/1993 tarihli bu toplantıda, Komisyondaki DYP, ANAP ve Refah Partili milletvekillerinin oybirliğiyle ve "görüşmesiz" olarak Seyfettin Uzundiz isimli ölüm cezası mahkumunun (adi suçlu) cezasının infazı doğrultusunda karar alındı.

TBMM Adalet Komisyonunda ölüm cezasının infazı görüşmesine katılan ve olumlu oy kullanan milletvekilleri şu partilere mensuptu: DYP'den: Ali Yalçın Öğütcan (Adana), Ali Rıza Gönül (Aydın), Baki Tuğ (Ankara), Bestami Teke (Hatay), Hasan Afşar (Konya), Cavit Erdemir (Kütahya); Refah Partisinden: Bahattin Elçi (Bayburt), Fettulah Erbaş (Van); ANAP'dan: Murat Başesgioğlu (Kastamonu). Bu milletvekillerinden Baki Tuğ, DYP hükümeti; Murat Başesgioğlu ise, ANAP hükümeti evresinde Bakanlık görevlerine atandılar.[104]

---

102 *Cumhuriyet*, 11/11/1993, S:24872, sf:14, "İki idam, 10 yıl hapse indirildi" başlıklı olup içeriği ile bütünleşmeyen haber. Ayrıca, bu haberdeki bilgi ile açığa çıktığı gibi, SHP milletvekili Cemal Şahin'in hem bu ceza karşısında ikircikli olması, hem de bir süre önce ölüm cezasının kaldırılması yönündeki bir teklifte imzasının bulunması şeklindeki çelişki de dikkati çekmektedir.

103 *Hürriyet*, 21/11/1993, S:16392, sf:1 ve 23, "Yanlışlıkla darağacına gidiyordu" başlıklı haber. Ölüm cezası mahkumu Hüseyin Taşkın'ın dosyası, yanlışlığın son anda fark edilmesinden sonra Başbakanlığın istemi üzerine geri çekildi. bkz., *Aydınlık*, 24/11/1993, S:208, sf:11.

104 TBMM Adalet Komisyonunun tam listesi ve milletvekili dağılımı için bkz., TBMM Karar No:268, Karar Tarihi:13/10/1993, (RG. 09/11/1993, no:21753).

Seyfettin Uzundiz isimli mahkuma ait dosyanın TBMM Genel Kuruluna sevk edilmesi toplantıyı yöneten Başkan Vekili DYP milletvekili Ali Yalçın Öğütcan'ın "yasalara uymalıyız, onaylanması görüşüyle, tasvibi genel kurula bırakalım" ifadesiyle karara bağlandı.[105]

Yapılan açıklamalara göre, TBMM Adalet Komisyonu Başkanı Cemal Şahin, gerek Terörle Mücadele Yasasındaki değişiklik önerilerinin, gerekse de ölüm cezası infazlarının uygun bulunması konusunun görüşüleceği bu oturuma katılmamıştı. Bunun nedeni, seçim bölgesi olan Çorum'da, Milli Eğitim Bakanı tarafından yapılacak olan bazı okulların açılış törenlerine katılmak üzere bu ile gitmesiydi.

Komisyon Başkanı Cemal Şahin, kararın ertesinde basına yaptığı açıklamada, bu kararın alınmasına üzüldüğünü, infaza ilişkin bu kararı TBMM Genel Kurulu gündeminden geri çekeceğini açıklıyordu. Bir TV kanalının 22/11/1993 tarihli Çapraz Ateş isimli programında konuşan Şahin'e göre, Komisyon toplantısına katılmamasının bir önemi yoktu; zira katılsaydı da azınlıkta kalacaktı.

Toplantıya katılmayan bir diğer üye olan CHP'li Fuat Çay'ın (Hatay) ise, sonradan Komisyona giderek tutanağı imzaladığı ve karara muhalefet şerhi koyduğu açıklandı.[106]

Adalet Komisyonu üyesi olup idam dosyasının görüşüldüğü gün toplantıya katılmayan CHP'li Fuat Çay ile iki SHP'li üye, sonradan basında yer alan ve tekzip görmeyen habere göre, Komisyon Başkanı Cemal Şahin'in söz konusu dosyayı alıp Çorum'a gittiğini sanarak ve çoğunluk sağlanamayacağı düşüncesiyle görüşme ve oylamanın yapıldığı toplantıya katılmamışlardı.[107]

Eklemek gerekir ki, o dönemde RP milletvekili olup, bu parti tarafından Ankara Büyük Şehir Belediye Başkanlığı seçimi için aday gösterilen ve bilahare bu göreve seçilen Melih Gökçek de, bu süreçte yerini almakta gecikmeyecekti. Gökçek, infaz yasası için olumlu tavır alırken, "ben insanların hayat hakkının savunucusuyum. Kimse kimsenin hayat hakkını gasp edemez. Gasbettiği zaman cezasını çekmeli. Ama onun cezasını, devlet değil, devlet eliyle, canı yanan kişiler vermeli. Yani idam cezasının onayı, TBMM veya devlet başkanı eliyle değil, ölenin yakınları tarafından verilmelidir" diyerek İslamcı anlayışın savunusunu yapacaktı.[108]

Böylece, çeşitli çevrelerin ölüm cezası infazlarının yeniden başlatılması

---

105 *Cumhuriyet*, 18/11/1993, S:24879, sf:1 ve 6, "Dokuz yıl aradan sonra idam kararı" başlıklı haber; *Milliyet*, 18/11/1993, S:16529, sf:15, "10 yıl sonra idam kararı" başlıklı haber; *Sabah*, 18/11/1993, sf:39, "Meclis'te idama yeşil ışık" başlıklı haber; *Aydınlık*, 18/11/1993, S:202, sf:6, "TBMM Adalet Komisyonu'ndan idama onay" başlıklı haber.

106 *Cumhuriyet*, 19/11/1993, S:24880, sf:6.

107 *Aydınlık*, 25/11/1993, S:209, sf:7.

108 *Aydınlık*, 22/11/1993, S:206, sf:1, "İdamda şeriat usulü" başlıklı UBA kaynaklı haber.

doğrultusunda yürüttüğü sistemli kampanya Kasım 1993'te ilk somut sonucunu verdi. Ekim 1984'deki son iki infaz yasasının çıkarılmasından dokuz yıl sonra, TBMM Adalet Komisyonu yeni infazlara kapıyı aralamış oldu. Dönemin Başbakanı Çiller'in bizzat açıkladığı "Genel Kurmayın bu doğrultuda istemi oldu" yolundaki beyanı da dikkate alınırsa, Meclisin, askeri bürokrasinin yönlendirmesine bir kez daha açık kaldığı anlaşılmaktadır.

iv) "İkircikli" SHP Genel Başkanı

1993-1994 yılları, infazların başlatılması yönündeki girişimlerin yeniden canlandırıldığı evre oldu. Bu süreçte, dönemin koalisyon hükümetinin sosyal-demokrat kanadına mensup kimi siyasal figürlerin yaptıkları açıklamalar da hatırlatılması gereken önemdedir. Bu evrede TC 50. Hükümetinin (Çiller'in 1. Hükümeti) büyük kanadı DYP (Genel Başkan ve Başbakan Tansu Çiller), küçük kanadı ise SHP (Genel Başkan ve Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın) tarafından temsil edilmekteydi.[109]

Dönemin SHP Genel Başkanı, ölüm cezasına karşı olmayan, en azından siyasal olmayan suçlular bakımından söz konusu olabilecek ölüm cezasında "ikircikli" olduğunu açıklayan demeçleriyle basında yer alıyordu. M. Karayalçın, "diğer suçlar için benim de görüşlerim çok kesin değil. Yani ben de kendi kafamda, kendi vicdanımda bunu tartışıyorum her iki yönüyle" diyordu. İdamın toplum vicdanını rahatlattığı savına ise, "bununla ilgili ilginç örnekler veriliyor. İdamdan vazgeçen ülkelerin yeniden idamı koydukları söyleniyor. Konuyu o yönüyle tam değerlendiremiyorum" açıklamasını getiriyordu.[110]

Bu örnek de göstermektedir ki, Türkiye'de siyasal çevrelerde baskın eğilim, ölüm cezasının saklı tutulması yönündedir ve bu eğilim, siyasal yelpazenin sağ ve merkez sağ kanadındaki siyasal figürlerle sınırlı değildir.[111]

---

109 TC 50. Hükümeti (25/06/1993-05/10/1995), (RG, 25/06/1993, s.21618 mükerrer), Başbakan Tansu Çiller (DYP) ve Başbakan Yardımcısı önce Erdal İnönü (13/09/1993'e kadar), sonra Murat Karayalçın (19/09/1993'ten 27/03/1995'e kadar) (SHP). Daha önceki hükümette Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olan Murat Karayalçın, 3046 sayılı Kanunda 4060 sayılı Kanunla yapılan değişiklik ile Başbakan Yardımcısı olarak görevlendirilmiştir, (RG, 27/12/1994, s.22154). Karayalçın'ın istifası ile görevlendirme sona ermiştir, (RG, 27/03/1995, s.22240 mükerrer). Öte yanda, Çiller'in kurduğu 2. Hükümet (TC 51. Hükümeti, 05/10/1995-30/10/1995) (RG, 05/10/1995, s.22424) ve 3. Hükümet (TC 52. Hükümeti, 30/10/1995-06/03/1996) (RG, 30/10/1995, s.22448 mükerrer) evresinde aynı siyaset sürdürülmüştür.

110 *Cumhuriyet*, 27/11/1993, S:24888, sf:6.

111 Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm cezasında ikircikli olunamaz", *Cumhuriyet*, 04/12/1993, S:24895, sf:6.

v) Demokratik toplumsal muhalefetin tavrı

Ölüm cezası infazlarının yeniden başlatılması girişimlerine karşı Türkiye'nin demokratik toplumsal ve siyasal muhalefetinin yürüttüğü muhalefet ise eşgüdümlü bir hareket niteliğini kazanamadığı için, ilk aşamada etkisiz kaldı.

İlk tepki, cezaevindeki mahkumların açlık grevine başlaması oldu.[112] Bu arada Türk Harb-İş Genel Başkanı İzzet Çetin ve İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Akın Birdal söz konusu girişimleri olumsuzlayarak mahkum ettiler ve demokratik güçlerin bir tepki göstermesini istediler.[113]

Ancak ilk günlerin şaşkınlığı ve dağınıklığı aşıldıktan sonradır ki, infazların başlatılması girişimine karşı çıkan tepkiler yoğunlaşmaya başladı. Toplumsal muhalefet, insan hakları örgütleri[114], bazı barolar[115] ve akademik çevrelerce[116] geliştirildi ve alenileştirildi.

Bu tepkiler sonuç doğurdu. Seyfettin Uzundiz hakkında Meclis Adalet Komisyonunca hazırlanan infaz yönündeki rapor Meclis Genel Kurulunda ele alınmadı. Ancak, ölüm cezası bütünüyle kaldırılmadığı ve bu husus bir Anayasa hükmü olarak düzenlenmediği sürece, infazların başlatılmasının ne denli kolay olduğu 1993'de gerçekleşen bu olay ile açıkça ortaya çıkmış oldu.

---

112 *Cumhuriyet*, 19/11/1993, S:24880, sf:4, "Cezaevlerinde idama karşı açlık grevi" başlıklı haber; *Aydınlık*, 19/11/1993, S:203, sf:6, "Milletvekilleri: İdam kararı kabul edilemez" başlıklı haber; *Cumhuriyet*, 21/11/1993, S:24882, sf:5, "İdama karşı açlık grevi" başlıklı haber.

113 *Aydınlık*, 20/11/1993, S:204, sf:3.

114 *Aydınlık*, 24/11/1993, S:208, sf:3, "Terörist yasaya İskenderun ve Denizli İHD'den tepki" başlıklı haber; *Aydınlık*, 26/11/1993, S:210, sf:1 ve 11, "İdama karşı kampanya Menderes'in mezarındaki törenle sürdürülüyor. İHD'nin şehidi Menderes" başlıklı haber; *Cumhuriyet*, 25/11/1993, S:24886, sf:6, "İdam cinayettir kampanyası", İHD İstanbul Şube yönetimi ve çok sayıda vatandaşın katılımıyla başlatılan kampanya çerçevesinde "Seyfettin Uzundiz yaşamalıdır. İdam cinayettir yazılı" kartpostallar TBMM'ne gönderildi.

115 *Milliyet*, 03/12/1993, S:16544, sf:18, Dönemin İstanbul Barosu Başkanı Turgut Kazan, "yaşadığımız sorunların çözümü için, Meclisteki bekleyen idam cezalarının infazını düşünmek, akıl almaz bir ilkelliktir" dedi. Bazı hukukçular da gazetelere yazdıkları makalelerle muhalefete destek verdiler. Örneğin, Ergin Cinmen, "İdam cezaları infaz olunamaz", *Cumhuriyet*, 24/11/1993, S:24885, sf:2; Halit Çelenk, "Dönüşü olmayan ceza: İdam", *Cumhuriyet*, 08/12/1993, S:24899, sf:2; Nagehan Bayram, "İdam, hakkılığı ya da gerekliliği üzerine", *Aydınlık*, 31/12/1993, S:245, sf:2.

116 *Aydınlık*, 25/11/1993 S:209, sf:7, TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk, idam ceza değildir, caydırıcı da değildir" dedi. Ankara Üniversitesi SBF, İletişim Fakültesi ve Hukuk Fakültesi'nden 50 öğretim üyesi idama karşı çıktı; "İdamlara tepki", AÜ/SBF+HF+İLEF öğretim üyeleri, Baskın Oran imzasıyla yapılan basın açıklamasında, Türkiye'de idamların yeniden başlatılmak istenmesinin insan haklarına aykırı olduğunu" belirttiler. Ayrıca bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Terörü demokrasi önler", *Cumhuriyet*, 16/12/1993, S:24907, sf:2.

vi) Gümrük Birliğine giriş kapısı önünde DYP'nin dile getirdiği "imaj zedelenmesin" söylemi

1990'da ANAP hükümeti Bakanlarının başvurduğu "dışarıdaki itibar ya da imaj" teması. Ağustos 1995 sonunda, bu kez dönemin TBMM Adalet Komisyonu Başkanı ve DYP milletvekili Yalçın Öğütcan, "Komisyon'da bekleyen idam dosyalarının Türkiye'nin *imajı zedelenmemesi* için bekletildiğini" yolundaki açıklamasıyla yinelendi, (vurgu eklenmiştir).[117]

O tarihte Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girişi önünde engel teşkil eden, aralarında insan hakları ve demokratikleşmedeki yetersizlik durumunun da ileri sürüldüğü bir dizi sorun gündemdeydi. Yeniden gündeme getirilen infazların başlatılması tartışmaları ekseninde dosyaları Meclis Komisyonu önünde bulunan Bekir Gedik ve Nizamettin Özoğlu adlı iki idam mahkumunun kaderi böylece Gümrük Birliği'ne bağlanmış ve bir "imaj kurtarma" kaygısı öne çıkmıştı.[118]

vii) Dört Türk vatandaşının Suudi Arabistan'da ölüm cezalarının infazına engel olunamaması

50. Hükümet iktidarda iken, Suudi Arabistan'da dört Türk vatandaşı[119] hakkında verilen ölüm cezalarının, orada geçerli infaz yöntemi olan "kafalarının kesilmesi"yoluyla yerine getirildiği haberleri basında yer aldı. Bu haberler içinde, dört Türk vatandaşının infazından sonra o tarihte yine S. Arabistan'da aynı tehdidin eşiğinde 40 Türk vatandaşının daha bulunduğu hususunu, Dışişleri Bakanlığının ve dolayısıyla da Hükümetin ancak fark edebildiği notu da yer alıyordu. Doğal olarak bu durum basında çıkan eleştiri yazılarına konu oldu.[120]

Görünen şudur: Gerek DYP gerekse SHP kanatlarıyla 50. Hükümet sahih ve net bir ölüm cezası karşıtlığı sergileyemiyorlardı. Hatta tam tersine, yürütme erki ölüm cezası infazlarının yeniden başlatılması tehdidi biçimlendiren ve alenileştiren unsurların başında geliyordu. Ülke içinde idam tapınısının yükseltildiği dönemdi. Dolayısıyla, hükümetde, ülke dışında ölüm cezasına çarptırılan Türk vatandaşlarına sahip çıkacak, onların hiç olmazsa yaşamlarını bağışlatmayı sağlamak için girişimde bulunacak ne bilgi, ne duyarlılık ve ne de istenç vardı.

Kaldı ki, sadece hükümet temsilcileri değil, o tarihte muhalefette bulunan RP Genel Başkan Yardımcısı Rıza Ulucak, ölüm cezasına ilişkin olarak,

---

117 *Hürriyet*, 01/09/1995, S:17030, sf:25. O tarihte Çiller'in Başbakanlığındaki 50. Hükümet iktidardaydı.

118 Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm bekleyişi olgusu, TBMM, Gümrük Birliği", *Evrensel*, 18/09/1995, S:104, sf:2.

119 Bu dört Türk vatandaşının adları: Seyfettin Erkut, Mehmet Nuri Köseoğlu, Feyzi Dana ve Yusuf Mülayim.

120 Mehmet Semih Gemalmaz, "İdam Arabistan'da kılıçla, Türkiye'de iple", *Evrensel*, 19/08/1995, S:74, sf:11.

"Caydırıcılık varsa, iyi şey. Kuran'da kısasta hayat vardır buyurulur" diyecek ve Türkiye'nin yanı sıra, diğer bazı ülkelerde yürürlükte bulunan ölüm cezalarını da, bunun Türk vatandaşlarına uygulandığı halleri de kapsayacak şekilde meşrulaştırmaktan geri kalmayacaktı. Keza, yine RP'li Şevket Kazan, ölüm cezasına, en azından Türk vatandaşlarının infazına karşı çıkmayıp, "Bu suça, bu ceza çok" demagojisiyle durumu idare etmeye çalışacaktı.

İktidarı ve muhalefeti ile böyle bir tablo yansıtıldığı içindir ki, yine o tarihte, S. Arabistan'ın Türkiye Büyükelçisi, sorular üzerine, "Bizim ülkemizde, bu suça, bu ceza verilir" deyip, meseleyi kestirip atabilmişti.

Nitekim, Türk hükümetinin yansıttığı bu yetersiz tavır, 1995'teki Türk vatandaşlarının infazlarından iki yıl sonra, Eylül ve Ekim 1997'de ulusal basına yansıyan başka bir haberde olanca çıplaklığı ile gün yüzüne çıkacaktı. Bu habere göre, yine S. Arabistan'da ölüm cezasına çarptırılan İngiliz bir hemşirenin, İngiltere hükümetinin S. Arabistan hükümeti önünde yürüttüğü ısrarlı takip ve baskıları sonucu, "kan parası" karşılığında infazının durdurulduğu bilgisi yer almaktaydı.[121] Bu süreçte, sadece İngiltere hükümeti değil, tüm siyasal partiler ve temsilcileri, bir İngiliz vatandaşının S. Arabistan'da ölüm cezasına çarptırılması üzerine tepki gösterdi. Muhafazakar Partiye mensup olanlar dahil, hiçbir milletvekili, ölüm cezası için, "caydırıcılık varsa, iyi şey" türünden açıklamalar yapmadılar. Ayrıca, İngiliz yetkililer ve kamuoyu, kendi hukuk düzenlerinde ölüm cezasının kaldırılmış olduğu argümanını da kullanabildiler. Sonuçta, S. Arabistan yönetimi gücünün, İngiliz vatandaşına değil, ama Pakistan, Bengaldeş, Filipinler, Sudan, Yemen gibi devletlerin yanı sıra Türkiye'nin de vatandaşlarına sıra geldiğinde yeterli olduğu açığa çıktı.[122]

c) TC 54. Hükümeti (RP-DYP Koalisyon Hükümeti) (28/06/1996-30/06/1997)

RP-DYP koalisyon hükümetinin (TC 54. Hükümet, 28/06/1996-30/06/1997) kurulmasından sonra da, ölüm cezası meselesi temelli bir çözüme kavuşturulmaksızın, siyasal oyunun malzemesi kılınmaya devam edildi. 54. Hükümetin Başbakanı, RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan idi.

i) Hükümet ortakları RP ve DYP birbirlerini yalanlıyorlar

1996 sonbaharına gelindiğinde, RP-DYP koalisyon hükümetinin Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller (DYP Genel Başkanı), bu siyasanın yeniden üretilmesinde inisiyatifi ele aldı.

14/09/1996'da, İzmir'de yapılan ECO Bakanlar Konseyi olağanüstü

---

121 *Hürriyet*, 25/09/1997, S:17784, sf:46, "208 milyara kurtuldu" başlıklı haber; *Cumhuriyet*, 25/09/1997, S:26286, sf:9, "Hemşireler idamdan kurtuldu" başlıklı haber; *Bizim Gazete*, 04/10/1997, S:724, sf:5.

122 Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm Cezası: S. Arabistan, İngiltere ve Türkiye", *Müdafiyeliler Birliği Dergisi*, Ankara, Ekim-Kasım 1997, S:203, sf:9-11.

toplantısında Çiller, idam cezasının kaldırılması için "büyük bir çalışmayı başlattıklarını" açıkladı.[123] Ardından, basında 24/09/1996 tarihinde çıkan habere göre, "Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Parlamentosunun son aldığı kararla da ortaya çıkan demokratikleşme konusundaki tepkilerin önünü kesebilmek için yeni bir insan hakları paketi hazırladı...Paket bir süre önce Çiller tarafından dile getirilen idam cezalarının kaldırılmasını da içeriyor"du.[124]

Bu son haberin ertesi günü, 25/09/1996 tarihinde, aynı Hükümetin Adalet Bakanı RP milletvekili Şevket Kazan'ın konuya ilişkin bir demeci basında yer alıyordu. Adalet Bakanı, Başbakan Yardımcısını yalanlıyor ve Hükümetin bu konu üzerinde "bir çalışması yoktur" ve "şunu da söyleyeyim, koalisyon protokolümüzde de böyle bir hüküm yok" diyordu.[125]

Bu siyasal gösterinin hızı kesilmedi. Aradan bir ay geçti. 24/10/1996 tarihli basında bir başka haber çıktı. Haber şöyleydi: "Refahyol, mini demokratikleşme paketini bir hafta içinde tamamlayacak...Çiller'le idam cezasının kaldırılması konusunda daha önce ters düşen ve 'Böyle bir çalışmam yok' diyen Kazan, referandum istedi. Kazan, 'İdam cezası konusu milletin bileceği iştir. Referandum yapılmalıdır' dedi."[126]

Ekim 1996'da Adalet Bakanının ölüm cezasını kaldırma meselesini referanduma sunma önerisi birkaç açıdan üzerinde durulması gereken önemdeydi. Bu açıklama:

- Çiller'in ilk açıklamasının aslı olmadığı, ancak bir kez bu açıklama yapılınca geri dönmek zor olacağı ve hükümetin de ölüm cezasını kal-

---

123 *Hürriyet*, 15/09/1996, S:17409, sf:1 ve 32, "Çiller:İdam cezası kalkacak" başlıklı Ergül Satıç imzalı haber; *Yeni Yüzyıl*, 15/09/1996, S:640, sf:2, "Çiller açıkladı: idam cezası kalkıyor" başlıklı (aa) kaynaklı haber. Bu açıklamaların değerlendirilmesi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm cezasını kaldırma konusunda yeni siyasal gösteri", *Evrensel*, 23/09/1996, S:471, sf:3.

124 *Hürriyet*, 24/09/1996, S:17418, sf:37, "idam kalkıyor" başlıklı Muharrem Şarkaya ve Zeynep Gürcanlı imzalı New York çıkışlı haber. Bu haberde ayrıca, Dışişleri Bakanlığının hazırladığı ileri sürülen "bu program geçen Bakanlar Kurulu toplantısında bakanların bilgisine sunuldu. Taslak program, Adalet ve İçişleri Bakanlıklarına gönderildi ve iki Bakana Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Onur Öymen tarafından bilgi verildi"ği de belirtilmekteydi.

125 *Cumhuriyet*, 25/09/1996, S:25921, sf:4, "İdam cezalarının kaldırılması için çalışma yapılmadığı açıklandı: Şevket Kazan Çiller'i yalanladı" başlıklı Merih Ak imzalı haber. Aynı haberde Ş. Kazan'ın, "bugüne kadar bize intikal ettirilmiş bir çalışma yok" ve "Böylesine önemli bir konuyu hükümet programına koymadan, üzerinde anlaşmadan bu cezaları kaldıracağız denilmesi sadece beyan açısından bir niyeti ortaya koymaktadır" dediği de yazılmıştı. Bu açıklama, sadece Çiller'i değil, bir üstteki dipnotta gösterildiği üzere, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarının, Adalet ve İçişleri Bakanlarına bilgi verdiği haberini de yalanlıyordu. Siyasal figürlerin böyle hassas bir konuyu istismar etmesinin eleştirisi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm cezasını kaldırma yalanı: ahlak ve insanlık dışılık", *Evrensel*, 30/09/1996, S:478, sf:3.

126 *Hürriyet*, 24/10/1996, S:17448, sf:31, "İdama referandum" başlıklı Oya Armutçu imzalı haber.

dırma konusunda samimi bir siyasal istenci bulunmadığı için, sözde girişimi yokuşa sürmek çabasının bir işaretiydi.

- Aslında önce Eylül 1985'te TBMM üçüncü yasama yılını açış konuşmasında Cumhurbaşkanı Kenan Evren[127], 1988'de Coşkun Kırca[128], ardından da 1993'te Aydın Menderes tarafından ileri sürülen aynı doğrultudaki görüşün ısıtılıp kamuoyunun önüne yeniden konmasından başka bir şey değildi. Gerçekten de, Kasım 1993'te, o tarihte Büyük Değişim Partisi Genel Başkanı olan (açıklamanın yapıldığı 1996'da ise RP milletvekili olan) Aydın Menderes, o tarihte alevlenen infazların başlatılması tartışmalarına katılmıştı. Menderes, "toplumu çok derinden ilgilendiren konuların kararı parlamentoya bırakılmaktan çok bağımsız bir referandum haline getirilmeli. Ve bu karar, doğrudan doğruya topluma bırakılmalıdır. Çünkü, ölüm cezaları sadece siyasi nedenlerle verilmiyor" demişti.[129]

Dolayısıyla, Adalet Bakanının Kasım 1996 tarihli açıklaması, özünde, ölüm cezasına karşı olma istencinin bulunmayışının bir başka kanıtı olmakla kalmıyordu. Ayrıca, siyasal figürlerin, dosyaları Meclis önünde bulunan "ölüm bekleyişi" durumundaki kişilerin yaşamı üzerinde siyasal bir oyun oynamakta sakınca görmediklerini de açığa çıkarıyordu.[130]

Nitekim, Aralık 1996'da, TBMM Adalet Komisyonu, "Demokratikleşme Paketi" olarak anılan tasarı ekseninde, gözaltı süresinin kısaltılması ve bazı suçların DGM yargı yetkisinden çıkarılması kapsamından ibaret bir metni benimseyerek, görüşülüp yasalaştırmak üzere Meclis Genel Kuruluna gönderdi.[131] Böylece, ölüm cezasının kaldırılacağına ilişkin vaatlerin mesnetsiz olduğu bir kez daha ortaya çıktı ve ölüm cezası kaldırılamadı.

Yukarıdaki örnekler şunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de, yasama ve yürütme organlarında görev üstlenen siyasal figürlerin büyük çoğunluğu ölüm cezasına koşulsuz ve kesin biçimde karşı çıkma demokratik olgunluk ve bilinç düzeyine hiçbir zaman ulaşamamıştır.

---

127 Yukarıda, "Cumhurbaşkanı K. Evren'in açıklamaları" başlıklı bahis.

128 Coşkun Kırca, "Ölüm Cezası", *Hürriyet*, 27/10/1988, S:14564, sf:5. Bu yazı, aşağıda "Ölüm Cezasının Taraftarları ve İleri Sürülen Gerekçeler" başlıklı bahiste ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

129 *Cumhuriyet*, 27/11/1993, S:24888, sf:6. Aydın Menderes'in Kasım 1993 tarihinde yayınlanan ölüm cezasının kaldırılması meselesini referanduma sunma önerisi eleştirilmişti; bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "İdam halka sorulmalı mı?", *Cumhuriyet*, 19/01/1994, S:24941, sf:2.

130 Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm cezası ve referandum", *Evrensel*, 28/10/1996, S:506, sf:3.

131 *Hürriyet*, 06/12/1996, sf:35, "Gözaltı süresi kısaltıldı" başlıklı; *Radikal*, 06/12/1996, sf:6, "Gözaltı süresine Avrupa ayarı" başlıklı; *Cumhuriyet*, 06/12/1996, sf:6, "Gözaltı süresi 7 günü geçmeyecek" başlıklı haberler. Bu siyasal oyunun eleştirisi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm cezası ve sahte demokratikleşme paketi", *Radikal*, 10/12/1996, S:59, sf:9 ve aynı yazı için ayrıca bkz., *Bizim Gazete*, 12/12/1996, S:471, sf:3.

E) ÖLÜM CEZASINI KALDIRMA GİRİŞİMİNİN TIKANMASI (1997 - 1999)

a) Cumhurbaşkanı S. Demirel ve TC 55. Hükümeti (ANAP-DSP-DTP)

i) 55. Hükümet (30/06/1997-11/01/1999) ve 1997 tarihli TCK Tasarısının akıbeti

1997 yazında kurulan TC 55. Hükümeti (30/06/1997-11/01/1999), ANAP, DSP ve DTP milletvekillerini içeren bir koalisyon hükümetiydi. Bu Hükümetin Meclisteki çoğunluğa sahip olmasını, Bakanlar Kuruluna üye vermeyip dışarıdan destekleyen CHP sağlamıştır. 55. Hükümet, 25/11/1998 tarihinde Meclisteki yapılan güven oylaması sonucu düşürülüp yerine 56. Hükümet kurulana dek görevde kalmıştır.

Türkiye ancak, 1997 sonunda nihai biçimi verilip Hükümete iletilen Ceza Yasası Ön Tasarısı ile ölüm cezasının kaldırılmasını resmen tartışma aşamasına gelebilmiştir.[132]

Öte yanda, 55. Hükümetin kurulmasından sonra, Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanarak basına sızdırılan bir raporda[133] da, açıkça ölüm cezasının kaldırılması önerisi yer almamakla birlikte, özellikle işkence ve kayıp kişiler sorunları ekseninde alınabilecek önlemlere ilişkin öneriler ekseninde, dolaylı olarak bu sorunun da gündeme getirildiği görülmüştür.

Nihayet, 55. Hükümetin Başbakanı, ANAP Genel Başkanı M. Yılmaz,

---

132 1997 TCK Tasarısı ile getirilen değişiklik önerilerinin bir bölümü, insan hakları açısından sakıncalıydı ve eleştirilmesi gereken nitelikteydi. Ancak bu ayrı bir çalışmanın konusudur. Burada Tasarı, sadece ölüm cezasının kaldırılması önerisi bağlamında vurgulanmaktadır. Anılan TCK Tasarısına ilişkin bilgi için bkz., yukarıda "Türk Hukuk Düzeninde Ölüm Cezası Yaptırımı" bölümünde "1997 tarihli TCK Tasarısı" başlıklı bahis.

Adalet Bakanlığı tarafından oluşturulan bir Komisyon tarafından yürütülen çalışmalar 1997 sonbaharında bir basın toplantısı yapılarak Adalet Bakanlığına sunulmuş ve alenileşmiştir. Bkz., *Hürriyet*, 28/09/1997, S:17787, sf:36; *Bizim Gazete*, 27/09/1997, S:718, sf:1.

133 Dışişleri Bakanlığı tarafından Temmuz 1997'de hazırlanan Raporun tam metni, Açık Sayfa hukuk dergisinin eki olarak yayınlanmıştır. Bkz., *Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi*, Ekim 1997, İstanbul, S:7, Ek, sf:1-31. Bu Raporda "İnsan Hakları Eylem Planı" Bölümünde "I. İşkence ve Kötü Muamele" başlığı altında getirilen önerilerden birisi şuydu: "Memurin Muhakematı Kanununda değişiklik yapılması (Ölüm, kaybolma, yaralanma gibi fiillerin kanun kapsamı dışına çıkarılması, bu fiillerin işnat edildiği, görevlilerin savcılar tarafından soruşturulmasının yapılması ve yargı önüne çıkarılmalarını sağlayacak değişiklikler); 10/7/1987 tarihli ve 285 sayılı OHAL Valiliği İhdası Hakkında KHK'nın 4. Maddesinin (i) bendinin yürürlükten kaldırılması veya tadil edilmesi...". Ekleyelim ki, Raporda adı geçen Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat, 04/12/1999 tarihinde yürürlüğe giren 4483 sayılı "Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun" ile yürürlükten ancak kaldırılabildi.

Ocak 1998 başında, Hükümetin öncelikli on hedefi arasında ölüm cezasının kaldırılmasının da yer aldığını belirtmiştir.[134]

Bu haberlerin çıkmasının hemen ertesi günü, bir gazetede yayınlanan bir başka haberde, Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun, Başbakan Mesut Yılmaz'a, "idam yerine Fransız modeli 'ağırlaştırılmış müebbet hapis' getirilmesi önerisini sunacağı" belirtiliyordu. Aynı haberde devamla şu bilgi yer alıyordu: "Yılmaz, zirve sonrası yaptığı açıklamada, en kısa zamanda bir tasarı hazırlanarak, ölüm cezasının savaş hali gibi istisnai haller dışında Türk hukuk sisteminden çıkarılacağını açıklamıştı. Adalet Bakanlığı yetkilileri ayrı bir tasarının gereksiz olduğunu, on yıllık bir çalışmanın ürünü TCK ön tasarısı ile idam cezasının kaldırılması formülünün yerinde olacağını savundular. Yetkililer şu değerlendirmeyi yaptılar: 'Bir maddelik tasarı ile idam cezalarının müebbet hapse çevrilmesi yerinde ve adil olmazdı. Bu nedenle Fransız hukukundan örnek alarak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirildi. Bu süre içinde idamlıklara ağır koşullar uygulanacak, İşledikleri suçun cezasını çekmeleri sağlanacak".[135]

Ne var ki, 55. Hükümet dahil, siyasal çevreler ölüm cezasının kaldırılması konusuna kararlı biçimde sahip çıkmamışlardır. Dolayısıyla, bu girişim 1997-1998 yasama döneminde bir sonuca bağlanamamıştır.

Ölüm cezasını kaldırmaya yönelik samimi bir siyasal istenç bulunmadığı, işin sürüncemede bırakılacağı yönündeki gözlemden ya da kaygıdan hareketle, yetkililerin Ocak 1998'deki açıklamalarının ardından, basında çıkan bir yorumda, 1997 TCK Tasarısının bir bütün olarak yasalaşması uzun bir süreye yayılacağından, bu tasarının da öngördüğü ölüm cezasının kaldırılması meselesinin, tasarıdan ayrı olarak ele alınarak yasalaştırılması doğrultusunda bir öneri getirilmişti.[136] Ne bu öneri ilgi ve kabul buldu, ne de belirtildiği üzere, Ceza Yasası Tasarısı yasalaştırıldı. Temmuz 1998'de, 55. Hükümetin İnsan haklarından Sorumlu Devlet Bakanı, bir yasama döneminin daha somut adım atılmaksızın geçirilmiş olduğu gerçeğini göz ardı ediyor ve "idam cezası kalkabilir" yolunda açıklamalar yapmayı sürdürüyordu.[137]

Böylece, ölüm cezasının kaldırılması meselesi bir başka yasama yılına ertelendiği gibi, bu yöndeki siyasal söz verimlerin yerine getirilmeyişi, özel-

---

134 Başbakan Mesut Yılmaz, koalisyon hükümeti ortakları partilerin liderleri ile 03/01/1998 günü beş buçuk saatlik bir toplantı yaptı. Bunun ardından yapılan basın açıklamasında, ölüm cezasının kaldırılmasını da içeren öncelikli on hedef kamuoyuna duyuruldu. Bkz., *Hürriyet*, 04/01/1998, S:17885, sf:22; *Yeni Yüzyıl*, 04/01/1998, S:1116, sf:7; *Radikal*, 04/01/1998, S:449, sf:7; *Cumhuriyet*, 04/01/1998, S:26389, sf:1 ve 15.

135 *Hürriyet*, 05/01/1998, S:17886, sf:28, "İdam yerine hücre" başlıklı Oya Armutçu imzalı haber.

136 Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm cezası kalkmalı", *Milliyet*, 04/02/1998, S:18039, sf:20.

137 *Cumhuriyet*, 13/07/1998, S:26577, sf:6, "Türk: İdam cezası kalkabilir" başlıklı, Devrim Sevimay imzalı haber.

likle cezaları kesinleşip dosyaları Meclise sevk edilen mahkumların içinde bulunduğu "ölüm bekleyişi" durumunu, "süre giden insan hakkı ihlali" kapsamında daha da ağırlaştırdı.

ii) PKK şefinin İtalya'da gözaltına alınması ve ölüm cezasını kaldırma meselesinin yeniden gündeme gelmesi

1998 sonbaharında ortaya çıkan yeni bir olayla ölüm cezası sorunu bir kez daha gündeme gelmiştir. Ülkenin güney-doğu bölgesinde silahlı eylemler yürüten PKK örgütünün şefi Kasım 1998'de İtalya'da gözaltına alınmıştır. Türkiye ile İtalya arasında bu kişinin Türkiye'ye geri verilmesine yönelik tartışma ve gerilim yaşanmış ve İtalya, gerek iç hukukundaki gerekse tarafı bulunduğu uluslararası sözleşmelerdeki ilgili hükümlere yollama yaparak, Türkiye'de ölüm cezası yürürlükte tutulduğu için, iadenin söz konusu olmayacağı resmi açıklamasını yapmıştır.[138]

Bu süreçte, bağımsız Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu'nun öncülüğünü yaptığı girişimlerle, mesele iade olayı ile bütünleştirilerek, ölüm cezasının kaldırılarak yerine 30 yılı ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirmeyi öngören yasa tasarısı Hükümete sunulmuştur.[139]

Ancak, 55. Hükümetin özellikle ANAP kanadı ve Meclisteki temsil edilen siyasal partilere mensup milletvekillerinin büyük çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı, böyle bir yasa değişikliği girişimine karşı tavır almıştır.

1) Cumhurbaşkanı S. Demirel'in tavrı

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 04/12/1998 tarihinde yaptığı bir açıklamada net biçimde ölüm cezasının kaldırılmasına karşı çıkmış ve "İdam cezasının kaldırılması şart olarak söyleniyor. Bu konuda ne diyorsunuz?" şeklindeki soruya "Bana göre lüzumsuz bir iş. Bir memleketin iç işine karışmadır o yine..." demiştir.[140] Cumhurbaşkanı, söz konusu yaklaşımı ile, bu

---

138 *Radikal*, 15/11/1998, S:764, sf:1, "İadeye idam engeli" başlıklı İtalyan Adalet Bakanlığı Müsteşarına atfen verilen haber.

139 *Cumhuriyet*, 16/11/1998, S:26703, sf:5, "Denizkurdu: İdam cezası kalksın" başlıklı haber. *Cumhuriyet*, 17/11/1998, S:26704, sf:19, "Hükümetin taslağı" başlıklı haber. *Cumhuriyet*, 19/11/1998, S:26706, sf:4, "Ölüm cezasının kaldırılması zorda" başlıklı Evin Göktaş imzalı haber. *Milliyet*, 19/11/1998, S:18326, sf:19, "İdam varken iade olmaz" başlıklı Ersan Atar imzalı haber.

Hürriyet, 17/11/1998, S:18202, sf:24, "İşte Apo tasarısı" başlıklı Oya Armutçu imzalı haber. Bu haberin hemen yanında yer verilen "Tasarı 26 kişiyi ipten kurtaracak" başlıklı bir başka haberde ise, tasarının yasalaşması halinde TBMM'ye dosyaları gönderilmiş bulunan 26 mahkumun darağacından kurtulacağı yazılmıştı. *Hürriyet*, 21/11/1998, (Avrupa baskısı), sf:5, "İdam varken iade olmaz" başlıklı haber.

140 *Sabah*, 05/12/1998, S:4553, sf:28, "Demirel, AP'ye sert çıktı" başlıklı Bülent Uzun imzalı haber. Ayrıca bkz., *Yeni Yüzyıl*, 05/12/1998, S:1451, sf:6, "Baba AP'ye sert çıktı" başlıklı YY çıkışlı haber.

cezayı kaldırma girişimine direnç gösteren çevrelere güç vermiştir.[141]

Demirel'i destekleyenler arasında 1980 darbesinin şefi ve Türkiye'nin yedinci Cumhurbaşkanı Kenan Evren de yer almıştır.[142]

Demirel, nihayet 26/12/1998 tarihinde, 1998 yılının genel bir değerlendirmesini yaptığı basın toplantısında, ölüm cezası konusundaki görüşlerini bir kez daha açıklama fırsatı bulmuş ve "Türkiye'nin idamı kaldırmaya hazır olmadığını" dile getirmiştir. Demirel, "İdam cezası kaldırılmalı mı?" sorusunu şöyle yanıtlamıştır: "Türkiye buna hazır değil. Adam birini kesiyor, bavula koyuyor. Trenle gönderiyor. Çakıcı için de böyle bir Şart koyuyorlar. 'İdam cezasını kaldırın, Öcalan'ı iade edelim' ağır şart. Sizin sorunuzun cevabına ben hazır değilim, devlet hazır değil."[143] Cumhurbaşkanının bu de-

---

141 Coşkun Kırca, "Apo'nun iadesi", *Yeni Yüzyıl*, 19/11/1998, S:1435, sf:8. Yazar makalesinde şöyle yazmıştır: "...İyi ki Cumhurbaşkanının uyarısı üzerine ölüm cezasını kaldırmaktan vazgeçtik. Bu konu lehte ve aleyhte veçheleriyle çok tartışılmalıdır ve neticede karar toplumun tercihine dayanmalıdır. Avrupalıların söylediklerinin tersine, ölüm cezası uygulayan bir ülke demokrasi sayılmaz diye bir kural da yoktur. Amerika mı demokrasi değil? Apo'ya layık olduğu cezayı vermek için bir yumruk gibi birleşmiş olan Türk halkının hele İtalya gibi üçüncü sınıf bir ülkenin baskısıyla böyle bir tedbir almayı reddedeceği muhakkaktır. Demokrasinin gereğine uyan da budur..."

142 *Yeni Yüzyıl*, 19/11/1998, S:1435, sf:7, "Kenan Evren: Apo İtalya'ya bela olsun" başlıklı AA, İstanbul kaynaklı haber. Habere göre, "TCK' da ölüm cezasının bulunduğunu ancak uygulanmadığını belirten Evren, 'idamın karşısında olmadığını' bildirerek, 'Öyle insanlar vardır ki, onun artık yeryüzünde yaşamaması lazım. Ne gibi? Hiç suçsuz insanları hunharca katlediyor. Adam kahveye giriyor, tarıyor, önüne geleni öldürüyor. Bunların idam edilmesi taraftarıyım' diye konuştu." AA kaynaklı bu haber 19/11/1998 tarihli Milliyet gazetesinde biraz daha farklı çıkmıştır. Buna göre, "7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, idam cezasının kaldırılmasıyla ilgili olarak, 'Ortada bir hakikat var. Ölüm cezası 14 senedir tatbik edilmiyor. Ortada bir kanun vardır. Ya vardır tatbik edilir, eğer tatbik edilmiyorsa kanundan o ceza kaldırılır. Kanunlarda idam cezası var ama tatbik edilmiyor. O halde ne gereği var? Kaldırın, geçin gitsin' dedi." Bunun için bkz., *Milliyet*, 19/11/1998, S:18326, sf:19, "Evren: Kaldırın gitsin" başlıklı AA, İstanbul kaynaklı haber.

Evren birkaç gün sonra görüşlerine açıklık getirmiştir. *Milliyet*, 24/11/1998, S:18331, sf:25, "Evren: İdamlık suç varsa ceza verilmeli" başlıklı Serkant Gürler imzalı haber. Habere göre, "İdam cezasının gerekliliğine inandığını da belirten Evren şöyle devam etti: 'İdamlık bir suç varsa, bu ceza da verilmeli. Ama biz madem yönümüzü Avrupa Birliği'ne çevirmişiz, bu konularda da gelişmeler kaydederek idam cezasını kaldırmamız, demokrasi ve insan haklarını korumamız lazım. Şahsen idam cezasının olması taraftarıyım. Öyle suçlar var ki, idam cezası bile az gelir. Apo gibi bir adamın elinde 30 bin kişinin kanı var. Bunu nasıl affedersiniz? Siz affetseniz bile, şehitlerin yakınları ve halk affetmez' dedi."

143 *Cumhuriyet*, 27/12/1998, S:26744, sf:6, "İdamı kaldırmaya Türkiye hazır değil" başlıklı haber; *Hürriyet*, 27/12/1998, S:18242, sf:34, "İdamı kaldırmaya hazır değiliz" başlıklı haber; *Radikal*, 27/12/1998, S:806, sf:6, "İdamı kaldırmaya hazır değiliz" başlıklı haber. Cumhurbaşkanının demecinde yer verdiği "Adam birini kesiyor, bavula koyuyor, trenle gönderiyor" ifadesi, bu açıklamadan kısa bir süre önce, bir hayat

ğerlendirmesi, aslında, ölüm cezasını yürürlükte tutma yönündeki bilinen yaklaşımının bir kez daha vurgulanması anlamına gelmekteydi. Ama bundan da ötede, bu sorun karşısında üst düzey devlet yetkililerinin genel tavrını yansıtması açısından önem taşımaktaydı.

Anlaşılıyor ki, 55. Hükümet ölüm cezasının kaldırılması yönündeki tasarısının arkasında durmaktan caymasa ve Mecliste bu tasarı yasalaşmış olsaydı bile, büyük olasılıkla Cumhurbaşkanı, en azından, veto yetkisini kullanarak bu süreci zora sokacak bir tutum takınacaktı. Demirel'in açıklamasının dikkate değer bir yönü de, bu cezanın kaldırılmasına kendisinin ve Devletin hazır olmadığını belirtmiş olmasıdır. Seçimle gelinen bir kamu görevini ifa eden Cumhurbaşkanının devlet ile kendisini özdeşleştirmesi bir yana, "devlet"e atıfla hangi çevrelerin kastedildiği hususu da netleştirilmeye muhtaç gözükmektedir. Örnek olsun, sivil ve askeri güvenlik bürokrasisine bir yollama yapılıp yapılmadığı yahut Milli Güvenlik Kurulu'nda bu konunun tartışılıp tartışılmadığı ve tartışıldı ise ölüm cezasının kaldırılmaması doğrultusunda bir ilke kararı oluşturulup oluşturulmadığı ve eğer oluşturuldu ise bunun üretilmesinde askeri bürokrasinin ne kadar belirleyici olduğu ve benzerleri irdelenmeye açık soru öbekleridir.

2) Hükümet içinde çatlak: DSP'nin ve ANAP'ın yaklaşımları

55. Hükümet içerisinde tasarıyı hazırlayan bağımsız Adalet Bakanı ve koalisyon ortaklarından Demokratik Sol Parti ölüm cezasının kaldırılması görüşünü savunmuşlardır.

2a) DSP ve B. Ecevit'in yaklaşımı

Türkiye'nin son kırk yıllık siyasal yaşamında yer alan siyasal aktörlerden birisi de, 1980 öncesi evrede CHP Genel Başkanlığı, 1980 ve 1990'lı yıllarda ise DSP Genel Başkanlığı görevini yürütmüş olan Bülent Ecevit'tir. Siyasal yaşamında Başbakanlık, Başbakan Yardımcılığı, Bakanlık deneyimi vardır.[144]

B. Ecevit, 12 Eylül darbesi sonrasında yaptığı açıklamalarla, yukarıda örneklenen genel çizgiden pek de ayrılmadığının ipuçlarını ortaya koymuş-

---

kadınının kocası tarafından öldürülerek cesedinin trene konması ve cesedin tren Ankara'ya vardığında bulunması olayına yapılan bir göndermedir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı, ölüm cezasını kaldırmama yönündeki görüşünü hakkılaştırmak ve kitlelere daha kolay sunabilmek için, o cinayet nedeniyle toplumda doğal olarak açığa çıkan tepkiyi kullanmak yolunu tercih etmiştir.

144 Bülent Ecevit beş kez Başbakanlık yapmıştır. Bu dönemler sırasıyla, 26/01/1974-17/11/1974; 21/06/1977-21/07/1977; 05/01/1978-12/11/1979; Ocak 1991-Nisan 1999 (TC'nin 56. Hükümeti) ve nihayet Nisan 1999 genel seçimleri sonrasında kurulan 57. TC Hükümeti (halen görevde) tarihleri arasındadır. Ecevit, TC'nin 55. Hükümeti sırasında da (30/06/1997-11/01/1999) Başbakan Yardımcılığı görevini yürütmüştür. Ecevit ayrıca, 20/11/1961-21/02/1965 tarihleri arasında Çalışma Bakanı olmuştur.

tur. "İdamların caydırıcılığını kabul ettiğini, ama çok fazla olmasının olumlu bir görüntü sergilemeyeceğini" ifade eden Ecevit, öncülüğünün kendilerine ait olduğunu ileri sürdüğü Pişmanlık Yasasının da "çok sayıda idam" sorununa çözüm olacağını belirtiyordu.[145]

Hatırlatalım ki, B. Ecevit, 1964 tarih ve 480 sayılı Kanunla idamlarına karar verilen Talat Aydemir ve arkadaşlarına ilişkin olarak Mecliste yapılan oylamada ölüm cezalarının infazı yönünde oy kullanmıştı. O sırada Ecevit, TC 28. Hükümetinde Çalışma Bakanı olarak görev yapmaktaydı. Buna karşılık Ecevit, 1972 tarih ve 586 sayılı Kanunla Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı istenci Mecliste oylanırken, infaz karşıtı tavır almıştı. [146]

Ve nihayet aynı Ecevit, aşağıda irdelendiği üzere, 1998 sonunda TC 55. Hükümetinin Başbakan Yardımcısı ve 1999 başında TC 56. Hükümetinin ve Nisan 1999'daki genel seçimlerin ardından kurulan TC 57. Hükümetinin Başbakanı sıfatlarını taşırken, kendisinin ve Genel Başkanı olduğu DSP'nin ölüm cezasına karşı olduğunu vurgulayacaktı.

Nitekim, bir gazete haberine göre, "Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit ise programlarında ölüm cezasının kaldırılması yönünde söz verdiklerini, ancak 'Bunu Apo'yla eşzamanlı yapacağız' demediklerini söyledi. Hakkında gensoru verilmiş bir hükümet olarak bu konuyu Meclise götürmeleri durumunda tasarıyı geçirememe olasılıkları bulunduğunu belirten Ecevit, 'Bu durumda İtalya'ya büyük bir koz vermiş oluruz. Ayrıca ANAP ya da DSP olarak, herhangi bir parti olarak idam cezasının kaldırılmasına yönelik bir öneri verirsek de Meclisten geçirmekte ve bunu halka anlatmakta zorluk çekeriz. O nedenle öncelikle partiler arası uzlaşma sağlanması gerekir' dedi... Şu sıralarda İtalyan makamlarının bölücü örgüt elebaşı Öcalan'ın Türkiye'ye iadesini önlemek için 'Sizde ölüm cezası var' bahanesini kullandıklarını kaydeden Ecevit, 'Bu bahaneyi ellerinden alacağız' dedi."[147]

Bir başka habere göre, DSP Genel Başkanı ve 55. Hükümetin Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, "Belki idam cezasını kaldırsak bile Apo'yu, Çalıcı'yı iade etmezler. Ama o zaman bu ülkelerin kolayca kullanabileceği bir kozu ellerinden almış ve onları haksız duruma düşürmüş olacağız" dedi.[148]

Ölüm cezasına zaten yandaş olan diğer siyasal figürler bir yana bırakılsa ve bu cezanın kaldırılması konusunda tavır aldığı izlenimini verdiği için özel olarak Ecevit'in yaklaşımı öne çıkarılsa da, yukarıda referansı yapılan Kasım 1998 tarihli açıklamalarında, ölüm cezasının Türkiye'de yürürlükte

---

145 Bu ve benzeri demeçler ve başka liderlerin açıklamaları ile bunların değerlendirilmesi için bkz., Veli Yılmaz, Emirle Gelen İdam Kararı, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1992, sf: 81-89.

146 Söz konusu iki Kanun hakkında bilgi, çalışmanın İnfaz Kararları/Kanunlarına ilişkin II. Cildinde 1964 yılı ile 1972 yılı bölümlerinde verilmiştir.

147 *Cumhuriyet*, 18/11/1998, S:26705, sf:5, "Tasarıda uzlaşmazlık" başlıklı haber.

148 *Milliyet*, 19/11/1998, S:18326, sf:19, "Avrupa'nın kozunu alacağız" başlıklı haber.

olmasının İtalya'nın olası bir iadeyi yapmamak için bir "bahane" kıldığı yönündeki vurgusuna dikkat çekmek gerekir. Meselenin siyasal yönü ayrı ele alınabilir; ancak hukuksal açıdan, ölüm cezası, olası iadenin önündeki, sözleşmelerden kaynaklanan bir engeldir. Dolayısıyla, yetkili çevrelerin, o evrede, cezayı iadenin engelinin "bahanesi" olarak takdim edip kamuoyu oluşturmaları, meseleyi hukuksal zeminden siyasal zemine çekmiştir.

İlginçtir ki, Kasım 1998'deki bu oluşumdan sekiz ay kadar sonra, Haziran 1999'da ulusal basında yer alan bir haber, Türkiye'nin, o tarihte İtalya'nın yaptığı tasarrufun benzeri bir yaklaşımı uyguladığını gün yüzüne çıkartacak; ancak gündemin yoğunluğu içinde bu pek fazla dikkati çekmeyecekti. 17/06/1999 tarihli gazete haberine göre, Türkiye ile Özbekistan arasında, iki rejim muhalifi nedeniyle yükselen bir kriz yaşandı. Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Sermet Atakanlı, Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'a düzenlenen suikasta karışan iki kişinin iadesi konusunda, Türkiye'nin "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesindeki yükümlülükleriyle çelişmeyen bir şekilde davrandı. Özbekistan'dan alınan bazı devlet güvencelerine dayanıldı"[149] diyerek, Rüstem Mamatkulof ve Zayiniddin Askarof'un, Özbekistan'ın "iade edilen kişiler idam edilmeyecek" şeklinde devlet güvencesi vermesinden sonra bu iadenin yapıldığını ortaya koyacaktı.

Aralık 1998'de Ecevit, ölüm cezasının kaldırılması durumunda yurt dışında yakalanan bazı suç faillerinin Türkiye'ye iadesinin mümkün olabileceğini de vurgulamıştır. Bu haber şöyledir: "Ecevit, Fransa'da tutuklu bulunan mafya babası Alaattin Çakıcı'nın Türkiye'ye iadesi durumunda konuşacağı, iadesinin önlenmesi için de idam cezasının kaldırılmadığı' yorumlarının anımsatılması üzerine şunları söyledi: 'İdam cezasını kaldırsak Çakıcı ve diğerleri kesinlikle gönderilecek. Ama galiba Çakıcı'nın gelmesini istemeyen, bundan rahatsızlık duyan bazı çevreler var. Onun için TBMM'ye düşen kesin bir görevdir bu. Çetelerle mücadelede kesin sonuç alınması, düğümlerin çözülmesi, idam cezalarının kaldırılmasına bağlı' dedi."[150]

2b) ANAP'ın izlediği siyasa

Koalisyonun büyük ortağı ANAP, bir açıklamaya göre, muhalefetin konuyu siyasal malzeme olarak istismar etmesi tehlikesinden ötürü geri adım atmış ve tasarıyı Meclise sevk etmeyi göze alamamıştır. Bu hususu Devlet Bakanı Ahat Andican açıkça dile getirmiştir.[151]

---

149 *Sabah*, 17/06/1999, S:4746, sf:1 ve 26, "Biz de 'Asmayın' garantisi istedik" ve "Özbekler'e güvenceli iade" başlıklı, İbrahim Gündüz imzalı haber.

150 *Radikal*, 21/12/1998, S:800, sf:7, "Baykal Ecevit'e şiir okuttu" başlıklı haber.

151 Taha Akyol, "İdam ve partiler", *Milliyet*, 20/11/1998, S:18327, sf:21. Akyol şunu yazmıştır: "Devlet Bakanı Ahat Andican'la görüştüm. Diyor ki: 'İdamın kaldırılmasını hükümet tasarısı olarak Meclise sevk etmeyi göze alamadık! Muhalefetin istismar etmesinden çekindik...' Akyol kişisel değerlendirmesi olarak, "Kağıt üzerindeki idam cezasını kaldırırsak, Komünist-Yeşil İtalyan hükümeti üzerindeki baskılar artacaktır... Duyguları kışkırtmanın değil, akılları çalıştırmanın zamanıdır..." tespitini yapmıştır.

Konunun ele alındığı Bakanlar Kurulu toplantısında anlaşma sağlanamadığını bizzat Başbakan Mesut Yılmaz, işi şakaya vurarak basına açıklamıştır: "Evet.. Anlaşma olmadı. Arkadaşlar 'insaniyet namına' itiraz ettiler."[152]

Öte yanda ANAP içerisinde bazı önde gelen isimler, konunun olası siyasal istismarından çekinmelerinden ötürü değil, ölüm cezası taraftarı oldukları için girişimi yokuşa sürmeye yönelik tutum takınmışlardır.[153] Örneğin, Başbakan Mesut Yılmaz'ın kardeşi ve ANAP MKYK üyesi Turgut Yılmaz, "ölüm cezasının kaldırılmasının referandum konusu olduğu görüşünü savundu. Halkın büyük çoğunluğunun idamın kaldırılmasına karşı olduğunu ileri süren Turgut Yılmaz, 'bu hususta karar verecek olan millettir' dedi."[154] Keza, bir çok ANAP'lı Bakan da ölüm cezasının kaldırılmasını da öngören Ceza Yasası Tasarısına imza koymuş olmalarına karşın, aynı sonucu doğurması öngörülen yeni tasarıya karşı çıkmışlardır.[155]

Aynı tarihli Milliyet sf:21'de yer alan bir haber de dikkati çekmektedir. "Gözaltında ölüm" başlıklı bu habere göre, "Abdullah Öcalan'a siyasi statü verilmesi istemiyle HADEP il ve ilçe binalarındaki açlık grevleri ve gözaltılar sürerken, Diyarbakır Bağlar HADEP ilçe binasında açlık grevindeyken gözaltına alınan Hamit Çakır (18), yaşamını yitirdi."

152 Fikret Bila, "Hükümet...", *Milliyet*, 19/11/1998, S:18326, sf:18. Fikret Bila şöyle yazmıştır: "İdam cezasının kaldırılması konusunda Bakanlar Kurulunda anlaşma sağlanamamış dediğimizde, Başbakan Mesut Yılmaz gülümseyerek yanıt veriyor: - 'Evet, Anlaşma olmadı. Arkadaşlar insaniyet namına itiraz ettiler.' Mesut Bey, şakayla karışık, idam cezasının kaldırılması konusunda pek umutlu olmadığı mesajını veriyor..."

153 *Radikal*, 17/11/1998, S:766, sf:6, "İtalya'dan ithal avukat" başlıklı Osman Aydoğan imzalı haber. Habere göre, ANAP MKYK toplantısında, "Başbakan Yılmaz, idam cezasının kaldırılması konusunu tartışmaya açtı. Apo'nun iadesi için idam cezasının kaldırılması gerektiğini ve bu konuda bir çalışma yapıldığını belirten Yılmaz, ANAP yöneticilerinin tepkisiyle karşılaştı. Adalet Bakanı Denizkurdu'nun açıklamalarını aceleci olarak niteleyen üyeler idam cezasını savundular. Yargı reformu kapsamında TBMM'ye sunulan tasarıda da idam cezasının kaldırılmasının öngörüldüğünü anımsatan Yılmaz, kurmaylarının tepkileri üzerine Denizkurdu'nun aceleci davrandığını söyledi."

154 *Cumhuriyet*, 17/11/1998, S:26704, sf:1 ve 19, "Ölüm cezası tarihe karışıyor" başlıklı Ankara, Cumhuriyet Bürosu çıkışlı haber içinde. Aynı haberde, taslağa "ANAP MKYK'de üyelerin büyük bölümü, 'konunun referanduma gitmesi gerektiği ve bu aşamada idamın kaldırılmasının yanlış olacağı' gerekçesiyle karşı çıktılar" notu da yer almaktaydı.

155 *Cumhuriyet*, 18/11/1998, S:26705, sf:5, "Tasarıda uzlaşmazlık" başlıklı haber. Habere göre, tasarının tartışıldığı "toplantıda ANAP'lı bakanlar, Abdullah Öcalan için ölüm cezasının kaldırılmasını halka anlatamayacaklarını söylediler. Devlet Bakanı Güneş Taner ile Tarım Bakanı Mustafa Taşar, 'Neden ölüm cezasının kaldırılmasının sorumluluğunu biz üstleniyoruz' sorusunu gündeme getirdiler ve ölüm cezasının kaldırılması konusunda referanduma gidilmesi gerektiği görüşünü savundular. Taşar, toplantıya girerken de 'Ben kesinlikle böyle bir tasarıya imza atmam. Bunun hesabını millete veremeyiz. Referanduma gidilmeli' dedi."

3) Hükümete dışarıdan destek veren CHP'nin politik manevraları

Aynı evrede 55. Hükümete dışarıdan destek veren CHP'nin ise, bu konuda bilinçli olduğu intibaını veren bir suskunluk siyasası izlediği görüldü.

CHP lideri Deniz Baykal, çeşitli ülkelerin başbakanlarına, Sosyalist Enternasyonal Başkanı ile sosyalist parti liderlerine mektup göndererek, Öcalan'a siyasi statü tanınmaması ve iade edilmesi yolunda görüş açıklamasına[156] karşın, gerek Baykal gerekse diğer önde gelen CHP milletvekilleri, ölüm cezasının kaldırılmasını öngören tasarı hakkında açıkça olumlu ya da olumsuz görüş dile getirmekten kaçındı.

Baykal'ın bu tavrının istisnası sayılabilecek küçük bir haber ise şöyleydi: "...Denizkurdu, dün öğleden sonra muhalefet liderleriyle tek tek görüştü. CHP lideri Baykal, Denizkurdu'na, idam cezasının kaldırılması yönündeki tasarı veya teklife destek vereceğini bildirdi."[157]

4) Meclis içi muhalefetin tavrı: FP ve DYP

Bu tartışmaların yaşandığı evrede Meclis içi muhalefet partilerinden Fazilet Partisi ve Doğru Yol Partisi de ölüm cezasının kaldırılmasına karşı tavır almışlardır.

4a) Fazilet Partisinin tavrı

Fazilet Partisi Grup Başkan vekili Lütfü Esengün şunu söyledi: "hangi suçlarda idam cezasının kaldırılacağı konusunda bir inceleme yapılması ve partiler arasında bir uzlaşma oluşturulması gerektiğini belirterek 'Sırf Apo ya da Çakıcı'nın iadesi için idam cezasını kaldırmak demek, idamlık suç işleyen kişilere ödül vermek anlamına gelir ve bu da doğru olmaz' dedi" ve ekledi: "Adalet Bakanı işgüzarlık yapmasın."[158]

Hürriyet, 14/12/1998, S:18229, sf:32, "İdamı kaldıran protokol direkten döndü" başlıklı Oya Armutçu imzalı haber. Bu haber içerisinde, 55. Hükümetin altı ay önce, ölüm cezasının kaldırılmasını da öngören Ceza Yasası Tasarısına olur verdiği, ancak bu tasarıya paralel olarak hazırlanan 4 maddelik yeni tasarının Bakanlar Kuruluna takıldığı ve daha önce Ceza Yasası Tasarısına imza koymalarına karşın, yeni tasarıya Bakanlardan Yalım Erez, İmren Aykut ve Mustafa Taşar'ın karşı çıktıkları da yazılmıştı. Adı geçen Bakanlardan Yalım Erez ertesi gün bir açıklama yaptı. Erez şöyle dedi: "Ben Bakanlar Kurulunda bu tasarı görüşülürken, idam cezasının kaldırılmasına değil, tasarının getiriliş biçimine karşı olduğumu söylemiştim. 'Azınlık hükümetiyiz, muhalefetle anlaşmak lazım' demiştim. Biz idam cezasını kaldırsak bile İtalya Öcalan'ı iade etmez. Öcalan için idam cezası kaldırılmalı mı? Bu da milli meseledir. Ama bunları hiç söylemeyip kamuoyunu yanıltıyorlar". Bu açıklama için bkz., *Hürriyet*, 15/12/1998, S:18230, sf:37, "İdamda yanlış anlama" başlıklı Oya Armutçu imzalı haber.

156 *Cumhuriyet*, 18/11/1998, S:26705, sf:5, "Apo için NATO toplansın" başlıklı haber.

157 *Hürriyet*, 21/11/1998, S:18206, sf:27, "Bakana idam desteği" başlıklı haber.

158 *Cumhuriyet*, 15/11/1998, S:26702, sf:1 ve 7, "Ölüm cezası kaldırılıyor" başlıklı haber.

FP Genel Başkanı Recai Kutan, "Partisinin TBMM grup toplantısında yaptığı konuşmada, İtalya'nın Türkiye'deki idam cezasını gerekçe göstererek Apo'nun iadesine yanaşmayacağına dikkati çeken Kutan, idam cezasının kaldırılması çalışmalarıyla ilgili olarak net bir görüş ortaya koymaktan kaçındı. 'Biz bu konuda kesin bir görüş ifade etmiyoruz. Ancak Türkiye'de çok ciddi konular enine boyuna incelenmeden, tartışılmadan ayaküstü kararlar veriliyor' dedi."[159]

Bu arada FP'nin bazı milletvekilleri tarafından bir politik manevra olduğu izlenimi veren çelişkili ya da belirsiz nitelikli açıklamalar da yapıldığı görüldü. Örneğin,

FP Grup Başkan vekili Abdüllatif Şener, "iktidar, sonuç alınabilecek bir öneri getirirse destek veririz" dedi. Şener, idam cezasına karşı olup olmadıklarının sorulması üzerine 'Kişisel olarak elbette insanların idam cezasıyla muhatap olmamasını diliyorum' karşılığını vermekle yetindi."[160]

Keza, FP Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül, "Biz Apo'nun iadesi ve PKK'nın kökünün kazınması konusunda, ülkemizin milli menfaatleri doğrultusunda idam cezalarının kaldırılması dahil hükümetin getireceği her türlü öneriye destek vereceğiz" dedi.[161]

4b) DYP'nin tavrı

Doğru Yol Partisi ve Tansu Çiller de, FP ve sözcüleri gibi, ölüm cezasını kaldırma siyasal istencinden yoksundu ve günden güne çelişkili açıklamalar yaparak, bu meseleyi politik bir malzeme olarak kullanma alışkanlığını sürdüren bir tavır sergiledi.

Basında önce "DYP..., idam cezasının kaldırılmasına yönelik destek kararı açıkladı"[162] ve "...Çiller, idam cezasının kalkmasına destek verebileceklerini, ancak sorunun bu kadar basite indirgenmemesi gerektiğini söyledi."[163] şeklinde haberler çıktı.

Ancak aynı Çiller, Apo'nun ölüm cezasına çarptırılması yönündeki kamuoyunun tavrı ve gösterilerin yükselmesiyle birlikte, iki gün sonra bu cezanın saklı tutulması yönünde açıklamalar yapacaktı. Nitekim DYP lideri Tansu Çiller, "Biz prensip olarak idam cezasının kaldırılmasına karşıyız" dedi.[164] Bir başka haber ise şöyleydi: "Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu, bölücübaşı Öcalan'ın iadesine engel olarak görülen idam cezasının kaldırılmasına ilişkin temaslarını sürdürdüğünü kaydetti... DYP lideri Çiller ise tüm

---

159 *Cumhuriyet*, 18/11/1998, S:26705, sf:5, "Recai Kutan'ın iddiası" başlıklı haber.

160 *Cumhuriyet*, 17/11/1998, S:26704, sf:1 ve 19, "Ölüm cezası tarihe karışıyor" başlıklı haber.

161 *Milliyet*, 19/11/1998, S:18326, sf:19, "Avrupa'nın kozunu alacağız" başlıklı haber.

162 *Cumhuriyet*, 17/11/1998, S:26704, sf:19, "Ölüm cezası tarihe karışıyor" başlıklı haber.

163 *Hürriyet*, 17/11/1998, S:18202, sf:23, "Apo'da endişemiz var" başlıklı haber.

164 *Milliyet*, 19/11/1998, S:18326, sf:19, "Avrupa'nın kozunu alacağız" başlıklı haber.

'acil' kayıtlı aramalara karşın, Denizkurdu'nun telefonlarına yanıt vermedi."[165]

5) Basına yansıyan tartışmalar

5a) Ölüm cezasının kaldırılması girişimini destekleyen açıklamalar

1998 Kasım ve Aralık döneminde basında, ölüm cezasının kaldırılması girişimini destekleyen görüşler ve haberlere de rastlanıldı. *Hürriyet*'te Mümtaz Soysal, *Cumhuriyet*'te Hikmet Çetinkaya, Emre Kongar; *Milliyet*'te Şahin Alpay gazetelerindeki köşe yazılarında bu yönde görüş açıkladılar. Ayrıca, dönemin İstanbul Barosu Başkanı Av. Yücel Sayman, İstanbul Tabip Odası Başkanı Prof. Dr. Orhan Arıoğul, Psikiyatri Derneği 2. Başkanı Doç. Dr. Mustafa Sercan da ölüm cezasına karşı tavrı dile getiren azınlık grubuna dahildiler.[166]

Öte yanda hukukçu akademisyenlerin bir bölümü de ölüm cezasının kaldırılmasının gerekliliği doğrultusunda görüş açıklamışlardır. Bu isimler arasında, Prof. Dr. Sulhi Dönmezer özellikle vurgulanabilir. Dönmezer Kasım 1998'de *Sabah* gazetesine verdiği mülakatta, ölüm cezasının kaldırılıp kaldırılmaması konusunda "uzun zaman tereddüt içinde kaldığını" belirttikten sonra "bugün bu yaşa geldikten, meseleleri çok daha iyi kavradıktan sonra artık bunun böyle olmaması gerektiğini açık seçik görüyorum. Ölüm cezası hiçbir zaman arzulanmaz. Ama mecburen katlanılır. Ve artık bu mecburiyet kalkmış gibi gözüküyor" demekteydi.[167]

---

165 *Hürriyet*, 21/11/1998, S:18206, sf:27, "Bakana idam desteği" başlıklı haber.

166 Mümtaz Soysal, "Ölüm çözüm değil, geciken akıl da!", *Hürriyet*, 17/11/1998, S:26704, sf:13. Hikmet Çetinkaya, "Ölüm Cezası", *Cumhuriyet*, 18/11/1998, S:26705, sf:5. Şahin Alpay, "İdam kalksın", *Milliyet*, 21/11/1998, S:18328, sf:24. Emre Kongar, "İdam cezası kaldırılmalıdır", *Cumhuriyet*, 23/11/1998, S:26710, sf:3. Aynı gazetede ayrıca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın da ölüm cezasına karşı olduğu hususunda bir haber yer almıştır. Habere göre, "Savaş'ın, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de ölüm cezasının kaldırılarak yerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının konulmasını istediği belirtildi.". *Cumhuriyet*, 23/11/1998, S:26710, sf:4, "Başsavcı Vural Savaş: Ölüm cezasına karşıyım" başlıklı haber.

Öte yanda, Türk Nöropsikiyatri Derneğinin 26/12/1998 tarihinde İstanbul'da düzenlendiği "Ölüm Cezaları ve Hekim Tavrı" konulu bir panelde, İstanbul Barosu Başkanı Yücel Sayman, Psikiyatri Derneği İstanbul Şubesi 2. Başkanı Doç. Dr. Mustafa Sercan ve İstanbul Tabip Odası Başkanı Prof. Dr. Orhan Arıoğul, ölüm cezasına karşı çıkarak, hem bu cezayı gaddar ve insanlık dışı olarak nitelendirdiler, hem de hekimin ölüm cezasına katılmasını etik bulmadıklarını dile getirdiler. Bkz., *Cumhuriyet*, 27/12/1998, S:26744, sf:9, "Hekim ve hukukçular ölüm cezasının kaldırılmasını istedi: İdam tıp etiğine ve hukuka aykırı" başlıklı haber.

167 *Sabah*, 22/11/1998, S:4540, sf:14, "İdam cezası kalkmalı" başlıklı olup Nuriye Akman tarafından Prof. Dönmezer ile yapılan söyleşi.

5b) Ölüm cezasının kaldırılması girişimine karşı çıkılmasına örnek: AYM eski Başkanının açıklaması

Aynı süreçte, ölüm cezasının kaldırılması girişimini eleştirerek karşı çıkan kayda değer sayıda görüşün, aralarında birçok hukukçunun da bulunduğu çevrelerce savunulduğunu saptamak olanaklıdır.

Örneğin, Anayasa Mahkemesi eski Başkanı Yekta Güngör Özden'e atfen verilen bir haber şöyleydi. İskenderun'da bir "panelde konuşan Özden, Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesi için idam cezasının kaldırılmasını üstü kapalı olarak eleştirdi. ABD'de bazı eyaletlerde idam cezası olduğunu hatırlatan Özden, 'İtalya daha önce ABD'ye suçlu iade etmiştir. Yani idam cezası bahanedir' dedi."[168]

Özden'e atfen verilen bir başka gazetedeki haber ise şöyleydi: "Bir soru üzerine, bir insan, bir hukukçu olarak, bir canlının bir başka canlı tarafından öldürülmesine karşı olduğunu belirtti. Özden şunları söyledi: *'Ama idam cezasına bu dönemde karşı değilim.* Bu kadar cinayetin sorumlusu Apo'yla yandaşlarını alıp yapacağınız yeni bir cezaevine koyarsanız, bu yeni bir PKK karargahı kurmak demek olur. Ondan sonra rehin almalar, tünel kazıp kaçmalar gibi senaryolar toplumu sürekli rahatsız eder. Apo alınıp, yargılanıp suçları bütün dünyaya teşhir edilmelidir. Bu cinayetlerin hesabı sorulmalıdır.' Özden, başta Amerika olmak üzere Batıdaki pek çok ülkede ölüm cezası olduğunu ve bunu kimsenin kınayamadığını belirtti."[169]

5c) İpe-sapa gelmez bir öneri: "Ölüm cezasını önce kaldıralım, iadeden sonra yeniden yürürlüğe koyarız"

Kasım 1998'de basında bir köşe yazarı, PKK şefinin İtalya'dan geri verilmesini temin için bir çözüm önerisi getirmekteydi. Buna göre, Türkiye önce ölüm cezasını kaldırmalı, İtalya Öcalan'ı iade ettikten sonra bu cezayı yeniden yürürlüğe koymalı idi.[170]

---

168 *Hürriyet*, 17/11/1998, S:26704, sf:22, "Apo İtalya'da kalsın" başlıklı Recep Uygur imzalı haber. AYM eski Başkanı, "İtalya daha önce ABD'ye suçlu iade etmiştir. İdam cezası bahanedir" derken bu tasarrufa ilişkin bir referans gösterip göstermediği basında çıkan haberde belirtilmemişti. Buna karşılık, yine ulusal basında çıkan haberlerle kamuoyunun bilgisine sunulduğu üzere, İtalyan Anayasa Mahkemesi, 25/06/1996 tarihli bir kararıyla, İtalyan Ceza Usul Yasası md.698/2'yi (ki, sanığın idam edilmeyeceğine dair ilgili devlet sağlam bir güvence verirse, iadenin olabileceğini öngörmekteydi bu hüküm) iptal ettiğini ve İtalyan Anayasası md. 10, 11 ve 27 uyarınca sanık Venezio Pietnro'nun Florida Eyaletinde idam cezası bulunması nedeniyle ABD'ye iade edilemeyeceği sonucuna varmıştı. Bu bilgileri işleyen bir değerlendirme için bkz., Güneri Civaoğlu, "Sürpriz değil", *Milliyet*, 21/11/1998, S:18328, sf:1 ve 23.

169 *Cumhuriyet*, 18/11/1998, S:26705, sf:7, "Özden: Bu aşamada ölüm cezasına karşı değilim" başlıklı haber.

170 Bu öneriyi, Kasım 1998'de Sabah gazetesindeki köşe yazısında Rauf Tamer yapmıştı. Daha sonra bu yorum, Turkish Daily News isimli gazetenin haftalık yayınlanan Turkish Probe adlı Ekinin 22 November 1998 tarihli (issue 306) nüshasının sf:18'deki Human Rights Diary köşesinde hatırlatılıyordu. Böylece, sadece ulusal kamuoyu

Sadece hukuksal bakımdan değil, siyasal açıdan da ipe-sapa gelmez bu tür sözde fikir yürütmelerin o dönemde kolaylıkla ortaya atılabilmesi, yazarının bilgi düzeyini göstermekle kalmıyor, ama yanı sıra kamuoyunun ne şekilde yönlendirildiğini de açığa çıkartıyordu.

b) TC 56. Hükümetinin (DSP) (11/01/1999- 18/04/1999) ve ANAP'ın tavrı

11/01/1999'da TC'nin 56. Hükümeti olarak DSP azınlık hükümeti kurulmuştur. Şubat 1999 içinde PKK lideri yakalanarak Türkiye'ye getirildi. Ölüm cezasına ilişkin tartışmalar yeniden başladı. 56. Hükümetin Başbakanı Bülent Ecevit, "idam cezası için 'Garanti vermek mümkün değil' dedi. Başbakan, '17-18 yıldan beri uygulanmıyor. Ancak bundan sonra ne olur bir şey söylememem. Fakat biz DSP olarak karşıyız' diye konuştu."[171]

Hemen ardından ANAP lideri Mesut Yılmaz 21/02/1999 tarihinde katıldığı bir televizyon kanalı programında ölüm cezasının kaldırılması için "henüz Türkiye kamuoyunun hazır olmadığını" dile getirdi.[172] Böylece 1998 sonbaharında yaşanan aynı konudaki tartışmalarda dönemin Başbakanı sıfatı ile M. Yılmaz'ın ve koalisyon hükümetinin büyük ortağı ANAP'ın sergilediği ikircikli yaklaşım, yani ölüm cezasını kaldırma konusunda kararlı tavır almayış daha da netlik kazandı.

Bütün bu oluşumların ölüm cezası sorunu bağlamında iki yansımasından söz etmek olasıdır. İlki, ölüm cezasının kaldırılmasını öngören ve 1998 başında 55. Hükümet tarafından benimsenerek Meclise sevk edildiği açıklanan 1997 tarihli TCK Tasarısı bulunmasına karşın, bu girişimin bir kez daha ertelenmiş olmasıdır. İkincisi, kamuoyunun, hassasiyetin ve gerilimin yükseltildiği bu süreç içinde, ölüm cezasının kaldırılması düşüncesine genel bir karşı tavır almış olmasıdır.

---

değil, uluslararası kamuoyu da bilgilendiriliyordu. İşin ilginç yanı, öneriyi getiren gazetecinin, bu olaydan tam iki yıl sonra Kasım 2000'de patlak veren Egebank yolsuzluğu olayında Banka sahibi ile makul açıklaması yapılamayan ilişkisi ortaya çıkacak ve bu kitabın hazırlandığı evrede Gazetesinden uzaklaştırılacaktı.

171 *Hürriyet*, 19/02/1999, S:18296, sf:33, "Ecevit: İdam için garanti veremeyiz" başlıklı haber. Aynı doğrultudaki haberler için bkz., *Radikal*, 19/02/1999, S:860, sf:3, "Ecevit: İdamı mümkün" başlıklı haber; *Cumhuriyet*, 19/02/1999, S:26798, sf:1 ve 8, "Başbakan Ecevit ölüm cezasına güvence vermedi: İçişlerimize karışmayın" başlıklı haber.

172 *Sabah*, 22/02/1999, sf:15, "Yılmaz: İdamın kalkması için erken" başlıklı haber. Bu habere göre, "ANAP lideri Mesut Yılmaz, dün akşam katıldığı özel bir televizyon kanalının canlı yayınında yaptığı konuşmada idam cezasının kaldırılması için yeni düzenlemeler yapılmasına henüz Türkiye kamuoyunun hazır olmadığını ifade etti."

c) 18/04/1999 genel seçimleri ve TC 57. Hükümetinin (DSP-MHP-ANAP Hükümeti) kurulması

DSP ve MHP 18/04/1999 seçimlerinden birinci ve ikinci parti olarak çıktı. Siyasal düzlemde 57. Hükümet kurulması arayışları gündeme geldi. Bunun sonucunda DSP-MHP-ANAP'dan oluşan koalisyon hükümeti, TC'nin 57. Hükümeti olarak kuruldu. Hükümet programı 07/06/1999 günü okundu ve 09/06/1999 tarihinde yapılan oylama sonucunda yüksek bir güvenoyu aldı.[173]

Aynı süreçte, PKK şefi hakkında hazırlanan ölüm cezası istemli iddianame 28/04/1999 tarihinde tamamlanarak yargılama sürecinde yeni bir aşamaya girildi.[174] Yargılamanın 31/05/1999 tarihinde İmralı adasında başlamasından bir süre sonra, 08/06/1999 tarihli duruşmada, Savcılık TCK (md.125)'den sanık hakkında ölüm cezası verilmesi istemini içeren iddianamesini okudu. 03/06/1999 tarihindeki duruşmada görüşlerini sunmak üzere söz verilen müdahil avukatlar da aynı istemi dile getirdiler.[175]

---

173 57. Hükümet (DSP-MHP-ANAP) (Başbakan Bülent Ecevit) için 09/06/1999 tarihindeki oylamada, oylamaya katılan 536 milletvekilinin 354'ü kabul, 182'si ise ret oyu verdi. Bu sonuç 1991-1999 arasında kurulan hükümetlerin aldığı en yüksek güvenoyu oldu. Şöyle ki:

TC 48. Hükümet (ANAP) (Başbakan Mesut Yılmaz), (05/07/1991), 265 kabul, 153 ret;

TC 49. Hükümet (DYP-SHP) (Başbakan Süleyman Demirel), (30/11/1991), 280 kabul, 164 ret;

TC 50. Hükümet (DYP-SHP) (Başbakan Tansu Çiller), (05/07/1993), 247 kabul, 184 ret, 1 çekimser;

TC 51. Hükümet (DYP) (Başbakan Tansu Çiller), (15/10/1995), 191 kabul, 230 ret (*güvenoyu alamadı*);

TC 52. Hükümet (DYP-CHP) (Başbakan Tansu Çiller), (06/11/1995), 243 kabul, 172 ret;

TC 53. Hükümet (ANAP-DYP) (Başbakan Mesut Yılmaz), (12/03/1996), 257 kabul, 207 ret, 80 çekimser;

TC 54. Hükümet (RP-DYP) (Başbakan Necmettin Erbakan), (08/07/1996), 278 kabul, 265 ret, 1 çekimser;

TC 55. Hükümet (ANAP-DSP-DTP) (Başbakan Mesut Yılmaz), (12/07/1997), 281 kabul, 256 ret, 2 çekimser;

TC 56. Hükümet (DSP) (Başbakan Bülent Ecevit), (17/01/1999), 306 kabul, 188 ret, 1 çekimser.

174 *Radikal*, 29/04/1999, S:929, sf:1 ve 8, "Apo'ya idam davası açıldı" başlıklı haber; *Cumhuriyet*, 29/04/1999, S:26867, sf:1 ve 3, "Ankara DGM Başsavcılığı, ölüm cezası istemiyle tek sanıklı dava açtı; Öcalan iddianamesi hazır" başlıklı haber.

175 *Radikal*, 04/06/1999, S:965, sf:6, "Ortak talep idam" başlıklı, Adnan Keskin imzalı haber; *Cumhuriyet*, 04/06/1999, S:26903, sf:4, "PKK barış masasına oturursa" başlıklı haber; *Hürriyet*, 04/06/1999, S:18401, sf:26, "Avukatlar idam istedi" başlıklı haber.

i) Cumhurbaşkanı S. Demirel'in açıklamaları

Nisan 1999'da NATO'nun kuruluşunun 50. Yıldönümü nedeniyle ABD'ye giden Cumhurbaşkanı S. Demirel, Washington'da düzenlediği basın toplantısında Öcalan'ın yargılanması bağlamında görüşlerini şöyle açıkladı:

> "Bu dava adil ve şeffaf olacaktır. Şahıs, 30 bin kişinin katli ithamıyla mahkemeye çıkarılıyor. Türkiye bu davayı oldu bittiye getirmek gibi bir yola niye başvursun? Dış imajını niye bozsun? Haklıyken haksız duruma niye girsin? Eleştiri almayacak demiyorum, ama Türkiye bunu en az eleştiri alacak şekilde yapacaktır. Ayrıca, ortada 30 bin ölü var. Bunların 5 bini masum insanlar, 5 bini onları korumak için gönderilmiş askerler. Bunları hiç arayan soran yok. Bir de 20 bin terörist yapılmış genç var. Onlar da bu ülkenin çocuğu. Bunları kimse sormuyor. Dünya kamuoyundan şikayetim var. Ölenin hakkı aranmıyor, öldürene merhamet duyuluyor."[176]

Haziran 1999'da Cumhurbaşkanı, Ankara'da, 27 ülkeden gelen 34 gazeteciye "Türkiye Ekonomisinin Tanıtımı" projesi çerçevesinde açıklama yaptı. Cumhurbaşkanı "Demirel, 'Apo'nun idam edilirse Türkiye'nin uluslar arası ilişkilerinde sorun yaşayıp yaşamayacağı' sorusunu 'Türkiye'de yargı bağımsızdır' sözleriyle yanıtladı. Demirel, Apo'nun dünyanın ve Türk kamuoyu önünde adil bir şekilde yargılandığını belirterek, yargılama sonunda çıkacak kararın da adil olacağını ifade etti. Demirel, 'Mahkemeden idam kararı çıkarsa onaylayacak mısınız?' sorusuna karşılık, 'Bu konuda yorum yapmam. Yanlış anlaşılabilir' dedi."[177]

Aralık 1999 başına gelindiğinde, hem PKK şefi hakkında verilen hüküm ortada idi, hem de Türkiye'nin AB üyeliğine adaylığına Helsinki zirvesinde karar verilmesinin hemen eşiğinde bulunuluyordu. Bu süreçte Cumhurbaşkanı Saray Bosna'ya yaptığı ziyaret sırasında konuya ilişkin soruları yanıtlarken, Öcalan hakkında verilen hükmün infazı eksenindeki tartışmaları "nazik mesele" olarak nitelendirdikten sonra, konunun Avrupa'nın bir parçası olup olmadığı çerçevesinde odaklandığına işaret etti ve "Türkiye Avrupa'nın içine girecekse Avrupa'da hangi şartlar cari ise o şartları bizim de kabullenmemiz lazımdır" açıklamasını yaptı.[178]

---

176 *Gözcü*, 27/04/1999, S:3055, sf:1 ve 5, "Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel: Ölenin hakkı aranmıyor, öldürene merhamet duyuluyor" başlıklı haber.

177 *Sabah*, 11/06/1999, S:4740, sf:20, "Dış basına adil yargı güvencesi" başlıklı haber.

178 *Cumhuriyet*, 07/12/1999, S:27089, sf:1 ve 19, "Avrupa'ya uymak zorundayız" başlıklı ve Bahar Tanrısever imzalı haber. *Milliyet*, 07/12/1999, S:18709, sf:18, "Öcalan'da karar Meclisin" başlıklı haber. *Hürriyet*, 07/12/1999, S:18587, sf:30, "Baba bile Apo'nun asılmasına karşı" başlıklı ve Hülya Güzel imzalı haber. Bu haberde ayrıca, Cumhurbaşkanının, 1999 yılı başında yaptığı açıklamada, ölüm cezasının kaldırılmasına karşı çıkmış olduğu da hatırlatılmaktaydı. *Radikal*, 07/12/1999, S:1151, sf:1 ve 6, "Demirel: AB'ye gireceksek cari kurallara da uymalıyız. İdam artık kalksın" manşetli haber.

ii) 57. Hükümet Ortaklarının Tavrı: Görüş Ayrılığının Günyüzüne Çıkması

PKK şefi Öcalan'ın yargılanması ve savcılığın TCK (md.125) çerçevesinde idam talebinde bulunduğu ve yargılamanın sürdüğü tarihler, DSP-MHP-ANAP tarafından kurulan 57. Hükümetin "Hükümet Programı"nın sunulması ve güven oylaması yapıldığı evreye denk düştü. Başka deyişle, henüz alt derece mahkemesi hükmü vermemiş ve Yargıtay'ca da onanmamış olduğundan henüz görülmekte bulunan bir dava söz konusu olmasına karşın, Hükümet yetkilileri ve siyasal figürler infaz lehinde açıklama yapmaktaydılar.

1) Başbakan Bülent Ecevit ve DSP'nin yaklaşımı

DSP Genel Başkanı ve 57. Hükümetin Başbakanı Bülent Ecevit 10/06/1999 tarihinde Ankara'da 27 ülkeden gelen yabancı gazetecileri kabulünde Öcalan yargılamasıyla ilgili soruları şöyle yanıtladı: "...Apo'nun açık bir şekilde yargılandığını söyledi. Ecevit, Türkiye'deki idam cezası ve bunun kaldırılıp kaldırılmayacağına ilişkin bir soruya karşılık, Türkiye'de idam cezası olduğunu hatırlattı. Ecevit, kendi parti programlarında idama karşı ifade olduğunu da kaydetti."[179]

57. Hükümetin Adalet Bakanı ve DSP milletvekili Hikmet Sami Türk 11/06/1999 tarihinde bir gazetede yayınlanan açıklamasında, içinde bulunulan aşamada ölüm cezasının kaldırılması konusunun "serinkanlı tartışılmasına olanak bulunmadığını" belirtti. Bakan, AİHS'nin 6 Numaralı Protokolünün onaylanmadığının hatırlatılması üzerine, şunları söyledi: "Bu konu Öcalan yakalanmadan önce gündemdeydi. İdam cezası yerine ağırlaştırılmış müebbet hapis öngörülmüştü. Şimdi o tasarı üzerinde tekrar çalışmaya başlayacağım. Konsey üyesi ülkelerin çoğu idam cezalarını gündemlerinden çıkardı. Bu Protokol sadece savaş ve savaş tehlikesi sırasında idam cezasının uygulanacağını öngörüyor. Bakanlar Kurulu'nda ilke olarak, 55. Hükümet, Protokolün onaylanmasını benimsedi. Ancak Askeri Ceza Kanununda barış zamanında işlenmiş bazı fiiller nedeniyle de ölüm cezası öngörüldüğünden, Adalet, Genelkurmay ve Dışişleri temsilcilerinin toplantısından bir sonuç alınamadı ve erken seçim kararı çıktı, öylece kaldı. Bu çalışma sonuçlanmış olsaydı belki bu Protokolün imzalanması söz konusu olacaktı."[180]

Ancak aynı tarihlerde basında çıkan bazı haberlerde DSP'nin bu konuda açık bir tavır sergilememiş olmasının gerekçesi olarak şu gösterilmekteydi: "DSP programında ve seçim bildirgesinde ölüm cezasına karşı olunduğunun belirtildiği için Ecevit'in henüz konuşmak istemediği bildirilirken DSP milletvekilleri, Genel Başkanlarının bu tavrının 'Apo'yu asmak istemiyoruz' anlamına gelmediğini söyledi. DSP'liler, 'Biz Apo'nun asılmasını istiyoruz. Konu Meclise geldiğinde hep birlikte el kaldıracağız' dedi."[181]

---

179 *Sabah*, 11/06/1999, S:4740, sf:20, "Dış basına adil yargı güvencesi" başlıklı haber.

180 *Radikal*, 11/06/1999, S:972, sf:5, "İdamı tartışmak zor" başlıklı, Adnan Keskin tarafından Bakanla yapılan söyleşi.

181 *Akşam*, 12/06/1999, sf:10, "Hükümet Apo'nun idamından yana" başlıklı Şeyda Apaydın imzalı haber.

2) Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli ve MHP'nin yaklaşımı

07/06/1999 tarihinde, 57. Hükümetin programı üzerinde TBMM'de görüşme yapıldı. Koalisyon Hükümetinin ortaklarından MHP adına söz alan Grup Başkan vekili İsmail Köse, Hükümet programının dışında, Öcalan'ın yargılanmasına da değindi ve "idam kararına MHP'nin Meclisteki evet oyu vereceğini bildirdi."[182]

Bunun hemen ardından MHP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli bir gazeteciye yaptığı ve 09/06/1999 tarihinde yayınlanan açıklamasında, "Öcalan'ın idam kararı Meclise gelirse onaylayacak mısınız?" sorusuna "Eğer mahkeme idam kararı verirse, hemen onaylarım" yanıtını verdi. "Sizce idam edilmeli mi?" sorusuna ise D. Bahçeli şu yanıtı vermiştir: "Ben yargının bağımsızlığına inanıyorum. Bu yüzden söyleyeceğim şey şahsi düşüncemdir. Evet, Abdullah Öcalan idam edilmelidir. Eğer bu ülke huzur istiyorsa, devlete karşı girişilen bu olayın cezası verilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti büyük bir devlettir. Vatandaşlarımızın huzuru buna bağlıdır." [183]

Bahçeli, 10/11/1999 tarihinde NTV'de katıldığı bir programda da aynı görüşü şöyle yineledi: "Apo hakkında idam kararı verilir, bu kararı Yargıtay da onaylarsa, MHP olarak Meclisteki kararın infazı yönünde oy vermeyi düşünürüz."[184]

Buna karşılık, MHP Merkez Disiplin Kurulu Başkan Yardımcısı ve şehit ailelerinin avukatlığını yapan Fethi Yıldız, "Apo'yu asmak çözüm değil. Terörü yaratan şartlar ortaya konmazsa 10 yılda bir 100 milyar dolar daha harcarız. Apo yerine, Memo gelir; belki daha akıllıları gelir, Türkiye de yerinde sayar" dedi ve şunları ekledi: "Apo'ya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası

---

182 *Hürriyet*, 08/06/1999, S:18405, sf:24, "Çiller, hükümeti övdü" başlıklı haber; *Star*, 08/06/1999, S:90, sf:17, "Hepsi aynı telden" başlıklı haber.

183 *Star*, 09/06/1999, S:91, sf:1, "Bahçeli: Apo idam edilmeli" sür manşet haber/söyleşi, gazetenin Genel Yayın Yönetmeni Fatih Çekirge imzalı. Gazetecinin yönelttiği "Meclisteki bekleyen diğer idamlar infaz edilmez ise, bu bir tartışma yaratmaz mı?" şeklindeki bir diğer soruya ise Bahçeli şu yanıtı verdi: "Meclisteki sıra bekleyen diğer idam dosyalarının büyük bölümü kader kurbanları olabilir. Ama Öcalan farklı. O devlete kastetmiş, bölmeye kalkmış. O yüzden hemen infaz edilebilir." Aynı yazı şöyle bitiyordu: "Bahçeli'den sonra Ecevit'le görüşüyorum. Aynı soruyu soruyorum. Başbakan Ecevit bir cevap vermiyor ama, böyle bir gelişmeye karşı çıkacak gibi değil."

184 *Hürriyet*, 11/06/1999, S:18408, sf:25, "Bahçeli: Apo'ya idamı onaylarız" başlıklı haber. Aynı doğrultuda ayrıca bkz., *Sabah*, 11/09/1999, S:4740, sf:20, "Bahçeli: Bu hükümet şanslı" başlıklı haber; *Akşam*, 11/06/1999, sf:11, "Apo'nun idamı caydırıcı olur" başlıklı haber. Buna göre Bahçeli şöyle dedi: "...mahkemenin idam kararı vermesi halinde, MHP olarak Meclisteki kararın onaylanması yönünde oy kullanacaklarını bildirdi. Bahçeli, şunları söyledi: 'Bebek katilini yargılayan mahkemenin kararına saygı duyulmalı ve verdiği karar tereddüt etmeden uygulanmalıdır. Karar idam ise yapılmalıdır. En azından toprak bütünlüğüne yönelik bu tür canice eylemler karşısında, caydırıcı bir özelliği de olur. Ülkeye ihanet içinde bulunan kişilerin alması gereken ceza yönünden de bu gereklidir.'..."

verilmeli. Siyasilerimiz bu konuda düzenlemeler yapmalı. Öcalan idam edilmeli ama bir hukukçu olarak idama karşıyım. Çünkü idam cezası bir insanı yok etmektir. İdam, ceza değil, kısasa kısastır. Geri dönüşü de yoktur...Bölgede 28 tane Kürt isyanı oldu. Terörün beslendiği kaynakları ortadan kaldırmazsak 129 tane daha isyan olur..."[185]

Ne var ki, bu açıklamanın hemen ertesinde basında çıkan haberlere göre, F. Yıldız'ın "açıklaması partide tepkiyle karşılandı. MHP'den yapılan yazılı açıklamada, 'Bu beyanların ilgili kişinin şahsi görüşü olduğu çok açıktır. Bu beyanların partimiz adına verilen bir demeç olması hukuken de mümkün değildir' denildi.[186] Böylece, MHP'nin parti olarak, verilmesi halinde en azından bu ölüm cezasının yerine getirilmesinden yana olduğu bu resmi açıklama ile bir kez daha teyit edilmiş oldu.

MHP milletvekili ve TBMM Anayasa Komisyonu üyesi Şevket Bülent Yahnici, Haziran 1999'da Nokta dergisinde yayınlanan açıklamasında, AİHS'nin 6 Numaralı Protokolünü hatırlatarak, Türkiye'nin o Protokolü imzalamadığı için böyle bir taahhüdünün de olmadığını belirtiyor ve "Bir adam 30 insanı doğruyor, idama mahkum oluyor, sonra herkes diyor ki, 'idam cezası insanlık suçudur'. Bu insanların öldürülmesi insanlık suçu değil mi? Bu görüşleri söylerken, çok aklı başında bir tavır sergilemek lazım. İdam cezasıyla cezalandırılma noktasında olan insanlarla ilgili olarak tek yanlı düşünülüyor olması, bana tuhaf geliyor. Öbür taraf hep unutuluyor ve sadece 'idam cezası kalksın' deniyor. Bu ceza kalkarsa, yürekler soğumaz ki... Ben Türkiye'nin şu anki koşullarında idam cezasının kaldırılmasını, çok haklılık kazanmış konumda görmüyorum. Kaldı ki, sözleşmeye imza atan ülkelerden Almanya'da, iki kişinin idamı infaz edildi. Almanya'da idam cezası yok. O zaman bu iki mahkum hangi kanuna göre infaz edildiler? Bunları düşünmek lazım."[187]

---

185 *Radikal*, 11/06/1999, S:972, sf:5, "MHP'li avukat: Apo asılmasın" başlıklı haber.

186 *Cumhuriyet*, 13/06/1999, S:26912, sf:5, "MHP, Yıldız'dan rahatsız" başlıklı haber.

187 *Nokta*, 20-26/06/1999, S:906, sf:16-22, özellikle 22, "Türkiye'nin idam sendromu" başlıklı, Neşe Sarıdoğan imzalı yazı içinde. 23/06/1999 tarihinde sayın Sarıdoğan ile yaptığım telefon görüşmesinde, sayın Yahnici'ye atfen verilen haberin, tırnak işareti içinde, bütünüyle ona ait sözler olduğu hususu teyit edildi. Gazeteci, milletvekilinin, Almanya'ya ilişkin referansında kastettiğinin Meinhoff örgütü militanları olduğunu belirtti. Bu durumda, anılan yollama hatalıdır. Çünkü, bu militanların, Almanya'da 1949 Anayasasından itibaren ölüm cezası olmadığı için, mahkum oldukları hapis cezasını çekerken intihar ettikleri yolunda resmi açıklama yapılmış ve bu kamuoyu tarafından da kuşkuyla karşılanmıştı. Dolayısıyla, ölüm cezası olmayan bir ülkede "iki kişinin idamı infaz edildi" ifadesi bütünüyle yanlıştır. Söz konusu kişiler ne ölüm cezasına çarptırılmışlardır; ne de doğal olarak, bu ceza infaz edilmiştir. Eğer milletvekili bu ayrıntıları bilerek bu açıklamayı yapmış ise, mesele iki açıdan dikkate değer. İlki, kamuoyuna yanlış bilgi vermeyi tercih etmiş demektir. İkincisi, ölüm cezası olmayan bir ülkede mahkumların hapishanede "kuşkulu" biçimde intihar etmesini, bundan ötürü açığa çıkan "yaşam hakkı" ihlalini dolaylı biçimde meşru gördüğü izlenimini vermiş olmaktadır.

3) ANAP'ın ve Genel Başkan Mesut Yılmaz'ın yaklaşımı

57. koalisyon hükümetinin üçüncü ortağı ANAP'ın lideri Mesut Yılmaz, 11/06/1999 tarihinde bir TV kanalında katıldığı programda, Öcalan'a DGM'nin ölüm cezası vermesi, Yargıtay'ın da bunu onaylaması halinde, konu Meclise gelince, tutumunu, 'Ben şahsen kabul oyu veririm' diye açıkladı. Böylece, MHP Genel başkanı ve Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli'den sonra koalisyonun diğer ortağı ANAP'ın lideri Öcalan'ın idamına yeşil ışık yaktı."[188]

Aynı konuşmada Yılmaz, "bu kararın şahsi düşüncesi olduğunu ve partisi adına böyle bir konuda hareket edemeyeceğini söyledi. Yılmaz, 'Bu konuda milletvekillerinin teker teker kişisel eğilimleri söz konusudur' dedi.[189] Yılmaz şunu da ekledi: "Şimdiye kadar idam edilenlerin, Öcalan'ın suçunu işlemediğini de vurgulayan Yılmaz, şöyle devam etti: 'Meclis idamın aksine bir karar verirse şimdiye kadar Türkiye'de ölüm cezasına çarptırılanlara haksızlık olur."[190] Yılmaz'ın burada yürüttüğü uslamlama birkaç yönden dikkati çekmektedir. Bir kez, yargılama sürdüğüne ve kesinleşmiş bir hüküm bulunmadığına göre, o sırada bir suçludan söz edilemezdi. İkincisi, Meclisin daha önceki infaz kararları arasında "haksızlık" yapıldığına örnek teşkil edenler bulunduğu zımnen kabul edilmiş oldu. Üçüncüsü, mantık bakımından, önceki kararların varlığının, ölüm cezasının artık kaldırılması ya da infazların durdurulması yönünde değil de, bunların devamı doğrultusunda bir çıkarıma dayanak yapıldığı görüldü.

ANAP Genel Başkan Yardımcısı Cengiz Altınkaya da, aynı evrede, "Öcalan'ın idam kararına 'evet' diyeceklerini bildirdi. Altınkaya, 'ANAP Grubu olarak idamın onanması için tavrımız kesindir. Evet deriz' dedi."[191]

iii) 57. Hükümet Döneminde Meclis İçi Muhalefetin Tavrı

57. Hükümet döneminde Meclis içinde siyasal muhalefeti temsil eden siyasal partiler FP ve DYP idi. Yukarıdaki bahislerde örnekleri gösterildiği üzere, gerek 55. ve gerekse 56. Hükümet dönemlerinde de bu siyasal partiler muhalefeti temsil etmekteydiler.

Bu partiler bir yanda kendi içlerinde Nisan 1999 seçim yenilgisinin yarattığı çalkantıyı ve FP için Anayasa Mahkemesi önünde açılan parti kapatma davası ile ilgili sorunu yaşarken, öte yanda da sürmekte olan Öcalan

---

188 *Hürriyet*, 12/06/1999, S:18409, sf:25, "Yılmaz'dan da idama evet" başlıklı haber. Aynı konuda ayrıca bkz., *Radikal*, 12/06/1999, S:973, sf:8, "Apo'nun idamına Yılmaz'dan evet" başlıklı haber.

189 *Cumhuriyet*, 12/06/1999, S:26911, sf:7, "Yılmaz'dan ölüm cezasına destek" başlıklı haber.

190 *Milliyet*, 12/06/1999, S:18531, sf:15, "Yılmaz: Apo'nun idamına evet" başlıklı haber. *Star*, 13/06/1999, S:95, sf:18, "Yılmaz: Apo'nun idamına evet" başlıklı haber.

191 *Akşam*, 12/06/1999, sf:10, "Hükümet Apo'nun idamından yana" başlıklı Şeyda Apaydın imzalı haber.

yargılaması ekseninde siyasal iktidarınkine koşut bir siyasal tavır sergilemekteydiler.

Örneğin, DYP Genel Başkan Yardımcısı Cihan Paçacı, aynı tarihlerde gündeme gelen yasadışı şekilde telefon dinleme skandaliyle ilgili basın açıklamasında, Öcalan yargılamasına ilişkin görüşlerini de açıkladı. Ölüm cezası verilmesi halinde Meclisteki oylamada DYP'nin tavrı sorulduğunda, Paçacı, "Mahkeme TBMM'nin kararını gerektirecek bir ceza verirse, bu cezanın yerine ivedilikle getirilmesi için DYP üzerine düşen görevi eksiksiz olarak yerine getirir" dedi.[192]

FP Grup Başkan Vekili Bülent Arınç ise, idam cezasının infazı yerine, ağırlaştırılmış müebbedin öngörüldüğünü hatırlatıyor ve "Ağırlaştırılmış müebbet, belki insan onuruna daha fazla dokunacak bir durum. *İdamın caydırıcı bir yönü de var. İnanç açısından da düşürmek lazım. Bugün için değil, her zaman kaldırılmasına karşıyız*" diyordu. Arınç şunları da ekliyordu: "*Mecliste bekli idam cezasının kaldırılmasına karşı olan tek parti biziz. MHP, belki Apo'dan dolayı karşı gibi, ancak bu cezayı tek savunan biziz*"[193] (vurgu eklenmiştir). Böylece FP milletvekili Arınç, bu çalışmada pek çok örneği gösterildiği üzere, daha önce RP ve ardından FP temsilcilerinin siyasal manevra amacıyla, ölüm cezası taraftarlığını net bir ifade ile benimsediklerini gözlemeye yönelik muğlak ifadeli açıklamalarını da tekzip etmiş oluyor ve partisi adına, Mecliste bu cezanın kaldırılmasına karşı olan, yani bu cezayı savunan tek partinin kendileri olduğunu resmi sıfatıyla teyit edecekti. Bu tavrın, "inanca", yani dine referansla desteklendiği ve sadece Öcalan olayına özgü bir yaklaşım değil de genel bir benimseyişin ifadesi olduğu vurgularına da dikkati çekmek gerekir.

iv) Basında yer alan tartışmalar ve genel olarak basının tavrı

Yukarıdaki bahiste, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu kanatlarıyla yürütme organı temsilcilerinin ve siyasal figürlerin, özellikle PKK şefinin yargılanması ile bağlantılı olarak, hiç olmazsa bu spesifik vakada ölüm cezasının yerine getirilmesi yanlısı bir tavır sergiledikleri gösterildi.

Bu süreçte, PKK şefinin asılması gerektiği yolunda çok sayıda görüş açıklaması basında yer aldı. Örneğin, 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, en son 1998 sonbaharında açıkladığı görüşlerini yineleme fırsatı buldu. 13/06/1999 tarihli basın haberlerine göre Evren, idamın yapılması gerektiğini, "çünkü bu konuda büyük bir kamuoyu baskısı olduğunu, bunun karşısında TBMM'nin de duramayacağını söyledi. Bir çok ülkede idam cezası olduğunu hatırlatan Evren, 'Mahkeme kararı vermiş biz de uyguluyoruz' deriz.

---

192 *Hürriyet*, 07/06/1999, S:18404, sf:24, "Tele-kulak, şantaj kaynağı" başlıklı haber.

193 *Nokta Dergisi*, 20-26/06/1999, S:906, sf:16-22, özellikle 22, "Türkiye'nin idam sendromu" başlıklı yazı. Aynı yazı içinde Türkiye İnsan Hakları Vakfı Başkanı Yavuz Önen'in bir demeci de yer almaktadır. Sayın Önen, "13 yıldır hala idamın insanlık dışı olduğunu, herhangi bir eğitici yarar sağlamadığını düşünüyoruz. Caydırıcı bir yanı da yok. O nedenle idam cezalarına karşıyız" diyordu; bkz., agd., sf:17.

Zaten fazla üzerimize gelemezler. ABD'de, Rusya'da idam cezası yok mu?' diye konuştu."[194] Evren'in bu açıklamayı yaptığı dönemde, Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, ölüm cezasının kaldırılması yönündeki somut adımlardan birini atarak, tüm infazları durduran bir kararnameyi yürürlüğe sokmuş bulunuyordu.

Aynı evrede, yazılı ve görsel basın, ölüm cezası yanlısı tavrı sergilemeyi sürdürdü. Örneğin, 27/04/1999 tarihli bir gazetenin manşeti şöyleydi: "Yüreği yanan insanların tek isteği: İDAM".[195]

10/06/1999 tarihli bir gazete haberi başlığı: "İdam talebi şehit analarını rahatlattı".[196]

---

194 *Hürriyet*, 13/06/1999, S:18410, sf:28, "Apo asılmalı" başlıklı (a.a.) kaynaklı haber; *Türkiye*, 13/06/1999, S:10320, sf:14, "Evren: Yangının resmini yapacağım" başlıklı haber. Aynı konuda, Star Gazetesindeki haber biraz daha ayrıntılı idi. Buna göre Evren şunu söyledi: "Şimdi ömür boyu hapis cezası versek ve hayatı boyunca hapislerde sefil olsa... Ama vatandaş kabul etmez, yollara dökülür. İdam kararı çıkarsa MHP Genel Başkanı Meclis'te onaylayacaklarını beyan etti. DYP de aynı yönde görüş bildirdi. Fazilet Partisi de destekler. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ikinci maddesi, bir kişinin yaşama hakkının, o kişinin yaşadığı ülkenin mahkemelerinin idam kararı vermesinin dışında elinden alınamayacağını içerir. Türkiye de bu sözleşmeyi imzalamış. (Mahkeme kararı vermiş biz de uyguluyoruz) deriz. 150-160 ülkede idam var. Bunlar yanlış mı yapıyor?"; Star, 13/06/1999, S:95, sf:18, "Evren: Apo idam edilmeli" başlıklı haber.

195 *Gözcü*, 27/04/1999, S:3055, sf:1.

196 *Türkiye*, 10/06/1999, S:10317, sf:13. Haberde şöyle yazılmıştı: "DGM Savcılarının Öcalan hakkında TCK'nin 125. Maddesi gereğince idam talep etmeleri, şehit yakınları arasında memnuniyetle karşılandı..."

F) ÖLÜM CEZASINI KALDIRMA GİRİŞİMİNİN CANLANDIRILMASI (1999 - 2000)

a) Ölüm cezasının kaldırılması girişiminin canlandırılmasında etkenler

i) PKK şefinin ölüm cezasına mahkum edilmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurulması

PKK şefinin 31/05/2000 tarihinde başlayan yargılanması sonucunda DGM 29/06/2000 tarihinde sanık hakkında TCK (md.125) uyarınca ölüm cezasına hükmetti. Bu hüküm Yargıtay tarafından onandı. Karar düzeltme başvurusu da reddedilerek, ulusal mevzuat çerçevesinde mümkün bütün hukuk yolları tüketilmiş oldu. Öcalan'ın avukatları, hükmün kesinleşmesinin ardından, AİH Mahkemesine bireysel şikayet başvurusunda bulundular ve infazın askıya alınması yönünde ihtiyati tedbir kararı verilmesini talep ettiler. Strasbourg Mahkemesi, dosya üzerindeki incelemesi tamamlanıncaya kadar infazın askıya alınmasına ilişkin bir ara karar (önlem kararı) verdi.

Türkiye bu dönemde, Strasbourg Mahkemesi kararına uyulup uyulmaması hususunu tartıştı. Başlıca iki görüş çatıştı. İlki, infaz dosyasının hemen Meclise sevk edilerek infaz kanununun bir an önce Meclis tarafından çıkarılarak işlemin bir sonuca bağlanması idi. İkincisi ise, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği ara karara uyularak, mahkumun avukatlarının Sözleşmenin çeşitli maddelerinin ihlali nedeniyle yaptıkları bireysel başvurunun neticelenmesine kadar infaza Meclisçe karar verilmesi hususunun askıda bırakılmasıydı.

Bu seçeneklerden ikincisi bağlamında, özellikle Başbakan Ecevit'in öncülüğünü yaptığı bir yaklaşım sonuçta benimsendi. Mahkuma ilişkin dosya, normal prosedür olan Meclise gönderilmek yerine Adalet Bakanlığında alıkonuldu.

Strasbourg Mahkemesinin bu başvuruya ilişkin vereceği nihai karar beklenilecek olsa bile, ki bu Türkiye'nin AİHS ile üstlendiği uluslararası yükümlülüklerin bir gereği idi, dosyanın Meclise havale edilerek orada askıya alınması olağan usule daha uygun görünmekteydi. Başka deyişle infaza karar verme işleminin bekletileceği makam Meclis olmak gerekirken bu yapılmadı. Olağan uygulamadan bu şekilde sapılması, bir ölçüde Ecevit'in, dosyanın Meclise gönderilmesi halinde infaz kanununu çıkartma işleminin askıya alınmayarak hızla görüşülüp benimsenebileceğine yönelik duyduğu kaygıya dayanmaktaydı. Büyük olasılıkla Başbakan, PKK şefinin yargılanması sürecinde yazılı ve görsel medya kullanılarak infaz yönünde yaratılan kamuoyunun baskısına, Meclisin direnemeyeceği endişesini taşımaktaydı.

ii) Türkiye'nin AB tam üyeliğine adaylığının kabul ve ilan edilmesi

İkinci önemli gelişme, 1999 Sonbaharında İstanbul'da yapılan AGİT Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesi oldu. ABD Başkanı Clinton ve ABD yönetimi, bu süreçte, Türkiye'nin AB' ne tam üyelik adaylığının tescili yö-

nünde uluslararası bir kampanyanın yürütülmesinde önemli rol üstlendi. Kısa süre sonra, Avrupa Birliği'nin Helsinki'de yapılan zirvesinde, Türkiye'nin adaylığı kabul ve ilan edildi. Bu adım, Türkiye'nin ekonomik standartlarının yanı sıra, politiko-juridik düzeninin de AB üyesi devletlerin standartlarıyla uyumlaştırılması yükümlülüğünü gündeme getirdi.

iii) Yurt dışındaki bazı sanıkların iadesi taleplerinin, ölüm cezası gerekçe gösterilerek reddedilmesi

Bu arada eklenmesi gereken bir diğer etken de, yurt dışına kaçan bazı mahkumların ve sanıkların Türkiye'ye iadesi taleplerinin ilgili devletlerce reddedilmesi oldu. Bu ret kararında, Türkiye'de ölüm cezasının halen yürürlükte bulunması gerekçe olarak gösterildi.

Örneğin, Sabancı suikastı sanıklarından F. Erdal Belçika'da yakalandı, yargılandı; ancak Belçika Hükümeti, belirtilen gerekçe ile Erdal'in Türkiye'ye iade edilmemesine ilişkin kararını 26/05/2000 tarihinde kamuya duyurdu.[197] Bu oluşum, basında bazı köşe yazarlarının, ölüm cezasının artık kaldırılması gereğini işleyen yazıları için malzeme oluşturdu.[198]

İşadamı Sakıp Sabancı, Belçika Hükümetinin iadenin reddi kararı üzerine yaptığı açıklamada, "Bu, idam cezasını kaldırmayan parlamentonun ayıbıdır" dedi. Sabancı şunu ekledi:

"Avrupalılara baktığımız zaman, 'Bizim kurallarımız var. Bizimle yaşayacaksanız idamı kaldırın' diyorlar. Toplumun menfaatini buradaysa, 'Bu bize uyuyor, uymuyor' değerlendirmesini yaptıktan sonra tavrımızı koymalıyız. Bu neden yapılmıyor? Parlamento bazı konularda çabuk kararlar alabiliyor. Kendi ücretlerini artırmak gerekiyorsa, kısa zamanda toplanıp karar alabiliyorlar. Eğer kanunları değiştirebilmiş olsaydık bugün, idam var veya yok, böyle bir konu gündeme gelmezdi. Tabii ben bu konuda tarafım. Üzüntümüz var. Bu konudaki ayıp, bizim parlamentomuzun. 'Bizim bir dönem daha idamımız olması lazım' desinler. Avrupalı olarak biz de onlara sebebimizi anlatalım, belki bunu anlatabilirdik, belki de anlatamazdık. 'Bu takıma giremezsin' derlerdi. Biz de o zaman şapkamızı koyar düşünürdük. Kabul edelim mi etmeyelim mi, uyalım mı uymayalım mı?"[199]

---

197 *Milliyet*, 27/05/2000, S:18881, sf:16, "Belçika Fehriye'yi vermiyor" başlıklı Güven Özalp imzalı haber. *Cumhuriyet*, 27/05/2000, S:27261, sf:5, "Belçika Erdal'ı iade etmiyor" başlıklı haber. *Hürriyet*, 27/05/2000, S:18756, sf:28, "Belçika vermiyor" başlıklı haber. *Sabah*, 27/05/2000, S:5091, sf:32, "Fehriye iade edilmiyor" başlıklı haber. Bu haberlerde, "davanın siyasi olması ve Türkiye'de idam cezasının bulunması nedeniyle" iade talebinin reddedildiği yazılıdır.

198 Örnek olarak, Yalçın Doğan, "Ölüm cezası, Fehriye, ötesi", *Milliyet*, 31/05/2000, S:18885, sf:19. Doğan yazısında, AK üyesi 54 devlet arasında bir tek Türkiye'de bu cezanın yürürlükte tutulduğunu da belirtmekteydi. Oktay Ekşi, "Asıl kusur kimde?", *Hürriyet*, 01/06/2000, S:18761, sf:1 ve 29.

199 *Hürriyet*, 28/05/2000, S:18757, sf:28, "İdam Meclisin ayıbı" başlıklı Faik Kaptan imzalı haber.

Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, iade talebinin ölüm cezası bulunduğu gerekçesiyle reddi üzerine yaptığı açıklamada, "Bu durum, idamın kaldırılması gereğini bir kez daha ortaya koyuyor" diyerek, ilga yönündeki tartışmaları canlandırdı.[200]

b) Ölüm cezasını kaldırma için zemin ve kamuoyu oluşturma çabaları

i) Devlet top yekûn çıkış yolu arıyor

1) Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Hükümeti ve Parlamentoyu yönlendirmesi

1a) Cumhurbaşkanının Haziran 2000 tarihinde Hükümete iilettiği mesaj: "AB ve Avrupa Konseyi dayatmadan ölüm cezasını kaldırın"

Ahmet Necdet Sezer'in 16/05/2000 tarihinde yemin ederek Türkiye'nin 10. Cumhurbaşkanı sıfatıyla görevine başlaması uluslararası düzeyde olumlu tepkilere ve demokratikleşme doğrultusundaki girişimlerin ivme kazanması beklentilerine yol açtı. Bunlardan birisi, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Walter Schwimmer tarafından yapılan açıklama idi. Dublin'de yapılan AK Parlamenterler Meclisi toplantısı sırasında AA'nın sorularını yanıtlayan Schwimmer, "Sezer'den özellikle Türkiye'de ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin olarak hükümet ve parlamentonun ikna edilmesi için çaba harcamasını beklediklerini" açıkladı.[201]

Sezer'in Meclisteki yemin töreninde yaptığı konuşmada, doğal olarak doğrudan ölüm cezası konusuna değinilmemesine karşın, "Kendi içine kapalı kalması olanaksız ülkemizin Avrupa Birliğinin benimsediği uygarlık değerleriyle bütünleşmesi zorunludur. Hukuk devleti ve demokrasi konusundaki başarılarımız, çağdaş uluslar toplumundaki saygınlığımızı da artıracaktır" ifadesinin kullanılması[202], dolaylı olarak ölüm cezasının kaldırılması yönünde bir yaklaşımı da bağrında taşımaktaydı.

Cumhurbaşkanı Sezer ölüm cezasının kaldırılması konusundaki açık mesajını Haziran 2000'de ortaya koydu. 17/06/2000 tarihli basında çıkan haberlerde, Cumhurbaşkanı seçilmesinden ötürü 57. Hükümetin tüm üyeleriyle birlikte ziyaret ettiği ve bu kabulde yaptığı konuşmada Sezer'in şunları söylediği yazılmaktaydı: "İdam cezası kaldırılmalıdır. AB'ye girerken bu zorunlu görülüyor. Zaten Meclis 10 yıla yakındır idam cezalarını onaylamıyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı açıklanmadan biz kaldırmış

---

200 *Milliyet*, 28/05/2000, S:18882, sf:18, "Türk: İdam kaldırılmalı" başlıklı haber. *Cumhuriyet*, 28/05/2000, S:27262, sf:4, "Adalet Bakanı Türk: Ölüm cezası bir kez daha düşünülmeli" başlıklı haber.

201 *Cumhuriyet*, 17/05/2000, S:27251, sf:6, "Sezer'e beklenti dolu mesaj: Ölüm cezası kaldırılsın" başlıklı haber. *Radikal*, 17/05/2000, S:1313, sf:6, "Kutlama yağıyor" başlıklı haber.

202 17/02/2000 tarihli gazeteler.

olalım. AB bu şart koşmadan, dayatmadan Türkiye bunu en kısa sürede kaldırılmalıdır."[203]

Başbakan Ecevit de bu hususun koalisyon ortağı partilerin liderleri arasında görüşülmesi gerektiğini söylerken, Adalet Bakanı, TBMM'de bekleyen TCK taslağında bu cezanın kaldırıldığına dikkat çekti. Haberlere göre Cumhurbaşkanı, "TCK değişikliğinin TBMM'den geçirilmesinin zaman alabileceğini belirterek, 'İdam cezasının kaldırılması sorununun bir an önce gündemden çıkarılması gerekir. Bunu AB bize dayatmadan biz yapmalıyız' dedi." Aynı eksende diğer gazetedeki haberde ise, TCK tasarısına ilişkin olarak Sezer'in, "Bunu getirelim ve bununla birlikte kaldıralım derseniz, o iş uzun sürer. İdam cezasını ayrı bir yasa olarak getirin. Bu anayasaya aykırı değil" dediği, Adalet Bakanının "O zaman da sadece Öcalan için geldi denmesinden kaygı duyarım" hatırlatmasına Sezer'in "Zaten idam cezası 1984'den beri uygulanmıyor. Hepsi birden kaldırılacak. Kaldırılmasında da fayda var" yanıtını verdiği yazılıdır.[204]

1b) Cumhurbaşkanının Ekim 2000 tarihinde Parlamentoya ilettiği mesaj: "Ölüm cezasının kaldırılması için Anayasa değişikliğini beklemeye gerek yok"

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 01/10/2000 tarihinde Yasama Yılının açılışı nedeniyle Mecliste yaptığı konuşmada aynı konuyu bir kez daha işliyor ve ölüm cezasının kaldırılması yönünde parlamentoyu harekete geçmeye çağırıyordu. Cumhurbaşkanı şu görüşü vurgulamıştı:

> "... Anayasa değişikliği bağlamında zaman zaman gündeme gelen bir konu da ölüm cezasının kaldırılmasıdır. Bu konuda bir Anayasa değişikliğine gereksinme bulunmamaktadır. Aynı sonucun Türk Ceza Yasası'nın ölüm cezası gerektiren suçların, ölüm cezası dışında, örneğin ağırlaştırılmış ömür boyu hapis ile cezalandırılmasını sağlayacak bir gözden geçirmeye bağlı tutulmasıyla elde edilebileceğini belirtmek isterim. Böylelikle, uzun yıllardır uygulanmayan ölüm cezası yasal olarak yürürlükten kaldırılmış olacaktır."[205]

---

203 *Milliyet*, 17/06/2000, S:18902, sf:21, "İdamı kaldırın" başlıklı Önder Yılmaz imzalı haber. *Sabah*, 17/06/2000, S:5112, sf:41, "Hükümete idam kaldırılsın mesajı" başlıklı haber. *Hürriyet*, 17/06/2000, S:18777, sf:29, "Hükümete 'idamı kaldırın' tavsiyesi" başlıklı Şehriban Oğhan ve Şükrü Küçükşahin imzalı haber. *Hürriyet*'teki haberde, Sezer'in, "AİHM'nin kararı 5-6 ay içinde sonuçlanacağa benziyor. Onun öncesinde bizimi bir tavır almamız gerekir. İdam cezasının kaldırılması Anayasaya aykırı değil" dediği yazılıdır.

204 *Radikal*, 17/06/2000, S:1344, sf:6, "MHP'ye Sezer uyarısı" başlıklı haber. *Hürriyet*, 17/06/2000, S:18777, sf:29, "Hükümete 'idamı kaldırın' tavsiyesi" başlıklı haber.

205 Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 01/10/2000 tarihinde T.B.M.M'nin 21. Dönem 3. Yasama Yılı dolayısıyla Yaptığı Açış Konuşması.

1c) Cumhurbaşkanının verdiği mesajın önemi: "Ölüm cezasını kaldırın" diyen ilk Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanının ölüm cezasının kaldırılması doğrultusundaki 57. Hükümete ilettiği bu mesaj birkaç açıdan önem taşımaktaydı.

Birincisi, Cumhuriyet tarihi boyunca görevde bulunan Cumhurbaşkanları arasında ilk kez 10. Cumhurbaşkanı kesin ve açık biçimde ölüm cezasının kaldırılması görüşünü açıklıyor ve ilettiği bu mesajla ilgayı bir yandan Hükümete ve Parlamentoya tavsiye ederken, öte yandan da kamuoyuna iletiyordu.

İkincisi, Cumhurbaşkanı bu mesajını, herhangi bir olağan evrede değil, ülkenin gündeminde son birkaç yıla damgasını vuran Öcalan dosyası nedeniyle kamuoyunda yüksek bir hassasiyetin bulunduğu ve özellikle parlamentoda temsil edilen siyasal partilerin büyük bölümünün gerek ideolojik gerekse de politik mülahaza ve hesaplarla ölüm cezasının kaldırılması konusunda net tavır almaktan çekindiği evrede dile getirmekle, soğukkanlı değerlendirme yaptığını ortaya koymaktaydı.

Üçüncüsü, AB ve Avrupa Konseyine yapılan göndermeler, Cumhurbaşkanının hukukçu kimliğinden de hareket ederek, Türkiye'nin uluslararası hukuk yükümlülüklerinin yerine getirilmesi gereğinin kapsamlı biçimde ayrıdında olduğunu; 9. Cumhurbaşkanı gibi, iç politika kaygısı ile bu konuda bir öyle bir böyle tavır takınmayacağını ortaya koyması açısından önemliydi.

Dördüncüsü, anılan mesaj, bu sorunun sürüncemede bırakılmaması ve daha fazla geciktirilmemesi yönündeki uyarısıyla da dikkati çekmekteydi. Şöyle ki, Strasbourg Mahkemesinin yahut AB kurumlarının konuya ilişkin karar ya da yönlendirmelerinin beklenmesi, atılacak adımın ulusal kamuoyuna anlatılmasında daha büyük güçlükler doğuracaktı. Başta MHP olmak üzere bir çok siyasal parti ve politikacı, ilgayı erken bularak, kamuoyunun meseleyi Öcalan dosyası ile ilişkilendireceği kaygısını yansıtmaktaydı. Oysa, ulusalüstü organların kararları sonrasında böyle bir ilişkilendirme için çok daha fazla ve kolay malzeme ortaya çıkacağı aşikardı. Dolayısıyla, aslında siyasal çevreler bakımından bu cezayı bir an önce kaldırmak, siyaseten daha uygun görünmekteydi. Cumhurbaşkanın mesajı, bu yönüyle, bir siyasal yerindelik ve zamanlama dersi mahiyetindeydi.

Beşincisi, mesajda, bu adımın TCK Tasarısının yasalaşması sürecinden yalıtılarak ve bağımsız biçimde ele alınması dile getirilmekteydi. Gerçekten de, TCK Tasarısının hacminden ötürü, Mecliste genel bir kabule konu olacağı varsayılsa bile, görüşülerek kabul edilmesinin uzun bir süreyi gerekli kılacağı açıktı. Kaldı ki, 1997'de, aynı Tasarı yine gündeme gelmiş ve fakat yasalaştırılamamıştı. Ayrıca, ölüm cezasının Tasarıda kaldırılmasının öngörüldüğü açıklandığı ve alenileştiğine göre, bu hususun gerektirdiği adımın öncelikle ve bağımsız bir işlem olarak atılması, dosyaları Meclis önüne gelen çok sayıdaki ölüm cezası mahkumu bakımından da özel bir önem taşımaktaydı. Bu veriler ışığında, Cumhurbaşkanı Sezer'in, TCK tasarısının yasalaşması ile ölüm cezasının ilgasını birbirinden ayırarak ele almanın daha uy-

gun ve hızlı çözüm getireceğine ilişkin değerlendirmesi, gerçekçi ve pratik bir öneri olarak gözükmekteydi. Ne var ki, ölüm cezasının kaldırılmasında zaten ikircikli olan MHP ve ANAP değil, yandaş gibi gözüken DSP'li Adalet Bakanının bile, böyle bir pratik çözümü Öcalan dosyasına bağlayarak "kaygı" ile karşılaması üzerinde ayrıca durulması gereken veriydi. Buradan bakıldığında Cumhurbaşkanı mesajında, hukuk devleti sınırları içinde kalarak ve demokratikleşme hedefini esas tutarak, yasal iyileştirimin pratik ve rasyonel yöntemi sayılabilecek bir öneride de bulunmuş olmaktaydı.[206]

2) Dışişleri Bakanlığı, İnsan Hakları Üst Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu: Çelişen raporlarda uzlaşma paydası olarak ölüm cezasının kaldırılması

AB tam üyeliğinin koşulu olarak öngörülen ve ulusal basında sıklıkla "Kopenhag kriterleri" şeklinde yer alan demokratik rejim asgari gereklerinin yerine getirilmesi için 57. Hükümet ve ilgili diğer kamusal makam ve otoriteler, girişimlerde bulunduklarını ve çeşitli çalışmaların yürütüldüğünü ulusal ve uluslararası kamuoyuna duyurmaya başladılar. Bu çalışmalar ekseninde "ölüm cezası" sorunu, daha doğrusu ölüm cezasının kaldırılması konusu da yer almaktaydı.

09/05/2000 tarihli basında şu haber yer aldı. Başbakanlık İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulunun (İHKÜK) 04/05/2000 tarihinde yaptığı toplantıya katılan Genelkurmay ve MGK hukuk müşavirleri, kurumları adına yaptıkları açıklamada ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin 6 nolu Protokolün imzalanması önerisine katıldıklarını belirttiler.[207]

11/05/2000 tarihli habere göre, Başbakanlık, Genelkurmay ve MGK yetkililerinin toplantısında "AB'ye giden yolda yapılması planlananları açıklayan çok gizli raporda şu ana maddelere yer veriliyor: İdam cezasını kaldıran 6 nolu Protokol imzalanacak..."[208]

01/06/2000 tarihli haberde, İHKÜK eşgüdümünde Adalet, İçişleri, Dışişleri Bakanlıkları ile Genelkurmay, MGK ve DPT temsilcilerinin katılımıyla "Kopenhag Siyasi Kriterleri Işığında Türkiye'nin Alması Gereken Önlemler" başlıklı bir rapor hazırlandığı, atılacak adımların bir takvime bağlandığı

---

206 Yukarıda "55. Hükümet (30/06/1997-11/01/1999) ve 1997 tarihli TCK Tasarısının akıbeti" başlıklı bölümünde belirtildiği üzere, 1998 başında ölüm cezasının kaldırılması işinin, o dönemde de gündemde olan TCK Tasarısının yasalaştırılması sürecinden ayrılarak ele alınması önerisi getirilmiş ve fakat kabul görmemişti. Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm cezası kalkmalı", *Milliyet*, 04/02/1998, S:18039, sf:20. Haziran 2000'de Cumhurbaşkanının aynı öneriyi Hükümete tavsiye etmesi sonrasında Hükümetin ve parlamentonun alacağı tavır belirsizliğini muhafaza etmektedir.

207 *Milliyet*, 09/05/2000, S:18863, sf:1 ve 21, "Askerden sivil adım" ve "Askerden üç vize: 1-MGK genişlesin, 2-İdam kalksın, 3-12 Eylül dönemine yargı yolu açılsın" başlıklı Utku Çakırözer imzalı haber.

208 *Hürriyet*, 11/05/2000, S:18740, sf:27, "Şura'nın attığına Genelkurmaydan kesinlikle af yok" başlıklı haber.

ve "ölüm cezasının 2001 yılı sonuna kadar kaldırılması"nın öngörüldüğü belirtilmekteydi.[209]

21/06/2000 tarihli basın haberine göre, AB' ye uyum yasalarının çıkarılmasına ilişkin olarak Başbakanlık İHKÜK Sekretaryası tarafından Mayıs 2000 tarihinde hazırlanan Raporda, 2003 yılına kadar sarkacak olan bir dizi yasa değişikliği yapılması programlanmıştı. Bunlar arasında, 2001 yılı sonuna kadar sonuçlandırılması beklenen işlemlerden birisi olarak, AİHS'nin Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair 6 Numaralı Protokolünün imzalanması da yer almaktaydı.[210]

İHKÜK ve Dışişleri Bakanlığınca "Kopenhag Siyasi Kriterleri" konusunda hazırlanan Raporlar ile bunlara ilişkin olarak MGK Genel Sekreterliğinin görüşlerini içeren Mayıs 2000 tarihli Rapor arasında, özellikle azınlık hakları, MGK'nin kompozisyon ve yetkisi, vb. konularda büyük ölçüde çatışma bulunduğu haberleri basında yer almıştı. Bununla birlikte, basına yansıdığı kadarıyla, değişik birimlerce biçimlendirilen söz konusu raporlar ve öngörülen reformlar arasında açığa çıkan çelişmenin, ölüm cezasının kaldırılması konusunda olmadığı görülmekte ve AİHS'nin 6 Numaralı Protokolünün Türkiye tarafından imzalanabileceği hususunda bir görüş birliğinin bulunduğu saptanmaktaydı.[211]

3) Genelkurmay Başkanın devreye girmesi: "Asker ölüm cezasının kaldırılmasına karşı değil"

Genelkurmay Başkanının ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin doğrudan ve net olarak görüş açıklamasından önce, yukarıdaki bahiste örneklendiği üzere, ordu içinde yetkili konumdaki bazı subayların çeşitli vesilelerle bu konuda kamuoyuna mesaj iletmeye başladıkları görüldü. Bu arada, Genelkurmay Başkanlığı, Mayıs 2000'de Güneydoğu Anadolu bölgesinde bazı basın mensuplarını çağırılı olduğu bir gezi düzenlediler ve mahallinde açıklamalar yaparak kamuoyunu bilgilendirdiler. Basın mensuplarına, Jandar-

---

209 *Milliyet*, 01/06/2000, S:18886, sf:20, "İdam 2001'de kalkacak" başlıklı Ahmet Sever imzalı haber.

210 *Radikal*, 21/06/2000, S:1348, sf:1 ve 7, "Demokrasinin AB'si" ve "AB'ye uyum stratejisi" başlıklı Adnan Keskin imzalı haber.

211 *Radikal*, 19/06/2000, S:1346, sf:1 ve 9, "Raporlar savaşı" sür manşetli ve "Dışişleri karşı atakta" başlıklı Adnan Keskin imzalı haber. Keza, MGK'nin tersine, Genelkurmayın söz konusu reform girişimlerinin kapsamı konusunda "daha ılımlı" olduğuna ilişkin haber ve bunun içinde İHKÜK Sekretarya Başkanı olan Gürsel Demirok'un görevden alındığına ilişkin bilgi için, *Radikal*, 20/06/2000, S:1347, sf:1 ve 7, "AB askeri böldü" sür manşet ve "Genelkurmay ılımlı" başlıklı Adnan Keskin imzalı haber. *Radikal*, 23/06/2000, S:1350, sf:1 ve 9, "Dikkatli MGK sağda" sür manşet ve "MGK'nın dediği oldu" başlıklı Adnan Keskin imzalı haber. İşin ilginç tarafı, bütün bu haberler basında yer alırken, Cumhuriyet'te çıkan küçük bir haberde, "Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan yazılı açıklamada, AB' ye aday ülkelerin öncelikle uyum sağlamak durumunda oldukları Kopenhag siyasi ölçütleri konusunda Dışişlerinin bir rapor hazırlamadığı kaydedildi" denilmekteydi; *Cumhuriyet*, 20/06/2000, S:27285, sf:7.

ma Asayiş Komutanı Korgeneral Kemal Yılmaz ve Genelkurmay Basın Halkla İlişkiler Daire Başkanı Kurmay Albay Fahir Altan refakat etti.

Sözü edilen geziye katılanlardan biri de deneyimli gazeteci Yalçın Bayer'di. 27/05/2000 tarihli *Hürriyet*'teki köşesinde izlenimlerini nakleden Bayer, komutanların, "Apo idam edilirse ne olur?" şeklindeki bir soru üzerine kısaca "Örgüt harekete geçer" yanıtını verdiğini belirtmekteydi.[212]

21/06/2000 tarihli Milliyet gazetesinde çıkan bir haber yorumda, Metin Toker, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kıvrıkoğlu'nun "Asker idam cezasının kaldırılmasına karşı değil" dediğini açıkladı.[213] Gazetenin manşetten verdiği bu haber tekzip görmediği gibi, izleyen açıklamalar haberi teyit eder nitelikteydi.

Nitekim, Genelkurmay Başkanının açıklamasının hemen ardından Başbakan, Kıvrıkoğlu ile bir görüşme yaptı ve ertesinde 23/06/2000 tarihli basın haber-yorumlarına göre, Başbakan Ecevit, "böyle bir açıklama yapılmasının çok iyi olduğunu; bu konuyu gündeme getirmeye hazırlandıklarını; ortamın elverişli hale gelmeye başladığını; bu konuda biraz MHP'nin güçlüğü olduğunu, ama aşabileceklerini umduğunu ve kamuoyunda çok önemli bir tepki beklemediğini" dile getirdi.[214]

MGK'nın 26/06/2000 tarihinde yapılan toplantısında ele alınan çeşitli konular arasında ölüm cezasının kaldırılması da bulunmaktaydı. 27/06/2000 günlü basında yer alan haberlere göre, toplantıda, "idam cezasının kaldırılmasına ilişkin değerlendirmeler de gündeme geldi. Kurul, bu konuda çalışma yapmak üzere MGK Genel Sekreterliği bünyesinde bir alt komisyon oluşturdu."[215] Her ne kadar bu yöndeki bilgi diğer gazetelerde çık-

---

212 Yalçın Bayer, "Asker, savaşı bitmiş saymıyor", *Hürriyet*, 27/05/2000, S:18756, sf:22. Ekleyelim ki, geziye katılan diğer gazetecilerin değerlendirmelerinde bu hususta bir not bulunmamaktadır. Muhtemelen sayın Bayer, anılan soruyu şahsen sormuş ve yanıtını almıştır. Bu haberin tekzip edilmediği ve ordu hiyerarşisi içinde hiçbir subayın belli bir süzgeçten geçirilip karara bağlanmaksızın açıklama yapmadığı olguları dikkate alındığında, ordunun ölüm cezasının kaldırılmasına olumlu yaklaşırken, sivil kesimin tersine, meseleyi siyasi polemik konusu yapmaktan ziyade soğukkanlı ve kapsamlı biçimde ve PKK şefinin durumunu da dikkatle değerlendirdiği sonucunu çıkarmak olasıdır.

213 *Milliyet*, 21/06/2000, S:18906, sf:1 ve 26, "İdamın kalkmasına karşı değiliz" ve "İdamın kalkmasına asker karşı değil" başlıklı haber-yorum. Toker'in yazısı içinde ayrıca, bu konunun çok önce MGK toplantısında da ele alındığı ve "bunun sivillerin işi olduğu" hususunda askerin açık tavır aldığı da belirtilmekteydi.

214 *Milliyet*, 23/06/2000, S:18908, sf:1 ve 23, "Ordu rahatlattı" sür manşetli ve "Avrupa'ya üçlü tepki" başlıklı Fikret Bila imzalı haber; *Sabah*, 23/06/2000, S:5118, sf:1 ve 33, "Af çıkar, idam kalkar" sür manşetli Yavuz Donat imzalı haber-yorum. Donat'a göre, Ecevit, gerek Cumhurbaşkanı Sezer'in, gerekse Genelkurmay Başkanı Kıvrıkoğlu'nun idamın kalkması yönündeki sözlerinin çok iyi olduğunu; artık bazı şeylerin yapılması gerektiğini belirttikten sonra şunu ekledi: "Ayrıca, hem AB' ye girelim diyeceksiniz ve hem de idam cezasının kalkmasına karşı çıkacaksınız. Bu mümkün mü?"

215 *Radikal*, 27/06/2000, S:1354, sf:1 ve 6, "MGK idamı tartışıyor" ve "MGK'da idam için

madıysa da, tekzip edilmemiş olmasından hareketle haberin doğru olduğunu kabul etmek mümkündür.

Bu arada bazı köşe yazarlarının yorumlarında Genelkurmay Başkanının açıklaması genel olarak olumlanırken, ölüm cezasının kaldırılmasının çağdaş hukukun önkoşullarından biri olduğu, ama yeterli görülemeyeceği belirtiliyordu. Bu yoruma göre, Türkiye'de demokrasinin önündeki engelin MGK ya da de Genelkurmay değil, Meclisi oluşturan seçilmişler olduğu; 12 Eylülden bu yana seçilen Meclislerin, 12 Eylül hukukuna titizlikle sahip çıktıkları ileri sürülmekteydi.[216]

ii) 57. Hükümetin, Öcalan dosyası ile demokratikleşme gereği arasında sıkışması

1) Başbakan Ecevit ve Adalet Bakanı Türk'ün açıklamaları

29/05/2000 tarihli gazete haberlerine göre Başbakan Ecevit, 76. Yaşını kutlarken gazetecilere yaptığı açıklamada sorulan bir soru üzerine, "öteden beri DSP olarak ölüm cezasının kalkmasını istediklerini" kaydederek, AB'ye girmenin başta gelen koşullarından birisinin bu cezanın kaldırılması olduğunu ve "57. Hükümetin, bu konuda gerekeni yapacağına inandığını" söyledi.[217]

Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, 19/06/2000 tarihinde basında yer alan açıklamasında, ölüm cezasının mutlaka bir gün kaldırılacağını belirttikten sonra, "1991'den bu yana 74 kişi ölüm cezasını gerektirecek suç işlemiştir. Bu, ölüm cezasının caydırıcı olmadığını göstermiştir. Ayrıca ölüm cezasının daha sonra düzeltilemeyecek hatalara yol açtığı görülmüştür" dedi. Aynı haberde, Bakanın, o tarih itibariyle "TBMM'de bekleyen 74 ölüm cezası kararı bulunduğunu" hatırlattığı ve Avrupa Konseyi ile AB'nin ölüm cezasının kaldırılması çağrısını yaptıkları; dolayısıyla "Türkiye'nin içerisinde yer

---

çalışma başlatıldı" başlıklı haber. Buna karşılık, MGK'nın 4.5 saat süren bu toplantısı sonunda yapılan resmi açıklamada ölüm cezası konusuna ilişkin bir unsur göze çarpmamaktadır. Keza, Radikal dışındaki diğer gazetelerde de MGK'nın ölüm cezası konusunda çalışma yapmak üzere bir alt komisyon kurduğu haberi yoktur. Örneğin, *Hürriyet*, 27/06/2000, S:18787, sf:28, "MGK BK ve AB' ye sert: İki Uyarı" başlıklı haber; *Milliyet*, 27/06/2000, S:18912, sf.22, "Ne kadar katılım, o kadar katkı. MGK'dan Avrupa'ya rest" başlıklı haber; *Cumhuriyet*, 27/06/2000, S:27292, sf:9, "MGK'dan, AGSK'ye katılım koşulları" başlıklı haber. *Radikal*, 28/06/2000, S:1355, sf:6, "MHP'den idam şartı" başlıklı haber içinde, bu konuda çalışmak üzere MGK bünyesinde kurulan alt komisyonun faaliyetlerinin ivme kazandığı notu yer almaktaydı. Böylece, anılan çalışma biriminin varlığı bir kez daha teyit edilmiş oldu.

216 İlhan Selçuk, "Demokrasiye Karşı Bir Meclis", *Cumhuriyet*, 24/06/2000, S:27289, sf:2.

217 *Cumhuriyet*, 29/05/2000, S:27263, sf:1 ve 4, "Ölüm cezasının kalkmasını istiyoruz" başlıklı haber; *Hürriyet*, 29/05/2000, S:18758, sf:24, " "İdam kalkmalı" başlıklı haber; *Radikal*, 29/05/2000, S:1325, sf:8, "Ecevit: İdam kalkmalı" başlıklı haber.

almak istediği ölüm cezasının kaldırılmasını gerektiriyor" dediği yazılıdır.[218]

21/06/2000 tarihli basın haberlerine göre, Adalet Bakanı Türk, PKK şefi Öcalan'ın mahkum edildiği TCK (md.125) korunarak AİHS'nin ölüm cezasını kaldıran 6 Numaralı Protokolüne de çekince konularak idam cezasının kaldırılabileceğini; ancak buna Hükümetin karar vereceğini açıkladı.[219]

Bir yasama döneminin daha ölüm cezasının kaldırılması girişiminde olumlu bir sonuca varılmaksızın tamamlanması ve Meclisin tatile girmesi aşamasında, 01/07/2000 tarihli basında Başbakan Ecevit'in, Meclisin 01/10/2000 tarihinde başlayacak yeni döneminde ölüm cezasının ve affın gündeme alınacağından "umutlu olduğuna" dair açıklamasına yer verildiği görülmekteydi.[220]

Böylece, Türk hukuk düzeninden ölüm cezasının kaldırılması sorunu bir kez daha erteleniyor ve Meclisin 2000 yılı sonbaharında başlayacak yeni faaliyet dönemine kalıyordu.

2) Hükümet ortağı MHP ve ANAP'ın ölüm cezasının kaldırılmasında gönülsüzlükleri

Başbakan Ecevit ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin yukarıda örneklenen açıklamaları yaptığı süreçte, Hükümet ortakları MHP ve ANAP'ın sözcüleri, bunun zamanlamasının uygun olmadığı yönündeki görüşlerini kamuya duyurmaktaydılar.

21/05/2000 tarihli basında MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin, Si-

---

218 *Cumhuriyet*, 19/06/2000, S:27284, sf:1 ve 8, "Adalet Bakanı Türk: Ölüm cezası kalkmalı" başlıklı Cumhuriyet Ankara bürosu haberi.

219 *Milliyet*, 21/06/2000, S:18906, sf:22, "Türk: İdam 2001'de kalkar" başlıklı Önder Yılmaz imzalı haber. Haber içinde ayrıca, "Türk, idam cezasının TCK değişiklikleri kapsamına alınması halinde 2001 ortasında kaldırılabileceğini söyledi" notu vardır. Haber metninde sözlerin Bakanın ağzından çıktığını göstermek üzere tırnak işareti içinde aynen şu ifadeye de yer verilmiştir: "Avrupa İnsan Hakları Protokolünün 6. Maddesinde 'savaş' ve 'düşük yoğunluklu savaş' hali durumlarında idam cezasının uygulanacağı kaydı var. Bu dikkate alındığında, 125. Madde korunarak, çekince konularak idam cezası kaldırılabilir. Tabii buna Hükümet karar verir". Hukuk profesörü olan Bakanın bu kadar çok yanlışı bir arada içeren açıklamada bulunmadığı kabul edilecek olsa bile, haberin yanlış içerikle çıkmasının tekzip edilmemesi dikkat çekmektedir. Bir kez, "AİH Protokolünün 6. Maddesi" değil, "AİH Sözleşmesinin 6 numaralı Protokolü" söz konusudur. Bakanın söylemiş olması gereken husus, bu Protokolün 2. Maddesinde öngörülen istisna hükmüdür: "Bir Devlet, savaş zamanında ya da yakın savaş tehdidi durumunda işlenen eylemler bağlamında, yasalarında ölüm cezasına ilişkin hüküm bulundurabilir..." Dolayısıyla Bakan, Türkiye'nin, 6 Numaralı Protokolü, savaş zamanı ile ilgili istisna hükmü tanıyarak onaylayabileceğini söylemiş olmalıdır. Haberdeki bir diğer yanlış, Protokole çekince konularak idam cezasının kaldırılabileceği notudur. Halbuki, Protokol (md.4)'e göre, "Sözleşme md.64'e dayanılarak bu Protokolün hükümlerine ilişkin olarak hiçbir çekince konulamaz."

220 *Cumhuriyet*, 01/07/2000, S:27296, sf:5, "İdam yasasından umutluyum" başlıklı haber.

lifke'ye giderken Mut ilçesinde verdiği mola sırasında, bir vatandaşın "Apo ne olacak, asmayacak mısınız?" sorusu üzerine "Biraz daha bekleyin, sabırlı olun" dediği yazılıydı.[221]

29/05/2000 tarihli gazete haberinde, TBMM Adalet Komisyonu Sözcüsü, MHP Kilis milletvekili Mehmet Nacar'ın, bu cezanın kaldırılması için şartların oluşmadığını ve "şartlar oluşmadan böyle zorlama şeyler yaparsanız netice alamazsınız" dediği; Adalet Komisyonu üyesi ve ANAP Grup Başkanvekili Beyhan Arslan'ın da, bu sorunun böyle ortada bırakılamayacağını belirtirken "zamanlamasını uygun bulmadığını" söylediği belirtilmekteydi.[222]

30/05/2000 tarihli haberde, Cumhurbaşkanı Sezer'in TBMM Başkanlık Divanı üyelerini kabulü sırasında, Anayasanın demokratikleştirilmesi konusunun altını çizdiği yazılıydı. Buna ilişkin bir değerlendirmede Yavuz Onat'ın verdiği bilgiye göre, Meclis Uyum Komisyonu üyesi Nejat Arseven'in 24/02/2000 tarih ve 10532 sayılı bir yazı ile iki Anayasa Hukuku profesöründen görüş istedi ve Prof. E. Özbudun ile Prof. E. Teziç tarafından hazırlanan Rapor 28/05/2000 tarihinde Komisyona ulaştı. Bu Raporda uzmanlar, yazıdan aynen aktarılırsa, "İdam cezası yerine...özel olarak ağırlaştırılmış ve hiçbir şekilde af kapsamına dahil edilmemesi gereken, ömür boyu müebbet hapis cezası öngörülmelidir" önerisini getirmişlerdi.[223] ("ömür boyu müebbet hapis" herhalde dizgi hatası olmalıdır; muhtemelen doğrusu "ömür boyu ağır hapis"tir).

30/05/2000 tarihli haberde, MHP Genel Başkanı Bahçeli'nin, F. Erdal'ın Belçika Hükümeti tarafından Türkiye'de ölüm cezası bulunduğu için iade edilmemesi ve bu cezanın yürürlükte tutulmasının tek sorumlusu gibi MHP'nin gösterilmesine tepki gösterdiği yazılıdır. Bahçeli, "Getirsinler Meclise, kem taraftar, kim karşı görelim. Millet de görsün" dedikten sonra, "İdamın kaldırılmasına biz varız. Ancak, geçmişe yürümesin, Apo istisna tutulsun. Aksi takdirde, 'Apo'yi idamdan kurtarmak için Avrupa'ya boyun eğdiler' yorumu yapılır. Bu da, başta şehit aileleri olmak üzere, Türk milletini rencide eder. Devlet otoritesinde de zafiyete neden olur" dedi.[224]

01/06/2000 tarihli habere göre, Mecliste Anayasa değişikliği üzerinde çalışmalarını sürdüren Partilerarası Uzlaşma Komisyonunda ölüm cezasının kaldırılması da tartışıldı. Komisyon üyesi ve Anayasa Komisyonu Başkanı Ertuğrul Yalçınbayır, 6 Numaralı Protokole imza konulmadığını hatırlatarak, barış zamanı ile sınırlı biçimde ölüm cezasının ilgasına ilişkin yasanın çıkarılmasını istedi. Konuşması sırasında Öcalan'dan "sayın" diye söz etmesi

---

221 *Hürriyet*, 21/05/2000, S:18750, sf:22, "Bahçeli, Apo'nun idamı için sabır istedi" başlıklı Süleyman Demirkan imzalı haber.

222 *Milliyet*, 29/05/2000, S:18883, sf:19, "MHP ve ANAP: İdam kalmalı" başlıklı Hatice Gürel imzalı haber.

223 Yavuz Donat, "Anayasa çıkmazı", *Sabah*, 30/05/2000, S:5094, sf:31.

224 *Hürriyet*, 30/05/2000, S:18759, sf:25, "Bahçeli: Apo'dan sonra idam kaldırılsın" başlıklı Süleyman Demirkan imzalı haber.

tepkilere yol açtı. MHP milletvekili İsmail Köse, bu ifadenin tutanaktan çıkartılmasını istedi ve Yalçınbayır'ın sözleri "kanlı bölücü terör örgütünün başı" olarak düzeltildi. İsmail Köse, bu arada, idam cezasının kaldırılması önerisini zamansız olarak nitelendirerek, "Apo sorunu çözümlenmeden idam cezasının kaldırılması tartışmalarına girmeyi yersiz buluyoruz" dedi.[225]

21/06/2000 tarihli haberlere göre, MHP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli, 19/06/2000 tarihinde Parti Grubunda yaptığı konuşmada, ölüm cezasının kaldırılması konusunda, "Tüm partiler yasal değişiklik konusunda anlaşırlarsa zaten bize ihtiyaçları kalmadan bunu sağlayabilirler. Abdullah Öcalan varken idamın kaldırılmasını gündeme getirmek tabanımızda büyük rahatsızlık yaratır. Şu an için erken görüyorum" dedi.

Aynı doğrultuda, Hükümetteki MHP'li Devlet Bakanı Şuayip Üşenmez, Öcalan dosyası nedeniyle kamuoyunun hassasiyetine değinerek, ölüm cezasının kaldırılması meselesinin "bir an evvel gündeme getirilmesini istiyorlarsa, o zaman referanduma gitmekte yarar var. Halkın kararı neyse biz buna uyarız" dedi. MHP Genel Başkan Yardımcısı Verkaya da, "İdam kaldırılmak isteniyorsa, bunu referandum yoluyla halka sormakta yarar vardır" açıklamasını yaptı.[226]

28/06/2000 tarihli gazetelerde MHP Genel Başkanı Bahçeli'nin yeni bir açıklaması yer aldı. Buna göre, TCK (md.125)'den hüküm giyenlerin dışarıda tutulması halinde, ölüm cezasının kaldırılmasına destek verecekleri dile getiriliyordu. Bahçeli, "Genelkurmay'ın da bu konuda taviz vereceğini sanmıyorum. Aksi halde Türkiye'yi içten yıkmak isteyenler yeni Apo'lar üretir" dedi. Bahçeli sözlerine, cezanın tamamen kaldırılması yönünde görüş birliği oluşması halinde, MHP'nin kesinlikle destek vermeyeceğini, "diğerlerinin oylarının, istedikleri gibi idamı kaldırmaya yettiğini, bu konuda karşı cephede yer alacaklarını" ekleyerek, "Bunu da halka nasıl anlatırlarsa anlatırlar. Kazanan yine biz olacağız" diyerek noktaladı. Bahçeli bir soru üzerine ise, "Apo'nun asılmasının gündemde olduğu bir dönemde idam cezası kalktı dersek millet ayaklanır. Bu nedenle referanduma gidilip bu konu halka sorulabilir. Konuyu ortaklarım gündeme getirdiğinde bunu önereceğim" açıklamasını yaptı.[227]

MHP Genel Başkanının bu ifadesi, haberde geçtiği üzere, MGK Genel Sekreterliği bünyesinde bu konuda oluşturulan alt komisyonun çalışmaları ivme kazanırken, MHP'nin Öcalan'ın idamı ile demokratikleşme arasında sıkıştığını ortaya koyuyordu. Bahçeli'nin açıklamasında dikkati çeken hususlardan bazıları şunlardı. Birincisi, MHP'nin, bu cezanın kaldırılması konusunda uzun süreden beri izlediği kesin karşı çıkma tavrını giderek yumuşat-

---

225 *Radikal*, 01/06/2000, S:1328, sf:6, "Komisyonda 'sayın' krizi" başlıklı haber.

226 *Sabah*, 21/06/2000, S:5116 , sf:33, "MHP'liler idamın kaldırılması için referandum istiyor: 'Halk evet derse'" başlıklı Nevin Bilgin imzalı haber.

227 *Radikal*, 28/06/2000, S:1355, sf: 1 ve 6, "MHP'de idam taktiği" ve "MHP'den idam şartı" başlıklı Ayfer Selamoğlu imzalı haber.

ma zorunluluğunu hissetmeye başlamasıdır. Bu tavır değişikliğinde, aşağıdaki bahiste örneklendiği üzere, Genelkurmay Başkanının cezanın kaldırılmasına karşı olmadıkları yönündeki beyanının da bir etkisi bulunduğu akla gelmektedir. Bahçeli'nin konuşmasında TCK (md.125)'in istisna tutulması vurgusu ve Genelkurmaya da yollama yapması, MHP ile askeri bürokrasi arasında bu konuda bir tür uzlaşma arayışının yansımasıdır. İkincisi, yukarıdaki bahiste gösterildiği üzere, TCK'nın anılan maddesini ayrık tutma önerisi, aslında MHP değil, kısa süre önce DSP'li Adalet Bakanı Türk tarafından ortaya atılmıştı. Dolayısıyla, Hükümet ortakları arasında olası bir uzlaşma zemininin ipuçları belirmeye başlamıştır.

Bu tartışmalardaki garip çelişki, Bahçeli'nin ileri sürdüğü istisna koşullu ilga önerisinin ilk sahibi Adalet Bakanı olmasına karşın, yine 28/06/2000 tarihli bazı gazetelerde, Adalet Bakanı Türk'ün Bahçeli'nin yaklaşımını uygun görmediği yazılmıştı. Habere göre Türk, Öcalan'ın idamının ayrı değerlendirilmesinin Anayasanın eşitlik ilkesine aykırılık teşkil edeceğini, böyle bir değişikliğin gerek Anayasa Mahkemesi gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne götürülebileceğini belirtiyordu.[228]

Hükümet ortakları arasında açığa çıkan görüş ayrılığı çeşitli köşe yazarlarınca değerlendirildi ve bir uzlaşma noktası bulma güçlüğüne işaret edildi.[229]

30/06/2000 tarihli basında, MHP Genel Başkan Yardımcısı Şevket Bülent Yahnici, ölüm cezasının, Öcalan'ın mahkum olduğu TCK (md.125) kapsamı dışı bırakılarak kaldırılabileceğini açıkladığı haberi yer almaktaydı.[230] Ayrıca MHP'li Devlet Bakanları Şuayip Üşenmez ve Faruk Bal ile Sağlık Bakanı Osman Durmuş da yaptıkları açıklamada, ancak TCK (md.125)'in istisna tutulması koşuluyla ölüm cezasının kaldırılabileceğini, aksi takdirde meselenin referanduma götürülmesi gerektiğini dile getirdiler.[231]

05/07/2000 tarihli basında, ölüm cezasının kaldırılması konusunda ANAP'ın yeni bir girişiminden söz edilmekteydi. Haberde, ANAP Grup Başkan Vekili Beyhan Aslan'ın hazırladığı yasa teklifinde, ölüm cezası yerine "ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası" öngörüldüğü belirtilmekteydi. Aslan'ın açıklamasına göre, bu cezaya çarptırılan hükümlünün dış dünya ile ilişkisi tamamen kesilecek, cezaevi koşulları ağırlaştırılacak ve mahkum af ve infaz indirimi dışında tutulacaktı. Aslan, Türkiye'nin AB ile kendi halkı arasında sıkıştığını belirterek, "İdam konusunda AB'den taviz alamayacağı-

---

228 *Cumhuriyet*, 28/06/2000, S:27293, sf:19, "Ölüm cezası tartışması" başlıklı haber; *Hürriyet*, 28/06/2000, S:18788, sf:22, "Türk: Öcalan'ın idam cezası ayrı değerlendirilemez" başlıklı haber.

229 Fikret Bila, "İdamın kaldırılması", *Milliyet*, 29/06/2000, S:18914, sf:18. Bila yazısında, Başbakanın, Genelkurmayın ve Cumhurbaşkanı Sezer'in ölüm cezasının kaldırılmasından yana olduklarını da belirtmektedir.

230 *Milliyet*, 30/06/2000, S:18914, sf:22, "MHP'den idam için APO şartı" başlıklı haber.

231 *Radikal*, 30/06/2000, S:1357, sf:6, "MHP'liler 125'te ısrarlı" başlıklı Ayfer Selamoğlu imzalı haber.

mıza göre, sorunu kendi içimizde çözmeliyiz" dedi.[232]

Aynı tarihli basında, MHP'nin bu konuda gönülsüz olduğuna ilişkin açıklamalar da yer almaktaydı. MHP Grup Başkanvekili Ömer İzgi, MHP olarak Apo'nun idama mahkum olduğu TCK (md.125)'in aynen muhafaza edilmesini istediklerini, diğer maddelerden kaldırılmasına pek itirazlarının olmadığını; ancak meselenin halka götürülerek neticelendirilmesinin daha uygun olacağını ifade ediyordu. MHP Genel Başkan Yardımcısı Yahnici ise, bu konudaki düzenlemenin Hükümet tasarısıyla değil, Mecliste partilerarası uyum komisyonunda şekillendirilmesi gerektiğini açıkladı.[233]

MHP ile muhalefetteki bazı partilerin süreci zora sokan tavrı bazı köşe yazarlarınca da eleştirildi.[234] Bir başka köşe yazarı, Ecevit'in, Bahçeli'nin açıklamasından sonra, MHP'nin desteği olmadan yasa değişikliğini Meclisten geçirebilmeyi deneyeceklerini söylediğini yazmaktaydı.[235]

iii) Meclis içi muhalefetin tavrı: FP ve DYP

18/06/2000 tarihli gazetelerde bu konuya "Kalkacak ama nasıl" manşeti altında geniş yer verildiği görüldü. DYP milletvekili Salim Ensarioğlu, "Kadın ve çocuklara tecavüz edip öldüren sapıkların idamına taraftarım. Ama bunun dışında idam cezası uygulanmamalıdır" dedi.

Buna karşılık FP milletvekili Mehmet Bekaroğlu, "ölüm cezasının kaldırılmasından yanayım. Bugün Menderes'in, Zorlu'nun, Polatkan'ın idamlarının, Aydemir'in asılmasının doğru olduğunu kim söyleyebilir? Deniz Gezmiş'i, Yusuf Aslan'ı, Hüseyin İnan'ı iyi ki astık diyen bir tek kişi var mı?" diyerek bu konudaki tartışmalara katıldı.[236]

---

232 *Radikal*, 05/07/2000, S:1362, sf:1 ve 7, "İdam için ilk adım" ve "Hükümette idam derdi" başlıklı haber. *Hürriyet*, 05/07/2000, S:18795, sf:1 ve 27, ""ANAP'tan idamı kaldıran yasa" ve "İdama hayır yasası" başlıklı haber. *Hürriyet*'teki haberde, Aslan'ın, bu meselenin referanduma götürülmesi halinde sonucun olumsuz çıkacağını kaydederek, "Ancak bu arada AB ve insan hakları sözleşmesi var. Biz ortamı yumuşatmak istiyoruz. İdam cezasının alternatifini o kadar ağır hazırlayacağız ki, kimse suçlunun idam edilmediğine üzülmeyecek. Halkın gönlünü bu şekilde alacağımızı umuyorum" dediği yazılıdır. *Milliyet*, 05/07/2000, S:18919, sf: 1 ve 23, "İdama yeni formül" ve "Asmayalım, ölmekten beter edelim" başlıklı haber.

233 *Milliyet*, 05/07/2000, S:18919, sf: 23 ve *Hürriyet*, 05/07/2000, S:18795, sf:27.

234 Enis Berberoğlu, "Sivas katilleri tabii ki idam ister", *Hürriyet*, 05/07/2000, S:18795, sf:12. Berberoğlu, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Genelkurmay Başkanının idam cezasına karşı olduklarını açıkladıklarını, bu sözlerini Öcalan'ın asılmayacağı anlamına yorumlanacağını bilerek ve siyasi risk alarak söylediklerini, idam cezasını siyaseten kullanmaya kalkanlardan korkmamak gerektiğini; bunların son günlerde işi neredeyse Sivas katillerini savunacak noktaya getirdiklerini yazmaktaydı.

235 Fikret Bila, "Ecevit'ten iki mesaj", *Milliyet*, 05/07/2000, S:18919, sf: 20

236 *Hürriyet*, 18/06/2000, Pazar Ekl, sf:12, "Kalkacak ama nasıl" başlıklı haber değerlendirme. Aynı haber içinde Meclis dışında kalan CHP'li Cevdet Selvi'nin, ölüm cezasının kaldırılması konusunda gecikildiğini beyan ettiği görülüyordu. Ayrıca, Prof. Dr.

Görüldüğü gibi, DYP milletvekili, istisna tanıyarak bu cezanın kaldırılmasını kabul edebileceğini açıklıyordu. FP milletvekilinin ölüm cezasının kaldırılması için dayanarak olarak kullandığı referansların tümünün ise siyasi suçlulardan örneklenmesi, adi suçlular bakımından da aynı görüşü benimseyip benimsemediği sorusunu açıkta bırakmaktaydı.

FP Genel Başkanı Recai Kutan, 20/06/2000 tarihli basın haberine göre, ülkenin gündeminde uzunca bir süreden bu yana yer alan iki konuya, af çıkartılması ile ölüm cezasının kaldırılması meselesine ilişkin açıklamada bulunmuştur. Tutuklu ve hükümlü ailelerini kabulü sırasında yaptığı konuşmada Hükümeti eleştiren Kutan, af yasasının bir an önce çıkarılması gerektiğini söylemiş ve "af ve idam konusunda Hükümet ortakları arasında anlaşmazlıklar çıktığına işaret ederek, 'MHP istemiyorsa DSP, ANAP ve FP ile her türlü yasa çıkabilir' demiştir."[237]

Bir kez daha FP ve lideri Kutan, ölüm cezasının ilgası hususunda uzunca süreden beri izledikleri gelgitli siyasayı sürdürmüştür. Ölüm cezasının kaldırılması yönünde net bir istenç ortaya koymadığı gibi, FP'nin o sıradaki asıl meselesi, parti aleyhine kapatılma istemiyle açılmış bulunan davanın Anayasa Mahkemesi önünde derdest bulunmasıdır. Kutan, habere göre, "Birkaç milyon oy alan bir siyasi parti, Anayasa Mahkemesinin 6 sayın üyesinin oyu ile kapatılmamalıdır" demekteydi.

30/06/2000 tarihli basında, DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'in "şehit analarını kabulünde, Öcalan hakkındaki idam kararının uygulanması gerektiğini söyleyerek, dosyanın Meclise getirilmesini istediğini yazılmıştı.[238] DYP lideri Çiller aynı temayı işlemeyi Eylül 2000 içinde de sürdürecekti. Nitekim 23/09/2000 tarihli basında yer alan haberlere göre, Çiller Denizli'de gazetecilere yaptığı açıklamada, "idam kararlarının bütün dünyada kaldırılmaya başlandığını, Türkiye'nin de bunu yapacağını ifade eden Çiller, 'Ancak bugünkü Hükümet bu meseleyi Türk halkının adeta rencide olacağı biçimde ele alıyor, MHP, DSP, ANAP hangi hakkı kendinde görerek bu kararı Başbakanlıkta tutuyor' diye konuştu."[239] Böylece Çiller, haberin başlığına da yansıtıldığı gibi, Öcalan hakkındaki kararın, genel olarak ölüm cezasının

---

Bakır Çağlar ile Prof. Dr. Rona Aybay'ın da, bu cezanın hemen kaldırılması ve bu çerçevede ivedilikle AİHS 6 Numaralı Protokolün imzalanması ve onaylanmasının gerektiği yönünde açıklamaları yer aldı. Aynı sayfada "İdam sınavı" başlıklı uzun bir makale yazan Özdemir İnce de, DYP ve MHP'yi politik kaygılarla ve soyut ve kaypak "kamu vicdanı" kavramına yollama ile işin yokuşa sürülmesini eleştiriyordu. İnce ayrıca, TBMM Adalet Komisyonu Başkanının, Komisyon önünde halen 63 ölüm cezası dosyası bulunduğu bilgisini verdiğini, "durum böyleyken, idam cezasını bir ket ada indirgemenin son derece tehlikeli" olduğu uyarısını da yapmaktaydı.

237 *Hürriyet*, 20/06/2000, S:18780, sf:25, "İdam ve affa destek" başlıklı haber.

238 *Milliyet*, 30/06/2000, S:18914, sf:22, "MHP'den idam için APO şartı" başlıklı haber.

239 *Hürriyet*, 23/09/2000, S:18873, sf:29, "Apo'nun idam kararı Meclise indirilsin" başlıklı Hakan Akpınar imzalı haber. *Milliyet*, 23/09/2000, S:18999, sf:21, "Çiller: Apo idam edilsin" başlıklı Aydın Hasan imzalı haber.

kaldırılması meselesinden ayrı tutulması görüşünü işlemeye devam etmekteydi.

iv) Valilerin, "İnsan hakları insan olana gösterilir" demeçleriyle süreçte yerini alması:

Ölüm cezasının kaldırılması konusu tartışılırken, ülkede bir yandan da işkence ve diğer insan hakları ihlalleri sürmekteydi. Mesele, uluslararası düzlemin yanı sıra, ulusal düzlemde basına yansıyan çeşitli haberlere konu olmaktaydı. Örneğin, Meclis İnsan Hakları Araştırma Komisyonu, işkence ve kötü muamele uygulamasına ilişkin bir dizi raporu hazırlayarak hem kamuoyuna duyurdu hem de yetkili makamlara gerekli işlemlerin yapılması için bu raporları iletti.

Nisan 2000'de polis teşkilatının 155. Kuruluş yıldönümünde yapılan törenlerde İdarenin bir uzvu olan Valilerin bazılarınca yapılan açıklamalar da basın aracılığı ile alenileşti. Bu haberlere göre, Kayseri Valisi "İnsan hakları insana gösterilir. İnsanlara hak ettiği ölçüde saygılı olun" mesajını iletirken, Denizli Valisi "Kentte olay istemem. Huzursuzluk çıkartanın bacaklarının kırılması için size tam yetki veriyorum" diyecekti.

Bu beyanlardan kısa süre önce, Meclis İnsan Hakları Komisyonunun İstanbul'da bir karakolda işkencede kullanıldığı düşünülen bazı araçları bulması, el koyması ve alenileştirmesi üzerine de İstanbul Valisi "Birileri bir sopa bulmuş; büyütmeye gerek yok" diyerek süreçte yer alacaktı.[240]

İdari ajanların yukarıda örneklenen türdeki açıklamaları, Cumhurbaşkanının, 57. Hükümetin büyük ortağı DSP'nin ve Genelkurmayın ölüm cezasının kaldırılması yönündeki girişimlerine karşın sivil bürokratlar arasında da, kapsamlı demokratikleşme reformları konusunda alınması gereken daha uzun bir yolun bulunduğunu gösteren işaretlerdi.

Bununla birlikte, PKK şefi Öcalan'ı yargılayan DGM Başkanı Turgut Okyay'ın, ABD Büyükelçisinin Temmuz 2000 tarihinde Milli Gün nedeniyle verdiği resepsiyonda yaptığı "ölüm cezasının mutlaka kalkacağı", bu adımın "TBMM'nin açılışıyla sonuçlandırılacağı" ve MHP'nin izlediği tutuma karşın ilga için "Meclis aritmetiğinin uygun olduğu" doğrultusundaki açıklaması yer almaktaydı. Her ne kadar bu açıklama, yargıç Okyay'ın kişisel sıfatıyla dile getirilmiş görüşlerse de, bu yöndeki sürecin bir biçimde işlediğinin yeni

---

240 *Milliyet*, 17/04/2000, S:18841, sf:21, "Valiler insan haklarını yorumlayınca" başlıklı haber; Arda Uskan, "Saçma sapan bir yavuz hırsız öyküsü", *Radikal*, 17/04/2000, S:1283, sf:5. İlginç bir husus, İstanbul Küçükköy Karakolunda bulunan işkence aleti üzerine İçişleri Bakanının talimatıyla harekete geçen müfettişler İlçe Emniyet Müdürü ve Karakol amiri hakkında yeterli denetimi yapmadıkları için yargılanmalarını isteyen rapor hazırladılar. Memurin Muhakematı Kanununda yapılan değişiklikle İstanbul Valisinin onayına sunulan dosya Valinin yargılamaya onay vermesiyle İstanbul Başsavcılığına gönderildi. *Milliyet*, 30/04/2000, S:18854, SF:15, "Falaka skandalı savcılıkta" başlıklı Tolga Şardan imzalı haber.

bir göstergesi idi.[241]

241. *Sabah*, 03/07/2000, S:5128, sf:35, "İdam kesin kalkacak" başlıklı haber. Bu haber içindeki ilginç bir açıklama ise şuydu. Yargıç Okyay'ın konuştuğu ABD Elçiliği 2. Katibi olan ve Öçalan yargılamasını izleyen Peter Matthias Reuss'un, Okyay'ın "Öcalan'ın Türkiye'de yargılanması en iyisiydi. Bu sorunu ancak biz çözerdik" şeklindeki sözlerine, "Haklısınız, biz zaten bu nedenle Roma'dan Almanya'ya geçmesine izin vermedik" karşılığını vermeseydi. Konuşma şöyle devam ediyordu: Okyay- "Çok doğru bir karar. Öcalan'ın Almanya'ya gitmesine karar verseydiniz, Almanya kan gölüne dönerdi. Nasıl başa çıkacaktınız ki?", Reuss- "Çok haklısınız, biz bunun farkındayız. Bu nedenle asla izin verilmezdi. Çok zor bir dönem atlattık hep birlikte."

BÖLÜM IX

YARGI ORGANININ ÜRETTİĞİ SİYASA ve ÖLÜM CEZASI

IX) YARGI ORGANININ ÜRETTİĞİ SİYASA ve ÖLÜM CEZASI

A) YARGI ORGANLARI ÖLÜM CEZASINA HÜKMETMEYE DEVAM ETMEKTEDİR

a) Gerek de iure istisnai yönetim usullerinin uygulandığı, gerekse *de facto* rejimin geçerli olduğu evrelerde, mahkemeler çok sayıda ölüm cezası hükmü vermiştir

Öncelikle belirtilmesi gereken husus şudur:

Türkiye'de olağan yargı yerleri tarafından ve olağan yargılama usulleri uygulanarak verilen mahkumiyet kararları değerlendirildiğinde, ölüm cezasına hükmetmemek ya da giderek daha az sayıda bu cezanın verilmesi yönünde bir eğilim bulunduğu görüşleri ileri sürülmektedir.[1]

Ancak, bu değerlendirme dikkatlice ele alınmak gerekir. Şu nedenlerle:

Bir kez, fiili rejim içinde, mahkemelerin çok sayıda ölüm cezasına hükmettiği ve bu cezaların infaz edildiği gerçeği, bu çalışmanın hem "Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesi Bilançosu" başlıklı hem de "12 Eylül Rejiminde Ölüm Cezası" başlıklı bölümlerde ayrıntılı olarak ve istatistiksel verilerle açıklandığından oraya gönderme ile yetinmekteyiz.

Bu arada konuya ilişkin diğer bazı araştırmalardan da söz etmek mümkündür. 12 Eylül 1980 darbesinin 18. yıldönümünde, İnsan Hakları Derneği'nce yapılan yazılı açıklamada 12 Eylül Rejimine ilişkin bir bilanço çıkarıldı. Bilançonun konu ile ilgili kısmı şöyleydi: "Açılan dava sayısı 210 bin; idam istemiyle dava açılan kişi sayısı 7 bin; idam cezası 517; Yargıtay'da onanan idam kararı 259; infaz edilen idam cezası 49; kuşkulu ölüm 300;

---

1 Nevzat Gürelli, agm., sf:192, vd.; Reha Öz, Ben Devletim, Asarım, agd., sf:375-635. Ayrıca bkz., Nevzat Toroslu, "Ölüm Cezası", İzmir Barosu Dergisi, Ocak 1991, Sayı:1, sf:28. Füsun Sokullu-Akıncı, "Cezalandırmada Amaç ve Ölüm Cezası", Yeni Türkiye, 96/10, sf:672-678, özellikle 678.

Prof. Gürelli şöyle yazmaktadır: "Kanunlarımızda ölüm cezası yaptırımı artmış olmasına rağmen *uygulama azaldığına göre*, gelişme istikameti bu cezanın yavaş yavaş ihtiyaç olmaktan çıktığı yolundadır. Bununla beraber, ölüm cezasındaki uygulamanın azalmasının gerçek nedenlerini tespit etmek imkanlarından yoksun bulunduğumuzu da belirtmemiz gerekir. Gerçekten bu cezayı gerektiren suçlar mı azalıyor, yoksa *mahkemeler mi kanuna göre uygulanması gerektiği halde uygulamıyor*, bu hususları bilmiyoruz. Fakat nedeni ne olursa olsun, toplumun bu cezaya olan ihtiyacının gittikçe azaldığı bir gerçek teşkil ediyor", (vurgu eklenmiştir), agm., sf:192; (Kamil Ateşoğulları, age., 1997 basısı, sf:65-66'da, yukarıdaki alıntıyı N. Toroslu; sf:126'da ise Nevzat Gürelli olarak ikî farklı isimli araştırmaya atıfla göstermektedir. Doğrusu, Prof. N. Gürelli olacaktır). Prof. Gürelli'nin, mahkemeler bu cezaya hükmetmiyor saptamasını, aşağıdaki dipnotlarda gösterilen yakın tarihli mahkeme kararı örnekleri herhalde çürütmektedir. Keza Füsun Sokullu da, "mahkemeler ölüm cezasına her geçen gün daha az karar vermektedirler" demektedir, agm, sf:678. Ancak bu görüşü destekleyen veriler, istatistikler gösterilmemiştir.

belgelenen işkence sonucu ölüm 171; açlık grevinden ölüm 14".[2]

Daha yakın tarihli olarak, Cüneyt Arcayürek'in 1999 sonbaharında yayınlanan bir kitabında da bazı veriler açıklanmıştır. Buna göre, 12/09/1980 ile 31/03/1983 tarihleri arasında mahkumiyetlerine karar verilenlerin aldıkları cezalar gösterilmiştir. Yazar, dökümünü çıkardığı verilerin, devlet arşivlerindeki bilgilere dayandığını belirtmektedir. Keza, bu bilgilerin sadece sıkıyönetim askeri mahkemelerince mahkum edilen hükümlü sayısını içerdiği anlaşılmaktadır.[3]

12/09/1980 – 31/03/1983 tarihleri arasında verilen cezalar ve hükümlüler

Hükmedilen ceza	Hükümlü sayısı
5 yıla kadar mahkumiyet	28524
5-10 yıla kadar mahkumiyet	2418
10-20 yıla kadar mahkumiyet	1017
20 yıldan fazla süreye mahkumiyet	433
Ömür boyu hapis cezasına mahkumiyet	141
Ölüm cezasına mahkumiyet	117
Toplam	32650

Aynı kaynakta, ölüm cezalarından 23'ünün infaz edildiği; diğerlerinin işlemlerinin ise devam ettiği yazılıdır. *Arcayürek*'in çalışmasında belirtilen tarihler arasında toplam 141 ömür boyu hapis ve 117 ölüm cezası hükümlüsünün görüşlerine ilişkin dağılım da şöyle gösterilmiştir.

12/09/1980 – 31/03/1983 dönemi mahkumiyetlerinde hükümlülerin görüşleri

Ceza süresi	Hükümlü sayısı ve görüşleri				
	Sağ	sol	bölücü	belli değil	Toplam
Ömür boyu hapis	22	106	1	12	141
Ölüm cezası	34	79	1	3	117

Eklemekte yarar var ki, ne hapis cezaları ne de ölüm cezalarına ilişkin rakamlar, başka araştırmalarda yayınlanan verilerle uyumludur. Örneğin, 12/09/1980 ile 31/03/1983 tarihleri arasında ölüm cezası infaz edilen mahkum sayısı 23 değil, bunun çok üstündedir. Bununla birlikte, yazarın devlet arşivindeki verileri açıkladığı yolundaki ifadesine ve yayınladığı belgenin sonunda "Doç. Dr. Mustafa Kalemli, İçişleri Bakanı" imzasını belirtmesine dikkat çekmek gerekir.

---

2 *Cumhuriyet*, 13/09/1998, S:26639, sf:4, "12 Eylül'ün izleri silinmedi" başlıklı haber.

3 Cüneyt Arcayürek, Demokrasi Dönemecinde Üç Adam - 1, Bilgi Yayınevi, Ankara, Kasım 1999, sf:201, 203.

b) Olağan rejimde, olağan yargı yerleri ve olağan yargılama usulleri geçerli olduğunda da çok sayıda ölüm cezası hükmü üretilmektedir

Fiili rejim evresi hariç tutulacak olsa bile, yani sadece sivil rejim içinde olağan yargı yerleri tarafından ve olağan yargılama usulleri uygulanarak üretilen mahkumiyet hükümleri ele alındığında bile, daha az sayıda ölüm cezasının verildiği görüşünü kuşkuyla karşılamak gerekir. Şu nedenlerle:

i) Fiili rejimin şedit cezalandırma siyasası olağan rejime geçildiğinde de etkisini sürdürmektedir

Fiili rejim etkilerinin sürdüğü izleyen sivil yönetim evresinde, yargı yerlerinin verdiği ölüm cezası mahkumiyetleri devam etmektedir. Gerek fiili rejim içinde gerekse onu izleyen yakın evrede, iddia makamlarının daha yoğun biçimde ölüm cezası mahkumiyeti isteminde bulunduklarını da buraya eklemek gerekir.

Son fiili rejimin etkisinin sivil rejime sarkmasının en önemli sebebi şudur: Türkiye'de en yakın tarihli sıkıyönetim uygulamasına 19/07/1987'de son verilmesine karşın, sıkıyönetim askeri mahkemeleri 27/12/1993 tarih ve 3953 sayılı Yasanın[4] çıkarılmasına dek, yani 6 yıl, 5 ay ve 8 gün daha faaliyetlerini sürdürdükleri için[5], bu mahkemelerce ölüm cezasına hükmedilmesi ve bunların da Askeri Yargıtay'ca onanması pratikleri sürmüştür.

Örneklemek gerekirse, 12 Eylül fiili rejiminde, 1980 ila Kasım 1983 arasında, sıkıyönetim askeri mahkemelerinde savcıların istediği ölüm cezası sayısı 6533'dü. Sadece 1986'da (de facto rejimin sona ermesinden üç yıl sonra ve sivil yönetim döneminde), Türkiye'nin çeşitli mahkemelerinde 134 ölüm cezası verilmişti ve bunların 100'den fazlası sıkıyönetim askeri mahkemelerinin hükmü idi.[6]

Sıkıyönetim kaldırılmasına karşın faaliyetlerini sürdüren sıkıyönetim askeri mahkemelerinin ve Askeri Yargıtay'ın hüküm vermeye devam etmesi olgusunun, bu çalışmanın konusuyla ilgili bir tipik örneği şudur. Mart 1990 tarihli bir gazete haberine göre, Askeri Yargıtay 3. Dairesi, Adana Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nde görülen toplam 655 sanıklı davada haklarındaki karar temyiz edilen 156 sanık için karar verdi. "Daire, 12 idam ve 19 ömür boyu hapis cezası da dahil olmak üzere toplam 93 sanık hakkındaki kararı

---

4 27/12/1993 tarih ve 3953 sayılı "Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", (RG, 30/12/1993, s.21804).

5 Mehmet Semih Gemalmaz, Olağanüstü Rejim Standartları, Beta Yay., İstanbul, 1994, sf:274-275. Ayrıca aynı yazarın, "Sıkıyönetim Yargısı Sona Erdirildi mi?", *Aydınlık*, 16/03/1994, S:261, sf:2. Eylül 1992 tarihli Hürriyet Gazetesinde çıkan bir haber ise şöyleydi: "Türkiye'nin hiçbir yerinde sıkıyönetim uygulaması bulunmadığı halde, 88'i tutuklu 5877 kişinin hala sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandıkları bildirildi. 12 Eylül sonrasında Türkiye'nin her yerinde kurulan sıkıyönetim mahkemelerinden halen Diyarbakır, Ankara ve İstanbul'dakiler Askeri Mahkeme olarak faaliyetlerini sürdürüyor. Bu mahkemelerde toplam 51 dava devam ediyor"; bkz., *Hürriyet*, 19/09/1992, S:15964, sf:23, "Sıkıyönetim 5 bin kişiyi hala yargılıyor" başlıklı haber.

6 Mehmet Semih Gemalmaz, Turkish Type of Democracy, age., sf:50, dp:152; sf:51, dp:154.

onadı. 12 idam ve 6 ömür boyu hapis cezası dahil 63 sanık hakkındaki kararı da bozdu."[7]

Keza, Aralık 1978'de Kahraman Maraş'ta gerçekleştirilen toplu katliam sonrasında açılan davada Adana 6. Kolordu Komutanlığı 1 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi ilk kararında 22'si idam olmak üzere toplam 804 kişiye çeşitli hapis cezaları verdi. 02/10/1984'de idam verilenlerin sayısı 22'den 13'e düşürüldü. Nihayet 1987 yılında, verilmiş bulunan 13 idam kararı kesinleşti.[8]

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın 1995 yılı Raporunda, o yıl (1995) ölüm cezası isteniyle çok sayıda dava açıldığı ve bunların Diyarbakır ve İstanbul DGM ile İstanbul ve İzmir'deki ağır ceza mahkemelerinde yoğunlaştığı yazılıdır. Rapora göre sadece, Diyarbakır DGM'de savcıların hazırladıkları iddianamelerde haklarında ölüm cezası istenen sanık sayısı 832'ye ulaşmıştır.[9]

ii) Olağan rejimde de iddia makamları yoğun biçimde ölüm cezası isteminde bulunmaktadır

Öte yanda, olağan rejim içerisinde de, iddia makamlarının çok sayıda ölüm cezası isteminde bulundukları bilinmektedir. Buna ilişkin örnek olmak üzere, 1990'lı yıllarda basında çıkan ilgili haberler gösterilebilir.

22/12/1993 tarihli *Cumhuriyet*'te çıkan habere göre, Ankara DGM'de görülen Devrimci Sol davasında 22 sanıktan 5'i hakkında, 11 sayfalık mütalaasını okuyan savcı Dilaver Kahveci TCK'nın 146/1 maddesi uyarınca idam cezası verilmesini istedi."[10]

17/12/1998 tarihli gazete haberlerine göre, "Ankara 2 Nolu DGM Savcısı Ünal Haney, TBMM'de pankart açan öğrencilerin Yargıtay'daki temyiz duruşmasına destek vermek amacıyla gösteriye katıldığı ve eylemleriyle anayasal düzeni bozmaya kalkıştığı gerekçesiyle sanık öğrenci İbrahim Güllü hakkında ölüm cezası istedi...Haney, 'Emniyet Müdürlüğü yazılarında, örgütün silahlı eylemi tespit edilememişse de örgüte ait ele geçen bir silah ve polis memuru Karaçoban'ın tabancalarını gasp etmeleri nedeniyle silahlı çete haline gelmiştir' dedi. Haney sanığın Kaldıraç dergisini de okuduğunu belirterek dosyada yer alan bütün delillere göre sanık Güllü'nün anayasal düzeni yıkmaya giriştiğini iddia etti. Savcı Haney sanık hakkında TCY'nin 146/1. Maddesi uyarınca 'anayasal düzeni silah zoruyla değiştirmek istemek' suçundan ölüm cezası verilmesini istedi."[11]

---

7 *Cumhuriyet*, 31/03/1990, S:23567, sf:11, "Askeri Yargıtay: 12 idama onay, 12 idama bozma" başlıklı ANKA kaynaklı haber. Haberde, idam cezası onanan 12 ve ömür boyu hapis cezası onanan 19 mahkumun adları da sıralanmaktaydı.

8 *Cumhuriyet*, 24/12/1998, S:26741, sf:9, "Aradan 20 yıl geçti: Maraş katliamı sorumluları hala yargılanmadı" başlıklı haber.

9 TİHV, 1995 Türkiye İnsan Hakları Raporu, sf:227-228.

10 *Cumhuriyet*, 22/12/1993, S:24913, sf:14, "Dev-Sol davasında 5 kişinin idamı istendi" başlıklı haber.

11 *Cumhuriyet*, 17/12/1998, S:26734, sf:9, "Eylemci öğrenciye idam istemi" başlıklı haber. Aynı haber için ayrıca bkz., *Radikal*, 17/12/1998, S:796, sf:8, "Savcı, öğrenciye idamda ısrarlı" başlıklı haber.

19/12/1998 tarihli gazete haberlerine göre, yasak ilişkiye girdiği üniversite öğrencisi İsa Öztürk'ü öldürdüğü ileri sürülen stajyer savcı eşi Döndü Kaplan, Bakırköy 1. Ağır Ceza Mahkemesindeki duruşmada önce idam cezasına çarptırıldı. Kaplan'ın duruşmalardaki iyi halini göz önüne alan yargıç, bu cezayı müebbet hapis cezasına çevirdi.[12]

24/12/1998 tarihli gazete haberlerine göre, Temmuz 1998'de Mısır çarşısı girişine koydukları bombanın patlaması sonucu 7 kişinin ölümü ve 127 kişinin de yaralanmasına neden oldukları gerekçesiyle tutuklananlardan, biri kadın beş sanık hakkında, TCY md. 125 gereğince, idam istemiyle dava açıldı. İddianamede, olaya karıştıkları ileri sürülen diğer 10 sanık için 3 yıldan 31 yıla kadar değişen hapis cezaları istendi.[13]

25/12/1998 tarihli bir gazete haberi şöyleydi. "Beş milyarlık borç için ortağı Hüseyin Sabri Doğruyol'u öldürdüğü iddiasıyla idamı istenen emlakçı Zeki Bektaş, "Bu planlanarak işlenmiş bir cinayet değil. Silah taşıyordu, bir an beni vurabileceğini düşündüm ve kendimi korudum' dedi...".[14]

28/12/1998 tarihli bir habere göre, Diyarbakır 1 No'lu DGM'de görülen davanın iddianamesinde, savcı beşi asker toplam altı kişinin idamla cezalandırılmalarını talep etti.[15]

29/12/1998 tarihli haber şuydu: "Diyarbakır Merkez ve Çermik ilçesinde uyuşturucu kaçakçılığı yaptıkları, fidye karşılığında adam kaçırıp öldürdükleri iddia edilen, aralarında Diyarbakır İl Jandarma Alay Komutanlığı Uyuşturucu ve Silah kaçakçılığı Müdürünün de bulunduğu 5'i asker, 1'i jandarma muhbiri 6 kişinin yargılanmasına başlandı. Savcı 6 sanık hakkında ölüm cezası verilmesini talep etti."[16]

30/12/1998 tarihli bir başka habere göre, İstanbul 3 No'lu DGM'de, Musevi asıllı işadamı Jak Kamhi'ye suikast girişiminde bulunmalarından ötürü ve "Anayasal düzeni silah zoruyla bozmak" suçlamasıyla idam istemiyle yargılanan ve Yargıtay'ın bozması üzerine üçüncü kez görülen davada, "haklarında ölüm cezası istenen sanıklardan Ahmet Burak delil yetersizliğinden beraat etti ve diğer sanıklar Osman Erdemir, Rıza Bayramçavuş ve Can Özbilen önce ölüm cezasına çarptırıldılar. Daha sonra indirim maddelerini uygulayan mahkeme bu üç sanığa ömür boyu hapis cezası verdi."[17]

---

12 *Radikal*, 19/12/1998, S:798, sf:5, "Savcı eşine müebbet" başlıklı haber; *Yeni Yüzyıl*, 19/12/1998, S:1465, sf:3, "Sevgili katili Döndü idama mahkum oldu" başlıklı haber; *Milliyet*, 19/12/1998, S:18356, sf:3, "Savcının eşine müebbet hapis" başlıklı haber; *Hürriyet*, 19/12/1998, S:18234, sf:3, "Savcının eşine müebbet" başlıklı haber.

13 *Cumhuriyet*, 24/12/1998, S:26741, sf:9, "Mısır Çarşısı davası açıldı" başlıklı haber; *Hürriyet*, 24/12/1998, S:18239, sf:3, "Bombacılara idam istendi" başlıklı haber; *Radikal*, 24/12/1998, S:803, sf:5, "Savcı, beş idam istedi" başlıklı haber.

14 *Hürriyet/İstanbul Ek*, 25/12/1998, S:18240, sf:7, "Borç cinayetine idam istemi" başlıklı Özden Atik imzalı haber.

15 *Radikal*, 28/12/1998, S:807, sf:5, "Askerli çeteye dava" başlıklı AA kaynaklı haber.

16 *Cumhuriyet*, 29/12/1998, S:26746, sf:8, "Savcı ölüm cezası talep etti: İnfaz çetesi yargı önünde" başlıklı haber.

17 *Radikal*, 30/12/1998, S:808, sf:5, "Kamhi'ye suikast davasında karar" başlıklı haber. Aynı haber bir gün önce Cumhuriyet'te de yayımlanmıştı. *Cumhuriyet*, 29/12/1998, S:26746, Sf:8, "Kamhi suikastçılarına 3 müebbet, 1 beraat" başlıklı haber.

31/12/1998 tarihli haber şudur: "PKK'nın tek erkek canlı bombası Abdullah Marangoz, Diyarbakır DGM'de yargılandı. Marangoz, birçok kişinin öldürülmesiyle sonuçlanan 16 olaya katıldığını, ancak pişman olduğunu belirterek 'Takdir mahkemenindir' dedi. Mahkeme sanığı önce idam cezasına çarptırdı. Ancak iyi hali göz önüne alınarak ceza müebbet hapse çevrildi."[18]

01/02/1999 tarihli haber şöyledir: "...Kartal Cumhuriyet Savcısı Yılmaz Özyiğit, Neslihan Elmalı ve genç sevgilisi Serkan Elmalı'nın 'Planlayarak adam öldürmek' suçundan idam cezasına çarptırılmaları istemiyle dava açtı..."[19]

02/02/1999 tarihli haber şuydu: "Onat Kutlar ile Yasemin Cebenoyan'ın da öldüğü çok sayıda bombalama eylemini gerçekleştirdikleri ve PKK üyesi oldukları iddiasıyla yargılanan 20 sanıktan 4'ünün idamı, 13'ünün çeşitli ağır hapis cezalarına çarptırılması, 3'ünün de beraatı istendi...Duruşmada esas hakkındaki görüşünü açıklayan İstanbul DGM Cumhuriyet Savcısı Ercan Cengiz, sanıklardan Deniz Demir, Hicran Kaçmaz, Abdülcelil Kaçmaz ve Hasan Kızılkaya'nın...ölüm cezasına çarptırılmasını istedi..."[20]

09/03/1999 tarihli gazete haberleri şöyleydi. "...eski eşi ve kayınvalidesini öldüren, baldızını da yaralayan Hasan Akbaş'ın idamı istendi. Kartal 2. Ağır Ceza Mahkemesinde dün başlanan dava ileri tarihe ertelendi."[21]

19/04/1999 tarihli gazete haberi şuydu: "İmam nikahlı eşiyle birlikte olduğu gerekçesiyle hemşehrisi Mehmet Karabey'i (30) öldürmekle suçlanan Tekin Birlik (26) ve suç ortağı Mehmet Özen (24) hakkında idam cezası istendi. Eyüp 2. Ağır Ceza Mahkemesindeki duruşmada Tekin Birlik, tasarlayarak cinayet işlediği yolundaki iddiayı reddetti..."[22]

28/04/1999 tarihli haber şuydu: "...34 yaşındaki Mehtap Çam, 'eteğin kısa' diyerek kendisini döven 15 yıllık eşi, 36 yaşındaki Ahmet Çam'ı, kızının gözleri önünde yemek yerken öldürmüştü. Mehtap Çam, İzmir 2. Ağır Ceza Mahkemesinde idam cezası istemiyle ilk kez yargıç önüne çıktı..."[23]

01/05/1999 tarihli haber: "Ankara DGM Başsavcılığı, Çankırı Valisi

---

18 *Sabah*, 31/12/1998, S:4579, sf:22, "Canlı bombaya müebbet hapis" başlıklı Adem Nakçı imzalı haber.

19 *Hürriyet/İstanbul Ekl*, 01/02/1999, S:18278, sf:5, "Aşk cinayetine ilk idam istemiyor" başlıklı İsmail Polat imzalı haber.

20 *Cumhuriyet*, 02/02/1999, S:26781, sf:8, "20 sanıktan 4'üne idam istemi" başlıklı haber. Aynı konudaki haber için ayrıca bkz., *Hürriyet*, 02/02/1999, S:18279, sf:17, "Kutlar davasında 4 idam istendi", Leyla Karakoç ve Kevser Devecioğlu imzalı haber.

21 *Hürriyet*, 09/03/1999, S:18314, sf:3, "Maltepe canavarı için idam istendi" başlıklı haber. Aynı tarihli aynı gazetedeki bir başka haberde, "...Soruşturma sonunda, bombalı saldırıyı gerçekleştiren Kemal Ertürk ve arkadaşları hakkında idam istemiyle dava açılacak...Bu çerçevede TİKKO militanları, birleştirilen eylemlerinden idamla DGM'de hesap verecekler", sf:39, "Bombacılar idamla yargılanacak" başlıklı Oya Armutçu imzalı haber.

22 *Hürriyet/İstanbul Ekl*, 19/04/1999, sf:5, "Hemşehri katiline idam isteniyor" başlıklı Sezgin Akkoyun imzalı haber.

23 *Hürriyet*, 28/04/1999, S:18364, sf:3, "Mini etek cinayeti" başlıklı Bahri Karataş (hha) imzalı haber.

Ayhan Çevik'e karşı düzenledikleri bombalı saldırıda dört kişinin ölümüne neden olan TKP/ML TİKKO militanı dört sanığa, idam istemiyle dava açtı."[24]

03/05/1999 tarihli haber: "Üç yıl önce 600 milyon liralık alacağı yüzünden tartıştığı Bülent Güngör'ü ve kendi yardımcısı Asım Kılıçlı'yı tabanca ile vurarak öldürdüğü iddiasıyla yargılanan Turan Bodur'un idamı istendi. Bakırköy 4. Ağır Ceza Mahkemesindeki davanın iddianamesinde..."[25]

07/05/1999 tarihli haber: "Göztepe'deki Mavi Çarşı Mağazasına molotoflu saldırı düzenleyerek 13 masum insanı öldürdükleri ve bölücü örgüt PKK'ya üye oldukları iddiasıyla tutuklanan Azime Işık, Ergin Atabey ve Abdullah Günay hakkında, İstanbul DGM'de, TCK'nın 125. maddesi gereği, idam istemiyle dava açıldı."[26]

17/05/1999 tarihli haber: "Çete kurdukları iddiasıyla DGM'de yargılanan Karadeniz Mafyası elemanlarından...'un, ...'u öldürdükleri iddiasıyla, haklarında Bakırköy 4. Ağır Ceza Mahkemesinde açılan bir başka davada idamları isteniyor."[27]

26/05/1999 tarihli haber: "17 yaşındaki kardeşi Aynur Aslan'ı, amcasının evli oğluyla ilişkiye girdiği gerekçesiyle öldüren 16 yaşındaki A.A.'nın idamı istendi. Aynı davada yargılanan Cemal Aslan, Zülfükar Kaya ve Emin Aslan'ın da cinayette azmettirici oldukları gerekçesiyle haklarında idam cezası isteniyor."[28]

26/05/1999 tarihli haber: "Kartal Endüstri Meslek Lisesinde öğretmen Hüseyin Ağırman'ı öldüren ve sınıftan çıkarmak istediği öğrenci Şebnem Serttaş'ı da silahla ağır yaralayan Murat Kurt hakkında iki kez idam istemiyle dava açıldı."[29]

27/05/1999 tarihli haber: "Ankara DGM savcısı Nuh Mete Yüksel, ünlü sanatçı Sibel Can'ın, şantaj kaseti olayı nedeniyle yardım istediği ve suça azmettirdiği iddiasıyla İstanbul DGM'de yargılanmasına neden olan Karagümrük Çetesine şok dava açtı. Savcı Yüksel, Karagümrük Çetesinin 12 sanığından 10'una idam istedi. Yüksel tarafından hazırlanan sekiz sayfalık iddianamede...TCK'nın 450/4 maddesi uyarınca idamları istendi."[30]

---

24 *Hürriyet*, 01/05/1999, S:18367, sf:36, "Valiye saldırıya dört idam" başlıklı haber. Aynı doğrultudaki haber için ayrıca bkz., *Cumhuriyet*, 01/05/1999, S:26869, sf:9, "Vali Çevik'e saldıranlara idam istendi" başlıklı haber.

25 *Hürriyet/İstanbul Ekl*, 03/05/1999, S:18369, sf:5, "Çifte cinayete idam isteniyor" başlıklı haber.

26 *Hürriyet*, 07/05/1999, S:18373, sf:25, "Mavi Çarşı canlerinin idamı isteniyor" başlıklı Leyla Karakoç imzalı haber.

27 *Hürriyet/İstanbul Ekl*, 17/05/1999, S:18383, sf:5, "Karadeniz Mafyasına üç idam istemi" başlıklı Özden Atik imzalı haber.

28 *Hürriyet/İstanbul Ekl*, 26/05/1999, S:18392, sf:5, "Töre cinayetine dört idam istemi" başlıklı Özden Atik imzalı haber.

29 *Milliyet*, 26/05/1999, S:18514, sf:3, "İki kez idamı istendi" başlıklı haber. Aynı konudaki haberler için ayrıca bkz., *Star*, 26/05/1999, S:77, sf:24, "Liseli katile iki kez idam" ve *Cumhuriyet*, 26/05/1999, S:26894, sf:6, "Murat Kurt'a iki idam istemi" başlıklı haberler.

30 *Hürriyet*, 27/05/1999, S:18393, sf:7, "DGM'den Karagümrük Çetesine 10 idam" başlıklı, Oya Armutçu imzalı haber.

12/06/1999 tarihli haber: "Malatya'da geçen ay Cuma namazı çıkışında türban gösterisi yaparak, kenti savaş alanına çeviren 75 kişi hakkında DGM'de açılan davanın ilk duruşması 21 Haziran'da yapılacak. Malatya DGM'de haklarında Anayasal düzeni zorla değiştirip yerine şeriat devleti kurmaya kalkışmak suçlamasıyla dava açılan 75 sanıktan 51'i için idam, 24'ü için de 5 yıl ile 15 yıl arasında değişen çeşitli hapis cezası istendi...Haklarında idam istenenler arasında ise gösterilerde kadınları yönlendirdiği ileri sürülen 39 yaşındaki Hüda Kaya ile, imam nikahıyla evliliğinden dünyaya gelen kızları 19 yaşındaki Zehre Nurulhak Saatçioğlu, 18 yaşındaki Gülan İntizar Saatçioğlu ve 17 yaşındaki N.C.S. de bulunuyor."[31]

18/06/1999 tarihli haber: "Küçükköy'de gizlice girdiği ablasının evinde biri 8, diğeri 6 yaşındaki yeğenlerini vahşice öldüren teyze İsmiye Akgöz'ün iki kez idamı istendi. Eyüp 1. Ağır Ceza Mahkemesinde görülen davada, savcı hazırladığı iddianamede iki kez idam istedi."[32]

Aynı tarihli bir başka gazete haberi: "Diyarbakır 1 No'lu DGM'de dün yapılan duruşmada...Savcı" toplam 6 sanık hakkında (1 jandarma yüzbaşısı, 1 astsubay, 3 uzman çavuş ve 1 jandarma muhbiri) ölüm cezası istedi.[33]

19/06/1999 tarihli haber: Buna göre 7 geçici köy korucusu hakkında açılan ve "2 Nolu DGM'de görülen davanın dünkü duruşmasında Savcı sanıkların idamını istedi."[34]

Aynı tarihli bir başka gazete haberi: "Yasadışı TKP/ML-TİKKO örgütü adına bombalama eylemlerine katıldığı öne sürülen MÜ İletişim Fakültesi öğrencisi Binnaz Demirbaş ve kardeşi Cem Demirbaş ile Haydar Ceylan'ın idamı istendi."[35]

17/11/1999 tarihli haber: "Anaokulu öğretmeni Serpil Yeşilyurt'u geçen yıl Ekim ayında tecavüz ederek öldürdükleri, annesi Hanım Yeşilyurt'u tecavüz ettikten sonra bıçaklayarak ölüme terk ettikleri iddia edilen 4 tinerci çocuğun idamı istendi. İstanbul 2 nolu DGM'deki duruşmaya tutuklu sanıklar İ.A.; S.T.; İ.Ç. ve Serdar Kaçmaz katıldı."[36]

17/01/2000 tarihli habere göre, Kahramanmaraş Çiftlik köyü ilköğretim okulunda görevli 3 öğretmenin 23/04/1996'da lojmanlarında öldürülmeleri olayı aydınlatıldı ve aralarında köy muhtarının da bulunduğu 6 köylünün öğretmenleri bağladıktan sonra PKK'lıları çağırarak öğretmenleri öldürttükleri ortaya çıktı. Malatya DGM'ye sevk edilen 6 köylü hakkında idam istemiyle dava açıldı."[37]

---

31 *Hürriyet*, 12/06/1999, S:18409, sf:25, "Malatya'daki türban eylemcilerinden 51'ine idam istendi" başlıklı, Mikail Pelit/Malatya, hha imzalı haber.

32 *Sabah*, 18/06/1999, S:4747, sf:16, "Vahşete çifte idam" başlıklı, Erol Aklar (SHA) imzalı haber.

33 *Cumhuriyet*, 18/06/1999, S:26917, sf:9, "DGM çeteye ölüm cezası istedi" başlıklı haber.

34 *Sabah*, 19/06/1999, S:4748, sf:15, "PKK'lı koruculara idam" başlıklı haber.

35 *Hürriyet*, 19/06/1999, S:18416, sf:14, "Binnaz'ın idamı istendi" başlıklı haber.

36 *Hürriyet*, 17/11/1999, S:18567, sf:14, "Tinerci çocuklara idam istemi" başlıklı haber.

37 *Yeni Binyıl*, 17/01/2000, S:25, sf:3 "Öğretmen katillerinin idamı isteniyor" başlıklı haber.

02/04/2000 tarihli haber: Diyarbakır DGM'de Hizbullah üyesi olduklarını ve silahlı eylemlerde bulundukları iddiasıyla, sanık Sazai Orak hakkında TCK (md.146/1)'den idam ve diğer 8 sanık hakkında 15 yıla kadar hapis istemiyle dava açıldı.[38]

08/04/2000 tarihli haber: Ankara DGM Başsavcılığı, Hizbullah örgütü üç sanık hakkında idam istemiyle dava açtı.[39]

01/05/2000 tarihli haberde, Ankara DGM Başsavcılığının, Çankırı Valisi Ayhan Çevik'e düzenlenen bombalı saldırı olayının talimatını verdiği ileri sürülen TİKKO militanı Ali Gülmez hakkında idam istemiyle dava açtığı belirtilmektedir.[40]

14/05/2000 tarihli haber: Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde güvenlik güçleriyle girdikleri çatışmada komiser Ali Osman Sarıçah'ı şehit eden Mehmet Murat Yürekli'nin de aralarında bulunduğu 10 Hizbullahçı hakkında açılan davada, Diyarbakır DGM Savcılığı, sanık Yürekli'nin ölüm cezasına çarptırılmasını istedi."[41]

25/05/2000 tarihli gazete haberleri: Bu yılın Baharında İslamcı örgüt Hizbullah'a karşı yürütülen operasyon sonrasında yakalanan çok sayıda sanık hakkında, ölüm cezası istemiyle dava açıldı. Örneğin, Diyarbakır DGM Başsavcılığı 156 cinayetten sorumlu tutulan 15 sanıklı Hizbullah ana davası iddianamesinde toplam 13 sanık için TCK (md.146/1) gereğince ölüm cezası talep etti.[42]

24/06/2000 tarihli gazete haberi: "Hizbullah operasyonunda ele geçirilen örgütün gizli beyni Hacı İnan'ın da aralarında bulunduğu altı sanık hakkında İstanbul DGM'de idam istemiyle dava açıldı."[43]

---

38 *Cumhuriyet*, 02/04/2000, S:27206, sf:4, "Dokuz Hizbullah üyesine dava" başlıklı Mahmut Oral imzalı haber. Aynı gazete sf:4'deki "12 kişinin katili 28 Hizbullahçı yakalandı" başlıklı bir başka haber içinde, Diyarbakır Emniyet Müdürü Gaffar Okkan'ın verdiği bilgiye göre, 340 faili meçhul cinayetten 237'sinin aydınlatıldığı açıklaması yapılmaktaydı.

39 *Hürriyet*, 08/04/2000, S:18707, sf:30, "Devlete sızan Hizbullah'a 3 idam" başlıklı Oya Armutçu imzalı haber. Bu haberde Savcının sanıklar hakkında TCK (md.146) uyarınca ölüm cezası istediği yazılıdır. *Sabah*, 08/04/2000, S:50942, sf:29, "Üç Hizbullahçının idamı istendi" başlıklı Veli Sanboğa imzalı haber. *Radikal*, 08/04/2000, S:1274, sf:8, "Hizbullahçılara idam istemi" başlıklı haber.

40 *Cumhuriyet*, 01/05/2000, S: , sf:4, "Ali Gülmez'in idamı istendi" başlıklı haber.

41 *Cumhuriyet*, 14/05/2000, S:27248, sf:4 "Savcı ölüm cezası istedi" başlıklı haber.

42 *Milliyet*, 25/05/2000, S:18879, sf:18, "13'ü idam edilsin" başlıklı Namık Durukan imzalı haber; *Sabah*, 25/05/2000, S:5089, sf:29, "156 cinayet işlemişler" başlıklı Gürsel Eser-Mürsel Acay imzalı haber; *Cumhuriyet*, 25/05/2000, S:27259, sf:7, "İrticayı İran destekledi" başlıklı haber.

43 *Milliyet*, 24/06/2000, S:18909, sf:18, "Hacı İnan'a idam istendi" başlıklı haber; *Akşam*, 24/06/2000, S:1376, sf:11, "Gizli beyne idam istemi" başlıklı haber; *Radikal*, 24/06/2000, S:1351, sf:8, "Hacı İnan'a idam istemi" başlıklı haber, burada Savcının TCK md.146/1'den idamla cezalandırılmalarını talep ettiği yazılıdır; *Cumhuriyet*, 24/06/2000, S:27289, sf:3, "6 Hizbullahçı için idam istemli dava" başlıklı haber.

iii) Olağan rejimde mahkemeler çok sayıda ölüm cezası hükmü vermeyi sürdürmektedir

1) Basında yayınlanan haberlerden örnekler

Yargı yerleri kararlar pratiğine göz atıldığında ise, zaman zaman ve bazı kararlarda takdiri ya da kanuni hafifletici sebeplere dayanılarak ölüm cezasının ömür boyu ya da diğer hapis cezalarına çevrildiği örnekler görülmektedir.

02/02/1999 tarihli bir habere göre, "...öldürmek suçundan yargılanan Birhan Dursun ile Selami Tazegül önce idama mahkum edildi, daha sonra bu cezalar müebbet ve 32 yıl hapse çevrildi..."[44] Aynı tarihli bir başka haber şöyleydi: "...İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesinde görülen...duruşmada kararı açıklayan mahkeme başkanı sanık Doğan Çakmak'ı önce 2 kişiyi öldürmekten ölüm cezasına çarptırdı. Ancak suç tarihinde Çakmak'ın yaşının küçük olması ve duruşmadaki iyi halini göz önüne alan mahkeme cezayı 25 yıl ağır hapis cezasına çevirdi..."[45]

04/06/1999 tarihli gazete haberlerinden: 04/06/1999 tarihli *Cumhuriyet*'teki habere göre, "Diyarbakır 3 Nolu DGM'nde görülen PKK'nın 16 sanıklı Diyarbakır Grubu davası karara bağlandı. 8 sanığa ölüm cezası verilirken, 8 sanık ise 3 ile 10'ar yıl arasında değişen hapis cezasına çarptırıldı. Ölüm cezaları sanıkların duruşmalardaki iyi halleri nedeniyle müebbede çevrildi."[46] Aynı konuda *Hürriyet*'te çıkan habere göre, "...15 sanıklı PKK davasında idam kararı verilen 7 teröristin cezası ömür boyu hapis cezasına çevrildi. 6 sanık 3 ila 15 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılırken, 2 sanık beraat etti."[47] Bu olaya ilişkin Radikal'de verilen haber ise şöyleydi: "...Mahkeme sanıklardan sekizini TCK'nın 125. Maddesine göre idam cezasına çarptırdı."[48] Aynı konudaki üç haberin üç değişik gazetede birbiriyle çelişen unsurlar içererek yayınlanmış olduğuna da dikkati çekmek gerekir. Radikal hariç diğer iki gazete, sanıklar hakkındaki hükmün ömür boyu hapis cezasına çevrildiğini belirtmektedir.

18/06/1999 tarihli gazete haberlerine göre, "Afyon Cezaevinde öldürülen Özdemir Sabancı suikastı sanığı Mustafa Duyar'ın eşi Semra Polat, yasadışı DHKP/C örgütü adına bir kişiyi öldürdüğü gerekçesiyle yargılandığı İstanbul 5 Nolu DGM'deki duruşmada, mahkeme sanığı önce idam cezasına çarptırdı; bu ceza, sanığın iyi hali göz önüne alınarak ömür boyu ağır hapse çevrildi."[49]

---

44 *Hürriyet*, 02/02/1999, S:18279, sf:2, "Yılmaz'ın adamları idamdan döndü" başlıklı İsmail Polat imzalı haber.

45 *Cumhuriyet*, 02/02/1999, S:26781, sf:8, "HADEP'li işçiyi öldürmüştü: Ülkücü saldırgana 25 yıl ağır ceza" başlıklı haber.

46 *Cumhuriyet*, 04/06/1999, S:26903, sf:4, "PKK'lı 8 sanığa ölüm cezası" başlıklı, Enver Seviş imzalı haber.

47 *Hürriyet*, 04/06/1999, S:18401, sf:25, "7 PKK'lıya ömür boyu hapis cezası" başlıklı, Faruk Bahkçı/(hha) imzalı haber.

48 *Radikal*, 04/06/1999, S:965, sf:7, "Diyarbakır'da sekiz idam" başlıklı haber, (Radikal) imzalı haber.

49 *Milliyet*, 18/06/1999, S:18537, sf:15, "Duyar'ın eşine ömür boyu" başlıklı, Semra Pe-

13/04/2000 tarihli haber: Ceyşullah adlı örgüte üye oldukları ve bir kişiyi kaçırarak fidye istedikleri iddiası ile yargılanan 13 sanıktan biri müebbet hapse çarptırıldı. Ömer Ustahüseyinoğlu, önce idam cezasına çarptırıldı; duruşmalardaki iyi hali indirim sebebi sayılarak verilen idam cezasının müebbet ağır hapse çevrildiği açıklandı."[50]

Ancak, mahkemelerin bir yandan da çok sayıda ölüm cezası hükmü ürettiği ve bunların onanarak kesinleştiği, yayınlanan çok sayıdaki araştırma ve haber bulgularıyla doğrulanmaktadır. Bazı örnekler verilebilir:

02/05/2000 tarihli *Sabah*'taki habere göre, 12/02/1994 tarihinde Tuzla tren istasyonuna bomba konulması ve 5 yedek subay öğrencinin ölümü ve 27'sinin de yaralanmasıyla ilgili davada, İstanbul 4 nolu DGM , Cumali Karsu ve Enver Özer haklarında idam cezası verdi.[51] Aynı konuda diğer gazetelerde çıkan haberlerde bazı farklı bilgiler bulunmaktadır.[52]

23/05/2000 tarihli *Sabah*'ta çıkan "Çifte cinayete çifte idam" başlıklı habere göre Kayseri 2. Ağır Ceza Mahkemesi iki sanığı iki kişinin öldürülmesinden dolayı ikişer kez idam cezasına mahkum etti.[53]

01/06/2000 tarihli *Milliyet*'te yayınlanan habere göre, Denizli'de bir buçuk yıl önce jandarma ile girdikleri çatışmada yakalanan 9'u tutuklu 22 sanıklı davada, "üçü kadın altı sanığa idam cezası verildi."[54]

Ayrıca, alt derece mahkemelerince hapis cezasına hükmedilen bazı davalarda, üst derece yargı yerinin, bu kararı, sanıkların idamla yargılanması gerektiği yönünde bozduğu örneklere de rastlanılmaktadır.

19/06/1999 tarihli *Sabah*'ta çıkan habere göre, "Geçen yıl kan davası güttüğü 13 yaşındaki İsmail Dolgun'u sokak ortasında kurşunlayarak öldüren ve 11 yıl 8 ay ağır hapse mahkum edilen Tekin Güçlü'ye verilen ceza Yargıtay tarafından bozuldu. Yargıtay 1. Ceza Dairesi Tekin Güçlü'nün 'kan davası nedeniyle adam öldürme' hükmü ile idamla yargılanmasını istedi. Bunun üzerine yapılan duruşmada Adana 3. Ağır Ceza Mahkemesi, sanığın

---

lek imzalı haber; *Sabah*, 18/06/1999, S:4747, sf:26, "Duyar'ın eşine ömür boyu hapis" başlıklı, Veli Sarıboğa (SHA) imzalı haber.

50 *Radikal*, 13/04/2000, S:1279, sf:7, "Ceyşullah davasında bir sanığa müebbet" başlıklı haber.

51 *Sabah*, 02/05/2000, S:5066, sf:15, "Canilere idam" başlıklı Veli Sarıboğa imzalı haber.

52 *Milliyet*, 02/05/2000, S:18856, sf:1 ve 15, "Tuzla davasında yeniden ikİ idam" ve "Tuzla katliamına iki idam" başlıklı haber. Buradaki haberde, sanıkların haklarında daha önce verilen hükmün, nüfus kayıtlarında eksiklik olduğu gerekçesiyle Yargıtay'ca bozulduğu, yeniden yapılan yargılama sonunda DGM'nin Karsu ve Özer'i TCK (md.125) uyarınca tekrar ölüm cezasına mahkum ettiği yazılıdır. *Radikal*, 02/05/2000, S:1298, sf:7, "Tuzla bombacısına idam cezası" başlıklı haber. Bu haberde, "olayın oluş şekli, toplumda yarattığı infial, olayın sonucu ve tutuklu sanıkların pişmanlık duymamaları dikkate alınarak idam cezası müebbet hapse çevrilmedi" notu vardır.

53 *Sabah*, 23/05/2000, S:5087, sf:3, "Çifte cinayete çifte idam" başlıklı haber.

54 *Milliyet*, 01/06/2000, S:18886, sf:17, "Altı DHKP-C'liye idam" başlıklı haber.

idam istemi ile yargılanmasına oybirliğiyle karar verdi."[55]

Üstte basında yer alan haberlerden verilen örneklere ek olarak, yaygın ve süre giden ölüm cezası kararları üretilmesi pratiğine ilişkin olarak şu verileri göstermek mümkündür.

2) Adalet İstatistiklerindeki ve diğer bilimsel araştırmalardaki verilerden örnekler

Adalet istatistiklerinden hareketle, cezaevine giren mahkumların cezalarına ve cinsiyetine göre dağılımı konusundaki veriler incelendiğinde şöyle bir döküm çıkartmak mümkündür.[56]

ceza	yıl	mahkumun cinsiyeti		toplam mahkum sayısı
		kadın	erkek	
Ölüm cezası	1967	1	-	1
	1968	-	-	-
	1974	-	-	-
	1976	-	-	-
	1990	24	-	24
Ömür boyu ağır hapis	1967	137	-	137
	1968	157	7	164
	1974	144	9	153
	1976	284	5	289
	1990	146	2	148

1990 yılında cezaevine giren 24 ölüm cezası hükümlüsünün, yaşlarına göre dağılımı şöyledir: 22-29 yaş: 4; 30-39 yaş: 19; 40-49 yaş: 1 mahkum.

Öte yanda, 1977 yılında yayınlanan bir bilimsel araştırmadaki verilere göre, 1962 yılında, ölüm cezasına mahkumiyet sayısı 17, ömür boyu hapis cezasına mahkumiyet sayısı ise 52 olarak gösterilmektedir.[57]

---

55 *Sabah*, 19/06/1999, S:4748, sf:3, "Kan davasında idam istendi" başlıklı Nazan Erdem (SHA) imzalı haber.

56 Adalet İstatistikleri 1967-1968, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1972, sf:148. Adalet İstatistikleri 1974, DİE, Ankara, 1976, sf:77. Adalet İstatistikleri 1976, DİE, Ankara, 1979, sf:94. Adalet İstatistikleri (Özetler ve Yorumlar) 1990, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 1992, sf:50.

57 Mustafa Tören Yücel, Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi, Keçiören Yarıaçık matbaası, Ankara, 1977 (2. bası), sf:97.

3) Sivil toplum örgütlerince ortaya konan verilere örnek: TİHV 1995 Raporu

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) 1997'de yayınlanan ve 1995 yılını kapsayan Raporunda, mahkemelerin ölüm cezası vermeyi sürdürmesine ilişkin bilgi de bulunmaktadır. Rapordaki verilere göre, 1991-1995 evresinde yargılandıkları davalarda ölüm cezasına mahkum olan kişilerden TİHV'nin saptayabildiklerini içeren 50 kişilik bir liste çıkartılmıştır.

Bu liste 1991 tarihli Terörle Mücadele Kanunu sonrasına ilişkin olup, bu Kanunun kapsamına giren ölüm cezası hükümlerini dışarıda bırakmaktadır. Söz konusu listede, cezaları kesinleşen 14 ölüm cezası mahkumuna ait dosyaların TBMM önünde bulunduğu; 35 mahkumun dosyasının Yargıtay önünde olduğu ve 1 mahkumun dosyasının da Yargıtay'ca bozularak ilk derece mahkemesine geri gönderildiği yazılıdır. Hakkındaki hüküm bozulan mahkum hariç toplam 49 kişiden 14'ü adli-cinayet, 1'i askeri-cinayet ve geri kalanları ise siyasi suçlu olarak listelenmiştir.[58]

4) Toplu ölüm cezası hükmüne örnek: Sivas davası ve 33 idam

Bu çerçevede, yakın tarihte mahkemelerce verilen *"toplu ölüm cezası hükümlerine"* bir örnek olarak, Sivas'ta 02/07/1993 tarihinde Madımak Otelinin yakılması ve 37 kişinin katledilmesi sonrası açılan ve basında "Sivas davası" olarak anılan dava gösterilebilir:

Önce özet: 21/10/1993 tarihinde Ankara DGM'de 124 sanıklı olarak başlayan davada, ilk karar 26/12/1994 tarihinde verildi. Temyiz üzerine Yargıtay 9. Dairesi, olayı TCK (md.146) çerçevesinde değerlendirerek, kararı 99 sanık bakımından esastan bozdu. Davanın DGM'de yeniden görülmesine 19/11/1996'da başlandı. Mahkeme 33 sanık hakkında ölüm cezası verdi. Hükmün temyiz edilmesi üzerine, Yargıtay 9. Dairesi, 33 sanık hakkındaki hükmü usul yönünden bozdu. Ankara 1 Nolu DGM'de üçüncü kez yargılama yapıldı. Ve Mahkeme 16/06/2000 tarihinde 33 sanık hakkında yeniden ölüm cezasına hükmetti. Böylece, 02/07/1993 günü Sivas'ta Madımak Otelinin yakılması ve 37 kişinin ölümü nedeniyle açılan dava, olayın üzerinden 7 yıl geçtikten sonra, alt derece mahkemesinin 33 ölüm cezası hükmü vermesi aşamasına geldi. Haziran 2000 tarihli hükmün de Yargıtay'ca inceleneceği dikkate alındığında, davanın kesin sonuç vermesinin daha bir süre alacağı anlaşılmaktadır. Aşağıda, bu davanın basına yansıyan gelişim aşamalarına ilişkin bir döküm bulunmaktadır:

- 1998'de yayınlanan bir haber şöyleydi: "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Ankara 1 Nolu DGM tarafından, Sivas'ta 2 Temmuz 1993'te meydana gelen ve 37 kişinin ölümüyle sonuçlanan olayların ardından açılan davada, 33 kişi hakkında verilen idam cezasının onanmasını istedi...Temyiz istemlerine ilişkin kararların önümüzdeki yıl açıklanacağı öğrenildi. Yargıtay 9. Ceza Dairesi, Ankara 1 Nolu DGM'nin ilk kararının tamamını bozmuş ve Sivas'ta meydana gelen olayları TCK'nın 146. maddesinde düzenlenen 'anayasal düzeni zorla bozmaya kalkışmak' fiili kapsamında değerlendirmişti. Daire, bu kapsamda 42 sanığın bu

58 TİHV, 1995 Türkiye İnsan Hakları Raporu, sf:227-228.

maddeye göre idam cezasıyla yargılanmasını istemişti".[59]

- Ankara 1 Nolu DGM'nin yukarıda anılan Sivas olayları davası ekseninde verdiği 33 ölüm cezası mahkumiyetinin, sanıklar ve avukatları haricinde, insan hakları çevrelerinde ve basında ölüm cezası sorunu açısından eleştiriye konu olmaması dikkat çekicidir. Ankara DGM'nin anılan ilk hükmünün, ölüm cezasının kaldırılması gerektiği altı çizilerek yapılan bir eleştiri yazısı yayınlandı.[60]

- Bu davanın ikinci temyiz duruşması Yargıtay 9. Dairesinde 24/12/1998 yapıldı ve yüksek mahkeme 33 sanığa verilen ölüm cezalarını "nüfus kayıtlarındaki mühürün okunaksızlığı" gerekçesiyle bozdu. Bu bozma kararı üzerine dosya üçüncü kez DGM'de görülecekti. Dolayısıyla nihai karar 1999 yılına kaldı.[61]

- Sivas olayı mağdurları ve davanın müdahil avukatları, "Yargıtay'ın bir mühür eksikliğinden dolayı 33 sanık hakkında verilen kararı bozmasını eleştirirken 'Daha önce de bu dava Yargıtay sürecinden geçmişti, o zaman mühür eksikliğini neden görmediler' dedi"ler.[62]

- Bir kez daha, söz konusu çok sayıdaki ölüm cezası mahkumiyetinin eleştiriye konu olmaması, hatta tersine, kararın usulden bozulmasının eleştirilmesi dikkate değer bir yaklaşım tarzıdır.

- Bu dava, bozma kararı üzerine, yeniden Ankara 1 Numaralı DGM'de görülmeye başlandı.[63]

- Haziran 1999 tarihli bir gazetede ise, sanıkların, mahkeme hükmünü Yargıtay'ın bozması üzerine üçüncü kez yargılanmaları sırasında, 18/06/1999 tarihinde yapılan duruşmada, idam cezasına çarptırılan sanıklardan Mevlüt Atalay'ın, mahkemenin "kendisini bir kez olsun dinlemeden" hüküm verdiğini söylediği, mahkeme başkanının ise "savunma hakkı kısıtlanamaz; söz alırsın ve istediğin kadar konuşursun" dediği şeklinde bir haber çıktı.[64]

- Temmuz 1999, Ankara 1 Numaralı DGM'de görülen bu davanın du-

---

59 *Cumhuriyet*, 24/07/1998, S:26588, sf:5, "33 idama onama istemi" başlıklı haber. Aynı konudaki haber için ayrıca bkz., *Radikal*, 24/07/1998, sf:7, "Yargıtay, '33 idam'-da kararlı" başlıklı haber.

60 Mehmet Semih Gemalmaz, "DGM, 33 İdam, Ölüm Cezası Artık Kaldırılmalıdır", *Bizim Gazete*, 11/12/1997, S:782, sf:3.

61 *Cumhuriyet*, 25/12/1998, S:26742, sf:1 ve 19, "Sivas davasına yeniden bozma" başlıklı haber; *Hürriyet*, 25/12/1998, S:18240, sf:37, "Sivas sanıklarını bu kez mühür kurtardı" başlıklı haber; *Radikal*, 25/12/1998, S:804, sf:5, " '33 idam 'usul'e takıldı" başlıklı haber.

62 *Cumhuriyet*, 26/12/1998, S:26743, sf:9, "Yargıtay kararı adaleti geciktirdi" başlıklı haber.

63 *Radikal*, 22/05/1999, S:952, sf:5, "Sivas davası usule takıldı" başlıklı haber; *Cumhuriyet*, 22/05/1999, S:26890, sf:19, "Sivas davasında gıyabi tutuklama" başlıklı haber.

64 *Aktif*, 19/06/1999, S:2106, sf:10, "Sivas davasında skandal" başlıklı Ali Eyvaz imzalı haber.

ruşmasında, Mahkeme Başkanı, Yargıtay'ın verdiği sanıklar hakkındaki bozma hükmüne uyulmasına karar verdiğini açıkladı. Aynı duruşmada Savcı Hamza Keleş, önce 38 sanık hakkında TCK (md.146/1)'den idam talep etti; ardından bunlardan 5'inin cezalarında indirim istedi. Dolayısıyla, DGM Savcısı, 33 sanık hakkında ölüm cezası talep etmiş oldu.[65]

- Yargıtay'a iki kez gidip dönen bu davada Ankara 1 Numaralı DGM, 16/06/2000 tarihinde kararını verdi. Buna göre, 124 sanıklı olarak başlayıp, daha önce onanan mahkumiyetler sonrasında sanık sayısı 48'e düşen davada, DGM oybirliği ile önce 38 sanık hakkında TCK (md.146) uyarınca ölüm cezasına hükmetti. DGM bunlardan 4 sanık hakkındaki ölüm cezası kararını, olay tarihinde yaşlarının küçük olmasından ötürü 20 yıl hapse, 1 sanık hakkındaki cezayı da olay tarihinde akli dengesinin yerinde olmadığından ötürü 15 yıl hapse indirdi, diğer 33 sanık ölüm cezasına çarptırıldı.[66]

5) Ara sonuç

Üstelik, basına da yansıyan bir çok haberde alenileştiği üzere, bir çok vakada hakkında ölüm cezası istemiyle dava açılan sanığın, kendilerine atılı suçları gözaltında işkence ve diğer kötü muameleye maruz bırakılarak sorgulanmaları sonucu itiraf ya da kabul ettikleri ortaya çıkmıştır.[67] Türkiye'de işkence ve kötü muamele patolojisinin yaygın olduğu ulusal ve uluslararası çeşitli raporlar, kararlar, mahkeme hükümleri, vb. ile saptanmış ve tescil edilmiştir.

Sonuç olarak, hükmedilen ve onanan ölüm cezası mahkumiyeti sayısında görece bir azalma olduğunu gösteren somut veriler bulunmamaktadır. Tam tersine, kesinleşip TBMM önüne götürülen dosya ve ölüm cezası mahkumları sayısı[68] somut bir gösterge olarak ele alınacak olursa, olağan rejimde de mahkemelerin ölüm cezası hükmünü vermeyi istikrarlı biçimde sürdürdüğü saptamasını yapmak gerekir. Dolayısıyla kimi akademisyenlerin ve

---

65 *Cumhuriyet*, 17/07/1999, S:26946, sf:5, "Sivas davasında yine 33 idam istemi" başlıklı haber.

66 *Hürriyet*, 17/06/2000, S:18777, sf:27, "Sivas'a 33 idam" başlıklı haber. *Milliyet*, 17/06/2000, S:18902, sf:16, "Sivas davasında karar: 37 cana, 33 idam" başlıklı Gökçer Tahincioğlu imzalı haber. *Radikal*, 17/06/2000, S:1344, sf:8, "Sivas sanıkları için yine idam" başlıklı haber. *Cumhuriyet*, 17/06/2000, S:27282, sf:1 ve 3, "Sivas kararı: 33 idam" başlıklı haber. Ölüm cezasına çarptırılan 33 mahkumun adları şöyledir: Cafer Tayyar Soykök; Muhsin Erbaş; Harun Gülbaş; Bekir Çınar; Erol Sarıkaya; Mevlüt Atalay; Ahmet Turan Kılıç; Kenan Kale; Harun Yıldız; Zafer Yelok; Faruk Ceylan; Yunis Karataş; Halil İbrahim Düzbiçer; Ömer Faruk Gez; Ali Kurt; Ahmet Oflaz; Ekrem Kurt; Erkan Çetintaş; Faruk Sarıkaya; Hayrettin Gül; Harun Kavak; Süleyman Toksun; Hayrettin Yeğin; Adem Kozu; Mehmet Yılmaz; Mustafa Uğur Yaraş; Faruk Belkavli; Ömer Demir; Alim Özhan; İbrahim Duran; Etem Ceylan; Vahit Kaynar ve Turan Kaya.

67 *Radikal*, 17/12/1998, S:796, sf:3, "Önce asalım sonra yargılarız" başlıklı Gülşah Çınar imzalı haber.

68 Bkz., bu çalışmanın, "Meclisin infazlara karar verme yetkisi" bölümü içinde "TBMM Önünde Ölüm Cezası Dosyaları (1987-2000)" başlıklı bahis.

yazarların, aksi yöndeki yorumları ya da savları sağlam dayanaktan yoksundur. Zaten, bu tür yorumları yapanlar, bu değerlendirmelerini destekleyen herhangi bir referans da göstermemektedirler.[69]

Ölüm cezası sorunu karşısında yargının genel tavrının objektif biçimde değerlendirilebilmesi için, bu cezanın bir insan hakkı sorunu olarak kavranıp kavranmadığını irdelemek gerekir. Yaptırımın ağırlığı nedeniyle bu tür mahkumiyet hükmü tesis edilirken azami dikkat ve hassasiyet gösterildiği, en azından sivil rejim içinde olağan yargı yerleri tarafından ve olağan yargılama usulleri uygulanarak verilen hükümler bakımından[70], yadsınamaz. Ancak bir yasal yükümlülük ve asgari gerek olanı bu özen ile ölüm cezasını başlı başına bir sorun olarak kavramak iki ayrı yaklaşımdır. Gerçekten de, olağan rejim dönemlerinde de, uzun yıllar boyunca gerek iddia gerekse yargı makamlarının ölüm cezasını ciddi bir temel insan hakkı sorunu olarak görmediğini ortaya koyan belirtiler bulunmaktadır. Bu vargıyı gerekçelendirebilmek amacıyla, yüksek yargı yerlerinin bu soruna yaklaşımlarını ve ürettikleri gerekçeleri hatırlatmak uygun olacaktır.

---

69 Bu savı ileri sürenler, bir olasılıkla, olağan rejim döneminde, fiili rejim dönemlerine göre, infazların azalması ya da durmasına ilişkin veriyi dayanak almaktadırlar. Oysa, bu bağlamda sorunun ana ekseni, yargı yerlerinin giderek artan bir eğri ile daha az sayıda ölüm cezasına hükmedip hükmetmedikleridir. Bu bakımdan, TBMM'nin olağan rejimde çıkardığı infaz yasaları ve ilgili dosyalar önüne getirilmesine karşın bu yasaları çıkarmayarak infazı fiilen engellemiş olsa da bu dosyaların varlığı ve sayısı, kesinleşen mahkumiyetlerin genel çizgisini izlemek için başvurulabilecek bir veridir. Bu veri ise, ileri sürülen savı çürütmektedir.

70 Fiili rejim evrelerinde ölüm cezasına çarptırılan ve bu cezaları da infaz edilen siyasal suçlulara ilişkin bazı dosyalar hemen hatırlatılabilir. Örneğin, 27 Mayıs Rejimi dönemindeki üç siyasal mahkum dosyası (infaz tarihi 16-17/09/1961); 12 Mart Rejimi dönemindeki üç siyasal mahkum dosyası (infaz tarihi 06/05/1972); 12 Eylül Rejimi dönemindeki Erdal Eren dosyası (infaz tarihi 13/12/1980) gibi. Dolayısıyla, olağan rejim döneminde olağan yargı yerleri tarafından ve olağan yargılama usulleri ile verilen ölüm cezası mahkumiyetlerini, fiili rejim dönemi mahkumiyetlerinden ayrık tutan yukarıda ana metindeki özel vurgunun/istisnanın maddi bir temeli bulunmaktadır.

B) ANAYASA MAHKEMESİ VE ÖLÜM CEZASI

1961 Anayasası yürürlükte iken Anayasa Mahkemesi (AYM), ölüm cezasını konu alan birkaç karar üretmiştir.

a) Anayasa Mahkemesinin 01/07/1963 tarihli kararı ve sonuçları

Anayasa Mahkemesi, 01/07/1963 tarih ve Esas No. 1963/207, Karar No. 1963/175 sayılı kararında[71], ölüm cezasının Anayasaya aykırılığı savını oybirliği ile reddetti. Bu Kararda, AYM, Anayasa (md.14) ve (md.33)'deki "yasaklar dışında kalan ceza müeyyidelerinin ve bu arada ölüm cezasının Anayasaya aykırı bir tarafı bulunmadığının kabulü gerekir" dedikten sonra (md.64)'ü vurgulayarak, bunun, "TCK'nun 11 inci maddesinde yazılı ölüm cezasının Anayasa koyucusu tarafından muhafaza ve kabul edildiğinin en kesin delili" olduğunu belirtti. Bunun ardından, yüksek mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (md.2/I)'e atıfla, "ölüm cezasının insan hak ve ana hürriyetlerine de aykırı bulunmadığını açıkça göstermektedir" sonucuna varmıştı.

Oysa 1961 Anayasası yürürlükte iken, ölüm cezası istisnası "yaşam hakkı"nı düzenleyen madde içinde tanınmamıştı; bu cezayı saklı tutmak doğrultusunda anayasal dayanak olarak kullanılabilecek asıl hüküm, TBMM'nin yetkileri arasında "kesinleşmiş ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermeyi" de gösteren (md.64) düzenlemesinden ibaretti.[72]

Ancak daha önemlisi, hakkın özüne dokunulmazlık ölçütü gibi işlevsel bir normu (1961 Anayasası, md.11), yüksek mahkeme kullanma şansına

---

71 Anayasa Mahkemesi Kararı, Tarih: 1 Temmuz 1963, (No: 1963/207, 1963/175) için bkz., (RG, 07/10/1963, s.11524), AYM Kararlar Dergisi, Sayı 1, Ankara 1964, sf:360-364. Tufan Yüce, "Hürriyetin özü kavramı ve bununla ilgili içtihatlar", *Cumhuriyet*, 22/12/1964, S:14510, sf:2'de yayınlanan makalesinde, Anayasa Mahkemesi'nin 1963 tarihli kararını isabetle eleştirmiştir. Ayrıca bkz., Sami Selçuk, "Anayasa ve Ölüm Cezası", Yargıtay Dergisi, 1978, Sayı 4, sf:415-437, özellikle 429-435. Bu makale için bkz., aşağıda "Ölüm cezası karşıtları" başlıklı babis.

Şu hususu hatırlatmak ilginç olabilir: AYM'nin anılan kararından 19 yıl sonra, 12 Eylül fiili rejimi iktidarının lideri, 1982 yılında Bursa'da yaptığı konuşmada ölüm cezasının meşruluğunu kamuoyuna açıklarken, aynı göndermeyi yapacak ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ölüm cezasını yasaklamamış olduğu argümanını kullanacaktı.

72 Nitekim, ölüm cezasının yaşam hakkının özüne dokunduğunu kabul etmekle birlikte, AYM'nin anılan 1963 tarihli kararını ve ileri sürdüğü gerekçeleri teknik hukuk bakımından doğru bulan yorumlara da rastlanılmıştır; bkz., Dr. Fazıl Sağlam, "Mevzuata Uygun Anayasa!", *Cumhuriyet*, 17/03/1977, S.18905, sf:2. Sağlam'a göre, "...öze dokunulmazlık ilkesi (AY m.11), yasalar için söz konusudur. Bir Anayasa hükmünün hakkın özüne dokunması mümkün değildir. Çünkü Anayasa hükümleri arasında hiyerarşi yoktur. Bir hakkı kuran Anayasa hükmü ile onu sınırlayan Anayasa hükmü aynı hukuksal değeri taşır. Örneğin, ölüm cezasının yaşama hakkının özüne dokunduğu açıktır. Ancak TBMM'ne ölüm cezalarını onama yetkisini veren 64. madde de bir Anayasa hükmüdür. Ve Anayasa Mahkememizin ölüm cezasını Anayasaya aykırı bulmama nedenlerinden biri de budur..."

sahipti.[73]

Kaldı ki, AİHS (md.2)'nin bu kararda bir "referans norm" olarak kullanılması başlı başına tartışılması gereken özellikteydi. Bir kez, bir uluslararası insan hakları belgesi, varlık nedenine aykırı olarak, bir hakkı güçlendirmek için değil; tam tersine yaşam hakkının özünü yok eden bir yaptırımı haklı göstermek amacıyla kullanılmıştı. İkincisi, amaçsal yorum dikkate alınmamıştı. Değerlendirme abartılı olmayacaksa, AYM, ceza mevzuatını Anayasa ışığında yorumlamak yerine, Anayasayı bu mevzuatı temel alarak okumuştu. Üçüncüsü, içtihat yoluyla demokratik hukukun oluşturulması ve yasama erkinin izlemesi gereken doğrultunun aydınlatılması görev ve sorumluluğu tam olarak yerine getirilmemişti.

Akla gelebilecek bir diğer husus, AYM'nin, söz konusu kararı ürettiği evrenin koşullarından ve fiili rejimin belirgin ağırlığından fazlasıyla etkilenmiş olabileceğidir.

27/05/1960 askeri müdahalesinden 15/10/1961'e kadar olan evrede toplam 25 kişinin ölüm cezası infaz edilmişti. Bu süre AYM'nin sözü edilen kararı tarihine kadar uzatılırsa (yani, 27/05/1960-01/07/1963), ölüm cezası infaz edilenlerin sayısı 28'e ulaşmaktadır. Demek ki, AYM, içinde bulunulan konjonktürün etkilemesine açık kalarak içtihadı siyasa üretmiştir.

Buna eklenebilecek olan bir diğer veri ise, 15/10/1961'den 14/10/1973 tarihine dek geçen süre içinde ise toplam 62 infazın gerçekleştirilmiş olduğudur. Demek ki, AYM'nin ürettiği bu siyasa, izleyen ölüm cezası infazlarının da zeminini oluşturan faktörler arasında yer almıştır.

Eğer AYM, 1963 tarihli kararında, ölüm cezasını Anayasaya aykırı bulsaydı, 1980 darbesi sonrasında gerçekleştirilen infazlar bir yana, en azından, 1964 ila 1972 yılları arasında ölüm cezası infaz edilen 38 mahkum hayatta olacaktı. Aslında bu 38 infaz rakamı 42 olarak düzeltilmelidir. Çünkü, AYM kararının RG' de 7 Kasım 1963'de yayınlandığı ve bunu izleyen evrede, ilki 10/10/1963 tarihli diğeri ise 02/11/1963 tarihli olarak, toplam 4 mahkuma ilişkin İnfaz Yasalarının RG' de yayınlandığı dikkate alındığında, ölüm cezası iptal edilmiş olsaydı idam edilmeyecek mahkum sayısı 42'ye çıkmaktadır. Hatta 42 rakamı daha da artırılabilir. Şöyle ki, AYM'nin anılan kararının tarihi, 1 Temmuz 1963'tür. 04/09/1963 tarihli RG' de yayınlanan İnfaz Yasaları ile toplam 17 mahkumun ölüm cezaları yerine getirilmiştir. Eğer AYM, 01/07/1963 tarihinde ölüm cezasını iptal etseydi, büyük olasılıkla, ilgililerin avukatları, yürürlük için kararın yayınlanması şeklindeki usul koşulunu zorlayacak, en azından, bu 17 mahkuma ilişkin İnfaz Yasalarının çıkartılmaması için TBMM'ne başvuracaklardı. Olasıydı ki, Meclisten bu yasalar geçmeyecekti. Bu durumda, eğer AYM ölüm cezasını iptal etseydi, 1964-1972 döneminde idam edilmemiş olacakların sayısı 59'a ulaşacaktı.

---

73 Türk Hukuk Doktrini de, epeyce bir gecikme ile birlikte, yaşam hakkı ile öze dokunma yasağı ilişkisini kurabildi. Bu yöndeki çalışmalara ilişkin örnekler için bkz., aşağıda "Bilim ve Hukuk Çevrelerinin Ölüm Cezası Sorununa Yaklaşımı" başlıklı bölüm.

Hatırlatalım ki, 1982 Anayasasını yapan fiili erk, 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi'nin ölüm cezasını anayasaya uygun bulan içtihadını yeterli görmedi. Olası anayasaya aykırılık iddialarının önünü kesmek ve ölüm cezasını yürürlükte tutmayı daha da sağlamlaştırmak için 1982 Anayasası'nda ölüm cezası açıkça tanındı. (md.15/II, md.17/IV ve md.87).

b) Anayasa Mahkemesinin 06/04/1972 tarihli kararı

Ölüm cezası sorunu 1972 yılında AYM önüne bir kez daha gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, 17/03/1972 tarih ve 1576 sayılı "Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanun"un[74], Anayasaya, Yasama Meclisleri İçtüzüklerine ve Anayasa hukukuna aykırı olduğu savı ile iptali isteminde ve ayrıca kanunun uygulanmasının durdurulması dileğinde bulunmuştur.

AYM, bu istemi, 06/04/1972 tarih ve Esas No. 1972/13, Karar No. 1972/18 sayılı kararı ile şu şekilde sonuca bağlamıştır.[75]

Bu kararında AYM, yukarıda ilgili bahiste incelendiği üzere, önce AY (md.64)'de geçen "ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verme" yetkisinin bir "yasa" çıkartılarak kullanılmasının Anayasa gereği olduğunu, dolayısıyla iptal istemine konu 1567 sayılı Yasanın, Anayasanın değişik 147. Maddesindeki "kanun" deyiminin kapsamına girdiğini ve Anayasanın, anayasaya uygunluk denetimi dışında bıraktığı yasalardan olmadığını belirleyerek, bu davayı görmenin kendi görevi içinde bulunduğuna, iki muhalif oya karşılık oyçokluğu ile karar vermiştir.

Ardından, yasanın yürütülmesinin durdurulması istemini ise, 6 üyenin "işin özelliği dolayısıyla dava konusu Kanunun yürürlüğünün durdurulması gerektiği yolundaki karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile" reddetmiştir.[76]

---

74 17/03/1972 tarih ve 1576 sayılı "Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanun", (RG, 25/03/1972, s.14139). Bu Kanun metni için, bu çalışmanın İnfaz Kanunlarına İlişkin II. Cildine bölümüne bkz.

75 AYM'nin 06/04/1972 tarih ve Esas No. 1972/13, Karar No. 1972/18 sayılı kararı, (RG, 24/07/1972, s.14255), (AYM Kararlar Dergisi, Sayı 10, Yanaçık Cezaevi Matbaası, Ankara 1973, sf:273-317).

76 Anayasa yargısında "yürürlüğün durdurulması meselesi doktrinde kapsamlı olarak tartışılan konulardan biridir. Örnek olarak bkz., Yılmaz Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, sf:343-369; İlyas Doğan, "Alman ve Türk Anayasa Yargısında Yürürlüğü Durdurma", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hukuk Müşavirliği Yayınları No.5, İstanbul 1997, özellikle 218-223; Sait Güran, "Anayasa Yargısında Yürütmeyi Durdurma", Anayasa Yargısı 2, Ankara 1986, sf:143-159; Zafer Gören, "Türk ve Alman Anayasa Hukukunda Anayasa Yargısının Sınırları ve Yürürlüğü Durdurma Kararları", AYM'nin 33. Kuruluş Yılı Sempozyumu, İzmir, 27-28/Nisan/1995, Anayasa Yargısı 12, Ankara 1995, sf:199-245; Zehra Odyakmaz, "Yürürlüğü Durdurma", Anayasa Yargısı 12, Ankara 1995, sf:143-170; Mithat Sancar, "Yürütmenin Durdurulması Kurumu ve Anayasa Yargısı", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 26, Sayı 4, 1994, sf:153-181; Yavuz Sabuncu "Alman Anayasa Yargısında Geçici Tedbir Kararı", Amme İdaresi Dergisi, C.17, S.2, 1984, sf:78-86; Er-

Ölüm cezasının yerine getirilmesi istemine ilişkin dosyanın gönderiliş biçiminden ortaya çıkan sorun bağlamında AYM, hükmün Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri Mahkemesince 09/10/1971 tarihinde verildiğini; Askeri Yargıtay 2. Dairesince 1/01/1972 tarihli ilamla onaylandığını ve tashihi karar isteminin de Askeri Yargıtay Başsavcılığınca reddedilerek kesinleştiğini; bunun ardından dosyanın Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından Başbakanlığa gönderildiğini, Başbakanlığın da dosyayı Meclise havale ettiğini ve böylece dosyanın Adalet Bakanlığından geçmediğini saptamıştır. AYM'ne göre, "ne Anayasada ne de Yasama Meclisleri İçtüzüklerinde kesinleşmiş ölüm cezalarının yerine getirilmesiyle ilgili istemlerin hangi yollardan geçerek TBMM'ne geleceğini belirleyen bir kural bulunmadığı" ve hükmün askeri yargı tarafından verilerek kesinleşmesi üzerine "Adalet Bakanlığınca kullanılacak herhangi bir yetki düşünülemeyeceği" için, bu dosyanın Başbakanlıkça TBMM'ne gönderilmiş olmasının, "1576 sayılı Kanunun biçim yönünden iptalini gerektirmeyeceği ortadadır."

1567 sayılı Kanuna ilişkin teklifin Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında Başkanlık Divanının aynı partiden (Adalet Partisi) üç üyeden oluşmasının usule aykırılığı savını, AYM, bunun, "Kanunun biçim yönünden iptalini gerektirdiği düşünülemez" sonucuna vararak reddetmiştir.

Nihayet, Kanunun, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu Genel Kurullarında verilmiş öncelik ve ivedilik kararları nedeniyle ortaya çıkan sorun bağlamında AYM şu sonuca varmıştır: "Yasama Meclisleri İçtüzüklerinin öncelik ve ivedilik istemlerinin gerekçeli olmasına, ivedilik kararlarının kanun tasarı veya teklifinin birinci görüşmesi başlamadan önce verilmesine ve bu buyruğun doğal sonucu olarak da birinci görüşme başlamadan önce karara bağlanmasına ilişkin kuralları bir kanunun geçerliği üzerinde etkili olabilecek nitelikte önemli ve esaslı biçim hükümleridir. Bunlara aykırı tutumlar, o Kanunun biçim yönünden iptali nedenini oluşturur... Dava konusu 1576 sayılı Kanuna ilişkin teklifin Yasama Meclislerindeki görüşmelerinde Millet Meclisinde gerekçesiz istemler üzerine, İçtüzüğe uygun olmayan bu önerilerin oylanmasına bile olanak yok iken, öncelik ve ivedilik kararları verilmiş ve ivedilik istemi teklifin tümü üzerindeki görüşmeler bittikten ve maddelere geçilmesi kabul edildikten sonra söz konusu olmuş ve karara bağlanmıştır. Cumhuriyet Senatosunda da –ivedilik isteminin gerekçeli olması dışında- durum böyledir. Demek ki, teklifin öncelik ve ivedilikle görüşülmesine karar verilirken Millet Meclisinde uygulanan İçtüzüğün 70., 71., ve 74. ve Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğünün 45. ve 46. maddelerine aykırı davranılmıştır." AYM'ne göre, bu davranışla, "MM İçtüzüğünün 99. ve CS İçtüzüğünün 69. maddelerinde yer alan ana kurala da ayrıca aykırı düşülmüştür. Şu durum 1576 sayılı Kanunun biçim yönünden iptalini gerekli kılar."

AYM, yukarıdaki gerekçeleri sıralayıp, beş üyenin muhalif oyuna karşı-

---

doğan Teziç, "Kanunların Yürürlüğünün Durdurulması", İnan Kıraç'a Armağan, Galatasaray Üniversitesi Yay. No.1, 1994, sf:251-254; Yıldırım Uler, "Anayasa Mahkemesi İptal Kararları Geriye Yürür", Bahri Savcı'ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yay., Ankara 1988, sf:515-534; Ali Ülkü Azrak, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Geriye Yürümezliği", Anayasa Yargısı, 1984, sf:151-168; Emin Memiş, "Anayasa Yargısında 'Yürürlüğü Durdurma' Boşluğu", Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.9, S.1-3, MÜHF, İstanbul 1996, sf:155-177; Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 1995 (5. Bası), sf:248.

lık oyçokluğu ile, 1576 sayılı Kanunu biçim yönünden iptal etmiştir.

AYM'nin bu davada 06/04/1972 tarihinde verdiği kararın "iptale ilişkin gerekçeli bölümü" için, "...iptali öngörülen 1576 sayılı Kanunun üç kişi hakkındaki kesinleşmiş ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin bulunduğu göz önünde tutularak, Anayasaya uygunluk denetiminin etkisiz kalmasını önlemek üzere... Resmi Gazetede hemen yayımlanmasına karar verilmelidir" gerekçesini ileri sürmüş ve bu bölüm 07/04/1972 tarih ve 14152 mükerrer sayılı RG'de yayınlanmıştır.

Ancak AYM'nin 06/04/1972 tarihli kararı, infazı sadece geciktirme etkisini doğurmuştur. Çünkü, 1567 sayılı Kanunun biçim yönünden iptali, Meclisin bu infazları gerçekleştirmesine ilişkin siyasal istencinde bir değişiklik sonucunu doğurmamıştır. Nitekim, TBMM kısa süre sonra, 02/05/1972 tarih ve 1586 sayılı "Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'ın Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanun"u[77] çıkartmıştır.

1586 sayılı Kanunun çıkartılmasının ardından ölüm cezaları 06/05/1972 tarihinde infaz edilmiştir. AYM'nin 06/04/1972 tarihli iptal kararının tam metni ise, infazlardan yaklaşık iki buçuk ay sonra, 24/07/1972 tarih ve 14255 sayılı RG'de yayınlanmıştır.

---

77 02/05/1972 tarih ve 1586 sayılı "Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'ın Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanun", (RG, 05/05/1972, s.14178). Bu Kanun metni için, bu çalışmanın İnfaz Kanunlarına ilişkin II. Cildine bkz. Ayrıca, hem yargılamadaki hukuka aykırılıklar hem de infaz kanununun Mecliste ve Senato'da görüşülmesi tutanakları için bkz., Halit Çelenk, İdam Gecesi Anıları, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998 (13. Basım). 68'liler Birliği Vakfı, İdam Kararı Tutanakları, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları 3, Ankara, Ekim 1998. Ayrıca bkz., TBMM Tutanakları: Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan, Hüseyin İnan – İdam Görüşmeleri, BDS Yayınları, İstanbul, Haziran 2000.

C) MECLİS ÖNÜNE GELEN BAZI ÖLÜM CEZASI DOSYALARINDA DİKKATİ ÇEKEN ÖZELLİKLER

Bu bahiste, çalışmanın infaz belgelerine ilişkin Ekinde metinleri verilen ve değerlendirmesi yapılan ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki kararlar ve kanunlar ile bunlara ilişkin Meclis Adalet Komisyonu raporları ve eğer söz konusu ise Meclisteki görüşmede yapılan konuşmalar esas alınarak, bunlardan bazılarında mahkumlar hakkında yargı yerlerince tesis edilen hükümlerdeki dikkati çeken unsurlara işaret edilecektir.

Peşinen belirtilmesi gereken husus, aşağıdaki açıklamaların somut dosya incelenmesine dayalı olmadığıdır. Bu nedenle ne kesin yargılar ileri sürülebilir, ne de spekülasyon yolunun tercih edilmesi sağlıklıdır. Türk hukuk doktrininde özel olarak ölüm cezası dosyaları üzerinde kapsamlı, ayrıntılı bir belge taraması, arşiv çalışması ve bunlara dayalı bütünlüklü bilimsel bir değerlendirme yapılmamış olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Birkaç istisnai dosya dışında belirtilen nitelikte olup kamuoyuna sunulmuş çalışma bulunmamaktadır. Bu örneklerde de çoğunlukla siyasi suçlu kategorisine giren mahkumlara ilişkin yargılama üzerinde durulmuştur. Halbuki Cumhuriyet tarihinde haklarında infaz istenci ortaya konulan ölüm cezası mahkumlarının büyük bölümü adli suçlu olarak adlandırılan kategorİye dahildir.

a) Sanığın yaşı problemi

i) Suç tarihinde 15 yaşında bile olmayan sanığın ölüm cezasına mahkum edilmesi (1926)

23/01/1926 tarih ve 200 sayılı "Kadıoğullarından Ahmet oğlu İbrahim hakkındaki idam hükmünün tenfizi ve Dervişoğlu Faik hakkındaki idam hükmünün on sene hapse tahvili hakkında" Karar, (RG, 28/02/1926, s.309).

200 sayılı Karara ilişkin Meclis Adliye Encümeninin 19/01/1926 tarih ve 3/511 sayılı mazbatası da aynı yöndedir; yani cezanın tahvili istencini içermektedir. Tahvil gerekçesi, mahkumlardan Faik'in suçun işlendiği tarihte 15 yaşını bile tamamlamadığının tespitidir.

Bu durumda, Adliye Encümeninin dosyada mevcut verilerden hareketle kolayca belirleyebildiği mahkumun suç işlediği zamandaki yaşını, gerek yerel mahkemenin gerekse Temyiz Mahkemesinin yargılama boyunca doğru hesaplayamadığı ve sanığı ölüm cezasına mahkum ettiği açığa çıkmaktadır.

ii) İnfaz Kararı çıkartıldığında 66 yaşında olan ölüm cezası mahkumu (1939)

23/06/1939 tarih ve 1126 sayılı "Poshof(un Humamis Köyünden Osman oğlu Habib Kocak'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında" Karar, (RG, 27/06/1939, s.4243).

TBMM'nin 1126 sayılı Kararının, gerek Resmi Gazete'de yayınlanan metninde, gerekse bu Karara ilişkin Başvekalet tezkeresi ile Adliye Encümeni mazbatasında mahkumun doğum tarihi olarak "1289" yılı gösterilmiştir.

Bu tarih miladi tarihe çevrildiğinde mahkumun 1873 doğumlu olduğu anlaşılmaktadır.

Buna göre, Meclis tarafından bu mahkuma ilişkin ölüm cezasının yerine getirilmesi kararı verildiği 1939 yılında, mahkumun 66 yaşında olduğu anlaşılmaktadır.

Mahkum hakkındaki hüküm, Temyiz Mahkemesi tarafından 25/03/1937 tarihinde kesinleşmiştir. Hükmün kesinleştiği tarihte mahkumun 64 yaşında olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu davada hükmün kesinleştiği 1937 yılında yürürlükte olan TCK(md.56)'da "hüküm zamanında 65 yaşını geçmiş olanlar hakkında ölüm cezası yerine 30 sene ağır hapis cezası hükmolunur" düzenlemesi mevcuttu. Dolayısıyla, bu mahkumun ölüm cezasına çarptırıldığı ve hakkındaki hükmün kesinleştiği tarihte, TCK (md.56) ile düzenlenen yaşa ilişkin istisnanın hemen eşiğinde olduğu; ancak yargı yerlerinin, hiç olmazsa mahkumun yaşından hareketle kullanabilecekleri "takdir" ile cezada indirim öngörmedikleri anlaşılmaktadır.

Yargı yerleri böyle bir yaklaşımı benimsememiş olsalar bile, Meclisin, hakkında ölüm cezasının infazına karar verdiği tarihte mahkumun 65 yaşını doldurmuş (66 yaşında) olmasından hareket ederek, bu cezanın başka bir cezaya tahviline karar vermesi mümkündü.

iii) Hüküm zamanında 65 yaşını doldurmasına birkaç ay kalan ölüm cezası mahkumu (1956)

12/12/1956 tarih ve 2033 sayılı "Bartın Kazasının Amasra Nahiyesi Çanakçılar Köyünden Hüseyin oğlu İsmail Akkaya hakkındaki idam hükmünün infazına dair" Karar, (RG, 18/12/1956, s.9486).

2033 sayılı Kararın önemli bir özelliği, mahkumun doğum tarihidir. Kararda, bu tarih 1307, yani 1891 olarak geçmektedir. İnfaz kararının alındığı 12/12/1956 tarihi itibariyle mahkumun 65 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Meclis Adliye Encümeninin 06/12/1956 tarih ve Esasa No.3/385, Karar No.7 sayılı mazbatasındaki bilgiye göre, mahkum haklındaki ilk hükmü Bartın Ağır Ceza Mahkemesi 14/12/1955 tarih ve 1955/77 esas, 99 karar sayılı hükmü ile vermiştir. O halde alt derece mahkemesi hüküm tesis ettiğinde mahkum 64 yaşında idi. Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesinin 18/4/1956 tarihli ve 929 esas, 1360 karar ve 116 tebliğ numaralı ilamı ile alt derece mahkemesinin hükmü onanmıştır. Buna göre, Temyiz Mahkemesi hükmü onadığı tarihte ise mahkum 65 yaşı içinde olmalıdır.

TCK'nun konuyu düzenleyen 56. maddesine göre (kl. 1953 tarih ve 6123 sayılı Kanunla değiştirilmiş idi), "hüküm zamanında 65 yaşını doldurmuş olanlar hakkında idam cezası yerine 30 sene ağır hapis cezası hükmolunur" şeklindeki düzenleme yürürlükte idi.

Bu durumda, mahkum İsmail Akkaya'nın ölüm cezası infazı akıbetine sadece ay hesabıyla maruz kaldığı açığa çıkmaktadır. Ne yargı yerlerinin hüküm verir ve onarken, ne de Meclisin İnfaz Kararını çıkartırken mahkumun yaş sınırının eşiğinde bulunmasını, başvurulabilecek olası bir hafifletici neden olarak takdir etmedikleri görülmektedir. Şu bilgiyi eklemek gerekir ki, yargı yerleri bu davada TCK (md.59)'u hiç uygulamamış değildir. Olayda mahkum, para karşılığı bir kişiyi taammüden öldürmüştür. Dosyaya göre, mahkumu suça azmettiren İsmail ve Ali Bilgin isimli iki şahıs ise, TCK

(md.64/2, 450/4 ve 59) hükümleri uyarınca ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış ve onlar hakkındaki hüküm de onanmıştır.

iv) 18 yaşından küçük olduğu ileri sürülen mahkumun kemik grafisinin alınmaksızın hüküm tesisi (1980)

12/12/1980 tarih ve 2360 sayılı "Erdal Eren Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun" (RG, 12/12/1980, s.171888 - mük.-).

Bu İnfaz Kanunu 12 Eylül fiili Rejimi sırasında çıkartılmıştır. Dava dosyasındaki belgelere göre, mahkumun kendisine isnat edilen suçu işlediği tarihte 18 yaş, 7 ay, 23 günlük olduğu anlaşılmaktadır. Çıplak olarak bu veri geçerli sayıldığında, sanık, yaşı nedeniyle ceza indiriminden yararlanamamaktadır.

Ancak, yargılama aşamasında, sanık vekili, sanığın yaşının suç işleme tarihinde 18 yaşından küçük olduğu ve bu nedenle kemik grafisi alınması isteminde bulunduğu gibi, sanığın babasının da, oğlunun gerçek yaşının nüfusta gösterilen yaş olmadığı, büyük gösterildiği yönünde ifadesi bulunmaktadır. Yerel mahkeme, bu itirazları reddetmiştir. Askeri Yargıtay 3. Dairesi, ilk temyiz incelemesinde bu itirazı da dikkate alarak hükmü bozmuş iken, Daireler Kurulu kararı sonrasındaki esasa ilişkin incelemesinde bu unsuru yeniden değerlendirmemiştir.[78]

b) İşkence altında ikrara dayanan hükümle ölüm cezasına mahkumiyet

i) Şiddetli biçimde dövülen sanıkların ikrarı ile ölüm cezası mahkumiyeti ve idamdan Meclis Kararı ile kurtuluş (1935)

05/06/1935 tarih ve 891 sayılı "Salihli'nin Gele Köyünden Piraşovalı Mehmet oğlu arabacı Halil ile Maksud oğlu Çapacı Sadri'nin mahkum oldukları ölüm cezasının 24 sene hapse çevrilmesi hakkında" Karar, (RG, 10/06/1935, s.3024).

Bu dosyada, iki mahkum, hırsızlık maksadıyla işledikleri suçun izlerini ortadan kaldırmak için iki kadını öldürmekten ölüm cezasına çarptırılmış ve hüküm de onanmıştır. Adliye Encümeni, 1'e karşı oyçokluğu ile infaz doğrultusunda mazbata hazırlamıştır. Mazbata, Meclisin 05/06/1935 tarihli 34. Birleşiminde görüşülmüş ve sonuçta mazbatada muhalif kalan Hasan Ferit Perker'in (Kayseri) verdiği önergenin kabulü ile cezalar 24'er yıl hapse çevrilmiştir.

Perker Meclisteki görüşme sırasında:

- "maznunların, kapatıldıkları yerde gece saat ikiden sabah yediye kadar şiddetli biçimde dövülerek ikrara zorlandığını;

- hatta birinin bıyıklarının dahi yolunduğunu; sopa ve feryat seslerinin başkalarınca da duyulduğunu;

---

78 Bu konuda ayrıntılı bilgi, çalışmanın 12 Eylül Rejiminde Ölüm Cezası" başlıklı bölümünde verilmiştir.

- maznunların müstantik önünde iken bedenlerinin yara-bere içinde olduğunu söylediklerini;

- maznunların dayaktan bir hafta sonra hekim muayenesinden geçirildiğini ve hakikaten bedenlerinde yaraların tespit edildiğini;

- suç işleme tarihinde mahkumların olay yerinde olmadıklarını şahit vasıtasıyla doğrulattıklarını;

- yerel mahkemenin iki sanığı ölüm cezasına mahkum ettiğini ve fakat temyizde bunun bozulduğunu;

- yerel mahkemenin ilk hükmünde mahkeme başkanının muhalif kaldığını ve ikinci yargılamada mahkeme reisinin yine muhalefetiyle iki mahkum hakkındaki ölüm cezasında ısrar edildiğini;

- Yargıtay'ın bunlar hakkındaki dosyanın ikinci incelemesinde oyçokluğu ile hükmü onadığını;

- dosya Meclise geldikten sonra davada tanıklık yapanların telgrafla Meclise başvurarak, mahkumların olay gecesi kendileri ile birlikte bulunduklarını bildirdiklerini;

- ve hatta olayda ikrarı tespit eden müstantik Mustafa Sıtkı imzalı Meclise gönderilmiş bir dilekçe bulunduğunu ve müstantiğin vicdan azabı ile Meclise başvurduğunu belirterek 'Ben ifadeleri almak için gittiğim vakit, orada insan şeklinden çıkmış dört ceset vardı. Bunların vücutları mosmor kesilmiş, çivit rengini almıştı. Tahkike memur olanlar da orada idi. Bu dört kişi korka korka ve sürüne sürüne yanıma geldiler. Bana ifade verdiler. Verdikleri ifade doğrudan doğruya benim sualime evet veya hayır demekten ibaretti. Kamil ifadesini verirken tahkik heyeti tarafından kendisine 'Korkma, sen ifadeni ver, sen kurtulacaksın' denmiştir. Ona güvenerek ifadeyi verdi. Bu adamlar hakkında yapılan muamele haksızdır' dediğini" belirtmiştir.

Söz alan başka milletvekilleri de, mahkumların mahkeme önünde, ikrarlarını kabul etmediklerini ve dayak hadisesini teyit eden hekim raporunu vurgulamışlardır.

Ayrıca Hikmet Bayur (Manisa) ve Perker, olaydan sekiz-on yıl önce Manisa'da Memduh isimli bir sanığın üzerinde uygulanan dayak ve şiddet nedeniyle katil olduğunu itiraf ettiğini; ölüm cezasının mahkemece on beş yıla çevrildiğini, yedi yıl hapiste kaldıktan sonra gerçek katilin yakalandığını, yargılamanın iadesi neticesi beraat ettiğini hatırlatarak, işkence ile ikrar uygulamasının başka örneklerinin varlığına dikkat çekmişlerdir.

Mazbatayı savunan Salah Yargı (Kocaeli) ise, sanıkların genel olarak dayak yedikleri iddiasında bulunduklarını, bunların hepsinin dayak yediğine inanmanın doğru olmayacağını; kaldı ki,

"Belki vaziyeti iyi takdir etmeyen, seviyesi, anlayışı yerinde olmayan bir jandarma, bir polis veya zabıta memuru, bu gibi kanunun cevaz vermediği bir şeyi yapmış olabilir. Fakat böyle yapmış olması, ancak o adamı mesul eder bir haldir. Yoksa, böyle dayak, tokat atılmış diye bir hakikat çıkmışsa, o hakikatin ortaya çıkarmış olduğu mühim bir suçun faili, jandarmanın kanunu takdir etmeyerek attığı bir tokattan dolayı, bir so-

padan dolayı, o cezasız mı kalacaktır? Onu ayrı düşünmek, takdir etmek lazımdır" demiştir.

Yargı şöyle devam etmiştir:

"... Bir beylik söz ve ehemmiyetsiz hale gelmiştir ki, her gelen şöyle der, 'jandarmadan, polisten dayak yedim. Ondan korkarak böyle söyledim.' Halbuki ne dayak yemiştir, ne dayak atılmıştır ve ne de dayak yiyen vardır. Bu bilinemez. (Rapor var, sesleri). Eğer öyle dayak atan olmuşsa, hakkında cezai takibat yapılsın, ceza yolu aransın. Yoksa iki kadının ölüsü ve bunlardan alınan para, bir yazıya göre altı diğerine göre on liradan ibaret olan maddi menfaat için iki masume kadının öldürülmesi karşısında, ikrarları, ifadeleri, hadiseler ve bütün geçen vakalar yapılan tatbikat aledderacat hakimin takdirinden geçip tamamı ile vakalara mutabık olduğu anlaşılan bir cezanın infaz edilmemesi, herhalde adaletten uzaklaşmaktır..."

Yukarıda gösterilen ve Meclis zabıtlarına geçen açıklamalardan da anlaşılacağı üzerine, sanıkların üzerlerinde zor kullanılması suretiyle kanuna ve hukuka aykırı olarak elde edilen ikrarların, ölüm cezası hükümleri tesis edilirken kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Bu olgu, işkenceli ikrar patolojisinin uzunca bir geçmişten bu yana süre geldiğini göstermektedir.

İşaret edelim ki, Meclisin 891 sayılı Kararı, hiç olmazsa mahkumları idam akıbetinden kurtarmıştır. Ve son çözümlemede, Meclisin infaza karar vermesi yetkisine yer veren düzenlemenin, hiç olmazsa bu dosya özelinde, bir tür nihai süzgeç işlevi görmesi bakımından yaşamsal önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Ancak hemen aşağıda başka örneklerini gösterdiğimiz üzere, bu tür iddialara karşın bu süzgecin işlemediği, yani infaz istencinin üretildiği dosyalar da mevcuttur. Daha vahimi, belirtilen örneklerin üzerinden 45 yıl geçtikten sonrasında bile, özellikle 12 Eylül *de facto* rejimi evresinde, "vicdani delil sistemi" adı altında işkenceli ikrarı başka kanıtlarla bütünleştirip eylemin sabit görüldüğü argümanını ileri süren hükümlere rastlanılabilmesidir.

ii) "Cumhuriyet devrinde bu kadar sopa olur mu?" şikayetine konu dayak altındaki ikrarla ölüm cezasına mahkumiyet ve İnfaz Kararı (1944)

30/06/1944 tarih ve 1409 sayılı "Hendek'in Kalayık Köyünden Halil oğlu Mehmet diğer adı Hüseyin Birincier'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında" Karar, (RG, 10/07/1944, s.5752).

Bu dosyada Adliye Encümenin hazırladığı ve oybirliği ile infaz yönünde karara bağladığı mazbata Meclisin 30/06/1944 tarihli 78. Birleşiminde görüşülmüştür.

Az sayıdaki örnekler arasında olan ve Mecliste üzerinde tartışma yapılan bu dosyanın görüşülmesi sırasında söz alan İ. Arvas (Van), mahkumun ifadesini "15 gün mütemadiyen tazyik dolayısıyla, sopa yiyerek vermiştir. Belediye Reisi Osman Bey, hakime, müddeiumumiye, jandarma kumandanına gidiyor, 'Cumhuriyet devrinde bu kadar sopa olur mu?' diyor. Çoluk çocuk zara geliyor, 'bu iş biz tahkikatımızı bitirdikten sonra olur' demişler" şeklinde konuşma yapmıştır. Encümen adına konuşan E. Oran (İzmir) ve Ş. Devrin (Zonguldak) bu açıklamaları şöyle yanıtlamışlardır: "Hazırlık tahkikatında mahkum, 'ben dövülmedim ve bu ifadem kerhe müstenit değildir;

belki dövülürüm diye böyle ifade ettim' demiştir"; "Dayak meselesine gelince; mahkum gerek hazırlık gerekse ilk tahkikatta itiraf etmiş, 'son tahkikatta dövüldüğünü değil, 'ben dövülmedim, fakat dövülmekten korktum' demiştir". Arvas'ın verdiği, cezanın 24 yıl hapse tahvili önergesi oylanarak reddedilmiştir. Bunun ardından, infaz doğrultusundaki Encümen mazbatası oylanmış ve kabul edilmiştir.

Meclisteki bu tartışmalardan ortaya çıkan şudur. Bir milletvekili, mahkumun ifadesinin dayak altında alındığı iddiasını gündeme getirmiştir. Bu iddiayı destekleyen, Belediye Başkanının, yargıca, savcıya ve jandarma kumandanına giderek "Cumhuriyet devrinde bu kadar sopa olur mu?" dediğinin ileri sürülmesidir. Bu savı çürüten bir veri ortaya konulamamış, Encümen de tatmin edici bir yanıt verememiştir. Dayak altında ifade iddiasına karşı söylenen, mahkumun "dövülmediğini ve fakat dövülmekten korktuğunu" ifade ettiği bir varsayım olarak doğru kabul edilse bile, dövülme korkusu altında verilen ifadenin ne denli geçerli sayılacağı sorunu ortadadır. Üstelik, mahkumun söylediği ileri sürülen "dayak yeme korkusu" ne denli ağır bir korku olmalıdır ki, sonunda ölüm cezasına mahkum edileceği bir yargılamada, o korku nedeniyle bir "ikrarı" mahkum göze alabilmiştir. Nihayet, eğer Arvas'ın iddiası geçerli sayılacak olursa, yargı yerinin, bu konuda Belediye Başkanı tarafından dile getirilen açık bir şikayet bulunmasına karşın, bu meseleyi ciddi biçimde ele almadıkları sonucuna varmak mümkündür.

iii) "İkrarın başka delillerle pekleştirilmiş olması halinde, ikrarın konusu olan davada, işkencenin varlığının araştırılmasında ne gerek ne de yarar vardır": Askeri Yargıtay (1980)

26/03/1982 tarih ve 2643 sayılı "Fikri Arıkan ve Kemal Özdemir Haklarındaki Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanun", (RG, 26/03/1982, s.17645 –mük.-).

2643 sayılı İnfaz Kanununda adı geçen sağ siyasal görüşlü iki mahkum suç oluşturan eylemi 14/11/1978 tarihinde sol görüşlü iki kişiyi öldürerek işlemişlerdir. Dava, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinde 23/06/1979 tarihinde başlamıştır. Sanıklar duruşmada baskı altında ifade verdiklerini ileri sürmüşlerdir. Bu arada sanık Özdemir, 25/07/1979 tarihinde firar etmiştir. Sıkıyönetim Mahkemesi 12/10/1979 tarih ve 1979/1661-526 sayılı hükmü ile sanıkları TCK (md.149) uyarınca ölüm cezasına mahkum etmiştir.

Temyiz aşamasında, Askeri Yargıtay 3. Dairesi 08/07/1980 tarih ve 1980-186-245 sayılı ilamıyla, olaya uygulanacak maddenin TCK (md.149) değil, (md.448), vd. olması gerektiği görüşüyle hükmü bozmuştur. Referansı verilen bozma kararının, burada ele alınan "işkence altında ikrar" iddiası bağlamında yer verdiği değerlendirme aynen şöyledir:

"... Serbest vicdani kanıt sisteminin esaslarına göre, hakim, savcı huzurunda alınan ikrarlar, bunlar dışındaki ikrar arasında sadece güvenilir olma yönünden bir ayrıcalık düşünmek olası ise de, polisle yapılan ikrarın da bir kanıt olduğu, bunun da hakim tarafından güvenilir olup olmadığının serbestçe takdir edileceği kuşkusuzdur. Çünkü CMUK'un 154. Maddesinin '... gerek doğrudan ve gerekse zabıta makam ve memurları vasıtası ile her türlü tahkikatı yapabilir' sözünden açıkça anlaşılacağı üzer, C. Savcılarına, zabıta memurlarına 'tahkikat' yaptırma

yetkisi verildiğine ve bu 'tahkikat' sözüne sorgu da dahil bulunduğuna göre, polis tarafından yapılan sorgu sırasında sağlanan ikrarın da hukuki bir değer ifade etmesi gerekecektir. İkrarın güvenilir olup olmadığının takdirinde; başka bir deyimle karara dayanak yapılmasında, iç ve dış etkenlerin göz önünde tutulması; özellikle maddi veya manevi bir cebirle sağlanıp sağlanmadığının; kısaca, hür irade ürünü olup olmadığının araştırılması ve nazara alınması gerektiğinde duraksama söz konusu değildir. Ancak bu demek değildir ki, ikrarın sağlanmasında herhangi bir şiddetin etken olduğu anlaşıldığı takdirde, artık bu ikrar değerlendirilmeyecektir. **Şayet ikrardaki maddi olayın anlatımı, başka delillerle pekiştiği takdirde, artık ikrarın sağlanmasında kullanılan şiddet, bu yola başvuranların yasal sorumluluğu ile ilgili bir husus olacaktır. Bu gibi hallerde, yani, ikrar her ne surette olursa olsun, başka delillerle pekleştirilmiş olması halinde, ikrarın konusu olan davada, işkencenin varlığının araştırılmasında, ne gerek vardır, ne de yarar vardır."**[79]

Askeri Yargıtay 3. Dairesi yukarıda metni aynen verilen değerlendirmeyi yaparak, sanık vekillerince ileri sürülen işkence ile ilgili temyiz itirazlarını reddetmiştir. Bu karar, sadece zabıta tarafından işkence ve kötü muamele yapılmasına kapı aralamak ve hatta kötü muameleyi bir bakıma haklılaştırmakla kalmamaktadır. Bunun yanı sıra, yüksek yargı yeri, hukuka aykırı olarak elde edilen delille ortaya çıkan sonuç başka delillerle desteklenip doğrulanıyorsa, o dava özelinde, işkencenin varlığının araştırılmasına "gerek ve yarar olmadığı" vargısına ulaşmaktadır. Böyle bir sonuç karşısında, aynı paragrafın başında belirtilen "ifadenin, hür irade ürünü olup olmadığının araştırılması ve nazara alınması gerektiğinde duraksama söz konusu değildir" şeklindeki tespit bütünüyle dayanaksız ve işlevsiz kalmaktadır.

c) Yürütme organından Meclise yönlendirme: "Muameleyi bir an evvel sonuçlandır"

i) Şerik hakkında duruşma yapılabilmesi için İnfaz Kararının ivedilikle çıkartılmasını telkin eden Başbakanlık tezkeresi (1941)

11/04/1941 tarih ve 1225 sayılı "Muş'un Orgunos Köyünden Selim oğlu Cemil Yurgan'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında" Karar, (RG, 17/04/1941, s.4787).

Dosya Meclis önünde iken, Başbakanlığın 02/10/1939 tarihli Tezkeresi Meclise ulaşmıştır. Refik Saydam imzalı Başbakanlık tezkeresinde, olayda Cemil ve Emin Yurga isimli iki mahkum bulunduğu; Cemil Yurga hakkındaki ölüm cezasının onandığı, diğeri hakkındaki hükmün Temyiz Mahkemesince bozulduğu belirtilerek, Emin Yurga hakkında yeniden duruşma yapılabilmesi için Meclisin Cemil Yurgan hakkındaki gereken muameleyi bir an evvel sonuçlandırması talep edilmiştir.

Bu örnek, Hükümetin Meclisi hızlı karar çıkartmaya zorladığının örneğidir. Ayrıca, yapılması gereken iş, Cemil Yurga hakkında karar verme işleminin, Emin Yurga hakkındaki yargılama neticelene dek ertelenmesi olma-

---

79 Askeri Yargıtay 3. Dairesi 08/07/1980 tarih ve 1980-186-245 sayılı ilamı, D.537.

hydı. Çünkü, infaz sonrasında, anılan mahkumun tanıklığına bir kez daha başvurulması gereği ortaya çıkarsa, bu mümkün olamaz. Meclis tersine hareket etmiş, birkaç dakika içinde, Encümen mazbatası okunup, oylanmış ve kabul edilmiştir.

d) Yargılama süresi, sürati ve hüküm ve ilamda oyçokluğu-oybirliği

i) 12 yıl süren yargılamada, 6 kez bozulan hükmün 7 nci incelemede onanması (1942)

03/06/1942 tarih ve 1294 sayılı "Çapakçurun Azizan Köyünden Talha oğlu Sadi (diğer adı Sadullah) Kalkan'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında" Karar, (RG, 08/06/1942, s.5126).

Bu Karara ilişkin dosya ekseninde, Meclis Adliye Encümenin 22/05/1942 tarih ve 3/388 sayılı mazbatasına göre, 1 muhalif oya karşı (Salah Yargı, Kocaeli), oyçokluğu ile infaz istenci ortaya konmuştur. Meclisin 03/06/1942 tarihli 68. Birleşimindeki görüşmede yapılan açıklamaya göre, bu olayda yargılama 12 yıl sürmüş, 6 kez Temyiz Mahkemesince bozma kararı verilmiş ve nihayet Cumhuriyet Başsavcılığının itirazı üzerine Ceza Genel Kurulu ölüm cezası hükmünü onamıştır. Meclis, sonuçta infaz kararı vermiştir.

Burada yargılama hukuku bakımından dikkati çeken özellik, davanın sonuca bağlanmasının çok uzun sürmüş olmasıdır.

ii) 105 sanıklı davada 10 gün süren yargılama sonucu 37 ölüm cezası mahkumiyeti (1931)

02/02/1931 tarih ve 611 sayılı "Menemen'de vaki hadise faillerinden 28 inin ölüm cezasına çarpılmalarına, 2 sinin cezalarının tahviline ve biri hakkında tetkikata mahal kalmadığına dair" Karar, (RG, 03/02/1931, s.1716).

Bu olayda Divanı Harbi Örfi önünde yargılama 15/01/1931'de başlamış ve 25/01/1931 tarihinde hüküm tesis edilmiştir. Toplam yargılanan sanık sayısı 105'dir. Bunlardan 27'sine beraat, 41'ine çeşitli hapis ve 37'sine ölüm cezası verilmiştir. Ancak ölüm cezasına çarptırılan 37 mahkumdan 6'sının cezaları mahkeme tarafından yaşları dikkate alınarak çeşitli hapis cezalarına çevrilmiştir. Adliye Encümeni, sonuçta 28 mahkumun idam edilmesi yönünde mazbata hazırlamış ve Meclis Kararı da o yönde çıkmıştır. Burada dikkati çeken unsur, yargılamanın süratidir.

iii) Üç kez bozulan ölüm cezası hükmünün dördüncü incelemede oyçokluğu ile onanması (1933)

04/05/1933 tarih ve 755 sayılı "Ilgaz'ın Karacaören Nahiyesinin Köprülü Köyünden Ali oğlu Hatip Hasan'ın mahkum olduğu ölüm cezasının on beş sene ağır hapse tahviline dair" Karar, (RG, 09/05/1933, s.2396).

Bu dosyada Adliye Encümeni çoğunluğunun kararı ile, hükmün müebbet ağır hapse tahvili yönünde mazbata hazırlanmıştır. Meclisin 04/05/1933 tarihli 45. Birleşimindeki görüşmede yapılan tartışmada açığa çıktığına göre, yerel mahkemenin verdiği ölüm cezası hükmü üç kez Temyiz

Mahkemesince bozulmuştur. Hükümde ısrar üzerine, dördüncü kez yüksek mahkeme önüne gelen karar, bu mahkeme tarafından oyçokluğu ile onanmıştır. Meclis de cezanın tahviline karar verirken bu hususu göz önüne almıştır.

iv) Tek bir duruşma yapılarak ölüm cezasına mahkumiyet (1963)

27/08/1963 tarih ve 313 sayılı "Osman Taşdemir hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine dair Kanun", (RG, 04/09/1963, s.11496).

Bu dosyada mahkum altı yaşında bir kız çocuğuna tecavüz edip öldürmek suçundan ölüm cezasına mahkum edilmiştir. Millet Meclisi Adalet Komisyonunun 25/12/1962 tarih ve Esas No.3/437, Karar No.18 sayılı raporundaki bilgiye göre, sanık suç oluşturan eylemi 11/03/1962 tarihinde işlemiş, Gaziantep Ağır Ceza Mahkemesi ise 13/03/1962 tarihli hükmü ile sanığı ölüm cezasına çarptırmıştır.

Rapordaki veriye göre, sanık hakkında tek duruşma yapılarak hüküm verilmiş olmalıdır. Teknik hukuk bakımından bu mümkündür. Ancak benzeri yargılamalarda geçerli olduğu gibi burada da, sanığın bir avukattan yararlanıp yararlanamadığı, akıl sağlığının yerinde olup olmadığı tespitinin yapılıp yapılmadığı ve benzeri hususlar üzerinde durulması mümkündür. Yargılamanın ve hükmün yasaya uygun olması ile ölüm cezası gibi geri dönüşsüz bir yaptırımın söz konusu bulunduğu davada hızlandırılmış hüküm birbirinden herhalde ayrı olarak değerlendirilebilir niteliktedir.

e) Ölüm cezası mahkumunun suç ortağı hakkında hükmün kesinleşmesini beklemeyen acelecilik

i) Şerik hakkındaki hükmün kesinleşmesini beklemeksizin hüküm dosyasının Meclise gönderilmesi: Örnek 1 (1943)

13/12/1943 tarih ve 1361 sayılı "Adıyaman'ın Samsat Nahiyesine bağlı Biriman Köyünden Müslim Kahya oğlu Çocuk Mehmet Polat'ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında" Karar, (RG, 22/12/1943, s.5584).

Bu mahkuma ilişkin dosya Meclis önünde iken, Ş. Saraçoğlu imzalı Başbakanlık tezkeresi ile geri çektilmiştir. Bu tezkerede, "mahkumun suç ortağı firarda olduğu için duruşmanın geçici tatiline karar verilen Muzaffer Savcı yakalanarak tevkif edilmiş olduğundan, işbu suçluya mutedair bulunan evrak suretleri alındıktan sonra tekrar sunulmak üzere" Mehmet Polat'a ait dosyanın iadesi talep edilmiştir. Bu işlemden sonra, Mehmet Polat'a ait dosya Meclise geri gönderilmiş ve Meclisin 13/12/1943 tarihli 10. Birleşiminde üzerinde söz alınmaksızın oylanıp infaz kararı çıkartılmıştır. Suç ortağı hakkında çıkartılmış İnfaz Kararı bulunmadığından, muhtemelen bu kişi ölüm cezasına hüküm giymemiştir.

Bu örnek olay, suçlulardan birisi hakkında kesinleşen hüküm dosyasının, mahkumun suç ortağı hakkında kesin bir hüküm bulunmamasına karşın, olduğu gibi Meclise havale edildiğidir. Yüksek yargı yerleri bunu uzunca bir süre uygulamıştır. Bir dönem, ara çözüm olarak, Adalet Bakanlığında ya da Başbakanlıkta yahut Meclis Encümeninde dosyanın görüşülmesinin askıya alınması uygulaması olmuşsa da, bu istikrarlı değildir. Nitekim, izleyen dönemde de çıkartılan bazı İnfaz Kararlarında mahkumun suç ortağının

firarda olması ya da hakkındaki hükmün kesinleşmemesine karşın dosyasının Meclise gönderildiğini, Mecliste bunun askıya alınmasının tartışıldığını ve fakat çoğunluğun oyu ile incelemenin ertelenmeyerek İnfaz Kararı üretildiğini ortaya koyan örnekler bulunmaktadır. Nitekim somut bir örnek olarak şu Karar gösterilebilir.

ii) Şerik hakkındaki hükmün kesinleşmesini beklemeksizin hüküm dosyasının Meclise gönderilmesi: Örnek 2 (1955)

04/04/1955 tarih ve 1939 sayılı "Ordu'nun Ünye Kazasının Karakuş Nahiyesine bağlı Alan Köyünden Raşit oğlu Ahmet Sütçü'nün ölüm cezasına çarptırılması hakkında" Karar (RG, 09/04/1955, s.8977).

Bu Kararda Adliye Encümeni 5'e karşı 11 oyla infaz doğrultusunda mazbatasını hazırlamıştır. Meclisin 04/04/1955 tarihli 59. Birleşiminde yapılan görüşmede, bazı milletvekilleri, şerik hakkında durum netleşene dek infaz istenci üretilmesinin askıya alınması ya da tehir edilmesinin isabetli olacağı görüşünü savunmuşlarsa da azınlıkta kalmışlardır. Söz alanlardan İzzet Akçal (Rize) yaptığı konuşmada, Aydın ilinde 1935 yılında vuku bulan bir hadiseye işaret etmiştir. Anılan olayda, tanınmayacak halde bulunan bir maktulün öldürülmesinden sanık jandarmaların önce ölüm cezasına çarptırıldıkları, ancak sonuçta mahkemenin bu cezaları 30 yıl hapse dönüştürdüğü ve hükmün onanarak mahkumların cezaevine konulduklarını belirten Akçal, aradan iki buçuk yıl geçtikten sonra, öldürüldüğü iddia edilen kişinin ortaya çıktığını ve iadei muhakeme sonucu jandarmaların tahliye edildiklerini benzeri nitelikteki bir olay olarak nakletmiştir. Karşı görüşü savunanlar ise, Ahmet Sütçü'ye ilişkin dosyada suçun sabit olduğu, dosya ile ilintisi bulunmayan "ihtimalat üzerinde durulmaması" gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Sonuçta, Ahmet Sütçü'nün şeriki Emine'nin durumu netleşene dek dosyanın Encümene iadesi önergeleri reddedilmiş ve Encümen mazbatası oylanarak Sütçü hakkında İnfaz Kararı çıkartılmıştır.

Sonuç olarak bu kitabın yargı organının ürettiği siyasaya değinilen bu bölümü içinde işaret edilmek istenen husus, Meclisin tavrından ziyade, yargı yerlerinin, kesinleşen suç ortağı hakkındaki dosyayı, hükmü kesinleşmeyen diğer suç ortağının durumunun sonuca bağlanmasını beklemeksizin Meclise iletmiş olmasıdır. İki önemli husus dikkati çekmektedir. İlki, potansiyel ve fakat ciddi bir gayri adil yargılama tehlikesidir. Bu risk, bilahare yargılanacak sanık bakımından evleviyetle geçerlidir. Ama aynı risk, verilmiş hükmün her ne kadar kesinleşmiş olsa da, şerikinin yargılanmasının gelişimine ve neticesine bağlı olarak hakkındaki hükmün değişmesi olasılığı daima mevcut olan mahkum açısından da söz konusudur. İkinci husus ise, insan yaşamını yok eden bu en ağır yaptırım uygulamasında, hiç olmazsa bu tür özel haller bakımından, böylesi bir telaş ve aceleciliğin hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğidir.

f) Delillerin takdiri

i) Ulus meydanında satılan kitaptan ötürü casusluk suçundan ölüm cezasına mahkumiyet (1955)

06/04/1955 tarih ve 1940 sayılı "Mustafa Sabri oğlu Ahmet Hayati Karaşahin'in ölüm cezasına çarptırılması hakkında" Karar (RG, 11/04/1955, s.8978).

Bu davada, eski bir subay olan mahkum casusluk suçundan hüküm giymiştir. Dosyası Meclise geldikten sonra yargılamanın yenilenmesi ve karar düzeltme başvuruları nedeniyle dosyası birkaç kez geri çekilmiş, ancak bunlardan mahkum lehine bir sonuç çıkmamıştır. Dosyanın dikkate değer yönü, Adliye Encümeninin, mahkum hakkındaki ölüm cezasının müebbet hapse çevrilmesi yönünde mazbata hazırlamış olmasıdır. Bu çalışmanın Meclisin infaza karar verme yetkisinin uygulaması bölümünde bir bütün olarak dökümü çıkartıldığı üzere, Meclis Komisyonunun cezanın tahvili doğrultusunda hazırladığı raporların sayısı çok düşüktür. Dolayısıyla, Komisyonun da, mahkum hakkındaki hükmü aşırı bulduğu anlaşılmaktadır.

Encümen, 01/12/1954 tarih ve Esas No.3/47, Karar No. 6 sayılı mazbatasında aynen şunu söylemektedir: "Suç mevzuu gizli kalması lazım gelen malumatı ihtiva eden kitabın umumi bir matbaada basılmış olması ve askeri kütüphanelerde bulunması itibariyle temini büyük bir gayret ve mesai sarfına lüzum olmaksızın kolayca mümkün olmasına ve casusluk, ölüm cezasının tatbikini istilzam eden Askeri Ceza Kanununun 56 ncı maddesinde yazılı olduğu üzere seferberlikte veyahut Türkiye Cumhuriyetini tehdit eden yakın bir harp tehlikesi mevcut olduğunu gösteren fevkalade bir zamanda işlenmemiş bulunmasına ve hadisenin mahiyetine ve oluş şekline göre suçlu Ahmet Hayati Karaşahin'e hükmedilen ölüm cezasının müebbet ağır hapse çevrilmesi..."

Yukarıdaki mazbata Meclisin 06/04/1955 tarihli 60. Birleşiminde görüşülmüş, tümü infaz lehinde görüş açıklayan milletvekilleri konuşma yapmışlardır. Selami Dinçer (Kocaeli) ve Vacid Asena (Balıkasir) tarafından verilen "Adliye Encümenin ekseriyetle verdiği kararın reddiyle, idam hükmünün infazı arz ve teklif olunur" içerikli önerge okutulmuş, oylanmış ve kabul edilmiştir.

Bu dosyada göze çarpan husus, mazbatada belirtildiği üzere, suç teşkil eden eylem "fevkalade zamanda" işlenmemiştir ve suç aracı sayılan kitap umumi bir matbaada basılmıştır ve temini mümkündür.

g) Yargılamada usule ilişkin yerleşik içtihatlara istisna getirilmesi

i) Avukatı bulunmayan, nüfus kaydı getirtilmeyen ve akli durumu müşahede altına alınarak tespit edilmeyen sanığın ölüm cezasına mahkumiyeti (1957)

25/03/1957 tarih ve 2067 sayılı "Diyadin Kazasının Aşağı Botu Köyünden Mustafa oğlu Ali Kınalı hakkındaki idam hükmünün infazına dair" Karar, (RG, 29/03/1957, s.9572).

Bu dosyada er olarak askerlik yapan mahkum, bölük onbaşısını 11/06/1956 günü öldürmekten yargılanmıştır. Askeri mahkeme, Ask.CK (md.91/IV.2) uyarınca, 28/07/1956 tarihli hükmü ile mahkumu ölüm cezasına çarpturmıştır. Askeri Temyiz Mahkemesi de 13/11/1956 tarihli ilamı ile hükmü onamıştır. Demek ki, suçun işlenmesinden bir buçuk ay sonra hüküm verilmiş ve hükümden üç buçuk ay sonra onama çıkmıştır.

Dosya hakkında Adliye Encümeni 12/02/1957 tarihli mazbatası ve oybirliği ile infaz yönünde karar almıştır. Mazbata, Meclisin önce 15/02/1957 tarihli 39. ve ardından da 25/03/1957 tarihli 50. Birleşimlerinde görüşül-

müştür. Sonuçta, Sırrı Atalay'ın (Kars) verdiği ölüm cezasının ömür boyu ağır hapse tahvilini içeren önerge oylanıp reddedilmiş ve Encümen mazbatası oylanarak kabul edilmiştir.

Meclisteki görüşme sırasında Atalay'ın yaptığı konuşmada yargılamanın aşamaları hakkında bazı açıklamalar bulunmaktadır. Özetle şu hususların altı çizilmiştir.

- "Maznunun müşahede altına alınıp akli maluliyeti tespit edilmemiştir. Sadece, duruşmaya bir asabiye uzmanı getirilmiş, bu uzman da maznunu muayene etmeksizin 'maznun sağlamdır' demiştir. Maznun, muayyen bir süre ile adli tıp gözetimi altında tutulmamıştır."

- "Temyiz Mahkemesi, kesinleşen Tevhidi İçtihat kararlarına rağmen, dosya içinde maznunun nüfus kağıdını görmemiştir. Bu hususta yüksek mahkeme ilamda şunu belirtmektedir: "Maznunun her ne kadar nüfus kayıt örneği dosyada bulunmamış ise de ve bu hususta tevhidi içtihat kararı varsa da, 1111 numaralı Askerlik Kanunu mucibince bu şahıs askere alınmış ve muamelesi ikmal edilmiştir. O halde nüfus kaydının getirilmesine lüzum yoktur." Atalay'a göre, mahkum 23 yaşında gözükmektedir, halbuki 22 yaşında olsaydı ölüm cezası olmayacaktı, bu durumda nüfus kağıdının aslı ya da nüfus memurunun mühür ve imzasını havi müzekkere bulunmadıkça bu kişi idam edilemez, bu yerleşik içtihattır.

- Maznun fakir, cahil ve hatta imzasını atamayacak durumdadır. "Maznun ilk duruşmaya çağrılıyor, iddianame kendisine o gün tebliğ ediliyor. Mahkeme bu hususta şöyle diyor: 'Her ne kadar iddianamenin tebliği ile duruşma arasında gerekli mehile riayet edilmemişse de, maznun buna itiraz etmemiştir." Atalay devamla, "Maznuna soruldu, söyleyecek bir şeyi olmadığını beyan etti," ile mesele halledilmiştir. Bunu diyen, imzasını atamayacak kadar cahil... İddianamenin tebliği ile duruşma arasındaki zamanda kanuni hak ve imkanlarını nasıl kullanacak, bunları nasıl bilecek? Bu hakkı kullanmasına imkan yoktur. Nitekim kullanamamıştır."

- "Böyle bir şahsa müdafi tayin edilmemiştir. Tahkikat sırasında ve duruşma safhasında maznun lehindeki deliller toplanmamış, maznun bu şartlar için hiçbir kanuni veya takdiri tahfife, merhamet ve şefkate mazhar olmamıştır."

- Atalay'a göre, "maznun suçu işledikten sonra zincire vurulmak isteniyor, maznun itiraz ediyor. İlk tahkikat safhasında adli merciler kabul etmiyor. Zincire vurmak isteyen ve bu talebi reddedilen binbaşı, maznunun mahkeme reisi bulunuyor; yani reis olarak duruşmayı sevk ve idare ediyor. Bu dahi maznunun müdafaa haklarının daraltıldığının açık bir delilidir."

Atalay tarafından ileri sürülen usule ilişkin aksaklıklara yanıt veren Tahir Taşer (Kırşehir) şu hususları belirtmiştir.

- Mahkeme resen maznunu muayeneye sevk etmiş ve hekim maznunun akleri malul olmadığına dair rapor vermiştir."

- Avukattan yararlanması konusunda ise, mahkeme reisi ilk sorguda bu hususu maznuna sormuş ve maznun da bizzat savunma yapacağı-

nı söylemiştir. AsCMUK (md.205) hükmüne göre, kimlere mahkemece resen avukat tayin olunacağı düzenlenmiştir ve bu madde ışığında mahkemenin müdafi tayini mecburi değildir.

- Doğum tarihinin sorulmaması bağlamında konuşmacı Temyiz Mahkemesi ilamının ilgili kısmını okumuştur. Şöyledir: "Ölüm cezasına mahkum olanların nüfus kayıtlarının tespiti ve tasdikli örneğinin dava dosyasına konulması mahkemelerce bir usul ve teamül haline getirilmiş olmasına rağmen, maznunun nüfus kaydı örneğinin dava dosyasına konulmaması bu teamüle aykırı ise de 1111 sayılı Askerlik kanunu mucibince muayyen yoklamalara tabi tutulan maznunun bu safhalardan geçerek askerlik çağına girip ve muvazzaflık hizmetine alınmış bulunması itibariyle hüviyeti ve doğum tarihi kati olarak tespit olunduğu gibi gerek suçun ikamı müteakip salahiyetli makamlarca tanzim edilen tahkikat evrakı, gerekse evvelki mahkumiyetlerini gösteren mahkeme ilamı ve doğum yeri olan Taşlıçay C. Müddeiumumiliğinin dosyada mevcut 13.VII.1956 tarihli tel yazısında gösterilen hüviyet ve doğum tarihinin kıtası kayıtlarındaki hüviyetine ve doğum tarihine tetabuku karşısında maznunun bu hususa müteveccih 10 nolu temyiz itirazı da varit ve kabule değer görülmemekle reddine ve hükmün tasdikine 13.XI.1956 tarihinde karar verilmiştir."

- İddianamenin tebliği ile duruşma günü arasında bir haftalık mehilin geçmesi hakkındaki noktai nazara gelince. Bu da dosya münderecatına göre yersizdir. İlk duruşmasında bu husus reis tarafından maznuna bildirilmiş ve maznun da sorgu ve savunmasını yapmaya muvafakat etmiştir."

Görüldüğü gibi, yargılamada sanığın nüfus kaydının getirtilmediği yönündeki usul itirazı geçerliliğini korumaktadır. Temyiz Mahkemesi ilamda bunu kabul etmekte, ancak sanığın yaşının başka şekilde tespit edilmiş bulunduğunu belirtmektedir. Hekim raporu bağlamında, sanığın gözetim altında tutularak rapor tanzim edilmediği de çürütülmemiştir.

Sanığın bir avukatının bulunmadığı hususu da tereddütlü değildir. O dönemde yürürlükte olan 22/05/1930 tarih ve 1631 sayılı Askeri Muhakeme Usulü Kanunu (md.205) düzenlemesi şöyleydi:

"Maznun on beş yaşını bitirmemiş olur veya sağır ve dilsiz veya kendisini müdafaa edemeyecek derecede cismi ve dimaği maluliyeti bulunursa, ve müdafii de yoksa, kendisine amiri adli tarafından bir müdafi tayin edilebilir.

Sonradan maznun da bir müdafi tayin edebilir. Şu halde amiri adlice tayin edilen müdafiin vazifesi biter."

Bu durumda, pozitif hukuk bakımından sanığa avukat tayin edilmemesi teknik hukuk bakımından mümkün olmaması durumu başka şey, somut yargılamada sanığın (iddiaya göre, cahil, imzasını atmaktan aciz ve fakir olan sanığın) avukatsız yargılanmış olduğu gerçeği başka şeydir.

h) Maktuller yabancı olunca, yargılama hızlanıyor mu?

i) Alman uyruklu maktuller, ölüm cezası vermeyin diyen maktul yakınları, sanıklara hızlı yargılama ve ölüm cezasına mahkumiyet (1964)

09/04/1964 tarih ve 445 sayılı "Cafer Güler ve Zeki Özalp hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine dair Kanun", (RG, 16/04/1964, s.11684).

445 sayılı Kanuna konu olayda iki mahkum, 07-08/10/1963 gecesi Batı Almanya uyruklu iki kişiyi öldürmek ve bunlardan kadın olana ayrıca tecavüz etmek eyleminden yargılanmışlardır. Yerel mahkeme 20/11/1963 tarihli hükmü ile iki sanığı da ölüm cezasına mahkum etmiştir. Yargıtay ise 16/12/1963 tarihli ilamıyla hükmü onamıştır. Dosya Meclise havale edilmiştir. MM Adalet Komisyonunun 25/01/1964 tarihli raporundaki bilgiye göre Komisyon, oybirliği ile bu cezanın yerine getirilmesine ilişkin kanun teklifinin Meclise sunulmasına 08/01/1964 tarihinde karar vermiştir. Millet Meclisinde Kanun teklifinin ilk görüşmesi 04/02/1964 tarihli 47. ve ikinci görüşmesi 11/02/1964 tarihli 52. Birleşimde yapılmıştır. Cezanın infazı istenci benimsenmiştir.

445 sayılı Kanunun dikkati çeken özelliği işlemlerdeki sürattir. Mahkumların suçu işleme tarihi (08/10/1963) ile haklarında tesis edilen hüküm tarihi (20/11/1963) arasında 1 ay 12 gün süre geçmiştir. Hüküm tarihi ile bunun Yargıtay'ca onanması tarihi (16/12/1963) arasında sadece 26 gün gibi kısa bir süre bulunmaktadır. O halde, mahkumların suçu işlemeleri tarihi ile hükmün onanması arasındaki süre 2 ay ve 1 hafta; suçun işlenmesi ile infaz kanunu çıkartılması arasındaki süre ise yalnızca 6 aydır.

Ayrıca, hükmün onanması ile Adalet Komisyonunun oybirliği ile infaz doğrultusunda kanun teklifini Genel Kurula sunmaya karar vermesi tarihi (08/01/1964) arasında ise sadece 3 hafta geçmiştir.

Bilindiği üzere, Türkiye'deki yargılama pratikleri dikkate alındığında böyle hızla hüküm tesis edilmesi ve onanması pek sık rastlanabilen bir durum olmadığı gibi, yine böyle bir çabuklukla infaz kanununun hazırlanması ve Meclisten geçirilmesi de olağan uygulamalardan değildir. Olası bir etken, öldürülen iki kişinin yabancı uyruklu olmaları ve Almanya hükümetine ve kamuoyuna, bu konuda Türk adalet mekanizmasının hızlı ve kararlı şekilde işlediği ve Türk hükümetinin ve Meclisinin de benzeri kararlılığa sahip olduğu mesajını vermek dürtüsü olabilir.

Eklemek gerekir ki, bu dava görülürken duruşmaya katılan maktul yakınları da, sanıklar hakkında ölüm cezası verilmemesi dileğini dile getirmişlerdir. Keza, Türk-Alman Dostluk Cemiyeti Yönetim Kurulu, dönemin Cumhurbaşkanına gönderdiği telgrafla hükmün infaz edilmemesi ricasını iletmiştir.

Bu örneğin gösterilmesinden maksat, hükmün yasa ve usule aykırılığı değil, sadece suçun niteliğinin değil, ama maktullerin kimliğinin de, gerek yargılama süratinin artmasında yargı yerlerini yönlendiren, gerekse Meclisin İnfaz Kanununu daha seri biçimde çıkartmasına yol açan olası etkenlerden biri olabileceğidir. Böyle bir olasılığın göz ardı edilemeyeceğini destekleyen benzeri başka kararlar da bulunmaktadır. Örneğin, 12 Eylül Rejimi sırasında çıkartılan bir İnfaz Kanunu hatırlatılabilir.

ii) Avusturya büyükelçisinin eşini ve kızını öldüren ölüm cezası mahkumu (1983)

18/04/1983 tarih ve 2815 sayılı "Şener Yiğit hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine dair Kanun", (RG, 18/04/1983, s.18022-mük.).

Bu olayda sanık, 28/09/1978 tarihinde yaz tatillerini geçirmek üzere Fethiye'ye gelen Avusturya Büyükelçisinin eşini ve kızını öldürmek, yeğenini ise öldürmeye eksik teşebbüs suçundan yargılanmıştır. Yerel mahkeme 24/08/1981 tarihli hükmü ile sanığa iki kez ölüm cezası vermiş ve Yargıtay 15/09/1982 tarihli ilamı ile hükmü onamıştır. Mahkum hakkındaki dosya 26/10/1982 tarihinde Danışma Meclisine havale edilmiş ve DM Adalet Komisyonu 27/01/1983 tarihli raporunda oyçokluğu ile cezanın infazına karar vermiştir. Kanun tasarısı ve rapor DM'nin 11/04/1983 tarihli 82. Birleşiminde görüşülmüş, üzerinde söz alan çıkmaksızın oylanmış ve kabul edilmiştir.

2815 sayılı Kanuna konu olayda yargılama, üstte örneklenen 1964 tarih ve 445 sayılı Kanuna konu olaydaki yargılamadan sürat yönünden farklılaşmaktadır. Gerçekten de 2815 sayılı Kanundaki olayda, suç tarihi ile hüküm tarihi arasında 2 yıl, 10 ay ve 26 gün süre bulunmaktadır. Hüküm tarihi ile onama ilamı arasında 1 yıl, 21 gün süre geçmiştir. Dosyanın Danışma Meclisine gelişi ile DM'de İnfaz Kanununun kabul edilmesi aralığında geçen süre ise beş buçuk aydır.

Bu veriler dikkate alındığında, anılan 445 ve 2815 sayılı Kanunlarda benzerlik noktası, mahkumlar hakkındaki yargılama süreleri açısından değil, Mecliste infaz istencinin üretilmesinin görece hızlılığı açısından söz konusudur. Ama bundan ötede, iki olayda da maktullerin yabancı uyruklu olmasının hükme tesir edip etmediği düşünülebilir. Bir çalışmada yer verilen bilgiye göre, 2815 sayılı Kanunda adı geçen mahkumun, akli melekeleri sağlam değildi ve yargılanması sırasında da avukatı bulunmuyordu.[80] Meclis zabıtlarında bu yönde bir bilgi yoktur. Mahkumun dosyasını inceleme olanağı bulunmadığından, anılan iddiayı bir soru işareti olarak belirtmekle yetinmek durumundayız.

Dolayısıyla burada hükmün hem yasaya hem de adalete uygunluğu hususunda belgeye dayanmayan bir spekülasyon yapılamaz. Ancak nesnel bir veri olarak, yüzlerce ölüm cezası mahkumundan en azından bir bölümünün hiçbir savunması bulunmaksızın yargılanmış olduğu belirtilebilir. Şunu yadsımak mümkün değildir. Sanığın avukatı bulunmaksızın yapılan yargılama, a priori, yargılama adaletini sorunlu, eksikli hale getirmektedir. Dahası, gerek iddia gerekse yargı makamlarının sorumluluğunu ve külfetini de, bu organlar aleyhine haksız biçimde artırmaktadır.

80 Ahmet Kahraman, Korku Cumhuriyeti, age., (1996), sf:249-252.

D) 1962-1984 DÖNEMİNDE HAKLARINDA İNFAZ KANUNU ÜRETİLEN MAHKUMLARIN DAVALARINDA SUÇUN İŞLENME, HÜKÜM VE İLAM TARİHLERİ, YARGI YERLERİ ve YARGILAMA HIZI

Bu bahiste, 1962-1984 döneminde[81] çıkartılan İnfaz Kanunları ile bunlara ilişkin Meclis Adalet Komisyonu raporlarında ve Meclis tutanaklarında yer alan bilgilerden hareketle, mahkumların suç işleme, alt derece mahkemesinin hüküm ve temyiz mahkemesinin onama ilamı tarih ve sayılarının dökümü çıkartılmıştır. Aşağıdaki Tablolarda son üç sütun ise, "Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre", "Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" ve "Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" olarak düzenlenmiştir.

Burada hedeflenen, ölüm cezası dosyalarında yargılamanın süratini belirleyebilmektir.

Ayrıca, hüküm tesis eden mahkemelerin askeri ya da adli olup olmadıklarını belirtmek suretiyle, konu bağlamında, askeri yargı ile adli yargı arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır.

a) 1962-1972 Döneminde Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Yargılama Hızının Saptanması

i) 1962

TABLO 1) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumun Davasında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1962	19/11/1962 126	18/08/1958	12/11/1960 E.958/242, K.960/217	11/12/1961 E.1961/1977, K.1961/3397	26 ay, 24 gün (2 yıl, 2 ay, 24 gün)	12 ay, 29 gün (1 yıl, 29 gün)	39 ay, 23 gün

81 Burada sadece 1962-1984 dönemi İnfaz Kanunlarına yer verilmesinin, yani 1920-1961 evresinde çıkartılan Kararların dışarıda bırakılmasının nedeni, önceki dönem Kanunları ile ilgili Meclis Adalet Komisyonu raporlarında, bazı istisnalar hariç, genel olarak alt ve üst derece mahkemesi karar tarihleri ile suçun işlenme tarihi konusunda bilgi bulunmamasıdır. Bunlar için, ilgili dava dosyalarına ulaşmak gerekmektedir. Ancak bu ayrı bir arşiv çalışması uğraşıdır.

1) Tablo 1'e ilişkin açıklama

1962 yılında toplam 1 İnfaz Kanunu çıkartılarak toplam 1 mahkum hakkında ölüm cezasının yerine getirilmesine karar verilmiştir.[82]

1a) Ortalama yargılama süreleri

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" yaklaşık 27 aydır. Bir Kanun söz konusu olduğuna göre, ortalama süre de aynıdır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" ise yaklaşık 13 aydır. Bunun ortalama süresi de aynıdır.

Nihayet, "suç işleme tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" süreye bakıldığında, toplam 39 ay ve 23 gün; yani yaklaşık 40 ay geçtiği görülmektedir, ki bu da 3 yıl, 4 ay yapmaktadır.

1b) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri

1962 yılında çıkartılan tek İnfaz Kanununda yargılama adliye mahkemesince yapılmıştır. Dolayısıyla, yargılama süresi hakkında bir üst başlıkta verilen bilgiler geçerlidir.

ii) 1963

TABLO 2) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1963	24/01/1963 160	-	28/11/1960 E.1960/140, K.1960/191	02/10/1961 E.556, K.2645	-	10 ay, 4 gün	-
	24/01/1963 161		29/04/1960 E.958/40, K.960/116	02/05/1961 E.1980, K.1502	-	12 ay, 3 gün (1 yıl, 3 gün)	-
	27/08/1963 311	04/10/1959	04/05/1961 E.959/285, K.961/104	12/12/1962 E.1961/2021, K.1962/409	19 ay (1 yıl, 7 ay)	19 ay, 8 gün (1 yıl, 7 ay, 8 gün)	38 ay, 8 gün

82 Ayrıntılı bilgi, çalışmanın infaz belgelerine ilişkin II. Cildinde 1962 yılı başlığı altında verilmiştir.

Tablo 2'nin Devamı

	27/08/1963 312	05/11/1960	14/08/1961 E.1961/10, K.1061/118	27/01/1962 E.61/3210, K.62/235	9 ay, 9 gün	5 ay, 13 gün	14 ay, 22 gün
	27/08/1963 313	11/03/1962	13/03/1962 E.962/65, K.962/45	27/10/1962 E.962/1284, K.2596	2 gün	7 ay, 14 gün	7 ay, 16 gün
	27/08/1963 314	24/01/1954	19/11/1954 E.957/178 K.979/154	10/04/1961 E.60/172, K.1238	9 ay, 25 gün	76 ay, 21 gün (6 yıl, 4 ay, 21 gün)	86 ay, 16 gün
	27/08/1963 315	15/08/1954	17/06/1960 E.959/305, K.960/129	09/11/1961 E.960/3382, K.961/3091	70 ay, 2 gün (5 yıl, 10 ay, 2 gün)	16 ay, 22 gün (1 yıl, 4 ay, 22 gün)	86 ay, 24 gün
	27/08/1963 316	10/07/1954	15/09/1961 E.961/13, K.961/155	30/06/1962 E.61/3244, K.62/1840	86 ay, 5 gün (7 yıl, 2 ay, 5 gün)	9 ay, 15 gün 18 ay, 9 gün	95 ay, 20 gün
	27/08/1963 317	06/12/1956	11/05/1960 E.958/127, K.960/75	20/11/1961 E.3305, K.3188	41 ay, 5 gün (3 yıl, 5 ay, 5 gün)	(1 yıl, 6 ay, 9 gün) 9 ay, 13 gün	59 ay, 14 gün
	27/08/1963 318	24/12/1955	11/12/1961 E.1956/23, K.1962/288	24/09/1962 E.62/2558, K.3185	71 ay, 12 gün (5 yıl, 11 ay, 12 gün)		80 ay, 25 gün
	27/08/1963 319	-	30/12/1960 E.1960/165, K.1960/309	15/03/1962 E.61/1974, K.62/772	-	14 ay, 15 gün (1 yıl, 2 ay, 15 gün)	-
	27/08/1963 320	17/12/1957	06/05/1961 E.1960/149, K.1961/119	02/10/1961 E.61/2014, K.2647	40 ay, 19 gün (3 yıl, 4 ay, 19 gün)	4 ay, 26 gün	45 ay, 15 gün
	27/08/1963 321	14/03/1958	20/05/1960 E.960/30, K.960/94	12/07/1961 E.960/3304, K.961/2172	26 ay, 6 gün (2 yıl, 2 ay, 6 gün)	13 ay, 22 gün (1 yıl, 1 ay, 22 gün)	39 ay, 28 gün
	27/08/1963 322	19/10/1957	24/07/1961 E.959/258, K.1961/186	05/04/1962 E.1961/3242, K.1962/999	45 ay, 5 gün (3 yıl, 9 ay, gün)	8 ay, 11 gün	53 ay, 16 gün

Tablo 2'nin Devamı

	27/08/1963 323	13/08/1957	26/10/1961 E.961/91, K.961/121	23/06/1962 E.61/3239, K.62/1782	50 ay, 13 gün (4 yıl, 2 ay, 13 gün)	7 ay, 27 gün	58 ay, 10 gün
	27/08/1963 324	01/12/1950	16/11/1961 E.961/13, K.961/154	25/09/1962 E.1961/3236, K.1962/2227	11 ay, 15 gün	10 ay, 9 gün	21 ay, 24 gün
	02/10/1963 339	23/12/1955	10/03/1961 E.1959/105, K.1961/39	10/01/1962 E.62/2005, K.62/53	62 ay, 17 gün (5 yıl, 2 ay, 17 gün)	10 ay	72 ay, 17 gün
	02/10/1963 340	24/02/1956	20/10/1960 E.960/6, K.960/49	11/12/1961 E.1961/1169, K.3425	55 ay, 26 gün (4 yıl, 7 ay, 26 gün)	13 ay, 21 gün (1 yıl, 1 ay, 21 gün)	69 ay, 17 gün
	24/10/1963 351	07/09/1958	22/08/1961 E.961/141, K.961/193	27/01/1962 E.1961/3250, K.1962/238	35 ay, 15 gün (2 yıl, 11 ay, 15 gün)	5 ay, 5 gün	40 ay, 20 gün
	25/10/1963 352	27/04/1959	28/11/1960 E.959/228, K.960/295	05/12/1961 E.1961/1975, K.3339	19 ay, 1 gün (1 yıl, 7 ay, 1 gün)	12 ay, 7 gün (1 yıl, 7 gün)	31 ay, 8 gün

1) Tablo 2'ye ilişkin açıklama

1963 yılında çıkartılan toplam İnfaz Kanunu sayısı 20 olup, bu kanunlarla toplam 23 mahkum hakkındaki ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir. [83]

1a) Ortalama yargılama süreleri

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre"nin hesaplanmasında, üç Kanunda mahkumların suç işlemeleri tarihi belirsiz olduğundan toplam 17 Kanun esas alınmıştır. Bu sütundaki sürelerin toplamı, 653.9 ay, yani yaklaşık 654 aydır. Dolayısıyla, mahkumların suç işlemesi ile haklarında hüküm tesisi arasındaki ortalama süre 38.4 aydır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre"nin hesaplanmasında 20 Kanun temel alınmıştır. Bu sütundaki sürelerin toplamı 285.8 ay, yani yaklaşık 286 aydır. Buna göre, mahkumlar hakkındaki hükümlerin onanması süresinin ortalaması, 14.3 ay olmaktadır.

---

83 1963 yılı İnfaz Kanunları için, çalışmanın infaz belgelerine ilişkin II. Cildinde 1963 yılına bkz.

"Suç işleme tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" bakımından ise, veri bulunan toplam 17 Kanundaki bilgiye göre, toplam süre 902 ay, 20 gün yapmaktadır. Bu yaklaşık 903 ay olarak kabul edildiğinde, mahkumların suç işleme tarihleri ile haklarındaki hükmün onanması süresi ortalaması, 53.1 ay olmaktadır.

1b) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri

1963 yılında çıkartılan İnfaz Kanunlarında adları geçen mahkumların tümü adliye mahkemeleri tarafından yargılanmış ve hükümler de Yargıtay'ca onanmıştır.

iii) 1964

TABLO 3) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1964	07/01/1964 368	02/05/1960	23/06/1961 E.1960/228, K.1961/116	01/12/1962 E.61/3251, K.62/1645	13 ay, 21 gün (1 yıl, 1 ay, 21 gün)	17 ay, 8 gün (1 yıl, 5 ay, 8 gün)	30 ay, 29 gün
	07/01/1964 373	18/05/1960	29/12/1961 E.960/174, K.961/352	07/07/1962 E.645, K.1901	19 ay, 11 gün (1 yıl, 7 ay, 11 gün)	6 ay, 8 gün	25 ay, 19 gün
	07/01/1964 374	06/05/1956	10/02/1961 E.1960/128, K.1961/12	03/11/1962 E.62/1280, K.2659	57 ay, 4 gün (4 yıl, 9 ay, 4 gün)	20 ay, 23 gün (1 yıl, 8 ay, 23 gün)	77 ay, 27 gün
	09/04/1964 445	08/10/1963	20/11/1963 E.963/356	16/12/1963 E.1963/2407, K.1963/2512	1 ay, 12 gün	26 gün	2 ay, 8 gün
	16/04/1964 446	07/07/1962	23/05/1963 E.1963/30, K.1963/32	29/06/1963 E.1963/1311, K.1963/1552	10 ay, 16 gün	1 ay, 6 gün	11 ay, 22 gün
	29/04/1964 448	07/01/1960	03/02/1961 E.1960/106, K.1961/16	13/03/1962 E.1961/1972, K.1962/715	12 ay, 26 gün (1 yıl, 26 gün)	13 ay, 10 gün (1 yıl, 1 ay, 10 gün)	26 ay, 6 gün

Tablo 3'ün devamı

	29/04/1964 449	06/01/1957	12/10/1962 E.1961/147, K.1962/172	22/02/1963 E.1963/115, K.1963/450	69 ay, 6 gün (5 yıl, 9 ay, 6 gün)	4 ay, 10 gün	73 ay, 16 gün
	29/04/1964 450	-	02/08/1961 E.61/16, K.61/24 Aslk. mah.	25/01/1962 E.1961/2176, K.1962/160	-	5 ay, 23 gün	-
	29/04/1964 453	07/10/1957	21/11/1962 E.1962/108, K.1962/179	24/04/1963 E.1962/2835, K.1963/981	61 ay, 14 gün (5 yıl, 1 ay, 14 gün)	5 ay, 3 gün	66 ay, 17 gün
	29/04/1964 454	13/08/1957	25/04/1961 E.1960/40, K.1961/35	14/06/1962 E.1961/3249, K.1962/1646	44 ay, 12 gün (3 yıl, 8 ay, 12 gün)	13 ay, 19 gün (1 yıl, 1 ay, 19 gün)	58 ay, 1 gün
	29/04/1964 455	27/10/1961	25/09/1962 E.1961/95, K.1962/37	25/05/1963 E.1962/2391, K.1963/1193	10 ay, 28 gün	8 ay	18 ay, 28 gün
	29/04/1964 456	12/04/1958	28/12/1961 E.1961/82, K.1961/101	23/10/1962 E.1962/1405, K.2517	44 ay, 16 gün (3 yıl, 8 ay, 16 gün)	9 ay, 25 gün	54 ay, 11 gün
	29/04/1964 457	04/05/1961	11/04/1963 E.1963/60, K.1963/82	29/06/1963 E.1963/1189, K.1963/1553	23 ay, 7 gün (1 yıl, 11 ay, 7 gün)	2 ay, 18 gün	25 ay, 25 gün
	29/04/1964 458	04/05/1961	27/04/1962 E.1961/124, K.1962/65	22/05/1963 E.1962/2070, K.1963/1138	11 ay, 23 gün	12 ay, 25 gün (1 yıl, 25 gün)	24 ay, 18 gün
	29/04/1964 459	07/11/1959	06/07/1961 E.1960/39, K.1961/186	05/03/1962 E.1962/40, K.670	19 ay, 29 gün (1 yıl, 7 ay, 29 gün)	7 ay, 29 gün	27 ay, 28 gün
	29/04/1964 460	20/03/1961	08/11/1962 E.1961/99, K.1962/171	30/03/1963 E.1963/51, K.1963/779	19 ay, 18 gün (1 yıl, 7 ay, 18 gün)	4 ay, 22 gün	24 ay, 10 gün
	23/06/1964 480	21/05/1963	05/09/1963 E.963/1, K.963/I Aslk. mah.	31/10/1963 E.963/2117, K.963/998	3 ay, 14 gün	1 ay, 26 gün	5 ay, 10 gün

1) Tablo 3'e ilişkin açıklama

1964 yılında toplam 21 mahkumu kapsayacak şekilde toplam 17 İnfaz Kanunu çıkartılmıştır. [84]

1a) Ortalama yargılama süreleri

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre"nin hesaplanmasında, bir Kanunda mahkumun suç işleme tarihi belirsiz olduğundan toplam 16 Kanun esas alınmıştır. Bu sütundaki sürelerin toplamı, 423 ay, 15 gün; yani yaklaşık 424 aydır. Dolayısıyla, mahkumların suç işlemesi ile haklarında hüküm tesisi arasındaki ortalama süre 26.5 aydır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre"nin hesaplanmasında 17 Kanun temel alınmıştır. Bu sütundaki sürelerin toplamı 136 ay, 9 gündür. Bunu, yuvarlak hesapla 136 ay şeklinde kabul ettiğimizde, mahkumlar hakkındaki hükümlerin onanması süresinin ortalaması, 8 ay olarak belirmektedir.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre"nin hesaplanmasında da 16 Kanunda veri bulunmaktadır. Buna göre, toplam süre 554 ay, 5 gündür. O halde, mahkumların suç işleme tarihi ile haklarındaki hükmün onanması tarihi arasında geçen ortalama süre 34.6 ay olmaktadır.

1b) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri

1964 yılındaki 17 İnfaz Kanunundan sadece 2'sinde (Kanun No. 450, 1 mahkum; Kanun No. 480, 2 mahkum) hüküm askeri mahkemeler, diğer 15'inde ise adliye mahkemeleri tarafından verilmiştir.

I- Adliye mahkemeleri

Toplam 15 Kanunda hüküm adliye mahkemeler tarafından verilmiştir. Buna göre,

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" hesaplanırken, askeri mahkemece hakkında hüküm verilen 1 mahkuma ilişkin verilerde suç işleme tarihi belirsiz olduğundan, sadece belli olan 480 sayılı Kanundaki süre düşülmüştür. Bu durumda, adliye mahkemelerince hükme bağlanan dosyalarda, suç işleme tarihi ile hüküm arasındaki süre toplamını yaklaşık 420 ay olarak kabul etmek gerekir. O halde, adliye mahkemelerinde yargılanan ölüm cezası mahkumlarının suç işlemeleri ile haklarında hüküm tesis edilmesine ilişkin ortalama süre, 28 ay olarak açığa çıkmaktadır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı, 128 ay, 22 gün; yani yaklaşık 129 aydır. Bu veriden hareketle, mahkumlar hakkındaki hükümlerin onanması süresinin ortalaması, 8.6 aydır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" bakımından ise, toplam süre yaklaşık 559 ay olarak kabul edilebilir. Adliye mahkemelerinde hüküm giyen ölüm cezası mahkumlarının suç işleme tarihi ile hükmün onanması tarihi arasında geçen ortalama süre, 36.6 aydır.

---

84 1964 yılı İnfaz Kanunları için, çalışmanın infaz belgelerine ilişkin II. Cildinde 1964 yılına bkz.

II- Askeri mahkemeler

Toplam 2 Kanunda hüküm askeri mahkemelerce verilmiştir. Buna göre,

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" hesaplanırken, askeri mahkemece hakkında hüküm verilen 1 mahkuma ilişkin verilerde suç işleme tarihi belirsiz olduğundan, sadece belli olan 480 sayılı Kanundaki süre düşülmüştür. Dolayısıyla, askeri mahkemelerce hükme bağlanan dosyalarda suç ile hüküm tarihleri arasındaki süre toplamını yaklaşık 4 ay olarak kabul ettiğimizde, hüküm tesisi için geçen ortalama süreyi yaklaşık 2 ay şeklinde varsaymak mümkündür.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı, 7 ay, 19 gün; yani yaklaşık 8 aydır. Bu veriden hareketle, mahkumlar hakkındaki hükümlerin onanması süresinin ortalaması, 4 aydır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" bakımından da, 450 sayılı Kanundan kaynaklanan belirsizlik çekincesiyle, toplam süre yaklaşık 8 ay kabul edildiğinde, buradan çıkan ortalama süre yaklaşık yine 4 ay olmaktadır.

iv) 1971

TABLO 4) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1971	08/07/1971 1426	06/02/1967	11/04/1967 E.1967/25, K.1967/25	01/07/1967 E.1967/1707, K.1967/1742	2 ay, 5 gün	2 ay, 20 gün	4 ay, 25 gün
	08/07/1971 1427	18/08/1966	13/02/1967 E.1966/203, K.1967/10	14/10/1967 E.1967/698, K.1967/2368	5 ay, 25 gün	8 ay, 1 gün	13 ay, 26 gün
	08/07/1971 1428	05/01/1967	07/08/1967 E.1967/31, K.1967/77	01/06/1968 E.1967/2478, K.1968/1648	7 ay, 2 gün	9 ay, 24 gün	16 ay, 26 gün
	08/07/1971 1429	28/10/1967	30/12/1968 E.1968/96, K.1968/315	11/04/1969 E.1969/527, K.1969/1075	14 ay, 2 gün (1 yıl, 2 ay, 2 gün)	3 ay, 11 gün	17 ay, 13 gün
	08/07/1971 1430	04/04/1968	13/05/1969 E.1968/79, K.1969/90	18/12/1969 E.1969/2780, K.1969/3350	13 ay, 9 gün (1 yıl, 1 ay, 9 gün)	7 ay, 5 gün	20 ay, 14 gün

Tablo 4'ün devamı

	08/07/1971 1431	24/07/1966	18/09/1969 E.1967/136, K.1969/87	27/01/1970 E.1969/3519, K.1970/271	37 ay, 24 gün (3 yıl, 1 ay, 24 gün)	4 ay, 9 gün	42 ay, 3 gün
	08/07/1971 1432	21/08/1966	24/09/1968 E.1966/206, K.1968/191	31/05/1969 E.1968/3044, K.1969/1695	25 ay, 3 gün (2 yıl, 1 ay, 3 gün)	8 ay, 2 gün	33 ay, 5 gün
	08/07/1971 1433	Ekim 1966	15/08/1967 E.1966/244, K.1967/150	10/05/1968 E.1967/2557, K.1968/1301	10 ay	8 ay, 25 gün	18 ay, 25 gün
	08/07/1971 1434	19/07/1968	14/02/1969 E.1968/92, K.1969/9	27/05/1970 E.1969/1372, K.1970/272	6 ay, 25 gün	15 ay, 13 gün (1 yıl, 3 ay, 13 gün)	22 ay, 8 gün
	08/07/1971 1435	31/10/1966	21/11/1967 E.1967/8, K.1967/219	27/09/1968 E.1968/513, K.1968/2337	12 ay, 20 gün (1 yıl, 20 gün)	10 ay, 6 gün	22 ay, 26 gün
	08/07/1971 1436	24/11/1968	31/01/1969 E.1969/2, K.1969/5	06/03/1970 E.1969/1397, K.1970/629	2 ay, 7 gün	13 ay, 5 gün (1 yıl, 1 ay, 5 gün)	15 ay, 12 gün
	08/07/1971 1437	21/02/1966	19/03/1969 E.1966/136, K.1969/48	19/06/1970 E.1969/2416, K.1970/1979	36 ay, 28 gün (3 yıl, 28 gün)	15 ay (1 yıl, 3 ay)	51 ay, 28 gün

1) Tablo 4'e ilişkin açıklama

1971 yılında toplam 14 mahkumu kapsayan toplam 12 İnfaz Kanunu üretilmiştir.[85]

1a) Ortalama yargılama süreleri

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre"nin hesaplanmasında, bu sütundaki sürelerin toplamı 174 aydır. Dolayısıyla, mahkumların suç işlemesi ile haklarında hüküm tesisi arasındaki ortalama süre, 14.5 aydır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" sütunundaki sürelerin toplamı 106 ay tutmaktadır. Mahkumlar hakkındaki hükümlerin onanması

85 1971 yılı İnfaz Kanunları için, çalışmanın infaz belgelerine ilişkin II. Cildinde 1971 yılına bkz.

süresinin ortalaması, 8.8 ay olarak belirmektedir.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" bakımından ortaya çıkan veri şöyledir. Toplam süre 280 aydır. Mahkumların suç işleme tarihi ile haklarındaki hükmün onanması tarihi arasında geçen ortalama süre, 23.3 ay olmaktadır.

1b) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri

12 İnfaz Kanununun tümünde hükümler adliye mahkemelerince verilmiştir. Dolayısıyla, üstteki yargılama ortalama süreleri burada da geçerlidir.

v) 1972

TABLO 5) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davasında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1972	02/05/1972 1586	1970-1971	09/10/1971 E.1971/13, K.1971/23	10/01/1972 E.1971/457-1972/1, K.1972/1	2 ay, 23 gün	3 ay, 1 gün	5 ay, 24 gün

1) Tablo 5'e ilişkin açıklama

1972 yılında sadece 1 adet İnfaz Kanunu çıkartılmıştır. 1586 sayılı Kanunla, toplam 3 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesi istenci ortaya konulmuştur.[86]

1a) Ortalama yargılama süreleri

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre"ye ilişkin şu bilgi verilmelidir. Bu davanın görülmesine 16/07/1971 gününde başlanmış ve hüküm 09/10/1971 tarihinde, yani 2 ay, 23 gün süren yargılama sonucunda verilmiştir.[87] Ortalama yargılama süresi yaklaşık 3 aydır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" 3 aydır. Mahkumlar hakkındaki hükmün onanması süresinin ortalaması, 3 ay olarak belirmektedir.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" ise 5 ay, 24 gün, yani 6 aydır. Ortalaması da aynıdır.

---

86 1972 yılı İnfaz Kanunları için, çalışmanın infaz belgelerine ilişkin II. Cildinde 1972 yılına bkz.

87 Halit Çelenk, İdam Gecesi Anıları, sf:131.

1b) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri

1972'de çıkartılan tek İnfaz Kanununda, hüküm Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesince verilmiş ve Askeri Yargıtay tarafından onanmıştır. Dolayısıyla, üstteki yargılama ortalama süreleri burada da geçerlidir.

vi) Toplu Sonuç (1962-1972)

1962, 1963, 1964 ile 1971 ve 1972 yıllarında toplam 51 İnfaz Kanunu üretilmiştir. Bu Kanunlarda adları geçen ve hem adliye hem de askeri mahkemelerce ölüm cezasına çarptırılan mahkumların yargılanmalarında toplu olarak ortalama süreler şöyledir.

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" ortalaması: 8.8 ay.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" ortalaması: 9.4 ay.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" ortalaması: 31.4 ay.

b) 1980-1983 Döneminde Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Yargılama Hızının Saptanması

12/09/1980 ile 06/12/1983 dönemindeki 12 Eylül fiili Rejiminde çıkartılan İnfaz Kanunları, Danışma Meclisi tutanakları ve nihayet doğrudan hüküm dosyalarında yer alan bilgilerden hareketle aşağıdaki Tablolar çıkartılmıştır.[88] Başka deyişle, üstteki 1962-1972 dönemi Tablolarından farklı olarak, sadece Kanunlar ve Tutanaklardaki bilgilerden yararlanılmamıştır. İlgili dava dosyaları da kullanılmıştır.

i) 1980

TABLO 6) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1980	06/10/1980 2308	10/08/1978	18/10/1979 E.1979/540, K.1979/540	16/07/1980 E.1980/146, K.1980/238	14 ay, 8 gün (1 yıl, 2 ay, 8 gün)	8 ay, 28 gün	23 ay, 6 gün
	06/10/1980 2309	10/07/1977	02/10/1979 E.1979/52, K.1979/491	16/07/1980 E.1980/169, K.1980/239	26 ay, 22 gün (2 yıl, 2 ay, 22 gün)	9 ay, 14 gün	36 ay, 6 gün

88 Ayrıntılı bilgi için, çalışmanın ana metninde "12 Eylül Rejiminde Ölüm Cezası" başlıklı bölüme bkz.

Tablo 6'nın devamı

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1980	24/10/1980 2322	14/09/1980	19/09/1980 E.1980/1379, K.1980/588	09/10/1980 E.1980/334, K.1980/328	5 gün	20 gün	25 gün
	12/12/1980 2360	02/02/1980	19/03/1980 E.1980/1292, K.1980/83	20/11/1980 E.1980/111, K.1980/111	1 ay, 15 gün	8 ay, 1 gün	9 ay, 16 gün

1) Tablo 6'ya ilişkin açıklama

1980 yılında çıkartılan toplam 4 İnfaz Kanunu, toplam 6 mahkumu kapsamaktadır.[89]

1a) Örnek davalarda yargılamanın aşamaları

I- 2308 sayılı Kanun

2308 sayılı Kanun İsa Armağan ve Mustafa Pehlivanoğlu isimli iki mahkuma ilişkindir. Suç 10/08/1978 gecesi işlenmiştir. Balgat'ta bir kahvehane tarayarak 5 kişinin ölümüne, 12 kişinin de yaralanmasına neden olan olayın failleri olarak yakalanmışlardır. Haklarında işledikleri çeşitli diğer suçlar nedeniyle 1979'da açılan davalar söz konusudur. 10/08/1978 günlü eylemden ötürü açılan dava dosyası ise, sıkıyönetimin ilanı sonrasında, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesine gönderilmiştir. Bu dosya, diğer davalarla birleştirilmiş ve 1979/540 esas sayılı dosya olarak işlem görmüştür. Mahkeme, 18/10/1979 tarih ve 1979/540-540 sayılı hükmü ile sanıkları ölüm cezasına mahkum etmiştir.

Hükmün sanık vekillerince temyiz edilmesi sonrasında, Askeri Yargıtay Başsavcısı, 28/03/1980 tarih ve 1980/501 sayılı tebliğnamesi ile, hükümdeki suç nitelendirmesini hatalı bularak, temyiz itirazlarına atfen ve resen hükmün bozulmasını istemiştir. Savcı, TCK (md.149/2) yerine, (md.146)'nın uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.

Askeri Yargıtay 2. Dairesi 16/07/1980 tarih ve 1980/146-238 sayılı ilamıyla, Savcının bozma talebini geçerli bulmamış ve mahkeme hükmünü onamıştır. Böylece **yaklaşık 9 ay süren yargılama sonucu hüküm kesinleşmiştir.**

89 1980 yılı İnfaz Kanunları için, çalışmanın infaz belgelerine ilişkin II. Cildinde 1980 yılına bkz.

II- 2309 sayılı Kanun

2309 sayılı Kanun Necdet Adalı ve Kemal Ergin isimli iki mahkuma ilişkindir. Suç teşkil eden eylem 10/07/1977 tarihinde, kahvehane tarayarak iki kişinin öldürülmesidir. Sanıklar, 08/08/1977 tarihinde yakalanmıştır.

Sanıklar hakkında hazırlanmış 25/08/1977 tarihli Hükümet Doktoru raporu bulunmaktadır. Bu raporda, Adalı'nın aldığı darbeler sonucu, 2 gün iş ve güçten yoksun kalacağı ve 4 günde iyileşebileceği belirtilmektedir. Aynı raporda, Ergin'in, bedeninin çeşitli yerlerindeki sigara yanıkları nedeniyle, 10 gün iş ve güçten yoksun kalacağı ve 15 günde iyileşeceği yazılıdır. Rapor üzerine Ergin, işkence yaptığını ileri sürdüğü üç görevli hakkında ihbarda bulunmuşsa da, Yenimahalle Cumhuriyet Savcılığı, 03/11/1977 tarih, 77/4247 hazırlık, 77/1793 karar numaralı Takipsizlik Kararı ile delil yetersizliğinden işleme mahal görmemiştir.

Adalı ve Ergin hakkında daha önce açılan dört davaya ilişkin dosyalar, 26/12/1978 tarihinde sıkıyönetim ilan edilmesinin ardından, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesine gönderilmiş ve birbirleriyle bağlantılı görülerek, 1979/52 esas sayılı dosyada birleştirilip yargılama yapılmıştır.

Sıkıyönetim mahkemesi önünde duruşmalar 02/03/1979 tarihinde başlamıştır. Daha önceden alındığı için, sanıkların tekrar ifadesine başvurulmamıştır. Askeri Savcı 13/08/1979 tarihli esas hakkındaki mütalaasında sanıklar için TCK (md.149/2) uyarınca ölüm cezası talep etmiştir. Mahkeme hükmü 02/10/1979 tarih ve 1979/52-491 sayılı olarak verilmiştir. Dolayısıyla, **Sıkıyönetim Mahkemesi toplam 7 ay süren yargılama sonucu hüküm tesis etmiştir.**

Hükmün temyizi üzerine Askeri Yargıtay Başsavcısının 07/05/1980 tarih ve 1980/703 sayılı tebliğnamesinde, eylemin TCK (md.149/2) yerine (md.146)'ya girdiği ileri sürülerek, suç vasfındaki hata nedeniyle hükmün bozulması istenmiştir.

Askeri Yargıtay 2. Dairesi, 16/07/1980 tarih ve 1980/189-239 sayılı ilamıyla, hükmü onamıştır. **Hüküm ile ilam arasındaki süre, 9 ay, 14 gündür.** İşkence iddiaları ekseninde ilamda Yargıtay, hüküm mahkemesine koşut olarak, gerek keşif tutanağı hazırlanırken, gerekse sulh ceza yargıcı önünde ifade verilirken işkence yapılamayacağı, kaldı ki tanık beyanlarının da ikrarları doğrular nitelikte bulunduğu gerekçesiyle, itirazın geçersiz, hükmün de isabetli olduğunu belirtmiştir.

III- 2322 sayılı Kanun

2322 sayılı Kanun Serdar Soyergin isimli mahkuma ilişkindir. Suç teşkil eden eylem 14/09/1980 tarihinde işlenmiş ve sanık aynı gün yakalanmıştır. Askeri Savcı, 16/09/1980 tarih ve 1980/2811-719 sayılı iddianamesi ile sanık hakkında ölüm cezası talep etmiştir. Adana Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinde duruşma 19/09/1980 günü, 1980/1379 sayılı dosya ile başlamış ve mahkeme aynı günlü duruşmada sanığı ölüm cezasına mahkum etmiştir. Dolayısıyla, **hüküm tesisi için yargılama sadece 1 gün sürmüştür.**

Sanık, savunma hakkının kısıtlandığı, kamu tanıklarının dinlenilmedi-

ği gerekçelerini ileri sürerek kararı temyiz etmiştir. Askeri Yargıtay Başsavcısı, 07/10/1980 tarih ve 1980/1198 sayılı tebliğnamesi ile, hükmün onanması görüşünü savunmuştur.

Askeri Yargıtay 1. Dairesi, 09/10/1980 ilamında hükmü onamıştır. **Hüküm ile onama ilamı arasında 20 gün geçmiştir.** İlamda, sanığın savunma hakkının kısıtlanmadığı,avukat tutmak istediğine dair dosyada bir talebin bulunmadığı; kaldı mahkemenin sanığa resen bir avukat tayin etmesi zorunluluğunun da bulunmadığı; olayın ifadeler ışığında netleştiği, dolayısıyla savunma tanıklarının dinlenilmediğine dair itirazın geçerli olmadığı belirtilmiştir.

IV- 2360 sayılı Kanun

2360 sayılı Kanun Erdal Eren hakkındadır. Suç teşkil eden eylem 02/02/1980 günü işlenmiş, sanık aynı gün yakalanmış ve 04/02/1980 günlü 1980/40 sayılı kararla tutuklanmasına karar verilmiştir. Askeri Savcı, 05/02/1980 tarih ve 1980/1986-226 sayılı iddianamesiyle sanık hakkında ölüm cezası talep etmiştir. Duruşmalar, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinde 13/02/1980 tarihinde başlamıştır. Mahkeme 19/03/1980 tarih ve 1980/83 karar sayılı hükmü ile sanığı ölüm cezasına mahkum etmiştir. O halde, **mahkeme 1 ay, 6 gün içinde hüküm vermiş olmaktadır.**

Hükmün sanık avukatı tarafından temyiz edilmesi üzerine Askeri Yargıtay Başsavcısı, 13/05/1980 tarih ve 1980/741 sayılı tebliğnamesi ile hükmün onanmasını istemiştir. Askeri Yargıtay 3. Dairesi, 15/07/1980 tarih ve 1980/207-258 sayılı ilamıyla hükmü bozmuştur.

Bozma kararına, Askeri Yargıtay Başsavcısı, 17/07/1980 tarih ve 1980/741 sayılı dilekçesiyle itiraz ederek, Daire kararının bozulmasını istemiştir. Bu itiraz üzerine toplanan Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, 02/10/1980 tarih ve 1980/88-88 sayılı kararıyla, noksan soruşturma yönünden bozmayı gerektirecek bir durumun olmadığı sonucuna vararak, esasa yönelik itirazların incelenmesi için 3. Daireye gönderilmiştir.

3. Daire dosyayı esastan incelemiş ve 28/10/1980 tarih ve 1980/360-341 sayılı ilamında, mahkeme hükmünü suçun vasfı yönünden doğru bulmuş; ancak TCK (md.59)'un uygulanması bağlamında objektif somut verilere dayanılmadığı argümanı ile bu yönden hükmün bozulmasına karar vermiştir.

Askeri Yargıtay Başsavcısı, 12/11/1980 tarih ve 1980/741 sayılı dilekçesi ile, bu bozma kararına da itiraz etmiştir. Son aşamada, Askeri Yargıtay Daireler Kurulu 20/11/1980 tarih ve 1980/111-111 sayılı kararı ile, bozma kararını bozmuş, alt derece mahkemesi hükmünü onamıştır. Daireler Kurulu, onama kararını oyçokluğu ile vermiştir. Dolayısıyla, **mahkeme hükmü ile onama ilamı arasında 8 ay, 1 gün süre geçmiştir.**

1b) Ortalama yargılama süreleri[1]

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" toplamı 42.6 ay yapmaktadır. Dolayısıyla, mahkumların suç işleme tarihleri ve haklarında hüküm verilmesi tarihleri arasında geçen ortalama süre, 10.6 aydır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı 27.1 ay tutmaktadır. Bu çerçevedeki ortalama süre ise, 6.7 aydır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" ise toplam 69.8 aydır. Mahkumların suç işleme ile haklarındaki hükmün kesinleşmesi tarihleri arasında geçen ortalama süre, 17.4 aydır.

1c) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri

1980'de çıkartılan İnfaz Kanunlarında adları geçen mahkumların tümü Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde yargılanmışlardır. Dolayısıyla, üstteki yargılama ortalama süreleri burada da geçerlidir.

ii) 1981

TABLO 7) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1981	01/06/1981 2465	11/02/1980	08/12/1980 E.1980/468, K.1981/62	03/02/1981 E.1980/69, K.1981/62	9 ay, 27 gün	1 ay, 25 gün	11 ay, 22 gün
	01/06/1981 2466	22/12/1978	26/08/1980 E.1980/194, K.1980/538	17/02/1981 E.1981/53, K.1981/51	20 ay, 8 gün (1 yıl, 8 ay, 8 gün)	5 ay, 21 gün	25 ay, 29 gün
	08/06/1981 2473	28/12/1980	20/02/1981 E.1981/71, K.1981/80	21/04/1981 E.1981/135, K.1981/154	1 ay, 22 gün	2 ay, 1 gün	3 ay, 23 gün
	23/06/1981 2476	16/04/1980	13/10/1980 E.1980/200, K.1980/187	02/04/1981 E.1981/31, K.1981/36	5 ay, 27 gün	5 ay, 19 gün	11 ay, 16 gün
	18/08/1981 2505	07/01/1981	13/03/1981 E.1981/769, K.1981/267	23/06/1981 E.1981/202, K.1981/235	2 ay, 6 gün	3 ay, 10 gün	5 ay, 16 gün
	18/08/1981 2506	06/12/1979	27/10/1980 E.1980/437, K.1980/200	29/04/1981 E.1981/93, K.1981/126	10 ay, 21 gün	6 ay, 2 gün	16 ay, 23 gün

1) Tablo 7'ye ilişkin açıklama

1981 yılında çıkartılan toplam 6 İnfaz Kanunu, toplam 7 mahkumu kapsamaktadır.[90]

1a) Örnek davalarda yargılamanın seyri ve aşamaları

I- 2466 sayılı Kanun

2466 sayılı Kanun, Recep Sarıaslan hakkındadır. Suç oluşturan eylem 22/12/1978 tarihinde Elbistan'da işlenmiştir. Sanık, olaydan bir hafta sonra yakalanmıştır; 31/12/1978 tarihinde tutuklanmıştır. Eylaam sıkıyönetimle bağlantılı görülerek dosyası Adana Sıkıyönetim Komutanlığına gönderilmiştir. Askeri Savcı, 21/06/1979 tarih ve 1979/49-208 sayılı iddianamesiyle sanık hakkında TCK (md.450/4) uyarınca ölüm cezası istemiştir. Duruşma, Adana 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinde 13/11/1979 tarihinde başlamıştır. Savcı, 10/06/1980 tarihinde esas hakkındaki mütalaasında, iddianamesini yinelemiştir.

Mahkeme, 26/08/1980 tarihinde TCK (md.450/9) uyarınca ölüm cezasına hükmetmiştir. Dolayısıyla, **ilk duruşma ile hüküm tarihi arasında geçen süre 9 ay, 13 gündür.**

Temyiz aşamasında Askeri Yargıtay Başsavcısı 03/02/1981 tarih ve 1981/152 sayılı tebliğnamesiyle hükmün onanmasını istemiştir. Askeri Yargıtay 4. Dairesi, 17/02/1981 tarih ve 1981/53-51 sayılı ilamı ile hükmü onamıştır. **Onama kararı 5 ay, 21 günde çıkmıştır.**

II- 2473 sayılı Kanun

2473 sayılı Kanun Veysel Güney isimli mahkuma ilişkindir. Suç oluşturan eylem 28/12/1980 tarihinde Gaziantep'te işlenmiştir. Eylem sıkıyönetimle bağlantılı görülerek Adana Sıkıyönetim Komutanlığına havale edilmiştir. Askeri Savcı, 19/01/1981 tarih ve 1981/73-82 sayılı iddianamesiyle, sanık hakkında TCK (md.141/2) uyarınca ölüm cezası talep etmiştir. Duruşmalar, Adana Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi önünde 06/02/1981 tarihinde başlamıştır.

17/02/1981 tarihli duruşmada, esas hakkındaki mütalaasını bildirirken Savcı, sanık hakkında bu kez (md.450/9)'dan ölüm cezası istemiştir. Sanık, avukatı bulunmadığını, tutamayacağını, söylenenleri tam anlayamadığını, maktulü öldürmediğini belirterek savunma yapmıştır. Mahkeme bu savunma sonrasında, gerekçeli hüküm 20/02/1981 tarih ve 1981/71-80 sayılı olan kararıyla ölüm cezası vermiştir. **İlk duruşma ile gerekçeli hüküm arasında geçen süre sadece 14 gündür; hükmün esas olarak verildiği tarih olan 17/02/1981 dikkate alındığında ise, hüküm için geçen süre 11 güne düşmektedir.**

Sanık, 18/02 ve 10/03/1981 tarihli bizzat yazdığı iki ayrı dilekçe ile temyize başvurmuştur. Askeri Yargıtay Başsavcısı, 09/04/1981 tarih ve 1981/508 sayılı tebliğnamesiyle hükmün onanmasını istemiştir. Askeri Yar-

---

90 1981 yılı İnfaz Kanunları için, çalışmanın infaz belgelerine ilişkin II. Cildinde 1981 yılına bkz.

gıtay 4. Dairesi 21/04/1981 tarih ve 1981/135-154 sayılı ilamı ile hükmü onamıştır. **Hükmün onanması 2 ay, 1 gün sürmüştür.**

III- 2505 sayılı Kanun

2505 sayılı Kanun, Mustafa Özenç hakkındadır. Suç, 07/01/1981 tarihinde Tarsus'ta işlenmiştir. Sanık, 02/03/1981 tarihinde yakalanmıştır. Adana 1 Numaralı Askeri Mahkemesi 10/03/1981 tarih ve 1981/209 sayılı kararla sanığın tutuklanmasına karar vermiştir. Askeri Savcı, 10/03/1981 tarih ve 1981/329-328 sayılı iddianamesiyle, sanık hakkında, birden çok kişiyi öldürmekten TCK (md.450/5-9) uyarınca ölüm cezası talep etmiştir.

Duruşmalar 13/03/1981 tarihinde başlamış ve aynı gün mahkeme 1981/769-267 sayılı hükmü ile sanığı ölüm cezasına mahkum etmiştir. **Yargılama 1 gün sürmüştür.** Sanık, gerek önceki gerekse duruşmadaki ifadelerinde eylemi kabul etmiştir.

Temyiz sonrasında Askeri Yargıtay Başsavcısı, 07/05/1981 tarih ve 1981/757 sayılı tebliğnamesiyle hükmün onanmasını istemiştir. Sanık vekili ise olayda tahrik bulunduğunu ve TCK (md.59)'un uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür.

Askeri Yargıtay 3. Dairesi, 23/06/1981 tarih ve 1981/202-235 sayılı ilamı ile hükmü onamıştır. Temyiz Mahkemesine göre, haksız tahrik savı soyut ve dayanaksızdır; TCK (md.51)'in uygulanmaması yerindedir. Ayrıca, sanık hiçbir aşamada pişmanlık belirtisi göstermemiştir; ikrar ve tanık ifadeleriyle suç sabittir; bu durumda TCK (md.59)'un uygulanmamasında da bir isabetsizlik yoktur. **Hüküm, 3 ay, 10 gün içinde onanmıştır.**

1b) Ortalama yargılama süreleri

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" toplamı 50.7 ay yapmaktadır. Dolayısıyla, mahkumların suç işleme tarihleri ve haklarında hüküm verilmesi tarihleri arasında geçen ortalama süre, 8.4 aydır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı 24.6 ay tutmaktadır. Bu çerçevedeki ortalama süre ise, 4.1 aydır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" ise toplam 75.3 aydır. Mahkumların suç işleme ile haklarındaki hükmün kesinleşmesi tarihleri arasında geçen ortalama süre, 12.5 aydır.

1c) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri

1981'de çıkartılan İnfaz Kanunlarında adları geçen mahkumların tümü Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde yargılanmışlardır. Dolayısıyla, üstteki yargılama ortalama süreleri burada da geçerlidir.

iii) 1982

TABLO 8) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1982	12/03/1982 2630	01/02/1979	28/04/1980 E.1980/418, K.1980/207	20/08/1980 E.1980/279, K.1980/290	14 ay, 22 gün (1 yıl, 2 ay, 22 gün)	3 ay, 22 gün	18 ay, 14 gün
	12/03/1982 2631	25/04/1980 ve 29/04/1980	07/05/1981 E.1980/394, K.1981/150	22/09/1981 E.1981/315, K.1981/366	13 ay (1 yıl, 1 ay)	4 ay, 15 gün	17 ay, 15 gün
	26/03/1982 2643	15/10/1978	15/07/1981 E.1981/193, K.1981/909	29/12/1981 E.1981/459, K.1981/507	33 ay (2 yıl, 9 ay)	5 ay, 14 gün	38 ay, 14 gün
	22/04/1982 2660	24/08/1974	17/09/1975 E.1975/35, K.1975/231 sivil mah.	18/12/1975 E.1975/3220 K.1975/4065	12 ay, 23 gün (1 yıl, 23 gün)	3 ay, 1 gün	15 ay, 24 gün
	28/04/1982 2664	20/02/1980	11/05/1981 E.980/436, K.981/179	30/09/1981 E.1981/321, K.1981/364	14 ay, 21 gün (1 yıl, 2 ay, 21 gün)	4 ay, 19 gün	19 ay, 10 gün
	10/06/1982 2676	03/02/1978	08/12/1977 E.1977/15, K.1977/392 sivil mah.	21/04/1978 E.1978/1057, K.1978/1690	22 ay, 5 gün (1 yıl, 10 ay, 5 gün)	4 ay, 13 gün	26 ay, 18 gün
	17/06/1982 2679	20/06/1976	19/09/1977 E.1977/190, K.1977/148 sivil mah.	24/01/1978 E.1977/3949 K.1978/148	14 ay, 29 gün (1 yıl, 2 ay, 29 gün)	4 ay, 5 gün	19 ay, 4 gün
	11/08/1982 2694	16/05/1979	24/06/1981 E.1980/1650, K.1981/824	25/02/1982 E.1982/39, K.1982/38	25 ay, 8 gün (2 yıl, 1 ay, 8 gün)	8 ay, 1 gün	33 ay, 9 gün

Tablo 8'in devamı

	11/08/1982 2695	26/03/1977	20/12/1978 E.1977/334, K.1978/411 sivil mah.	24/05/1979 E.1979/2191, K.1979/2259	20 ay, 24 gün (1 yıl, 8 ay, 24 gün)	5 ay, 4 gün	25 ay, 28 gün
	17/08/1982 2702	20/08/1976	27/12/1978 E.1978/126, K.1978/149 sivil mah.	12/04/1979 E.1979/1998, K.1979/1569	28 ay, 7 gün (2 yıl, 4 ay, 7 gün)	3 ay, 15 gün	31 ay, 21 gün
	28/12/1982 2763	03/04/1974	01/11/1978 E.1978/100, K.1978/98 sivil mah.	29/01/1979 E.1978/5002, K.1979/271	54 ay, 28 gün (4 yıl, 6 ay, 28 gün)	2 ay, 28 gün	57 ay, 26 gün
	28/12/1982 2764	18/06/1974	13/10/1975 E.1974/231, K.1975/310 sivil mah.	18/12/1975 E.1975/3209, K.1975/4066	15 ay, 25 gün (1 yıl, 3 ay, 28 gün)	2 ay, 5 gün	18 ay
	28/12/1982 2765	Kasım 1975	08/12/1977 E.1977/103, K.1977/218 sivil mah.	09/05/1978 E.1978/1428, K.1978/1981	24 ay (2 yıl, 2 ay)	5 ay, 1 gün	29 ay, 1 gün

1) Tablo 8'e ilişkin açıklama

1982 yılında toplam 13 İnfaz Kanunu çıkartılarak toplam 16 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir.[91]

1a) Örnek davalarda yargılamanın seyri ve aşamaları

I- 2631 sayılı Kanun

2631 sayılı Kanun üç mahkum hakkındadır. Suç eylemlerinden ilk cinayet 25/04/1980, ikincisi 29/04/1980 tarihlerinde İzmir'de işlenmiştir. Sanıklar, polis ve savcılık ifadelerinde eylemleri kabul etmişlerdir. İzmir Sıkıyönetim 1 Numaralı Askeri Mahkemesi sanıklar hakkında 15/05/1980 tarih ve 1980/32 sayılı tutuklama kararı vermiştir.

---

91 1982 yılı İnfaz Kanunları için, çalışmanın infaz belgelerine ilişkin II. Cildinde 1982 yılına bkz.

Askeri Savcı 20/11/1980 gün ve 1980/358-296 sayılı iddianamesiyle sanıkların TCK (md.146/1) uyarınca cezalandırılmalarını talep etmiştir. Duruşmalar askeri mahkeme önünde 20/02/1981 tarihinde başlamıştır. Mahkeme 07/05/1981 tarih ve 1980/394, 1981/150 sayılı hükmü ile sanıkları ölüm cezasına mahkum etmiştir. **İlk duruşma ile hüküm tarihi arasında 2 ay, 17 gün geçmiştir.**

Sanık vekillerinin hükmü temyiz etmesi sonrasında Askeri Yargıtay Başsavcısı, 08/07/1981 tarih ve 1981/1179 sayılı tebliğnamesiyle hükmün onanmasını istemiştir. Askeri Yargıtay 3. Dairesi, 22/09/1981 tarih ve 1981/315-366 sayılı ilamı ile hükmü onamıştır. **Hükmün onanması 2 ay, 15 gün sürmüştür.**

II- 2643 sayılı Kanun

2643 sayılı Kanun, Fikri Arıkan ve Kemal Özdemir isimli iki mahkuma ilişkindir. Suç eylemi 14/11/1978 tarihinde iki kişinin öldürülmesidir. Dosya, sıkıyönetim ilanı üzerine askeri mahkemeye gönderilmiştir. Askeri Savcı, 25/05/1979 tarih ve 1979/1034-669 sayılı iddianamesiyle sanıklar hakkında TCK (md.450/5-3) uyarınca ölüm cezası talep etmiştir.

Duruşmalar, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinde 23/06/1979 tarihinde başlamıştır. Sanıklar duruşmada baskı altında ifade verdiklerini ileri sürmüşlerdir. Savcı 10/08/1979'da esas hakkındaki mütalaasını sunmuştur. Bu arada sanık Özdemir, 25/07/1979 tarihinde firar etmiştir. Sıkıyönetim Mahkemesi 12/10/1979 tarih ve 1979/1661-526 sayılı hükmü ile sanıkları TCK (md.149) uyarınca ölüm cezasına mahkum etmiştir. Dolayısıyla **ilk duruşma ile hüküm verilmesi tarihleri arasında geçen süre 3 ay, 19 gündür.**

Askeri Yargıtay Başsavcısı, 28/04/1980 tarih ve 1980/662 sayılı tebliğnamesi ile, hükmün TCK (md.146) üzerinden kurulması gerektiği düşüncesiyle, kararın bozulmasını istemiştir. Askeri Yargıtay 3. Dairesi 08/07/1980 tarih ve 1980-186-245 sayılı ilamıyla hükmü bozmuştur. Burada temel argüman, olaya uygulanması gereken maddenin, TCK (md.146) da (md.149) da olmayıp, (md.448, vd.) olması gerektiğidir. **İlk hükümle bozma kararı arasında geçen süre, 8 ay, 26 gündür.**

Bozma üzerine yerel mahkemede duruşmalar 17/09/1980 tarihinde başlamış ve 12/11/1980 tarih ve 1980/-1603-363 sayılı karar verilerek, önceki hükümde direnilmesi sonucuna varılmıştır. Askeri Yargıtay Başsavcısı, 22/04/1981 tarih ve 1981/622 sayılı tebliğnamesiyle, TCK (md.448)'in uygulanması gerektiği görüşünü belirterek hükmün bozulmasını istemiştir. Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, 14/05/1981 tarih ve 1981/51-51 sayılı, hükmü suç vasfı yönünden ikinci kez bozmuştur.

İkinci bozma sonrasında sıkıyönetim mahkemesinde yeniden yapılan yargılama sonucunda, 15/07/1981 tarih ve 1981/193-909 sayılı hükümle, sanıklar TCK (md.450/3-5) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır. Buna göre, **ilk duruşma ile hüküm verilmesi tarihleri arasında geçen süre 12 ay, 22 gündür.** Ask. Yargıtay başsavcısı 27/11/1981 tarih ve 1981/1796 sayılı tebliğnamesiyle hükmün onanmasını istemiştir. Ask. Yargıtay 3. Dairesi ise, 29/12/1981 tarih ve 1981/459-507 sayılı ilamı ile hükmü onamıştır. **İlk duruşma ile hükmün onanması arasında 30 ay, 6 gün süre geçmiştir.**

Sıkıyönetim Mahkemesinin 12/10/1979 tarihli ilk hükmünü ve bozma üzerine 12/11/1980 tarihli direnme hükmünü veren heyeti ile son hükmü veren heyeti farklıdır. Son heyette, önceki iki heyette yer alan Başkan dahil iki yargıç ve mahkeme savcısı olmak üzere üç farklı isim bulunmaktadır.

III- 2694 sayılı Kanun

2694 sayılı Kanun, Ali Bülent Orkan isimli sağ görüşlü mahkum hakkındadır. Mahkum dahil sanıklar 16/05/1979 tarihinde, Ankara'da bir kahvehane tarayarak sol görüşlü 7 kişiyi katletmiş, 2 kişiyi de yaralamışlardır. Orkan, 21/10/1980 tarihinde gözaltına alınmıştır. Akli durumunun sağlıklı olmadığı şüphesi üzerine, Ankara 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin 14/11/1980 tarih ve 1980/1963 sayılı kararı ile, 6 hafta hastanede tıbbi gözetim altında tutulmasına karar verilmiştir. 16/12/1980 tarihli hekim raporunda, sanığın suçu işlediği tarihte şuur ve hareket serbestisini ortadan kaldıracak nitelikte bir akıl hastalığına duçar olmadığı belirtilmiştir.

Askeri Savcı, 19/12/1980 tarih ve 1980/4983-2038 sayılı iddianamesiyle, sanığın TCK (md.149/2) uyarınca cezalandırılmasını istemiştir. Bu arada, sanığın işlediği diğer suçlar için açılan davalar da, 1 Nolu Askeri Mahkemede 1980/1650 esas sayılı dosyada birleştirilmiştir. 06/04/1981 tarihinde Savcı esas hakkındaki görüşünü bildirirken, sanık hakkında (md.450/5)'in uygulanmasını talep etmiştir. Mahkeme, 24/06/1981 tarih ve 1980/1650 esas, 1981/824 sayılı hükmü ile sanığı (md.450/4-5) uyarınca ölüm cezasına mahkum etmiştir. O halde, **iddianame ile hüküm arasında geçen süre, 6 ay, 6 gündür.**

Askeri Yargıtay Başsavcısı, 01/10/1981 tarih ve 1981/1578 sayılı tebliğnamesiyle hükmün onanmasını istemiştir. Askeri Yargıtay 4. Dairesi 12/01/1982 tarih ve 1982/1-13 sayılı ilamıyla hükmü bozmuştur. Gerekçe, sağlık raporunda bir uzman hekimin imzası bulunduğu ve ayrıca sanığın babasının da akıl hastası olduğunun kanıtlanması üzerine, baba-oğul arasında hastalık bağı bulunup bulunmadığının incelenmesi gerektiğidir.

Başsavcı 10/02/1982 tarih ve 1982/1578 sayılı itiraz dilekçesinde, hekim raporunda CMUK (md.74) koşullarının yerine getirildiği ve uygulamada da tek imzanın yeterli olduğunun kabul edildiği görüşüyle, mahkeme kararının onanmasını istemiştir.

Askeri Yargıtay Daireler Kurulu 25/02/1982 tarih ve 1982/39-38 sayılı kararıyla Başsavcının itirazını haklı bularak hükmü onamıştır.[92] Bu ilam-

---

92 Askeri Yargıtay Daireler Kurulu 25/02/1982 tarih ve 1982/39 esas, 1982/38 karar sayılı ilamı ile, bozma ilamını kaldırarak, yerel mahkeme hükmünün onanmasına oybirliği ile karar verilmiştir.

Daireler Kurulu Kararının ilgili bölümü şöyledir:

"... Askeri Yargıtay 4 ncu Dairesi ile Askeri Yargıtay Başsavcılığı arasında... uyuşmazlık ve itiraz konusu sadece sanığın sübutu kabul edilen eylemlerini işlediği sırada şuurunun veya harekatının serbestisini tamamen kaldıracak veya önemli derecede azaltacak derecede bir akıl hastalığına müptela olup olmadığının saptanması için, Adli Tıp Meclisinden kurul halinde durumunun tetkik ettirilerek hakkında kurul raporu alınması gerekip gerekmediği noktasında toplanmaktadır.

O halde, anlaşmazlığın çözümü için, sanığın dava konusu suçlarını işlediği tarih-

da, hekim raporunda, bir asistan doktor ile başasistan doktorun imzalarının bulunduğu ve raporun Baştabiplikçe de onaylandığı belirtilmiştir. **Hüküm ile onama arasında 8 ay, 1 gün süre geçmiştir.**

---

te aldı haleti itibariyle ceza ehliyetini haiz olduğunu belirten ve Gülhane Askeri Tıp Akademisi Ruh Hastalıkları kliniğince düzenlenen raporun kanun hükümlerine uyularak alınıp alınmadığının ve yeterli olup olmadığının tartışılması zorunluluğu vardır.

Burada şu hususu önemine binaen hemen kaydetmeliyiz ki, 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununun 62/2 nci maddesi 'Adli Tıpla ilişkin konularda mümkün olduğu kadar askeri tabipler bilirkişi olarak tayin edilirler' hükmünü; 64 ncü maddesi 'Otopsi, askeri savcı, yoksa o yerdeki Cumhuriyet Savcısı veya adliye hakiminin önünde en az iki tabip tarafından yapılır. Mümkün olmadığı takdirde bir tabiple yetinilebilir' hükmünü; 65 nci maddesi 'Bu kanunda aksi yazılı olmadıkça Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun bilirkişi, keşif ve otopsi hakkında hükümleri askeri mahkemelerde de uygulanır' hükmünü taşımakta; anılan Kanunun 65 nci maddesinin atıf yaptığı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 74 ncü maddesi ise, akli halinden şüphe olunan bir sanığın müşahede altına alınmasına lüzum olup olmadığının takdiri için, öncelikle o sanığın şuuru hakkında bilirkişinin mütalaasının alınması lüzumuna ilişkin bulunmaktadır.

Olayımıza gelince; sanığın hazırlık soruşturmasının yapıldığı sırada bu soruşturmayı yürüten Sıkıyönetim Askeri Savcısı tarafından görülen lüzuma binaen bilirkişi olarak atanan Tbb. Yzb. Hikmet DODA'ya sanık muayene ettirilip şuuru konusunda kendisinden mütalaa alınmış; onun gösterdiği lüzum ve Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinin verdiği karar üzerine Gülhane Askeri Tıp Akademisi Ruh Hastalıkları Kliniğine sevk edilen sanığın bu yetkili tıbbi kurumda 20.11.1980, 25.11.1980 ve 2.12.1980 günlerinde muayenesi, müşahedesi ve tedavisi yapılmış; aynı klinikçe sanık hakkında düzenlenen ve tıbbi gerekçeyi ihtiva eden raporun sonuç bölümünde '... sanığın fiili işlediği sırada ruhsal olarak normal olduğu, ancak tutuklanmasından sonra reaktif nitelikte olan psikotik depresyon denilen bir ruhsal hastalık geçirdiği, dolayısıyla fiili işlediği zaman şuur ve harekat serbestisini tamamen veya ehemmiyetli derecede ortadan kaldıracak nitelikte bir akıl hastalığına düçar olmadığı ve durumunun TCK nun 46 ncı ya da 47 nci maddeleri kapsamında mütalaa edilemeyeceği' açıklanmış; Ruh Hastalıkları Kliniğinde görevli bir asistan doktor ile beraber bir başasistan doktorun, yani ruh hastalıkları uzmanının imzalarını havi bu rapor Baştabiplikçe onaylanmıştır.

Özetle belirtmek gerekirse; sanık Ali Bülent ORKAN kanun hükümlerine uygun olarak yetkili bir tıbbi kurumda muayene ve gereken müddetle müşahede altına alınmış; bunların neticesine göre, adı geçen sanığın sübutu kabul edilen eylemlerinin oluşturduğu suçları işlediği sıralarda ceza sorumluluğunu ortadan kaldıracak veya azaltacak bir hali bulunmadığı ilmen ve tıbben saptanmıştır.

Hal böyle olunca, itiraz yerindedir ve bu itirazın kabulü gerekir.

SONUÇ: Yukarıda açıklanan nedenlerle, Askeri Yargıtay Başsavcılığı itirazının kabulüne; Askeri Yargıtay 4 ncü Dairesinin 12.1.1982 gün, esas 1982/1, karar 1982/13 sayılı bozma ilamının kaldırılmasına ve sanık Ali Bülent ORKAN hakkında müttehaz Yerel Mahkeme hükmünün ONANMASINA

25.2.1982 tarihinde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.

İmzalar."

İmzalar arasında dikkati çeken yön, oybirliği ile yerel mahkeme kararını bozan ve 5 yargıçtan oluşan Askeri Yargıtay 4. Dairesi Başkanı yargıcın (Hakim Albay Faruk Marsan), yukarıda metni verilen ve 4. Daire kararını bozarak yerel mahkeme kararını oybirliği ile onayan Askeri Yargıtay Daireler Kurulu kararında bu kez önceki kararının tam tersi yönde oy kullanmış olduğudur.

Mahkum hakkında hükmün kesinleşmesi üzerine dosyası Danışma Meclisi Başkanlığına ilk olarak 05/04/1982 tarihinde ulaşmıştır. DM Başkanlığı dosyayı 06/04/1982 tarihinde DM Adalet Komisyonuna havale etmiştir.

Sanık vekili Av. Şevket Can Özbay 12/04/1982 tarihinde Devlet Başkanlığına telgraf ile başvurarak infazın durdurulup sanığın akli durumunun tespiti için tıbbi müşahedeye tabi tutulmasını istemiştir.

Danışma Meclisi Adalet Komisyonu mahkum hakkında infaz yönündeki Raporunu 22/04/1982 tarihinde hazırlamıştır. AK'nin hazırladığı Kanun Tasarısı ve Raporu, DM Başkanlığına 30/04/1982 tarihinde gelmiştir.

Mahkum 12/05/1982 tarihinde Ankara Şky. Komutanlığı Askeri Savcılığına infazın durdurulması ve tıbbi müşahede yapılması talebinde bulunmuştur.

AK'nin hazırladığı Kanun Tasarısı ve Raporu, DM Genel Kuruluna 18/05/1982 tarihinde dağıtılmıştır. Kanun Tasarısı ve Raporu, DM gündemine 24/05/1982 tarihinde girmiştir. DM Genel Kurulu, aynı gün, yani 24/05/1982 tarihli 96. Birleşiminde Kanun Tasarısını benimsemiştir.

Mahkum ve vekilinin infazın durdurulmasına ilişkin üstte belirtilen başvuruları üzerine "durum kendilerine intikal ettirilen MSB da bu başvuruyu "yargılamanın yenilenmesi" veya "tashihi karar" mahiyetinde mütalaa ile gereğinin takdiri için dosyayı Askeri Yargıtay Başsavcılığına ve Askeri Yargıtay Başsavcılığı 10/06/1982 gün ve 1982/2402 sayılı tebliğnamesine ekli olarak dosyayı 4. Daireye göndermiştir.

Ask. Yargıtay 4. Dairesi 22/06/1982 gün ve 1982/571 esas, 1982/546 karar sayılı ilamı ile bu istemin reddine oybirliği ile karar vermiştir.[93]

IV- 2695 sayılı Kanun

2695 sayılı Kanun Veli Acar isimli adli suçlu mahkuma ilişkindir. Sanık, öz erkek kardeşi maktulün nikahlı karısı ile birlikte kardeşini

---

93 Ask. Yargıtay 4. Dairesi 22/06/1982 gün ve 1982/571 esas, 1982/546 karar sayılı ilamı ile bu istemin reddine oybirliği ile karar vermiştir. Gerekçe ve hüküm şöyle:

"GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: Sanığın, Ankara Sıkıyönetim Savcılığına verdiği dilekçe ile, sanık vekilinin Devlet Başkanlığına çektiği telgraf içerikleri itibari ile yargılamanın yenilenmesi istemini kapsamamakta ise de, müracaatlar dikkate alınarak yapılan incelemede; Yargılamanın yenilenmesi istemine mesnet teşkil edecek kanuni sebep ve bunun sübut delilleri olarak yeni bir husus serdedilmemiş, sanığın akli durumunun tespiti için müşahede altına alınması gereğinden söz edilmiş ve bu hususta daha önce Askeri Yargıtay Daireler Kurulunda sanığın dilekçesinde sözünü ettiği diğer hususlarla birlikte görüşülerek karara varılmış olduğu anlaşılmakla 353 sayılı Kanunun 236/1 maddesi gereğince kabule değer görülmeyen istemin REDDİNE 22.6.1982 günü oybirliği ile karar verildi.

İmzalar"

İmzalar bakımından dikkati çeken bir husus şudur. Ask. Yargıtay 4. Dairesinin 12/01/1982 tarihli ilk bozma ilamında yer alan 5 yargıçtan sadece 2'si aynı Dairenin aynı sanık hakkındaki 22/06/1982 tarihli kararında yer almaktadır. Yani, ilk kararda imzası bulunanlardan Daire Başkanı da dahil olmak üzere 3 yargıç değişmiştir.

27/03/1977 tarihinde öldürmekten yargılanmıştır. Sanıklar, 28-29/03/1977 tarihinde, hazırlık soruşturmasında, emniyette ve Cumhuriyet Savcılığında alınan ifadelerinde suçu ikrar etmişlerdir. 29/03/1977 tarihinde tutuklanmışlardır.

Haklarında İstanbul Birinci Ağır Ceza Mahkemesinin 20/12/1978 tarih ve 1977/334 esas, 1978/411 sayılı hükmü ile sanıklardan Veli Acar, TCK (md.450/4) uyarınca ölüm cezasına çarptırılmıştır. Suç ortağı ise, suça feri fail olarak katıldığı görüşüyle 20 yıl hapse mahkum edilmiştir. **Tutuklama kararı ile hüküm tarihi arasında 20 ay, 11 gün süre geçmiştir.**

Veli Acar'ın temyiz başvurusu yapmasının ardından, Yargıtay Başsavcılığı 05/05/1979 tarih ve 2203 sayılı tebliğname ile hükmün onanması yönünde görüş bildirmiştir. Temyiz incelemesi yapan Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 24/05/1979 tarih ve 1979/2191-2259 sayılı ilamı ile hükmü oybirliği ile onamıştır. Yüksek Mahkeme, mahkumun suç ortağının eylemde asli fail olarak yer aldığını, mahkemenin bu sanığın suç vasfını tespitte yanılgıya düştüğünü, ancak bu husus sanığa karşı temyiz olmadığından hükmün onun bakımından da bozulmadığını ifade etmiştir. **Hüküm ile onama ilamı tarihleri arasındaki süre ise 5 ay, 4 gündür.**

1b) Ortalama yargılama süreleri

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" toplamı 294.4 ay yapmaktadır. Dolayısıyla, mahkumların suç işleme ve haklarında hüküm verilmesi tarihleri arasında geçen ortalama süre, 22.6 aydır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı 56.7 ay tutmaktadır. Bu çerçevedeki ortalama süre ise, 4.3 aydır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı 351.6 aydır. Mahkumların suç işleme ile haklarındaki hükmün kesinleşmesi tarihleri arasında geçen ortalama süre, 27 ay olmaktadır.

1c) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri

Bu Kanunlardan 8'inde (ki toplam 8 mahkuma ilişkindir), hüküm adliye mahkemelerince, 5'inde ise sıkıyönetim askeri mahkemeleri tarafından verilmiştir; (Kanun No. 2631, 3 mahkum; Kanun No. 2643, 2 mahkum, diğerleri 2'er mahkum hakkındadır).

I- Adliye mahkemeleri

Toplam 8 Kanunda hüküm adliye mahkemeler tarafından verilmiştir. Buna göre,

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" bağlamında, adliye mahkemelerince hükme bağlanan dosyalarda, suç işleme ve hüküm tarihleri arasındaki süre toplamı 193.7 ay olmaktadır. O halde, adliye mahkemelerinde yargılanan ölüm cezası mahkumlarının suç işlemeleri ile haklarında hüküm tesis edilmesine kadar geçen ortalama süre, 24.2 ay olarak açığa çıkmaktadır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı, 30.4 aydır. Bu veriden hareketle, mahkumlar hakkındaki hükümlerin onanması süresinin ortalaması, 3.8 aydır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" bakımından ise, toplam süre 224 aydır. O halde, adliye mahkemelerinde hüküm giyen ölüm cezası mahkumlarının suç işleme tarihi ile hükmün onanması tarihi arasında geçen ortalama süre, 28 aydır.

II- Askeri mahkemeler

Toplam 5 Kanunda hüküm askeri mahkemelerce verilmiştir. Buna göre,

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" bağlamı: Askeri mahkemelerce hükme bağlanan dosyalarda suç ile hüküm tarihleri arasındaki süre toplamı 100.7 aydır. Demek ki, hüküm tesisi için geçen ortalama süre 20.1 ay olmaktadır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı, 26.3 aydır. Bu veriden hareketle, mahkumlar hakkındaki hükümlerin onanması süresinin ortalaması, 5.2 ay olmaktadır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" bakımından toplam süre 127 ay olarak hesaplandığında, buradan çıkan ortalama süre 25.4 ay olmaktadır.

iv) 1983

TABLO 9) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1983	11/01/1983 2774	27/01/1976	28/12/1976 E.1976/396, K.1976/426 sivil mah.	20/05/1977 E.1977/1260 K.1977/1796	11 ay, 1 gün	4 ay, 22 gün	15 ay, 23 gün
	11/01/1983 2775	27/08/1974	07/07/1977 E.1977/83, K.1977/157 sivil mah.	06/12/1977 E.1977/3652 K.1977/3680	34 ay, 10 gün (2 yıl,10 ay, 10 gün)	4 ay, 9 gün	38 ay, 19 gün
	11/01/1983 2776	29/09/1974	01/10/1974 E.1974/69, K.1974/74 sivil mah.	29/01/1975 E.1974/4270 K.1975/867	2 gün	3 ay, 28 gün	4 ay
	21/01/1983 2784	16/02/1974	04/02/1974 E.1974/68, K.1975/16 sivil mah.	21/10/1975 E.1975/975, K.1975/3372	15 ay, 19 gün (1 yıl, üç ay, 19 gün)	8 ay, 17 gün	24 ay, 6 gün

Tablo 9'un devamı

	21/01/1983 2785	09/06/1980	13/05/1981 E.1981/402, K.1981/530	28/04/1982 E.1982/43, K.1982/229	11 ay, 4 gün	11 ay, 15 gün	22 ay, 19 gün
	21/01/1983 2786	Eldm 1978	13/05/1980 E.1980/63, K.1980/114 sivil mah.	29/09/1980 E.1980/3220, K.1980/3784	19 ay (1 yıl, 7 ay)	4 ay, 16 gün	23 ay, 16 gün
	28/01/1983 2792	17/01/1981	20/04/1981 E.1981/157, K.1981/142	25/11/1981 E.1981/288, K.1981/399	3 ay, 3 gün	7 ay, 5 gün	10 ay, 8 gün
	28/01/1983 2793	22/05/1979	08/07/1981 E.1981/103, K.1981/699	05/05/1982 E.1982/92, K.1982/258	25 ay, 16 gün (2 yıl, 1 ay, 16 gün)	9 ay, 27 gün	35 ay, 13 gün
	26/01/1983 2794	07/08/1982	07/09/1982 E.1982/296, K.1982/282	06/10/1982 E.1982/650, K.1982/627	1 ay	29 gün	1 ay, 29 gün
	04/02/1984 2796	20/03/1974	12/03/1980 E.1977/103, K.1980/18 sivil mah.	14/04/1981 E.1981/347, K.1981/1600	71 ay, 22 gün (5 yıl, 11 ay, 22 gün)	13 ay, 2 gün (1 yıl, 1 ay, 2 gün)	84 ay, 24 gün
	22/02/1983 2798	14/03/1975	23/03/1977 E.1977/54, K.1977/91	09/12/1977 E.1977/96, K.1977/96	24 ay, 9 gün (2 yıl, 9 gün)	8 ay, 16 gün	32 ay, 25 gün
	22/02/1983 2799	11/08/1980	14/07/1981 E.1981/45, K.1981/140 sivil mah.	12/11/1981 E.1981/4784, K.1981/4482	11 ay, 3 gün	3 ay, 28 gün	15 ay, 1 gün
	28/03/1983 2806	05/05/1976	31/12/1981 E.1981/33, K.1981/489 sivil mah.	14/07/1982 E.1982/2027, K.1982/3064	67 ay, 26 gün (5 yıl, 7 ay, 26 gün)	6 ay, 13 gün	74 ay, 9 gün
	28/03/1983 2807	11/03/1979	20/01/1982 E.1980/257, K.1982/3 sivil mah.	14/04/1982 E.1982/935, K.1982/1493	28 ay, 9 gün (2 yıl, 4 ay, 9 gün)	2 ay, 24 gün	31 ay, 3 gün

Tablo 9'un devamı

	18/04/1983 2815	30/09/1978	24/08/1981 E.1979/47, K.1981/84 sivil mah.	15/09/1982 E.1982/2077, K.1982/3215	34 ay, 24 gün (2 yıl, 10 ay, 24 gün)	12 ay, 11 gün (1 yıl, 11 gün)	47 ay, 5 gün
	18/04/1983 2818	02/04/1977	14/11/1979 E.1979/148, K.1979/205 sivil mah.	06/02/1980 E.1980/167, K.1980/491	31 ay, 12 gün (2 yıl, 7 ay, 12 gün)	2 ay, 22 gün	34 ay, 4 gün
	24/05/1983 2826	12/12/1978	18/12/1981 E.1981/115, K.1981/276 sivil mah.	27/04/1983 E.1983/1719, K.1983/1457	36 ay, 6 gün (3 yıl, 6 gün)	16 ay, 9 gün (1 yıl, 4 ay, 9 gün)	52 ay, 15 gün
	03/06/1983 2834	07/09/1979	17/09/1981 E.1981/142, K.1981/269	09/03/1982 E.1982/72, K.1982/112	24 ay, 10 gün (2 yıl, 10 gün)	5 ay, 22 gün	30 ay, 2 gün

1) Tablo 9'a ilişkin açıklama

1983 yılında toplam 18 İnfaz Kanunu çıkartılarak toplam 24 mahkumun ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmiştir.[94]

1a) Örnek davalarda yargılamanın seyri ve aşamaları

I- 2785 sayılı Kanun

2785 sayılı Kanun, Ali Aktaş adlı mahkum hakkındadır. Suç teşkil eden eylem 09/06/1980 günü, İskenderun'da sağ görüşlü bir kişinin öldürülmesidir. Sanık aynı gün gözaltına alınmıştır. Askeri Savcı, 01/12/1980 tarih ve 1980/2348-1085 sayılı iddianamesiyle, TCK (md.450/4)'ün uygulanmasını talep etmiştir.

Duruşmalar, Adana Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinde 18/02/1981 tarihinde başlamıştır. 18/03/1981 tarihinde Savcı, esas hakkındaki mütalaasında iddianamesini tekrarlamıştır. Son sözü sorulan sanık, avukat tutmak istediğini söyleyince, kendisine ek süre verilmiştir. Avukatın keşif talebi üzerine 12/05/1981'de keşif yapılmıştır. Askeri Mahkeme, 13/05/1981 tarih ve 1981/402-530 sayılı hükmü ile, TCK (md.450/4) uyarınca sanığı, oyçokluğu ile ölüm cezasına mahkum etmiştir. Muhalif üye, TCK (md.59)'un uygulanması gerektiği görüşünü ileri sürmüştür. **İlk duruşma ile hüküm tarihleri arasında geçen süre, 2 ay, 25 gündür.**

94 1983 yılı İnfaz Kanunları için, çalışmanın infaz belgelerine ilişkin II. Cildinde 1983 yılına bkz.

Askeri Yargıtay Başsavcısı, 24/02/1982 tarih ve 1982/339 sayılı tebliğnamesi ile hükmün onanmasını istemiştir. Askeri Yargıtay 5. Dairesi, 28/04/1982 tarih ve 1982/43-229 sayılı ilamı ile hükmü onamıştır. Yüksek Mahkemeye göre, sanık, tasarlayarak adam öldürme fiilini işlemiştir. Maktulün kendini korumak için sanığa ateş etmesi haksız tahrik değildir ve TCK (md.51) uygulanamaz. (md.59) uygulaması ise mahkemenin takdirine bağlıdır ve hükümde bu hususta yasaya herhangi bir aykırılık söz konusu değildir. **Hükümle onama ilamı tarihleri arasında 11 ay, 15 gün süre bulunmaktadır.**

Sanık vekili karar düzeltme başvurusunda bulunmuş, Askeri Yargıtay Başsavcısının 10/11/1982 tarih ve 1982/4022 sayılı kararı ile bu istem reddedilmiştir.

II- 2793 sayılı Kanun

2793 sayılı Kanun, Ahmet Kerse isimli mahkuma ilişkindir. Suç eylemi 22/05/1979 günü sol görüşlü bir kişinin Gaziantep'te öldürülmesi suretiyle işlenmiştir. Sanık, 11/02/1980 tarihinde yakalanmıştır. Adana Sıkıyönetim 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin 10/03/1980 tarih ve 1980/15 sayılı kararı ile tutuklanmıştır. Askeri Savcı, 23/10/1980 tarih ve 1980/1272-884 sayılı iddianamesiyle sanık hakkında TCK (md.450/4)'ün uygulanmasını talep etmiştir.

Adana 1 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde duruşmalar 14/11/1980 tarihinde başlamıştır. Mahkemenin 08/07/1981 tarih ve 1981/699 sayılı hükmü ile sanık ölüm cezasına çarptırılmıştır. Dolayısıyla, **ilk duruşma ile hüküm arasında 7 ay, 24 gün süre geçmiştir.**

Temyiz aşamasında, Askeri Yargıtay Başsavcısı, 08/02/1982 tarih ve 1982/217 sayılı tebliğnamesiyle, hükmün bozulmasını istemiştir. Gerekçe olarak şunlar ileri sürülmüştür. Sanığın savunma hakkı kısıtlanmıştır: sanık avukatının tutuklanması sonrasında sanık esas hakkındaki savunmasını avukatı bulunmaksızın hazırlamak zorunda kalmıştır; sanığa bir başka avukat tutup tutmayacağının sorulmamıştır; tutacak ise bunun için uygun bir sürenin verilmemiştir. Tanıkların hepsinin dinlenilmemiştir: maktulün dükkan komşusu olan kişiler ne hazırlıkta, ne son soruşturmada ifadeleri alınmış, ne de sanıkla yüzleştirilmişlerdir; tanıklardan birinin siyasi düşüncesinin tespit edilmemiştir. Ayrıca, olay yerinde keşif yapılmamış olduğu ileri sürülmüştür.

Askeri Yargıtay 2. Dairesi, 05/05/1982 tarih ve 1982/92-258 sayılı ilamı ile, tüm temyiz itirazlarının reddine ve hükmün onanmasına karar vermiştir. **Hüküm ile Dairenin onama ilamı arasında geçen süre, 9 ay, 27 gündür.**

Başsavcı, onama kararına itiraz ederek hükmün bozulmasını istemiştir. Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, 03/06/1982 tarih ve 1982/113-111 sayılı kararı ile, faillerin belirlendiği, başkaca tanık dinlenmesine ve keşif yapılmasına gerek bulunmadığı, sanığın savunması için yeterli süre olan üç duruşmanın geçtiğini belirterek hükmü onamıştır. Buna göre, **ilk hükümle, nihai onama ilamı arasında 10 ay, 25 gün süre söz konusudur.**

1b) Ortalama yargılama süreleri

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" toplamı 450.8 ay yapmaktadır. Dolayısıyla, mahkumların suç işleme ve haklarında hüküm verilmesi tarihleri arasında geçen ortalama süre, 25 aydır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı 127.4 ay tutmaktadır. Bu çerçevedeki ortalama süre ise, 7 aydır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı 578.6 aydır. Mahkumların suç işleme ile haklarındaki hükmün kesinleşmesi tarihleri arasında geçen ortalama süre, 32.1 ay olmaktadır.

1c) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri

Bu Kanunların 12'sinde toplam 14 mahkum, adliye mahkemelerince ölüm cezasına çarptırılmışlardır. (Kanun No.2796, 3 mahkum, diğerleri 1'er mahkum). Geri kalan toplam 6 Kanun ile idamlarına karar verilen toplam 10 mahkum sıkıyönetim askeri mahkemelerinde yargılanmışlardır.

I- Adliye mahkemeleri

Toplam 12 Kanunda hüküm adliye mahkemeler tarafından verilmiştir. Buna göre,

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" bağlamında, adliye mahkemelerince hükme bağlanan dosyalarda, suç işleme ve hüküm tarihleri arasındaki süre toplamı 361.4 ay olmaktadır. O halde, adliye mahkemelerinde yargılanan ölüm cezası mahkumlarının suç işlemeleri ile haklarında hüküm tesis edilmesine kadar geçen ortalama süre, 30.1 ay olarak açığa çıkmaktadır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı, 83.6 aydır. Bu veriden hareketle, mahkumlar hakkındaki hükümlerin onanması süresinin ortalaması, 7 aydır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" bakımından ise, toplam süre 445.4 aydır. O halde, adliye mahkemelerinde hüküm giyen ölüm cezası mahkumlarının suç işleme tarihi ile hükmün onanması tarihi arasında geçen ortalama süre, 37.1 aydır.

II- Askeri mahkemeler

Toplam 6 Kanunda hüküm askeri mahkemelerce verilmiştir. Buna göre,

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" bağlamı: Askeri mahkemelerce hükme bağlanan dosyalarda suç ile hüküm tarihleri arasındaki süre toplamı 89.4 aydır. Demek ki, hüküm tesisi için geçen ortalama süre 14.9 ay olmaktadır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı, 43.8 aydır. Bu veriden hareketle, mahkumlar hakkındaki hükümlerin onanması süresinin ortalaması, 7.3 olmaktadır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" bakımından toplam süre

133.2 ay olarak hesaplandığında, buradan çıkan ortalama süre 22.2 ay olmaktadır.

v) Toplu Sonuç (1980-1983)

1980-1983 dönemindeki 12 Eylül Rejimi sırasında çıkartılan toplam 41 İnfaz Kanununda adları geçen ve hem adliye hem de askeri mahkemelerce ölüm cezasına çarptırılan mahkumların yargılanmalarındaki veriler bütün olarak değerlendirildiğinde, ortalama süreler şöyledir.

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" ortalaması: 16.6 ay.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" ortalaması: 5.5 ay.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" ortalaması: 22.2 ay.

c) 1984 Yılında Haklarında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Yargılama Hızının Saptanması

i) 1984

TABLO 10) Hakkında İnfaz Kanunu Çıkartılan Mahkumların Davalarında Suçun İşlenme, Hüküm ve Onama İlamı Tarihleri

Yıl	Kanun tarih ve sayısı	Suç işleme tarihi	Hüküm tarih ve sayısı	Onama ilamı tarih ve sayısı	Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre	Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre	Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre
1984	03/10/1984 3049	Şubat 1980	29/07/1981 E.1980/204, K.1981/231 askeri mah.	06/10/1982 E.1982/306, K.1982/614	17 ay, 20 gün (1 yıl, 5 ay, 20 gün)	14 ay, 7 gün (1 yıl, 2 ay, 7 gün)	31 ay, 27 gün
	04/10/1984 3052	07/06/1980	18/01/1982 E.1981/16, K.1982/9 askeri mah.	20/10/1982 E.1982/535, K.1982/670	19 ay, 11 gün (1 yıl,7 ay, 11 gün)	9 ay, 2 gün	28 ay, 13 gün

1) Tablo 10'a ilişkin açıklama

1984 yılında toplam 2 mahkumu kapsayan toplam 2 İnfaz Kanunu çıkartılmıştır.[95]

95 1984 yılı İnfaz Kanunları için, çalışmanın İnfaz belgelerine ilişkin II. Cildinde 1984 yılına bkz.

1a) Örnek davalarda yargılamanın seyri ve aşamaları

I- 3049 sayılı Kanun

3049 sayılı Kanun, Hıdır Aslan isimli mahkum hakkındadır. Suç oluşturan eylem Şubat 1980 tarihinde İzmir'de işlenmiştir. Çok sanıklı bu davada, Sıkıyönetim Askeri Savcılığı, 28/08/1980 tarih ve 1980/324-152 sayılı iddianamesiyle, Aslan dahil, sanıklar hakkında, TCK (md.146/1) uyarınca ölüm cezası talep etmiştir.

Duruşmalar 09/12/1980 tarihinde İzmir 1 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde başlamıştır. 95 sanıklı davada Mahkeme, 29/07/1981 tarih ve 1981/231 karar sayılı hükmüyle, Aslan dahil üç sanık hakkında ölüm cezası ile ömür boyu ve ağır hapis cezaları da dahil 49 mahkumiyet ve 43 beraat kararı vermiştir. Buna göre, **ilk duruşma ile hüküm arasında geçen süre, 7 ay, 20 gündür.**

Temyiz aşamasında Askeri Yargıtay Başsavcısı, 20/04/1982 tarih ve 1982/1383 sayılı tebliğnamesi ile, Aslan bakımından hükmün onanmasını istemiştir. Askeri Yargıtay 2. Dairesi, 06/10/1982 tarih ve 1982/306-614 sayılı ilamında, Aslan bakımından hükmü oyçokluğu ile onamıştır. **Hüküm ile onama ilamı tarihleri arasında 14 ay, 7 gün süre bulunmaktadır.** 2. Daire Başkanı, onama kararına muhalif kalmıştır. Başkana göre, diğer bazı sanıklar için uygulanan TCK (md.59), eylem yoğunluğu bu sanıklarla aynı mahiyet ve derecede olan Hıdır Aslan bakımından da tatbik edilmek gerekirdi. Başkan, "...Zira, aynı olayda ölüm cezasına mahkum edilen diğer sanık Ali Akgün gibi kullandığı silahla adam öldürdüğüne dair aleyhte kanıt bulunmamaktadır. Ali Akgün ile Hıdır Aslan'a verilen cezalar aynı olmamalıdır. Bu nedenle sanık Hıdır Aslan Hakkında TCK'nun 59. Maddesinin uygulanmamasını isteyen çoğunluk kararına karşıyım" sonucuna varmıştır.

Bu dosyanın dikkat çeken bir özelliği de şudur. Diğer sanık Akgün hakkında hüküm bozulduktan sonra, hekim raporuyla akli dengesinin sağlam olduğu sonucuna varılmış ve aynı mahkeme tarafından yapılan yargılama, 16/06/1983 tarih ve 1983/15-108 sayılı ölüm cezası mahkumiyeti ile neticelenmiştir. Hakkındaki hüküm kesinleşmiş ve dosyası Meclise gelmiştir.[96] Ancak, 1984 tarihindeki son iki infazdan sonra Meclis İnfaz Kanunu çıkarmamıştır. Akgün, 1991 tarihli Terörle Mücadele Kanunundan yararlanarak, şartlı salıverilmiştir. Dolayısıyla, aynı olay nedeniyle yargılanarak ölüm cezasına çarptırılan mahkumlardan biri idam edilmişken, diğeri kurtulmuştur.

II- 3052 sayılı Kanun

3052 sayılı Kanun, İlyas Has hakkındadır. Dava dosyasına göre, suç teşkil eden eylem 07/06/1980 tarihinde bir bekçinin vurularak öldürülmesi suretiyle işlenmiştir. Sanık, 29/12/1980 tarihinde yakalanmıştır. Sıkıyönetim Savcısı 06/02/1981 tarih ve 1981/38-48 sayılı iddianamesinde, Hasan ve diğer iki sanık hakkında TCK (md.141/1-5) hükümlerinin uygulanmasını talep etmiştir.

---

96 Ali Akgün'ün dosyasının Meclise havale işlemi için bkz., çalışmanın İnfaz belgelerine ilişkin II. Cildinde "12 Eylül Rejimini İzleyen TBMM 17. Döneminde Meclise Gelen Ölüm Cezası Dosyaları" başlıklı bölüm.

Duruşmalar, İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinde 13/02/1981 tarihinde başlamıştır. Savcı, 14/12/1981 tarihinde, esas hakkındaki mütalaasını sunarken TCK (md.146)'dan hüküm tesisini istemiştir. Mahkeme, 18/01/1982 tarih ve 1981/16 esas, 1982/9 sayılı hükmü ile, Has'ı (md.146/1)'den ölüm cezasına mahkum etmiş ve (md.59)'un uygulanmasına yer olmadığına karar vermiştir. Diğer iki sanık da aynı cezaya çarptırılmış, ancak (md.59) uygulanarak, cezalar ömür boyu ağır hapse çevrilmiştir. **İlk duruşma ile hüküm verilmesi tarihleri arasındaki süre, 11 ay, 5 gündür.**

Temyiz aşamasında, Askeri Yargıtay Başsavcısının 01/07/1982 tarih ve 1982/2726 sayılı tebliğnamesinde, İlyas Has bakımından da TCK (md.59)'un uygulanması gerektiği görüşüyle, hükmün bozulması talep edilmiştir.[97]

Askeri Yargıtay 1. Dairesi, 20/10/1982 tarih ve 1982/585-670 sayılı ilamı ile mahkeme hükmünü onamıştır. 1. Daire, "sanık İlyas Has'ın gerek örgüt içerisindeki durumu, bekçinin öldürülmesi olayı faillerinden sanık Cihan Aslan ve Hamdi Filizcan'dan daha ileri safhada militan olduğu", gerekse "önceden belki de bekçinin öldürülmeden silahının gasbı amaçlandığı halde, bekçiyi tabanca ile hayati bölgelerinden yaralayıp öldürdüğü" gerekçesiyle (md.59)'un sanık hakkında uygulanmamış olmasında, mahkeme tarafından takdir hakkının objektif olarak kullanılmadığı sonucuna varılamayacağını belirtmiştir. **Hüküm tarihi ile onama ilamı tarihi arasında 9 ay, 2 gün süre geçmiştir.**

1b) Ortalama yargılama süreleri

"Suç tarihi ile hüküm tarihi arasındaki süre" toplamı 37 ay yapmaktadır. Dolayısıyla, mahkumların suç işleme ve haklarında hüküm verilmesi tarihleri arasında geçen ortalama süre, 18.5 aydır.

"Hüküm tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı 23.3 ay tutmaktadır. Bu çerçevedeki ortalama süre ise, 11.6 aydır.

"Suç tarihi ile ilam tarihi arasındaki süre" toplamı 60.3 aydır. Mahkumların suç işleme ile haklarındaki hükmün kesinleşmesi tarihleri arasında geçen ortalama süre, 30.1 ay olmaktadır.

1c) Yargılamayı yapan mahkemelere göre ortalama yargılama süreleri

1984 yılında çıkartılan 2 İnfaz Kanununda da mahkumlar hakkındaki yargılama Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerince yapılmıştır. Dolayısıyla, yargılama ortalama süreleri, üstte verilenlerle koşuttur.

---

97 Yargıtay Başsavcısı belirtilen tarihli tebliğnamesinde bu konuda şöyle yazmaktadır: "... Mahkemenin sanıklardan Hamdi Filizcan ile Cihan Aslan lehine TCK'nun 59. Maddesini tatbik ettiği halde, sanık İlyas Has'ın lehine tatbik etmemesi; TCK'nun 59. Maddesindeki takdir hakkını leh ve aleyhte kullanırken objektif nedenlere dayandırmadığı sonucuna varılmıştır. Çünkü; bekçinin öldürülmesi olayında, sanık Hamdi Filizcan'ın rolü ile İlyas Has'ın rolü aynıdır. Hamdi Filizcan maktulü motosikletten düşürmüş ve tutmuş, sanık İlyas Has silahla yaralamış; her ikisi de suçunu zabıta haricinde inkar etmiş, her ikisi de bekçiyi öldürmek istemediklerini iddia etmişlerdir. O halde, TCK'nun 59. Maddesinin sanık İlyas Has hakkında da tatbiki gerekir, görüşündeyim."

BÖLÜM X

BİLİM VE HUKUK ÇEVRELERİNİN ÖLÜM CEZASI SORUNUNA YAKLAŞIMI

X) BİLİM VE HUKUK ÇEVRELERİNİN ÖLÜM CEZASI SORUNUNA YAKLAŞIMI

A) ÖLÜM CEZASININ TARAFTARLARI VE İLERİ SÜRÜLEN GEREKÇELER

Türkiye'de, bilim ve hukuk çevreleri de ölüm cezası karşısında kesin tavır alamamış, ikircikli ve hatta çoğu kez de bu cezadan yana düşünce üretmiştir. Tanınmış bir çok hukukçunun, ölüm cezasından ve ölüm cezası öngören yeni suçlar yaratılmasından yana ifadelerini saptamak olasıdır. Bu spesifik bağlamda, yasama, yürütme ve yargı organları ve temsilcileri eliyle üretilen siyasa ile bilim çevrelerinin ürettiği görüşler arasında bir bütünleşme ve koşutluk bulunmaktadır.

a) Basında yayınlanan makalelerden örnekler

Basında yer alan ve ölüm cezası yandaşı görüşlerden çarpıcı olduğunu düşündüğümüz bazı örnekler şunlardır.

i) Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu (1944, 1970 ve 1977)

Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 1944'de Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan makalesinde ölüm cezasının gerekliliğini şu şekilde ileri sürmekteydi:

> Ölüm cezası meselesini "her memleket için ayrı ayrı mütalaa etmek lazımdır. Mesela memleketimiz bakımından mütalaa edilince, anormal zamanlarda konulan şiddetli cezaların ve bunların süratli tatbikinin, suçun azalmasına yardım ettiği ileri sürülebilir. 1920'de Milli Mücadelenin başında İstiklal Mahkemelerinin faaliyete geçmesi, askerden firar suçunu önlemişti. 1925-26'da Ankara İstiklal Mahkemesinin, siyasi suçlardan maada eşkıyalık suçlarını da muhakeme ve bir kaç azılı şakiyi idam etmesi memlekette son eşkıya döküntülerini sindirmiş ve bu suçu ortadan kaldırmıştı... *Şu bir kaç küçük müşahede bizim memleketimiz ve içtimai bünyemiz için ölüm cezasının lüzumlu bir ceza olduğunda şüphe bırakmıyor. Türk kanun koyucusunun milli korunma kanununa idam cezasını eklemesi bu lüzumun en açık bir delili değil midir?*"[1]

Prof. Velidedeoğlu yine 1944 yılında yayınlanan bir kitabında, değindiği çok sayıdaki konunun yanı sıra, genel olarak cezalar ve özel olarak da ölüm cezası üzerinde de görüşlerini açıklamıştı.

> "... III) Şurası muhakkaktır ki, cezanın gayelerinden biri de suç işlemeye meyli olanların ceza tehdidi ile korkutulması ve böylece zayıf karakterli kimselerin suç işlemelerinin önüne geçilmesidir. Mesela Ceza Ka-

---

1 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Ölüm Cezasının Lüzumuna Dair", *Cumhuriyet*, 26/08/1944, S:7197, sf:2.

nunundan idam cezası kaldırılırsa, basit insanlar arasında cinayetlerin çoğalacağına muhakkak nazariyle bakılabilir; zira suçunun cezasını hayatıyla ödemek mecburiyetinde kalmayacağını bilen bir şahıs, belki bir gün umumi af olur da hapisten kurtulurum ümidiyle, cinayeteni daha kolayca tasarlar ve işler. Hatta aynı muhakemeyi, idamdan gayri cezaları istilzam eden suçlar için de yapmak mümkündür. Halkın ceza kanunu hükümlerinden haberi olmadığı sanılmasın!... IV) Bununla beraber bir memlekette istisnasız bütün cezalarda ölçü yüksek tutulursa, bunun suçu mutlaka önleyeceği iddia olunamaz ve böyle bir durumda cezaların tesir derecesi, ölçünün biraz daha eksik tutulması halindekinden daha fazla olamaz. Şiddetli cezalar normal zamanlarda da devam eder durursa, adeta bir alışma hasıl olur... V) Yakın tarihimizden bazı misaller alalım...TBMM, ilk toplandığı tarihten altı gün sonra, yani 29 Nisan 1920'de kabul ettiği (Hıyaneti Vataniye Kanunu) ile, Meclisin meşruiyetine karşı gelenler ve ifsadatta bulunanlar (düzensizlik meydana getiren, kargaşa çıkaranlar/MSG) için idam cezasını koymuş ve dört buçuk ay sonra da asker kaçakçılığına ve lüzum görülecek diğer suçlara bakmak üzere, 11 Eylül 1920 tarih ve 21 sayılı Kanunla İstiklal Mahkemelerini teşkil etmiştir. Bu Kanunun dördüncü maddesine göre: 'İstiklal mahkemesinin kararları kati olup infazına bilumum kuvayı müselleha ve gayri müsellehai devlet memurdur'. İki yıl sonra kabul olunan ve bu mahkemelerin vazife çevresini genişleten 31 Temmuz 1922 tarih ve 249 sayılı İstiklal Mehakimi Kanununun üçüncü maddesiyle, asker kaçakçılığından maada, hıyaneti vataniye, devletin dış ve iç emniyetini ihlal, casusluk, asker ailelerine tecavüz, askeri komisyonlarda suiistimal, ihtilas ve rüşvet, memuriyet nüfuzunu suiistimal suretiyle halka zulüm ve işkence suçlarının rüyeti vazifesi dahi istiklal mahkemelerine verilmişti. Eşkiyalığı ortadan kaldırmak üzere kabul olunan ve birinci maddesinde 'Hükümetçe şaki ilan olunan ve kendilerine verilecek mühlette teslim olmayan şahısların her kim tarafından olursa olsun cerh ve katillerinin cürüm addolunmayacağını' yazan 18 İlkteşrin 1923 tarih ve 356 sayılı (İzalei Şekavet Kanunu), Osmanlı devrinde müzminleşmiş olan eşkiyalık suçunun kökünü kazımıştı. İrtica ve isyan hareketlerine karşı çıkarılmış olan 4 Mart 1925 tarih ve 578 sayılı (Takriri Sükun Kanunu) da hükümete iki yıl için geniş salahiyet vererek 'irtica ve isyan ve memleketin nizamı içtimaisini ve huzuru sükununu ve emniyet ve asayişini ihlal edenlerin istiklal mahkemesine verileceğini' kabul etmişti. Böylece Milli Mücadelenin ve Cumhuriyetin ilk yıllarında çoğaldığı görülen bazı suçlar, Meclis tarafından alınan bu gibi şiddetli ve istisnai tedbirler ve adalet mekanizmasının çok çabuk işlemesi sayesinde önlenmiştir."[2]

Prof. Velidedeoğlu, 1970'de, CHP'li kimi milletvekillerinin ölüm cezasının kaldırılması konusunda verdikleri kanuh tasarısı ve bunun yandaşı ve karşıtlarının basına yansıyan tartışmaları üzerine bir makale yazmıştır. Ya-

---

2 Prof. Dr. Hıfzı Veldet, Hayat, Hukuk ve Cemiyet içinde "Bugünkü Ceza Sistemimiz ve Olağanüstü Cezalar Meselesi", Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1944, sf:154-157.

zar, bu yazısında, "ölüm cezasından yana veya ona karşı bir düşünce ileri sürmeyerek" bu cezanın tarihçesi ve diğer ülkelerdeki durumu konusunda bilgi vermiştir. Yazar, eski dönemlerde, bu cezanın keyfi olarak verilip infaz edildiğine de işaret etmiş ve "Bugün vatan aleyhinde, devlet kuvvetleri aleyhinde işlenen bir kısım suçlarla kasten adam öldürme suçu, kural olarak, idam cezasiyle cezalandırılır" demiştir.[3] Bu bağlamda, yazarın, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, siyasi nitelikli suçlar için de ölüm cezası öngörüldüğü hususuna işaret etmemiş olduğu dikkati çekmektedir.

Prof. Velidedeoğlu, 1977'de, Türkiye'de Milliyetçi Cephe hükümetinin iktidarı döneminde çok sayıda öldürme ve yaralama olayları yaşandığı evrede yayınlanan bir makalesinde, konuya dolaylı olarak yine değinmiştir:

> "Pek yakında sona erecek olan şu MC iktidarı döneminde siyasal ve ideolojik nedenlerle öldürülen gençlerin sayısı 250'ye vardı. Yaralananlar ise binlerce...Kişisel varlık, değer ve niteliklere ilişkin hakların en başında yaşam hakkı yer alır...Yaşam hakkı bir insanlık hakkıdır ve her kişi bu hakka, insan olarak doğmuş olması dolayısiyle sahiptir...Yaşam hakkı o kertede önemli bir haktır ki, eskiden beri ceza yasaları 'kişilere karşı suçlar' bölümünün en başında adam öldürme suçlarına ve bunlara uygulanacak cezalara yer vermiştir...Yurttaşlar ve Borçlar Yasalarındaki yaptırımlar yalnız 'tazminat' olduğu halde, Ceza Yasasındaki yaptırımlar hapisten idama kadar giden türlü cezalardır...Adam öldürme suçuna ilişkin olarak Askeri Ceza Yasasında da türlü kurallar vardır... Anayasa da yaşam hakkına 'kişi hakları' bölümünün en başında yer vermiştir. Çünkü yaşam hakkı olmadan ve güvence altında bulunmadan öbür bütün hakların hiçbir anlamı kalmaz... Yaşam hakkı yalnız hukuksal açıdan değil, ahlaksal açıdan da önemlidir. Her insan başkasının bu doğal hakkına saygı göstermekle yükümlüdür... Ne var ki, *başkasının yaşam hakkına saygı göstermeyenlere karşı devletin yaptırım gücü işletilmezse, az önce yazdıklarım ahlaksal veya dinsel bir öğüt olmaktan ileri geçemez. Yukarıda saydığım yasalardaki türlü yaptırımlar bu nedenle konulmuştur... Yaptırım gücünü kim kullanacaktır... Hükümet ve onun buyruğu altındaki güvenlik güçleri hiç yan tutmadan katilleri çabucak yakalayarak yargı organlarına teslim etmelidirler. Yargıçlarınız da adaletin yanılmaz ve amansız sillesini vurmakta en küçük bir duraksama göstermemelidirler. Bugün içinde bulunduğumuz kanlı ve karmaşık durumdan ancak böyle çıkabiliriz..."*[4] (italikle vurgu bize aittir)

ii) Prof. Nurullah Kunter (1953 ve 1956)

Prof. Nurullah Kunter, ölüm cezasının infaz yöntemleri üzerinde durduğu ve adam kaçırıp öldüren suçluları "*canavarlar*" olarak nitelendirdiği 1953 tarihinde yayınlanan bir makalesinde ise şu görüşleri savunmuştur:

---

3 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Ölüm Cezasının Tarihine Dair", *Cumhuriyet*, 25/02/1970, S.16371, sf:2.

4 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Ölenler, Öldürenler...", Cumhuriyet, 29/05/1977, S:18978, sf:2.

"Halk efkarı" bazı olaylar nedeniyle "tekrar ölüm cezasının şiddetle tatbikine taraftar görünmeye başlamıştır... Fransa'da giyotin denilen aletle mahkumların başları kesilmektedir. İngiltere'de, İspanya'da, İtalya'da daha başka bir çok Avrupa memleketlerinde, Şark memleketlerinde olduğu gibi, ölüm cezasına çarptırılanlar asılmaktadırlar. Almanya'da harpten önce bu gibi *mahlukların* başları eski çağlarda olduğu gibi balta ile kesilmekte idi; Hitler devrinde önce kurşuna dizme ve daha sonra zehirli gaz hücrelerinde boğma usulü tatbik edilmiştir. Şimdi ise ölüm cezası bizde olduğu gibi asmak suretiyle infaz edilmektedir... Missouri, Neveda ve Oklahoma'da ise ölüme mahkum olanlar zehirli gaz hücresinde boğulmaktadırlar. *Bu şekilde idam edilenlerin tam üç dakikada öldükleri bir kronometre ile ölçülmek suretiyle tespit edildiğinden, bunun en insani idam şekli olduğuna kanaat getirilmiş bulunulmaktadır.*"[5] (vurgu bize aittir)

Bir hukukçunun, suç işleyenleri, "canavarlar" ya da "mahluklar" olarak nitelendiriyor ya da Hitler faşizminin milyonlarca kişiyi katlettiği "zehirli gaz hücrelerini" meşru bir ölüm cezasının infaz biçimi olarak sunabiliyor olması özellikle dikkate değer bir veridir.

Prof. Dr. Nurullah Kunter'in 1956 yılında yayınlanan makalesinde ileri sürdüğü yaklaşıma göre,

Ölüm cezasının "*meşruiyet meselesi, kanaatimizce münakaşa götürmez.* Cemiyet kendini müdafaa için, müdafaayi temin edecek herhangi bir tedbiri almak hakkına maliktir. Cezanın tek gayesi bizce cemiyetin müdafaasıdır. Islah, bu gayeye varmada kullanılan bir vasıtadan ibarettir. Islah edilemeyecek kimseler hakkında cemiyetten müebbed bir şekilde uzaklaştırma, zarar veremez hale getirme tedbiri almak zaruridir. Bu da ya müebbed hapis yahut ölüm şeklinde tecelli edecektir. Adli hata itirazı mühimdir. Bir masumu cezalandırmaktansa bin masumun ('suçlunun', olması gerekir, MSG) cezasız kalmasını tercih etmek lazımdır. Kaldı ki ölüm cezasına çarptırılmayan kimse müebbed hapse mahkum olacaktır. Cezasız kalacak değildir... *Biz şahsen normal zamanlarda bu cezanın faydalı olduğuna kani değiliz.* Bunun yerine müebbed hapis cezası konabilir. Bu cezanın umumi aflara tabi olmayacağı kabul edilebilir. Mahkumun çalıştırılması suretile cemiyete yük olmasının da önüne geçilebilir. *Bugün hakim kanaat, ölüm cezasının korkutucu ve dolayısile faydalı olduğu merkezindedir.*"[6](vurgu bize aittir)

---

5 Nurullah Kunter, "Ölüm Cezaları Nasıl Tatbik Edilmelidir?", *Yeni İstanbul* Gazetesi, 20/11/1953, S:1437, sf:5.

6 Nurullah Kunter, "Ölüm Cezası İlga Edilmeli mi, Edilmemeli mi?", *Cumhuriyet*, 22/02/1956, S:10981, sf:2.

iii) Coşkun Kırca (1988)

1990'lı yıllarda bir süre Dışişleri Bakanlığı görevini de yürüten Büyükelçi Coşkun Kırca, dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in, F. Almanya'da iken ölüm cezalarının kaldırılmasının uygun olacağı biçimindeki açıklaması üzerine 1988'de yazdığı bir yazıda şu görüşleri ileri sürmüştür:

> "*Memleketimizde ılımlı sol ve aşırı sol çevreler, öteden beri, ölüm cezasının kaldırılmasını isterler...* Mesele, TBMM'nin ölüm cezalarını bir türlü onaylamayışından doğuyorsa, bu durumu düzeltmek mümkündür. Ölüm cezalarının yerine getirilmesini parlamentonun onayına bağlayan tek ülke Türkiye'dir... Aslında gerçek bir parlamenter rejimde bu yetkinin Cumhurbaşkanına ait olması gerekir... ölüm cezasını ceza kuramına dayanarak reddetmek amacıyla ileri sürülen görüşler de, matematiksel bir doğruluk taşımaz... İnsan öldürmeme kuralını çiğneyenlerin, aynı kuraldan faydalanmalarının, adalet ilkeleri ile bağdaşmayacağını da eklerler. Kaldı ki, hakim, suçlunun kendisine özgü ruhsal ortamını ve toplumsal şartlandırılışını, hafifletici sebep olarak dikkate alacaktır. Fakat, bu gibi hafifletici sebepler yoksa ve üstelik, suçluyu topluma kazandırabilmek de mümkün değilse, bir *canavara hayatını bahşetmenin*, toplum içinde adalet duygusunu zedeleyeceği de ileri sürülür.... İngiliz muhafazakarlarının önemli bir kısmı, bugün de ölüm cezasından yanadır; ama hiç kimse, bu partinin demokrasi düşmanı olduğunu söylemiyor... En önemlisi, Batı ülkelerinin çoğunda kamuoyu araştırmaları, halk çoğunluğunun, Parlamento çoğunluğundan farklı olarak, ölüm cezasından yana olduğunu göstermektedir. Bize kalırsa, en doğrusu konuyu halkoylamasına götürmektir. Halk çoğunluğu karar verir; mesele biter. Fakat, hemen hiçbir devlet, ölüm cezasını tam olarak kaldıramadığından, bu konudaki yasak Anayasalara çoğu zaman girmiyor. Şu halde önce Anayasada, bu gibi kanunları, halkoyuna sunma yetkisini cumhurbaşkanına tanımaktan başka yol gözükmüyor." [7] (vurgu bize aittir)

Yazının bütününde bu cezayı saklı tutma eğilimi ağırlığını hissettirmektedir. Yazara göre, bu cezaya mahkum edilenler suçlu değil, "canavar"dırlar. Yine yürütülen muhakemeye göre, İngiliz muhafazakarları, hem cezadan yana hem de demokrat kabul edildiklerine göre, ölüm cezasına taraf olmakla demokratlıktan da ödün verilmeyecektir. Yazar, ayrıca, bu cezayı kaldırıp kaldırmamayı, halk oyuna sunarak belirlemeyi, demokratik bir yol olarak sunmaktadır. Bu bir saptırmadır. Zira, örneğin, bir toplum, ağır suç işleye-

---

[7] Coşkun Kırca, "Ölüm Cezası", *Hürriyet*, 27/10/1988, S:14564, sf:5. İlginç olan husus, TBMM'nin 19. Döneminde (1991-1995) parlamento üyesi olan yazar, bazı suçlar hariç tutulmak kaydıyla da olsa, ölüm cezasının kaldırılarak yerine ömür boyu ağır hapis cezası verilmesini öngören yasa önerilerinden birisini yapan kişidir. Anılan yasama döneminde, ayrıca, birisi Cemal Şahin, diğeri ise Tunç Bilget, Münif İslamoğlu, Mümtaz Soysal ve Tınaz Titiz (yine bazı suçları hariç tutar kapsamda olarak) tarafından da bu cezanın kaldırılması ve yerine ömür boyu ağır hapis cezası verilmesini öngören yasa önerileri yapılmıştır. Yazarınki dahil, anılan yasa önerileri görüşülemediğinden kadük olmuştur; bkz., Kamil Ateşoğulları, age, sf:185.

ne işkence uygulanmasından yana olsa, bu demokratik sayılıp kabul mü edilecektir?

Yazar, hangi ülkede hangi kamuoyu araştırmasının halkın bu cezadan yana olduğunu göstermeksizin, eğilimin bu cezanın saklı tutulmasından yana olduğu yolunda bir izlenim yaratmaktadır. Oysa her ülkede, bu cezadan yana ve karşı olanlar bulunduğu açıktır. Bu ikinci grubun çoğunluk teşkil ettiğini gösteren kamuoyu araştırmaları da vardır. Ayrıca, günümüzde, ölüm cezasını, savaş zamanı için saklı tutulması istisnasını hiç tanımaksızın, yani tüm zamanlar ve tüm suçlar bakımından bir anayasal yasak olarak düzenlemiş bulunan çok sayıda devletin varlığı da bilinmektedir. Uluslararası Af Örgütünün verilerine göre, bu kategoriye giren devlet sayısı 58 idi; ayrıca 15 devlet de, adi suçlar bakımından (savaş durumu istisnasını tanıyarak) bu cezayı yasalarından çıkarmıştır. Bunlara ek olarak, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu toplam 26 devlet (en yakın tarihlisi 1984, Türkiye olmak üzere) 1980'lerin ikinci yarısından bu yana fiilen bu cezanın infazını gerçekleştirmeyen devletler kategorisi altında gösterilmektedir.[8] Dolayısıyla, dünya ölçeğinde gözlemlenen genel eğilimin, aşamalı olarak, ölüm cezasının kaldırılması yönünde geliştiğini saptamak uygun olacaktır.

iv) Mete Göktürk (1998)

İstanbul DGM Cumhuriyet Savcısı Mete Göktürk Şubat 1998'de yayınlanan bir makalesinde şu görüşlere yer vermiştir:

> "...Ölüm cezasının ceza yasalarımızdan tümüyle kaldırılmasının bir gereklilik olup olmadığını inceleyelim. 1- Ölüm cezası uygar ve demokratik toplumların tümünün ceza yasalarından çıkartılmış da, bir tek bizim yasalarımızda mı kalmıştır? Bilindiği gibi ölüm cezası, demokratik ülkelerin bir kısmının ceza yasalarında toplum yapısına, gereksinimlere bağlı olarak hala varlığını sürdürmektedir. Bu durumda ölüm cezasının çağdaş hukukun kabul ettiği sınırlar ve ölçülerin dışına taştığından söz edilemez. 2- Toplumdan bu yönde bir istem ve baskı mı gelmiştir? ...Elbette ki hayır. Tam tersine toplumun çok büyük bir kesimi azgın bir şekilde yükselen suç grafiği karşısında belirli suçlar için, ölüm cezası da dahil, daha etkin ve caydırıcı cezalar verilmesini istemektedirler...Sanki bir İskandinav ülkesindekine benzer dingin ve barışçıl bir ortam sağlayabilmişiz gibi bizde de ölüm cezasının ceza yasalarımızdan tümüyle çıkartılmasının koşullarının oluştuğundan nasıl söz edebiliriz?... Sonuç olarak: Caydırıcılık etkisi tartışmasız olan ölüm cezası tümüyle kaldırıldığında bir yandan belirli suçlarda çok büyük bir artış görülecek, öbür yandan hakların korunamadığına, adaletin sağlanamadığına inanan insanlar, kendileri, suçluları cezalandırma yoluna başvuracak, yani bu yönde de suç grafiğinde yükselmeler görülecektir. Ne ya-

---

8 Kamil Ateşoğulları, age., sf:186-189. Bu rakamların yayınlandığı tarihten bu yana ölüm cezasını kaldıran devletlerin sayısı daha da artmıştır. Bu konuda güncelleştirilmiş bilgi için yukarıda, "İnsan Hakları Belgeleri ile Ulusal Mevzuatta Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası" başlıklı bölüme bkz..

pılmalı? ...İnsan haklarını savunurken ayaklarımızı yere basmak ve gerçekçi olmak zorundayız... Bu nedenle ölüm cezasıyla ilgili yeni bir düzenleme yapılacaksa (ki buna gerçekten de ivedilikle gereksinim vardır) ceza yasalarımızdaki ölüm cezasını tümüyle kaldırmak yerine, bu cezanın uygulama alanını daha da sınırlandırmak ve yasalarından henüz ölüm cezasını çıkartmamış demokratik ülkelerde olduğu gibi yalnızca adam öldürme suçlarının özellik gösteren bir bölümüyle sınırlı tutmak (örneğin TCK'nin 450. maddesindeki suçlar gibi); buna karşılık TCK'nin 125 ve 146. maddelerinde tanımını bulan ülkenin toprak bütünlüğünü bölmeye, mevcut anayasal düzeni değiştirmeye yönelik suçlar için ise (yakın geçmişimizde yaşadığımız acı örnekler de dikkate alınarak) ölüm cezasını kaldırmak çok daha doğru ve gerçekçi bir yaklaşım olacaktır."[9]

b) Bilimsel ve mesleki periyodiklerde yayınlanan çalışmalardan örnekler

i) Esat Adil Müstecaplıoğlu (1937)

Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun 1937 yılında yayınlanan makalesinde ölüm cezası konusunda şu görüşler ileri sürülmüştü:

"Bütün bu münakaşalardan sonra belki ölüm cezasının meşru olduğu ümit edilebilir; Montesquieu'nün dediği gibi bu ceza belki akden ve filozofikman müdafaa edilebilir. Fakat şöyle bir ihtirazı kayda her halde lüzum vardır: Prensip itibariyle, eğer cemiyet cezalandırma hakkına sahipse, bu hakkını ancak içtimai zaruret ölçüsü dahilinde istimal etmeli ve hatta bu ölçüye riayete mecbur olmalıdır. Ölümden daha az sert bir ceza cemiyetin ve azasının emniyetini korumaya kafi geldiği zaman onunla iktifa etmeyerek ölüm cezası vermeğe hakkı yoktur."[10]

ii) Prof. Nurullah Kunter (1942 ve 1980)

Prof. Kunter, 1942 yılında yayınlanan bir makalesinde, 1940 tarihli TCK Tasarısını incelerken, ölüm cezası ile bu cezanın infaz şekline ilişkin Tasarıda benimsenen yaklaşımı şöyle değerlendirmiştir.

"Ölüm cezası muhafaza edilmiştir. Bu cezayı daha uzun zaman istisnai bir ilaç gibi kullanmak zaruretinde olduğumuz görülüyor. Projenin koyduğu yenilik, kaide olarak infazın aleni olmayışı prensibinin kabulüdür. Bunu takdirle karşılıyoruz. Aleni ölüm cezası daha ziyade başkalarını korkutmak gayesine matuftur. Gizli ölüm cezası ise, her ne kadar cezanın infaz edildiğini öğrenmek halk üzerinde bir tesir yaparsa da, daha ziyade cemiyeti muzır elemanlardan kurtarmak emelini gütmektedir.

---

9 Mete Göktürk, "Ölüm Cezası", *Cumhuriyet*, 27/02/1998, S:26441, sf:2. Sayın Göktürk'ün, TCK (md.125, 146) gibi hükümlerden ölüm cezasının kaldırılması önerisi, genel olarak bu cezanın tümden ilgası görüşünde olmamasına karşın, önemli bir vurgu olarak açığa çıkmıştır.

10 Esat Adil Müstecaplıoğlu, "Ölüm Cezası", Aylık Siyasi İlimler Mecmuası (Mülkiye), Yıl:VII, Temmuz 1937, No.76, sf:200-205, özellikle sf:203.

Fakat kanun Adliye vekiline istisnai hallerde infazın aleni olmasını emredebilmek salahiyetini vererek bu cezanın kütle üzerindeki korkutucu tesirlerinden azami istifade imkanlarını da vermiştir."[11]

Prof. Kunter, Avrupa Konseyi Suç Sorunları Yönetici Komitesinin Strasbourg'da yapılan 29. toplantısında 20/03/1980 tarihinde yaptığı konuşmasında bir kez daha ölüm cezası sorunu üzerinde durma fırsatını bulmuştur. Yazar, şu görüşlerin altını çizmiştir:

Ölüm cezasının ilgası konusunda, "bizler burada insan sever, filozof veya ideolog olarak hareket etmemeliyiz, gerçekçi olmalıyız. Ölüm cezasının ilgası, bu cezanın tamamen kaldırılması anlamına gelir. Gerçek ilga, tam ilgadır. Gerçek ilga, hukuki (de jure) ilgadır. Fiili (de facto) denilen ilga, aslında ilga değildir. Ölüm cezası kaldırılmamıştır, sadece uygulanmamaktadır. *Ölüm cezası şu veya bu devlette mevcut ise, bu ölüm cezasının orada zorunlu olduğunu, yani şartların bu cezayı zorunlu olarak doğurduğunu gösterir.* Ölüm cezasının ilgası sorunu, ancak belli bir Devlet bakımından söz konusu olabilir. Eğer bir Devletteki şartlar ilgayı gerektiriyorsa, yani ölüm cezasının, çok zehirli bir ilaç gibi, gerektiğinde kullanılmak üzere el altında bulundurulmasına artık ihtiyaç duyulmuyorsa, bu Devlet bu cezayı ilga edebilir. Hukuki denilen ilga, daima, fiili denilen ilgadan sonra gelmelidir. Bir devlette ölüm cezasının son infazından sonra uzunca bir süre geçmişse -bence bu süre 50 yıldan az olmamalıdır- bu devletin şartlarının iyileştiği ve ölüm cezasına artık ihtiyaç kalmadığı, fazla bir risk söz konusu olmadan, olsa da yeniden kabul edilmesi daima mümkün olduğu için, bu Devletin ölüm cezasını ilga edebileceği objektif olarak söylenebilir."[12]

Yazar şöyle devam etmektedir:

"*Ölüm cezasına artık hiç ihtiyaç duyulmayacak ideal bir gün elbet gelecektir.* Bu gün, şanslı ve mutlu birkaç Devlet için gelmiştir. Bu gün geri kalan pek çok devletin bir kısmı için oldukça kısa, diğer kısmı için de oldukça uzun bir süre sonra gelebilecektir. Muhakkak olan bir şey varsa, o da bu günün dünyamızdaki bütün devletler için henüz gelmemiş olduğudur. Bu nedenledir ki, Amnesty International'ın bu yılın sonbaharında Karakas'da toplanacak olan Birleşmiş Milletler'in 6. Kongresinde kabul ettirmek istediği 'ölüm cezasının dünyanın her yerinde ve tam olarak ilgası' tezini bilimsel olarak savunmak imkansızdır, (sf:125). Ya-

---

11 Nurullah Kunter, "Ceza Kanunu Projesi Hakkında Düşündüklerim II-Cezalar", Adliye Ceridesi, Y.33, S.5, Ankara, 1942, sf:564-572, özellikle 566-567. Prof. Kunter, ölüm cezasından başka, Tasarıda yer verilen sürgün cezasına ilişkin olarak da görüşlerini açıklamıştır: "Sürgün cezası hakkında projenin bugünkü kanunun birinci fıkrasını aynen naklettiğini kaydedelim. Bu münasebetle sürgün cezasında uzaklığın 60 kilometreden 200 kilometreye çıkarılmasını teklif ediyoruz. Seri nakil vasıtalarının mesafeleri kısalttığı bu devirde 60 kilometre, sürgünden beklenen neticeyi temine kafi değildir", agm., sf:568.

12 Nurullah Kunter, "Ölüm Cezasının İlgası Sorunu", Adalet Dergisi, Yıl:71, Mart-Nisan 1980, S:2, sf:123-128, özellikle 123-124.

şayan hukuku tanımanın yanılmaz tek yolu vardır. O da halka başvurmaktır. Eğer cezalarda korkutucu bir tesir aranıyorsa, bu kuvvetin halk tarafından duyulması şarttır. Çünkü korkacak veya cayacak olan odur. *O halde, ölüm cezasının ilgasından yana olup olmadığını halka soralım. Görüyorsunuz, yapılacak iş ne kadar basit. Hem de ne kadar demokratik.* Ölüm cezasının ilgası sorunu da, her devletin ferdi şartları göz önünde tutularak çözülmeli, yani kısaca ferdileştirilmelidir. Bunu kim yapabilecektir? Elbet her devletin kendisi başkası değil. Sorunun ancak ulusal düzeyde ortaya çıkmasının sonucu şu oluyor ki, *uluslararası bir çözümü düşünmek dahi mümkün değildir. O halde, ne Avrupa konseyi, ne Avrupa Adalet Bakanları Konferansı, ne de Birleşmiş Milletler teşkilatı, ölüm cezasının ilgası konusunda bütün devletler için ortak bir çözüm bulabilirler.*"[13]

Prof. Kunter anılan yazısını şöyle tamamlamaktadır:

Ölüm cezasını doğuran ve yaşatan şartların ortadan kalkması halinde, yani fiili ilga denile gelen durumlarda dahi, ihtiyatlı devletler hukuki denilen ilga yoluna gitmeye mecbur değillerdir ve mecbur da tutulamazlar. Kaldırılan ölüm cezasının tekrar kabulü konusunda da durum aynıdır. Bir devletin suçlulukla mücadele için zorunlu gördüğü bir tedbiri almasına hiçbir kuvvet engel olamaz. *Ölüm cezasının yasama organınca tekrar kabulünü yasaklama yönündeki her teşebbüs, demokrasinin temeline de ters düşer.* İlga tezi taraftarları, fiili ilga ile yetinmemekte, hukuki de denilen ilgayı istemektedirler. Acaba hukuki ilga, yani gerçek ilga hakikaten zorunlu mu? Bence bunda tereddüt etmek ve bir çok sorular sormak caizdir: İhtiyaç tekrar duyulduğunda ölüm cezasının tekrar kabul edilmesi gerektiğine ve kimse de huzur içinde geçen yıllardan sonra kötülerinin tekrar dönmeyeceğini garanti edemediğine göre, *elimizdeki silahı neden çöplüğe atalım veya imha edelim? Kötü günleri de düşünerek, cezalar arasında ölüm cezasını muhafaza etmek daha ihtiyatlı bir hareket olmaz mı?* ...Devletler uzun zamandan beri uygulamasalar dahi, ölüm cezasını ilga edip etmemekte serbesttirler. Devletler ölüm cezasının ilgasını seçtiklerinde de, gerektiğinde tekrar kabulde serbesttirler, yani tekrar kabul zamanının gelip gelmediğini her devlet kendi tayin eder ve uluslararası veya üstü bir çözüm söz konusu olamaz." [14]

Yazarın örneklenen görüşleri, yalın biçimde ölüm cezasına taraf olma yaklaşımını sergilemenin ötesine geçmektedir. Bir bilim adamının, ölüm cezası konusunda "uluslararası bir çözümü düşünmenin dahi mümkün olmadığını" belirterek, peşinen düşünmeye kayıt koyması üzerinde durulmak gereken bir yaklaşımdır. Yazar, dünyada açıkça gözlenen bu cezayı kaldırma yönündeki gelişimi göz ardı ederek, Avrupa Konseyi'ne, Birleşmiş Milletlere, bu cezanın ilgası konusunda "bütün devletler için ortak bir çözüm" *önermemelerini* hatırlatmaktadır. Ölüm cezasını kaldıran devletlerin sayısının arttığı gerçeği ise, bu cezanın tekrar kabulünü teşvik eder bir tavırla örtülmeye

13 agm., sf:126.

14 agm., sf:127 ve 128.

çalışılmıştır. Yazara göre, demokrasinin temeli, ilga edilen ölüm cezasının yasama organınca tekrar kabulünün yasaklanmamış olmasıdır. Yazar, İnsan Hakları Hukuku belgelerinde yer alan ve ilga edilen bu cezanın tekrar kabulü yasağını getiren evrensel standartları da ihmal etmektedir. Dahası, bu yazılarda, yazarın ceza/cezalandırma anlayışı da açığa çıkmaktadır: Ona göre, suç işleyenlerin topluma tekrar dönmesini önlemenin yolu, "elimizdeki ölüm cezası silahını çöplüğe atmamaktır". Yazar gerekçe göstermeksizin, Uluslararası Af Örgütünün ölüm cezasının ilgası için dünya çapında yürüttüğü kampanyayı ve ileri sürdüğü argümanları, "bilimsel olarak savunmanın imkansız" olduğunu ileri sürmektedir. Yazar, hukuki ilga bakımından da, yine gerekçe belirtmeksizin, bir süre belirlemiştir. Buna göre, hukuki ilga için, son infazdan sonra "en az 50 yıl" geçmesi gerekir. Tabii, neden 40 yıl yahut 60 yıl değil de, 50 yıl süre öngörüldüğünü bu yazılardan çıkartmak pek olası gözükmemektedir.

iii) Sıtkı Tunçer (1953)

Adalet Dergisinin 1953 tarihli 3. sayısında yayımlanan makalesini hukukçu Sıtkı Tunçer şöyle noktalıyordu:

> "Kanaatimizce ölüm cezası yaşı kemale ermiş, akli maluliyeti bulunmayan, tahrik edilmemiş, kanuni ve takdiri tahfif sebeplerinden istifade edemeyen ve Millet Meclisince de müsamahaya layık görülmeyen cürüm failleri için *ağır telakki edilmemelidir. Bizim cemiyetimiz gibi cemiyetlerde daha uzun seneler ölüm cezası muhafaza edilmek lazımdır.* Netice olarak, Planiol'un boşanma hakkında söylediklerini biz ölüm cezası için söyleyeceğiz: *Ölüm cezası fenadır; fakat zaruridir.*" [15]

iv) Hakkı Demirel (1956)

AÜ Hukuk Fakültesi Dergisinin 1956 tarihli nüshasında yayımlanan yazısında Hakkı Demirel şu görüşleri savunmaktaydı:

> "*Islahı kabil olmayan suçluların öldürülmesi tabii olarak akla gelen bir fikirdir.* Fakat suçlunun cezalandırılmak icap eden bir kimse değil, yok edilmesi gereken bir kimse olduğu şeklinde de ifade edilebilecek *bu fikri ihtiyatla karşılamak ve umumileştirmekten kaçınmak da icap eder.* Filhakika, bazı kimselerin cemiyet için tehlikeli oldukları, bunların ıslahı imkanı bulunmadığı ve yok edilmeleri icap ettiği kabul edilince, cemiyetin kötülerden ayıklanması, tedavisi kabil olmayan hastalardan, sakatlardan ve ilh dahi cemiyetin kurtarılması lazım geldiğinin kabulüne de mani kalmamaktadır. Görülüyor ki, cemiyetin, ölüm cezasıyla korunması fikri, cemiyetin, sun'i bir istifaya tabi tutulması fikrine müncer olmaktadır." [16]

---

15 Sıtkı Tunçer, "Ölüm Cezası", Adalet Dergisi, C: 44, S:3, Ankara, 1953, sf:264-272.

16 Hakkı Demirel, "Ölüm Cezası", AÜHF Dergisi, C:XII, S:1-2, 1956, sf:152-171.

v) Necdet Yalkut (1964)

1960'ların başlarında Adalet Dergisinde yazan hukukçu Necdet Yalkut'a göre,

> "...Tehlikeli, gayri kabili ıslah suçluların Cemiyetten ayıklanması bakımından, toplumun bizatihi muhafazası yönünden, korkutma ve önleme kabiliyeti açısından *ölüm cezası bizce çok yerinde bir hal çaresidir*... Yurdumuz bakımından ölüm cezasının devamında müşahede edilen diğer zaruret ve sosyal faydalardan kat'an nazar *bizatihi kan gütme vakıasının bile tek başına, daha uzun asırlar bu cezayı Türkiye'mizde muhafaza etmeğe yeter bir (gerçek) olduğu kanaatindeyiz*... Memleketimiz mevzuatında istisnaen siyasi suçlar için ölüm cezasının kaldırılmasına taraftarız. Kendilerinde ahlaki redaet bulunmayan bu suç faillerinin cürümlerini ölüm cezası ile müeyyidelendirmeğe fikrimizce kat'i lüzum ve ihtiyaç yoktur... *Tatbikatta bazen müşahede edildiği gibi, ölüm cezasına hükmetmemek için Ağır Ceza Mahkemelerimizden bazıları zorlama suretiyle yarattıkları (sun'i takdiri tahfif sebebine) istinaden adi bir mücrimin hak ettiği ölüm cezasını müebbet ağır hapse çevirmektedirler. Ceza vermek hakkının dayandığı esaslara, memleketimizin hususiyetlerine ve Cemiyet menfaatlerine tamamen aykırı düşen bu tarz hissi davranışlardan Hakimlerimizin kaçınmalarını temenni ediyoruz.*" [17]

vi) A. Pulat Gözübüyük (1982)

Yüksek mahkeme yargıçlığının yanı sıra 1980 darbesi sonrasında oluşturulan Danışma Meclisi üyeliği de yapan A. Pulat Gözübüyük 1982 yılında yayınlanan bir makalesinde şu görüşlere yer vermekteydi:

> "...Cezaların gayeleri üçtür: a) Korkutmak, b) Uslandırmak ve c) Toplumdan uzaklaştırarak zararsız hale getirmektir. Tehlikeli suçlular, uslandırılması mümkün olmayan kimselerdir. *Ölüm cezası, toplumu tehlikeli suçlulardan korumak için zaruridir.* Türk Ceza Kanununda ölüm cezası belli cürümler için kabul edilmiştir. Bunlar Devletin dış ve iç emni-

---

17 Necdet Yalkut, "Mukayeseli Hukuk Bakımından Ölüm Cezası", Adalet Dergisi, S:9-12, Ankara, 1964, sf:1001-1013. Yazarın altını çizdiği *toplumun uygarlık düzeyinin bu cezanın kaldırılmamasını gerektirdiği* argümanı, bu ceza yandaşlarınca çok sık kullanılan bir argümandır. Örneğin, Sulhi Dönmezer, 1967 yılında yazdığı bir gazete makalesinde, "ölüm cezasının uygulanmasının zorunlu olmayacağı bir sosyal ve siyasi bünyeye ulaşma" özlemini dile getiriyor, ama bu noktadan uzakta bulunulduğu görüşünü vurgulayarak bu cezanın saklı tutulması temasını işliyordu. Bkz., Sulhi Dönmezer, "İdama son", *Milliyet*, 06/10/1967, sf:2. Keza, Ayhan Önder 1961 yılında yayınlanan bir makalesinde, "toplumun kültür durumu gelişmedikçe bu cezanın uygulanması gerektiği" görüşünü savunuyordu. Bkz., Ayhan Önder, "Ölüm cezası", Ankara Barosu Dergisi, S:1, 1961, sf:6. Bu son iki çalışmaya yollama için bkz., Köksal Bayraktar, agm., sf:73, dp.103. Hatırlatalım ki, aynı tema, 1990'lı yıllarda da çeşitli kesimlerce, aşağıdaki örneklerde gösterildiği üzere, savunulmaya devam edilmiştir. Bu durumda, öncesi bir yana, örneklenen argümanların son kırk yılda yinelendiği göz önüne alınınca, toplumun uygarlık düzeyinde hiçbir ilerleme gerçekleşmediği gibi, olgusal, tarihsel gerçekle ve mantıkla çelişen bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

yetine karşı işlenen cürümler ile vasıflı yani ağır adam öldürme cürümleri, bunlar 450. maddede yazılı cürümlerdir. Ayrıca TCK'nun uyuşturucu madde kaçakçılığı ile ilgili 407. maddesi ve zorla kadın kaçırmada kaçırılanın ölümü halinde faile ölüm cezası verileceğine dair 439. maddesi... Ölüm cezası, Amerika'nın bazı eyaletlerinde, İsviçre'de askeri cürümlerde vardır. Son zamanlarda İngiltere'de yeniden kabulü yolunda tasarı hazırlanmış ve Avam Kamarasına sunulmuştur... Cezanın gayesi sadece uslandırma değildir; korunma ve başkalarını korkutma da vardır. Bu gayelerin elde edilmesinde en tesirli cezalardan biri ölüm cezasıdır. *Uslandırılması mümkün olmayan tehlikeli suçluların toplumdan çıkarılması, zararsız hale getirilmeleri toplum ve Devlet için hayati önem taşıdığından, ölüm cezası bir zaruret olarak ortaya çıkar. Ölüm cezasının, korkutucu olmadığı, bu cezanın bulunduğu ülkelerde ağır ve tehlikeli cürümlerin sayısında azalma olmadığı yolundaki iddia tamamen dayanaksız olup herhangi müspet bir bilgi ve veriye dayanmamaktadır. Ölüm cezasının kalması veya kalmaması yolunda yapılan halk oylamalarında, neticenin kalması şeklinde belirdiği görülmüştür...Ceza Hukuku alanında en yeni belge olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesinde de ölüm cezası kabul edilmiştir.* Memleketimizin toplum yapısı, bağlı olduğu manevi değerler ve içinde bulunduğu her türlü toplumluk şartlar aynı bir özelliğe sahiptir. Devlet hukuk nizamı bu açılardan gerçekçi olmak zaruretindedir. Nasıl yeni Anayasamız ülkemiz gerçeklerine uygun olacak ve olması gerekecek ve aksi halde yaşama kabiliyetinden mahrum kalacak ise gerek kamu gerekse özel hukukumuz da gerçekçi olmak mecburiyetindedir. Kamu hukukunun bir dalı olan ceza hukukumuzda ve bu arada Ceza Kanunu ve Anayasa ile diğer kanunlarımızda aynı ilkenin hakim olması hayati önem taşımaktadır. Bu konuda nazari tartışmalar bize, milli gerçeklere uygun düşmediği sürece, hiçbir fayda sağlamaz. Nitekim sayın Devlet Başkanımız 12 Eylül 1980 harekatının ertesindeki radyo ve televizyon konuşmasında bu hususa temasla (Gerçeğe uymayan, sahibinden başkasının inanmadığı bilimsellik ve şartları dikkate almayan mutlak hukuk savunucuları)nın değerden yoksun görüşlerini belirtmiştir (12 Eylül öncesi ve sonrası, sahife, 199). Anayasanın yürürlükteki 64. maddesi 1. fıkrasına göre mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek TBMM'nin görevlerindendir. Danışma Meclisi İçtüzüğünün 86. maddesine göre Komisyonlar ve genel kurul ölüm cezalarına dair kesinleşen mahkeme kararlarını değiştiremezler (Anayasa, madde 132, fıkra 3, son cümle)."[18]

vii) Eriş Gürsel (1991)

Manisa Barosu avukatlarından Eriş Gürsel'in, ölüm cezası konusunda

---

18 A. Pulat Gözübüyük, "Ceza Verme Hakkının Esası", Yargıtay Dergisi, C.8, Temmuz 1982, S.3, sf:301-303. Gözübüyük'ün 12 Eylül Rejiminde DM üyesi sıfatıyla konu hakkında yaptığı konuşma için bu çalışmanın "12 Eylül Rejiminde Ölüm Cezası" başlıklı bölümüne bkz.

Aralık 1990'da Manisa Barosu'nca açılan yarışmada dereceye giremeyen yazısı Barolar Birliği Dergisinde 1991'de yayımlanmıştır. Yazarın ileri sürdüğü bazı görüşleri şunlardır:

"Evet, herkes yaşama hakkına sahiptir. Ama, bir kişi gelir, diğer bir kişinin parasına, bileziklerine veya arabasına el koyma için veya cinsel arzusunu tatmin etmek için onun yaşama hakkına son verirse, 'ölen öldü, artık sağı koruyalım' mı denilecektir?, (makale, sf:396)... Nasıl ki, demokrasi de, kendisini savunmak için bazı müeyyidelere dayanıyorsa, masum insanların hayatlarının korunması, belli çıkarlar için o hayatları ortadan kaldırmayı düşünenlerin kafalarından o düşüncelerin söküp atılması için de idam cezası gereklidir, (makale, sf:398)... İnsanlık onuru ile bağdaşmayan, cezanın şekli değil, onun infaz ediliş şeklidir. Bugün, Hür Dünya dediğimiz batı dünyasının önderi ABD'de idam cezası mevcuttur. Hiç kimse de, ABD'ni geri bir ülke olarak görmemektedir, (makale, sf:399)... ABD'de 15 yılda 143 kişi infaz edilmiş. Şöyle bir hesap edersek, ABD'de her yıl ortalama 10 kişi idam ediliyor demektir. Peki, bizim tepkisinden korkup çekindiğimiz batı dünyasının bu idamlara bir tepkisi oluyor mu? Hayır. Olmuyor ki, bunu, iletişimin çok büyük boyutlara vardığı, bir savaşta atılan füzeyi televizyon ekranından canlı olarak izlediğimiz çağda hiç bir basın ve yayın organında duyamıyoruz... Demek ki, ölüm cezasını 'çağımızın ayıbı' olarak kabul eden görüşün de geçerliliği yoktur, (makale, sf:400)... Ölüm cezalarında geriye dönüş olmadığı görüşü de, aslında adalet organlarına karşı bir güvensizlik duyanların görüşü olsa gerektir. Ölüm cezalarının tabi olduğu yargılama usulüne baktığımızda, bir çok kuralın uygulanması sonucu kesinleşen ölüm cezasının haklılığından kimsenin şüphesi olmaması gerekir, (makale, sf:401)... Sayın hocam Prof. Dr. Faruk Erem'in, 'Bir Ceza Avukatının Anıları' adlı eserinde biraz da dramatik tarzda dile getirdiği, *belki de 70 yıla yaklaşan cumhuriyet tarihimizde tek olan bir olayı ele alarak bütün idam cezaları kararlarının hatalı olduğunu kabul etmekte mümkün değildir. Kuşku yok ki, idam cezasının kaldırılması ile adli hataları önlemek yönünden sağlanacak fayda, toplumda yaratacağı büyük zarar yanında zikre bile değmeyecek oranda olacaktır*, (makale, sf:402)... Ölüm cezasının kaldırıldığı gün birdenbire Dünyanın en çağdaş ülkelerinden biri mi olacağız? Ölüm cezalarının uygulandığı, ABD şimdi çağdışı bir ülke mi?... *Başta Barolar olmak üzere, ülkemizdeki tüm avukatların, ölüm cezası konusuna toplumumuzun huzur ve güvenine yönelik bir biçimde ve toplum gerekstirimlerine uygun bir şekilde yaklaşmaları zorunludur*, (makale, sf:407).... Toplumumuzda bazı çiviler yerinden çıkmıştır ve diğerleri de sallanmaya başlamıştır. Bunun nedeni de, bazı suçlara karşı caydırıcı etkinlikte ceza verilmemekte oluşudur, (makale, sf:408)... *İdama giderken mahkumun eli ayağı titriyor, dudakları kuruyor diye adaletin yerine getirilmesinden vaz mı geçeceğiz?*... Bütün bunlarla beraber, bu konuyu toplumumuz gündeminden çıkarmanın bir tek yolu vardır. O da, zaman zaman sözü edilen Anayasa değişikliklerı sırasında halk oyuna sunmak. Sanırız ki, ondan sonra kimsenin

kimseye söyleyebilecek sözü olmayacaktır, (makale, sf:409)."[19]

viii) Ersan Şen (1998)

Mart 1998'de yayınlanan bir çalışmada ise şu görüşler savunulmuştur:

"*Türk Hukukunda, toplumsal yapı nedeniyle kurallara uygun hareketlerin sağlanması ve caydırıcılık bakımından ölüm cezasının uygulanması bizce yerindedir. Nihai olmasa da cezanın bir amacı da suçlunun toplumdan çıkartılması, yani tasfiyesi yoluna gidilmesidir.* Ölüm cezasında uslandırma amacının bulunmayacağı açıktır ve bu cezanın sadece tasfiye gayesini karşıladığı hususunda da şüphe yoktur. Bu nedenle, ölüm cezasını gerektiren suçlarda, örneğin, haksız tahrik gibi suçu etkileyen bir halin olup olmadığı, suçun unsurları ve işleyenin kim olduğu iyice incelenmelidir. Kanaatimizce, caydırıcı olması bakımından ölüm cezası kararı verilmesi ve infazının topluma iletilmesi yeterlidir ve bu anlamda infazın açık olarak yapılmasından doğabilecek mahzurların önlenebilmesi için gizli yapılması gerekir."[20]

c) Değerlendirme

Görüldüğü gibi, ölüm cezasının taraftarları başlıca iki grupta toplanabilmektedir. Birinci grupta olanlar, bu cezanın yararlı olduğu, toplumun düzeyinin ölüm cezasını öngören hükümlerin saklı tutulmasını gerektirdiği ve koşullar gerekli kılarsa bu cezanın öngörüldüğü yeni suç tiplerinin oluşturulmasının isabetli olacağı görüşünü savunmaktadırlar. İkinci gruptakiler ise, ilke olarak ölüm cezası yanlısı olmakla birlikte, bazı suç tipleri için bu cezanın yerine başka cezaların öngörülebileceğini, ancak tümden ilganın hatalı bir adım olacağını ifade etmektedirler.

Bu iki grubun görüşleri arasında özde fark yoktur. Her iki görüş de, sonuç olarak, bu cezayı benimsemektedir.

Eklemek gerekir ki, insan hakları öğretisini özelde İslam'ı esas alarak dinsel temelde değerlendiren yazarların bazıları, her ne kadar kapsamını ve uygulama alanını belirgin biçimde sınırlamaktaysalar da, son çözümlemede ölüm cezasının meşruiyetini ve uygulanabilirliğini kabul etmişlerdir.[21]

---

19 Eriş Gürsel, "Ölüm Cezası, Çağımız ve Türkiye", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1991, S:3, Ankara, sf:386-409.

20 Ersan Şen, 1962-1997 Anayasa Mahkemesi Kararlarında Ceza, Beta Yay., İstanbul, 1998, sf:159.

21 Örnek olarak bkz., Hayrettin Karaman, "İslam Hukukunda Devlet, Fert ve İnsan Hakları", Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları: Başlangıcından Osmanlı Dönemine Kadar, 1. Kitap, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 1992, sf:281-324, özellikle 308. Hüseyin Hatemi, İnsan Hakları Öğretisi, İşaret Yayınları, İstanbul, 1988, sf:255-259. İslam öğreti ve uygulamasında insan hakları anlayışına örnekler ve değerlendirme için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Uluslaüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Yayınları, İstanbul, 1997 (2. Bası), sf:115-127.

Dikkati çeken bir diğer özellik, yukarıda örneklendiği üzere, 1940'lardan 2000'e ulaşan altmış yıllık süreç içinde, değerlendirmelerini alenileştiren bilim ve hukuk çevresi mensuplarının, nitelik ve nicelik olarak ağırlıklı biçimde, ölüm cezasını saklı tutma görüşünü yetkili çevrelere benimsetebilmiş olduklarıdır.

Ölüm cezasının bir sorun olarak kavranması bakımından 1950'ler ile 1980'li ve 1990'lı yıllar karşılaştırıldığında, dünya ölçeğinde bu cezanın kaldırılmasına yönelik önemli bir dönüşümün gerçekleştiği görülmektedir.[22] Anılan evrensel ölçekli oluşum, ulusal hukuk ve bilim çevrelerini yeterli biçimde etkilememiştir. Belki bir olası etkiden söz edilecek ise, bu cezanın uygulama alanını daraltmayı amaçlayan ve "kısmi iyileştirme" sayılabilecek bir anlayışın boy atmaya başladığı ileri sürülebilir.

Aynı yazarın, "Arap Ortadoğusuna İnsan Hakları Uygulamaları Açısından Bakış", İnsan Hakları Yıllığı, TODAİE, Ankara, 1987, Cilt 9, sf:193-220.

22 Bilgi için bkz., yukarıda "İnsan Hakları Belgeleri ile Ulusal Mevzuatta Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası" başlıklı bölüm.

B) ÖLÜM CEZASI KARŞITLARI VE İLERİ SÜRÜLEN GEREKÇELER

Bilim ve hukuk çevrelerinde ölüm cezasına açıkça "hayır" diyenlerin sayısının, bu cezanın yürürlükte tutulmasını savunanlara göre daha az olduğu görülmektedir. Bu bölümde, çalışmanın önceki bölümlerinde yollaması yapılan makale ve incelemelere yeniden yer vermeksizin bazı örnekler üzerinde durulmaktadır. [23]

a) Basında yayınlanan makalelerden örnekler

Sorunun basına yansıyan tartışmalar ekseninde ele alınışı daha çok 1960'lı yıllardan itibaren söz konusu olmuştur. Aşağıda bunlardan bazı örnekler verilmektedir.

i) Doç. Turhan Tufan Yüce (1964)

Tufan Yüce, 1964 yılında yayınlanan bir makalesinde, Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda ilgili bahiste incelenen 1963 tarihli kararını eleştirirken şunu vurguluyordu:

> "... bir hak ve hürriyeti, artık bir daha hiç kullanılamaz hale getiren, yani yok eden bir sınırlama bu hak ve hürriyetin özüne dokunmuştur ve Anayasayı bozmuştur. Bir hürriyeti artık bir daha hiç kullanılamaz hale getiren bir sınırlamanın hürriyeti yok edeceği bizce şüphesizdir. Hürriyeti yok eden bir sınırlama hürriyetin özünü, cevherini de yok eder ve anayasa dışı bir tasarruf olur... Ölüm cezasının, 'yaşama hakkı'nın özüne dokunmadığı gerekçesi, hiç kimseyi doğruluğuna inandıramaz.

---

23 Ana metin içinde özel olarak irdelenenler dışında bazı başka çalışmalara örnekler:

Ersen Şansal, "Ölüm Cezaları Suçları Önleyemiyor", Bilim ve Sanat, 1985, S.59, sf:35;

Veli Devecioğlu, "Ölüm Cezası ve Düşündürdükleri", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, XIV, S.126, 1990, sf:7-11;

Halit Çelenk, "Ölüm Cezası Üzerine Bir Savunma", Balıkesir Barosu Dergisi, 1985, S.23, sf:31-34; "Çağdaş Ceza Hukuku ve Ölüm Cezası", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, XI, S.87, 1987, sf:3-8, (bu yazı tıpkı basım olarak ayrıca, Türkiye Sorunları Dizisi-3-, Alan Yayıncılık, Kasım 1987, İstanbul, sf:65-73'te yayınlanmıştır); "Dönüşü olmayan ceza: İdam", Sosyal Demokrasi, 2 (21/22), 1993, sf:10-12;

Hakan Sarıkaya, "Öldürmek Çözüm Değildir", Antalya Barosu Dergisi, 4 (16), 1993, sf:19-22;

Bahri Savcı, "Yaşam Hakkı Felsefe Açısından Pratiğe Doğru", İnsan Haklarının Felsefi Temelleri Uluslararası Semineri (Ankara, 09-13/06/1980), 1982, sf:57-63;

Nevzat Toroslu, "Ölüm Cezası ile İlgili Bazı Sorunlar", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1989, S.6, sf:919-923;

"Ölüm Cezası Konulu Panel", İzmir Barosu Dergisi, 1991, S.1, sf:18-44; "Yaşama Hakkı Sempozyumu", İzmir Barosu Dergisi, 1991, 10 (38), sf:68-70; "Ölüm Cezası Kaldırılsın", Belediye-İş, 1992, S.64, sf:8; "Genel Af çıkarılsın-İdam Cezaları Kaldırılsın", Abece, 1987, S.19, sf:26-27.

Ölüm cezasının infazı ile bir temel hak, yaşama hakkı yok edilmektedir. Bu bakımdan ölüm cezası, diğer hiçbir cezaya benzemez."[24]

ii) Mustafa T. Yücel (1965)

Dr. Mustafa T. Yücel'in 1965 tarihinde yayınlanan bir makalesine göre,

"Ölüm cezası menfi ve yıkıcı tesiri haiz olup; yalnız bu cezanın infazını seyredenleri değil, bütün cemiyet fertlerinin değerini düşürüp onları hissiz olmaya yöneltir... İnsanlar en ağır cezalara karşı bile hissizlik ve alışkanlık peyda edebilirler. Tarih cezaların şiddeti ile suçluluk nispetinin azalması arasında bir korelasyonun mevcut olduğunu göstermemiştir. İşte, bunca hakikate rağmen cemiyette işlenen suçların hakiki miktarının artması halinde bir çok kimse endişe duymakta ve cezaların daha şiddetlendirilmesini ileri sürmektedirler. Türkiye'ki tutum bu merkezdedir. *1953 yılında Ceza Kanununda yapılan değişikliklerle bu yol takip edilmiş ve cezalar arttırılmıştı. Kan davası sebebiyle işlenen adam öldürmeler de idam cezasıyla cezalandırılacaktı. 1953 yılından bu yana geçen zaman göstermiştir ki, ölüm cezası kan davası sebebiyle işlenen adam öldürmeleri azaltmadı...* Emniyet Teşkilatının kuvvetli olması halinde -suçluların yakalanıp adalet huzuruna çıkarılmaları ihtimalinin yüksek olması- en hafif cezalar bile kuvvetli bir önleme hassasına sahip olacaktır. Ölüm cezasını kaldıran memleketlerde adam öldürme sayısında da hiç bir artma olmamıştır. Ölüm cezası adli hata halinde tashihe imkan vermeyen bir ceza olması sebebiyle de ceza hukuku sistemimizden kalkması icap eder." [25]

iii) Prof. Uğur Alacakaptan (1966)

Prof. Dr. Uğur Alacakaptan 1966 yılında yayınlanan bir makalesinde ölüm cezası karşıtı görüşü işlemiş ve makalesinin başında, bunu yazmasının nedenini de açıklamıştır. Buna göre, "Adalet Bakanı, bir soruyu cevaplandırırken, ölüm cezasının kaldırılmasının düşünülmediğini, zaten, daha ileri toplumlarda bile bu cezanın uygulanmakta olduğunu söylemiştir". Prof. Alacakaptan'ın eleştirisi şöyledir:

"Ölüm cezası taraftarlarının hepsinin teması aşağı yukarı aynıdır. Bu ceza kaldırıldığı takdirde, ağır suçların birden bire artacağından korkulur ve gelişmemiş toplumlarda, cahil halk kitlelerini, ağır cezaların suçtan alıkoyduğu zannedilir. Bu çok hatalı bir görüştür. Cezanın, kişileri suçtan alıkoyan en önemli faktör olmadığı aşikardır. Eğer öyle olsaydı, bütün suçlar en ağır şekilde cezalandırılır ve insanlığı, toplumun en il-

---

24 Turhan Tufan Yüce, "Hürriyetin özü kavramı ve bununla ilgili içtihatlar", *Cumhuriyet*, 22/12/1964, S:14510, sf:2. Ayrıca bkz., Turhan Tufan Yüce, "Temel Hakların Özü Kavramı ve Sınırlanması Problemi", Dr. A. Recai Seçkin'e Armağan, AÜHF Yayınları No.351, Ankara, 1974, sf:637-656.

25 Mustafa T. Yücel, "Ölüm Cezası", *Akşam*, 31/08/1965, sf:2.

kel şeklinin ortaya çıkmasından bu yana uğraştıran suçluluk sorunu da böylelikle çözümlenmiş olurdu. Cezanın ağırlığını ve fiiline ölüm cezası verilebileceğini düşünmeden suç işleyenler pek çoktur. Hatta ölüm cezasına çarptırılacağını bile bile elini kana bulayanlar az değildir. Bunun en canlı örneğini, bugünlerde toplumumuzu pek yakından ilgilendiren ve cezalar durmadan arttırıldığı halde bir çözüm yoluna kavuşturulamayan kan davalarında görebiliriz... Ölüm cezası, müşahhas bir tehlike olmadığı için o ölçüde de etkili olamamaktadır. Ölüm cezasında insanî olmayan bir nitelik de vardır. Ceza adaleti, suçluyu vahşi hayvana benzetmez." [26]

Yukarıda ilgili bahiste, özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllardan olmak üzere, yönetim çevrelerinden bir çok kişinin ölüm cezasından yana görüşleri örneklenmişti. Prof. Alacakaptan'ın alıntıladığımız yazısı ise 1966 tarihlidir. Anlaşılıyor ki, o dönemde de, siyasetçiler (örneğin, Adalet Bakanı) ölüm cezasını savunurken, "ileri toplumlarda da bu ceza yürürlükte" şeklindeki argümana başvurmaktaydılar.

iv) H. Basri Akgiray (1971)

Ölüm cezasına karşı olan H. Basri Akgiray, 1971 tarihli makalesinde birçok argümanın yanı sıra şu hususları da vurgulamıştır:

"Her suçlunun, suç işlerken haklı olduğuna inandığı kesindir. Eğer böyle değilse hastadır. Her iki halde de onu öldürmek haksızlık olur. Genellikle ölüm cezasını gerektiren bir suç işleyen kişi, insan türünün aşağılık bir yaratığı olarak kabul edilir. Ne var ki, ona ceza veren devlet en üstün niteliklerle donatılmış bir varlıktır. Suçluya, onun metotları ile değil, bu üstün niteliklere yaraşan bir davranışla karşılık vermek gerekir. Suçluyu eğitip yeniden topluma kazandırmalıdır... Ölüm cezası uygarlık ilkeleri ile bağdaşmıyor, insanlık duygularının doğal eğilimlerine ters düşen yasaları kaldırın artık." [27]

v) Çetin Altan (1980 ve 1981)

Çetin Altan'ın 1980 yılında yayınlanan bir yazısında ölüm cezası sorunu şu açıdan ele alınıyordu:

"Türkiye'de halk çoğunluğu, öteden beri ölüm cezasını, kamu düzenini korumakta tek geçerli çare olarak görmektedir. Bizim toplumumuzun suçlar arasındaki farklarla ayrıntılara fazla önem vermeden, hemen her suça en şiddetli cezanın uygulanmasına eğilim göstermesinin nedeni, Osmanlı düzeninde ölüm cezasının, tutarlı gerekçelerden yoksun olarak, çok yoğun kullanılmış olmasıdır... Ölüm cezasını çok bol kullanarak yüzyıllarca sürmüş olan bu çerçevesiz ceza düzeni, çağdaş ceza yasalarının uygulanmasına dönüştükten sonra dahi, halk yığınlarındaki

---

26 Uğur Alacakaptan, "İdam Cezası Savunulamaz", *Yeni Gazete*, 27/09/1966, S:641, sf:1.

27 H. Basri Akgiray, "Ölüm Cezaları", *Akşam*, 21/10/1971, sf:2.

etkisini sürdürmüştür. Onun içindir ki kamuoyunun bildiği tek etken ceza, hala daha ölüm cezasıdır... Aydınların bir bölümü dahi aynı inancı paylaşmakta ve bizde toplum düzeninin ölüm cezasız korunamayacağını savunmaktadırlar... Bizim üzerinde durmak istediğimiz nokta, sadece cezaları ağırlaştırmakla her sorunun çözümlenebileceğine duyulan toplumsal inançtaki açı darlığıdır." [28]

Yine Çetin Altan, 12/09/1980 darbesini izleyen yoğun infazlar evresinde, Fransa'da ölüm cezasının ilga edilmesini vesile kılarak yazdığı ve 1981 yılında yayınlanan bir başka makalesinde şu hususların altını çiziyordu:

"Ve daha garibi Batı Avrupa'da ölüm cezasını ilk kaldıran ülke, Avrupa'nın en az gelişmiş ülkesi sayılan Portekiz olmuştur. İtalya dahi bu alanda Fransa'nın çok önüne geçmiştir. Fransa'daki sağ kanat muhalefetinin de belirttiği gibi, ölüm cezasının kaldırılması konusunda halk oylamasına başvurulsaydı, Fransa'da ölüm cezası daha yıllarca kalkmazdı. Buna karşılık Norveç'te değil ölüm cezası, cezaevi bile yoktur... Hukuku bir ölçüde toplumsal eğilimler biçimlendirir ama toplumu da bir ölçüde evrensel hukuk normları biçimlendirir. Cumhuriyet uygarlık yasalarını getirmese, kadın özgürlüklerinin bugünkü düzeye gelmesi için bile kim bilir daha kaç yıl beklenmesi gerekirdi. Üç yüz yıl önce İstanbul'da bir çırpıda yüz bin kişinin ölüm cezasına çarptırıldığı dönemler yaşandı. Avrupa'da da Amerika'da da geçen yüzyılın sonuna kadar adım başı sehpalar kurulur, kütüklerde kelleler uçurulur, her sabah giyotinler çalışırdı. Daha mı çok suç işlenirdi ki o zamanlar?... Daha çok suç işlenmiyordu ama yönetim kurumları bugünkü kadar gelişmiş ve örgütlenmiş değildi. Ölüm cezası ötesinde suçları önlemek için daha sağlam ve daha yaygın toplumsal önlemler almayı henüz beceremiyorlardı. Bugün ise bir toplumda neyin neden olduğu, suç oranlarının neden artıp azaldığı çok iyi biliniyor. Bu yüzden ölüm cezaları da yavaş yavaş tarihin karanlıklarına doğru itiliyor."[29]

vi) Semih Günver (1985)

Diplomat Semih Günver, 1985 tarihli makalesinde şu görüşleri ileri sürmüştür:

"Fransa, sosyalistlerin iktidara geldikleri 1981 yılına kadar ölüm cezasını koruduğunu" ve "Fransa hükümeti ve parlamentosu 1981 güzünde ölüm cezasını yasaklamak çabaları içindeyken Fransa'da halkın %62'si ölüm cezasının kalmasını istemekte" olduğunu, "buna karşı hükümetlerin ve parlamentoların aydın üyeleri, konuyu hukuki, insani, felsefi açılardan ele alarak ve halk tabakalarının duygularını bir yana iterek, ölüm cezasını uygulamamayı yeğlediklerini" ve "bu tutumu, ulusal ve uluslararası terörizmin başlıca hedefleri olan F. Almanya, İtalya,

---

28 Çetin Altan, "Ölüm Cezası", *Milliyet*, 11/10/1980, S:11836, sf:5.

29 Çetin Altan, "Fransa'daki Giyotin Müzeye Kalkarken", *Milliyet*, 20/09/1981, S:12173, sf:7.

İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin sürdürmekte olmalarının ilginç" bir veri olduğunu hatırlatmaktadır.[30]

Gerçi yazar makalesinin sonunda, "bu hayati konu da, Türkiye'yi Batı dünyasından ayıran ve uzaklaştıran nedenlerden bir başkasıdır" diyerek, objektif olarak doğru olmakla birlikte, sanki bu cezayı Batı ile bütünleşmek için ya da onlara yaranmak için kaldırmamız gerektiği şeklindeki bir saptırmaya bir tür kapı aralamış sayılabilir. Ancak, genel tema olarak, bu cezanın kaldırılması görüşünün işlendiği saptanabilmektedir.

vii) Prof. Sahir Erman (1995)

1995 yılında Prof. Dr. Sahir Erman'ın bir gazetede yayınlanan makalesinde, ölüm cezasının adaletten çok düşmanlığı ifade eden ilkel bir yaptırım olduğuna dikkat çekilmekteydi.[31] Yazara göre,

> "Bu cezaya taraftar olanlar, bunun ibret verici faydasına dayanırlar. Ne var ki, bu cezanın varlığına rağmen, ölüm cezasını gerektiren fiillerin işlenmeye devam etmesi, bu faydanın bulunmadığının en kesin göstergesidir. Kaldı ki böyle bir fayda varsa –suç işlenmemesini sağlamak başta gelen bir yarar olduğuna göre- bu cezayı sadece en ağır suçlar için kabul etmenin sebebi anlaşılamaz. Ölüm cezası bir 'ceza' değil, bir 'intikam'dır ve esasta vahşi ve ilkel bir intikamdır...Ceza kanunu ön tasarısı hazırlanırken, bazı üyelerin gayretiyle ölüm cezasına karar verilmesini bir hayli zorlaştıran hükümler kabul edilmişse de, o tarihte Cumhurbaşkanı olan sayın Kenan Evren Meclisteki açış konuşmasında ölüm cezasının lüzumundan bahsetmesi üzerine komisyon tekrar bu cezayı görüşmüş ve 'henüz zamanının gelmediği' gerekçesiyle bütün bu hükümleri metinden çıkarmış, böylece Türkiye'nin 100 yıl önceki İtalya ve Portekiz'in seviyesine henüz erişemediği kabul ve tescil olunmuştur."

viii) Prof. Bülent Tanör (1997)

1997 yılının başında Prof. Dr. Bülent Tanör'ün bir gazetede yayınlanan makalesinde açıkça "ölüm cezası, kişinin yaşama hakkının, bir başka deyişle 'öldürülmeme hakkı'nın yok edilmesidir... Üstelik devlet tarafından, planlı, programlı, soğukkanlı, ama törenli bir şekilde; yani tasarlanarak..." saptamasını yapmaktaydı. Yazara göre, Türkiye, bu cezayı ya tümden kaldırma ya da savaş haliyle sınırlama aşamasına gelmiş bulunuyordu. Yazının sonundaki öneri ise şuydu: "Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 6. Protokolü kabul etmeli; yasalarındaki ölüm cezalarını (hiç değilse, savaş hali dışında) yürürlükten kaldırıp, ömür boyu hapse çevirmelidir. Ömür boyu hapis cezaları ise mutlaka, sonuna kadar uygulanmalıdır".[32]

---

30 Semih Günver, "Ölüm Cezası: Avrupa ve Türkiye", *Cumhuriyet*, 28/07/1985, S:21883, sf:2.

31 Sahir Erman, "Vahşi ve İlkel İntikam", *Milliyet*, 12/04/1995, S:17027, sf:20.

32 Bülent Tanör, "Demokrasilerde idam kalktı", *Milliyet*, 14/01/1997, S:17655, sf:20. Bu makalede ileri sürülen ölüm cezasının kaldırılması yönündeki görüşe katılmakla bir-

b) Mesleki ve bilimsel periyodiklerde yayınlanan çalışmalardan örnekler

Basın aracılığı ile yapılan tartışmaların dışında, bazı hukukçular ve akademisyenler, mesleki ve bilimsel periyodiklerde de sorunu irdelemişlerdir. Bu çerçevede verilebilecek bazı örnekler şunlardır.[33]

i) Osman Nuri Uman (1942)

Osman Nuri Uman'ın, 1942 yılında yayınlanan bir makalesinde, o dönemde Prof. Sadi Irmak'ın Son Posta Gazetesi'nde yer alan bir yazısındaki görüşler eleştiriliyordu. Prof. Irmak, ölüm cezasını gerektiren eylemlerin Ceza Yasasında çoğaltılması gerektiğini savunmuştu. Nuri Uman ise, buna karşı çıkarak, ölüm cezasının kaldırılması eğilimine dikkati çekmekteydi.[34] Bu görüşlerin savunulduğu tarihin İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllar olduğu dikkate alınırsa önemi daha da belirginleşir.

ii) Prof. Tahir Taner (1953)

Kesin bir karşı tavır almamakla birlikte, Prof. T. Taner 1953 yılında yayınlanan yapıtında, ölüm cezasının adli hatayı düzeltme olanağı tanımayan ağır ve şedit bir ceza olduğunu teslim etmekteydi.[35]

iii) Prof. Faruk Erem (1954, 1962)

Prof. Faruk Erem'in 1954 tarihinde yayınlanan kitabında[36], ölüm cezasının kaldırılmasına taraftar olanların görüşlerini başlıca üç noktada odaklaştırdıkları belirtilmiştir. Bunlar, ölüm cezasının suçları azalttığı savının

---

likte, bunun yerine geçmek üzere "mutlaka sonuna kadar uygulanmalı" koşuluyla ömür boyu hapis cezasının önerilmesi eleştirilmiştir. Bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Ölüm cezası kaldırılmalı, ömür boyu hapis cezası ise tartışılmalıdır", *Bizim Gazete*, 13/02/1997, S:524, sf:3.

33 Köksal Bayraktar, "Ölüm Cezası", Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yıl:2, S:3, 1968, sf:53-75; İsmet K. Karadayı, "Ceza Hukukunda Ölüm", İstanbul Barosu Dergisi, C:56, 1982, sf:167-169. Emin Artuk, "Ölüm Cezası", Prof. Dr. Jale Akipek'e Armağan, Selçuk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yay:11, Konya, 1991, sf:145-175. Yazar, 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasasının (TCK, md. 141)'i kaldırdığını belirlemiş, ancak aynı yasanın, ölüm cezası yaptırımı öngören Vatana Hıyanet Yasasını da ilga ettiğini belirtmemiştir: bkz., sf: 165; 174-175. Yazarın bu çalışmasının, konuyu ele alan, görece yakın tarihli ve kapsamlı kaynakçayı da içeren bir inceleme olduğunu belirtmek gerekir. Buna karşılık yazar, ulusalüstü standartlara pek değinmemiştir. Yazar, Avrupa Konseyi'nin hazırladığı AİHS'nin 6 Numaralı Ek Protokolü'ne işaret etmiş ve bu belgeye imza koyan bazı devletleri sıralamıştır. Oysa, asıl ölçü, herhalde onaylama olmak gerekir. Yazarın örneklediği, Belçika, İrlanda ve Yunanistan, anılan makalenin hazırlandığı tarih itibariyle, Protokolü onaylamamış devletler arasındaydı.

34 Osman Nuri Uman, "İdam Cezası", Adliye Ceridesi, S:4, Ankara, 1942, sf: 341-350.

35 Tahir Taner, Ceza Hukuku, Umumi Hükümler, C:1, İstanbul, 1953, sf:590.

36 Faruk Erem, Türk Ceza Hukuku, Cilt 1, Genel Hükümler (üçüncü bası), İstiklal Matbaacılık ve Gazetecilik Koll. Ort., Ankara, 1954, sf:132.

hiçbir zaman ve hiçbir ülkede tecrübe ile sabit olmadığı; suç, suçlunun yaşamağa değil, cemiyet halinde yaşamağa ehil olmadığını, o halde sürgün, müebbet ağır hapis cezaların suçluyu cemiyetten uzaklaştırmak gayesini temine yeterli olduğu; ölüm korkusunun en büyük korku olmadığı, doğuştan suçlu tiplerinde bunun tamamiyle azalmış bulunduğu, ömür boyu hapsin bazı kimseler üzerinde ölüm cezasından daha dayanılmaz olduğunun görüldüğü noktalarında toplanmaktadır.

Prof. Erem 1962 yılında yayınlanan bir çalışmasında ölüm cezasının lehinde olan düşünceleri, zorunlu ceza düşüncesi, meşru savunma düşüncesi, doğa yasası düşüncesi, genel önleme düşüncesi şeklinde dört başlık altında toplamış ve bunları çürüten karşı argümanları sıralamıştır. Özetle şu vurguları hatırlatmak olanaklıdır.

Zorunluluk, mutlak hakikatlerden değildir ve görecedir. Ahlaken ölüm cezası, cezada ifrattır ve devletin, suçu başka bir yöntemle önleyemediğinin itirafıdır.

Meşru savunma düşüncesi, bir zorlama benzetmedir; çünkü suçluya karşı toplumun durumu, taarruza uğrayan kimseye benzemez.

Doğa yasası düşüncesi ekseninde, doğa yasalarını örnek tutmak, toplumu ilk çağlara yakınlaştırır. Suçluların ıslahı olanaksız değildir ve cezanın başlıca gayelerinden biri suçlunun ıslahıdır. Kaldı ki, suç istatistikleri göstermiştir ki, aynı suçun yinelenmesi eğilimi, eylemin objektif ağırlığı ile ters orantılıdır.

Genel önleme düşüncesine gelince, suçlara engel olabilecek tam bir önleyici sistem ceza hukukunda bulunamamıştır. Pek çok suçlu, ölüm cezasını hiç düşünmeden suç işlemektedir. Ölüm korkusu mahiyeti meçhul bir duygudur ve bunda suçu önleyici hassa yoktur. Ölüm cezası ibret teşkil etmez. Cezanın alenî infazı kaldırılmıştır. Saklanmak istenen bir uygulamada ibretin var olduğu söylenemez.

Prof. Erem, daha sonra ölüm cezasının teknik kusurlarını sıralamıştır. Adli hata, bu cezanın gayri muayyen olması, halk tepkisi (halk, cellattan nefret eder), kısasın ceza hukukunda ilkel döneme ait olması noktalarından ölüm cezasının isabetsizliği görüşü işlenmiştir. Nihayet, ceza hukukundaki insanileşme açısından bakıldığında, bunun insanî bir ceza sayılması olanaklı değildir. Ölüm cezasının tarihi, sürekli bir ilganın tarihidir.[37]

iv) Mustafa T. Yücel (1964)

Dr. Mustafa T. Yücel 1964 tarihli Adalet Dergisi'nde yayınlanan makalesinde şu görüşleri dile getirmiştir:

"...Ölüm cezası zalim bir ceza olup; insan hayatının bütünlüğünü ve

---

37 Faruk Erem, "Ölüm Cezası", Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1962, 32 sayfa; Ayrıca bkz., Faruk Erem, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, AÜHF yay: 348, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974 (onuncu bası), sf:173-204.

azizliğini hiçe sayar. Böyle bir cezanın, insan hayatının azizliğine, hürmeti telkin edebilecek bir vasfı da düşünülemez.. Adam öldürme suçu ise ekseriya akıl hastaları ve psikopatlar tarafından işlenmekte olup ölüm cezası onlar için bir manayı haiz değildir. Bu gibi şahısların yeri akıl hastaneleridir. Normal sayılabilecek şahıslar tarafından işlenen adam öldürme hallerinde, ölüm cezasının müebbet hapse tahvili en medeni ve faydalı infaz yolu olup; dünyadaki memleketlerin ekserisi bu yolu takip etmektedirler." [38]

v) Prof. Uğur Alacakaptan (1968)

Prof. Alacakaptan, 9-11/12/1968 tarihinde düzenlenen Türkiye'de İnsan Hakları Seminerine sunduğu "Kişi Dokunulmazlığı-Kişi Güvenliği" başlıklı bildirisinde[39] de yaşam hakkı-ölüm cezası sorununa değinmiştir. Alacakaptan, 1961 Anayasası (md.14)'de bir yandan yaşam hakkının düzenlenmesi ile (md.64)'de yasama organının yetkileri arasında "ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermekten" söz edilmesinin bir çelişki olduğunu belirterek, (md.64)'ün, Anayasanın getirdiği diğer ilke ve hükümlerle çatıştığını ileri sürmekteydi.

Yazar, "bir kişinin idam edilerek hayatına son verilebileceğini kabul etmek, ona tanınmış olan yaşam hakkının da inkarı anlamına gelir. Bundan başka, Anayasada 'insan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz' ilkesinin yer aldığı malumdur. Bir kimseyi ölüm cezasına mahkum etmek, onun, kişiliğini geliştirme, uslanma, toplumа yararlı bir vatandaş olarak dönebilme yeteneklerinden yoksun bulunduğunu peşinen kabul ve iddia etmek olur ki, böyle bir ön yargı ve iddia, insan haysiyetine ve değerine kutsal bir anlam vermemekle özdeştir. Aynı şeyi, bir uslanmazlık karinesinden hareket edilerek verilen ölünceye kadar hapis (müebbet ağır hapis) cezaları için de söyleyebiliriz" tespitini yapmaktaydı.

vi) Ümit Hassan (1972)

Ümit Hassan 1972 yılında AÜSBF Dergisinde yayınlanan makalesinde, ayrıntılı biçimde ölüm cezasının lehinde ve aleyhindeki görüşleri inceleye-

---

38 Mustafa T. Yücel, "Şüphecilik, Ahlaki Mesuliyet ve Ölüm Cezası", Adalet Dergisi, 1964, C:55, S:9-12, Ankara, sf: 1014-1017.

39 Uğur Alacakaptan, "Kişi Dokunulmazlığı-Kişi Güvenliği", Türkiye'de İnsan Hakları Semineri (9-11 Aralık 1968), AÜHF Yayınları 256, Ankara, 1970, sf:73-81, özellikle 75-76; ayrıca bildirinin tartışılması sf:82-87. Bu bildirinin tartışılmasında ilk soruyu soran Bülent Tanör, konuşmacının belirttiği, ölüm cezasının insan haysiyetine aykırı olduğu tespitinden daha önce, bu cezanın yaşam hakkının özüne dokunup dokunmayacağı hususundaki görüşünü sormuştur. Alacakaptan yanıtında, "kürsü olarak kanaatlerinin ölüm cezasının her şeyden evvel hayat hakkının özüne dokunduğu noktasında" olduğunu belirttikten sonra, Anayasa Mahkemesinin ölüm cezasını Anayasaya uygun bulan kararına dolaylı bir gönderme yaparak, yasama organına anılan yetkiyi veren hüküm bulunmasaydı ölüm cezasının, hem hayat hakkının özüne dokunması hem de insan haysiyetiyle bağdaşmaması sebebiyle Anayasaya aykırılığını iddia etmenin ve bunun kabulü sonucuna varmanın mümkün olacağını belirtmiştir.

rek, son 250 yıllık dönemdeki uygulamalara bakarak, uluslararası eğilimin bu cezanın kaldırılması yönünde bulunduğunu, hali hazırda bu cezayı savunanların bireylerden çok düzenler olduğunu tespit etmiştir. Yazara göre, ölüm cezası yanlılarının ileri sürdüğü bir dizi argüman aslında "ödetme" ve "önleme" kavramlarında toplanmaktadır. Yazar, ödetme/kefaret görüşünün, aslında uygarlığın reddi anlamına geldiğini belirtmekte ve önleme düşüncesinin ise somut ve bilimsel olarak kanıtlandığını gösterir verilerin bulunmadığına işaret etmektedir. Yapılan çalışmalarda ise, ölüm cezasının kaldırılmasının ilgili suç oranlarında yükselmeye yol açmadığı sonucuna varıldığını hatırlatmaktadır.[40]

vii) Prof. Öztekin Tosun (1978)

Prof. Öztekin Tosun 1978'de yayınlanan makalesinde[41], ölüm cezasının aleyhindeki görüşleri, adli yanılgı tehlikesi, gelişmenin bu cezanın kaldırılması yönünde bulunduğu, kamuoyunun bu ceza aleyhinde olduğu ve bu cezanın suçu önlemekte etkisizliğinin anlaşıldığı şeklinde dört başlık altında sınıflandırmıştır.

Prof. Tosun, *adli yanılgı* bahsinde, Suç Sorunları Avrupa Komitesi'nin 1962 tarihli bir araştırmasına yollama yapmıştır. Bu bağlamda, İsveç'te bir; 1853-1953'ü kapsayan evre itibariyle Almanya'da ise 27 adli yanılgı olgusunun infazlardan daha sonra açığa çıkarıldığı bilgisine yer verilmiştir.

Prof. Tosun, makalesinin sonuç bölümünde, bu cezanın uygulama sınırlarının daraldığı; gelişme doğrultusunun bu cezayı kaldırma yönünde olduğu ve nihayet ölüm cezasının otoriter ya da demokratik ilkelerle bağlantılı olduğu saptamalarını yapmıştır. Yazara göre, demokrasiye geçilince ölüm cezası kalkmakta, otoriter rejime dönüldüğünde ise yeniden konulmaktadır.

Prof. Tosun'un üzerinde durduğu adli yanılgı sorunu diğer bazı akademisyenlerin çalışmalarında da vurgulanmıştır. Örneğin 1965 yılında Adalet Dergisinde yayınlanan makalesinde Kutbettin Akkan, adli hatalar ya da adli hatalara düşme ihtimali bu cezanın ilgasına taraftar bulunanlar için önemli bir avantaj teşkil eder saptamasını yaptıktan sonra şunu eklemektedir: "Hakikaten adli hata sonunda ölüm cezasına mahkum edilmiş ve bu cezası infaz edilmiş olan bir kimsenin durumu karşısında dehşet duymamağa imkan yoktur. *Bununla beraber bu kabilden adli hataların miktarında mübalağa edildiği muhakkaktır. Adli hatayı tespit etmek veya bir anket yapılması halinde bu miktarların tayinine çalışmak son derece güçtür. Zira bu kabil bir ankete verilecek cevapların samimiyet derecesine inanmak pek kolay olmayacaktır.*"[42] Akkan, Tosun'un da atıf yaptığı Avrupa Konseyi anketine değinmiştir; ancak onun verdiği bilgi biraz daha farklıdır. Buna göre, Almanya'ya ilişkin, 1853-1953 arasında verilmiş bulunan 27 ölüm cezasını muhtevi

---

40 Ümit Hassan, "Ölüm Cezası Sorunu: Kritik Bir Yaklaşım", SBF Dergisi, Cilt: XXVII, No:1, Mart 1972, sf:75-116.

41 Öztekin Tosun, "Ölüm Cezası Sorunu", agm., sf:187-206.

42 Kutbettin Akkan, agm., sf:185.

hükmün bir tanesinin bir adli hata olduğu veya olmasının muhtemel bulunduğunu belirtmiş; İsveç'e ilişkin ise, müebbet hapse mahkum olan bir kişinin 15 yıl cezaevinde kaldıktan sonra davasının yüksek mahkemece yeniden görüldüğü ve bu kişinin büyük bir tazminat ödenerek tahliye edildiği bilgisini sunmuştur.

Adli hata olasılığı göz ardı edilemez. Nitekim, Köksal Bayraktar, 1968 tarihli çalışmasında, yabancı kaynaklara atıfla, "1951-1964 yılları arasında Federal Almanya'da 35'i adam öldürme olayı olan 1100 muhakemenin iadesi sayısı tespit edilmiştir" notunu düşmüştür.[43]

Bilim ve teknolojideki ilerleme ve yeni teknik ve yöntemlerin kullanılabilmesi olanağı, bazı suç türlerinde gerçek suçluların doğru olarak saptanabilmesi bakımından yararlı olmuştur. Bu olanak ile, aralarında ölüm cezasına mahkum edilmiş kişiler olması hali de dahil, çeşitli cezalara çarptırılan kişilerin asıl suçlu olmadıkları ortaya çıkmıştır. Ölüm cezasına mahkum edilip ölüm bekleyişi durumunda bulunurlarken, yapılan hukuksal girişimler sonucunda hükümlüler üzerinde DNA testi uygulanmıştır. Gazete haberlerine de yansıdığı üzere, bazı olaylarda, ölüm cezasına mahkum edilen bu kimselerin gerçek suçlu olmadığı anlaşılmıştır.

> Örneğin, ulusal basında 1999 yılında yayınlanan bir haber şöyleydi: "ABD'de DNA testi, 12 yıldır tecavüz ve cinayet suçlamasından hapis yatan biri idam diğeri müebbet hapis mahkumu iki kişiyi hapisten kurtardı...İki adamın boş yere hapis yatmasına neden olan cinayet 1988 yılında işlendi. 21 yaşındaki Debra Carter isimli genç kadın tecavüz edilip, boğularak öldürüldü. Masum olduklarını savunmalarına rağmen Ron Williamson idam cezasına, Dennis Fritz ise müebbet hapis cezasına çarptırıldı. İki adam tam 12 yıl boyunca hapis yattılar. Ancak davayla ilgili yeni gelişmeler ve DNA testi uygulaması dosyanın yeniden açılmasını sağladı...Oklahoma eyaletinin Pontotoc Bölge Mahkemesinde görülen davada yargıç, cinayet ve tecavüz suçundan hapis yatan iki adamın masum olduğuna karar verdi...DNA testi sayesinde idamdan dönen Williamson, 'İdam hücresinde yaşama bir hayli acı verici ve iğrenç' dedi..."[44]
>
> Ekim 2000 tarihinde yine ulusal basında yer alan bir başka haber benzeri nitelikteydi.
>
> ABD Virginia'da genç bir kıza tecavüz edip öldürmekten 1982 yılında ölüm cezasına mahkum edilen zeka özürlü Earl Washington Jr. İsimli bir hükümlünün, ileri teknolojinin yardımıyla yapılan son DNA testiyle kesin olarak suçsuz olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine, Virginia Valisi mahkumu resmen affetmiştir.[45]

---

43 Köksal Bayraktar, "Ölüm Cezası", *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2, S:3, 1968, sf:53-75, özellikle sf:70, dp.86.

44 *Hürriyet*, 17/04/1999, S:18353, sf:22, "DNA testi ipten kurtardı asıl fail ise firar etti" başlıklı haber.

45 *Hürriyet*, 04/10/2000, S:18884, sf:46, "Bir idamı daha DNA önledi" başlıklı haber.

Yeni teknik ve yöntemlerin kullanılmadığı evrede tesis edilen ölüm cezası hükümlerinin en azından bazılarında adli yanılgıya düşülmüş olabileceği kaygısı, bu yönde karar veren yargıçlarca da dile getirilmiştir.

Örneğin, "ABD Florida eyaleti Yüksek mahkeme yargıcı Gerald Kogan, görevli olduğu sırada üyesi bulunduğu makamın yüzlerce idam cezasına onay verdiğini, 25 mahkumu da bizzat kendisinin elektrikli sandalyeye yolladığını belirterek, 2-3 davayla ilgili alınan idam kararları ve sanığın suçu konusunda hala ciddi şüpheleri olduğunu belirtti ve davalar sonuçlandıktan sonra, bu mahkumların ölüm cezalarının infaz edildiğini söyledi. Kogan, 'O davalarla ilgili olarak Yüksek Mahkemede yapılan oylamalarda, infazın durdurulması yolunda oy verdim. Ancak, 7 kişilik komisyonda çoğunluk sağlanamadığı ve hiçbir üyenin veto hakkı olmadığı için, hepsinde de cezalar infaz edildi. Bu kuşkulu davaların dışında, bazı başka davalarda da, adalet sistemi içinde sanıklara adil davranılmadığı kanısındayım.' Son on yıldır, insan DNA'sının delil olarak kullanılmaya başlandığından bu yana, ülke çapında 53 mahkumun idamdan son anda kurtulduğunu anlatan Kogan, şu tüyler ürpertici soruyu yöneltti: 'Peki, biz DNA'yı kullanmadan önce neler oldu? O idam edilen insanlar gerçekten suçlu muydu acaba?' Kogan, son olarak, Florida Üniversitesinden Profesör Michael Radelet'in yaptığı bir araştırmada 26 masum insanın elektrikli sandalyeye gönderildiğinin iddia edildiğini de hatırlattı."[46]

viii) Prof. Bahri Savcı (1978 ve 1980)

Prof. Bahri Savcı, 1978 tarihinde yayınlanan bir incelemesinde, hakkın özü bakımından yaşam hakkını değerlendirerek şunu vurgulamıştı:

"... Bir kez modern kriminolojide idam gibi şiddetli cezaların, suç ve suçluluğun yok edilmesindeki etkisinin zayıf olduğu saptanmıştır. Bir başka yaşamı söndürerek, kamu vicdanını doyurma gibi bir nedenle toplum adına böyle şiddetli bir eyleme başvurmak, toplum onurundan değer yitirmek sayılmaktadır artık... İdam, yaşam hakkının özünde bozulmasıdır, idam cezasının kendisi, yaşam hakkını özünde bozan bir şiddettir."[47]

Prof. Savcı, 1980 yılındaki bir çalışmasında da aynı temayı açık biçimde ifade etmiştir:

---

46 *Hürriyet*, 25/12/1998, S:18240, sf:22, "ABD'li yargıcın korkunç itirafı: Masum insanlar idam edildi" başlıklı haber. Bir başka gazete haberi ise şöyleydi: "23 yaşındaki Marlon Passley, adam öldürme suçundan ömür boyu hapse mahkum oldu. Hayatının en güzel günlerini hapiste geçiren Passley'in ABD'de art arda patlak veren adli hatalardan birinin kurbanı olduğu üç yıl sonra anlaşıldı. *Geçen ay da Chicago'da gazetecilik okulu öğrencileri ilk idam mahkumunun aslında masum olduğunu ortaya çıkarmıştı*", (vurgu eklenmiştir), *Radikal*, 19/04/1999, S:919, sf:24, "Müebbetten özgürlüğe" başlıklı (AA) çıkışlı haber.

47 Bahri Savcı, "Yaşam Hakkı ve Toplum", İnsan Hakları Armağanı (XXX. Yıl), Birleşmiş Milletler Türk Derneği, Ankara, 1978, sf:1-23, özellikle sf:14.

"Yaşam hakkının özü kendisinden, kendisi özünden ayrılmaz. Yaşam hakkının özü, kesin olarak, yaşamda kalmaktır. Yaşam hakkını, özünü koruyarak sınırlama olanağı yoktur. Onun için, yaşamın özünü bozma olan 'idama cevaz' olamaz."[48]

Uluslararası doktrinde de koşut görüşün işlenmiş olduğu saptanabilmektedir.

Örneğin, Franciszek Przetacznik 1976 tarihli bir incelemesinde, "Yaşam hakkı bir temel haktır; çünkü bir insan, ancak bu hak ile diğer hakları kullanabilir. Bu haktan yoksun bırakılan birey, diğer haklarından da kendiliğinden yoksun kalır"[49] görüşünün altını çizmektedir.

ix) Yargıtay Başkanı Doç. Sami Selçuk ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer (2000)

Yargıtay Başkanı Doç. Dr. Sami Selçuk 2000-2001 Adli Yılının açılış töreninde yaptığı konuşmada, diğer hususların yanı sıra ölüm cezası sorununa da değinmekteydi. Selçuk, kesin biçimde ifade ederek ölüm cezasının kaldırılması gerektiğinin altını çiziyor ve "yerine getirilen ölüm cezasında adli hatanın onarılamayacağını", "hiçbir gerekçenin ölüm cezasının iğrençliğini örtecek kadar büyük olmadığını", "ölüm cezasının kaldırılıp kaldırılmamasının halk oyuna sunularak karara bağlanacak nitelikte bir konu olmadığını" belirtmekteydi.[50]

Yargıtay Başkanının bu açıklaması, ölüm cezasının kaldırılması konusunda somut adımları atmakta çekingen ve tereddütlü davranan yasama ve yürütme erkine, yüksek yargı yeri mensubu sıfatı ile verilen önemli bir mesajdı.

Bu çalışmada "Yürütme Organının Ürettiği Siyasa ve Ölüm Cezası (1920-2000)" başlıklı bölüm içinde ayrıntılı olarak incelendiği üzere, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 01/10/2000 tarihinde Yasama Yılının açılışı nedeniyle Mecliste yaptığı konuşmada aynı konuyu işlemesi ve ölüm cezasının kaldırılması yönünde parlamentoyu harekete geçmeye çağırması da, bir yanda Yargıtay Başkanının mesajını tamamlamakta, öte yanda en yüksek seviyede desteklemekteydi. Cumhurbaşkanı şu görüşü vurgulamıştı:

"... Anayasa değişikliği bağlamında zaman zaman gündeme gelen bir

---

48 Bahri Savcı, Yaşam Hakkı ve Boyutları, AÜSBF yay. 449, Ankara, 1980, sf:73. Ölüm cezasının yaşam hakkının özünü ortadan kaldırdığı düşüncesi daha sonra bir başka çalışmada da işlenmiştir. Bunun için bkz., Güney Dinç, Pençeli Adalet, İstanbul, 1988, sf:71-120, özellikle 77. "Öldürülen kişi için yokluk mutlaktır. Onun yeniden yaşama dönmesi beklenemeyeceğine göre, insanı yok etmek bir ceza olabilir mi?"

49 Franciszek Przetacznik, "The Right to Life As a Basic Human Right", Human Rights Journal, Vol:IX-4, 1976, Paris, sf:589.

50 Doç. Dr. Sami Selçuk'un 2000-2001 Adli Yılının Açış Konuşması, "Özlenen Demokratik Türkiye" başlıklı kitap olarak yayınlandı; bkz. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000, sf:143-146.

konu da ölüm cezasının kaldırılmasıdır. Bu konuda bir Anayasa değişikliğine gereksinme bulunmamaktadır. Aynı sonucun Türk Ceza Yasası'nın ölüm cezası gerektiren suçların, ölüm cezası dışında, örneğin ağırlaştırılmış ömür boyu hapis ile cezalandırılmasını sağlayacak bir gözden geçirmeye bağlı tutulmasıyla elde edilebileceğini belirtmek isterim. Böylelikle, uzun yıllardır uygulanmayan ölüm cezası yasal olarak yürürlükten kaldırılmış olacaktır."[51]

x) Prof. İçel, Prof. Sokullu-Akıncı, vd. (1997, 2000)

İÜHF Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı tarafından Ceza Hukuku Günleri çerçevesinde 26-27/03/1997 tarihinde düzenlenen "70. Yılında Türk Ceza Kanunu" başlıklı sempozyumda Sunuş konuşmasını yapan Prof. İçel, "Ölüm cezasının fiilen uygulanmaması gerçeği de dikkate alınmak suretiyle, cezalar sisteminden çıkarılması konusu düşünülmelidir" notunu düşmekteydi.[52]

İÜHF Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 03/12/1999 tarihinde gerçekleştirilen "Uluslararası Sözleşmeler Bağlamında Ölüm Cezası ve Türkiye" başlıklı tartışmalı konferansta da, Türkiye'nin ölüm cezasını kaldırması ve AİHS'nin 6 Numaralı Protokolünün imzalanması görüşü ileri sürülmüştü.[53]

Prof. İçel, Prof. Sokullu-Akıncı, vd. tarafından hazırlanarak Nisan 2000 tarihinde yayınlanan "Yaptırım Teorisi" başlıklı bir çalışmada, "her ne tür suç için olursa olsun, devletin öç alma için cezalandıramayacağı kabul edildikten sonra, günümüz toplumunda ölüm cezasının, cezanın her hangi bir amacına uygun olduğunu savunmak olanaksızdır" görüşü vurgulanarak, Türkiye'nin uzun süreden beri ölüm cezalarını infaz etmediği ve bu cezayı gerektiren suçların sayısını son yıllarda aşamalı olarak azalttığı belirtiliyor ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6 Numaralı Protokolü ile BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 2 Numaralı Protokolünü "Türkiye'nin bir an önce imzalamasının artık zorunlu hale geldiği,[54] Avrupa Birliği ile bağ-

---

51 Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 01/10/2000 tarihinde T.B.M.M'nin 21. Dönem 3. Yasama Yılı dolayısıyla Yaptığı Açış Konuşması.

52 İÜHF, Ceza Hukuku Günleri, "70. Yılında Türk Ceza Kanunu (26-27 Mart 1997)", Beta Yayınları, İstanbul, 1998, sf:XI. Aynı sempozyumda "Suçluların Geri Verilmesi" başlıklı bildiri sunan Yrd. Doç. Dr. F. S. Mahmutoğlu da, irdelediği konu çerçevesinde değerlendirerek, "Ölüm cezalarının uygulamada çıkartmış olduğu sorunlar da dikkate alınarak, bu ceza yürürlükten kaldırılmalıdır" tespitini yapmıştı; bkz., agd. sf:66.

53 Kayıhan İçel, "Uluslararası Sözleşmeler Bağlamında Ölüm Cezası ve Türkiye", Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk Ceza Hukuku, Beta Yay., İstanbul, Temmuz 2000, sf:125-137.

54 Bu noktada iki hususu hatırlatmak gerekir. İlki, anılan kitabın yayınladığı tarih itibariyle, Türkiye BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesine taraf olma işlemlerini yapmadığı için, teorik olarak bu Sözleşmenin 2 Numaralı Seçmeli Protokolüne de taraf olamaz. Yapılması gereken ilk işlem, ana Sözleşmeye taraf olmaktır. İkincisi, yazarlar, "imza konulmasından" söz etmektedirler. Oysa, günlük dilde kullanılan sıklıkla "imzadan" bahsedilmekle birlikte, teknik hukuk bakımından doğru ifade sözleşmenin

lantılarını koruyabilmesi için yerine getirmesi gereken koşullardan birisinin de bu olduğu" ifade ediliyordu.[55]

c) Değerlendirme

Yukarıda belirtildiği üzere ölüm cezasının kaldırılması görüşünü ifade eden akademisyenlerin ve hukukçuların sayısı, bu cezayı yürürlükte tutmayı savunanlara göre daha düşüktür.

Ancak mesele şadece nicelik açısından ele alınmamalıdır. Belki daha önemlisi, ölüm cezasını savunanların, gerek geniş anlamında toplumu yönlendirmede gerekse de yasama, yürütme ve yargı organları çevrelerini etkilemede, bu cezaya karşı çıkanlardan daha yoğun biçimde belirleyici olduğudur. Özellikle hukukçu akademisyenlerin yıllar boyunca on binlerce yargıç, savcı, avukat yetiştirdikleri dikkate alınınca; keza, parlamentoda ve bürokraside bu zihniyetle biçimlendirilen kişilerin görev üstlendikleri hesaba katılınca, Türkiye'de ölüm cezasını yürürlükte tutmanın isabetli olacağı yönündeki genel kanaatin nasıl kök saldığı, ölüm cezası karşıtlarının niçin azınlıkta kaldıkları daha kolay anlaşılmaktadır.

Üstelik, ölüm cezasının kaldırılmasını ileri sürenlerin, kendi içinde ve yakın geçmişte görece artması eğrisine de işaret etmek uygun olacaktır. Kronolojik bakımdan ele alındığında, başlıca üç evreden söz etmek olasıdır.

Cumhuriyetin kuruluşunun erken dönemlerini bir yana bırakırsak, 1930-1960 evresi, ölüm cezası karşıtlığının en cılız kaldığı süreçtir.

1961-1980 döneminde, kısmi bir artış saptanmaktadır. Bunda, 1961 Anayasası sonrasının, normatif düzlemdeki demokratik açılımı ve pratikteki demokratik toplumsal muhalefet bilincinin ve tavrının yükselmesi muhtemel bir etken olabilir.

1980-1983 *de facto* rejimi ve ölüm cezası infazları Devlet şiddeti yoluyla toplumu sindirme süreci idi ve biçimlendirilen anti-demokratik mevzuat, hem 1980'li hem de 1990'lı yıllara damgasını vurdu. 1990'lı yıllardan günümüze varan süreç ise üçüncü evre olarak düşünülebilir. Gerçekten de, ölüm cezası karşıtlarının hem sayısal artışı hem de daha yaygın biçimde bu görüşü seslendirmeleri bu döneme denk düşmektedir. Bu dönüşümde iki temel etkenin rolünden söz edilebilir. İlki, başta 1980-1984 döneminin idamları ve

---

"onaylanması"dır. İmza, bir başına, hukuksal bağlayıcı etki doğurmamakta, siyasi niyetin işareti sayılmaktadır.

55 Kayıhan İçel, Füsun Sokullu-Akıncı, İzzet Özgenç, Adem Sözüer, Fatih. S. Mahmutoğlu, Yener Ünver, Yaptırım Teorisi, Beta Yayınları, İstanbul, Nisan 2000, sf:20-23, 69-78. Bu çalışmada sf:20-21'de BM'nin üretttiği İşkenceye Karşı Sözleşme'ye gönderme yapılırken hatalı olarak tarihi 1968 şeklinde gösterilmiştir. Doğrusu şöyledir: Anılan Sözleşme BM Genel Kurulunun 39/46 sayılı Kararı ile 10/12/1984 tarihinde kabul edilmiş, 04/02/1985 tarihinde New York'ta imza ve onaya açılmış ve 26/06/1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, Kavram Yay., 1994, sf:301-350, özellikle 304-306.

son yirmi yılın anti-demokratik mevzuatı ve uygulamasının doğurduğu toplumsal tepkinin daha güçlü biçimde ortaya çıkmasıdır. İkincisi, Türkiye'nin uluslararası düzlemde giderek daha fazla insan hakları belgesi ile bağlanması, AB üyeliği için somut bir sürecin işlemeye başlaması, dolayısıyla uluslararası standartları içselleştirmesi konusunda Türkiye'ye yönelik baskının da artması gibi dış kaynaklı unsurlardır. Keza, dünya ölçeğinde gözlemlenen ölüm cezasının kaldırılması yönündeki somut gelişmenin etkilerini de hatırlatmak uygun olacaktır.

Önemle üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren ölüm cezasına karşı çıkanların tümünün bu cezaya ilkesel olarak itiraz etmedikleri gerçeğidir. Yukarıda örnekleri gösterildiği üzere bir çok yazar, ister uygulanabilirlik mülahazalarıyla isterse de doğru çözümün o yönde olduğuna inanarak olsun, ölüm cezasının kısmen, yani barış zamanı-savaş zamanı ikiciliği içinde ve savaş zamanında işlenen bazı suçlar için yürürlükte tutulması istisnası tanınarak kaldırılmasından yana görüş açıklamışlardır. Sonuç olarak bu çevreler, ölüm cezasına bütünüyle karşı çıkanlara dahil değildir.

Ve nihayet, 1990'ların sonunda ölüm cezasının artık kaldırılması gerektiğini dile getirenlerden bazılarının ise, yine yukarıda örnekleri gösterildiği ve kendi açıklamalarıyla da ortaya konulduğu üzere, uzun yıllar boyunca bu cezanın gerekliliğini savunmuş bulundukları dikkati çekmektedir.

SONUÇ

1920-2000 Döneminde Ölüm Cezası Mahkumları ve İnfaz İstenci Tasarruflarının Toplu Dökümü

Toplam İnfaz Kararı/Kanunu sayısı	**İlk Karar tarih ve sayısı**	**Son Kanun tarih ve sayısı**	**Toplam Karar/ Kanun sayısı**
	21/10/1920 tarih ve 55 sayılı	04/10/1984 tarih ve 3052 sayılı	567
Toplam mahkum sayısı	717 mahkum (Bunlardan 5 mahkumun cezası çeşitli sebeplerle infaz edilememiştir.)		
İnfaz yapılmayan yıllar	**Yılların dökümü**		**Toplam yıl sayısı**
	1924; 1940; 1952; 1953=4 yıl 1965-1970=6 yıl 1973-1979=7 yıl 1985-2000=16 yıl		33 yıl
İnfazlı ve infazsız yılların karşılaştırılması	**Toplam süre**	**İnfazlı yıl %**	**İnfazsız yıl %**
	80 yıl	% 58.75 (toplam 47 yıl)	% 41.25 (toplam 33 yıl)
Yıllık ortalama infaz	**İnfazlı yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz**	**İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz**	
	15.25	8.96	
Aylık ortalama infaz	**İnfazlı yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz**	**İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz**	
	1.27	0.75	
Mahkumların cinsiyeti	**Kadın mahkum sayısı**	**Erkek mahkum sayısı**	
	15	702	
Hakkında İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan ilk kadın mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**	
	03/12/1931 tarih ve 665 sayılı	Fatma Ana, 1905 doğumlu (26 yaşında), bekar, üç suç ortağı ile birlikte Ümmüşanı isimli bir kadını öldürmüş	
Hakkında İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan son kadın mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**	
	08/07/1971 tarih ve 1430 sayılı	Kadriye Partici, 1947 doğumlu (24 yaşında), bekar, ziynet eşyasına tamaen suç ortağı ile birlikte Aysel Malseven'i öldürmüş	
Hakkında İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan ilk erkek mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**	
	21/10/1920 tarih ve 55 sayılı	Hasan oğlu Hakkı ve Hasan oğlu Celal	
Hakkında İnfaz Kararı/Kanunu çıkartılan son erkek mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkuma ilişkin bilgi**	
	04/101/984 tarih ve 3052 sayılı	İlyas Has, 1955 doğumlu (29 yaşında), siyasi suçlu, sol görüşlü	
Bir Kararla/Kanunla birden çok mahkum hakkında infaz istencinin ortaya konulması	**Toplam Karar/ Kanun sayısı**	**Toplam mahkum sayısı**	
	89	239	

Sonuç Tablosunun devamı

Bir Kararla/Kanunla birden çok mahkum hakkında infaz istencinin açılımı	**2'şer mahkum hakkında**	**3'er mahkum hakkında**	**4'er mahkum hakkında**	**Daha fazla sayıda mahkum hakkında**
	67 Karar/Kanun 134 mahkum	12 Karar/Kanun 36 mahkum	7 Karar/Kanun 28 mahkum	(1 Karar, 5 mahkum) (1 Karar, 8 mahkum) (1 Karar, 28 mah.)

En kısa ölüm bekleyiş süresi	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkum sayısı**	**Ölüm bekleyiş süresi**
	15/09/1961 tarih ve 75 sayılı	2	1 gün
En uzun ölüm bekleyiş süresi	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Mahkum sayısı**	**Ölüm bekleyiş süresi**
	11/01/1983 tarih ve 2776 sayılı	1 mahkum	95 ay (7 yıl, 11 ay) ve 12 gün
Ölüm cezası infaz edilen ve haklarındaki belgelerde konuya ilişkin bilgi bulunan toplam 568 mahkumun ölüm bekleyişi sürelerinin ortalaması	gün hesabıyla: 396 gün ay hesabıyla: 13,19 ay ay ve gün hesabıyla: 13 ay, 6 gün		

Ölüm cezası infaz edilen en genç mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Doğum**	**İnfaz tarihinde yaşı**
	22/05/1930 tarih ve 564 sayılı Karar (5. mahkum)	1911	19
	12/12/1982 tarih ve 2360 sayılı Kanun	25/09/1961	19
Ölüm cezası infaz edilen en yaşlı mahkum	**Karar/Kanun tarih ve sayısı**	**Doğum**	**İnfaz tarihinde yaşı**
	23/06/1939 tarih ve 1128 sayılı Karar	1873	66
Ölüm cezası infaz edilen ve haklarındaki belgelerde yaş/doğum konusunda bilgi bulunan toplam 622 mahkumun yaş ortalaması	30,90		

Hakkında infaz istenci ortaya konan mahkumların kökeni/yaşadığı yer/nüfus kayıt yerine göre sayısal dağılımı	**Köy**	**Nahiye, ilçe, il**	**Belli değil**
	480	209	28
Ölüm cezasına hükmeden mahkemeler	**Sivil mahkeme**	**Askeri mahkeme**	**Belli değil**
	496	48	23
TBMM tarafından Ölüm Cezasının Tahvili/Yerine Getirilmemesi istencinin ortaya konulduğu işlemler	**Toplam Karar/Kanun sayısı**	**Cezasının Tahvili/Yerine Getirilmemesi istenci açıklanan toplam mahkum sayısı**	**Toplam 579 Karar/Kanunda Ölüm Cezasını Tahvil ve İnfaz Kararlarının %**
	23	45	Tahvil % 3,97 İnfaz % 97,92

Hakkında İnfaz Kararı/Kanunu çıkarılmasına karşın çeşitli sebeplerle infaz işlemi yapılamayan mahkumlar	**Kanun tarih ve sayısı**	**Toplam Kanun sayısı**	**Toplam mahkum sayısı**
	06/10/1980 tarih ve 2308 sayılı 06/10/1980 tarih ve 2309 sayılı 01/06/1981 tarih ve 2466 sayılı 12/03/1982 tarih ve 2630 sayılı 26/03/1982 tarih ve 2643 sayılı	5	5

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Türkiye'de 1920-2000 arasındaki seksen yıllık süreçte yoğunluğu ve yaygınlığı göz ardı edilemeyecek ölüm cezası uygulamaları görülmüştür. Çalışmada bulgulandığı üzere, bu süreci 1920-1961 ve 1962-2000 olarak iki ana evre içinde değerlendirdiğimizde, infazlı yıllar şöyledir:

1920-1961 dönemi: Toplam süre - 41 yıl; İnfazlı yıl - toplam 37 yıl ve yüzdesi % 90.24; İnfazsız yıl -toplam 4 yıl ve yüzdesi % 9.76 olmaktadır. Buna göre, İnfazlı yıllar içinde yıllık ortalama infaz 16.21 ve İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz 14.63'tür. Bunu aylık olarak hesaplarsak, İnfazlı yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz - 1.35 ve İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz - 1.21 olmaktadır.

1962-2000 dönemi: Toplam süre - 39 yıl; İnfazlı yıl - toplam 10 yıl ve yüzdesi % 25.6; İnfazsız yıl -toplam 29 yıl ve yüzdesi % 74.4 olmaktadır. Buna göre, İnfazlı yıllar içinde yıllık ortalama infaz 11.7 ve İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz 3'tür. Bunu aylık olarak hesaplarsak, İnfazlı yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz - 0.97 ve İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz - 0.25 olmaktadır.

1920-2000 dönemi: Toplam süre - 80 yıl; İnfazlı yıl - toplam 47 yıl ve yüzdesi % 58.75; İnfazsız yıl -toplam 33 yıl ve yüzdesi % 41.25 olmaktadır. Buna göre, İnfazlı yıllar içinde yıllık ortalama infaz 15.25 ve İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde yıllık ortalama infaz, 8.96'dır. Bunu aylık olarak hesaplarsak, İnfazlı yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz - 1.27 ve İnfazlı ve infazsız yıllar toplamı içinde aylık ortalama infaz - 0.75 olmaktadır.

1962-2000 döneminde bir düşüş görülmesinin nedeni, 1965-1970 arasındaki 6 yıl, 1973-1979 arasındaki 7 yıl ve 1985-2000 arasındaki 16 yıl süresince infazların askıya alınmasıdır.

Yukarıdaki verilerden açıkça anlaşılacağı gibi, bugün 80 yaşındaki bir kişi ömrünün her ayında bir mahkumun idamına tanık olmak durumunda kalmıştır. Belirtildi ama hatırlatalım ki, bu rakamlar ve ortalamalar, Meclisin infaz istenci işlemleri dışında idam edilenler hariç tutularak bulunmuştur; bunlar da katıldığında, temkinli bir hesaplamayla, toplam süreç içindeki yıllık ve aylık ortalama infazları en az üç katı olarak düşünmek gerekmektedir. Diğer baskıcı uygulamalar üzerine eklensin, sadece ölüm cezası infazları ile sınırlı tutulacak olduğunda bile, resmi yıldırı siyasasının bu ürkütücü bilançosu, bu ülkede toplumun onca nesildir şiddeti içselleştirmesindeki belirleyici etkenleri görmeye, düşünmeye ve sorgulamaya kafidir.

O halde salt idamlar bilançosu, ölüm cezası uygulamasının ülke tarihinin göz ardı edilemeyecek bir gerçekliği olduğunu kanıtlamaya ve dolayısıyla bu alanda da objektif ve kapsamlı araştırma yapılması gereğini belirginleştirmeye herhalde yeterlidir.

Kaldı ki, bir bütün olarak adli ve siyasi suçlu kategorisine giren mahkumları kapsar şekilde, en hafif söyleyişle, tereddüdü davet eden ölüm cezası mahkumiyetleri ve infazları da aynı tarihsel gerçekliğin trajik bir başka yönüdür. Gerçekten de, bu çalışmada örnekleri belgelenerek sergilendiği gibi, döneminde yürürlükteki mevzuata da aykırı olarak, örnek olsun, suçu işlediğinde değil 18, 15 yaşında bile olmayan sanık hakkında tesis edilmiş ölüm cezası hükmü ve bunun onanarak kesinleşmesi söz konusu olabilmiştir. Bu durumu belgelerden saptayan Meclis, ölüm cezasını başka cezaya çevirerek mahkumun yaşamını kurtarmıştır. Ama her mahkum bu kadar şanslı olmamıştır. Keza idam edildiğinde yaşı 66 olan (hüküm zamanında 65 yaş üst sınırının hiç olmazsa olası bir atıfet için ne

yargı yerlerince ne de Meclis tarafından dikkate alınmaması örneği) mahkum da bulunmaktadır.

Sorunlu idamlar, mahkumun yaşı eksenli olmakla da kalmamaktadır. Ölüm cezası infaz edilen bazı mahkumlara ilişkin dosyalarda işkence ve kötü muamele altında alınan ifadeler, altını çizelim ki, uzak geçmişte de yakın tarihimizde de, hüküm tesis edilirken kullanılabilmiştir. Bazı İnfaz Kanun ve Kanunları ekseninde Meclis'te yapılan tartışmalar bunu belgelemektedir. Demek ki, işkence yoluyla ikrar elde ederek delil üretme uygulaması, sadece zabıta önlemleri çerçevesinde kalmamış, ama yansıması, hatta ölüm cezası gibi geri dönüşsüz ceza da dahil, yargılama sürecine de sarkar şekilde açığa çıkabilmiştir. Bu yüzden işkenceli ikrar, sanıların tersine, ne yalnızca zamansal açıdan yakın geçmişin ve ne de rejim bakımından olağanüstü yahut fiili rejim uygulamalarının mahsulüdür; yeni değil, kronik patolojidir.

İdamlar tarihi, sonuçta 30'u aşkın ölüm cezası mahkumiyeti ile neticelenen yüzlerce sanıklı davada sadece 10 gün süren yargılama ile hüküm tesis edildiğini gösteren uygulamaları da tespit etmek imkanı vermektedir.

Keza, ölüm cezasına hüküm giyen ve cezaları infaz edilen mahkumların kayda değer bir bölümünün, haklarındaki yargılamanın hiçbir aşamasında avukattan yararlanamadıklarını saptamak da mümkün olmuştur. Özellikle 1920-1960 dönemi için ve adli suçlular bakımından geçerli olan bu durumun doğurduğu sakınca, biçimsel anlamda işlemin kanuni gereklere uygun şekilde yürütüldüğü argümanı ileri sürülerek herhalde giderilemez. Çoğu fakir, cahil ve yine Meclisteki seyrek tartışmalarda dile getirildiği gibi, "imzasını dahi atmaya muktedir olamayan" bazı sanıkların, çetrefil ceza mevzuatını ve yargılama usulünü bilmeksizin bizzat yaptıkları savunmalar ne kadar etkili olmuştur? Bu tür ve kapsamdaki savunma, "adil ve usulüne uygun yargılanma hakkı"nın unsurunu oluşturan "savunma hakkı"nın kullanılabildiğinin göstergesi midir? Savunma ayağı özürlü ya da eksikli yargılamalar serisi, aslında yargı yerlerini haksız, ağır ve aşırı bir külfetin, hukuki ve vicdani sorumluluğun altına sokmamış mıdır?

Türkiye'nin idamlar tarihi, aynı zamanda bir yargılama tarihidir. İstisnai yönetim usulü evrelerinde ve özellikle de fiili rejim altında, olağanüstü yargı yeri özelliklerini taşıyan Yüksek Adalet Divanı ya da sıkıyönetim askeri mahkemeleri tarafından verilmiş çok sayıda ölüm cezası hükmü bulunmaktadır. Diğerlerinin yanı sıra, doktrinde eleştirildiği gibi, yargıç bağımsızlığı açısından da sorunlu yargı yerleri hükümleri sadece tarihin sayfalarına gömülü mü kalmalıdır? Nasıl uygulandığı ayrı, avukat sayısının sınırlanmasından avukatla görüşme kayıtlamalarına, savunma süresinin azaltılmasından giyapta yargılamaya dek doğrudan savunma hakkını çevreleyen normatif sınırlamalar altında yürütülen yargılamalardaki hükümler, salt yargıçların ne denli titizlendiğine yahut kararların onanma süzgecinden geçtiğine bel bağlanarak her türlü sorgulamadan bağışık mı tutulmalıdır?

Bir ülkenin ölüm cezası uygulamalarının nesnel biçimde incelenmesi ve değerlendirilmesi, salt bir akademik ilgi konusu ve tatmin vesilesi olarak görülemez. Böyle bir araştırma, tıpkı benzeri diğer çalışmaların gördüğü işlev gibi, bir toplumun kendi tarihsel gerçekliğini öğrenmesinin araçlarından biridir ve kendi geçmişiyle yüzleşebilmesi olanağını vermektedir.

Bu çalışmada iki sonuca ulaşılmıştır:

İlki, Türkiye'nin ölüm cezası gerçekliği ekseninde, ister Devlet aygıtı içindeki kurumlar ve figürler açısından isterse de genel olarak toplumun yaklaşımı bakımından irdelensin, hiçbir kesimin bir diğerinden daha az sorumlu ve sorunlu görülemeyeceğidir.

İkincisi, Türkiye ölüm cezasını, barış zamanı-savaş zamanı ikiciliğine de prim vermeksizin, hukuk düzeninden bütünüyle kaldırmalıdır.

KAYNAKLAR

68'liler Birliği Vakfı,
İdam Kararı Tutanakları, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları 3, Ankara, Ekim 1998.

Abece,
"Genel Af çıkarılsın-İdam Cezaları Kaldırılsın", Abece Dergisi, 1987, S.19, sf:26-27.

Adam, Tahsin
Af Salahiyeti, Adliye Ceridesi, 1941, sf:849-867.

Adalet İstatistikleri
Adalet İstatistikleri 1967-1968, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1972.
Adalet İstatistikleri 1974, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1976.
Adalet İstatistikleri 1975, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1979.
Adalet İstatistikleri (Özetler ve Yorumlar) 1990, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 1992.

Akad, Mehmet– Dinçkol, Abdullah
1982 Anayasası: Madde Gerekçeleri ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1998

Akgiray, H. Basri
"Ölüm Cezaları", *Akşam*, 21/10/1971, sf:2.

Akkan, Kutbettin
"Avrupa Hukuk Sistemlerinde Ölüm Cezası", Adalet Dergisi, C:56, S:2, 1965, sf:143-187.

Akmanlar, Bülent
"Ergastolo ya da Zindan", *Cumhuriyet*, 30/12/1982, S:20979, sf:2.

Akyol, Taha
"İdam ve partiler", *Milliyet*, 20/11/1998, S:18327, sf:21.

Alacakaptan, Uğur
- "İdam Cezası Savunulamaz", *Yeni Gazete*, 27/09/1966, S:641, sf:1.
- "Kişi Dokunulmazlığı-Kişi Güvenliği", Türkiye'de İnsan Hakları Semineri, (9-11 Aralık 1968), AÜHF Yayınları 256, Ankara, 1970, sf:73-81 ve 82-87.

Alkan, A. Turan
İstiklal Mahkemeleri, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Alpay, Şahin
"İdam kalksın", *Milliyet*, 21/11/1998, S:18328, sf:24.

Alpkaya, Gökçen
- "Kayıplar Sorunu ve Türkiye", AÜSBF Dergisi, Cilt:50, Sayı:3-4, Haziran-Aralık 1995 (Prof. Dr. Turan Güneş'e Armağan), AÜSBF Basımevi, Ankara, 1997, sf:31-63.
- AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları, Kavram Yayınları, İstanbul, Mart 1996.

Altan, Çetin
- "Ölüm Cezası", *Milliyet*, 11/10/1980, S:11836, sf:5.
- "Fransa'daki Giyotin Müzeye Kalkarken", *Milliyet*, 20/09/1981, S:12173, sf:7.

Amnesty International
- When the State Kills: The Death Penalty v. Human Rights, London, 1989.
- Getting Away with Murder: Political *Killings* and Disappearances in the 1990s, AI, London, 1993.
- Report 1998, AI, United Kingdom, 1998.
- Report 1999, AI, United Kingdom, 1999.
- Report 2000, AI, United Kingdom, 2000.

Apaydın, Orhan
Kim öldürüyor, niçin öldürüyor?, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Mart 1979 (İkinci bası).

Arcayürek, Cüneyt
- Büyüklere Masallar-Küçüklere Gerçekler 1: Demokrasi Dönemecinde Üç Adam, Bilgi Yayınevi, Ankara, Kasım 1999.
- Büyüklere Masallar-Küçüklere Gerçekler 3: Kriz Doğuran Savaş, Bilgi Yayınevi, Ankara, Mayıs 2000.

Arıkan, Baha
- "Hukukun Önceliği", *Cumhuriyet*, 18/08/1964, S.14384, sf:2.
- "Atıfet yetkisi", *Cumhuriyet*, 09/09/1964, S.14406, sf:2.

Armağan, Servet
Memleketimizde İçtüzükler, İÜHF Yay.403, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1972.

Arsel, İlhan
Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları I: Cumhuriyetin Temel Kuruluşu, Mars Matbaası, Ankara, 1965.

Artuk, Mehmet Emin
- "Ölüm Cezası", Prof. Dr. Jale Akipek'e Armağan, Selçuk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yay:11, Konya, 1991, sf:145-175.
- "1926 Tarihli Türk Ceza Kanununun Hazırlanışı", Gerekçeli Ceza Kanunları (Artuk-Gökçen-Yenidünya), Alkım Yayınevi, İstanbul, 1998, sf:51-77.
- "1926 Tarihli Türk Ceza Kanununun Değiştirilmesi Yönündeki Çalışmalar Hakkında Düşünceler", İstanbul Barosu Dergisi, C.72, S.10-12, 1998, sf:830-847.

Ateşoğulları, Kamil
- Bir İnsanlık Suçu: Ölüm Cezası, Doruk Yayınları, Ankara 1997. (Aynı kitabın 2. baskısı, Belge Yayınları, İstanbul, 2000 tarihli olarak yayınlanmıştır.)
- "İdamlar Çözüm Değildir", *Aydınlık*, 11/11/1993, S:195, sf:2; ve bu yazıdaki bazı rakamlara ilişkin dizgi yanlışlarının "düzeltilmesi" için bkz; *Aydınlık*, 18/11/93, S:202, sf:2.

AÜSBF
- Gerekçeli Anayasa Önerisi, AÜSBF Yay.497, Ankara, 1982.
- "AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesinin Anayasa Değişikliklerine İlişkin Görüşleri", AÜSBF Dergisi (Prof. Dr. Muammer Aksoy'a Armağan), C.XLVI, Ocak-Haziran 1991, No.1-2, sf:481-485.

Avcı, Mustafa
"1997 Türk Ceza Kanunu Tasarısında Yer Alan Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar", Kamu Hukuku Arşivi, Cilt 3, S:1, Şubat 2000, sf:59-84.

Aybars, Ergun
İstiklal Mahkemeleri, Milliyet Yay, İstanbul, Eylül 1998 (2. Baskı).

Aybay, Rona
- Karşılaştırmalı 1961 Anayasası, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1963.
- "Yasama Meclislerinin İçtüzükleri", Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı (1876-1976), Siyasi İlimler Türk Derneği, Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1976, sf:283-314.
- "Dünyada ölüm cezası", Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Ekim 1997, Sayı 7, sf:24-25.

Bakırcı, Fahri
TBMM'nin Çalışma Yöntemi, İmge Kitabevi, Ankara, Şubat 2000.

Barry , Donald D. and Williams, Eric J.
"Russia's Death Penalty Dilemmas", Criminal Law Forum, Vol.8, No.2, 1997, sf.231-258.

Başbakanlık
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980 – 12 Eylül 1981), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1981 – 12 Eylül 1982), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982.

Batum, Süheyl – Yüzbaşıoğlu, Necmi
Anayasa Hukukunun Temel Metinleri, Beta Yay., İstanbul 1997 (2. Baskı).

Bayer, Yalçın
"Asker savaşı bitmiş saymıyor", *Hürriyet*, 27/05/2000, S:18756, sf:22.

Bayrak, Orhan
Türkiye'yi Kimler Yönetti? (1920-1992), Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1992.

Bayraktar, Köksal
- "Ölüm Cezası", Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yıl:2, S:3, 1968, sf:53-75.
- "Suçun Hukuka Aykırılık Unsurunda Yeni Ufuklar", Açık Sayfa Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Şubat 1998, S.11, sf:12-13.

Bayram, Nagehan
"İdam, hakihiği ya da gerekliliği üzerine", *Aydınlık*, 31/12/1993, S:245, sf:2.

Belediye-İş,
"Ölüm Cezası Kaldırılsın", Belediye-İş, 1992, S.64, sf:8.

Berberoğlu, Enis
"Sivas katilleri tabii ki idam ister", *Hürriyet*, 05/07/2000, S:18795, sf:12.

Beşikçi, İsmail
Orgeneral Muğlalı Olayı ve Otuz Üç Kurşun, Belge Yayınları, İstanbul, 1991.

Bila, Fikret
- "Hükümet...", *Milliyet*, 19/11/1998, S:18326, sf:18.
- "Avrupa'ya üçlü tepki", *Milliyet*, 23/06/2000, S:18908, sf:23b
- "İdamın kaldırılması", *Milliyet*, 29/06/2000, S:18914, sf:18.
- "Ecevit'ten iki mesaj", *Milliyet*, 05/07/2000, S:18919, sf:20.

Birand , Mehmet Ali – Bila, Hikmet – Akar, Rıdvan
12 Eylül Türkiye'nin Miladı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, Şubat 1999

Bostanoğlu, Burcu
Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Kitabevi, Ankara, Aralık 1999.

BSP
TBMM Faili Meçhul Cinayetler Araştırma Komisyonu Raporu (Taslak), BSP İstanbul İl Örgütü Yay., İstanbul, 1995.
Cinmen, Ergin
"İdam cezaları infaz olunamaz", *Cumhuriyet*, 24/11/1993, S:24885, sf:2.
Coşkun, Süleyman
Türkiye'de Politika (1920-1995), Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
Council of Europe,
- Parliamentary Assembly, Report Committee on Legal Affairs and Human Rights, Rapporteur: Mrs. Reneta Wohlwend, Liechtenstein, Doc.8340, 8 March 1999.
- The Death Penalty Abolition in Europe, Council of Europe, May 1999.
Çağlayan, M. Muhtar
- "1803 Sayılı Af Kanunu ve Tatbikatımız", Adalet Dergisi, Yıl 65, S.11-12, 1974, sf:869-884.
- "1803 Sayılı Af Kanunu ve Tatbikatımız", Adalet Dergisi, Yıl 66, S:1-2, 1975, sf:51-65.
Çelenk, Halit
- "Yaşama Hakkı ve Yargısız İnfaz", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, XVII, S.162, 1993, sf:32-43.
- "Dönüşü olmayan ceza: İdam", *Cumhuriyet*, 08/12/1993, S:24899, sf:2. (Bu yazı ayrıca, Sosyal Demokrasi, 2 (21/22), 1993, sf:10-12'de yayınlanmıştır).
- "Ölüm Cezası Üzerine Bir Savunma", Balıkesir Barosu Dergisi, 1985, S.23, sf:31-34.
- "Çağdaş Ceza Hukuku ve Ölüm Cezası", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, XI, S.87, 1987, sf:3-8. (Bu yazı ayrıca, Türkiye Sorunları Dizisi 3, Alan Yayıncılık, İstanbul, Kasım 1987, sf:65-73'de yayınlanmıştır).
- İdam Gecesi Anıları, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998 (13. Bası).
Çetinkaya, Hikmet
"Ölüm Cezası", *Cumhuriyet*, 18/11/1998, S:26705, sf:5.
Demirel, Hakkı
"Ölüm Cezası", AÜHF Dergisi, C:XII, S:1-2, 1956, sf:152-171.
Devecioğlu, Veli
"Ölüm Cezası ve Düşündürdükleri", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, XIV, S.126, 1990, sf:7-11.
Dinç, Güney
Pençeli Adalet, İstanbul, 1988.
Doğan, Yalçın
- "Dışişleri Bakanlığından idamlara", *Milliyet*, 16/10/1990, S:15419, sf:10.
- "Ölüm cezası, Fehriye, ötesi", *Milliyet*, 31/05/2000, S:18885, sf:19.
Doğru, Osman
- 27 Mayıs Rejimi, İmge Kitabevi, Ankara, Ekim 1998.
- İnsan Hakları Kararlar Derlemesi (editör, Osman Doğru), Cilt 2, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, Ekim 1998.
Donat, Yavuz
- "Anayasa çıkmazı", *Sabah*, 30/05/2000, S:5094, sf:31.
- "Af çıkar, idam kalkar", *Sabah*, 23/06/2000, S:5118, sf:33.
Dönmezer, Sulhi
- "İdama son", *Milliyet*, 06/10/1967, sf:2.
- "Kriminoloji Açısından Kan Gütme Saikiyle İşlenen Suçlar", İÜHF Mecmuası, C.XL, S.1-4, İstanbul, 1974, sf:1-13.
- Kriminoloji, İÜHF Yay.639, İstanbul, 1981 (6. Bası).
Dönmezer, Sulhi – Erman, Sahir
- Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Umumi Kısım, C.II/1, 1959.
- Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku - Genel Kısım Cilt II, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1973 (6. Bası).
Engin, Aydın
"Cellat Bekir Ustanın Hukuku", *Cumhuriyet*, 14/06/1999, S:26913, sf:6.
Erem, Faruk
- Türk Ceza Hukuku, Cilt 1, Genel Hükümler (üçüncü bası), İstiklal Matbaacılık ve Gazetecilik Koll. Ort., Ankara, 1954.
- "Ölüm Cezası", Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1962, 32 sayfa.
- Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, AÜHF yay: 348, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974 (onuncu bası).
- "Ölüm cezalarının TBMM nce infazına karar verilmesi kararının hukuki mahiyeti" başlıklı mütalaa.
Erdenbuğ, Nermin
Sosyal Adalet ve Gelenekler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.
Erman, Sahir
- "5677 sayılı Af Kanunu - 5 inci maddesinin hususi af mahiyeti", İstanbul Barosu Dergisi, C.XXV, Temmuz 1951, S.7, sf:435-439.

- Askeri Ceza Hukuku: Umumi Kısım ve Usul, İÜHF Yay. No.261, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1967 (4. bası).
- Kaçakçılık Kanunu Şerhi, Kervan Kitapçılık, İstanbul, Ağustos 1973.
- "Vahşi ve İlkel İntikam", *Milliyet*, 12/04/1995, S:17027, sf:20.

Ezherli, İhsan
Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877/1920), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:54, TBMM Basımevi, Ankara 1992.

Feridun, Server
Anayasalar ve Siyasal Belgeler, Aydın Güler Kitapevi, İstanbul, 1962.

Feyzioğlu, Turhan
"Meclisin İdam Hükümlerini İnfaz ve Hususi Af Salahiyetleri Hakkında", Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi, 1947, S:3-4, sf:421-424.

Fica, Robert
"The Death Penalty in Slovakia", The Death Penalty Abolition in Europe, Council of Europe, May 1999, p.117-127.

Fişek, Kurthan
"İdam cezasının alternatifi yargılı infazdır (2)", *Hürriyet*, 01/06/2000, S:18761, sf:27.

Gemalmaz, Mehmet Semih
- The Institutionalization Process of the Turkish Type of Democracy: A Politico-Judicial Analysis of Human Rights, Amaç Publishers, İstanbul, 1989.
- Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, Kavram Yay., İstanbul, 1994, (2. Bası).
- Uluslüstü İnsan Hakları Hukukunda ve Türk Hukukunda Olağanüstü Rejim Standartları, Beta Yay., İstanbul, Kasım 1994 (2. Bası).
- Anayasada Olağanüstü Rejim-Demokratikleşmede Sivil Toplum, Kavram Yay., İstanbul, Eylül 1995.
- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararları: 1, İHD Yay., İstanbul, Kasım 1995.
- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararları: 2, İHD Yay., İstanbul, Şubat 1996.
- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararları: 3, İHD Yay., İstanbul, Nisan 1996.
- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Önünde Türkiye -1-: Kabuledilebilirlik Kararları, Beta Yay., İstanbul, Ekim 1997.
- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Önünde Türkiye -2-: Nihai Raporlar, Beta Yay., İstanbul, Ekim 1998.
- Türkiye'nin Demokrasi Sorunu, İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Yayınları No.17, İstanbul, Mart 1997.
- Uluslüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Yay., İstanbul, 1997, (2. Bası).
- Uluslüstü İnsan Hakları Belgeleri, (Uluslararası ve Bölgesel Sistemler), Beta Yay., İstanbul, Ekim 2000.
- "Arap Ortadoğusuna İnsan Hakları Uygulamaları Açısından Bakış", İnsan Hakları Yıllığı, TODAİE, Ankara, 1987, C:9, sf:193-220.
- "Bir İnsan Hakkı İhlali: Ölüm Bekleyişi Olgusu", MHB, Yıl:10, 1990, S:1-2, İstanbul, sf:97-108.
- "Ölüm Cezasının İlgasını Amaçlayan BM Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin İkinci Seçmeli Protokolü ve Türkiye'de Ölüm Cezası Sorunu", İnsan Hakları Yıllığı, C:12, 1990, Ankara, sf:65-82.
- "Historical Roots of Martial Law Within the Turkish Legal System: Perspectives and Texts", Turkish Yearbook of Human Rights, Vol.13, 1991, Ankara, sf:73-145.
- "1991 Türkiye'sinde İnsan Hakları", Türkiye İnsan Hakları Raporu, TİHV, Ankara, 1992, sf:13-18.
- "İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesinin Açıkladığı Türkiye Raporu (19 Aralık 1992) ve Çıkartılması Gereken Dersler", Ankara Barosu Dergisi, Yıl:50, 1993/1, sf:89-112.
- "Evolution of the CPT activities in Turkey case", Turkish Yearbook of Human Rights, Vol.19-20, 1997-1998, sf:55-91.
- "Yasadışı İnfazlar ve Hukuk", *Sosyal Demokrat Dergisi*, Ekim 1993, S:66, Ankara, sf:14-15.
- "Olağanüstü Hal Bölge Valisinin İdamları İstemesinin Anlamı", *Gerçek Dergisi*, 13/Kasım/1993, S:33, Yıl:2, İstanbul, sf:53.
- "Ölüm cezasında iadeikili olunamaz", *Cumhuriyet*, 04/12/1993, S:24895, sf:6.
- "Terörü demokrasi örler", *Cumhuriyet*, 16/12/1993, S:24907, sf:2.
- "Çaresizliğin Tescili: Ölüm Cezası Çığırtkanlığı", *İnsan Hakları Bülteni*, Aralık 1993-Şubat 1994, S:58-60, Ankara, sf:24-25.
- "Sıkıyönetim Yargısı Sona Erdirildi mi?", *Aydınlık*, 16/03/1994, S:261, sf:2.
- "İdam halka sorulmalı mı?", *Cumhuriyet*, 19/01/1994, S:24941, sf:2.
- "İdam Arabistan'da kılıçla, Türkiye'de iple", *Evrensel*, 19/06/1995, S:74, sf:11.
- "İnsan Hakları Hukukunda Kayıp Kişiler Olgusu", *Evrensel*, 04/09/1995, S:90, sf:2.

- "Ölüm bekleyişi olgusu, TBMM, Gümrük Birliği", *Evrensel*, 18/09/1995, S:104, sf:2.
- "Süre giden yasadışı infazların zemini", *Evrensel*, 20/11/1995, S:167, sf:2.
- "Ölüm cezasını kaldırma konusunda yeni siyasal gösteri", *Evrensel*, 23/09/1996, S:471, sf:3.
- "Ölüm cezasını kaldırma yalanı: ahlak ve insanlık dışılık", *Evrensel*, 30/09/1996, S:478, sf:3.
- "Ölüm cezası ve referandum", *Evrensel*, 28/10/1996, S:506, sf:3.
- "Ölüm cezası ve sahte demokratikleşme paketi", *Radikal*, 10/12/1996, S:59, sf:9 ve aynı yazı için ayrıca bkz., *Bizim Gazete*, 12/12/1996, S:471, sf:3.
- "Ölüm cezası kaldırılmalı, ömür boyu hapis cezası ise tartışılmalıdır", *Bizim Gazete*, 13/02/1997, S:524, sf:3.
- "Ölüm Cezası: S. Arabistan, İngiltere ve Türkiye", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Ankara, Ekim-Kasım 1997, S:203, sf:9-11.
- "DGM, 33 İdam, Ölüm Cezası Artık Kaldırılmalıdır", *Bizim Gazete*, 11/12/1997, S:782, sf:3.
- "Ölüm cezası kalkmalı", *Milliyet*, 04/02/1998, S:18039, sf:20.
- "Constitution, Ombudsperson and Human Rights Chamber in Bosnia and Herzegovina", Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol.17, No.3, 1999, p.277-329.
- "Türkiye'de Ölüm Cezası", Açık Sayfa, Haziran 2000, S.39, sf:8-9.
- "İdamların Sayısını Doğru Tutamayan Bir Yönetim Anlayışı", Açık Sayfa, Temmuz 2000, S.40, sf:22-23.

Gerger, Haluk
Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği: 'Soğuk Savaş'tan 'Yeni Dünya Düzeni'ne, Belge Yay., İstanbul, Temmuz 1998.

Göktürk, Mete
"Ölüm Cezası", *Cumhuriyet*, 27/02/1998, S:26441, sf:2.

Gönlübol, Mehmet, vd.
Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973), AÜSBF Yay.279, Ankara, 1974.

Gözübüyük, A. Pulat
"Ceza Verme Hakkının Esası", Yargıtay Dergisi, C.8, Temmuz 1982, S.3, sf:301-303.

Gözübüyük, Şeref
Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, (7. Bası).

Gözübüyük, Şeref – Sezgin, Zekai
1924 Anayasası Hakkında Meclis Görüşmeleri, AÜSBF, Fakülte Yayın No.78-60, Ankara, 1957.

Gülmez, Mesut
- "İnsan Haklarının Korunmasında İlk Konusal Özel Denetim Yöntemi: Kayıplar Çalışma Grubu", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt.19-20, 1997-1998, Ankara, sf:23-64.
- "İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi ve Türkiye'ye Yönelik Açık Bildirimleri", Amme İdaresi Dergisi, Cilt:31, Sayı:1, Mart 1998, sf:13-44.

Güneş, İhsan
Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923), Türkiye İş Bankası Yay., Temmuz 1997.

Günver, Semih
"Ölüm Cezası: Avrupa ve Türkiye", *Cumhuriyet*, 28/07/1985, S:21883, sf:2.

Gürbüz, Yaşar
Anayasa, Görüşler, Taslak, Ekin Yay., İstanbul, 1982.

Gürelli, Nevzat
- "Kan Davası Nedeniyle Adam Öldürmeler Konusunda Alınması Gereken Sosyal, İdari ve Hukuki Tedbirler Hakkında Rapor", İÜHF Mecmuası, C.XLI, Sayı 3-4, 1976, sf:109-119.
- "Ceza Kanunumuzun Elli Yıllık Uygulamasında Ölüm Cezasının ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların Değerlendirilmesi", *Değişen Toplum ve Ceza Hukuku Karşısında TCK'nın 50 Yılı* ve Geleceği, İÜHF Yay. No.511, İstanbul, 1977, sf:185-197.

Gürsel, Eriş
"Ölüm Cezası, Çağımız ve Türkiye", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1991, S:3, Ankara, sf:386-409.

Hakeri, Hakan
"Türk Ceza Kanununda Yapılan Son Değişiklikler (Kasım 1990)", Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan, İstanbul Barosu Yayını, Nisan 1992, sf:99-118.

HAK-İŞ
HAK-İŞ Anayasa Kurultayı, 27-29 Şubat 1992, HAK-İş Eğitim Yayınları No.15, Ankara, 1992.

Hale, William
Türkiye'de Ordu ve Siyaset: 1789'dan Günümüze, Hil Yayın, İstanbul, 1996.

Hassan, Ümit
"Ölüm Cezası Sorunu: Kritik Bir Yaklaşım", SBF Dergisi, Cilt: XXVII, No.1, Mart 1972, sf:75-116.

Hatemi, Hüseyin
İnsan Hakları Öğretisi, İşaret Yayınları, İstanbul, 1988.

Hiçyılmaz, Ergun
Cellatları da Asarlar, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Şubat 1994.

Holovatiy, Serhiy
"Abolishing the Death Penalty in Ukraine – Difficulties Real or Imagined?", The Death Penalty Abolition in Europe, Council of Europe, May 1999, p.139-151.
HÜDER (Hukuki Araştırmalar Derneği)
Türkiye'de Yargı Sistemi, Hüder İstanbul Şubesi, Yayın No.1, Cilt 1, Nisan 1997.
İçel, Kayıhan
"Uluslararası Sözleşmeler Bağlamında Ölüm Cezası ve Türkiye", Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türk Ceza Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, Temmuz 2000, sf:125-137.
İçel, Kayıhan; Sokullu-Akıncı, Füsun; Özgenç, İzzet; Sözüer, Adem; Mahmutoğlu, Fatih. S.; Ünver, Yener
Yaptırım Teorisi, Beta Yayınları, İstanbul, Nisan 2000.
İçli, Tülin Günşen
Türkiye'de Suçlular, Atatürk Kültür Merkezi Yayını 71, Ankara, 1993.
İHD (İnsan Hakları Derneği)
Terörle Mücadele Yasası ve İnsan Hakları, İHD yayınları: 2, Ankara, 1991.
İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı)
"Demokrasi ve İnsan Hakları", İKV Yayınları No.147, İstanbul, Kasım 1997.
İnce, Özdemir
"İdam sınavı, *Hürriyet*, 18/06/2000, Pazar Ekl. sf:12.
İÜHF
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Fakülte Kurulunun Yeni Anayasaya İlişkin Görüş ve Önerileri, İÜHF Yay.646, İstanbul, 1982.
İzmir Barosu Dergisi,
- "Ölüm Cezası Konulu Panel", İzmir Barosu Dergisi, 1991, S.1, sf:18-44.
- "Yaşama Hakkı Sempozyumu", İzmir Barosu Dergisi, 1991, 10 (38), sf:68-70.
Ilıcak, Nazlı
27 Mayıs Yargılanıyor, Kervan Yay., İstanbul, 1975.
Kahraman, Ahmet
Daraağaçları Gölgesinde Korku Cumhuriyeti, Tümzamanlar Yayıncılık, İstanbul, Eylül 1994. (Aynı yapıtın, Doruk Yayınları, Ankara, 1996 tarihli olarak genişletilmiş içerikle 3. Basısı yayınlanmıştır.)
Kamay, Behçet Tahsin
"Ölüm cezası ve muhtelif memleketlerde infaz şekilleri", Adalet Dergisi, Yıl 42, Mart 1951, Sayı 3, sf:323-340.
Kanar, Ercan
"Ceza Yasa Tasarısı Geri Çekilmelidir", İnsan Hakları Bülteni, İnsan Hakları Yazıları Özel Sayı 2, İHD İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul, Temmuz-Ağustos 1998, sf:42-53.
Karadayı, İsmet K.
"Ceza Hukukunda Ölüm", İstanbul Barosu Dergisi, C:56, 1982, sf:167-169.
Karaman, Hayrettin
"İslam Hukukunda Devlet, Fert ve İnsan Hakları", Türklerde İnsanî Değerler ve İnsan Hakları: Başlangıcından Osmanlı Dönemine Kadar, 1. Kitap, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 1992, sf:281-324.
Karaman, Suphi
"Demirkırat Belgeseli ve Gerçekler, Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs, Hazırlayan: Sadık Göksu, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, tarihsiz, sf:61-102.
Karamustafaoğlu, Tuncer
Yasama Meclisinde Komisyonlar, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1965.
Kavalalı, Mümin
(derleyen/AY Komisyonu üyesi), "Danışma Meclisi Anayasa Komisyonuna Üniversiteler, Yüksek Yargı Organları, Valilikler, Kurum ve Kuruluşlardan Gelen Görüşlerin Sistematik Özeti", Yaşar Gürbüz, Anayasa, Görüşler, Taslak içinde, sf:28-85.
Keyman, Selahattin
- Türk Hukukunda Af (Genel Af – Özel Af), AÜHF Yay. No.199, Ankara, 1965.
- Kan Gütme Saiki ile Adam Öldürme", A. Gürlz - P. Benedickt, Türk Hukuku ve Toplumu Üzerine İncelemeler, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, No.1, Ankara, 1974.
Kılıç Ali
İstiklal Mahkemesi Hatıraları, Sel Yayınları, İstanbul, Haziran 1955.
Kılıç, Sümer (yayına hazırlayan)
İzmir Suikastı: İddianame ve Kazım Karabekir'in Savunması, Emre Yay., İstanbul, Kasım 1994.
Kırca, Coşkun
- "Ölüm Cezası", *Hürriyet*, 27/10/1988, S:14564, sf:5.
- "Apo'nun İadesi", *Yeni Yüzyıl*, 19/11/1998, S:1435, sf:8.
Koçak, Cemil
Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Yurt Yayınları, Ankara, 1986.

Kongar, Emre
"İdam cezası kaldırılmalıdır", *Cumhuriyet*, 23/11/1998, S:26710, sf:3.
Köseoğlu, Cemal
Haşiyeli Askeri Ceza ve Muhakeme Usulü Kanunları, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1958.
Kunter, Nurullah
- "Ceza Kanunu Projesi Hakkında Düşündüklerim II-Cezalar", Adliye Ceridesi, Y.33, S.5, Ankara, 1942, sf:564-572.
- "Ölüm Cezaları Nasıl Tatbik Edilmelidir?", *Yeni İstanbul* Gazetesi, 20/11/1953, S:1437, sf:5.
- "Ölüm Cezası İlga Edilmeli mi, Edilmemeli mi?", *Cumhuriyet*, 22/02/1956, S:10981, sf:2.
- "Ölüm Cezasının İlgası Sorunu", Adalet Dergisi, Yıl:71, Mart-Nisan 1980, S:2, sf:123-128.
Mater, Tayfun
Devrimci Yol Savunması: 12 Eylül Öncesi ve Sonrası, Simge Yayınevi, Ankara, Ocak 1989.
Meray, Seha
- Ceza Hukukunda Af, Ankara, 1944.
- Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, Takım II, Cilt 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973.
Müstecaphoğlu, Esat Adil
"Ölüm Cezası", Aylık Siyasi İlimler Mecmuası (Mülkiye), Yıl:VII, Temmuz 1937, No.76, sf:200-205.
Nebiler, Halil
"Af'edersiniz", Açık Sayfa, Ekim 1998, S:19, sf:13-15.
Nedim, Ahmed (hazırlayan)
Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları: 1926, İşaret Yay.68, İstanbul, 1993.
Nomer, Ergin – Eskiyurt, Özer
Avrupa Sözleşmeleri, İÜHF Yay, No.467, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975.
Oberdiek, Helmut
"Keyfi Cinayetler Hakkında Sesli Düşünceler-Tartışma", İnsan Hakları Bülteni, S.63/64, 1994, sf:40-41.
Okatan, İlkiz (Hazırlayan),
"TCK Değişikliği Tasarısı Tartışıldı: Herkes karşı; öğreti de, uygulayıcılar da", Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Mart 1998, S.12, sf:8-9.
Önder, Ayhan
- Ceza Hukuku Genel Hükümler, Cilt:II-III, Beta Yay., İstanbul 1992.
- "Ölüm cezası", Ankara Barosu Dergisi, S:1, 1961, sf:1,vd.
Öz, Reha
"Ben Devletim: Asarım", Türkiye'nin Ekonomik/Politik/Siyasal Yapısı 1980-1990 başlıklı yayın içinde, BDS Yay., İstanbul, Ekim 1992, sf:375-635.
Özbudun, Ergun
"Parlamento Kararları ve Yasama Meclislerinin İçtüzükleri", AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XXXVI, 1979, S:1-4, sf:3-26.
Özek, Çetin
- "Umumi Af", İÜHF Mecmuası, Cilt:XXIV, Sayı:1-4, İstanbul 1959, sf:118-175.
- Türk Ceza Kanununun Elli Yılında Devlete Karşı Suçlar, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976.
- 141-142, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1968.
- "Af yasası önerileri üzerine düşünceler", Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Ekim 1998, S.19, sf:6-8.
- "Tüzel Kişiler Suç İşleyemez", Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Şubat 1998, S.11, sf:10-11.
Özkök, Ertuğrul
"Alın arabanızı, bizi korumayın", *Hürriyet*, 30/05/2000, S:18759, sf:25.
Öztürk, Kazım
Gerekçeli Anayasa, Bilgi Yayınevi, Ankara, Nisan 1979 (3. Basım).
Perin, Mithat
Menderes'i Kim Astırdı?, Dünya Yayıncılık, İstanbul, Kasım 1995.
Pristavkin, Anatoly
"A Vast Place of Execution – The Death Penalty in Russia", The Death Penalty Abolition in Europe, Council of Europe, May 1999, p.129-137.
Przetacznik, Franciszek
"The Right to Life As a Basic Human Right", Human Rights Journal, Vol. IX-4, 1976, Paris, sf: 585-609.
Rifat (Askeri Temyiz Mahkemesi Müddei Umumisi),
- Şerh Askeri Ceza Kanunu, İstanbul, Cihan Matbaası, 1930.
- Askeri Muhakeme Usulü Kanunu: Şerh ve Sak, İstanbul, Cihan Matbaası, 1930.

Sağlam, Fazıl
"Mevzuata Uygun Anayasal", *Cumhuriyet*, 17/03/1977, S.16905, sf:2.
Sanal, Türker
Türkiye'nin Hükümetleri, Sim Matbaacılık, Ankara, 1997.
Sarıkaya, Hakan
"Öldürmek Çözüm Değildir", Antalya Barosu Dergisi, 4 (16), 1993, sf:19-22.
Savcı, Bahri
- "Yaşam Hakkı Felsefe Açısından Pratiğe Doğru", İnsan Haklarının Felsefi Temelleri Uluslararası Semineri (Ankara, 09-13/06/1980), 1982, sf:57-63.
- "Yaşam Hakkı ve Toplum", İnsan Hakları Armağanı (XXX. Yıl), Birleşmiş Milletler Türk Derneği, Ankara, 1978, sf:1-23.
- Yaşam Hakkı ve Boyutları, AÜSBF Yay. 449, Ankara, 1980.
Saveci, M.
"Birinci TBMM ve Hükümeti, Kısaca Kuruluşu ve Olağanüstü Kanun ve Kararlardan Bazıları", İdare Dergisi, Yıl.29, Mart-Nisan 1958, S.251, sf:49-77.
Sebük, M. Ali
"Parlamento teamülü ve hakimlerin takdir hakkı", *Vatan*, 14/05/1947.
Selçuk, Sami
- "Cumhuriyet Döneminden Önce Türklerde Ölüm Cezası", Yargıtay Dergisi, Cilt.3, S:3-4, 1975, sf:53-87.
- "Anayasa ve Ölüm Cezası", Yargıtay Dergisi, 1978, S:4, sf:415-437.
- "Ölüm Cezasına İlişkin Tasarı", *Cumhuriyet*, 16/01/1990, S:23493, sf:2.
- Özlenen Demokratik Türkiye (2000-2001 Adli Yılının Açılış Konuşması), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000.
Sevig, Vasfi Raşid
Askeri Adalet: Birinci Kısım-Giriş ve Tarihçe, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1956.
Sezgin, Ümit
Aydınlanmamış Cinayetler, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987.
Sokollu-Akıncı, Füsun
"Cezalandırmada Amaç ve Ölüm Cezası", Yeni Türkiye, 1996/10, sf:672-678.
Somersan, Semra
"Dünyada idam cezası", *Radikal/İki*, 30/05/1999-Pazar, sf:4.
Soydan, Aynur
"Danışma Meclisi'nin Üye Kompozisyonu", Değişen Dünyada İnsan, Hukuk ve Devlet, Edip Çelik'e Armağan, Engin Yayıncılık, İstanbul.1995, sf:311-322.
Soyer, Ata
"İdam cezalarına hayır", Türk Tabipler Birliği Haber Bülteni, No.25, Ekim-Aralık 1990. Bu yazının da içinde yer aldığı bir derleme için ayrıca bkz., Önce İnsan Olmak: İnsan Hakları, Çevre, Barış ve Hekimlik Üstüne, Belge Yayınları, İstanbul 1993, sf:40-44.
Soysal, İsmail
Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları, I. Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, (2. Baskı).
Soysal, Mümtaz
"Ölüm çözüm değil, geciken akıl dal", *Hürriyet*, 17/11/1998, S:26704, sf:13.
Şahhüseyinoğlu, H. Nedim
Yalın Tarihimizde Kitlesel Katliamlar, İtalik Yayınları, Ankara, Nisan 1999.
Şansal, Ersen
"Ölüm Cezaları Suçları Önleyemiyor", Bilim ve Sanat, Ankara, 1985, S.59, sf:35.
Şen, Ersan
1962-1997 Anayasa Mahkemesi Kararlarında Ceza, Beta Yay., İstanbul, 1998.
Şensoy, Naci
"Siyasi Suçlar", İÜHF Mecmuası, Cilt XVII, S:1-2, İstanbul, 1951, sf:53-74.
Taner, Tahir
- Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku, Tanzimat, C.1, İstanbul, 1940.
- Ceza Hukuku, Umumi Hükümler, C:1, İstanbul, 1953.
Tanör, Bülent
- Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yay., BDS yayınları, İstanbul, 1991 (2. bası) ve BDS Yay., İstanbul, Kasım 1994 (3. Bası).
- Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980) Afa Yayıncılık, İstanbul, Eylül 1998 (3. baskı).
- "Danışma Meclisine Sunulan Anayasa Raporlarında Anti-Liberal Eğilimler", Edip Çelik'e Armağan, Değişen Dünyada İnsan, Hukuk ve Devlet, Engin Yay., İstanbul, 1995, sf:353-364.
- "Siyasal Tarih (1980-1995)", Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye 1980-1995, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, Mart 1997 (2. Basım), sf:23-157.
- "Demokrasilerde idam kalktı", *Milliyet*, 14/01/1997, S:17655, sf:20.

TBMM
- TBMM Başkanlığı'na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve Ayrıca TBMM'deki Siyasi Partilerin Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler, TBMM Başkanlığı, 22 Şubat 1993.
- TBMM'nde Temsil Edilen Siyasi Partilerin Anayasa Değişikliği Tekliflerinin Karşılaştırmalı Metinleri, TBMM Başkanlığı, Mart 1993.
- Türk Parlamento Tarihi : Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), I. Cilt, TBMM Vakfı Yay. No.4, Ankara, 1994.
- Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem (1923 – 1927), I. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları No.1, Ankara, 1993.
- Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem (1923-1927), II. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları No.2, Ankara, 1994.
- Türk Parlamento Tarihi, TBMM III. Dönem (1927-1931), I. Cilt, TBMM Vakfı Yay No.8, Ankara, 1995.
- Türk Parlamento Tarihi, TBMM III. Dönem (1927-1931), II. Cilt, TBMM Vakfı Yay No.9, Ankara 1995.
- Türk Parlamento Tarihi, TBMM IV. Dönem (1931-1935), I. Cilt, TBMM Vakfı Yay. No.11, Ankara 1996.

Tezcan, Durmuş
"Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi Sorunu", AÜSBF Dergisi, Cilt:XXXVIII, Ocak-Aralık 1983, No.1-4, sf:159-180.

Tezcan, Mahmut
Kan Gütme Olayları Sosyolojisi, AÜ Eğitim Fakültesi Yay., Ankara, 1972.

Teziç, Erdoğan
- Türkiye'de 1961 Anayasasına Göre Kanun Kavramı, İÜHF Yay., İstanbul, 1972.
- Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları, İÜHF Yay.614, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980.

TİHV (Türkiye İnsan Hakları Vakfı)
- İşkence Dosyası: Gözaltında ya da Cezaevinde Ölenler-12 Eylül 1980-12 Eylül 1995, TİHV Yay.5, Ankara, Mart 1996.
- 1995 Türkiye İnsan Hakları Raporu, TİHV Yay.14, Ankara, Şubat 1997.
- 1996 Türkiye İnsan Hakları Raporu, TİHV Yay.18, Ankara, Eylül 1996.

Toroslu, Nevzat
- "Ölüm Cezası ile İlgili Bazı Sorunlar", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1989, S.6, sf:919-923.
- "Ölüm Cezalarında ve Gözaltına Alma Sürelerinde Değişiklik Öngören Tasarıların ve Tekliflerin Değerlendirilmesi", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Kasım 1988, S:113, Ankara, sf:3-5.
- Nasıl Bir Ceza Kanunu, V Yayınları, Ankara, Ekim 1987.
- "Ölüm Cezası", İzmir Barosu Dergisi, Ocak 1991, Sayı:1, sf:28.

Tosun, Özteldn
"Ölüm Cezası Sorunu", İstanbul Barosu Dergisi, C:52, S:4-6, 1978, sf:167-206.

Tuna, Yalçın
"Ölüm Cezalarının İnfazında TBMM'nin Yetkileri", *Ulus* Gazetesi, 07/02/1958.

Tunçay, Mete
- "İstiklal Mahkemeleri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim yay., C.4, sf:938-943.
- Türkiye Cumhuriyetinde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması:1923-1931, Yurt Yay:1, Ankara, 1981.

Tunçer, Sıtkı
"Ölüm Cezası", Adalet Dergisi, C: 44, S:3, Ankara, 1953, sf:264-272.

Tunçkanat, Haydar
"32. Yıl Dönümünde 27 Mayıs 1960 Devrimine Bakış", "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs, Hazırlayan: Sadık Göksu, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, tarihsiz, sf:139-144.

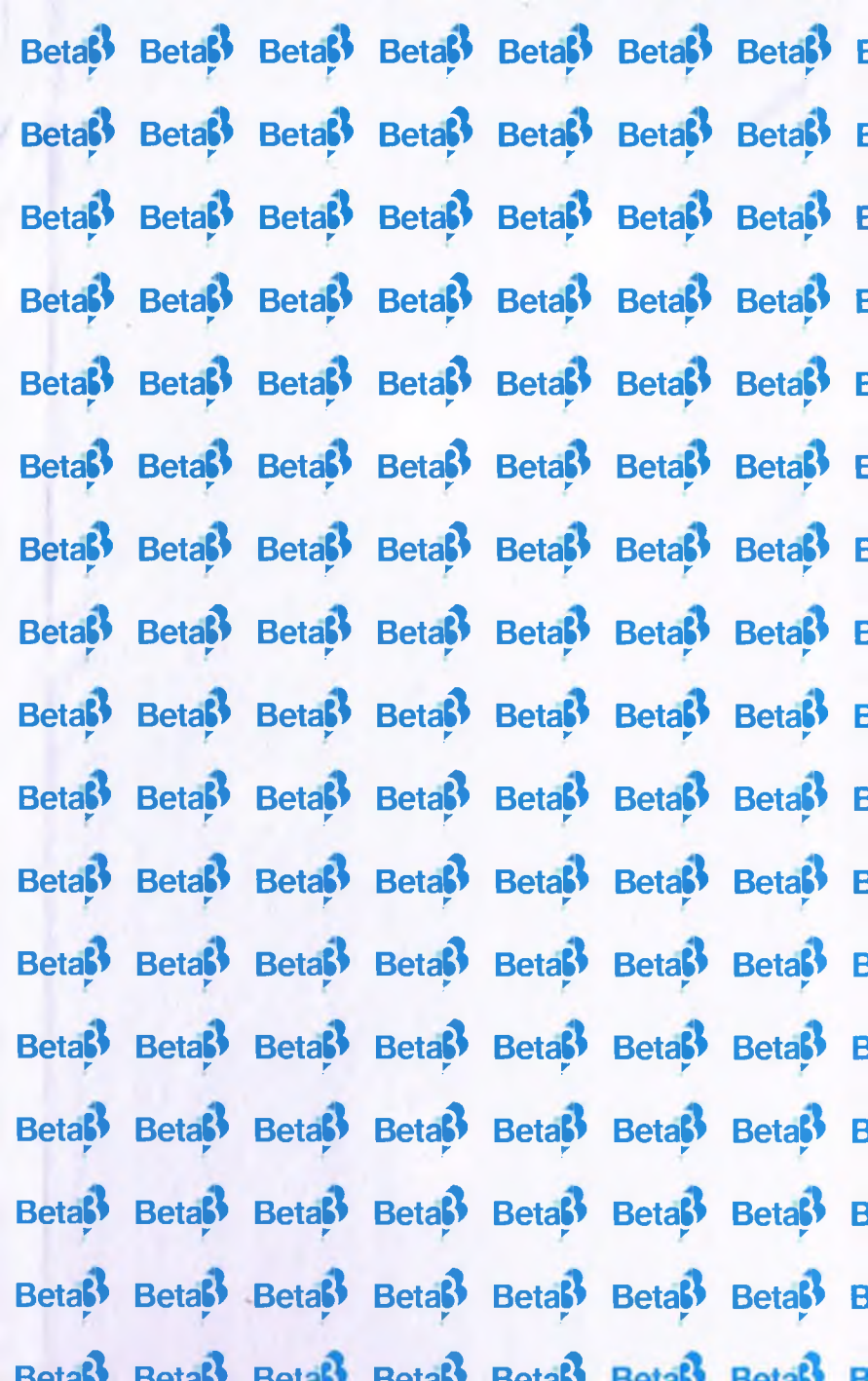
Tuşalp, Erbil
Tarihle Yüzleşme... Evren'inki mi? Özal'ınki mi?, Bilgi Yayınevi, Ekim 1992, Ankara.

TÜSİAD
- "Yeni Bir Anayasa İçin" (dokuz akademisyen tarafından hazırlanmıştır), Mart 1992.
- "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri", (Prof. Dr. Bülent Tanör tarafından hazırlanmıştır), 20 Ocak 1997; aynı Raporun İngilizce metni için bkz., Perspectives on Democratisation in Turkey, written by Prof. Dr. Bülent Tanör, Ajans Medya Reklamcılık A.Ş., İstanbul, January 1997, TÜSİAD Publication No. T/97 – 1 – 212.
- "Türkiye'de Demokratik Standartların Yükseltilmesi – Tartışmalar ve Son Gelişmeler", (Prof. Dr. Bülent Tanör tarafından hazırlanmıştır), Aralık 1999, Yayın No. TÜSİAD-T/99-12/274.

Uman, Osman Nuri
"İdam Cezası", Adliye Ceridesi, S:4, Ankara, 1942, sf: 341-350.

Uygun, Mehmet
Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Mart 1998, S.12, sf:10-14, "Yargıtay Başkanı: Tasarı Geri Çekilmeli" başlıklı söyleşi.
Önal, Ergın
"2000'in eşiğinde idam", *Milliyet*, 24-26/11/1998, S:18331-18333, sf: (sırasıyla) 25, 26 ve 25.
Önsal, Artun
Kan Davası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül 1995.
Önver, Yener
"Uluslararası Normlar Bağlamında Suçluların Geri Verilmesi ve Türkiye", AYM'nin 38. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumuna sunulan Bildiri, Anayasa Yargısı 17 (25-26 Nisan 2000), AYM Yay. No.42, Ankara, 2000, sf:410-436.
Üskül, Zafer
Siyaset ve Asker, Afa Yay., İstanbul, 1989.
Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet
- "Ölüm Cezasının Lüzumuna Dair", *Cumhuriyet*, 26/08/1944, S:7197, sf:2.
- Hayat, Hukuk ve Cemiyet, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1944.
- "Ölüm Cezasının Tarihine Dair", *Cumhuriyet*, 25/02/1970, S.16371, sf:2.
- "Ölenler, Öldürenler...", *Cumhuriyet*, 29/05/1977, S:18978, sf:2.
Yalkut, Necdet
"Mukayeseli Hukuk Bakımından Ölüm Cezası", Adalet Dergisi, S:9-12, Ankara, 1964, sf:1001-1013.
Yıldırım, Ali
Bir Cellatın Anıları: Darağacında Kan Sesleri, Doruk Yayınları, Ankara, Ekim 1997.
Yıldız, Ahmet
"27 Mayıs Devrimi ve Askersel Darbeler", Darbeler, "Demirkıral"lar ve 27 Mayıs, Hazırlayan: Sadık Göksu, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, tarihsiz, sf:21-60.
Yılmaz, Sacit
12 Eylül 1980-1984 Yılları Arasında Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerince Ölüm Cezasına Çarptırılan ve Bu Cezaları İnfaz Edilen Hükümlülerin Dava Dosyalarının İncelenmesi, İstanbul, 1996. Bu tez, İÜHF Kütüphanesinde bulunmaktadır.
Yılmaz, Veli
Emirle Gelen İdam Kararı, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1992.
Yüce, Turhan Tufan
- "Hürriyetin özü kavramı ve bununla ilgili içtihatlar", *Cumhuriyet*, 22/12/1964, S:14510, sf:2.
- "Temel Hakların Özü Kavramı ve Sınırlanması Problemi", Dr. Recai Seçkin'e Armağan, AÜHF Yayınları No.351, Ankara, 1974, sf:637-656.
Yücel, Mustafa Tören
- "Ölüm Cezası", *Akşam*, 31/08/1965, sf:2.
- "Şüphecilik, Ahlaki Mesuliyet ve Ölüm Cezası", Adalet Dergisi, 1964, C:55, S:9-12, Ankara, sf: 1014-1017.
- Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi, Keçiören Yarıaçık Matbaası, Ankara 1997 (İkinci bası). Yazar aynı verileri şu çalışmasında da kullanmıştır. "Ceza Adaleti Sistemi: De Facto Analizi", Av. Dr. Faruk Erem Armağanı, Türkiye Barolar Birliği Yayını No.8, Ankara 1999, sf:981-1033.
- "Aflar ve İstatistiki Görünüm", Açık Sayfa: Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Ağustos-Eylül 1998, S:17-18, sf:16-19.
Zafer, Hamide
Ceza Hukukunda Terörizm, Beta Yayınları, İstanbul, Mayıs 1999.

Beta

Beta

www.betakitap.com

ISBN 975 - 486 - 985 - 7